F.M. DOSTOIEVSKI

CLASICI UNIVERSALI

IDIOTUL

POLIROM

PARTEA ÎNTÂI

I

Era pe la sfârşitul lui noiembrie. Pe o vreme de moină, către ora nouă dimineaţa, acceleratul de Varşovia se apropia în plină viteză de Petersburg. Ceaţa era atât de groasă, încât lumina zilei răzbea cu greu, iar prin ferestrele vagoanelor, de-a lungul liniei ferate, nu se putea desluşi nimic la zece paşi. Printre călători se aflau şi unii care se întorceau din străinătate; cele mai ticsite erau însă compartimentele de clasa a treia: lume măruntă, oameni purtaţi de nevoie şi de treburi zilnice, venind de pe meleagurile mai apropiate. Cum era şi firesc, toţi păreau obosiţi, rebegiţi de frig. Cu pleoapele grele ca după o noapte de nesomn şi obrajii de o paloare alb-gălbuie, ca şi când ceaţa şi-ar fi pus pecetea şi pe chipurile lor.

O dată cu revărsatul zorilor, într-un compartiment de clasa a treia, se treziră aşezaţi faţă în faţă, lângă aceeaşi fereastră, doi călători – amândoi tineri, amândoi modest îmbrăcaţi şi fără bagaje, amândoi având o figură destul de plăcută şi, în sfirşit, amândoi dornici să lege o conversaţie. Şi dacă cei doi ar fi bănuit în clipa aceea unul despre altul câte ciudăţenii ascunde fiecare, ar fi rămas desigur uimiţi că întâmplarea îi pusese astfel faţă în faţă, într-un vagon de clasa a treia a trenului accelerat Varşovia – Petersburg. Primul să tot fi avut douăzeci şi şapte de ani – era scund şi îndesat: avca părul creţ, bătând în negru, şi nişte ochi cenuşii, mici, dar plini de foc. Nasul îl avea mare şi cam turtit, pomeţii obrajilor proeminenţi, iar buzele-i subţiri schiţau mereu un zâmbet insolent, sfidător, uneori chiar răutăcios. Numai fruntea, mare şi frumos boltită, părea menită să compenseze întrucâtva partea de jos a obrazului,

atenuând asimetria unor trăsături prea dure. Ceea ce se arăta mai izbitor la prima vedere era paloarea cadaverică a feţei, care dădea chipului său un aer de istovire, cu toate că tânărul părea a avea o constituţie robustă; în acelaşi timp însă, faţa lui atrăgea atenţia prin ceva imposibil de definit, şi care lăsa totuşi să se ghicească un temperament frământat de clocotul unor pasiuni mistuitoare, ceea ce nu se potrivea câtuşi de puţin nici cu zâmbetul acela sfidător şi arogant şi nici cu privirea-i aspră şi plină de orgoliu. Bine încotoşmănat într-un cojoc de miel larg şi călduros, îmbrăcat în postav negru, nici nu-i păsa de frig, în timp ce vecinul său îndurase cu greu vitregia nopţii umede, ruseşti, de noiembrie, fără să fi fost, desigur, pregătit s-o înfrunte, căci n-avea pe umeri decât o pelerină largă, cu o glugă imensă, aşa cum obişnuiesc să poarte călătorii prin străinătăţi, departe de ţinuturile Rusiei, şi care pornind în toiul iernii să străbată Elveţia sau, spre exemplu, nordul Italiei, nici nu-şi pun măcar ipoteza unei călătorii pe o distanţă atât de mare ca de la Eidkuhnen la Petersburg. Dar ceea ce era potrivit şi cu totul suficient pentru Italia nici pe departe nu făcea faţă şi se dovedea absolut necorespunzător în condiţiile climei ruseşti. Posesorul pelerinei, tânăr şi el, tot cam de vreo douăzeci şi şase sau douăzeci şi şapte de ani, era mai înalt de statură, avea părul foarte bălai şi des, obrajii supţi şi o bărbuţă rară şi ascuţită, de un blond spălăcit. Ochii lui mari, albaştri, aveau o expresie blajină, dar şi apăsătoare totodată, cu acea stranie fixitate a privirii după care nu era greu de ghicit, chiar de la prima vedere, un epileptic. De altfel, tânărul avea trăsături plăcute, fine şi delicate, iar faţa îi era palidă şi, în momentul acela, învineţită de frig. În mâini ţinea o legăturică – pare-se tot bagajul lui – dintr-un fular decolorat. În picioare purta nişte botine cu talpă groasă şi ghetre, cu totul nepotrivite portului obişnuit din Rusia. Vecinul său cu pâr negru şi şubă de miel îl cercetă cu acea curiozitate a omului care nu are altceva mai bun de făcut şi, în cele din urmă, se hotărî să intre în vorbă schiţând acel zâmbet ironic prin care unii oameni îşi trădează cu

nepăsare satisfacţia lipsită de delicateţe în faţa situaţiei nenorocite a semenului lor.

— Ţi-e frig, nu-i aşa? întrebă el, mişcând din umeri.

— Ba bine că nu, răspunse vecinul cu o grabă neobişnuită. Şi când te gândeşti că nu-i decât vreme de moină. Ce m-aş fi făcut dacă se nimerea să fie şi ger? Nici nu-mi închipuiam că-i aşa de frig la noi. Mă dezobişnuisem.

— Vii din străinătate?

— Da, din Elveţia.

— Fiuu! Până acolo ai ajuns?...

Călătorul cel negricios fluieră a mirare şi izbucni în râs.

Se legă o discuţie. Era surprinzătoare bunăvoinţa cu care tânărul cu păr bălai şi pelerină elveţiană răspundea la toate întrebările vecinului său negricios, fără să bage de seamă că unele dintre ele puteau fi socotite fără rost, absolut nelalocul lor, şi uneori de o indiscreţie cam insolentă. Din vorbă în vorbă, mărturisi că într-adevăr lipsise din Rusia vreme îndelungată, mai bine de patru ani, fiind bolnav; fusese trimis în străinătate pentru a se lecui; suferea de o stranie boală de nervi, un fel de epilepsie, care se manifesta prin convulsii şi tremurături. Ascultându-l, negriciosul surise ironic de câteva ori şi la urmă pufni în râs când la întrebarea: „Ei, şi te-au vindecat?", cel cu părul bălai îi răspunse: „Nu, nu m-au vindecat".

— Ehe! Îmi închipui ce de-a bănet ai cheltuit degeaba, iar noi, ăştia de-aici, ne punem nădejdea în ei, observă veninos negriciosul.

— Adevărat! se amestecă de alături în vorbă un domn neglijent îmbrăcat, de vreo patruzeci de ani, corpolent, cu nasul roşu şi coşuri pe obraz, având aerul tipic şi înfăţişarea unui slujbaş încărunţit prin cancelarii. E perfect adevărat, se pricep al naibii să pompeze avuţiile Rusiei!

— O, cât de mult vă înşelaţi în cazul meu! începu pe un ton blând şi împăciuitor pacientul medicinei elveţiene. N-aş putea să vă contrazic, desigur, pentru că nu ştiu exact cum stau lucrurile, însă doctorul meu şi-a dat ultimele economii ca să mă pot întoarce în Rusia, după ce aproape

doi ani m-a ţinut acolo pe socoteala lui.

— Cum adică, n-aveai pe nimeni care să te întreţină? întrebă călătorul cel negricios.

— Absolut pe nimeni. Domnul Pavlişcev, care luase asupra sa grija întreţinerii mele în Elveţia, a murit acum doi ani. I-am scris după aceea unei rude îndepărtate – soţiei generalului Epancin; n-am primit însă niciun răspuns, Neavând încotro, am plecat spre ţară.

— Şi la cine ai de gând să te duci?

— Mă întrebaţi unde am să trag? Drept să spun, deocamdată nu ştiu nici eu… unde s-o nimeri…

— Nu te-ai hotărât încă?

Şi din nou, cei doi izbucniră în râs.

— Te pomeneşti că tot avutul dumitaie se reduce la această bocceluţă? întrebă tânărul cel brunet.

— Pun rămăşag câ-i aşa cum spune dumnealui, adăugă parcă jubilând slujbaşul cel cu nasul roşu. Sunt convins că nu mai ai alte bagaje, deşi rămine perfect valabilă vechea zicală că a fi sărac nu-i cine ştie ce mare păcat.

Presupunerea celor doi călători părea a nu fi lipsită de temei, şi tânărul se grăbi s-o recunoască de îndată.

— Bocceluţa dumitaie ar putea să aibă totuşi o anumită importanţă, urmă slujbaşul după ce se saturară de râs (de menţionat că stăpânul bocceluţei, văzându-i veselindu-sc atâta, se asocie el însuşi în cele din urmă veseliei lor, ceea ce-i făcu să râdă şi mai tare), şi cu toate că sunt gata să pariez că nu ascunde înăuntru nici fişicuri de napoleoni şi nici galbeni olandezi sau austrieci, lucru uşor de constatat judecind după ghetrele de pe încălţămintea dumitaie confecţionată în străinătate, totuşi… căci dacă la acest modest bagaj poţi adăuga o asemenea presupusă rudă, cum ar fi, de pildă, soţia generalului Epancin, al cărui nume l-ai pomenit adineauri, atunci şi bocceluţa dumitaie, aş putea spune, va căpăta o anumită pondere. Bineînţeles, numai dacă generăleasa Epancina îţi este cu adevărat rudă, şi nu te înşeli cumva, aşa… ca omul distrat… ceea ce e foarte, foarte firesc… mai ales când are multă fantezie.

— Ei bine, trebuie să recunosc că nu sunteţi deloc

departe de adevăr, se grăbi să încuviinţeze călătorul cel blond. Mă bate gândul şi pe mine că mă înşel, pentru că, să vedeţi, aproape că nici nu mi-e rudă. De aceea, nici nu m-a surprins faptul că nu mi-a răspuns la scrisoare. Oarecum, mă aşteptam la asta.

— Ai stricat degeaba banii pe hârtie şi mărci. Hm!... îmi place însă că eşti un om blajin şi sincer, şi asta o spun spre lauda dumitale. Hm!... de altfel, cine nu-l cunoaşte pe generalul Epancin? Toată lumea îl ştie. Şi pe domnul Pavlişcev, răposatul, care te-a întreţinut în Elveţia, l-am cunoscut. Numai dacă-i vorba de Nikolai Andreevici Pavlişcev, căci erau doi veri primari cu acest nume. Celălalt locuieşte şi acum în Crimeea. Cât despre Nikolai Andreevici, acela care a răposat, era un om respectabil, cu relaţii, şi posesorul a patru mii de suflete...

— Aşa îl chema: Nikolai Andreevici Pavlişcev, încuviinţă tânărul. Cercetându-l cu multă curiozitate şi luare-aminte pe domnul atotştiutor.

Într-un anumit mediu social întâlneşti adesea indivizi din aceştia, întotdeauna bine informaţi, cărora nu le scapă nimic; tot neastâmpărul minţii lor iscoditoare se îndreaptă de obicei, nestăvilit, într-o singură direcţie, fireşte din lipsa unor interese sau preocupări mai importante, cum ar spune un cugetător modern. De altfel, această „atotştiinţă" a lor se limitează la un domeniu destul de restrâns: ei ştiu unde are serviciu cutare sau cutare, pe cine cunoaşte, ce avere posedă, unde a fost guvernator, cu cine e căsătorit, ce zestre i-a adus nevasta, ce rude mai apropiate şi mai depărtate are, câţi veri primari şi de-al doilea etc. Etc... De regulă, domnii aceştia atotştiutori umblă rupţi în coate şi primesc o leafă de şaptesprezece ruble pe lună. Oamenii, a căror viaţă ei o cunosc în toate dedesubturile, nici nu şi-ar putea explica măcar ce motive anume îi îndeamnă să se agite astfel; şi totuşi, pentru mulţi dintre aceşti indivizi, toate informaţiile acumulate cu privire la diverse persoane, care ca volum ar echivala cu o întreagă disciplină ştiinţifică, reprezintă o adevărată bucurie, s-ar zice chiar o supremă satisfacţie spirituală.

De altfel, disciplina aceasta pare să fie deosebit de atrăgătoare, căci mi-a fost dat să cunosc numeroşi savanţi, literaţi, poeţi şi oameni politici care-şi aflaseră în ea realizarea supremelor reconcilieri şi ţeluri şi care, poate, numai datorită ei făcuseră carieră.

În timpul acestei convorbiri, tânărul negricios se uita cu o privire absentă pe fereastră şi căsca întruna, având aerul omului nerăbdător să ajungă cât mai repede la capătul călătoriei. Părea distrat, poate chiar prea distrat, trădând o stranie tulburare, care-l făcea uneori să privească fără a vedea, să asculte fără a auzi, să râdă fără să ştie el însuşi de ce anume.

— Dacă-mi este îngăduit, cu cine am onoarea?… se adresă deodată domnul cel bubos tânărului blond cu bocceluţa în mână.

— Prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin, îi răspunse prevenitor cel întrebat.

— Prinţul Mîşkin, Lev Nikolaevici? Nu cunosc. Mărturisesc că nici n-am auzit vreodată pomenindu-se acest nume, spuse căzând pe gânduri slujbaşul; adică nu-i vorba de nume; numele acesta are o vechime istorică şi se pare că-l menţionează şi Karamzin în *Istoria* sa, eu mă refer la persoană, în sensul că nu prea întâlneşti astăzi la tot pasul prinţi cu numele de Mîşkin; le-o fi apus faima de altădată.

— Nici nu-i de mirare! reluă îndată prinţul. Acum nu mai există alţi prinţi cu numele de Mîşkin în afară de mine şi, dacă nu mă înşel, eu sunt ultimul din această spiţă. În ce-i priveşte pe strămoşii mei, mulţi dintre ei erau *odnodvorţî.* În schimb, tatăl meu a fost sublocotenent în armată, provenit din iuncheri. N-aş putea spune însă cum se face că şi generăleasa Epancina e o prinţesă Mîşkina, care, pe linie femeiască, se pare că e şi ea ultima în genul ei.

— He, he, he! Ultima în genul ei! Foarte spiritual! zise slujbaşul râzând.

Gluma aduse un zâmbet şi pe buzele domnului cu chica neagră. Prinţul se arătă cam surprins că a izbutit să spună un calambur, destul de nereuşit de altfel.

— Închipuiţi-vă c-am spus-o aşa, într-o doară, explică el oarecum contrariat.

— Se-nţelege, se-nţelege, îl încuraja vesel slujbaşul.

— Dar acolo, la profesorul acela, ai urmat, cneaze, şi vreo şcoală? întrebă deodată negriciosul.

— Da... am urmat un curs...

— Uite, eu n-am învăţat nimic.

— De altfel, nici eu n-am realizat cine ştie ce mare lucru în această privinţă, spuse prinţul, ca şi cum ar fi vrut să se scuze. Starea sănătăţii nu-mi îngăduia un studiu sistematic.

— Pe alde Rogojin îi cunoşti? îl întrebă tot aşa de brusc tânârul cel negricios.

— Nu, n-am auzit de acest nume. De altfel, nu cunosc aproape pe nimeni în Rusia. Pe dumneata te cheamă Rogojin?

— Da, Parfion Rogojin.

— Parfion? Nu cumva eşti din neamul acela al Rogojinilor... începu slujbaşul cu un aer important şi grav.

— Ba da, sunt chiar din neamul acela, i-o reteză grăbit şi nerăbdător brunetul, care din capul locului nu vorbise decât cu prinţul, ignorându-l cu desăvârşire pe slujbaşul cel bubos.

— Cum adică?... exclamă slujbaşul, rămânând perplex; căscă apoi ochii mari şi, deodată, faţa îi luă o expresie de nemărginită admiraţie, de ploconire înfricoşată. Cum, eşti chiar feciorul lui Semion Parfionovici Rogojin, om cu vază, care a decedat acum două luni, lăsând un capital de două milioane şi jumătate?

— Şi de unde ştii, mă rog, că a lăsat exact două milioane şi jumătate? îl întrerupse călătorul cel oacheş, fără a catadicsi să-i arunce măcar o privire domnului cu nasul roşu; arătând apoi spre dânsul printr-o mişcare scurtă a capului, adăugă: Ca să vezi! Nu pricep ce nărav au toţi ăştia de se gudură atâta şi la ce le-o fi folosind să se bage unde nu le fierbe oala, ca nişte trepăduşi?! Ce-i adevărat e că tatăl meu a dat ortul popii acum o lună, iar eu mă întorc de la Pskov acasă fără o leţcaie. Nici ticălosul de frate-

meu, nici mai-că-mea nu mi-au trimis o para chioară şi nici măcar de ştire nu mi-au dat! Chiar şi cu un câine nu te porţi mai rău! O lună încheiată am zăcut la Pskov, ţintuit de friguri.

— În schimb acum pui mâna dintr-o dată pe-un milion de ruble, dacă nu şi mai mult. Doamne-Dumnezeule! strigă slujbaşul plesnind din palme.

— Poftim, s-a mai pomenit aşa ceva? spuse înfuriat Rogojin, arătând din nou spre slujbaş cu un gest mânios. Ce te tot bagi, omule, că oricum nu capeţi de la mine nicio leţcaie, chiar dacă te-ai târî în patru labe înaintea mea.

— Şi am să mă târăsc, am să mă târăsc!

— Ca să vezi! Dar pricepe odată ce-ţi spun: de-gea-ba! Şi o săptămână-ntreagă să ţopăi înaintea mea, tot nu-ţi dau nimic.

— Şi nici să nu-mi dai! Aşa-mi trebuie; nimic să nu-mi dai! Iar eu tot am să ţopăi. Îmi las nevasta, copiii, dar înaintea ta am să ţopăi! Acordă-mi cinstea asta, rogu-te... acordă-mi-o!

— Ptiu! făcu tânărul brunet scuipând, şi se adresă din nou prinţului. Acum cinci săptămâni, cu un bagaj aproape la fel cu al dumitale, fugisem de-acasă la Pskov, la mătuşă-mea. Acolo, am zăcut doborât de febră; între timp, taică-meu s-a prăpădit. L-a lovit damblaua. Să-i fie ţărâna uşoară, dar pe mine cât pe ce era să mă omoare în bătaie! Mă crezi, prinţe? Dacă nu fugeam, îmi venea de hac negreşit.

— Aşa de rău l-ai supărat? se minună prinţul, privindu-l de data aceasta cu multă curiozitate pe acest milionar îmbrăcat în cojoc. Faptul de a fi moştenit o avere şi milionul ca atare puteau stârni fireşte curiozitatea oricui, dar pe Mîşkin îl surprinse şi începu să-l intereseze la Rogojin cu totul altceva. De altfel şi acesta părea dispus să stea de vorbă cu prinţul, deşi la el dorinţa de a conversa nu pornea dintr-un imbold lăuntric, ci survenea automat, ca o tendinţă instinctivă de a-şi ostoi zbuciumul în preajma unei făpturi omeneşti, privind-o şi pălăvrăgind, mai mult ca o destindere decât din nevoia de a-şi împărtăşi gândurile.

S-ar fi zis că boala de care suferise nu l-a părăsit încă şi el se află şi acum într-un fel de delir pricinuit de febră. Cât despre slujbaş, acesta, cum s-ar zice, îl sorbea din ochi pe Rogojin şi, cu răsuflarea întretăiată, prindea lacom fiecare cuvinţel ce ieşea din gura lui, de parcă ar fi fost nişte nestemate.

— S-a înfuriat rău bătrânul şi poate că avea şi de ce, răspunse Rogojin; dar necazul ăl mare mi se trage de la frate-meu. Că de la maică-mea ce pretenţii poţi avea! O biată bătrânică. Citeşte *Vieţile sfinţilor,* stă la palavre cu tot felul de băbuţe şi toate le vede cu ochii fratelui meu, Senka. El însă ar fi putut să-mi dea de ştire la timp. Las' că ştiu eu de ce n-a făcut-o! E drept că tocmai atunci zăceam bolnav, fără simţire. Se pare totuşi că mi-au bătut o telegramă. Ca un făcut, a nimerit în mâinile mătuşă-mii, care de vreo treizeci de ani îşi omoară văduvia stând cât îi ziulica de mare cu nişte scrântiţi întru cele bisericeşti. Mai dihai ca o călugăriţă. Telegrama a înspăimântat-o şi, fără s-o desfacă, a dus-o la poliţie, unde zace şi acuma. Îi mulţumesc lui Konev, Vasili Vasilici, care m-a încunoştinţat printr-o scrisoare de cele întâmplate. Ticălosul de frate-meu, de hapsân ce e, s-a apucat şi a tăiat noaptea toţi ciucurii de aur de pe giulgiul de brocart cu care era acoperit sicriul tatii. Cică, e păcat să se prăpădească atâta bănet!" Ei bine, doar pentru aşa ceva şi merită să putrezească în Siberia, numai să spun o vorbă, că asta sigur e un sacrilegiu. Tu ce zici, momâie? se-ntoarse el către slujbaş. Cum scrie în lege: profanarea de lucruri sfinte, nu-i aşa?

— Profanare, profanare, Înălţimea voastră! încuviinţă grăbit slujbaşul.

— Ajungea în Siberia pentru asta?

— Da, da, Siberia, Siberia îl păştea! Cum mă vezi şi cum te văd!

— Ei şi-or fi închipuind că mai zac bolnav, urmă Rogojin, adresându-i-se din nou prinţului, iar eu, fără să fi suflat o vorbă cuiva şi nici măcar înzdrăvenit cum trebuie, m-am suit în tren şi iată-mă acum în drum spre Petersburg. Ce-o

să se mai mire frate-meu, Semion Semionâci, când m-o vedea că apar! El îşi închipuie că nu ştiu cum mă ponegrea în faţa răposatului! Recunosc că l-am înfuriat atunci pe bătrân din pricina Nastasiei Filippovna. Ce să fac, am păcătuit – am păcătuit!

— Nastasia Filippovna, zici? se strădui parcă să-şi amintească de ceva slujbaşul, cu o expresie servilă în ochi.

— Ia mai slăbeşte-mă, că n-ai de unde s-o cunoşti! îl repezi cu năduf Rogojin.

— Ba, să ştii că o cunosc! răspunse triumfător slujbaşul cel bubos.

— Vezi-ţi de treabă; parcă o singură Nastasia Filippovna există pe lumea asta! Tare nesimţit mai eşti, omule! se putea să nu dau peste o lichea care să se ţină scai de mine?! adăugă el, adresându-i-se prinţului.

— Orice mi-ai spune, eu tot o cunosc! Lebedev o cunoaşte, se grozăvea slujbaşul. Degeaba se mânie înălţimea voastră, pentru că sunt în stare să dovedesc că am spus adevărul adevărat! E vorba chiar de Nastasia Filippovna din pricina căreia tatăl dumitale te-a snopit în bătăi, adică de Nastasia Filippovna Baraşkova, adevărată doamnă, ca să spunem aşa, şi în felul ei tot o prinţesă. E încurcată cu un anume Toţki, mare proprietar şi arhicapitalist – Afanasi lvanovici Toţki, membru în mai multe companii şi societăţi, şi pe chestia asta prieten la cataramă cu generalul Epancin…

— Ia te uită! făcu Rogojin surprins. Ptiu, lua-l-ar naiba! O cunoaşte cu adevărat.

— Lebedev ştie tot! Nimic nu-i scapă! De altfel trebuie să ştii, Luminăţia voastră, că eu şi pe Aleksaşka Lihaciov l-am cunoscut îndeaproape, iar după moartea tatălui său, l-am însoţit peste tot; n-a rămas un colţişor măcar unde să nu fi călcat împreună; pretutindeni l-am dus; un pas nu făcea fără Lebedev. Acuma stă la răcoare pentru nişte datorii, dar pe atunci a avut prilejul să le cunoască şi pe Armance, şi pe Coralia, şi pe prinţesa Paţkaia şi pe Nastasia Filippovna; şi câte şi mai câte.

— Pe Nastasia Filippovna? Vrei să spui că ea şi cu

Lihaciov... îl privi înfuriat Rogojin; până şi buzele i se învineţiseră şi-i tremurau de mânie.

— N-nici vorbă! N-n-nici vorbă! Nici vorbă de aşa ceva! sări ca ars slujbaşul, grăbindu-se. Niciun fel de bani nu l-au putut ajuta pe Lihaciov să ajungă la ea! Nu, ea nu-i ca Armance. Doar Toţki poate că are trecere la dânsa. Nu se duce nicăieri, şi numai seara apare, în loja ei, la Teatrul Mare sau la Teatrul Francez. Ofiţerii, cât sunt ei de lăudăroşi, nu cutează nici ei să spună vreo necuviinţă, pentru că nimeni nu le-ar da crezare. Nu le rămâne decât să-şi dea cu coatele arătând spre dânsa şi să-şi şoptească: „Uite-o, asta-i Nastasia Filippovna aceea!" şi atât; altceva nu spun, pentru că nici n-ar avea ce spune.

— Aşa este, în adevăr, întări Rogojin posomorit, încruntându-şi sprâncenele. Se potriveşte întocmai cu ce mi-a spus şi Zaliojev atunci. Şi aşa s-a întâmplat, dragă prinţe, că într-o bună zi, trecând pe Nevski Prospekt, îmbrăcat într-o scurtă ponosită de-a lui taică-meu, am văzut-o ieşind dintr-o prăvălie şi urcându-se în trăsură. Parcă m-ar fi străpuns o săgeată. În clipa aceea îmi iese în cale Zaliojev. Nici nu mă puteam compara cu el: era fercheş ca o calfă de frizer, ba mai purta şi monoclu, câtă vreme pe noi tata ne ţinea în cizme de iuft şi ne hrănea cu ciorbe de post. „Nu-i de nasul tău, îmi zice, e o adevărată prinţesă. O cheamă Nastasia Filippovna Baraşkova şi trăieşte cu Toţki. Acuma, nu ştie cum să se descotorosească de dânsa, căci i-a venit, ghiuj bătrân de cincizeci şi cinci de ani, să se însoare cu cea mai frumoasă fată din Petersburg." Tot atunci, Zaliojev îmi sugeră că, dacă vreau, pot s-o văd chiar în seara aceea la reprezentaţia de balet de la Teatrul Mare, unde ea avea o lojă reţinută cu abonament. După rânduiala lui taică-meu de acasă, pas de te du la balet – te omoară în bătăi, nu alta! Dar mai puteam eu să ţin seama de toate astea?! Mă strecurai tiptil şi o ştersei pentru un ceas la teatru ca s-o mai văd o dată pe Nastasia Filippovna; toată noaptea n-am mai putut închide ochii. A doua zi dimineaţa, răposatul îmi dă două obligaţiuni de stat de cinci la sută, a câte cinci mii

de ruble fiecare, cu poruncă spusă răspicat: „Du-te de le vinde; pe urmă treci şi achită-i lui Andreev şapte mii cinci sute de ruble, iar restul de la zece mii mi-l aduci şi mi-l predai mie în mână; nu zăbovi, nu te abate pe nicăieri, de la biroul lui Andreev vii direct acasă, te aştept." Obligaţiile le-am vândut cu, banii i-am luat, dar la Andreev nu m-am dus, ci am intrat direct în magazinul englezesc, am ales o pereche de cercei cu briliante, fiecare aproape cât o alună. Costau cu patru sute de ruble peste cele zece mii pe care le aveam în buzunar; mi-am spus numele şi negustorul mi-a făcut credit. Apoi m-am dus la Zaliojev: „Aşa şi pe dincolo, ăsta mi-i păsul, du-mă, nene, direct la Nastasia Filippovna". Pornirăm. Cum şi pe unde am mers, crede-mă, n-aş putea să spun, căci mergeam în neştire, fără să-mi dau seama ce se petrece cu mine şi nu-mi amintesc de nimic. Ştiu numai că m-am pomenit într-un salon şi a apărut dânsa ca să ne primească. De altfel, nici nu m-am prezentat, nu voiam să ştie că eu sunt acela care oferă darul, şi atunci a vorbit Zaliojev: „Din partea lui Parfion Rogojin, adică în amintirea întâlnirii de ieri, binevoiţi a-i primi", zise el. Ea deschise cutia, se uită la cercei şi zâmbi: „Mulţumeşte-i prietenului dumitale, domnului Rogojin, pentru amabila lui atenţie", răspunse ea, se înclină şi se retrase. O, Doamne, de ce n-am murit în clipa aceea? Că doar în sinea mea, când m-am hotărât să mă duc la ea, mă gândisem: „Puţin îmi pasă; totuna, cei de acasă n-or să mă mai vadă întorcându-mă viu!" Ceea ce mi s-a părut însă deosebit de jignitor a fost faptul că bestia aceea de Zaliojev a căutat să tragă spuza pe turta lui. Cu statura mea mică şi înfăţişarea de slugoi, tăceam ruşinat şi nu-mi puteam lua ochii de la ea, în timp ce el, din contră, îmbrăcat ca un filfizon, pomădat, frizat, rumen, cu o cravată în carouri la gât, se tot hlizea şi se tot izmenea înainte-i, încât n-ar fi fost de mirare ca ea să-l fi luat pe el drept Rogojin. După ce ieşirăm, îi spusei: „la seama, zic, nu cumva să-ţi intre în cap că ai putea să te bagi pe fir, ai înţeles?" „Bine, bine, dar să te văd cum te descurci în faţa lui Semion Parfionâci!" îmi răspunse el râzând.

Mărturisesc că atunci îmi venea mai degrabă să mă arunc în râu decât să mă întorc la tata, dar mi-am zis: „Fie ce-o fi!" şi m-am întors acasă ca un becisnic.

— Vai, vai! făcu slujbaşul cutremurându-se şi strâmbându-se. Când te gândeşti că răposatul, nu zic pentru zece mii, dar şi pentru zece ruble, era în stare să-i vină de hac omului, trimiţându-l pe lumea cealaltă, îi explică el prinţului.

Acesta se uita mirat la Rogojin, al cărui chip părea şi mai palid în acel moment.

— Pe lumea cealaltă! se strâmbă, imitându-l, Rogojin. Ce ştii tu!... Întâmplarea a ajuns numaidecât la urechile tatei; de altfel, Zaliojev îşi făcuse datoria s-o povestească pretutindeni. Taică-meu mă chemă în încăperile de sus şi, încuind uşa, mă ţinu un ceas întreg într-o buşeală. „Asta-i numai un mezelic, zise, o mică pregătire pentru diseară, când am să mai vin, ca să-mi iau rămas-bun de la tine în toată regula." Şi ce crezi că a făcut bătrânul pe urmă? S-a dus acasă la Nastasia Filippovna, i-a trântit o plecăciune până-n pământ şi începu s-o implore plângând. Până la urmă, ea îi aduse cutiuţa cu cerceii şi i-o azvârli în faţă: „Ţine-ţi cerceii, bătrâne, spuse ea, dar să ştii că pietricelele astea preţuiesc în ochii mei de zece ori mai mult acuma, când ştiu la ce urgie s-a expus Parfion, pentru ca să mi-i dea în dar. Salută-l şi mulţumeşte-i lui Parfion Semionâci." Eu, în timpul acela, cu voia mamei, împrumutai douăzeci de ruble de la Seriojka Protuşin şi plecai cu trenul la Pskov; ajunsei într-un hal fără de hal. Bătrânele se puseră să-mi citească pilde din *Vieţile sfinţilor.* Dar eu, ameţit de băutură, pornii să-mi topesc ultimii bănişori prin cârciumi. M-au găsit a doua zi beat mort sub un gard, scuturat de friguri şi pe deasupra muşcat de câini. Mai-mai să dau ortul popii peste noapte.

— Acu', acu' să vezi cum ţi-o mai jucăm noi pe încântătoarea Nastasia Filippovna! chicoti slujbaşul, frecându-şi mâinile. O dăm gata, la naiba cu cerceii! Ne înfăţişăm acum cu ceva mai abitir decât nişte cercei...

— Ascultă! Dacă te mai aud că spui măcar un singur

cuvânt despre Nastasia Filippovna, să ştii că te iau la palme, fără să mă uit c-ai fost prieten cu Lihaciov! strigă Rogojin, apucându-l aprig de braţ.

— Dacă dai în mine, înseamnă că nu mă vei respinge! Bate-mă! Când ai dat în cineva, l-ai legat de tine pentru totdeauna... Dar mi se pare că am si sosit.

Într-adevăr, trenul intra în gară. Rogojin spusese că nu se ştie încă nimic despre plecarea lui din Pskov şi cu toate astea mai mulţi inşi îl aşteptau pe peron.

Zărindu-l, ei începură să strige şi să-şi agite căciulile în aer.

— Poftim, şi Zaliojev e aici, murmură Rogojin, care îi privea de sus cu un zâmbet triumfător şi răutăcios în acelaşi timp. Prinţe, i se adresă el deodată lui Mîşkin, nu ştiu pentru ce, dar mi-ai devenit foarte drag. Poate pentru că te-am întâlnit în asemenea clipe; dar l-am întâlnit, uite, şi pe dânsul, urmă el, arătând spre Lebedev; şi totuşi nu mi-a deşteptat niciun fel de simpatie. Să vii să mă vezi, prinţe. Îţi voi da jos ghetrele astea, te îmbrac într-o blană de jder faină; pun să-ţi facă un frac extra cu o jiletcă albă sau de altă culoare, după cum vei dori; îţi voi umple buzunarele cu bani şi... ne vom duce împreună la Nastasia Filippovna! Ce zici, vii?

— Ascultă-l, prinţe Lev Nikolaevici! îl îndemnă entuziasmat şi solemn Lebedev. Nu lăsa să-ţi scape prilejul! Nu lăsa!...

Prinţul Mîşkin se săltă puţin de pe bancă, îi întinse politicos mâna lui Rogojin şi rosti cu multă amabilitate:

— Vin cu cea mai mare plăcere şi îţi mulţumesc pentru prietenia pe care mi-o arăţi. Şi poate chiar astăzi am să trec pe la dumneata, dacă voi mai avea timp. Pentru că, îţi spun sincer, şi dumneata mi-ai plăcut mult, mai cu seamă după ce mi-ai povestit întâmplarea cu cerceii; dar şi înainte de asta mi-ai plăcut, cu toate că ai o faţă tare mohorâtă. Îţi mulţumesc de asemenea şi pentru blana, şi pentru hainele pe care mi le promiţi, căci într-adevăr, foarte curând probabil, voi avea mare nevoie şi de haine, şi de şubă. Cât despre bani, mărturisesc că în momentul de

faţă n-am aproape nicio leţcaie.
— Bani vom avea; nicio grijă. Diseară capăt bani. Să vii neapărat!
— Bani vor fi, nicio grijă, repetă ca un ecou slujbaşul, chiar în seara asta!
— Dar în privinţa femeilor, ce ai de spus, prinţe, eşti cumva amator? Hai, zi-i – nu te sfii!
— N-u-u! Să vezi, eu... Poate că nu ştii, dar din cauza bolii mele moştenite, eu nici n-am cunoscut femeia.
— În cazul acesta, prinţe, strigă Rogojin, dă-mi voie să te socot omul blajin desprins de cele lumeşti, şi pe alde voi Dumnezeu vă ocroteşte.
— Aşa-i, Dumnezeu îi ocroteşte, întări slujbaşul.
— Iar tu să vii cu mine, conţopistule, îi porunci Rogojin lui Lebedev, şi coborâră cu toţii din tren.
Aşadar, Lebedev îşi atinsese scopul. În curând, ceata lor gălăgioasă porni spre Voznesenski Prospekt. Prinţul trebuia să ajungă în Liteinaia. Vremea era umedă şi răcoroasă; întrebă trecătorii şi, aflând că are de făcut vreo trei verste pentru a ajunge la destinaţie, se hotărî să ia o birjă.

II

Generalul Epancin locuia în casa proprie, situată nu departe de Liteinaia, în direcţia catedralei Spas Preobrajenie. În afară de această (impunătoare) clădire, din care aproape cinci şesimi erau ocupate de chiriaşi, generalul mai avea o casă foarte mare pe Sadovaia, care-i aducea un venit apreciabil. Pe lângă aceasta, era proprietarul unei fabrici în judeţul Petersburg şi al unei moşii întinse şi rentabile, situată chiar în apropierea capitalei. Se ştia că într-o vreme generalul Epancin se ocupase intens de nişte concesiuni şi acum figura printre marii acţionari ai mai multor societăţi comerciale. Trecea drept un om foarte bogat, foarte ocupat şi foarte influent prin relaţiile lui. Avea darul de a se face indispensabil în anumite instituţii, în special la serviciul său. Pentru nimeni nu constituia însă un secret că Ivan Feodorovici Epancin nu avea studii şi provenea din copiii de trupă; acest din urmă amănunt pleda, de bună seamă, în favoarea şi spre lauda lui; totuşi, generalul, deşi un om inteligent, îşi avea şi el micile slăbiciuni – între care şi faptul că nu-i plăcea să i se amintească de acest lucru. În tot cazul, isteţimea şi dibăcia lui erau de netăgăduit. Aşa, de pildă, îşi făcuse un obicei, un adevărat sistem de a nu căuta să iasă în evidenţă, de a rămâne, dacă era cazul, în umbră, neobservat; de aceea foarte multă lume preţuia la el tocmai această modestie şi faptul că întotdeauna îşi cunoştea poziţia şi locul. Şi totuşi, de-ar fi ştiut aceia care-l judecau astfel ce se petrece în adâncul sufletului acestui Ivan Feodorovici, care-şi cunoştea atât de bine locul! Deşi avea o mare experienţă a vieţii şi anumite însuşiri absolut remarcabile, Ivan Feodorovici prefera totuşi să apară mai curând în chip de înfăptuitor al gândurilor altuia decât ca un om cu idei proprii; îi plăcea să treacă drept „omul cel

mai devotat", sincer şi dezinteresat, ba chiar – ca să vezi încotro merge veacul! – drept un om de inimă, rus sadea. E drept că această din urmă postură i-a atras şi câteva întâmplări nostime de tot, dar generalul ştia să-şi ţină cumpătul chiar şi în cele mai anecdotice situaţii. Unde mai pui că norocul îl favoriza până şi la joc: risca absolut conştient sume mari şi, departe de a-şi ascunde pasiunea pentru jocul de cărţi, i se deda cu toată plăcerea, mai cu seamă că de cele mai multe ori acesta s-a dovedit a-i fi de mare folos. Societatea în care se complăcea era destul de pestriţă, formată însă numai din „barosani". De altfel, totul era deocamdată o chestiune de viitor, timpul putea să mai rabde, timpul ştie să rabde multe, şi toate urmau să vină cu vremea şi la rândul lor. Generalul Epancin nu avea decât cincizeci şi şase de ani. Era, cu alte cuvinte, în plină vigoare a unei vârste când, la drept vorbind, începe *adevărata* viaţă. Constituţia lui robustă, tenul sănătos, dinţii tari, deşi cam înnegriţi, expresia preocupată a feţei dimineaţa la serviciu, şi veselă seara la masa de joc sau acasă la Luminăţia sa –, toate astea, fără îndoială, contribuiau în chip simţitor la succesele prezente şi viitoare ale generalului şi-i presărau drumul vieţii cu trandafiri.

Generalul avea o familie înfloritoare. E drept că aici nu chiar totul era trandafiriu, în schimb existau şi o mulţime de lucruri în jurul cărora de mult începuseră să graviteze, cu toată seriozitatea şi fervoarea, cele mai frumoase speranţe şi ţeluri ale Excelenţei sale. De altfel, există oare ţeluri mai importante şi mai sfinte decât cele părinteşti? Unde te-ai putea ancora mai bine decât în sânul familiei!

Soţii Epancin cu cele trei fiice formau o familie legată printr-o afecţiune trainică. Se însurase generalul pe când era încă tânăr locotenent, cu o fată aproape de aceeaşi vârstă cu el, care nu era nici frumoasă şi nici cine ştie ce învăţată, iar toată zestrea ei se reducea la cincizeci de suflete – care, ce-i drept, constituiră temelia izbânzilor lui viitoare. Totuşi, niciodată mai târziu, generalul Epancin nu s-a arătat nemulţumit de această căsătorie prea timpurie,

niciodată n-a considerat-o drept o nechibzuinţă a tinereţii exaltate; dimpotrivă, îi purta soţiei sale atâta respect, încerca de multe ori faţă de dânsa atâta sfiiciune şi teamă chiar, încât ajunse s-o iubească. Generăleasa descindea dintr-o familie nu cine ştie ce strălucită, în schimb foarte veche, familia princiară Mîşkin, şi se mândrea nespus cu stirpea ei. Un personaj influent de atunci, unul dintre acei proteguitori care au putinţă să protejeze fără să-i coste ceva, binevoi să se intereseze de căpătuirea tinerei prinţese. El îi deschise portiţa junelui ofiţer şi-i dădu uşurel un brânci pe calea norocului, cu toate că acesta nici nu prea avea nevoie să fie îmboldit; îi era de ajuns un semn, o privire încurajatoare – şi în ruptul capului, n-ar fi lăsat să-i scape ocazia! Cu unele mici şi rare intermitenţe, cei doi soţi convieţuiră mai bine de douăzeci şi cinci de ani într-o armonie aproape desăvârşită. Ca ultimă mlădiţă a unei familii nobile şi poate datorită şi unor însuşiri şi calităţi personale, generăleasa reuşise încă din tinereţe să-şi atragă bunăvoinţa câtorva doamne influente din înalta societate. Treptat, pe măsură ce situaţia materială şi poziţia socială a generalului deveneau tot mai prospere, ea se familiariza complet cu atmosfera din saloanele acestei lumi selecte.

Între timp, cele trei fete ale generalului – Aleksandra, Adelaida şi Aglaia – crescură şi ajunseră la vârsta de măritiş. E drept că, după nume, nu erau decât odraslele generalului Epancin. În schimb, după mamă aparţineau aristocraţiei, aveau zestre frumoasă, tatăl lor putea spera să ajungă la cele mai înalte situaţii, iar pe deasupra – ceea ce nu era deloc lipsit de importanţă – toate trei erau de o frumuseţe răpitoare, chiar şi cea mai mare, Aleksandra, care număra douăzeci şi cinci de ani împliniţi. A doua, Adelaida, avea douăzeci şi trei, iar cea mai mică, Aglaia, împlinise abia douăzeci. Aglaia era cea mai frumoasă dintre toate, şi în societate începuse să atragă atenţia tuturor. Dar mai era ceva: toate trei erau foarte instruite, străluceau prin inteligenţă şi talente. Se ştia că surorile trăiesc în bună înţelegere şi se ajută între ele. Se vorbea

chiar de unele sacrificii materiale făcute de surorile mai mari în folosul celei mici – un adevărat idol al familiei. În societate, nu numai că nu căutau să strălucească, ci, dimpotrivă, se ţineau foarte modest. Nimeni nu le-ar fi putut învinui de trufie sau îngâmfare; se ştia însă că erau mândre şi că îşi cunosc pe deplin valoarea. Aleksandra era muziciană; Adelaida avea talent pentru pictură; şi totuşi, aproape nimeni nu ştiuse de asta şi aceste însuşiri ale lor fură descoperite abia în ultimul timp şi cu totul la întâmplare. Într-un cuvânt, toată lumea avea numai cuvinte de laudă pentru cele trei surori. Adică, aproape toată lumea, căci existau şi răuvoitori, care vorbeau cu groază despre pasiunea surorilor Epancin pentru lectură, despre acea sumedenie de cărţi pe care le citiseră. Fiicele generalului nu se arătau deloc grăbite să se mărite; ştiau să preţuiască în modul cuvenit cercurile pe care le frecventau, păstrând totuşi anumite rezerve. Faptul apare cu atât mai demn de relevat cu cât se cunoşteau veleităţile şi ţelurile pe care le nutrea tatăl lor.

Era aproape de unsprezece când prinţul sună la uşa locuinţei generalului. Acesta ocupa, la etajul al doilea, un apartament destul de modest în raport cu poziţia lui socială. Un lacheu în livrea deschise uşa şi prinţul fu nevoit să intre în lungi tratative cu acest cerber, care se uita cu vădită neîncredere la dânsul şi la bocceluţa lui. În cele din urmă, după declaraţia de mai multe ori repetată că este într-adevăr prinţul Mîşkin şi că are absolută nevoie să-l vadă pe general pentru o chestiune urgentă, lacheul îl introduse într-o încăpere mică de lângă anticamera biroului şi-l predă în seama unui alt om, care îşi făcea serviciul în timpul dimineţii, anunţând persoanele venite pentru audienţă. Îmbrăcat în frac, acesta părea să fi trecut de patruzeci de ani, iar după ţinuta lui gravă şi aerul preocupat se putea vedea cât de pătruns era el de importanţa funcţiei sale, căci era uşier cu însărcinări speciale pe lângă cabinetul Excelenţei sale.

— Aşteptaţi în anticameră, iar legăturica lăsaţi-o aici, spuse el, aşezându-se în fotoliul său cu o gravitate

măsurată şi examinându-l cu o privire severă şi plină de mirare pe prinţ care, fără a-şi lăsa din mână modestul bagaj, ocupase un scaun alături.

— Dacă-mi dai voie, am să aştept aici, în tovărăşia dumitale; căci ce rost are să rămân singur acolo?

— Aici nu se cade să aşteptaţi, fiindcă sunteţi vizitator, adică oaspe. Vreţi să vorbiţi personal cu Excelenţa sa?

Lacheul, se vede treaba, avea anumite rezerve în privinţa lui şi, neputându-se împăca cu gândul că va trebui să introducă un asemenea musafir, hotărî probabil să-l mai descoasă puţin.

— Da, am de vorbit cu generalul Epancin într-o chestiune... începu prinţul.

— Nu vă întreb despre ce anume vreţi să-i vorbiţi; treaba mea e să vă anunţ. Dar, aşa cum v-am mai spus, până la venirea secretarului, nu e cu putinţă.

Neîncrederea omului părea să crească: prea din cale-afară se deosebea acest prinţ de vizitatorii obişnuiţi, cu toate că, aproape zilnic, la o anumită oră, generalul era nevoit să primească în *chestiuni de afaceri* tot felul de oameni. Deşi se deprinsese cu asta, ba primise chiar şi instrucţiuni destul de precise în această privinţă, lacheul avea totuşi mari îndoieli în cazul de faţă, socotind probabil că prezenţa secretarului va fi absolut necesară.

— E adevărat că... veniţi chiar din străinătate? întrebă el în cele din urmă, aproape fără voie şi ezitând; ar fi vrut poate să întrebe: „E adevărat că sunteţi prinţul Mîşkin în carne şi oase?"

— Întocmai; am coborât adineauri din tren. Voiai, mi se pare, să mă întrebi dacă într-adevăr sunt prinţul Mîşkin, dar n-ai făcut-o din politeţe?

— Hm... făcu lacheul surprins.

— Te asigur că nu mint şi că n-o să ai nicio neplăcere din pricina mea. Iar dacă mă prezint în halul acesta, cu bocceluţa în mână, e numai pentru că în momentul de faţă mă aflu într-o situaţie nu tocmai strălucită.

— Hm!... Vedeţi, nu de asta mă tem. Sunt obligat să vă anunţ şi o să vă primească secretarul. Afară de cazul

când… Aicea-i aici… îndrăznesc să vă întreb, nu cumva aţi venit la general ca să-i cereţi vreun ajutor?…

— A, nu! În privinţa asta poţi să fii absolut liniştit! N-am să-i cer nimic.

— Scuzaţi, vă rog, dar am întrebat şi eu judecând după înfăţişarea dumneavoastră… Aşteptaţi să vină secretarul; deocamdată, generalul e ocupat cu domnul colonel, da' vine numaidecât şi secretarul… care e în serviciu la Companie.

— Dacă e vorba totuşi să aştept mai mult, te-aş ruga să-mi spui dacă pot să fumez pe aici, pe undeva? Am cu mine pipă şi tutun.

— Să fumaţi? îl privi cu nedumerire dispreţuitoare lacheul, nevenindu-i parcă să-şi creadă urechilor. Să fumaţi? Nu, fumatul e oprit aici; şi apoi, cum de a putut să vă treacă prin gând aşa ceva… Hm… ciudată întrebare!

— A, nu! Nu m-am gândit că aş putea să fumez în camera asta; ştiu bine că nu-i permis; te rugam numai să-mi arăţi un loc unde să-mi pot aprinde pipa, pentru că am deprins acest obicei şi n-am mai fumat de trei ceasuri. De altfel, poate că ai dreptate, nu degeaba se spune: câte bordeie, atâtca obiceie!

— Ei bine, cum să mă încumet a anunţa un om ca dumneavoastră? mormăi aproape fără voie lacheul. Mai întâi, ca vizitator, deci ca musafir, ar trebui să staţi acum în camera de aşteptare şi nu aici cu mine; parcă mă văd tras la răspundere pentru această abatere! Sau poate aveţi cumva de gând să rămâneţi de tot la noi?… adăugă el, aruncând încă o dată o privire piezişă spre bocceluţa prinţului, care evident nu-i dădea pace.

— Ba nu, n-am asemenea intenţii. Chiar dacă mi s-ar propune, n-aş rămânc aici. Am venit numai să fac cunoştinţă cu stăpânii casei şi nimic mai mult.

— Cum aşa, să faceţi cunoştinţă? întrebă surprins şi din ce în ce mai bănuitor lacheul. Păi, nu mi-aţi spus la început că aţi venit cu anumite treburi?

— Vezi că, de fapt, nu este vorba despre ceva precis. Şi totuşi, aş avea, dacă vrei, şi o anumită treabă: să cer un

sfat; dar întâi de toate vreau să mă prezint familiei Epancin; sunt prinţul Mîşkin, iar soţia generalului e şi ea o prinţesă Mîşkin şi noi amândoi am fi cei din urmă descendenţi ai acestei familii.

— Vasăzică, pretindeţi acum că sunteţi şi rubedenii? sesiză, de data aceasta aproape îngrozit, lacheul.

— Şi nici asta nu s-ar putea afirma cu toată hotărârea. Fireşte, dacă am începe să scormonim cu tot dinadinsul, o înrudire oarecare există, de bună seamă, dar e atât de îndepărtată, încât ar fi greu să dai de firul ei. I-am şi scris o dată generălesei din străinătate, dar n-am primit niciun răspuns. Şi totuşi, întorcându-mă în ţară, am socotit de a mea datorie să mă prezint. Îţi dau toate lămuririle acestea ca să-ţi împrăştii îndoielile, pentru că te văd tare îngrijorat. Anunţă că a venit prinţul Mîşkin şi însuşi numele acesta va fi cea mai bună explicaţie a scopului vizitei mele. O să mă primească – foarte bine, n-o să mă primească – nicio supărare. Deşi, nu-mi vine a crede că va refuza să mă primească; presupun că doamnei general îi va face plăcere să-l cunoască pe unicul reprezentant în viaţă al neamului său, de vreme ce, după câte mi-a fost dat să aud, cu siguranţă ţine mult la obârşia ei nobilă şi pune mare preţ pe spiţa princiară din care se trage.

Felul de a vorbi atât de simplu, sincer şi deschis al prinţului avu, pe cât se pare, un efect cu totul contrariu aceluia pe care ar fi trebuit să-l aibă în mod normal. Şi cu cât era mai simplu, cu atât părea mai deplasat în cazul de faţă, căci era exclus ca lacheul acesta încercat să nu-şi dea seama că o conversaţie foarte potrivită între doi oameni de aceeaşi condiţie socială devine cu totul nelalocul ei între un musafir şi un *om.* Şi fiindcă de obicei *oamenii* sunt mult mai deştepţi decât îi cred stăpânii lor, lacheului nostru nu-i rămânea decât să-şi închipuie una din două: ori că prinţul era un neisprăvit care umblă să cerşească bani, ori că e un prostănac fără pic de ambiţie, căci un prinţ deştept şi care se respectă n-ar fi stat în antreu de vorbă cu o slugă, necum să se mai şi întreţină cu ci povestindu-i despre treburile lui. Oricum, şi într-un caz, şi în celălalt, nu risca

să fie tras la răspundere el, lacheul, anunţând un asemenea vizitator?

— Ar fi totuşi bine să treceţi în camera de aşteptare, spuse el, de data aceasta pe un ton mult mai stăruitor.

— Dacă stăteam acolo, nu puteam să-ţi dau toate lămuririle acestea, răspunse prinţul, râzând cu voie bună, şi rămâneai cu aceeaşi îngrijorare din pricina îmbrăcămintei şi a bocceluţei mele. Aşa stând lucrurile, poate că nici nu mai are rost să-l aştept pe secretar şi te duci dumneata singur să m-anunţi?

— Nu pot să anunţ un asemenea vizitator fără voia secretarului. Apoi, chiar adineauri, Excelenţa sa a poruncit să nu las pe nimeni cât timp e ocupat cu domnul colonel; în schimb, Gavrila Ardalionâci poate să intre oricând.

— Ce este el, slujbaş?

— Cine, Gavrila Ardalionâci? Nu, e în serviciu particular, la Companie. Da', de ce nu puneţi legăturica deoparte, uite aici.

— M-am gândit şi eu la asta, dacă-mi dai voie. Să-mi scot, poate, şi pelerina, ce zici?

— De bună seamă, că doar n-o să intraţi la el aşa-mbrăcat. Prinţul se ridică şi-şi scoase în grabă pelerina, sub care purta o haină destul de bine croită, deşi cam uzată. De-a curmezişul vestei îi atârna un lanţ de oţel, la capătul căruia era prins un ceas de argint, marcă elveţiană.

Cu toate că prinţul era un prostălău – lacheul îl şi cântărise în sinea lui – totuşi sluga generalului socoti în cele din urmă că nu se cuvine să stea la taifas cu un vizitator al stăpânului său, deşi prinţul începuse grozav să-i placă într-un anumit fel, de ce anume, ce-i drept, nici el n-ar fi putut spune. În acelaşi timp simţea că omul acesta îl face să-şi piardă cumpătul, îl scoate din sărite.

— Dar generăleasa la ce ore primeşte? întrebă Mîşkin, reluându-şi locul pe scaun.

— Asta nu mai e treaba mea. Cred că n-are ore fixe; depinde cine vine. Pe croitoreasă se-ntâmplă s-o primească chiar şi la unsprezece dimineaţa. Gavrila Ardalionâci e şi el

primit mai devreme ca ceilalţi, ba chiar şi în timpul micului dejun.

— Aici, la voi, încăperile sunt mai călduroase iarna decât în străinătate, spuse prinţul, în schimb, acolo, aerul de afară e mai cald decât la noi; dar casele sunt tare friguroase iarna; un rus cu greu se poate deprinde cu astfel de locuinţe.

— Şi cum adică, acolo nu se face foc în casă?

— Ba da, sunt însă cu totul altfel construite, vreau să zic, sobele şi ferestrele.

— Hm! Şi aţi umblat mult prin străinătăţi?

— Patru ani. De fapt, am stat tot timpul aproape în acelaşi loc, într-un sat.

— Cred că v-aţi cam dezobişnuit de cele ale noastre?

— E foarte adevărat. Nu ştiu dacă ai să mă crezi, dar mă cuprinde uneori mirarea cum de nu mi-am uitat limba. De pildă, acum, stau de vorbă cu dumneata şi mereu îmi vine în gând: „Uite că vorbesc destul de bine ruseşte". Poate chiar din cauza asta nu-mi tace gura. De ieri, în adevăr, simt mereu nevoia să vorbesc ruseşte.

— Hm! Aţi stat vreodată la Petersburg? (Oricât se străduia lacheul să păstreze distanţa cuvenită, îi venea greu să renunţe la o conversaţie atât de plăcută cu un om aşa de politicos.)

— La Petersburg? Aproape deloc. Am fost doar aşa, în trecere. Nici înainte nu prea am ştiut cum e pe aici, iar acum, aud că s-au produs atâtea schimbări, încât se zice că şi cei care cunoşteau bine toate rânduielile trebuie să înveţe totul de la capăt. Acum se vorbeşte mult, mi se pare, de nişte reforme în justiţie, de un nou fel de judecată.

— De!... Ce să zic, judecata – e tot judecată. Dar acolo pe unde aţi umblat cum e judecata? O fi mai cu multă dreptate sau e tot aşa ca pe la noi?

— N-aş putea să-ţi spun, că nu prea cunosc. Despre instanţele noastre judecătoreşti, am auzit însă spunându-se lucruri foarte bune. Ş-apoi când te gândeşti că la noi, de pildă, nu există pedeapsa cu moartea.

— Dar acolo este?

— Da. Am văzut o execuţie în Franţa, la Lyon, unde mă dusese Schneider.

— Şi cum, îi duce la spânzurătoare?

— Nu, în Franţa li se retează capul.

— Şi ţipă rău omul?

— Nici n-apucă să ţipe. Totul se petrece într-o clipită. Omul e aşezat cu gâtul pe butuc, de sus cade lunecând un fel de maşinărie – ghilotină se cheamă – un satâr mare şi lat... cade dintr-o dată cu putere... Capul sare retezat cât ai clipi din ochi şi se rostogoleşte în coşul din faţa butucului. Mai groaznice sunt pregătirile; după ce i se comunică sentinţa, condamnatului i se dau ultimele îngrijiri; e legat şi dus la locul de execuţie, apoi îl urcă pe eşafod... Uite, atunci e înfiorător! Mulţimea aleargă să vadă, chiar şi femeile, deşi acolo nu prea e privită cu ochi buni o asemenea curiozitate la femei.

— Vezi bine, asta nu-i treaba lor.

— Fireşte, ele n-au ce căuta acolo! Asemenea cazne!... Condamnatul, îl chema Legros, era un om în puterea vârstei, deştept, îndrăzneţ, voinic. Ei bine, nu ştiu dacă ai să mă crezi, dar în timp ce urca pe eşafod, plângea şi era alb ca varul. De necrezut! E îngrozitor! Cum e cu putinţă ca cineva să plângă de spaimă? Nu mi-aş fi închipuit vreodată că un om, un om în toată firea, la vârsta de patruzeci şi cinci de ani, care n-a ştiut ce-i aia lacrimă până atunci, poate să plângă ca un copil. Ce s-o fi petrecând în sufletul lui în acel minut? Ce groază, ce cutremurare îl cuprinde? La ce foloseşte această batjocorire a sufletului?! Porunca doar spune: „Să nu ucizi!" Şi pentru că un om a ucis trebuie să i se ia şi lui viaţa? Nu se cade. A trecut mai bine de o lună de atunci şi nici astăzi nu pot să uit, parcă-mi stă înaintea ochilor. De vreo cinci ori am visat cum s-a petrecut.

Prinţul se însufleţise şi o uşoară roşeaţă îi coloră obrazul palid, deşi vorbea cu acelaşi glas scăzut. Lacheul era numai urechi şi-l asculta cu atâta interes şi simpatie, de parcă n-ar fi vrut să se smulgă de sub vraja vorbei lui; o fi fost şi el un om cu imaginaţie şi cu o licărire de cuget.

— E bine, cel puţin, că omul nu se chinuieşte prea mult, zise el.

— Ei vezi? reluă prinţul cu înflăcărare. Dumneata ai observat lucrul acesta şi toată lumea e de aceeaşi părere; tocmai de aceea s-a şi inventat ghilotina. Dar, ştii, mie mi-a trecut atunci şi un alt gând prin minte: nu cumva, dimpotrivă, e mai rău aşa? O să-ţi pară ciudat, de necrezut, poate, dar, cu puţină imaginaţie, te poate încerca şi o asemenea idee. Gândeşte-te, de pildă, la cele ce se-ntâmplă în caz de tortură: durere, răni, chinuri trupeşti; toate astea îl distrag pe om de la suferinţa morală într-aşa fel, încât, până în clipa morţii, numai rănile îl chinuiesc. Dar principala, cea mai groaznică suferinţă nu ţi-o pot pricinui rănile, ci conştiinţa, certitudinea că peste un ceas, apoi peste zece minute, apoi peste o jumătate de minut, peste o clipă, sufletul ţi se va despărţi de trup, că n-ai să mai fii om şi că asta-i absolut sigur; important e că-i *absolut* sigur. În clipa când ţi-ai vârât capul în scobitură, ţi l-ai aşezat pe butuc şi aştepţi să cadă tăişul, ba îi şi auzi hârşâitul, uite sfertul, fragmentul acela de secundă este cel mai groaznic. Crede-mă, te rog, că nu-i deloc vreo fantezie de-a mea şi că mulţi susţin acelaşi lucru. Sunt atât de încredinţat că este aşa, că am să-ţi spun sincer părerea mea. Pedeapsa cu moartea pentru omor este o pedeapsă de o mie de ori mai grea decât însăşi crima de omor. Omorul pe baza unei sentinţe de condamnare la moarte este infinit mai groaznic decât omorul tâlhăresc. Omul pe care îl omoară hoţii noaptea în pădure sau altcum speră totuşi până-n ultima clipă că poate scăpa. Au fost cazuri când omul avea beregata tăiată şi tot încerca să fugă ori să implore îndurarea. Pe când aici, această ultimă speranţă, care face ca moartea să fie poate de zece ori mai uşor de suportat, îţi este dinainte luată şi fără niciun fel de îndoială, *absolut sigur;* te afli în faţa unei sentinţe şi toată grozăvia stă în faptul că este absolut sigur că nu vei putea s-o înlături şi să scapi; nu cred să existe un chin mai îngrozitor pe lume decât o asemenea certitudine. Pune un soldat înaintea unui tun într-o bătălie şi trage asupra lui,

tot va mai nădăjdui încă: citeşte-i însă aceluiaşi soldat sentinţa prin care este condamnat *absolut sigur* la moarte şi-l vei vedea pierzându-şi minţile sau izbucnind în plâns. Cine a spus că firea omenească e în stare să suporte aşa ceva fără să înnebunească? Ce rost are o asemenea cruzime, oribilă, monstruoasă şi zadarnică? Poate să fi existat vreodată un om căruia, după ce i s-a citit sentinţa de condamnare la moarte şi a fost lăsat o vreme pradă spaimei, să i se spună până la urmă: „Du-te, ai fost iertat!" Ei bine, omul acela ar şti poate să ne povestească prin ce a trecut. Hristos însuşi a vorbit de acest înspăimântător supliciu. Nu, nu se cade ca omul să fie chinuit astfel!

Deşi uşierul n-ar fi izbutit să exprime toate astea aşa cum le spunea prinţul, totuşi se putea citi pe faţa lui înduioşată că a înţeles bine miezul chestiunii.

— Mă rog, dacă aveţi poftă de fumat, îngână el, puteţi să vă aprindeţi pipa, dar cât mai repejor, ca nu cumva să vă poftească înăuntru. Uite, colea, sub scăricică. Vedeţi uşa aceea. Intraţi pe uşă, la dreapta e o odăiţă; acolo se poate, numai aţi face bine să deschideţi ferestruica, să iasă mirosul de tutun, căci după rânduiala casei nu e îngăduit...

Dar prinţul n-avu timp să-şi satisfacă gustul. În anticameră intră grăbit un tânăr cu nişte dosare în mână. Lacheul se repezi să-i scoată blana, în timp ce tânărul îl măsură din ochi pe prinţ, aruncându-i o privire piezişă.

— Gavrila Ardalionâci, începu lacheul pe un ton confidenţial şi aproape familiar, dumnealui zice că e prinţul Mîşkin şi neam cu coniţa, a sosit cu trenul din străinătate şi s-a prezentat aşa, cu o bocceluţă în mână, numai că...

Prinţul nu desluşi mai mult, fiindcă servitorul continuă să vorbească aproape în şoaptă. Gavrila Ardalionovici asculta cu atenţie şi din când în când se uita la prinţ cu multă curiozitate. Apoi renunţă să mai asculte şi se apropie cu interes de musafir.

— Sunteţi prinţul Mîşkin? întrebă el cu o politeţe şi amabilitate exagerate.

Era un tânăr foarte frumos, tot de vreo douăzeci şi opt

de ani: blond, de statură mijlocie, bine făcut, cu o mică bărbuţă napoleoniană, avea o figură inteligentă şi foarte frumoasă. Numai că zâmbetul lui, cu toată amabilitatea pe care o afecta, avea ceva artificial în el; dinţii, prea regulaţi, aminteau un şirag de perle; privirea, cu toată aparenta voioşie şi sinceritate, trăda ascuţimi iscoditoare.

„Omul acesta cred că are cu totul altă privire când e singur şi probabil că nici nu râde vreodată", îşi zise în gând prinţul, reţinând mai mult intuitiv o primă impresie.

Mîşkin se grăbi să-i dea toate lămuririle despre persoana lui, repetând pe scurt ceea ce-i spusese cu puţin înainte lacheului, iar mai înainte lui Rogojin. Gavrila Ardalionovici, între timp, părea că se străduieşte să-şi aducă aminte de ceva.

— Nu i-aţi trimis acum un an sau chiar mai puţin Elizavetei Prokofâevna o scrisoare, din Elveţia, mi se pare?

— Întocmai.

— În cazul acesta, numele dumneavoastră nu este necunoscut în familia generalului şi cu siguranţă că n-a fost dat uitării. Doriţi să staţi de vorbă cu Excelenţa sa? Mă duc să vă anunţ... Generalul va fi liber îndată. Ar fi bine, până atunci, să treceţi în sala de aşteptare... Pentru ce l-ai lăsat pe dumnealui să stea aici? se adresă el pe un ton sever servitorului.

— Vă spuneam că aşa a dorit...

În acest timp, uşa cabinetului se deschise brusc şi de acolo ieşi un militar cu o servietă în mână, care vorbea tare şi se înclina mereu, luându-şi rămas-bun de la stăpânul casei.

— Eşti aici, Ganea? Vino, te rog! strigă un glas dinăuntru. Gavrila Ardalionovici schiţă un salut cu capul în direcţia prinţului şi intră grăbit în cabinet.

Peste vreo două minute, uşa se deschise iar şi glasul sonor şi afabil al secretarului i se adresă lui Mîşkin:

— Vă rog să poftiţi, prinţe!

III

Generalul Ivan Feodorovici Epancin îl primi în picioare în mijlocul cabinetului, uitându-se la el cu multă curiozitate, ba făcu şi doi paşi în întâmpinarea lui. Prinţul se apropie şi se recomandă.

— Ei bine, răspunse generalul, cu ce aş putea să-ţi fiu de folos?

— O, nimic important nu mă aduce; voiam numai să fac cunoştinţă cu dumneavoastră. N-aş vrea să vă deranjez, căci nu cunosc nici ziua, nici orele dumneavoastră de primire. Dar vin direct de la gară, chiar acum am sosit din Elveţia...

Generalul schiţă un început de surâs, dar se opri ca pentru un moment de reculegere, îşi îngustă ochii, îl mai examina o dată pe vizitator din cap până-n picioare, apoi, cu un gest grăbit, îi arătă un scaun; el însuşi se aşeză puţin într-o parte şi se întoarse spre prinţ cu un aer nerăbdător, de aşteptare. Ganea, în picioare, într-un colţ al odăii, cerceta hârtiile de pe birou.

— De obicei nu prea am răgaz să fac cunoştinţe noi, observă generalul. Întrucât însă dumneata ai probabil în vedere un scop anumit...

— Eram sigur, întrerupse prinţul, că o să bănuiţi numaidecât că vizita mea urmăreşte un anumit scop. Vă asigur însă că, în afară de plăcerea de a vă cunoaşte, niciun alt motiv nu mă aduce în casa dumneavoastră.

— Bineînţeles, plăcerea e tot aşa de mare şi pentru mine, dar nu poţi să te distrezi întruna; ştii, mai are omul şi treburi... În afară de asta, până acum nu pot să descopăr nimic comun între noi... nicio legătură, ca să zic aşa...

— Nu-i nicio legătură, fireşte, şi nici vreun punct comun între noi. Căci, dacă sunt prinţul Mîşkin şi dacă soţia dumneavoastră se trage din neamul nostru, asta, desigur,

nu-i un motiv. Înţeleg prea bine. Totuşi, altul nu există. Mai bine de patru ani am lipsit din Rusia, iar când am plecat din ţară mă găseam într-un hal... nu prea eram cu mintea limpede! Nici atunci nu prea cunoşteam viaţa, iar acum nici atât. Aş avea nevoie de cunoştinţa unor oameni de inimă; aş avea chiar şi o afacere de rezolvat şi nu ştiu la ce uşi să bat. Încă la Berlin mi-a venit în gând: „îmi sunt aproape rude, să mă adresez mai întâi lor; cine ştie, poate că am putea să ne fim de folos reciproc, ei mie şi eu lor, dacă sunt oameni de inimă". Şi am avut prilejul să aud că sunteţi tocmai asemenea oameni buni.

— Îţi sunt foarte recunoscător, zise generalul surprins. Dă-mi voie să te întreb unde ai tras?

— Deocamdată, n-am tras nicăieri.

— Înseamnă că vii la mine direct de la gară? Şi... cu bagajele?

— N-am niciun fel de bagaj, doar o bocceluţă cu rufărie; de obicei o port cu mine. Până diseară, am timp să-mi caut o cameră la hotel.

— Vasăzică, ai de gând totuşi să-ţi iei o cameră la hotel?

— O, da, fireşte.

— După vorbele dumitale, crezusem că ai venit cu gândul să rămâi la mine.

— Aşa ceva nu s-ar întâmpla decât în urma unei invitaţii din partea dumneavoastră. Mărturisesc însă că n-aş fi primit. Nu pentru că aş avea vreun motiv, ci pentru că... nu-mi stă în firea.

— Atunci am făcut bine că nu te-am invitat şi nici nu te invit, îngăduie-mi, totodată, prinţe – pentru ca să fim pe deplin lămuriţi şi pentru a înlătura, ca să spun aşa, orice echivoc – să trag următoarea concluzie din convorbirea noastră: întrucât din discuţia noastră a reieşit şi suntem de acord că între noi nu poate fi vorba de vreo legătură de rudenie, deşi pentru mine ar fi fost, bineînţeles, deosebit de măgulitor să ne ştim rude, ar urma...

— Ar urma că nu-mi rămâne altceva de făcut decât să mă ridic şi să plec, isprăvi vizitatorul fraza şi se ridică râzând cu multă voioşie chiar, în ciuda situaţiei penibile în

care fusese pus. Credeţi-mă că, deşi nu am deloc experienţa vieţii şi nu cunosc nici obiceiurile şi nici felul de viaţă al oamenilor de aici, nu ştiu de ce, exact aşa mi-am închipuit că va decurge întrevederea noastră. Probabil că aşa e normal să fie... De altfel, nici la scrisoarea pe care v-am trimis-o nu mi-aţi răspuns... Atunci, vă las cu bine şi scuzaţi pentru deranj. Privirea prinţului era în acel moment atât de blândă, iar zâmbetul aşa de senin şi lipsit de orice urmă de resentiment, încât generalul îl privi deodată mai atent şi în aceeaşi clipă îl văzu cu alţi ochi; o schimbare bruscă se produse în atitudinea gazdei.

— Ştii, prinţe, spuse generalul cu un glas care nu semăna cu cel de adineauri, oricum, eu nu te cunosc încă şi-apoi, mă gândesc că poate Elizaveta Prokofievna ar dori să-l cunoască pe omul care poartă acelaşi nume ca ea... Mai zăboveşte puţin, dacă vrei şi dacă timpul îţi îngăduie.

— O, timp am destul şi-mi aparţine în totalitate, n-am unde şi la ce să mă grăbesc (şi prinţul, fără multă ceremonie, îşi puse pe masă pălăria moale cu bor mare). Mărturisesc că, venind încoace, nutrisem speranţa că, poate, Elizaveta Prokofievna îşi va aduce aminte de scrisoarea mea. Adineauri, când aşteptam acolo, în anticameră, servitorul dumneavoastră m-a bănuit că aş fi dintr-aceia care vin să ceară de pomană; mi-am dat seama numaidecât. Iar slujitorii dumneavoastră probabil că au primit în privinţa asta instrucţiuni severe; dar vă asigur că nu pentru asta am venit, ci, credeţi-mă, numai şi numai ca să cunosc şi să mă apropii de oameni. Am impresia însă că v-am deranjat şi asta mă nelinişteşte.

— Uite ce este, prinţe, spuse generalul cu un zâmbet voios, mă bate gândul că dacă eşti cu adevărat aşa cum pari, cine ştie, poate că ne-ar face plăcere să te cunoaştem mai de aproape; numai că, vezi dumneata, eu sunt un om prea ocupat; uite şi acum, mai am de văzut şi de semnat nişte hârtii, pe urmă trebuie să mă duc la Alteţa sa şi de acolo la slujbă, încât, deşi aş prefera să stau de vorbă cu un om... cumsecade şi onorabil... totuşi... De altfel sunt aşa de convins de buna dumitale educaţie încât... Dar ce vârstă

ai, prinţe?

— Douăzeci şi şase de ani.

— Ia te uită! Te credeam mult mai tânăr.

— Da, se spune că par mai tânăr. Cred că voi şti să mă port astfel, încât să nu vă stingheresc şi asta nu-mi va fi deloc greu, dat fiind că nici nu-mi place să plictisesc pe cineva... Şi pe urmă, am impresia că suntem atât de diferiţi în aparenţă din cauza unor anumite împrejurări, încât înclin să cred şi eu că într-adevăr nu-i nimic comun între noi; deşi nu sunt deloc convins de asta; căci, la drept vorbind, adesea e numai o părere că nu există puncte comune, în realitate însă, ele există şi încă foarte multe... Numai indolenţa omenească e de vină că oamenii se categorisesc unii pe alţii din vedere şi nu sunt în stare să găsească... Dar ceea ce spun poate că vă plictiseşte? Mi s-a părut chiar...

— În două cuvinte: ai ceva avere sau, poate, te gândeşti să-ţi găseşti o ocupaţie? Scuză-mă că te iau aşa...

— Vai de mine, întrebarea dumneavoastră e firească şi mi-o explic foarte bine. N-am deocamdată nicio avere şi nici ocupaţie, cu toate că mi-ar fi trebuit. Bani, până acum, am avut de la străini; profesorul Schneider, la care mi-am urmat tratamentul şi studiile în Elveţia, mi-a dat atât cât era nevoie pentru drum, aşa că acum, de pildă, mi-au rămas doar câteva copeici. Am de rezolvat, ce-i drept, o chestiune şi aş avea nevoie de un sfat, dar...

— Şi cum ai de gând să te descurci deocamdată? Care ţi-au fost intenţiile? interveni generalul.

— Să fac ceva, să lucrez... orice...

— Eşti filosof, cum văd; şi totuşi... ai vreun talent, anumite aptitudini, măcar din acelea care să-ţi asigure cât de cât existenţa? Scuză-mă că insist...

— O, dar n-aveţi de ce vă scuza. Cred că n-am nici talente, nici aptitudini deosebite. Mai curând aş spune contrariul, ţinând seama că din pricina sănătăţii mele n-am putut primi o instrucţiune sistematică. Dar, ca să-mi câştig pâinea, cred că...

Generalul îl întrerupse iar şi-i ceru noi amănunte.

Prinţul mai povesti o dată ceea ce se cunoaşte din paginile anterioare. A reieşit cu acest prilej că generalul nu numai că auzise de răposatul Pavlişcev, dar îl şi cunoscuse personal. Din ce motive anume omul acesta s-a interesat direct de educaţia lui, nici chiar Mîşkin nu putea să-şi explice – probabil în amintirea vechii prietenii carc-l legase de tatăl său. Rămas orfan de mic, prinţul fusese crescut la ţară, căci pentru starea sănătăţii lui se recomanda şederea la aer curat. Pavlişcev îl încredinţase unor cucoane bătrâne, rude dc-ale lui, moşierese de provincie; mai întâi i se dădu copilului o guvernantă, pe urmă un pedagog. Prinţul declară de altfel că, în ciuda faptului că îşi amintea aproape totul, multe lucruri nu era în stare să le explice mulţumitor, deoarece au rămas pentru el învăluite ca într-o ceaţă. Accesele bolii de care suferea fiind din ce în ce mai frecvente îl făcuseră aproape idiot (prinţul spuse întocmai cuvântul idiot). Mai povesti apoi cum Pavlişcev s-a întâlnit înr-o zi, la Berlin, cu profesorul Schneider – un doctor elveţian care se ocupa în special de aceste boli si care înfiinţase în cantonul Valais un institut psihiatric, unde trata idioţia şi deficienţa mintală prin hidroterapie şi gimnastică; se ocupa de instrucţia pacienţilor săi, urmărind dezvoltarea lor intelectuală. Şi astfel Pavlişcev îl trimise cu vreo cinci ani în urmă în Elveţia, internându-l în casa de sănătate condusă de acest doctor. Acum doi ani însă, Pavlişcev a murit subit fără să fi apucat să-şi lase ultimele dispoziţii. Schneider a continuat să-l mai ţină şi după aceea şi să-l trateze, încă doi ani; de vindecat n-a reuşit să-l vindece de tot, dar i-a fost de mare ajutor, fiindcă acum se simte mult mai bine; şi că, în sfârşit, la dorinţa lui stăruitoare şi în urma unei întâmplări care l-a hotărât pe profesor să-l lase să plece, el s-a întors în patrie.

Generalul nu-şi ascundea mirarea.

— Şi cum adică, n-ai în Rusia pe nimeni, dar absolut pe nimeni? întrebă el.

— Deocamdată pe nimeni... dar nădăjduiesc... am primit de altfel o scrisoare...

— Cel puţin, îl întrerupse iarăşi generalul fără să fi auzit ultimele cuvinte ale prinţului despre scrisoare, ai vreo pregătire, ai învăţat să faci ceva şi crezi că boala dumitale nu te-ar împiedica să ocupi, de pildă, o slujbă uşoară, undeva în administraţie?

— A! Nu, fără îndoială. Chiar aş dori mult să am o slujbă, pentru că vreau să văd ce aplicaţii am. În toţi cei patru ani cât am stat în Elveţia, am studiat mereu, deşi nu prea sistematic, ci aşa după propria mea metodă. Am citit mai ales foarte multe cărţi ruseşti.

— Cărţi ruseşti? Atunci înseamnă că ştii carte şi poţi să scrii fără greşeli?

— O, da, fireşte.

— Foarte bine. Şi ai un scris frumos?

— Scrierea o am excelentă. În această privinţă aş putea spune că am un adevărat talent de caligraf. Daţi-mi să vă scriu ceva de probă, spuse prinţul înflăcărându-se.

— Mă rog. De aşa ceva chiar este nevoie. Şi, mai ales, îmi place hotărârea pe care o arăţi, prinţe; eşti într-adevăr un om simpatic, zău asa.

— Aveţi nişte rechizite de birou extraordinare. Ce de-a creioane şi condeie, ce hârtie admirabilă… Şi ce cabinet frumos aveţi! Uite un peisaj pe care-l cunosc: e o vedere din Elveţia. Tabloul a fost făcut probabil după natură; locul acesta îl cunosc, sunt convins că l-am văzut; e în cantonul Uri.

— Tot ce se poate, deşi tabloul a fost cumpărat aici. Ganea, dă-i prinţului o foaie de hârtie; poftim hârtie şi un condei; poţi să te aşezi la măsuţa asta. Ce ai acolo? se întoarse generalul către secretar, care scosese între timp din servietă o fotografie de format marc pe care i-o arătă. Ah! Nastasia Filippovna! Chiar dânsa ţi-a trimis-o, chiar dânsa? Dumneaei personal? îl descosea el pe Ganea, înviorându-se şi plin de curiozitate.

— Mi-a dat-o adineauri, când m-am dus să-i prezint felicitările. I-o cerusem mai de mult. Nu ştiu dacă nu-i cumva o aluzie din partea ei că într-o zi ca asta m-am prezentat cu mâinile goale, fără vreun cadou, adăugă

Ganea cu un zâmbet acru.

— Da' de unde! Cum de a putut să-ţi treacă prin cap aşa ceva! Nu-i deloc în firea ei şi nu-i o femeie interesată, replică foarte categoric generalul. Şi, între noi fie vorba, ce dar ai fi putut să-i faci? Pentru asta trebuie mii de ruble! Afară de cazul că i-ai fi dat şi tu o fotografie de-a ta. Apropo, nu ţi-a cerut-o încă?

— Nu, nu mi-a cerut şi poate că nici n-o să mi-o ceară vreodată. Cred că n-aţi uitat, Ivan Feodorovici, de reuniunea de astă-seară. Aţi fost invitat în mod special.

— N-am uitat, n-am uitat, fireşte. Şi am să vin negreşit. Că doar e ziua ei de naştere, cum aş putea să lipsesc. Douăzeci şi cinci de ani!... Hm! Ştii ceva, Ganea, am să-ţi dezvălui un secret. Pregăteş-te-te. Ne-a făgăduit, lui Afanasi Ivanovici şi mie, că în seara asta, cu prilejul sărbătoririi, îşi rosteşte cuvântul hotărâtor: a fi sau a nu fi! Aşa că bagă de seamă!

O tulburare bruscă îl făcu pe Ganea să pălească.

— A spus dânsa aşa? întrebă el cu un tremur în glas.

— Şi-a dat cuvântul zilele trecute. A trebuit să cedeze, în cele din urmă, la insistenţele noastre. Dar ne-a rugat să nu-ţi spunem nimic deocamdată.

Generalul îl urmărea cu atenţie pe Ganea; aerul stingherit al acestuia părea că îl indispune.

— Amintiţi-vă, lvan Feodorovici, spuse emoţionat şi întrucâtva ezitând Ganea, că dânsa mi-a lăsat toată libertatea să decid cum vreau până în clipa când va lua ea o hotărâre; ba şi atunci chiar, ultimul cuvânt îl am eu...

— Care vasăzică tu... Care vasăzică... se nelinişti deodată generalul.

— N-am spus nimic.

— Gândeşte-te în ce situaţie ne pui!

— N-am zis că renunţ. Poate că nu m-am exprimat bine...

— Cred şi eu! Aş vrea să te văd renunţând! spuse cu ciudă generalul, fără să-şi ascundă supărarea. Aici, dragul meu, nu se mai pune chestiunea că *n-ai putea* să renunţi, ci e vorba cât de nerăbdător eşti să primeşti răspunsul ei, cu câtă plăcere şi bucurie aştepţi acest răspuns. Cei de-

acasă ce spun?

— Ce să spună! Acasă, totul va decurge cum vreau eu. Numai tata, ca de obicei, se ţine de năzbâtii, a întrecut orice măsură, încât refuz să mai stau de vorbă cu el, dar îl ţin din scurt şi, de n-ar fi mama, zău că l-aş da pe uşă afară. Bineînţeles, mama plânge întruna şi soră-mea e furioasă. Eu însă le-am declarat categoric că numai eu am dreptul să-mi hotărăsc propria soartă şi vreau ca toată lumea din casă să se supună voinţei mele. Surorii mele, cel puţin, i-am spus toate acestea răspicat, de faţă cu mama.

— Eu, unul, drept să-ţi spun, nu mai înţeleg nimic, observă gânditor generalul, ridicând din umeri şi desfăcându-şi braţele în semn de mirare. Chiar zilele trecute, ţii minte, când Nina Aleksandrovna a venit la mine să se plângă, ce se mai văita, ce se mai căina! „Dar de ce atâta necaz?" o întreb eu – ca să aflu că pentru mama şi sora ta căsătoria aceasta ar fi o *dezonoare.* Ce dezonoare, mă rog, aş vrea să vă întreb? Cine ar putea să-i reproşeze ceva Nastasiei Filippovna sau să afirme ceva rău despre purtarea ei? Numai pentru că a trăit cu Toţki? Dar e absurd, mai ales dacă ţinem seama de anumite împrejurări! „Nu-i aşa că n-aţi admite-o în societatea fiicelor dumneavoastră?" zice. Ca să vezi la ce se gândeşte! Dar nu înţeleg cum de nu ţine seama Nina Aleksandrovna de...

— De situaţia ei? îl ajută Ganea pe general să-şi isprăvească gândul. Îşi cunoaşte ea foarte bine locul, nu fiţi supărat pe dânsa. De altfel, chiar atunci i-am făcut un scandal teribil ca să se înveţe minte şi să nu se mai amestece în treburile altora. Şi totuşi, dacă mai avem linişte în casă, poate e numai fiindcă ultimul cuvânt n-a fost rostit încă, dar puţin mai trebuie ca să se dezlănţuie furtuna. Dacă în seara asta lucrurile se lămuresc definitiv, e limpede că atunci totul va răbufni pe faţă.

Prinţul auzi toată conversaţia asta aplecat la măsuţa din colţ, asupra probei sale de caligrafie. Isprăvind, se apropie de masă ca să predea hârtia generalului.

— Aşadar, asta-i Nastasia Filippovna? îngână el,

cercetând cu multă atenţie şi curiozitate portretul. Frumoasă făptură! mai adăugă Mîşkin cu înflăcărare.

Şi, într-adevăr, fotografia înfăţişa o femeie tânără de o rară frumuseţe. Era îmbrăcată într-o rochie de mătase neagră, cu o croială foarte simplă şi elegantă, dar fără pretenţie; părul, probabil castaniu, era strâns într-o pieptănătură simplă de tot, ochii îi avea negri şi profunzi, fruntea gânditoare; chipul, puţin cam slab şi poate prea palid, exprima pasiune, lăsând să se întrevadă şi o umbră de trufie. Ganea şi generalul se uitau uluiţi la Mîşkin...

— Cum adică, Nastasia Filippovna? O cunoşti dumneata pe Nastasia Filippovna? întrebă generalul.

— Da; sunt numai de douăzeci şi patru de ore în Rusia şi am avut prilejul să aud vorbindu-se de această femeie minunată, răspunse prinţul şi povesti despre întâlnirea cu Rogojin şi tot ce aflase de la acesta.

— Ce-o mai fi şi asta! zise generalul, cuprins din nou de nelinişte; ascultase cu multă atenţie istorisirea prinţului şi acum îl fixă pe Ganea cu o privire iscoditoare.

— Vreo mitocănie, desigur, murmură Ganea puţin tulburat; le ce te poţi aştepta de la un negustoraş zurbagiu pus pe chefuri şi dezmăţ. Am mai auzit eu ceva despre o ispravă de-a lui.

— Aşa e, am auzit şi eu, îşi aduse aminte generalul. După întâmplarea aceea cu cerceii, Nastasia Filippovna ne-a povestit totul de-a fir a păr. Dar acum e altceva. Poate că într-adevăr e vorba la mijloc de un milion şi... de o pasiune. O pasiune brutală, să zicem, dar oricum e pasiune şi se cam ştie de ce-s capabili domnişorii aceştia când o iau razna... Hm! Numai de n-ar ieşi de-aici vreo încurcătură! conchise generalul, căzând pe gânduri.

— Vă sperie milionul? rânji Ganea.

— Tu nu te temi, fireşte?

— Ce impresie ţi-a făcut, prinţe? îl întrebă deodată Ganea pe Mîşkin. Are aerul unui om serios sau e o puşlama ordinară? Aş vrea să ştiu părerea dumitale personală.

În sufletul lui Ganea se petrecea probabil ceva neobişnuit, făcându-l să pună această întrebare. Părea că

un gând nou îi încolţise în minte şi-i sclipea nerăbdător în ochi. Cât despre general, a cărui sinceră nelinişte era vădită, se uită chiorâş la prinţ, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat la cine ştie ce mare lucru de pe urma răspunsului său.

— Nu ştiu cum să vă spun, reflectă prinţul, numai că mie personal mi-a făcut impresia unui om cuprins de o mare pasiune, ba aş zice chiar de o pasiune bolnăvicioasă. De altfel, el însuşi are încă aerul unui om suferind. Nu este exclus ca din primele zile la Petersburg chiar să cadă iarăşi la pat, mai cu seamă dacă nu se cruţă şi se apucă de chefuri.

— Aşa? Asta e impresia dumitale? se agăţă generalul de această supoziţie.

— Da, e impresia pe care mi-a făcut-o.

— Ce are a face că peste câteva zile ar putea să cadă la pat, zise Ganea, surâzând răutăcios din colţul buzelor. Asemenea istorii se pot întâmpla fără să fie nevoie de cine ştie ce mult timp şi n-ar fi exclus să se întâmple ceva chiar şi în seara asta...

— Hm!... Tot ce se poate. Dar atunci totul va depinde de ceea ce i se va năzări Nastasiei Filippovna, murmură generalul.

— Şi o ştiţi cum e câteodată!

— Ce vrei să spui? strigă generalul indispus la culme. Ascultă, Ganea, te rog astăzi să n-o contrazici, caută să fii... într-un cuvânt să-i intri în voie... Hm!... ce te hlizeşti la mine? Ascultă, Gavrila Ardalionâci, ar fi, cred, nimerit, ba chiar foarte nimerit momentul să ne întrebăm: în definitiv, ce anume urmărim noi? Căci, în ceea ce mă priveşte, interesul meu personal în afacerea asta, înţelegi, e pe deplin asigurat şi nimic nu m-ar putea îngrijora; într-un fel sau altul, ce-i al meu e pus deoparte. Toţki nu-şi va schimba hotărârea, prin urmare nu risc nicio pierdere şi, dacă totuşi îmi bat capul cu asta acum, e numai pentru binele tău. Gândeşte-te, aşadar; ce naiba, n-ai încredere în mine? Că doar eşti un om... într-un cuvânt, un om deştept, şi m-am bizuit pe tine... Or, în cazul de faţă, acest lucru e... e...

— E lucru de căpetenie, isprăvi Ganea, venind iarăşi în ajutorul generalului, vădit încurcat, şi buzele lui se schimonosiră într-un zâmbet veninos pe care nici măcar nu încercă să-l ascundă. Îşi aţinti privirea febrilă în ochii generalului, ca şi cum ar fi vrut ca acesta să-i citească tot gândul. Generalul se făcu roşu de mânie.

— Da, da, precum ai spus! A şti să fii deştept este un lucru de căpetenie! întări el, sfredelindu-l cu privirea pe interlocutorul său. Nu ţi se pare că eşti cam ridicol, Gavrila Ardalionâci? Îmi face impresia că te bucură chiar apariţia acestui fecioraş de negustor, ca şi cum ai vedea în el o scăpare pentru tine. Aici însă trebuie judecat bine din capul locului; trebuie să cumpăneşti bine situaţia şi... şi să procedezi în consecinţă, drept şi cinstit, şi asta e valabil pentru amândouă părţile; iar de nu... e preferabil s-o spui dinainte, ca să nu-i compromiţi pe alţii, cu atât mai mult cu cât ai avut vreme destulă pentru asta; şi nici acum nu-i prea târziu de altfel (generalul ridică sprâncenele semnificativ), cu toate că mai sunt doar câteva ceasuri... Ai înţeles ce vreau să spun? Ai înţeles? Chiar aşa, zău, accepţi ori nu? Dacă nu accepţi, spune şi – mă rog... nimeni nu te sileşte, Gavrila Ardalionâci, nimeni nu te împinge cu forţa într-o cursă, dacă ţi se pare cumva că la mijloc e vreo cursă.

— Accept, rosti cu glasul pe jumătate, dar cu un ton hotărât, Ganea, apoi tăcu posomorit, lăsându-şi privirea în pământ.

Generalul era satisfăcut. Ce-i drept, se cam pripise şi acum îşi făcea reproşuri de a fi întrecut măsura. Când deodată, întoreându-se spre musafir, o nelinişte subită i se aşternu pe faţă la gândul că acesta auzise toată conversaţia. În aceeaşi clipă însă liniştea îi reveni; o singură privire aruncată asupra prinţului i-a fost de ajuns pentru a nu-şi mai face griji în această privinţă.

— Formidabil! strigă el, privind proba de scris pe care i-o prezentase prinţul. Dar e un adevărat model de caligrafie! Şi încă un model din cele mai reuşite! Priveşte, Ganea, ce talent!

Pe o foaie groasă de hârtie velină prinţul scrisese cu caractere medievale ruseşti propoziţia:

„Precicucernicul egumen Pafnutie şi-a pus iscălitura. "

— Aveţi aici, explică el cu deosebită plăcere şi multă însufleţire, iscălitura stareţului Pafnutie, aflată pe un manuscris din secolul al paisprezecelea. Ştiau să iscălească frumos egumenii şi mitropoliţii de odinioară, ba cu ce gust câteodată, cu câtă sârguinţă! Dacă aveţi în biblioteca dumneavoastră ediţia lui Pogodin, domnule general, aţi putea să vă convingeţi. Mai departe vine un alt model de scriere: iată, aici aveţi o probă de caligrafie rondă pe care o întrebuinţau francezii în secolul trecut, unele litere nici nu mai seamănă cu cele de azi; era scrisul curent de atunci, acela al scribilor oficiali; specimenul care mi-a servit de model provine de la unul dintre ei, veţi recunoaşte şi dumneavoastră că nu e lipsit de unele calităţi reale. Priviţi acest *d* şi acest *a* aşa de frumos rotunjite. Am încercat să transpun acest caracter de scriere franceză în litere ruseşti, ceea ce nu-i deloc uşor, dar am izbutit şi văd că iese destul de frumos. Poftim şi o altă scriere, foarte originală şi foarte frumoasă chiar aici: *„Prin. Sârguinţă învingi orice."* Este caligrafia cancelariilor ruseşti sau, dacă doriţi mai precis, a cancelariilor militare. Aşa se scriu documentele oficiale care trebuie adresate unor personaje importante. Literele sunt toate ronde, trăsătura e *neagră,* dar sunt făcute cu mult gust. Un caligraf n-ar admite asemenea ornamente sau, mai bine zis, asemenea intenţii de ornamentaţie, vedeţi, aceste codiţe mici neisprăvite – dar dacă le priviţi în ansamblu, aici se reflectă un caracter, se întrevede chiar sufletul unui scrib cazon; el ar fi vrut parcă să dea frâu liber fanteziei, să asculte de inspiraţia talentului său, dar gulerul vestonului de militar e strâns încheiat în copci, spiritul de disciplină a răzbit până şi în scris. Ce să zic, e un lucru admirabil! Modelul acesta mi-a căzut în mână cu totul din întâmplare şi unde credeţi? În Elveţia! Recent de tot şi m-a impresionat mult. Asta-i o scriere englezească obişnuită, simplă şi sobră; eleganţa nici că ar putea merge mai

departe; aici totul e superb, încântător, un adevărat şirag de perle, e perfecţiunea însăşi; dar iată şi o variantă franţuzească a acestui scris, am împrumutat-o de la un comis-voiajor francez; de fapt, e aceeaşi scriere engleză, cu aceleaşi caractere, cu deosebire că linia neagră e un pic mai *densă,* mai îngroşată, ceea ce face ca proporţiile de lumină să nu fie respectate; remarcaţi de asemenea că şi ovalul suferă o uşoară modificare: e puţin mai rotunjit; în plus aici mai găsim şi un adaos ornamental, dar ornamentul este un lucru extrem de delicat, care ascunde mii de primejdii! Înfloriturile cer un gust extraordinar; dar dacă sunt izbutite, dacă proporţiile au fost găsite – o asemenea scriere nu mai suferă nicio comparaţie, rămâi pur şi simplu fermecat!

— Oho! Ce subtilităţi de amănunt! zise generalul râzând. Păi dumneata, cum văd, eşti mai mult decât un simplu caligraf, eşti un artist! Tu ce zici, Ganea?

— E uimitor, întări secretarul, şi aş putea spune – un artist pe deplin conştient de menirea lui, adăugă el cu un surâs ironic.

— Dumneata râzi. N-ai decât. Nu-ţi dai seama că aici e vorba de o adevărată carieră, urmă generalul. Nici nu ştii, prinţe, cărei personalităţi importante te vom pune să scrii scrisori! Am putea foarte bine, chiar de la început, să-ţi oferim treizeci şi cinci de ruble pe lună. Dar văd că s-a făcut douăsprezece şi jumătate, se întrerupse el din vorbă, uitându-se la ceas; să ne înţelegem, prinţe, căci sunt grăbit şi poate n-o să mai avem ocazia să ne întâlnim astăzi! Ia loc puţin; ţi-am explicat că nu e chip să te primesc prea des, în schimb doresc sincer să-ţi vin cât de cât în ajutor, ca să poţi face faţă, adică, nevoilor celor mai urgente; pe urmă te descurci singur cum ştii. Am să-ţi caut un loc într-o cancelarie; n-ai să ai cine ştie ce mult de lucru, dar trebuie să fii conştiincios şi punctual. Acum, în ce priveşte găzduirea dumitale. Gavrila Ardalionâci Ivolghin, tânărul meu prieten aici prezent, cu care te rog să faci cunoştinţă, locuieşte în familie; mama şi sora lui au două-trei odăi mobilate pe care le dau cu chirie, inclusiv serviciul, la

persoane de bună condiţie. Nina Aleksandrovna, sunt convins, va ţine seama de recomandaţia mea. Pentru dumneata, prinţe, e mai mult decât o comoară, mai întâi pentru că în loc să fii singur, vei fi, ca să spun aşa, în sânul familiei, căci, după părerea mea, nu poţi, la început, să rămâi singur cuc într-o capitală ca Petersburgul. Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna, mama şi sora lui Gavrila Ardalionâci, sunt nişte doamne onorabile pentru care am cea mai mare consideraţie. Nina Aleksandrovna este soţia unui vechi camarad al meu, generalul Ardalion Aleksandrovici, actualmente pensionar. E adevărat că în urma unor împrejurări cu totul speciale am încetat să-l mai văd, ceea ce însă nu mă împiedică să-i păstrez într-un anumit fel toată stima. Toate astea ţi le spun, prinţe, ca să te fac să înţelegi că va fi din parte-mi o recomandare, ca să zic aşa, personală, care mă angajează şi că, prin urmare, răspund oarecum pentru dumneata. Costul pensiunii e din cele mai moderate şi sper că leafa dumitale îţi va permite în curând să faci faţă acestei cheltuieli. E drept că omul mai are nevoie şi de ceva bani de buzunar; cred însă că n-ai să te superi, dragă prinţe, dacă-ţi atrag atenţia că ar fi mai cuminte să eviţi banii de buzunar şi, în general, nici să nu porţi bani în buzunar. Ţi-o spun după părerea pe care mi-am făcut-o despre firea dumitale. Dat fiind însă că în momentul de faţă punga dumitale e absolut goală, permite-mi să-ţi ofer această hârtie de douăzeci şi cinci de ruble. Bineînţeles, ne vom socoti mai târziu, şi dacă eşti într-adevăr un om aşa de sincer şi bun la inimă cum te arată vorba, sper că nici în privinţa asta n-are să se ivească vreo dificultate între noi. Şi dacă îţi acord atâta atenţie, e numai pentru că am anumite proiecte în privinţa dumitale; într-o zi le vei cunoaşte. Vezi ce sincer sunt. Sper, Ganea, că nu vei avea nimic de obiectat ca prinţul să locuiască la voi?

— O, dimpotrivă! Maică-mea va fi chiar încântată... răspunse cât se poate de politicos şi prevenitor Ganea.

— Mi se pare că până acum nu aveţi ocupată decât o singură cameră; cum îl cheamă pe locatar? Ferd...? Fer...

— Ferdâşcenko.

— Exact. Dar să ştii că nu-mi place deloc acest Ferdâşcenko al vostru; un fel de măscărici ordinar. Şi nu înţeleg de ce Nastasia Filippovna îl încurajează atât. Să fie oare cu adevărat rudă cu ea?

— Aş! E o glumă şi atât! Ce rubedenie? Nici în clin, nici în mânecă.

— Ei, atunci, dă-l dracului! Ei bine, prinţe, eşti mulţumit sau nu?

— Vă mulţumesc, Excelenţă, aţi dat dovadă de multă mărinimie faţă de mine, cu atât mai mult că nici măcar nu v-am cerut sprijinul; şi nu o spun din mândrie; adevărul e că realmente nu ştiam unde să-mi pun capul. Ce-i drept, adineauri, Rogojin m-a invitat să mă duc la el.

— Rogojin? Ei bine, cred că nu face; ţi-aş da un sfat părintesc sau, dacă ţi-e mai pe plac, un sfat prietenesc: să-l scoţi din cap pe domnul Rogojin ăsta. Şi, în general, te-aş sfătui să-ţi limitezi relaţiile la familia în care ai să stai.

— Pentru că sunteţi aşa de bun cu mine, începu prinţul, aş avea de rezolvat o chestiune. Am primit o comunicare...

— Te rog să mă scuzi, întrerupse generalul, dar nu mai dispun de niciun minut măcar. Mă duc să te anunţ Lizavetei Prokofievna; dacă dorinţa ei va fi să te primească chiar acum (am eu grijă să te prezint în modul cel mai favorabil), te sfătuiesc să profiţi de ocazie şi să-i intri în voie, căci Lizaveta Prokofievna poate să-ţi fie de mare folos; doar purtaţi acelaşi nume. De n-o vrea acum, să nu fie cu supărare, vei veni altă dată. Iar tu, Ganea, uită-te puţin la socotelile astea; am încercat cu Fedoseev adineauri să le dăm de capăt. Ar fi bine să nu uităm, să le includem...

Şi generalul ieşi, fără ca prinţul să mai fi apucat să-i vorbească de chestiunea care-l preocupa, deşi încercase de vreo patru ori să aducă vorba. Ganea aprinse o ţigară, oferindu-i una şi prinţului; acesta primi şi, nevoind să-l deranjeze pe secretar, începu să examineze încăperea. Privirea lui Ganea lunecă fără să zăbovească asupra hârtiei înţesate cu cifre pe care generalul i-o dăduse s-o studieze. Era distrat; zâmbetul, privirea, îngândurarea lui Ganea

deveniră şi mai apăsătoare pentru prinţ, după ce rămaseră singuri. Deodată, Ganea se apropie de prinţ, care în momentul acela se oprise lângă măsuţă şi examina din nou portretul Nastasiei Filippovna.

— Aşadar, îţi place o astfel de femeie, prinţe? întrebă el pe neaşteptate, scrutându-l cu privirea; un gând tainic păru să încolţească în mintea lui.

— Ce chip extraordinar! răspunse prinţul, şi sunt convins că nici soarta ei nu este din cele mai banale. E plină de voioşie şi totuşi se vede că a suferit mult, nu-i aşa? O trădează ochii şi, uite, pometţii aceştia delicat conturaţi, aceste două punctuleţe sub ochi, la curmătura obrajilor. E plină de mândrie; ba şi de orgoliu, poate; dar n-aş şti să spun dacă e bună sau rea la suflet. Ah, ce mult aş vrea să fie bună! Atunci totul ar fi salvat!

— *Dumneata* te-ai căsători cu o femeie ca asta? reluă Ganea cu privirea-i febrilă mereu aţintită în ochii prinţului.

— Eu nu pot să mă căsătoresc cu nicio femeie, sunt un om bolnav, răspunse prinţul.

— Dar Rogojin s-ar însura cu ea? Ce crezi?

— Cum să-ţi spun, de însurat cred că s-ar însura şi mâine, numai că n-ar trece o săptămână şi s-ar putea întâmpla s-o şi înjunghie.

Cuvintele acestea avură asupra lui Ganea un efect cu totul neaşteptat: fu cuprins deodată de un tremur atât de violent, încât prinţul abia se stăpâni să nu scoată un ţipăt.

— Ce ai? bâigui el, apucându-l de braţ.

— Luminăţia voastră, Excelenţa sa generalul vă roagă să poftiţi la Excelenţa sa Elizaveta Prokofievna, anunţă lacheul, apărut în clipa aceea în uşă. Prinţul îl urmă pe lacheu.

IV

Surorile Epancin erau, toate trei, nişte domnişoare înalte, de o constituţie robustă şi se bucurau de o sănătate înfloritoare; aveau umerii sculpturali, pieptul voinic, braţe puternice, aproape bărbăteşti, şi, bineînţeles, potrivit forţei şi sănătăţii lor, uneori le plăcea să mănânce bine, fapt pe care de altfel nici nu încercau să-l ascundă, cu toate că mama lor, generăleasa Lizaveta Prokofievna, era scandalizată ori de câte ori le vedea înfulecând cu o poftă atât de nestăpânită. Deoarece, cu tot respectul aparent pe care i-l arătau fiicele, opiniile ei pierduseră de multă vreme autoritatea indiscutabilă de altădată, încât acordul tacit al celor trei fete ieşea întotdeauna biruitor, generăleasa, în interesul demnităţii sale personale, socotea că-i mai nimerit să se abţină de la orice observaţie. E drept însă că firea omului adesea refuză să se supună înţelepciunii; din an în an Lizaveta Prokofievna devenea tot mai capricioasă şi mai nestăpânită, ba ajunsese chiar să aibă şi ciudăţenii; noroc că-i rămânea la îndemână un soţ supus şi răbdător asupra căruia îşi vărsa de obicei tot năduful, pentru ca după aceea armonia să se reîntroneze în familie şi lucrurile să meargă cum nu se poate mai bine.

De altfel, nici generăleasa nu se putea plânge că n-ar avea poftă de mâncare şi de obicei la douăsprezece şi jumătate se aşeza şi ea împreună cu fiicele ei la masă, în faţa unui mic-dejun copios, care semăna mai mult cu o masă de prânz. Înainte de aceasta, domnişoarele mai obişnuiau să bea şi câte o ceaşcă de cafea care li se servea la pat, la ora zece dimineaţa, în clipa când se trezeau; aşa le plăcuse şi aşa rămăsese rânduit o dată pentru totdeauna. Iar la douăsprezece şi jumătate, în sufrageria cea mică, vecină cu camerele Lizavetei Prokofievna, se punea masa. Uneori, la gustarea asta intimă lua parte şi generalul, când îi permiteau bineînţeles ocupaţiile. Se

servea ceai, cafea cu lapte, brânză, unt, miere şi nişte clătite care-i plăceau la nebunie generălesei, pârjoale etc, ba chiar şi supă fierbinte, in dimineaţa zilei când începe povestea noastră, toată familia, adunată în sufragerie, aştepta sosirea generalului, care promisese că vine la douăsprezece şi jumătate. Dacă ar fi întârziat măcar cu un minut, generăleasa ar fi trimis să-l cheme, dar, ca de obicei, el a fost punctual. Apropiindu-se de soţia sa pentru a-i săruta mâna, generalul observă de astă dată pe faţa ei o expresie stranie. Şi cu toate că presimţise încă din ajun că întocmai aşa se vor desfăşura lucrurile astăzi din pricina unei „anecdote" (după cum obişnuia el să spună) şi aseară chiar, înainte de a adormi, se frământase puţin din cauza asta, neliniştea îl cuprinse iarăşi. Fetele veniră pe rând să-l sărute şi, fără să fi existat un motiv de supărare, se simţea că nici aici lucrurile nu stau ca de obicei. E drept că generalul devenise excesiv de bănuitor în ultima vreme din cauza unor anumite împrejurări, dar ca tată şi soţ cu experienţă, care ştia să fie abil, se grăbi şi de data aceasta să-şi ia măsurile de prevedere.

Poate că nu vom ştirbi prea mult cursivitatea povestirii noastre dacă vom zăbovi puţin aici pentru a da unele lămuriri suplimentare, ce ne vor ajuta să conturăm mai precis raporturile ce se definiseră în sânul familiei Epanein şi împrejurările în care se afla ea la începutul acestei istorisiri. Spuneam mai adineauri că deşi generalul nu urmase cine ştie ce multe şcoli, rămânând, după propria lui expresie, un simplu „autodidact", era totuşi un soţ şi un tată abil şi cu experienţă. Adoptase, între altele, sistemul de a nu-şi zori fetele la măritiş, adică „nu se ţinea mereu de capul lor" şi nu prea le plictisea cu dorinţa lui părintească de a le vedea căpătuite, cum se întâmplă, în mod firesc şi involuntar de altfel, până şi în familiile cele mai aşezate cărora destinul le-a hărăzit o numeroasă progenitură feminină. Generalul ajunsese s-o convingă şi pe nevastă-sa să adere la sistemul său, deşi aplicarea lui se dovedea a fi destul de anevoioasă – cu atât mai anevoioasă cu cât era împotriva firii; dar argumentele generalului

aveau temeinicia lor, bazate fiind pe fapte palpabile. Unde mai pui că, lăsate în voia lor, libere de a decide ele însele în această privinţă, fetelor, în cele din urmă, trebuia, fireşte, să le vină mintea la cap şi, lăsând la o parte capriciile şi pretenţiile exagerate, ar fi început să acţioneze energic şi cu tragere de inimă; părinţilor nu le-ar mai rămâne decât să vegheze discret, dar neabătut, ca nu cumva să se producă vreo alegere fantezistă ori vreo tendinţă nelalocul ei, pentru ca, la momentul oportun, să intervină spre a îndruma lucrurile cu hotărâre pe făgaşul cel firesc şi dorit. În sfârşit, mai trăgea în cumpănă şi faptul că averea şi poziţia socială a familiei creşteau an de an, în progresie geometrică, aşa încât, pe măsură ce vremea trecea, domnişoarele Epanein deveneau partide din ce în ce mai atrăgătoare. Dar iată că peste toate aceste socoteli şi argumente de netăgăduit interveni un fapt nou: fiica cea mai mare, Aleksandra, deodată şi aproape pe neaşteptate (aşa cum se întâmplă de obicei) împlini douăzeci şi cinci de ani. Aproape în acelaşi timp, Afanasi lvanovici Toţki, om de lume, cu relaţii înalte în societatea cea mai aleasă şi pe deasupra putred de bogat, îşi manifestă din nou vechea lui dorinţă de a-şi întemeia un cămin. Era un om de vreo cincizeci şi cinci de ani, cu o fire delicată şi gusturi ultrarafinate. Ţinea să contracteze o căsătorie convenabilă şi era un mare cunoscător şi admirator al frumuseţii feminine. Fiind în ultimul timp într-o foarte strânsă prietenie cu generalul Epancin, întărită mai ales prin faptul că deveniseră asociaţi la mai multe întreprinderi financiare, îi mărturisi într-o zi intenţia sa şi, sub cuvânt că-i solicită un sfat prietenesc şi îndrumare, îl întrebă dacă ar fi sau nu agreată o eventuală cerere în căsătorie din partea lui, cu una dintre fiicele generalului.

Curgerea lină şi fericită a vieţii familiei Epancin intra, aşadar, într-un moment de cotitură.

Cea mai frumoasă dintre toate era, aşa cum am mai spus, sora cea mică – Aglaia. Dar până şi Toţki, cu tot egoismul lui nemăsurat, a înţeles că nu într-acolo trebuie să-şi îndrepte privirile şi că Aglaia e sortită altuia. Poate că

o dragoste exagerată şi o prietenie prea înflăcărată a surorilor ei făceau ca lucrurile să meargă prea departe în această privinţă, dar ele, cu toată sinceritatea, făureau în visurile lor pentru Aglaia un destin care să fie idealul posibil al paradisului pe pământ. Viitorul soţ al Aglaiei trebuia să aibă toate calităţile, toate perfecţiunile, fără a mai vorbi şi de avere. Ba între ele rămăsese chiar stabilit, printr-o înţelegere tacită şi fără prea multe conciliabule, să facă, în caz de nevoie, şi unele sacrificii materiale în favoarea celei mai mici pentru a-i asigura o dotă cu totul neobişnuită, colosală. Părinţii ştiau asta; de aceea, când Toţki îşi destăinui intenţiile matrimoniale, ei erau aproape convinşi că una dintre fetele mai mari va consimţi la această căsătorie, cu atât mai mult că în cazul lui Afanasi lvanovici nici nu se punea problema zestrei. Om practic şi cu experienţă, generalul primi cu toată consideraţia propunerea lui Toţki. Întrucât însă chiar Toţki, silit de anumite împrejurări, manifesta multă prudenţă, şi demersul lui părea că sondează deocamdată terenul, părinţii, la rândul lor, se mărginiră să-l facă cunoscut fetelor mai mult prin aluzii delicate. Răspunsul pe care-l obţinură n-a fost nici el prea precis, totuşi suficient pentru a-i convinge că, într-o asemenea eventualitate, Aleksandra n-ar respinge propunerea lui Toţki. Era o fată cu caracter hotărât, dar blândă din fire şi înţelegătoare; ar fi primit să se mărite cu Toţki de bună voie şi o dată cuvântul dat, l-ar fi ţinut negreşit. Nu era deloc ahtiată după lux şi nu numai că nu ar fi adus în căsnicie şi în viaţa bărbatului ei cine ştie ce griji sau schimbări neobişnuite, ci, dimpotrivă, ar fi realizat un cămin tihnit şi plin de mulţumire. Fără a fi o frumuseţe răpitoare, avea totuşi un fizic plăcut. Deci, ce ar fi putut Toţki să-şi dorească mai mult?

Şi, totuşi, afacerea tărăgăna. Printr-o înţelegere amicală, Toţki şi generalul conveniseră să se abţină deocamdată de la orice demersuri oficiale şi, ca atare, irevocabile. De altfel, nici părinţii nu se hotărâseră încă să aducă vorba deschis înaintea fetelor. Pe de altă parte, începuse parcă să-şi facă loc şi o disonanţă: Lizaveta Prokofievna se arăta

din ce în ce mai nemulţumită – lucru destul de grav. Era la mijloc o chestiune delicată, o împrejurare pe cât de curioasă, pe atât de încâlcită, care putea să compromită situaţia, ba chiar să zădărnicească totul.

„Încurcătura" (cum îi spunea Toţki) începuse demult, cu vreo optsprezece ani în urmă. În imediata vecinătate cu unul dintre cele mai frumoase domenii ale sale, situate într-o gubernie centrală, se zbătea în nevoi şi greutăţi un mic proprietar, copleşit de necazuri. Era un om care ajunsese de pomină prin necontenitele sale ghinioane – fost ofiţer, născut dintr-o familie nobilă de viţă mai veche chiar decât a lui Toţki, şi pe care-l chema Filipp Aleksandrovici Baraşkov. Plin de datorii şi înglodat în ipoteci, omul izbutise, în cele din urmă, datorită unei munci de ocnaş, în rând cu ţăranii, sâ-şi pună într-o oarecare rânduială moşioara lui. La cea mai mică izbândă, nenorocitul îşi recăpăta de obicei încrederea şi prindea din nou curaj. Înaripat şi plin de speranţe, se repezise pentru câteva zile în capitala judeţului ca să încerce a cădea la învoială cu unul dintre principalii lui creditori. A treia zi după sosirea în oraş, se trezi cu starostele sătucului său, venit în goana mare, călare, cu barba pârlită şi faţa plină de arsuri, să-i aducă vestea că „ieri, în amiaza mare, conacul a ars până în temelii şi că în flăcări s-a prăpădit şi coniţa, numai copilaşii au scăpat teferi". O asemenea surpriză nici chiar Baraşkov, care înghiţise până atunci atâtea „hapuri" din partea sorţii, n-o mai putuse suporta; cu mintea zdruncinată, se sfârşi peste o lună de zile, răpus de congestie cerebrală... Moşioara lui, văduvită de ţărani, plecaţi care încotro să-şi caute un rost în lume, fu vândută la mezat; cât despre cele două fetiţe, una de şase, cealaltă de şapte ani ele fură luate prin mărinimia lui Afanasi lvanovici Toţki şi încredinţate – spre a fi crescute şi educate – administratorului său de moşie, fost funcţionar, neamţ de origine şi tată al unei familii numeroase. Curând după aceea, cea mai mică dintre surorile orfane muri de tuse convulsivă, şi astfel Nastia rămase singură. Toţki, care se afla pe atunci în străinătate, uitase complet de

existenţa celor două fetiţe. Trecuseră cam cinci ani, când, într-o zi, lui Afanasi lvanovici îi veni în gând să-şi viziteze moşia, şi cu acest prilej, în conacul său, printre copiii administratorului, îi atrase deodată atenţia o fetiţă fermecătoare, de vreo doisprezece ani, vioaie, deşteaptă şi care promitea să devină mai târziu o frumuseţe rară; în privinţa asta, Afanasi lvanovici avea un ochi ager şi încercat. De data aceasta zăbovi la moşie doar câteva zile, totuşi avu grijă să dea dispoziţiile cuvenite, în urma cărora în educaţia fetiţei interveniră oarecare schimbări; fu angajată o guvernantă elveţiană, femeie în vârstă, respectabilă şi cu multă experienţă în domeniul educaţiei alese a tinerelor fete şi care, pe lângă limba franceză, preda şi diferite alte discipline. Instalată la conac, guvernanta se ocupă intens de educaţia micuţei Nastia. După patru ani, perioada aceasta de educaţie multilaterală luă sfârşit. Guvernanta plecă, iar pe Nastia, din împuternicirea lui Afanasi lvanovici, a venit s-o ia o boieroaică, vecina domnului Toţki de lângă o altă proprietate, situată într-o gubernie mai îndepărtată. Era o moşioara nu prea întinsă, cu o căsuţă modestă de bârne, proaspăt construită şi mobilată cu un gust deosebit. Unde mai pui că şi sătucul purta un nume semnificativ – Otradnoie (îmbucurător, plăcut.). Moşiereasa a instalat-o pe Nastia în acest cămin tihnit şi, cum era văduvă, fără copii, şi locuia doar la o verstă depărtare de Otradnoie, veni şi ea să stea acolo împreună cu Nastia, căreia i se dădură în serviciul ei o bătrână chelărească şi o tânără, dar foarte pricepută, cameristă. În conacul de la Otradnoie, Nastia găsi instrumente muzicale, o bibliotecă frumoasă cu cărţi instructive şi romane sentimentale potrivite pentru o tânără fată, tablouri, stampe, creioane, pensule, culori, o foarte nostimă căţeluşă, iar după două săptămâni descinse şi Toţki... De atunci el îndrăgi în mod deosebit acest sătuc al său pierdut în mijlocul stepelor; vară de vară venea să petreacă acolo trei luni, şi aşa se scurseră vreo patru ani de viaţă tihnită, plină de farmec şi fericire.

Dar iată că într-o zi – pe la începutul iernii, patru luni după ultima vizită a lui Afanasi Ivanovici la Otradnoie, unde, de data asta, nu zăbovise decât două săptămâni – se răspândi zvonul sau, mai bine zis, ajunse la urechile Nastasiei Filippovna vestea că Afanasi Ivanovici ar avea de gând să se însoare la Petersburg cu o tânără frumoasă şi de neam, cu alte cuvinte e pe punctul de a face o partidă strălucită. Mai târziu, zvonul se dovedi a nu fi tocmai exact în toate amănuntele, căci fusese vorba doar de un proiect de căsătorie şi încă foarte îndoielnic ca perspectivă de realizare. Şi totuşi, din clipa aceea, în firea Nastasiei Filippovna interveni o schimbare bruscă şi cu totul neaşteptată. Ea manifestă deodată o atât de aprigă hotărâre şi spirit de iniţiativă, încât vădi prin aceasta un caracter cu totul nebănuit. Fără să stea mult pe gânduri, părăsi brusc colţul ei tihnit de ţară şi, făcând singură drumul până la Petersburg, apăru pe neaşteptate la locuinţa lui Toţki. Revenindu-şi din uluiala primului moment, acesta încercă s-o readucă la bunele sentimente, dar de la început chiar, se dovedi că în felul de a discuta cu ea totul trebuie schimbat: şi limbajul, şi tonul, şi diapazonul vocii, şi subiectele de conversaţie plăcută şi elegantă pe care le folosise cu atât succes până atunci, şi logica argumentării – într-un cuvânt, absolut totul. În faţă-i şedea acum o altă femeie cu mult deosebită de aceea pe care o cunoscuse până atunci şi pe care de abia cu câteva luni în urmă, în luna iulie, o lăsase în cătunul Otradnoie.

Îşi dădu seama, în primul rând, că această nouă femeie ştie şi înţelege extraordinar de multe lucruri – atât de multe, încât îl cuprindea uimirea: de unde putuse ea să capete atâtea cunoştinţe şi informaţii, să-şi formeze idei precise asupra atâtor lucruri? (Să le fi acumulat oare din mica ei bibliotecă de domnişoară?) Dar nu numai atât: chiar şi din punct de vedere juridic era foarte bine edificată asupra multor chestiuni şi căpătase o cunoaştere temeinică dacă nu a lumii, cel puţin a felului cum se petrec unele lucruri în societate. În al doilea rând, i se schimbase parcă şi firea, caracterul. Nu mai era fiinţa aceea sfioasă,

cu stări sufleteşti nedefinite, uneori plină de farmecul unei zburdălnicii şi naivităţi adorabile, alteori tăcută şi îngândurată, mirată sau neîncrezătoare, înlăcrimată, cuprinsă de nelinişti şi neastâmpăr…

Nimic din toate astea: înaintea lui Toţki râdea acum în hohote şi-l săgeta cu împunsături şi sarcasm veninos o făptură neaşteptat de necunoscută, surprinzătoare şi care îi mărturisi fără înconjur că n-a avut niciodată pentru dânsul decât cel mai profund dispreţ, un dezgust mergând până la greaţă, simţăminte ce s-au născut în sufletul ei îndată după surpriza primului moment. Această femeie nouă îi declara verde-n faţă că de fapt puţin i-ar păsa dacă el s-ar însura chiar acum şi cu oricine, dar că a venit anume să-l împiedice de la această căsătorie, şi numai din răutate n-o să-l lase să se însoare, pentru că aşa vrea ea şi că, prin urmare, aşa se va întâmpla, „fie chiar şi numai pentru a-mi bate joc de tine în voie, pentru că, în sfârşit, mi-a venit şi mie rândul să râd".

Aşa cel puţin se exprimase ea, deşi poate că nici n-a spus tot ce avea pe suflet. Şi în timp ce Nastasia Filippovna cea nouă, cu un râs batjocoritor, îi aruncă toate astea în obraz, Afanasi Ivanovici chibzuia în tăcere situaţia, încercând să-şi pună puţină ordine în gândurile răvăşite. Dar n-a fost chiar aşa de uşor. I-au trebuit aproape două săptămâni ca, tot cumpănind şi cântărind, să găsească o soluţie. În cele din urmă, hotărârea fu luată. Fapt este că Afanasi Ivanovici număra pe atunci vreo cincizeci de ani, era un om cu greutate, care-şi câştigase de mult o poziţie temeinică în societate. Preocupat în gradul cel mai înalt de mulţumirea lui personală, el ţinea mai presus de toate la liniştea şi confortul său, după cum se şi cădea unui om atât de onorabil. Nici cea mai mică abatere, nici cea mai uşoară şovăială nu era de îngăduit în privinţa celor ce se statorniciseră de întreaga alcătuire a vieţii, desăvârşindu-se într-o formă atât de frumoasă. Pe de altă parte, experienţa şi deprinderea de a privi lucrurile mai adânc îl făcură curând pe Toţki să se convingă că de data aceasta avea de-a face cu o fiinţă de la care te poţi

aştepta la orice, o fiinţă în stare nu numai să ameninţe, dar şi să acţioneze, căci nimic, dar absolut nimic n-ar fi oprit-o să-şi ducă ameninţările la îndeplinire; era pornită, fără îndoială, să sfideze orice, să-şi bată joc de toate şi de toţi şi chiar de ea însăşi, încât orice încercări de a o ispiti şi cuminţi s-ar fi dovedit zadarnice. Substratul izbucnirii sale ascundea, de bună seamă, resorturi nebănuite de cu totul altă natură, într-un haos sufletesc total – deopotrivă protestul nesăbuit al unei inimi răzvrătite, o indignare romantică, Dumnezeu ştie împotriva cui şi pentru ce, un sentiment nepotolit de ură şi dispreţ depăşind orice măsură – într-un cuvânt, ceva extrem de ridicol şi de neconceput în rândurile bunei societăţi, şi care pentru orice om onorabil, dacă i se întâmplă să intervină în viaţa lui, constituie o adevărată pedeapsă dumnezeiască, o calamitate. Bineînţeles că averea şi relaţiile lui Toţki îi permiteau oricând să recurgă la o mică şi foarte nevinovată ticăloşie care să-l scoată din încurcătură. Pe de altă parte, era limpede că din punct de vedere juridic, să zicem, Nastasia Filippovna nu-i putea pricinui aproape niciun prejudiciu; nici măcar un scandal mai mare n-ar fi reuşit să stârnească – atât de uşor putea fi oricând făcută inofensivă. Dar toate acestea erau valabile numai în cazul când Nastasia Filippovna ar fi fost hotărâtă să procedeze ca orice altă femeie în situaţia ei şi cum se procedează în general în asemenea cazuri, adică să nu forţeze prea mult nota. Şi uite, tocmai aici i-au fost de mare folos lui Toţki perspicacitatea şi ochiul lui ager, căci ştiuse să ghicească aproape fără greş că Nastasia Filippovna însăşi îşi dă perfect de bine seama cât de neputincioasă este din punct de vedere juridic şi că, de fapt, cu totul alt gând încolţise în mintea-i şi în ochii ei scânteietori… Dispreţuind orice, până şi propria sa persoană (trebuia multă perspicacitate şi inteligenţă pentru a ghici în momentul acela că, de fapt, ea nu mai ţinea de mult la propria-i persoană şi pentru a-l face pe el, scepticul şi cinicul monden, să intuiască gravitatea acestei stări sufleteşti), Nastasia Filippovna era în stare să se piardă iremediabil şi în chipul cel mai oribil,

să apuce drumul Siberiei şi al ocnei, numai pentru a avea satisfacţia de a fi reuşit să-şi bată joc în voie de omul care-i inspirase o aversiune atât de inumană. Afanasi Ivanovici n-a încercat niciodată să ascundă că era cam laş din fire sau, mai bine zis, conservator în cel mai înalt grad. Prevenit, de pildă, că va fi omorât în timpul cununiei sau că i s-ar putea întâmpla altceva, foarte ridicol, indecent şi potrivnic convenienţelor sociale, el s-ar speria, dar nu atât de faptul că va fi omorât, rănit, însângerat sau scuipat în obraz în public ş.a.m.d., ci că toate astea i se vor fi întâmplat într-un chip atât de nefiresc şi dezagreabil. Or, comportarea Nastasiei Filippovna îi prevestea tocmai aşa ceva, cu toate că ea nu spusese încă nimic; el însă îşi dădea bine seama că ea îl studiase şi-l cunoştea atât de bine, încât va şti cum să-l lovească. Şi întrucât căsătoria vizată nu era decât un simplu proiect, Afanasi Ivanovici se resemna şi cedă în faţa Nastasiei Filippovna.

Hotărârea lui a fost influenţată şi de o altă împrejurare: era greu să-şi închipuie cineva cât de puţin semăna, ca înfăţişare, această nouă Nastasia Filippovna cu cea dinainte. Până atunci păruse doar o fetiţă foarte drăguţă, iar acum... Toţki nu-şi putu ierta multă vreme faptul că în toţi aceşti patru ani nu ştiuse să vadă ceea ce părea atât de evident, ba şi frapant câteodată. E drept că aici conta mult şi împrejurarea că cele două profiluri ale ei, şi cel fizic, şi spiritual suferiseră între timp o transformare adâncă. El îşi amintea, de altfel, că şi înainte se-ntâmpla uneori să-i vină gânduri stranii când se uita, de pildă, în ochii ei: o întunecime profundă şi misterioasă se cerea pătrunsă în adâncul lor ca o enigmă. În ultimii doi ani, Afanasi Ivanovici rămânea deseori surprins de schimbarea ce se produsese la Nastasia Filippovna; devenea tot mai palidă şi – lucru ciudat – această paloare o făcea parcă şi mai frumoasă. Ca toţi craii care şi-au făcut de cap în voie, ducând o viaţă destrăbălată, Toţki tratase la început cu multă uşurinţă cucerirea lesnicioasă a acestui suflet inocent; dar în ultima vreme se văzu nevoit să-şi pună de mai multe ori întrebarea dacă nu greşise judecând-o astfel

pe Nastasia Filippovna. În tot cazul, încă din primăvara dinainte, hotărâse în sinea lui s-o mărite cât mai curând cu vreun domn aşezat şi cumsecade, cu slujba într-o altă gubernie, bineînţeles asigurându-i o dotă frumuşică. (O, ce crunt şi cu câtă satisfacţie îşi bătea joc de toate astea Nastasia Filippovna!). Dar acum, ispitit de noutatea descoperirii sale, Afanasi Ivanovici se gândi c-ar putea s-o exploateze din nou pe această femeie. Se hotărî deci s-o instaleze la Petersburg, înconjurând-o cu bogăţie şi confort. Dacă nu i-a mers într-un anumit fel, de ce n-ar încerca să-şi realizeze scopul şi pe altă cale: Nastasia Filippovna, etalată ca o curtezană de lux, putea să-i satisfacă oricând orgoliul de cuceritor într-un anumit cerc de cunoscuţi.

Trecură cinci ani de viaţă în Petersburg şi, cum era şi firesc, în acest răstimp, multe lucruri se limpeziră de la sine. Situaţia lui Afanasi Ivanovici nu era deloc de invidiat; partea cea mai proastă era că o dată intrată frica în el, i-a fost cu neputinţă să scape de acest simţământ. Se temea, fără să ştie de ce anume, se temea pur şi simplu de Nastasia Filippovna. Într-o vreme, în primii doi ani, îşi închipuise că Nastasia Filippovna ar fi vrut ca el s-o ia în căsătorie, şi dacă tăcea, era numai dintr-un exagerat orgoliu, aşteptând cu perseverenţă să facă el primul propunerea. Pretenţia ar fi fost nelalocul ei; Afanasi Ivanovici îşi încreţea plictisit fruntea şi rămânea îndelung adâncit în gânduri grele. Spre marca şi oarecum neplăcuta lui surprindere (ciudăţenie a inimii omeneşti!), avu prilejul să se convingă într-o zi că o eventuală cerere în căsătorie ar întâmpina un refuz categoric din partea Nastasiei Filippovna. Multă vreme n-a fost în stare să înţeleagă. O singură explicaţie îi părea plauzibilă: mândria acestei femei „jignite şi prăpăstioase" mergea până acolo, încât ar fi preferat să piardă până şi situaţia cea mai strălucită, numai ca să-şi poată arăta o dată mai mult dispreţul printr-un refuz. Din nefericire pentru el, Nastasia Filippovna apucase între timp să aibă asupră-i un ascendent din ce în ce mai mare. Nici cele mai mari avantaje n-ar fi reuşit s-o

ademenească şi cu toate că acceptase confortul care-i fusese oferit, continua să ducă o viată foarte modestă şi în cei cinci ani care se scurseseră nu-şi adunase aproape niciun fel de economii. În dorinţa lui de a rupe aceste lanţuri, Afanasi Ivanovici se gândi să recurgă la un mijloc destul de ingenios: pe nesimţite, cu multă iscusinţă, o supuse unei acţiuni de continuă seducţie cu ajutorul dibaci a fel de fel de cuceritori irezistibili; dar niciunul dintre aceşti bărbaţi ideali: prinţi, husari, secretari de legaţie, poeţi, romancieri şi chiar socialişti – niciunul nu produse asupra Nastasiei Filippovna nici cea mai mică impresie, ca şi cum avea o piatră în loc de inimă şi sentimentele-i secaseră pentru totdeauna. Trăind destul de retrasă, îşi petrecea vremea citind, chiar studiind, făcând muzică. Relaţiile ei erau restrânse: o vizitau mereu câteva văduve de funcţionari sărace şi caraghioase, două actriţe şi nişte femei bătrâne; ţinea mult la familia numeroasă a unui învăţător respectabil, în a cărui casă era primită cu multă dragoste şi căldură sufletească. Seara, de cele mai multe ori, se adunau la ea cinci-şase cunoscuţi, dintre care aproape nelipsit era şi Toţki. De curând fusese introdus în societatea Nastasiei Filippovna, ce-i drept nu fără greutate, şi generalul Epancin. În acelaşi timp, absolut fără nicio dificultate şi simplu de tot, se introduse printre cunoştinţele ei şi un tânăr funcţionar, pe nume Ferdâşcenko, un fel de măscărici ordinar şi obraznic, care făcea pe spiritualul şi umbla ahtiat după băutură. Venea din când în când şi un tânăr tăcut şi cam ciudat, pe nume Ptiţân, modest, punctual, îngrijit îmbrăcat, care se ridicase dintr-un mediu de oameni săraci şi devenise cămătar. Apăru, în sfârşit, în casa ei şi Gavrila Ardalionovici... în cele din urmă, Nastasia Filippovna căpătă o faimă ciudată: toată lumea vorbea despre frumuseţea ei şi atâta tot; nimeni nu putea să se laude cu vreo favoare, nimeni nu putea să povestească ceva compromiţător pe seama ei. O asemenea reputaţie, cultura, inteligenţa sclipitoare şi manierele alese ale Nastasiei Filippovna îl întăriră defintiv pe Afanasi Ivanovici în urmărirea unui anumit plan pe care

şi-l propusese mai de mult. Era exact momentul când în toată istoria aceasta interveni energic, luând parte foarte activă, şi generalul Epancin. Adresându-i-se atât de amabil lui Ivan Feodorovici pentru a-i cere sfatul prietenesc cu privire la una dintre fiicele sale, Toţki socoti de a sa datorie să-i mărturisească deschis şi sincer totul. În acelaşi timp, declară categoric că este decis să nu dea înapoi şi, la nevoie, să recurgă *la orice* mijloc pentru a-şi câştiga libertatea; că nu s-ar linişti nici chiar dacă Nastasia Filippovna din proprie iniţiativă i-ar oferi libertatea deplină de acţiune; că nu l-ar satisface niciun fel de promisiuni verbale şi are nevoie de garanţii depline şi concrete. Se înţeleseră să acţioneze împreună. Hotărâră mai întâi să recurgă la mijloacele cele mai blânde, apelând mai ales „la coardele sensibile ale inimii". Se duseră împreună la Nastasia Filippovna şi Toţki începu prin a-i mărturisi sincer şi fără înconjur toată grozăvia situaţiei insuportabile în care se afla; se recunoscu vinovat de răul pe care i-l pricinuise, dar îi spuse deschis că nu-şi regretă fapta iniţială, deoarece este un afemeiat înrăit şi incapabil să reziste tentaţiilor, dar că acum vrea să se însoare şi că soarta acestei căsătorii distinse din lumea bună se afla în mâinile Nastasiei Filippovna; că, într-un cuvânt, aştepta totul de la inima ei generoasă. Apoi luă cuvântul generalul Epancin în calitatea lui de părinte; vorbi cu mult bun-simţ, evitând sentimentalismele, şi se mărgini să spună doar atât, că recunoaşte dreptul ei de a hotărî soarta lui Afanasi lvanovici; cu un aer de supremă resemnare şi încredere arătă apoi că fericirea uneia dintre fiicele sale, ba poate şi a celorlalte două, depindea acum de hotărârea pe care o va lua Nastasia Filippovna. La întrebarea acesteia „ce anume vor de la dânsa", Toţki răspunse cu aceeaşi sinceritate, mărturisindu-i că fusese atât de speriat cu cinci ani în urmă, încât nu-şi mai poate recăpăta liniştea decât în cazul când Nastasia Filippovna ar contracta o căsătorie. Se grăbi să adauge îndată că, din partea lui, o asemenea dorinţă ar fi desigur absurdă dacă ar fi lipsită de anumite temeiuri. Remarcase personal şi de altfel aflase cu precizie că un

tânăr dintr-o familie onorabilă, anume Gavrila Ardalionovici Ivolghin, pe care dânsa îl cunoaşte, şi care o vizitează din când în când, este îndrăgostit cu patimă de ea, şi că, fără îndoială, şi-ar da bucuros jumătate din viaţă pentru a-i câştiga simpatia. Gavrila Ardalionovici îi făcuse personal această destăinuire din toată inima-i tânără şi curată, ca unui prieten, şi că despre acest lucru ştie şi lvan Feodorovici, protectorul lui. În sfârşit, dacă el, Afanasi Ivanovici, nu se înşală, Nastasia Filippovna a aflat mai de mult despre dragostea acestui tânăr şi că personal a avut impresia că este înclinată să-l încurajeze. De bună seamă, lui, mai mult ca oricui, îi vine greu să-i vorbească despre toate acestea. Dar dacă Nastasia Filippovna ar admite totuşi că el, Toţki, în afară de dorinţa egoistă de a-şi asigura propria fericire, este animat în acelaşi timp şi de dorinţa de a o ajuta măcar cât de cât, ar înţelege că de mult i se pare cam ciudată, ba chiar nefirească viaţa aceasta solitară în care se complace; că toate astea nu sunt decât o rătăcire, un marasm păgubitor, o totală neîncredere în reînnoirea vieţii, care, în dragoste şi în familie, ar putea renaşte aşa de frumoasă, căpătând astfel un alt ţel; că ceea ce face ea e o irosire zadarnică a unor aptitudini deosebit de strălucite poate, o refugiere autoadmirativă în propria-i tristeţe, într-un cuvânt, un fel de romantism nevrednic nici de înţelepciunea şi nici de inima generoasă a Nastasiei Filippovna. Repetând încă o dată că mai greu decât pentru oricare altul îi vine lui să vorbească în această chestiune delicată, încheie exprimându-şi speranţa că Nastasia Filippovna nu-i va răspunde prin dispreţ, dacă, din dorinţa sinceră de a-i asigura viitorul, el îi va oferi suma de şaptezeci şi cinci de mii de ruble. Mai adăugă, pentru a fi mai lămurit, că suma aceasta a şi fost prevăzută pe numele ei în testamentul său; nu era deci vorba de vreo despăgubire… şi, în sfârşit, pentru ce să nu admită, şi în felul acesta să-i ierte o dorinţă atât de firească – de a-şi împăca întrucâtva conştiinţa etc, etc., adică tot ce se spune de obicei în asemenea cazuri. Afanasi Ivanovici perora mult şi cu mare

elocinţă, strecurând în treacăt afirmaţia deosebit de semnificativă că, în privinţa acestor şaptezeci şi cinci de mii, pomeneşte pentru prima dată acum, şi nimeni altul, nici măcar lvan Feodorovici, care e aici de faţă, n-a ştiut nimic despre asta; într-un cuvânt, nu ştie *nimeni.*

Răspunsul Nastasiei Filippovna îi uimi pe cei doi prieteni.

În comportarea ei nu numai că nu se manifestă nici urmă ironia de altădată, de vrăjmăşie şi ură, nimic din ceea ce ar fi semănat cu acel hohot batjocoritor la a cărui simplă amintire pe Toţki îl şi treceau fiorii, ci, dimpotrivă, părea că este încântată că poate să stea de vorbă în sfârşit cu cineva, prieteneşte şi cu inima deschisă. Mărturisi că de multă vreme dorea să ceară un sfat prietenesc, dar că numai mândria o împiedicase s-o facă; acum însă, când gheaţa a fost ruptă, totul se schimbă şi e bucuroasă de prilejul care i se oferă. Cu un zâmbet trist la început, apoi, înviorată şi râzând voios, declară că, în orice caz, nici nu mai poate fi vorba de furtuna de altădată; i se schimbase de mult felul de a privi unele lucruri şi, dacă inima ei nu se schimbase în privinţa aceasta, ea a trebuit totuşi să înţeleagă şi să le accepte, resemnându-se în faţa faptelor împlinite; o dată făcut, un lucru rămâne făcut, ce a fost a fost; de aceea i se pare chiar ciudat că Afanasi Ivanovici continuă să fie speriat. Apoi se întoarse către Ivan Feodorovici şi, pe un ton de respect deosebit, îi spuse că auzise de mult numai lucruri bune despre fiicele lui şi că avea pentru ele o consideraţie sinceră şi profundă. Numai gândul că le-ar putea fi de oarecare folos o umplea de mândrie şi fericire. E adevărat că acum îi este greu, se simte foarte deprimată şi o copleşeşte „urâtul". Afanasi Ivanovici îi ghicise gândurile; ar fi vrut să renască, dacă nu în dragoste, cel puţin în familie să-şi găsească un scop nou în viaţă; dar în ce-l priveşte pe Gavrila Ardalionovici, nu putea spune mare lucru. Se pare, într-adevăr, că el o iubeşte; ea însăşi simţea că ar putea să-l iubească la rându-i, dacă ar fi sigură de trăinicia afecţiunii lui; dar el e atât de tânăr, chiar dacă s-ar presupune că e sincer; de

aceea îi vine greu să se hotărască. Îi place mai ales că el munceşte şi se zbate să-şi întreţină singur familia. Aude despre el că e un om energic, mândru şi întreprinzător, că vrea să facă neapărat carieră, să răzbată. Mai ştia că Nina Aleksandrovna Ivolghina, mama lui Gavrila Ardalionovici, este o femeie admirabilă şi demnă de tot respectul; că Varvara Ardalionovna, sora lui, e o fată cu însuşiri frumoase şi foarte energică; Ptiţân i-a vorbit mult de dânsa. După cât i se spusese, ele suportau cu mult curaj loviturile sorţii; ar fi vrut să le cunoască, dar se pune întrebarea dacă ele ar primi-o bucuros în familia lor. În general, n-ar avea obiecţii împotriva unei eventuale căsătorii cu acest tânăr, dar chestiunea trebuie bine cântărită; de aceea roagă să nu fie zorită. Cât despre cele şaptezeci şi cinci de mii – Afanasi Ivanovici n-are de ce să se simtă stingherit. Ea cunoaşte valoarea banului şi, fără îndoială, va primi suma oferită. Îi este recunoscătoare lui Afanasi Ivanovici pentru delicateţea de a nu-i fi pomenit despre asta nu numai lui Gavrila Ardalionovici, ci şi generalului; părerea ei este însă că n-are niciun rost să i se ascundă tânărului acest fapt. Ea n-are nimic de ascuns şi nici de ce să-i fie ruşine pentru banii aceştia. În tot cazul, nu se gândeşte să ceară iertare nimănui şi vrea să se ştie acest lucru. De altfel, nici nu s-ar mărita cu Gavrila Ardalionovici înainte de a se fi convins că atât el, cât şi toţi ai lui nu mai păstrează nicio rezervă în privinţa ei. La urma urmei, trebuie să ştie o dată pentru totdeauna că ea nu se consideră deloc vinovată şi ar fi fost mai bine ca Ardalionovici să afle în ce condiţii a stat ea în aceşti cinci ani la Petersburg, care au fost adevăratele raporturi între ea şi Afanasi Ivanovici în tot timpul acesta şi ce avere a putut să-şi agonisească. Şi, în sfârşit, chiar dacă ea acceptă acum acesta sumă de bani, e bine să se ştie că o primeşte nu ca un preţ al dezonoarei suferite ca tânără fată, pentru care ea n-avea nicio vină, ci numai cu titlul de despăgubire pentru viaţa ei distrusă.

Spre sfârşit, Nastasia Filippovna vorbi chiar cu atâta înflăcărare şi surescitare despre toate astea (ceea ce, de

altfel, era şi firesc), încât generalul se declară foarte mulţumit, socotind afacerea ca şi încheiată. Toţki însă, care nici până acum nu se putuse elibera de sub teroarea spaimei iniţiale, nu prea era dispus să creadă şi mult timp se temu să nu-i fi jucat vreo nouă festă. Tratativele începură totuşi; speranţa pe care cei doi prieteni îşi întemeiaseră manevra, şi anume posibilitatea unei afecţiuni din partea Nastasiei Filippovna pentru Ganea, părea să prindă consistenţă, încât până şi Afanasi Ivanovici începea uneori să spere în posibilitatea unui succes. Între timp, Nastasia Filippovna avu o scurtă explicaţie cu Ganea; cuvinte se rostiră foarte puţine, ca şi cum toată discuţia aceasta era extrem de penibilă pentru pudoarea tinerei femei. Îngăduindu-i lui Gavrila Ardalionovici s-o iubească, ea declară ferm şi categoric că nu voia să fie cu nimic legată până la căsătorie (dacă această căsătorie va avea loc!) şi că îşi rezervă dreptul de a spune „nu" chiar şi în ultimul moment; de acelaşi drept dispune şi Ganea. Curând şi cu totul întâmplător, Ganea avu prilejul să se convingă că Nastasia Filippovna aflase deja până-n amănunt că familia lui nu o vede cu ochi buni şi se opune acestei căsătorii şi că din pricina aceasta se iscaseră şi neînţelegeri în casa lor; ea nu-i pomenise nimic, cu toate că el se aştepta în fiecare zi să se deschidă vorba despre asta. S-ar putea, de altfel, da şi alte amănunte cu privire la complicaţiile ivite în legătură cu acest proiect de căsătorie şi tratativele ce s-au dus, dar mă tem că şi aşa am anticipat prea mult, mai ales că unele fapte despre care se vehiculau diferite zvonuri apăreau încă într-o formă destul de vagă şi de confuză. Aşa, de pildă, se spunea că Toţki ar fi aflat de undeva cum că Nastasia Filippovna stabilise relaţii secrete, şi a căror natură nu era deloc limpede, cu domnişoarele Epancin fără ştirea părinţilor lor – ceea ce părea cu totul neverosimil. În schimb, un alt zvon, foarte plauzibil de altfel, era prevestitor de atâtea primejdii, încât Toţki nu putea să nu ţină seama de el şi era îngrozit ca în faţa unui coşmar. Auzise ca lucru absolut cert că Nastasia Filippovna ştia prea bine motivul pentru care Ganea se

însoară cu ea: că-l interesează numai banii, că Ganea avea un suflet meschin, lacom, violent, invidios şi că e stăpânit de un orgoliu fără margini, aproape monstruos; că deşi până atunci urmărise cu toată patima s-o cucerească pe Nastasia Filippovna, acum însă, când cei doi prieteni îşi propuseră să speculeze această pasiune tot mai puternică în folosul lor printr-un târg, în care Nastasia Filippovna devenise obiect al negocierilor spre a-i fi vândută ca soţie legitimă, Ganea ar fi început s-o urască, detestând-o ca pe un coşmar. În sufletul lui îşi făcură loc, într-un amestec ciudat, pasiunea şi ura, şi cu toate că după amarnice ezitări, consimţi în cele din urmă să se însoare cu această „femeie ticăloasă", în sinea lui jură să se răzbune crunt şi „să-i vină de hac", mai târziu, cum s-ar fi exprimat, chipurile, el însuşi. Se zice că Nastasia Filippovna ştia foarte bine toate acestea şi uneltea, la rându-i, ceva pe ascuns. Toate acestea îl îngroziră într-aşa hal pe Afanasi Ivanovici, încât nu îndrăzni să-şi împărtăşească teama nici măcar generalului Epancin. Totuşi, erau momente când Toţki, ca toţi oamenii slabi din fire, prindea curaj şi-şi recăpăta uşor încrederea; aşa, de pildă, a fost o mare uşurare pentru dânsul când Nastasia Filippovna le făgădui în sfârşit celor doi prieteni să dea un răspuns hotărât în seara zilei ei de naştere. Dar zvonul cel mai ciudat şi cel mai de necrezut a fost acela care-l privea personal pe respectabilul Ivan Feodorovici, zvon care, din nefericire, părea să se adeverească pe zi ce trece tot mai mult.

La prima vedere, s-ar fi zis că e o absurditate, cea mai năstruşnică născocire. Era greu de crezut că Ivan Feodorovici, pe povârnişul unei vârste respectabile, cu înţelepciunea lui admirabilă şi cunoaşterea temeinică a vieţii ş.a.m.d., s-ar putea aprinde după Nastasia Filippovna şi încă într-un asemenea hal, zice-se, încât capriciul acesta devenise un fel de patimă. Pe ce anume conta el în cazul acesta era greu de spus; poate chiar pe concursul lui Ganea. În orice caz, Toţki avea oarecare bănuieli în această privinţă; bănuia că între general şi secretarul lui intervenise o învoială tacită, cum se întâmplă între oamenii

care se înţeleg dintr-o privire. Ştiut este de altfel că, pradă unei mari pasiuni, bărbatul, mai ales la o vârstă mai înaintată, devine orb cu desăvârşire şi este gata să nutrească speranţă chiar şi acolo unde ea nici n-ar putea exista; mai mult, îşi pierde judecata şi se poartă ca un băieţandru, chiar dacă din fire ar fi omul cel mai ponderat şi cu scaun la cap. Se mai vorbea că, pentru aniversarea naşterii Nastasiei Filippovna, generalul i-a pregătit în dar un superb şirag de perle, care-l costase o sumă fabuloasă şi pe care punea mult preţ, deşi nu ignora faptul că Nastasia Filippovna nu era o femeie interesată. Încă din ajunul zilei când urma să ofere cadoul, era ca într-o febră, străduindu-se cu abilitate să nu se trădeze. La urechile generălesei însă a şi ajuns zvonul despre mărgăritare. E drept că ea se cam obişnuise cu înclinaţia spre frivolitate a soţului ei, dar un asemenea pas nu putea fi trecut cu vederea; zvonurile despre şiragul de mărgăritare începură s-o obsedeze. Generalul, la rândul său, prinsese şi el de veste la timp; oarecare aluzii făcute în ajun îi atraseră luarea-aminte; presimţea o explicaţie serioasă pe care ar fi vrut s-o evite. Iată pentru ce, în dimineaţa aceea în care începe povestea noastră, el nu era deloc dispus să ia dejunul în sânul familiei. Chiar înainte de vizita prinţului, îşi propusese să se eschiveze de la masă, pretextând o afacere oarecare şi să plece de acasă, evitând astfel o discuţie nedorită cu familia. Ar fi vrut să câştige măcar o singură zi, dar mai cu seamă să-şi asigure libertatea, fără umbră de sâcâială, pentru seara aceea. Şi deodată – nici că se putea mai nimerit – se pomeni cu acest prinţ. „Chiar Dumnezeu mi l-a trimis!" îşi zise generalul în gând, păşind în salonaşul soţiei sale.

V

Lizaveta Prokofievna era mândrâ de originea ei. Vă închipuiţi aşadar ce a simţit când pe neaşteptate, fără niciun fel de menajamente, i se spuse că ultimul reprezentant al neamului ei, acel prinţ Mîşkin, de care parcă mai auzise vorbindu-se, nu era decât un sărman idiot şi aproape cerşetor, gata să primească de pomană. Tocmai pe efectele acestei ştiri conta generalul, sperând că va stârni atâta senzaţie, încât toate celelalte să rămână deocamdată uitate.

De obicei, în faţa unor împrejurări şi situaţii dificile, Lizaveta Prokofievna rămânea cu ochii holbaţi, puţin aplecată pe spate, cu privirea aţintită în gol, fără să rostească un cuvânt. Era o femeie de statură înaltă şi cam de o seamă cu soţul ei; părul, de culoare închisă, încă destul de des, începuse să încărunţească vizibil; era cam uscăţivă şi avea nasul puţin coroiat, obrajii galbeni şi supţi, buze subţiri. Deşi înaltă, fruntea îi era îngustă, iar ochii cenuşii, destul de mari, căpătau uneori expresia cea mai neaşteptată. Avusese cândva naivitatea să creadă că privirea ei are ceva neobişnuit, de mare efect, şi a rămas pentru totdeauna cu convingerea aceasta nestrămutată.

— Să-l primesc, zici? Să-l primesc chiar acum? Şi, rotindu-şi ochii, generăleasa îi aţinti aprig asupra lui Ivan Feodorovici, care nu-şi afla locul.

— O, în privinţa asta nicio grijă, nu-i nevoie de niciun fel de ceremonie, draga mea, bineînţeles numai dacă vrei să-l vezi, se grăbi să explice generalul. E ca un copil, şi încă un copil care-ţi face milă; suferă de o boală cu crize, vine din Elveţia, a sosit adineauri, direct de la gară; e îmbrăcat cam straniu, într-un fel de haine nemţeşti, şi n-are o leţcaie, literalmente niciun ban, aproape să plângă. I-am dat douăzeci şi cinci de ruble şi vreau să-i găsesc un loc de conţopist în cancelaria noastră. Iar pe voi, *mesdames,* vă

rog să-i daţi ceva de mâncare, căci se pare că-i e şi foame...

— Mă uimeşti, reluă pe acelaşi ton generăleasa; i-e foame şi suferă de o boală cu crize? Ce fel de boală şi ce fel de crize?

— O! Nicio grijă, crizele nu-i revin chiar aşa de des; de altfel e aproape ca un copil, deşi pare să ştie ceva carte, e instruit. Voiam să vă rog, *mesdames,* să-l supuneţi la un examen, adăugă generalul, adresându-se din nou fiicelor lui; oricum, n-ar fi rău să aflu ce aptitudini are.

— La un e-xa-men? repetă tărăgănat generăleasa şi, uluită la culme, începu din nou să-şi rotească ochii de la cele trei fete la bărbatu-său şi invers.

— Ah! Draga mea, n-o lua chiar aşa... de altfel, cum vrei tu, am socotit că ar fi cazul să-l primim bine, cu ospitalitate, şi să-l introducem în casa noastră, făcând prin asta o faptă bună.

— Să-l introducem în casa noastră? Tocmai din Elveţia?!

— Elveţia n-ar fi o piedică. Dar, repet, fă cum vrei. Am insistat, în primul rând, pentru că purtaţi acelaşi nume de familie şi, cine ştie, poate că sunteţi chiar rude, în al doilea rând, pentru că sărmanul nu ştie nici măcar unde să se aciuiască. Mi-am închipuit că, fiind vorba de un om din familia noastră, vei dori, totuşi, să-l cunoşti.

— Fireşte, *muman,* mai ales că nu-i nevoie de niciun fel de ceremonie; şi apoi omul vine de la drum, i-o fi foame, de ce să nu-l ospătăm; n-ai auzit că n-are unde să se ducă? interveni fiica cea mare, Aleksandra.

— Şi unde mai pui că e atât de copilăros, v-am spus doar, bun să se joace de-a v-aţi ascunselea.

— De-a v-aţi ascunselea? Cum vine asta?

— Ah, *manian,* nu te mai preface atât, interveni cu ciudă Aglaia.

Sora cea mijlocie, Adelaida, fire veselă şi hazlie, nu mai putu să reziste şi izbucni în râs.

— Cheamă-l, *papa,* nu vezi că *maman* este de acord, hotărî Aglaia.

Generalul sună şi porunci să fie introdus prinţul.

— Dar cu o condiţie: să i se lege neapărat un şervet la gât când se va aşeza la masă, declară generăleasa. Să fie chemat Feodor sau Mavra... să stea la spatele lui şi sâ-l supravegheze când mănâncă. E liniştit cel puţin? Nu face gesturi dezordonate?

— Dimpotrivă, e chiar foarte bine crescut, are maniere alese. Cam simplu uneori... Dar iată-l că vine! Daţi-mi voie să vi-l prezint pe ultimul descendent al familiei sale, prinţul Mîşkin, poartă acelaşi nume, ba poate chiar ne este şi rudă; luaţi-l sub oblăduirea voastră. Toată lumea va trece acum să ia micul dejun, prinţe, de aceea te rog să ne faci cinstea... Pe mine însă mă scuzaţi, am cam întârziat şi trebuie să mă grăbesc...

— Ştim noi unde te grăbeşti dumneata, rosti cu o mină gravă generăleasa.

— Mă grăbesc, mă grăbesc, draga mea, sunt în întârziere! Vă recomand, *mesdames,* să-i daţi albumele voastre să vă scrie ceva, veţi vedea ce talent extraordinar de caligraf are! Adineauri, la mine în birou, mi-a scris cu caractere vechi „Egumenul Pafnutie şi-a pus iscălitura"... Ei, la revedere.

— Pafnutie? Egumen? Ia stai, stai puţin, încotro fugi şi ce-i cu Pafnutie? strigă generăleasa cu vădit necaz şi nelinişte în glas, încercând să-l oprească pe bărbatu-său care o luase aproape la fugă.

— Da, da, draga mea, a existat pe vremuri un egumen cu acest nume... dar trebuie să ajung cât mai repede la conte, mă aşteaptă de mult, chiar el m-a chemat... La revedere, prinţe!

Şi generalul se făcu nevăzut.

— Ştiu cu ce fel de conte! spuse tăios Lizaveta Prokofievna şi. Enervată, îşi îndreptă privirea asupra prinţului. Despre ce vorbeam? se strădui ea să-şi aducă aminte, plină de năduf. Ei, asta-i bună! A da, ce-i cu egumenul?

— *Maman,* o dojeni Alcksandra, iar Aglaia bătu chiar din picior.

— Lasă-mă să vorbesc, Aleksandra Ivanovna, replică

aspru generăleasa, vreau şi eu să ştiu. la loc aici, prinţe, în fotoliul acesta, în faţa mea, nu acela, uite aici, la soare, la lumină, ca să-ţi pot vedea faţa. Ei bine, despre ce fel de egumen e vorba?

— Egumenul Pafnutie, răspunse prinţul serios şi grav.

— Pafnutie? E interesant; ei bine, şi ce-i cu el? Generăleasa întreba scurt, cu un glas tăios şi nerăbdător, fără a-l slăbi pe prinţ cu privirea, iar în timp ce acesta explica, ea dădea mereu din cap după fiecare vorbă a lui.

— Egumenul Pafnutie a trăit în secolul al paisprezecelea, începu prinţul, era stareţul unei sihăstrii de pe Volga, în ţinutul care se numeşte astăzi Kostroma. Era cunoscut prin viaţa lui de sfânt; umblase în solie la Hoardă, ajungând la rânduirea unor treburi din acea vreme, prilej cu care îşi pusese iscălitura pe un document. Mi-a căzut în mână un facsimil după această semnătură şi, fiindcă mi-a plăcut grozav scrierea, am studiat şi am deprins-o. Adineauri, generalul, supunându-mă la o probă de caligrafie, pentru a-şi da seama dacă poate să-mi facă rost de o slujbă, am scris mai multe fraze cu caractere diferite şi, printre ele, am reprodus-o şi pe asta cu „Egumenul Pafnutie şi-a pus iscălitura". Generalului i-a plăcut mult şi de aceea şi-a adus aminte de ea.

— Aglaie, spuse generăleasa, ţine minte: Pafnutie sau, mai bine, notează-ţi, altminteri sunt sigură că o să uit. Dar crezusem că e vorba de ceva mai interesant. Şi unde-i iscălitura?

— A rămas, cred, în cabinetul generalului, pe masă.

— Trimiteţi pe cineva s-o caute şi să mi-o aducă numaidecât.

— Dacă doriţi, pot s-o mai scriu o dată.

— Desigur, *maman,* interveni Aleksandra, iar acum ar fi mai bine să ne aşezăm la masă, ni s-a făcut foame.

— Bună idee, aprobă generăleasa. Să mergem, prinţe; ţi-e foame tare?

— Da, acum mi-e cam foame, şi vă sunt foarte recunoscător.

— E foarte bine că eşti politicos, şi observ că nu eşti

deloc aşa de… original, cum au binevoit să mi te recomande. Vino. la loc aici, în faţa mea, îl pofti ea grijuliu când ajunseră în sufragerie.

— Vreau să te văd mai bine. Aleksandro, Adelaido, aveţi grijă de prinţ. Nu-i aşa că nu-i chiar atât de… bolnav? Poate că nici de şervet nu-i nevoie… îţi legau şervet la gât, prinţe, când stăteai la masă?

— Înainte vreme, în copilărie, când aveam vreo şapte ani, mi se pare că-mi legau, dar acum iau şervetul şi mi-l desfac pe genunchi când m-aşez la masă.

— Aşa şi trebuie. Dar crizele?

— Crizele? repetă prinţul puţin mirat. Acum mi se întâmplă destul de rar să am crize. De altfel, nu ştiu nici eu; după cum mi s-a spus, clima de aici n-o să-mi priască.

— Ascultaţi-l ce bine vorbeşte, observă generăleasa, adresându-se fiicelor ei şi continuând să dea din cap după fiecare cuvânt al prinţului, nici nu mă aşteptam. Vasăzică, n-a fost decât o flecăreală, ca de obicei, şi nimic adevărat. Ospătează-te, prinţe, şi povesteşte-ne despre dumneata; unde te-ai născut, unde ai crescut şi ce ai învăţat? Vreau să ştiu tot ce te priveşte; mă interesează nespus.

Prinţul mulţumi şi, mâncând cu multă poftă, reîncepu povestirea pe care o mai spusese de câteva ori în dimineaţa aceea. Generăleasa părea din ce în ce mai mulţumită. Cele trei fete ascultau şi ele destul de atente. Încercară apoi să reconstituie din memorie vechimea neamului lor, în speranţa că vor găsi o spiţă comună. Prinţul se dovedi a-şi cunoaşte destul de bine genealogia; pânâ la urmă însă, oricât s-au străduit, nu s-a putut stabili aproape niciun fel de legătură de rudenie între el şi generăleasa. Doar nişte strămoşi şi nişte străbunice de-ale lor dacă mai puteau fi socotiţi rude de departe. Această conversaţie aridă părea să-i fi fost pe plac îndeosebi generălesei care, oricât de mare i-a fost dorinţa, niciodată până atunci n-a dat peste un interlocutor dornic s-o asculte vorbind despre arborele genealogic; iată de ce se sculă de la masă neobişnuit de înviorată.

— Acum să trecem cu toţii în colţişorul nostru preferat,

spuse ea, acolo să ni se aducă şi cafeaua. Avem o odaie comună, îi explică ca prinţului pe când ieşeau din sufragerie, propriu-zis e micul meu salonaş, unde ne adunăm ori de câte ori suntem singure, unde ne îndeletnicim fiecare cu treburile noastre. Aleksandra, fiica mea mai mare, cântă la pian, citeşte sau brodează; Adelaida pictează peisaje şi portrete (numai că nu le mai isprăveşte niciodată), iar Aglaia îşi omoară timpul, fără să facă nimic. Nici eu nu prea am de făcut mare lucru; de orice m-aş apuca, nu-mi reuşeşte şi pace. Uite că am ajuns; ia loc, prinţe, aici, lângă şemineu, şi povesteşte-ne. Vreau să ştiu cum te pricepi să povesteşti ceva. Vreau să mă lămuresc deplin în privinţa dumitale şi, când mă voi întâlni cu prinţesa Belokonskaia, îi voi povesti bătrânei totul despre dumneata. Vreau să te cunoască cu toţii. Haide, începe.

— Nu ţi se pare, *maman,* că e foarte greu să povesteşti aşa, la comandă, obiectă Adelaida, care între timp îşi aranjase şevaletul, îşi luase pensulele şi paleta şi se apucase să picteze acelaşi peisaj, început de multă vreme, pe care-l copia după o stampă.

Aleksandra şi Aglaia se aşezară amândouă pe o canapea şi, încrucişându-şi braţele, se pregătiră să asculte conversaţia. Prinţul observă că toată lumea îl priveşte cu o atenţie deosebită.

— O vorbă n-aş scoate, dacă mi s-ar porunci în felul acesta, adăugă şi Aglaia.

— Dar de ce? Ce mare lucru? De ce, adică, n-ar povesti? Ce, n-are limbă? Vreau să ştiu cum vorbeşte. Ei bine, spune ceva. Povesteşte-ne cum ţi-a plăcut Elveţia, prima impresia a dumitale. O să vedeţi că începe îndată şi încă foarte frumos.

— Impresia a fost puternică... începu prinţul.

— Vedeţi, vedeţi, se agită nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, adresându-se fiicelor ei, v-am spus că o să înceapă.

— Dar lasă-l acum cel puţin să vorbească, *maman,* o opri Aleksandra. Prinţul acesta e mai curând un impostor decât

un idiot, şopti ea la urechea Aglaiei.

— Şi pe mine mă bate gândul, îl suspectez mereu, răspunse Aglaia. Ce urât din partea lui că se pretează la un asemenea joc. Ce o fi urmărind oare? Să ne câştige simpatia?

— Prima impresie a fost foarte puternică, repetă prinţul. Când m-au dus din Rusia în străinătate, trecând prin diferite oraşe nemţeşti, priveam în jur şi, ţin minte, nu întrebam nimic. Înainte de asta avusesem o serie de crize foarte violente şi chinuitoare şi, de regulă, după fiecare asemenea revenire a bolii cu crize repetate, cădeam într-o stare de prostraţie. Îmi pierdeam memoria cu desăvârşire şi, cu toate că mintea continua să lucreze, în schimb cursul logic al ideilor mi se întrerupea mereu. Nu eram în stare să leg mai mult de două-trei idei consecvente. Cel puţin aşa mi se pare. Iar după ce crizele treceau, redeveneam sănătos şi puternic, uite, ca acum. Mi-aduc aminte că pe atunci mă năpădise o tristeţe profundă, un fel de nostalgie iremediabilă. Aproape îmi venea să plâng; simţeam în mine, mereu trează, o nelinişte plină de mirare; m-a impresionat mai ales faptul că toate cele din jur le simţeam *străine* de mine; de acest lucru mi-am dat seama imediat. Tot ce era străin mă deprima peste măsură. Mi-am revenit complet din întunecarea aceasta a minţii abia când am ajuns în Elveţia, la Basel; ţin minte ca acum: era seara şi m-a trezit din toropeală zbieretul unui măgar, în piaţă. Măgarul m-a impresionat grozav, mi-a făcut nu ştiu de ce, o nespusă plăcere şi toate în creierul meu s-au limpezit dintr-o dată.

— Un măgar? Mi se pare puţin ciudat, observă generăleasa. Deşi n-ar fi deloc ciudat, dacă te gândeşti că vreuna dintre noi, de aici, ar fi în stare, cine ştie, să se îndrăgostească de un măgar, spuse generăleasa, privind mânioasă la fetele ei care izbucniseră în râs. Despre asta se vorbeşte chiar şi în mitologie. Continuă, prinţe.

— De atunci mi-s dragi măgarii. Aş zice chiar că simt pentru aceste animale multă simpatie. Am început să mă informez asupra lor, căci până atunci nu mai văzusem

măgari şi m-am convins curând că sunt nişte dobitoace foarte utile, cu multă putere de muncă, rezistente, răbdătoare, necostisitoare în gospodărie şi deci foarte convenabile. Şi deodată, datorită acestui măgar, am îndrăgit toată Elveţia, încât dispăru complet şi melancolia care mă apăsase până atunci.

— Toate astea mi se par foarte ciudate, dar să lăsăm la o parte măgarul; să trecem la alt subiect. Ce tot râzi acolo, Aglaie? Şi tu, Adelaido? Prinţul ne-a povestit aşa de frumos despre acest măgar. L-a văzut cu ochii lui, dar tu ce-ai văzut? Doar n-ai fost în străinătate.

— Ba am văzut şi eu un măgar, *maman,* spuse Adelaida.

— Iar eu l-am şi auzit, adăugă Aglaia. Fetele izbucniră din nou în râs. Prinţul râse şi el.

— E foarte urât din partea voastră! exclamă generăleasa dojenitor. Iartă-le, prinţe, de fapt au inimă bună. Mă cert mereu cu ele, dar le iubesc mult. Sunt fluşturatice, zvăpăiate, nişte zănatice.

— Nu face nimic, spuse prinţul râzând; în locul lor, aş proceda la fel. Ţin totuşi să iau apărarea măgarului: măgarul e o făptură blajină şi folositoare.

— Dar dumneata eşti blajin, prinţe? întreb aşa, de curiozitate, zise generăleasa.

Urmă iarăşi o explozie de râs.

— Iar ne joacă festa afurisitul acela de măgar; nici nu mă gândisem la el! se scandaliză generăleasa. Crede-mă, te rog, prinţe, n-am vrut să fac nicio…

— Aluzie? O, nici nu mă îndoiesc!

Şi prinţul continua să râdă din toată inima.

— E foarte bine că râzi. Înseamnă că eşti un tânăr tare bun la inimă, conchise generăleasa.

— Uneori sunt şi rău, răspunse prinţul.

— Iar eu sunt bună, declară deodată sentenţios generăleasa, şi, dacă vreţi, sunt totdeauna bună, şi e singurul meu defect, de fapt, pentru că nu trebuie să fii totdeauna bun. Îmi ies din sărite foarte des, uite, mă supăr pe ele sau pe Ivan Feodorovici mai ales, dar partea proastă e că sunt şi mai bună atunci când mă înfurii. Adineauri,

înainte de a fi intrat dumneata, eram supărată şi m-am făcut că nu înţeleg nimic şi că nici nu sunt în stare să pricep ceva. Mi se întâmplă de-astea; parc-aş fi un copil. Aglaia mi-a dat o lecţie; îţi mulţumesc, Aglaie. De altfel, toate astea sunt mofturi. N-oi fi chiar aşa de grea de cap cum par şi cum ar vrea să mă prezinte fetele mele. Am caracter şi nu prea mă las intimidată. De altfel, vi le spun toate astea fără răutate. Aglaie, vino şi mă sărută, aşa... acum destul cu sentimentalismele, o potoli ea pe Aglaia, care, după ce o sărută pe maică-sa cu foc pe gură, se repezi să-i sărute şi mâna. Continuă, prinţe. Poate că îţi aminteşti şi ceva mai interesant decât povestea cu măgarul.

— Orice aţi spune, nu înţeleg, interveni din nou Adelaida, cum poate cineva să se apuce a povesti aşa, direct, la comandă. Eu una n-aş fi în stare.

— Uite că prinţul e în stare, pentru că prinţul e foarte deştept, şi-i mai deştept decât tine cel puţin de zece ori, dacă nu şi de douăsprezece ori. Sunt convinsă că ai s-o simţi şi tu îndată. Dovedeşte-le-o, prinţe; continuă. Pe măgar, de fapt, am putea foarte bine să-l lăsăm deoparte. Ei, ce ai mai văzut în străinătate, în afară de măgar?

— În orice caz, chiar şi ceea ce a spus despre măgar a fost destul de inteligent, remarcă Aleksandra. Prinţul a povestit într-un mod atât de interesant despre boala lui, cum datorită unui şoc din afară şi-a revenit şi cum totul a început să-i placă după aceea. Am fost întotdeauna curioasă să ştiu cum îşi pierd oamenii mintea şi cum şi-o recapătă după aceea. Mai ales când toate astea se-ntâmplă brusc, pe neaşteptate.

— Nu-i aşa? Nu-i aşa? se învioră generăleasa. Văd că nici tu nu dai în gropi, ba, uneori, se întâmplă să ai sclipiri de deşteptăciune; hai, isprăviţi odată cu râsul! Ai rămas, mi se pare, la descrierea naturii elveţiene, prinţe? Aşadar…

— Am ajuns la Lucerna şi acolo m-au dus să fac o plimbare pe lac. Îmi dădeam seama cât e de frumos, şi totuşi simţeam o grea apăsare pe suflet.

— De ce, adică? întrebă Aleksandra.

— Nu ştiu. Dar de câte ori am prilejul să admir asemenea privelişti ale naturii, întotdeauna încerc la început un sentiment de apăsare şi nelinişte; îmi place nespus, dar mă şi tulbură. De altfel, în acea vreme, eram încă bolnav.

— În ce mă priveşte, tare aş vrea să le văd, spuse Adelaida. Şi nu înţeleg, când o să ne învrednicim şi noi odată să mergem în străinătate. De doi ani de zile caut în zadar un subiect de tablou:

Orientul, sudul, descrise sunt de mult...

... Sugerează-mi un subiect de tablou, prinţe.

— Mărturisesc că nu mă pricep deloc la pictură. După mine, cred că e de ajuns să priveşti, şi apoi să pictezi.

— Tocmai că nu ştiu să privesc.

— Ce tot vorbiţi în cimilituri? Nu înţeleg nimic! îi întrerupse Lizaveta Prokofievna. Cum vine asta: „Nu ştiu să privesc?" Ai ochi – n-ai decât să te uiţi. Dacă nu ştii să vezi aici, n-ai să ştii nici în străinătate. Ia, mai bine povesteşte-ne ce ai văzut dumneata acolo, prinţe.

— Aşa da, e mult mai bine, adăugă Adelaida. Că doar prinţul în străinătate a învăţat să privească.

— De, cum să vă spun... Acolo, de fapt, mi-am căutat sănătatea: dacă am învăţat să privesc sau nu – asta nu ştiu. Dar un lucru e cert, că aproape tot timpul m-am simţit tare fericit.

— Fericit! Dumneata ştii să fii fericit? strigă Aglaia. Atunci cum spui că n-ai învăţat să priveşti? Ai putea să ne înveţi şi pe noi.

— Chiar aşa, zău, te rugăm, învaţă-ne şi pe noi, o susţinu râzând Adelaida.

— N-am ce să vă învăţ, râse la rândul lui şi prinţul. Cât timp am stat în străinătate, n-am părăsit aproape deloc satul acela elveţian; rareori mi se întâmpla să ies şi mă duceam numai prin împrejurimi; ce aş putea să vă spun? La început, atâta doar că nu mă plictiseam; apoi am simţit că mă refac repede; pe urmă am învăţat să preţuiesc tot mai mult, din ce în ce mai mult fiecare zi din viaţă, lucru

de care devenisem conştient. Mă culcam seara plin de mulţumire, iar dimineaţa mă sculam şi mai fericit. Cauza? E destul de greu de explicat.

— De aceea nu mai aveai poftă să te duci nicăieri şi inima nu te îmbia la nimic? întrebă Aleksandra.

— La început, la început de tot, mă îndemna inima s-o iau din loc şi mă simţeam cuprins de o mare emoţie. Mă gândeam mereu la viaţa ce mă aşteaptă; încercam să-mi întrezăresc destinul; ba erau momente când ajungeam la o nelinişte extremă. Ştiţi, există asemenea momente mai cu seamă atunci când eşti singur. Era acolo o micuţă cascadă şi se prăvălea aproape vertical, de sus dintr-un munte, un şuvoi subţire de apă, zglobiu, spumos; deşi cădea foarte de sus, părea că e jos de tot, se afla la vreo jumătate de kilometru de locuinţa noastră şi totuşi aveai impresia că-i numai la cincizeci de paşi. Noaptea, îmi plăcea să-i ascult zgomotul; şi, uite, în momentele acelea mă cuprindea o mare tulburare. Sau, uneori, mi se întâmpla să mă afund singur, ziua în amiaza mare, undeva în munţi; de jur-împrejur numai brazi înalţi, seculari, cu miros îmbătător de răşină; sus, pe vârful unei stânci, străjuiau ruinele unui vechi castel medieval; sătucul nostru, jos, abia se zărea pierdut în vale; soarele sclipitor, cerul adânc albastru, o linişte nesfârşită. Ei bine, atunci într-adevăr simţeam în mine un dor nelămurit, un îndemn nostalgic de a porni mai departe, ca la o chemare, şi mi se părea că, dacă aş merge tot înainte, dacă aş străbate dunga aceea unde cerul se uneşte cu pământul, aş afla poate dezlegarea enigmei şi mi s-ar înfăţişa îndată o viaţă nouă, de o mie de ori mai tumultuoasă, mai clocotitoare decât a noastră; visam un oraş mare, ca Napoli, plin de palate, de forfotă, de viaţă... şi câte şi mai câte nu-mi treceau prin închipuire. Şi într-o zi am ajuns la ideea că şi într-o închisoare poţi afla o viaţă de o bogăţie nemăsurată.

— Ideea aceasta lăudabilă am citit-o la doisprezece ani, în „Crestomaţia" mea, spuse Aglaia.

— Toate astea nu-s decât pură filosofie, observă Adelaida, eşti un filosof şi se pare că ai venit să ne

convertești și pe noi.

— Poate aveţi dreptate, răspunse prinţul zâmbind, îmi place în adevăr să filosofez şi, cine ştie, poate că aş avea şi gândul acesta de a converti… Tot ce se poate; nu-i deloc exclus.

— Iar filosofia dumitale, reluă Aglaia, e aidoma cu aceea pe care o profesează Eulampia Nikolaevna, văduvă de slujbaş, care vine pe la noi doar-doar o să-i pice câte ceva. Pentru dânsa, toată problema vieţii se reduce la ieftinătate; n-are altă grijă decât să-şi ducă zilele fără mare cheltuială, nu vorbeşte decât de bani, şi să nu crezi că n-are, e o prefăcută… La fel şi cu viaţa dumitale de o bogăţie imensă într-o închisoare, ba poate şi cu acea fericire de patru ani, la ţară, pentru care ţi-ai vândut oraşul visurilor – Napoli, şi, pe cât se pare, nu fără beneficii, deşi pe un preţ de nimica.

— În ce priveşte viaţa în închisoare, s-ar mai putea sta de vorbă, obiectă prinţul. Printre bolnavii aflaţi în tratament la profesorul meu, am cunoscut un om care a stat întemniţat doisprezece ani; avea crize dese, iar când era prea surescitat plângea, ba o dată a încercat chiar să se sinucidă. Omul acesta mi-a povestit viaţa lui din închisoare. Era foarte tristă, dar, vă asigur, nu şi o viaţă de nimica. Toate impresiile lui se reduceau la prietenia cu un păianjen şi la un copăcel ce-i creştea sub fereastră… Dar să vă povestesc mai bine despre cazul unui alt om, pe care l-am întâlnit anul trecut. 1 se întâmplase ceva cu totul ciudat… Ciudat mai cu seamă prin faptul că se întâmplă foarte rar. Omul acesta fusese urcat într-o zi, împreună cu alţi condamnaţi, pe eşafod şi i se citise sentinţa: era condamnat la moarte prin împuşcare pentru crimă politică. Douăzeci de minute după aceea, i se anunţă graţierea, prin comutarea pedepsei. Dar în intervalul dintre cele două sentinţe, timp de vreo douăzeci de minute sau cel puţin un sfert de ceas, nefericitul trăise cu neîndoioasă convingere că peste câteva clipe firul vieţii lui se va curma pentru totdeauna. Îl ascultam cu un nepotolit interes şi eram atât de dornic să-i cunosc impresiile pe care le-a trăit în acele

momente, încât îi ceream mereu noi şi noi amănunte. I se întipărise în minte totul cu o precizie extraordinară şi spunea că niciodată nu va fi în stare să uite nimic din cele trăite în acele momente. La vreo douăzeci de paşi de eşafod, împrejurul căruia stăteau soldaţii şi mulţimea, se înălţau trei stâlpi, pentru că erau mai mulţi condamnaţi; îi duseră pe primii trei la stâlpii aceştia, îi îmbrăcară în veşmântul morţii (nişte cămeşoaie lungi, albe), iar pe ochi li se traseră nişte bonete, tot albe, ca să nu vadă puştile; apoi îi legară de câte un stâlp, iar în faţa fiecăruia se alinia câte un rând de soldaţi. Cunoscutul meu era al optulea pe lista condamnaţilor şi deci urma să fie executat în seria a treia. Un preot, cu o cruce în mână, se apropie rând pe rând de fiecare. Asta însemna că nu le rămăseseră decât cinci minute de trăit, atâta tot. El spunea că cele cinci minute îi părură de o durată nesfârşită, de o bogăţie imensă; i se părea că în aceste cinci minute are de trăit atâtea vieţi, încât n-avea niciun rost să se gândească de pe acum la clipa cea din urmă şi, ca atare, omul se apucă să-şi facă ultimele dispoziţii; îşi împărţi deci timpul în felul următor: două minute pentru a-şi lua rămas-bun de la prieteni, două – ca să se gândească la sine însuşi şi-i mai rămânea un minut ca să arunce cea din urmă privire în jurul său. Îşi amintea perfect că făcuse tocmai aceste trei dispoziţii şi exact acest calcul. Se despărţea de viaţă la douăzeci şi şapte de ani, plin de sănătate şi de vigoare. Luându-şi rămas-bun de la prieteni, îşi amintea că îi adresase unuia dintre ei o întrebare lipsită de orice importanţă şi că aşteptase cu mult interes răspunsul. Apoi, după ce-şi luă rămas-bun de la prieteni, urmară cele două minute pe care le destinase ca să se gândească *la sine însuşi.* Ştia dinainte la ce se va gândi: voia anume să-şi închipuie cât se poate mai iute şi mai limpede ce va urma; cum vine asta, că, uite, el acum există, trăieşte, iar peste trei minute va fi cu totul *altceva* sau poate altcineva – dar cine anume? Şi unde va fi? Pentru toate aceste întrebări, spera să găsească răspuns în răstimpul celor două minute! În apropiere era o biserică şi turla aurită a catedralei

strălucea în bătaia razelor unui soare sclipitor. Îşi amintea că nu şi-a putut lua ochii de la această turlă scăldată în raze scânteietoare pe care le răsfrângea; nu se putea desprinde de aceste luciri; i se părea că ele sunt firea cea nouă cu care el, peste trei minute, se va contopi într-un fel oarecare... Nesiguranţa necunoscutului şi oroarea faţă de acel ceva nou care va fi şi trebuie să survină îndată erau insuportabile; dar nimic, spunea el, nu i se păruse în acele clipe mai îngrozitor decât gândul continuu: „Dar dacă ar fi să nu mor? Dacă ar fi să mă întorc la viaţă – ce infinit! Şi mi-ar aparţine în întregime! Aş transforma atunci orice clipită într-un secol, n-aş pierde niciuna măcar, aş drămui cu zgârcenie fiecare minut, pentru a nu irosi nimic zadarnic!" Spunea că în cele din urmă gândul acesta îi devenise atât de nesuferit, atât de chinuitor, încât ar fi vrut să fie împuşcat cât mai repede.

Prinţul se opri brusc; toată lumea aştepta ca el să continue şi să tragă o concluzie.

— Ai terminat? întrebă Aglaia.

— Poftim? Da, am terminat, zise prinţul, smulgându-se dintr-o îngândurare de o clipă.

— Şi pentru ce ai povestit asta?

— Aşa... pentru că mi-am amintit... venise vorba...

— Eşti cam eliptic, observă Aleksandra; dumneata, prinţe, ai vrut, probabil, să demonstrezi că nici clipita cea mai scurtă nu trebuie dispreţuită, iar uneori cinci minute valorează mai mult decât o comoară. Toate acestea sunt cât se poate de lăudabile, dar, dacă-mi dai voie, o dată ce prietenului dumitale care ţi-a povestit toate aceste grozăvii... i s-a comutat pedeapsa, prin urmare i s-a acordat această „viaţă infinită". Ei bine, ce-a făcut el apoi cu această bogăţie a lui? A trăit „calculând" fiecare clipă?

— A, nu; mi-a spus-o chiar el – căci l-am întrebat şi despre asta – şi mi-a mărturisit că n-a trăit deloc aşa şi că, dimpotrivă, irosise fără rost multe, multe clipe.

— Prin urmare, aveţi experienţă concludentă, care dovedeşte că nu e chip să trăieşti „drămuind" orice clipă. Dintr-un motiv sau altul, dar nu e chip.

— Da, dintr-un motiv sau altul, dar nu e chip, repetă prinţul, aşa mi s-a părut şi mie... Şi totuşi nu-mi vine a crede...

— Cu alte cuvinte, crezi că îţi vei trăi viaţa mai raţional decât toţi ceilalţi? întrebă Aglaia.

— Da, mă gândeam şi la asta uneori.

— Şi te mai gândeşti şi acum?

— Da... mă gândesc şi acum, răspunse prinţul, continuând s-o privească pe Aglaia cu un zâmbet blând şi chiar sfios; dar îndată după aceea râse iar, uitându-se înveselit la ea.

— Eşti modest, n-am ce zice! spuse ea aproape enervată.

— Observ că sunteţi foarte curajoase, de vreme ce puteţi râde de asta; pe mine însă, cele povestite de acel om m-au impresionat atât de mult, că după aceea le-am trăit în vis, am visat tocmai acele cinci minute...

Aruncă din nou asupra interlocutoarelor sale o privire gravă şi bănuitoare totodată...

— Nu cumva sunteţi supărate pe mine? întrebă el, deodată, cu un aer încurcat, dar uitându-se drept în ochii lor cu aceeaşi privire deschisă.

— Pentru ce? strigară ele mirate.

— Pentru c-ar putea să vi se pară că vreau mereu să vă povăţuiesc...

Cuvintele lui stârniră un râs general.

— Dacă sunteţi supărate, vă rog să mă iertaţi, reluă prinţul. Îmi dau bine seama că am trăit mai puţin decât alţii şi mai puţin ca oricare altul cunosc viaţa. Poate că vorbesc uneori într-un fel foarte ciudat...

Aici, prinţul se opri încurcat.

— Dacă spui că ai fost fericit, înseamnă că n-ai trăit mai puţin, ci mai mult decât alţii, şi atunci de ce nu eşti sincer şi te justifici mereu? nu-l slăbea deloc Aglaia, vorbind cu severitate. Şi nu-ţi face griji, te rog, de faptul că ai avea aerul să ne povăţuieşti; nu-i cine ştie ce mare triumf pentru dumneata în toate astea. Cu atitudinea dumitale de resemnare fatalistă, poţi să umpli de fericire şi o sută de ani de existenţă. Dumneata, fie că ţi se arată o execuţie

capitală, fie că ţi se arată degetul cel mic, eşti în stare, şi într-un caz, şi în celălalt, să scoţi o idee deopotrivă de lăudabilă şi să mai rămâi şi mulţumit. În felul acesta se poate trăi mult şi bine.

— De ce te înfurii? Nu înţeleg, interveni generăleasa, care observase tot timpul, atent, chipurile vorbitorilor. Şi despre ce anume vorbiţi, de asemenea nu pot pricepe. Ce-i cu degetul cel mic şi ce-s prostiile astea? Prinţul vorbeşte admirabil, numai că tot ce spune e puţin cam trist. De ce-l faci să se descurajeze? Când a început să ne povestească, râdea, şi acum uită-te la el ce abătut e.

— Nu-i nimic, *maman.* Regret, prinţe că dumneata personal n-ai văzut o execuţie capitală; te-aş fi întrebat ceva.

— Ba am văzut o asemenea execuţie, răspunse prinţul.

— Ai văzut? izbucni Aglaia. Ar fi trebuit să-mi dau seama de asta chiar de la început. De necrezut! Dar dacă ai văzut o execuţie, cum poţi să susţii că în tot acest timp ai fost fericit? Spune şi dumneata, n-am eu dreptate?

— Au fost cazuri de execuţii în satul dumitale? întrebă Adelaida.

— Am văzut la Lyon, unde m-a dus Schneider. Întâmplarea a făcut să asist tocmai la o asemenea execuţie.

— Şi ţi-a plăcut mult? E foarte instructiv? Edificator? îl asalta Aglaia cu întrebările.

— Nu mi-a plăcut deloc şi am fost chiar bolnav multă vreme după aceea, dar mărturisesc că am privit tot timpul ca fascinat, nu puteam să-mi desprind ochii.

— Nici eu n-aş fi putut să-mi desprind ochii, spuse Aglaia.

— Nu prea le place acolo când femeile vin să privească asemenea spectacole; numele femeilor care manifestă asemenea curiozitate sunt date chiar la gazetă.

— Vasăzică, dacă ei socot că asta nu-i treaba femeilor, prin însuşi faptul acesta vor să spună că-i a bărbaţilor. Îi felicit pentru o astfel de logică. Şi dumneata eşti de aceeaşi părere, fără îndoială.

— Povesteşte-ne despre execuţia la care ai fost martor, o întrerupse Adelaida.

— Aş prefera să n-o fac acum... îngăimă prinţul ezitând şi întunecându-se la faţă.

— S-ar zice că nu te lasă inima să ne împărtăşeşti şi nouă impresiile dumitale, strecură maliţios Aglaia.

— Nu de asta, ci pentru că am mai povestit chiar adineauri despre această execuţie.

— Cui ai povestit-o?

— Lacheului dumneavoastră, pe când aşteptam...

— Care lacheu? întrebară ele în cor.

— Lacheului cu părul alb şi cu faţa roşcată din anticameră, în timp ce aşteptam să fiu introdus la lvan Feodorovici.

— Ciudat! făcu generăleasa.

— Prinţul e democrat, i-o reteză Aglaia. Ei bine, din moment ce ai putut să-i povesteşti lui Aleksei, cred că nici pe noi n-ai să ne refuzi.

— Vreau să aud neapărat, stărui Adelaida.

— Adineauri, se întoarse către ea prinţul, însufleţindu-se din nou (se pare că el se însufleţea foarte repede, vădind totdeauna multă încredere în interlocutor), adineauri, când m-ai întrebat de un subiect de tablou, mi-a venit într-adevăr în gând să-ţi sugerez unul: chipul unui condamnat la moarte în clipa ce precede căderea tăişului ghilotinei, când el stă încă în picioare pe eşafod, înainte de a-şi pune capul pe butuc.

— Cum! Chipul? Numai chipul? întrebă Adelaida. Ar fi un subiect ciudat, şi ce tablou ar fi acela?

— Nu ştiu. Şi de ce adică să nu fie? insistă prinţul cu vioiciune. Am văzut nu de mult, la Basel, un tablou asemănător. Aş vrea să vi-l descriu... Am să vă povestesc într-o zi... M-a impresionat adânc.

— Tabloul acela din Basel ai să ni-l descrii negreşit altă dată, spuse Adelaida, dar acum lămureşte-mă în privinţa tabloului execuţiei. Poţi să mi-l descrii şi să-mi spui cum îţi închipui dumneata că ar putea fi realizat? Să zugrăvesc pur şi simplu numai faţa condamnatului? Şi ce fel de

expresie avea?

— Exact cu un minut înaintea morţii – se grăbi să înceapă prinţul cu toată ardoarea, lăsându-se îndată furat de amintiri şi uitând, pare-se, cu totul de ceea ce-l înconjura – adică în momentul când condamnatul, după ce a urcat treptele scăriţei, a pus piciorul pe eşafod, în clipa aceea el şi-a întors ochii spre mine; i-am privit faţa şi am înţeles totul... De altfel, cum se poate povesti aşa ceva?! Aş fi vrut grozav ca dumneata sau altcineva să redea pe pânză acest moment! Dar mai bine dumneata, dumneata s-o faci! M-am gândit încă atunci că ar fi fost foarte util un asemenea tablou. Ştiţi, ar trebui să apară în el tot ce a fost mai-nainte, absolut tot. Era în închisoare şi nu-şi aştepta execuţia decât cel mai devreme peste o săptămână; îşi făcuse, nu ştiu cum, socoteala că formalităţile au să mai dureze, că hârtiile vor mai întârzia pe undeva şi astfel o să mai treacă o săptămână. Şi deodată, nu se ştie prin ce împrejurare, durata acestei proceduri a fost scurtată. La ora cinci dimineaţa dormea încă. Era sfârşitul lui octombrie; la ora cinci e încă frig şi întuneric. Însoţit de gardian, directorul închisorii intră şi-l zgâlţâie uşurel de umăr; el se ridică sprijinindu-se într-un cot şi dă cu ochii de flacăra felinarului: „Ce este?" – „La ora zece, execuţia." încă buimac de somn, nu-i vine a crede, încearcă să-i convingă că ordinul de execuţie va veni abia peste o săptămână, dar după ce se dezmeticeşte complet, îşi curmă brusc vorba. Aşa mi s-a povestit. Pe urmă, cică, ar fi zis:, E greu, totuşi, aşa, deodată..." Apoi tăcu iar şi nu mai scoase niciun cuvânt. Cele trei-patru ore care urmează după aceea se scurg cu pregătirile de rigoare: vizita preotului, dejunul, la care i se aduce de data aceasta carne, vin şi cafea (ca să vedeţi ce ironie! Câtă cruzime! Şi totuşi oamenii aceştia procedează aşa dintr-un imbold curat, fiind sincer convinşi în naivitatea lor că fac un act de omenie); urmează apoi toaleta (ştiţi, probabil, ce-nseamnă toaleta unui condamnat la moarte?) şi, în sfârşit, omul este scos şi dus în oraş, la eşafod... Mă bate gândul că în acele clipe, în timp ce era transportat spre eşafod, i se părea că

mai are încă mult de trăit. Şi poate că în acest ultim drum îşi spunea în gând că mai are de trăit o veşnicie întreagă: „Mai sunt încă trei străzi de străbătut, e vreme destulă înainte. Când voi ajunge la capătul străzii acesteia, îmi mai rămâne una, apoi a treia, unde e o brutărie pe partea dreaptă... Mai e destul până s-ajungem acolo!". Împrejur, o mulţime zgomotoasă, zece mii de capete, zece mii de perechi de ochi. Trebuie să suporţi totul şi mai ales gândul: „Sunt acolo zece mii şi niciunul dintre ei nu va fi executat, numai eu voi muri!". Ei bine, astea sunt preliminariile. O scăriţă duce până la ghilotină; înainte de a urca, condamnatul izbucni în plâns, şi era doar un om în toată firea, care nu ştia ce-i aia frică; a fost, se spune, un mare criminal. Îl însoţea un preot, care nu-l părăsea nici pentru o clipă; a mers cu el şi în căruţă şi-i tot vorbea întruna; mă îndoiesc ca nenorocitul să fi auzit ce spune, şi chiar dacă încerca să-l asculte, cred că după al treilea cuvânt nu mai era în stare să înţeleagă nimic. Sunt sigur că în realitate aşa se întâmplă. Şi iată că începu să urce scăriţa; lanţurile de la picioare îl sileau să facă paşi mici. Preotul, un om deştept, se vede, încetă să-i mai vorbească şi-i întindea numai crucea s-o sărute. În timp ce urca treptele, condamnatul era foarte palid, iar când a pus piciorul pe eşafod şi s-a oprit, chipul lui se făcu alb ca varul, dar absolut ca varul. Îmi închipui că picioarele-i tremurau, se îndoiau, se înţepeneau anchilozate, şi-i venea greaţă, ca şi cum i se puneau noduri în gât, care-l înecau şi-i provocau nişte spasme în stomac. Aţi avut vreodată senzaţia asta, într-un moment de mare spaimă, când mintea îşi păstrează luciditatea, dar rămâne absolut inertă? Mie mi se pare că, dacă, de pildă, te trezeşti brusc în faţa unei primejdii inevitabile, care-ţi aduce pieire sigură, să zicem că se dărâmă casa peste tine, simţi deodată o nevoie irezistibilă de a te lăsa jos, de a închide ochii într-o aşteptare resemnată – fie ce-o fi!... Şi iată, anume când a început această slăbiciune, preotul cu un gest grăbit îi duse crucea la buze – o cruce mică de argint, cu patru braţe, ca la catolici –, gest pe care-l repetă des, aproape în fiecare

frântură de minut. Şi în momentul când crucea îi atingea buzele, condamnatul deschidea ochii şi se mai înviora parcă pentru câteva clipe şi din nou picioarele i se puneau în mişcare. Săruta crucea avid, în grabă, ca şi cum, zorit fiind la drum lung, ar fi căutat să-şi facă niscaiva rezerve, aşa, pentru orice eventualitate; mă îndoiesc însă că în acele clipe o făcea sub impulsul unui sentiment religios. Şi tot aşa pânâ când îl îngenunchează în faţa butucului... Curios, dar rareori se-ntâmplă ca în aceste ultime secunde un condamnat să leşine! Dimpotrivă, mintea înregistrează cu o iuţeală extraordinară şi lucrează, bănuiesc, intens, ca un mecanism în plină acţiune; îmi închipui că tot felul de gânduri răsar şi năvălesc, învălmăşindu-se, întrerupându-se, tot frânturi, crâmpeie, niciunul închegat, ba unele poate ridicole de tot şi cu totul absurde: „Uite, ăsta care se uită drept la mine – are un neg pe frunte... Călăului i-a ruginit nasturele de jos de la haină..." Şi în acelaşi timp înţelegi totul, reţii totul; există mai cu seamă un punct care te obsedează şi n-ai cum să-l uiţi, aşa încât nici cunoştinţa nu poţi să ţi-o pierzi – şi totul converge şi se învârte în jurul acestui punct. Şi când te gândeşti că aşa continuă până la ultimul sfert de secundă, când gâtul e pe butuc, şi aşteaptă, şi... *ştie,* şi deodată aude deasupră-i lunecarea hârşâită a tăişului! Asta nu se poate să nu auzi! Eu, dac-aş fi stat cu capul pe butuc, aş fi ascultat anume şi aş fi auzit. Poate că nu durează decât a zecea parte dintr-o clipită, dar nu se poate să nu auzi! Mai există încă şi astăzi unele păreri care susţin că, poate, capul, după ce a fost retezat şi desprins de corp, ştie, poate, timp de o secundă, că a fost tăiat şi s-a rostogolit – ce judecată! Dar dacă-s cinci secunde şi nu una!... Ar trebui să înfăţişezi eşafodul în aşa fel ca să se vadă în prim-plan şi foarte desluşit numai ultima treaptă de sus a scăriţei; condamnatul a şi pus piciorul pe ea; pictează-i capul, faţa albă ca varul; preotul îi întinde crucea, condamnatul îşi ţuguie avid buzele învineţite şi priveşte, şi... *ştie totul.* Crucea şi capul – acesta e tabloul; preotul, călăul şi cele două ajutoare ale sale, apoi, mai jos, câteva capete şi perechi de

ochi din mulţime – toate astea se pot lăsa pe planul al treilea, oarecum în clarobscur, ca elemente accesorii... Cam aşa îmi închipui că ar trebui să arate tabloul... Prinţul tăcu şi le privi pe rând.

— Da, fireşte, asta nu prea seamănă a resemnare fatalistă, murmură Aleksandra ca pentru sine.

— Acum să ne povesteşti cum ai fost îndrăgostit, spuse Adelaida. Prinţul o privi cu mirare.

— Ascultă, reluă tânăra fată cu o grabă neobişnuită pentru ea, mi-ai făgăduit să vorbeşti despre tabloul pe care l-ai văzut la Basel. Acum însă vreau să te aud povestindu-ne cum ai fost îndrăgostit; nu încerca să negi, sunt convinsă că ai fost îndrăgostit. Şi-apoi, dumneata, cum începi să povesteşti ceva, încetezi să mai fii filosof.

— Şi cum termini de povestit, te ruşinezi parcă de faptul că te-ai lăsat ispitit să povesteşti, observă deodată Aglaia. Pentru ce?

— Prostii! spuse generăleasa, uitându-se cu indignare la Aglaia.

— Într-adevăr, e o reflecţie nu prea inteligentă, o susţinu Aleksandra.

— N-o crede, prinţe, i se adresă generăleasa, o face într-adins, dintr-un fel de încăpăţânare; în realitate, nu-i chiar aşa de prost crescută; să nu-ţi închipui cine ştie ce, pentru că se leagă de dumneata. Or fi pus iar ceva la cale; altminteri, sunt convinsă că te-au îndrăgit. Le cunosc eu după expresia feţei.

— Şi eu le-am ghicit pe fiecare după figură, răspunse prinţul, accentuându-şi cu tâlc vorbele.

— Cum asta? întrebă Adelaida curioasă.

— Ce ştii despre noi? îi ţinură isonul şi celelalte două surori. Dar prinţul rămase tăcut şi gânditor; fetele aşteptau răspunsul.

— Vă spun mai târziu, zise el încet şi pe un ton grav.

— Hotărât lucru, dumneata vrei să ne faci curioase, strigă Aglaia, şi ce aer solemn!

— Fie şi aşa, se agită iarăşi Adelaida; dar dacă eşti un atât de bun fizionomist, fără îndoială că ai fost şi

îndrăgostit; prin urmare am ghicit. Povesteşte-ne aşadar.

— Nu am fost îndrăgostit, răspunse prinţul cu acelaşi ton liniştit şi serios; eu... am fost fericit într-altfel.

— Dar cum, în ce fel?

— Bine, o să vă povestesc, spuse prinţul cuprins parcă de o adâncă îngândurare.

VI

— Mă uit acum la dumneavoastră, începu el într-un târziu, cum mă priviţi cu atâta curiozitate, încât, dacă n-aş satisface-o pe loc, aţi fi în stare să vă supăraţi pe mine. Glumesc, fireşte, se grăbi el să adauge zâmbind. Acolo... în sat erau mulţi copii, o droaie de şcolari. N-aş putea spune că-i învăţam, a – nu! Îl aveau pentru asta pe învăţătorul Jules Thibaud; îi mai învăţam şi eu câte ceva, dacă vreţi, dar mai ales îmi plăcea să mă aflu în mijlocul lor, şi aşa îmi petrecui între ei toţi cei patru ani cât am stat acolo. N-aveam nevoie de nimic altceva. Le spuneam tot, nu le tăinuiam nimic. În cele din urmă, părinţii începură să se arate nemulţumiţi, pentru că micuţii nu mai puteau fără mine şi se adunau mereu în juru-mi, iar învăţătorul deveni cel mai mare duşman al meu. Mi-am făcut mulţi duşrnani acolo, şi tot numai din cauza copiilor. Până şi Schneider m-a dojenit pentru asta. Şi de ce le-a fost atâta teamă? Copilului poţi să-i spui tot. M-a mirat întotdeauna ideea greşită pe care adulţii şi-o fac despre copii; ce puţin îi cunosc şi-i înţeleg chiar şi părinţii înşişi! Nu trebuie să le ascundem nimic copiilor sub pretext că sunt încă mici şi că la vârsta lor e prea devreme să cunoască unele lucruri. Ce tristă şi nenorocită mentalitate! Şi cât de bine îşi dau seama copiii că părinţii lor îi consideră drept neştiutori şi inapţi să înţeleagă, când în realitate ei înţeleg totul! Oamenii mari nici nu bănuiesc că până şi în chestiunile cele mai dificile copilul poate da un sfat de o extremă importanţă. O, Doamne! Când vezi păsăruica asta micuţă şi drăgălaşă că se uită la tine cu ochi plini de încredere şi aşteptare fericită, cum să nu-ţi fie ruşine s-o înşeli! Îi numesc pitulici, pentru că păsărelele sunt cele mai bune vietăţi din câte există pe lume. De fapt, toată supărarea din sat împotriva mea a început din altă cauză... Cât despre Thibaud, la el era pur şi simplu invidie; începu mai întâi

prin a clătina din cap, mirându-se cum de pricepeau copiii tot ce le spuneam eu, şi aproape că nu înţelegeau deloc cele ce le spunea el; pe urmă se apucă să râdă de mine când îi spusei că, de fapt, noi amândoi n-o să-i învăţăm nimic, ci avem de învăţat multe de la ei. Şi cum de a putut să mă invidieze şi să mă calomnieze, când el însuşi trăia în mijlocul copiilor?! Contactul cu copiii e aşa de înviorător... Apropierea lor îţi vindecă sufletul... Acolo, în sanatoriu, printre bolnavii profesorului Schneider, se afla un om extrem de nenorocit. Nu ştiu dacă poate exista o nenorocire mai mare decât asta. Fusese internat pentru a fi tratat de alienare mintală; după părerea mea însă nu era nebun, atâta doar că suferea groaznic – asta era toată boala lui. Şi dac-aţi şti ce deveniră pentru el, către sfârşit, copiii noştri... Dar despre bolnavul acesta mai bine să vă spun mai pe urmă; acum am să vă povestesc numai de unde şi cum s-a pornit zâzania. La început, copiii se cam fereau de mine. Nu eram nici pe departe de seama lor, de felul meu sunt şi cam greoi în mişcări şi foarte neîndemânatic; ştiu de asemenea că sunt şi urât... pe deasupra mai eram şi străin. Întâi râdeau şi îşi băteau joc de mine, apoi începură să arunce chiar cu pietre în urma mea, după ce m-au surprins sărutând-o pe Marie. Şi n-am sărutat-o decât o singură dată... Nu, nu râdeţi, se grăbi prinţul să le prevină zâmbetele, nu era nici pomeneală de dragoste. Dac-aţi şti ce fiinţă nenorocită era această fată, cred că vi s-ar rupe inima de milă, ca şi mie. Era de acolo din sat şi locuia cu mama ei bătrână într-o căsuţă veche, dărăpănată, o cocioabă luminată de două ferestruici... La una dintre aceste ferestruici, într-o despărţitură de scânduri, bătrână vindea diferite mărunţişuri ieftine: aţă, şireturi, ţigări, săpun, şi cu asta se ţinea, căci era suferindă, cu picioarele mereu umflate şi nevoită să stea mai mult pironită locului. Marie avea douăzeci de ani, era slăbuţă şi plăpândă; cu toate că ftizia se cuibărise de mult timp în pieptul ei şubred, ea continua să muncească de dimineaţă până-n seară, angajându-se cu ziua la munci grele prin case, unde freca podelele, spăla rufe, mătura

curţile, dădea de mâncare vitelor. Un comis-voiajor francez o seduse şi o luă cu el, iar după o săptămână o părăsi. Lăsată pe drumuri, ea se întoarse acasă, cerând de pomană de-a lungul şoselelor; ajunse murdară, în zdrenţe, cu papucii rupţi; mersese pe jos o săptămână întreagă, dormind pe câmp, de unde se alesese cu o răceală puternică; picioarele îi erau însângerate, mâinile umflate şi pline de degeraturi şi de crăpături. De altfel, nici înainte nu era frumoasă; numai ochii îi avea blânzi, plini de bunătate şi nevinovăţie. Era nemaipomenit de tăcută. Într-o zi, încă înainte de a i se întâmpla asta, lucrând la ceva, ea începu deodată să cânte, şi-mi amintesc că toţi cei din jur rămaseră uluiţi şi pufniră în râs:, Marie cântă! Ce spui? Auziţi, Marie cântă!" Ea se ruşina grozav şi de-atunci nimeni n-o mai auzi scoţând un sunet.

Pe atunci lumea se mai purta cu ea destul de omenos, ba şi cu destulă bunăvoinţă; dar când se întoarse bolnavă şi zdrenţăroasă, nimeni nu avu faţă de dânsa niciun pic de milă. Ce cruzi sunt oamenii în asemenea împrejurări! Ce mentalitate îngustă şi încuiată, ce concepţii înapoiate au ei în această privinţă! Prima a fost maică-sa, care îşi întâmpină fata cu ură şi dispreţ: „M-ai făcut de râsul lumii". Şi tot ea a fost cea dintâi care o expuse insultelor mulţimii; când se răspândi în sat vestea că s-a întors Marie, bătrâni, copii, femei, fete tinere – toată lumea alergă s-o vadă; aproape tot satul, mânat de curiozitate, năvăli în cocioaba bătrânei. Marie, lihnită de foame, cu îmbrăcămintea zdrenţuită, zăcea pe jos, la picioarele bătrânei, şi plângea amarnic. În faţa mulţimii adunate, ea îşi acoperi faţa cu păru-i răvăşit şi-şi lipi fruntea de podea. Toată lumea se uita la dânsa ca la un monstru; bătrânii o înjurau, tinerii îşi băteau joc, femeile o ocărau şi se uitau cu scârbă la ea, ca la un păianjen hidos. Maică-sa a îngăduit toate astea, ba chiar îi aproba şi încuraja dând din cap, şi era doar bolnavă rău bătrâna în acea vreme, aproape pe moarte; la vreo două luni după aceea a şi murit; şi, cu toate că ştia că i se apropie sfârşitul, nu s-a gândit nici până în ultimul moment să se împace cu fiica ei,

nu-i adresa niciun cuvânt, o trimitea să se culce în tindă şi o lăsa nemâncată. În fiecare zi trebuia să-şi îmbăieze picioarele bolnave în apă caldă; Marie i le spăla şi o îngrijea; bătrâna îi primea serviciile fără să-i adreseze un cuvinţel, măcar o vorbă de mângâiere. Marie suporta totul cu resemnare, şi mai târziu, după ce am cunoscut-o, am putut să observ că ea însăşi aproba toate astea şi se considera fiinţa cea mai netrebnică. Atunci când bătrâna căzu la pat, femeile din sat veniră s-o îngrijească pe rând, după obiceiul locului. Dar Marie nu mai căpătă de mâncare deloc; toţi în sat o alungau cu ocări şi nimeni nu-i mai dădea de lucru ca altădată. Oricine se socotea în drept s-o împroaşte cu noroi, iar bărbaţii nici n-o mai considerau drept femeie şi-i spuneau fel de fel de scârnăvii. Câteodată, foarte rar, când se îmbătau duminica, îi mai aruncau câte un gologan în bătaie de joc; Marie îi aduna de jos tăcută. Încă de atunci începuse să scuipe sânge. Cu timpul, îmbrăcămintea i se zdrenţuise într-atât, că de ruşine, nu mai îndrăznea să se arate în lume; desculţă umbla încă de la întoarcerea ei în sat. Cam pe atunci, copiii de la şcoală – erau în total peste patruzeci – începură să se ţină după dânsa cete-cete, necăjind-o şi chiar aruneând în ea cu noroi. Fata se rugă de păstorul satului s-o lase să-i păzească cireada, dar el o alungă. Totuşi, ea se duse a doua zi cu cireada şi tot aşa şi în zilele următoare. În curând, păstorul începu să-şi dea seama de folosul pe care-l avea de pe urma ei şi n-o mai alungă; ba uneori îi dădea şi de mâncare din ceea ce rămânea de la prânzul său, niţică brânză şi pâine. Socotea că prin asta săvârşeşte un mare act de bunăvoinţă şi milostenie. Când bătrâna ei mamă muri, preotului nu-i fu ruşine s-o beştelească pe Mărie în mod public, în plină biserică. Îmbrăcată în zdrenţele ei mizerabile, ea stătea în faţa sicriului şi plângea. Se adunase multă lume ca s-o vadă cum o să plângă şi o să meargă după coşciug. Pastorul, om tânăr încă, a cărui ambiţie era să devină mare predicator, se adresă mulţimii, arătând-o pe Marie: „Iată cine a pricinuit moartea acestei femei respectabile (şi nu era adevărat,

căci bătrâna căzuse bolnavă cu vreo doi ani în urmă). Uitaţi-vă la ea, e în faţa voastră şi nu îndrăzneşte să-şi ridice ochii, pentru că a fost stigmatizată de degetul Domnului; iat-o desculţă şi zdrenţăroasă, pildă vie, ca să ia aminte toate acelea care-şi pierd virtutea. Şi cine este ea? E chiar fiica decedatei" şi aşa mai departe. E de necrezut, poate, dar mârşăvia asta le-a plăcut aproape tuturor... Aici însă lucrurile luară o întorsătură cu totul neaşteptată: interveniră copiii, luând apărarea nenorocitei, căci în timpul acela, copiii erau de-acum de partea mea şi începuseră s-o iubească pe Marie. Iată cum s-a întâmplat. Doream s-o ajut cu ceva pe biata nenorocită. I-ar fi prins bine nişte bani, dar acolo, în Elveţia, n-am avut niciodată o para. În schimb, aveam la mine un ac de cravată cu diamant şi l-am vândut unui telal ambulant care-şi făcea negustoria umblând din sat în sat. Îmi dădu opt franci pe ac, care valora pe puţin patruzeci. Multă vreme n-am putut să dau cu ochii de Mărie singură. În sfârşit, o găsii afară din sat, pe o cărare ce ducea sus pe munte. În dosul unui copac, i-am dat cei opt franci, sfătuind-o să-i cheltuiască cu socoteală, pentru că n-o să mai pot să-i dau alţii. Apoi am sărutat-o şi i-am spus să nu-şi închipuie că umblu cu vreun gând rău şi că o sărut nu pentru că aş fi îndrăgostit de dânsa, ci pentru că mi-e milă, şi că n-am socotit-o vinovată chiar de la început, ci numai o fiinţă nefericită. Aş fi vrut tare mult să-i spun cuvinte de mângâiere pornite din inimă, s-o conving că nu trebuie să se socoată atât de nenorocită în faţa celorlalţi. Dar ea mi se pare că nu m-a înţeles. Mi-am dat seama de asta imediat, deşi a stat tot timpul tăcută în faţa mea, cu ochii în pământ şi ruşinându-se grozav. Când am terminat, îmi sărută mâna; i-am prins-o îndată pe a ei şi am vrut să i-o sărut, dar şi-o trase iute. Aici ne surprinseră copiii, o ceată întreagă; pe urmă am aflat că ei se ţineau de multă vreme după mine. Începură să fluiere, să bată din palme şi să râdă. Marie o luă la fugă. Am vrut să le spun ceva, să le vorbesc, dar dădură să arunce cu pietre în mine. În aceeaşi zi aflară cu toţi, ştia tot satul, şi toate se sparseră iarăşi în capul sărmanei

Mărie; le devenise şi mai nesuferită. Auzisem chiar spunându-se că fusese vorba să i se dea o pedeapsă, dar, slavă Domnului, nu s-a ajuns până acolo; copiii însă n-o mai lăsară deloc în pace; o necăjeau şi mai mult şi aruncau cu noroi în ea; ca să scape de ei, sărmana o lua la fugă pierzându-şi răsuflarea şi înecându-se în tuse, dar ei se ţineau scai după dânsa, urlând şi fluierând. Într-o zi, era cât pe ce să sar la ei cu bătaia. Pe urmă încercai să-i fac să înţeleagă; le vorbeam în fiecare zi, de câte ori îi întâlneam. Uneori, se opreau şi mă ascultau, deşi continuau s-o înjure. Le-am povestit cât era de nenorocită; curând au încetat s-o mai insulte şi, zărind-o, se depărtau în tăcere. Încetul cu încetul, începură să intre în vorbă cu mine. Nu le-am ascuns nimic; le-am povestit totul. De data aceasta mă ascultară cu multă atenţie şi în curând se arătară înţelegători şi miloşi faţă de Marie. Unii din ei, când o întâlneau, o salutau prietenos; oamenii de-acolo, când se întâlnesc, de obicei îşi dau bună ziua – indiferent dacă sunt cunoscuţi sau nu – îşi scot pălăria sau se înclină sau fac o mişcare din cap şi-şi spun cuvinte de salut. Îmi închipui cât de mirată a fost Marie. Într-o zi, două fetiţe făcură rost de câte ceva de-ale mâncării şi-i duseră ei, pe urmă veniră să-mi spună că pe Marie o podidise plânsul şi că acum ele o iubesc mult de tot. În curând, toţi copiii au îndrăgit-o pe Mărie şi în acelaşi timp mă îndrăgiră dintr-o dată şi pe mine. Veneau mereu la mine, rugându-mă să le povestesc câte ceva; se pare că povesteam frumos, deoarece le plăcea să mă asculte. Şi, de fapt, tot ce-am învăţat şi am citit eu acolo în trei ani a fost pentru a avea ce să le povestesc copiilor. Când, după aceea, toată lumea porni să mă învinuiască, chiar şi Schneider, pentru faptul că le vorbesc copiilor ca unor oameni mari şi nu le ascund nimic, le răspundeam că e o ruşine să-i minţi, că, oricât s-ar căuta să li se ascundă, copiii tot vor afla ceea ce vor să ştie, dar o vor afla denaturat şi poate într-un sens murdar, pe când de la mine vor şti numai adevărul, care nu va tulbura seninătatea sufletului lor curat. E de ajuns numai să-şi aducă aminte fiecare de propria lui copilărie ca să

vadă că am dreptate. Dar ei n-au fost de acord cu mine... O sărutasem pe Mărie cu două săptămâni înainte de a fi murit bătrâna ei mamă. Între timp se petrecură cele ce v-am povestit acum şi toţi copiii erau de partea mea când pastorul îşi ţinu predica lui de înfierare împotriva lui Marie. Le-am povestit şi explicat fapta pastorului; ei toţi se supărară, ba unii dintre ei fură atât de indignaţi, încât aruncară cu pietre în ferestrele casei lui, spărgându-i geamurile. L-am oprit, pentru că asta era de-acum o faptă rea, dar în sat s-a ştiut totul numaidecât şi atunci se dezlănţuiră împotrivă-mi că le stric copiii. Părinţii mai constatară pe urmă că toţi copiii ţineau mult la Marie şi asta-i sperie grozav. Dar Marie era deja fericită. Copiilor li se interzisese să mai dea ochii cu ea, dar ei se duceau s-o vadă pe ascuns, la locul unde păştea cireada, cam la o jumătate de verstă de la marginea satului; îi aduceau câte ceva bun de mâncare, iar unii veneau numai ca s-o îmbrăţişeze, s-o sărute şi să-i spună doar atât: *Je vous aime. Marie!* Apoi o luau în goana mare înapoi. Marie se simţea copleşită de această neaşteptată fericire, la care nici nu îndrăznise vreodată să viseze; îi era şi ruşine şi se bucura în acelaşi timp. Dar copiii, şi mai ales fetiţele, se duceau anume s-o vadă ca să-i spună că o iubesc şi că eu le vorbesc mereu de dânsa. I-au mai spus că le-am povestit toată istoria ei şi că de aceea toţi copiii o iubesc şi îi doresc să fie fericită şi că o vor iubi întotdeauna. Pe urmă alergau la mine, fericite şi grijulii, să-mi spună c-o văzuseră pe Maric şi că ea îmi trimite salutări. Seara, mă duceam la cascadă; acolo era un loc cu totul ferit dinspre sat, străjuit de plopi; în locul acela, către seară, se adunau ei toţi, unii chiar pe ascuns. Pare-se că dragostea mea pentru Marie îi incinta nespus şi acesta a fost singurul lucru în privinţa căruia i-am înşelat în tot timpul şederii mele acolo; i-am lăsat să creadă că sunt îndrăgostit de Mărie, că o iubesc, cu toate că nu-i purtam decât un sentiment de profundă compătimire. Bănuiam că ar fi rămas tare dezamăgiţi dacă totul nu se adeverea a fi exact aşa cum îşi închipuiseră şi hotărâseră ei; de aceea, prin

tăcerea mea complice le întăream credinţa că mi-au ghicit taina. Şi câtă gingăşie şi sensibilitate delicată izvorau din inimile acestea micuţe! Li s-a părut, de pildă, că este cu neputinţă ca bunul lor Leon s-o iubească atât pe Marie, iar Marie să fie aşa de prost îmbrăcată şi chiar desculţă. Şi ce să vedeţi: i-au făcut rost de pantofi, de ciorapi, de lenjerie şi chiar de o rochie. La ce anume şiretlicuri au recurs – nu ştiu; toată ceata a pus umărul. Când îi întrebam despre asta, râdeau fericiţi şi se stârnea un haz mare, iar fetiţele băteau din palme şi mă sărutau. Din când în când, mă duceam şi eu s-o văd pe Marie pe furiş. Starea ei se agravase şi aproape că nu mai putea să umble. În cele din urmă, încetă serviciul la păstor, deşi se mai ducea în fiecare dimineaţă cu cireada la câmp. Se retrăgea într-un locşor ferit de priviri, se aşeza rezemându-se de o stâncă şi sta aşa, aproape nemişcată, până când cireada pornea înapoi spre sat. Sleită de puteri, respirând din greu, îşi petrecea toată ziua într-un fel de toropeală, cu ochii închişi, cu capul sprijinit de stâncă; faţa îi devenise lividă, numai piele şi os, ca la un schelet, broboane de sudoare îi acopereau fruntea şi tâmplele. În starea asta o găseam întotdeauna. Veneam acolo numai pentru câteva clipe, căci nu voiam să mă vadă nimeni. Cum mă apropiam, Marie tresărea, deschidea ochii şi-mi prindea mâinile ca să le sărute. Nu mă opuneam, fiindcă îmi dădeam seama că era singura ei fericire. Tot timpul cât stăteam acolo tremura şi plângea; e drept că de vreo câteva ori se strădui să-mi spună ceva, dar era greu de desluşit vorbele ei. Părea ieşită din minţi, într-atât era de tulburată, ca într-un fel de extaz. Uneori mă însoţeau şi copiii. De obicei, în asemenea cazuri rămâneau la oarecare distanţă, stând de strajă şi păzindu-ne parcă, nici ei nu ştiau de cine şi de ce. Şi asta le făcea o deosebită plăcere. După ce plecam, Mărie rămânea iarăşi pironită pe locul ei, cu ochii închişi, cu capul sprijinit de stâncă, lăsându-se poate în voia unui vis. Într-o dimineaţă n-a mai fost în stare să iasă ca de obicei cu cireada şi a rămas acasă, în căsuţa ei pustie. Copiii aflară îndată şi aproape toţi veniră în ziua aceea s-o

viziteze; zăcea în pat şi n-avea pe nimeni lângă dânsa. Timp de două zile, copiii o îngrijiră singuri, cu rândul. Pe urmă, când se duse vestea în sat că Mărie era pe moarte, câteva bătrâne veniră cu schimbul la căpătâiul ei. Oamenii din sat se pare că fură şi ei cuprinşi de milă pentru biata Mărie; în orice caz, nimeni nu mai oprea copiii să se apropie de dânsa şi nu-i mai ocăra ca înainte. Bolnava zăcea într-o continuă toropeală, dar somnul ei era agitat şi tuşea îngrozitor. Bătrâncle nu mai lăsară copiii să intre în odaie, dar cei mici alergau pentru o clipă doar la fereastra ei ca să-i spună: *Bonjour, notre bonne Marie.* Şi ea, cum îi zărea ori le auzea glasul, se înviora deodată şi, neţinând seama de îndemnurile bătrânelor, încerca să se ridice rezemându-se într-un cot şi le mulţumea din cap micilor săi prieteni. Copiii continuau să-i aducă bunătăţi, dar ea nu mai putea mânca. Mulţumită lor, vă asigur, muri aproape fericită. Mulţumită lor, îşi uită soarta amară, primind parcă de la ei iertare, pentru că până la ultima suflare a fost stăpânită de gândul că e o mare păcătoasă. Ca nişte păsărele în zbor apăreau la ferestrele ei, strigându-i în fiecare dimineaţa:*, Nous t'aimons. Marie".* Moartea nu întârzie mult. Crezusem că va mai rezista o vreme. În ajunul morţii, înainte de a apune soarele, m-am dus s-o văd; mă recunoscu, şi atunci i-am strâns mâna pentru cea din urmă oară; cât era de uscată mâna asta! Iar a doua zi dimineaţa veniră să-mi spună că Marie a murit. De data aceasta, nimeni n-a mai fost în stare să-i împiedice pe copii; ei singuri împodobiră sicriul cu flori şi-i puseră o cunună pe cap. La biserică, pastorul nu mai tună împotriva aceleia pe care, vie, o terfelise. De altfel, veniseră la înmormântare doar câţiva curioşi. Dar în clipa când trebuia ridicat sicriul, toţi copiii se repeziră să-l ducă şi, fiindcă n-aveau destulă putere, sprijineau cât puteau cu mânutele lor, căutau să ajute pe de lături, alergând după sicriu cu obrajii scăldaţi în lacrimi. De atunci, mormântul lui Marie a devenit obiectul grijii lor permanente; de jur-împrejur au sădit trandafiri şi în fiecare an, mereu, îl împodobesc cu flori. Dar tot de la înmormântarea aceea mi

se trag şi hula, şi prigoana satului întreg, pornit împotriva mea din pricina copiilor. Instigatorii principali erau pastorul şi învăţătorul. Copiilor li s-a interzis categoric să se mai întâlnească cu mine, şi Schneider îşi luă chiar obligaţia să vegheze ca să nu se mai întâmple acest lucru. Cu toate acestea, ne vedeam din când în când, vorbeam de departe prin semne. Îmi trimiteau bileţele. Mai târziu, lucrurile se potoliră, dar până atunci am trăit zile de o nespusă frumuseţe, căci datorită acestei prigoane m-am împrietenit parcă şi mai mult cu aceşti copii. E drept că în ultimul an ajunsesem aproape la o bună înţelegere cu Thibaud şi cu pastorul. În schimb, Schneider mi-a vorbit mult şi m-a judecat aspru pentru „sistemul” meu dăunător în comportarea faţă de copii. Ca şi cum aş fi avut vreun sistem! În cele din urmă, chiar în ajunul plecării mele, Schneider îmi împărtăşi părerea ciudată pe care şi-o făcuse despre mine şi anume: mi-a spus că s-a convins pe deplin că eu însumi sunt un copil, copil în adevăratul sens al cuvântului, cu desăvârşire un copil; că numai la chip şi statură par a fi un adult, dar în ce priveşte gradul de dezvoltare, ca suflet şi caracter, ba poate şi ca intelect, nu sunt un om format, matur, şi aşa voi rămâne de-acum încolo, chiar dacă aş trăi până la vârsta de şaizeci de ani. Am râs cu poftă, pentru că n-avea dreptate, fireşte, căci ce fel de copil aş fi eu: am eu aerul unui băieţaş, chiar aşa, zău? Un lucru e totuşi adevărat: nu-mi place să am de-a face cu adulţii, cu oamenii maturi, şi de mult am băgat de seamă – nu-mi place, pentru că nu ştiu să mă port cu ei. Orice mi-ar vorbi, oricât de bine s-ar purta cu mine, totuşi cu ei, nu ştiu de ce, nu mă simt în apele mele, cu ei mă simt stingher; de aceea, pentru mine nu există fericire mai mare decât să mă pot refugia cât mai des la tovarăşii mei, iar aceştia au fost întotdeauna copiii; şi nu pentru că eu însumi aş fi un copil, ci pentru că mă simt pur şi simplu atras de ei.

La începutul şederii mele acolo – încă în perioada când rătăceam singur şi trist prin munţi – mi se-ntâmpla pe neaşteptate să-i întâlncsc uneori mai ales la amiază, când

ieşeau în stoluri gălăgioase de la şcoală, cu ghiozdanele şi cu tăbliţele lor, cu joaca, cu râsul şi larma lor, şi atunci tot sufletul meu se avânta deodată spre ei. Nu ştiu, dar încercam un sentiment de nespusă încântare ori de câte ori îi întâlneam. Mă opream şi râdeam de fericire uitându-mă la picioruşele lor micuţe şi zvelte în necontenită mişcare, la droaia de băieţaşi şi fetiţe care zburdau în voie, la râsetele şi lacrimile lor (căci, venind de la şcoală, în drum spre casă, mulţi dintre ei găseau vreme să se ia la harţă, să plângă şi iar să se împace sau să se apuce de joacă). În asemenea clipe, îmi uitam cu desăvârşire tristul alean. Iar mai pe urmă, în cei trei ani următori, nici nu puteam înţelege cum anume şi ce doruri îi chinuiesc pe oameni. Tot destinul meu se înturna mereu spre cei mici. Mă înfrăţisem chiar cu gândul că nu voi părăsi niciodată satul acela şi nu mi-aş fi putut închipui că într-o zi mă voi întoarce aici, în Rusia. Mi se părea că voi rămâne acolo, dar mi-am dat seama în cele din urmă că Schneider nu putea să mă întreţină la infinit. Între timp, interveni o împrejurare, o afacere aşa de importantă se pare, încât Schneider însuşi mă zori să plec, luând asupra lui cheltuielile călătoriei. Acum trebuie să văd cum stau lucrurile, despre ce anume este vorba şi să mă sfătuiesc cu cineva. Soarta mi se va schimba poate cu totul, dar nu asta interesează şi nici nu este lucrul cel mai important. Principalul e că viaţa mea s-a schimbat acum radical. Am lăsat acolo multe lucruri dragi, prea multe. Totul s-a destrămat. Pe drum, în tren, mă gândeam: „Intru acum în lume, în rândul oamenilor; nu cunosc deocamdată felul de a fi al acestor oameni, dar o existenţă nouă a început pentru mine". M-am hotărât să-mi orânduiesc o viaţă de om cinstit şi mergând pe un drum drept. Îmi va fi greu şi mă voi plictisi poate în mediul acesta. Mi-am propus însă pentru început să fiu sincer şi prevenitor cu toţi; mai mult cred n-o să-mi pretindă nimeni. Poate că şi aici mă vor privi ca pe un copil – n-au decât! Şi încă ceva: toţi mă iau, nu ştiu de ce, drept un idiot; e adevărat că am fost într-o vreme bolnav, ajunsesem într-o stare atât de gravă, încât

păream cu adevărat un idiot. Dar ce fel de idiot e acela care îşi dă prea bine seama că lumea îl consideră idiot? Intru într-o casă, să zicem, şi mă gândesc: „Oamenii ăştia mă iau drept idiot, şi de fapt sunt cu mintea clară, iar ei nu-şi dau seama de asta..." îmi revine mereu gândul acesta. De-abia când am primit la Berlin câteva scrisorele pe care ei, copiii, se şi grăbiră să mi le trimită imediat după plecarea mea de acolo, am înţeles cât îmi erau de dragi. Îţi vine tare greu când primeşti prima scrisoare din locurile de unde ai plecat! Cât erau de trişti când mă petreceau la gară! Cu o lună înainte încă, nu vorbeau decât despre plecarea mea: *Leon s 'en va, Leon s 'en va pour toujours!* Ca şi înainte, ne întâlneam în fiecare seară lângă cascadă şi vorbeam numai de viitoarea noastră despărţire. Câteodată, copiii îşi regăseau vechea lor veselie, dar în momentul când trebuia să ne întoarcem în sat luaseră obiceiul să mă strângă tare în braţe, ceea ce nu făceau înainte. Câte unul venea pe la mine, pe furiş, fără să-l ştie ceilalţi, numai ca să mă îmbrăţişeze si să mă sărute între patru ochi. La plecare, toţi veniră în stol să mă conducă până la gară, la o depărtare de o verstă de satul nostru. Pe drum se străduiau să nu plângă, dar mulţi nu se puteau stăpâni, mai ales fetiţele plângeau cu glas tare. Ne grăbeam să nu întârziem, dar din când în când ţâşnea din mulţimea lor câte unul, alerga spre mine, mă îmbrăţişa cu mânuţele-i gingaşe şi mă săruta în drum, oprind din mers tot convoiul, şi atunci, deşi eram tare zoriţi, se opreau cu toţii şi aşteptau până-şi lua rămas-bun. După ce m-am urcat în vagon şi trenul se puse în mişcare, toţi strigară într-un glas: „Ura!" şi rămaseră ţintuiţi pe peron până când trenul nu se mai văzu deloc; de altfel nici eu n-am putut să-mi smulg privirea până când nu i-am pierdut din ochi... Ştiţi, când am intrat adineauri aici şi m-am uitat la chipurile dumneavoastră plăcute – în ultimul timp m-am deprins să observ cu multă atenţie feţele oamenilor – şi am auzit primele dumneavoastră cuvinte, mi s-a luat parcă deodată o piatră grea de pe suflet, pentru prima dată de când am plecat de acolo. Şi în aceeaşi clipă m-am gândit

că, poate într-adevăr, fac parte dintre puţinii oameni norocoşi, pentru că, după cât ştiu, rar se întâmpiă să întâlneşti persoane pe care să le îndrăgeşti dintr-o singură privire, şi uite că am avut norocul să vă întâlnesc de cum am coborât din tren. Ştiu prea bine că e cam penibil să te apuci să-ţi împărtăşeşti sentimentele la toată lumea şi totuşi, uite, dumneavoastră vi le spun şi nu mi-e deloc ruşine. Îmi place să duc o viaţă retrasă şi nu voi mai veni poate multă vreme pe aici. Dar să nu mi-o luaţi în nume de rău; n-o spun pentru că nu mi-ar fi foarte preţioasă societatea dumneavoastră, şi nici n-aş vrea să vă închipuiţi că m-am simţit jignit pentru ceva. Mi-aţi cerut să vă spun ce impresie mi-au făcut chipurile dumneavoastră şi ce anume am putut observa. V-o spun cu plăcere. Dumneata. Adelaida Ivanovna, ai o faţă fericită; dintre toate trei, chipul dumitale e cel mai plăcut. Pe lângă faptul că eşti frumoasă, privindu-te, oricine ar spune: „Faţă blândă şi bună ca a unei surori". În raporturile dumitale cu oamenii eşti simplă, de o veselie naturală şi în acelaşi timp izbuteşti uşor să citeşti în inima oamenilor. Aceasta este impresia pe care mi-a sugerat-o faţa dumitale. Dumneata, Aleksandra Ivanovna, ai de asemenea un chip frumos, fermecător, dar în inima dumitale tăinuieşti se pare o tristeţe, un dor; ai un suflet foarte bun, fără îndoială, nu eşti însă veselă. Chipul dumitale are ceva aparte, care îmi aminteşte de *Madona* lui Holbein de la Dresda. Iată, aşadar, şi în ce priveşte faţa dumitale; am ghicit sau nu? Pentru că văd că mă socotiţi un fel de ghicitor. Cât despre dumneavoastră, se întoarse el deodată către generăleasă, chipul dumneavoastră nu numai că îmi sugerează, dar îmi permite să fiu pe deplin încredinţat că, în ciuda vârstei, sunteţi un adevărat copil, în toate, în toate, în tot ce e bun şi în tot ce e rău. Sper că n-o să vă supăraţi pe mine dacă vorbesc astfel? V-am spus doar ce reprezintă pentru mine copiii şi ce sentimente nutresc faţă de ei. Şi să nu vă închipuiţi, iarăşi, că dacă v-am vorbit cu atâta sinceritate despre chipurile dumneavoastră, am făcut-o din naivitate: o, nu, nu-i asta! Am fost condus şi eu, poate, de un anumit

gând în această privinţă.

VII

Prinţul isprăvi. Toată lumea, inclusiv Aglaia, îl privea cu ochi zâmbitori; dar mai cu seamă părea încântată Lizaveta Prokofievna.

— Bun examen, n-am ce zice! Halal să vă fie! strigă ea. Ei bine, domnişoarelor, vă pregăteaţi să-l luaţi sub ocrotirea voastră, ca pe un biet neajutorat, şi iată că el este acela care de-abia dacă acceptă să vă onoreze cu prezenţa lui şi încă prevenindu-vă că nu va veni decât din când în când. Iată-ne, aşadar, puse cu binişorul la punct, ca nişte neroade ce suntem, dar mai ales Ivan Feodorovici. Şi-mi pare cât se poate de bine. Bravo, prinţe! Dumnealui ne sfătuise adineauri să te supunem la un examen. Iar ceea ce ai spus de expresia feţei mele este perfect adevărat: sunt un copil, o ştiu prea bine. O ştiam şi înainte de a mi-o fi spus dumneata; cu un singur cuvânt mi-ai exprimat gândul. Cred că ai o fire asemănătoare cu a mea şi sunt încântată; semănăm la caracter ca două picături de apă. Numai atât, că dumneata eşti bărbat, iar eu – femeie, şi că n-am fost şi nu cunosc Elveţia; asta-i toată deosebirea.

— Eu aş zice să nu ne pripim, *maman! s*trigă Aglaia. Prinţul spunea că în toate mărturisirile acestea, pe care le-a făcut aici, s-a lăsat condus de un anume gând, şi că toate îşi au tâlcul lor.

— Aşa e, o susţinură râzând celelalte două.

— Nu râdeţi, dragele mele; el singur e poate mai isteţ decât voi toate la un loc. Veţi vedea. Dar, prinţe, n-ai spus nimic de Aglaia? Ea aşteaptă, şi eu de asemenea.

— Acum nu pot să spun nimic; altă dată poate.

— De ce? N-o găseşti suficient de interesantă?

— O, dimpotrivă, e de o frumuseţe extraordinară. Dumneata, Aglaia Ivanovna, eşti aşa de frumoasă, că i-e frică omului să te privească.

— Asta-i tot? Dar caracterul? insistă generăleasa.

— E greu de judecat frumuseţea. Nu sunt încă în măsură s-o fac. Frumuseţea e o enigmă.

— Aşadar, îi propui Aglaiei să dezlege o enigmă, spuse Adelaida. la să te văd, Aglaia. Vasăzică e frumoasă, prinţe?

— Negrăit de frumoasă! răspunse înflăcărat prinţul, uitându-se cu admiraţie la Aglaia. Aproape ca Nastasia Filippovna, deşi chipul ei e cu totul altfel.

Mama şi fiicele se priviră surprinse.

— Ca ci-i-nee? făcu tărăgănat generăleasa. Ca Nastasia Filippovna ai zis? Care Nastasia Filippovna? Unde ai văzut-o dumneata pe Nastasia Filippovna?

— Adineauri, Gavrila Ardalionovici i-a arătat portretul ei lui Ivan Feodorovici.

— Cum? I-a adus portretul ei lui Ivan Feodorovici?

— Da, ca să i-l arate. Nastasia Filippovna i-a dăruit astăzi lui Gavrila Ardalionoviei portretul ei ca amintire, iar el l-a adus ca să i-l arate lui lvan Feodorovici.

— Vreau să-l văd! se răsuci în loc generăleasa. Unde e portretul? Dacă i l-a dăruit lui, înseamnă că-l are şi, de bună seamă, n-a plecat încă. În fiecare miercuri când vine la birou, nu pleacă niciodată înainte de ora patru. Să vină imediat Gavrila Ardalionoviei! Ba nu, în ce mă priveşte, nu prea ard de dorinţa să-l văd. Fii bun, dragă prinţe, du-te de-i cere portretul şi adă-mi-l aici. Spune-i că am vrea să-l vedem şi noi. Te rog.

— E un om interesant, nimic de zis, dar e cam naiv şi simplu, observă Adelaida după ce prinţul ieşi din salonaş.

— Simplu din cale-afară, întări Aleksandra, ba aş zice că e aproape caraghios.

Dar şi una, şi cealaltă păreau că nu-şi exprimă în întregime gândul.

— Totuşi, la caracterizarea chipurilor noastre s-a descurcat destul de bine, zise Aglaia; a ştiut să măgulească pe toată lumea, chiar şi pe *maman.*

— Ce vorbă-i asta, c-a ştiut să mă măgulească? se burzului generăleasa. Mă rog, fie şi aşa, dacă ţineţi neapărat, dar în cazul acesta eu aş zice că mai mult m-am

simţit eu măgulită decât a fost în intenţia lui să mă măgulească.

— Tu crezi că din partea lui a fost pur şi simplu un joc abil? întrebă Adelaida.

— Am impresia că nu-i chiar aşa de naiv cum pare.

— Ei, gata, v-aţi şi pornit! se mânie generăleasa. După mine, voi sunteţi mai caraghioase decât el. E cam simpluţ, ce-i drept, dar e cu cap, bineînţeles, în sensul cel mai nobil al cuvântului. Întocmai ca şi mine.,

E urât, fireşte, că mi-a scăpat vorba asta cu portretul, îşi făcea mustrări prinţul, îndreptându-se spre cabinetul generalului... Dar... cine ştie, poate că e mai bine că le-am spus..." în mintea lui miji atunci un gând ciudat, ce-i drept, foarte nedesluşit încă.

Gavrila Ardalionovici nu plecase; lucra la birou cufundat în hârtiile lui; fără îndoială că nu degeaba Societatea pe acţiuni îi plătea leafa. Păru foarte contrariat când prinţul i-a cerut portretul cu pricina, povestindu-i cum de au ajuns doamnele Epancin să afle despre existenţa lui.

— A naibii treabă! Ce nevoie aveai să trăncăneşti fără rost! strigă el înciudat. Parcă, ce ştii dumneata... Zi-i idiot şi pace! mormăi el.

— Iartă-mă, am spus-o aşa, într-o doară; a venit, nu ştiu cum, vorba şi am zis că Aglaia e tot aşa de frumoasă ca Nastasia Filippovna.

Ganea îi ceru amănunte, şi prinţul povesti tot. Din nou Ganea se uită la Mîşkin cu o expresie batjocoritoare.

— Văd că ţi-e capul numai la Nastasia Filippovna... murmură el, dar se opri numaidecât, furat de un gând. Era vădit tulburat. Prinţul îi aminti de portret.

— Ascultă, prinţe, zise deodată Ganea, ca străluminat de o idee salvatoare, am o mare rugăminte... dar nu ştiu, zău...

Tăcu încurcat, fără să isprăvească; în sufletul lui părea că se dă o luptă aprigă şi-i venea greu să ia o hotărâre. Prinţul aştepta mut. Ganea îi mai scrută o dată faţa cu o privire iscoditoare.

— Prinţe, se decise el în cele din urmă, acolo, în

momentul de faţă... din pricina unor împrejurări cu totul ciudate... şi ridicole... şi pentru care, de altfel, eu n-am nicio vină... în sfârşit, n-are rost să-ţi mai explic acum; acolo se pare că lumea e cam supărată pe mine şi de aceea o bucată de vreme aş prefera să nu mă duc la ele fără să fiu poftit. Aş avea însă mare nevoie să-i vorbesc chiar acum Aglaiei lvanovna. Pentru orice eventualitate, i-am scris câteva cuvinte (în mâinile lui apăru un bileţel împăturit cu grijă), şi, uite, nu ştiu cum să i-l transmit. N-ai vrea dumneata, prinţe, să încerci a-i înmâna chiar acum Aglaiei lvanovna aceste rânduri? Dar Aglaiei Ivanovna personal, adică să nu vadă nimeni, înţelegi? De fapt, nu-i cine ştie ce secret... totuşi... Te rog să-mi faci acest serviciu!

— Drept să-ţi spun, mi-e cam penibil, răspunse prinţul.

— Ah, prinţe, e ceva foarte important pentru mine! se rugă Ganea. Poate că ea o să vrea să-mi răspundă... Crede-mă că o împrejurare cu totul excepţională şi de cea mai mare urgenţă mă face să recurg la dumneata şi să stărui atât... Cum aş putea face să-i parvină?... E foarte important... E de cea mai mare importanţă pentru mine...

Se temea de un eventual refuz al prinţului şi-l privea stăruitor, cu o rugăminte mută şi plină de teamă în ochi.

— Bine, accept; voi transmite biletul.

— Dar aşa, ca nimeni să nu observe, îl implora Ganea prinzând din ce în ce mai mult curaj; mă încred în cuvântul dumitale de onoare, prinţe.

— N-am să-l arăt nimănui, îl linişti Mîşkin.

— Plicul nu-i lipit, dar... lăsă să-i scape, ca din întâmplare, secretarul; se opri însă încurcat, dându-şi seama că a mers prea departe cu indelicateţea.

— O, nicio grijă, n-am să-l citesc, răspunse simplu prinţul şi, luând portretul, ieşi din cabinet.

Rămas singur, Ganea îşi duse mâinile la cap:

— Un singur cuvânt din partea ei şi... poate că aş rupe, zău!... Nu mai era în stare să se aşeze din nou la lucru şi, cuprins de emoţie şi nerăbdare, începu să se plimbe agitat dintr-un capăt în celălalt al încăperii.

În timpul acesta, prinţul se întorcea tăcut în

apartamentul doamnelor. Îl indispunea mult însărcinarea pe care o primise şi deopotrivă de neplăcut îl surprinsese însuşi faptul de a fi aflat că Ganea îi scria Aglaiei. Străbătând şirul de odăi ce duceau spre salon, se opri deodată, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva foarte important, pe urmă se uită împrejur, se apropie de fereastră şi cercetă chipul Nastasiei Filippovna din portret.

Ar fi vrut poate să descifreze acel ceva neobişnuit care îl tulburase adineauri, când a zărit în treacăt portretul la general. Prima impresie a fost atât de puternică, încât nu-l părăsise o clipă, şi acum se grăbea să şi-o verifice. Chipul acesta, de o frumuseţe rară, tăinuia în el ceva ce i s-a părut acum şi mai tulburător. O mândrie fără margini, amestecată cu dispreţ, ba şi cu ură poate, părea să exprime această faţă, şi în acelaşi timp câtă bunătate, încredere şi sinceritate iradiau din ea! Contrastul acesta era atât de izbitor şi neaşteptat la asemenea trăsături, încât trezea un dureros sentiment de milă. Această frumuseţe răpitoare era aproape de nesuportat, atât de bizară apărea cu faţa aceea palidă, obrajii uşor supţi şi ochii arzători. Stranie frumuseţe! Prinţul nu-şi putu lua ochii de pe fotografie; se smulse apoi de sub vraja pe care o exercita asupra lui, privi în jur şi, asigurându-se că nu-l vede nimeni, duse cu un gest grăbit portretul la buze şi sărută imaginea tinerei femei. Când, după un minut, ajunse în salon, părea cu desăvârşire liniştit.

Dar în momentul când intră în sufragerie (penultima încăpere în drum spre salon), aproape se ciocni în uşă cu Aglaia. Era singură.

— Gavrila Ardalionovici m-a rugat să vă transmit asta, spuse prinţul, întinzându-i biletul.

Aglaia se opri, luă plicul şi-l privi pe Mîşkin într-un fel foarte ciudat. Faţa ei nu trăda nici cea mai mică tulburare, cel mult o vagă nedumerire; dar şi aceasta părea că se referă mai mult la prinţ. Cu privirea ei calmă şi mândră avea aerul că-i cere socoteală – de unde şi până unde a ajuns el să fie amestecat în această afacere cu Ganea. Două-trei clipe rămaseră aşa nemişcaţi unul în faţa altuia;

la urmă, o expresie batjocoritoare abia perceptibilă lunecă pe chipul Aglaiei şi cu un zâmbet uşor pe buze fata se îndepărtă.

Câtva timp, generăleasa examina tăcută şi cu un aer dispreţuitor portretul Nastasiei Filippovna, ţinându-l ostentativ cu mâna întinsă la o oarecare depărtare.

— Da, e frumoasă, rosti ea în sfirşit, chiar foarte frumoasă. Am văzut-o de două ori, dar numai de la distanţă. Şi zici că preferi acest gen de frumuseţe? îl întrebă ea deodată pe Mîşkin.

— Da… acest gen, răspunse el cu un efort vizibil.

— Adică, exact genul acesta?

— Exact genul acesta.

— Pentru ce?

— Faţa asta… ascunde multă suferinţă, îngăimă aproape fără voie prinţul, ca şi cum şi-ar fi vorbit mai mult sieşi decât pentru a da un răspuns la întrebarea pusă.

— Îmi vine să cred mai curând că… baţi câmpii, hotărî generăleasa şi, cu un gest plin de trufie, aruncă portretul pe masă.

Îl luă întâi Aleksandra; Adelaida se apropie şi ea de soră-sa; apoi începură amândouă să-l examineze. În clipa aceea, Aglaia intră în salon.

— Câtă forţă! strigă deodată Adelaida, care, peste umărul surorii sale, privea cu nesaţ fotografia.

— Unde? Ce fel de forţă? se răsti Lizaveta Prokofievna.

— Asemenea frumuseţe e o forţă! spuse cu vioiciune Adelaida. Cu o astfel de frumuseţe poţi răsturna lumea întreagă!

Şi se întoarse îngândurată la şevaletul ei. Aglaia aruncă în treacăt o scurtă privire asupra fotografiei, îşi îngustă ochii, lăsă buza de jos să-i iasă puţin în afară şi se depărta, aşezându-se deoparte, cu braţele încrucişate.

Generăleasa luă clopoţelul de pe masă şi sună.

— Spune-i lui Gavrila Ardalionovici să poftească aici; vezi că e în cabinet, îi porunci ea feciorului.

— *Maman! strigă* cu un ton de avertizare Aleksandra.

— Vreau să-i spun două vorbe şi atâta tot! i-o reteză

scurt gencerăleasa. Curmând din capul locului orice obiecţie; era vădit enervată. Trebuie să ştii, prinţe, că de la o vreme încoace, noi, aici, o ţinem întruna numai în şuşoteli şi secrete. Numai în secrete! Cică aşa cere eticheta, bunele maniere. Mofturi! Şi asta într-o chestiune în care e nevoie să se procedeze, în primul rând. Sincer şi cinstit, ca totul să fie limpede. Se pun la cale tot felul de mariaje; nu-mi plac mariajele astea...

— *Maman,* ce ţi-a venit? încercă din nou s-o oprească Aleksandra.

— Ce vrei. Scumpa mea fiică? Parcă ţie îţi plac? Lasă să audă şi prinţul, suntem doar prieteni, eu, în orice caz aşa mă consider. Lui Dumnezeu îi sunt pe plac oamenii buni, şi n-are nevoie de tot felul de răutăcioşi şi mofturoşi, mai cu seamă de mofturoşii care azi hotărăsc una, iar mâine alta. Pricepi, dumneata, Aleksandra Ivanovna, cum vine asta? Trebuie să-ţi spun prinţe, că dumnealor mă socot cam trăsnită, eu, însă, ştiu să văd ce e bine şi ce nu. Pentru că principalul e să ai inimă, toate celelalte sunt mofturi. Bineînţeles că e nevoie să ai şi minte... ba, poate, cel mai important lucru este tocmai mintea. Nu zâmbi, Aglaio, nu-i nicio contradicţie în ceea ce spun acum; o proastă cu inimă şi fără minte poate fi la fel de nefericită ca şi o proastă care nu e lipsită de minte, dar nu are pic de inimă. E un adevăr cunoscut. Eu sunt o proastă cu inimă şi fără minte, iar tu eşti o proastă cu minte limpede, dar fără inimă; şi tu, şi eu suntem deopotrivă de năpăstuite şi suferim deopotrivă.

— Şi, mă rog, cine te năpăstuieşte atâta, dragă *maman?* nu se putu abţine Adelaida, care, singura dintre toate, părea că-şi păstrase voia bună.

— Întâi şi întâi, căpoasele mele fiice, răbufni generăleasa, şi cred că e prea de ajuns şi atâta, aşa încât n-are rost să mai pomenim şi de altele. Am pălăvrăgit destul. Rămâne de văzut cum o să vă descurcaţi voi amândouă (pe Aglaia n-o pun la socoteală) cu deşteptăciunea şi limbuţia voastră, şi dacă dumneata, preastimată Aleksandra Ivanovna, ai să fii fericită cu

onorabilul dumitale domn... Aha!... făcu ea, văzându-l pe Ganea care apăruse în uşă, iată încă o apariţie matrimonială. Bună ziua! răspunse ea la salutul acestuia, fără a-l pofti să şadă. Aud că te căsătoreşti, e adevărat?

— Eu?... Mă căsătoresc?... Cum, adică, să mă căsătoresc?... îngăimă Gavrila Ardalionovici luat prin surprindere. Părea tare încurcat.

— Adică, te însori, dacă-ţi place mai mult cuvântul! E adevărat?

— N-nu... cu... n-nici gând, minţi Ganea şi sângele îi năvăli în obraz. Aruncă o privire fugară spre Aglaia, care sta deoparte şi nu-l slăbea din ochi, observând tulburarea lui cu o expresie rece şi calmă.

— Nu? Ai spus nu? îşi continuă interogatoriul neîndurător Lizaveta Prokofievna. Bine, voi reţine, aşadar, că azi, miercuri dimineaţă, la întrebarea pe care ţi-am pus-o, ai răspuns „nu". Ce zi e astăzi, miercuri?

— Cred că da, *maman,* răspunse Adelaida.

— Niciodată nu ştiţi ce zi este. În câte suntem astăzi?

— În douăzeci şi şapte, spuse Ganea.

— În douăzeci şi şapte? Perfect, e bine de ştiut. Acum, la revedere, ai mult de lucru, mi se pare; e vremea să mă îmbrac, trebuie să ies; ia-ţi portretul. Transmite-i salutări din partea mea nefericitei Nina Aleksandrovna. Cu bine, dragă prinţe! Vino cât mai des pe la noi, iar eu am să trec anume pe la bătrâna Belokonskaia, ca să-i vorbesc de dumneata. Îţi mărturisesc sincer, dragul meu: sunt încredinţată că Dumnezeu mi te-a adus anume tocmai din Elveţia la Petersburg. Ai venit desigur şi pentru alte treburi, dar mai ales pentru asta. Aşa a voit Cel de Sus. La revedere, domnişoarelor. Aleksandro, vino puţin la mine.

Generăleasa ieşi. Zdrobit, năuc, înfuriat, Ganea luă de pe masă portretul şi, cu un zâmbet forţat, i se adresă prinţului:

— Prinţe, plec chiar acum acasă. Dacă nu te-ai răzgândit cumva şi vrei să rămâi la noi, vino acum cu mine, căci nu ne cunoşti nici măcar adresa.

— Aşteaptă o clipă, prinţe, spuse Aglaia, ridicându-se

brusc de pe fotoliu. Aş vrea să-mi scrii mai întâi ceva în album. Tata mi-a spus că eşti un caligraf excelent. Aduc îndată albumul.

Spunând aceasta, dispăru.

— La revedere, prinţe, mă duc şi eu, spuse Adelaida.

Îi strânse cordial mâna, zâmbi prietenos şi mângâietor şi se retrase, fără să arunce măcar o privire spre Ganea.

— Dumneata, scrâşni acesta repezindu-se spre Mîşkin de îndată ce rămaseră singuri, dumneata ai trăncănit aici şi le-ai spus că mă însor! continuă el aproape şuierând, cu faţa congestionată de furie, cu ochii sclipind de ură. Gură spartă, flecar nesuferit ce eşti!

— Te asigur că n-ai dreptate, răspunse prinţul, păstrându-şi calmul şi politeţea. Nici n-am ştiut că te însori.

— Ai auzit adineauri de la Ivan Feodorovici că totul se va hotărî diseară la Nastasia Filippovna şi te-ai grăbit să le şi spui. Vezi că minţi! Altfel, de unde ar fi aflat? Cine dracu' putea să le spună, dacă nu dumneata? N-ai auzit aluziile pe care mi le-a făcut bătrâna?

— Cred cî dumneata trebuie să ştii mai bine cine le-a spus, de vreme ce ai impresia că ţi s-au făcut aluzii. De la mine însă n-au auzit niciun cuvânt.

— Ai transmis bileţelul?... Aştept să-mi dai răspunsul! îl întrerupse Ganea, fierbând de nerăbdare. Dar în clipa aceea chiar, intră Aglaia şi prinţul nu mai avu vreme să răspundă.

— Poftim, prinţe, spuse Aglaia, punând albumul pe măsuţă. Alege-ţi o pagină şi scrie-mi ceva. Ai aici şi un condei nou-nouţ. Nu-i nimic dacă peniţa e de oţel? Am auzit că cele de oţel nu sunt pe placul caligrafilor.

Vorbea cu prinţul, ignorând cu totul prezenţa lui Ganea. Dar, în timp ce Mîşkin examina peniţa şi căuta pagina, pregătindu-se să scrie, Ganea se apropie de cămin, la dreapta prinţului, unde Aglaia stătea în picioare şi, cu un glas întretăiat şi tremurând de emoţie, îi spuse aproape şoptindu-i la ureche:

— Un cuvânt, un singur cuvânt din partea dumitale – şi

sunt salvat. Prinţul se întoarse repede şi-i privi pe amândoi. Faţa lui Ganea exprima cea mai jalnică deznădejde; se pare că vorba pe care o rostise îi scăpă din gură aşa, pe negândite, la disperare. Câteva clipe, Aglaia îl privi cu aceeaşi nedumerire calmă cu care se uitase adineauri şi la prinţ când se întâlniseră în sufragerie şi era limpede că această atitudine calmă şi nedumerirea ei în faţa celor ce i se spuneau, ca şi cum n-ar fi înţeles nimic, erau pentru Ganea mai ucigătoare în clipa aceea decât cel mai puternic dispreţ exprimat pe faţă.

— Şi ce anume să scriu? întrebă prinţul.

— Am să-ţi dictez, răspunse Aglaia, întorcându-se spre el. Eşti gata? Ei bine, scrie: „Nu mă pretez la niciun fel de tocmeală". Acum pune data jos. Ia să văd!

Prinţul îi întinse albumul.

— Minunat! Ai un scris admirabil! Îţi mulţumesc. La revedere, prinţe... Adică, stai o clipă, adăugă ea, răzgândindu-se deodată. Vino cu mine, vreau să-ţi dăruiesc ceva, ca amintire.

Prinţul o urmă, dar, când intrară în sufragerie, Aglaia rămase locului.

— Citeşte asta, spuse ea, întinzându-i biletul trimis de Ganea. Prinţul îl luă şi se uită la Aglaia întrebător.

— Ştiu bine că nu l-ai citit şi că nu poţi fi confidentul acestui om. Citeşte, vreau să-i cunoşti conţinutul.

Biletul, scris probabil în mare grabă, cuprindea următoarele:

Astăzi, soarta mea se va decide, dumneata ştii în ce fel. Astăzi va trebui să-mi dau cuvântul, irevocabil. N-am niciun drept la compătimirea dumitale şi nici nu îndrăznesc să-mi fac speranţe; dar mi-ai spus odată o vorbă, ai rostit un singur cuvânt, şi cuvântul acesta a strălucit în negura existenţei mele, devenind pentru mine un far călăuzitor. Spune-mi şi acum un cuvânt asemănător şi mă vei salva de la pierzanie! Spune-mi numai atât: rupe totul, *şi o fac chiar astăzi. O! Ce te-ar costa să spui asta? Prin acest cuvânt nu-ţi cer decât un semn de compasiune faţă de mine – un semn* numai *şi nimic mai mult,* nimic! *Nu*

îndrăznesc să-mi făuresc visuri, să nutresc vreo speranţă, căci mă simt nedemn de ea. Dar cuvântul dumitale îmi va da tăria, care-mi lipseşte acum, de a-mi suporta mai departe sărăcia, de a mă resemna, ba chiar de a accepta cu bucurie situaţia disperată în care mă aflu. Voi accepta lupta, voi fi fericit s-o înfrunt şi să renasc prin această luptă cu puteri reînnoite!

Trimite-mi dar acel cuvânt din milă (din milă numai, *ţi-o jur!). Nu te supăra pe un om ajuns la disperare, un om care se îneacă, pentru că a îndrăznit să facă o ultimă sforţare ca să scape de pierzanie.*

G.L.

— Omul acesta pretinde şi încearcă să mă convingă şi pe mine, începu Aglaia cu glas tăios, după ce prinţul isprăvi de citit, că acest cuvânt „rupe totul" nu-i deloc compromiţător pentru mine şi nu mă obligă la nimic, oferindu-mi, după cum vezi, şi un fel de garanţie în scris pe acest bilet. Observă cu câtă naivitate s-a grăbit el să sublinieze unele cuvinte şi cât de transparent apare, cu câtă brutalitate i se străvede gândul ascuns. El ştie, de altfel, că dac-ar rupe totul, însă din proprie iniţiativă, fără să aştepte un cuvânt de la mine, fără să-mi vorbească măcar de asta, fără a nutri vreo speranţă în privinţa mea, ştie, zic, că atunci, poate, mi-aş schimba sentimentele faţă de el şi i-aş deveni o adevărată prietenă! O ştie bine! Dar e un suflet meschin; ştie şi totuşi nu poate să se hotărască; ştie şi totuşi cere garanţii. Nu este în stare de o hotărâre bazată pe convingere şi încredere. Pentru ca să renunţe la o sută de mii de ruble, vrea să-i acord anticipat un început de făgăduială, spre a putea spera să-mi obţină mâna. Cât despre cuvântul pe care i l-aş fi spus într-o zi... de care aminteşte în scrisoare, cuvântul care i-ar lumina, chipurile, viaţa, e o minciună sfruntată. Într-o zi, fiindu-mi milă de el, i-am arătat într-adevăr puţină compasiune. Dar e un cinic şi un neobrăzat; şi-a făcut numaidecât socoteala că ar putea să nutrească anumite speranţe; mi-am dat seama îndată. De atunci umblă mereu să-mi întindă curse, ca şi acum, de altfel. Dar mi-e de ajuns; ia biletul acesta şi dă-i-l

îndată ce veţi ieşi de la noi, în orice caz, nu mai înainte.

— Şi ce să-i transmit ca răspuns din partea dumitale?

— Nimic, fireşte. E cel mai bun răspuns. Aşadar, vrei să locuieşti la ei?

— Ivan Feodorovici m-a sfătuit adineauri, răspunse prinţul.

— Va trebui să te păzeşti de el, te previn; n-are să-ţi ierte că i-ai adus biletul înapoi.

Aglaia strânse uşor mâna prinţului şi ieşi. Avea faţa gravă şi încruntată, şi nici nu schiţă măcar un zâmbet când îşi luă rămas-bun de la el.

— Îndată, să-mi iau numai bocceluţa şi plecăm, îi spuse prinţul lui Ganea.

Acesta bătu din picior în semn de nerăbdare. Se făcuse negru de mânie. În sfârşit, amândoi ieşiră în stradă, prinţul cu bocceluţa în mână.

— Răspunsul? Răspunsul? îl asalta Ganea. Ce ţi-a spus? I-ai dat scrisoarea?

Fără un cuvânt, prinţul îi întinse biletul. Ganea rămase ca trăsnit.

— Cum! Biletul meu?! strigă el. Nici nu i l-ai predat? Ah, trebuia să mă fi gândit! Ah, bles-te-ma-tule… Acum înţeleg de ce ea n-a priceput nimic adineauri! Dar cum, cum, cum de nu i l-ai dat, ah, afur-r-ri-situle…

— Ba să mă ierţi. Dimpotrivă, am avut prilejul să i-l dau imediat după ce mi l-ai încredinţat şi întocmai aşa cum m-ai rugat dumneata. Dacă a ajuns iarăşi în mâinile mele, e pentru că Aglaia Ivanovna mi l-a înapoiat acum, înainte de plecare.

— Cum? Când?

— Îndată după ce i-am scris în album şi când m-a rugat s-o urmez (cred că ai auzit şi dumneata?). Am intrat în sufragerie, mi-a întins biletul, m-a silit să-t citesc şi mi-a poruncit să ţi-l restitui.

— Ţi l-a dat să-l ci-te-e-şti! răcni Ganea. Să-l citeşti! Şi l-ai citit? se oprise încremenit în mijlocul trotuarului; de uluit ce era, rămăsese cu gura căscată.

— Da, l-am citit adineauri la insistenţa ei.

— Şi chiar ea ţi-a spus să-l citeşti? Chiar ea?

— Exact. Altfel, fii sigur că nu mi-aş fi permis.

Un minut, Ganea tăcu, făcând sforţări chinuitoare pentru a-şi aduna gândurile, apoi izbucni:

— Nu se poate! Este exclus ca ea să ţi-l fi dat să-l citeşti. Minţi! L-ai citit din proprie iniţiativă!

— Spun numai adevărul, răspunse prinţul cu acelaşi ton imperturbabil, şi, crede-mă, regret din suflet că acest lucru îţi provoacă atâtea necazuri şi neplăceri.

— Dar, nenorocitule, cel puţin ţi-a spus ceva cu acest prilej? Ţi-a dat vreun răspuns?

— Mi-a dat, fireşte.

— Ei? Ci vorbeşte odată, ce dracu'!...

Şi Ganea bătu, nerăbdător, de două ori cu piciorul drept încălţat cu galoş, în trotuar.

— M-a lăsat întâi să citesc biletul, apoi mi-a spus că-i întinzi o cursă, că intenţia dumitale e s-o compromiţi, smulgându-i un început de făgăduială, ca să-ţi faci anumite speranţe, şi apoi, bazându-te pe aceste speranţe, să renunţi fără pagubă la cealaltă speranţă de o sută de mii de ruble. Că, dacă ai fi făcut asta fără să te fi tocmit cu dânsa, dacă ai fi rupt totul din proprie iniţiativă, fără sâ-i fi cerut în prealabil garanţii, ea ar fi devenit poate prietena dumitale adevărată. Se pare că asta-i tot. Da, şi încă ceva: când am întrebat-o, după ce mi-a dat biletul înapoi, ce răspuns să-ţi transmit, mi-a spus că lipsa oricărui răspuns va fi cel mai bun răspuns – aşa mi se pare că s-a exprimat ea, scuză-mă, dacă nu-mi amintesc exact cuvintele ei şi-ţi transmit doar sensul, aşa cum l-am reţinut.

Cuprins de o furie turbată, Ganea îşi dădu drumul fără nicio jenă.

— A! Aşa, vasăzică! zbieră el. Îmi aruncă biletul pe fereastră! Aha! Dumneaei nu se pretează la niciun fel de tocmeală! Ei bine, atunci mă voi preta eu! Şi vom vedea! Eu n-am terminat încă... Vom mai vedea!... Las' că-i vin eu de hac!...

Palid, cu faţa crispată, vorbea scrâşnind din dinţi, cu spume la gură, ameninţând cu pumnul. Merseră astfel o

bucată de drum. Nu se sinchisea deloc de prezenţa prinţului, ca şi cum s-ar fi aflat singur, în odaia lui, fiindcă simţea pentru el un dispreţ total. Deodată insă, un gând îşi făcu loc în creierul lui înfierbântat şi îl dezmetici brusc.

— Dar cum se face, i se adresă el prinţului, ai putea să-mi explici, cum se face că dumitale (un idiot! adăugă el ca pentru sine), dumitale, pe care te cunoaşte abia de două ceasuri, ţi-a acordat atâta încredere şi ţi-a făcut asemenea confidenţe?

Atât îi mai lipsea lui Ganea acum, ca peste tot zbuciumul şi la toate chinurile tui să se mai adauge şi invidia; pânditoare, ea se furişă îndată ca să-l înţepe drept în inimă.

— Uite, asta chiar că n-aş putea să-ţi explic, răspunse prinţul. Ganca îl privi cu duşmănie.

— Vasăzică, pentru asta te-a chemat atunci în sufragerie, ca să-ţi dăruiască încrederea ei? Căci aşa parcă a spus, că vrea să-ţi dea ceva în dar?

— Numai aşa cred că se poate înţelege; şi eu întocmai aşa am înţeles.

— Dar pentru ce anume, naiba să mă ia? Ce-ai făcut dumneata de i-ai câştigat încrederea? Ascultă, continuă să se frământe Ganea (totul în el, în clipa aceea, era într-un haos şi zbucium clocotitor, încât cu greu îşi putea aduna gândurile); ascultă, n-ai putea să faci un efort şi să-ţi aminteşti mai bine şi într-o ordine cât mai exactă ce anume aţi vorbit acolo, toate cuvintele, chiar de la bun început? Poate că ai mai observat ceva, nu-ţi aduci aminte?

— O! Ba da, pot să-ţi spun, răspunse prinţul. De la început, când am intrat şi am făcut cunoştinţă, s-a deschis vorba despre Elveţia.

— Dă-o naibii de Elveţie!

— Pe urmă, despre pedeapsa cu moartea...

— Pedeapsa cu moartea?

— Da; veni, nu ştiu cum, vorba... Apoi le-am povestit cum am trăit acolo trei ani, şi istoria cu o sărmană ţărăncuţă...

— Nu mă interesează. Mai departe! îl zorea Ganea

nerăbdător.

— Pe urmă, despre părerea lui Schneider cu privire la caracterul meu şi cum m-a silit...

— Ducă-se dracului Schneider al dumitale şi puţin îmi pasă de părerile lui! După aceea?

— După aceea, în legătură cu un caz pe care l-am povestit, am ajuns să vorbesc despre expresia feţei la om şi cu acest prilej am spus că Aglaia lvanovna e aproape tot aşa de frumoasă ca Nastasia Filippovna. Şi aici mi-a scăpat vorba despre portret...

— Dar nu te-ai apucat să spui şi ce ai auzit vorbindu-se atunci, în cabinet? N-ai spus, nu-i aşa?

— Îţi repet că nu.

— Dar atunci, cum dracu'?... Vai de mine, nu cumva Aglaia i-a arătat bâtrânei biletul?

— În privinţa asta poţi fi liniştit. Am stat acolo tot timpul, şi dacă i l-ar fi dat Lizavetei Prokofievna, aş fi văzut; de altfel, nici n-ar fi avut când s-o facă.

— Dar poate că dumneata n-ai băgat de seamă... Ah! Idiot af-fu-risit, strigă el ca ieşit din minţi, nici măcar să-ţi relateze ceva ca lumea nu e în stare!

O dată pornit pe invective şi neîntâmpinând nicio ripostă, Ganea se lăsă în voia mâniei şi, după cum se întâmplă cu unii oameni, în cele din urmă îşi pierdu de tot cumpătul. Nu rămăsese poate mult ca să ajungă sî-l şi scuipe pe bietul prinţ în obraz, atât era de furios. Şi, bineînţeles, furia l-a orbit cu desăvârşire; altminteri şi-ar fi dat desigur seama de mult că acela pe care-l numea „idiot" şi-l trata cu atâta dispreţ sesiza de fapt totul cu deosebită fineţe şi cu uimitoare repeziciune şi se pricepea de minune să relateze faptele.

Dar aici interveni ceva cu totul neaşteptat.

— Aş vrea să-ţi atrag atenţia, Gavrila Ardalionovici, spuse prinţul calm, că am fost într-adevăr foarte bolnav într-o vreme şi că ajunsesem cu adevărat într-o stare aproape de idioţie, dar m-am vindecat de mult şi, de aceea, îmi este neplăcut să mai aud astăzi că mi se spune pe faţă idiot. Deşi, într-o măsură oarecare, ai putea fi scuzat, date

fiind supărările pe care le ai, dar în mânia dumitale ţi-ai permis să mă şi insulţi de două ori. Lucrul acesta îmi displace şi nu-mi convine deloc, mai cu seamă aşa cum ai procedat dumneata acum, fără niciun motiv, de cum am făcut cunoştinţă; şi de aceea, întrucât tot am ajuns la o răscruce, cred că cel mai bun lucru e să ne despărţim: dumneata o apuci la dreapta, ca să te duci acasă, iar eu o iau la stânga. Am douăzeci şi cinci de ruble în buzunar, găsesc uşor pe undeva o cameră mobilată.

Ganea se simţi oribil; sângele-i năvăli în obraz de ruşine.

— Scuză-mă, prinţe, imploră el cu glas domolit, trecând brusc de la tonul insolent şi injurios de până atunci la o politeţe extremă; pentru Dumnezeu, scuză-mă! Vezi cât sunt de nenorocit! Nu ştii încă aproape nimic, dar, dac-ai şti totul, sunt sigur că ai găsi pentru mine cuvinte de îngăduinţă, deşi, o ştiu prea bine, n-am nicio scuză...

— A, nu trebuie să te scuzi atât, se grăbi să răspundă prinţul, înţeleg foarte bine că eşti necăjit şi asta te face să-ţi pierzi cumpătul şi să nu-ţi masori cuvintele. Să mergem, aşadar, la dumneata acasă. Te urmez cu plăcere...

„Nu, acum în niciun caz nu trebuie să-l las să plece, îşi spunea Ganea în gând, cercetându-l tot timpul drumului pe Mîşkin cu coada ochiului. Intrigantul ăsta m-a făcut să-i spun totul şi să mă trădez, ca pe urmă să-şi scoată deodată masca... Aici trebuie să fie ceva la mijloc. Bine, vom mai vedea noi! Totul se va lămuri, totul, totul! Chiar astăzi!"

Ajunseră în faţa casei unde locuia Ganea.

VIII

Locuinţa lui Ganea, în care urcară pe o scară luminoasă, largă şi curată, se afla la al doilea cat al clădirii şi se compunea din şase sau şapte odăi, unele mai mari, altele mici de tot, destul de modestă de altfel, dar, în tot cazul, prea costisitoare pentru mijloacele unui slujbaş susţinător de familie, având chiar o leafă de două mii de ruble. Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna o aleseseră anume pentru a putea lua chiriaşi în pensiune, ca în felul acesta să poată fi şi ele de folos cât de cât şi să mărească cu ceva veniturile familiei. Ganea se împotrivise din răsputeri, dar în cele din urmă trebui să cedeze în faţa insistenţelor unite ale mamei şi surorii, şi, iată, de două luni erau mutaţi acolo. Ganea umbla încruntat, socotind că e degradant să ţii chiriaşi în pensiune; şi acum, de câte ori ieşea în lume, se simţea ruşinat şi umilit în cercul său, unde fusese obişnuit să apară totdeauna ca un tânăr de familie bună şi cu un viitor strălucit. Toate aceste concesii făcute sorţii ingrate şi toată promiscuitatea aceasta enervantă însemnau pentru el profunde răni morale. Cele mai mici fleacuri îl iritau teribil şi dacă, pentru moment, consimţea să accepte şi să rabde această situaţie, o făcea numai pentru că era de acum încolo ferm hotărât să schimbe starea aceasta de lucruri în timpul cel mai scurt posibil. Dar tocmai această schimbare, tocmai soluţia asupra căreia se oprise constituia ea însăşi o problemă extrem de grea – a cărei rezolvare ameninţa să fie mult mai dificilă şi mai chinuitoare decât tot ce a fost până acum.

Locuinţa era împărţită în două printr-un coridor, în care dădeai din vestibul. De o parte se găseau cele trei camere destinate a fi închiriate unor persoane „cu recomandaţii speciale"; în afară de acestea, mai era pe aceeaşi parte şi chiar la capătul coridorului, aproape de bucătărie, a patra odaie, mai mică decât celelalte, pe care o ocupa însuşi

generalul în retragere Ivolghin, capul familiei; se culca acolo pe un divan mare, iar accesul în apartament îl avea prin bucătărie, pe scara de serviciu. În aceeaşi cameră sălăşluia şi Colea, fratele mai mic al lui Gavrila Ardalionovici; acolo, gimnazistul acela de treisprezece ani îşi făcea lecţiile şi tot acolo dormea pe un divan vechi, mic, strâmt şi cu aşternutul uzat; însă cea mai importantă însărcinare a băiatului era *să nu-l scape din ochi* pe tatăl său, care, din zi în zi, avea tot mai multă nevoie să fie supravegheat. Prinţul fu instalat în camera din mijloc, aşezată între aceea a lui Ferdâşcenko, la dreapta, şi o odaie încă goală, la stânga. Dar, înainte de asta, Ganea îl duse pe prinţ în apartamentul familiei. Partea aceasta se compunea din trei încăperi; o odaie mare, care se transforma la nevoie în sufragerie, un salon, care era folosit ca salon numai dimineaţa, iar seara îi servea lui Ganea de cabinet şi de cameră de culcare; în sfârşit, o odăiţă cu uşa întotdeauna închisă, unde dormeau Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna. Într-un cuvânt, totul era aici foarte înghesuit şi sărăcăcios. Ganea scrâşnea din dinţi şi se silea să nu explodeze; şi, cu toate că voia şi se străduia să fie respectuos cu mama lui, se putea observa de la primul pas făcut în casa lor că se purta cu ai lui ca un tiran.

Nina Aleksandrovna şi Varvara Ardalionovna erau în salon; croşetau şi discutau cu un musafir, Ivan Petrovici Ptiţân. Nina Aleksandrovna părea cam de vreo cincizeci de ani, avea faţa slabă şi trasă, cu cearcăne mari sub ochi. Cu toată expresia bolnăvicioasă şi tristă, faţa şi privirea ei erau destul de plăcute; de la primele vorbe, se putea observa că avea o fire calmă care impunea prin seriozitate şi adevărată demnitate. Chipu-i adumbrit de întristare lăsa totuşi să se ghicească un caracter ferm şi hotărât. Era îmbrăcată foarte modest, întocmai ca o bătrână, într-o rochie de culoare închisă, dar ţinuta şi vorba dovedeau că trăise într-un mediu şi într-o societate mai bune.

Varvara Ardalionovna avea douăzeci şi trei de ani; era de statură mijlocie, cam slăbuţă la trup, dar înzestrată cu

unul dintre acele chipuri care, fără a putea fi socotite cine ştie ce frumoase, au totuşi darul de a plăcea mult, de a exercita o atracţie puternică şi chiar de a stârni pasiune. Semăna mult cu mama ei şi se îmbrăca aproape la fel cu dânsa, dintr-o totală lipsă de cochetărie. Privirea ochilor ei cenuşii putea fi câteodată foarte veselă şi foarte caldă, dacă nu rămânea, cum se-ntâmpla de cele mai multe ori, prea serioasă şi îngândurată, ba de câtva timp chiar prea gravă. Aceeaşi fermitate şi hotărâre se puteau citi şi pe faţa ei, lăsând totodată a se bănui la fiică un caracter mai energic şi mai întreprinzător decât al mamei. Varvara Ardalionovna era de felul ei cam iute din fire, se mânia uşor, şi fratele ei se temea de dânsa în asemenea clipe. Se cam temea de dânsa şi musafirul care şedea acum la ei, Ivan Petrovici Ptiţân. Acesta era un om încă tânăr – n-avea mai mult de treizeci de ani – îmbrăcat modest, dar cu gust, cu maniere plăcute, oarecum prea grave, de om aşezat. Bărbuţa-i castanie indica un om cu ocupaţii libere. Ştia să întreţină o conversaţie inteligentă şi interesantă, fără a fi prea vorbăreţ. În general, producea o impresie favorabilă. Era probabil îndrăgostit de Varvara Ardalionovna şi nu-şi ascundea sentimentele. Aceasta arăta faţă de el multă bunăvoinţă şi prietenie, dar ezita încă să-i răspundă la unele întrebări pe care i le pusese el şi care păreau că o indispun întrucâtva, ceea ce, totuşi, nu prea avu darul să-l descurajeze pe Ptiţân. Nina Aleksandrovna era foarte atentă faţă de el, iar în ultimul timp începuse să-i arate tot mai multă încredere, împărtăşindu-i din grijile şi preocupările ei. Se ştia, de altfel, că îndeletnicirea lui era de a plasa bani cu împrumut pe termene scurte, cu dobânzi mari şi contra-garanţii mai mult sau mai puţin sigure. Era bun prieten cu Ganea.

După ce ascultă prezentarea destul de amănunţită, dar pe un ton sec şi în cuvinte sacadate, făcută de Ganea (care, intrând, se mulţumi s-o salute scurt pe mama sa, nu-i adresă niciun cuvânt surorii şi-l duse îndată pe Ptiţân undeva, afară din salon), Nina Aleksandrovna îi adresă prinţului câteva cuvinte amabile şi-i porunci lui Kolea, care

tocmai se arătase în uşă, să-l ducă pe noul chiriaş în odaia din mijloc. Kolea era un adolescent cu faţa zâmbitoare şi plăcută; felul lui de a vorbi deschis şi sincer, cu spontaneitatea proprie vârstei, îl făcea deosebit de simpatic.

— Dar unde-i bagajul dumneavoastră? întrebă el, introducându-l pe prinţ în odaie.

— L-am lăsat în antreu.

— Îl aduc îndată. N-avem alţi servitori decât pe bucătăreasă şi pe Matriona, aşa că mai ajut şi eu la treburile casei. Varia ne comandă, ne muştruluieşte şi ne ceartă pe toţi. Ganea zicea că aţi sosit chiar azi din Elveţia, e adevărat?

— Da.

— E frumos în Elveţia?

— Foarte frumos.

— Sunt munţi acolo?

— Da.

— Vă aduc îndată bagajul. Intră Varvara Ardalionovna.

— Matriona îţi pregăteşte îndată aşternutul. Lucrurile le ai în valiză?

— N-am decât o bocceluţă. Frăţiorul dumitale s-a dus să mi-o aducă; e în antreu.

— Acolo nu-i niciun bagaj, doar legăturica asta; unde l-ai pus? întrebă Kolea, întorcându-se în odaie.

— Ăsta-i tot bagajul meu; n-am decât atât, îl lămuri prinţul luându-şi bocceluţa din mâinile lui.

— Aşa? Şi eu care mă gândeam să nu-l fi şterpelit Ferdâşcenko.

— Nu vorbi prostii! îl opri sever Varia, care îi vorbi prinţului pe un ton rece, distant, fără a părea însă nepoliticos.

— *Chere Bubette,* cu mine ai putea să fii ceva mai drăgălaşă, că doar nu sunt Ptiţân.

— Chiar şi puţină bătaie nu ţi-ar strica, Kolea, ca să nu mai fii prost. Pentru tot ce vei avea nevoie, poţi să i te adresezi Matrionei. Prânzul se serveşte la patru şi jumătate. Masa o poţi lua cu noi sau la dumneata în odaie;

cum vei voi. Mergem, Kolea, să nu deranjezi.

— Să mergem, voinţă întrupată!

În uşă se ciocniră de Ganea.

— Tata e acasă? i se adresă el fratelui său mai mic şi, la răspunsul afirmativ al acestuia, îi şopti ceva la ureche.

Kolea dădu din cap şi ieşi în urma Varvarei Ardalionovna.

— Două cuvinte, prinţe: uitasem să ţi le spun din pricina... incidentului de adineauri. Am o rugăminte. Fii bun şi, dacă nu-ţi va fi prea greu, nu trăncăni nici aici despre ceea ce s-a petrecut adineauri între mine şi Aglaia, şi nici *acolo* despre ceea ce se-ntâmplă aici; căci şi la noi vei avea ocazia să vezi destulă mizerie omenească. La urma urmei, naiba să-i ia pe toţi... Dar cel puţin astăzi, caută să te abţii.

— Dar te asigur c-am vorbit mult mai puţin decât îţi închipui dumneata, răspunse prinţul, cam enervat de insistenţa lui Ganea.

Raporturile dintre ei se înrăutăţeau vizibil.

— Oricum, am avut astăzi destule necazuri şi neplăceri din pricina dumitale. Te rog, aşadar.

— Aş vrea să-ţi mai atrag atenţia, Gavrila Ardalionovici, că adineauri nu eram deloc în cunoştinţă de cauză şi nici n-aveam vreo obligaţie de a tăcea. Pentru ce m-aş fi abţinut să vorbesc de portret? Doar nu m-ai prevenit.

— Ce încăpere mizerabilă, observă Ganea, uitându-se împrejur cu dispreţ, e întunecoasă şi ferestrele dau în curte. Aproape din niciun punct de vedere, venirea dumitale la noi nu prea a fost nimerită. Ei, dar asta nu mă priveşte; nu sunt eu acela care se ocupă cu închirierea camerelor.

Pe uşă îşi vârî capul Ptiţân şi-l chemă pe Ganea; acesta îl părăsi îndată pe prinţ, deşi ar fi vrut parcă să mai spună ceva; ezita, ca şi cum îi era ruşine să înceapă; de altfel şi camerei îi găsise o mie de cusururi, se pare, tot pentru a-şi ascunde jena şi nehotărârea.

De-abia apucă prinţul să se spele şi să-şi pună cât de cât la punct toaleta, când uşa se deschise iar şi se ivi un

personaj nou.

Era un domn de vreo treizeci de ani, destul de înalt, spătos, cu un cap enorm şi o claie de păr creţ şi roşcat. Avea o faţă rumenă şi cărnoasă, buze groase, un nas lat şi turtit, nişte ochi mici, înecaţi în grăsime şi batjocoritori, care clipeau mereu de parcă ar fi făcut semne cuiva. În ansamblu, avea un aer destul de impertinent. Era îmbrăcat neglijent şi murdar.

Mai întâi întredeschise uşa numai cât îi trebuia să-şi vâre capul. Vârât astfel, examina odaia timp de câteva secunde, după care uşa începu să se deschidă încet, până când în prag se înfăţişă silueta lui din cap până în picioare; dar musafirul nu intră, ci rămase mai departe în uşă, continuând să-l observe pe prinţ cu ochii întredeschişi. În sfârşit, trase uşa după el, se apropie, se aşeză pe scaun şi, apucându-l cu putere pe Mîşkin de braţ, îl făcu şi pe el să se aşeze pe canapea.

— Ferdâşcenko, se recomandă el, uitându-se ţintă şi întrebător la prinţ.

— Îmi pare bine, zise prinţul amuzat.

— Un chiriaş, completă Ferdâşcenko, cu ochii mereu aţintiţi în ochii noului pensionar al casei.

— Ai venit să facem cunoştinţă?

— Îhî! făcu vizitatorul, zbârlindu-şi cu un gest afectat părul şi oftă; apoi îşi întoarse privirea într-o parte, spre un colţ al odăii. Ai bani? întrebă el deodată.

— Nu prea mulţi.

— Cât anume?

— Douăzeci de ruble.

— Ia să-i văd.

Prinţul scoase bancnota de douăzeci şi cinci de ruble din buzunarul stâng al vestei şi i-o trecu lui Ferdâşcenko. Acesta desfăcu bancnota, o examina, o întoarse pe o parte şi pe cealaltă, apoi o privi la lumină.

— Ciudat, spuse el cu un aer de adâncă meditaţie, de ce s-or fi schimbând ele la culoare? Bancnotele astea de douăzeci şi cinci de ruble se fac uneori fumurii, pe când altele, din contră, se decolorează aproape complet. Poftim.

Prinţul îşi luă bancnota. Ferdâşcenko se ridică.

— Am venit să te previn: în primul rând, să nu mă împrumuţi niciodată cu bani, pentru că am să-ţi cer negreşit.

— Bine.

— Ai de gând să plăteşti aici?

— Se-nţelege.

— Eu nu; altă treabă n-am? Odaia mea e alături, prima uşă la dreapta, ai văzut-o? Pe la mine, n-ai de ce să te oboseşti să vii prea des; în schimb, eu am să te vizitez, n-avea grijă. Pe general l-ai văzut?

— Nu.

— Nici nu l-ai auzit?

— Nu.

— Fii pe pace, o să ai prilejul să-l vezi şi să-l auzi; chiar şi mie-mi cere bani cu împrumut! *Avis au lecteur!* Te-am salutat. Ce viaţă mai e şi aia, când te cheamă Ferdâşcenko!

— De ce, adică?

— Salutare.

Şi se îndreptă spre uşă. Prinţul află mai târziu că domnul acesta îşi propusese cu tot dinadinsul să treacă drept un original şi să uimească toată lumea prin glumele lui năstruşnice; se pare însă că rolul acesta nu prea-i reuşea, iar ieşirile lui excentrice de multe ori produceau asupra unora o impresie foarte neplăcută, ceea ce-l întrista sincer, fără sâ-l facă, totuşi, să renunţe la această meteahnă. Dar în momentul când dădu să iasă, întâmplarea îi oferi de data aceasta un bun prilej de reabilitare. Chiar în uşă se ciocni cu un domn care tocmai intra; lăsându-l să treacă pe acest nou musafir, de asemenea necunoscut prinţului, Ferdâşcenko făcu de câteva ori cu ochiul în spatele nou-venitului, vrând parcă să-l prevină pe Mîşkin de primejdie şi în felul acesta se simţi îndreptăţit să se retragă cu un aer satisfăcut.

Celălalt domn, de vreo cincizeci şi cinci de ani sau poate chiar şi mai mult, era de statură înaltă şi destul de corpolent, cu faţa roşie-vânătă, puhavă şi cărnoasă, încadrată de nişte favoriţi stufoşi, încărunţiţi, şi cu

mustăţi; ochii îi avea mari şi puţin cam bulbucaţi, înfăţişarea domnului acestuia ar fi fost destul de impunătoare dacă n-ar fi avut aerul acela de oboseală, de lăbărţare, de degradare, care se observa în toată făptura lui. Purta o redingotă veche, cam roasă în coate şi o cămaşă nu tocmai curată. Din apropiere duhnea a vodcă, în schimb mişcările şi gesturile lui, puţin cam studiate, trădau grija deosebită de a impune prin distincţie şi demnitate. Domnul se apropie de Mîşkin fără grabă, zâmbind afabil, îi luă mina şi, fără să rostească un cuvânt, o ţinu într-a lui, uitându-se la el cu o atenţie afectată şi examinându-i trăsăturile, ca şi cum ar fi voit să descopere un chip cunoscut.

— Fireşte! E leit taică-său! declară musafirul cu un aer grav şi solemn. El, în carne şi oase, parcă l-aş vedea aievea! Am auzit pro-nunţându-se un nume cunoscut şi drag şi mi-am amintit de un trecut de neuitat... Prinţul Mîşkin?

— Exact.

— Generalul Ivolghin, în retragere şi în mizerie. Prenumele dumitale, dacă-mi este permis?

— Lev Nikolaevici.

— Da, da! Fiul prietenului meu, aş putea spune al tovarăşului din copilărie, Nikolai Petrovici.

— Pe tatăl meu îl chema Nikolai Lvovici.

— Pardon, Lvovici, se corectă generalul fără grabă, cu siguranţa omului care ştie foarte bine că este aşa şi că a greşit numai dintr-o simplă scăpare. Se aşeză pe un scaun şi, apucându-l din nou pe Mîşkin de mână, îl făcu să stea lingă el. Te-am purtat doar în braţe.

— Adevărat? întrebă prinţul. Tata a murit de mai bine de douăzeci de ani.

— Da, douăzeci de ani; mai exact, de douăzeci de ani şi trei luni. Am fost colegi de şcoală; cum mi-am isprăvit studiile, am intrat în armată.

— Şi tata a fost în armată: era sublocotenent în regimentul Vasilkovski.

— În regimentul Belomirski. A fost mutat în regimentul

acesta puţin înainte de a-şi da obştescul sfârşit. Am stat la căpătâiul lui şi i-am dat cea din urmă binecuvântare. Mama dumitale...

Generalul se opri ca într-o pioasă reculegere.

— Mama a murit şi ea şase luni după aceea, în urma unei răceli, spuse prinţul.

— Nu de răceală. Nu de răceală, poţi să dai crezare unui om bătrân. Eram acolo, eu am înmormântat-o... De durere şi lacrimi după prinţul ei s-a prăpădit, nu de răceală. Da, o ţin minte bine şi pe prinţesă. Ce ţi-i şi cu tinereţile astea! Pentru ea, prinţul şi cu mine, care eram prieteni din copilărie, era cât pe ce să ne facem unul celuilalt de petrecanie.

Prinţul îl asculta cu oarecare neîncredere.

— Eram îndrăgostit la nebunie de mama dumitale încă înainte de a se fi măritat, pe când era logodită cu prietenul meu. Prinţul băgă de seamă şi, afectat, se formaliza. Vine la mine într-o dimineaţă, înainte de şapte, şi mă trezeşte. Mă îmbrac uimit; tăcere şi de o parte şi de cealaltă; am înţeles totul. Prinţul scoate din buzunar două pistoale. Prin batistă. Fără martori. La ce bun ne trebuiau martori când, peste câteva minute, urma să ne trimitem reciproc pe lumea cealaltă. În doi timpi şi trei mişcări, pistoalele fură încărcate, batista întinsă şi noi în poziţie: faţă-n faţă, cu ţevile pistoalelor lipi" te în dreptul inimii celuilalt, ne privim în ochi. Deodată, şiroaie de

Lacrimi ţâşniră din ochii noştri şi mâinile ne tremurară. La amândoi, la amândoi deodată! Ei, şi atunci, fireşte, ne îmbrăţişăm şi între noi începu o întrecere în generozitate. Prinţul strigă: „Să fie a ta!" Eu la rândul meu: „Ba a ta să fie!" într-un cuvânt... într-un cuvânt... ai venit... să locuieşti la noi?

— Da, pentru câtva timp, probabil, răspunse prinţul cu ezitare în glas.

— Prinţe, te roagă mama să pofteşti la dânsa, strigă Kolea, între-deschizând uşa.

Prinţul se ridică să plece, dar generalul îi puse mâna pe umăr şi îl sili printr-un gest, care ar fi vrut să-i arate toată

prietenia lui, să rămână pe loc.

— Ca un adevărat prieten al tatălui dumitale, vreau să te previn, începu generalul, că eu, după cum vezi, printr-o catastrofa tragică, am avut de suferit. Dar nu condamn pe nimeni! Pe nimeni! Nina Aleksandrovna e o femeie admirabilă. Varvara Ardalionovna, fiică-mea, e o fiinţă minunată! Împrejurările ne silesc să ţinem chiriaşi. E o degradare nemaipomenită!... Eu, care eram cât pe ce s-ajung general-guvernator!... Dar pe dumneata suntem oricând bucuroşi să te avem la noi. În casa mea însă se petrece o adevărată tragedie! Prinţul îl privi întrebător şi cu multă curiozitate.

— Se pune la cale o căsătorie, o căsătorie monstruoasă. O căsătorie între o femeie cu purtări dubioase şi un tânăr care, mâine-poimâine, ar putea ajunge *kammerjunker.* Vor să introducă femeia asta în casa unde locuiesc soţia şi fiica mea! Dar câtă vreme sunt în viaţă, ea nu va intra aici! Mă culc pe pragul uşii şi... las' să calce peste trupul meu!... Cu Ganea aproape că nici nu mai vorbesc, evit să dau ochii cu el. Am vrut să te previn, pentru că oricum vei afla şi vei fi martor, o dată ce rămâi la noi. Dar eşti fiul prietenului meu şi sunt în drept să sper...

— Prinţe, fii bun te rog, şi pofteşte la mine în salon, se auzi din uşă vocea Ninei Aleksandrovna, care venise să-l cheme personal.

— Închipuieşte-ţi, draga mea, strigă generalul, din vorbă în vorbă mi-am amintit că pe prinţ l-am ţinut în braţe când era mic.

Nina Aleksandrovna îi aruncă o privire dojenitoare bărbatului ei, uitându-se apoi iscoditoare la prinţ; dar nu spuse niciun cuvânt. Prinţul o urmă în salon; în clipa însă în care se aşezară şi Nina Aleksandrovna începu să-i spună ceva foarte grăbită şi aproape pe şoptite, iată-l pe general intrând şi el în salon. Nina Aleksandrovna tăcu brusc şi cu o nemulţumire vădită se aplecă deasupra lucrului de mână. Generalul, căruia nu putea să-i scape nemulţumirea nevestei sale, continuă totuşi să rămână în cea mai bună dispoziţie sufletească.

— Fiul prietenului meu! strigă el, adresându-i-se Ninei Aleksandrovna. Şi ce surpriză neaşteptată! Nici nu mi-aş fi închipuit că e cu putinţă aşa ceva. Dar, draga mea, se poate să nu-ţi aduci aminte de răposatul Nikolai Lvovici? Cred că l-ai apucat încă în viaţă acolo... La Tver?

— Nu-mi amintesc de Nikolai Lvovici. E tatăl dumitale? îl întrebă ea pe Mîşkin.

— Da, dar după câte ştiu, a murit la Elizavetgrad şi nu la Tver, observă prinţul cu sfială. Pavlişcev mi-a spus...

— La Tver, preciza generalul, a fost transferat la Tver puţin înainte de moarte, ba chiar înainte de a se îmbolnăvi. Erai încă prea mic pentru a ţine minte toate astea; Pavlişcev a putut să se înşele, cu toate că era un om demn de toată admiraţia.

— L-aţi cunoscut şi pe Pavlişcev?

— Un om şi jumătate; am fost doar martor ocular. L-am binecuvântat pe patul de moarte...

— Tatăl meu urma să fie judecat, dacă nu murea, reluă prinţul, deşi n-am putut afla niciodată de ce anume era acuzat; a murit la spital.

— A, da, afacerea aceea cu soldatul Kolpakov; fireşte că ar fi fost achitat.

— Da? Ştiţi sigur? întrebă prinţul cu un interes crescând.

— Eu să nu ştiu! strigă generalul. Consiliul de război n-a putut să ia nicio hotărâre. Era o afacere absurdă! Aş zice chiar misterioasă: moare subit comandantul companiei a doua, căpitanul Larionov; în locul lui e numit provizoriu prinţul; bine. Soldatul Kolpakov fură de la un camarad un fus de toval, îl vinde şi cheltuieşte banii pe băutură; bine. Prinţul (şi bagă de seamă că toate astea se-ntâmplă de faţă cu plutonierul-major şi cu un caporal), prinţul, zic, îi face o aspră morală lui Kolpakov şi-l ameninţă cu bătaia. Foarte bine. Kolpakov se duce în dormitorul companiei, se culcă pe patul lui şi după un sfert de ceas moare. Perfect. Dar e un caz extraordinar, aproape de necrezut. Oricum ar fi, Kolpakov e îngropat; prinţul înaintează raportul şi Kolpakov este şters din matricole. S-ar părea că totul e în

regulă, nu-i aşa? Dar iată că la vreo şase luni după aceea, cu prilejul unei inspecţii a brigăzii, se constată că soldatul Kolpakov se află viu şi nevătămat în rândurile companiei a treia din batalionul doi al regimentului de infanterie Novozemleansk, din aceeaşi brigadă şi aceeaşi divizie!

— Cum se poate? făcu prinţul mirat peste măsură.

— Lucrurile nu s-au petrecut chiar aşa, e o eroare la mijloc, interveni deodată Nina Aleksandrovna, privindu-l pe Mîşkin cu un aer plin de tristeţe şi amărăciune. *Mon mari se trompe.*

— Bine, draga mea, e uşor de spus *se trompe,* dar ia încearcă să rezolvi un asemenea caz. Toţi au rămas trăsniţi. Aş fi primul care să spun *qu'on se trompe.* Din nefericire însă, am fost martor la cele întâmplate şi am făcut parte chiar din comisie. S-au făcut tot felul de anchete şi confruntări, iar rezultatul a fost că era absolut chiar el, Kolpakov în carne şi oase, soldatul Kolpakov, care, cu şase luni în urmă, fusese îngropat cu tot ceremonialul obişnuit în răpăit de tobe. Desigur, e un caz extraordinar, aproape de necrezut, recunosc, totuşi...

— Tată, ţi s-a servit prânzul, îl anunţă Varvara Ardalionovna, intrând în salon.

— Aha! Foarte bine, perfect! Mi s-a făcut chiar foame... într-adevăr, cazul, am putea spune că este întrucâtva psihologic...

— Iar ţi se răceşte supa, stăruia, nerăbdătoare, Varia.

— Îndată, îndată, mormăi generalul, ieşind din odaie. „Şi cu toate anchetele întreprinse..." se mai auzi gura lui din coridor.

— Va trebui să-i treci cu vederea multe lucruri lui Ardalion Aleksandrovici, dacă rămâi la noi, îi spuse Nina Alcksandrovna prinţului; cred însă că n-o să te supere prea mult; masa o ia singur. Ce să-i faci! Fiecare cu metehnele şi cu... trăsăturile sale speciale; cred că eşti de acord cu mine în această privinţă; alţii poate că au şi mai multe decât aceia care sunt de obicei arătaţi cu degetul. Un lucru însă aş vrea să te rog: dacă cumva bărbatul meu îţi va cere bani pentru chirie, spune-i că mi-ai achitat mie. Fireşte că

şi ceea ce, eventual, i-ai da lui Ardalion Aleksandrovici ar fi socotit tot în contul chiriei; dar, dacă ţi-am vorbit despre asta, e numai şi numai din dorinţa ca totul să fie absolut limpede şi fără echivocuri... Ce este, Varia?

Varia intră tăcută şi îi întinse mamei sale portretul Nastasiei Filippovna. Nina Aleksandrovna tresări aproape speriată, apoi, cu un sentiment penibil de amărăciune, privi câtva timp fotografia şi la urmă ridică întrebătoare ochii spre Varia.

— I l-a dăruit astăzi dumneaei personal, zise Varia, şi pare-se că astă-seară, la ea acasă, se decide totul.

— Astă-seară? repetă Nina Aleksandrovna cu glasul stins. În definitiv, ce să ne mirăm atât? E limpede că nu mai putem avea nicio speranţă de acum înainte; prin acest suvenir, ea îşi vesteşte hotărârea... e cât se poate de limpede. Chiar el a venit să ţi-o arate? adăugă ea mirată.

— Ştii doar că de o lună nu mai vorbim aproape deloc. Am aflat totul de la Ptiţân; portretul însă l-am găsit pe jos, lângă măsuţă, şi l-am ridicat.

— Aş vrea să te întreb, i se adresă deodată Nina Aleksandrovna lui Mîşkin, căci pentru asta te-am poftit aici, îl cunoşti de mult pe fiul meu? L-am auzit spunând că de-abia astăzi ai sosit de undeva din străinătate, mi se pare?

Prinţul dădu câteva lămuriri despre sine, omiţând de data aceasta o bună parte din istorisirea lui, repetată de atâtea ori în dimineaţa aceea. Nina Aleksandrovna şi Varia îl ascultară cu multă atenţie.

— Să nu-ţi închipui că, punându-ţi această întrebare, încerc să aflu de la dumneata ceva despre Gavrila Ardalionovici, observă Nina Aleksandrovna, să nu-ţi faci cumva o idee greşită în această privinţă. Căci, dacă există într-adevăr lucruri pe care el n-ar vrea să ni le spună, n-am de ce să caut a le afla pe căi lăturalnice. Mi-am permis să te întreb numai pentru că adineauri, în prezenţa dumitale, şi pe urmă, după ce ai ieşit şi l-am întrebat despre dumneata, Ganea mi-a răspuns: „Ştie tot, n-aveţi de ce vă sinchisi!" Ce-nseamnă asta? Adică, aş vrea să ştiu în ce

măsură…

Deodată apăru Ganea şi, în urma lui Ptiţân; Nina Aleksandrovna se întrerupse brusc. Prinţul rămase pe scaun, lângă dânsa, iar Varia se trase deoparte; portretul Nastasiei Filippovna era în acelaşi loc vizibil, pe măsuţa de lucru a Ninei Aleksandrovna, chiar sub ochii ei. Zărindu-l, Ganea se încruntă; îl luă înciudat şi -l aruncă pe biroul lui din celălalt capăt al odăii.

— Aşadar, astăzi, Ganea? întrebă calm Nina Aleksandrovna.

— Ce să fie astăzi? tresări el, şi deodată se năpusti asupra lui Mîşkin: Aha, înţeleg! Se vede că şi aici ţi-ai dat drumul!… Dar ce-i asta? Pesemne că-i o o boală la dumneata? Nu eşti în stare să-ţi ţii deloc gura? Dar înţelegeţi odată, Luminăţia voastră…

— Aici eu sunt de vină, Ganea, numai eu şi nimeni altul, îl întrerupse Ptiţân.

Ganea îl privi nedumerit.

— Nu crezi că-i mai bine aşa, Ganea, de vreme ce totul e ca şi hotărât, murmură încurcat Ptiţân şi, trăgându-se deoparte, se aşeză în faţa biroului, scoase din buzunar o hârtiuţă scrisă cu creionul şi începu s-o cerceteze cu atenţie.

Ganea rămase în picioare posomorit şi aştepta cu nelinişte obişnuita scenă de familie. Nici nu se gândi să-i ceară scuze prinţului.

— Dacă totul e hotărât, fireşte că lvan Petrovici are dreptate, spuse Nina Aleksandrovna, nu te mai încrunta, te rog, şi stăpâneşte-ţi nervii; n-am să te întreb nimic din ceea ce nu vrei tu singur să-mi spui şi te asigur că m-am împăcat cu gândul şi n-ai să auzi de la mine o vorbă, încât fă bine, Ganca, nu te mai enerva degeaba.

Rosti cuvintele acestea fără să se oprească din lucru şi cu un glas care părea într-adevăr foarte calm. Ganea păru surprins; din prudenţă însă tăcu şi, cu ochii la maică-sa, aşteptă să vadă ce o să-i mai spună. Certurile de familie îi făcuseră mult sânge rău în ultimul timp. Nina Aleksandrovna surprinse această rezervă în atitudinea

fiului ei şi adăugă cu un surâs amar:

— Văd că tot nu eşti convins încă şi nu mă crezi. Fii pe pace, nu vor fi nici lacrimi, nici rugăminţi, ca până acum, din partea mea cel puţin. Nu urmăresc decât fericirea ta, o ştii prea bine; acum m-am resemnat, dar cu inima sunt mereu alături de tine, fie că rămânem împreună, fie că ne vom despărţi. Bineînţeles, nu vorbesc decât în ce mă priveşte; nu poţi să pretinzi acelaşi lucru şi de la sora ta...

— Aha, mereu ea! strigă Ganea, aruncându-i o privire batjocoritoare şi plină de duşmănie surorii sale. Dar bine, mamă dragă! M-am jurat o dată şi-ţi dau din nou cuvântul că nimeni şi niciodată nu va îndrăzni să te desconsidere cit voi fi eu aici şi câte zile voi avea. Oricine ne-ar trece pragul va trebui să-ţi poarte cel mai mare respect...

Bucuria lui Ganea, venită aşa de neaşteptat, era atât de mare, încât se uita la mama lui aproape împăcat, aproape cu duioşie.

— Nici nu m-am temut vreodată pentru mine, Ganea, o ştii doar; nu pentru mine eram îngrijorată şi m-am frământat tot timpul acesta. Se spune că astăzi, la voi acolo, totul se va hotărî. Dar ce anume se hotărăşte?

— A făgăduit să-mi dea răspuns astă-seară, dacă e de acord sau nu, o informă Ganea.

— De trei săptămâni aproape ne tot ferim să vorbim despre asta. Acum, când totul e lămurit, îmi permit să-ţi pun o întrebare; cum de a putut ea să consimtă şi chiar să-ţi ofere în dar portretul ei, când tu n-o iubeşti? Este cu putinţă oare ca tu, când e aşa... aşa de...

— Aşa de experimentată, vrei să spui?

— N-am vrut să spun chiar asta. Nu înţeleg cum de ai putut s-o convingi să se încreadă în tine?

O enervare puţin obişnuită pentru Nina Aleksandrovna răbufni în această întrebare. După un moment de gândire, Ganea reluă pe un ton sarcastic:

— Văd că nici de data aceasta, mamă, nu te-a răbdat inima şi n-ai ştiut să te abţii; aşa au început întotdeauna certurile între noi. Spuneai că n-or să mai fie nici întrebări, nici reproşuri şi uite că au si început! Să lăsăm mai bine şi

să nu mai vorbim despre asta. Cel puţin, aceasta a fost intenţia dumitale... Niciodată, pentru nimic în lume, n-am să te părăsesc; altul, în locul meu, ar fugi de aşa o soră. Priveşte cu ce ochi se uită acum la mine! Să ne oprim aici! Eram aşa de fericit... Şi de ce crezi că o înşel pe Nastasia Filippovna? Cât despre Varia, să facă ce o vrea. Ei, şi acum ajunge. E timpul să isprăvim odată.

Cu fiecare cuvânt pe care-l rostea, Ganea se aprindea din ce în ce, măsurând în neştire, cu paşi mari, odaia în lung şi-n lat. Discuţiile în jurul acestei chestiuni erau întotdeauna un punct nevralgic pentru toţi membrii familiei.

— Am spus că dacă ea intră în casa asta, eu plec, şi am să mă ţin de cuvânt, declară Varia.

— Din încăpăţânare! zbieră Ganea. Tot din încăpăţânare nu vrei nici să te măriţi. Ce te repezi aşa la mine? Crezi că mă sperii? Puţin îmi pasă de dumneata, Varvara Ardalionovna; poftim, poţi să-ţi iei valea chiar şi acum, dacă vrei. Mi s-a făcut lehamite! Cum? Te-ai hotărât, în sfârşit, să ne laşi singuri, prinţe? îi strigă el lui Mîşkin, văzându-l că se ridică de pe scaun.

După felul cum vorbea se simţea că Ganea ajunsese în acel hal de enervare când omul începe să se complacă în această stare, lăsân-du-se în voia ei, fără a încerca să se stăpânească şi fără să-i mai Pese de urmări. Prinţul, care era în pragul uşii, se întoarse cu mtenţia să-i răspundă, dar văzând faţa descompusă a aceluia care-l Jignise, şi-a dat seama că nu mai lipsea decât o singură picătură ca Paharul să se reverse; de aceea nu spuse nimic şi ieşi din încăpere. Câteva clipe după aceea, auzind tonul ridicat şi glasurile din ce în ce mai enervate din salon, înţelese că fără el discuţia a devenit mai aprigă şi mai înverşunată.

Ca să ajungă în odaia lui, prinţul trebuia să treacă din salon în antreu şi de acolo în coridor. Ajungând în dreptul uşii de intrare, băgă de seamă că cineva de afară trăgea cu disperare de şnurul clopoţelului care nu scotea decât un zbârnâit neputincios; se stricase evident ceva la sonerie. Prinţul trase zăvorul, deschise uşa şi, cutremurat de un

fior rece, se dădu în lături. În faţa lui era Nastasia Filippovna. O recunoscu numaidecât după fotografie. Când îl zări în uşă, ochii îi scânteiară cu ciudă; păşi repede în antreu, împingându-l la o parte cu umărul, şi-i spuse cu glas iritat, în timp ce-şi scotea mantoul:

— Dacă ţi-e lene să dregi soneria, s-ar cădea cel puţin să stai în antreu ca să deschizi când bate cineva. Poftim, acum mi-a scăpat şi blana pe jos, gogomanule!

Blana, într-adevăr, căzuse pe podea; Nastasia Filippovna, neavând răbdare să aştepte până s-o dumeri el s-o ajute să-şi scoată blana, şi-o lepădase de pe umeri şi, fără să se uite înapoi, i-o zvârli în braţe, dar prinţul nu mai apucă s-o prindă din zbor.

— Meriţi să te dea afară. Du-te şi mă anunţă!

Prinţul vru să spună ceva, dar tulburarea îi era aşa de mare, că nu putu să articuleze niciun cuvânt şi, buimac, porni spre salon cu blana în mână, aşa cum o ridicase de jos.

— Ei, poftim, acum se duce cu blană cu tot! De ce ai luat-o? Ha, ha, ha! Mare nătărău!

Prinţul se întoarse şi-şi aţinti privirea înmărmurită asupra Nastasiei Filippovna. Văzând-o că râde, zâmbi şi el, dar limba-i rămase lipită de cerul gurii. În momentul când o văzuse în uşă, pălise groaznic, iar acum sângele-i năvăli din nou în obraz.

— Dar ce-i cu idiotul ăsta? strigă ea, bătând din picior înfuriată. Unde te duci? Pe cine ai să anunţi, mă rog?

— Pe Nastasia Filippovna, îngăimă prinţul.

— Şi, mă rog, de unde mă cunoşti? îl întrebă ea uimită. Nu te-am văzut niciodată. Ei, hai, du-te şi m-anunţă... Ce larmă se aude acolo?

— Se ceartă, răspunse prinţul, şi porni spre salon.

Deschise uşa într-un moment când discuţia atinsese punctul culminant şi ameninţa să ia cine ştie ce întorsătură: Nina Aleksandrovna uitase cu totul că, resemnată, „se împăcase cu gândul"; de altfel, acum o apăra pe Varia. Ptiţân renunţase de-acum la contemplarea foii mâzgălite cu creionul şi trecuse şi el de partea surorii

lui Ganea. Nu-i vorbă, Varia nu se lăsa nici ea bătută cu una cu două şi, în general, nu era dintre cele sperioase. Dar grosolăniile fratelui ei deveneau, cu fiece cuvânt, tot mai jignitoare şi de nesuportat, în asemenea cazuri, ea înceta să mai vorbească, mulţumindu-se doar să-l ţintuiască cu o privire plină de batjocură. Ştia că privirea aceasta nimicitoare avea darul să-l enerveze la culme şi să-l facă să turbeze. Exact în momentul acela de extremă încordare prinţul păşi în salon, anunţând:

— Nastasia Filippovna!

IX

În salon se aşternu o linişte desăvârşită; consternaţi, se uitau cu toţii la prinţ, ca şi cum n-ar fi înţeles ce vrea să spună sau, poate, nevoind chiar să-l înţeleagă. Ganea încremenise de spaimă.

Venirea Nastasiei Filippovna, mai ales în împrejurările acestea, era pentru toată lumea o surpriză dintre cele mai bizare şi prevestitoare de complicaţii. În primul rând, era aproape de necrezut faptul că Nastasia Filippovna apărea în casa lor; până atunci se arătase aşa de mândră, încât niciodată în conversaţiile ei cu Ganea nu-şi exprimase dorinţa de a-i cunoaşte familia, iar în ultima vreme nici nu mai pomenea de ei, ca şi cum nici n-ar fi existat. Întrucâtva bucuros ca m felul acesta se amână o discuţie extrem de penibilă în sânul familiei, în adâncul inimii Ganea se simţea totuşi profund jignit pentru o asemenea lipsă de consideraţie. În tot cazul, se aştepta din partea Nastasiei Filippovna mai degrabă la ironii şi răutăţi pe seama familiei lui decât la un act de politeţe; ea era la curent, o ştia prea bine, cu tot ce se petrecea la ei în casă de când îi ceruse mâna şi cunoştea părerea rudelor iui despre dânsa. De aceea, vizita ei tocmai acum, după ce-i dăruise portretul şi chiar în ziua când îşi serba onomastica şi în care făgăduise să-şi spună cuvântul decisiv, putea să însemne o dovadă anticipată a înseşi acestei hotărâri.

Nedumerirea cu care se uitau cu toţii la prinţ nu ţinu mult; Nastasia Filippovna apăru în persoană în uşa salonului şi, intrând, îl împinse din nou pe Mîşkin la o parte cu un gest uşor.

— În sfârşit, am reuşit să pătrund... Pentru ce aţi legat clopoţelul de la intrare? rosti ea voioasă, întinzându-i mâna lui Ganea, care se şi repezise în înttmpinarea ei. Ce faţă nenorocită ai! Nu vrei să mă prezinţi?...

Complet zăpăcit, Ganea o prezentă mai întâi Variei, şi

cele două femei, înainte de a-şi întinde mâna, schimbară priviri ciudate. Nastasia Filippovna, ce-i drept, râdea, simulând veselia, dar Varia nici nu-şi dădu osteneala să se prefacă: o privea ţintă, cu sprâncenele încruntate, fără ca pe faţa ei să se ivească nici cea mai mică urmă din zâmbetul de politeţe obişnuită ce se impunea în asemenea ocazii. Ganea era mai mult mort decât viu; nu avea cum şi nici nu era momentul s-o roage să-şi schimbe atitudinea, dar o fulgeră pe soră-sa cu o privire atât de ameninţătoare, încât Varia înţelese ce însemna această clipă pentru fratele ei. Totuşi socoti, probabil, că ar fi cazul să cedeze şi buzele ei schiţară un zâmbet şters înaintea musafirei. (Trebuie spus că în ciuda întâmplărilor din ultima vreme, toţi membrii familiei lvolghin ţineau mult unul la altul.)

Situaţia o drese întrucâtva Nina Aleksandrovna, cu toate că fiul ei, pierzându-şi de tot cumpătul, făcuse greşeala de a o prezenta pe Nastasia Filippovna mai întâi surorii, iar pe mamă-sa, luând-o de braţ, o conduse spre musafiră. N-apucă însă Nina Aleksandrovna să-i spună cu amabilitate despre „plăcerea deosebită pe care etc..." că vizitatoarea, fără s-o asculte până la capăt, se aşeză (înainte de a fi fost poftită) pe canapeluţa din colţul de lingă fereastră şi exclamă, adresându-i-se lui Ganea:

— Dar unde-i cabinetul dumitale de lucru? Şi... şi unde stau chiriaşii? Mi se pare că închiriaţi camere cu pensiune, nu-i aşa?

Ganea se făcu stacojiu la faţă şi, bâlbâindu-se, încercă să răspundă ceva, dar Nastasia Filippovna îi luă vorba din gură.

— Nu văd unde mai încap şi chiriaşii? Nici măcar o cameră de lucru nu ai. Şi, mă rog, rentează asta? îi adresă ea întrebarea Ninei Aleksandrovna.

— E cam multă bătaie de cap, fireşte, dar un mic venit tot aduce, răspunse Nina Aleksandrovna. De altfel, de-abia...

Dar Nastasia Filippovna iarăşi n-o ascultă până la sfârşit; îşi întoarse privirea spre Ganea şi, râzând, îi strigă:

— Ce faţă ai! Dumnezeule, dacă ţi-ai vedea faţa în

oglindă acum...

În cele câteva clipe cât dură hazul musafirei, faţa lui Ganea devenise într-adevăr de nerecunoscut: încremenirea, consternarea lui comică şi laşă dispărură brusc; sângele-i fugi din obraji, buzele i se schimonosiră convulsiv; mut şi înspăimântător de palid, cu faţa crispată şi cu ochii ficşi şi plini de ură, îşi privea musafira cum se amuză pe socoteala lui.

Dar de faţă la toată scena asta mai era un observator, care, la rândul lui, de abia îşi revenise din buimăceala primului moment după apariţia Nastasiei Filippovna şi care, deşi rămăsese „stană de piatră" lângă uşă, sesiză totuşi paloarea neobişnuită şi schimbarea prevestitoare de rău a feţei lui Ganea. Observatorul acesta era prinţul Mîşkin. Îngrozit, el se desprinse de lângă uşă, se îndreptă cu paşi automaţi spre Ganea şi-i spuse încet:

— Bea puţină apă şi nu te mai uita aşa...

Era limpede că rostise aceste cuvinte fără nicio intenţie sau gând ascuns, ci cu totul spontan, pe negândite; şi totuşi, intervenţia lui a avut un efect cu totul neaşteptat. S-ar fi zis că toată furia lui Ganea se revarsă deodată asupra prinţului; îl apucă de umăr şi, fără un cuvânt, ca şi cum glasul îi pierise, îl ţintui cu o privire plină de ură şi răzbunare. O emoţie generală îi cuprinse pe cei de faţă; Nina Aleksandrovna lăsă chiar să-i scape un ţipăt uşor; Ptiţân, neliniştit, făcu un pas înainte. Kolea şi Ferdâşcenko, care tocmai intrau, se opriseră în uşă încremeniţi; numai Varia singură rămase nemişcată lângă mama ei, în picioare, cu braţele încrucişate pe piept, urmărind scena cu o privire încruntată.

Dar în aceeaşi clipă, printr-un efort nemaipomenit, Ganea izbuti să se stăpânească, izbucnind într-un râs nervos.

— Ce spui, prinţe? Parcă ai fi doctor, strigă el pe cât i-a fost cu putinţă mai vesel şi mai prietenos; vrei să mă sperii? Nastasia Filippovna, îmi dai voie să ţi-l prezint pe acest personaj rarisim, cu toate că şi eu personal nu l-am cunoscut decât azi-dimineaţă.

Nastasia Filippovna îl privea nedumerită.

— Prinţ? E prinţ? Închipuiţi-vă că adineauri, în vestibul, l-am luat drept lacheu şi i-am poruncit să m-anunţe! Ha, ha, ha!

— Nu-i nimic, nu-i nimic! se grăbi să se amestece în vorbă Ferdâşcenko, bucuros că lucrurile s-au aplanat. Nu face nimic: *se non e vero...*

— Ba, mi se pare că ţi-am spus şi vorbe de ocară, prinţe. Iartă-mă, te rog. Ferdâşcenko, cum de eşti dumneata aici, la ora asta? Mă gân-deam că cel puţin pe dumneata n-am să te găsesc aici... Cum ai spus? Prinţul Mîşkin? îl mai întrebă ea încă o dată pe Ganea, care continua să-l ţină de umăr pe prinţ şi după ce isprăvise prezentarea.

— Chiriaşul nostru, preciza Ganea.

Era limpede că pe Mîşkin îl prezentau aici ca pe un specimen ciudat şi că deplasarea atenţiei asupra lui servea drept prilej fericit pentru familie de a ieşi cumva din situaţia falsă în care se pomenise; cei din jur aproape că-l împingeau spre Nastasia Filippovna; mai mult decât atât, prinţul auzi rostindu-se foarte desluşit cuvântul „idiot". Îl spusese şoptit careva în spatele lui. Ferdâşcenko, desigur, ca s-o informeze probabil pe Nastasia Filippovna.

— Spune-mi, pentru ce nu mi-ai atras atenţia adineauri, când m-am... înşelat aşa de urât în privinţa dumitale? urmă Nastasia Filippovna, măsurându-l pe prinţ din cap pânâ în picioare fără niciun fel de sfială; aştepta nerăbdătoare răspunsul, fiind convinsă că prostia pe care o va debita acesta îi va oferi un prilej de veselie.

— Am fost surprins de apariţia dumitale neaşteptată... îngăimă prinţul.

— Dar cum de-ai ştiut că sunt eu? M-ai mai văzut undeva înainte? În adevăr, acum îmi pare şi mie că te-am mai zărit cândva! Şi, dă-mi voie să te întreb, pentru ce ai rămas atât de uluit adineauri? Ce ţi s-a părut uluitor la mine?

— Acu'-i acu'! se amestecă iar Ferdâşcenko cu obişnuitele-i schimonoseli. Ei, haide, dă-i drumul, ce mai aştepţi! Pti-i... câte şi mai câte n-aş spune eu la o asemenea întrebare! Ci vorbeşte odată, omule. Uhu-u!...

dar mare nătâng mai eşti, prinţe, după toate astea!

— Şi eu, în locul dumitale, aş spune multe lucruri, îi răspunse prinţul râzând. Mai adineauri m-a impresionat grozav portretul dumitale, se întoarse el din nou către Nastasia Filippovna; pe urmă am vorbit de dumneata cu doamnele Epancin... iar în dimineaţa asta înainte de a ajunge la Petersburg, în tren, mi-a vorbit mult despre dumneata Parfion Rogojin... în clipa când ţi-am deschis uşa, tot la dumneata mă gândeam şi, deodată, ai apărut înainea ochilor mei.

— Dar cum m-ai recunoscut?

— Pentru că văzusem mai înainte portretul dumitale şi...

— Şi... mai ce?

— Şi pentru că erai întocmai aşa cum mi te-am închipuit... mi se pare şi mie acum că te-am mai văzut şi altă dată...

— Unde? Când?

— Ochii dumitale îmi par aşa de cunoscuţi... dar nu, e cu neputinţă! Am spus-o într-o doară, fără să mă gândesc... N-am locuit niciodată în Petersburg. Poate... în vis...

— Bravo, prinţe! strigă Ferdâşcenko. Îmi retrag *se non e vero*-ul meu. Ce mai...! Toate vorbele astea îi vin din pricina naivităţii!... adăugă el compătimitor.

Prinţul pronunţase cele câteva fraze cu glasul sugrumat de emoţie, respirând greu şi întretăiat. Totul în el vădea o tulburare neobişnuită. Nastasia Filippovna îl privea cu multă curiozitate, fără să mai râdă însă... Deodată, în spatele cercului care se formase în jurul prinţului şi al tinerei femei, se auzi un glas răsunător, care avu

Efectul, ca să zicem aşa, să despice grupul în două, şi în faţa Nastasiei Filippovna apăru însuşi capul familiei, generalul Ivolghin. Era în frac, cu un plastron de o albeaţă imaculată; mustăţile îi erau proaspăt cănite.

Apariţia aceasta a lui Ardalion Aleksandrovici venea să pună vârf tuturor încercărilor câte-i fură date lui Ganea să îndure în ziua aceea.

Vanitos peste măsură, cu un amor propriu aproape bolnăvicios, el se zbătuse în ultimele două luni să-şi

găsească măcar un singur punct de reazem de la care să pornească onorabil pe drumul ce şi-l propusese; dar simţindu-se novice, lipsit de experienţă, se temea ca nu cumva să dea greş şi să se împotmolească; de aceea, în disperare de cauză, hotărâse să recurgă cel puţin acasă la el, unde se purta ca un adevărat despot, la cele mai drastice măsuri. În faţa Nastasiei Filippovna nu-şi dăduse încă arama pe faţă; ea ştiuse să-l ţină până în ultima clipă în şah, făcând cu el jocul de-a pisica şi şoarecele; şi iată că acum el, „cerşetorul acesta nerăbdător", cum îl caracterizase odată Nastasia Filippovna, lucru ce i se adusese neîntârziat la cunoştinţă, făcându-l să-şi jure cu toate jurămintele posibile că-i va plăti mai târziu această jignire cu vârf şi îndesat (deşi uneori mai visa să împace de s-o putea lucrurile, aplanând toate contradicţiile), el, Ganea, se văzu acum în situaţia de a bea până la fund paharul amarnic ce-i fusese hărăzit şi, mai ales, în ce clipe! Dar soarta îi mai hărăzise, se vede, încă un supliciu neprevăzut, şi poate cel mai cumplit pentru un om orgolios ca dânsul; trebuia să-i crape obrazul de ruşine pentru ai săi, în propria-i casă! Şi atunci un gând fulgerător scapără prin mintea-i înfierbântată: „Dar merită oare să îndur toate chinurile astea pentru recompensa la care mă aştept?"

Într-adevăr, în momentul acela se producea aievea faptul cutremurător care în timpul acestor două luni îi apăruse numai în vis, ca un coşmar, umplându-l de groază şi de ruşine: întâlnirea tatălui său cu Nastasia Filippovna. Câteodată, întărâtându-se şi bătându-şi joc de sine însuşi în gând, încercase să şi-l închipuie pe general asistând la celebrarea cununiei lui şi n-avusese niciodată suficientă tărie să-şi imagineze tabloul până la capăt, într-atât de odioasă i se părea scena. Se poate ca Ganea să fi exagerat mult în această privinţă, dar cam aşa se întâmplă, de obicei, cu firile vanitoase, în aceste două luni, se gândise mult la asta şi hotărâse ferm, propunându-şi ca orice s-ar întâmplă, sâ-l tempereze pe tatăl său măcar pentru un timp şi, de va fi posibil, chiar să-l expedieze din Petersburg, cu voia sau fără voia Ninei Alcksandrovna.

Acum zece minute, când a apărut Nastasia Filippovna, Ganea, în tulburarea lui, uitase de tot că generalul ar putea să apară în orice clipă şi nu luase nicio măsură pentru a preîntâmpina această primejdie. Şi iată-l pe Ardalion Aleksandrovici facându-şi apariţia în salon, ba încă în mare ţinută, şi tocmai în momentul când Nastasia Filippovna căuta să-şi batăjoc de Ganea şi de ai lui! (Ganea era absolut convins de acest lucru.) într-adevăr, ce alt sens putea să aibă această vizită a ei? N-ar fi venit decât pentru a încerca o apropiere de mama şi sora lui, ori pentru a le jigni – una din două. Judecind însă după atitudinea pe care o adoptară cele două părţi, nu-şi mai putea face nicio iluzie în această privinţă, situaţia se definea clar: mama şi sora lui stăteau deoparte, umilite, în timp ce Nastasia Filippovna părea că uitase cu totul de prezenţa lor... Şi dacă se purta aşa, fără îndoială că urmărea un alt scop!

Ferdâşcenko se repezi, îl prinse pe general de braţ şi—l conduse la Nastasia Filippovna.

— Ardalion Aleksandrovici lvolghin, se prezentă ceremonios generalul şi se înclină cu un zâmbet afabil pe buze în faţa tinerei femei. Un bătrân şi nefericit ostaş, tatăl unei familii care se mângâie cu speranţa să numere în curând printre membrii ei şi pe cea mai îneântătoare...

Dar nu mai isprăvi; Ferdâşcenko se grăbi să-i împingă din spate un scaun pe care generalul, care se cam simţea cu forţele slăbite la ora aceea de după prânz şi nu prea stătea sigur pe picioare, se lăsă sau, mai bine zis, căzu cu toată greutatea, ceea ce nu-l făcu câtuşi de puţin să-şi piardă cumpătul. Aşezat înaintea Nastasiei Filippovna, duse încet şi zâmbind radios degetele ei fine la buze şi le sărută galant. De regulă, pe Ardalion Aleksandrovici era greu să-l scoată cineva dintr-alc lui. Afară de oarecare neglijenţă în ţinută, era încă destul de prezentabil, lucru de care era perfect conştient. Altădată frecventase societatea selectă şi numai de vreo câţiva ani fusese cu desăvârşire pus la index. De atunci se lăsase târât în voie de unele patimi şi slăbiciuni; asta nu l-a împiedicat totuşi să păstreze aceeaşi eleganţă în gesturi şi în ţinută.

Nastasia Filippovna păru extrem de mulţumită să-l vadă pe Ardalion Aleksandrovici de care, fără îndoială, auzise vorbindu-se.

— Am auzit că fiul meu... începu Ardalion Aleksandrovici.

— Da, fiul dumitale! Dar şi dumneata, halal tătic, n-am ce zice! De ce nu vii niciodată pe la mine? Te ascunzi dumneata ori fiul dumitale vrea să te ţină ascuns? Dumneata, cel puţin, ai putea să mă vizitezi, fără riscul de a compromite pe cineva.

— Copiii din secolul al nouăsprezecelea şi părinţii lor... se porni din nou generalul.

— Nastasia Filippovna! Dă-i voie, te rog, lui Ardalion Aleksandrovici să iasă pentru un moment, îl caută cineva care ar voi să-i vorbească într-o chestiune, zise tare Nina Aleksandrovna.

— Să-i dau voie? Pentru ce? Am auzit atâtea vorbindu-se despre el şi doream de multă vreme să-l cunosc! Şi ce treburi, mă rog, poate să aibă acum? Nu-i la pensie? N-ai să mă părăseşti, generale, nu-i aşa?

— Îţi făgăduiesc că va veni la dumneata în vizită, dar acum are nevoie de puţină odihnă.

— Auzi, Ardalion Aleksandrovici, cică dumneata ai nevoie de odihnă! strigă Nastasia Filippovna cu o mină nemulţumită şi capricioasă de fetiţă alintată căreia i se ia jucăria preferată.

Cât despre general, parcă înadins făcea tot ce-i sta în putinţă ca să pară şi mai ridicol.

— Draga mea! Draga mea! făcu el cu reproş către nevastă-sa, ducându-şi cu un gest afectat şi solemn mâna la inimă.

— Nu crezi că e cazul să plecăm de aici, mamă? întrebă Varia cu glas tare.

— Nu, Varia, vreau să rămin până la capăt.

Nastasia Filippovna auzi fireşte şi întrebarea şi răspunsul, dar asta o înveseli parcă şi mai mult. Începu îndată să-l asalteze pe general cu tot felul de întrebări, şi în scurt timp acesta, foarte dispus si plin de emfază,

perora încurajat de hohotele de râs ale celorlalţi. Kolea îl trase pe prinţ de haină.

— Poate reuşiţi cumva să-l scoateţi de aici! Nu s-ar putea? Încercaţi, vă rog! Lacrimi de indignare străluceau în ochii bietului băiat. Ah, afurisitul de Ganea! adăugă el încet.

— Am fost într-adevăr în raporturi de mare prietenie cu Ivan Feodorovici Epancin, se lansa generalul tot mai mult, răspunzând prevenitor la întrebările Nastasiei Filippovna. Eu cu dânsul şi cu răposatul Lev Nikolaevici Mîşkin, pe al cărui fiu l-am îmbrăţişat astăzi după ce nu-l mai văzusem de douăzeci de ani, eram trei prieteni nedespărţiţi, ca să zic aşa, o cavalcadă, ca cei trei muşchetari: Athos, Porthos şi Aramis. Dar, vai! Unul e în mormânt, răpus de o calomnie şi de un glonţ, celălalt e înaintea domniilor voastre şi mai luptă împotriva calomniilor şi a gloanţelor…

— Împotriva gloanţelor? exclamă mirată Nastasia Filippovna.

— Sunt aici, în pieptul meu; le-am primit la asediul Carsului şi, când e vreme rea, le simt. Altminteri, trăiesc ca un filosof: mă plimb, joc dame la cafeneaua mea preferată, ca un burghez retras din afaceri, şi citesc *l'Independance.* În ce-l priveşte însă pe Porthos al vostru, pe Epancin, cu el am rupt orice relaţii de la o istorie care mi s-a întâmplat în tren, acum trei ani, la mijloc fiind o căţeluşă.

— O căţeluşă? Cum vine asta? întrebă cu o vădită curiozitate Nastasia Filippovna. Ce fel de căţeluşă? Dă-mi voie… în tren?… adăugă ea, ca şi cum vorbele generalului i-ar fi adus aminte de ceva.

— De fapt, e o întâmplare stupidă, nici nu merită s-o mai povestesc; totul s-a iscat din pricina guvernantei prinţesei Belokonskaia, *Mistress* Schmidt, dar… zău, nu merită s-o mai spun.

— Ba da, să ne povesteşti neapărat! stărui amuzată Nastasia Fil-ippovna.

— Nici eu n-am auzit-o încă! observă Ferdâşcenko. *C’est du nouveau.*

— Ardalion Aleksandrovici! se auzi iarăşi glasul rugător al Ninei Aleksandrovna.

— Tăticule, te caută cineva! strigă disperat Kolea.

— E o întâmplare stupidă şi aş putea să v-o spun în două cuvinte, începu generalul, umflându-se în pene. Sunt doi ani de atunci; da! Aproape doi ani; tocmai se inaugurase linia ferată N… Trebuind să fac o călătorie extrem de importantă, iau un bilet de clasa întâi (eram îmbrăcat civil), intru în compartiment, mă aşez şi aprind o ţigară. Mai bine zis, continuu să fumez, căci îmi aprinsesem ţigara înainte de a mă fi urcat în vagon. Eram singur în compartiment. Fumatul nu era nici permis şi nici interzis, adică puteai să te consideri pe jumătate autorizat; depinde cu ce persoane călătoreai, iar acum fereastra era deschisă. Deodată, în momentul când trenul era să pornească, două doamne, una dintre ele cu o căţeluşă lăţoasă în braţe, se instalară drept în faţa mea; întârziaseră; doamna cu căţeluşa era îmbrăcată foarte luxos, cu o rochie albastru-deschis; cealaltă, mai modestă, era într-o rochie de mătase neagră cu pelerină. Amândouă erau destul de drăguţe; aveau privirea mândră şi vorbeau englezeşte. Eu, bineînţeles, nimic, fumam ca şi cum aş fi fost singur. De fapt, mă gândisem la un moment dat să arunc ţigara, dar întrucât fereastra rămăsese deschisă, am continuat să fumez, dând fumul pe fereastră. Căţeluşa dormea pe genunchii doamnei cu rochia albastră, micuţă cât pumnul, neagră, cu lăbuţe albe, un exemplar rar de tot. Avea o zgardă de argint cu o inscripţie. Eu – nimic; fumez înainte. Bag de seamă însă că doamnele încep parcă să dea semne de nervozitate, din pricina ţigării, bineînţeles. Una din ele mă fixă printr-un lornion de baga. Eu, tot aşa – îmi văd mai departe de fumat, căci, la urma urmei, nu-mi spuseseră încă nimic! Dac-ar fi vorbit, dacă m-ar fi prevenit, dacă m-ar fi rugat, zic şi eu! Căci, rogu-vă, la ce bun îi e dată omului limba?! Dar nu, ele tăceau de parcă luaseră apă în gură… Deodată – şi asta fără cel mai mic avertisment prealabil, dar, vă spun, absolut fără niciunul, ca şi cum şi-ar fi pierdut minţile, cucoana cu rochie albastră îmi smulge

ţigara din mână şi o aruncă pe fereastră. Trenul aleargă. Mă uit la dânsa buimac. O femeie sălbatică; ce mai, o femeie cu totul primitivă; altfel, trebuie să recunosc, bine făcută, durdulie, 'năltuţă, blondă şi rumenă (poate cam prea exagerat), cu ochii numai fulgere – să mă sfişie nu altceva! Fără să spun o vorbă, cu o politeţe neobişnuită, cu o politeţe desăvârşită, cu o politeţe ultrarafinată, ca să zic aşa, mă ridic, mă aplec spre căţeluşă, o apuc delicat de ceafă şi zvârr... o arunc pe fereastră după ţigară! Numai cât a schelălăit un pic! Trenul alerga mereu înainte...

— Eşti un monstru! exclamă Nastasia Filippovna, râzând şi bătând din palme ca o fetiţă.

— Bravo, bravo! strigă Ferdâşcenko.

Ptiţân zâmbi şi el, cu toate că apariţia generalului nu-i făcea nicio plăcere; chiar şi Kolea izbucni în râs, strigând: „Bravo!"

— Şi aveam dreptate, aveam de trei ori dreptate! urmă cu înflăcărare generalul triumfător. Pentru că, dacă-i interzis să intri în vagon cu ţigara aprinsă, cu atât mai mult nu-i voie să intri cu câini.

— Bravo, tăticule! strigă Kolea, entuziasmat. Admirabil! Şi eu aş fi făcut la fel, la fel!

— Dar doamna cu căţeluşa? întrebă Nastasia Filippovna, nerăbdătoare să afle ce-a urmat după aceea.

— Doamna? Ei, uite, tocmai aici a fost tot pocinogul, răspunse Ardalion Aleksandrovici încruntându-se. Fără să spună un cuvânt, fără să mă facă atent, fără niciun avertisment, în sfârşit, ea – pleosc! Îmi dă o palmă teribilă! O femeie sălbatică, ce să spun; dar absolut primitivă!

— Şi dumneata ce-ai făcut?

Generalul lăsă ochii în jos, ridică sprâncenelc, înălţă din umeri, strânse buzele, îşi desfăcu braţele şi, după un moment de tăcere, se înclină:

— Recunosc, mi-am dat şi eu drumul!

— Şi-ai lovit tare? Tare?

— O! Vă asigur că nu! Mai mare scandalul, căci de lovit, n-am lovit prea tare. O singură dată, ca să nu prindă gust şi să mai repete; am procedat în scop de apărare, ca să zic

aşa. Din nenorocire, îşi vârâse dracul coada; doamna în rochie albastră era o englezoaică, guvernantă în casa prinţesei Belokonskaia sau chiar o prietenă a casei, iar doamna în negru era cea mai mare dintre fiicele prinţesei o fată bătrână de vreo treizeci şi cinci de ani. Se ştie doar ce relaţii strânse există între generăleasa Epancina şi familia Belokonski. Leşinuri, lacrimi, doliu după căţeluşa favorită, cele şase domnişoare prinţese ţipă, englezoaica ţipă, o harababură de nedescris! M-am dus, bineînţeles, să-mi exprim părerea de rău, să-mi cer scuze, dar nu m-au primit; le-am scris o scrisoare; n-au vrut să-mi primească nici scrisoarea. De acolo mi s-au tras toate necazurile; neînţelegerea cu familia Epancin, ruptura şi dizgraţia!

— Dar, dă-mi voie, cum vine asta? întrebă deodată Nastasia Fi-lippovna. Acum cinci-şase zile, am citit în *l'lndependance,* citesc regulat ziarul acesta, o istorie la fel! Dar exact la fel! Cazul s-a petrecut într-un vagon pe o linie de cale ferată germană, între un francez şi o englezoaică; şi acolo era vorba de o ţigară de foi smulsă şi de o căţeluşă aruncată pe fereastră şi, în sfârşit, deznodământul a fost aidoma ca în povestea dumitale. Până şi rochia cucoanei era tot de un albastru-deschis!

Generalul se făcu roşu ca racul; Kolea roşi şi el şi se luă cu mâinile de cap; Ptiţân îşi plecă ochii jenat. Singur Ferdâşcenko mai râdea în hohote. Cât despre Ganea, de prisos să mai spunem că stătea ca pe ghimpi, îndurând tăcut chinul cel mai groaznic...

— Dar vă asigur, mormăi generalul, că exact acelaşi lucru mi s-a întâmplat şi mie...

— Tata a avut într-adevăr un conflict cu Mistress Schmidt, guvernanta prinţeselor Belokonski, exclamă Kolea; îmi amintesc şi eu.

— Cum! Exact la fel? Două întâmplări absolut identice în toate amănuntele, inclusiv culoarea rochiei, e cu putinţă să fi avut loc la cele două extremităţi ale Europei? continuă fără milă Nastasia Fi-lippovna. Am să-ţi trimit *l'lndependance Belge!*

— Nu uitaţi însă, insista generalul, că mie mi s-a

întâmplat asta cu doi ani în urmă.

— Asta, da! Într-adevăr, ar fi o explicaţie!

Nastasia Filippovna râdea în hohote, ca apucată de isterie.

— Tată, vreau să-ţi spun ceva între patru ochi, zise Ganea cu glas tremurător şi chinuit, apucându-l pe general de umăr. O ură nemărginită clocotea în privirea lui.

În aceeaşi clipă se auzi sunetul strident al clopoţelului smucit cu putere. La asemenea smucitură, cordonul soneriei n-ar mai fî rezistat şi a doua oară. Se anunţa o vizită ieşită din comun. Kolea alergă să deschidă.

X

Antreul se umplu deodată de o hărmălaie nemaipomenită; cei din salon avură impresia că mai mulţi oameni pătrunseseră în casă şi că alţi mulţi continuau să intre. Mai multe glasuri răsunau deodată; se auzea zarvă şi pe scări, semn că uşa de la intrare era mereu deschisă. Erau nişte oaspeţi din cale-afară de ciudaţi. Toţi se uitară unii la alţii, întrebându-se ce vrea să însemne asta. Ganea se repezi în salon, dar acolo pătrunseseră deja câţiva indivizi.

— Aha, uite-l şi pe luda! strigă o voce care-i păru cunoscută prinţului. Bună, Ganka, ticălosule!

— Uite-l, e chiar dumnealui în persoană! ţinu isonul o altă voce. Prinţul nu mai avu nicio îndoială: primul care vorbise era Rogojin, al doilea – Lebedev.

Ganea rămase trăsnit în pragul salonului, uitându-se, fără a încerca să se opună invaziei celor zece-doisprezece indivizi care-l însoţeau pe Rogojin. Era o ceată foarte pestriţă şi nu numai pestriţă, dar şi scandalos de gălăgioasă. Unii dintre ei intrau aşa cum veniseră din stradă, cu paltoanele şi şubele pe ei. Ce-i drept, niciunul nu era beat criţă, cu toţii însă păreau puţin cu chef. Simţeau, probabil, nevoia să se ţină unii de alţii ca să intre; niciunul dintre ei n-ar fi îndrăznit s-o facă singur; de aceea mergeau buluc, împingându-se din spate. Pânâ şi Rogojin înainta păşind cu băgare de seamă şi oarecum nesigur, în fruntea bandei, deşi se vedea cât colo că venise cu un anumit scop; părea preocupat şi nervos. Ceilalţi formau corul sau, mai bine zis, banda, pe care o luase cu el ca să-l susţină la nevoie. Pe lângă Lebedev, mai era şi Zaliojev, cel cu părul cârlionţat, care-şi lăsase şuba în antreu şi intrase degajat şi fercheş. Ca el mai erau vreo doi-trei indivizi, probabil feciorași de negustori. Apoi, urmau: un domn îmbrăcat într-o manta de croială militară; un omuleţ

extraordinar de gras care râdea mereu; un individ de statură atletică, tot foarte gras, mohorât şi tăcut, şi care părea că se bizuie grozav pe puterea pumnilor săi. Mai era acolo şi un student la medicină, şi un polonez pirpiriu, care se tot învârtea ca un titirez printre ei. Pe scări, două doamne se uitau în antreu, dar nu se hotărau să intre: Kolea le trânti uşa-n nas şi puse zăvorul.

— Bună, Ganka, ticălosule! Nu te aşteptai să-l vezi pe Parfion Rogojin, ai? repetă Rogojin, proţăpindu-se în faţa lui Ganea, care rămăsese încremenit în uşa salonului. Dar în aceeaşi clipă Rogojin o zări, drept în faţa lui, pe Nastasia Filippovna. De bună seamă că nici prin gând nu-i trecuse că are s-o întâlnească acolo, căci vederea tinerei femei produse asupra lui un efect uluitor; sângele îi pieri din obraz, iar buzele i se învineţiră. Vasăzică, tot e adevărat! îşi spuse el încet, aproape buimac. S-a isprăvit!… Ei bine… Ai să-mi răspunzi tu pentru asta! scrâşni el printre dinţi, fulgerându-l pe Ganea cu o privire plină de ură. Las'că… Ah!…

Gâfâia abia trăgându-şi sufletul şi cuvintele îi ieşeau anevoie din gură. Înainta ca un halucinat, dar când să treacă pragul salonului, dădu cu ochii de Nina Aleksandrovna şi de Varia şi se opri neho-tărât. În urma lui apăru Lebedev, ameţit ca de obicei şi ţinându-se după Rogojin ca o umbră; apoi veniră, unul după altul: studentul, atletul, Zaliojev, care saluta în dreapta şi-n stânga, şi în sfârşit se strecură şi grăsunul. Prezenţa doamnelor îi cam stânjenea şi le cam încurca, se vede, socotelile, dar asta, bineînţeles, numai în primele momente, până să-şi dea drumul, până la cel dintâi prilej când, simţindu-se în largul lor, vor da semnalul vociferând care mai de care şi dezlănţuindu-se apoi în voie… Şi atunci, nimic nu i-ar mai opri, nici chiar prezenţa doamnelor.

— Cum? Şi tu eşti aici, prinţe? aruncă în treacăt Rogojin, mirat întrucâtva de această întâlnire. Şi tot cu ghetruţele dumitale, e-eh! făcu el, uitând în aceeaşi clipă de prinţ şi îndreptându-şi privirea din nou spre Nastasia Filippovna,

spre care înainta mereu, atras parcă de o forţă magnetică.

Nastasia Filippovna, la rândul ei, se uita la musafirii aceştia nepoftiţi cu un amestec de curiozitate şi îngrijorare.

În sfârşit, Ganea îşi reveni din buimăceală.

— Dar, daţi-mi voie, ce înseamnă asta, domnilor? se răsti el pe un ton ridicat, măsurându-i cu o privire aspră pe intruşi şi adresân-du-se îndeosebi lui Rogojin. Doar n-aţi intrat într-un grajd. Aici de faţă se află mama şi sora mea...

— Vedem şi noi că sunt mama şi sora ta, mârâi Rogojin printre dinţi.

— Vedem că sunt mama şi sora, adăugă Lebedev ca să se afle şi el în treabă.

Domnul cu pumnii, crezând probabil că sosise momentul, începu să mormăie ceva.

— E nemaipomenit! ţipă Ganea cu glas isteric, strident. Am să vă poftesc în primul rând să treceţi cu toţii în salon şi pe urmă aş vrea să cunosc...

— Nu ne cunoşti, ai? se oţărî cu înveninare Rogojin, fără să se urnească din loc. Nu-l mai recunoşti pe Rogojin?

— Mi se pare că te-am mai întâlnit undeva, însă...

— Ia te uită, i se pare că m-a întâlnit undeva! Nici trei luni nu-s de când mi-ai luat două sute de ruble la cărţi, din banii tatii; a murit bătrânul fără să afle de isprava asta; tu m-ai atras în cursă, iar Kniff măsluia cărţile. Nu-ţi mai aduci aminte, ai? Ptiţân e martor! Păi, tu, pentru trei ruble, dacă le scot acum din buzunar, eşti în stare să te târăşti în patru labe până la Vasilievski Ostrov – iată cine-mi eşti tu! Suflet de lichea! Şi acum, tot ca să te cumpăr am venit; nu te uita ca am intrat în cizme, am bani berechet, amice; te pot cumpăra cu tot neamul tău... Să vreau, vă cumpăr pe toţi! Cumpăr tot! se înfierbânta şi parcă se ameţea din ce în ce Rogojin. E-eh! strigă el, Nastasia Filippovna, nu mă goni, ci spune-mi doar atât: te cununi cu el ori ba?

Întrebarea lui Rogojin răsună cu disperarea omului care se prăbuşeşte şi-şi agaţă ultima nădejde de ruga lui către o zeitate, şj totodată cu îndrăzneala condamnatului la moarte, care nu mai are nimic de pierdut. Aştepta

răspunsul cu inima înfiorată de teamă şi îndoială.

Nastasia Filippovna îl măsură cu o privire mândră şi batjocoritoare; apoi uitându-se pe rând la Varia, la Nina Aleksandrovna şi la Ganea, îşi schimbă deodată atitudinea.

— Nici gând. Dar ce-i cu dumneata? De unde şi până unde ţi-a venit să-mi pui asemenea întrebare? răspunse ea încet şi grav, dar cu vădită mirare în glas.

— Nu? Nu!! strigă Rogojin nebun de fericire. Aşadar, nu? Şi ei mi-au spus că... Ah! Ce oameni!... Auzi, Nastasia Filippovna! Ei zic că te-ai logodit cu Ganca! Cu dânsul! Cum se poate aşa ceva? (Le-am spus-o tuturor!) Păi, cu o sută de ruble, îl cumpăr cu totul! Îi dau o mie de ruble, trei mii, ca să renunţe, şi să vezi că e în stare s-o şteargă în ajunul nunţii şi să mi-o lase mie pe logodnica lui! Ce zici, Ganka, ticălosule! Ai lua trei mii, nu-i aşa? Iată-le! D-aia am venit, să-mi dai în scris că te retragi şi renunţi; am spus că te cumpăr şi am să te cumpăr!

— Ieşi afară de aici, nu vezi că eşti beat! strigă Ganea, care se făcea când roşu, când galben la faţă.

Răcnetul lui violent fu urmat de o explozie de vociferări, căci toată banda lui Rogojin nu aştepta decât o provocare ca să intervină. Lebedev se plecă la urechea lui Rogojin şi, vorbindu-i în şoaptă, căuta să-l convingă de ceva.

— Ai dreptate, slujbaşule, răspunse Rogojin. Ai dreptate, beţivanule! E-hei! Fie ce-o fi! Nastasia Filippovna! răcni el, uitându-se la ea ca un smintit, întâi cu oarecare teamă, apoi din ce în ce mai sigur pe el, cu îndrăzneală neruşinată. Poftim aici optsprezece mii! – şi cu aceste vorbe trânti înaintea ei, pe măsuţă, un teanc de bancnote învelit în hârtie albă şi legat cruciş cu un şnur subţire. Ţine-i! Şi... şi mai aduc încă!

Ar mai fi vrut să spună ceva, dar nu îndrăzni să-şi exprime gândul până la capăt.

— Nu, nu, nu! se aplecă din nou Lebedev îngrozit la urechea lui Rogojin; se putea ghici că îl înspăimântase enormitatea sumei şi acum încerca să-l convingă să înceapă tratativele cu o sumă mai mică.

— Apăi, frăţioare, văd că în treburile astea nu te pricepi

defel… şi eu, ca prostul, m-am luat după tine… Amândoi suntem nişte dobitoci! se dezmetici deodată Rogojin, tresărind sub privirea scânteietoare a Nastasiei Filippovna. E-hei! Rău am făcut că te-am ascultat, adăugă el cu cea mai profundă căinţă în glas.

Observând faţa descompusă a lui Rogojin, Nastasia Filippovna se porni pe râs.

— Optsprezece mii de ruble, mie? Uite că ţi-ai şi dat în petic! A răbufnit mujicul din tine, spuse ea deodată cu o familiaritate plină de cinism şi dădu să se ridice de pe canapea, ca şi cum ar fi intenţionat să plece.

Cu inima îngheţată, Ganea urmărea toată scena.

— Ei bine, patruzeci de mii, patruzeci, şi nu optsprezece! strigă atunci Rogojin. Vanka Ptiţân şi cu Biskup mi-au făgăduit să facă rost de patruzeci de mii de ruble până deseară, la ora şapte. Patruzeci de mii – bani gheaţă!

Lucrurile luau o întorsătură urâtă de tot, dar ca un făcut, Nastasia Filippovna continua să râdă şi nu pleca, parcă înadins căutând să lungească scandalul. Nina Aleksandrovna şi Varia se ridicară şi ele, aşteptând în tăcere sfârşitul acestei scene penibile; ochii Variei scăpărau de mânie; dar mai ales asupra Ninei Aleksandrovna toate astea produseră un efect înspăimântător: tremura toată, gata-gata să leşine.

— Dacă n-ajunge, atunci – o sută! Astăzi chiar îţi pun pe masă o sută de mii! Ptiţân, mort-copt, să mi-i scoţi de unde ştii, din pământ, din piatră seacă… O să te înfrupţi şi tu, n-avea grijă!

— Ai înnebunit, îi şopti Ptiţân, apropiindu-se iute şi apucându-l de braţ. Eşti beat, au să cheme poliţia. Unde crezi că te afli?

— Lăudăroşenie de om beat, rosti Nastasia Filippovna, vrând Parcă să-l întărite.

— Nu, nu mă laud, jur că-ţi aduc întreaga sumă! Deseară o ai Ptiţân, suflet de cămătar, mă bizui pe tine; fă pe dracu' în patru, ia dobândă cât vrei, numai să-mi faci rost de o sută de mii până deseară; să vadă ei ce poate Rogojin, să

ştie că pentru asta banii la mine nu contează! se dezlănţui el, cuprins de o bucurie frenetică.

— Dar ce-nseamnă toate astea, mă rog?! se repezi deodată Ardalion Aleksandrovici, îndreptându-se ameninţător spre Rogojin.

Izbucnirea neaşteptată a bătrânului, care până atunci stătuse molcom, păru destul de caraghioasă. Se auziră râsete.

— Şi ăsta ce mai vrea? se înveseli Rogojin. Hai cu mine, moşule, să-ţi dau de băut!

— Ce mârşăvie! strigă Kolea, cu lacrimi de ruşine şi de ciudă în ochi.

— Oare nu se găseşte nimeni care s-o scoată de aici pe dezmăţata asta? izbucni Varia, tremurând de mânie.

— Dezmăţata asta – sunt eu, care vasăzică! ripostă cu o veselie dispreţuitoare Nastasia Filippovna. Şi când mă gândesc c-am venit ca o proastă să-i invit la mine, la serată. Uite cum mă tratează surioara dumitale, Gavrila Ardalionovici!

Câtva timp, Ganea rămase ca lovit de trăsnet după ieşirea surorii lui, dar văzând că de data aceasta Nastasia Filippovna este hotărâtă să plece cu adevărat, se năpusti ca un turbat la Varia, apucând-o brutal de braţ.

— Ce-ai făcut? urlă el, privind-o în ochi, de parcă ar fi vrut s-o prefacă în scrum pe loc. Era evident că îşi ieşise din minţi şi că nu mai era în stare să judece.

— Ce-am făcut? Încotro mă tragi? Vrei poate să mă duc să-i cer iertare pentru că a insultat-o pe mama şi că a venit să-ţi facă de râs casa, om de nimic ce eşti! ţipă din nou Varia, înfruntându-şi fratele cu o privire triumfătoare şi plină de sfidare.

Câteva clipe stătură aşa încremeniţi unul în faţa celuilalt; Ganea continua s-o ţină de braţ. Varia îşi smuci o dată şi încă o dată mâna, încercând s-o desprindă din strânsoarea lui, dar nu izbuti şi deodată, scoasă din fire, îi scuipă drept în obraz.

— Aşa fată zic şi eu! strigă Nastasia Filippovna. Bravo, Ptiţân, felicitările mele!

Ganea văzu negru în faţa ochilor şi, în neştire, ridică braţul s-o lovească pe soră-sa. Un moment, şi lovitura era să cadă în plin, când, deodată, un alt braţ se interpuse şi—l opri pe acela al lui Ganea.

Între acesta şi soră-sa se postase prinţul.

— Ce faci? Opreşte-te! spuse acesta apăsat, cu toate că din pricina emoţiei tremura şi el din tot corpul.

— Iarăşi dumneata! Până când ai să-mi tot stai în cale! urlă Ganea si, eliberând deodată braţul Variei, se întoarse către Mîşkin şi, înnebunit de furie, îl lovi cu toată puterea peste obraz.

— Ah! făcu Kolea, frângându-şi mâinile. O, Doamne!

Din toate părţile izbucniră strigăte şi exclamaţii de indignare. Prinţul îngălbeni. Îl privi pe Ganea drept în faţă cu o ciudată expresie de dojana; buzele-i tremurau, încercând zadarnic să articuleze ceva, apoi se schimonosiră într-un zâmbet straniu şi cu totul nelalocul lui.

— De mine... nu-mi pasă... dar pe ea... n-am să îngădui!... murmură el în cele din urmă, însă nu se mai putu stăpâni, se îndepărtă brusc de Ganea, îşi acoperi faţa cu mâinile şi retrăgându-se într-un colţ al încăperii, cu faţa la perete, îngăimă cu un glas întretăiat:

— O! Ce ruşine o să-ţi fie mai târziu pentru ceea ce-ai făcut!

Ganea, într-adevăr, înlemnise pe loc, părea cu desăvârşire zdrobit. Kolea alergă să-l îmbrăţişeze şi să-l sărute pe Mîşkin; după el se îmbulziră în jurul prinţului: Rogojin, Varia, Ptiţân, Nina Alek-sandrovna – toată lumea, chiar şi bătrânul Ardalion Aleksandrovici.

— Nu-i nimic, nu face nimic! murmură prinţul, răspunzând fiecăruia cu acelaşi zâmbet straniu pe buze.

— Şi ce o să mai regrete încă! strigă Rogojin. O să-ţi crape obrazul de ruşine, Ganka, că ai putut să jigneşti un asemenea... mieluşel (nu găsise alt cuvânt). Prinţe, suflet neprihănit, prietene, lasă-i în plata Domnului; dă-i încolo şi vino cu mine! Ai să vezi cum ştie să iubească Rogojin!

Nastasia Filippovna rămase şi ea profund impresionată

de Purtarea lui Ganea şi de răspunsul prinţului. Veselia prefăcută care se armoniza aşa de puţin cu figura ei, de obicei palidă şi visătoare păru că face loc unui sentiment nou. Se vedea totuşi că se străduieşte să nu-l trădeze şi expresia batjocoritoare de până atunci mai stăruia încă pe chipul ei transfigurat.

— Şi totuşi, faţa lui îmi pare atât de cunoscută, murmură ea, devenind deodată gravă la amintirea că acelaşi gând îi mai venise şi adineauri.

— Şi dumitale nu ţi-e ruşine? Oare eşti într-adevăr aşa cum ai vrut să apari aici? Dar cum este posibil? îi strigă deodată prinţul cu un accent de adâncă şi sinceră dojana în glas.

Surprinsă, Nastasia Filippovna deschise ochii mari de uimire, dar se grăbi să-şi ascundă într-un zâmbet silit consternarea; aruncând apoi o privire scurtă către Ganea, dădu să iasă. Înainte de a ajunge însă în antreu, se întoarse din drum, se apropie în grabă de Nina Aleksandrovna şi apucându-i mâna o duse la buze.

— Într-adevăr, eu nu sunt aşa cum par; el mi-a ghicit bine firea, şopti ea cu vocea sugrumată de dorinţa arzătoare de a fi crezută, roşindu-se de emoţie; apoi se întoarse brusc şi ieşi de data aceasta cu atâta repeziciune, încât nimeni n-avu timp să se dumerească pentru ce anume se întorsese din drum. O văzuseră cu toţii vorbindu-i ceva încet Ninei Aleksandrovna şi li se păruse că i-a sărutat mâna. Varia însă văzuse şi auzise totul şi, uluită, o urmări cu privirea până ce tânăra femeie dispăru după uşă.

Venindu-şi în fire, Ganea se repezi s-o conducă pe Nastasia Filippovna, dar o ajunse abia pe scară.

— Nu mă mai conduce! strigă ea. La revedere, pe desearǎ! Să nu uiţi să vii, ai auzit?

El se întoarse abătut, frământat de gânduri confuze, pradă unei îndoieli a cărei apăsare o simţea mai grea ca oricând pe suflet, li revenea mereu în minte şi prinţul. Era atât de absorbit de gânduri. Că aproape nici nu observă cum prin faţa lui trecu în iureş toată şleahta lui Rogojin.

Oamenii aceştia ieşeau vorbind zgomotos şi, în graba plecării, îl înghesuiră pe Ganea în uşă, ţinându-se grămadă după Rogojin, care mergea în frunte împreună cu Ptiţân, căutând să-l convingă de ceva foarte important şi care nu suferă nicio amânare.

— Nu ţi-a mers, Ganka! strigă Rogojin, trecând pe lingă el. Ganea se uită în urma lor nedumerit. Teama şi bănuiala i se strecurau ca un şarpe în inimă.

XI

Prinţul părăsi salonul şi se retrase în odaia lui. Kolea veni îndată după el ca să-l consoleze. Bietul băiat părea că nu se mai poate despărţi de Mîşkin.

— Ai făcut bine că ai plecat, spuse el. Acum o să înceapă acolo o zarvă şi mai mare; aşa ţine întruna, zi de zi, şi asta numai din pricina acestei Nastasia Filippovna.

— S-a cam adunat aici, în casa voastră, multă amărăciune şi suferinţă în sufletul fiecăruia, Kolea, observă prinţul.

— Da, e multă. Ce să mai vorbim. Noi singuri suntem de vină. Dar, uite, am un prieten bun, acela e şi mai nefericit. Vrei să-ţi fac cunoştinţă cu el?

— Vreau. Un camarad de-al dumitale, probabil?

— Da, mi-e aproape ca un camarad. Îţi explic eu mai târziu... E frumoasă Nastasia Filippovna? Ce zici? N-o mai văzusem până azi şi tare voiam s-o admir şi eu. Drept să-ţi spun, m-a orbit, l-aş ierta totul lui Ganka, dac-ar lua-o din dragoste; dar de ce primeşte bani? Aici e toată grozăvia!

— Drept să-ţi spun, fratele dumitale nu mi-a făcut o impresie prea bună.

— Cred şi eu! După ce... Dar ştii, nu pot să mă împac deloc cu acest fel stupid de a vedea lucrurile. Dacă un nebun, un imbecil sau un ticălos ieşit din minţi se apucă să pălmuiască pe cineva, omul acela rămâne dezonorat pentru toată viaţa şi nu-şi poate spăla dezonoarea decât cu sânge sau numai dacă acela care l-a insultat îi cere iertare în genunchi. După mine, e absurd, e o tiranie. *Mascarada* lui Lermontov se întemeiază pe un asemenea fapt care, după Părerea mea, e curată prostie. Adică vreau să spun că e cevanefiresc. Las' că şi autorul era aproape un copil când a scris această dramă.

— Pe sora dumitale am admirat-o.

— Cum l-a scuipat pe Ganka drept în bot! Are un curaj

nemaipomenit. Uite, dumneata nu l-ai scuipat şi sunt sigur că nu din lipsă de curaj. Dar iat-o că vine şi ea; vorbeşti de lup şi lupu-i la uşă. Eram sigur că o să vină; are un suflet nobil, deşi nu-i fără de cusururi.

— N-ai ce căuta aici, îl luă la rost Varia de cum îl văzu, du-te la tata! Te cam plictiseşte, nu-i aşa, prinţe?

— Dimpotrivă.

— Ei, haide, haide, a şi început să-şi arate autoritatea de soră mai mare! Ăsta-i unul dintre cusururile ei. Ştii, eram sigur că tata se va duce cu Rogojin. Acum îşi muşcă degetele, probabil, pentru purtarea lui. la să mă duc să văd în ce ape se scaldă, adăugă Kolea, ieşind.

— Slavă Domnului, am dus-o pe mama de-am culcat-o şi n-a mai reînceput discuţia. Ganea e ruşinat şi abătut. Are şi de ce, vezi bine. Ce lecţie!... Am venit, prinţe, să-ţi mulţumesc încă o dată şi să te întreb un lucru: nu-i aşa că n-ai văzut-o niciodată până acum pe Nastasia Filippovna?

— Nu, niciodată.

— Atunci cum se face că i-ai spus în faţă: „Nu eşti aşa cum vrei să pari!" şi cred că ai ghicit bine. Am aflat acum că, într-adevăr, nu e deloc aşa cum a vrut să arate. Şi totuşi nu pot s-o înţeleg. E clar că a venit cu gândul să ne jignească; în privinţa asta nu încape îndoială. Am auzit eu şi înainte povestindu-se despre ea lucruri stranii. Dar, dacă a venit să ne invite, de ce s-a purtat aşa urât faţă de mama? Ptiţân o cunoaşte foarte bine şi zice că nici n-o mai recunoştea adineauri. Dar atitudinea ei faţă de Rogojin? Cum se poate să vorbeşti aşa, dacă te respecţi, şi încă în casa în care... Şi mama e foarte necăjită de cele ce ţi s-au întâmplat.

— Nu-i nimic! zise prinţul, făcând un gest cu mâna...

— Şi ce cuminte şi ascultătoare a fost faţă de dumneata!...

— Cum adică, ascultătoare?

— I-ai spus că e ruşinos pentru dânsa să se poarte aşa, şi îndată s-a schimbat. Ai autoritate asupra ei, prinţe, adăugă Varia cu un zâmbet uşor.

Uşa se deschise şi, spre surprinderea amândurora, intră

Ganea. Prezenţa Variei nu-l stingheri câtuşi de puţin; câtva timp rămase în prag, pe urmă, cu paşi hotărâţi, se apropie de prinţ.

— Prinţe, m-am purtat ca un netrebnic, iartă-mă, spuse el deodată cu multă simţire. Chipul lui exprima o profundă căinţă. Prinţul îl privi cu mirare şi nu se grăbi să-i răspundă. Ei bine, iartă-mă! Iartă-mă, odată! insista nerăbdător Ganea. Haide, dacă vrei, îţi sărut mâna!

Uimit şi totodată adânc mişcat, Mîşkin îl îmbrăţişa fără să spună un cuvânt. Cei doi se sărutară în semn de sinceră împăcare.

— Nici nu mi-atn închipuit că eşti aşa, rosti în sfârşit prinţul, respirând uşurat. Am crezut că... nu eşti în stare să...

— Să-mi recunosc greşeala?... Şi cum de mi-a venit adineauri să te socot un idiot? Dumneata observi ceea ce alţii n-ar fi în stare nici să-şi închipuie, necum să vadă vreodată. Cu dumneata e bine să stea omul mai mult de vorbă, dar... mai bine, nu trebuie!

— Uite în faţa cui ar mai trebui să-ţi ceri iertare, zise prinţul, arătând-o pe Varia.

— În zadar, în cazul de faţă am de-a face cu un duşman. Fii sigur, prinţe, că am încercat şi nu o singură dată; la ea nu găseşti o iertare sinceră! zise cu amărăciune Ganea, întoreând faţa de la Varia.

— Ba te iert! zise deodată Varia.

— Şi ai să mergi diseară la Nastasia Filippovna?

— Merg, dacă spui tu; dar mai e cu putinţă să mă duc acum după tot ce s-a întâmplat? Gândeşte-te şi tu.

— Dar nu-i deloc aşa cum pare. N-ai văzut ce inegală e! Totul a fost o prefăcătorie. Hachiţe! Şi Ganea râse cu răutate.

— Sunt convinsă că în realitate e altfel, că totul n-a fost decât un joc; dar ce joc! Tu nu-ţi dai seama, Ganea, cum te tratează ea? A sărutat mâna mamei, e foarte adevărat. Să zicem că şi jocul la care s-a pretat n-a fost decât o hachiţă, că şi impertinenţa ei era tot un joc, mă rog, admit şi asta; dar gândeşte-te că, în fond, ea şi-a bătut joc de tine!

Crcde-mă, dragă frate, că toată umilinţa asta nu se poate răscumpăra cu cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble! Te ştiu capabil de sentimente nobile, şi de aceea ţi-o spun. Şi n-ar trebui să te duci nici tu acolo, zău! Fereşte-te! Nu văd sfârşindu-se toate astea cu bine.

Şi cu aceste vorbe spuse cu multă convingere şi pasiune, Varia, extrem de tulburată, părăsi în grabă odaia.

— Uite, aşa sunt toţi ai mei! spuse Ganea cu un zâmbet amar în colţul buzelor. Dar ce-şi închipuie ei, că nu-mi dau seama de toată situaţia? Când, de fapt, eu ştiu şi unele lucruri pe care ei nici nu le bănuiesc.

Ganea se aşeză pe canapea cu dorinţa vădită de a-şi prelungi vizita.

— În cazul acesta, spuse cu sfială prinţul, mă întreb cum de ai putut accepta asemenea chin, ştiind că cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble nu-l compensează nici pe departe?

— Nu vreau să mă înţelegi greşit, murmură Ganea, dar, fiindcă veni vorba, spune-mi, ce crezi dumneata, aş vrea să-ţi cunosc părerea: face oare să suporţi tot „chinul" acesta pentru şaptezeci şi cinci de mii de ruble?

— Eu cred că nu face.

— Ei da, fireşte. Şi e ruşinos să contractezi o asemenea căsătorie?

— Foarte ruşinos.

— Ei bine, să ştii că am să fac totuşi acest pas, orice s-ar întâmpla. Adineauri mai stăteam la îndoială, dar acum nu! Nu-i nevoie să mai stărui! Ştiu dinainte ce-ai să-mi spui...

— Nu e tocmai ceea ce gândeşti dumneata. Voiam să-ţi spun că mă surprinde siguranţa dumitale extraordinară...

— Cum? Ce siguranţă?

— Siguranţa pe care o ai cum că Nastasia Filippovna te va lua negreşit, de parcă aţi fi căzut la învoială; în al doilea rând, admiţând chiar că te-ar lua, mă mir de siguranţa dumitale că vei pune mâna negreşit pe cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble. De altfel, bănuiesc că sunt multe lucruri pe care eu nu le cunosc.

Ganea se smuci, aplecându-se spre Mîşkin.

— Fireşte că nu ştii totul, zise el; şi ca ce chilipir, mă

rog, mi-aş lua altfel, aşa, fără niciun motiv, o belea ca asta pe cap?

— Dacă nu mă înşel, asemenea cazuri sunt frecvente: respectivul se însoară pentru bani, iar banii rămân în mâinile nevestei.

— Ei bine, în cazul de faţă acest lucru nu se va întâmpla... Aici... e altceva la mijloc... murmură Ganca, într-o îngândurare tulbure. Cât priveşte răspunsul ei, nu mai am nicio îndoială, se grăbi el să adauge. Ce te face să crezi că ar putea să mă refuze?

— Nu ştiu nimic, afară de ceea ce am văzut; de altfel şi Varvara Ardalionovna, după cum ai auzit, este de părere...

— Bine, ele nici nu mai ştiu ce să născocească. Iar în ce priveşte purtarea ei faţă de Rogojin, sunt convins că a vrut numai să-şi bată joc de el. La început mi-a cam fost teamă, dar acum sunt sigur de asta. Te gândeşti poate la felul cum s-a purtat cu mama, cu tata şi cu Varia?

— Şi cu dumneata.

— Să zicem; dar aici eu nu văd decât un gest de răzbunare muie-rească şi nimic mai mult. E o femeie extrem de susceptibilă, plină de nazuri şi ambiţioasă... întocmai ca un slujbaş şters de pe lista de avansări! A vrut să-şi arate puterea şi totodată dispreţul faţă de ele. Ei da, şi faţă de mine, nu contest... şi, totuşi, o să se mărite cu mine. Nici nu-ţi închipui de ce este capabil uneori omul când se crede atins în amorul propriu; ea mă consideră un mare ticălos, pentru că, şti-ind-o amanta altuia, o iau cu atâta cinism pentru bani şi nici nu se gândeşte că altul, în locul meu, s-ar purta şi mai mârşav: s-ar lega de dânsa, i-ar împuia capul cu tot felul de fantasmagorii liberalo-progresiste, ba i-ar vântura generos şi câteva fraze sforăitoare despre problema femeiască, până i-ar suci capul de-a binelea şi iat-o supusă şi docilă întocmai ca firul de aţă vârât în urechea acului. Ar face-o să creadă pe muieruşa aceasta ţâfnoasă şi susceptibilă (şi nu-i deloc greu s-o faci!) că o ia în căsătorie numai pentru, nobleţea ei sufletească şi pentru inima ei îndurerată", când în realitate tot pentru bani ar lua-o. Îi displac, pentru că sunt

sincer şi nu vreau să mă Prefac; de fapt, aşa ar fi trebuit să procedez. Dar ceea ce face ea nu-i acelaşi lucru? Atunci, pentru ce atâta dispreţ faţă de mine şi toată comedia aceasta de prost gust? Ei bine, să-ţi spun eu pentru ce! Pentru că şi eu, la rându-mi, în loc să mă înjosesc, vreau să rămân cu capul sus. Nu-i nimic, vom mai vedea!

— Spune, ţi-a fost dragă înainte de asta?

— La început, am iubit-o. Şi nu puţin... Există femei care sunt bune numai pentru a fi metrese şi atât. Nu vreau să zic că mi-a fost amantă. Dacă o să vrea să trăiască în pace cu mine, să fie o femeie cuminte, voi fi şi eu om de treabă; dacă se răzvrăteşte şi o ia razna, o las imediat şi plec cu banii. Nu vreau să mă fac de râs; în primul rând şi înainte de toate, nu vreau să par ridicol.

— Mi se pare, totuşi, că Nastasia Filippovna e o femeie inteligentă, observă cu prudenţă prinţul. Ce rost avea, presimţind viaţa care-o aşteaptă, să se lase atrasă în cursă? Ar putea să se mărite cu altul, lată ce mă miră.

— Păi, tocmai aici e buba şi pe asta se bazează tot calculul ei! Nu ştii totul, prinţe.. aici se ascunde... şi, în afară de asta, ea e convinsă că o iubesc la nebunie, ţi-o jur; mai mult, mă bate gândul că şi ea mă iubeşte, în felul ei, bineînţeles, vorba ceea: „Faţă de cel drag, cu arţag". Toată viaţa mă va considera un fel de escroc sentimental (poate că e tocmai ceea ce-i trebuie); şi, cu toate acestea, mă va iubi în felul ei; o şi văd făcând planuri, aşa în felul ei. Are fire de rusoaică sută-n sută, ţi-o spun; dar şi eu îi pregătesc o surpriză. Scena de adineauri cu Varia a fost foarte bine venită pentru mine. Nastasia Filippovna a avut dovada dragostei mele, a văzut şi s-a convins că, pentru ea, aş rupe toate legăturile mele, chiar şi cele de familie. Vasăzică, nu suntem nici noi aşa de proşti, te asigur. Să nu-ţi închipui cumva că sunt un flecar. Într-adevăr, poate că fac rău. Dragul meu prinţ, că mă destăinuiesc acum. Dar am tăbărât asupra dumitale pentru că eşti primul om adevărat care mi-a ieşit în cale; te rog să nu iei acest „am tăbărât" drept un calambur. Sper că nu mai eşti supărat pe mine pentru ceea ce s-a întâmplat adineauri, nu-i aşa?

Poate-i pentru prima dată, de doi ani încoace, că vorbesc de ceea ce mă doare. Aici sunt foarte puţini oameni cinstiţi; mai cinstit decât Ptiţân nu e niciunul. Văd că îţi vine să râzi sau mi s-a părut? Ticăloşii iubesc oamenii cinstiţi! Nu ştiai asta? Or, eu... şi totuşi, prin ce sunt eu ticălos, ai putea să-mi spui cu mâna pe conştiinţă? De ce toată lumea, luându-se după dânsa, îmi spune ticălos, încât eu însumi, luându-mă după ei şi după dânsa, încep să mă consider un ticălos? Cred că tocmai asta este o adevărată ticăloşie!

— De aici încolo, n-am să te mai socot niciodată ticălos, spuse prinţul. Adineauri te luasem drept un nemernic şi deodată mi-ai făcut bucuria asta; e o lecţie în plus, pentru mine, că nu trebuie să judeci niciodată în pripă. Acum văd că nu numai criminal, dar nici măcar un om prea stricat nu poţi fi socotit. După mine, eşti omul cel mai obişnuit, fără pic de originalitate, care pe deasupra mai e şi lipsit de caracter.

Ganea schiţă un zâmbet sarcastic, dar tăcu. Dându-şi seama că aprecierea aceasta nu i-a fost pe plac, prinţul se simţi stingherit şi nu mai scoase nici el o vorbă.

— Ţi-a cerut tata bani? întrebă Ganea deodată.

— Nu.

— Dacă-ţi cere, să nu-i dai. Şi când te gândeşti că a fost un om cât se poate de treabă, ţin minte perfect. Era primit în societatea bună. Şi totuşi, ce repede decad toţi oamenii aceştia de altădată şi foarte de treabă! Cum li se schimbă condiţiile în mai rău şi sunt scoşi din făgaşul lor obişnuit, cum nu mai rămânc nimic din fala lor – praf şi pulbere s-alege. Altădată nu minţea în halul ăsta, crede-mă; era un exaltat şi-i plăcea, poate, să exagereze puţin, iar acum – ascultă-l numai câte nu îndrugă! De vină e alcoolul, desigur. Ştii că întreţine legături cu o femeie? Deci nu e vorba de nişte gogoriţe nevinovate. Nu înţeleg deloc răbdarea aceasta îngerească a mamei. Ţi-a vorbit despre asediul de la Klars? Sau cum avea el un cal sur lăturaş care deodată a început să vorbească în grai omenesc? Ţi le toarnă fără să clipească măcar.

Şi Ganea râse cu poftă.

— De ce te uiţi aşa la mine? îl întrebă el pe Mîşkin.

— M-a surprins râsul dumitale sincer; are încă accente de râs copilăresc. Uite şi adineauri, ai venit să te împaci cu mine şi mi-ai spus: „Dacă vrei, îţi sărut şi mâna", exact cum fac copiii când vor să fie iertaţi. Înseamnă că mai eşti capabil de astfel de imbolduri si cuvinte. Şi deodată, te apuci să-mi ţii un adevărat discurs despre tot felul de treburi sinistre, despre cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble. Mărturisesc că toate astea mi se par absurde, aproape de necrezut.

— Şi ce vrei să spui cu asta?

— Că iei lucrurile cu prea multă uşurinţă. Înainte de a face un pas atât de important, n-ar trebui oare să chibzuieşti mai bine? Nu cumva Varvara Ardalionovna are dreptate?

— Aha, principiile de morală! Că mă port ca un băieţandru, îmi dau seama şi eu, îl întrerupse Ganea cu aprindere, chiar şi prin faptul că am început acum această discuţie cu dumneata, dau dovadă de lipsă de seriozitate. Nu din calcul, prinţe, mă angajez eu în această căsătorie, continuă el dându-şi arama pe faţă, ca un tânăr atins în orgoliul lui. Dacă aş face-o din calcul, aş da greş cu siguranţă, pentru că nici la minte, nici la caracter nu sunt încă îndeajuns de copt. Mă las mânat de patimă, de o mare ambiţie, pentru că urmăresc un scop mult mai important. Îţi închipui, desigur, că îndată ce pun mâna pe cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble, mă şi reped să-mi cumpăr o trăsură? Nici gând. Rămân cu haina asta, pe care o port de trei ani, renunţ şi la toate legăturile mele de la club. Vreau să iau exemplu de la oamenii căpătuiţi. Avem prea puţini oameni de acest fel, care stăruiesc şi izbutesc; şi eu cu orice preţ vreau să izbutesc. Totul e să ştii să perseverezi până la capăt – iată secretul. La şaptesprezece ani, Ptiţân dormea în stradă, vindea bricege şi a început cu o copeică; acum are un capital de şaizeci de mii de ruble, dar, ca să ajungă aici, ce viaţă de câine a dus şi câtă echilibristică a trebuit să facă! Eu însă vreau să fac un salt,

să trec peste toate încercările acestea umilitoare şi să pornesc deodată cu un capital; peste cincisprezece ani, toată lumea văzându-mă, va spune: „lată-l pe lvolghin, regele finanţelor!". Zici că nu sunt un om original. Să ştii, dragă prinţe, că nimic nu poate fi mai jignitor pentru un om din zilele noastre şi de pe la noi, decât să i se spună că este lipsit de originalitate, că e slab de caracter, că nu are talente deosebite si că deci e un om de duzină. Nu mi-ai fi făcut nici măcar cinstea să mă consideri un ticălos în lege. Adineauri aş fi vrut să te sfâşii pentru asta. M-ai jignit mai tare decât Epancin, care mă crede în stare să-mi vând nevasta (şi, notează, fără să fi venit vorba măcar printr-o aluzie, provocare sau mai ştiu eu cum, ci în simplitatea lui sufletească, notează, te rog!). Toate astea mă râcâie de mult şi mă scot din sărite, dragă prinţe, şi de aceea sunt decis să fac bani. O dată căpătuit, fii sigur că voi deveni un om extrem de original. Ceea ce-i mai urât şi mai dezgustător e că banul îţi aduce până şi talent. Şi aşa va fi până la sfârşitul veacurilor. Vei spune poate că toate astea sunt copilării sau visuri deşarte! Fie şi aşa, cu atât mai cu haz vor fi toate pentru mine când aceste visuri vor deveni realitate. *Rira bien qui rira le dernier!* Adică, de ce mă umileşte Epancin? Din răutate, crezi? Nicidecum. Numai pentru faptul că din punctul lui de vedere sunt prea insignifiant. Pe când, dacă... Ei, dar am vorbit destul se pare şi e timpul să plec. Îl văd pe Kolea arătându-şi a doua oară nasul pe uşă, ceea ce înseamnă că eşti aşteptat la masă. Iar eu o şterg de-acasă. Am să vin din când în când să te văd. N-are să-ţi fie rău la noi; acum vei fi tratat aici ca un membru al familiei. Vezi numai să nu mă divulgi cumva. Am impresia că noi doi vom fi sau prieteni sau duşmani. Cum crezi, prinţe, dacă adineauri ţi-aş fi sărutat mâna (cum voiam să-o fac din toată inima), ţi-aş fi devenit din cauza asta duşman ori nu?

— Negreşit mi-ai fi devenit duşman, dar nu pentru totdeauna; în cele din urmă, mi-ai fi iertat-o, hotărî prinţul după un pic de gândire şi începu să râdă.

— Ehe! Cu dumneata, omul trebuie să fie cu ochii în

patru. Ce naiba, chiar şi aici ai reuşit să-mi strecori ceva venin. Mai ştii, poate că realmente îmi eşti duşman? Apropo, ha, ha, ha! Am uitat să te întreb: să fie adevărat ceea ce mi s-a părut, că Nastasia FilipPovna îţi place mult?

— Da... îmi place.

— Nu cumva te-ai îndrăgostit de ea?

— N-nu!

— Atunci de ce ai roşit şi pari tulburat? Bine, bine, n-am să râd; la revedere. Şi totuşi, n-ai să mă crezi poate, dar să ştii că e o femeie foarte virtuoasă. Să nu crezi că trăieşte cu ăla, cu Toţki. De mult nu mai e nimic între ei! Nu ştiu dacă ai observat că, de fapt, ea e sfioasă şi chiar adineauri a avut momente de ezitare şi de jenă, Crede-mă. Şi, uite, femeilor cu firea ei mai ales le place grozav să domine. Ei, te las cu bine!

Ganea părăsi camera mult mai degajat decât intrase; îşi recăpătase încrederea şi buna dispoziţie. Vreo zece minute după aceea, prinţul rămase nemişcat, pe gânduri.

Kolea crăpă din nou uşa, vârându-şi capul.

— N-am să stau la masă, Kolea; am dejunat bine azi-dimineaţă, la Epancini.

Kolea nu plecă însă, ci se strecură înăuntru şi-i întinse prinţului o scrisorică împăturită şi sigilată. Era un bilet de la general. Se vedea după expresia feţei băiatului cât de neplăcută era pentru el însărcinarea asta. Prinţul citi biletul, se sculă şi-şi luă pălăria.

— E la doi paşi de aici, îngăitnă Kolea ruşinat. Şi-a comandat o sticlă şi bea. Nu înţeleg cum de a reuşit să facă să i se dea pe credit. Dar vă rog să nu spuneţi nimănui că v-am dat biletul! De o mie de ori m-am jurat să nu mai duc aceste bileţele, dar mă cuprinde mila; şi încă ceva: nu e nevoie deloc să vă sinchisiţi de dânsul, daţi-i acolo ceva mărunţiş şi gata.

— De fapt, Kolea, şi aşa am avut de gând să stau puţin de vorbă cu tatăl tău... într-o chestiune... Să mergem dar...

XII

Kolea îl conduse pe prinţ într-o cafenea cu biliard din apropiere, pe Liteinaia, la parter, cu intrarea direct din stradă. Aici, într-o odăiţă separată imediat la dreapta, Ardalion Aleksandrovici, instalat ca un muşteriu obişnuit al localului, la o măsuţă în faţa unei sticle, ţinea în mină *L'Independance Belge.* Era în aşteptarea prinţului; cum îl văzu, lăsă gazeta deoparte şi se lansă cu pasiune într-o explicaţie pe cât de încâlcită, pe atât de interminabilă, din care, de altfel prinţul n-a înţeles aproape nimic, dat fiind că generalul era de-acum bine afumat.

— Zece ruble nu am, îl întrerupse prinţul, dar, uite, ia această hârtie de douăzeci şi cinci, schimb-o şi dă-mi restul, pentru că altminteri rămân fără o para.

— A, fireşte, şi chiar îndată...

— Iar eu, generale, la rândul meu, am să-ţi fac o rugăminte. Ai fost vreodată la Nastasia Filippovna?

— Eu? Eu să nu fi fost? Cum se poate! Ce întrebare! Am fost, dragul meu, am fost de atâtea ori! strigă generalul într-un acces de supremă satisfacţie şi cu un fel de ironie triumfătoare. Dar, în ultimul timp, am încetat s-o mai vizitez, pentru că nu vreau să încurajez un mariaj indecent. Ai văzut-o şi dumneata, ai fost martor azi-di-mineaţă; am făcut tot ce putea face un tată, dar un tată bun şi indulgent; acum însă va intra în scenă un alt fel de tată, şi atunci vom vedea de partea cui vor fi sorţii de izbândă; va izbuti oare un bătrân militar, care s-a acoperit de glorie, să zădărnicească o intrigă? Sau o curtezană fără de ruşine va reuşi să intre într-o familie de condiţie bună?

— Şi eu voiam tocmai să te rog, dacă, în calitate de cunoscut, n-ai putea să mă introduci diseară la Nastasia Filippovna. Trebuie s-o văd neapărat chiar astăzi, într-o chestiune urgentă, şi nu ştiu cum să fac să ajung la dânsa. I-am fost prezentat adineauri, dar n-am fost invitat, şi

serata de azi e cu invitaţii. De altfel, sunt gata să trec peste unele convenienţe, chiar cu riscul de a părea ridicol sau de a mă expune la batjocură, numai să găsesc mijlocul de a intra în casa ei.

— Extraordinar cum ideea dumitale, tânărul meu prieten, a coincis exact, dar absolut exact, cu a mea! strigă generalul entuziasmat. Doar nu pentru mărunţişul ăsta te-am chemat, urmă el, culegând totuşi bancnota de pe masă şi vârând-o în buzunar, te-am chemat tocmai pentru a-ţi propune să întreprindem împreună o expediţie la Nastasia Filippovna sau, mai bine zis, o expediţie împotriva Nastasiei Filippovna! Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin! Cum o să i se pară oare? Iar eu, în chipul cel mai amabil, cu prilejul zilei onomastice, îmi voi afirma, în sfirşit, voinţa – chiar dacă numai indirect, pe ocolite, dar va fi exact ca şi cum i-aş spune-o verde în faţă. Şi atunci Ganea va avea de ales: ori rămâne cu tatăl său, bătrânul militar care s-a acoperit de glorie şi care… ca să zic aşa… şi aşa mai departe, ori… Dar fie ce-o fi! Ideea dumitale este excelentă şi extrem de bine venită. La ora nouă precis plecăm într-acolo; până atunci mai avem destul răgaz.

— Stă departe de aici?

— Cam departe: lângă Teatrul Mare, chiar acolo, într-un colţ al pieţei, în casa Mâtovţovei, la catul întâi… N-o să fie multă lume, cu toate că-şi serbează onomastica, şi, de bună seamă, serata nu se va prelungi până târziu…

Se înserase de mult, iar prinţul tot mai stătea la cafenea, continuând să asculte flecăreala generalului şi aşteptând zadarnic să sfârşească măcar una dintre nenumăratele istorii şi anecdote pe care le debita fără şir. De la venirea prinţului îşi mai comandase o sticlă, pe care o termină cam după un ceas, apoi mai ceru una şi o goli şi pe asta. E foarte probabil că în timpul acesta generalul avu vreme destulă să-i povestească aproape toată viaţa lui. În cele din urmă, prinţul se ridică, spunând că nu mai poate aştepta. Generalul goli sticla, sorbind şi ultimele picături din pahar, se sculă şi, cu un pas nesigur, ieşi din cafenea. Prinţul era disperat. Nu înţelegea cum de a putut să se încreadă cu

atâta uşurinţă în cuvântul generalului. De fapt, nu aşteptase altceva de la acesta decât să-l introducă la Nastasia Filippovna, chiar şi cu riscul unui mic scandal, dar acum scandalul ameninţa să depăşească orice limită, deoarece generalul era tare beat; cuprins de o vervă inepuizabilă, vorbea fără contenire, cu patos, cu lacrimi în glas, mereu despre unul şi acelaşi lucru: cum că membrii familiei lui au o comportare revoltătoare, că din cauza aceasta totul se duce de râpă şi că e timpul să intervină şi să pună capăt acestei situaţii. Ieşiră în sfirşit pe Liteinaia. Se menţinea aceeaşi vreme urâtă de moină; pe străzi sufla un vânt călduţ şi jilav, trăsurile plescăiau prin noroi, caldarâmul răsunând deopotrivă sub copitele potcovite ale cailor trăpaşi ca şi ale mârţoagelor. De-a lungul trotuarelor se scurgea, tristă şi zgribulită, mulţimea de pietoni. Ici-colo se loveau şi de câte un beţivan.

— Vezi apartamentele luminate de la primul etaj al acestei clădiri? trăncănea generalul. Aici locuiesc tot camarazi de-ai mei, iar eu, care sunt mai vechi în grad şi care am suferit mai mult decât ei, sunt nevoit să mă târăsc pe jos până la Teatrul Mare ca să fac o vizită unei femei compromiţătoare! Un om cu treisprezece gloanţe în piept! Poate nu-ţi vine a crede? Şi totuşi, Pirogov a trimis o telegramă special pentru mine la Paris şi a părăsit pentru un timp Sevastopolul asediat, iar Nelaton, medicul Curţii franceze, a obţinut în numele ştiinţei un permis de liberă trecere de la Paris până la Sevastopolul asediat pentru a mă examina pe mine. Ştiu şi cei de sus despre asta: „A, e Ivolghin, acela care are treisprezece gloanţe..." Aşa mă ştie lumea! Vezi dumneata, prinţe, casa aceasta? Aici, la primul etaj, locuieşte unul dintre vechii mei camarazi, generalul Sokolovici, împreună cu numeroasa şi preadistinsa lui familie. Uite, casa asta, alte trei pe Nevski Prospekt şi două pe Morskaia – iată tot cercul meu de cunoştinţe, vreau să spun de cunoştinţe de-ale mele personale. Nina Aleksandrovna s-a resemnat de multă vreme în faţa împrejurărilor. Eu însă nu pot să uit... şi, ca să spun aşa, mă recreez într-un cerc ales, în societatea

foştilor mei camarazi şi subalterni, care şi acum încă toţi mă adoră. Generalul acesta Sokolovici (n-am mai trecut de multişor pe la el şi nici pe Anna Feodorovna n-am mai văzut-o)... Ştii, dragă prinţe, când ai renunţat să mai faci primiri acasă, parcă nici ţie nu-ţi vine să te mai duci pe la alţii. Şi totuşi... hm... mi se pare că dumneata nu mă crezi... Dar, la urma urmei, nu văd de ce nu l-aş prezenta acestei încântătoare familii pe fiul celui mai bun prieten al tovarăşului meu din copilărie? Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin! Vei avea prilejul să cunoşti o tânără fată adorabilă, dar ce spun, nu una, două, chiar trei – podoaba capitalei şi a lumii bune: frumuseţe, maniere alese, talent... preocupări înalte... problema feminină, versuri – toate acestea s-au adunat la un loc, într-un amalgam variat, fără a mai pune la socoteală şi cele pe puţin optzeci de mii de ruble zestre pentru fiecare – bani gheaţă – ceea ce nu strică niciodată, independent de ce problemă feminină sau de ordin social... într-un cuvânt, trebuie numaidecât să te introduc în casa asta, e de datoria mea s-o fac. Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin!

— Chiar acum? Dar ai uitat... începu prinţul.

— N-am uitat nimic, vino! Aici, pe scara aceasta superbă. Mă mir că lipseşte portarul, a, da... e sărbătoare şi e învoit, probabil. Nu l-au dat încă afară pe beţivanul acesta. Mie şi numai mie îmi datorează Sokolovici acesta tot norocul lui în viaţă şi în serviciu; dar... iată că am ajuns.

Fără nicio împotrivire, de teamă să nu-l indispună, prinţul îl urma supus şi răbdător; de altfel, era convins că generalul Sokolovici şi toată familia lui nu sunt decât o invenţie subită a unei fantezii exaltate, aşa încât amândoi vor coborî imediat scara; dar, spre marea lui spaimă, speranţa aceasta începu să se destrame, căci generalul îl conducea într-adevăr cu siguranţa omului ce cunoaşte bine rosturile casei; în fiecare moment dădea amănunte biografice sau topografice de o precizie aproape matematică. Când, în sfârşit, au ajuns la primul etaj şi generalul întinse mâna ca să sune la uşa unui frumos apartament din dreapta, prinţul fu gata s-o ia la fugă, dar o

împrejurare cu totul stranie îl ţinu pe loc o clipă.

— Te înşeli, generale, spuse el, văd că pe uşă scrie Kulakov, şi dumneata spui că mergi la Sokolovici.

— Kulakov... Kulakov... nu-nseamnă încă nimic. Locuinţa asta e a lui Sokolovici, şi eu sun la Sokolovici; puţin îmi pasă de Kulakov... Uite că vine cineva să deschidă.

Uşa se deschise, într-adevăr. Feciorul îi anunţă pe vizitatori că „stăpânii nu sunt acasă".

— Păcat! Ti-i, ce păcat! Parcă-i un făcut! repetă de mai multe ori, cu cea mai sinceră părere de rău, Ardalion Aleksandrovici. Să spui, drăguţule, când stăpânii se vor întoarce, că generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin au vrut să le prezinte omagii şi stima lor deosebită, şi că au fost dezolaţi, foarte dezolaţi...

În momentul acela apăru în antreu altcineva de-al casei. Era o doamnă de vreo patruzeci de ani, îmbrăcată cu o rochie închisă, probabil menajera sau poate guvernanta. Auzind de numele generalului Ivolghin şi al prinţului Mîşkin, se apropie cu oarecare curiozitate amestecată cu neîncredere.

— Maria Aleksandrovna nu-i acasă, spuse ea, uitându-se lung mai ales la general; a plecat cu domnişoara, cu Aleksandra Mihailovna, la bunica.

— Nici Aleksandra Mihailovna nu-i acasă? Ah! Dumnezeule, ce neşansă! Şi închipuieşte-ţi doamnă, că ghinionul acesta mă urmăreşte întotdeauna. Vă rog frumos să le transmiteţi omagiile mele, iar Aleksandrei Mihailovna să-i amintiţi... într-un cuvânt, că-i doresc din toată inima ceea ce-şi dorea chia rea, joi seara, când asculta balada lui Chopin; dânsa ţine minte, precis... Cele mai sincere urări! Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin!

— N-am să uit, răspunse doamna, devenind mai încrezătoare şi făcând o reverenţă. Coborând scările, generalul îşi mai exprimă o dată, cu aceeaşi înflăcărare, cele mai vii păreri de rău că n-a putut să-i facă prinţului cunoştinţă cu o familie atât de încântătoare.

— Ştii, dragul meu, am un suflet de poet, ai observat poate? De altfel... de altfel, cred că am greşit şi n-am

nimerit unde trebuie, conchise el deodată. Familia Sokolovici, acum îmi aduc aminte, locuieşte în altă casă, şi chiar, dacă nu mă înşel, sunt cu toţii la Moscova în momentul de faţă. Da, o mică eroare, dar... nu face nimic.

— Un singur lucru aş vrea să ştiu, observă prinţul descurajat, dacă mai pot să mă bizui pe dumneata ori să mă duc singur la Nastasia Filippovna?

— Dacă mai poţi să te bizui pe mine? Să te duci singur? Cum vine asta, când pentru mine e o chestiune de prim ordin, o chestiune de care depinde soarta întregii mele familii? Nu-l cunoşti pe Ivolghin, dragă prietene! Cine spune „Ivolghin" spune „zid"; bizuie-te pe Ivolghin ca pe un zid, aşa se spunea despre mine în escadronul unde mi-am început cariera. Dar să intrăm un minut în casa în care, de câţiva ani, îmi alin sufletul după grijile şi frământările vieţii.

— Vrei să treci pe la dumneata pe-acasâ?

— Nu! Vreau... s-o văd pe doamna Terentieva, văduva căpitanului Terentiev, fostul meu subaltern... şi chiar prieten... Aici, la căpităneascâ, eu renasc sufleteşte şi capăt puteri ca să-ndur vitregia sorţii şi necazurile din sânul familiei. Şi, fiindcă tocmai astăzi port o grea povară pe conştiinţă, aş vrea...

— Mi se pare, murmură prinţul, că am făcut o mare prostie adineauri deranjându-te. De altfel, aşa cum dumneata acum... Adio!

— Vai, dar cum aş putea, cum aş putea să te las să pleci tocmai acum, tânărul meu prieten! se agită generalul. E o văduvă, mamă de familie, care face să vibreze în inima ei nişte coarde ce au ecou în toată fiinţa mea. Vizita la dânsa nu va dura decât cinci minute; aici sunt, ca să spun aşa, ca la mine acasă; mă spăl, îmi refac puţin toaleta, pe urmă luăm o trăsură şi zburăm până la Teatrul Mare. Te asigur, am nevoie de dumneata toată seara... Aici, în casa asta... Am ajuns... Tu eşti, Kolea? Marfa Borisovna e acasă ori ai sosit şi tu abia acum?

— Ba nu, răspunse Kolea, de care dădură în faţa uşii de la intrare. Sunt aici de mult; Ippolit s-a simţit mai rău şi a

trebuit să stea în pat de dimineaţă. M-am dus alături, la băcan, să-i cer cărţile de joc. Marfa Borisovna te aşteaptă. Dar, tată, în ce hal eşti!... adăugă Kolea, observând ţinuta şi mersul tatălui său. Ei, hai să intrăm!

Prezenţa lui Kolea îl îndemnă pe prinţ să-l însoţească pe general până la Marfa Borisovna, cu gândul să stea doar un minut. Avea nevoie de Kolea; era decis să-l lase pe general acolo şi nu-şi putea ierta faptul că a putut să se încreadă în el. Urcară mult, tocmai la al treilea etaj, pe scara de serviciu.

— Vrei să i-l prezinţi pe prinţ? întrebă Kolea, urcând.

— Da, dragă, vreau să-l prezint; generalul lvolghin şi prinţul Mîşkin; dar Marfa Borisovna... cum e...

— Ştii, tată, ar fi mai bine să nu te duci! Îţi sare în cap! De alaltăieri n-ai mai dat pe aici, iar dânsa aşteaptă banii. De ce i-ai făgăduit? Totdeauna faci aşa! Acum, ţin-te bine!

In sfârşit, după ce urcară trei etaje, se opriră înaintea unei uşi joase. Generalului îi cam pierise, se vede, curajul, căci îl tot împingea pe Mîşkin înainte.

— Eu rămân aici, mormăia el. Vreau să-i fac o surpriză... Kolea intră cel dintâi. O doamnă, de vreo patruzeci de ani, sulemenita tare, în scurteică şi papuci, cu părul împletit în cosiţe, apăru în uşă; surpriza pregătită de general se spulberă. De cum îl zări, femeia începu să ţipe:

— A-a, om rău şi viclean ce eşti, mă aşteptam eu! De mult îmi spunea inima!...

— Să intrăm, nu face nimic, bâigui generalul, îndemnându-l pe prinţ şi încercând s-o întoarcă în glumă.

Dar nu i-a mers. De îndată ce intrară, trecând printr-un salonaş strâmt, mobilat cu o jumătate de duzină de scaune cu speteaza şi fundul din împletitură şi cu două măsuţe de joc, stăpâna casei reîncepu pe un ton plângăreţ şi sâcâitor, devenit, se vede, tonul obişnuit în raporturile lor.

— Să-ţi fie ruşine, barbar afurisit, călăul familiei mele, barbar şi despot! M-ai prădat, m-ai stors până-n măduva oaselor şi tot nu eşti mulţumit. Cât o să te mai rabd, om fără inimă şi fără pic de ruşine!

— Marfa Borisovna, Marfa Borisovna! E... prinţul

Mîşkin. Generalul lvolghin şi prinţul Mîşkin! bolborosea Ardalion Aleksandrovici intimidat şi zăpăcit.

— Nici n-ai să mă crezi poate, i se adresă ea deodată prinţului, dacă ţi-aş spune că acest om neruşinat m-a jefuit de tot avutul bieţilor mei copii orfani?! A furat tot, a dus tot, a vândut tot, mi-a amanetat tot, n-a cruţat nimic. La ce-mi folosesc hârţoagele tale de garanţie, om viclean şi mincinos? Răspunde, netrebnicule, cu ce o să-mi hrănesc orfanii? Uitaţi-vă la el, şi acum e beat, abia se ţine pe picioare... Cu ce l-oi fi supărat eu pe bunul Dumnezeu de mă pedepseşte aşa, răspunde, ticălosule, răspunde, călăule!

Dar generalului nu-i mai păsa de toate astea.

— Marfa Borisovna, iată douăzeci şi cinci de ruble, e tot ce pot... datorită bunului meu prieten. Dragă prinţe, m-am înşelat amarnic! Aşa e... viaţa... Şi acum... scuzaţi-mă, mă simt cam... ostenit, spuse Ardalion Aleksandrovici. Proptit în mijlocul odăii şi înclinându-şi capul în dreapta şi în stânga. Cam obosit... scuzaţi-mă! Lenocika, drăguţă, perna...

Lenocika, o fetiţă de opt ani, fugi îndată să aducă o pernă pe care o puse pe o canapea jerpelită. Generalul se aşeză pe canapea cu intenţia de a spune încă multe, dar în aceeaşi clipă se lăsă moale pe într-o rână, şi întorcându-se cu faţa la perete, adormi îndată asemenea unui prunc nevinovat. Cu un gest ceremonios şi plin de amărăciune, Marfa Borisovna îi arătă prinţului un scaun lângă măsuţa de joc, se aşeză şi ea în faţa lui, îşi propti capul pe mâna dreaptă şi privindu-l ţintă începu să suspine şi să se jeluiască. Trei copii, două fetiţe şi un băieţel, Lenocika fiind cea mai mare, veniră şi ei în jur, se proptiră cu mânutele de marginea mesei şi se uitau curioşi la Mîşkin. Din odaia de alături ieşi Kolea.

— Îmi pare bine că te-am întâlnit aici, Kolea, îi spuse prinţul. N-ai putea să mă ajuţi? Trebuie să mă duc negreşit la Nastasia Filippovna. Îl rugasem adineauri pe Ardalion Aleksandrovici să mă conducă, dar uite că a şi adormit. Vrei să-mi arăţi drumul, căci nu mă orientez prea bine şi

nici nu cunosc măcar străzile. Adresa o ştiu: lângă Teatrul Mare, casa Mâtovţovei.

— De Nastasia Filippovna e vorba? Păi, n-a stat niciodată acolo şi nici tata n-a fost vreodată la dânsa, dacă vrei să ştii! Cum de ai putut să te încrezi în el? Nastasia Filippovna locuieşte aproape de Vladimirskaia, pe strada Piati Uglov; nu e departe de aici. Vrei să mergem acum? E ora nouă şi jumătate. Te conduc eu.

Amândoi plecară numaidecât şi fiindcă prinţul nu avea nici măcar cu ce să plătească o birjă, au trebuit să facă drumul pe jos.

— Voiam să-ţi fac cunoştinţă cu Ippolit, spuse Kolea. Este fiul cel mai mare al acestei căpitănese şi era în odaia de alături; e bolnav, azi a zăcut la pat toată ziua. Un om cam ciudat şi din cale-a-fară de susceptibil; de aceea, m-am gândit că poate s-ar simţi stingherit în faţa dumitale, mai cu seamă că ai fost martor la scena de adineauri... Pe mine mă atinge mai puţin, fiind vorba de un tată, pe când la el, în cauză e chiar mama; oricum e o deosebire, deoarece, pentru bărbaţi, într-o asemenea situaţie, nu e nimic ruşinos. Nu ştiu, poate că e o prejudecată la mijloc care mă îndeamnă să cred că oamenii n-au dreptate când fac deosebire între sexe, condamnând la femeie ceea ce se trece cu vederea bărbatului. Uite, Ippolit e un băiat admirabil, dar se lasă stăpânit şi el de anumite prejudecăţi.

— E bolnav de plămâni?

— Aşa se pare. Şi poate c-ar fi mai bine pentru el să moară cât mai curând ca să scape. Eu, cel puţin, în locul lui, aş fi preferat să *mor* decât să lungesc acest chin. Îi e milă de fraţii şi surorile mai mici pe care i-ai văzut adineauri. Dacă ar fi cu putinţă şi am avea bani, ne-am părăsi amândoi familiile şi ne-am muta împreună. E visul nostru. Da! Când i-am povestit mai înainte păţania dumitale, a fost indignat. Zicea că cine primeşte o palmă şi nu-l provoacă la duel pe cel care l-a insultat e un laş. De altfel, e aşa de nervos şi de pornit în ultima vreme, că nici nu-l mai contrazic. Aşa, vasăzică, Nastasia Filippovna te-a invitat la dânsa?

— Tocmai că nu m-a invitat.

— Atunci cum vrei să te duci acolo? strigă Kolea, oprindu-se de mirare în mijlocul trotuarului. Şi... mergi în hainele astea? Păi... are musafiri astăzi.

— De fapt, nici eu nu ştiu cum am să fac. Mă primeşte – bine; nu mă primeşte – n-am încotro, fie ce-o fi! Cât despre haine – n-am altele.

— Ai treabă cu Nastasia Filippovna? Sau te duci numai *pour passer le temps*, în lumea bună"?

— Ba nu pentru asta, adică... propriu-zis, aş avea treabă... dar, vezi, asta e cam greu de explicat...

— Pentru ce anume te duci, asta te priveşte. Principalul e că nu te dai în vânt ca să petreci cu orice preţ o seară în societatea încântătoare a unor curtezane, generali şi cămătari. Dac-ar fi aşa, prinţe, iartă-mă că ţi-o spun, aş râde din suflet de dumneata şi te-aş dispreţui. Pe la noi nu prea există oameni cinstiţi, încât n-ai pe cine să respecţi. Fără să vrei, îi priveşti pe toţi cu dispreţ, iar ei pretind să fie respectaţi. Chiar şi Varia. Ai observat, prinţe, că în epoca noastră te ciocneşti numai de aventurieri? Şi mai ales la noi, în Rusia, în scumpa noastră patrie. Cum s-a ajuns la asta, nu pricep. Totul părea clădit pe nişte temelii atât de trainice, iar acum ce să vezi? Toată lumea o recunoaşte; se vorbeşte şi se scrie peste tot despre asta. Presa demască, acuză; la noi toţi demască şi acuză. Cei dintâi, au început părinţii să cedeze, ruşinându-se de vechea lor morală. La Moscova, un părinte îşi îndemna fiul să facă orice, numai bani să iasă; s-a scris şi în ziare. Uite, de pildă, generalul meu. Ce-a ajuns? Şi totuşi, convingerea mea este că e un om cinstit, crede-mă! Si dacă a ajuns în halul în care îl vezi – e numai din cauza băuturii şi a vieţii dezordonate pe care o duce. Zău aşa! Mi se rupe inima pentru el; nu îndrăznesc s-o spun, pentru că toţi m-ar lua în râs, dar tare mi-e milă de el. Pe de altă parte, toţi deştepţii ăştia – nu-i nimic de capul lor! Nişte cămătari, toţi până la unul. Ippolit aprobă cămătăria, susţine că fără asta nu se poate şi vorbeşte despre nişte crize economice, de un fel de fluxuri şi refluxuri, lua-le-ar naiba! Mă supără

grozav când îl aud vorbind aşa, dar ce să-i faci – e înveninat râu. Închipuieşte-ţi că mama lui, căpităneasa, stoarce bani de la general şi tot lui îi împrumută cu dobândă mare pe termene scurte; mai mare ruşinea! Dar ştii că mama, mama mea, Nina Aleksandrovna, generăleasa, îl ajută cât se poate pe Ippolit cu bani, cu haine şi lenjerie, cu de toate, chiar şi copiilor le trimite câte ceva prin el, pentru că mama lor nu are grijă de ei. Şi Varia la fel.

— Vezi, spuneai că nu mai există oameni cinstiţi, oameni dintr-o bucată, că toţi nu sunt decât nişte cămătari; iată însă că sunt şi altfel de oameni: mama dumitale şi cu Varia, de pildă. Să-i ajuţi tocmai pe ei, şi în asemenea condiţii, nu este oare un semn de tărie sufletească?

— Varia o face mai mult din orgoliu, din ambiţie, ca să nu se lase mai prejos decât mama; pe când mama, cu adevărat... o stimez pentru asta. Da, o aprob şi-i admir purtarea. Chiar şi Ippolit e mişcat, cât îi el de înrăit. La început râdea şi găsea că e o înjosire din partea mamei; acum însă, îl văd uneori foarte impresionat. Hm! Aşadar, dumneata numeşti asta tărie sufletească? Iau notă. Ganea nu ştie nimic; altfel ar spune că e încurajare la vicii...

— Ganea nici nu ştie? Îmi vine să cred acum că el nu cunoaşte şi multe alte lucruri, zise prinţul, furat de gânduri.

— Dar ştii, prinţe, dumneata îmi placi foarte mult. Felul cum te-ai purtat mai adineauri nu-mi iese din minte.

— Şi dumneata îmi placi, Kolea.

— Aş vrea să te întreb cum ai de gând să-ţi aranjezi viaţa aici? În curând o să am o ocupaţie şi o să câştig cât de cât. Hai să luăm o locuinţă împreună: eu, dumneata şi cu Ippolit; iar tata va găsi la noi adăpost ori de câte ori va fi la ananghie.

— Cu cea mai mare plăcere. Dar lasă că mai vorbim noi despre asta. Acum sunt foarte... foarte tulburat. Cum! Am şi ajuns? În casa asta, vasăzică... Ce intrare somptuoasă! Cu portar în uniformă. Nu ştiu, zău, Kolea, dacă am făcut bine că am venit.

Prinţul rămase locului, nehotărât.

— Ai să-mi povesteşti mâine. Curaj! Nu te pierde cu firea. Îţi urez succes, pentru că şi eu împărtăşesc întru totul părerile dumitale. Rămâi cu bine. Acum mă întorc la Ippolit şi am să-i împărtăşesc şi lui propunerea pe care ţi-am făcut-o. Nici nu mă îndoiesc că au să te primească; să n-ai nicio teamă! E o femeie teribil de originală. Urcă scara asta, la primul etaj, o să te conducă portarul.

XIII

Cu mare îndoială în suflet, prinţul urcă scara, făcându-şi mereu curaj. „Tot ce-ar putea să mi se întâmple mai rău, îşi făcea el socoteala, e să nu mă primească şi să-şi facă o părere proastă despre mine, ori să mă primească şi să-mi râdă-n nas... Dar ce importanţă are acum?" În adevăr, nu de asta se temea el, ci îl frământa mai ales o altă întrebare, la care nu găsea niciun răspuns liniştitor: „Ce avea de gând totuşi să facă acolo şi pentru ce anume venise?" Admiţând chiar că ar găsi un prilej potrivit pentru a-i spune Nastasiei Filippovna: „Nu te mărita cu omul acesta, te nenoroceşti; el nu te iubeşte, îţi râvneşte numai banii, el singur mi-a spus-o, şi Aglaia Epancina mi-a vorbit la fel, iar eu am venit să te previn". Ar fi oare corect din anumite puncte de vedere? Intervenea aici o altă chestiune, de o importanţă neasemuită pentru el, încât îi era frică să se gândească la asta; nu credea posibil şi nu îndrăznea sa admită cel puţin că ar putea s-o pună şi nici măcar nu ştia cum s-o formuleze; sângele-i năvăli în obraz şi-l treceau fiori numai la gândul unei asemenea eventualităţi. Dar, cu toate aceste ezitări şi îndoieli, intră şi întrebă de Nastasia Filippovna.

Nastasia Filippovna ocupa un apartament nu prea mare, dar într-adevăr splendid mobilat. În aceşti cinci ani de viaţă la Petersburg a fost o vreme, mai ales la început, când Afanasi Ivanovici s-a arătat deosebit de darnic faţă de ea, neprecupeţind niciun fel de cheltuieli; spera să-i câştige dragostea şi încerca s-o încânte oferindu-i o viaţă plină de confort; ştia ce uşor se deprinde omul cu luxul şi ce greu îi vine să renunţe la el, după ce i-a devenit o necesitate. În această privinţă, Toţki rămânea fidel vechilor tradiţii din vremuri bune, fără a căuta să le schimbe câtuşi de puţin şi păstrând un respect nemărginit faţă de puterea de subjugare a lucrurilor ce desfată

simţurile. Nastasia Filippovna nu refuza luxul ce i se oferea, ba s-ar zice chiar că nu-i displăcea, deşi – şi aici e partea curioasă a comportării ei – nu se lăsa dominată, stăpânită de această viaţă de lux, ca şi cum ar fi putut să se lipsească oricând de ea; ba ori de câte ori avea prilejul, ţinea să i-o declare pe faţă lui Toţki, ceea ce îl contraria nespus. De altfel, mai erau şi multe alte amănunte în felul de a fi al Nastasiei Filippovna care îl impresionau neplăcut (iar mai pe urmă i-au provocat şi dezgustul). Fără a mai vorbi de speţa aceea nesuferită de oameni dezagreabili la înfăţişare în anturajul cărora se complăcea uneori, ea lăsa când şi când să răzbească din firea ei şi alte înclinaţii extrem de ciudate, vădind un amestec barbar de gusturi cu totul diferite, precum şi o capacitate de a se împăca şi de a se mulţumi cu unele procedee şi maniere pe care un om de condiţie şi rafinat nici n-ar putea să le conceapă. Într-adevăr, dacă s-ar fi întâmplat, de pildă, ca Nastasia Filippovna să dea dovadă, la un moment dat, de o nostimă şi drăgălaşă ignoranţă şi n-ar fi ştiut, să zicem, că fetele de la ţară nu pot purta lenjerie fină de sifon, cum poartă ea, cu siguranţă lucrul acesta nu l-ar fi indispus pe Afanasi Ivanovici. Spre asta tindea la început toată educaţia pe care o primise Nastasia Filippovna, cam astfel de rezultate urmărea programul educativ al lui Toţki, de altfel, foarte versat în acest domeniu. Şi totuşi, vai! Rezultatele se dovediră a fi cu totul nesatisfăcătoare în cazul Nastasiei Filippovna. Se ascundea în firea ei ciudată ceva ce-l uimea până şi pe Afanasi Ivanovici prin originalitatea extraordinar de captivantă, care uneori exercita şi astăzi încă o puternică atracţie asupra lui, deşi îşi dădea bine seama că toate proiectele şi socotelile lui de până atunci cu privire la Nastasia Filippovna se năruiseră iremediabil.

Spre surprinderea prinţului Mîşkin, subreta care îi deschise uşa (stăpâna casei ţinea în serviciul ei numai personal feminin) îi ascultă rugămintea de a fi anunţat fără niciun fel de mirare. Nici încălţămintea lui murdară, nici pălăria cu borurile largi, nici pelerina şi nici aerul sfios şi stângaci n-o impresionară câtuşi de puţin. Îl ajută să-şi

scoată pelerina, îl pofti să aştepte în vestibul şi se duse îndată să-l anunţe.

Societatea care se adunase în seara aceea la Nastasia Filippovna se reducea numai la vreo câţiva oaspeţi, obişnuiţi ai casei. Erau relativ puţini faţă de numărul acelora care veneau de obicei în această zi aniversară la tânăra femeie. În primul rând erau prezenţi Afanasi Ivanovici Toţki şi Ivan Feodorovici Epancin; amândoi păreau bine dispuşi, cu toate că sub masca politeţii îşi ascundeau destul de prost neliniştea, aşteptând declaraţia oficială făgăduită de Nastasia Filippovna în legătură cu Ganea. În afară de ei, mai era, fireşte, şi Ganea; tăcut, foarte îngrijorat, el nu-şi dădea osteneala să fie „prea amabil"; stătea cam deoparte, fără să scoată o vorbă. Nu se putuse decide s-o aducă şi pe soră-sa, dar nici Nastasia Filippovna, se pare, nu băgase în seamă absenţa Variei; în schimb, îndată ce-l văzu pe Ganea, făcu aluzie la scena dintre el şi prinţ. Generalul, care încă nu ştia cele întâmplate, voi să afle despre ce era vorba. Atunci Ganea povesti pe un ton sec şi reţinut, dar cu toată sinceritatea, incidentul, adăugând imediat că şi-a cerut scuze prinţului. Totodată îşi exprimă în termeni foarte categorici părerea că i se pare destul de ciudat şi nu vede de ce se spune că prinţul e „un idiot, că el îl consideră, dimpotrivă, foarte inteligent şi că, în orice caz, prinţul e un om care ştie ce vrea". Nastasia Filippovna îi ascultă părerea cu multă atenţie, fără să-l slăbească din ochi; numaidecât veni vorba şi despre Rogojin, care luase o parte atât de activă în întâmplările din dimineaţa acelei zile; de persoana lui s-au interesat în mod special Afanasi Ivanovici şi Ivan Feodorovici Ptiţân s-a dovedit a fi în măsură să spună şi alte lucruri interesante despre Rogojin, întrucât alergase aproape până la ora nouă seara să-i aranjeze acestuia diferite treburi băneşti. Rogojin pretindea categoric să i se procure chiar astăzi o sută de mii de ruble. „E drept că era cam beat, adăugă Ptiţân, dar suta de mii de ruble, cu toate că nu-i chiar aşa uşor de găsit, se pare că, în cele din urmă, o va căpăta; nu se ştie însă dacă banii îi va avea

chiar astăzi şi dacă i se va înmâna suma întreagă dintr-o dată; aleargă mai mulţi pentru el: şi Kinder, şi Trepalov, şi Biskup; oferă orice dobândă şi, bineînţeles, toate astea le face sub puterea băuturii şi a bucuriei neaşteptate..." încheie Ptiţân. Toate noutăţile acestea au fost ascultate cu vădit interes, dar într-o tăcere aproape lugubră. Nastasia Filippovna tăcea, nedorind, probabil, să-şi exprime părerea; la fel şi Ganea. Generalul Epancin, în străfundul sufletului, era poate cel mai îngrijorat dintre toţi; perlele oferite de el în cursul dimineţii fuseseră primite cu o amabilitate prea distantă şi cu un surâs cam ciudat. Singur Ferdâşcenko, dintre toţi oaspeţii, era plin de voie bună, veselia lui fiind puţin cam zgomotoasă; râdea în hohote uneori chiar fără niciun motiv şi numai pentru că singur îşi luase rolul de măscărici. Până şi Afanasi Ivanovici, care era cunoscut ca un vorbitor strălucit şi spiritual, şi care, de obicei, la asemenea reuniuni, dădea tonul conversaţiei, părea acum indispus şi, ceva cu totul de mirare la el, vizibil stingherit. Ceilalţi musafiri, cum s-a mai spus, puţini la număr (un biet profesor de liceu, bătrân, invitat Dumnezeu ştie de ce, şi un foarte tânăr necunoscut, atât de timid, încât toată seara n-a scos o vorbă, o actriţă vioaie de vreo patruzeci de ani, şi o altă doamnă, tânără, extrem de frumoasă, admirabil îmbrăcată, dar neobişnuit de tăcută), nu numai că nu erau în stare să înviorеze cit de cât conversaţia, ci pur şi simplu, uneori nici nu ştiau despre ce ar putea să vorbească.

Iată de ce sosirea prinţului se nimeri a fi cât se poate de binevenită. Anunţarea lui provocă surprindere, nedumerire, ba şi câteva zâmbete ironice, mai cu seamă când cei de faţă înţeleseră din mirarea Nastasiei Filippovna că ea nici nu se gândise să-l invite. Dar în aceeaşi clipă Nastasia Filippovna manifestă atâta bucurie, încât mare parte din oaspeţi arborară o mină de circumstanţă, pregătindu-se să-l întâmpine cu râsete şi voie bună pe acest musafir neaşteptat.

— Să zicem că o face mai mult dintr-o inocenţă sufletească, conchise Ivan Feodorovici Epancin, şi cu toate

că, în general, nu e bine să încurajezi asemenea porniri, totuşi nu e rău că a venit; în momentul de faţă, oricât de ciudată ar fi maniera aceasta de a se înfăţişa nepoftit, după cât îl cunosc, vom avea, cred, prilejul de a ne înveseli puţin.

— Cu atât mai mult, cu cât singur şi-a căutat-o! se grăbi să adauge Ferdâşcenko.

— Adică? întrebă aspru generalul, care nu-l suferea pe Ferdâşcenko.

— Îşi va plăti adică taxa de intrare, îl lămuri celălalt.

— De! Prinţul Mîşkin, oricum, nu-i un Ferdâşcenko, zise răutăcios generalul, care nu se putea împăca cu gândul că se afla cu Ferdâşcenko în aceeaşi societate şi încă pe picior de egalitate.

— Ei, generale, fii mai îngăduitor faţă de Ferdâşcenko, răspunse acesta, zâmbind cu tâlc. Eu mă bucur aici de drepturi speciale.

— Şi care sunt, mă rog, aceste drepturi speciale?

— Data trecută, am avut onoarea să le arăt într-o expunere amănunţită. O să le mai spun o dată astăzi, pentru Excelenţa voastră. Vedeţi, Excelenţă, toţi sunt spirituali, numai eu nu sunt. În schimb, am obţinut permisiunea de a spune adevărul, căci se ştie că numai aceia spun adevărul, care n-au spirit. Mai mult, sunt un om răzbunător, din aceeaşi lipsă de spirit. Rabd cu resemnare orice ofensă, dar numai până la cel dintâi eşec pe care-l suferă ofensatorul; cum i se întâmplă ceva neplăcut, i-o reamintesc numaidecât şi mă răzbun cu vârf şi îndesat; lovesc cu copita, cum s-a exprimat Ivan Petrovici Ptiţân, care, fie vorba între noi, nu obişnuieşte să dea cu copita. Cunoşti, Excelenţă, fabula lui Krîlov *Leul şi Măgarul*? Ei bine, în această situaţie suntem noi, dumneata şi cu mine, de parcă ar fi fost scrisă anume pentru noi doi.

— Am impresia că te cam întreci cu măsura, Ferdâşcenko, se indignă generalul.

— De ce adică, Excelenţă? reluă încântat Ferdâşcenko, care numai atât aştepta ca să poată umfla şi încâlci cât mai mult lucrurile. Nicio grijă, Excelenţă, doar îmi cunosc

lungul nasului; dac-am spus că suntem, dumneavoastră şi cu mine, leul şi măgarul din fabula lui Krîlov, e pentru că îmi asum, bineînţeles, rolul Măgarului, iar Excelenţa voastră sunteţi Leul, întocmai cum se spune în fabulă:

„Puternicul leu, spaima pădurilor, La bătrâneţe, ajunsese de plâns."

Iar eu, Excelenţă, sunt Măgarul.

— Asupra acestui ultim punct sunt absolut de acord, lăsă să-i scape generalul.

Toate acestea, bineînţeles, fură spuse cu multă maliţiozitate şi cu intenţia vădită de a înţepa; dar, printr-o înţelegere tacită a obişnuiţilor casei, a rămas statornicit ca lui Ferdâşcenko să-i fie îngăduit să joace rolul de măscărici.

— Păi, dacă sunt primit şi tolerat aici, strigase el într-o zi, e numai pentru că vorbesc aşa sau poate anume ca să vorbesc aşa. Altfel, cum e posibil să mă primească cineva? Parcă eu nu-mi dau seama. Pot să stau eu, un Ferdâşcenko, alături de un gentleman distins ca Afanasi Ivanovici? Nu rămâne decât o singură explicaţie: mi se dă un loc lângă dânsul tocmai pentru că e ceva de neînchipuit.

Deşi cam grosolane, aceste ieşiri se dovedeau uneori destul de usturătoare, ba şi veninoase câteodată, şi tocmai de aceea, se pare, îi făceau plăcere Nastasiei Filippovna. Cei care doreau să frecventeze salonul ei erau nevoiţi să-l asculte şi să-l rabde pe Ferdâşcenko. Şi poate că nu se înşela deloc presupunând că era primit acolo tocmai pentru faptul că prezenţa lui devenise, chiar de la început, insuportabilă pentru Toţki. Ganea, pe de altă parte, a avut şi el de îndurat nenumărate mizerii din partea lui Ferdâşcenko, care şi în această privinţă a ştiut să-i fie de mare folos Nastasiei Filippovna.

— În ce-l priveşte pe prinţ, ce va să vie, eu îl voi pune să ne cânte o romanţă la modă, fistichie, încercă o nouă butadă Ferdâşcenko, trăgând cu coada ochiului spre Nastasia Filippovna pentru a vedea ce impresie a produs.

— Nu cred că ai nimerit, Ferdâşcenko, şi, în general, te-

aş ruga să-ţi mai temperezi zelul, observă cu răceală Nastasia Filippovna.

— Mă ro-og! Dacă se bucură de ocrotirea dumneavoastră specială, atunci, fireşte, se schimbă socoteala, voi fi mai îngăduitor…

Dar, fără să-l mai asculte, Nastasia Filippovna se ridică şi se duse în întâmpinarea musafirului.

— Regret mult că, în graba plecării, am uitat să te invit azi-dimineaţă, începu ea venind spre Mîşkin. De aceea sunt încântată că-mi oferi acum prilejul să-ţi mulţumesc şi să te felicit pentru iniţiativa de care ai dat dovadă.

În timp ce vorbea, se uita cu atenţie la Mîşkin, încercând să ghicească pe chipul lui motivul vizitei.

Dac-ar fi fost mai puţin tulburat, prinţul ar fi putut să răspundă la cuvintele acestea amabile; dar era atât de impresionat, orbit aproape, încât nu putu scoate niciun cuvânt. Nastasia Filippovna remarcă acest lucru nu fără satisfacţie. În seara aceea era deosebit de frumos îmbrăcată şi producea o impresie extraordinară. Luându-l pe Mîşkin de braţ, îl conduse în salon. În prag, prinţul se opri deodată şi cu vocea sugrumată de emoţie îi vorbi într-o şoaptă grăbită:

— În dumneata, totul e perfecţiune… chiar şi faptul că eşti slabă şi palidă… Nici n-aş fi putut să mi te închipui altfel decât aşa cum eşti. Doream atât de mult să vin la dumneata… Eu… iartă-mă…

— Nu te scuza, răspunse râzând Nastasia Filippovna, altfel rişti să se împrăştie farmecul originalităţii şi al surprizei. Vasăzică, e adevărat ceea ce se spune despre dumneata, că eşti un om ciudat. Aşadar, mă consideri o perfecţiune?

— Da.

— Cu tot spiritul dumitale de observaţie, te înşeli. Chiar astăzi vei avea prilejul să te convingi de contrariul. Şi îl prezentă pe Mîşkin invitaţilor, dintre care o parte îl cunoşteau. Toţki, bineînţeles, găsi un cuvânt amabil pentru nou-venit. Conversaţia, care lâncezea, păru că se înviorează puţin. Toate limbile se dezlegară toţi căpătară

bună dispoziţie. Nastasia Filippovna îl pofti pe prinţ să ia loc lângă dânsa.

— Mai e cazul să ne mirăm oare de venirea prinţului? strigă Ferdâşcenko, a cărui voce le domina pe celelalte. Acum, totul e limpede şi lucrurile vorbesc de la sine!

— Totul e mai mult decât limpede şi lucrurile sunt mai mult decât grăitoare, îi ţinu deodată isonul Ganea, renunţând la mutismul de pânâ atunci. Îl observ astăzi întruna pe prinţ din momentul când, în cabinetul lui Ivan Fcodorovici, portretul Nastasiei Filippovna i-a atras pentru prima oară atenţia. Îmi amintesc foarte bine că încă de-atunci mi-a trecut prin cap un gând care acum pare a se adeveri pe deplin şi pe care, de altfel, mi l-a confirmat prinţul prin mărturisirea ce mi-a făcut-o.

Toate astea Ganea le rosti pe un ton grav, fără nicio urmă de glumă, aproape morocănos, ceea ce păru destul de ciudat.

— Nu ţi-am făcut nicio mărturisire, vorbi domol prinţul, roşindu-se până la urechi, am răspuns numai la o întrebare a dumitale.

— Bravo, bravo! se entuziasma Ferdâşcenko. Cel puţin, e sincer; e şi isteţ, şi sincer!

Toată lumea râse zgomotos.

— Dar nu mai ţipa aşa, Ferdâşcenko, observă scârbit, fără să ridice glasul, Ptiţân.

— Nu bănuiam că ai fi capabil de asemenea *prouesses,* prinţe, îl ironiza Ivan Feodorovici. Ai întrecut orice aşteptare! Şi eu care te credeam un filosof! Când colo, eşti omul care tace şi face!

— Când mă uit la prinţ, că s-a înroşit la această glumă nevinovată ca o fată de pension, îmi dau seama că-i un tânăr destoinic, însufleţit de cele mai lăudabile intenţii, rosti neaşteptat sau, mai bine zis, molfăi bătrânul profesor sexagenar, de la care nimeni nu se aşteptase că va deschide gura în seara aceea.

Se stârni un râs general. Crezând, probabil, că a spus cine ştie ce vorbă de duh, bătrânelul se porni, la rândul lui. Să râdă cu mare poftă, până ce, la urmă, se înecă într-un

violent acces de tuse. Nastasia Filippovna, căreia, nu se ştie de ce, îi plăcea să se înconjoare cu tot felul de bătrâni şi bătrâne, de cele mai multe ori nişte oameni blajini şi săraci cu duhul, se duse repede la el, îl mângâie şi-l sărută pe obraji şi-i mai oferi o ceaşcă de ceai. Îi ceru apoi jupânesei să-i aducă o mantilă, în care se înfăşură, poruncind să se mai pună lemne pe foc. La întrebarea cât e ceasul, jupâneasa îi răspunse că e zece şi jumătate.

— Domnilor, am o propunere: să bem şampanie! anunţă deodată Nastasia Filippovna. O am pregătită. Poate că şampania o să vă mai înveselească puţin. Vă rog, fără multe ceremonii.

Invitaţia aceasta, făcută într-o formă atât de naivă, păru cât se poate de ciudată din partea Nastasiei Filippovna; era cunoscută ţinuta deosebit de sobră a seratelor ei în general. Atmosfera şi aşa se mai înviorase puţin, deşi se resimţea o încordare nefirească. Bineînţeles, propunerea de a ciocni un pahar de şampanie n-a fost respinsă; primul se declară de acord generalul; exemplul lui fu urmat de doamna cea dezgheţată, apoi de bătrânul profesor, de Ferdâşcenko şi, în sfârşit, de toată lumea. Toţki luă şi el o cupă, cu gândul, probabil, de a nu face opinie separată de exuberanţa puţin obişnuită a oaspeţilor, pe care ar fi vrut s-o tempereze până la limitele unei simple voioşii mondene. Numai Ganea nu se atinse de băutură. Cât despre Nastasia Filippovna, ea ţinu să declare că va bea trei cupe cu şampanie. De altfel, felul ei ciudat de a fi în seara aceea, cu mişcări febrile, cu izbucniri neaşteptate şi inexplicabile de râs nervos alternând brusc cu momente de îngândurare şi priviri melancolice părea să ascundă o enigmă. Nu e de mirare că unii fură înclinaţi să creadă că are febră, pentru ca la urmă să-şi dea seama că în realitate erau semnele unei aşteptări înfrigurate a ceva ştiut numai de dânsa, judecând după gesturile de nerăbdare pe care le lăsa să-i scape şi de faptul că devenea din ce în ce mai distrată.

— Mi se pare că ai un pic de febră? îi spuse doamna cea vioaie.

— Ba chiar o febră în toată legea; de aceea am şi pus mantila asta pe mine, răspunse Nastasia Filippovna, care făcea feţe-feţe, străduindu-se să-şi stăpânească fiorul ce o străbătea din când în când.

O mişcare de nelinişte se produse printre musafiri.

— N-ar fi mai bine s-o lăsăm pe gazda noastră să se odihnească? îşi dădu cu părerea Toţki, aruncând o privire spre Ivan Feodorovici.

— Nu, domnilor! Vă rog să rămâneţi. Am nevoie în mod deosebit de prezenţa dumneavoastră astă-seară, stărui cu un ton grav şi apăsat Nastasia Filippovna.

Şi cum aproape toţi invitaţii aflaseră între timp că în seara aceea urma să fie luată o hotărâre foarte importantă, cuvintele ei li se părură cât se poate de semnificative. Generalul şi Toţki schimbară din nou câte o privire. Ganea tresări, stăpânindu-şi cu greu neliniştea.

— Hai să jucăm *un petit jeu,* propuse doamna cea dezgheţată.

— Cunosc *un petit jeu* admirabil şi foarte original, sări Ferdâşcenko; în orice caz, n-a fost jucat decât o singură dată în lume, cred; din păcate, n-a prins.

— Ce joc anume? întrebă doamna cea dezgheţată.

— Ne adunaserăm într-o zi mai mulţi inşi la o masă prietenească şi, bineînţeles, eram cam ameţiţi. Deodată, cineva face propunerea ca fiecare dintre cei prezenţi, fără să se scoale de la masă, să povestească ceea ce în străfundul conştiinţei lui i se pare c-ar fi cea mai urâtă faptă din viaţa lui; condiţia esenţială era să spui cu toată sinceritatea adevărul, gol-goluţ, fără să baţi câmpii.

— Ciudată idee, observă generalul.

— Adevărat, nimic mai ciudat, Excelenţă, dar tocmai aici e tot farmecul.

— Ideea-i ridicolă, zise Toţki; de altfel, n-ar avea decât o singură explicaţie: e un fel de a te lăuda.

— Poate tocmai de asta era şi nevoie, Afanasi Ivanovici.

— La un astfel de joc, îţi vine mai degrabă să plângi decât să râzi, remarcă doamna cea dezgheţată.

— E o idee pur şi simplu absurdă, declară Ptiţân.

— Şi aţi reuşit? întrebă Nastasia Filippovna.
— Tocmai că nu am reuşit; rezultatul a fost deplorabil. Fiecare, bineînţeles, a povestit câte ceva, mulţi au spus adevărul, ba unii, n-o să mă credeţi, povesteau cu un fel de voluptate; numai că, până la urmă, toată lumea s-a simţit ruşinată. Altminteri, a fost destul de nostim şi cu haz, într-un anumit sens, bineînţeles.
— Să ştii că ideea nu e rea! se învioră deodată Nastasia Filippovna. Eu zic să încercăm, domnilor. Adevărul e că nu prea ne distrăm. Dacă fiecare dintre noi ar consimţi să povestească ceva… în acest gen… dacă vrea, bineînţeles; nimeni nu-i obligat; libertate deplină… ei, ce spuneţi? Poate că am rezista până la capăt, ai? Cel puţin e ceva foarte original.
— E o idee genială! strigă Ferdâşcenko. De altfel, doamnele se exclud, participă numai bărbaţii; vom trage la sorţi, ca şi atunci! Neapărat! Cine nu vrea cu tot dinadinsul este liber să se abţină, deşi n-ar fi deloc lăudabil! Scrieţi-vă numele pe o bucăţică de hârtie, domnilor, şi depuneţi-le aici, în pălăria mea; prinţul o să tragă. Jocul nu-i deloc complicat; fiecare va povesti cea mai urâtă faptă din viaţa lui, e cel mai uşor lucru, domnilor! O să vă convingeţi! Dacă cineva va avea o eclipsă subită de memorie, mă însărcinez să-i aduc eu aminte de câte ceva.
Ideea aceasta genială n-a fost însă pe placul nimănui. Unii se încruntau, alţii zâmbeau ironic, câţiva ridicară obiecţii, dar fără să insiste prea mult, ca, de pildă, Ivan Feodorovici, care prefera să n-o contrazică pe Nastasia Filippovna, văzând-o atât de pasionată pentru ideea aceasta stranie. Căci în dorinţele ei, când se decidea să manifeste vreuna, fie chiar şi cea mai capricioasă şi absolut inutilă pentru dânsa, Nastasia Filippovna era furtunatoasă şi neîndurătoare. Întocmai aşa se-ntâmplase şi acum; părea foarte surescitată, nu-şi găsea astâmpăr, izbucnea într-un râs nervos şi isteric, în special când Toţki, îngrijorat de starea ei, încercă s-o determine să renunţe. Ochii ei negri scânteiau, două pete roşii îi apărură pe

obrajii palizi. Poate expresia de plictiseală şi dezgust de pe feţele unora dintre musafiri îi aţâţa şi mai mult pofta de a le juca un renghi sau, poate, îi plăcea tocmai brutalitatea şi cinismul acestei idei năstruşnice, iar ciţiva erau încredinţaţi că ea urmărea, de fapt, un anume gând ascuns. Treptat, aproape toţi consimţiră; oricum, era destul de nostim şi interesant, iar pentru unii chiar foarte ademenitor. Ferdâşcenko, mai ales, nu-şi găsea locul de nerăbdare.

— Dar dacă e ceva ce nu se poate povesti… în prezenţa doamnelor? cuteză să întrebe, biruindu-şi timiditatea, tânărul cel tăcut.

— Ei bine, ai să povesteşti altceva; lucruri urâte găseşti totdeauna câte vrei, îl lămuri Ferdâşcenko, nu fi copil!

— Dar uite, eu, de pildă, nu ştiu care anume dintre faptele mele trebuie s-o consider drept cea mai urâtă, interveni, la rândul ei, doamna cea dezgheţată.

— Cucoanele sunt scutite să povestească, adică în sensul că nu sunt obligate; dacă totuşi le vine inspiraţia, acceptăm cu recunoştinţă. De asemenea şi bărbaţii, care nu vor cu niciun preţ, sunt scutiţi.

— Dar cum se va putea şti că nu mint? întrebă Ganea, iar dacă vom minţi, tot sensul şi farmecul jocului se pierde. Şi cine va avea curajul să spună adevărul curat? Imposibil să nu spună şi minciuni.

— Chiar şi atunci, perspectiva de a vedea cum minte omul e de ajuns de ispititoare. De altfel, tu, Ganecika, poţi să fii liniştit în privinţa asta, pentru că fapta ta cea mai urâtă este şi aşa arhicunoscută. Dar gândiţi-vă numai, domnilor, exclamă deodată Ferdâşcenko, într-un fel de extaz, gândiţi-vă numai cu ce ochi ne vom uita unii la alţii după aceea, mâine, de pildă!

— Dar cum se poate aşa ceva? Nastasia Filippovna, îmi place să cred că nu-i ceva serios? întrebă Toţki cu demnitate.

— Cine se teme de lup nu se duce în pădure! replică ea cu un zâmbet răutăcios.

— Dar, dă-mi voie, domnule Ferdâşcenko, cum poţi

dumneata să faci din asta un joc de societate? stărui Toţki din ce în ce mai neliniştit. Te asigur că asemenea lucruri nu izbutesc niciodată; singur ai spus că rândul trecut a dat greş.

— Cum, a dat greş? N-am povestit eu data trecută cum am furat trei ruble? Uite aşa, m-am apucat şi am povestit.

— Să zicem. Totuşi, n-ai avut posibilitatea să povesteşti totul în aşa fel încât să pară adevărat şi să ţi se dea crezare? Şi Gavrila Ardalionovici are dreptate când spune că la cea dintâi notă falsă tot jocul îşi va pierde hazul. Respectarea adevărului în cazul de faţă presupune o lăudăroşenie de prost gust, ceea ce pentru noi ar fi de neconceput şi cu totul deplasat!

— Reţin subtilitatea remarcii şi constat că rafinamentul dumitale, stimate Afanasi Ivanovici, începe să mă impresioneze chiar şi pe mine, strigă Ferdâşcenko. Vedeţi, domnilor, spunând că n-am putut istorisi furtul meu în aşa fel ca să pară verosimil, Afanasi Ivanovici lasă să se înţeleagă de fapt, într-un mod fin şi delicat, că n-aş fi putut fura (pentru că despre aşa ceva e necuviincios să vorbeşti cu glas tare), deşi, poate, în adâncul sufletului este perfect convins că Ferdâşcenko ar fi fost în stare să comită un furt! Dar să revenim, domnilor, la jocul nostru; bileţelele cu numele dumneavoastră au fost adunate, mi l-ai dat şi dumneata, Afanasi Ivanovici, prin urmare, nimeni nu refuză! Şi acum, prinţe, trage dumneata!

Prinţul băgă mâna în pălărie şi scoase primul nume, care se nimeri să fie al lui Ferdâşcenko; apoi ieşiră pe rând numele celorlalţi; Ptiţân – al doilea, generalul – al treilea, Afanasi Ivanovici – al patrulea, prinţul – al cincilea, Ganea – al şaselea ş.a.m.d. Doamnele s-au abţinut.

— O, Doamne, ce ghinion! strigă Ferdâşcenko. Speram ca primul să iasă prinţul şi apoi generalul. Dar, slavă Domnului că cel puţin după mine urmează Ivan Petrovici; tot e ceva, voi avea şi eu o satisfacţie. După cum vedeţi, domnilor, mie îmi revine să dau pildă de generozitate, şi nici nu vă puteţi închipui cât de mult regret în clipa de faţă că sunt un personaj atât de neînsemnat şi cu nimic vrednic

de luat în seamă; până şi cinul îmi este dintre cele mai neînsemnate din lume; ce importanţă are şi pe cine poate interesa că Ferdâşcenko a făcut o faptă urâtă? Şi care-i, în defintiv, cea mai urâtă faptă pe care am săvârşit-o? Sunt pus în faţa unui *embarras de richesse.* Ar fi cazul, poate, să mai povestesc o dată despre furtul acela, ca să-i dovedesc lui Afanasi Ivanovici că poţi fura chiar şi fără să fii hoţ.

— Deocamdată însă îmi dovedeşti, domnule Ferdâşcenko, că un om e în stare să simtă o adevărată voluptate povestindu-şi mârşăviile fără să fie măcar rugat... Dar, la urma urmei... fă cum vrei, domnule Ferdâşcenko.

— Dar începe odată, Ferdâşcenko. Te-ai apucat să trăncăneşti vrute şi nevrute şi în felul acesta n-ai să mai isprăveşti niciodată! porunci iritată Nastasia Filippovna, dând semne de nerăbdare.

Toată lumea băgă de seamă că după accesul acela de râs isteric, ea devenise dintr-o dată morocănoasă şi extrem de irascibilă, ceea ce n-o împiedica să stăruie cu o încăpăţânarc despotică în acest nou capriciu năstruşnic. Afanasi Ivanovici suferea nespus. Îl înfuria pe deasupra şi Ivan Feodorovici, care continua să-şi soarbă şampania, calm şi tacticos, ca şi cum nu se întâmpla nimic neobişnuit, ba poate pregătindu-se sufleteşte să povestească şi el ceva, când îi va veni rândul.

XIV

— Nu sunt un om spiritual, Nastasia Filippovna, şi tocmai de aceea spun uneori vrute şi nevrute! strigă Ferdâşcenko, începându-şi istorisirea. Dacă aş avea talentul lui Afanasi Ivanovici sau al lui Ivan Petrovici, aş tăcea şi eu acum întocmai ca Afanasi Ivanovici şi Ivan Petrovici. Prinţe, aş vrea să ştiu părerea dumitale; uite, mie mi se pare că în lumea asta sunt mult mai mulţi hoţi decât oameni cinstiţi, şi că nu există om, cât de cinstit ar fi el, să nu fi furat ceva măcar o dată în viaţă. E părerea mea, de unde nu trebuie neapărat să se tragă concluzia că eu consider că lumea ar fi în întregime compusă din hoţi, cu toate că uneori, zău, tare îmi vine să cred că aşa este. Dumneata ce zici?

— U-uf, că încâlcit mai vorbeşti! se necăji Daria Alekseevna. Şi ce-s bazaconiile astea pe care le spui acum; nu se poate ca toată lumea neapărat să fi furat ceva în viaţă; eu una n-am furat niciodată nimic.

— Bine, să zicem că dumneata n-ai furat niciodată nimic, Daria Alekseevna; să vedem însă ce are de spus prinţul, care uitaţi-vă cum s-a înroşit?

— Mi se pare că dumneata ai spus un adevăr, numai că exagerezi mult, răspunse prinţul, care într-adevăr se făcuse roşu la faţă.

— Dar dumneata personal, prinţe, n-ai furat niciodată?

— Bine, dar e ridicol! Gândeşte-te ce spui, domnule Ferdâşcenko, interveni generalul.

— Recunoaşte mai bine că, pur şi simplu, atunci când a venit momentul s-o faci, ţi-e ruşine să povesteşti, şi acum încerci să-l amesteci şi pe prinţ în pelteaua dumitale, profitând de faptul că e un om blajin şi paşnic, vorbi răspicat Daria Alekseevna.

— Ferdâşcenko, ori începi odată să povesteşti, ori taci din gură şi vezi-ţi de treabă. Ne faci să ne pierdem

răbdarea! îl repezi, vărsându-şi năduful, Nastasia Filippovna.

— Îndată, Nastasia Filippovna; căci, dacă prinţul a recunoscut, iar eu consider că răspunsul prinţului echivalează cu o adevărată mărturisire, ce-ar putea spune atunci oricare altul (nu vreau să numesc pe nimeni), dac-ar vrea să fie sincer? În ceea ce mă priveşte, domnilor, mai că n-aş avea cine ştie ce mare lucru de adăugat la ceea ce ştiţi; e o treabă pe cât de simplă, pe atât de murdară şi tâmpită. Dar vă asigur că nu sunt hoţ; iar cum s-a întâmplat că am furat totuşi, nu ştiu nici eu. Acum doi ani, într-o duminică, eram la ţară, la Semion Ivanovici Işcenko. Avea invitaţi la masă. După prinz, bărbaţii au mai rămas la masă, la un pahar de vin. La un moment dat, mi-a venit s-o rog pe Maria Semionovna, fiica amfitrionului nostru, să ne cânte ceva la pian. Trecând prin odaia de alături, zăresc o bancnotă verde, o hârtie de trei ruble, pe masa de lucru a Mariei Ivanovna; o scosese, pesemne, pentru cine ştie ce trebuinţă a casei. În odaie, nimeni. Iau hârtia şi o bag în buzunar. Pentru ce? Nu ştiu. Ce anume m-a făcut s-o iau nu pot să-mi dau seama nici astăzi. M-am întors apoi repede înapoi în sufragerie şi mi-am reluat locul la masă. Am aşteptat cu emoţie să văd ce se va intâmpla; eram destul de agitat şi vorbeam întruna, povesteam anecdote, râdeam; pe urmă m-am apropiat de cercul cucoanelor. Cam după o jumătate de oră, s-a observat dispariţia bancnotei şi au început să întrebe slujnicele. Bănuiala a căzut pe una dintre ele, Daria. Am manifestat un interes deosebit, luând parte activă la cercetări; îmi amintesc chiar că, văzând-o pe Daria zăpăcită de tot am îndemnat-o să mărturisească, asigurând-o de indulgenţa şi iertarea Mariei Ivanovna, şi toate astea cu multă convingere, în faţa lumii. Toţi mă priveau, iar eu simţeam o plăcere extraordinară la gândul că în timp ce-i ţineam slujnicii predica asta moralizatoare, bancnota zăcea cuminte în buzunarul meu. Cele trei ruble le-am băut în aceeaşi seară la un restaurant. Am intrat şi am cerut o sticlă de Château-Laffitte; niciodată până atunci nu mi se-ntâmplase să

comand o sticlă de vin fără să mai iau şi altceva; voiam să scap cât mai repede de banii aceia. De altfel, cine ştie ce mari mustrări de cuget n-am mai simţit nici atunci şi nici mai târziu. A doua oară n-aş mai face-o, fireşte; mă veţi crede sau nu, voia dumneavoastră, mi-e totuna. Ei, şi cam asta-i totul.

— Numai că, desigur, nu-i cea mai urâtă faptă a dumitale, spuse Daria Alekseevna în silă.

— E mai curând un caz psihologic decât o faptă condamnabilă, observă Afanasi lvanovici.

— Şi slujnica? întrebă Nastasia Filippovna, fără să-şi ascundă o puternică pornire de dezgust.

— Servitoarea, bineînţeles, a fost dată afară a doua zi. E o casă cu principii severe.

— Şi ai lăsat să fie concediată?

— Asta-i bună! După dumneata, ar fi trebuit să mă predau pe mâna justiţiei, nu? rânji Ferdâşcenko, întrucâtva contrariat de impresia neplăcută pe care povestea lui o produsese asupra tuturor.

— Ce mârşăvie! exclamă Nastasia Filippovna.

— Ei, asta-i acum! Nu cumva vreţi ca un om să vă istorisească cea mai urâtă faptă din viaţa lui, iar această faptă să apară totodată şi într-o aureolă de strălucire! Faptele cele mai urâte sunt întotdeauna şi mârşave, Nastasia Filippovna, şi vom fi îndată lămuriţi în privinţa asta ascultându-l pe Ivan Petrovici. De altfel, câţi nu sunt dintre cei care sunt lustruiţi pe din afară, având aparenţă de virtute numai pentru că dispun de caleaşca proprie? Mulţi au caleaşca proprie... Dar prin ce anume mijloace...

Într-un cuvânt, Ferdâşcenko îşi pierdu cu desăvârşire cumpătul, înfuriindu-se atât de tare, încât întrecu orice măsură; până şi faţa i se schimonosi. Oricât de ciudat ar părea, dar nu era exclus că el se aşteptase ca povestirea lui să producă un alt efect. Asemenea „gafe" şi „lăudăroşenii de prost gust", cum spunea Toţki, i se întâmplaseră adesea lui Ferdâşcenko şi se potriveau întru totul cu firea lui.

Nastasia Filippovna tresări de mânie, privindu-l ţintă în

ochi; Ferdâşcenko îngheţă de frică şi tăcu mâlc: mersese prea departe!

— N-ar fi mai bine să ne oprim aici? întrebă cu viclenie Afanasi Ivanovici.

— E rândul meu, dar am să profit de libertatea de a mă abţine şi n-am să povestesc nimic, declară hotărât Ptiţân.

— Nu vrei?

— Nu pot, Nastasia Filippovna. De altfel, consider că un asemenea joc e absurd.

— Generale, mi se pare că ţi-a venit rândul, îi spuse Nastasia Filippovna lui Ivan Feodorovici. Dacă refuzi şi dumneata, tot jocul va fi compromis şi o să-mi pară rău, pentru că îmi propusesem să povestesc în sfârşit şi eu un fapt „din propria-mi viaţă", numai că voiam s-o fac după dumneata şi după Afanasi Ivanovici. Trebuie deci să mă încurajaţi, isprăvi ea zâmbind.

— A! Din moment ce faceţi această promisiune, strigă înflăcărat generalul, sunt gata să vă povestesc şi întreaga mea viaţă, dar mărturisesc că, aşteptându-mi rândul, îmi pregătisem în gând întâmplarea...

— Şi e de ajuns să te uiţi numai la înfăţişarea Excelenţei sale ca să-ţi dai seama cu ce satisfacţie literară şi-a ticluit mica-i istorioară, îndrăzni să observe, oarecum stânjenit, Ferdâşcenko, schiţând un zâmbet veninos.

Nastasia Filippovna aruncă o privire fugară spre general şi-i veni şi ei să zâmbească. Dar se vedea că amărăciunea şi dezgustul puneau tot mai mult stăpânire pe dânsa. Iar promisiunea ei de a povesti îl alarmă şi mai mult pe Afanasi Ivanovici.

— Mi s-a întâmplat şi mie ca la toată lumea, domnilor, să comit unele fapte nu tocmai elegante, în cursul existenţei mele, începu generalul, dar, ceea ce e mai curios, istoria pe care vreau să v-o povestesc acum, eu însumi o consider ca fiind cea mai urâtă întâmplare din viaţa mea. De atunci au trecut aproape treizeci şi cinci de ani şi nici până acum nu pot să scap de un sentiment penibil, ca să zic aşa, ceva care mă râcâie pe inimă ori de câte ori mi-aduc aminte de acea întâmplare. De altfel, toată păţania asta, trebuie să vă

spun, a fost o mare stupizenie. Eram pe atunci sublocotenent şi-mi omoram zilele într-o unitate oarecare. Ei bine, se ştie ce-i viaţa de sublocotenent: sângele-ţi fierbe, punga-i goală şi toată gospodăria o duci într-o traistă. Îmi dădură şi o ordonanţă, cu numele de Nikifor, care se apucă plin de zel să se îndeletnicească cu treburile casnice: târguia, răzuia, curăţa, cosea, aduna de unde şi cum putea, ba uneori chiar şi şterpelea de ici de colo, îndată ce se ivea ocazia, orice obiect care-mi putea fi de folos în mica mea gospodărie; era un om foarte devotat şi cinstit. Eu, bineînţeles, eram aspru, dar drept. Trebuind să cantonăm câtva timp într-un orăşel, am fost cartiruit într-un fel de mahala, la o văduvă de sublocotenent în retragere. Bătrânica avea pe puţin optzeci de ani. Locuia într-o casă de lemn, veche, dărăpănată, şi era aşa de nevoiaşă, că nici îngrijitoare nu ţinea. Altădată avusese o familie numeroasă, dar, cu timpul, unii s-au prăpădit, alţii s-au împrăştiat ori au dat-o uitării, iar bărbatul şi-l îngropase cu vreo patruzeci şi cinci de ani în urmă. Ţinuse lângă ea cu câţiva ani înainte o nepoată, una gheboasă şi rea ca o vrăjitoare, atât de rea, că într-o zi, cică, o muşcase pe bătrână de deget. Dar se prăpădi şi nepoata, aşa că de trei ani bătrâna se chinuia singură-singurică. Mă plictiseam în casa ei groaznic; de altfel, era atât de redusă, că nu era chip să scoţi măcar o vorbă de la ea. La urmă, îmi fură un cocoş. Faptul nu prea a fost lămurit nici până astăzi, dar nimeni altul nu putea s-o facă. Din pricina acestui cocoş, ne-arn certat şi *încă rău* de tot; scurt timp după aceea, la cea dintâi cerere a mea, mi s-a dat o altă locuinţă, în celălalt capăt al oraşului, la un negustor bărbos, parcă-l văd şi-acum, tatăl unei foarte numeroase familii. Ne-am mutat cu Nikifor, bucuroşi că am scăpat de baborniţă şi de cocioaba ei. Trei zile mai târziu, când m-am întors de la exerciţii, Nikifor îmi raportează că adică „rău aţi făcut, înălţimea voastră, că aţi lăsat castronul la gazda cea veche, căci nu mai avem în ce să servim supa". Am rămas, fireşte, uimit: „Cum se poate? Nu înţeleg. Cum de a rămas castronul nostru la vechea gazdă?" Nikifor,

surprins, la rândul său, raportează mai departe că la plecarea noastră gazda n-a vrut să-i dea castronul, pentru motivul că i-aş fi spart o oală de a ei şi chiar eu i-aş fi oferit acest castron ca despăgubire. Ticăloşia asta m-a scos bineînţeles din sărite; sângele mi se înfierbântă, sării din loc şi mă dusei glonţ la locuinţa babei. Ajung, ca să spun aşa, furios la culme; mă uit, sta singură ghemuită într-un colţ al tindei, ca şi cum s-ar fi pitit de căldura soarelui, cu obrazul rezemat într-o mână. Încep s-o iau la rost, că adică „eşti aşa şi pe dincolo..." Ştiţi cât e de bogat vocabularul rus în ocări. Numai că bag de seamă ceva ciudat în înfăţişarea bătrânei: stă aşa, cu ochii holbaţi la mine, nu scoate niciun cuvânt, mă priveşte într-un fel cu totul ciudat şi se tânguie parcă, clătinându-se încet. Atunci mă potolesc puţin, o cercetez mai atent, dau s-o descos, niciun răspuns. Am mai stat aşa câteva clipe, neştiind ce să fac; muştele bâzâiau, soarele scăpata spre asfinţit, linişte de mormânt; în sfârşit, plec foarte consternat. Aflu pe drum că mă cheamă maiorul, după aceea a trebuit să trec şi pe la companie, încât am ajuns acasă pe-nserate. De cum am intrat, Nikifor al meu sare cu gura: „Ştiţi, înălţimea voastră, că vechea noastră gazdă a dat ortul popii?" „Când?" „Chiar în seara asta, acum un ceas şi jumătate". Deci, în timp ce eu o înjuram, ea îşi dădea sufletul. Credeţi-mă, faptul acesta m-a zguduit atât de puternic, că abia am putut să-mi vin în fire. Nu-mi ieşea din minte bătrâna, ba începusem chiar s-o şi visez noaptea. Nu eram deloc superstiţios, şi totuşi, a treia zi, m-am dus la biserică, la înmormântare. Într-un cuvânt, pe măsură ce trece timpul, îmi revine tot mai des în gând chipul nenorocitei bătrâne. Nu de alta, dar îţi apare în faţă aşa ca o nălucire şi ţi se strânge inima de urât. La urma urmei, mi-am zis eu, de ce să-mi fac atâta sânge rău? În primul rând, e vorba de o femeie, adică de o fiinţă omenească sau, cum se spune astăzi, pe la noi, de o făptură umană, care, la drept vorbind, şi-a trăit traiul, şi-a mâncat mălaiul. Cândva avusese şi ea copii, bărbat familie, rude şi, ca să zic aşa, o forfoteală în jurul ei, cu zâmbete si glasuri, şi

deodată – basta, scrum s-a ales din toate, de parcă nici n-au fost, iar ea a rămas singură pe lume, ca... o muscă ce poartă povara blestemului milenar. Şi iată, în sfârşit, a dat Dumnezeu de i-a sosit şi ei veleatul. La asfinţitul soarelui într-o caldă înserare de vară bătrâna mea îşi ia şi ea zborul din lumea aceasta păcătoasă – fireşte, aici nu trebuie să lipsească şi un gând moralizator – şi iată că în clipa aceea supremă, în loc de lacrimi şi rugăciuni care s-o însoţească în ultima ei călătorie, un sublocotenent fluşturatic, înfipt ţanţoş înaintea ei, cu pumnul în şold, o prohodeşte cu un potop de înjurături ruseşti din cele mai deşucheate; şi toate acestea numai din pricina unui castron. Am greşit, fără îndoială, şi, dacă astăzi, după scurgerea vremii şi în urma schimbărilor ce intervin în firea omului, îmi amintesc de fapta mea de odinioară cu mai mult sângc rece, ca despre o faptă cu totul străină de mine, de parcă nici n-aş fi săvârşit-o eu, totuşi şi astăzi încă mai încerc mustrări de cuget. Repet însă că-mi pare ciudat să nu văd de ce să-mi fac reproşuri, pentru că, la urma urmei, n-am fost chiar aşa de vinovat în toată întâmplarea asta; de ce i-o fi venit să moară tocmai în momentul acela? Există, de fapt, şi o justifcare: e vorba de un caz întrucâtva psihologic. Cu toate astea, n-am putut să-mi împac conştiinţa decât luând asupră-mi, acum cincisprezece ani, întreţinerea a două paturi într-un azil de săraci, pentru ca două femei bătrâne şi bolnave să-şi găsească acolo adăpost şi alinare la sfârşitul zilelor. Acum mă bate gândul să le transform în donaţie pe veci, lăsând în acest scop, prin testament, un capital corespunzător. Asta am vrut să vă mărturisesc. Ei bine, şi o repet, poate că m-am făcut vinovat de multe păcate în viaţă, dar undeva, în străfundurile conştiinţei mele, socot fapta aceasta drept cea mai urâtă dintre toate câte le-am săvârşit.

— Departe de a fi cea mai urâtă faptă din viaţa dumitale, Excelenţă, este dimpotrivă una dintre acelea care-ţi face cinste; l-ai dat gata pe Ferdâşcenko, conchise acesta mucalit.

— Într-adevăr, generale, nu-mi închipuiam să ai o inimă

aşa de bună; e chiar păcat, spuse în treacăt Nastasia Filippovna.

— Păcat? Dar pentru ce? întrebă râzând afabil Ivan Feodorovici, şi cu un aer satisfăcut, sorbi din cupa de şampanie.

Acum îi venise rândul lui Afanasi Ivanovici, care îşi pregătise şi el o istorioară. Toată lumea era convinsă că nu se va da în lături ca Ivan Petrovici şi, pentru anumite motive, toţi aşteptau cu o curiozitate deosebită povestea lui, trăgând cu coada ochiului spre Nastasia Filippovna. Cu multă demnitate, care se armoniza perfect cu înfăţişarea lui impunătoare, Afanasi Ivanovici îşi începu una dintre „drăgălaşele lui istorioare", povestite pe un ton amabil şi plăcut. (Trebuie menţionat de altfel că avea într-adevăr o ţinută impozantă: înalt, trupeş, cu un început de chelie, puţin încărunţit, cu nişte obraji rumeni, cam puhavi şi fleşcăiţi, ce-i drept, şi cu dantură falsă. Se îmbrăca sobru şi elegant, purtând întodeauna cămăşi fine. Mâinile lui albe şi plinuţe atrăgeau privirile. Un inel, împodobit cu un diamant scump, strălucea la arătătorul mâinii drepte.) În tot timpul cât a durat povestirea lui, Nastasia Filippovna era atât de absorbită, cercetându-şi danteluţa care-i împodobea mâneca, şi pe care o ciupea întruna cu două degete ale mâinii stângi, încât nu avu vreme să ridice măcar o dată ochii către povestitor.

— Ceea ce îmi uşurează cu osebire sarcina, începu Afanasi Ivanovici, este condiţia principală de a nu povesti decât fapta cea mai urâtă din viaţa mea. În cazul acesta, bineînţeles, nu pot sta mult pe gânduri: alegerea e uşoară, numai să te laşi îndemnat de glasul conştiinţei şi de imboldul inimii. Mărturisesc cu amărăciune că printre nenumăratele fapte uşuratice şi poate chiar… nesăbuite din care îmi fac o vină, există una a cărei amintire mi-a rămas întipărită în minte pentru totdeauna. Întâmplarea s-a petrecut acum douăzeci de ani; eram pe atunci la ţară, la Platon Ordânţev, care tocmai fusese ales mareşal al nobilimii şi venise să-şi petreacă sărbătorile de iarnă în provincie cu tânăra lui nevastă. Se apropia ziua de naştere

a Anfisei Alekseevna şi se pregăteau două baluri. Pe vremea aceea făcea furori în lumea bună minunatul roman al lui Dumas-fiul *La damme aux cumelias,* care, după părerea mea, va râmâne veşnic tânăr şi nemuritor. Toate femeile erau entuziasmate de această carte, cel puţin acelea care o citiseră. Farmecul naraţiunii, caracterizarea

Originală a personajului principal, lumea captivantă, supusă unei analize fine până în cele mai subtile trăsături, şi, în sfârşit, toate amănuntele acelea fascinante, presărate în paginile cărţii (ca, de pildă, acela cu privire la împrejurările în care eroina purta când buchete de camelii albe, când buchete de camelii roşii), într-un cuvânt, toate detaliile acelea pline de încântare, luate laolaltă, produceau o impresie aproape zguduitoare. Erau la modă cameliile şi fiecare voia să le aibă; florile acestea deveniseră accesoriul obligatoriu al unei toalete de bal; vă întreb acum, cât de lesne puteai să ţi le procuri într-un oraş de provincie, unde toată lumea umbla nebună după camelii? Petea Vorhovskoi era pe atunci îndrăgostit foc de Anfisa Alekseevna. Nu ştiu precis dacă era ceva între ei, adică vreau să spun că nu ştiu dacă el era îndreptăţit să aibă vreo speranţă. Ştiu atât că bietul băiat îşi pierduse capul căutând să-i procure nişte camelii Anfisei Alekseevna pentru balul ce se anunţase. Se ştia că Sofia Bezpalova şi contesa Soţkaia – o petersburgheză aflată în vizită la soţia guvernatorului – aveau să vină amândouă cu buchete de camelii albe. Anfisa Alekseevna, vrând să producă un efect cu totul deosebit, dorea să aibă camelii roşii. Bietul Platon nu mai ştia ce să facă, zadarnic cutreierase tot ţinutul; deh, ca soţ, se angajase să-i găsească aceste flori, ba chiar le şi dibuise într-un loc. Culmea ghinionului însă, i-a luat-o înainte Mâtişceva, Katerina Aleksandrovna; le cumpărase pe toate în ajun; şi unde mai pui că Mâtişceva era o rivală temută pentru Anfisa Alekseevna; aproape în toate cele erau la cuţite. Fireşte, urmară lacrimi, criză de nervi, leşinuri. Platon era distrus. Dacă Petea ar fi izbutit în momentul acela critic să procure de undeva un buchet de camelii roşii, treburile lui sentimentale ar fi putut avansa

cu o repeziciune nebănuită – recunoştinţa femeii, în asemenea cazuri, n-are margini. Şi cât a mai alergat, cât s-a zbătut, bietul băiat, dar era o chestiune aproape nerezolvabilă. Vorba ceea: de unde nu-i, nici Dumnezeu nu cere. Când deodată, chiar în ajunul zilei de naştere a Anfisei Alekseevna, când urma să dea şi balul, mă întâlnesc cu Petea, pe la unsprezece ceasuri seara, la o vecină de-a lui Ordânţev, la Maria Pctrovna Zubkova. Radia de fericire. „Ce-i cu tine?" îl întreb. „Am găsit, zise, *Evrika!"* „Ei bine, prietene, m-ai dat gata! Unde? Cum?" „La Ekşaisk (un orăşel situat la douăzeci de verste distanţă, într-un alt district); e acolo un negustor bărbos şi bogat; îl cheamă Trepalov; e însurat, dar n-are copii şi, în locul lor, ţine, împreună cu bătrâna lui, nişte canari; au şi pasiunea florilor; acolo se găsesc camelii.", Bine, dar n-ai nicio siguranţă; şi dacă n-o să-ţi dea?" Am să-i cad în genunchi, am să mă târăsc la picioarele lui şi nu plec până nu-mi dă!" „Şi când pleci?" „Mâine, la cinci dimineaţa." „Ei, într-un ceas bun!" M-am bucurat sincer pentru bietul băiat. Mă întorc la Ordânţev; trecuse de unu noaptea; mă pregătesc de culcare, cu gândul mereu la Petea; deodată îmi vine o idee năstruşnică. Zis şi făcut. Mă strecor pe furiş la bucătărie, îl scol pe Saveli vizitiul, îi pun în mână cincisprezece ruble; „înhamă caii! Într-o jumătate de ceas, trăsura să fie gata!" Nu trecu nicio jumătate de ceas şi trăsura, bineînţeles, mă aştepta la poartă. Anfisa Alekseevna, după cum auzisem, avea migrenă, febră, delir. Mă urc în trăsură şi dus am fost; la cinci ajung la Ekşaisk, trag la un han şi aştept să se facă ziuă; pe la ora şapte mă duc la Trepalov. „Aşa şi pe dincolo, ai camelii? Tăicuţule, bunule, ajută-mă, scapă-mă, uite, te rog în genunchi!" „Nu, nu se poate, n-am de dat!" îmi răspunde negustorul, un bătrân înalt, cu părul de nea şi faţa aspră. Îi cad la picioare, încep să mă rog de el. „Ce faci, flăcăule?" zise el speriat. „E vorba de viaţa unui om!" răcnesc eu. „Ei, dacă-i aşa, ia-le şi Dumnezeu să te ajute!" Numaidecât alesei toate cameliile roşii; avea o seră micuţă – o minune! Bătrânul oftează. Îl vedeam că se desparte de ele cu

durere. Scot o sută de ruble. „Nu, tăicuţă, nu mă jigni, te rog-" „Atunci, dă-mi voie să te rog, preavenerabile, să dăruieşti suta asta de ruble spitalului din localitate pentru îmbunătăţirea îngrijirii şi hranei." „Aşa da, flăcăule, e o faptă bună, mărinimoasă ţi plăcută lui Dumnezeu; am să-i dau cu bucurie întru pomenirea numelui şi pentru sănătatea dumitale." Mi-a plăcut grozav acest bătrân rus, ca să zic aşa, rus sadea, *de la vraie souche.* Fericit de izbândă, am făcut cale întoarsă, dar am luat-o pe alt drum, ca să nu mă întâlnesc cu Petea. De îndată ce am ajuns, i-am trimis buchetul Anfiseii Alekseevna, ca să-l aibă înaintea ochilor când se va trezi.

Vă puteţi închipui câtă bucurie şi lacrimi de recunoştinţă! Platon care în ajun fusese nenorocit, zdrobit, distrus, plângea acum fericit în braţele mele. Vai! Toţi bărbaţii sunt la fel încă de la crearea căsătoriei legitime! Nu îndrăznesc să mai adaug nimic; mă voi mărgini să spun numai că acest episod puse capăt oricăror speranţe ale bietului Petea. Mă gândisem chiar că, atunci când va afla, va sări la mine să mă omoare şi mi-am luat toate măsurile de prevedere, dar lucrurile luară o întorsătură cu totul neprevăzută: de supărare, Petea căzu într-un leşin, apoi făcu febră mare, iar a doua zi dimineaţa se zbătea în ghearele unei congestii cerebrale. Peste o lună, când se restabili, ceru să fie trimis în Caucaz; pe scurt, un adevărat roman! La urmă, a fost omorât în Crimeea. Fratele lui, colonelul Stepan Vorhovskoi, era în vremea aceea comandant de regiment şi s-a distins pe câmpul de bătălie. Mărturisesc că mulţi ani după aceea am avut deseori mustrări de cuget; de ce, pentru ce a fost nevoie să-i dau lovitura aceasta sărmanului Petea? Hai să zicem, să fi fost cel puţin îndrăgostit. Dar aşa, numai pentru o şotie prostească, dintr-un simplu berbantlâc şi atâta tot! Poate că dacă nu i-aş fi luat buchetul atunci, cine ştie, omul trăia, şi astăzi ar fi fost fericit şi nici nu s-ar fi gândit vreodată să se ducă să lupte cu turcii.

Afanasi Ivanovici încheiase cu acelaşi ton grav şi plin de demnitate cu care îşi începuse povestirea. Când isprăvi,

musafirii au putut observa cum ochii Nastasiei Filippovna scânteiară straniu, iar buzele îi tremurară. Toate privirile erau îndreptate spre ei doi.

— L-au păcălit pe Ferdâşcenko! L-au tras pe sfoară! Şi încă cum! se văicărea Ferdâşcenko, înţelegând că e cazul să spună neapărat şi el ceva.

— Cine ţi-e de vină, dacă nu ştii pe ce lume trăieşti! Uite, învaţă şi dumneata de la cei cu scaun la cap! îi replică aproape triumfătoare Daria Alekseevna. (Era o veche şi devotată prietenă şi confidentă a lui Toţki.)

— Ai dreptate, Afanasi Ivanovici, jocul acesta e din cale-afară de plictisitor şi ar fi cazul să-l încheiem mai repede, spuse Nastasia Filippovna. Povestesc şi eu ce am făgăduit şi pe urmă să jucăm mai bine cărţi.

— Dar mai întâi istorioara promisă! o susţinu generalul cu însufleţire.

— Prinţe, i se adresă pe neaşteptate Nastasia Filippovna lui Mîşkin aceşti doi vechi prieteni ai mei, generalul şi Afanasi Ivanovici, mă tot îndeamnă să mă mărit. Care-i părerea dumitale, dă-mi un sfat; să mă mărit sau nu? Am să fac aşa cum vei spune dumneata.

Afanasi Ivanovici îngălbeni, generalul rămase încremenit; toţi ridicară capetele, făcând ochii mari. Sângele îngheţă în vinele lui Ganea.

— Cu... cu cine? întrebă prinţul abia desluşit.

— Cu Gavrila Ardalionovici Ivolghin, răspunse Nastasia Filippovna tare şi răspicat.

Câteva secunde se aşternu o linişte desăvârşită; prinţul făcea sforţări vădite să spună ceva, ca şi cum o greutate teribilă îi apăsa pieptul.

— N-nu... Să nu te măriţi! îngăimă el în sfârşit, răsuflând din greu.

— Aşa va fi! Gavrila Ardalionovici! i se adresă autoritar şi solemn Nastasia Filippovna. Ai auzit cum a hotărât prinţul? Acesta e şi răspunsul meu; şi acum, să isprăvim o dată pentru totdeauna cu această chestiune.

— Nastasia Filippovna! o dojeni cu glas tremurător Afanasi Ivanovici.

— Nastasia Filippovna! rosti şi generalul pe un ton grav şi convingător, deşi părea vădit alarmat.

O mişcare generală de nelinişte şi emoţie se produse în rândul invitaţilor.

— Dar ce s-a întâmplat, domnilor? urmă ea, privindu-i parcă a mirare pe cei din jur. Pentru ce această emoţie? De v-aţi vedea acum în oglindă!

— Dar adu-ţi aminte, Nastasia Filippovna, bâigui consternat Toţki, te-ai legat prin cuvânt, ai făgăduit... absolut nesilită de nimeni, şi ai fi putut să cruţi cel puţin... îmi este penibil... şi mă exprim greu şi... fără îndoială, sunt tulburat, dar... într-un cuvânt, astăzi... într-un astfel de moment, şi în faţa... lumii – să rezolvi o chestiune atât de serioasă, o chestiune de onoare şi de inimă... de care depinde...

— Nu te înţeleg, Afanasi Ivanovici, dumneata, într-adevăr, vorbeşti cam încâlcit... Ce înseamnă cuvintele acestea „în faţa lumii"? Oare nu suntem într-un cerc de prieteni din cei mai intimi? Ş-apoi, de ce vorbeşti de „joc"? Voiam, într-adevăr, să vă povestesc o istorie; ei bine, iată, v-am spus-o; nu vă place? Şi de ce găseşti că nu-i serios? Ai auzit doar, i-am spus prinţului: „Am să fac aşa cum vei spune dumneata!" Dac-ar fi spus *da,* mi-aş fi dat imediat consimţământul; dar a spus *nu,* şi am refuzat. În clipa aceea, toată viaţa mea atârna de un fir de păr; ce vrei mai serios?

— Dar, bine, ce amestec are prinţul aici? Şi ce reprezintă, la urma urmei, prinţul pentru dumneata? mormăi generalul, care abia putu să-şi stăpânească indignarea, văzând că se dă atâta importanţă părerii lui Mîşkin.

— Iată ce este prinţul pentru mine: e primul om, din câţi am cunoscut până acum, în al cărui devotament sincer simt că mă pot încrede cu adevărat. A crezut în mine de la cea dintâi privire şi de aceea cred şi eu în el.

— Nu-mi rămâne decât să-i aduc mulţumiri Nastasiei Filippovna pentru extrema delicateţe cu care a... procedat faţă de mine, putu să articuleze în sfârşit Ganea, cu glas

tremurător, gura crispată şi faţa albă ca varul. Fără îndoială că aşa şi trebuia să se-ntâmple... Dar... prinţul... Prinţul, în toată afacerea asta...

— Vrea să pună mâna pe cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble, nu-i aşa? îl întrerupse Nastasia Filippovna. Asta ai vrut să spui? Nu tăgădui, sunt sigură că la asta te-ai gândit! Afanasi Ivanovici, am uitat să adaug: păstrează-ţi cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble şi să ştii că-ţi redau libertatea fără nicio răscumpărare. Ajunge! E timpul să respiri şi dumneata mai liber! Doar nu e glumă: nouă ani şi trei luni! De mâine totul va merge pe un nou făgaş, iar astăzi e ziua mea, şi sunt absolut liberă şi independentă pentru prima oară în întreaga-mi viaţă! Generale, ia-ţi şi dumneata colierul înapoi, dă-i-l nevestei dumitale, iată-l; iar mâine părăsesc şi acest apartament, prin urmare, de acum încolo, domnilor, nu vom mai avea serate! Apoi se ridică hotărâtă să se retragă.

— Nastasia Filippovna! Nastasia Filippovna! se auzi din toate părţile. Cu toţii se repeziră către tânăra femeie, înghesuindu-se în jurul ei şi ascultând cu emoţie cuvintele-i înfrigurate; nimeni nu înţelegea ce anume se întâmplă; se produse o agitaţie şi o învălmăşeală generală. Deodată, clopoţelul de la uşa de intrare zbâmâi, smucit cu violenţă, ca şi atunci, la Ganea acasă.

— Aha! Iată şi deznodământul! În sfârşit! E unsprezece şi jumătate! strigă Nastasia Filippovna. Vă rog să luaţi loc, domnilor, se apropie deznodământul!

Spunând acestea, se aşeză cea dintâi. Un zâmbet straniu îi flutura pe buze. Amuţise, stând într-o aşteptare înfrigurată şi privind ţintă spre uşă.

— Rogojin, cu cele o sută de mii de ruble, fără îndoială, îşi zise în şoaptă Ptiţân.

XV

Intră camerista Katia cu un aer speriat:

— Dumnezeule sfinte, ce-i acolo, Nastasia Filippovna! Au năvălit vreo zece oameni, toţi beţi, au dat buzna în antreu şi vor să-i las înăuntru; cică, e Rogojin, şi dumneavoastră ştiţi despre ce este vorba.

— Bine, Katia, introdu-i imediat pe toţi.

— Chiar pe toţi, Nastasia Filippovna? Dar sunt într-un hal făr'de hal! Să-i vedeţi numai!

— Lasă-i să intre, Katia, toţi până la unul, nu-ţi fie frică; de altfel, chiar dacă ai încerca să-i împiedici, tot au să intre. Auzi ce tărăboi fac, ca şi azi-dimineaţă! Domnilor, continuă ea, adresându-se musafirilor, vă indispune poate că primesc asemenea vizitatori în prezenţa dumneavoastră. Regret mult şi vă cer scuze, dar altă soluţie nu există şi tare aş vrea să consimţiţi cu toţii a fi martorii acestui deznodământ; de altfel, veţi proceda cum veţi crede de cuviinţă...

Invitaţii nu conteneau să şuşotească între ei, schimbând priviri nedumerite; dar nu încăpea îndoială că toate acestea fuseseră puse la cale dinainte şi că pe Nastasia Filippovna, care, de bună seamă, îşi pierduse minţile, tot n-aveai cum s-o scoţi dintr-ale ei în momentul de faţă. Toţi erau grozav de curioşi să vadă ce va urma. De altfel, nici nu prea era cazul să fie îngrijoraţi. Nu se aflau printre ei decât două doamne: Daria Alekseevna şi necunoscuta aceea frumoasă şi tăcută. Cea dintâi mai văzuse multe în viaţa ei şi nu se pierdea cu firea aşa cu una cu două. Cea de-a doua n-avea cum să înţeleagă despre ce era vorba. Era o străină, o nemţoaică, şi nu ştia nicio iotă ruseşte; pe deasupra, se pare că pe cât era de frumoasă, pe atât era de proastă. Devenise un obicei în anumite cercuri s-o invite, fie chiar şi numai pentru desfătarea ochiului oaspeţilor, fiindcă era decorativă în toaleta ei somptuoasă

şi cu pieptănătura ca de expoziţie, întocmai cum unii împrumută de pe la vecini, pentru serate, un tablou sau un vas de preţ, o statuie sau orice alt obiect de artă. Cât despre bărbaţi, Ptiţân, de pildă, era prieten cu Rogojin; Ferdâşcenko se simţea ca peştele în apă; Ganecika nu putea să-şi vină încă în fire, deşi simţea vag cum o putere de nebiruit îl îndeamnă să rămână până la capăt ţintuit la stâlpul infamiei. Bătrânul profesor nu pricepea nimic şi, văzând agitaţia din jur şi neliniştea extraordinară a Nastasiei Filippovna, tremura de frică, mai-mai să plângă; dar moşneguţul ar fi preferat să moară decât s-o părăsească într-un asemenea moment pe Nastasia Filippovna, pe care-o adora ca pe o nepoată adevărată. Cât îl priveşte pe Afanasi Ivanovici, toată aventura aceasta era, desigur, compromiţătoare pentru demnitatea lui, dată fiind mai ales întorsătura nebunească pe care-o luase; cum toate acestea însă îl priveau direct, nu putea să plece înainte de a fi lămurit lucrurile definitiv, cu atât mai mult cu cât două trei vorbe pe care le scăpase în treacăt Nastasia Filippovna îl puseseră pe gân-duri. De aceea hotărî să rămână până la capăt, adoptând o atitudine de simplu spectator, singura potrivită de aici înainte pentru demnitatea lui. Numai generalul Epancin, jignit peste măsură de felul ostentativ şi oarecum scandalos cu care îi fusese înapoiat cadoul, putea desigur să fie şi mai supărat de toate excentricităţile acestea, iar apariţia neaşteptată a lui Rogojin venea să pună capac la toate; un om ca el făcuse oricum o concesie prea mare acceptând să ia loc alături de Ptiţân şi Ferdâşcenko; ceea ce săvârşise însă sub imboldul pasiunii putea fi învins, la urma urmei, de sentimentul datoriei, al conştiinţei rangului său social şi de respectul faţă de sine însuşi, astfel încât prezenţa lui Rogojin şi a companiei lui în societatea Excelenţei sale îi repugna cu totul.

— Ah, generale, îl întrerupse Nastasia Filippovna chiar de la primele cuvinte, mi-au ieşit din cap toate astea! Dar fii sigur că prevăzusem o asemenea eventualitate. Dacă e într-adevăr aşa de jignitor pentru dumneata, nu mai insist

să rămâi, cu toate că aş fi dorit mult ca tocmai dumneata să fii de faţă în momentul acesta. În tot cazul, îţi sunt recunoscătoare pentru vizita dumitale şi pentru frumoasa dumitale atenţie, dar dacă totuşi ţi-e frică...

— Nici un cuvânt mai mult, Nastasia Filippovna! strigă generalul într-un avânt de generozitate cavalerească. Cui spui toate astea? Numai din devotament, şi tot aş rămâne lângă dumneata, iar dacă vreun pericol... De altfel, mărturisesc, curiozitatea mea e aţâţată în cel mai înalt grad. Mă temeam numai ca nu cumva ăştia să strice covoarele sau să spargă ceva... După părerea mea, n-ar trebui să-i primeşti deloc, Nastasia Filippovna!

— Rogojin în persoană! anunţă Ferdâşcenko.

— Ce crezi, Afanasi Ivanovici? apucă să-i şoptească în grabă generalul lui Toţki. Nu cumva a înnebunit? Vorbesc la propriu, în sensul adevărat al cuvântului, în accepţia lui medicală. Ce zici?

— Ţi-am mai spus că dintotdeauna avea ciudăţenii, se eschivă cu dibăcie de la un răspuns direct Afanasi Ivanovici.

— Şi dacă ţii seama şi de starea asta a ei febrilă... Ceata lui Rogojin era aproape în aceeaşi formaţie ca şi în dimineaţa acelei zile, la Ganea; i se adăugase numai un bătrânel deşucheat, fost cândva redactor al unei dubioase gazete de scandal şi despre care circula o anecdotă, cum că şi-ar fi amanetat dantura falsă, montată în aur, pentru băutură, precum şi un fost sublocotenent, a cărui înfăţişare lăsa să se ghicească în el un concurent serios şi un rival al individului cu pumnii zdraveni; nimeni din ceata lui Rogojin nu-l cunoştea; fusese cules de pe partea însorită a bulevardului Nevski Prospekt, unde oprea trecătorii, solicitând, în stilul lui Marlinski, să-l ajute cu bani, sub pretextul curios că în timpurile lui de glorie dădea şi el câte cincisprezece ruble dintr-o dată celor care-i cereau de pomană. De cum se cunoscuseră, cei doi concurenţi resimţiră o puternică aversiune reciprocă. Domnul cu pumnii zdraveni se considera jignit de admiterea „pomanagiului" în ceata lor şi, cum era în general tăcut din

fire, se mărginea să scoată din când în când câte un mormăit de urs, uitându-se cu dispreţ suveran la „pomanagiu" când acesta, fiind un om manierat şi cu simţ diplomatic, încerca „să se dea bine" pe lângă el. După înfăţişare, sublocotenentul părea să fie dintre aceia care „la treabă" izbutesc mai multe prin dibăcie şi pricepere decât prin forţă fizică; unde mai pui că era şi mai mic de statură în comparaţie cu domnul cel bătăuş. Foarte delicat, pe ocolite, evitând orice discuţie în contradictoriu, dar fudulindu-se teribil, făcu de mai multe ori aluzie la avantajele şi superioritatea boxului englezesc; într-un cuvânt, se arăta un fervent admirator al Apusului. La auzul cuvântului „box", domnul cel atletic schiţă un zâmbet dispreţuitor de om ofensat şi, fără a-i face onoarea unei încăierări directe, la rândul său ca din întâmplare, îi vânturase de câteva ori pe sub nas un atribut eminamente naţional – un pumn enorm, noduros, acoperit cu un fel de puf roşcat – şi pentru toată lumea fu limpede că dacă acest atribut eminamente naţional s-ar abate asupra cuiva, l-ar face una cu pământul.

Beat „criţă" nu era niciunul datorită strădVinţelor lui Rogojin care, preocupat de vizita pe care urma să i-o facă Nastasiei Filippovna, luase încă de dimineaţă toate măsurile pentru a tempera zelul „sugativ" al partenerilor săi. El însuşi izbuti să se dezmeticească din ameţeala băuturii, în schimb umbla buimac de pe urma tuturor impresiilor acelei zile zbuciumate cum n-a mai fost alta în viata lui. Un singur gând îl urmărea ca o obsesie de fiece clipă. Pentru înfăptuirea lui se zbătuse de la ora cinci după-amiază şi până la unsprezece seara, pradă neliniştii şi îndoielii, tratând cu tot felul de cămătari, ca de-alde Biskup şi Kinder, care înnebuniseră aproape, alergând să-i împlinească vrerea. Până la urmă, cele o sută de mii de ruble, bani gheaţă, la care Nastasia Filippovna făcuse în treacăt o aluzie vagă şi ironică, fură procurate, deşi cu o dobândă atât de exorbitantă, că până şi Biskup, ruşinat, nu îndrăznea să vorbească cu Kinder despre asta decât în şoaptă.

Ca şi în dimineaţa acelei zile, Rogojin păşea în frunte, urmat de ceilalţi care, deşi pătrunşi de conştiinţa unei anume superiorităţi, nu puteau să-şi înfrângă un sentiment de teamă. Mai cu seamă, şi numai Dumnezeu ştie de ce, îi intimida Nastasia Filippovna. Unii dintre ei erau chiar convinşi că vor fi neapărat „zvârliţi pe scară-n jos". Printre aceştia se afla şi elegantul, irezistibilul Zaliojev. Dar ceilalţi, cu deosebire domnul cu pumnii zdraveni, fără a o arăta pe faţă, nutreau pentru Nastasia Filippovna cel mai mare dispreţ, amestecat cu ură, şi de aceea au venit la ea ca la asediul unei cetăţi duşmane. Totuşi, luxul primelor două odăi le impuse, fără voie, un respect şi un fel de teamă; erau acolo atâtea lucruri noi pentru ei, mobile rare, tablouri, o statuie mare a zeiţei Venus şi câte şi mai câte! Toate astea, bineînţeles, nu-i împiedicară să se înghesuie cu o curiozitate de bădărani până în salon, după şeful lor; de cum îl zăriră însă pe generalul Epancin printre oaspeţii Nastasiei Filippovna, domnul cu pumnii zdraveni, „pomanagiul" şi încă vreo doi-trei s-au simţit la început atât de intimidaţi, încât începură să se dea puţin câte puţin îndărăt până se retraseră în odaia de alături. Singur Lebedev, printre alţi câţiva mai îndrăzneţi, părea cel mai hotărât şi mergea aproape cot la cot cu Rogojin, conştient fiind de ceea ce va să zică un milion patru sute de mii de ruble capital lichid şi o sută de mii bani peşin pe care-i aducea plocon acum, imediat. Trebuie menţionat că toţi, chiar şi Lebedev, nu aveau o idee desluşită despre limitele puterii lor, şi nu ştiau în ce măsură le era sau nu îngăduit totul. Lebedev, de pildă, era gata să jure uneori că absolut totul le este îngăduit; în unele momente, în schimb, simţea un vag îndemn de a-şi aduce aminte, pentru orice eventualitate, şi de unele articole din codul penal, mai ales de cele încurajatoare şi liniştitoare.

Cu totul alta a fost impresia pe care a produs-o salonul Nastasiei Filippovna asupra lui Rogojin. De cum se ridică draperia şi o zări pe Nastasia Filippovna, el nu mai ştiu de nimeni şi de nimic, la fel ca şi în dimineaţa aceea, ba şi mai mult poate. Păli brusc şi rămase o clipă neclintit; se putea

ghici cât de năvalnic îi bate inima. Sfios, pierdut, privi câteva clipe fără a-şi putea lua ochii de la Nastasia Filippovna, apoi, deodată, ca scos din minţi, se îndreptă împleticindu-se spre masă; în drum se împiedică de scaunul lui Ptiţân, călcând apoi cu cizmele lui murdare dantela superbei rochii pe care o purta frumoasa nemţoaică; dar nici nu băgă de seamă, nici nu-şi ceru scuze. Ajuns lângă masă, depuse un obiect straniu, pe care îl ţinea cu amândouă mâinilc de când intrase în salon. Era un pachet mare, învelit cu grijă într-un număr din *Birjevâie vedomosti* şi strâns legat din toate părţile cu o sfoară din acelea cu care se leagă căpăţânile de zahăr. Rămase după aceea pironit locului, cu braţele atârnându-i de-a lungul trupului, ca şi cum şi-ar fi aşteptat sentinţa. Purta acelaşi costum, numai că acum mai avea la gât un fular nou de mătase, de un roşu aprins combinat cu verde, pe care stătea înfiptă o agrafă cu un briliant enorm, reprezentând un cărăbuş, iar pe degetul murdar al mâinii drepte un inel masiv cu briliante. Lebedev se oprise la vreo trei paşi de masă. Katia şi Paşa, cameristele Nastasiei Filippovna, veniră şi ele în mare grabă şi acum stăteau pitite după draperiile pe jumătate trase, privind cu ochii holbaţi de spaimă şi nedumerire.

— Ce-i asta? întrebă Nastasia Filippovna, examinându-l cu atenţie şi curiozitate pe Rogojin şi arătând cu ochii „obiectul".

— Suta de mii de ruble, răspunse el cu glasul sugrumat.

— Aşa. Te-ai ţinut, vasăzică, de cuvânt! Ce om! Şezi, te rog, aici, ne scaunul acesta; poate că mai târziu o să am ceva să-ţi spun. Cine sunt oamenii aceştia care te însoţesc? Tot cei de adineauri? Ei bine, spune-le să intre şi să ia loc. Uite, pe canapeaua de colo sau pe aceasta de aici. Poftim şi aceste două fotolii... Dar ce-i cu ei, parcă n-ar voi să intre?

Într-adevăr, câţiva dintre însoţitorii lui Rogojin, intimidaţi, bătuseră în retragere şi aşteptau în odaia vecină; o parte din ei au rămas în salon şi acum, la invitaţia Nastasiei Filippovna, începură să se aşeze, care

unde putea, căutând să fie cât mai departe de masă, mai mult prin colţuri, unde să poată sta neobservaţi, în timp ce alţii îşi reveneau din buimăceală, recăpătându-şi destul de repede curajul. Rogojin se aşeză şi el pe scaunul ce-i fusese indicat, dar, câteva clipe după aceea, se ridică şi rămase în picioare în tot timpul scenei ce a urmat. Încetul cu încetul i-a cercetat pe rând cu privirea pe toţi musafirii. Când dădu cu ochii de Ganea, un zâmbet înveninat i se aşternu pe faţă şi murmură ca pentru sine: „Uite-l şi pe ăsta!" Prezenţa generalului şi a lui Afanasi Ivanovici îl lăsă aproape rece. Zărindu-l însă pe Mîşkin alături de Nastasia Filippovna, uimirea-i fu aşa de mare, încât, fără voie, ochii îi rămaseră mult timp aţintiţi asupra acestuia; părea că nu este deloc în stare să-şi explice prezenţa prinţului acolo. De altfel, făcea uneori impresia unui om cu conştiinţa rătăcită, cuprins de delir. Pe lângă zguduirile din această zi, noaptea precedentă o petrecuse în tren, ceea ce înseamnă că nu dormise aproape patruzeci şi opt de ore.

— Sunt o sută de mii de ruble, domnilor, aici în pachetul acesta murdar, spuse Nastasia Filippovna, adresându-se celor de faţă cu un fel de sfidare plină de neastâmpăr. Mai devreme zbierase ca un smintit că-mi aduce seara o sută de mii de ruble şi-l tot aşteptam să apară. Venise să mă cumpere dumnealui şi se târguia ca la mezat; a început cu optsprezece mii de ruble, a săltat apoi dintr-o dată la patruzeci de mii şi la urmă iată şi suta de mii întreagă. Orice s-ar zice, s-a ţinut de cuvânt! Dar priviţi-l ce palid e!... Toate acestea s-au petrecut în dimineaţa asta, la Ganecika acasă; mă dusesem să-i fac o vizită mamei lui, să cunosc viitoarea mea familie; dar acolo, soră-sa mi-a strigat în faţă: „Oare nu se găseşte nimeni aici care s-o dea afară pe dezmăţata asta?" şi l-a scuipat pe frate-său, pe Ganecika drept în obraz. E o fată cu caracter!

— Nastasia Filippovna! făcu generalul cu dojana. Începuse să înţeleagă întrucâtva, în felul său, situaţia.

— Ce-i, generale? Nu-i frumos, nu-i aşa? Ia să isprăvim cu farsa asta! Că am avut lojă la Teatrul Francez şi am stat acolo în chip de virtute inaccesibilă, şi timp de cinci ani

fugeam ca o sălbatică de toţi cei care umblau după mine, făcând pe inocenta, ei bine – toate astea n-au fost decât o prostie, un moft! Iată că, după cinci ani de viaţă virtuoasă, a venit el, şi chiar aici, în faţa tuturor, îmi trânteşte pe masă un plocon de o sută de mii de ruble şi, fără îndoială, m-aşteaptă şi o troică la poartă. Atât preţuiesc eu în ochii lui – o sută de mii de ruble! Ganecika, văd că tot mai eşti supărat pe mine! Dar cum de te-ai putut gândi o clipă măcar să mă introduci în familia ta? Pe una ca mine, care se înhăitează cu Rogojin! Îţi aminteşti ce a spus prinţul adineauri?

— Nu asta am vrut să spun. Dumneata nu eşti o astfel de femeie! Departe de a te coborî până la Rogojin! îngăimă prinţul cu glas tremurător.

— Ajunge, Nastasia Filippovna, măicuţă, ajunge, porumbiţo, zău! N-o mai rabdă inima pe Daria Alekseevna. Dacă ţi s-a făcut lehamite de ei, de ce să le cauţi în coarne! Nici nu-mi vine a crede că te-ai putea duce după unul ca ăsta, chiar şi pentru o sută de mii de ruble! Ce-i drept, suta de mii e o sumă! Nu-i de lepădat! Dar n-ai decât să pui mâna pe bani, iar pe dumnealui trimite-l la plimbare, altceva nici nu merită unu' ca el; ehei, să fi fost în locul tău, cum îi mai făceam vânt!… N-aş ezita o clipă!…

Se înfuriase rău de tot Daria Alekseevna rostind aceste cuvinte. Era o femeie tare bună la suflet şi simţitoare, nevoie mare.

— Nu te necăji, Daria Alekseevna, răspunse zâmbind Nastasia Filippovna, i-am spus-o doar aşa, fără supărare. N-am de ce să-i port pică. Într-adevăr, nu ştiu nici ce nebuneală m-apucase, c-am vrut să intru într-o familie onorabilă! Am cunoscut-o pe mama lui şi i-am sărutat mâna. Şi dacă adineauri, la voi, mi-am cam bătut joc de tine, Ganecika, am făcut-o într-adins, ca să mă conving pentru cea din urmă oară de ce eşti tu în stare. Şi tare m-ai minunat, zău asa! La multe m-aş fi aşteptat, dar la asta nu! Şi cum de ai putut să te gândeşti măcar să mă iei de nevastă, ştiind că în ajunul căsătoriei tale generalul îmi dăruieşte un asemenea colier scump de perle, iar eu îl

primesc! Dar Rogojin? Păi, ăsta, în propria ta casă, de faţă cu mama şi cu sora ta, a vrut să mă cumpere, stând la tocmeală, şi totuşi asta nu te-a împiedicat să vii după aceea să-mi ceri mâna! Ba, erai gata s-o aduci şi pe soră-ta! Să fi avut dreptate Rogojin, spunând despre tine că, pentru trei ruble, ai fi în stare să te târăşti în patru labe tocmai până la Vasilievski Ostrov?

— Se duce târâş, îl cunosc eu! întări Rogojin încet, dar cu un aer de profundă convingere.

— Hai să zicem, dacă erai muritor de foame, treacă-meargă; dar, după câte ştiu, ai o leafă destul de frumuşică. Şi cu toate astea nu numai că te-ai pretat la afacerea asta ruşinoasă, dar, când te gândeşti, pe deasupra, că erai cât pe ce să te însori cu o fiinţă nesuferită (căci ştiu bine că mă urăşti!). Acum m-am convins şi eu că pentru bani un asemenea om ar fi în stare să bage şi cuţitul în tine! I-a cuprins pe toţi o lăcomie, încât se dau în vânt după bani ca nişte apucaţi. Vezi câte un ţânc, nici nu i s-a uscat laptele pe buze, şi dă din coate să ajungă cămătar. Ar fi în stare să înfăşoare briciul în mătase şi să-i taie beregata şi celui mai bun prieten al său ca unui berbec, furişându-se pe la spate, aşa cum am citit undeva, nu de mult. Ce mai... eşti un mare neruşinat! Şi eu sunt o neruşinată, dar tu m-ai întrecut. Cât despre curtezanul cu buchetele, nici n-am cuvinte...

— Cum poţi, cum poţi să vorbeşti aşa, Nastasia Filippovna! strigă, plesnindu-şi palmele, generalul, sincer dezolat. Dumneata, totdeauna aşa de delicată, care judecai atât de frumos! Şi deodată, ce limbaj! Ce expresii!

— Generale, acum sunt ameţită şi vreau să petrec, râse deodată Nastasia Filippovna. Azi e ziua mea, sărbătoarea mea, triumful meu, îl aşteptam de mult. Daria Alekseevna, îl vezi pe amatorul acesta de flori, *Monsieur aux camelias,* uite-l cum stă acolo şi-şi râde de noi...

— Nu râd, Nastasia Filippovna, ci doar ascult cu cea mai mare atenţie, replică Toţki cu demnitate.

— Ei bine, pentru ce, în loc să-i redau libertatea, l-am chinuit cinci ani de-a rândul? Merita el asta? E aşa cum îl

arată firea şi altfel nu poate fi... Ba, e încredinţat poate că-i datorez şi recunoştinţă: m-a învăţat omul, m-a întreţinut ca pe o contesă, a cheltuit o avere cu mine; încă în provincie căuta să mă mărite cu un om destoinic, iar aici mi l-a găsit pe Ganecika; şi ce crezi, de cinci ani am încetat să mai trăiesc cu el şi în tot acest timp am continuat să primesc bani de la el, pentru că socoteam că-i dreptul meu! Dar o luasem pe calea cea greşită! Tu spui: ia suta de mii de ruble şi trimite-l la plimbare, dacă ţi s-a făcut lehamite. E adevărat că mi-e lehamite... Puteam să mă mărit de multă vreme, şi nu cu unul ca Ganecika, dar gândul acesta mă scârbea. Şi la ce bun mi-am irosit cinci ani din viaţă, hrănindu-mi sufletul cu fiere? Şi totuşi, ai să mă crezi ori nu, acum patru ani mă întrebam câteodată dacă n-ar fi mai bine să mă mărit cu Afanasi Ivanovici al meu. Din răutate mă gândeam pe atunci la asta; în vremea aceea, câte nu-mi treceau prin cap! Şi puteam să-l oblig! Chiar el îmi trăgea clopotele şi-mi dădea a înţelege. Nu mă crezi? Ştiu bine că nu era sincer, mă minţea, dar e aşa de pofticios, că se lasă uşor când e vorba să-şi facă mendrele. Pe urmă, mulţumesc lui Dumnezeu, m-am gândit că nici măcar atâta ură nu merită! Şi deodată aşa m-am scârbit de el, încât chiar dacă mă cerea în căsătorie, îl refuzam. Cinci ani am jucat farsa asta! Decât aşa, mai bine s-ajung o femeie de stradă, căci acolo mi-e locul! Ori să-mi fac de cap plecând cu Rogojin, ori, de mâine chiar, mă fac spălătoreasă! Căci nimic din ceea ce-i pe mine nu-i al meu; când o fi să plec – am să-i arunc în obraz totul, îi las până şi ultima zdreanţă, iar când n-am să mai am nimic, cine o să mă mai vrea? Ia întreabă-l pe Ganea, mă ia el atunci de nevastă? Nici chiar Ferdâşcenko nu m-ar lua!...

— Ferdâşcenko poate că nu te-ar lua, Nastasia Filippovna, sunt un om sincer, interveni Ferdâşcenko, în schimb, prinţul te-ar lua sigur! Dumneata stai şi te tot văicăreşti, dar mai bine te-ai uita o clipă la prinţ! Îl observ de mult...

— E adevărat? îl întrebă ea pe Mîşkin.

— Adevărat, rosti prinţul aproape în şoaptă.

— Şi m-ai lua aşa cum sunt, săracă de tot?

— Te-aş lua oricum, Nastasia Filippovna...

— Altă comedie! murmură generalul. Era de prevăzut!

Prinţul fixă o privire tristă, gravă şi pătrunzătoare pe chipul Nastasiei Filippovna, în timp ce ea continua să-l examineze.

— Poftim, s-a găsit cine! spuse deodată, adresându-i-se din nou Dariei Alckseevna. Nu mă îndoiesc că i-a venit aşa, din bunătatea inimii, îl cunosc. Uite, mi-am şi găsit un binefăcător! Dar cine ştie, o fi poate adevărat ce se spune despre el că e... *într-o doagă.* Şi din ce ai să trăieşti, mă rog, dacă eşti atât de îndrăgostit, că ai fi în stare, tu, un prinţ de sânge, să mă iei de nevastă din mâinile lui Rogojin?

— Te iau curată şi cinstită, Nastasia Filippovna, şi nu din mâinile lui Rogojin, răspunse prinţul.

— Cum adică, eu şi cinstită?

— Da, dumneata.

— Ei, asta e ceva... ca în romane; nişte aiureli din vremuri apuse, dragă prinţe; acum lumea s-a deşteptat şi bazaconiile astea nu mai prind! Şi-apoi, cum poţi să te gândeşti la însurătoare, când dumneata însuţi ai avea nevoie de o dădacă!

Prinţul se ridică şi cu un glas sfios şi tremurător, având însă aerul unui om pe deplin convins de ceea ce spune, rosti apăsat:

— Poate că ai dreptate, Nastasia Filippovna, eu nu mă pricep la nimic, nu cunosc nimic, dar... socot că dumneata îmi vei face onoarea şi nu eu dumitale. Eu... nu sunt nimic, pe când dumneata ai cunoscut suferinţa şi ai ieşit neîntinată din astfel de infern. Asta înseamnă mult. N-ai de ce să te simţi dezonorată şi să pleci cu

Rogojin. Eşti prea întărâtată acum... l-ai înapoiat şaptezeci de mii de ruble domnului Toţki şi spui că pleci şi-i laşi totul, totul. Care de aici ar fi în stare să facă la fel? Eu... Nastasia Filippovna... te iubesc. Aş muri pentru dumneata, Nastasia Filippovna. N-aş permite nimănui să spună un singur cuvânt rău despre dumneata, Nastasia

Filippovna... Dacă o să fim săraci, am să muncesc, Nastasia Filippovna... La auzul acestor cuvinte ale prinţului, Ferdâşcenko şi Lebedev chicotiră iar generalul îşi drese glasul, tuşind pe-nfundate. Ptiţân şi Toţki nu se putură opri să nu zâmbească, străduindu-se s-o facă cât mai discret. Ceilalţi rămaseră pur şi simplu cu gurile căscate.

— ... Şi, cine ştie, poate că nici n-o să fim aşa de săraci, ci dimpotrivă, foarte bogaţi, Nastasia Filippovna, continuă prinţul cu aceeaşi voce sfioasă. De altfel, nu ştiu încă nimic sigur, şi-mi pare rău că de când am sosit, în cursul zilei de azi, n-am putut afla ceva mai precis, dar am primit în Elveţia o scrisoare de la Moscova, din partea unui domn, pe nume Salazkin, care îmi face cunoscut că e posibil să intru în posesia unei moşteniri foarte importante. Iată scrisoarea.

Şi la aceste cuvinte, prinţul scoase o scrisoare din buzunar.

— Nu cumva aiurează? mormăi generalul. E o adevărată casă de nebuni!

Urmă o clipă de tăcere.

— Ai spus, mi se pare, prinţe, că scrisoarea e de la Salazkin? întrebă Ptiţân. E un om foarte cunoscut în anumite cercuri, are reputaţia unui om de afaceri cât se poate de serios şi priceput şi, dacă această comunicare vine chiar de la el, poţi într-adevăr să-i dai deplină crezare. Din fericire, cunosc scrisul lui Salazkin întrucât am avut, nu de mult, nişte afaceri cu el... Dacă mi-ai da voie să-mi arunc ochii pe această scrisoare, aş putea să-ţi spun cu precizie dacă e scrisă de el.

Fără niciun cuvânt, prinţul, cu o mânâ tremurândă, îi întinse scrisoarea lui Ptiţân.

— Ia staţi, cum vine asta? sări deodată generalul, uitându-se la ceilalţi ca un om scos din minţi. Cu adevărat, e vorba de o moştenire?

Toate privirile se îndreptară spre Ptiţân, care citea scrisoarea. O nouă întâmplare senzaţională venea să aţâţe curiozitatea tuturor. Ferdâşcenko nu-şi mai găsea

astâmpăr; Rogojin, nedumerit, îşi plimba privirea din ce în ce mai neliniştită, uitându-se înspăimântat când la prinţ, când la Ptiţân. Daria Alekseevna, în aşteptare, stătea ca pe ghimpi. Până şi Lebedev îşi pierdu răbdarea şi, părăsindu-şi colţul, se postă în spatele lui Ptiţân, încercând să parcurgă din ochi scrisoarea, peste umărul acestuia, cu mutra unui om care se teme să nu se trezească deodată cu un ghiont în spate.

XVI

— E o chestiune sigură, declară în sfârşit Ptiţân, împăturind scrisoarea şi înapoind-o prinţului. Primeşti, fără nicio bătaie de cap, pe baza unui testament indiscutabil al mătuşii dumitale, un foarte însemnat capital.

— Cu neputinţă! izbucni generalul, explodând parcă. Toţi rămaseră din nou cu gura căscată.

Ptiţân explică, adresându-i-se în special lui Ivan Feodorovici, că o mătuşă de-a prinţului, pe care el n-a cunoscut-o, de altfel, niciodată personal, murise cu cinci luni în urmă; defuncta, sora cea mai mare a mamei prinţului, era fata unui negustor, pe nume Papuşin, care, după ce a dat faliment, a murit în mizerie la Moscova. În schimb, fratele mai mare al acestui Papuşin, mort şi el de curând, fusese un negustor cu renume datorită averii sale. Acum un an îi pierduse rând pe rând, la interval de o lună, pe cei doi fii ai săi, şi bătrânul fusese aşa de zdrobit de această nenorocire, încât în scurtă vreme după aceea se prăpădi şi ei. Era văduv, şi toată averea lui trecu unei nepoate – mătuşa prinţului, o femeie foarte săracă, trăind din mila altora. În momentul când îi veni moştenirea lui Papuşin, mătuşa aceasta, suferindă de dropică, era pe patul de moarte, dar amintindu-şi de prinţul Mîşkin, îl însărcina de îndată pe Salazkin să-l caute şi, între timp, a mai apucat să-şi facă şi testamentul. Cum se vede, nici prinţul şi nici doctorul la care a locuit în Elveţia n-au mai aşteptat o înştiinţare oficială sau informaţii suplimentare şi, după primirea scrisorii lui Salazkin, prinţul se hotărî să vină personal.

— Nu pot să-ţi spun decât atât, încheie Ptiţân, adresându-i-se prinţului, că drepturile dumitale asupra moştenirii par să fie pe deplin legale şi incontestabile, iar în ceea ce-l priveşte pe Salazkin poţi să fii încredinţat că

tot ce ţi-a scris el este sută-n sută exact. Felicitările mele, prinţe! Nu este exclus ca toată moştenirea să se ridice cam până la un milion şi jumătate de ruble, dacă nu şi mai mult, dat fiind că Papuşin a fost un negustor foarte bogat.

— Ptii, ce noroc pe capul celui din urmă prinţ din neamul Mîşkinilor! zbieră Ferdâşcenko.

— Urra! făcu şi Lebedev cu vocea lui răguşită de beţivan.

— Şi eu care l-am împrumutat azi-dimineaţă cu douăzeci şi cinci de ruble, sărăcuţul de el, ha, ha, ha! Curată fantasmagorie! se minună generalul care nu reuşea să-şi revină din buimăceală. Ei, dacă-i aşa, să-ţi prezint felicitări! Omagiile mele! Şi, ridicându-se de la locul lui, se duse să-l îmbrăţişeze pe prinţ.

După el au început să se ridice şi ceilalţi, înghesuindu-se în jurul lui Mîşkin. Apărură în salon chiar şi aceia dintre însoţitorii lui Rogojin care rămăseseră în camera vecină. Se iscă un adevărat vacarm, în care se amestecau crâmpeie de vorbe, exclamaţii, ba se auziră şi glasuri care cereau şampanie; cu toţii se agitau, se înghesuiau într-o zăpăceală de nedescris. De Nastasia Filippovna, toată lumea aproape că uitase în acel moment, deşi ea era gazda şi organizase această serată. Dar îndată după aceea şi-au amintit cu toţii că prinţul, chiar acum, în faţa lor, o ceruse propriu-zis în căsătorie. Toată tărăşenia din seara aceea se dovedea a fi înzecit mai aiurită şi mai teribilă de cum păruse la început. Uimit la culme, Toţki ridica mereu din umeri; singur el mai rămăsese pe scaun, pe când toţi ceilalţi se îmbulzeau care mai de care în jurul mesei. Cu toţii fură de acord mai târziu că exact în momentul acela Nastasia Filippovna începu să dea semne vădite de sminteală. Rămăsese pironită pe scaun, plimbându-şi o vreme ochii prin salon şi uitându-se la fiecare din cei de faţă cu o privire stranie, uimită, fără să înţeleagă ce anume se petrece, şi străduindu-se zadarnic să se dumerească. Apoi se întoarse brusc către prinţ şi, încruntându-şi sprâncenele ameninţător, îl examina cu atenţie; pentru o clipită poate i se năzărise că totul nu a fost decât un joc, o

glumă, dar înfăţişarea prinţului, felul cum o privea îi spulberă orice îndoială. Deveni gânditoare, pe urmă zâmbi iar, fără a-şi da seama probabil pentru ce anume…

— E adevărat aşadar, voi fi prinţesă! murmură ea ca pentru sine cu o nuanţă de ironie şi, întâlnind din întâmplare privirea Dariei Alekseevna, izbucni în râs. Ce deznodământ neaşteptat!… Nu-mi închipuiam… Dar de ce staţi în picioare, domnilor? Vă rog, luaţi loc, felicitaţi-mă pentru logodna mea cu prinţul! Mi se pare că cineva a dorit şampanie; Ferdâşcenko, du-te şi porunceşte să vină mai repede şampania. Katia, Paşa, adăugă ea deodată, zărindu-şi cameristele în uşă, veniţi încoace; ştiţi că mă mărit? Cu un prinţ; are un milion şi jumătate; e prinţul Mîşkin şi mă ia de soţie!

— Să fie cu noroc, măicuţă, era şi timpul! Nu lăsa să-ţi scape prilejul! strigă Daria Alekseevna, profund zguduită de cele întâmplate.

— Stai lângă mine, prinţe, urmă Nastasia Filippovna, uite aşa; a, iată că a venit şi şampania! Aştept să-mi prezentaţi omagiile dumneavoastră, domnilor!

— Ura! strigară mai multe glasuri. Mulţi, şi printre ei aproape toţi acoliţii lui Rogojin, se înghesuiră în jurul tăvilor cu şampanie. Dar cu toate că vociferau care mai de care şi erau gata să-şi dea drumul şi mai mult, unii dintre ei au simţit chiar şi în atmosfera aceea plină de ciudăţenii şi zăpăceală generală că decorul se schimbă. Alţii, dezorientaţi şi neîncrezători, aşteptau să vadă ce o să se mai întâmple. Cei mai mulţi însă schimbau păreri pe şoptite, socotind că nu-i nimic neobişnuit în toată afacerea asta, că s-au mai văzut prinţi căsătorindu-se cu te miri cine, ba unii chiar şi cu ţigănci-cântăreţe de prin localuri. În ce-l priveşte pe Rogojin, acesta stătea buimac şi privea înjur, cu faţa schimonosită, pe care încremenise un zâmbet plin de nedumerire.

— Gândeşte-te ce faci, prinţe dragă; vino-ţi în fire, omule! şopti îngrozit generalul, apropiindu-se de prinţ şi trăgându-l de mânecă pe furiş.

Nastasia Filippovna observă mişcarea şi izbucni în

hohote de râs.

— Nu, generale! De-acum sunt şi eu o prinţesă, ai auzit? Prinţul nu va îngădui să fiu insultată! Afanasi Ivanovici, de ce nu-mi prezinţi felicitări? Acum, peste tot, am să stau în rând cu nevasta dumitale; nu e rău să ai un astfel de soţ, ce zici? Are un milion şi jumătate, e prinţ şi, pe lângă toate, se spune că e şi idiot; ce poate fi mai bine? Abia acum începe pentru mine o viaţă nouă! Ai întârziat, Rogojin! Ia-ţi pachetul; eu mă mărit cu prinţul şi voi fi mai bogată decât tine.

De-abia acum Rogojin izbuti să-şi dea seama de ceea ce se petrece. O suferinţă de neînchipuit i se întipări pe obraz. Frângându-şi mâinile de disperare, scoase un geamăt din piept.

— Lasă-te păgubaş! răcni el către prinţ. Cuvintele lui stârniră un haz general.

— Nu cumva ai vrea să se lase păgubaş de dragul tău? îl ironiza Daria Alekseevna cu un aer triumfător. Atâta ştii: să trânteşti banii pe masă, mitocan ce eşti! Prinţul o ia de nevastă, auzi? Iar tu ai venit aici să-ţi faci mendrele.

— O iau eu! Mă însor chiar acum, în clipa asta! Dau tot ce am...

— Uită-te la el! A venit beat de la crâşmă, ar trebui dat pe uşă afară! se înverşuna Daria Alekseevna în culmea indignării.

Râsetele se înteţiră.

— Auzi, prinţe, zise Nastasia Filippovna, adresându-i-se lui Mîşkin, auzi cum se tocmeşte un bădăran pentru logodnica ta?

— El e beat acum, rosti prinţul. Te iubeşte mult.

— Şi n-are să-ţi crape obrazul de ruşine, mai târziu, că te-ai însurat cu una care era cât pe ce să fugă cu Rogojin?

— Aveai febră în momentul acela, şi acum ai febră, şi parcă ai fi în delir.

— Şi n-ai să te simţi ruşinat când ţi se va spune că nevastă-ta a fost ţiitoarea lui Toţki?

— Nu, n-am să mă simt ruşinat... Doar nu din voia dumitale ai ajuns la Toţki.

— Şi n-ai să-mi scoţi ochii niciodată cu asta?
— Nu, niciodată!
— Ia seama, nu jura pentru toată viaţa!
— Nastasia Filippovna, rosti prinţul domol, cu blândeţe şi compasiune în glas, ţi-am spus adineauri că m-aş simţi onorat dacă mi-ai acorda mâna şi că prin asta nu eu, ci dumneata mi-ai face o mare cinste. Ai zâmbit atunci şi am auzit şi râsetele celor din jur. Poate m-am exprimat într-un fel caraghios sau poate că am fost ridicol; dar mi s-a părut întotdeauna că... ştiu ce înseamnă onoarea şi sunt sigur că am spus un lucru adevărat. Adineauri voiai să porneşti pe drumul pierzaniei, fără putinţă de întoarcere, şi niciodată nu ţi-ai fi iertat asta, deşi nu ai nicio vină. E cu neputinţă ca viaţa dumitale să fie distrusă pentru totdeauna. Şi dacă Rogojin a venit aici, iar Gavrila Ardalionovici a vrut să te amăgească, ce rost are să vorbeşti mereu despre asta? Ceea ce ai făcut dumneata, o repet, puţini oameni ar fi în stare să facă, şi dacă ai vrut să pleci cu Rogojin, n-a fost decât o criză, ai fost descumpănită, suferindă. De altfel, criza aceasta nu ţi-a trecut de tot nici acum şi ar fi mai bine să te culci. Cu Rogojin n-ai fi putut sta în niciun caz, şi a doua zi chiar ai fi preferat să te faci spălătoreasă decât să rămâi cu el. Ai o fire mândră, Nastasia Filippovna, dar poate că eşti atât de nefericită, încât te crezi vinovată cu adevărat. Ai nevoie de multă îngrijire, Nastasia Filippovna. Eu te voi îngriji. Adineauri ţi-am văzut portretul şi am avut impresia că regăsesc în el trăsături cunoscute. Şi mi s-a părut ca mă chemai de mult... Eu... te voi respecta toată viaţa, Nastasia Filippovna, încheie prinţul brusc, revenindu-şi parcă şi roşind la gândul că se destăinuia astfel în prezenţa unor oameni care nu vor fi niciodată în stare să-l înţeleagă.
Ptiţân îşi lăsase din decenţă capul în jos şi se uita în podea, în timp ce Toţki cugeta: „O fi el idiot, dar ştie că prin linguşire reuşeşti mai uşor să-ţi atingi scopul; ce ţi-e şi cu firea omului!"
Prinţul observă că, din colţul său, Ganea îl fixa cu ochi scânteietori, ca şi cum ar fi vrut sâ-l prefacă în scrum.

— Ce om de treabă! spuse tare Daria Alekseevna înduioşată.

— Un om cu carte, dar pierdut iremediabil! murmură generalul.

Toţki îşi luă pălăria cu gândul să plece neobservat. Se înţelesese din ochi cu generalul să iasă împreună.

— Îţi mulţumesc, prinţe! Nimeni până acum nu mi-a vorbit aşa, spuse Nastasia Filippovna. Toţi îmi dădeau târcoale ca să mă cumpere şi niciun om cumsecade nu m-a cerut în căsătorie. Ai auzit, Afanasi Ivanovici? Cum ţi se pare tot ce mi-a spus prinţul? Aproape necuviincios, nu-i aşa?... Rogojin! Aşteaptă, nu pleca. De altfel, văd că nici nu eşti prea grăbit. Se prea poate să merg totuşi cu tine. Încotro voiai să mă duci?

— La Ekaterinhof, raportă scurt, din colţul său, Lebedev. Rogojin tresări, se uită cu ochi mari la Nastasia Filippovna de parcă nu-i venea să creadă. Părea cu totul năuc, ca şi cum ar fi primit o lovitură zdravănă de măciucă în cap.

— Dar ce-ţi veni, soro? Precis că te-a apucat iar criza; ai înnebunit? strigă speriată Daria Alekseevna.

— Nu cumva ai crezut că-i serios? sări din loc Nastasia Filippovna, hohotind. Cum ţi-ai putut închipui că aş fi în stare să distrug viaţa acestui prunc nevinovat? Aşa ceva i-ar sta bine lui Afanasi Ivanovici, care se pricepe să oblăduiască fiinţe nevinovate! Să mergem, Rogojin! Da' unde-i pachetul? Chiar dacă vrei să te însori cu mine, banii totuşi să mi-i laşi. Nu se ştie, poate că nici nu mă mărit cu tine. Ce-ai crezut, că dacă mi-ai propus să mă iei de nevastă, pachetul îţi rămâne ţie? Nu se prinde! Sunt şi eu o neobrăzată! Am fost ţiitoarea lui Toţki... Prinţe! Perechea potrivită pentru tine ar fi Aglaia Epancina, nu Nastasia Filippovna; dacă m-ai lua, Ferdâşcenko te-ar arăta cu degetul! Ştiu, nu-ţi pasă de asta; dar mi-e teamă că am să te nenorocesc şi, mai devreme sau mai târziu, tot nu scap de dojenile tale! Cât despre marea cinste pe care, chipurile, ţi-aş face-o, întreabă-l pe Toţki, e în măsură să te lămurească. Iar tu, Ganecika, să-ţi iei gândul de la Aglaia Epancina, ştii asta? Dacă nu te tocmeai cu ea, se ducea cu

siguranţă după tine! Aşa sunteţi voi, bărbaţii: fie că-i o femeie destrăbălată, fie că-i una cinstită, pentru voi totuna-i şi uite că ai dat greş... Ce-ai rămas aşa, cu gura căscată, generale?

— Sodomă. Asta-i adevărată Sodomă! repeta generalul, dând din umeri. Între timp se ridicase de pe canapea.

Toată lumea era din nou în picioare. Nastasia Filippovna părea că-şi pierduse cu adevărat minţile.

— Nu, nu se poate! gemu prinţul, frângându-şi mâinile.

— Ba bine că nu! Ai luat cumva în serios tot ce ţi-am spus? Am şi eu poate mândria mea, aşa dezmăţată cum sunt! Adineauri spuneai că-s perfecţiunea întruchipată; frumoasă perfecţiune, n-am ce zice, care numai pentru a se fuduli că a călcat în picioare un milion şi un titlu de prinţesă se cufundă într-o viaţă de desfrâu! Ce fel de soţie aş putea să-ţi fiu, după toate astea? Afanasi Ivanovici, ai văzut cum am azvârlit un milion pe fereastră? Şi dumneata, care erai sigur că mă fericeşti cu Ganecika şi cu cele şaptezeci şi cinci de mii de ruble ale dumitale! Păstrează-ţi banii, Afanasi Ivanovici (să te fi ridicat cel puţin până la suta de mii; Rogojin a fost mai galant!). Dar pe Ganecika îl voi răsplăti eu, mi-a venit o idee. Acum însă vreau să petrec, doar sunt o femeie pierdută! Zece ani am stat în temniţă, acum m-a ajuns şi pe mine norocul! Ce mai aştepţi, Rogojin? Haide!

— Haidem! zbieră Rogojin ca un smintit. Hei, voi de-acolo... aduceţi vin... pentru toată lumea! Iu-hu-hu!

— Vin... vin... Vreau să beau, să petrec. Va fi şi muzică?

— Da, da, o să fie! Nu te apropia! răcni din nou Rogojin ca ieşit din minţi, văzând că Daria Alekseevna se îndrepta spre Nastasia Filippovna. E a mea! Numai a mea! Regina mea! S-a zis!

Se sufoca de fericire; se învârtea în jurul Nastasiei Filippovna, strigând tuturor: „Nu vă apropiaţi!" Toată ceata lui se înghesuise acum în salon. Unii beau, alţii strigau şi râdeau; toţi erau foarte veseli şi nu mai simţeau nici cea mai mică jenă. Ferdâşcenko sonda terenul, să vadă de nu e chip cumva să se oploşească pe lângă ei. Generalul

şi Toţki dădură din nou să plece. Ganea era şi el cu pălăria în mână, dar rămase locului, nemişcat şi mut, ca şi cum nu se putea smulge de la spectacolul ce-l avea înaintea ochilor.

— Nu vă apropiaţi! răcnea Rogojin.

— Dar ce te-a apucat de zbieri aşa? îl domolea râzând Nastasia Filippovna. Sunt încă stăpână aici, la mine acasă şi, dacă vreau, te pot da pe uşă afară. Nu ţi-am luat încă banii, sunt tot acolo, pe masă; adă pachetul! Pachetul conţine o sută de mii de ruble, zici? Ce scârnăvie! Ce-i, Daria Alekseevna? Făceam mai bine să-l nenorocesc pe dânsul? (îl arată pe prinţ.) Însurătoare îi trebuia lui? Mai degrabă ar avea nevoie de o dădacă; lasă că o să facă generalul pe dădaca; ia te uită ce se mai învârteşte în jurul lui! Priveşte, prinţe, logodnica ta a luat bani de la altul, pentru că e o târfă, şi tu voiai să te însori cu ea? Dar de ce plângi? Ţi-e aşa de greu? Haide, râzi, fii vesel ca mine, îi dădea mereu pe acelaşi ton Nastasia Filippovna, în timp ce pe obraji i se prelingeau două lacrimi mari. Lasă-te în voia vremii – totul va trece! Mai bine să te răzgândeşti acum decât mai târziu... Dar ce v-aţi apucat acum să bociţi cu toţii? Uite, şi Katia plânge! Nu trebuie, Raţia dragă! N-am să vă las fără ajutor, nici pe tine şi nici pe Paşa; am şi dat dispoziţiile trebuincioase; iar acum, rămâneţi cu bine! O fată cinstită ca tine a fost pusă să mă servească pe mine, o destrăbălată! Aşa-i mai bine, prinţe, crede-mă, aşa-i mai bine; mai târziu m-ai fi dispreţuit şi n-am fi fost fericiţi! Nu te jura, tot n-am să te cred! Şi pe urmă, oricum, ar fi fost o mare nerozie!... Mai bine să ne luăm rămas-bun ca doi prieteni, căci, de fapt, eu sunt o visătoare, şi îţi închipui ce ar fi ieşit! Parcă eu n-am visat să te întâlnesc odată şi odată? Ai dreptate, de mult visez la asta; încă de pe atunci, în cei cinci ani cât am stat singură-singurică la conacul lui, la ţară; de multe ori mă luam cu gândul şi îmi închipuiam că un om întocmai ca tine, bun, cinstit, frumos şi chiar la fel de neajutorat, îmi iese deodată în cale şi-mi spune: „N-ai nicio vină, Nastasia Filippovna, iar eu te ador!" Să înnebuneşti, nu alta, de atâta frumuseţe... şi deodată se

înfiinţa ăsta; în fiecare an îşi petrecea două luni la ţară, pe urmă pleca, lăsându-mă pângărită, înjosită, batjocorită, încât de o mie de ori am vrut să-mi fac seama, să mă arunc în lac, dar am fost laşă, n-am avut destulă tărie să mă hotărăsc; acum însă... Rogojin, eşti gata?

— Gata. Nu vă apropiaţi!

— Gata! Gata! se auziră mai multe glasuri.

— Troicile cu zurgălăi ne aşteaptă! Nastasia Filippovna luă pachetul în mână.

— Ganka, mă ispiteşte un gând: să te despăgubesc; pentru ce ai pierde chiar totul?! Rogojin, e adevărat că pentru trei ruble s-ar târî în patru labe până la Vasilievski Ostrov?

— Aşa este!

— Ei bine, ascultă, Ganea, vreau să-ţi mai admir o dată sufleţelul; m-ai chinuit de ajuns în aceste trei luni, acum e rândul meu. Vezi pachetul ăsta? Sunt aici o sută de mii de ruble! Uite, îl arunc îndată în focul din cămin, toţi cei de faţă vor fi martori... în clipa când va fi cuprins de flăcări, du-te şi scoate-l din vâlvătaie, dar cu mâinile goale, fără mănuşi, cu mânecile suflecate. Dacă faci asta, pachetul e al tău şi toţi banii îţi aparţin. Ai să te frigi puţintel la degeţele, dar face, e vorba de o sută de mii de ruble, gândeşte-te! Întinzi mâna şi cât ai clipi l-ai şi scos, nu-i mare lucru! Iar eu îţi voi admira sufleţelul, cum te îndeamnă să te bagi în flăcări după banii mei. Toată lumea e martoră că pachetul va fi al tău. Iar dacă nu-l scoţi, o să-l mistuie flăcările, o să ardă, căci nu voi îngădui nimănui altuia să se atingă de el. Daţi-vă cu toţii la o parte! Banii aceştia îmi aparţin! Rogojin mi-i dă ca să petrec o noapte cu el. Nu-i aşa că banii sunt ai mei, Rogojin?

— Ai tăi, bucuria mea! Ai tăi, crăiaso!

— Ei bine, daţi-vă la o parte, fac ce vreau, să nu mă împiedicaţi! Ferdâşcenko, aţâţă focul!

— Nastasia Filippovna, nu mă ajută puterile, răspunse acesta năuc.

— U-uf! făcu tânăra femeie cu dispreţ şi, apucând cleştele-vătrai răscoli doi tăciuni încinşi ce pâlpâiau încă,

apoi zvârli pachetul în focul abia izbucnit.

Un strigăt general umplu salonul; câţiva îşi făcură chiar semnul crucii.

— A înnebunit! A înnebunit! se auzea din toate părţile.

— Oare... n-ar trebui... s-o legăm? îi spuse încet generalul lui Ptiţân. Sau să trimitem după... căci e nebună! Nu-i aşa că-i nebună?... Asta-i nebunie curată!

— N-nu, poate că nu-i tocmai nebunie, răspunse Ptiţân care, tremurând şi alb ca varul, nu era în stare să-şi desprindă ochii de la pachetul ce începea să se aprindă.

— E nebună! Nu-i aşa că nu-i în toate minţile? o ţinea una şi bună generalul, agăţându-se acum de Toţki.

— Ţi-am spus doar că e o femeie *excentrică,* murmură Afanasi Ivanovici, făcând şi el feţe-feţe.

— Şi când te gândeşti că e vorba de o sută de mii de ruble, nu glumă!...

— Doamne, Doamne! se auzea din toate părţile. Toţi se îmbulzeau în jurul căminului, curioşi să vadă cu ochii lor, şi nu-şi puteau stăpâni strigătele de uimire... Câţiva se urcară pe scaune, ca să privească pe deasupra capetelor. Daria Alekseevna, înspăimântată, se refugie în odaia de alături şi vorbea acum în şoapte întretăiate cu Paşa şi Katia. Nemţoaica cea frumoasă o şi luase din loc.

— Măiculiţă! Suflet milostiv! Stăpână atotputernică! strigă Lebedev, căzând în genunchi înaintea Nastasiei Filippovna, cu braţele întinse spre cămin. O sută de mii de ruble! O sută de mii! Le-am văzut, pachetul a fost făcut sub ochii mei! Măiculiţă! Zână bună! Îndură-te! Porunceşte-mi să mă vâr în cămin, intru cu totul, bag în foc capul meu înălbit de griji... O soţie bolnavă, neputincioasa, treisprezece copii orfani în casă, tatăl îngropat săptămâna trecută, un om care moare de foame. Nastasia Filippovna!

Şi, ţiptnd ca din gură de şarpe se şi târî spre cămin.

— Înapoi! strigă Nastasia Filippovna, îmbrâncindu-l la o parte. Daţi-vă la o parte cu toţii! Ganea, ce mai stai? Lasă ruşinea la o parte! Hai, du-te de-ţi ia pachetul! E norocul tău!

Dar bietul Ganea suportase prea multe în ziua aceea

pentru a fi în stare să mai reziste şi la aceste ultime şi neaşteptate încercări. Toţi se dădură la o parte, lăsându-l faţă-n faţă cu Nastasia Filippovna. Se aflau la trei paşi unul de altul. În picioare, Nastasia Filippovna aştepta, şi privirea ei scânteietoare nu-l slăbea deloc pe Ganea. Acesta, în frac, înmănuşat, cu pălăria în mână, stătea înaintea ei fără să spună un cuvânt şi, cu braţele încrucişate, privea focul. Un zâmbet de om smintit rătăcea pe chipul său livid. E drept, nu putea, nu era în stare să-şi întoarcă ochii de la foc, de la pachetul atins de flăcări, dar ceva nou părea că începe să-i pâlpâie în suflet; s-ar fi zis că jurase să suporte până la sfârşit acest supliciu; stătea pironit locului, întocmai ca o stană de piatră şi, după câteva clipe, toată lumea înţelese că nu se va duce să scoată pachetul din foc, că nu vrea să-l scoată şi că va lăsa să ardă suta de mii de ruble.

— Bagă de seamă, dacă-l laşi să ardă, nu mai scapi de batjocură şi de gura lor, îi strigă Nastasia Filippovna, şi sunt sigură că după asta ai să te spânzuri. Nu glumesc deloc!

Flăcările ce se ridicaseră la început între cei doi tăciuni încinşi păreau mai întâi că se vor stinge sub greutatea pachetului. Nu se mai văzu decât o pară mică, albăstruie, care mai pâlpâia la capătul tăciunelui de dedesubt. Dar iată că o limbă roşiatică, subţire şi prelungă linse pachetul, focul se agăţă alergând în sus pe margini şi, deodată, pachetul fu cuprins în întregime de flăcări şi o vâlvătaie se înalţă deasupra lui. Un strigăt izbucni din toate piepturile.

— Nastasia Filippovna, îndură-te, măiculiţă! se tânguia Lebedev, repezindu-se din nou spre foc, dar Rogojin îl dădu la o parte, îmbrâncindu-l cu piciorul.

Rogojin nu-şi mai putea lua privirea de la Nastasia Filippovna. Fascinat, o sorbea din ochi. Era în al nouălea cer.

— Crăiasă, adevărată crăiasă! repeta el întruna, adresându-se la fereală celor din dreapta şi din stânga sa. E de-a noastră, aşa suntem noi, cei din tagma noastră! strigă el în neştire. Aţi văzut, şnapanilor? Straşnic! Care

dintre voi ar fi în stare să facă aşa ceva, ai? Prinţul observa toată scena în tăcere şi cu un aer îndurerat.

— Îl scot cu dinţii pentru o mie de ruble numai, se oferi deznădăjduit Ferdâşcenko.

— Parcă ce, eu n-aş putea să-l scot cu dinţii? se scandaliza scrâşnind aprig din dinţi, domnul cu pumnii zdraveni, postat în spatele celorlalţi; apoi, apucat, se vede, de un adevărat acces de exasperare, zbieră: La naiba! Arde! O să ardă totul, n-auziţi?

— Arde! Arde! Strigau acum toţi într-un glas, înghesuindu-se buluc mai aproape de cămin.

— Ganea, nu te mai codi; te îndemn pentru ultima oară!

— Dar sari odată! urlă Ferdâşcenko, scos din minţi; apoi, nemaiştiind ce face, se repezi şi-l trase pe Ganea de mânecă: Bagă-te, fandositule! Arde, nu-nţelegi! A-ah, afurisitul!

Ganea îl îmbrânci pe Ferdâşcenko, se întoarse şi se îndreptă spre uşă; dar n-apucă să facă nici doi paşi, se clătină şi se prăbuşi ca străfulgerat pe podea.

— A leşinat! strigară ceilalţi.

— Ai milă, măiculiţă, că scrum se alege din ei! gemu Lebcdev.

— Or să ardă aşa, degeaba! urlau ceilalţi.

— Katia, Paşa, unde sunteţi? Repede – apă, spirt! strigă Nastasia Filippovna, aruncându-şi ochii spre Ganea, care zăcea cu faţa-n jos; apucă apoi cleştele şi trase pachetul din cămin.

Aproape în întregime învelişul de hârtie fusese pârjolit, dar se văzu numaidecât că tot conţinutul rămăsese intact. Teancul de bancnote fusese înfăşurat într-un ziar din trei file şi banii erau neatinşi. Toată lumea răsuflă uşurată.

— Doar o singură miişoară dacă a fost puţin atinsă, restul a scăpat, constată cu înduioşare Lebedev.

— Întreaga sumă îi aparţine! Tot pachetul e al lui! Aţi auzit, domnilor? anunţă cu glas tare Nastasia Filippovna, depunând pachetul alături de Ganea. Nu s-a băgat să-l scoată, s-a ţinut dârz. Înseamnă că simţul de demnitate e mai tare la el decât lăcomia de bani. Nu-i nimic, o să-şi

vină în fire! Altfel, m-ar fi înjunghiat poate… uite că începe să-şi revină. Generale, Ivan Petrovici, Daria Alekseevna, Katia, Paşa, Rogojin, aţi auzit? Pachetul e al lui, al lui Ganea. I-l dau drept despăgubire… Pentru ce anume, n-are importanţă. Să-i spuneţi. Să-l găsească lângă el când s-o trezi… Să mergem, Rogojin! Adio, prinţe, pentru prima oară am întâlnit un om adevărat! Adio, Afanasi Ivanovici, *merci!*

Toată ceata lui Rogojin porni acum lărmuind în alai spre ieşire, în urma şefului lor şi a Nastasiei Filippovna. În antreu, slujnicele îi ţinură blana; bucătăreasa Marfa veni în fugă de la bucătărie. Nastasia Filippovna le sărută pe toate.

— Cum se poate, coniţă, să ne părăseşti pentru totdeauna? Şi pe noi cui ne laşi? Unde vrei să te duci? Tocmai acum, într-o zi ca asta? întrebau servitoarele, plângând şi sărutându-i mâinile.

— Mă duc să fac trotuarul, Katia, ai auzit, acolo-i locul meu, iar de nu, mă fac spălătoreasă! Mi-ajunge cât am stat cu Afanasi Ivanovici! Salută-l din partea mea şi să mă iertaţi dacă vreodată, la supărare, v-am necăjit cu ceva…

Prinţul alergă şi el spre ieşire, în timp ce Rogojin şi însoţitorii lui se instalau în cele patru sănii cu zurgălăi trase la scară. Generalul izbuti să-l ajungă din urmă, pe trepte.

— Ce ai de gând să faci, prinţe, vino-ţi în fire, omule! Încercă el să-l oprească, luându-l de braţ. Las-o, frate! Nu vezi cum e? Îţi vorbesc ca un părinte…

Prinţul îl privi fără să-i spună un cuvânt, se desprinse şi coborî treptele în fugă.

Generalul Epancin ajunse la poartă tocmai în momentul când alaiul de troici se puse în mişcare şi avu astfel prilejul să vadă cum prinţul sări în cea dintâi trăsură ce-i ieşi în cale, strigându-i birjarului să mâne spre Ekaterinhof, pe urmele alaiului. În acelaşi moment, o trăsurică elegantă, înhămată cu un cal sur de rasă, trase în faţa scării, şi generalul porni, ducând cu el acasă şiragul de perle pe care avusese grijă să şi-l ia, în timp ce în minte-i începeau

să-i încolţească noi speranţe şi tot felul de proiecte. În noianul acestor proiecte răsări de vreo două ori şi imaginea seducătoare a Nastasiei Filippovna, făcându-l să suspine din rărunchi:

— Păcat de ea! Într-adevăr, mare păcat! O femeie pierdută! O smintită... Cât despre prinţ, dată fiind schimbarea situaţiei, îi trebuie altfel de soţie; acum, Nastasia Filippovna chiar că nu i se potriveşte deloc...

Cam în acelaşi sens răsunară şi cuvintele pline de înţelepciune şi de judecată matură pe care le schimbară alţi doi dintre invitaţii Nastasiei Filippovna, şi care găsiseră cu cale să facă o mică plimbare pe jos.

— Ştii, Afanasi lvanovici, cam aşa se pare că se întâmplă la japonezi, observă Ivan Petrovici Ptiţân. La ei, cică, cel ofensat se duce la ofensatorul său şi-i spune: „M-ai ofensat, de aceea am să-mi spintec pântecele de faţă cu tine", resimţind, pesemne, o satisfacţie extraordinară de pe urma unei asemenea răzbunări. Ciudate firi şi caractere mai există pe lumea asta, Afanasi lvanovici!

— Vasăzică găseşti aici o anumită asemănare de situaţii? răspunse Toţki zâmbind. Hm, da! Nimic de zis, o comparaţie cât se poate de originală şi... cu tâlc. Dar ai *văzut* şi dumneata, scumpe Ivan Petrovici, că în ce mă priveşte, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă; cred că vei fi de acord că nu mi se poate pretinde imposibilul? Ai să recunoşti de asemenea că în femeia asta stă ascunsă o comoară de calităţi rare... strălucite. Adineauri, am vrut chiar să-i spun, dacă mi-aş fi putut permite în mijlocul vacarmului aceluia nebunesc, să-i arăt, drept răspuns la reproşurile ei, că ea însăşi, aşa cum o vedeam cu toţii, e cea mai bună justificare a purtării mele. Într-adevăr, cine nu şi-ar fi pierdut capul... uneori punând la bătaie chiar totul, pentru o asemenea femeie? Ai văzut, necioplitul acela de Rogojin cum i-a pus pe masă o sută de mii de ruble?! Să zicem că tot ce s-a petrecut în seara asta a fost aberant, romanţios, lipsit de decenţă; în schimb, câtă extravaganţă şi originalitate. Spune şi dumneata, n-am dreptate? Dumnezeule, ce nu s-ar fi putut face cu un astfel

de caracter şi o asemenea frumuseţe! Zadarnice au fost, se vede, toate strădaniile şi ostenelile, toată învăţătura şi toată educaţia ce i s-au dat! Nimic nu s-a ales din ele. Totul s-a irosit în vânt. Un diamant neşlefuit! Am mai spus-o de atâtea ori...

Şi Afanasi Ivanovici scoase un oftat adânc.

PARTEA A DOUA

I

Două zile după ciudata întâmplare de la serata Nastasiei Filippovna, cu care se încheie prima parte a istorisirii noastre, prinţul Mîşkin se grăbi să plece la Moscova pentru a intra în posesia moştenirii ce-i venise atât de neaşteptat. Se spunea pe atunci că şi alte cauze ar mai fi determinat această plecare grabnică; dar nu dispunem decât de prea puţine informaţii asupra acestui punct, ca şi asupra peripeţiilor prinţului la Moscova sau, mai exact, în timpul celor şase luni cât a lipsit din Petersburg. Chiar şi cei care, din anumite motive, nu erau indiferenţi faţă de soarta lui n-au primit în acest răstimp nicio ştire de la dânsul. Unele zvonuri, ce-i drept, mai ajungeau din când în când la urechile lor, dar pe lângă faptul că apăreau aproape toate deosebit de stranii, mai erau şi foarte contradictorii, bătându-se adesea cap în cap. Cel mai mult, bineînţeles, se interesau de prinţ membrii familiei Epancin, deşi, la plecare, nici nu avusese timp să-şi ia rămas-bun de la ei. Este adevărat că generalul se întâlnise între timp cu el de vreo două-trei ori pentru a discuta împreună nişte chestiuni importante; dar dacă Ivan Feodorovici personal ţinuse să se întâlnească cu prinţul, el nu găsi totuşi cu cale să împărtăşească lucrul acesta şi familiei sale. Şi, în general, la început, adică aproape o lună întreagă după plecarea lui Mîşkin, printr-o înţelegere tacită a familiei, rămăsese hotărât să nu se mai vorbească de el. Singură Lizaveta Prokofievna fu aceea care ţinu să declare încă din primul moment „că se înşelase groaznic asupra prinţului"; pentru ca, două sau trei zile după aceea, să adauge, dar de data aceasta în termeni generali, fără a indica vreun nume,

că „trăsătura cea mai importantă din viaţa ei a fost aceea de a se fi înşelat mereu în aprecierea oamenilor". În sfârşit, zece zile mai târziu, bosumflându-se pentru ceva pe fiicele ei, conchise sentenţios: „Destul am greşit în aprecierile mele; de azi înainte, s-a terminat!". E cazul să menţionăm totodată că în casa lor, pentru multă vreme după aceea, se instaura o atmosferă deprimantă, de nelinişte şj încordare, de suspiciuni şi nemulţumiri reciproce cu greu stăpânite; toată lumea umbla posomorită, încruntată. Generalul era ocupat cu afacerile lui zi şi noapte; rareori se întâmplase să fie atât de activ şi de absorbit de treburi, mai ales în cadrul serviciului. Acasă, printre ai lui, nu apărea decât foarte rar şi pentru câteva minute doar. Cât despre domnişoarele Epancin, ele, fireşte, nu şi-au exprimat nicio părere cu glas tare. Nu era exclus faptul ca nici atunci când rămâneau singure, să nu-şi destăinuie chiar totul una alteia. Firi mândre şi orgolioase, preferau câteodată să păstreze o anumită rezervă chiar şi între ele; de altfel, se înţelegeau nu numai de la primul cuvânt, ci de la cea dintâi privire, încât, de multe ori, discuţiile lungi nu-şi mai aveau rostul.

Un singur lucru n-ar fi scăpat totuşi unui observator din afară, dacă s-ar fi întâmplat să fie acolo vreunul: că, judecind după datele de mai sus, puţine câte erau, prinţul lăsase totuşi în casa Epancinilor o impresie puternică, deşi nu-i vizitase decât o singură dată şi numai în treacăt. Poate că era efectul unei curiozităţi fireşti şi explicabile faţă de unele ieşiri excentrice şi peripeţii ciudate ale acestuia. Oricum ar fi fost, o asemenea impresie exista.

Încetul cu încetul, chiar şi zvonurile răspândite în oraş deveniră din ce în ce mai confuze şi curând se topiră în negura uitării. Se vorbea, ce-i drept, de un prinţişor cam prostănac (nimeni nu putea să-i precizeze numele), care, moştenind deodată o avere uriaşă, se însurase cu o franţuzoaică în trecere, renumită dansatoare de cancan de la *Chateau des Fleurs.* Alţii spuneau că moştenirea o primise un general, iar pe celebra dansatoare franţuzoaică o luase de nevastă un negustor rus, putred de bogat,

despre care se spunea că la nunta lui, numai aşa ca să se dea mare şi fiind beat criţă, arsese la flacăra unei lumînări fantastica sumă de şapte sute de mii de

Ruble, în bonuri de stat ale ultimului împrumut. Toate zvonurile astea se potoliră însă curând, căci între timp interveniră şi alte evenimente. Aşa, de pildă, ceata lui Rogojin, în care se găseau oameni în măsură să dea oarecare lămuriri, plecă toată la Moscova, urrnându-şi căpetenia, exact la o săptămână după cheful monstru pe care-l făcuseră la Gara Ekaterinhof, de faţă fiind şi Nastasia Filippovna. După cum spuneau gurile rele, ea dispăruse chiar a doua zi; o credeau refugiată la Moscova, presupunere ce părea să se confirme prin plecarea bruscă a lui Rogojin acolo.

Se vehiculară de asemenea zvonuri şi pe socoteala lui Gavrila Ardalionovici Ivolghin, care era şi el destul de cunoscut în anumite cercuri. Dar o împrejurare veni să curme acele zvonuri: tânărul căzu greu bolnav şi nu a mai fost văzut nicăieri în societate şi nici chiar la slujbă. Boala îl ţintuise la pat timp de o lună încheiată, iar când se însănătoşi, îşi dădu demisia de la societatea pe acţiuni şi postul lui de secretar fu ocupat de un altul. Nu se mai duse nici la generalul Epancin, aşa că şi aici apăru un alt funcţionar. Duşmanii lui Gavrila Ardalionovici ar fi fost îndreptăţiţi să creadă că nu mai îndrăznea să se arate undeva, într-atât era de ruşinat de ce i se întâmplase. Totuşi, boala lui nu numai că n-a fost o prefăcătorie, ci avusese şi urmări destul de grave; tânărul devenise ipohondru, posac, irascibil. În aceeaşi iarnă, Varvara Ardalionovna se mărită cu Ptiţân; toţi cunoscuţii lor îşi explicau această căsătorie prin faptul că Ganea, renunţând la ocupaţiile lui, nu mai avea cum să-şi întreţină familia, ba chiar el însuşi avea nevoie de ajutor şi îngrijire.

În paranteză fie spus, în casa generalului Epancin nu se mai vorbea deloc de Gavrila Ardalionovici, ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Şi totuşi, şi acolo, toată lumea auzise (surprinzător de repede chiar) despre un fapt cu totul remarcabil în privinţa lui: după noaptea aceea fatală de la

Nastasia Filippovna, atât de dureroasă pentru el, Ganea, ajuns acasă, nu se culcă, ci aşteptă cu o înfrigurată nerăbdare întoarcerea prinţului. Acesta, plecat şi el la Ekaterinhof, se întoarse abia la ora şase dimineaţa. Atunci Ganea veni în odaia lui Mîşkin şi depuse pe masă pachetul de bancnote pârjolit pe care Nastasia Filippovna i-l făcuse cadou, în timp ce el zăcea leşinat. Îl rugă stăruitor pe prinţ să i-l înapoieze Nastasiei Filippovna de îndată ce se va ivi prilejul. Ganea intrase la prinţ stăpânit de resentimente puternice, de ură şi dezolare; dar după schimbul de cuvinte pe care-l avu chiar de la început cu prinţul, rămase în odaia acestuia mai bine de două ceasuri, în care timp plânse amarnic. Se despărţiră prieteni.

Ştirea aceasta, pe care toată familia generalului o aflase, era perfect exactă, după cum s-a şi adeverit mai târziu. Desigur, trebuie să pară destul de ciudat că asemenea ştiri s-au putut răspândi şi cunoaşte atât de repede; aşa, de pildă, tot ce se petrecuse la Nastasia Filippovna ajunse chiar a doua zi la urechile doamnelor Epancin şi încă în cele mai mici amănunte. Cât despre zvonurile privitoare la Gavrila Ardalionovici, s-ar fi putut presupune că au fost transmise de Varvara Ardalionovna, care începuse de la o vreme încoace să le viziteze destul de des pe surorile Epancin; ba reuşise chiar să stabilească, în scurt timp, legături mai strânse, cu ele spre marea mirare a Lizavetei Prokofievna. Dar cu toate că Varia socoti de cuviinţă să caute prietenia domnişoarelor Epancin, greu se poate presupune că le-ar fi vorbit despre fratele ei. Era, în felul ei, o femeie mândră, ceea ce n-o împiedicase să se introducă într-o casă de unde fratele ei fusese, ca să zicem aşa, dat afară. Înainte vreme, deşi se cunoşteau de mult, rareori se-ntâmpla să se întâlnească. De altfel şi acum Varia nu apărea aproape niciodată în salon, ci urca pe scara de serviciu, ca şi cum ar fi intrat întâmplător, fiind în trecere pe acolo. Lizaveta Prokofievna nu prea o înghiţea, cu toate că avea multă stimă pentru Nina Aleksandrovna, mama Varvarei Ardalionovna. Surprinsă, scandalizată, generăleasa nu mai putea de indignare, considerând

această prietenie ca un nou capriciu şi o manifestare de independenţă din partea fiicelor ei, „care nici nu mai ştiu ce să născocească pentru a-i face în ciudă"; între timp însă, Varvara Ardalionovna îşi continuase vizitele în casa lor atât înainte cât şi după căsătoria ei.

Cam la o lună după plecarea prinţului, doamna Epancina primi o scrisoare de la bătrâna prinţesă Belokonskaia, care cu două săptămâni înainte se dusese să-şi vadă fiica cea mare măritată la Moscova, şi se putea presupune că această scrisoare produsese o putemică impresie asupra generalesei. Cu toate că nu împărtăşise nimic din conţinutul acelei scrisori nici fiicelor şi nici lui Ivan Feodorovici, nu putea să treacă pentru nimeni neobservat faptul că dintr-o dată deveni foarte neliniştită, agitată chiar, iar pe de altă narte foarte comunicativă cu fetele ei, deschizând mereu vorba despre tot felul de subiecte străine de preocupările lor de până atunci; era vădit că dorea să se destăinuiască, dar, nu se ştie din ce motive, se mai stăpânea încă. În ziua când primi scrisoarea, se arătă deosebit de prietenoasă şi bună cu toată lumea, iar pe Aglaia şi pe Adelaida le îmbrăţişa duios, recunoscându-şi o oarecare vină faţă de ele; dar despre ce anume vină era vorba, niciuna, nici cealaltă nu s-au putut dumeri. Până şi faţă de Ivan Feodorovici, pe care o lună întreagă îl ţinuse în dizgraţie, până şi faţă de el părea că începe să se îmbuneze. Bineînţeles, a doua zi se necăji şi se mânie foc pentru slăbiciunea de a se fi arătat atât de sentimentală în ajun, încât până la masă reuşi iarăşi să se certe cu toată lumea; dar, spre seară, cerul se însenină din nou. În general, în tot cursul săptămânii aceleia, se arătă destul de bine dispusă, ceea ce nu i se mai întâmplase cam de mult.

N-a trecut o săptâmână, şi o altă scrisoare sosi de la prinţesa Belokonskaia. De data aceasta, generăleasa se hotărî să vorbească. Pe un ton solemn, declară că „bătrâna Belokonskaia" (când vorbea de prinţesă, n-o numea decât aşa) îi comunică ştiri foarte îmbucurătoare despre acel... „original, despre prinţul Mîşkin, adică!" Bătrâna îl căutase la Moscova, se informase asupra lui şi aflase lucruri foarte

bune; apoi, prinţul îi făcu vizita de rigoare şi, se vede treaba, lăsase o impresie deosebită, de vreme ce ea l-a invitat s-o viziteze zilnic, la amiază, între orele unu şi două, şi că într-adevăr prinţul vine la ea în fiecare zi şi până acum n-a reuşit s-o plictisească", încheie generăleasa, adăugind că „bătrâna" l-a introdus pe prinţ în două-trei case onorabile. „Foarte bine face că nu trăieşte ca un huhurez şi nu se intimidează ca un prost!" Domnişoarele, ascultând toate acestea, remarcară îndată că mămica lor le cam ascundea multe lucruri din scrisoare, asupra cărora ele au fost puse poate la

Curent de Varvara Ardalionovna, care putea şti şi, desigur, aflase tot ce ştia Ptiţân despre prinţ şi de şederea lui la Moscova. De altfel Ptiţân, pare-se, era într-adevăr în măsură să fie mai bine informat decât oricare altul. Era un om tăcut din fire şi discret în chestiunile de afaceri; Variei însă, fără îndoială, nu-i ascundea nimic. Un motiv în plus pentru generăleasă de a o socoti şi mai nesuferită.

În tot cazul, gheaţa fusese spartă şi se putea vorbi acum cu glas tare despre prinţ. Pe de altă parte, împrejurarea aceasta scoase la iveală încă o dată impresia puternică şi interesul extraordinar pe care prinţul îl deşteptase la toţi membrii familiei Epancin. Generăleasa rămase chiar surprinsă de impresia pe care au produs-o asupra fiicelor ei noutăţile de la Moscova. Iar domnişoarele, la rândul lor, se minunară de această stranie nepotrivire dintre vorbele şi purtarea mamei lor, care, pe de o parte, declarase aşa de solemn că „trăsătura cea mai caracteristică din viaţa ei a fost aceea de a se fi înşelat în aprecierea oamenilor", iar pe de altă parte o solicitase pe „influenta" prinţesă Belokonskaia să-şi îndrepte atenţia binevoitoare asupra prinţului şi făcuse asta, probabil, cu preţul multor rugăminţi şi implorări, căci „bătrâna", în anumite privinţe, nu se lăsa uşor înduplecată.

De îndată ce gheaţa fu spartă şi se simţi în atmosferă un suflu nou, prinse glas şi generalul, care, la rândul lui, se grăbi să comunice tot ce ştia. Se constată cu acest prilej că şi pe el îl preocupase mult chestiunea. Lămuririle pe care

le aduse el se refereau aproape exclusiv la „aspectul material, practic al problemei". A reieşit astfel că, acţionând numai şi numai în interesul prinţului, generalul a însărcinat doi domni de încredere şi destul de influenţi în felul lor la Moscova să-l supravegheze pe prinţ şi în special pe împuternicitul acestuia, Salazkin. Tot ce se spunea de moştenire sau „ca să zic aşa, faptul în sine" s-a adeverit pe deplin; numai că zvonurile publice îi cam exageraseră valoarea. Averea şi afacerile lui Papuşin erau destul de încurcate; lăsase datorii, se iviră câţiva pretendenţi care, la rândul lor, revendicau succesiunea; mai mult, nevoind să ţină seama de niciun sfat, prinţul se dovedise lipsit de orice simţ

Practic. De bună seamă, el, generalul, îi dorea „reuşită şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, spor în toate"; îi plăcea s-o declare acum, când gheaţa tăcerii" se spărsese, „cu toată sinceritatea", căci „băiatul acesta, deşi e cam trăsnit", merita totuşi pe deplin să fie încurajat. Dar şi în împrejurarea aceasta prinţul a făcut destule nerozii: se prezentaseră, de pildă, unii creditori ai defunctului negustor pe bază de acte discutabile sau chiar fără niciun temei juridic, ba alţii, aflând ce fel de om este prinţul, nu aduceau niciun fel de acte în sprijinul pretenţiilor lor. Şi totuşi, prinţul îi satisfăcuse pe toţi, deşi prietenii lui îl preveniseră că niciunul dintre reclamanţii aceştia nu-şi pot dovedi drepturile; el însă a socotit de cuviinţă să procedeze aşa numai pentru că unii dintre ei păreau să fi fost într-adevăr prejudiciaţi.

Generăleasa observă la rândul ei că şi bătrâna Belokonskaia îi scrisese în acelaşi sens şi că, e o prostie din partea lui, iar prostia n-are leac", adăugă ea tăios, deşi după faţa ei se vedea cât era de mulţumită de comportarea acestui „nerod". În cele din urmă, generalul băgă de seamă că nevasta lui se interesa de prinţ de parcă ar fi fost propriul ei fiu, şi că prea o copleşeşte pe Aglaia cu tot felul de drăgălăşenii. Toate acestea îl determinară pe general să adopte atitudinea şi aerul grav al omului preocupat de rezolvarea unor afaceri destul de importante.

Dar acest interludiu plăcut nu ţinu mult. După două săptămâni, interveni din nou o schimbare bruscă; din nou Lizaveta Prokofievna se îmbufna, şi generalul, după ce ridică de mai multe ori, nedumerit, din umeri, fu nevoit să se supună iarăşi unui nou regim al „tăcerii de gheaţă". Fapt e că generalul primise, cu două săptămâni in urmă, pe căi lăturalnice, o ştire destul de laconică şi oarecum confuză, în orice caz însă absolut sigură, cum că Nastasia Filippovna, după ce fugise la Moscova, fusese descoperită de Rogojin; apoi dispărută din nou şi din nou regăsită, îi dăduse în cele din urmă cuvântul să se mărite cu el. Şi iată că după două săptămâni, Excelenţa sa primeşte neaşteptat vestea că Nastasia Filippovna dispăruse pentru a treia oară, pare-se chiar în ziua nunţii, şi de atunci se ascunde undeva prin provincie; în acelaşi timp însă dispăruse din Moscova şi prinţul Mîşkin, lăsându-şi toate afacerile în seama lui Salazkin; „a plecat cu dânsa ori a pornit pe urmele ei – nu se ştie dar e ceva la mijloc", conchise generalul. Lizaveta Prokofievna, la rândul ei, primise şi ea unele veşti neplăcute. În cele din urmă, timp de două luni după plecarea prinţului, aproape că nu s-a mai vorbit de el nimic la Petersburg şi de atunci „gheaţa tăcerii" nu se mai spărsese în casa familiei Epancin. Totuşi, Varvara Ardalionovna continua regulat, ca şi înainte, să le viziteze pe surorile Epancin.

Ca încheiere, în ce priveşte toate ştirile şi zvonurile acestea, trebuie să mai adăugăm de asemeni că spre primăvară survenіră atâtea schimbări şi perturbări în sânul familiei Epancin, încât era exclus ca prinţul să nu fie uitat, mai ales că el personal nu le-a mai dat, voit poate, niciun semn de viaţă. În cursul iernii s-au decis în sfârşit să petreacă vara în străinătate, urmând să plece Lizaveta Prokofievna şi fetele; generalul, bineînţeles, n-avea vreme de pierdut pentru „asemenea distracţii deşarte". Hotărârea aceasta a fost luată la stăruinţele repetate ale domnişoarelor; ele erau încredinţate că părinţii nu voiau să le ducă în străinătate numai pentru că se gândeau mereu la măritişul lor şi erau tot timpul preocupaţi să le găsească

partide potrivite. Se prea poate ca acum să-şi fi zis şi părinţii că gineri se găsesc pretutindeni şi că, departe de a strica, o călătorie în străinătate, în timpul verii, ar putea, dimpotrivă, „să fie chiar de folos". În treacăt trebuie amintit că proiectul de căsătorie dintre Toţki şi fiica lor cea mare, Aleksandra Ivanovna, a trebuit să fie definitiv abandonat şi că din partea lui Afanasi lvanovici nici n-a mai urmat o cerere oficială în acest sens. Totul se făcu oarecum de la sine, fără prea multe discuţii şi fără fricţiuni în familie. De la plecarea prinţului, prin aceeaşi înţelegere tacită din partea ambelor părţi, în jurul acestei chestiuni se aşternu o tăcere absolută. Era şi asta una dintre pricinile care au contribuit la starea de spirit apăsătoare ce pusese stăpânire pe membrii familiei Epancin, cu toate că generăleasa ţinu să declare pe loc că e nespus de bucuroasă şi poate să-şi facă „cruce cu amândouă mâinile" că toate s-au întâmplat aşa cum s-au întâmplat. Generalul, ajuns iar în dizgraţie, deşi îşi dădea seama că are şi el partea lui de vină, a fost multă vreme mâhnit; îl regreta pe Afanasi Ivanovici. „Ce avere şi ce om destoinic!" Curând, generalul auzi că Afanasi Ivanovici căzuse în mrejele unei frumoase franţuzoaice din societatea înaltă, o marchiză legitimistă aflată în vizită la Petersburg, că intenţionează să se căsătorească cu ea şi că, după aceea, o va urma la Paris, iar de acolo undeva, în Bretania. „L-a dat gata franţuzoaica! E un om pierdut", conchise generalul.

Pregătirile pentru plecarea în străinătate a doamnelor Epancin erau în toi când o împrejurare neaşteptată veni să le răstoarne toate planurile şi, spre marea satisfacţie a părinţilor, proiectul a trebuit să fie amânat. La Petersburg sosi, venind din Moscova, un oarecare prinţ Ş., om cu situaţie, cunoscut de altfel prin nenumăratele sale calităţi. Era unul dintre acei cinstiţi şi modeşti pionieri ai progresului, cum s-au văzut apărând în anii din urmă, care doresc sincer să se facă utili, lucrează fără preget şi se disting printr-o facultate extrem de preţioasă, aceea de a găsi mereu ceva de întreprins. Fără a căuta să iasă în evidenţă, fără a se amesteca în luptele violente şi sterile

dintre diverse partide politice, fără să se creadă o personalitate de prim rang, prinţul îşi dădea foarte bine seama de nevoile epocii contemporane. Deţinuse un timp o slujbă destul de bună, apoi se angajase într-o activitate intensă în cadrul zemstvei. Pe lângă aceasta, mai colabora, în calitate de membru corespondent, la publicaţiile mai multor societăţi ştiinţifice ruseşti. Împreună cu un prieten tehnician, datorită cercetărilor şi documentărilor făcute, contribuise la îmbunătăţirea deosebit de avantajoasă a proiectului de traseu al uneia dintre cele mai importante linii ferate. Era de vreo treizeci şi cinci de ani şi făcea parte din protipendadă; poseda şi o avere „frumuşică şi indiscutabilă", cum se exprimase generalul, care avusese prilejul să-l întâlnească şi să-l cunoască pe acest prinţ la conte, şeful său ierarhic, în legătură cu o afacere destul de importantă. La rândul lui, prinţul, din anumite considerente, nu evita contactul cu „oamenii de afaceri" ruşi. Prin forţa lucrurilor, foarte curând, nou-venitul făcu cunoştinţă şi cu familia Epancin. Adelaida Ivanovna, sora cea mijlocie, îl impresionă destul de puternic. Spre sfârşitul iernii, făcu cuvenita cerere în căsătorie. Pretendentul fu pe placul Adelaidei, la fel câştigă şi simpatia Lizavetei Prokofievna. Generalul era în culmea fericirii. Călătoria în străinătate a trebuit să fie, bineînţeles, amânată, iar nunta a fost hotărâtă pentru începutul primăverii.

De altfel, Lizaveta Prokofievna şi celelalte două fete ar fi putut pleca pe la mijlocul ori pe la sfârşitul verii, pentru o lună-două în străinătate, ca să-şi mai alunge tristeţea despărţirii de sora mijlocie Adelaida. Dar se mai ivise ceva neprevăzut: la sfârşitul primăverii (căsătoria Adelaidei fusese amânată până pe la mijlocul verii), prinţul Ş. introduse la Epancini o rudă îndepărtată de a lui, pe un oarecare Evgheni Pavlovici R., cu care întreţinea de altfel relaţii foarte strânse. Era un tânăr de vreo douăzeci şi opt de ani, cu rangul de aghiotant la curtea imperială, frumos ca un cadru, de neam, spiritual, strălucitor, „om cu principii moderne", „foarte instruit" şi, unde mai pui,

posesor al unei averi fantastice. În privinţa acestui ultim punct, generalul, ca de obicei, avea unele rezerve. Se informase: „într-adevăr, se pare că posedă avere, dar chestiunea mai trebuia verificată". Bătrâna Belokonskaia scrisese de la Moscova, recomandându-l în termenii cei mai călduroşi pe acest tânăr aghiotant, „om de viitor". Exista totuşi şi un punct negru: îşi câştigase o faimă puţin cam dubioasă de pe urma câtorva aventuri galante şi „victorii" uşoare asupra unor inimi zdrobite. De cum o văzu pe Aglaia, deveni un musafir nelipsit în casa Epancinilor. E drept, nimic nu fusese încă spus, nici chiar pe ocolite; totuşi, părinţii căzură de acord că nu era momentul potrivit pentru o călătorie în străinătate tocmai acum. Poate numai Aglaia era de altă părere.

Toate acestea se întârnplară cu puţin înainte de a fi reintrat eroul nostru în scenă. Judecând după aparenţe, bietul Mîşkin fusese între timp cu desăvârşire dat uitării la Petersburg. Dacă ar fi apărut acum deodată în mijlocul cunoştinţelor sale, s-ar fi simţit ca un om căzut din cer. Şi totuşi găsim că este cazul, înainte de a încheia aceasta lungă introducere, să mai relatăm cititorului încă un fapt care ar putea eventual să-l intereseze.

Kolea Ivolghin, imediat după plecarea prinţului, îşi continuă o vreme felul obişnuit de viaţă, adică se ducea la liceu, îl vizita pe prietenul său Ippolit, îl supraveghea pe general şi îi dădea ajutor Variei la treburile gospodăriei, îndeplinind diferite comisioane, între timp, chiriaşii se făcură nevăzuţi unul după altul; trei zile după scena de la Nastasia Filippovna, Ferdâşcenko dispăru fără veste şi nu se mai auzi nimic despre dânsul; s-a vânturat la un moment dat un zvon cum că se dedase cu totul beţiei, dar zvonul n-a fost confirmat. Prinţul, după cum se ştie, plecase la Moscova, aşa că odăile rămaseră goale. Mai târziu, când Varia se mărită, Nina Aleksandrovna şi Ganea se mutară împreună cu dânsa la Ptiţân, în cartierul Izmailovski Polk. Cât îl priveşte pe generalul Ivolghin, i se întâmplă ceva cu totul neaşteptat: prietena lui, căpităneasa, pentru care iscălise, în diferite rânduri, poliţe

în valoare de două mii de ruble, îl băgă la puşcărie, fără nicio jenă, pentru aceste datorii. Felul acesta de lichidare a conturilor căzu ca o năpastă pe capul sărmanului Ardalion Aleksandrovici, adevărată „victimă a încrederii sale nemărginite în nobleţea inimii omeneşti, în general vorbind". Luându-şi obiceiul comod de a semna cu uşurinţă poliţe şi trate, generalului nici prin minte nu i-a trecut că aceste hârtii i-ar putea pricinui vreun neajuns. Credea că toate se aranjează de la sine. Când colo, se înşelase. „Şi zici, să mai ai după asta încredere in oameni", vocifera el indignat, stând la un pahar de vin cu noii săi prieteni din casa lui Tarasov şi povestindu-le peripeţii care de care mai năstruşnice în legătură cu asediul cetăţii Kars şi cu soldatul înviat din morţi. De altfel se deprinsese destul de repede cu noua lui situaţie. Ptiţân şi Varia susţineau că acolo era de fapt locul cel mai potrivit pentru el; Ganea le împărtăşea părerea. Singură, biata Nina Aleksandrovna plângea în ascuns (lucru neobişnuit, care îi mira pe cei din jur) şi, cu toate că era mereu suferindă, se ducea să-l vadă pe deţinut cât mai des cu putinţă.

Dar de la „păţania generalului", cum spunea Kolea, şi, mai ales, după căsătoria surorii sale, rămas de capul lui, băiatul o cam luase razna şi în ultimul timp aproape că nu mai dădea pe acasă nici măcar noaptea. Se spunea că legase multe cunoştinţe noi; mai mult, devenise un nelipsit vizitator al închisorii datornicilor. De altfel, Nina Aleksandrovna nici nu ar fi putut să se descurce acolo fără el, iar acasă era lăsat cu totul în voia lui. Varia, care altădată îl ţinuse din scurt şi-l muştruluise atât, nu-l mai întreba acum, nici măcar din curiozitate, unde şi cum îşi petrece timpul; iar Ganea, spre suprinderea tuturor celorlalţi membri ai familiei, intra tot mai des în vorbă cu fratele său mai mic, ba uneori, cu toată ipohondria lui stătea ore întregi la discuţie cu el, ca un prieten, ceea ce nu se prea întâmpla înainte vreme. Altădată, Ganea, bărbat în toată firea, împlinise douăzeci şi şapte de ani, nu catadicsea să-i acorde lui Kolea, fratele său mezin, un puşti de cincisprezece ani, nici pic de atenţie; era foarte sever

cu el şi îi îndemna şi pe ceilalţi ai casei să se poarte la fel, şi la tot pasul îl ameninţa că-i „rupe urechile", ceea ce îl scotea pe Kolea din sărite şi-l aducea „la capătul răbdării omeneşti". S-ar fi zis că acum Ganea avea chiar nevoie de fratele său mai mic. Acesta, la rându-i, impresionat de faptul că Ganea refuzase suta de mii de ruble dăruită de Nastasia Filippovna, era gata să-i ierte multe păcate.

Trecură trei luni de la plecarea prinţului, când la urechile familiei Ivolghin ajunse ştirea că în răstimp Kolea făcuse cunoştinţă cu familia Epancin şi că era foarte bine primit de domnişoare. Vestea o adusese, fireşte, Varia; de altfel, Kolea n-o rugase pe sora lui să-l introducă acolo, ci se „descurcase singur". Încetul cu încetul, Epancinii îl îndrăgiră. La început, generăleasa îl ţinu la distanţă, tratându-l cu răceală, dar curând deveni binevoitoare, pentru că „era sincer şi deschis şi nu obişnuia să linguşească". Şi, într-adevăr, Kolea nu umbla cu linguşiri; ştiuse să se situeze faţă de noii lui prieteni pe un picior de egalitate, asigurându-şi o anumită independenţă: chiar dacă-i citea uneori generălesei cărţi şi ziare, o făcea numai pentru că era din fire îndatoritor. De vreo două ori, totuşi, se certă grozav cu Lizaveta Prokofievna, declarându-i că este o tirană şi că n-are să-i mai calce pragul niciodată. Prima oară, cearta se iscă în jurul „problemei feminine", iar a doua oară într-o discuţie cu privire la anotimpul cel mai potrivit pentru prinderea scatiilor. Oricât de ciudat ar părea, însă a treia zi după ceartă, generăleasa îi trimisese un bileţel printr-un servitor, rugându-l să vină neapărat la ei. Fără să facă nazuri, Kolea se prezentă imediat. Singură Aglaia se arătase, nu se ştie de ce, chiar din capul locului, foarte distantă faţă de el şi-l trata de sus; se-ntâmplă însă ca tocmai ea să se trezească din partea lui cu o surpriză care o uimi nespus. Într-o zi, Kolea, se folosi de un moment când se aflau singuri şi-i întinse o scrisoare, mărginindu-se să-i spună că a fost rugat să i-o înmâneze personal. Aglaia îl măsură încruntată pe „puştiul acesta încrezut", dar n-apucă să-i spună nimic, căci băiatul se retrase îndată. Ea desfăcu scrisoarea şi citi următoarele:

Cândva m-ai onorat cu încrederea dumitale. Poate azi m-ai dat cu totul uitării. Cum se face că-ţi scriu? Nu ştiu nici eu; dar n-am putut rezista dorinţei de a-ţi reaminti dumitale şi numai dumitale de existenţa mea. De multe ori am avut nevoie de voi tustrele, dar dintre toate nu te vedeam decât pe dumneata. Am nevoie de dumneata, foarte mare nevoie. În ceea ce mă priveşte, n-aş avea nimic să-ţi scriu, nimic să-ţi povestesc. De altfel, nici nu era în intenţia mea; atit doar că aş dori mult de tot să te ştiu fericită. Eşti fericită? Iată tot ce voiam să-ţi spun.

Cu sentimente frăţeşti

Pr. L. Mîşkin.

Isprăvind de citit acest bileţel scurt şi cam incoerent, Aglaia se îmbujora la faţă şi rămase pe gânduri. Nu ne-ar fi uşor să redăm cursul ideilor ei. Între altele, se întrebă numaidecât: „E cazul oare să arăt scrisoarea cuiva?" Se simţea cam ruşinată. În cele din urmă, cu un zâmbet oarecum straniu şi ironic, vârî biletul în sertarul măsuţei. A doua zi îl scoase şi îl puse într-o carte groasă, aşa cum proceda de obicei cu hârtiile pe care voia să le aibă la îndemână. Abia după o săptămână, constată întâmplător că acea carte era: *Don Quijote de la Mancha.* Aglaia pufni în râs fără să ştie de ce.

N-am putea spune de asemenea dacă tânăra fată îi mai arătă vreuneia dintre surori scrisorica aceasta.

Dar încă în timp ce o citea, îi veni deodată în gând o întrebare: „Cum se poate ca prinţul să şi-l aleagă pe acest băieţandru încrezut şi fanfaron drept confident pentru corespondenţa lui? Să fie singurul om de încredere pe care îl are aici?" Deşi afişând un dispreţ total, fata nu s-a putut abţine de a-i lua interogatoriul lui Kolea. De obicei extrem de susceptibil, Kolea nu dădu, de data asta, nici cea mai mică atenţie tonului ei jignitor; ci declară scurt şi destul de rece că într-adevăr, pentru orice eventualitate, îi dăduse prinţului adresa lui în momentul plecării acestuia din Petersburg, oferindu-i serviciile sale, dar că aceasta era

prima însărcinare şi prima comunicare scrisă din partea prinţului şi, drept dovadă, îi întinse biletul adresat lui personal cu acest prilej. Fără nicio jenă, Aglaia luă biletul şi citi următoarele:

Dragă Kolea, fii aşa de bun şi transmite biletul închis şi alăturat aici Aglaiei Ivanovna. Cu bine.
Cu prietenie, al dumitale, pr. L. Mîşkin

— E ridicol să-ţi alegi drept confident un puşti, rosti Aglaia pe un ton jignitor, înapoindu-i biletul lui Kolea; apoi ieşi dispreţuitoare din odaie.

Era prea mult pentru Kolea! Mai ales că-i ceruse lui Ganea, anume pentru întrevederea aceasta, un fular verde, nou-nouţ, fără să-i dea vreo explicaţie. Se simţi profund jignit.

II

Era în primele zile ale lunii iunie şi de o săptămână capitala se bucura de o vreme excepţional de frumoasă. Cum familia Epancin avea la Pavlovsk o splendidă vilă proprie, Lizaveta Prokofievna hotărî dintr-o dată plecarea la vilă şi, după două zile de pregătiri febrile, întreaga familie se instala la Pavlovsk.

A doua sau a treia zi după plecarea Epancinilor, sosi de la Moscova, cu trenul de dimineaţă, prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin. În gară nu-l aştepta nimeni; totuşi, la coborârea din vagon, i se păru că a zărit, în mulţimea ce se îmbulzea în jurul călătorilor, scânteind doi ochi arzători care îl săgetară cu o căutătură ciudată. Privi mai atent ca să vadă cui aparţineau ochii aceia, dar nu-i găsi. A fost o simplă nălucire, de bună seamă, şi totuşi rămase cu o senzaţie neplăcută. De altfel, prinţul era şi aşa destul de trist şi de îngândurat şi părea copleşit de griji apăsătoare.

Birjarul îl duse la un hotel de mâna a treia, nu departe de Liteinaia. După ce se instala în două odăiţe întunecoase şi sărăcăcios mobilate, prinţul se spălă, îşi schimbă hainele şi se grăbi să iasă, având aerul unui om care se teme să nu întârzie la o întâlnire.

Dacă vreunul dintre cei care l-au cunoscut cu şase luni în urmă, la Petersburg, l-ar fi zărit în momentul acela, ar fi constatat, fără îndoială, o schimbare foarte avantajoasă în exteriorul lui. Şi totuşi, poate că nu era tocmai aşa. Numai ţinuta îi era cu totul alta: purta acum haine confecţionate de un croitor bun, la Moscova, care totuşi aveau un cusur; prea erau făcute după ultima modă (cum se întâmplă cu hainele lucrate de croitori conştiincioşi, dar nu prea talentaţi, mai ales atunci când clientul nu manifestă prea mare interes în această privinţă), încât un om dispus să se amuze cercetându-l mai atent pe prinţ ar fi găsit, de bună seamă, motive să râdă. Dar câte nu i se par de râs unui om

pornit pe zeflemea!

Prinţul luă o trăsură şi-i spuse birjarului să-l ducă în Peski. Pe una dintre străzile Rojdestvenski, el se opri în faţa unei căsuţe de lemn. Spre surprinderea lui, căsuţa era frumoasă, curată, bine întreţinută, cu grădiniţă de flori împrejur. Ferestrele dinspre stradă erau deschise, lăsând să se audă o avalanşă de cuvinte rostite cu glas tare, aproape nişte strigăte, ca şi cum cineva citea cu glas tare sau ţinea un discurs; glasul era întrerupt din când în când de râsete zgomotoase. Prinţul intră în curte, urcă treptele cerdacului şi bătu la uşă. O bucătăreasă, cu mânecile suflecate, veni să-i deschidă. Vizitatorul întrebă de domnul Lebedev.

— Uite-l colo, răspunse ea, arătând cu degetul spre „salon".

Odaia aceasta, cu pereţii tapetaţi în albastru-închis, era mobilată convenabil şi chiar cu oarecare pretenţie, adică avea o masă rotundă, o canapea, o pendulă de bronz, o oglindă îngustă, dreptunghiulară, rezemată între cele două ferestre, şi o mică lustră de cristal, suspendată de tavan cu un lanţ de bronz. Domnul Lebedev stătea în picioare în mijlocul odăii, cu spatele spre uşă. Era fără haină, îmbrăcat ca de vară, numai în vestă, perora şi se bătea cu mâna în piept. Auditorii lui erau: un băiat de cincisprezece ani cu faţa râzătoare şi deşteaptă, care ţinea o carte în mână, o fată de douăzeci de ani îmbrăcată în doliu, cu un prunc în braţe, o fetiţă de treisprezece ani, şi ea în rochiţă de doliu, care râdea în hohote cu gura până la urechi, şi, în sfârşit, un tânăr de douăzeci de ani, destul de chipeş, culcat pe o canapea; avea o faţă smeadă, ochi mari, negri, părul lung şi des, precum şi tuleie mai răsărite, cu pretenţie de barbişon şi favoriţi. Se pare că acesta din urmă îl întrerupea mereu pe orator contrazicându-l, ceea ce stârnea, se vede, hazul zgomotos al celorlalţi.

— Lukian Timofeici, n-auzi, Lukian Timofeici? Ia, uită-te încoa'! Ei, dar parcă are cine să mă audă!

Şi făcând un gest a lehamite, bucătăreasa plecă roşie de mânie.

Lebedev întoarse capul şi, zărindu-l pe prinţ, rămase câtva timp înmărmurit; pe urmă se repezi spre el, arborând un zâmbet servil, dar, înainte de a se apropia de musafir, uimirea îl ţintui locului; avu totuşi puterea să exclame:

— Ex-ex-excelentissime prinţ!

Deodată, ca şi cum nu şi-ar fi venit încă în fire, se întoarse şi, pe negândite, se năpusti asupra fetei în doliu, cea cu copilul în braţe; mişcarea a fost aşa de bruscă, încât ea se dădu puţin îndărăt, dar aici Lebedev se întoarse pe loc spre fetiţa de treisprezece ani, care, în picioare pe pragul odăii vecine, nu se mai oprea din râs. Fetiţa scoase un ţipăt şi o zbughi la bucătărie. Lebedev continuă să se burzuluiască, bătând din picior în urma ei, dar, dând cu ochii de prinţ, care-l privea mirat, se simţi obligat să spună în chip de lămurire:

— Pentru... mai mult respect, he, he, he!

— Nu e nevoie... încercă să protesteze prinţul.

— Îndată, îndată, îndată... într-o clipită!

Şi Lebedev dispăru din odaie. Prinţul îi privi cu mirare pe toţi; pe fata în doliu, pe băiat şi pe tânărul întins pe canapea; toţi trei se prăpădeau de râs. Prinţul râse şi el.

— S-a dus să-şi pună redingota, spuse băiatul.

— Îmi pare rău... am crezut că... începu prinţul. Spuneţi-mi, e cumva...

— Crezi că-i beat? strigă tânărul întins pe canapea. Nu! N-a băut decât trei sau patru păhărele, hai să zicem cinci, dar ce are a face? Aşa-i rânduiala lui.

Prinţul se întoarse către cel care vorbea, dar tânăra fată interveni şi, cu o expresie de sinceritate naivă pe chipu-i drăgălaş, lămuri:

— Nu bea niciodată mult dimineaţa; dac-ai venit cu vreo treabă, vorbeşte-i acum; e momentul cel mai potrivit. Când se întoarce seara, e ameţit de-a binelea; şi atunci mai mult plânge şi ne citeşte din *Sfânta Scriptură,* pentru că nu sunt nici cinci săptămâni de când am pierdut-o pe mama.

— Bănuiesc că a şters-o ca să mai câştige timp; îi vine pesemne greu să-ţi răspundă dintr-o dată, spuse râzând

tânărul de pe canapea. Pun rămăşag că are de gând să-ţi joace un renghi şi în clipa aceasta chibzuieşte cum să-l ticluiască mai bine.

Lebedev apăru îmbrăcat în redingotă.

— Nu sunt nici cinci săptămâni! Nici cinci săptămâni! se smiorcăi el, clipind des şi trăgând din buzunar o batistă ca să-şi şteargă lacrimile. Am rămas orfani!

— Dar de ce ţi-ai pus haina asta ponosită? întrebă fata. Ai chiar aici, în dosul uşii, o redingotă nou-nouţă; n-ai găsit-o?

— Taci, gaiţo! strigă la ea Lebedev. U-uf, tu! făcu el, bătând din picioare. Dar de data aceasta, izbucnirea tatălui îi stârni doar râsul.

— Nu mă sperii. Eu nu sunt Tania şi n-am să fug. Pe Liubocika însă, parcă văd că o trezeşti şi o să aibă iarăşi crampe... Ce ţipi aşa?

— Ferească sfântul! Puşchea pe limbă-ţi!... se sperie deodată Lebedev şi, repezindu-se spre copilul care dormea în braţele fiicei sale, făcu deasupră-i, de câteva ori, împungând aerul şi cu o mutră speriată, semnul crucii. Păzeşte-o, Doamne! Apără şi o ocroteşte! Pruncul acesta este fetiţa mea, Liubov, continuă el, adresându-se prinţului; e născută din căsătorie legitimă de răposata nevastă-mea Elena, moartă la facere. Iar gaiţa asta e fiica mea, Vera, în doliu.. Şi acesta, acesta, oh! Acesta...

— Ei, ce te-ai oprit? strigă tânărul. Haide, zi-i înainte, nu te sfii!

— Alteţă! strigă deodată Lebedev ca un apucat. Ai citit în ziare despre asasinarea membrilor familiei Jemarin?

— Da, răspunse prinţul oarecum surprins.

— Ei bine, iată-l pe adevăratul asasin al familiei Jemarin; el e, chiar el!

— Ce spui?! se minună prinţul.

— E un fel simbolic de a vorbi; e al doilea viitor asasin al unei alte familii Jemarin, dacă va mai exista eventual. Pentru asta se pregăteşte...

Toţi izbucniră în hohote de râs. Prinţului îi trecu prin cap că poate, într-adevăr, Lebedev se ţine de şotii şi se

maimuţăreşte înadins pentru că presimte cam ce întrebări i se vor pune şi, neştiind ce să răspundă, încearcă să mai câştige timp.

— E un răzvrătit! Un conspirator! Vocifera Lebedev ca un apucat. Ei bine, cum aş putea, cum aş avea dreptul să-l consider pe individul acesta, un om aşa de rău de gură, un destrăbălat, un astfel de netrebnic, să-l consider drept propriul meu nepot, fiul unic al defunctei mele surori Anisia?

— Dar taci odată, că eşti beat! Închipuieşte-ţi, prinţe, i-a trăsnit acum să se apuce de avocatură, umblă pe la diferite instanţe judecătoreşti cu fel de fel de procese şi face exerciţii de oratorie ţinând acasă copiilor discursuri. Acum vreo cinci zile a pledat înaintea unui complet al judecătorilor de pace. Şi pe cine crezi că a apărat? Nu pe femeia bătrână, prădată de cinci sute de ruble – toată averea ei – de un hrăpăreţ cămătar, cu toate că biata femeie îl rugase, îl implorase s-o ajute, s-o apere; nu pe victima nenorocită, ci chiar pe spoliator, pe cămătarul Zeidler, pentru că acesta i-a făgăduit cincizeci de ruble.

— Cincizeci de ruble, dacă obţin câştig de cauză şi numai cinci ruble în cazul când pierd, preciza Lebedev pe un ton redevenit brusc calm şi potolit, ca şi cum n-ar fi răcnit cu câteva clipe înainte.

— Ei, şi a dat greş, bineînţeles; cu justiţia de azi nu mai merge ca altădată; s-a făcut pur şi simplu de râs. Totuşi, el personal a rămas foarte mulţumit, se pare, de felul cum s-a prezentat; „Gândiţi-vă, zice, domnilor judecători, cu dreptate şi fără părtinire, gândiţi-vă că un biet bătrân, olog, trăind dintr-o muncă onorabilă, este lipsit de ultima lui bucată de pâine; amintiţi-vă de cuvintele înţelepte ale legiuitorului: «Clemenţa să domnească în tribunale» ". Şi, mă crezi, nu e zi de la Dumnezeu să nu ne spună în fiecare dimineaţă pledoaria, repetând-o cuvânt cu cuvânt, exact aşa cum a rostit-o la proces; chiar şi acum, înainte de a intra dumneata, ne-a pus s-o ascultăm pentru a cincea oară, atât de mult îi place. Şi o spune cu atâta pasiune, încât se vede cât colo ce încântat e de sine însuşi. Acum se

pregăteşte să mai pledeze într-un alt proces. Dumneata eşti prinţul Mîşkin, dacă nu mă înşel? Kolea mi-a vorbit mult despre dumneata şi susţine că n-a întâlnit om mai inteligent pe lume...

— Şi e foarte adevărat! Nu există! Nu există un om mai inteligent pe lume! se grăbi să-i ţină isonul Lebedev.

— Dumnealui, în orice caz, nu e sincer, să n-ai nicio îndoială. Kolea o spune pentru că te iubeşte, iar ăsta pentru că vrea să te linguşească; în ce mă priveşte, n-am deloc intenţia să te linguşesc; fii sigur de asta. Se pare însă că ai mult bun-simţ. Ei bine, fii judecător între mine şi dânsul. Ce zici, vrei să-l luăm pe prinţ ca arbitru? se adresă el unchiului său. Sunt chiar mulţumit, prinţe, că întâmplarea te-a adus aici.

— Vreau! strigă hotărât Lebedev şi aruncă fără voie o privire asupra celorlalţi, care începură să se adune din nou în odaie.

— Dar ce neînţelegere aveţi? întrebă prinţul şi faţa i se schimonosi dureros.

Simţi cum îl încearcă o puternică durere de cap, la care se adaugă conştiinţa tot mai clară că Lebedev face un joc, căutând să amâne cât mai mult explicaţia la care se aştepta.

— Iată despre ce-i vorba. Sunt nepotul lui, aici a spus adevărul deşi, de obicei, minte la orice pas. Nu mi-am terminat studiile universitare, dar vreau să le termin şi o voi face, pentru că am voinţă. Până atunci însă, ca să pot trăi, vreau să ocup un post de douăzeci şi cinci de ruble la calea ferată. Recunosc că el m-a ajutat de vreo două-trei ori până acum, că am avut nişte bani, douăzeci de ruble, dar i-am pierdut la cărţi. Într-adevăr, prinţe, am fost atât de laş, atât de nemernic, că i-am pierdut la joc!

— Şi cu cine a jucat? Cu un şnapan, care nici nu merita să i se plătească! strigă Lebedev.

— De acord, e un şnapan, dar trebuia totuşi să-i plătesc, urmă tânărul. Că este un ticălos, sunt şi eu convins şi pot s-o dovedesc oricând, şi nu pentru că te-a snopit în bătaie. E vorba, prinţe, de un ofiţer reformat din fosta bandă a lui

Rogojin, care predă boxul; ei toţi umblă acum fără căpătâi, după ce i-a alungat şeful. Dar, ce-i mai rău, ştiam că-i un nemernic, un şarlatan, un pungaş, şi totuşi m-am aşezat cu el la joc, riscând şi ultima rublă; mă gândeam: dacă pierd, mă duc la unchiul Lukian, mă rog frumos de el, îi fac o plecăciune şi n-are să mă refuze. E o josnicie, recunosc, curată josnicie! O ticăloşie premeditată!

— Exact, o ticăloşie premeditată! repetă după el şi Lebedev.

— Stai, nu te bucura încă! strigă nepotul enervat. Uite-l cum jubilează. Am venit la dânsul, prinţe, şi i-am mărturisit totul, fără să mă cruţ câtuşi de puţin; mi-am făcut un proces de conştiinţă, nu m-am menajat şi n-am ezitat deloc în alegerea termenilor prin care mi-am calificat purtarea. Cred că am procedat corect, nu? Cei de faţă îmi sunt martori, şi totuşi, ca să ocup postul de care vă spuneam, am neapărată nevoie să mă înţolesc puţin; aşa zdrenţuit cum sunt, prea semăn a cerşetor. Uitaţi-vă la ghetele mele! Mi-e imposibil să mă prezint la post în halul ăsta, iar dacă nu mă prezint la termenul fixat, altul îmi ocupă locul şi rămân iarăşi de izbelişte căci cine ştie când se mai iveşte un prilej ca ăsta. Acum cer pentru ultima oară cincisprezece ruble şi mă oblig să nu mai apelez niciodată la bunăvoinţa lui şi, în plus, promit să-i restitui în trei luni întreaga datorie, până la ultima copeică. Am să mă ţin de cuvânt. Ştiu să mă mulţumesc cu pâine şi cvas luni de-a rândul, pentru că am voinţă. Leafa mea, pe trei luni, va fi de şaptezeci şi cinci de ruble; cu ceea ce-i mai datorez dinainte, ar face în total treizeci şi cinci de ruble datorie; aşadar, voi avea cu ce sâ-i plătesc. Mă rog, sâ-mi ceară, dacă vrea, orice dobândă. Ce, nu mă cunoaşte? Întreabă-l, prinţe: banii pe care mi i-a împrumutat cu alte ocazii nu i-am dat înapoi? Atunci, pentru ce se încăpăţânează atât? E supărat pe mine pentru că i-am plătit locotenentului ăluia; alte motive n-are! Ca să vezi ce fel de om e: nici el nu profită, dar nici altul să nu se bucure!

— Şi nu mai pleacă odată! izbucni Lebedev. S-a întins, după cum îl vezi, pe canapea, şi nici gând să plece.

— Cred că ţi-am spus-o destul de limpede: nu plec de-aici până ce nu-mi dai ce ţi-am cerut. De ce zâmbeşti, prinţe? Se pare că nu-mi dai dreptate.

— Nu zâmbesc, dar găsesc că, într-adevăr, nu prea ai dreptate, răspunse acesta oarecum în silă.

— Vorbeşte deschis, spune fără înconjur că n-am deloc dreptate. Pentru ce acest „nu prea"?

— Dacă vrei, îţi spun că n-ai deloc dreptate.

— Dacă vreau! Asta-i nostim! Crezi oare că nu-mi dau seama că pretenţiile mele sunt cam lipsite de bun-simţ, că banii îi aparţin lui, că este liber să facă ce vrea şi că procedeul meu seamănă puţin cu o încercare de a-i silui voinţa? Dar dumneata, prinţe... nu cunoşti viaţa. Dacă nu le dai ăstora o lecţie, nu se învaţă minte. Trebuie să-i dădăcim. Intenţiile mele sunt absolut cinstite; conştiinţa îmi spune că n-am să-l fac să piardă nimic, îi voi înapoia capitalul cu dobândă. Va avea şi o satisfacţie morală: să mă vadă umilit. Ce mai vrea aşadar? Ce justificare poate avea existenţa lui, dacă nu aduce vreun folos? Căci, la drept vorbind, ce mare ispravă face el? Ba nu, zău, uită-te puţin ce face. Întreabă-l cum se poartă cu alţii şi cum înşală oamenii. În ce fel şi-a câştigat casa asta? Îmi pun capul că şi pe dumneata a apucat să te înşele, ba şi-a făcut planul cum să te mai înşele şi de aici încolo! Zâmbeşti, văd că nu-ţi vine să crezi, aşa-i?

— Mi se pare că toate astea nu prea au a face cu chestiunea dumitale, observă prinţul.

— E a treia zi de când, uite, zac aici şi, crede-mă, câte nu mi-au fost date să văd şi să aud! strigă înainte tânărul fără să-l mai asculte pe prinţ. Închipuieşte-ţi că pe îngerul acesta, fata asta, acum orfană care e verişoara mea primară şi fiica lui, o bănuieşte şi în fiecare noapte caută dacă nu-i ascuns vreun drăguţ în odaia ei! Vine şi în camera asta, în vârful picioarelor, şi se uită sub canapea. Aproape că s-a scrântit de atâta bănuială, neîncredere şi suspiciune de adevărat maniac; în fiecare colţ vede numai hoţi. Noaptea, sare mereu din pat şi de şapte ori cel puţin controlează dacă ferestrele şi uşile sunt bine zăvorite, se

uită până şi în sobă. În faţa instanţelor judecătoreşti, ia apărarea escrocilor şi şarlatanilor, iar noaptea se scoală să se închine uite aici, în salonul ăsta; cade în genunchi, face mătănii, izbind cu fruntea în duşumea, uneori câte o jumătate de ceas neîntrerupt, şi pentru cine nu se roagă numai, pe cine nu pomeneşte în rugăciunile lui de beţiv?! S-a rugat pentru odihna sufletului contesei Du Barry, l-am auzit chiar eu, de altfel, l-a auzit şi Kolea; s-a scrântit de-a binelea.

— Îl vezi, îl auzi cum îşi bate joc de mine, prinţe! strigă Lebedev înroşindu-se, şi de data aceasta pierzându-şi cumpătul. Dar dumnealui nu ştie sau poate că nu vrea să ştie că acest beţivan şi netrebnic, mincinos şi ticălos, cum îi place să-mi spună, poate că ar merita respectul lui, fie chiar şi numai pentru faptul că pe dumnealui, deşteptul şi spiritualul, atunci când s-a născut, l-am înfăşat în scutece şi l-am spălat în copaie, căci soră-mea Anisia, rămasă văduvă, se zbătea în cea mai neagră mizerie; şi eu, care eram tot aşa de sărac ca şi ea, am stat de veghe nopţi întregi la căpătâiul bolnavilor – al mamei şi al copilului. Furam de la portar lemne ca să le încălzesc odaia, îi cântam micuţului şi băteam din palme ca să-l ogoiesc, în timp ce-mi ghiorăiau maţele de foame, şi uite aşa l-am scăpat din ghearei morţii şi l-am dădăcit ca să crească mare şi să-şi bată joc de mine acum! Şi ce mare crimă dacă mi s-a năzărit şi mie o dată să mă rog pentru odihna sufletului contesei Du Barry, ce te priveşte asta? Eu, prinţe, acum trei zile am citit, pentru prima dată în viaţa mea,

Biografia acestei femei într-un dicţionar istoric. Ştii tu cine a fost această Du Barry? Spune, ştii sau nu?

— Păi, sigur, numai tu ştii, nu-i aşa? mormăi tânărul, voind să fie ironic, dar vădit încurcat.

— Era o contesă care, ieşită din mocirlă, a domnit şi a guvernat ca o regină şi căreia o mare împărătească i-a scris cu mâna ei o scrisoare în care i se adresa: *ma cousine!* La ceremonia *lever du roi* (ştii tu ce era *lever du roi,* neisprăvitule?), un cardinal, nunţiul papal, s-a oferit să-i

pună ciorapii de mătase; un personaj atât de înalt şi atât de sfânt a socotit asta ca o onoare pentru el! Ştiai tu asta? După mutra ta, văd că nu ştiai! Şi ce moarte a avut? Răspunde, dacă ştii!

— Termină odată! Mă plictiseşti.

— Ei bine, după toate onorurile acestea, după ce a domnit aproape ca o regină, a fost dusă, târâtă la ghilotină de călăul Samson; n-a avut nicio vină, dar trebuia sacrificată pentru satisfacerea mitocănimii pariziene; nu putea să înţeleagă, sărmana, ce se întâmplă cu dânsa, atât de mare îi era spaima. Când Samson i-a aplecat capul şi a îmbrâncit-o sub cuţitul ghilotinei, ceilalţi se prăpădeau de râs; ea însă începu să strige: *Encore un moment, monsieur le hourreau, encore un moment!* Adică: „O clipă, numai o clipă, aşteaptă, domnule călău!" Ei bine, pentru clipita aceasta, Dumnezeu o va ierta poate, căci un mai mare supliciu pentru sufletul omenesc nici nu e de închipuit măcar. Tu ştii ce înseamnă cuvântul acesta supliciu? E tocmai starea sufletească nenorocită în care s-a aflat ea. Ei, şi când am citit eu despre strigătul contesei implorând răgazul de o clipită, mi s-a strâns inima ca într-un cleşte. Şi ce-ţi pasă ţie, vierme ce eşti, că, făcându-mi rugăciunea de seară, m-am gândit să implor mizericordia divină pentru o mare păcătoasă? Dacă am făcut-o, e ca nimeni, poate, de când a murit ea, nu i-a acordat o pioasă amintire. Şi pe cealaltă lume i-ar fi plăcut, poate, să simtă că s-a găsit pe pământ un păcătos ca şi dânsa, care, o dată cel puţin, s-a gândit să se roage şi pentru odihna sufletului ei. De ce râzi? Nu crezi, nu?

— Dar ce ştii tu? De altfel, nici n-ai spus tot adevărul; dacă mi-ai scultat rugăciunea, trebuia să ştii că nu m-am rugat numai pentru contesa Du Barry, ci am spus aşa: „Odihneşte, Doamne, sufletul adormitei, roabei tale, marea păcătoasă ce a fost contesa Du Barry şi pe toate deopotrivă ei"; asta e cu totul altceva, căci există multe păcătoase ca ea şi numeroase sunt victimele destinului schimbător care în viaţă au suferit loviturile sorţii, şi acum, pe cealaltă lume îndură chinuri şi gem şi aşteaptă; m-am rugat atunci

şi pentru tine, şi pentru cei deopotrivă ţie, nesimţiţi şi cruzi, dacă vrei să ştii, de vreme ce ai avut neobrăzarea să tragi cu urechea, ca să afli pentru ce anume mă rog...

— Bine, destul, poţi să te rogi pentru cine vrei, naiba să te ia, şi nu mai face atâta gură! îl întrerupse nepotul cu ciudă. Nici nu ştiai, prinţe, că avem în faţa noastră un erudit! adăugă el cu un zâmbet jenat. De la o vreme încoace citeşte mereu cărţi şi memorii de acest gen.

— Unchiul dumitale, totuşi... nu-i deloc un om lipsit de simţire, obiectă cu vădit efort prinţul. Tânărul acesta îi devenea din ce în ce mai antipatic.

— Să nu te apuci cumva să-l lauzi, că-şi ia nasul la purtare. Atât aşteaptă. Priveşte cum îşi duce mâna la inimă şi, cu gura până la urechi, nu mai poate de fericire, într-atât îl încântă cuvintele dumitale. Poate că nu-i lipsit de simţire, mă rog, dar e un şarlatan, iată nenorocirea. Ş-apoi, bea de stinge şi e zăpăcit ca toţi cei care au darul beţiei. Îşi iubeşte copiii, recunosc, o respecta pe mătuşă-mea, răposata lui nevastă... Şi pe mine mă iubeşte, ba în testamentul lui mi-a lăsat şi mie o parte.

— N-am să-ţi las nimic! strigă înverşunat Lebedev.

— Ascultă, Lebedev, începu pe un ton hotărât prinţul, întorcându-şi cu dezgust privirea de la tânărul obraznic, ştiu din experienţă că, atunci când vrei, eşti om de treabă... N-am timp de pierdut, şi dacă... lartă-mă, care-ţi este numele? Am uitat.

— Ti-Ti-Timofei.

— Şi mai cum?

— Lukianovici.

Toată lumea din odaie pufni în râs.

— Minte! strigă nepotul. Până şi aici a minţit! Prinţe, nu-l cheamă Timofei Lukianovici, ci Lukian Timofeevici. la spune acum, de ce ai minţit? Ori Lukian, ori Timofei, nu-i totuna pentru tine? Şi ce importanţă poate avea asta pentru prinţ? Minte, numai fiindcă minciuna i-a intrat în sânge, crede-mă!

— Chiar e adevărat? întrebă nerăbdător prinţul.

— Într-adevăr, mă cheamă Lukian Timofeevici,

recunoscu ruşinat Lebedev şi, plin de umilinţă, îşi plecă ochii, ducându-şi din nou mâna la inimă.

— Atunci ce rost avea să-mi spui altfel, ah, Dumnezeule!

— Din autoînduioşare, şopti Lebedev, plecându-şi capul cu un aer din ce în ce mai umilit.

— Vai, Lukian Timofeevici, parcă asta-i autoînduioşare! Eh, dac-aş şti numai unde să-l găsesc pe Kolea acum! zise prinţul, dând să plece.

— Îţi spun eu unde-i Kolea, se oferi tânărul.

— Nu, nu, nu! se împotrivi Lebedev, fâstâcindu-se ca un om prins cu ocaua mică.

— Kolea astă-noapte a dormit aici, iar de dimineaţă a pornit în căutarea generalului, pe care, Dumnezeu ştie de ce, prinţe, l-ai ajutat să iasă din puşcărie. Ieri, generalul promisese că vine să doarmă şi el la noi, şi n-a venit. E mai mult ca sigur că a rămas peste noapte la hotelul „Vesî", aici, în apropiere. Încât Kolea trebuie să fie cu el, dacă nu s-a dus cumva la Pavlovsk, la Epancini. Avea bani, şi voia să se ducă acolo încă de ieri. Aşadar, nu poate fi decât la „Balanţa" ori la Pavlovsk.

— La Pavlovsk, la Pavlovsk!... Iar noi, să trecem în grădiniţă... să luăm o cafeluţă...

Şi Lebedev îl apucă de braţ şi aproape că-l târî pe prinţ afară din odaie. Traversară curtea şi intrară într-o grădiniţă încântătoare, unde, datorită timpului frumos, toţi copacii înfrunziseră. Lebedev îl pofti pe Mîşkin să ia loc pe o bancă de lemn vopsită în verde, înaintea unei mese fixe de aceeaşi culoare, iar el se aşeză în faţa lui. După un minut, într-adevăr, li se servi şi cafeaua. Prinţul n-o refuză. Lebedev, cu o expresie slugarnică, nu-şi lua ochii de pe faţa lui, gata parcă să-i împlinească orice dorinţă.

— Nici nu mi-aş fi închipuit că ai o gospodărioară atât de frumoasă, spuse prinţul, care părea că se gândeşte aiurea.

— Or-orfani, începu Lebedev, schimonosindu-şi faţa, dar se întrerupse numaidecât.

Prinţul privea distrat înaintea lui şi, desigur, uitase de întrebare. Mai trecu un minut; Lebedev aştepta, cu ochii aţintiţi mereu spre musafir.

— Aşadar? întrebă prinţul, smulgându-se parcă din îngândurarea lui. A, da! Dumneata, Lebedev, ştii foarte bine despre ce e vorba; am venit în urma scrisorii pe care mi-ai trimis-o. Vorbeşte.

Lebedev se fâstâci iar, vru să spună ceva, dar nu putu scoate decât nişte sunete nedesluşite. Prinţul aştepta cu un zâmbet trist pe buze.

— Te înţeleg foarte bine, Lukian Timofeevici. Nu te aşteptai, probabil, să mă vezi aici. Ţi-ai închipuit că nu-mi voi părăsi bârlogul la cea dintâi înştiinţare a dumitale şi mi-ai scris ca să te achiţi de o îndatorire pe care ai socotit că o ai. Eu însă am venit, după cum vezi. Ei, haide, nu căuta să mă induci în eroare. Încetează de a mai sluji la doi stăpâni. Rogojin e aici de trei săptămâni, ştiu tot. Ai izbutit să i-o mai vinzi, ca şi rândul trecut, sau nu încă? Spune drept.

— Singur a descoperit-o; chiar el singur, bestia.

— Nu-l mai înjura; ce-i drept, a procedat cam urât cu dumneata...

— M-a bătut, m-a stâlcit în bătăi! se tângui cu amărăciune Lebedev. La Moscova, a asmuţit un câine asupră-mi, un câine de vânătoare, care m-a fugărit de-a lungul străzii. O căţea teribilă.

— Mă crezi un copil, un naiv, Lebedev. Hai, spune-mi, e adevărat că ea l-a părăsit la Moscova?

— Adevărat, adevărat! Şi de data asta, tot în momentul când se pregătea s-o ducă la cununie. El număra minutele ce mai rămăseseră până să pornească alaiul, când ea a şters-o, fără veste, la Petersburg. S-a prezentat direct la mine: „Scapă-mă, Lukian, găseşte-mi un adăpost şi să nu-i sufli un cuvânt prinţului..." Se temea de dumneata, prinţe, şi mai abitir decât de el, şi tocmai aici e marea înţelepciune!

Şi la aceste cuvinte, Lebedev făcu o mutră şireată, ducându-şi degetul la frunte.

— Şi acum iar ai mijlocit întâlnirea lor, nu-i aşa?

— Excelentissime prinţ, cum aş fi putut... cum aş fi putut împiedica această întâlnire?

— Bine, să lăsăm astea acum, aflu eu totul pe altă cale. Spune-mi numai unde se află în momentul de faţă? La dânsul?

— A, nu! Nici gând! Stă singură., Sunt liberă", zice, şi susţine întruna, morţiş, că e absolut liberă. Ştii, prinţe, stăruie mult asupra acestui lucru. Stă tot acolo, în cartierul Peterburgskaia Storona, la cumnată-mea, după cum ţi-am scris.

— Şi acuma-i tot acolo?

— Acolo, dacă nu cumva s-a dus la Pavlovsk, pe vremea asta frumoasă, la vila Dariei Alekseevna. „Sunt liberă de tot", zice. Chiar ieri i se lăuda grozav lui Nikolai Ardalionovici că e liberă şi independentă. Semn rău, adăugă rânjind Lebedev.

— Kolea se duce des s-o vadă?

— E un zăpăcit băiatul ăsta, de neînţeles şi prea din cale-afară gură-spartă.

— De mult nu te-ai mai dus pe la dânsa?

— Mă duc în fiecare zi, în fiecare zi.

— Vasăzică ai fost şi ieri?

— N-nu; n-am fost de trei zile.

— Ce păcat că eşti cam afumat, Lebedev! Altfel, te-aş fi întrebat ceva.

— Vai de mine! Se poate? O picătură n-am pus în gură. Lebedev se făcu ochi şi urechi.

— Spune-mi cum era când ai văzut-o ultima oară?

— U-un suflet care caută...

— Care caută?

— Mereu parcă e într-o necontenită căutare, ca şi cum ar fi pierdut ceva. În ce priveşte căsătoria proiectată, până şi gândul o scârbeşte şi orice aluzie o ia drept jignire personală. De Rogojin nu-i pasă nici cât de o coajă de nucă, nici gând nu are; ba nu, mă înşel se gândeşte la el, însă cu teamă, cu groază; nici nu îngăduie să i se pomenească numele în prezenţa ei. Se întâlnesc numai de nevoie şi el simte asta! Nu-i a bine!... Ea n-are astâmpăr, e batjocoritoare rea de gură şi înverşunată foc...

— Rea de gură şi înverşunată?

— E aşa de irascibilă, că data trecută era cât pe ce să mă ia la păruială numai pentru un cuvinţel. Am izbutit s-o potolesc aducând vorba şi citindu-i din Apocalipsă.

— Cum aşa? întrebă prinţul, crezând că l-a înşelat auzul.

— Da, da, citindu-i *Apocalipsă.* E o femeie cu multă fantezie, he, he! Şi am mai observat că are o predilecţie deosebită pentru subiecte serioase, fie chiar şi cu totul străine de ea. Ţine la mine, ţine foarte mult şi se simte chiar măgulită când vin să mai discut cu dânsa. Da, da. Iar eu sunt tare în tălmăcirea *Apocalipsei,* căci mă îndeletnicesc cu asta de cincisprezece ani. A fost de acord cu mine că suntem în epoca prefigurată acolo prin al treilea cal, armăsarul cel negru, şi prin călăreţul care ţine în mână o cumpănă, căci în veacul nostru totul se bizuie pe balanţă şi pe contracte, toţi oamenii urmăresc numai dreptul lor:, O măsură de grâu pentru un dinar şi trei măsuri de orz pentru un dinar..." Pe deasupra, mai vor să-şi păstreze şi spiritul liber, şi o inimă curată, şi trupul sănătos, şi toate darurile cereşti laolată. Dar, bizuindu-se numai pe drepturi, oamenii nu vor izbuti să şi le păstreze, iar la urmă va veni calul cel fără de culoare, şi cu el odată aceea ce poartă numele de Moarte, pe urmă din toate se va alege iadul... Despre asta vorbim noi ori de câte ori ne adunăm şi trebuie să spun că are asupra ei un efect grozav.

— Dar dumneata personal crezi în lucrurile astea? întrebă prinţul, aruncând o privire ciudată asupra interlocutorului său.

— Cred şi le tălmăcesc. Căci sărac sunt şi gol, un atom în vârtejul lumii. Cine-i acordă lui Lebedev vreo consideraţie? Fiecare caută să-şi bată joc de el şi oricine dă în el cu piciorul. Pe când aici, după cum se tălmăceşte în *Apocalipsă,* sunt deopotrivă cu orice potentat. Căci mare e forţa inteligenţei! Aici ea îşi spune cuvântul şi am văzut în faţă-mi un potentat, tremurând în fotoliul său... zguduit fiind de puterea inteligenţei. Acum doi ani, în săptămâna patimilor, Excelenţa sa Nil Alekseevici – la al cărui departament eram slujbaş – auzind de mine, mă cheamă

anume prin Piotr Zaharâci în cabinetul său. „E adevărat, mă întreabă el când am rămas singuri, că eşti magistru în ale antihristului?" Şi nu i-am ascuns: „Da, zic, eu sunt acela" şi mă apucai pe dată să-i tălmăcesc viziunea alegorică încâlcită, fără a îmblânzi culorile întunecate ale tabloului înfricoşător, ci, dimpotrivă, îngroşându-le dinadins, ba am mai adăugat şi cifre, i-am dovedit prin calcule. La început zâmbea, dar cifrele şi asemănările îl făcură să tremure. M-a rugat să închid cartea şi să plec, apoi mi-a fixat o gratificaţie de Paşti, iar în Săptămâna luminată a dat ortul popii.

— Ce spui?!

— Precum am zis. A căzut din trăsură, într-o după-amiază... s-a lovit la tâmplă şi a murit pe loc, ca un prunc, ca un prunc nevinovat. Avea şaptezeci şi trei de ani bătuţi pe muchie, nişte obraji rumeni, părul alb, veşnic parfumat, şi zâmbea întruna, ca un copilaş. Piotr Zaharâci îşi aminti atunci: „I-ai prezis-o".

Prinţul se ridică. Lebedev fu mirat, dezamăgit chiar, văzând că Mîşkin se pregătea să plece.

— Ai devenit cam prea nepăsător, prinţe, he, he! îndrăzni să-şi spună gândul Lebedev, păstrând aceeaşi expresie slugarnică pe faţă.

— Nu prea mă simt bine, mi-e capul greu, desigur din pricina călătoriei, răspunse prinţul încruntându-se.

— De ce nu pleci pentru un timp undeva, la o vilă din împrejurimi? Încercă să aducă vorba de departe Lebedev.

Prinţul rămase pe gânduri.

— Uite, şi eu mă mut afară din oraş, cu toţi ai mei, peste vreo trei zile. E mai sănătos şi pentru nou-născut; între timp oi cârpi pe ici pe colo şi căsuţa asta. Mă gândesc să plecăm la Pavlovsk.

— Cum, şi dumneata tot la Pavlovsk te duci? întrebă prinţul într-o oară. Cum vine asta, toată lumea de aici pleacă la Pavlovsk? Şi zici că ai acolo o vilă proprie?

— Nu se duce chiar toată lumea la Pavlovsk. În ceea ce mă priveşte, Ivan Petrovici Ptiţân mi-a cedat una dintre vilele lui cumpărată pe nimica toată. Poziţie frumoasă, pe

deal, verdeaţă multă, viaţa-i destul de ieftină, lume bună, muzică; de aceea, toţi dau năvală acolo. Eu, de fapt, am să mă instalez în pavilionul din fundul curţii, iar vila propriu-zisă...

— Ai închiriat-o?

— Nu-n-nu. Nu... tocmai...

— Închiriază-mi-o mie, propuse deodată prinţul.

Se pare că aici voia să ajungă şi Lebedev. Cu câteva clipe înainte îi încolţise în minte ideea aceasta. Şi, de fapt, nu mai avea nevoie de chiriaş, căci primise o ofertă sigură şi fusese anunţat personal de ofertant că e aproape hotărât să ocupe vila. Lebedev însă ştia perfect de bine că, în realitate, acel „aproape" echivala cu „mai mult decât sigur". Dar, într-o clipită, îşi făcu în gând socoteala că ar fi mult mai interesant şi mai cu folos să i-o dea cu chirie prinţului, profitând de faptul că răspunsul primului ofertant nu era absolut categoric. Îl ispiti această nouă şi neprevăzută întorsătură a lucrurilor, aţâţându-i imaginaţia. Iată de ce propunerea prinţului îl entuziasma peste măsură şi, când acesta se interesă de preţ, Lebedev dădu din mâini, voind parcă să spună că-i o chestiune cu totul lipsită de importanţă.

— Bine, cum vrei; am să mă interesez eu; nu vei fi în pagubă. Amândoi se îndreptară spre ieşirea din grădină.

— Aş putea... aş putea... dacă doreşti, preaonorate prinţ, aş putea să-ţi comunic, asupra aceleiaşi chestiuni, câteva lucruri foarte interesante, bolborosi Lebedev, nemaiştiind de bucurie cum să-i fie pe plac prinţului.

Mîşkin se opri.

— Şi Daria Alekseevna are o vilişoară la Pavlovsk.

— Ei şi?

— Iar binecunoscuta persoană e prietenă cu dânsa şi, de bună seamă, intenţionează s-o viziteze destul de des la Pavlovsk. Cu un anumit scop.

— Adică?

— În altă ordine de idei, Aglaia Ivanovna...

— Lasă asta, Lebedev! îl întrerupse prinţul cu un sentiment penibil ca şi cum l-ar fi atins într-un punct

durereos. E... cu totul altceva. Spune mai bine când eşti hotărât să pleci. Pentru mine, cu cât mai curând, cu atât mai bine, căci am tras la hotel...

Prinşi în discuţie, ieşiră în grădină şi, fără să mai intre în casă, străbătură curticica, apropiindu-se de portiţă.

— În cazul acesta, n-ar fi mai bine, propuse grăbit Lebedev, să te muţi de la hotel la mine chiar astăzi, iar poimâine să plecăm cu toţii la Pavlovsk?

— Să văd, răspunse prinţul gânditor şi ieşi pe poartă. Lebedev privi în urma lui mirat. Îl surprinse aerul distrat al prinţului, care, plecând, nu şi-a luat rămas-bun, nu i-a spus un cuvânt şi nu l-a salutat măcar cu un gest din cap, ceea ce nu se potrivea câtuşi de puţin cu firea şi obişnuita politeţe a lui Mîşkin.

III

Se făcuse aproape ora douăsprezece. Mîşkin ştia că singurul membru al familiei Epancin pe care l-ar fi putut găsi acum în oraş, fără a fi totuşi sigur de asta, era generalul, reţinut de serviciu la Petersburg. Dacă avea norocul să-l vadă pe Ivan Feodorovici, poate ca acesta l-ar lua cu el, chiar în după amiaza-aceea, la Pavlovsk; dar mai era o vizită pe care prinţul ţinea mult s-o facă în dimineaţa aceea. Cu riscul de a pierde întâlnirea cu generalul şi de a fi nevoit sa amâne pe a doua zi plecarea la Pavlovsk, se hotărî să se ducă în căutarea casei care-l interesa atât.

Vizita aceasta prezenta pentru el, într-o privinţă, anumite riscuri. Şovăia, neştiind cum e mai bine să procedeze. Casa, pe cât ştia, era situată în strada Gorohovaia, nu departe de Sadovaia; în cele din urmă porni într-acolo, în speranţa că pe drum se va decide într-un fel sau altul.

Ajungând în centru, prinţul îşi dădu seama cu mirare că pe măsură ce se apropie de locul unde se întretaie străzile Gorohovaia si Sadovaia îl cuprinde o tulburare neobişnuită; nici nu se aştepta ca inima să-i bată cu atâta putere. O clădire îi atrase atenţia încă de la distanţă, poate fiindcă avea o înfăţişare ciudată, şi abia mai târziu prinţul îşi aminti că în momentul acela îl străfulgerase gândul: „Asta trebuie să fie". Cuprins de curiozitate se apropie de clădire ca să-şi verifice presupunerea; simţea că i-ar fi, nu ştia nici el de ce, foarte neplăcut să constate că a ghicit bine. Era o casă mare, mohorâtă, de culoare verde-cenuşie, cu trei caturi şi fără vreun stil arhitectonic definit.

Câteva clădiri de acest fel, puţine la număr, e adevărat, zidite la sfârşitul veacului trecut, rămăseseră neschimbate tocmai pe străzile acestea ale Petersburgului (oraşul în care totul se schimbă vertiginos). Solid construite, ele se disting prin grosimea zidurilor şi printr-un număr foarte

redus de ferestre, aşezate la distanţă mare una de alta. Catul de jos adăposteşte de cele mai multe ori dugheana vreunui zaraf, iar geamurile sunt zăbrelite. Scapetul-zaraf ocupă de obicei un apartament deasupra prăvăliei. Aspectul exterior ca şi interiorul acestor case este rece şi neospitalier, totul aici pare ursuz şi neîncrezător, ca şi cum ar sta mereu la pândă; dar de unde anume vine această impresie, judecând numai după înfăţişarea casei, ar fi greu de explicat. Stilul, contururile arhitecturale îşi au, desigur, tainele lor. Casele acestea sunt mai toate locuite aproape exclusiv de mari negustori.

În momentul când se apropie de poarta principală, prinţul văzu o tăbliţă pe care era scris: *Proprietatea lui Rogojin – membru de vază al tagmei negustoreşti.*

Învingându-şi şovăielile, Mîşkin se strecură pe uşa cu geamlâc care se trânti zgomotos în urma lui şi începu să urce treptele scării principale care ducea la etaj. Era o scară oribilă, de piatra, întunecoasă şi cu pereţii vopsiţi în roşu. Prinţul ştia că Rogojin ocupă cu mama şi cu fratele lui tot etajul întâi al acestei case mohorâte. Servitorul care veni să-i deschidă îl conduse, fără să-i mai anunţe, printr-un şir întreg de încăperi; străbătură astfel mai întâi o sală de primire cu pereţi de marmură, cu parchet de stejar şi mobilă greoaie, în stilul anilor '20, pe urmă un labirint întreg de odăi mici şi întortocheate, trebuind mereu să urce sau să coboare câteva trepte, şi, în sfârşit, bătură la o uşă pe care le-o deschise chiar Parfion Semionâci. Dând cu ochii de prinţ, acesta păli şi rămase un timp stană de piatră, cu privirea fixă, înspăimântată şi cu gura crispată într-un zâmbet plin de nedumerire, ca şi cum vizita lui Mîşkin ar fi fost realmente o imposibilitate, o apariţie fantomatică. Deşi prinţul se aşteptase să-l vadă surprins, simţi totuşi cum îl cuprinde consternarea.

— Parfion, poate că am ales un moment nepotrivit, pot să plec, spuse el încurcat.

— Nu, nu, e foarte potrivit, foarte potrivit! răspunse Rogojin, venindu-şi în fire. Intră, te rog!

Se tutuiau. La Moscova se văzuseră des, uneori ceasuri

întregi, ba au fost şi câteva momente în întâlnirile lor care se întipăriseră adânc în sufletul fiecăruia. De atunci însă trecuseră mai bine de trei luni, şi acum se revedeau din nou.

Paloarea şi tremurul convulsiv mai zăboveau pe faţa descompusă a lui Rogojin, care cu toate că îşi poftise musafirul înăuntru părea încurcat, pradă unei tulburări extraordinare. În timp ce îl conducea pe nou-venit spre fotoliu, poftindu-l să ia loc lângă masă, acesta se întoarse din întâmplare spre Rogojin şi surprinse în privirea lui o expresie cu totul neobişnuită, pe cât de grea, pe atât de ciudată, şi care îl făcu pe Mîşkin să se oprească nedumerit. O amintire recentă, sumbră şi apăsătoare îi stărui în minte. În picioare, nemişcat, privi câtva timp drept în ochii lui Rogojin, care, din primul moment, sclipiră cu licăriri stranii. În cele din urmă, Parfion Semionâci schiţă un zâmbet la fel de tulburat şi buimac.

— De ce mă priveşti aşa? murmură el. Ia loc! Prinţul se aşeză.

— Parfion, zise acesta, te rog să-mi spui drept, ştiai ori nu ştiai că am să vin astăzi la Petersburg?

— Eram aproape sigur că ai să vii, răspunse Rogojin, şi văd că nu m-am înşelat, adăugă el cu un zâmbet înveninat de data aceasta Dar cum puteam să ştiu că pici tocmai azi?

Tonul tăios şi răstit cu care-şi rostise Rogojin întrebarea îl uimi şi mai mult pe prinţ.

— Şi chiar dac-ai fi ştiut că vin tocmai *azi,* ce rost are să te enervezi aşa? spuse încet şi cu blândeţe prinţul.

— Îmi dau seama că n-a fost o vorbă aruncată la întâmplare. Dar nu înţeleg tâlcul întrebării tale.

— Adineauri, coborând din vagon, am surprins o privire exact ca aceea cu care m-ai fixat chiar acum pe la spate.

— Hm! Şi a cui era privirea aceea, mă rog? mormăi Rogojin bănuitor.

Prinţul avu impresia că vorbele lui îl făcură pe Rogojin să tresară în momentul acela.

— Nu ştiu; încep să cred că mi s-a năzărit; în ultima vreme am din ce în ce mai des tot felul de năluciri. Trebuie

să-ţi mărturisesc, Parfion, că încep să am aproape aceleaşi senzaţii pe care le-am avut şi acum cinci ani, când îmi veneau crizele.

— De, se poate să ţi se fi năzărit, eu nu ştiu nimic... îngăimă Rogojin.

Zâmbetul prietenos şi binevoitor care se ivise pe faţa lui distona cu expresia ochilor şi cu întreaga lui figură pânditoare, ca şi cum zâmbetul acela s-ar fi dezarticulat, frânt în două, iar toate străduinţele sale de a-l reînchega rămâneau zadarnice.

— Ai de gând să te întorci înapoi, în străinătate? întrebă el şi adăugă numaidecât: îţi mai aduci aminte cum am călătorit împreuna în tren, toamna trecută, de la Pskov la Petersburg? Erai într-o pelerină şi cu nişte ghetre, ţii minte?

Şi Rogojin izbucni într-un râs plin de răutate, bucuros parcă să şi-o dea în vileag.

— Rămâi definitiv în locuinţa asta? se interesă prinţul, plimbându-şi privirea prin cabinet.

— Bineînţeles, sunt doar acasă la mine. Unde vrei să stau?

— Nu ne-am mai văzut de mult. Am auzit spunându-se pe socoteala ta asemenea lucruri, încât nici nu-mi venea să cred că era vorba de tine.

— Gura lumii slobodă, se eschivă sec Rogojin.

— Totuşi ţi-ai concediat toată banda, stai închis în casă şi nu te mai ţii de năzdrăvănii. E mare lucru. Casa e a ta ori o aveţi în coproprietate?

— E a maică-mii. Dânsa ocupă încăperile din fund, separate de apartamentul meu printr-un coridor.

— Şi fratele tău unde stă?

— Fratele meu, Semion Semionâci, locuieşte în pavilionul din curte.

— E căsătorit?

— Văduv. De ce ţii să ştii toate astea?

Prinţul îl privi fără să răspundă; cum era absorbit de gânduri, poate că nici nu auzise întrebarea. Rogojin nu mai stărui nici el şi rămase în aşteptare. Între ei se aşternură

câteva clipe de tăcere.

— Venind încoace adineauri, ţi-am recunoscut casa de departe, spuse prinţul într-un târziu.

— Cum asta?

— Nu ştiu. Înfăţişarea casei voastre poartă pecetea întregii familii, amprenta vieţii Rogojinilor de-a lungul mai multor generaţii; dar dacă m-ai întreba cum am ajuns la concluzia asta, n-aş fi în stare să-ţi explic. Mai ştii, o fi şi asta o năzărire. Fapt e că mă cuprinde groaza când mă gândesc că încep să capăt obsesii. Înainte nici nu mi-aş fi putut închipui înfăţişarea casei în care locuieşti; de îndată ce am zărit-o însă, mi-am şi spus: „Exact aşa trebuie să arate casa lui!"

— Ca să vezi! bâigui Rogojin schiţând un zâmbet şters, neizbutind să descifreze bine sensul reflecţiei confuze a prinţului. Casa aceasta a construit-o bunicul meu, explică el, şi de atunci a locuit în ea o familie de scapeţi, pe nume Hludiakov; stau şi acum la noi, cu chirie.

— E tare mohorâtă. Sumbră casă ai, observă prinţul, rotindu-şi încă o dată privirea prin încăpere.

Era o cameră mare, înaltă, întunecoasă, ticsită cu tot felul de mobile, în cea mai mare parte mese de scris enorme, dulapuri pline de condici, registre şi diverse hârţoage. O canapea largă, de marochin roşu, îi servea probabil de pat lui Rogojin. Pe masa lângă care gazda îl poftise să ia loc, prinţul zări două-trei cărţi; printre ele un volum din *Istoria* lui Soloviev fusese lăsat deschis, având un semn de carte între pagini. Pe pereţi atârnau în rame aurite câteva tablouri în ulei, atât de înnegrite de timp, încât cu greu se putea desluşi ce anume reprezentau. Un portret în mărime naturală îi atrase atenţia prinţului; înfăţişa un bărbat de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat într-o redingotă lungă, de croială nemţească, purtând la gât două decoraţii, cu o barbă încărunţită, scurtă şi rară, cu chipul galben şi brăzdat de cute adânci, cu o privire bănuitoare de om ascuns şi chinuit sufleteşte.

— E tatăl tău? întrebă prinţul.

— Exact; în toată măreţia lui, răspunse cu un zâmbet

silit Rogojin, gata parcă să trântească vreo glumă grosolană pe seama defunctului său părinte.

— Se ţinea de secta celor de credinţă veche?

— Nu, se ducea la biserică; dar, ce-i drept, îl auzeam de multe ori spunând că vechea credinţă e mai bună. Pe scapeţi îi avea la inimă. Aici era cabinetul lui. Pentru ce m-ai întrebat dacă era de credinţă veche?

— Nunta o faci aici?

— D-da, aici, răspunse Rogojin, tresărind la auzul acestei întrebări neaşteptate.

— Va fi în curând?

— Ştii că nu depinde de mine.

— Parfion, nu sunt duşmanul tău şi nu vreau să-ţi stau în cale. Îţi repet acum, aşa cum ţi-am mai spus-o şi altă dată, într-o împrejurare asemănătoare. Când te pregăteai de căsătorie la Moscova, nu eu te-am împiedicat, ştii foarte bine. Prima dată, *ea* singură a fugit aproape de la cununie şi a venit la mine, rugându-mă s-o „scap" de tine. Sunt propriile ei cuvinte. Pe urmă a fugit şi de la mine. Tu ai regăsit-o şi în momentul când trebuia s-o duci la altar, a fugit iarăşi să se ascundă aici, la Petersburg, după câte am auzit. E adevărat? Cel puţin, aşa mi-a scris Lebedev. Iată pentru ce am venit. Cât despre împăcarea voastră, am aflat abia ieri, în tren, de la unul dintre foştii tăi prieteni, Zaliojev, dacă ţii neapărat să ştii. În ce mă priveşte, veneam la Petersburg cu un scop precis: s-o conving să plece în străinătate ca să se trateze; e foarte bolnavă şi trupeşte, şi sufleteşte, dar mai ales sufleteşte, şi, după părerea mea, are nevoie de multă îngrijire. N-aveam de gând s-o însoţesc, voiam numai s-o conving, să-i aranjez plecarea şi atât. Îţi vorbesc cât se poate de sincer. Dacă e adevărat însă că între timp v-aţi împăcat din nou, nici nu mă mai arăt în ochii ei şi nici la tine n-am să mai vin vreodată. Ştii foarte bine că nu caut să te amăgesc şi că am fost întotdeauna sincer cu tine. Niciodată nu ţi-am ascuns gândurile mele în privinţa asta şi întotdeauna am susţinut că o căsătorie cu tine ar fi fatală pentru *ea.* Ca şi pentru tine, de altfel... ba poate mai mult pentru tine. Aş fi

foarte mulţumit să aflu că v-aţi despărţit din nou, dar personal nu voi face nimic ca să contribui la asta. Fii dar pe pace şi nu mă bănui. De altfel, ştii prea bine că nu ţi-am fost niciodată rival în *adevăratul sens al cuvântului,* chiar şi atunci când ea te-a părăsit ca să vină la mine. Tu râzi; ştiu ce te face să râzi. Da, da, am stat acolo separat şi chiar în localităţi diferite; tu eşti absolut convins de asta, fiindcă ştii perfect de bine că este *aşa.* Ţi-am mai explicat că ţin la ea „nu din dragoste, ci din milă". Cred că e o definiţie care nu poate lăsa niciun dubiu. Mi-ai spus atunci că ai înţeles sensul acestor cuvinte ale mele. Aşa să fie oare? Le-ai înţeles cu adevărat? Nici nu-ţi dai seama cu câtă duşmănie mă priveşti! Am venit să te liniştesc, să te împac, pentru că şi tu îmi eşti drag. Te iubesc şi ţin la tine mult, Parfion. Şi acum plec şi nu voi mai reveni niciodată. Rămâi cu bine.

Prinţul se ridică.

— Mai stai cu mine, spuse încet Parfion fără să se mişte din locul lui, sprijinindu-şi capul cu mâna dreaptă, nu te-am văzut de mult.

Mîşkin se aşeză din nou. Şi iarăşi tăcură un timp.

— Când nu te văd, când nu te am în faţa mea, Lev Nikolaevici simt îndată împotriva ta o cumplită înverşunare. În aceste trei luni cât nu te-am văzut, crede-mă, n-a fost o clipă ca să nu te urăsc. Aş fi fost în stare, zău, să-ţi dau şi otravă, de s-ar fi putut cumva. Până acolo am ajuns. Dar acum, nu-i niciun sfert de oră de când eşti cu mine şi toată ura mi-a dispărut; îmi eşti la fel de scump ca şi înainte. Mai stai un pic cu mine...

— Când sunt cu tine, îmi dai crezare, dar cum plec de lângă tine îţi pierzi încrederea şi începi să mă bănuieşti din nou. Semeni cu tatăl tău! răspunse Mîşkin cu un zâmbet prietenesc, silindu-se să nu-şi trădeze sentimentele.

— Mă încred în glasul tău când suntem împreună. Înţeleg bine că nu putem fi puşi pe aceeaşi treaptă noi amândoi, eu şi cu tine...

— Pentru ce ai adăugat asta? Şi, uite, iar te-ai tulburat, spuse prinţul, uitându-se uimit la Rogojin.

— În privinţa asta, frăţioare, se pare că părerea noastră nu mai contează, răspunse acesta, altceva hotărăşte. Nici dragostea noastră nu e la fel, ne deosebim în toate, continuă el cu glas scăzut şi după un minut de tăcere: dragostea ta e o dragoste de milă. Drept să-ţi spun, eu nu simt niciun fel de milă pentru dânsa. De altfel şi ea, sunt convins, nu simte pentru mine decât ură. În fiecare noapte o văd în vis cum îşi bate joc de mine cu altul şi, de fapt, ce să ne furăm căciula, aşa şi este. E vorba să ne cununăm curând, dar văd că de mine nici nu-i pasă, ca şi cum şi-ar schimba pantofii sau mănuşile. Mă crezi? N-am mai văzut-o de cinci zile, pentru că nu îndrăznesc să mă prezint în faţa ei. „Pentru ce-ai venit?" o să mă întrebe. Câte n-a trebuit să îndur de la dânsa, cum şi-a mai bătut joc...

— Cum adică să înduri? Ce vorbeşti?

— Parcă nu ştii cum stau lucrurile. N-ai fost tu acela cu care a fugit, părăsindu-mă chiar, în ziua cununiei", cum te-ai exprimat chiar adineauri?

— Dar tu ştii că nu e cazul...

— Nu m-a făcut de râs şi la Moscova cu un ofiţer, cu Zerntiujnikov? Ştiu precis că şi-a bătut joc de mine, şi asta după ce a fixat ea însăşi ziua cununiei.

— Cu neputinţă! strigă prinţul.

— Ştiu precis, întări cu convingere Rogojin. Vrei să spui că ea nu este la fel cu altele? Ce înseamnă, adică, vorba asta că nu este la fel cu altele?! Mofturi! Cu tine, poate, nu se va arăta astfel şi s-ar îngrozi ea însăşi la un asemenea gând, dar cu mine se poartă întocmai ca şi cum ar fi din alea. Te asigur. Mă tratează ca pe o cârpă. Aventura cu Keller, ofiţerul acela care se îndeletnicea cu boxul, a pus-o la cale anume şi numai ca să-şi bată joc de mine... Dar nici nu ştii câte mi-a mai făcut la Moscova! Şi ce de-a bănet am cheltuit...

— Atunci... cum te mai poţi însura? Ce-ai să faci după aceea? întrebă prinţul îngrozit.

Rogojin se uită la prinţ cu o privire grea, înfricoşătoare, şi nu răspunse nimic.

— Azi se împlinesc cinci zile de când n-am mai fost la

dânsa, urmă el după un minut de tăcere. Mi-e frică să nu mă dea afară. „Sunt încă stăpână pe mine, zice, dacă vreau, te alung pentru totdeauna şi plec în străinătate" (de altfel, de la dânsa ştiu că are de gând să plece în străinătate, observă el parcă în treacăt, privind cu înţeles drept în ochii prinţului); câteodată, într-adevăr, se vede că vrea numai să mă sperie şi nu ştiu de ce tot îi vine să râdă când mă priveşte. Alteori mă priveşte încruntată, stă bosumflată şi nu scoate un cuvânt; uite de asta mă tem. Chibzuind în toate felurile, mi-am zis să nu mă mai duc la ea cu mâna goală; ei bine, m-a primit în focuri de zeflemea, iar la urmă s-a şi înfuriat. I-am adus un şal, cum poate n-a mai văzut, cu toate că a dus o viaţă de lux; i l-a dăruit cameristei Katka. Iar de cununie, nici nu mă mai încumet să deschid vorba! Ce fel de mire oi fi eu, când nu îndrăznesc nici măcar să-mi vizitez logodnica? Şi uite, stau aici, închis între patru pereţi, iar când nu mai pot suporta, pornesc înnebunit din casă şi umblu disperat pe strada ei, strecurându-mă pe furiş prin faţa casei ori stau ascuns pe după colţuri. Într-o zi am stat aşa de strajă în dreptul porţii ei până aproape s-a crăpat de ziuă; căzusem pe atunci la bănuială. M-a zărit, pesemne, prin fereastră., Ce-ai fi făcut, zice, dacă aveai dovada că te înşel?" N-am mai fost în stare să mă stăpânesc şi i-am răspuns: „Ştii şi tu, ce să-ţi mai spun."

— Ce ştie, adică?

— Deh! Parcă eu unul ştiu ce anume! răbufni cu un râs răutăcios Rogojin. La Moscova, am urmărit-o tot timpul, dar n-am prins-o cu nimeni. Într-o zi mi-am luat inima în dinţi şi îi spun: „Mi-ai făgăduit să te cununi cu mine. Ai să intri într-o familie cinstită, dar tu ştii cine-mi eşti? Asta eşti..." aşa şi pe dincolo, şi i-am spus-o pe şleau

— I-ai spus aşa?

— Da.

— Şi?

— După toate astea, zice, poate că nici ca lacheu nu te-aş lua la mine, necum să-ţi fiu de nevastă; aşa să ştii! „Dar nici eu nu plec aşa, cu una cu două, de aici. O singură

moarte are omul, zic, fie ce-o fi!" „Atunci, zice, îl chem îndată pe Keller şi-i spun să te ia de guler şi să te dea afară." Când am auzit vorba asta, m-am repezit la dânsa şi am snopit-o în bătaie.

— Nu se poate! strigă prinţul.

— Crede-mă, aşa a fost, rosti Rogojin cu glasul stins, dar cu ochii numai văpăi. O zi şi o noapte, şi încă o zi, am stat fără să mă mişc din odaia ei, fără să dorm, fără să mănânc, fără să beau; am stat şi în genunchi în faţa ei. „Chiar de-aş şti că mor şi tot nu plec, până nu mă ierţi; iar dacă pui să mă dea afară – mă înec; pentru că, ce mă fac eu fără tine?" Toată ziua aceea, a fost ca o smintită; ba plângea, ba zicea că bagă cuţitul în mine, ba mă împroşca cu insulte, l-a chemat pe Zaliojev, pe Keller, pe Zemtiujnikov şi pe alţii; mă arăta cu degetul şi-şi bătea joc de mine în faţa tuturor. „Să mergem, zice, domnilor, cu toţii la teatru. N-are decât să rămână aici. Dacă nu vrea să plece; doar nu-s legată de dânsul. Am să spun sa-ţi aducă un ceai, Parfion Semionâci, ţi-o fi foame, că doar n-ai mâncat nimic astăzi." Se întoarse singură de la teatru. „Sunt nişte fricoşi, nişte laşi, începu ea, se tem de tine, şi pe mine vor să mă sperie. „Nu pleacă el aşa cu una cu două, zic ci, ba e în stare să te şi înjunghie." „Iar eu, uite, mă duc la culcare şi nici măcar nu pun zăvor la uşa dormitorului; ca să ştii câtă frică am de tine! Ca s-o ştii şi să vezi cu ochii tăi! Ai băut ceaiul?" „Nu, am răspuns eu, şi nici nu-l beau." „Vrei să faci pe grozavul, dar să ştii că nu te prinde deloc." Şi făcu întocmai cum spuse: nu-şi încuie uşa peste noapte. A doua zi, când ieşi din dormitorul ei, îmi zise râzând: „Ce, ai înnebunit? Vrei să mori de foame?" „Să mă ierţi", zic. „Nu vreau să te iert şi nu te iau, ţi-am mai spus. Şi ai stat aşa, toată noaptea, în fotoliul ăsta, fără să închizi un ochi?" „Da, n-am dormit deloc." Tare deştept mai eşti! Te pomeneşti că iar refuzi să bei un ceai şi să mănânci?" „Ţi-am spus, nu iau nimic în gură până nu-mi spui că m-ai iertat!", Dac-ai şti numai ce bine îţi şade cu încăpăţânarea asta, zice, îţi lipsea cum îi lipseşte chelului tichia de mărgăritar! Îţi închipui cumva că mă sperii? Tare-mi pasă mie că ai să stai flămând. N-ai

decât să nu mănânci, atâta pagubă!" Se supără foc, dar îi trecu repede şi iar porni să-şi bată joc de mine. Şi m-am mirat grozav atunci că nu-mi purta deloc pică. Şi totuşi nu e dintre acelea care să uite repede răul ce i s-a făcut. Altora nu le-ar trece uşor cu vederea. Mi-a venit atunci în gând că mă dispreţuieşte într-atât, încât nici ură nu binevoieşte să-mi poarte. Şi, crede-mă, ăsta e adevărul. „Ştii, mă întreabă ea, cine-i papa de la Roma?" „Am auzit", răspund eu. „Mi se pare că nu prea ai învăţat istoria universală, Parfion Semionâci?" „Eu n-am învăţat, zic, nimic." „Să-ţi dau atunci să citeşti ceva. Un papă d-ăştia s-a supărat pe un împărat, şi acela, înainte de a căpăta iertare, a trebuit să stea trei zile fără să bea, fără să mănânce, desculţ şi îngenuncheat în faţa porţilor palatului papal. În timpul celor trei zile cât acest împărat a stat în genunchi, ce gânduri crezi că l-au frământat? Ce jurăminte şi-o fi făcut în sinea lui?... Dar stai, să-ţi citesc chiar eu povestea asta!" Alergă după carte. „E scrisă în versuri", zice şi începe să-mi citească nişte poezii, în care se spunea cum împăratul umilit jură să se răzbune pe acel papă. "Oare nu ţi-a plăcut deloc ce ţi-am citit, Parfion Semionâci?" „Tot ce-ai citit e foarte adevărat", i-am răspuns eu. „Aha! Găseşti aşadar că-i adevărat; înseamnă că şi tu, acum, îţi faci aceeaşi socoteală: lasă că-i plătesc eu toate astea când s-o mărita cu mine; i le plătesc cu vârf şi îndesat!" „Nu ştiu, zic, poate că într-adevăr ăsta mi-i gândul!” „Cum adică nu ştii?" „Uite aşa, zic, nu ştiu, nu la asta mă gândesc acum." „Şi la ce te gândeşti, mă rog?" „Uite, zic, când te ridici de la locul tău, când treci pe lângă mine, te privesc şi te urmăresc din ochi; aud foşnetul rochiei tale şi inima-mi tresaltă în piept; iar după ce părăseşti odaia, îmi amintesc orice vorbă spusă de tine, şi cu ce glas, şi ce anume ai spus; iar în noaptea asta nu m-am gândit chiar la nimic; am tot ascultat cum respiri, cum te-ai mişcat de vreo două ori în somn..." „Te pomeneşti că nici la faptul că m-ai bătut nu te-ai mai gândit sau poate c-ai şi uitat?" îmi spunea ea râzând. „Ba poate că mă gândesc, nu ştiu nici eu." „Şi dacă nu te iert şi refuz să mă

mărit cu tine?" „Ţi-am spus, mă înec", „Cine ştie, poate înainte de a face asta, m-ai omorî întâi pe mine..." Spunând aceste vorbe, căzu pe gânduri. Pe urmă se supără şi părăsi odaia. Un ceas după aceea o văd revenind tare întunecată la faţă. „Uite ce este, Parfion Semionâci, îmi zise, m-am hotărât, te iau, dar nu pentru că m-aş teme de tine, ci pentru că oricum nu mai am zile. Cine va putea spune ce şi cum e mai bine?! Stai colea, îţi aduce îndată masa. Şi să ştii că, dacă mă mărit cu tine, am să-ţi fiu o soţie credincioasă, de asta să n-ai grijă şi nicio îndoială." Se opri o clipită, pe urmă adăugă: „Îmi pare bine totuşi că n-ai suflet de slugoi, m-am convins de asta; şi cu care crezusem la început că eşti sută-n sută o fire de lacheu". Şi chiar pe loc stabili ca însăşi ziua cununiei noastre, ca peste o săptămână să dispară neaşteptat fugind de mine la Petersburg şi cerându-i adăpost lui Lebedev. Când am regăsit-o aici, mi-a spus: „Să ştii că n-am renunţat definitiv la gândul să mă mărit cu tine; vreau numai să mai aştept cât mi-o fi pofta, pentru că mai sunt încă stăpână pe mine. Mai aşteaptă şi tu, dacă vrei". Şi uite asta se petrece cu noi acuma... Tu ce crezi de toate astea, Lev Nikolaevici?

— Dar tu ce gândeşti? îi întoarse prinţul întrebarea, privindu-l cu tristeţe pe Rogojin.

— Parcă sunt în stare să gândesc?! Lăsă să-i scape acesta chinuit. Ar fi vrut să mai adauge ceva, dar tăcu, copleşit de o nesfârşita durere.

Prinţul se ridică, hotărât să plece.

— Oricum ar fi, eu n-am să-ţi stau în cale, spuse el, încet. Pierdut, ca şi cum ar fi răspuns unui gând al său ascuns, şi ştiut numai de dânsul.

— Un lucru nu înţeleg eu, să mă tai! se aprinse deodată Rogojin şi ochii îi scânteiară. Cum de te lasă inima să mi-o cedezi atât de uşor când încă mai alaltăieri tânjeai după dânsa şi te chinuiai amarnic! Sau poate că n-o mai iubeşti? Dar atunci ce zor nevoie aveai să alergi în goana mare la Petersburg? De mila ei? (Şi un zâmbet răutăcios îi schimonosi din nou faţa.) He, he!

— Crezi că te mint? întrebă prinţul.

— Ba eu te cred, dar nu mă dumeresc deloc. Mi se pare că mila ta e mai pârdalnică decât dragostea mea!

Faţa i se aprinse de o pornire răutăcioasă care se cerea descărcată.

— Într-adevăr, e cam greu să înţeleagă omul unde sfârşeşte la tine dragostea şi unde începe ura, zise prinţul surâzând, iar de va trece dragostea, va fi jalea şi mai mare. Asta s-o ştii de la mine, dragă Parfion! Şi tare mă tem că…

— Că am să împlânt cuţitul în ea? Prinţul tresări înfiorat.

— Ai s-o urăşti groaznic pentru toată dragostea ta de astăzi, pentru toate chinurile pe care le înduri acum. Mai mult ca orice mă surprinde însă că ea consimte totuşi să se mărite cu tine. Ieri, când am auzit de asta, nu-mi venea să cred şi am simţit o apăsare grea pe suflet. De două ori până acum s-a lepădat de tine şi a fugit chiar în momentul când urma s-o duci la cununie, înseamnă că presimte ea ceva!… De ce te-o fi acceptând iarăşi? Pentru banii tăi? E absurd. De altfel, cu felul tău de a cheltui, cred că nu ţi-a mai rămas cine ştie cât. Să fie oare numai din dorinţa de a se mărita? Ar fi putut doar să facă şi altă alegere. Oricare altul ar fi de preferat, căci te pomeneşti c-ai fi în stare s-o înjunghii într-o zi, şi lucrul acesta a ajuns să-l înţeleagă şi ea prea bine. O atrage cumva tăria dragostei tale. Tot ce se poate… Am auzit că sunt femei care ţin să fie iubite în felul acesta… numai că…

Prinţul se opri fără să-şi termine fraza, furat de gânduri.

— Pentru ce ai surâs din nou uitându-te la portretul lui taică-meu? întrebă Rogojin, care urmărea cu atenţie încordată cele mai mici, cele mai fugare schimbări pe chipul prinţului.

— Pentru ce am surâs? Mi-a venit în gând că, dacă nu te lovea năpasta aceasta, dacă nu intervenea dragostea asta nefericită, ai fi devenit întocmai ca şi tatăl tău; şi poate că în cel mai scurt timp te-ai fi zăvorit în casa asta, cu o soţie tăcută şi supusă, aspru şi zgârcit la vorbă, ursuz şi neîncrezător în oameni, fără măcar să simţi nevoia de a sta cu cineva de vorbă, mulţumindu-te să strângi bani străin de toţi şi de toate. Cel mult, şi asta poate abia la bătrâneţe,

ai fi găsit vreun cuvânt de laudă pentru cărţile cele vechi şi te-ai fi însufleţit puţin tălmăcind puterea ascunsă în semnul crucii cu două degete...

— Îţi baţi joc de mine. Dar să ştii că acelaşi lucru, aproape cuvânt cu cuvânt, mi l-a spus şi ea deunăzi când s-a oprit în faţa acestui portret! Curios, cum aţi ajuns să vă potriviţi în toate...

— Cum, a şi fost la tine? întrebă prinţul intrigat.

— A fost. A privit îndelung portretul şi m-a descusut apoi, întrebându-mă despre răposatul taică-meu. „Uite, exact aşa ai fi ajuns şi tu, îmi spuse ea la sfârşit cu un surâs pe buze; tu, Parfion Scmionâci, ai pasiuni puternice, patimi care te-ar duce direct la ocnă, în Siberia, dacă n-ai avea şi deşteptăciune, căci eşti tare deştept." (Mă crezi? Întocmai aşa a spus. Pentru prima oară auzeam o asemenea vorbă de la ea!) „Mai bine te-ai lăsa de mofturile şi năzdrăvăniile tale şi, cum eşti un om fără carte, te-ai apuca să strângi bani; te-ai aşeza, ca şi tatăl tău, în casa asta cu scapeţii tăi; poate, la sfârşit, te-ai converti şi tu la credinţa lor; şi ţi-ai îndrăgi într-atât bănişorii, că ai face curând nu două milioane, ci zece, chit că în cele din urma ai muri de foame pe sacii tăi cu aur, căci aşa eşti tu, în orice pui pasiune, toate le faci cu patimă." Exact aşa mi-a spus, îţi repet aproape vorbă cu vorbă. Nu se mai întâmplase înainte vreodată să-mi vorbească în acest fel. De obicei nu-mi vorbeşte decât de fleacuri sau mă ia peste picior; de altfel, şi de data aceasta o începuse tot în glumă şi în bătaie de joc; pânâ la urmă însă, chipul se întunecă: a cercetat toate încăperile şi tot timpul părea că o înspăimântă ceva – „Schimb totul aici, zic eu, transform complet locuinţa asta sau poate e mai bine să cumpăr altă casă şi să stăm acolo după cununie!" „Nici să nu te gândeşti, zice, nu schimbi nimic, o să stăm aici, cum este. Vreau să trăiesc lângă măicuţa ta, zice, când îţi voi fi evastă." O dusei la mama; s-a purtat cu mult respect, ca o fiică Hevărată. Maică-mea şi înainte, iată, mai bine de doi ani, era cu mintea cam zdruncinată (e bolnavă rău), iar de la moartea tatii a dat în mintea copiilor; nu scoate o vorbă,

au lăsat-o picioarele şi numai cum vede că intră cineva, dă din cap în semn de bineţe; de nu-i dai să mănânce şi trei zile ar sta fără să bage de seamă, l-am luat mâna dreaptă şi i-am unit degetele. „Binecuvânteaz-o, măicuţă, zic, merge după mine cu cununie." Iar ea sărută mâna mamei cu atâta simţire şi-mi spune apoi: „Se vede că multe a suferit în viaţă maică-ta". Când a zărit pe masă cartea asta: „Ia te uită, te-ai apucat să citeşti *Istoria Rusiei?"* zice. (Chiar ea mă îndemnase într-o zi, la Moscova: „Ar trebui să te mai instruieşti şi tu puţin; citeşte măcar *Istoria Rusiei* de Soloviov, că tare mai eşti întunecat la minte.) Bine faci, încuviinţă ea, citeşte-o. Dacă vrei, îţi fac o listă de cărţi pe care să le citeşti în primul rând". Niciodată, niciodată până atunci nu-mi vorbise aşa, încât rămăsei uluit; pentru prima oară am respirat şi eu ca un om viu.

— Mă bucură foarte mult ceea ce-mi spui, Parfion, zise prinţul cu sinceritate. Cine ştie? Poate că va da Dumnezeu şi o să vă înţelegeţi.

— Nu mai cred în aşa ceva! strigă Rogojin cu durere în glas.

— Ascultă, Parfion, se poate oare, dacă o iubeşti atât, să nu vrei să-i câştigi respectul? Şi dacă ai dori-o din toată inima, se poate să nu nădăjduieşti? Adineauri am spus că nu pricep de ce se mărită cu tine. Şi cu toate că nu pot să dezleg misterul, un lucru rămâne totuşi neîndoios pentru mine, că trebuie să fie la mijloc un motiv temeinic, dictat de raţiune. De dragostea ta ea nu se îndoieşte. Probabil că nu se îndoieşte că ai anumite calităţi sufleteşti. Nici nu s-ar putea să fie altfel! Ceea ce mi-ai povestit acum îmi întăreşte părerea. Chiar tu singur ai spus că a ştiut să-ţi vorbească cu totul altfel decât îţi vorbise şi de cum te tratase până atunci. Eşti bănuitor, din pricina asta ai exagerat tot ce ţi s-a părut rău la ea. Sunt sigur că ea te preţuieşte mai mult decât îţi închipui tu. Altminteri, ar însemna că, măritându-se cu tine, ea, în mod conştient, se aruncă în bulboană sau în vârful jungherului, ştiind că o aşteaptă o moarte sigură. Crezi că e cu putinţă aşa ceva? Cine se duce de bună voie la moarte prin înec sau

înjunghiere?

Cu un zâmbet amar, Parfion ascultă până la sfârşit argumentarea înflăcărată a prinţului. Convingerea lui părea nestrămutată.

— Ce privire întunecată ai în clipa asta, Parfion, când te uiţi la mine! Lăsă să-i scape prinţul sub povara unui sentiment apăsător.

— Vasăzică, bulboana sau jungherul! îngăimă în cele din urmă Rogojin. Păi, tocmai de aceea se şi mărită cu mine, că se aşteaptă să piară de mâna mea! Într-adevăr, prinţe, se poate să nu fi ghicit până acum care e miezul lucrurilor?

— Nu te înţeleg.

— Deh! Cine ştie, poate că într-adevăr nu înţelege omul, he, he! Nu degeaba se spune că... eşti cam... *aiurit.* Pe un altul îl iubeşte ea, pricepe! Aşa cum o iubesc eu pe dânsa, ea îl iubeşte pe celălalt. Şi cine-i acela pe care îl iubeşte, ştii? *Tu* eşti acela! Ce, n-ai ştiut?

— Eu?

— Da. Dragostea ei pentru tine a început din seara aceea, când am fost la onomastica ei. Numai că şi-a vârât în cap că nu-i este îngăduit să se mărite cu tine, pentru că te-ar expune la râs şi batjocură şi ţi-ar distruge viaţa. „Se ştie doar cine sunt", zicea ea. Şi acum repetă mereu acelaşi lucru. Mi-a spus-o chiar ea, pe faţă, fără înconjur. Se teme să nu te nenorocească şi să te facă de râsul lumii; cu mine însă crede că ar putea să se mărite fără să aibă asemenea scrupule, iată cum mă respectă, reţine bine.

— Şi atunci cum îţi explici că te părăsise ca să vină la mine, iar... de la mine...

— De la tine s-a reîntors iarăşi la mine! Ehei! Când şi-a băgat ea ceva în cap, nu-i mai scoţi nici cu cleştele. Acum e parcă într-o continuă stare de delir. Ba îmi strigă:, Mă mărit cu tine, ca şi cum m-aş arunca într-o bulboană. Grăbeşte căsătoria!" Mă zoreşte, fixează ziua cununiei, iar când se apropie ziua stabilită, începe să dea dărăt, o cuprinde spaima sau îi vin alte năzbâtii în cap; Dumnezeu o mai înţeleagă, ai văzut-o şi tu; plânge, râde, îşi frânge mâinile. Şi atunci, ce să ne mai mirăm că a fugit de la tine?

A făcut-o pentru că şi-a dat seama ce mult te iubeşte. A fost peste puterile ei să mai rămână la tine. Uite, spuneai adineauri că am alergat atunci prin toată Moscova până am găsit-o; greşeşti amarnic – ea singură a venit la mine. „Fixează ziua cununiei, zice, eu sunt gata!" şi deodată: „Vreau şampanie! Să mergem la ţigani!" Dacă nu existam eu, de mult s-ar fi aruncat în apă, te asigur. Poate că tocmai de aceea nu se îneacă, pentru că lângă mine vede un sfârşit şi mai cumplit decât fundul apei. De ciudă, de necaz se mărită cu mine... şi dacă o să mă ia, să ştii că numai de *ciudă* are s-o facă.

— Atunci cum poţi tu... cum poţi! strigă prinţul şi se opri, uitându-se îngrozit la Rogojin.

— Ei, hai, isprăveşte-ţi gândul, adăugă acesta rânjind; vrei să-ţi spun eu ce gânduri îţi trec acum prin cap? Tu judeci aşa: „Cum e posibil să se mărite ea acum cu el? Cum se poate îngădui aşa ceva?" Ce mai vorbă, parcă nu ştiu eu ce-i în capul tău acum...

— Nu pentru asta am venit aici, Parfion, ţi-am spus doar, altul mi-a fost gândul...

— Bine, să zicem că altceva te-a adus aici şi că altul ţi-a fost gândul, dar acum, nici vorbă că la asta te gândeşti, he, he! Ei hai, ajunge! Ce te-ai tulburat aşa? E cu putinţă să nu fi ştiut nimic până acum? Mă uimeşti!

— Toate astea îţi vin din pricina geloziei, Parfion, eşti bolnav, şi de aceea exagerezi totul fără limite... îngăimâ prinţul, pradă unui zbucium extraordinar. Reculege-te puţin!

— Lasă asta, mormăi Parfion şi, smulgând din mâinile prinţului un cuţitaş pe care acesta îl luase de pe masă, de lângă carte, îl puse iute la locul lui.

— Bănuiam eu c-aşa o să fie, parcă aveam o presimţire... când am ajuns la Petersburg, urmă prinţul, şi n-am vrut să vin aici. Voiam să-mi smulg din inimă, să uit tot ce se petrecuse aici! Acum, rămâi cu bine... Dar ce ai?

În timp ce vorbea, fără să-şi dea seama, prinţul luase din nou cuţitaşul de pe masă şi din nou Rogojin i-l smulse din mâini şi îl aruncă la loc. Era un cuţitaş destul de obişnuit,

cu minerul din corn de cerb şi lama lungă cam de vreo cincisprezece centimetri.

Văzând că insistenţa cu care îi smulsese din mână acest cuţit atrage în mod deosebit atenţia prinţului, Rogojin îl apucă cu o ciudă plină de venin, îl puse între filele cărţii, pe care o aruncă apoi pe o altă masă.

— Îl foloseşti pentru tăiat filele, probabil? întrebă prinţul cu acelaşi aer distrat, absorbit parcă de o puternică îngândurare.

— Da, pentru tăiat filele…

— E un cuţit de grădinar, dacă nu mă înşel?

— Exact. Şi ce, cu un cuţit de grădinar nu se pot tăia foile unei cărţi?

— Dar e… e absolut nou.

— Ei şi ce dacă-i nou? Adică n-am dreptul să cumpăr un cuţit nou? izbucni în cele din urmă Rogojin ca un apucat, nemaiputându-şi stăpâni enervarea ce creştea cu fiecare cuvânt.

Prinţul tresări şi se uită ţintă în ochii lui Rogojin.

— Dar ce-i cu noi?! începu el deodată să râdă, revenindu-şi brusc din îngândurare. Iartă-mă, prietene; când mi-e capul greu ca acum şi mai am pe deasupra şi simptomele bolii care mă încearcă… devin foarte, foarte distrat şi ridicol. Nu asta voiam să te întreb… Venisem cu totul pentru altceva… Dar, uite, că nu-mi mai amintesc ce anume am vrut să-ţi spun. Rămâi cu bine…

— Nu pe acolo, spuse Rogojin…

— Am uitat!

— Pe aici, pe aici, te conduc eu.

IV

Străbătură aceleaşi odăi prin care prinţul trecuse mai adineauri. Rogojin mergea înainte, prinţul îl urma. Intrară în salonul cel mare. Aici, pe pereţi atârnau mai multe tablouri – portrete de episcopi şi peisaje, în care cu greu se putea desluşi ceva. Deasupra uşii ce ducea în odaia alăturată era prins un tablou de nişte dimensiuni destul de ciudate: lat de aproape doi metri şi numai de vreo treizeci de centimetri înălţime. Pe pânză era înfăţişat Mântuitorul scoborât de pe cruce. Prinţul îl cuprinse într-o privire fugară, şi-i licări prin minte o vagă amintire, dar nu mai întârzie în faţa tabloului, ci dădu să iasă cât mai repede, îndreptându-se spre uşă. Voia să scape de atmosfera apăsătoare a acestei case mohorâte. Dar Rogojin se opri în faţa pânzei.

— Uite, vezi, toate tablourile astea, zise el, au fost cumpărate de răposatul taică-meu cu preţul derizoriu de o rublă sau două la diferite licitaţii; îi plăcea să facă asemenea cumpărături. Un cunoscător venise într-o zi să le vadă şi zicea că toate sunt nişte mâzgălituri, afară de ăsta de deasupra uşii, care a fost plătit tot cu două ruble, dar, cică, nu-i mâzgălitură. Pe când trăia tata, cineva i-a oferit pe el trei sute cincizeci de ruble, iar Saveliev Ivan Dmitrici, un negustor care se prăpădeşte după asemenea lucruri, îi dădea patru sute, ba aud că săptămâna trecută i s-au oferit fratelui meu Semion Semionâci cinci sutare. L-am păstrat pentru mine.

— E… e o copie după Hans Holbein, spuse prinţul după ce examina tabloul, şi, după cât pot judeca, fără a mă pretinde mare cunoscător, e o copie excelentă. Am văzut originalul în străinătate şi nu pot să-l uit… Dar… ce ai?

Într-adevăr, fără să se mai ocupe de tablou, Rogojin o luă brusc din loc, pornind înainte. Desigur, felul acesta distrat şi repezit de comportare a lui Rogojin se putea

explica întrucâtva prin acea stare ciudată de extremă surescitare de care părea să fie stăpânit în acele momente; şi totuşi, prinţul rămase surprins şi contrariat de această întrerupere bruscă a conversaţiei, pe care n-o începuse el, precum şi de faptul că Rogojin nici nu-i răspunse la întrebare.

— Ascultă, Lev Nikolaevici, de mult voiam să te întreb: tu crezi în Dumnezeu sau nu crezi? reluă tot atât de neaşteptat Rogojin, după ce făcu câţiva paşi.

— Ce întrebare ciudată şi... cum te uiţi! exclamă fără voie prinţul.

— Îmi place să privesc tabloul acesta, murmură Rogojin după un moment de tăcere, uitând parcă iarăşi de întrebarea lui.

— Tabloul acesta? strigă prinţul, lovit deodată de un gând neaşteptat. Tocmai tabloul acesta! Păi, eu cred că privind tabloul acesta, unii ar putea mai degrabă să-şi piardă credinţa decât să se întărească în ea!

— Mai ştii, poate că se pierde cu adevărat, fu de acord Rogojin, spre surprinderea interlocutorului său.

Ajunseseră la uşa de ieşire.

— Cum! zise prinţul, oprindu-se brusc. Ce vorbeşti? Eu am spus-o aproape în glumă, pe când tu văd că o iei chiar în serios! Şi ce-i cu întrebarea asta, dacă cred sau nu în Dumnezeu?

— Am zis şi eu aşa, într-o doară. De altfel, voiam mai de mult să te întreb. Astăzi, foarte multă lume şi-a pierdut credinţa. O fi adevărat oare (că doar ai umblat prin străinătate) ce mi-a spus cineva la beţie, că la noi în Rusia sunt mai mulţi necredincioşi decât în orice altă ţară? „Nouă ne vine mult mai uşor în privinţa asta, pentru că am mers, zice, mult mai departe decât ei..."

Rogojin puse această întrebare cu un zâmbet veninos pe buze, apoi deschise brusc uşa şi, cu mâna pe clanţă, aşteptă ca prinţul să iasă. Mirat, acesta păşi peste prag. Rogojin îl urmă pe scară şi închise uşa. Amândoi se opriră faţă în faţă şi statură aşa o bucată de vreme cu aerul unor oameni care au uitat unde au ajuns şi ce au de făcut.

— Aşadar, rămâi cu bine, spuse prinţul, întinzându-i mâna lui Rogojin.

— Cu bine, răspunse celălalt şi strânse cu putere, dar ca un automat, mâna ce-i fusese întinsă.

Prinţul coborî o treaptă, apoi se opri locului.

— În ce priveşte credinţa, începu el zâmbind (nu voia să-l lase, probabil, fără un răspuns pe Rogojin şi totodată însufleţindu-se sub impulsul unei amintiri subite), în ce priveşte credinţa, săptămâna trecută, în decurs de două zile, mi-a fost dat să am patru mărturii diferite. Într-o dimineaţă, călătorind cu trenul pe o nouă linie ferată, am făcut cunoştinţă în compartiment cu domnul S. şi am discutat cu el vreo patru ceasuri. Am auzit vorbindu-se mult despre acest om; era cunoscut mai ales ca un ateu convins. E într-adevăr foarte cult şi instruit şi eram bucuros că am prilejul să mă întreţin cu un adevărat om de ştiinţă. Unde mai pui că e un om extrem de bine crescut, şi îmi vorbea întocmai ca unui egal în cunoştinţe şi cultură. El nu crede în Dumnezeu. Ceea ce m-a surprins însă, în tot timpul conversaţiei noastre, e că tot ce spunea el părea cu totul altceva decât obiectul discuţiei, şi m-a surprins mai ales pentru că şi înainte, ori de câte ori mi se întâmpla să stau de vorbă cu necredincioşii sau să le citesc cărţile, am avut impresia întotdeauna că ceea ce spun ei şi ceea ce scriu în cărţile lor e cu totul altceva, nu atinge miezul chestiunii, deşi în aparenţă ai fi zis că e tocmai ceea ce trebuie. I-am şi spus-o atunci lui S., dar se vede că n-am ştiut să-i explic sau m-am exprimat prea confuz, căci n-a priceput nimic… Seara am poposit într-un oraş, capitală de judeţ. În hotelul unde am tras se făptuise peste noapte o crimă şi toată lumea nu vorbea decât despre acest eveniment. Doi ţărani mai în vârstă, oameni în toată firea, care nu erau nici măcar beţi şi care se cunoşteau de mult, ba se pare că erau şi buni prieteni, după ce îşi băură ceaiul, se duseră să se culce într-o cămăruţă pe care o luaseră pentru amândoi. Unul dintre ei observase de două zile la tovarăşul său un ceas de argint, cu o bentiţă galbenă de mărgele în chip de lănţişor şi de care nu ştiuse

nimic până atunci. Omul acesta nu era un hoţ, ba se zice că era cinstit şi ca stare materială nu putea fi socotit un ţăran sărac. Dar ceasul îi plăcu şi-i ispiti atât de mult, că în cele din urmă nu se putu stăpâni, luă un cuţit şi când prietenul lui se întoarse cu spatele, se apropie de el, ridică ochii spre cer, îşi făcu semnul crucii şi înălţând în gând o rugă fierbinte:, Iartă-mă, Doamne Isuse Hristoase, pe mine Păcătosul!", îl înjunghie dintr-o singură lovitură, ca pe un berbec, după care îi luă ceasul.

Rogojin izbucni într-un hohot de râs nebun. Părea destul de ciudat râsul acesta zgomotos la un om care până atunci fusese tot timpul într-o stare de extremă depresiune sufletească.

— Ei, uite, asta mi-a plăcut grozav! Aşa ceva înţeleg şi eu! strigă el cu un râs convulsiv, aproape sufocându-se; unul nu crede deloc în Dumnezeu, iar celălalt crede până într-atât, că îşi face rugăciunea chiar şi atunci când împlântă jungherul în oameni! Nu, aşa ceva, frăţioare, nu se poate născoci! Ha-ha-ha! E straşnic!...

— În dimineaţa următoare m-am dus să mă plimb prin oraş, urmă prinţul de îndată ce veselia lui Rogojin se mai potoli, deşi râsul îi mai schimonosea buzele într-un tremur convulsiv; mergând pe trotuarul de lemn, îmi iese în cale un soldat zdrenţăros. Mă opreşte: „Nu cumperi, boierule, crucea asta de argint, ţi-o dau pentru douăzeci de copeici; e de argint curat!" Avea în mână o cruce de formă bizantină, cu opt capete, pe care o scosese desigur de la gât; era legată cu un şnuruleţ albastru ponosit. Dar se vedea cât colo că era o cruce de cositor. Am scos din buzunar o monedă de douăzeci de copeici şi i-am dat-o soldatului, iar crucea mi-am pus-o chiar atunci la gât; mulţumirea de a fi păcălit un boier nătâng i se citea pe faţă şi sunt convins că s-a dus numaidecât să-şi cheltuiască banii pe băutură. Pe atunci încă mă aflam sub năvala puternică a primelor impresii din patrie, căci îmi dădeam seama că altădată nu înţelegeam nimic din viaţa Rusiei, creşteam ca un nevolnic, iar în timpul celor cinci ani cât am stat în străinătate nu-mi reveneau în memorie decât

nişte amintiri vagi şi fantomatice. Mi-am continuat drumul, hotărât în gând să nu mă grăbesc a-l condamna pe acest vânzător de credinţă. Dumnezeu ştie ce zace în inimile astea slabe de beţivi. Cam peste un ceas, pe când mă întorceam la hotel, întâlnesc o ţărancă cu un prunc în braţe. Femeia era încă tânără, copilul să fi avut vreo şase săptămâni. Tocmai atunci copilul îi zâmbise, după spusa ei, pentru prima oară de când venise pe lume. O văd deodată pe ţărancă făcându-şi semnul crucii cu multă evlavie. „Ce s-a-ntâmplat, nevestico?" o întreb. Pe atunci voiam să aflu cât mai multe şi la orice puneam întrebări. „Uite aşa, zice, după cum se bucură o mamă când îşi vede pentru prima dată pruncul zâmbind, tot aşa se bucură şi Dumnezeu, sus în cer, când vede un păcătos înălţând spre el o rugă pornită din inimă." În aceste cuvinte simple, o femeie din popor a exprimat o idee atât de profundă, atât de subtilă şi cu adevărat religioasă; o idee în care se cuprinde tot fondul creştinismului, cu alte cuvinte, ideea unui Dumnezeu care pentru noi este un adevărat părinte şi care se bucură pentru un om aşa cum un tată se bucură pentru propriul său copil! Acesta este fundamentul învăţăturii lui Hristos! O simplă femeie de la ţară. E drept, era mamă... şi, cine ştie, poate chiar nevasta acelui soldat. Ascultă, Parfion, m-ai întrebat adineauri – iată răspunsul meu: conţinutul sentimentului religios, în esenţa lui, scapă oricăror consideraţii şi raţionamente şi nu poate fi ştirbit de nicio abatere, de nicio crimă, de niciun fel de ateism; este aici ceva care rămâne şi care va rămâne mereu în afara tuturor acestor elemente, ceva pe lângă care se vor învârti mereu, bâjbâind şi lunecând, tot felul de atei, vorbind mereu despre *cu totul altceva,* întrucât mereu le va scăpa miezul însuşi, ca ceva ce depăşeşte înţelegerea lor. Important este însă că, mai curând sau mai bine decât la oricare altul, acest lucru se poate observa în sufletul unui rus, asta ca o concluzie a mea personală. Este una dintre cele dintâi convingeri ferme cu care m-am ales din contactul meu direct cu Rusia noastră. E un tărâm imens de activitate aici, Parfion! E mult de făcut aici, în lumea

noastră rusească, crede-mă. Adu-ţi aminte de întâlnirile şi de discuţiile pe care le-am avut împreună într-o vreme, la Moscova... Şi n-am voit deloc să mă întorc aici acum! Şi cu tine speram să mă întâlnesc în cu totul alte împrejurări! Şi... dar ce să mai vorbim acum!... Rămâi cu bine! Dumnezeu să te aibă în paza lui!

Se întoarse şi porni, coborând treptele.

— Lev Nikolaevici, strigă Parfion de sus când prinţul ajunse jos, crucea pe care ai cumpărat-o de la soldat o ai la tine?

— Da, o port la piept.

— Arată-mi-o!

Altă ciudăţenie! Prinţul stătu un pic pe gânduri, apoi urcă trep. Tele înapoi şi-i arătă crucea fără s-o scoată de la gât.

— Dă-mi-o mie, spuse Rogojin.

— Pentru ce? Ziceai că nu...

Prinţul n-ar fi vrut să se despartă de această cruce.

— Am s-o port eu, iar ţie ţi-o dau pe a mea, s-o porţi tu.

— Vrei să facem schimb de cruciuliţe? Fie şi aşa, Parfion, dacă e vorba de asta – sunt fericit să ne înfrăţim!

Prinţul îşi scoase crucea de cositor de la gât, iar Parfion pe a lui de aur şi făcură schimbul. Rogojin rămase mut. Cu multă surprindere şi cu durere în suflet, prinţul observă că neîncrederea de până atunci şi surâsul amar, aproape ironic, nu se şterseseră de pe faţa fratelui său de cruce, în orice caz erau clipe când această neîncredere se vădea destul de limpede. Apoi Rogojin luă, tot fără să spună vreun cuvânt, mâna lui Mîşkin şi câtva timp păru că stă pe gânduri; pe urmă îl trase deodată după el şi, cu o şoaptă abia perceptibilă, îl îmbie cu un „Vino". Străbătură palierul scării de la primul cat şi sunară la o uşă ce dădea în partea opusă celei de unde ieşiseră. N-avură mult de aşteptat. O femeie bătrână, gârbovită, îmbrăcată în negru şi legată la cap cu o broboadă, veni să deschidă uşa şi, văzându-l pe Rogojin, făcu o plecăciune adâncă. El o întrebă ceva, dar, fără să-i aştepte răspunsul, îl conduse pe prinţ înăuntru. Şi aici se perindă un şir de odăi întunecoase, de o curăţenie

ciudată, glacială, aranjate rigid cu mobilier bătrânesc, îmbrăcat cu huse de un alb imaculat. Fără a se anunţa, Rogojin îl introduse pe prinţ într-un fel de salonaş, despărţit în două printr-un perete subţire din lemn de mahon, având pe ambele părţi câte o uşă, în spatele căruia se găsea, probabil, un dormitor. Într-un colţ al salonaşului, lângă sobă, stătea în fotoliu o bătrână, puţintică la trup şi care se ţinea încă destul de bine: obrazul ei era rotund şi plăcut la vedere, arăta destul de sănătos; doar părul îl avea alb şi-ţi dădeai seama de la cea dintâi privire că ajunsese în mintea copiilor. Îmbrăcată cu o rochie de lână neagră, purta la gât un bariz mare de aceeaşi culoare, iar pe cap o bonetă albă, foarte curată, legată cu panglici negre. Picioarele i se sprijineau pe un scăunaş. Lângă dânsa împletea cu andrele, tăcută, o altă bătrânică, mai în vârstă, îmbrăcată tot în doliu şi cu o bonetă albă pe cap – vreo femeie oploşită pe lângă casă. Cu siguranţă că tot timpul şi-l petreceau împreună fără să schimbe o vorbă. Prima bătrână, de îndată ce-i văzu intrând, le zâmbi şi dădu de câteva ori bucuroasă din cap în semn de bun-venit.

— Măicuţă, spuse Rogojin după ce-i sărută mâna, iată-l pe bunul meu prieten, prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin; am făcut schimb de cruciuliţe; cât am stat la Moscova, mi-a fost ca un frate şi mi-a făcut mult bine. Binecuvântează-l, mamă, ca şi cum ai binecuvânta un fiu. Dă-mi mâna, măicuţă, să-ţi unesc degetele...

Dar înainte ca Parfion să-i apuce mâna, bătrâna ridică împreună cele trei degete şi, de trei ori, făcu cu evlavie semnul crucii asupra prinţului, după care mai dădu o dată din cap, privindu-l cu multă duioşie.

— Acum să mergem, Lev Nikolaevici, spuse Rogojin, pentru asta te-am adus aici...

Când ajunseră iarăşi pe scară, el mai adăugă:

— Ai văzut? Nu înţelege nimic din ce i se spune şi nici acum n-a înţeles ce i-am vorbit eu şi uite că te-a binecuvântat; înseamnă că aceasta i-a fost vrerea... Acum, să ne luăm rămas-bun, e timpul să ne vedem fiecare de

treburile noastre.

Şi cu aceste cuvinte deschise uşa spre apartamentul lui.

— Lasă-mă cel puţin să te îmbrăţişez înainte de a ne despărţi, om ciudat ce eşti! strigă prinţul cu o caldă dojana în ochi şi-i întinse braţele.

Parfion le ridică pe ale lui, dar aproape imediat le lăsă să-i cadă. Rămase nemişcat, ferindu-şi ochii de privirea prinţului. Nu se simţea în stare să-l îmbrăţişeze.

— Vezi bine! Chiar dacă te-am făcut să-mi dai crucea ta, pentru un ceasornic însă tot n-am să te înjunghii! bolborosi el abia desluşit, izbucnind apoi într-un râs ciudat. Dar în aceeaşi clipă, o schimbare neaşteptată se produse în el: o paloare de moarte îi acoperi faţa, buzele începură să-i tremure şi ochii i se aprinseră.

Ridicând braţele, îl strânsc pe prinţ cu putere la pieptul lui şi-i spuse cu glasul sugrumat de emoţie:

— Ei bine, ia-o, dacă aşa vrea soarta! A ta să fie! Ţi-o cedez! Să-l ţii minte pe Rogojin!

Şi, părăsindu-l pe prinţ, Rogojin intră grăbit în locuinţa lui fără să se mai uite înapoi şi trase cu zgomot uşa după el.

V

Prinţul ajunse târziu la Epancin, abia pe la două şi jumătate, şi nu-l mai găsi pe general acasă. Lăsându-şi cartea de vizită, hotărî să-l caute pe Kolea la hotelul „Balanţa" şi eventual, dacă nu l-ar găsi acolo, să-i lase un bileţel. La „Balanţa" i s-a spus că Nikolai Ardalionovici a ieşit de dimineaţă, dar a lăsat vorbă, pentru cazul când cineva ar întreba de dânsul, că se va întoarce pe la ora trei. Dacă însă până la trei şi jumătate nu se va întoarce, înseamnă că a plecat la Pavlovsk, la vila generălesei Epancina, şi că deci va lua masa acolo. Prinţul hotărî să-l aştepte şi cu acest prilej să îmbuce ceva.

Până la trei şi jumătate, Kolea nu se întoarse şi nici la patru. Prinţul ieşi din hotel şi porni în neştire pe stradă, fără să se întrebe încotro anume merge. La începutul verii se-ntâmplă uneori la Petersburg să se statornicească, pentru foarte scurtă vreme de altfel, un timp minunat, cu zile însorite, calde, senine. Se nimerise tocmai să fie una dintre aceste zile rare. Câtva timp prinţul rătăci fără niciun ţel. Nu cunoştea bine oraşul. Uneori se oprea la câte o răscruce. În faţa unor clădiri, într-o piaţă, pe un pod; la un moment dat intra într-o cofetărie, ca să mai răsufle puţin. Câteodată se apuca să cerceteze cu multă curiozitate trecătorii, dar de cele mai multe ori nu dădea nicio atenţie nimănui şi nici nu băga de seamă pe unde umblă. Trăia clipe grele, de mare nelinişte şi de încordare chinuitoare, şi instinctiv căuta singurătatea. Simţea nevoia să fie singur şi de a se lăsa în voia acestui supliciu moral, rămânând absolut pasiv la toate, fără a mai căuta vreo soluţie sau ieşire. Refuza cu dezgust să rezolve avalanşa de nedumeriri care-i dădeau năvală în suflet, înecându-i întreaga fiinţă. „În definitiv, ce vină am eu în toate astea?" mormăi el ca pentru sine, aproape fără să-şi dea seama de înţelesul cuvintelor sale.

Pe la ora şase se pomeni păşind pe peronul gării de unde pornea linia de cale ferată Petersburg – Ţarskoie Selo. Singurătatea îi deveni insuportabilă. Un nou imbold îi încălzi deodată inima şi pentru o clipă risipi cu lumina-i sclipitoare bezna în care tânjea şi se zbătea sufletul lui chinuit. Scoase un bilet pentru Pavlovsk şi aşteptă cu nerăbdare momentul plecării. Dar, fără îndoială, ceva îl urmărea, ceva real şi nu o nălucire fantastică, cum poate ar fi fost dispus s-o creadă de la început. În momentul când trebuia să urce în vagon, aruncă deodată biletul pe care-l cumpărase şi părăsi în grabă gara, adâncit în gânduri. Câtva timp după aceea, în stradă, parcă îşi aduse aminte de ceva, ca şi când s-ar fi dumerit brusc asupra unui lucru deosebit de straniu, ce de prea multă vreme îl obseda. Avu conştiinţa subită a unei preocupări care-l obsedase de mult timp, dar de care nu-şi dăduse seama până atunci; de vreo câteva ceasuri, încă la „Balanţa" sau poate înainte de a fi ajuns acolo, se pomeni deodată că începe să caute ceva cu privirea înjur. Pe urmă uita de asta un timp oarecare, o jumătate de oră sau mai mult, ca după aceea să privească iarăşi neliniştit şi iscoditor în toate părţile.

În clipa în care îşi dădu seama de preocuparea aceasta bolnăvicioasă, până atunci absolut inconştientă, şi care de atâta timp se încuibase în el, în memoria lui se deşteptă brusc şi o altă amintire, ce i se păru acum extrem de interesantă; îşi aminti anume că-n momentul când observase că tot caută ceva împrejurul lui, stătea pe trotuar, în faţa vitrinei unei prăvălii, şi cerceta cu multă atenţie şi curiozitate mărfurile expuse în vitrină. O dorinţă nestăvilită îl îndemna acum să verifice numaidecât: stătuse el cu adevărat, mai adineauri (poate să fi trecut doar cinci minute de atunci), în faţa ferestrei acelei prăvălii sau i se năzărise numai? Să nu fie vreo confuzie la mijloc! Exista în realitate acea prăvălie cu mărfurile văzute în vitrină sau nu? Pentru că, într-adevăr, arc astăzi o stare deosebit de bolnăvicioasă, asemănătoare aceleia care preceda altă dată crizele lui de epilepsie. Ştia că în perioada premergătoare acestor momente devenea extrem de

distrat şi că adesea confunda lucrurile şi persoanele atunci când nu izbutea să şi le fixeze mai cu atenţie. Dar mai avea un motiv pentru care ar fi vrut în mod special să se convingă dacă într-adevăr se oprise sau nu în faţa prăvăliei – printre obiectele expuse în vitrină era unul pe care îl cercetase în mod deosebit şi-l evaluase chiar la preţul de şaizeci de copeici, lucru de care-şi aducea perfect de bine aminte cu toată tulburarea şi dezordinea în idei. Prin urmare, dacă prăvălia aceasta exista cu adevărat şi dacă obiectul cu pricina se află în vitrină printre articolele expuse, înseamnă că tocmai acest obiect îl determinase să se oprească. Înseamnă că obiectul acesta prezenta pentru el un interes atât de mare, încât îi atrăsese atenţia chiar şi într-un asemenea moment de cumplită confuzie sufletească în care se afla atunci când a părăsit gara. Mergea fixând cu o privire chinuită vitrinele din partea dreaptă a trotuarului şi inima-i bătea puternic de emoţie şi nerăbdare. Dar iată şi prăvălia, a găsit-o în sfârşit! Se depărtase de ea cu vreo cinci sute de paşi, când i-a venit ideea să se întoarcă. Iată şi obiectul acela de şaizeci de copeici., Ei, da, fireşte, nu face mai mult de şaizeci de copeici!" îşi spuse prinţul zărindu-l şi începu sâ râdă. Dar râsul lui avea ceva isteric în el; simţi o apăsare grea pe suflet. Îşi aduse aminte foarte precis acum că exact în locul acesta, stând în faţa acestei vitrine, se întorsese brusc şi atunci, ca mai adineauri, a surprins asupra sa ochii lui Rogojin. Încredinţându-se deci că nu se înşelase (lucru de care, de altfel, fusese convins şi înainte de această verificare), se depărta în grabă de prăvălie. Toate acestea se cereau neapărat gândite şi cât mai repede; îi era limpede acum că nici ceea ce i se întâmplase în gară n-a fost o năzărire, ci un fapt absolut real şi de bună seamă strâns legat de starea lui de nelinişte anterioară. Dar şi de data aceasta un dezgust lăuntric, groaznic şi de neînfrânt îl covârşi, făcându-l să renunţe de a mai reflecta; nu mai era în stare să cugete la cele petrecute şi gândurile lui se îndreptară cu totul în altă parte.

Se gândea mai ales la faptul că în momentele de accentuare a bolii imediat premergătoare crizei de epilepsie (în cazul când aceasta se producea în stare de veghe), exista un grad de încordare maximă, când în starea lui de totală descurajare, de adâncă depresiune sufletească, interveneau brusc câteva clipe în cursul cărora creierul parcă i se înflăcăra fulgerător şi toate resorturile lui vitale, încordându-se cu o forţă extraordinară, se declanşau într-un formidabil elan de trăire. Senzaţia vieţii, a conştiinţei de sine căpătau o intensitate aproape înzecită în clipele acelea cu intermitenţe de fulger. O claritate extraordinară îi lumina mintea şi inima. Toate fră-mântările, tot zbuciumul, toate îndoielile lui păreau că se împrăştie dintr-o dată, topindu-se într-o armonie desăvârşită, într-o linişte senină plină de bucurii şi speranţe, de supremă înţelepciune şi de o conştiinţă deplină a finalităţii. Dar momentele acestea de luciditate, sclipirile acestea nu erau decât presentimentul secundei finale (niciodată nu dura mai mult de o secundă), cu care se anunţa atacul propriu-zis. Secunda aceea era, desigur, insuportabilă. Meditând mai târziu, după criză, asupra acestui moment culminant, prinţul îşi spunea adesea că, de fapt, toate aceste clipe fulgerătoare şi sclipiri de supremă autopercepere senzitivă şi de intensă conştiinţă de sine şi deci şi de „trăire superioară" nu sunt altceva decât simptome de boală, tulburări ale stării normale, iar dacă este aşa, nu mai poate fi vorba de o trăire superioară, ci, dimpotrivă, de una de ordin cu totul inferior; şi totuşi, ajunse în cele din urmă la o concluzie paradoxală: „în definitiv, ce importanţă are că e o stare de boală? hotărî el în sfârşit. Ce-mi pasă mie că este o tensiune anormală, de vreme ce rezultatul, minutul acela de trăire, evocat şi analizat apoi în stare normală, după acces, se dovedeşte a fi în cel mai înalt grad armonie şi frumuseţe, oferă o senzaţie euforică, nemaiîncercată şi nebănuită până atunci, o senzaţie de plenitudine, de echilibru, de împăcare, senzaţia contopirii, într-un elan extatic de rugă, cu cea mai sublimă sinteză a vieţii?"

Această formulare nebuloasă, i se părea totuşi îndeajuns de explicită, atât doar că-i exprima deocamdată prea slab gândul. În ce priveşte însă faptul că toate astea ar fi într-adevăr „frumuseţe şi rugă", că ar fi chiar „sinteză sublimă a vieţii", nu putea avea nici cea mai mică îndoială, nici să admită măcar posibilitate unei îndoieli. Căci părea exclus ca viziunea acelui moment să fi fost numai o halucinaţie provocată de haşiş, de opiu sau alcool care umilesc raţiunea şi stâlcesc sufletul, nălucire cu totul anormală şi aberantă. Despre asta putea să-şi dea seama foarte bine după ce trecea criza. Clipele acelea nu erau decât o activitate extraordinar de intensă a conştiinţei de sine, dacă ar fi să definim această stare cât mai scurt – conştiinţă de sine, şi totodată cea mai nemijlocită atotpercepere senzorială. Dacă în secunda aceea, adică în ultima clipă conştientă dinaintea accesului, apuca să-şi spună lămurit şi în deplină cunoştinţă de cauză: „Da, pentru clipa aceasta, merită să-ţi dai viaţa!", fără îndoială că singură această clipă preţuia cât o viată întreagă. De altfel, aspectul dialectic al concluziei sale nu-l preocupa câtuşi de puţin: prostraţia, destrămarea sufletească, idiotizarea apăreau ca o urmare evidentă a acestor „clipe sublime". Nu s-ar fi încumetat, de bună seamă, să-şi susţină punctul de vedere într-o eventuală discuţie teoretică. Îşi dădea seama că această concluzie la care a ajuns, cu alte cuvinte, ceea ce gândea el despre minutul acela, conţinea desigur o eroare şi totuşi realitatea senzaţiei încercate îi punea cugetul la grea încercare. Ce poate fi mai de netăgăduit decât realitatea faptului însuşi? Căci faptul în sine se petrecuse; în timpul secundei aceleia, el apucase doar să-şi spună că prin fericirea nemăsurată pe care o simţise din plin, secunda aceasta putea să preţuiască cât o viaţă întreagă. „În momentul acela, cum îi spunea el într-o zi lui Rogojin în timpul nenumăratelor întâlniri de la Moscova, în momentul acela se pare că încep să pătrund semnificaţia extraordinară a cuvântului, potrivit căruia: *timpul nu mai merge.* Mă gândesc, adăugă el zâmbind, că este o secundă aidoma aceleia în care nici nu

apucase să se verse apa din ulciorul răsturnat de epilepticul Mahomed, în timp ce acesta izbutise să cuprindă într-o privire toate locaşurile lui Allah." Da, da, la Moscova stătuse de multe ori de vorbă cu Rogojin şi acesta n-a fost singurul subiect a conversaţiilor lui intime. „Rogojin a mărturisit adineauri că i-a fost atunci ca un frate; şi a spus-o azi pentru prima oară", a conchis prinţul în gând.

Medita la toate astea stând pe o bancă, sub un copac, în Letnâi. Era pe la şapte seara. Parcul rămăsese pustiu; o umbră întunecoasă învălui pentru un moment soarele în asfinţit. Căldura înăbuşitoare prevestea furtună. Era ceva ispititor în dispoziţia aceasta contemplativă în care se complăcea acum. Se crampona, prin noianul de amintiri şi raţionamente, de orice obiect din afară, şi asta îl distrăgea; se străduia din răsputeri să uite ceva, ceva prezent si esenţial, dar, la cea dintâi privire aruncată în jur, îi revenea de îndată acelaşi gând sumbru, un gând chinuitor, ca o obsesie, de care ar fi vrut să scape. Îşi aminti la un moment dat că mai adineauri, mâncând la restaurant, discutase cu chelnerul despre un asasinat foarte ciudat, întâmplat de curând şi care stârnise o mare vâlvă. Dar de-abia îşi aminti de asta şi un nou impuls lăuntric schimbă brusc cursul gândurilor lui.

O dorinţă extraordinară, nestăpânită, un fel de tentaţie de neînvins îi încleşta deodată voinţa. Se ridică de pe bancă, părăsi grădina şi porni automat spre cartierul Peterburgskaia Storona. Mai înainte, pe cheiul Nevei, îl rugase pe un trecător să-i arate în ce parte vine cartierul acesta de dincolo de Neva. Omul i-a explicat cum să ajungă acolo; dar atunci el renunţase să se mai ducă. De altfel, ştia că n-avea rost să mai meargă astăzi acolo. Adresa o avea de mult şi putea găsi uşor locuinţa rudei lui Lebedev, dar era aproape sigur că nu o va găsi acasă. „A plecat cu siguranţă la Pavlovsk; altfel, Kolea mi-ar fi lăsat o vorbă la «Balanţa», cum ne învoiserăm." De aceea, nu pentru a o vedea pe dânsa se ducea acum acolo, fireşte. O curiozitate bolnăvicioasă, chinuitoare, îl îmboldea acum, ca o tentaţie.

Căci un gând, o idee subită şi cu totul nouă, îi încolţi în minte…

Pentru el însă era prea de ajuns faptul că pornise şi, mai ales, că ştia unde se duce; peste puţin timp mergea absorbit de gânduri, fără să mai observe pe unde trece. Cugetând mai departe la, ideea lui subită", îi reveni deodată senzaţia de silă, de apăsare insuportabilă.

Cu o dureroasă încordare a atenţiei, observa tot ce i se ivea înaintea ochilor, privea cerul, Neva. Intră la un moment dat în vorbă cu un copilaş întâlnit în drum. Poate că şi starea lui premergătoare crizei de epilepsie se intensifica din ce în ce mai mult. Se pare că furtuna, care se simţea de mult în văzduh, se apropia ameninţător. Când şi când se auzeau răbufnind tunete îndepărtate. Aerul devenise înăbuşitor…

Dar iată că acum începu să-i revină în minte, precum revine uneori, ca o obsesie absurdă, un laitmotiv muzical plicticos, chipul nepotului lui Lebedev, pe care-l văzuse mai devreme. Mai ciudat însă era faptul că-i apărea sub înfăţişarea ucigaşului de care amintise Lebedev prezentându-i-l pe acest nepot al său. Într-adevăr, citise şi el, nu de mult, despre acest asasinat. De altfel, de la întoarcerea lui în Rusia, citise şi auzise povestindu-se numeroase cazuri de acest fel, iar în ultimul timp urmărea cu multă perseverenţă acest aspect din viaţa ţării. Chiar şi astăzi, intrând în vorbă cu chelnerul care-i servise masa la prânz, a arătat un interes deosebit, stăruind să afle cât mai multe amănunte despre acest asasinat al Jemarinilor. Îşi aduse aminte acum că omul se declarase de acord cu el în privinţa acestui caz. Îşi mai aminti şi de figura chelnerului; nu era prost deloc, cu scaun la cap şi măsurat la vorbă, dar, la drept vorbind, „numai Dumnezeu ştie ce fel de om este. E greu să pătrunzi în sufletul unor oameni necunoscuţi, într-o ţară pe care abia începi s-o cunoşti". Şi totuşi, începuse să creadă cu toată tăria în însuşirile minunate ale sufletului rusesc. „O, câte lucruri noi, cu totul nebănuite, neaşteptate şi nemaiauzite aflase el în timpul acestor şase luni! Dar sufletul altuia e o taină greu de

pătruns; tot astfel şi sufletul rus e o enigmă, pentru multă lume – o enigmă de nepătruns. Iată el, de pildă, de atâta vreme se află în relaţii strânse cu Rogojin, relaţii de prietenie, raporturi frăţeşti – şi totuşi, ar putea oare să susţină că-l cunoaşte pe Rogojin? Şi când te gândeşti ce haos, ce dezlănţuire neînfrânată şi câtă ticăloşie există uneori în tot ce se petrece în jurul lui! Şi ce individ respingător, înfumurat şi plin de sine mai e şi nepotul acesta al lui Lebedev! Dar ce-i cu mine? (îşi continuă prinţul reflecţiile.) Parcă el este acela care a ucis cele şase fiinţe? Mi se pare că încep să le cam încurc... Ciudat. Simt că-mi vâjâie capul... Dar ce faţă simpatică şi fermecătoare avea fata cea mai mare a lui Lebedev, aceea care ţinea copilul în braţe, ce expresie de nevinovăţie aproape copilărească şi ce râs cristalin! E ciudat că uitase aproape cu desăvârşire acest chip şi nu-şi adusese minte de el decât abia acum. Şi Lebedev, care se râţoieşte la ai lui bătând din picior, deşi, probabil, îi adoră pe toţi. Dar ceea ce-i şi mai neîndoielnic, aşa cum doi ori doi fac patru, e că acest Lebedev îşi adoră nepotul!

Dar ce i-o fi venit deodată să-i judece pe toţi cu atâta neîndurare? Şi tocmai el, care i-a văzut astăzi pentru prima oară, tocmai el să pronunţe o sentinţă atât de categorică? Iată, Lebedev, de pildă, nu-i apăruse astăzi ca o adevărată enigmă? Se aştepta el oare să descopere un astfel de om în Lebedev? Parcă aşa îl cunoscuse şi şi-i închipuise pe Lebedev până acum? Lebedev şi contesa Du Barry – Dumnezeule! Totuşi, dacă Rogojin va ucide, cel puţin o va face cu mai multă socoteală. Un instrument comandat anume, după un desen conceput dinainte, şi şase persoane răpuse în stare de delir! Parcă Rogojin ar avea un instrument comandat dinainte, după un anumit desen... el are... dar ce... e un lucru hotărât că Rogojin va ucide neapărat?!" tresări deodată prinţul. „Nu e oare o crimă, o josnicie din partea mea să-mi treacă măcar prin minte asemenea presupuneri!" exclamă el, şi sângele îi năvăli în obraz de ruşine. De uimire rămăsese încremenit în mijlocul drumului. I se perindară deodată, în închipuire, toate

întâmplările din ziua aceea; momentele trăite adineauri în gara Pavlovski şi, mai înainte, în gara Nikolaevski; şi întrebarea pe care i-o pusese lui Rogojin pe faţă cu privire la *ochii* aceia; şi crucea lui Rogojin pe care o purta acum la piept; şi binecuvântarea bătrânei sale mame, la care îl dusese ţinându-l de mână, şi, în sfârşit, îmbrăţişarea aceea înfrigurată de pe scară şi acea renunţare supremă a lui Rogojin – iar acum, după toate astea, să se surprindă căutând mereu ceva împrejur, şi această prăvăiie, şi acest obiect... ce josnicie! Şi după toate cele petrecute, e în stare să se ducă acolo cu un „scop anumit", mânat de „o idee nouă, subită"!

Cuprins de disperare şi de o suferinţă sfâşietoare, prinţul voi să ajungă cât mai degrabă în camera lui de la hotel; se întoarse din mers şi porni înapoi; dar după un minut se opri, mai chibzui puţin, şi reluă drumul iniţial.

De altfel, ajunsese de mult în cartierul Peterburgskaia Storona şi era aproape de casa cu pricina; acum doar nu se mai ducea acolo cu scopul de adineauri, cu acea „idee neaşteptată". Şi nici nu se putea să fie altfel! Da, e limpede că-i revine boala; în privinţa asta nu mai avea nicio îndoială; şi nu era exclus ca accesul să survină chiar astăzi. Apropierea crizei explica totul; şi această întunecare a minţii şi ivirea, ideii" care îl obseda. Dar acum întunericul s-a destrămat, demonul e alungat, îndoielile s-au risipit, în inimă i s-a revărsat o nespusă bucurie! Doar n-o mai văzuse pe ea de atâta timp, trebuie s-o vadă negreşit, şi... ar fi vrut să-l întâlnească pe Rogojin acum; l-ar fi luat de braţ şi ar fi mers împreună... Inima lui e curată; parcă ar putea fi rivalul lui Rogojin? Mâine se va duce chiar el să-i spună lui Rogojin că a văzut-o; pentru ce altceva venise cu atâta grabă la Petersburg, cum zicea adineauri şi Rogojin, dacă nu pentru a o vedea pe *dânsa?* Poate totuşi o va găsi acasă, nu-i deloc sigur că a plecat la Pavlovsk.

Da, totul între ei trebuie să fie limpezit, ca să se înţeleagă dintr-o singură privire, să nu mai existe asemenea renunţări chinuite şi pătimaşe ca aceea a lui Rogojin de adineauri, ca totul să se petreacă deschis,

liber… înălţător. Oare sufletul lui Rogojin este incapabil de asemenea elanuri, nu râvneşte spre lumină? Zice că o iubeşte într-altfel, că nu-i animat de compasiune, că „nu simte niciun fel de milă". E drept că după aceea a mai adăugat: „Mila ta e poate mai pârdalnică decât dragostea mea". E cert că se ponegreşte degeaba. Hm!… Rogojin s-a apucat să citească o carte! Dar însuşi faptul acesta nu-i un semn de „milă" sau, cel puţin, un început de „milă"? Numai simpla prezenţă a acestei cărţi nu dovedeşte oare că îşi dă foarte bine seama de caracterul raporturilor sale cu dânsa? Dar mărturisirile lui de adineauri? Nu, nu. Aici e ceva mult mai adânc decit o simplă pasiune? Parcă faţa ei e din acelea care pot să insufle numai iubirea pătimaşă? Şi cum ar putea, mai ales acum. Chipul acesta să inspire patima? Când, de fapt, vederea lui provoacă mai mult suferinţă şi un sentiment de nemărginită milă care îţi răscoleşte sufletul, când… Şi amintirea vie a acestui chip chinuit făcu să se strângă de o durere sfâşietoare inima prinţului.

Da, sfâşietoare! Îşi aminti cât suferise nu de mult, când a început să observe pentru prima oară la ea semnele nebuniei. Simţise că era gata să-l cuprindă deznădejdea. Şi cum de a putut s-o lase să plece atunci de la el ca să fugă la Rogojin? Ar fi trebuit să alerge după ea, în loc s-aştepte ştiri despre fugară. Dar… e cu putinţă oare ca Rogojin să nu-şi fi dat încă seama că e nebună? Hm… Rogojin vede peste tot numai porniri pătimaşe! Şi ce gelozie absurdă! Ce a vrut să spună adineauri cu presupunerea aceea a lui? (Aici prinţul simţi deodată că roşeşte şi un fior ciudat făcu să-i tresalte inima.)

Dar ce rost are acum să-şi mai aducă aminte de toate astea? Amândoi sunt deopotrivă de nebuni, şi ea, şi Rogojin. În ce-l priveşte pe el personal – ar fi absurd, aproape crud şi neomenos din parte-i, să se lase pradă unei iubiri pătimaşe pentru această femeie. Da, da! Rogojin se ponegreşte degeaba; căci are o inimă generoasă, capabilă şi de suferinţă, şi de compătimire. Când va afla tot adevărul şi când se va convinge cât este

de plâns această făptură cu mintea zdruncinată, aproape dementă – nu-i va ierta el oare atunci tot ce se petrecuse, toate suferinţele pe care le-a îndurat din pricina ei? Nu-i va deveni oare slujitor supus, frate, prieten, ocrotitor? Înţelegerea plină de compasiune îl va lumina şi-i va îndruma paşii. Compasiunea este principala, poate chiar unica lege a existenţei pentru întreaga umanitate. O, cât de vinovat se simte el în faţa lui Rogojin. Vina lui nu are iertare şi îl dezonorează. Aşadar, nu „sufletul rusesc este o enigmă de nepătruns", ci propriul lui suflet rătăceşte în beznă, dacă a fost în stare să-şi închipuie o asemenea monstruozitate? Pentru câteva cuvinte calde şi sincere, pornite din adâncul inimii, pe care i le-a spus la Moscova, Rogojin îl socoate drept un frate, iar el... Dar toate astea nu sunt decât efectul bolii, al unei stări halucinante. Totul se va lămuri în curând!... Cu ce aer întunecat a spus Rogojin adineauri că-şi „pierde credinţa"! Omul acesta suferă probabil groaznic. Zice că-i place „să privească acel tablou"; şi, de fapt, o face nu pentru că realmente îi place tabloul, ci pentru că simte o nevoie organică de a-l privi. Rogojin nu-i numai un suflet pasionat; e şi om de acţiune totuşi, un luptător; vrea să-şi recâştige prin luptă credinţa rătăcită. În momentul de faţă, el resimte atât de dureros, atât de chinuitor lipsa unei credinţe. Are nevoie de ea ca de aer, ca de apă!... Da! Omul are nevoie să creadă în ceva! Să creadă în cineva! Şi ce curios e totuşi tabloul acela al lui Holbein! Dar iată şi strada! Asta trebuie să fie casa; exact – numărul 16*, proprietatea secretarei de colegiu Filisova".* Aici! Prinţul sună şi întrebă de Nastasia Filippovna.

Îi răspunse chiar stăpâna casei că Nastasia Filippovna e plecată de dimineaţă la Pavlovsk, la Daria Alekseevna, „şi se poate întâmpla să rămână acolo câteva zile chiar". Filisova era o femeie de vreo patruzeci de ani, scundă, cu o faţă ascuţită şi ochi vioi, iar privirea-i şireată avea în ea ceva iscoditor. La întrebarea ei cum îl cheamă, pusă cu un aer misterios, prinţul mai întâi nu-i răspunse nimic, apoi se răzgândi şi, întorcându-se din drum, o rugă stăruitor să-i

comunice Nastasiei Filippovna că a căutat-o prinţul Mîşkin. Femeia îl ascultă cu atenţie încordată şi faţa ei, luând o expresie de complicitate, părea că spune: „Nicio grijă, am înţeles prea bine". Se vedea că numele prinţului produse asupra ei o impresie dintre cele mai puternice. Acesta o fixă câteva clipe cu privirea pierdută, apoi se întoarse brusc şi porni spre hotelul la care a trăsese. Acum însă arăta cu totul altfel de cum era în momentul când sunase la poarta cumnatei lui Lebedev. În el se produse iarăşi, fulgerător, o schimbare extraordinară; păşea clătinându-se, palid la faţă, pradă unui zbucium chinuitor, genunchii îi tremurau şi un zâmbet vag, pierdut, rătăcea pe buzele-i învineţite;, ideea lui subită" s-a confirmat brusc, dovedindu-se a fi o realitate... Şi iată-l din nou subjugat demonului său!

Să fi fost într-adevăr o confirmare? Era ceva din domeniul realului? Pentru ce acest tremur, această sudoare rece şi înfrigurare de beznă în suflet? Oare pentru că zărise chiar acum, din nou, *ochii* aceia? Dar nu părăsise el Grădina de vară anume ca să-i vadă! Doar în asta consta „ideea lui subită"! Simţise o dorinţă nestăpânită să vadă numaidecât „ochii de adineauri", pentru a se convinge definitiv că-i va întâlni negreşit *acolo,* lângă casa aceea. A fost dorinţa lui arzătoare care îl împinsese să facă acest drum, şi atunci de ce l-a surprins, l-a zguduit într-atât faptul de a-i fi zărit aievea în locul acesta? Ca şi cum nu s-ar fi aşteptat la asta! Ei da, erau exact *aceiaşi* ochi (că erau exact *aceiaşi* nu mai încăpea acum nicio îndoială), care-l săgetaseră din mulţime, pe peronul gării Nikolaevski, în dimineaţa aceasta, în momentul când cobora din trenul de Moscova; aceiaşi (dar absolut aceiaşi!) pe care cu câteva ceasuri mai târziu, la Rogojin, în timp ce se aşeza pe scaun, îi surprinse pe la spate ţintuiţi asupra lui. Rogojin negase atunci!, Şi-ai cui erau ochii aceia, mă rog?" a întrebat el cu un surâs crispat şi înfiorător de rece. Iată de ce, la gara liniei locale spre Ţarskoie Selo – când era gata să se urce în vagon ca să meargă la Aglaia, ivindu-i-se din nou ochii aceştia pentru a

treia oară în acea zi, prinţul avu o dorinţă arzătoare să se îndrepte spre Rogojin şi să-i spună tocmai *lui* „ai cui erau ochii aceia"! Dar fugi în neştire din gară şi nu-şi veni în fire decât în faţa prăvăliei aceleia de cuţite, când se surprinse preţăluind la şaizeci de copeici un obiect cu mânerul din corn de cerb. Un demon straniu, înspăimântător, pusese definitiv stăpânire pe el şi nu-l mai lăsa în pace. Şi în timp ce prinţul, cu gândurile rătăcite, şedea în Grădina de vară pe bancă, sub un tei, demonul acesta îi şopti că dacă Rogojin se înverşunează de dimineaţă să-l spioneze şi să-l pândească la orice pas, văzând că el n-a luat trenul pentru Pavlovsk (o descoperire, desigur zguduitoare pentru dânsul), se va duce cu siguranţă şi poate de-a dreptul *acolo,* la casa aceea din Peterburgskaia Storona, ca să-l pândească pe el, Mîşkin, care în dimineaţa asta chiar i-a dat cuvântul de onoare că nu va încerca „s-o mai vadă" şi că, de fapt, „nu pentru asta venise la Petersburg". Şi iată-l smucindu-se febril de pe bancă şi pornind grăbit spre casa aceea; de ce atunci să se mire că îl întâlneşte acolo pe Rogojin? Avea în faţa lui un om nefericit, cufundat într-o neagră disperare, pe deplin explicabilă însă. Şi omul acesta atât de nenorocit nici măcar nu căuta să se mai ascundă. Da, mai adineauri Rogojin negase, minţise, dar la gară aproape că renunţase să se mai scundă. Mai degrabă se putea spune că el, prinţul, încerca să se eschiveze. Iar acum îl găsea pe Rogojin postat în faţa casei acesta, la vreo cincizeci de paşi distanţă, pe celălalt trotuar, aşteptând cu braţele încrucişate. Nu putea să-şi închipuie că rămâne nevăzut şi părea că se aşezase acolo anume ca să fie zărit. Stătea ca un acuzator, ca un judecător, şi nu ca... Şi nu ca cine, adică?

Dar pentru ce, în loc să se îndrepte spre dânsul, el, prinţul, o luă din loc, prefăcându-se că nu-l vede, cu toate că privirile lor se încrucişară. (Da, ochii lor s-au întâlnit! Şi ei s-au privit o clipă.) Nu se gândise chiar el, cu puţin înainte, să-l ia de braţ şi să se ducă împreună *acolo?* Nu-şi propusese el să meargă a doua zi să-i spună că a fost la dânsa? Oare adineauri, ajuns aproape la jumătatea

drumului, nu învinsese demonul din el, simţind cum sufletul i se umple de o bucurie neaşteptată? Dar poate că, într-adevăr, era ceva în Rogojin, în chipul lui de *astăzi,* adică în comportarea, în vorba, în gesturile şi în privirile lui, ceva de natură să îndreptăţească înspăimântătoarele presimţiri ale prinţului şi odioasele insinuări ale demonului său? Ceva ce sare în ochi dintr-o dată, dar e greu de analizat şi de redat, ceva ce nu poate fi explicat şi justificat logic, şi care totuşi, în pofida acestei greutăţi şi imposibilităţi, produce o impresie puternică, absolut închegată, transformându-se fără voie într-o certitudine...

Adică ce fel de certitudine? (O, cât îl făcea să sufere pe prinţ monstruozitatea, caracterul "umilitor" al acestei certitudini, al acestui „presentiment josnic", şi cât îşi reproşa el acest lucru!) „Spune, dacă poţi, ce fel de certitudine? îşi repeta el neîncetat cu un accent de imputare şi sfidare. Formulează-ţi tot gândul, cutează să ţi-l exprimi limpede, precis, fără înconjur! Sunt un mizerabil! Repeta el exasperat şi roşu de ruşine. Cu ce ochi aş mai putea eu să mă uit la acest om de azi înainte! A, ce cumplită zi, Dumnezeule! Ce coşmar!"

Şi a fost un moment, către sfârşitul acestui drum lung şi chinuitor de întoarcere din cartierul Peterburgskaia Storona, când prinţul simţi deodată o dorinţă irezistibilă de a se duce imediat la Rogojin şi, aşteptându-i reîntoarcerea, să-l îmbrăţişeze apoi scăldat în lacrimi de ruşine şi să-i spună totul, punând capăt o dată pentru totdeauna acestei situaţii. Cu aceste gânduri, se pomeni deodată în faţa hotelului. Cât îi displăcuse chiar de la început hotelul acesta, coridoarele lui, clădirea în întregime, camera pe care o ocupa! De mai multe ori, în timpul zilei, se gândise cu dezgust că va trebui să se întoarcă acolo... „Dar ce am, de am ajuns ca o femeie isterică, să cred astăzi în tot felul de presentimente!" se gândi el batjocoritor şi enervat, oprindu-se în faţa porţii. Un nou val de ruşine copleşitoare, de disperare aproape, îl ţintui locului chiar în momentul când trebuia să păşească pe poartă. Aşa se întâmplă uneori cu oamenii loviţi neaşteptat de o amintire

insuportabilă, legată de un sentiment puternic de ruşine: se opri brusc în loc, pentru un moment. „Da, sunt un om fără inimă, un laş!" repetă el posomorit şi dădu să intre, dar... se opri din nou.

Sub bolta acelei porţi, unde nu pătrundea prea multă lumină, acum era întuneric beznă; norul negru de furtună care între timp învăluise cerul, înghiţind ultimele reflexe ale înserării, acum, în momentul când prinţul ajunse în faţa clădirii, se revărsă într-o ploaie torenţială. În clipa când dădu să pătrundă sub bolta porţii şi apoi se opri brusc în loc, prinţul se afla exact la intrarea în gang. Şi deodată zări profilându-se în semiîntuneric, mai în fund, chiar în faţa scării ce duce în interiorul hotelului, silueta unui om. Omul acesta părea că stă la pândă, făcându-se nevăzut în aceeaşi clipă. Prinţul n-avu cum să-l cerceteze şi, fără îndoială, n-ar fi putut spune cu siguranţă cine era. De altfel, era atât de firesc ca la intrarea unui hotel să fie un continuu du-te-vino. Cu toate acestea, prinţul avu sentimentul deplin al unei certitudini nestrămutate de a-l fi recunoscut pe omul acesta şi că nu putea fi altul decât Rogojin. În aceeaşi clipă, se năpusti pe scară în urmărirea lui. Inima i se strânse dureros. „Acum se va lămuri totul!" îşi zise el cu o stranie convingere.

Scara pe care se repezi Mîşkin ducea spre coridoarele parterului şi ale primului etaj, de-a lungul cărora erau înşirate camerele hotelului. Ca în toate casele de construcţie veche, o scară de piatră, îngustă şi întunecoasă, urca în spirală împrejurul unui stâlp de piatră, rotund şi gros. La primul palier de cotitură, stâlpul acesta prezenta o adâncitură, un fel de nişă, lată cam de un pas şi ceva mai mult în adâncime, atât cât să încapă un om. Cu tot întunericul, ajungând pe palier, prinţul îşi dădu seama imediat că cineva era ascuns în acea adâncitură. Simţi însă un îndemn lăuntric să treacă fără a-şi întoarce privirea într-acolo. Făcuse chiar un pas înainte când, nemaiputând rezista, întoarse capul.

Cei doi ochi de adineauri, exact *aceiaşi,* se încrucişară deodată cu privirea lui. Omul care se ascundea în nişă făcu

şi el un pas în afară. O clipă, amândoi rămaseră faţă-n faţă, aşa de apropiaţi, încât se atingeau aproape. Deodată, prinţul îl apucă pe celălalt de umeri şi-l întoarse cu faţa mai spre lumină, ca să-l vadă mai bine.

Un fulger se aprinse în ochii lui Rogojin şi o furie turbată îi schimonosi chipul într-un zâmbet înfricoşător. Mâna lui dreaptă se ridică, învârtind un obiect lucios în întuneric; prinţul nici nu se gândi să-l împiedice; atât doar îi rămase în minte că strigase:

— Parfion, nu pot să cred!...

Pe urmă, i se păru deodată că zăbranicul întunecimii dinaintea lui se despică în două şi o neobişnuită lumină *lăuntrică* i se revărsă în suflet. Clipa aceasta dură o jumătate de secundă doar; totuşi, în conştiinţa lui se întipări limpede începutul declanşării, cel dintâi sunet al urletului aceluia îngrozitor, care, fără voia lui, ţâşni afară sfâşiindu-i pieptul şi pe care nicicum n-ar fi fost în stare să-l oprească. Pe urmă, conştiinţa i se stinse brusc şi totul dispăru în beznă.

Îl lovise o criză de epilepsie, boală care părea că-l părăsise de mult. Se ştie că accesele de epilepsie, de aşa-zisa *boală ren,* survin fulgerător. Cât ai clipi din ochi, faţa se crispează groaznic şi mai ales privirea devine înspăimântătoare. Trupul e apucat de convulsii şi spasme ce contorsionează toţi muşchii feţei. Din piept izbucneşte un urlet înfricoşător, neînchipuit de oribil, care nu poate fi asemuit cu nimic: parcă dispare din el tot ce-i omenesc, şi un observator n-ar fi în stare, în orice caz i-ar veni greu să-şi imagineze şi să admită, auzind aceste urlete, că sunt scoase de omul pe care-l are în faţa lui. S-ar putea crede mai degrabă că provin de la altă fiinţă, care se găseşte înăuntrul acelui nenorocit. Mulţi îşi descriu impresia cam în felul acesta; cert este însă că foarte mulţi, la vederea unui om cuprins de un acces de epilepsie, trec prin momente insuportabile de cea mai cumplită spaimă, cu un substrat aproape mistic- este de presupus că o asemenea senzaţie fulgerătoare de spaimă, împletită cu toate celelalte impresii înfricoşătoare ale momentului, îl făcu pe

Rogojin să încremenească pe loc, imobilizându-i braţul înarrnat, ceea ce îl salvă pe prinţ de lovitura inevitabilă a cuţitului care se abătea asupra lui. În aceeaşi clipă, prinţul se clătină şi se prăbuşi ţeapăn şi, rostogolindu-se pe treptele de piatră ale scării, se lovi puternic la ceafă. Fără a înţelege ce se întâmplă, Rogojin se repezi pe scară în jos, ocoli trupul întins al nenorocitului şi, aproape înnebunit de groază, fugi afară din hotel.

Zguduit de convulsii, trupul bolnavului alunecă peste cele cincisprezece trepte până la capătul de jos al scării. Curând, după vreo cinci minute, fu descoperit zăcând acolo şi o mare mulţime se adună în jurul lui. Băltoaca de sânge de sub capul lui stârni nedumeriri şi bănuieli: să fi fost un simplu accident sau era la mijloc o crimă? În scurt timp, unii ghiciră semnele epilepsiei; cineva din personalul hotelului îl recunoscu în epileptic pe călătorul sosit de curând la hotel. Lucrurile se lămuriră şi luară la urmă o întorsătură favorabilă datorită unui concurs fericit de împrejurări, survenit între timp.

Kolea Ivolghin, în loc să vină la ora patru la „Balanţa", aşa cum i-a fost promisiunea, plecase totuşi la Pavlovsk; dintr-un imbold inexplicabil şi cu totul neprevăzut, refuză invitaţia generălesei Epancina de a „lua masa" cu ei şi se întoarse la Petersburg. Ajuns aici pe la ora şapte seara se duse direct la „Balanţa". Biletul lăsat de prinţ îl înştiinţa de sosirea lui în oraş şi de aceea fugi imediat la adresa indicată acolo. Aflând la hotel că prinţul ieşise, Kolea coborî la bufet, unde, în aşteptare, îşi trecu timpul bând ceai şi ascultând muzica. Întâmplâtor auzi vorbindu-se înjur că cineva a fost lovit de o criză de epilepsie şi, mânat de un presentiment, se repezi îndată la tocul cu pricina, unde îl recunoscu pe prinţ. Imediat fură luate toate măsurile. Prinţul fu transportat în camera lui. Cu toate că îşi venise în fire, multă vreme după aceea n-a mai fost în stare să-şi recapete deplina cunoştinţă. Chemat în grabă, doctorul examina rănile de la cap şi prescrise comprese, declarând că leziunile nu prezentau nicio primejdie. Iar peste o oră, când prinţul începu să-şi dea bine seama de

tot ce se întâmplă în jurul său, Kolea îl urcă într-o trăsură şi îl transportă de la hotel la Lebedev. Săritor, acesta îl primi pe bolnav cu multă însufleţire şi temeneli reverenţioase. Pentru a-i fi cât mai de folos prinţului, căută să grăbească plecarea la vilă şi, într-adevăr, chiar a treia zi, toţi, în frunte cu capul familiei, fură instalaţi la Pavlovsk.

VI

Vila lui Lebedev nu era cine ştie ce mare, dar de ajuns de încăpătoare şi chiar arătoasă. Mai ales partea destinată pentru chiriaşi fusese mobilată şi înfrumuseţată cu multă grijă. Pe terasa destul de spaţioasă din faţa intrării principale, cât şi pe treptele scării largi de piatră, se înşiruiau de o parte şi de cealaltă nişte lăzi de lemn, vopsite în verde, cu arbuşti de tot felul: portocali, lămâi şi iasomie, ceea ce, după socoteala lui Lebedev, dădea vilei un aspect îmbietor şi un farmec deosebit. Găsise la cumpărarea vilei câţiva dintre aceşti arbuşti pe terasă şi fu atât de încântat de efectul pe care-l produceau, încât se grăbi să mai cumpere şi alte asemenea exemplare de arbuşti la o licitaţie. Când toţi copăceii achiziţionaţi fură în sfârşit transportaţi la vilă şi aranjaţi pe terasă, Lebedev coborî în ziua aceea de vreo câteva ori treptele scării ca să-şi admire proprietatea din stradă şi de fiecare dată urca, în gând, preţul pe care îşi propusese să-l ceară viitorului chiriaş.

În starea de marasm, de tristeţe şi de epuizare fizică în care se găsea prinţul, vila aceasta îi plăcu mult. De altfel, în ziua mutării la Pavlovsk, adică a treia zi după criză, prinţul arăta aproape ca un om sănătos, deşi lăuntric nu se simţea încă restabilit. Era fericit să vadă în preajma lui toate chipurile acestea care timp de trei zile îl înconjuraseră cu atâta grijă şi atenţie; pe Kolea, care în tot timpul acesta a stat aproape nedezlipit la căpătâiul lui, întreaga familie a lui Lebedev (în afară de nepot, care dispăruse din casă) şi chiar Lebedev. Cu multă plăcere chiar, a primit vizita generalului Ivolghin, care-i vizitase o dată şi în oraş. În ziua sosirii la Pavlovsk, către seară, în jurul lui se adunară pe terasă mai multe cunoştinţe: primul se prezentă Ganea, pe care prinţul îl recunoscu greu, atât de schimbat şi de slăbit era. Pe urmă veniră Varia şi Ptiţân,

aflaţi şi ei în vilegiatură la Pavlovsk. Cât despre generalul Ivolghin, acesta era aproape nelipsit din casa lui Lebedev şi se pare că a şi venit o dată cu ei la Pavlovsk. Lebedev se străduia, pe cât se putea, să nu-l lase să vină prea des la prinţ şi-l ţinea mereu lângă dânsul; îi vorbea în termeni prieteneşti; probabil se cunoşteau de mult. Prinţul băgă de seamă că în timpul acestor trei zile ei se angajau uneori în dispute lungi şi aprinse; îi auzea adesea strigând atunci când discutau în contradictoriu pe teme savante, ceea ce se pare că-i pricinuia o mare plăcere lui Lebedev. Se putea crede că prezenţa generalului îi era pur şi simplu necesară. Lebedev începu să aplice aceleaşi măsuri de prevedere în legătură cu prinţul şi faţă de propria-i familie chiar din ziua sosirii la Pavlovsk; sub pretext că prinţul nu trebuie deranjat pentru că are nevoie de odihnă, nu lăsa pe nimeni dintre ai lui să intre la Mîşkin, bătea din picior, repezindu-se la copiii lui şi alungându-i, chiar şi pe Vera cu pruncul în braţe, la cea dintâi bănuială că vor să se ducă pe terasă, unde se afla prinţul, cu toată rugămintea acestuia de a nu îndepărta pe nimeni.

— În primul rând, nu vor mai avea niciun respect, dacă le dai atâta nas; şi în al doilea rând, e chiar necuviincios din partea lor... declară el, răspunzând la o întrebare directă a prinţului.

— Dar pentru ce? căuta să-l convingă prinţul. Crede-mă că toate aceste măsuri de ocrotire şi pază mă supără grozav. Mă plictisesc stând singur, ţi-am mai apus-o de atâtea ori, şi tot sâsâitul şi umblatul acesta în vârful picioarelor, vânturarea la nesfirşit a mâinilor în semn de oprelişte pentru cei ce vor să vină la mine mă indispun şi mai mult.

Era o aluzie la faptul că Lebedev, cu toate că-i îndepărta pe toţi cei ai casei pe motiv că bolnavul are nevoie de linişte, intra aproape în fiecare minut în odaia prinţului şi de fiecare dată, vârându-şi capul prin uşa întredeschisă, străbătea odaia din priviri, ca şi cum ar fi vrut să se asigure că prinţul era acolo, că nu fugise; pe urmă, umblând în vârful picioarelor, Lebedev se apropia tiptil de

fotoliul chiriaşului său, pe care această apariţie bruscă îl speria uneori. Mereu întreba dacă prinţul n-are nevoie de ceva, iar când acesta îi spunea în cele din urmă să-l lase în pace, Lebedev se întorcea supus şi, îndreptându-se tot în vârful picioarelor spre uşă, dădea din mâini, ca şi cum ar fi spus că intrase aşa, într-o doară, că n-are să sufle o vorbă, că pleacă numaidecât şi nu se mai întoarce, ceea ce nu-l împiedica să apară din nou, după zece minute sau cel mult un sfert de ceas. Kolea, care avea oricând acces liber la prinţ, îi pricinuia prin asta lui Lebedev o mare amărăciune, ba uneori şi indignarea. Kolea observă că Lebedev obişnuia să rămână câte o jumătate de ceas la uşa prinţului, trăgând cu urechea la cele ce vorbeau ei amândoi şi, bineînţeles, îi aduse prinţului la cunoştinţă acest lucru.

— Vasăzică te crezi stăpânul *meu,* de mă ţii aşa sub cheie! protestă Mîşkin. Cel puţin când sunt în vilegiatură vreau să mă mişc în voie şi te asigur că voi primi pe cine vreau şi mă voi duce oriunde-mi va plăcea.

— Dar se înţelege, se înţelege, dădu Lebedev din mâini în semn de liniştire.

Prinţul îl măsură cu privirea din cap până-n picioare:

— Ia spune, Lukian Timofeevici, ţi-ai mutat cumva aici dulăpiorul acela pe care-l aveai în iatacul dumitale, desupra căpătâiului?

— Nu, l-am lăsat acolo.

— Cum de te-ai îndurat?

— A fost imposibil, ar fi trebuit să stric peretele… E fixat bine.

— Te pomeneşti că ai şi aici unul la fel?

— Am unul mai bun, mai bun; nici n-aş fi cumpărat vila altfel.

— Aşa-a. Dar ia spune pe cine n-ai lăsat să intre aici adineauri. Acum o oră.

— Pe… pe general. Într-adevăr, nu l-am lăsat, şi nici nu se *cade* să vină la dumneata. Prinţe, pe omul acesta îl stimez mult; e… un om remarcabil, nu crezi? Ei bine, ai să te convingi; şi totuşi, ai face mult mai bine, excelentissime

prinţ, să nu-l primeşti.

— Şi de ce, mă rog, dacă îmi este îngăduit să te întreb? Uite, şi de ce umbli în vârful picioarelor şi de ce te apropii întotdeau-de mine ca şi cum ai vrea să-mi şopteşti mereu un secret la ureche?

— Sunt un om de nimic, de nimic, ştiu bine, declară pe neaşteptate Lebedev, bătându-se umil cu pumnul în piept, dar cred că generalul ar fi un musafir prea ospitalier pentru dumneata.

— Cum adică prea ospitalier?

— Uite aşa. Mai întâi intenţionează să se mute la mine; asta încă n-ar fi nimic, dar se ambiţionează cu orice preţ să descopere fel de fel de grade de rudenie. Ne-am socotit până acum de vreo câteva ori cu neamurile şi a reieşit că suntem cuscri. Şi dumneata eşti, după mamă, un nepot de văr de-al lui, lucru pe care, chiar ieri, încerca să mi-l demonstreze. Iar dacă eşti nepotul lui, înseamnă, excclentissime prinţ, că şi noi amândoi suntem neamuri. Şi asta încă n-ar fi nimic, ia, o mică slăbiciune acolo, dar chiar adineauri încerca să mă convingă că toată viaţa lui, de când a fost numit în gradul de sublocotenent şi până la unsprezece iunie anul trecut, a avut în fiecare zi la masă la el cel puţin două sute de persoane. A reieşit la sfârşit că musafirii nici nu se mai sculau de la masă: luau dejunul, cina şi ceaiul cincisprezece ceasuri în şir şi aşa vreo treizeci de ani la rând, fără nicio întrerupere, decât doar pentru a se schimba faţa de masă. Când pleca unul, imediat îi lua locul altul, încât în zilele de sărbătoare se adunau la el până la trei sute de musafiri; iar în ziua aniversării unui mileniu de la întemeierea Rusiei a avut la masă peste şapte sute de oameni. Ca să vezi cât de ospitalier este. Şi când auzi de-alde astea, fără să vrei, începi să te simţi îngrijorat; e cam periculos să primeşti oameni de-ăştia prea ospitalieri. Şi atunci, m-am gindit, nu cumva ne-ar fi, dumitale şi mie, prea împovărător un asemenea iubitor de ospeţe?

— Şi eu eram convins că eşti în cele mai bune raporturi cu dânsul.

— Ne înţelegem ca doi fraţi; în rest – mă amuză grozav; las' să fim şi cuscri, ce strică, ba chiar mă şi onorează. Cu toate cele două sute de persoane şi a mia aniversare a imperiului rusesc, găsesc că e un om remarcabil. Vorbesc foarte sincer. Adineauri, prinţe, ai amintit ceva despre secrete, că, adică, apropiindu-mă de dumneat călcam atât de încet de parcă aş fi avut să-ţi spun un secret; ei bine fără să-ţi dai seama ai ghicit, într-adevăr am să-ţi comunic un secret: o anumită persoană mi-a dat de ştire că doreşte mult să aibă o întrevedere între patru ochi cu dumneata.

— Dar de ce între patru ochi? Nu-i nevoie. Mă voi duce chiar astăzi la dânsa.

— Nu, nu, dădu din mâini Lebedev, şi nu că s-ar teme de ceea ce crezi dumneata. Şi, fiindcă veni vorba, descreieratul acela vine în fiecare zi să se informeze de sănătatea dumitale, ştiai asta?

— Observ că de la o vreme încoace nu-i mai spui altfel decât descreierat; asta îmi dă de bănuit.

— Nu e cazul să ai bănuieli de niciun fel, se apără grăbit Lebedev; am vrut să spun doar că acea persoană nu se teme de el, ci de altcineva.

— Dar de cine, spune mai repede, stărui nerăbdător prinţul, văzând strâmbăturile misterioase ale interlocutorului său.

— Întocmai ăsta-i secretul. Şi Lebedev zâmbi.

— Secretul cui?

— Al dumitale. Chiar dumneata mi-ai interzis, excelentissime prinţ, să-ţi amintesc măcar… murmură Lebedev, fericit că aţâţase în cel mai înalt grad curiozitatea prinţului. Se teme de Aglaia Ivanovna.

Prinţul încruntă sprâncenele şi tăcu un minut.

— Să ştii, Lebedev, că voi fi nevoit să părăsesc vila dumitale, spuse el deodată. Unde-s Gavrila Ardalionovici şi Ptiţânii? La dumneata? Şi pe ei i-ai împiedicat să intre?

— Las' c-or să vină, vin neapărat. Şi generalul după ei. Voi deschide toate uşile şi voi chema pe toată lumea, chiar şi pe fetele mele, pe toată lumea, pe toţi, îndată, numaidecât, îngăimă speriat Lebedev, dând din mâini şi

alergând de la o uşă la alta.

În momentul acela apăru pe terasă, venind din stradă, Kolea şi anunţă că în urma lui vine un grup de musafiri: Lizaveta Prokofievna cu cele trei fiice ale ei.

— Să-i mai las să intre şi pe Ptiţâni, şi pe Gavrila Ardalionovici? Dar pe general să-l las să intre? se agită Lebedev, surprins de această nouă vizită.

— De ce nu? Pe oricine vrea să mă vadă. Am impresia, Lebedev, că nu prea ai înţeles bine felul meu de a fi şi de a mă purta cu oamenii; şi chiar de la început ai luat-o pe un drum greşit. N-am niciun motiv să mă feresc sau să mă ascund de cineva, îl lămuri prinţul, înveselit de-a binelea.

Văzându-l că râde, Lebedev crezu de cuviinţă să-i urmeze exemplul. Cu toată tulburarea de care părea cuprins, se vedea că vizita ce se anunţa îi procura o satisfacţie extraordinară.

Ştirea adusă de Kolea se adeveri foarte curând; o luase numai cu câţiva paşi înaintea doamnelor Epancin ca să-l prevină pe Mîşkin, încât imediat apărură şi musafirii, venind din două părţi: prin terasă – doamnele Epancin, iar din interior soţii Ptiţân, Ganea şi generalul Ivolghin.

Familia Epancin aflase abia atunci, de la Kolea, despre boala prinţului şi de faptul că el se instalase la Pavlovsk. Până atunci, generăleasa era într-o mare nedumerire. Cu două zile înainte, generalul îşi anunţă familia că prinţul trecuse pe la ei, la Petersburg, lăsându-şi cartea de vizită; această veste avu darul s-o convingă pe doamna Epancina că Mîşkin nu va întârzia să-i viziteze la Pavlovsk. Zadarnic obiectaseră domnişoarele că nu trebuia pusă mare nădejde pe graba unui om care n-a dat un semn de viaţă timp de şase luni şi care, în definitiv, putea fi reţinut la Petersburg de treburi, căci o fi având şi el treburile lui! În schimb, generăleasa era gata să facă prinsoare că prinţul va sosi a doua zi negreşit, adăugând că oricum „va fi prea târziu". A doua zi îl aşteptă toată dimineaţa, apoi la masa de prânz, în sfârşit către seară şi abia când se înnopta, Lizaveta Prokofievna îşi pierdu răbdarea, căutând prilej de ceartă cu toată lumea, fără să pomenească, bineînţeles, de

adevăratul motiv al supărării sale. Nu se mai rosti niciun cuvânt în privinţa prinţului toată ziua următoare. Iar când Aglaia, în timpul mesei, lăsă să-i scape imprudent cum că *maman* e supărată pentru că nu vine prinţul, iar generalul se grăbi să remarce că „nu era vina lui", Lizaveta Prokofievna se ridică îndată şi părăsi ostentativ sufrageria. În sfârşit, abia către seară sosi Kolea şi le povesti tot ce aflase despre păţaniile prinţului. Bineînţeles, pentru generăleasă fu un prilej de mare satisfacţie, întrucât presupunerile se adevereau în bună parte – totuşi Kolea trebui să înghită o mustrare zdravănă: „Ba se învârte pe aici zile întregi, de nu mai e chip să te descotoroseşti de el, ba dispare aşa din senin fără să lase o vorbă, necum să ne mai onoreze cu prezenţa lui". Kolea era cât pe-aci să se zbârlească şi el, mai ales pentru expresia „nu mai e chip să te descotoroseşti de el", dar îşi amână răfuiala pentru altă dată, şi dacă expresia ar fi fost ceva mai puţin jignitoare, poate că ar fi trecut peste ea, într-atât îl încântaseră tulburarea şi neliniştea Lizavetei Prokofievna din pricina bolii prinţului. Ea stărui mult să fie trimis neîntârziat cineva la Petersburg, ca să aducă cu primul tren un medic celebru, dar fetele se opuseră, ceea ce nu le împiedică s-o urmeze pe *maman* când aceasta hotărî pe loc să-l viziteze pe bolnav.

— E pe patul de moarte, se agita Lizaveta Prokofievna, iar noi, aici, ne mai gândim la etichetă! Este el un prieten al casei sau nu?

— Dar nici aşa, hodoronc-tronc, să ne înfiinţăm în casa omului nu prea se cade, încercă s-o potolească Aglaia.

— Mă rog, n-ai decât să nu mergi. De altfel, ar fi chiar mai bine să rămâi acasă; dacă soseşte Evgheni Pavlovici, n-are cine să-l primească.

Numai atât i-a trebuit Aglaiei să audă, ca să pornească imediat după ceilalţi, ceea ce era decisă de altfel să facă chiar de la început. Prinţul Ş., care se întreţinea cu Adelaida, la propunerea tinerei fete, consimţi bucuros să însoţească doamnele. Încă de la început, de când cunoscuse familia Epancin şi auzise vorbindu-se de prinţ,

manifestase un interes viu şi dorinţa să-l revadă. Căci se pare că-l cunoscuse undeva, cu vreo trei luni în urmă, şi chiar locuiseră împreună timp de două săptămâni într-un orăşel. Prinţul Ş. le povestise şi o sumedenie de lucruri interesante despre prinţ, vorbind de el cu multă simpatie, încât ocazia de a vizita o veche cunostinţă era cât se poate de binevenită. Generalul Ivan Feodorovici lipsea în momentul acela de acasă, iar Evghcni Pavlovici întârzia şi el să sosească.

De la vila Epancinilor la aceea a lui Lebedev nu erau mai mult de trei sute de paşi. Prima impresie neplăcută pe care o avu Lizaveta Prokofievna intrând la prinţ a fost surpriza de a-l vedea înconjurat de o întreagă societate, fără să mai vorbim că printre aceşti vizitatori erau vreo două-trei persoane pe care, hotărât lucru, nu putea să le sufere. Dar o surpriză şi mai mare a fost aceea de a găsi în locul unui om ţintuit pe patul morţii, cum se aşteptase, un tânăr surâzător, îmbrăcat elegant, care se îndreptase în întâmpinarea lor şi care, judecând după înfăţişare, era perfect sănătos. Se opri nedumerită, spre deplina satisfacţie a lui Kolea, care, fără îndoială, ar fi putut foarte bine s-o lămurească încă înainte de a fi plecat de acasă că nu era vorba de niciun muribund şi nici de patul morţii, dar n-a făcut-o dintr-o dorinţă răutăcioasă de a o vedea mâniată, pusă într-o situaţie caraghioasă atunci când va constata că bunul ei prieten, prinţul Mîşkin, e perfect sănătos. Kolea avu chiar obrăznicia să-i mărturisească cu glas tare toate acestea pentru a o zădărî şi mai mult pe Lizaveta Prokofievna, cu care, în ciuda relaţiilor lor de prietenie, era într-o continuă ciondăneală.

— Mai aşteaptă puţin, dragul meu, nu te pripi; râde mai bine cine râde la urmă! îi spuse ea ameninţătoare, luând loc într-un fotoliu pe care i-l oferise prinţul.

Lebedev, Ptiţân şi generalul Ivolghin se grăbiră să le ofere scaune domnişoarelor. Generalul îi oferi un scaun Aglaiei. Lebedev împinse unul în faţa prinţului Ş., făcând-o de aşa manieră, încât şi din încovoierea mai accentuată a şirei spinării să se vadă cât de mare îi este respectul.

Varia, ca de obicei, schimbă în şoaptă cuvinte călduroase de salut cu domnişoarele Epancin.

— Adevărat, prinţe, credeam că te găsesc în pat, într-atât exagerasem lucrurile de frică şi, pentru ce aş minţi, mi s-a făcut ciudă de la început văzându-ţi faţa radioasă, dar, ţi-o jur, asta n-a ţinut decât o clipă, n-avusesem încă timp să mă gândesc. Când apuc să judec puţin, vorbesc şi mă port cu mai multă înţelepciune; cred că şi cu dumneata se-ntâmplă la fel. În realitate, nu m-aş fi bucurat mai mult de însănătoşirea propriului meu fiu, dac-aş fi avut unul cum mă bucur că te văd teafăr. Şi dacă n-ai să-mi dai crezare, ruşinea va fi a dumitale şi nu a mea. Dar obrăznicătura asta de băiat îşi permite să-şi bată joc de mine. Mi se pare că l-ai luat sub protecţia dumitale; de aceea ţin să te previn că într-o bună zi mă voi lipsi, fii sigur, de onoarea şi de plăcerea de a-l mai cunoaşte.

— Dar ce vină am eu? se răţoi Kolea. În zadar v-aş fi spus că prinţul s-a însănătoşit, totuna, n-aţi fi vrut să mă credeţi, pentru că era mult mai interesant să vi-l închipuiţi zăcând pe patul de moarte.

— Cât ai de gând să rămâi aici? îl întrebă Lizaveta Prokofievna pe prinţ.

— Toată vara, poate chiar mai mult.

— Sper că ai venit singur? Nu cumva te-ai însurat?

— Nu, nu sunt însurat, răspunse prinţul, zâmbind de naivitatea împunsăturii.

— De ce zâmbeşti? Tot ce se poate întâmpla. Te-am întrebat despre asta în legătură cu vila; pentru ce n-ai venit să stai la noi? Avem o aripă întreagă care nu-i ocupată. De altfel, cum ţi-o fi vrerea. A cui e vila asta? Ăsta-i proprietarul? Ăsta? insistă ea, coborând glasul şi făcând semn cu capul spre Lebedev. Ce are de se tot strâmbă?

În momentul acela, Vera, care ţinea, ca de obicei, copilul în braţe, apăru pe terasă. Lebedev, care se tot învârtea printre scaune neştiind cum să-şi justifice prezenţa, pentru că nu dorea în ruptul capului să se retragă, de îndată ce o văzu, se năpusti la ea vânturându-şi braţele ca s-o alunge

de pe terasă; mai mult decât atât, pierzându-şi stăpânirea de sine, începu să bată din picioare.

— Ce-i cu el? E nebun? întrebă generăleasa mirată.

— Nu, vedeţi că e...

— E beat, poate? Societatea în care te complaci cam lasă de dorit, adăugă ea după ce-şi roti privirea şi asupra celorlalţi vizitatori. Dar ce fată drăguţă! Cine este?

— E Vera Lukianovna, fiica acestui Lebedev.

— Ah... E foarte drăguţă. Vreau s-o cunosc.

Între timp, Lebedev, care auzise cuvintele de laudă ale Lizavetei Prokofievna, o şi trăgea de mână pe fiică-sa, ca s-o prezinte generălesei.

— Orfani, nişte bieţi orfani! se văicărea el pe un ton plângăreţ, apropiindu-se de Lizaveta Prokofievna. Şi acest prunc nevinovat e tot orfan; e sora ei, fiica mea Liubov, născută din căsătorie legitimă cu răposata nevastă-mea Elena, care acum şase săptămâni a murit la facere prin voinţa Domnului... da-a... îi ţine loc de mamă, cu toate că nu-i decât soră şi nimic mai mult decât soră... nimic mai mult, nimic mai mult...

— Iar dumneata, domnule, să mă ierţi, nu eşti decât un nătâng şi nimic mai mult... Şi acum, destul, pricepi de bună seamă şi singur... reteză generăleasa cu o indignare abia stăpânită.

— Aşa este, întocmai! răspunse el, înclinându-se cu cel mai mare respect.

— Domnule Lebedev, se spune că ştii să tălmăceşti *Apocalipsa,* e adevărat? întrebă Aglaia.

— E foarte adevărat... de cincisprezece ani mă ocup...

— Am auzit despre dumneata. S-a scris şi în ziare, dacă nu mă înşel!

— Ba nu, era vorba de un alt tălmăcitor, dar acela a murit, şi acum am rămas eu în locul lui, lămuri Lebedev, nemaiputând de fericire.

— Suntem vecini şi ţi-aş fi îndatorată dacă într-una din zile ai veni să-mi explici *Apocalipsa.* Am citit-o, dar n-am înţeles nimic.

— Mă simt obligat să vă previn, Aglaia Ivanovna, că

toate astea sunt pură şarlatanie, vă rog să mă credeţi, se amestecă neaşteptat generalul Ivolghin, care stătea ca pe ghimpi şi pândea nerăbdător prliejul să intre în vorbă; apoi, aşezându-se lângă Aglaia Ivanovna, continuă: Fără îndoială, viaţa în vilegiatură îşi are metehnele şi plăcerile ei şi, desigur, primirea unui impostor atât de original ca să-l auzi tălmăcind *Apocalipsa* este o fantezie ca oricare alta, ba aş spune chiar o fantezie cu totul aparte, care denotă o inteligentă remarcabilă, dar… se pare că mă priviţi cu mirare? Generalul Ivolghin, am onoarea să mă prezint. Când eraţi micuţă, v-am purtat în braţe, Aglaia Ivanovna.

— Încântată. Le cunosc pe Varvara Ardalionovna şi pe Nina Aleksandrovna, îngână Aglaia, care se străduia să nu pufnească în râs.

Lizaveta Prokofievna simţi cum sângele-i năvăleşte în obraz. Ceva ce de mult mocnise în inima ei îşi cerea dreptul de a răzbi la suprafaţă. Nu-l putea suferi pe generalul Ivolghin, pe care-l cunoscuse altădată, dar cu care, de foarte multă vreme, încetase orice relaţii.

— Minţi, domnul meu, minţi ca de obicei. Niciodată n-ai purtat-o în braţe! i-o reteză ea, clocotind de indignare.

— Ai uitat, *maman;* mi-aduc aminte şi eu că m-a purtat în braţe când eram micuţă, declară pe neaşteptate Aglaia. Locuiam pe atunci la Tver şi aveam şase ani. Îmi aduc aminte că mi-a făcut un arc şi o săgeată, m-a învăţat să trag şi-am omorât un porumbel. Vă mai amintiţi de porumbelul pe care l-am omorât împreună?

— Iar mie mi-a adus un coif de carton şi o sabie de lemn, mi-aduc aminte şi eu! exclamă Adelaida.

— Şi eu îmi amintesc, întări la rândul ei şi Aleksandra. V-aţi certat atunci din cauza porumbelului rănit şi aţi fost puse amândouă la colţ; Adelaida aşa a stat la colţ, cu coiful şi cu sabia ei.

Generalul i-a spus Aglaiei *aşa,* într-o doară, că o ţinuse în braţe, ca să intre în vorbă şi numai pentru că în felul acesta obişnuia el sa înceapă conversaţia cu orice persoană tânără cu care făcea cunoştinţă. De data aceasta

însă, întâmplarea făcu să spună adevărul, un adevăr pe care el însuşi îl uitase de mult. De aceea, când Aglaia îşi aminti de porumbelul pe care-l omorâseră amândoi, memoria bătrânului se lumină deodată şi, cum se întâmplă adesea la bătrâneţe, toate amănuntele acestui fapt, petrecut într-un trecut îndepărtat, îi răsăriră vii în minte. Ar fi greu de spus ce anume din amintirile acestea a putut să-l emoţioneze atât de puternic pe bietul general, puţin ameţit, după cum îi era obiceiul, dar fără îndoială că bătrânul, brusc, fu profund înduioşat.

— Îmi amintesc, ţin minte tot! strigă el. Aveam pe atunci gradul de căpitan. Erai aşa de micuţă, aşa de drăguţă! Nina Aleksandrovna... Ganea... Veneam în casă... eram primit... Ivan Feodorovici...

— Şi uite unde-ai ajuns acum! îi luă vorba din gură generăleasa. Înseamnă că nu ţi-ai înecat de tot în băutură bunele sentimente, de vreme ce o amintire ca asta a putut să te readucă la simţire omenească! I-ai făcut soţiei tale o viaţă de chin. În loc să fii o călăuză pentru copiii tăi, ai ajuns să stai la puşcărie pentru datorii. Pleacă de aici, domnul meu, du-te de te ascunde undeva, după vreo uşă, într-un colţ, şi varsă lacrimi amare; adu-ţi aminte de vremea când erai om de treabă şi poate bunul Dumnezeu te va ierta. Du-te, du-te, îţi vorbesc serios. Nu există un mijloc mai bun de îndreptare decât să te gândeşti cu pocăinţă la cele ce-ai săvârşit.

De fapt nici nu era nevoie să i se atragă atenţia că primise o admonestare serioasă; ca tot omul căzut în patima beţiei, generalul era foarte simţitor şi, ca toţi cei pe care băutura i-a tras la fund, retrăia cu multă durere şi amărăciune amintirile unui trecut fericit. Se ridică umil şi se îndreptă spre uşă, ceea ce o dezarmă imediat pe Lizaveta Prokofievna căreia i se făcu deodată milă de el.

— Ardalion Aleksandrovici, drăguţule, strigă ea în urmă-i, mai stai un pic, păcătoşi suntem cu toţii; când ai să-ţi mai uşurezi conştiinţa, să treci pe la mine, să stăm puţintel de vorbă, să ne mai aducem aminte de trecut. Eu sunt poate de o sută de ori mai păcătoasă decât tine; ei, şi acum

pleacă sănătos, du-te, ce mai stai... se reculese ea, de teamă că bătrânul Ivolghin ar fi în stare să se întoarcă.

— Poate că-i mai bine să-l laşi singur acum, îl opri prinţul pe Kolea, care se şi repezise pe urmele tatălui său. Altminteri te pomeneşti că peste un minut se va răzgândi, şi s-a dus tot farmecul acestei clipe.

— E adevărat, lasă-l în pace; ai să te duci la el peste o jumătate de ceas, hotărî Lizaveta Prokofievna.

— Iată ce-nseamnă să i se spună omului măcar o singură dată în viaţă adevărul; l-a răscolit până la lacrimi! îndrăzni să-şi dea cu părerea Lebedev.

— Las' că nici tu, domnul meu, se pare că nu te laşi mai prejos dacă ceea ce-am auzit e adevărat, îl repezi fără cruţare Lizaveta Prokofievna.

Raporturile între musafirii adunaţi în momentul acela la prinţ începură treptat să se contureze. Prinţul, bineînţeles, îşi dădu seama imediat şi fu în măsură să aprecieze în toată valoarea prietenia pe care i-o arătau generăleasa şi fiicele ei şi ţinu să declare că şi el, cu puţin înainte de vizita lor, avea de gând să vină să le vadă, neţinând seama nici de boală şi nici de ora destul de târzie. Lizaveta Prokofievna, cercetându-i cu privirea pe toţi cei adunaţi la el, îi răspunse că nimic nu l-ar împiedica să-şi pună în aplicare proiectul chiar acum. Ptiţân, ca de obicei politicos şi rezervat, nu întârzie să se retragă, plecând spre pavilionul lui Lebedev şi îndemnându-l şi pe acesta să facă la fel. Lebedev promise că vine numaidecât; Varia, care între timp se întreţinuse cu fetele Epancin, rămase pe loc; atât ea, cât şi fratele ei erau foarte mulţumiţi de plecarea tatălui lor; curând după aceea, Ganea urmă şi el exemplul lui Ptiţân. În timpul celor câteva minute pe care le petrecu pe terasă în prezenţa doamnelor Epancin, avusese o atitudine rezervată, dar demnă, şi nu s-a tulburat deloc de privirile încruntate ale Lizavetei Prokofievna, care, în două rânduri, îl măsură din cap până-n picioare. Într-adevăr, cei care-l cunoscuseră altădată puteau să-şi dea seama că în felul de a fi al lui Ganea se produsese o mare schimbare, ceea ce îi plăcu mult Aglaiei.

— Persoana care a ieşit acum e Gavrila Ardalionovici, nu-i aşa? întrebă ea deodată, aşa cum îi plăcea uneori să intervină brusc în conversaţia altora, aruncând o vorbă neaşteptată, spusă tare şi răspicat, fără a se adresa cuiva anume.

— Da, răspunse prinţul.

— E aproape de nerecunoscut. S-a schimbat mult de tot şi... vădit e o schimbare în bine, adăugă Aglaia.

— Mă bucur pentru el, spuse prinţul.

— A fost foarte bolnav, explică Varia cu compătimire în glas, care-i trăda o ascunsă bucurie.

— Adică ce schimbare în bine vezi tu la el? întrebă nedumerită Lizaveta Prokofievna cu o nuanţă de mânie şi chiar de spaimă în glas. Ce-ţi veni? Nicio schimbare în bine. Ce anume găseşti încântător la el?

— Ce poate fi mai încântător decât „cavalerul sărman"! strigă Kolea deodată, adăpostit după scaunul Lizavetei Prokofievna.

— La asta subscriu şi eu, spuse prinţul Ş. râzând.

— Sunt de aceeaşi părere, declară solemn Adelaida.

— Ce „cavaler sărman"? întrebă generăleasa, uitându-se pe rând, cu ciudă şi nedumerire, la cei trei care vorbiseră; dar, băgând de seamă că Aglaia se îmbujora la faţă, adăugă cu năduf: Vreo prostie de-a voastră, desigur! Ce-i cu acest „cavaler sărman", mă rog?

— Doar nu-i întâia oară că puştiul ăsta, protejatul dumitale, denaturează şi răstălmăceşte cuvintele altora! răspunse Aglaia cu o indignare dispreţuitoare.

De fiecare dată când i se-ntâmpla Aglaiei să aibă asemenea izbucniri de mânie (şi i se-ntâmpla cam des), aproape întotdeauna, în ciuda expresiei aparent grave şi pline de aprigă hotărâre, chipul ei înfuriat trăda în acelaşi timp atâta naivitate copilărească, de şcolăriţă răsfăţată, încât cei din jur cu greu îşi puteau stăpâni râsul, spre exasperarea fetei, care nu înţelegea de ce râd ceilalţi şi „cum pot, cum îndrăznesc ei să râdă?" La fel şi de data aceasta, izbucniră în râs surorile ei, prinţul Ş., ba chiar şi prinţul Lev Nikolaevici zâmbi, roşind fără voie; cât despre

Kolea, în culmea mulţumirii, râdea cu hohote. Ca rezultat, Aglaia se înciuda şi mai tare, ceea ce o făcu să pară şi mai frumoasă. Îi stătea bine ori de câte ori se tulbura pentru ceva, dar mai ales când se necăjea pentru această tulburare.

— De câte ori n-a răstălmăcit dumnealui chiar şi vorbele dumitale, adăugă ea, adresându-se mamei sale.

— Dar eu mă refer la o exclamaţie a dumitale, nu se dădu bătut Kolea. Acum o lună, răsfoind *Don Quijote,* ai exclamat că nu-i nimeni mai încântător decât „cavalerul sărman"! Nu ştiu la cine te-ai gândit atunci: la *Don Quijote,* la Evgheni Pavlâci sau la altcineva, în orice caz te gândeai la cineva anume şi ai vorbit mult, mult...

— Mi se pare că te cam întreci cu gluma, drăguţule, în presupunerile tale, îl întrerupse înciudată Lizaveta Prokofievna.

— Toată lumea a vorbit atunci, nu numai eu, continuă netulburat Kolea, toată lumea a vorbit şi mai vorbeşte şi acum, îi dădea el înainte cu gura. Uite, chiar şi acum, prinţul Ş., Adelaida Ivanovna şi ceilalţi s-au declarat pentru „cavalerul sărman"; prin urmare, „cavalerul sărman" există, sunt convins că există şi cred că numai din cauza Adelaidei Ivanovna n-am putut afla până acum cine este acel „cavaler sărman".

— Asta-i bună! Ce vină am eu? se apără râzând Adelaida.

— Vina dumitale e că n-ai vrut să-i faci de petrecanie! Aglaia Ivanovna te-a rugat doar atunci să schiţezi portretul „cavalerului sărman" şi ţi l-a descris, sugerând şi subiectul tabloului, aşa cum îl concepuse ea; îţi mai aminteşti subiectul? N-ai vrut...

— Dar cum era să-i fac portretul? Pe cine aş fi zugrăvit? Aşa cum mi l-a descris Aglaia, acest „cavaler sărman"...

Nu-şi sălta ca înainte Viziera de pe-obraz...

Ce chip aş fi putut concepe? Ce să zugrăvesc – o reţea de oţel? Un anonim?

— Nu pricep nimic; despre ce vizieră vorbiţi? se enervă generăleasa, care începuse să înţeleagă foarte bine cam cine era subînţeles prin numele acesta (de bună seamă că

ceilalţi ştiau de mult persoana vizată) de „cavaler sărman". Dar ceea ce puse vârf la toate şi o făcu să explodeze era faptul că la un moment dat observă ca prinţul Lev Nikolaeviei se ruşina şi se înroşi ca un băieţandru.

— N-o să isprăviţi odată cu această nerozie sau aveţi de gând s-o ţineti aşa la infinit? Îmi explicaţi sau nu ce-i cu acest „cavaler sărman", un secret atât de grozav, că nu-i chip să-l aflăm şi noi?

Un nou val de râsete a fost singurul răspuns pe care-l primi generăleasa.

— E vorba pur şi simplu de o foarte curioasă poezie rusească despre un „cavaler sărman", interveni în sfârşit prinţul Ş., voind să aplaneze lucrurile şi să schimbe subiectul. Un fragment fără început şi fără sfârşit. Acum o lună, într-o după-amiază, eram adunaţi cu toţii şi, ca de obicei, râdeam şi căutam un subiect pentru viitorul tablou al Adelaidei Ivanovna. După cum ştiţi, problema aceasta constituie de multă vreme o preocupare continuă a familiei. Cu această ocazie s-a propus ca subiect figura „cavalerului sărman"; cine anume l-a sugerat nu-mi mai aduc aminte...

— Aglaia Ivanovna! strigă Kolea.

— Poate, nu tăgăduiesc, numai că nu-mi mai amintesc, urmă prinţul Ş. Unii au făcut haz de acest subiect, considerându-l pur şi simplu ridicol, alţii l-au găsit extrem de interesant, dar cu toţii au fost de părere că pentru a-l înfăţişa pe „cavalerul sărman" trebuie căutată o figură potrivită care să servească drept model; s-au trecut în revistă toate figurile cunoştinţelor noastre, dar niciuna nu se potrivea şi lucrurile s-au oprit aici; asta-i tot; nu înţeleg pentru ce i-a trebuit lui Nikolai Ardalionovici să mai aducă vorba de asta? Ceea ce a avut haz şi era nimerit atunci nu se mai potriveşte şi nu prezintă niciun interes acum.

— Pentru că ascunde, probabil, o nouă prostie răutăcioasă şi jignitoare, i-o reteză cu asprime Lizaveta Prokofievna.

— Nu-i nicio prostie, ci dimpotrivă, numai stima cea mai profundă, declară Aglaia cu totul neaşteptat şi pe un ton

grav şi plin de importanţă.

Aglaia, între timp, îşi recăpătase calmul, izbutind să-şi învingă tulburarea. Mai mult, judecând după expresia feţei şi a ochilor ei, se putea crede că este chiar bucuroasă de întorsătura neaşteptată pe care o luase gluma şi că toată schimbarea asta se produsese la dânsa exact din momentul când tulburarea crescândâ a prinţului devenise prea bătătoare la ochi.

— Ba râd ca nişte smintiţi, ba, te miri de ce şi de unde, proclamă cea mai profundă stimă! Aţi căpiat? Ce fel de stimă? Răspunde imediat, ce ţi s-a năzărit de ai început să îndrugi aşa, din senin despre nu ştiu ce fel de stimă profundă?

— Stima cea mai profundă, continuă pe acelaşi ton grav şi impunător Aglaia, răspunzând la întrebarea mânioasă a mamei sale pentru că în versurile acestea este descris un om capabil, în primul rând, să aibă un ideal, în al doilea, făurindu-şi un ideal, să creadă în el cu toată puterea fiinţei lui, iar crezând în el să i se dăruiască în întregime, închinându-i fără preget întreaga-i viaţă. Cam rar se poate întâlni aşa ceva în epoca noastră. În versurile acelea nu ni se spune care era anume idealul „cavalerului sărman", dar reiese limpede că e vorba de un chip atât de luminos, o adevărată „întruchipare a frumuseţii pure", încât înamoratul cavaler s-a simţit îndemnat să-şi lege la gât un şirag de mătănii în loc de eşarfă. E drept că mai apare acolo şi o deviză cam enigmatică, gravată pe scutul său prin trei litere, N.F.B...

— A.M.D., rectifică Kolea.

— Iar mie îmi place să spun N.F.B. şi aşa am să spun, îl întrerupse tăios şi cu ciudă Aglaia. În tot cazul, un lucru e limpede, că oricine ar fi fost doamna lui, orice ar fi făcut, amănuntul acesta nu-l interesa câtuşi de puţin pe sărmanul cavaler. Era de ajuns că o alesese şi se încrezuse în „frumuseţea ei pură" pentru a i se închina de-a pururi; tocmai aici e meritul lui mare, că declarându-se o dată pentru totdeauna spadasinul ei, restul nu mai avea nicio importanţa pentru el, chiar dacă ar fi ajuns pe urmă o

hoaţă; era dator să creadă în ea mai departe şi să lupte pentru frumuseţea ei neprihănită. Poetul a vrut, se pare, să reunească într-un singur chip neasemuit semnificaţia uriaşă a iubirii platonice proprie cavalerismului medieval, întruchipată în dragostea sublimă a unui cavaler „fără teamă şi fără prihană"; bineînţeles, toate acestea sunt de domeniul idealului, dar la „cavalerul sărman", sentimentul acesta a atins gradul cel mai înalt, ajungând până la ascetism; trebuie să recunoaştem că facultatea de a iubi astfel este extrem de grăitoare şi de semnificativă, şi a avea asemenea sentimente oglindesc o trăsătură de caracter de mare profunzime şi, dintr-un anumit punct de vedere, foarte lăudabilă chiar, vădind un suflet nobil, fără a mai fi nevoie să ne gândim la Don Quijote. „Cavalerul sărman" e acelaşi Don Quijote, dar un Don Quijote grav, nu comic. La început nu-l înţelesesem şi am râs de el, dar acum îl iubesc pe „cavalerul sărman" şi, mai ales, respect isprăvile lui cavalereşti.

Aşa sfârşi Aglaia şi, observând-o, era greu de spus dacă vorbea serios sau glumea.

— O fi vorba de vreun nerod şi de isprăvile lui aşijderea! Decise generăleasa. De altfel şi dumneata, domnişoară, văd că te-ai cam întrecut cu vorba, un întreg discurs; nu-ţi şade bine deloc! În tot cazul, nu se cade din partea ta, nu e îngăduit. Şi care sunt, mă rog, versurile acelea? Recită-le, probabil că le ştii pe de rost! Vreau să le aud numaidecât. Niciodată n-am putut suferi versurile şi văd că presimţirea nu m-a înşelat. Rogu-te, prinţe, pentru numele lui Dumnezeu, încearcă să rezişti până la capăt; se vede treaba, soarta noastră e să răbdăm împreună, adăugă ea, adresându-se lui Lev Nikolaevici. Părea indignată la culme.

Prinţul Lev Nikolaevici voi să spună ceva, dar din cauza tulburării nu era în stare să scoată un cuvânt. În schimb Aglaia, care-şi permisese atâtea în „discursul" ei, nu se arăta deloc contrariată, ci, dimpotrivă, părea cât se poate de mulţumită. S-ar fi spus că se pregătise dinainte să recite versurile acestea şi că aştepta numai să ne invitată. Se ridică imediat, serioasă şi gravă, păşi în mijlocul terasei

şi se opri cu faţa înspre fotoliul în care şedea prinţul. Toată lumea o privea cu mirare şi aproape toţi – prinţul Ş., surorile, mama ei – urmăreau cu nelinişte scena, consternaţi oarecum de aceasta nouă şotie care ameninţa să depăşească limitele îngăduite.

Vedea însă că Aglaiei îi plăcea tocmai această gravitate solemnă caare se pregătea să înceapă recitarea versurilor.

Lizaveta Prokofievna era gata-gata s-o trimită la locul ei, dar în momentul când Aglaia începu să declame balada cu pricina, doi musafiri neaşteptaţi, discutând tare, urcară treptele terasei, venind dinspre stradă. Era generalul Ivan Feodorovici Epancin însoţit de un tânăr cu o înfăţişare distinsă. Apariţia lor stârni un oarecare freamăt şi o vie mişcare printre musafiri.

VII

Tânărul de vreo douăzeci şi opt de ani care-l însoţea pe general era înalt, bine făcut, cu o faţă frumoasă şi inteligentă; ochii lui mari, negri, străluceau de spirit şi de ironie. Aglaia, fără să-i arunce măcar o privire, continua să recite versurile, lăsând să se vadă că se uită numai la prinţ şi că nu i se adresează decât lui. Prinţul nu mai avu nicio îndoială că toate astea ea le făcea intenţionat. Sosirea celor doi oaspeţi însă îi permise să scape de situaţia extrem de penibilă în care se afla. Zărindu-i, se ridică pe jumătate şi îi adresă de departe un salut amabil generalului, făcându-i semn să nu întrerupă recitarea; pe urmă trecu în spatele fotoliului său şi, rezemându-se cu braţul stâng de spetează, continuă să asculte urmarea baladei într-o poziţie oarecum mai comodă şi, ca să zicem aşa, mai puţin „ridicolă" decât aşezat într-un fotoliu. La rândul ei, Lizaveta Prokofievna îi invită printr-un gest imperios pe noii vizitatori să se oprească. Atenţia prinţului, de altfel, se îndreptă imediat asupra persoanei care-l însoţea pe general, deoarece bănuia că tânărul acesta este Evgheni Pavlovici Radomski, de care auzise vorbindu-se mult, şi la care se gândise nu o dată până atunci. Îl deruta însă haina civilă a nou-venitului; Evgheni Pavlovici era militar. Cât timp ţinu recitarea versurilor, musafirului cel nou îi flutura pe buze un surâs ironic, ca şi cum ar fi auzit şi el de „cavalerul sărman".

„Nu este exclus să fi născocit chiar el toată povestea asta!" trecu prin gând lui Mîşkin.

Cu totul altceva se petrecu între timp cu Aglaia. Poza artificială şi aerul afectat pe care le arborase în momentul când se pregăti să recite făcură loc pe nesimţite unei atitudini pline de seriozitate şi înţelegere faţă de ideea poetului; Aglaia se arătă atât de pătrunsă de sensul şi tonul poeziei, accentua fiecare cuvânt cu atâta convingere,

încât nu numai că izbuti către sfârşit să captiveze atenţia tuturor, ci chiar să şi justifice într-o oarecare măsură gravitatea exagerată cu care păşise adineauri în mijlocul terasei. Acum se putea crede că toată atitudinea ei de până atunci n-a fost decât expresia naivă a unui respect nemărginit pentru conţinutul şi semnificaţia adâncă a versurilor pe care voia să le transmită auditoriului. Ochii ei străluceau, şi în două rânduri un fior de exaltare pasionată străbătu chipul ei minunat. Poezia suna astfel:

Fost-a un voinic cu fală. Zis: sărmanul cavaler.
Suflet drept şi faţă pală, Un viteaz în za de fier.
Şi-i fu dată-o soartă-amară, Căci, se spune că-ntr-o zi,
O vedenie fugară A Iui inimă-ndrăgi.
Şi de-atunci, dintr-o scânteie, Doru-I arse în văpăi,
De atunci nicio femeie Nu priviră ochii săi.
Îşi legă mătănii sfinte Peste gulerul de-atlaz,
Nu-şi sălta ca înainte Viziera de pe-obraz...
Plin de dragoste şi vise.
Gata fiind de orişice.
Pe-al său scut cu sânge scrise
Trei însemne – A.M.D.
Şi-n pustia Palestinei Călărindu-şi calul pag,
Când în luptă paladinii Invocau un nume drag,
În *crunt iureş de oţele. Beat de sânge musulman,*
Sanda Roşa, Iumen coeli! striga el cu glas avan.
Reîntors din bătălie în castelul său străbun,
Trist, cu inimă pustie. Se sfârşi, curând, nebun.

Mai târziu, amintindu-şi cu consternare de toată scena aceasta, prinţul a fost multă vreme chinuit de o întrebare de nedezlegat pentru el: cum a putut ea să îmbine un sentiment atât de autentic, atât de frumos cu o glumă atât de răutăcioasă şi perfidă? În privinţa intenţiei de a-l înţepa şi a-şi bate joc de el, prinţul nu avea nicio îndoială şi pe bună dreptate: Aglaia, recitind versurile, îşi permisese să înlocuiască literele A.M.D. cu N.F.B. Era sigur că auzise bine (ulterior avu prilejul să se convingă că nu se înşelase).

În tot cazul, gluma Aglaiei – căci era o glumă, deşi cam răutăcioasă şi nesăbuită, fusese premeditată. De o lună toţi vorbeau (şi râdeau) de „cavalerul sărman". Şi totuşi, oricât s-a străduit mai târziu prinţul să reconstituie în memorie întreaga scenă, reieşea că în loc să pronunţe cu un ton ironic literele acestea, în loc să le accentueze pentru ca să facă să reiasă sensul lor ascuns, Aglaia le pronunţă dimpotrivă cu o seriozitate atât de gravă, cu o simplitate aşa de naturală şi nevinovată, încât se putea crede că aceste litere figurau cu adevărat în text. Şi la această constatare prinţul îşi simţi inima zvâcnind ca de o împunsătură dureroasă. Lizaveta Prokofievna nu remarcă bineînţeles substituirea iniţialelor şi nici aluzia n-o sesiza. Greneralul Ivan Feodorovici a înţeles doar atât, că se declamau nişte versuri. Printre auditori, mulţi au simţit cu surprindere aluzia, dar s-au făcut că nu bagă de seamă. Cât despre Evgheni Pavlovici (prinţul ar fi putut pune rămăşag), acesta nu numai că a înţeles totul, dar a căutat chiar s-o arate: prea elocvent era zâmbetul lui batjocoritor.

— Ce minunăţie! exclamă generăleasa transportată de admiraţie de îndată ce Aglaia isprăvi. Ale cui sunt versurile acestea?

— Puşkin le-a scris, *maman.* Vai, nu ne face de râs, mai mare ruşinea! se scandaliza Adelaida.

— Ba, drept să spun, mă mir cum de nu m-am prostit de tot în anturajul vostru, replică cu acreală Lizaveta Prokofievna. Ce ruşine! De îndată ce ajungem acasă, să-mi prezentaţi versurile acestea ale lui Puşkin!

— Mi se pare că nici nu-l avem acasă pe Puşkin.

— Doar vreo două volume, ferfeniţite, care zac pe undeva din timpuri imemoriale, lămuri Aleksandra.

— Trimiteţi numaidecât pe cineva la oraş să cumpere cartea, să plece Feodor sau Aleksei cu primul tren, mai bine Aleksei. Iar tu, Aglaie, vino puţin încoace! Sărută-mă, ai recitat foarte frumos poezia; dacă ai spus-o fără gând ascuns, din toată inima şi cu sinceritate, atunci eşti de compătimit, adăugă generăleasa cu voce scăzută, iar dacă ai ales-o cu un gând anume, ca să-ţi baţi joc de el, află că

nu te aprob, şi în cazul acesta era mult mai bine să n-o fi recitat deloc. Pricepi! Şi acum, du-te, domnişoară, mai vorbim noi în privinţa asta; am stat cam mult, e timpul să plecăm.

Între timp, prinţul se duse să-l salute pe general, prilej cu care acesta i-l prezentă pe Evgheni Pavlovici Radomski.

— L-am cules din drum, ca să spun aşa; chiar acum a sosit cu trenul; aflând că merg la Pavlovsk şi că toţi ai noştri sunt aici...

— Aflând că şi dumneata eşti aici, îl întrerupse Evgheni Pavlovici, şi cum de multă vreme îmi propusesem să caut, nu numai cunoştinţa, dar şi prietenia dumitale, n-am vrut să pierd prilejul. Se pare că eşti suferind? Abia acum am aflat...

— Înzdrăvenit şi încântat să te cunosc; am auzit mult şi chiar am vorbit despre dumneata cu prinţul Ş., răspunse Lev Nikolaevici întinzându-i mâna.

După acest schimb de amabilităţi, cei doi îşi strânseră mâna si se uitară lung unul în ochii celuilalt. Conversaţia deveni în curând generală. Prinţul băgă de seamă (înregistra acum cu o sensibilitate extraordinară chiar şi unele lucruri care în mod normal scapă unei observaţii obişnuite) că haina civilă a lui Evgheni Pavlovici atrage în cel mai înalt grad atenţia şi uimirea tuturor, aşa încât toate celelalte impresii de până atunci păliră deodată şi pentru moment fură uitate. Ai fi zis că schimbarea aceasta de ţinută constituia un fapt de o gravitate excepţională. Adelaida şi Aleksandra, nedumerite, îl chestionau pe Evgheni Pavlovici. Prinţul Ş., rudă cu nou-venitul, dădea semne de nelinişte şi îngrijorare; cât despre general, acesta părea tulburat peste măsură. Numai Aglaia se mulţumi să arunce o privire plină de curiozitate, dar absolut calmă, asupra lui Evgheni Pavlovici, ca şi cum ar fi vrut numai să compare dacă-i sta mai bine îmbrăcat civil, după care întoarse cu indiferenţă capul, ingnorându-l cu desăvârşire. Lizaveta Prokofievna nu-i adresă nici ea vreun cuvânt, deşi poate că era şi ea cam tulburată. Prinţul avu impresia că ea nu prea îl are la inimă pe Evgheni Pavlovici.

— M-a uimit! M-a dat gata! repeta întruna Ivan Feodorovici, asaltat de întrebări. Nu-mi venea să cred ochilor când l-am întâlnit adineauri, la Petersburg. Şi ce-i veni aşa deodată? Nu înţeleg! Că doar el era acela care tuna şi fulgera, susţinând că nu trebuie să sărim peste cal.

După cum reieşea din discuţii, Evgheni Pavlovici îşi anunţase mai de mult intenţia de a demisiona, dar, ori de câte ori aborda acest subiect, o făcea pe un ton mai mult glumeţ, aşa încât nimeni nu-l lua în serios. De altfel, obişnuia să discute chiar şi despre lucrurile cele mai grave pe acelaşi ton glumeţ, încât nu se putea şti când vorbeşte serios şi când glumeşte, mai cu seamă atunci când el însuşi voia să nu fie înţeles.

— E ceva provizoriu, am demisionat doar pentru câteva luni. Ce mult pentru un an, făcea haz Radomski.

— Dar nu era cazul deloc, pe cât cunosc situaţia dumitale, protesta agitat generalul.

— Dar moşiile? Chiar dumneata mă sfatuiai să le mai vizitez din când în când; ş-apoi, vreau şi eu să fac o plimbare în străinătate...

Curând discuţia alunecă spre alte subiecte, fără însă ca neliniştea şi îngrijorarea cu totul deosebite să se fi împrăştiat, şi prinţul, observator atent la tot ce se petrecea în jurul lui, putu să constate că emoţia provocată de un fapt în aparenţă atât de neînsemnat era cam prea neobişnuită, ceea ce dovedea că aici se ascunde ceva ce-i scăpa lui.

— Aşadar, „cavalerul sărman" a apărut din nou pe firmament? întrebă Evgheni Pavlovici, apropiindu-se de Aglaia.

Spre surprinderea prinţului, ea îl măsură pe Radomski cu o privire întrebătoare şi chiar nedumerită, ca şi cum ar fi vrut să-i spună că nici nu putea fi vorba între ei de „cavalerul sărman" şi că nu înţelege rostul întrebării.

— Dar e târziu, e prea târziu la ora asta să trimiteţi pe cineva la oraş să caute un volum de Puşkin, e prea târziu, se războia Kolea cu Lizaveta Prokofievna. De o mie de ori v-o repet: e prea târziu!

— Da, într-adevăr, e prea târziu acum şi cred că toate prăvăliile s-au închis, se amestecă şi aici Evgheni Pavlovici, depărtându-se în grabă de Aglaia. A trecut de ora opt, adăugă el, uitându-se la ceas.

— Am aşteptat atâta până acum, încât ar fi cazul să avem răbdare până mâine, strecură la rândul ei Adelaida.

— De altfel, adăugă Kolea, nici nu se cuvine, e indecent ca nişte oameni din înalta societate să manifeste atâta interes pentru literatură. Întrebaţi-l pe Evgheni Pavlovici. Nu, e mai onorabil să te preocupe docarul galben cu roţi roşii.

— Iar ai început să vorbeşti cu fraze luate din cărţi, Kolea, remarcă Adelaida.

— Nici nu-i în stare să vorbească altfel, interveni Evgheni Pavlovici; împrumută expresii şi fraze întregi din articole de critică literară. De mult am plăcerea să cunosc felul de a se exprima al lui Nikolai Ardalionovici. De data aceasta însă, n-a vorbit cu fraze luate din cărţi. Nikolai Ardalionovici face cu siguranţă aluzie la docarul meu galben cu roţi roşii. Numai că între timp l-am schimbat – ai rămas în urmă cu evenimentele, prietene.

Prinţul fusese atent la ceea ce spunea Radomski... Avu impresia că acesta se ţine cu multă demnitate, că este modest şi spiritual; dar mai cu seamă aprecie faptul că-l trata pe Kolea ca de la egal la egal, răspunzându-i simplu şi prietenos la toate tachinările.

— Ce-i asta? o întrebă Lizaveta Prokofievna pe Vera, fiica lui Lebedev, care apăru în faţa ei, ţinând în braţe câteva volume de format mare, foarte frumos legate şi aproape noi.

— E Puşkin, răspunse Vera. Puşkin al nostru, adăugă ea. Tata mi-a poruncit să vi le aduc.

— Cum aşa? Cum vine asta? se minună Lizaveta Prokofievna.

— Nu în dar, nu! N-aş îndrăzni să-mi permit aşa ceva! sări Lebedev de după umărul fiicei sale. Vi-l ofer în cost. Este Puşkin al nostru, al familiei, ediţia lui Annenkov, în prezent epuizată. Îl cedez la preţ oficial. Îl ofer cu

veneraţie Excelenţei voastre ca să-l cumpăraţi şi să vă potoliţi astfel nobila nerăbdare a celor mai nobile sentimente literare ce vă însufleţesc.

— A! Dacă vrei să-l vinzi, foarte bine, nu pot decât să-ţi mulţumesc. N-ai să fii în pierdere, nu te teme; numai nu te mai izmeni atâta, domnule! Am auzit vorbindu-se de dumneata, se spune că citeşti mult şi cunoşti o grămadă de lucruri, o să stăm într-o zi de vorbă; vrei să-mi aduci chiar dumneata cărţile acestea acasă?

— Cu veneraţie şi... respect! făcu strâmbându-se Lebedev, încântat la culme şi cât pe ce să smulgă cărţile din mâinile fiicei lui.

— Să mi le aduci cu sau fără veneraţie, numai să nu mi le împrăştii pe drum. Dar cu o condiţie, adăugă Lizaveta Prokofievna, scrutându-l cu privirea, numai până la uşă, n-am de gând să te primesc astăzi. Pe fiica ta Vera poţi s-o trimiţi chiar şi acum. Daca vrei; îmi place mult.

— De ce nu spui de vizitatorii care aşteaptă afară? îl dojeni nerăbdătoare Vera pe tatăl său. Chiar dacă nu-i anunţi, ei tot au sa intre, au şi început să facă gură. Lev Nikolaevici, continuă ea – adresându-se prinţului, care se şi pregătise să-şi însoţească musafirele şi era cu pălăria în mână, sunt patru inşi dincolo care aşteaptă He mult sâ-i primiţi şi fac gălăgie, dar tata nu-i lasă să intre.

— Nişte musafiri? întrebă prinţul.

— Cică au treabă cu dumneavoastră; dar aşa cum arată, dacă nu-i lăsăm să între acum, ar fi în stare să vă oprească-n drum. E mai bine să-i primiţi, Lev Nikolaevici, după aceea la faceţi vânt. Gavrila Ardalionovici şi Ptiţân se zbat acolo ca să-i potolească, iar ei nici nu vor s-audă măcar.

— E fiul lui Pavlişcev! Fiul lui Pavlişcev! N-ar trebui, n-ar trebui să-i lăsăm! se agită Lebedev dând din mâini. Nu merită să stai de vorbă cu ei; nici n-ar fi de demnitatea dumitale, excelentissime prinţ, să te cobori până la ei. Crede-mă. Nu merită...

— Fiul lui Pavlişcev! Dumnezeule! strigă prinţul consternat. Ştiu... ştiu... dar... îl însărcinasem pe Gavrila Ardalionovici să se ocupe de chestiunea asta. Chiar

adineauri îmi spunea că...

În momentul acela apăru pe terasă şi Gavrila Ardalionovici, urmat de Ptiţân. Din odaia alăturată se auzi mare larmă; vocea sonoră a generalului Ivolghin părea că vrea să acopere glasurile celorlalţi; Kolea se repezi într-acolo.

— Foarte interesant! observă tare Evgheni Pavlovici. „Aşadar, ştie despre ce-i vorba!" gândi prinţul.

— Care fiu al Iui Pavlişcev? De unde şi până unde?... întreba nedumerit generalul Epancin, plimbându-şi de la unul la altul privirea întrebătoare şi în cele din urmă înţelese fără greutate că era singurul care nu cunoştea această nouă istorie.

Într-adevăr, toţi păreau cuprinşi de emoţie şi nerăbdare. Prinţul nu înţelegea cum o chestiune pur personală a lui putea să deştepte atât interes din partea tuturor.

— Ar fi foarte bine ca dumneata să tranşezi personal şi chiar acum toată afacerea asta, spuse Aglaia, apropiindu-se de el cu un aer deosebit de grav, iar nouă să ne dai voie să-ţi fim martori. Vor te compromită, prinţe; e momentul să-ţi aperi drepturile cu toată străşnicia şi mă bucur de pe acum pentru dumneata.

— Şi eu doresc să se pună capăt o dată pentru totdeauna acestei înscenări mârşave! strigă generăleasa. Fii cu băgare de seamă, prinţe, şi nu-i cruţa deloc! Mi-au împuiat capul cu afacerea asta şi mult sânge rău mi-am făcut din pricina dumitale. Dar sunt curioasă să-i văd. Lasă-i să intre, iar noi mai rămânem. Aglaia a avut o idee bună. Dumneata ştii despre ce este vorba, prinţe? i se adresă ea prinţului Ş.

— Am auzit, fireşte; chiar la dumneavoastră în casă. Şi tare aş vrea să-i văd şi eu pe tinerii aceştia, răspunse prinţul Ş.

— Ăştia-s nişte nihilişti, nu-i aşa?

— Nu, nu sunt tocmai nihilişti, se amestecă în vorbă Lebedev, făcând un pas înainte, în timp ce tot corpul îi tremura de emoţie, ăştia sunt şi mai şi; după cum spune nepotu-meu, i-au întrecut până şi pe nihilişti. Şi degeaba

credeţi, Excelenţă, că prezenţa dumneavoastră îi va intimida. Nu prea se lasă ei intimidaţi cu una cu două. Printre nihilişti întâlneşti uneori şi oameni instruiţi, savanţi chiar; or, aceştia merg mult mai departe în sensul că urmăresc ceva precis, sunt în primul rând oameni de acţiune. De fapt, e un fel de consecinţă a nihilismului, dar nu prin influenţa lui nemijlocită, ci mai mult din auzite, indirect; ei nici nu umblă să se manifeste prin vreun articolaş de gazetă sau aşa ceva, ci caută să se afirme direct prin fapte; aici nu mai e vorba că „un oarecare Puşkin" e socotit stupid sau că Rusia trebuie dezmembrată. Nu, nu, dumnealor, dacă le-a intrat ceva în cap, consideră că au tot dreptul să meargă până-n pânzele albe şi să nu dea înapoi de la niciun obstacol, chiar dacă pentru asta ar fi nevoie să trimită pe lumea cealaltă opt, zece sau mai multe persoane. De aceea nu te-aş sfătui, prinţe...

Dar prinţul se şi îndreptase spre uşă, în întâmpinarea noilor vizitatori.

— Îi calomniezi, Lebedev, spuse el zâmbind. Te-a indispus purtarea nepotului dumitale. Să nu-l credeţi, Lizaveta Prokoftevna. Vă asigur că alde Gorski şi Danilov nu sunt dccât excepţii, iar aceştia... pur şi simplu... au apucat pe o cale greşită... Numai că n-aş vrea să-i primesc aici, în prezenţa tuturor. Scuză-mă, Lizaveta Prokofievna, îi voi introduce ca să-i vedeţi, şi pe urmă trec cu ei alături. Poftiţi, domnilor!

Îl neliniştea de fapt un alt gând, care ameninţa să devină o bsesie chinuitoare. I se păru cam ciudată coincidenţa aceasta; nu cumva cineva potrivise intenţionat lucrurile astfel, încât oamenii aceştia să se prezinte exact în momentul când avea el în vizită câţiva musafiri, tocmai cu scopul de a-l compromite şi pentru a obţine astfel câştig de cauză?

Dar îşi reproşa cu amărăciune această „monstruoasă şi perversă bănuială". Ar fi murit poate de ruşine dacă cineva ar fi putut citi în sufletul lui un astfel de gând şi, în clipa când apărură noii lui vizitatori, era gata să se considere,

cu toată sinceritatea, că dintre toţi cei adunaţi în juru-i el era cel mai de dispreţuit din punct de vedere moral.

Intrară patru tineri, urmaţi de generalul Ivolghin, înfierbântat la culme şi pornit pe harţă. Din cauza surescitării îl lovise probabil o criză subită de elocinţă. „Acesta ţine cu mine în orice caz!" îşi spuse prinţul cu un zâmbet trist. Kolea se strecură şi el împreună cu tot grupul; îi vorbea aprins lui Ippolit, care făcea şi el parte din grup şi-l asculta cu un surâs ironic în colţul gurii.

Prinţul le oferi scaune noilor sosiţi. Toţi patru erau aşa de tineri (păreau să nu fi atins nici vârsta majoratului), încât pe oricine l-ar fi cuprins nedumerirea de toată zarva produsă, de importanţa ce li se dădea şi mai ales de ceremonialul primirii lor. Ivan Feodorovici Epancin, de pildă, care nu ştia şi nu înţelegea nimic „din afacerea asta nouă", se indignă la vederea acestor copilandri şi ar fi protestat cu siguranţă într-un mod oarecare, dacă nu l-ar fi intrigat ciudata pasiune cu care soţia lui se interesa de afacerile personale ale prinţului. Hotărî totuşi să rămână, şi nu atât din curiozitate, cât mai ales din bunătatea inimii, socotind că prezenţa lui ar putea fi utilă şi că, in orice caz, îi va impresiona pe adversarii prinţului. Dar plecăciunea pe care i-o făcu de departe generalul Ivolghin îl irită din nou; Ivan Feodorovici încruntă sprâncenele şi se hotărî să nu scoată un cuvânt.

De altfel, printre tinerii aceştia se găsea şi unul de vreo treizeci de ani, fostul ofiţer devenit boxer, care făcuse parte din ceata lui Rogojin şi care altădată dădea „câte cincisprezece ruble de pomană cerşetorilor". Se putea ghici că îi însoţea pe ceilalţi pentru a le da curaj, ca un adevărat prieten ce era, iar la nevoie şi pentru un ajutor mai consistent. Personajul principal din grup, adică acela care trecea drept „fiul lui Pavlişcev", cu toate că se prezentase sub numele de Antip Burdovski, părea un tânăr de vreo douăzeci şi doi de ani blond, slab, de statură mai mult înaltă decât potrivită. Îmbrăcat sărăcăcios, chiar neglijent, avea mânecile surtucului slinoase până la luciu, iar vesta lui, uzată şi închisă până în gât, nu lăsa să se

vadă vreo urmă de cămaşă; un fular murdar de mătase neagră îi învălătucea ca o funie gâtul; avea mâinile nespălate şi obrazul foarte bubos. Privirea-i cu o expresie de naivitate impertinentă, dacă se poate spune aşa, se armoniza perfect cu faţa lipsită de orice reflexe de cugetare, de ironie sau emoţie, exprimând doar mulţumirea de sine tâmpă a omului îmbătat de conştiinţa dreptului său nelimitat, care culmina cu o nevoie ciudată de a fi şi de a se simţi întotdeauna nedreptăţit. Vorbea agitat, grăbindu-se şi înghiţind silabele, de parcă ar fi fost gângav sau străin, deşi era rus sadea.

Îl însoţea nepotul lui Lebedev, pe care cititorul a avut prilejul să-l cunoască mai înainte, şi Ippolit. Acesta din urmă, un june de vreo şaptesprezece, cel mult optsprezece ani, avea o faţă inteligentă, păstrând continuu o expresie de iritare, în care ghiceai pecetea unei boli ce nu iartă. Era slab ca un schelet, de o paloare galben-verzuie, ochii îi scânteiau febril şi două pete roşii îi acopereau obrajii. Tuşea întruna. După fiecare cuvânt, aproape după fiecare respiraţie, din pieptul lui ieşea un fel de horcăit şuierat. Se vedea cât colo că-l macină ftizia şi încă într-un stadiu foarte avansat. Ai fi zis că nu are de trăit mai mult de două-trei săptămâni. Sfârşit de oboseală, el se lăsă să cadă pe scaun înaintea celorlalţi, care la început se simţiră puţin stânjeniţi. Dar, renunţând la orice ceremonii, îşi reluară îndată obişnuitul aer de importanţă, de teamă probabil să nu-şi diminueze demnitatea, ceea ce nu prea concorda cu reputaţia lor de oameni care dispreţuiesc falsitatea convenienţelor sociale, orice fel de prejudecăţi mondene, într-un cuvânt, sfidează absolut totul şi nu admit decât propriile lor concepţii.

— Antip Burdovski, se bâlbâi precipitându-se, fiul lui Pavlişcev".

— Vladimir Doktorenko! îşi anunţă numele clar şi răspicat, ba şi cu o nuanţă de orgoliu, nepotul lui Lebedev, voind parcă să sublinieze cât de mândru e că se numeşte Doktorenko şi nu altfel.

— Keller! bombăni fostul ofiţer.

— Ippolit Terentiev! răsună strident glasul schelălăit al ultimului dintre vizitatori.

În sfârşit, toţi luară loc pe scaunele înşiruite în faţa prinţului, pe urmă toţi se încruntară deodată şi, pentru mai mult curaj, îşi trecură şepcile dintr-o mână în alta. Se vedea că fiecare s-a pregătit să vorbească şi totuşi tăceau cu toţii, într-o aşteptare încordată, agresivi şi sfidători, voind a spune parcă: „Ehei, nenişorule, cu noi n-o să-ţi meargă cu una cu două, pe noi nu ne duci de nas!" Era limpede că la cel dintâi cuvânt rostit de orişicine, şi-ar fi dat cu toţii drumul, sărind cu gura care mai de care, întărâtându-se şi întrerupându-se unii pe alţii.

VIII

— Mărturisesc, domnilor, că nu mă aşteptam la această vizită, începu prinţul; am fost bolnav până mai ieri, însă chestiunea dumitale (se întoarse el către Antip Burdovski) i-am încredinţat-o lui Gavrila Ardalionovici Ivolghin încă de-acum o lună, lucru despre care te-am înştiinţat la timp. De altfel, nu mă eschivez de la o explicaţie personală, numai că momentul e cam nepotrivit… la o asemenea oră… de aceea propun să trecem în odaia de alături, dacă discuţia nu va ţine prea mult, bineînţeles… După cum vedeţi, acum sunt nişte prieteni la mine în vizită şi vă rog să mă credeţi…

— Prieteni… mă rog, cât poftiţi, dar daţi-mi voie, întrerupse deodată pe un ton hotărât, fără însă a ridica deocamdată glasul, nepotul lui Lebedev, daţi-ne voie să vă declarăm că aţi fi putut proceda mai politicos cu noi şi să nu ne faceţi să aşteptăm două ceasuri în antreu…

— Desigur… şi cu… astea-s maniere de prinţ? Şi asta… dumneata, vasăzică, te consideri un fel de general! Dar eu nu sunt servitorul dumitale! Şi, şi eu… se bâlbâia Antip Burdovski, cuprins de o emoţie teribilă; buzele-i tremurau, glasul trăda o profundă jignire, vorbele îi ţâşneau din gură cu stropi de salivă, de parcă s-ar fi spart un zăgaz şi puhoaiele i s-ar fi revărsat într-o cascadă de vorbe încâlcite, aşa fel că după primele zece cuvinte nu se mai putu înţelege nimic din toată peroraţia lui.

— Ce vreţi, maniere de prinţ! izbucni strident, cu o voce spartă Ippolit.

— Dacă mi se întâmpla aşa ceva mie, mormăi boxerul, adică dacă chestiunea m-ar fi privit direct şi personal, vreau să spun, ca un om de onoare ce sunt, ei bine, în locul lui Burdovski… eu…

— Credeţi-mă, domnilor, că abia de câteva clipe am aflat că sunteţi aici, îi asigură încă o dată prinţul.

— Nu ne temem de prietenii dumitale, prinţe, oricine ar fi ei, pentru că suntem în dreptul nostru! declară nepotul lui Lebedev.

— Cu ce drept, totuşi, dacă ne este permis să întrebăm, ţipă iarăşi Ippolit, înfierbântat la culme, cu ce drept supui chestiunea lui Burdovski judecăţii prietenilor dumitale? Dar poate că pe noi nu ne interesează părerea dumnealor; e limpede ce importanţă poate să aibă pentru noi judecata prietenilor dumitale!…

— Mă rog, dacă domnul Burdovski nu doreşte să discute aici, izbuti în sfârşit să strecoare un cuvânt şi prinţul, uimit de un asemenea început neaşteptat, n-avem decât să trecem în camera de alături, aşa cum v-am mai propus; repet încă o dată că abia acum ani aflat de venirea dumneavoastră…

— Dar n-ai niciun drept, n-ai niciun drept!… prietenii dumitale… Asta-i!… se agită iarăşi Burdovski, aruncând priviri bănuitoare şi sălbatice înjur şi pe măsură ce i se părea că este din ce in ce mai ameninţat, mai încolţit, se înfierbânta mai mult. Niciun drept! Mai izbuti el să articuleze, apoi se opri brusc, rămânând nemişcat şi mut, cu trupul aplecat înainte şi holbând la prinţ ochii lui miopi şi bulbucaţi, împânziţi cu nenumătate vinişoare roşii. La aceasta, mirarea prinţului fu aşa de mare, încât amuţi şi el, uitându-se la rându-i cu ochii holbaţi la Burdovski.

— Lev Nikolaevici! i se adresă Lizaveta Prokofievna. Ia citeşte asta îndată, chiar acum; te priveşte direct pe dumneata şi e în legătură cu afacerea asta.

Cu un gest hotărât îi întinse o foaie umoristică săptămânală, indicându-i cu degetul articolul cu pricina. În momentul când vizitatorii aceştia neaşteptaţi îşi făceau apariţia, Lebedev, care căuta să câştige cu orice preţ bunăvoinţa generălesei, răsărise lângă ea şi, fără să spună o vorbă, scosese ziarul din buzunar şi-l pusese în faţa ei, arătându-i o coloană însemnată cu creionul. Rândurile pe care Lizaveta Prokofievna avusese timpul să le parcurgă o uimiseră şi o tulburaseră nespus.

— N-ar fi mai bine să nu citesc cu glas tare? îngăimă

buimăcit prinţul. Aş prefera să citesc singur… mai târziu…

— Atunci citeşte tu mai bine, chiar acum şi cu glas tare! se întoarse Lizaveta Prokofievna către Kolea, smulgând ziarul din mâinile prinţului, care abia apucase să-l atingă. Citeşte tare, s-audă toată lumea.

Fire impulsivă şi pasionată, Lizaveta Prokofievna proceda uneori cam pripit, fără să se mai gândească la urmări. Ivan Feodorovici se foi, cuprins de nelinişte. Şi în timp ce toţi ceilalţi rămaseră nemişcaţi şi aşteptau cu nedumerire, Kolea desfăcu ziarui şi începu să citească pasajul pe care Lebedev se grăbi să i-l arate, plin de zel:

Proletari şi odrasle de sânge albastru. O întâmplare de jaf printre nenumăratele tâlhării din ziua de azi şi din toate zilele! Progres! Reformă! Dreptate!

Se petrec lucruri ciudate în sfânta noastră Rusie, cum se obişnuieşte să i se spună, în veacul nostru de reforme şi de afaceri veroase, în evul acesta de afirmare a naţiunilor, când sutele de milioane iau in fiecare an drumul străinătăţii, secolul stimulării industriei şi imobilizării braţelor de muncă ele, etc, n-ai cum să le înşiri pe toate şi de aceea, domnilor, să trecem direct la fapte. S-a întâmplat o istorie cam ciudată, în care este implicat unul dintre vlăstarele defunctei noastre aristocraţii (de profundis!), *unul dintre acele vlăstare ai cărui strămoşi s-au ruinat definitiv la ruletă iar părinţii au fost nevoiţi să îmbrăţişeze cariera militară, de obicei ca simpli iuncheri sau locotenenţi, sfârşind în majoritatea cazurilor pe banca acuzaţilor pentru mânuirea uşuratică a banilor publici, iar copiii acestora ori ies nişte idioţi, aidoma eroului povestirii noastre, ori sunt implicaţi în felurite fapte penale, pentru care, de regulă, juraţii îi achită spre obştească pilduire şi îndreptare; ori, în sfârşit, se fac de pomină prin una din acele manifestări scandaloase care uimesc publicul şi adaugă o nouă pată de ruşine asupra epocii noastre şi aşa îndeajuns de compromise. Acum şase luni, cu alte cuvinte iarna trecută, odrasla noastră de sânge albastru se întorcea în Rusia, cu ghetre la picioare după moda străină*

şi tremurând de frig într-o pelerină subţire. Venea din Elveţia, unde fusese supus unui tratament special contra idioţiei (sic!). *Trebuie să recunoaştem că norocul l-a favorizat, căci, fără a mai vorbi de interesanta lui boală, al cărei leac şi l-a găsit în Elveţia (Cum se poate oare lecui cineva de idioţie? Ce părere aveţi despre asta?!!), în cazul lui s-a adeverit vechea zicală rusească, după care norocul trage la un anumit soi de oameni! Ca să nu le mai zicem pe nume. Judecaţi şi dumneavoastră: rămas orfan încă din faşă de ambii părinţi – în treacăt fie zis, tată-său fusese locotenent în armată şi a murit în timp ce se afla în arest pentru faptul de a fi făcut praf la cărţi toţi banii companiei sau poate chiar şi pentru că întrecuse măsura în aplicarea bătăii cu vergele faţă de un subaltern al său (amintiţi-vă timpurile de atunci, domnilor!) – domnişorul nostru a fost crescut graţie mărinimiei unui foarte bogat moşier rus. Boierul acesta, pe care-l vom numi P., era pe timpurile acelea de aur stăpân a patru mii de suflete (suflete de iobagi!). Ce-o mai fi însemnând şi asta, înţelegeţi ceva, domnilor! Eu unul nu înţeleg; trebuie căutat în dicţionar sensul acestei expresii, căci vorba poetului:*

«Deşi prea veche nu e amintita întâmplare, /Dar totuşi azi aproape nu-ţi vine să mai dai crezare!» *Boierul nostru făcea parte, după câte se pare, dintre trântorii şi paraziţii ruşi care-şi petrec în străinătate existenţa lor trândavă, stând vara la băi, iar iarna tocându-şi bănuţii în sume fabuloase în Paris. Se poate afirma cu toată certitudinea că în buzinutrul patronului de la* Château des fleurs *se scurgea (ce baftă pe el!) cel puţin o treime din veniturile pe care le aduceau iobagii stăpânului lor. Oricum ar fi fost, fluşturaticul pierde-vară P. îl crescu pe cuconaşul nostru ca pe un prinţ, cu guvernori şi guvernante (drăguţe, se-nţelege) pe care le aducea de la Paris. Dar aristocraticul orfan, ultima mlădiţă a nobilei familii, era idiot. Guvernantele recrutate de la Château des fleurs n-au avut ce-i face şi, ajuns la vârsta de douăzeci de ani, elevul lor nu ştia să vorbească nici limbi străine şi nici măcar ruseşte. Acest din urmă păcat însă e oarecum scuzabil. La sfârşit,*

căpăţâna rusească de stăpân de iobagi a lui P. fu subit străluminată de o idee năstruşnică: în Elveţia se pricepeau să scoată dintr-un idiot un om deştept. De altfel, fantezia aceasta nu era lipsită de logica ei: parazit şi proprietar de meserie, el trebuia negreşit să-şi închipuie că, dacă ai bani, poţi cumpăra orice pe piaţă, chiar şi inteligenţă, mai cu seamă în Elveţia. Tratamentul, încredinţat unui celebru profesor elveţian, ţinu cinci ani, înghiţind mii de ruble: idiotul, fireşte, n-a devenit inteligent, e de prisos s-o mai spunem, în schimb, vorbind cu indulgenţă, începu oarecum să semene a om. Într-o zi însă, P. moare subit, fără să lase, bineînţeles, niciun fel de testament. Afacerile, cum se întâmplă de obicei, îi rămăseseră foarte încurcate. Se iviră o mulţime de moştenitori lacomi, cărora nici nu le pasa de ultimele vlăstare aristocratice care prin oblăduirea defunctului se tratau în Elveţia de idioţie ereditară. Oricât de cretin era vlăstarul nostru, îl ajută totuşi capul să-şi ducă profesorul de nas şi vreme de doi ani, cică, ascunzându-i moartea binefăcătorului său, s-a putut bucura de tratament gratuit. Dar profesorul nu se lăsă mai prejos, fiind şi el un pungaş şi jumătate: văzând în cele din urmă că nu mai primeşte bani, speriat în special de pantagruelica poftă de mâncare a pacientului său, îi puse în picioare o pereche de ghetre ponosite, îl milui cu o pelerină care nu-i mai era de trebuinţă şi-l expedie nach Russland *într-un vagon de clasa a treia. Ducă-se pe pustie, să nu-i mai vadă în Elveţia! S-ar fi putut crede că fericirea i-a întors spatele eroului nostru. Da' de unde! Fortuna, care omoară prin foamete gubernii întregi, îşi revarsă dintr-o dată toate harurile asupra puiului de aristocrat, ca, Nourul" lui Krîlov, care trece peste ţarinile uscate ca să se reverse deasupra oceanului. (chiar în momentul când ajunge el la Petersburg, moare la Moscova o rudă de-a mamei sale (care provenea, bineînţeles, dintr-o familie de mari negustori), un bătrân negustor, fără urmaşi, un raskolnic bărbos, lăsând o moştenire de mai multe milioane, sumă rotunjoară, în bani lichizi (unde e norocul acela să ne răsfeţe şi pe noi cititorule!) şi toate în favoarea*

odraslei cu sânge albastru în vine care se tratase de idioţie într-o casă de sănătate din Elveţia! Ce schimbare de decor! În jurul baronului nostru cu ghetre, căruia i se aprinseră la un moment dat călcâiele după o frumoasă şi celebră curtezană, se adună deodată o mulţime de prieteni (s-au descoperii chiar şi rude) şi mai cu deosebire un roi de tinere fete din lumea selectă, dornice să contracteze o căsătorie legitimă; se putea, într-adevăr, visa o partidă mai avantajoasă? Mă rog: aristocrat, milionar, idiot – toate calităţile la un loc! Un astfel de bărbat nu găseşti chiar de ai căuta cu luminarea, şi nici după comandă nu ţi-l confecţionează nimeni!...

— Asta-i... Asta-i prea de tot! strigă Ivan Feodorovici indignat la culme.

— Opreşte-te Kolea! se rugă prinţul cu voce sugrumată. Din toate părţile se auziră exclamaţii.

— Să citească! Să citească mai departe! porunci Lizaveta Prokofievna, care de-abia reuşea să se stăpânească. Prinţe, dacă-l opreşti să citească, ne certăm pentru totdeauna!

Vrând-nevrând, Kolea a trebuit să continue; tulburat de emoţie, roşu la faţă, el citi mai departe:

Dar în timp ce proaspătul nostru milionar plutea, ca să zicem aşa, în al nouălea cer, interveni un fapt cu totul neaşteptat. Într-o bună zi se prezentă la dânsul un om cu o înfăţişare calmă şi severă, modest, dar distins. Cu o ţinută politicoasă şi demnă, în cuvinte cumpănite şi pline de înţelepciune şi adevăr, vizitatorul, în care se putea ghici imediat un spirit progresist, expune pe scurt motivul vizitei sale: e avocat, i-a fost încredinţat cazul litigios al unui tânăr şi vine din partea clientului său. Tânărul acesta este de fapt fiul lui P., deşi poartă alt nume. În tinereţe, afemeiatul P. a sedus o tânără fată, săracă şi cinstită, din personalul lui de serviciu; fata, deşi era iobagă, primise o educaţie după moda europeană (cum vedeţi, aşadar, şi aici se amestecară drepturile senioriale ale fostei iobăgii)-

Când inerentele urinări ale acestei legături deveniră prea bătătoare la ochi, el se grăbi s-o mărite cu un om modest, dar cu caracter nobil, care de multă vreme o iubea pe această tânără. La început i-a ajutat băneşte pe tinerii căsătoriţi. Curând însă ajutorul i-a fost respins de bărbatul care, pe lângă că era un om de caracter, avea şi o slujbă destul de bună. Încetul cu încetul, nepăsătorul boier uită de fata pe care o sedusese şi de copilul rezultat din relaţiile lor; pe urmă, după cum se ştie, muri fără să lase testament. Fiul lui P., născut după căsătoria mamei lui, găsi un adevărat tată în omul generos al cărui nume îl poartă. Dar acesta murind, orfanului i-a revenit greaua povară de a se întreţine singur pe el şi pe mama suferindă şi şchioapă. Lăsându-şi mama undeva, într-o gubernie îndepărtată, el plecă în capitală şi, printr-o muncă sârguincioasă, dând lecţii copiilor de negustori, îşi asigură mijloace care i-au permis întâi să urmeze liceul, iar apoi să frecventeze nişte cursuri practice, ţinând seama de ţelurile lui viitoare. Dar ce poţi câştiga dând lecţii plătite cu zece copeici ora pe la casele de negustori, când trebuie să întreţii pe deasupra şi o mamă bolnavă şi infirmă, încât nici moartea ei acolo departe în gubernie aproape că nu i-a uşurat existenţa. Acum se pune întrebarea: Ce atitudine ar fi trebuit să adopte, de fapt, odrasla noastră aristocratică? Fără îndoială, cititorule, tu îţi închipui că şi-a spus:, Toată viaţa mea am fost copleşit de binefacerile lui P.; acesta a cheltuit mii de ruble ca să mă crească, să-mi dea guvernante, să mă ţină în Elveţia, într-o casă de sănătate, ca să mă lecuiască de idioţie. Acum, iată cu eu dispun de milioane, iar fiul lui P., acest tânăr de caracter, cu nimic vinovat de greşelile unui tată uşuratic şi uituc, se istoveşte dând lecţii pentru câteva copeici. Tot ceea ce s-a făcut pentru mine ar fi trebuit, de fapt, să se facă pentru el. Sumele enorme care s-au cheltuit în interesul meu, în fond, nu erau ale mele. Numai printr-o greşeală a norocului orb, am putut beneficia de ele; i se cuveneau de fapt fiului lui P. El trebuia să profite şi nu eu, de care P. s-a interesat doar dintr-un simplu capriciu, uitând de obligaţiile lui de

părinte; ca om cu adevărat nobil, delicat şi drept, ar trebui să cedez jumătate din moştenirea pe care o capăt fiului binefăcătorului meu; dar pentru că sunt înainte de toate un om calculat iar pe de altă parte fiindcă înţeleg că afacerea aceasta n-are un temei juridic, nu voi renunţa la jumătate din milioanele mele. Totuşi, ar fi prea meschin şi ruşinos din partea mea (boiernaşul uitase că n-ar fi fost nici convenabil pentru el) ducă nu i-aş înapoia fiului Iui P. cel puţin zece mii de ruble pe care tatăl său le-a cheltuit ca să mă vindec de idioţie. E o chestiune de conştiinţă şi de dreptate! În definitiv, ce aş fi devenit eu dacă P. nu s-ar fi ocupat de educaţia mea şi dacă, în loc să se ocupe de mine, s-ar fi îngrijit de fiul său?"

Dar nu, domnilor! Iată că odraslele noastre nobile nu judecă astfel. Oricât s-a străduit avocatul, care din pură prietenie pentru tânăr şi aproape fără voia acestuia se însărcinase să-i apere interesele, oricât a încercat să-i demonstreze fostului pacient al casei de sănătate elveţiene, invocând toate consideraţiile de cinste, onoare, dreptate şi chiar de cel mai practic şi elementar calcul, acesta rămase neclintit. Şi asta încă n-ar fi nimic, căci ce-i într-adevăr de neiertat şi ceea ce nicio boală, oricât de originală ar fi ea, n-ar putea scuza, e că milionarul acesta, de-abia ieşit din ghetrele profesorului său, nici n-a fost măcar în stare să priceapă că nobilul tânăr, care se omoară dând lecţii, nu-i cere pomană şi nici ajutor, ci dreptul şi bunul său, deşi din punct de vedere juridic n-ar putea s-o dovedească şi că, de fapt, nu era o cerere formală din partea lui, ci numai o intervenţie binevoitoare a prietenilor săi. Cu un aer trufaş şi plin de mulţumire că are acum posibilitatea de a-i strivi nepedepsit pe oameni cu milioanele lui, progenitura aceasta de sânge albastru scoate galanton din portofelul său un bilet de cincizeci de ruble şi-l trimite nobilului tânăr ca o pomană umilitoare. Nici nu vă vine să credeţi, nu-i aşa, domnilor? Sunteţi indignaţi, scandalizaţi, cuprinşi de revoltă, şi cu toate astea întocmai aşa a procedat! Bineînţeles, banii i-au fost imediat restituiţi sau, mai bine zis, i-au fost zvârliţi în

obraz. Şi cum rămâne totuşi cu această chestiune a noastră? Nefiind de resortul justiţiei, nu rămâne decât s-o supunem judecăţii opiniei publice! O aducem şi cunoştinţa publicului, garantând exactitatea faptelor. Se zice că un prea bine cunoscut umorist de la noi, aflând de acest caz, ar fi ticluit pe loc o epigramă admirabilă, demnă să ocupe loc nu numai în cronica moravurilor provinciale, dar şi a celor din capitală:

În mantaua căpătată de la Schneider, ani de-a rând
Liova mendrele-şi făcuse, Vremea în zadar pierzând.
Moştenindu-şi milionul, El în ghetre. Precum ştiţi,
Ruga-şi spune în ruseşte... Iar studenţii-s pungăşiţi."

Isprăvind de citit, Kolea trecu repede gazeta prinţului şi, fără a rosti un cuvânt, se ghemui într-un colţ, acoperindu-şi faţa cu mâinile. Un copleşitor sentiment de ruşine îl cuprinsese; sufletul său neviciat de copil, nedeprins cu mocirla vieţii, era zguduit peste măsură. I se părea că se întâmplase ceva nemaipomenit de grav, o catastrofă neaşteptată, care a distrus totul, şi că el este cauza celor întâmplate, fie numai pentru faptul de a fi citit cu glas tare pamfletul acela dezgustător.

Un sentiment asemănător păreau că încearcă şi toţi ceilalţi.

Domnişoarele erau vizibil şocate, ruşinate. Lizaveta Prokofievna îşi stăpânea cu greu clocotul de mânie şi în sinea ei poate chiar regreta amarnic că se amestecase în afacerea asta. Prinţul era într-o stare cum se întâmplă adesea în asemenea cazuri cu oamenii din cale-afară de sfioşi: i se făcu atât de ruşine pentru omul care a putut să scrie asemenea lucruri, atât de ruşine pentru musafirii lui, încât în primul moment nici nu îndrăzni să-i privească. Ptiţân, Varia, Ganea, chiar şi Lebedev – se simţeau jenaţi cu toţii. Lucru şi mai curios însă, atât Ippolit, cât şi „fiul lui Pavlişcev" păreau şi ei cam surprinşi, iar nemulţumirea nepotului lui Lebedev era evidentă. Singur boxerul şedea plin de importanţă şi perfect calm, răsucindu-şi mustaţa, şi dacă avea privirea plecată în jos, nu era de ruşine, ci mai

degrabă dintr-o subită modestie şi dintr-un sentiment de triumf prea evident. Nu încăpea nicio îndoială că articolul îi plăcuse grozav.

— Asta e prea din cale-afară! mormăi Ivan Feodorovici. Parcă s-au adunat cincizeci de lachei ca să compună mârşăvia asta.

— Dă-ă-mi voie să te întreb, domnul meu, cum îţi îngădui să faci asemenea presupuneri insultătoare? se burzului, tremurând din tot corpul, Ippolit.

— Asta, asta, asta pentru un om cu sufletul nobil... trebuie să recunoşti, generale, că, dacă e vorba de un om nobil, este o adevărată insultă! bombăni boxerul, care la rândul său, se simţi dator să spună ceva, răsucindu-şi mustăţile şi dând din umeri.

— Mai întâi că eu nu sunt pentru dumneata, domnul meu" şi apoi, n-am de gând să-ţi dau dumitale niciun fel de explicaţie răspunse cu vehemenţă Ivan Feodorovici; apoi, fără să mai adauge un cuvânt, se ridică şi se îndreptă spre scara terasei, rămânând în picioare pe prima treaptă, cu spatele întors spre public; era îndignat de faptul că Lizaveta Prokofievna nu se gândise nici acum să se ridice şi să plece.

— Domnilor, vă rog, domnilor, dar daţi-mi voie, în sfârşit, să vorbesc şi eu! strigă îndurerat prinţul. Vă rog să vorbim în aşa fel ca să ne putem înţelege. Eu... nimic, domnilor despre articol, fie; numai că tot ce s-a scris acolo nu-i adevărat, totul e fals de la un capăt la altul; spun asta pentru că şi dumneavoastră o ştiţi; e o ruşine. De aceea nici nu-mi vine a crede că unul dintre dumneavoastră ar fi putut să scrie aşa ceva.

— N-am ştiut nimic de existenţa acestui articol până-n clipa de faţă, declară Ippolit, şi nu-l aprob deloc.

— Cu toate că ştiam că era scris, dar... nici eu n-aş fi sfătuit să fie publicat, deoarece e prematur, spuse la rândul său nepotul lui Lebedev.

— Eu am ştiut, dar e dreptul meu... eu.. începu să se bâlbâie iar „fiul lui Pavlişcev".

— Cum! Chiar dumneata ai scris asta? întrebă prinţul,

privindu-l cu mirare pe Burdovski. Nu e cu putinţă!

— Am putea totuşi să vă contestăm dreptul de a pune astfel de întrebări, observă nepotul lui Lebedev.

— M-a mirat numai faptul că domnul Burdovski a putut… dar, în sfârşit, iată ce voiam să spun: din moment ce aţi dat publicităţii acesta, tipărind articolul în presă, pentru ce v-aţi formalizat dineauri atât, când am început să vorbesc în faţa prietenilor mei?

— În sfârşit! murmură Lizaveta Prokofievna, clocotind de mânie.

— De altfel, dumneata, prinţe, n-ar trebui să uiţi, se amestecă în vorbă, pierzându-şi răbdarea, Lebedev, că dacă ai acceptat să-i primeşti şi să-i asculţi, e numai din bunăvoinţa şi… neasemuita bunătate a inimii dumitale generoase; căci n-aveau dreptul la nicio pretenţie, cu atât mai mult că ai încredinţat afacerea lui Gavrila Ardalionovici, şi asta tot dintr-un exces de bunăvoinţă. Îmi permit să-ţi mai aduc aminte, excelentissime prinţ, că având în momentul de faţă prieteni în casă, o societate selectă, nu poţi sacrifica astfel de musafiri pentru domnii aceştia, şi că depinde numai de dumneata ca să-i dăm pe toţi afară, imediat. Mie, ca stăpân al casei, mi-ar face chiar cea mai mare plăcere să le fac vânt…

— Foarte bine! aprobă cu voce tunătoare tocmai din fundul încăperii generalul Ivolghin.

— Ajunge, Lebedev, destul, destul… începu prinţul, dar o explozie de strigăte de indignare îi acoperi vorbele.

— Ba să avem iertare, prinţe, acum nu se mai poate spune că-i destul! strigă nepotul lui Lebedev, al cărui glas le acoperi pe toate celelalte. Acum trebuie pusă chestiunea pe şleau, cu toată claritatea, căci se pare că nu e prea înţeleasă. Văd că au intervenit aici elemente de şicană juridică, şi pe temeiul lor suntem ameninţaţi să fim daţi afară! Dar bine, prinţe, ne crezi aşa de proşti, ca să nu înţelegem că această chestiune nu-i deloc juridică şi că, privind-o din punct de vedere legal, n-avem dreptul să-ţi pretindem nicio ieţeaie! Adevărul e că noi ştim prea bine că dreptul stabilit de legile în vigoare e împotriva noastră,

dar mai ştim în acelaşi timp că avem de partea noastră un drept al omeniei, dreptul natural, dreptul bunului-simţ şi al conştiinţei, şi chiar dacă acest drept nu este înscris în niciuna dintre legile putrede ale mizerabilelor coduri omeneşti, un om înzestrat cu bun-simţ, un om cinstit şi de bună-credinţă trebuie să rămână cinstit şi om de omenie chiar şi atunci când este vorba de unele cazuri neinserate în coduri. Iată de ce am venit aici fără teama de a fi daţi afară (cum aţi binevoit să ne ameninţaţi, adineauri), numai pentru *că pretindem* şi nu *cerşim* pentru că am călcat regulile bunei-cuviinţe, venind la o oră atât de târzie (cu toate că nu era deloc târziu când am ajuns aici, dar ne-aţi făcut să aşteptăm în antreu); şi dacă, după cum spuneam, am intrat fără să ne temem, e numai pentru că eram siguri că vom găsi în dumneata un om cu bun-simţ, vreau să spun un om de onoare şi de conştiinţă. Da, ăsta-i adevărul, nu ne-am prezentat ploconindu-ne umili, n-am intrat ca nişte solicitatori care apelează la mila dumitale sau ca nişte pomanagii, ci am intrat cu capul sus, ca nişte oameni liberi, care, repet, nu se milogesc, ci pretind categoric (aţi auzit, noi nu cerşim, ci pretindem; notaţi bine asta!). Te întrebăm fără ocol şi cu toată demnitatea: crezi că ai dreptate în chestiunea Burdovski? Recunoşti că Pavlişcev te-a umplut de binefaceri şi poate chiar te-a scăpat de la moarte? Dacă recunoşti (ceea ce pare absolut evident), nu crezi că este cazul, sau nu ţi se pare că ar fi echitabil acum, când dispui de milioane, să-l despăgubeşti la rândul dumitale pe nefericitul urmaş al lui Pavlişcev, cu toate că poartă numele de Burdovski? Da sau nu? Dacă spui *da,* cu alte cuvinte, dacă ai ceea ce voi numiţi în limbajul vostru onoare şi conştiinţă, iar în concepţia noastră nu sunt decât bunul-simţ şi raţiunea, atunci dă satisfacţie pretenţiei noastre şi cu asta am terminat. Dă-ne satisfacţie fără rugăminţi şi fără mulţumiri din partea noastră; să nu te aştepţi la aşa ceva, pentru că nu e vorba să faci ceva pentru noi, ci pentru triumful dreptăţii. Dacă refuzi să ne satisfaci, cu alte cuvinte, dacă răspunzi *nu,* ne vom retrage îndată considerând afacerea ca şi încheiată. Dar îţi vom

spune verde în faţă, în prezenţa tuturor persoanelor de aici, că eşti un om cu orizontul îngust şi mintea încuiată; că de aici încolo n-ai nici obrazul şi nici dreptul să te numeşti om de onoare şi de conştiinţă, pentru că dreptul acesta vrei să ţi-l procuri cu un preţ prea ieftin. Am terminat. Aşa se prezintă chestiunea. Şi acum poţi să ne scoţi pe uşă afară, dacă-ţi dă mâna. Ai tot dreptul s-o faci, că doar eşti la dumneata acasă şi puterea e de partea dumitale. Dar să nu uiţi un lucru, că noi nu cerşim, ci pretindem. Nu cerşim, ci pretindem!

Rostind aceste cuvinte cu multă emfază, nepotul lui Lebedev se opri.

— Nu cerşim, ci pretindem, pretindem, pretindem!… îi ţinu isonul şi Burdovski, devenind roşu ca racul.

După ce nepotul lui Lebedev tăcu, printre musafiri se produse oarecare rumoare; se auziră chiar şi voci de protest, cu toate că, în afară de Lebedev, din ce în ce mai agitat, de parcă l-ar fi cuprins frigurile, toţi ceilalţi păreau că evită să se amestece în această afacere. (Lucru curios însă, Lebedev, care, bineînţeles, era de partea prinţului, părea totuşi mândru de elocinţa nepotului său; căci numai acesta putea fi tâlcul privirii lui extrem de satisfăcute pe care o plimbă pe feţele celor de faţă.)

— Eu cred, începu prinţul cu o voce sugrumată, eu aşa cred, domnule Doktorenko, că într-o anumită măsură dumneata ai perfectă dreptate, ba aş putea spune chiar că ai dreptate în cea mai mare măsură şi aş fi cu totul de părerea dumitale, dacă n-ar lipsi ceva din afirmaţiile dumitale. Ce anume ai omis nu mă simt în stare şi nici n-aş şti să precizez, dar pentru ca aceste afirmaţii să fie pe deplin echitabile şi adevărate le lipseşte, desigur, ceva ce-mi scapă momentan. Dar să lăsăm asta şi să revenim la chestiunea noastră. Spuneţi-mi, domnilor, pentru ce aţi publicat articolul acesta? Totul nu e decât o calomnie crasă şi în concluzie, domnilor, socot că aţi comis o mare mârşăvie.

— Daţi-mi voie!…

— Domnule!…

— Dar asta-i... asta-i... asta-i... se auziră exclamaţii din rândurile musafirilor indignaţi la culme.

— În privinţa articolului, replică Ippolit cu glasul lui strident, v-am mai spus că nici eu, nici ceilalţi nu-l aprobăm! Iată cine l-a scris, adăugă el, arătându-l pe boxer, care stătea alături de dânsul, şi l-a scris necuviincios şi agramat, în stilul său de cazarmagiu incorigibil. E un imbecil dublat de un afacerist, recunosc şi nu mă dau în lături să i-o spun oricând în faţă. Şi totuşi, într-o oarecare măsură, are şi el dreptate: publicitatea este dreptul legitim al fiecăruia şi, prin urmare, şi al lui Burdovski. Iar pentru tâmpeniile lui să răspundă el singur. Cât despre protestul pe care l-am formulat adineauri, în numele tuturor, împotriva prezenţei prietenilor dumitale, cred că e nevoie să vă explic, domnilor, că am protestat numai pentru a afirma sus şi tare dreptul nostru, căci în realitate doream chiar să asiste şi martori; adineauri, înainte de a intra aici, eram toţi patru de acord asupra acestui punct. Oricine ar fi aceşti martori, fie chiar şi prietenii dumitale, ei nu vor putea să nu recunoască dreptul lui Burdovski (având în vedere că acest drept este absolut evident şi de o exactitate matematică), şi poate tocmai de aceea este preferabil ca martorii aceştia să fie amicii dumitale; cu atât mai evident are să reiasă adevărul.

— Aşa e, am fost de acord asupra punctului acestuia, întări nepotul lui Lebedev.

— Dar dacă este aşa, dacă asta era dorinţa dumneavoastră, pentru ce adineauri aţi făcut atâta tărăboi? întrebă prinţul mirat.

— Cât despre articol, prinţe, găsi prilejul să-şi plaseze cuvântul şi Keller, însufleţindu-se teribil şi cu un aer de satisfacţie (probabil că la aceasta contribuia în mare măsură şi prezenţa doamnelor), cât despre articol, mă recunosc a fi autorul, cu toate că am fost criticat, cum aţi auzit şi dumneavoastră, de prietenul meu suferind, căruia din pricina şubredei lui sănătăţi m-am obişnuit să-i trec multe cu vederea. Eu am scris articolul şi l-am publicat, sub formă de corespondenţă, în ziarul unui bun prieten al

meu. Numai versurile nu-mi aparţin şi au fost compuse de un celebru umorist. Lui Burdovski i-am citit textul gata redactat, însă nu în întregime, şi el m-a autorizat să-l public imediat, deşi cred că veţi fi cu toţii de acord că puteam să-l public şi fără să-i cer consimţământul. Publicitatea este un drept al tuturor, nobil şi salutar. Sper că dumneata, prinţe, eşti îndeajuns de progresist pentru a nu contesta...

— Nu contest nimic, dar spune şi dumneata dacă articolul acesta nu este...

— Prea tare, vrei să spui? Bine, dar aici intervin interesele superioare ale societăţii, cred că eşti de acord cu asta, şi apoi cum e cu putinţă oare să treci sub tăcere un fapt aşa de strigător la cer? Cu atât mai rău pentru cei vinovaţi, dar binele societăţii înainte de toate. Cât despre unele inexactităţi, unele hiperbole, ca să spun aşa, înţelegi şi dumneata că ceea ce interesează în primul rând este scopul, iniţiativa; important este exemplul binefăcător pe care-l oferă, restul se poate clarifica mai târziu; şi, la urma urmei, aici contează si construcţia, stilul, aspectul umoristic, ca să zic aşa, şi, în sfârşit, toată lumea scrie în felul acesta, nu eşti de acord? Ha, ha, ha!

— Dar aţi apucat pe o cale cu totul greşită, vă asigur, domnilor! strigă prinţul. Aţi publicat articolul, presupunând că nu voi consimţi în niciun caz să-i dau satisfacţie domnului Burdovski; deci, cu scopul de a mă intimida şi într-un anumit fel de a vă răzbuna. Dar de unde ştiţi, poate că sunt hotărât să-l satisfac pe Burdovski. Uite, vă declar acum, fără înconjur, în faţa întregii asistenţe, că-l voi satisface.

— Iată, în sfârşit, o vorbă inteligentă şi nobilă, rostită de cel mai inteligent şi generos om, proclamă boxerul.

— Dumnezeule! strigă fără voie Lizaveta Prokofievna.

— Nemaipomenit! mormăi generalul.

— Daţi-mi voie, domnilor, daţi-mi voie să vă explic cum stau de fapt lucrurile, imploră prinţul. Acum cinci săptămâni, aflându-mă în localitatea Z., am primit vizita lui Cebarov, avocatul şi împuternicitul dumitale, domnule

Burdovski. În articolul dumitale, domnule Keller, i-ai făcut un portret foarte măgulitor, urmă prinţul, întorcându-se cu un zâmbet spre boxer, dar, drept să spun, el nu mi-a plăcut deloc. Am înţeles imediat că acest Cebarov a pus la cale toată afacerea asta şi, pesemne, tot el este acela care te-a îndemnat pe dumneata, domnule Burdovski, să-mi adresezi această pretenţie, abuzând de naivitatea dumitale, dacă e să vorbim pe faţă.

— N-ai dreptul... eu... nu sunt... un naiv... îngăimă Burdovski foarte agitat.

— N-aveţi niciun drept să formulaţi astfel de supoziţii, observă pe un ton povăţuitor nepotul lui Lebedev.

— E pur şi simplu jignitor! ţipă Ippolit. Este o presupunere ofensatoare, falsă şi străină de cauză!

— Scuzaţi, domnilor, scuzaţi, încercă s-o dreagă prinţul, vă rog să mă scuzaţi, am crezut că e mult mai bine să vorbim deschis şi cu toată sinceritatea, dar, mă rog, voia dumneavoastră. I-am spus lui Cebarov că, lipsind din Petersburg, îl voi însărcina de îndată pe un prieten să se ocupe de această chestiune, urmând să te înştiinţez şi pe dumneata, domnule Burdovski. Fără ocol, trebuie să vă spun domnilor, că însăşi intervenţia şi toată afacerea asta mi s-au părut chiar de la început foarte suspecte, dacă nu chiar o escrocherie, tocmai din cauză că încăpuse pe mâinile lui Cebarov... O, nu vă ofensaţi, domnilor! Pentru numele lui Dumnezeu, nu vă ofensaţi! strigă prinţul îngrozit, văzând că Burdovski dă din nou semne de agitaţie, iar prietenii lui se pregătesc şi ei să protesteze... Dacă spun că am considerat afacerea asta drept o escrocherie, nu m-am referit câtuşi de puţin la cei de faţă! Doar nu-l cunoşteam pe niciunul dintre dumneavoastră, nici numele nu vi-l ştiam pe atunci; am judecat totul numai după Cebarov; vorbesc în general, pentru că... dacă aţi şti numai cu câtă neruşinare am fost înşelat şi şantajat de când am intrat în posesia acestei moşteniri!

— Trebuie să-ţi spun, prinţe, că eşti tare naiv, îl ironiza nepotul lui Lebedev.

— Şi unde mai pui că e prinţ şi milionar! Chiar dacă ai

cu adevărat o inimă bună şi naivă, totuşi e cert că nu poţi să te sustragi efectelor legii comune, declară sentenţios Ippolit.

— Se poate, tot ce-i posibil, domnilor, se grăbi să recunoască prinţul, cu toate că nu înţeleg despre ce fel de lege comună este vorba; dar să urmez mai departe; v-aş ruga numai să nu vă formalizaţi atâta; vă jur că n-am nici cea mai mică intenţie să vă jignesc. Şi cum vine asta, domnilor? Nu poate omul să rostească o singură vorbă sinceră, că îndată vă şi oţărâţi! În primul rând, vreau să va spun că am rămas încremenit aflând de la Cebarov că există un „fiu al lui Pavlişeev" şi că fiul acesta se află în mizerie; Pavlişeev a fost binefăcătorul meu şi prietenul tatălui meu. (Ah! Pentru ce, domnule Keller, în articolul dumitale, ai scris asemenea neadevăruri despre tatăl meu? Nu a sustras niciun ban din fondul companiei sale şi n-a maltratat pe niciun subaltern, de asta sunt cu totul convins; şi nu înţeleg cum de ai putut să scrii cu mâna dumitale astfel de calomnii?) Dar afirmaţiile dumitale cu privire la Pavlişcev sunt cu totul inadmisibile; n-ai ezitat nicio clipă să-l prezinţi pe omul acesta cu sufletul atât de nobil şi mărinimos drept un afemeiat şi fluşturatic şi ai făcut-o cu atâta siguranţă şi îndrăzneală, ca şi cum spuneai lucruri adevărate, când în realitate era un om auster şi plin de virtuţi cum n-a mai fost altul pe lume! Unde mai pui că era şi un savant remarcabil; se afla în corespondenţă cu mai multe societăţi ştiinţifice şi a cheltuit sume importante pentru progresul ştiinţei. Cât despre generozitatea lui şi faptele bune pe care le-a săvârşit, o, desigur, ai avut dreptate spunând că eram pe atunci aproape idiot şi că nu eram în stare să înţeleg bine totul (trebuie să ştii însă că ruseşte vorbeam totuşi şi mă descurcam destul de bine), ceea ce nu mă poate împiedica câtuşi de puţin să apreciez acum tot ce-mi amintesc din acei ani…

— Daţi-mi voie, ţipă Ippolit; nu ţi se pare, prinţe, că devii prea sentimental? Ce rost au toate astea? Nu suntem copii. Ai vrut să treci direct la chestiune, e bine să nu uităm că ceasurile sunt aproape zece.

— Fie, fie, domnilor, se învoi numaidecât prinţul. La început am primit informaţia asta cu neîncredere, pe urmă mi-am zis că poate mă înşel şi că nu este deloc exclus ca Pavlişcev să fi avut într-adevăr un fiu nelegitim. Am fost însă profund mirat, surprins chiar, de uşurinţa cu care fiul acesta dădea în vileag secretul naşterii sale, ştiind mai ales că-şi expune mama oprobriului public. Căci Cebarov mă ameninţase încă de atunci că va publica totul...

— Ce prostie! întrerupse cu violenţă nepotul lui Lebedev.

— N-ai niciun drept... niciun drept! izbucni Burdovski.

— Fiul nu răspunde pentru faptele desfrânate ale tatălui său, iar mama nu poartă nicio vină, se aprinse din nou Ippolit.

— E un motiv mai mult, mi se pare, pentru a o cruţa... observă cu timiditate prinţul.

— Dumneata, prinţe, nu numai că eşti naiv, dar am impresia că păşeşti cu mult orice limită a naivităţii, îl luă peste picior, cu un zâmbet sarcastic, nepotul lui Lebedev.

— Şi cu ce drept, mă rog, cu ce drept?... ţipă ca din gură de şarpe Ippolit.

— Niciunul, niciunul, fireşte! se grăbi să recunoască prinţul. Aici ai dreptate, mărturisesc, s-a-ntâmplat însă fără voia mea, de aceea mi-am şi spus de îndată că nu se cade să mă las mânat de sentimentele mele personale în rezolvarea acestei chestiuni şi, de vreme ce eu singur am hotărât să mă consider dator a satisface pretenţia domnului Burdovski, în numele respectului nemărginit pe care-l păstrez memoriei lui Pavlişcev, e bine să fac asta oricum, cu alte cuvinte, indiferent dacă îl stimez sau nu pe domnul Burdovski. Dacă am atins acest subiect al chestiunii, domnilor, e numai pentru că mi s-a părut cu totul nefiresc, ca un fiu să dea în vileag secretul mamei sale... Pe scurt, iată ce m-a făcut mai cu seamă să cred că Cebarov trebuie să fie o canalie şi că el l-a instigat pe domnul Burdovski şi, inducându-l în eroare, l-a împins la această escrocherie.

— E prea de tot! E pur şi simplu revoltător! se

amestecară de-a valma glasurile musafirilor, dintre care câţiva săriră chiar în picioare.

— Asta m-a determinat să cred, domnilor, că sărmanul domn Burdovski trebuie să fie un om credul, fără apărare, foarte influenţabil, un tânăr care poate cădea uşor sub înrâurirea nefastă a unor escroci; drept care m-am simţit dator să-l ajut, aşa cum aş fi făcut-o pentru „fiul lui Pavlişcev", mai întâi smulgându-l de sub influenţa domnului Cebarov, pe urmă devenindu-i prieten şi călăuză devotată şi, în sfârşit, am hotărât să-i ofer zece mii de ruble, cu alte cuvinte, echivalentul sumei pe care după socoteala mea, Pavlişcev a cheltuit-o pentru mine...

— Cum? Numai zece mii de ruble? strigă Ippolit.

— Ei bine, prinţe, cum văd eu, nu prea eşti tare în aritmetică, sau eşti foarte tare să faci acum pe nepriceputul, îl apostrofă nepotul lui Lebedev.

— Nu accept zece mii, declară Burdovski.

— Ascultă, Antip, ce-ţi spun eu, primeşte! îl îndemnă în şoapta desluşită boxerul, aplecându-se cu vioiciune pe la spatele scaunului lui Ippolit. Primeşte deocamdată atât, pe urmă vom mai vedea.

— A-ascultă, domnule Mîşkin, vocifera Ippolit, înţelege că nu suntem nişte imbecili, cum au aerul a crede toţi musafirii dumitale. Coconetul acesta care ne priveşte cu zâmbete batjocoritoare şi, mai e şi domnul acela spilcuit (îl arătă pe Evgheni Pavlovici) pe care, bineînţeles, n-am onoarea să-l cunosc, dar despre care am auzit ceva vorbindu-se...

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, domnilor; încă o dată, nu m-aţi înţeles! întrerupse agitat prinţul. În primul rând, dumneata, domnule Keller, în articolul dumitale, ai exagerat mult importanţa averii mele; nici nu poate fi vorba de milioane, toată moştenirea nu reprezintă poate decât a opta sau a zecea parte din ceea ce vă închipuiţi voi. În al doilea rând, te înşeli când spui că întreţinerea mea în Elveţia a revenit la zece mii de ruble. Schneider primea şase sute de ruble pe an, iar pensiunea mea a fost plătită numai primii trei ani. Cât despre frumoasele

guvernante pe care Pavlişcev mi le-ar fi adus de la Paris, ele n-au existat decât în închipuirea dumitale şi constituie deci încă o calomnie. După părerea mea, suma totală care a fost cheltuită cu mine e mult mai mică de zece mii de ruble, dar m-am oprit la cifra aceasta şi, pricepi dumneata, lichidând o datorie, nu-i puteam oferi mai mult domnului Burdovski, oricât de drag mi-ar fi el, fie chiar şi dintr-un sentiment de pură delicateţe, ca să nu creadă cumva că-i trimit banii aceştia ca pe o pomană şi nu pentru achitarea unei datorii. Nu înţeleg, domnilor, cum nu vă daţi seama de acest lucru! De altfel, intenţia mea era să-l recompensez pentru toate, oferindu-i după aceea domnului Burdovski prietenia mea şi un ajutor efectiv pentru îndulcirea sorţii lui nefericite; e clar că el a fost înşelat, căci, altminteri, n-ar fi consimţit să se facă părtaş la o asemenea josnicie, cum a fost, de pildă, destăinuirea scandaloasă în privinţa mamei sale din articolul domnului Keller… în definitiv, domnilor, nu văd de ce vă supăraţi din nou? Aşa o să ajungem să nu ne mai înţelegem niciodată! De altfel, văd că am avut perfectă dreptate să trag asemenea concluzii! Chiar acum am avut dovada cea mai grăitoare că nu mă înşelasem, se străduia prinţul să-şi domolească ascultătorii, fără să-şi dea seama că vorbele lui îi iritau să mai mult.

— Cum? Ce dovadă? îl asaltară ei aproape cu spume la gură.

— Mai întâi, am putut să-mi fac acum o părere foarte lămurită despre domnul Burdovski, văd bine cum este el… E un om inocent pe care însă toată lumea îl înşală! Un om care nu ştie să se apere. De aceea, trebuie să-l tratez cu toată îngăduinţa. În al doilea rând Gavrila Ardalionovici – pe care-l însărcinasem *cu* lămurirea acestei chestiuni şi de la care n-am mai avut ştiri de multă vreme, dat fiind că am fost plecat într-o călătorie, iar după ce m-am reîntors la Petersburg am zăcut bolnav trei zile – Gavrila Ardalionovici m-a înştiinţat, de îndată ce ne-am revăzut, acum o oră, că informându-se îndeaproape de toate intenţiile lui Cebarov, dispune de dovezi precise şi

că, în concluzie, Cebarov este întocmai ceea ce am presupus eu. Ştiu, domnilor, că mulţi mă consideră un idiot. Întrucât am reputaţia unui om care îşi deschide uşor punga, Cebarov a crezut şi el că n-ar fi nicio greutate să mă pungăşească, speculând mai ales recunoştinţa pe care i-o păstrez lui Pavlişcev. Dar principalul e că... ascultaţi, vă rog, domnilor, lăsaţi-mă să sfârşesc! Principalul e că domnul Burdovski nu este fiul lui Pavlişcev! Gavrila Ardalionovici mi-a comunicat adineauri descoperirea asta, încredinţându-mă că dispune de probe incontestabile. Ei bine, cum vi se pare? E aproape de necrezut, nu-i aşa, după toate câte mi s-au înscenat până acum! Notaţi bine: dovezi absolut sigure! Eu personal încă nu sunt convins, vă asigur; pentru moment mă îndoiesc, pentru că Gavrila Ardalionovici n-a avut încă timpul să-mi dea toate amănuntele; dar că Cebarov este o canalie nu încape nici cea mai mică îndoială acum! L-a indus în eroare pe bietul domn Burdovski, v-a tras pe sfoară pe dumneavoastră, domnilor, care aţi venit să vă susţineţi prietenul (căci e limpede că el are nevoie de sprijin, înţeleg prea bine acest lucru!); a abuzat de încrederea dumneavoastră ca să vă atragă într-o afacere murdară, pentru că în fond toată încercarea aceasta nu este altceva decât şantaj şi escrocherie.

— Cum adică... escrocherie? Ce înseamnă vorba asta, că nu este, fiul lui Pavlişcev"? Cum e cu putinţă?... se auziră din toate părţile exclamaţii. Tot grupul lui Burdovski era vădit în culmea consternării.

— Poţi să-i spui altfel decât escrocherie? Din moment ce se dovedeşte că domnul Burdovski nu este „fiul lui Pavlişcev", reclamaţia lui constituie, nici mai mult nici mai puţin, o escrocherie în toată regula (dacă ar fi cunoscut, bineînţeles, adevărul!); adevărul e însă că şi el a fost înşelat! Tocmai de aceea insist asupra acestui punct ca să-l justific şi repet că naivitatea lui îl face demn de milă şi că nu poate rămâne fără sprijin, altminteri va apărea şi el ca un escroc în afacerea asta. Dar sunt convins că nu-şi dă seama de nimic! Şi eu am fost într-o asemenea situaţie

înainte de a pleca în Elveţia; bolboroseam şi eu cuvinte incoerente; vrei să-ţi exprimi gândul şi nu poţi... înţeleg asta; îl compătimesc mult pe domnul Burdovski şi-mi permit s-o spun, fiindcă şi eu sunt aproape ca dânsul şi deci mie îmi este îngăduit să vorbesc despre asta. Şi, în sfârşit, măcar că s-a lămurit acum că nu mai există niciun „fiu al lui Pavlişcev" şi că totul n-a fost decât o mistificare, eu nu-mi schimb hotărârea şi sunt gata să restitui totuşi zece mii de ruble în amintirea lui Pavlişcev. Oricum, am avut intenţia, înainte de reclamaţia domnului Burdovski, să donez banii aceştia pentru o şcoală, în memoria lui Pavlişcev, dar o voi cinsti, cred, tot aşa de bine oferindu-i cele zece mii de ruble domnului Burdovski, pentru că domnul Burdovski, chiar dacă nu este „fiul lui Pavlişcev", a fost pus oarecum în situaţia de a rămâne ca un fel de „fiu al lui Pavlişcev", fiindcă a fost şi el crunt înşelat şi a crezut sincer că este într-adevăr fiul lui Pavlişcev. Ascultaţi-l, aşadar, domnilor, pe Gavrila Ardalionovici; trebuie să punem capăt acestei neînţelegeri; nu vă supăraţi şi luaţi loc! Gavrila Ardalionovici ne va explica îndată totul, şi chiar eu, personal, mărturisesc, sunt foarte curios să aflu lucrurile în amănunt. Mi-a spus de altfel că s-a deplasat şi la Pskov pentru a o vizita pe mama dumitale, domnule Burdovski, care e în viaţă şi deci n-a murit, aşa cum te-au constrâns să scrii în acel articol... Dar luaţi loc, domnilor, luaţi loc!

Prinţul se aşeză, reuşind în sfârşit să-i facă pe însoţitorii turbulenţi ai domnului Burdovski să-şi reia locurile. În timpul ultimelor zece sau douăzeci de minute, sâcâit de repetatele întreruperi, prinţul ricase glasul şi se înfierbântase într-un grad cu totul neobişnuit pentru felul lui de a fi: vorbea repede, pasionat, căutând să-i facă pe toţi să-l asculte şi să-l înţeleagă şi, bineînţeles, a avut mai pe urmă de regretat amar unele cuvinte care-i scăpaseră în focul peroraţiei. Dacă n-ar fi fost provocat şi chiar silit să-şi iasă din fire, nu şi-ar fi permis să formuleze atât de pripit şi pe faţă unele aprecieri şi presupuneri prea hazardate şi cam indiscrete. Dar, de îndată ce se aşeză, o

sfâşietoare remuşcare îi îndurera inima. În afară de faptul că îl „jignise" pe Burdovski declarând de faţă cu martori că îl socotea atins de boala de care şi el se tratase în Elveţia, îşi mai reproşa felul brutal şi imprudent în care a procedat, oferindu-i cele zece mii de ruble, destinate şcolii, ca o pomană şi, ce e mai grav, în prezenţa lumii. „Ar fi trebuit să aştept până mâine şi să-i ofer banii aceştia între patru ochi, se gândea prinţul, iar acum te pomeneşti că-i prea târziu şi nu se mai poate repara nimic! Da, sunt un idiot, un adevărat idiot!", îşi zise el, sub apăsarea unui sentiment penibil de ruşine.

Gavrila Ardalionovici, care până atunci se ţinuse deoparte şi nu deschisese gura, veni la invitaţia prinţului lângă dânsul şi îşi începu calm şi răspicat raportul cu privire la rezultatele cercetărilor şi demersurilor întreprinse în executarea misiunii ce-i fusese încredinţată. Toate discuţiile încetară dintr-o dată. Toată lumea, şi mai ales însoţitorii lui Burdovski, ascultară cu o vădită curiozitate.

IX

— Cred că nu vei căuta să tăgăduieşti, începu Gavrila Ardalionovici, adresându-i-se direct lui Burdovski, care îl asculta surprins, privindu-l ţintă cu ochii holbaţi, cuprins parcă de panică, nu vei căuta, zic, şi nu vei voi, desigur, să tăgăduieşti serios că eşti născut la doi ani după căsătoria legitimă a respectabilei dumitale mame cu domnul Burdovski, secretar de colegiu, părintele dumitale. Data naşterii se poate dovedi cu acte, aşa încât denaturarea prea evidentă şi jignitoare atât pentru dumneata, cât şi pentru mama dumitale cu privire la acest fapt, strecurată în articolul domnului Keller nu poate fi socotită decât un joc al imaginaţiei dumnealui, are a socotit, probabil, că în felul acesta dreptul dumitale va apare mai convingător şi îţi va servi astfel interesele. Domnul Keller susţine că ţi-a citit în prealabil articolul, deşi nu în întregime... şi, fără îndoială, a omis să-ţi citească şi pasajul acesta...

— Nu i l-am citit, într-adevăr, întrerupse boxerul, dar toate datele îmi fuseseră furnizate de o persoană competentă şi...

— Pardon, domnule Keller, îl opri Gavrila Ardalionovici, dă-mi voie să vorbesc. Te asigur că va veni şi rândul articolului dumitale să fie discutat unde trebuie şi atunci vei da explicaţiile necesare; pentru moment însă, e mai bine să nu anticipăm. Cu totul din întâmplare, prin intermediul surorii mele, Varvara Ardalionovna Ptiţâna, am obţinut de la prietena ei intimă, o moşiereasă văduvă, pe nume Vera Alekseevna Zubkova, o scrisoare adresată doamnei acesteia acum douăzeci şi patru de ani de către Nikolai Andreevici Pavlişcev, care se afla pe atunci în străinătate. După indicaţiile date de Vera Alekseevna, m-am adresat apoi colonelului în retragere Timofei Feodorovici Viazovkin, rudă îndepărtată şi bun prieten pe vremuri al lui Pavlişcev. Viazovkin mi-a remis alte două

scrisori de-ale lui Nikolai Andreevici, trimise tot din străinătate. Conţinutul acestor scrisori, datele şi faptele cuprinse în ele, dovedesc matematic, absolut incontestabil, cu cea mai neîndoielnică certitudine că exact cu optsprezece luni înaintea naşterii dumitale, domnule Burdovski, Nikolai Andreevici plecase în străinătate (unde a stat trei ani neîntrerupt). Mama dumitale, după cum ştii, n-a părăsit niciodată Rusia... Nu e momentul să-ţi citesc scrisorile respective, ora fiind prea înaintată acum; mă mărginesc numai să-ţi fac cunoscut acest lucru. Dar dacă vrei, domnule Burdovski, vino la mine mâine dimineaţă cu martori (cât de mulţi vei voi) şi experţi grafologi şi mă însărcinez să-ţi dovedesc exactitatea indestructibilă a celor afirmate de mine. Aşadar, toate pretenţiile dumitale se spulberă ca fiind lipsite de orice temei şi afacerea încetează de la sine.

O mişcare generală cu freamăt de profundă emoţie se produse din nou printre cei prezenţi. Burdovski se smuci brusc de pe scaun.

— Dacă-i aşa, înseamnă că am fost înşelat, înşelat, dar nu acum de Cebarov, ci mai de mult, mai de mult, mai demult; nu am nevoi de experţi, nu vreau întâlnire, te cred şi renunţ... refuz cele zece mii de ruble... Adio...

Îşi luă şapca şi dădu scaunul la o parte ca să plece.

— Dacă poţi, domnule Burdovski, mai rămâi încă cinci minute rosti cât se poate de calm şi prevenitor Gavrila Ardalionovici. Mai am încă de adus la cunoştinţă câteva fapte de cea mai mare importanţă, mai ales pentru dumneata, în orice caz nişte lucruri foarte interesante. După părerea mea, trebuie să le cunoşti. De altfel, cred că şi pentru dumneata e mult mai bine ca în afacerea asta să se facă lumină deplină.

Burdovski îşi reluă locul tăcut, plecându-şi capul ca într-o adâncă îngândurare. După el se aşeză şi nepotul lui Lebedev, care se ridicase în picioare o dată cu prietenul său; cu toate că nu-şi pierduse nici prezenţa de spirit, nici siguranţa, părea totuşi profund contrariat. Ippolit şedea posmorât, cu un aer de tristeţe şi mirare pe faţă. Chiar în

momentul acela îl apucă un acces de tuse atât de violent, încât batista pe care o duse la gură se coloră cu pete de sânge. Keller părea cuprins de spaimă.

— Ai văzut, Antip, striga el amărât, nu-ţi spuneam eu mai zilele trecute... că poate nu eşti cu adevărat fiul lui Pavlişcev? se auziră râsete înfundate; câţiva izbucniră mai zgomotos.

— Faptul pe care-l comunici în clipa aceasta, domnule Keller, e foarte preţios, reluă Gavrila Ardalionovici. Totuşi, datele cele mai exacte de care dispun mă îndreptăţesc să afirm că domnul Burdovski, cu toate că ştia, fără îndoială, epoca naşterii lui, nu cunoştea deloc amănuntul în legătură cu şederea lui Pavlişcev în străinătate, unde domnul Pavlişcev şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii – revenind în Rusia doar pentru intervale de timp foarte scurte. În afară de aceasta, călătoria de care e vorba e un fapt prea neînsemnat pentru ca prietenii şi cunoscuţii mai apropiaţi ai lui Pavlişcev să-şi amintească de el după mai bine de douăzeci de ani; cu atât mai mult, domnul Burdovski n-avea de unde să ştie, el care nici nu era născut pe vremea aceea. Fireşte, după cum s-a văzut, n-a fost când să fie regăsite astăzi dovezile acestei călătorii. Trebuie să mărturisesc însă că probele de care dispun în această privinţă le-am obţinut cu totul întâmplător, şi se putea foarte bine să nu le obţin. De aceea, socot că domnului Burdovski şi chiar lui Cebarov le-ar fi fost aproape cu neputinţă să capete aceste informaţii, presupunând că le-ar fi venit o astfel de idee. Se pare însă că nici nu s-au gândit la o asemenea ipoteză...

— Dă-mi voie, domnule Ivolghin, îl întrerupse Ippolit iritat, ce rost mai are toată poliloghia asta (să nu fie cu supărare)? Chestiunea e limpede; în ce priveşte faptul esenţial, noi suntem de acord că aşa stau lucrurile şi vă dăm crezare; pentru ce să mai intrăm în toate amănuntele acestea penibile şi jignitoare? Vrei poate să-ţi scoţi în relief abilitatea, să faci să reiasă în faţa prinţului şi a noastră talentele dumitale de anchetator şi de detectiv? Nu cumva ai de gând să-l scuzi şi să-l justifici pe Burdovski prin aceea

că a intrat de bună-credinţă în această afacere? Dar asta-i curată neobrăzare, stimate domn! Domnul Burdovski, ar trebui să ştii, n-are nevoie nici să fie scuzat şi nici să fie justificat de dumneata! E o jignire pentru dânsul; şi aşa se află într-o situaţie destul de penibilă, ar fi trebuit să pricepi acest lucru...

— Destul, domnule Terentiev, destul, reuşi în sfârşit să-l întrerupă Gavrila Ardalionovici, linişteşte-te, nu te irita; eşti foarte bolnav, după cât se pare! Te înţeleg şi-mi pare rău pentru dumneata. În cazul acesta, dacă vreţi, am isprăvit; cu alte cuvinte, voi fi nevoit să relatez pe scurt faptele care, după părerea mea, n-ar fi inutil să fie aduse şi la cunoştinţa dumneavoastră, adăugă el, remarcând printre auditori un nou freamăt general, care putea fi luat drept semn de nerăbdare. Aş vrea să informez pe toată lumea, pe bază de probe de netăgăduit, că mama dumitale, domnule Burdovski, s-a bucurat într-adevăr de bunăvoinţa şi grija lui Pavlişcev, numai datorită faptului că era soră bună cu tânăra fată iobagă din serviciul său casnic de care el fusese îndrăgostit în prima lui tinereţe şi pe care cu siguranţa ar fi luat-o în căsătorie dacă ea n-ar fi murit subit. Am dovezi că împrejurarea aceasta este absolut reală, dar nu prea a fost cunoscută de multă lume, iar cu timpul a fost complet dată uitării. Aş putea apoi să te informez că mama dumitale, când nu împlinise încă zece ani, a fost luată sub ocrotirea domnului Pavlişcev, care s-a îngrijit de ea ca de o rudă, ocupându-se de creşterea ei şi mai târziu constituindu-i chiar şi o zestre apreciabilă; acest fapt a avut darul să neliniştească numeroasele rude ale lui Nikolai Andreevici; unii presupuneau chiar că el ar putea să se căsătorească cu tânăra lui protejată, dar adevărul este (şi în privinţa aceasta am dovezi de netăgăduit) că ajunsă la vârsta de douăzeci de ani, ea se mărită din dragoste cu un funcţionar de la serviciul cadastrului, cu domnul Burdovski. Am aici o serie de dovezi, din care reiese că tatăl dumitale, domnule Burdovski, era un om lipsit de simţ practic şi pricepere în chestiunile de afaceri; după ce a pus mâna pe cele cincisprezece mii de ruble,

zestrea mamei dumitale, s-a lăsat de serviciu ca să se apuce de afaceri, dar a fost înşelat, a pierdut tot capitalul şi, în disperare, a început să bea, din care cauză s-a îmbolnăvit şi în cele din urmă a murit, opt ani după căsătorie. Rămasă singură, în mizerie, mama dumitale (informaţia o deţin de la dânsa personal) s-ar fi prăpădit, dacă n-ar fi venit ajutorul generos al lui Pavlişcev, care-i fixase o sumă anuală de şase sute de ruble. Nenumărate alte dovezi arată apoi că el te-a îndrăgit pe dumneata şi, după cum reiese din aceste dovezi şi din mărturia mamei dumitale, te-a îndrăgit mai ales pentru că în copilărie erai gângav, slăbuţ şi bolnăvicios. (Pavlişcev, după cum am putut să mă conving pe bază de probe temeinice, a avut toată viaţa lui o înclinaţie deosebită pentru ocrotirea tuturor năpăstuiţilor sorţii, nedreptăţiţi de natura, mai ales când era vorba de copii, fapt pe care-l socot de cea mai mare importanţă pentru afacerea noastră.) În sfârşit (şi aici aş putea chiar să mă laud că am reuşit să obţin cele mai precise informaţii) – există un amănunt esenţial şi anume că, datorită ataşamentului acestuia plin de afecţiune faţă de dumneata (cu ajutorul lui ai intrat în liceu şi ţi-ai făcut studiile sub o îndrumare specială), rudele lui şi cei ai casei au început cu timpul să creadă că erai fiul său şi că tatăl dumitale n-a fost decât un soţ înşelat. Dar, amănunt vrednic de notat, ideea aceasta nu s-a răspândit decât în ultimii ani ai vieţii lui Pavlişcev, când rubedeniile lui începură să tremure pentru moştenire, când adevărul faptelor mai vechi fusese uitat şi nu se mai putea şti nimic precis. Dumneata, fără îndoială, domnule Burdovski, ai crezut la fel şi erai convins de asta. Mama dumitale, pe care am avut onoarea s-o cunosc personal, era la curent cu zvonurile acestea, dar nici până acum nu ştie (i-am ascuns şi eu acest lucru) că dumneata, fiul ei, ai crezut în temeinicia lor. La Pskov, domnule Burdovski, am găsit-o pe prea stimata dumitale mamă bolnavă şi într-o neagră mizerie, în care a căzut de la moartea lui Pavlişcev. Mi-a spus, cu lacrimi de recunoştinţă în ochi, că dumneata eşti toată nădejdea ei şi numai datorită ajutorului dumitale se

poate ţine pe lume; aşteaptă mult de la dumneata şi speră în viitoarele dumitale succese...

— Asta întrece orice măsură! izbucni cu glas tunător şi plin de nerăbdare nepotul lui Lebedev. Ce rost are, la ce bun toată povestea asta?

— E groaznic, dezgustător! se mişcă indignat din locul lui Ippolit.

Burdovski însă nu scoase un cuvânt şi nici nu se clinti măcar.

— Ce rost are? La ce bun? se prefăcu mirat Gavrila Ardalionovi – ci pregătindu-se cu viclenie să-şi încheie expunerea. Întâi şi întâi, pentru că domnul Burdovski s-a putut convinge cu acest prilej că domnul Pavlişcev s-a ocupat de el din generozitate şi nu din datorie părintească. Cel puţin e bine să reţină faptul acesta domnul Burdovski, care adineauri, după citirea articolului, l-a susţinut şi aprobat pe domnul Keller. Vorbesc astfel pentru că te consider un om cu sentimente nobile, domnule Burdovski. În al doilea rând, am dovedit că n-a fost la mijloc nicio escrocherie, nici chiar din partea lui Cebarov. E un punct foarte important chiar şi pentru mine, pentru că adineauri, în focul discuţiei, prinţul a lăsat să se înţeleagă cum că şi eu aş fi de părere că la mijloc e o afacere necurată, o escrocherie. Eu însă am ajuns la concluzia că, dimpotrivă, în această întâmplare toată lumea a fost de bună-credinţă, şi, chiar dacă Cebarov este în realitate un marc escroc, în afacerea asta pare mai mult ca un avocat şmecher, chiţibuşar şi afacerist. Cu nasul lui de vulpoi a mirosit că aici e rost de ciupeală, ba şi-o fi făcut omul socoteala că afacerea putea să-i aducă un câştig serios şi nu calculase prost; se baza, pe de o parte, pe generozitatea şi credulitatea prinţului şi uşurinţa cu care împrăştia banii, precum şi pe respectuoasa lui recunoştinţă faţă de memoria răposatului Pavlişcev, iar pe de altă parte (ceea ce e şi mai important), pe modul cavaleresc al prinţului de a-şi achita obligaţiile de onoare. Cât despre domnul Burdovski, se poate afirma că dânsul, pe de o parte, datorită unor convingeri ale sale personale, pe de altă

parte, lăsându-se antrenat oarecum de instigaţiile lui Cebarov şi ale celor din anturajul său, s-a angajat în afacerea asta fără a urmări vreun interes personal, ci mai curând pentru a sluji cauza adevărului, a progresului şi umanităţii. Pe scurt, concluzia care se impune de la sine în virtutea faptelor expuse până acum e că, în ciuda tuturor aparenţelor, domnul Burdovski este un om cu sufletul neprihănit şi, ca atare, prinţul poate acum, cu inima deschisă şi cugetul împăcat, să-i ofere prietenia şi ajutorul efectiv la care s-a referit vorbind de şcoli şi de Pavlişcev.

— Opreşte-te, Gavrila Ardalionovici, opreşte-te! strigă prinţul îngrozit de-a binelea, dar era prea târziu.

— Am spus doar, am repetat de trei ori, răcni Burdovski furios, am spus că nu vreau bani! Nu-i primesc... Ce rost are... Nu vreau... Uite aşa! Plec!

Şi dădu să plece în mare grabă, aproape fugind de pe terasă. Dar nepotul lui Lebedev îl apucă de braţ şi-i şopti ceva la ureche. Burdovski se întoarse numaidecât, scoase din buzunar un plic de format mai mare şi nelipit şi-l aruncă pe măsuţa din faţa prinţului.

— Iată banii!... Cum v-aţi permis... cum aţi îndrăznit!... Banii!

— Sunt cele două sute cincizeci de ruble pe care ai îndrăznit să i le trimiţi ca o pomană prin Cebarov, explică Doktorenko.

— În articol scrie cincizeci! strigă Kolea.

— Iartă-mă, spuse prinţul, apropiindu-se de Burdovski, am greşit. Burdovski, dar nu ţi i-am trimis ca pe o pomană, crede-mă. Şi acum m-am făcut iar vinovat... te-am jignit. (Prinţul era dezolat, părea sfârşit de oboseală şi vorbea cam incoerent.) Am vorbit de escrocherie... dar asta nu se referă la dumneata. M-am înşelat. Am spus că erai – ca şi mine... bolnav. Dar nu eşti ca mine, dumneata... dai lecţii, îţi întreţii mama. Am spus că ţi-ai ponegrit mama, dar dumneata o iubeşti, chiar ea zice... nu ştiam... Gavrila Ardalionovici nu apucase să-mi spună totul adineauri... Iartă-mă. Mi-am permis să-ţi ofer zece mii de ruble, dar am greşit; ar fi trebuit să procedez altfel, iar acum... nu se mai

poate, pentru că mă dispreţuieşti…

_ Dar aici e o adevărată casă de nebuni! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Fireşte că-i o casă de nebuni! observă cu dispreţ Aglaia.

Dar cuvintele ei se pierdură în larma generală; toată lumea vorbea tare, fiecare comenta, unii discutau, alţii râdeau. Ivan Feodorovici Epancin era în culmea indignării şi cu un aer de demnitate jignită o aştepta în capătul terasei pe Lizaveta Prokofievna. Nepotul lui Lebedev se grăbi să mai strecoare un cuvânt:

— Trebuie să recunoaştem, prinţe, că ai ştiut să te serveşti cu multă dibăcie de… boala dumitale (ca să mă exprim mai politicos); ai ştiut să oferi cu atâta abilitate prietenia dumitale şi banii, încât acum niciun om cu simţul demnităţii personale n-ar putea să-i primească. Ai făcut-o din prea multă naivitate sau din prea multă şiretenie… una din două, de altfel, dumneata o ştii mai bine.

— Daţi-mi voie, domnilor, strigă Gavrila Ardalionovici, care verificase între timp conţinutul plicului, aici sunt numai o sută de ruble, şi nu două sute cincizeci. Semnalez acest lucru, prinţe, numai ca să nu se ivească vreo neînţelegere.

— Lasă, n-are nicio importanţă, dădu prinţul din mâini, oprindu-l pe Gavrila Ardalionovici.

— Ba nu-i aşa! se agăţă numaidecât şi de asta nepotul lui Lebedev. Acest „lasă" şi „n-are importanţă" al dumitale, prinţe, este jignitor pentru noi. Noi nu ne-ascundem, ci declarăm pe faţă: da, plicul nu conţine decât o sută de ruble în loc de două sute cincizeci; dar ce, parcă nu-i totuna?…

— Fireşte că nu-i totuna, strecură la rândul său, cu un aer de nedumerire naivă, Gavrila Ardalionovici.

— Nu mă întrerupeţi, nu suntem aşa de neghiobi cum ne crezi dumneata, domnule avocat! strigă spumegând de ciudă nepotul lui Lebedev. Se-nţelege că e o diferenţă între o sută de ruble şi două sute cincizeci şi, să zicem deci, că nu-i totuna; dar important e aici principiul, ne interesează

iniţiativa, iar dacă lipsesc o sută cincizeci de ruble, nu-i decât un amănunt. Ceea ce interesează e faptul că Burdovski nu acceptă pomana dumitale, Alteţă, că ţi-o aruncă în obraz, şi, din punctul acesta de vedere, puţin importă că-s o sută de ruble sau două sute cincizeci. Burdovski a refuzat zece mii de ruble, aţi văzut doar; n-ar fi adus nici suta asta de ruble, dacă era un om necinstit! Cele o sută cincizeci de ruble a trebuit să le dea lui Cebarov pentru cheltuieli de drum, ca să se deplaseze la prinţ. Aţi putea mai degrabă să vă bateţi joc de stângăcia noastră, de nepriceperea noastră în tratarea afacerilor; de altfel, aţi făcut totul pentru a ne face de râs; dar să nu îndrăzniţi să afirmaţi că nu suntem cinstiţi. Suma de o sută cincizeci de ruble, domnule, o vom restitui prinţului, chiar dacă va trebui să adunăm ban cu ban, şi o vom întoarce cu dobândă. Burdovski e sărac, el nu dispune de milioane; or, Cebarov, după călătoria lui, şi-a prezentat nota de cheltuieli. Speram să avem câştig de cauză... Cine, în locul lui, n-ar fi procedat la fel?

— Cum cine?! exclamă prinţul Ş.

— Aici te apucă nebunia, nu altceva! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Asta aminteşte, interveni amuzat Evgheni Pavlovici, care stătuse până atunci foarte liniştit, mulţumindu-se doar să observe, faimoasa pledoarie a unui avocat care, asistându-l pe un individ acuzat de crimă (asasinase şase persoane cu scopul de a le prăda), a tras următoarea concluzie în apărarea clientului său:, E cât se poate de firesc, aşadar, ca, în mizeria în care se zbătea, clientul meu să se fi gândit să omoare aceste şase persoane! De altfel, care dintre noi, domnilor, în locul lui, n-ar fi făcut la fel?" Cam aşa ceva a spus. În orice caz, ceva foarte hazliu.

— Ajunge! izbucni deodată Lizaveta Prokofievna aproape tremurând de indignare. E timpul să isprăvim comedia asta!...

Cuprinsă de o tulburare nemaipomenită, ea îşi înălţă senmeţ capul şi cu o privire scânteietoare învălui sfidător toată asistenţa, în care fără îndoială, în momentul acela,

nu mai deosebea prietenii de duşmani. Clocotul de mânie, stăpânit cu greu atâta timp, depăşind limitele oricărei răbdări, atinsese acel punct culminant de aprigă răbufnire când o răfuială imediată devine impulsul principal al descărcării năprasnice şi omul nu caută decât persoana pe care să-şi verse focul... Toţi cei care o cunoşteau pe Lizaveta Prokofievna înţeleseră îndată că se petrecuse cu ea ceva cu totul neobişnuit. Ivan Feodorovici îi mărturisea a doua zi prinţului Ş. că, i se mai întâmplase ei să aibă asemenea crize, dar în halul în care a ajuns ieri nu prea am văzut-o; doar o dată la trei ani, dacă se mai întâmplâ, în niciun caz mai des! În niciun caz!" mai adăugă el sentenţios.

— Destul, Ivan Feodorovici! Lasă-mă! strigă Lizaveta Prokofievna. De ce-mi oferi braţul abia acum? Adineauri n-ai fost în stare să mă duci de aici; eşti doar bărbat, eşti capul familiei, datoria ta era să mă iei de urechi şi să mă scoţi, dacă, în prostia mea, aş fi refuzat să te ascult şi să te urmez. Cel puţin la fiicele tale să te fi gândit! Acum găsim noi drumul şi fără tine; pentru un an întreg ne ajunge ruşinea asta... Aşteaptă, să-i mulţumesc mai întâi cum se cuvine prinţului! Mulţumim, prinţe, pentru plăcerea pe care ne-ai făcut-o! Şi eu, proasta de mine, mă pregătisem să ascult ce mai spune tineretul nostru... Dar e o infamie, infamie! E un haos, un scandal, nici în vis nu vezi aşa ceva! Or mai fi mulţi d-ăştia, Dumnezeule?! Taci, Aglaie! Taci, Aleksandro! Nu vă amestecaţi, că nu-i treaba voastră!... Şi nu te mai învârti ca un titirez în faţa mea, Evgheni Pavlâci, că mi s-a urât de dumneata!... Aşadar, tot tu, drăguţule, le mai ceri şi iertare, se întoarse ea din nou către prinţ. Iartă-mă, vasăzică, pentru că am îndrăznit să-ţi ofer o avere"... Iar tu, zevzecule, ce ai găsit de râs? îl luă ea la rost pe nepotul lui Lebedeev. „Refuzăm, adică, cele zece mii de ruble; nu cerşim, ci pretindem!" Se face a nu şti că mâine idiotul acesta se va duce la ei să le ofere din nou prietenia şi banii! Ai să te duci, nu-i aşa? Te duci, ai? Spune, da sau nu?

— Am să mă duc, răspunse cu blândeţe şi smerenie

prinţul.

— L-aţi auzit! Pe asta te bizui, se întoarse generăleasa din nou spre Doktorenko, te şi vezi cu banii în buzunar şi de aceea faci pe grozavul, ca să ne arunci praf în ochi... Nu, dragul meu, asta s-o spui cui vrei, dar nu mie; eu una îţi văd gândurile ca în palmă şi tot jocul vostru l-am ghicit de la început!

— Lizaveta Prokofievna! se rugă prinţul ruşinat.

— Să mergem, Lizaveta Prokofievna, de mult e timpul, îl luăm şi pe prinţ cu noi, spuse zâmbind şi pe tonul cel mai calm cu putinţă prinţul Ş.

Domnişoarele stăteau deoparte, vădit consternate; Ivan Feodorovici era speriat de-a binelea; şi toată lumea, în genere, părea extrem de surprinsă. Câţiva, care se ţineau ceva mai deoparte de restul societăţii, zâmbeau pe furiş şi schimbau vorbe pe şoptite; chipul lui Lebedev exprima o supremă încântare.

— Haos şi scandal, doamnă, găseşti peste tot, observă nepotul lui Lebedev, care de altfel era vizibil contrariat.

— Dar nu de felul acesta! Nu de felul cum mi-a fost dat să văd acum, aici la voi, domnule, nu de acest fel! răspunse cu o satisfacţie răutăcioasă şi un fel de furie isterică Lizaveta Prokofievna. Dar o să mă lăsaţi odată în pace? se răsti ca la cei care încercau s-o potolească. Ei bine, dacă am ajuns până acolo, ca un avocat, cum ne-ai spus chiar acum dumneata, Evgheni Pavlâci, să declare în plin tribunal că nimic mai firesc ca cineva, împins de sărăcie, să trimită pe lumea cealaltă şase persoane, atunci să ştiţi că se apropie sfârşitul lumii, aşa ceva nu mi-a mai fost dat s-aud! Acum îmi explic totul! Parcă bâlbâitul, nevolnicul acesta, n-ar fi în stare să facă moarte de om? (Şi-l arătă pe Burdovski, care-o privea complet năucit.) Pun rămăşag că e în stare! Banii, cele zece mii de ruble ale tale, poate că nu ţi-i primeşte, şi poate chiar din motive de conştiinţă îi refuză, dar noaptea e în stare să vină să-ţi taie beregata ca să ţi-i scoată din sipet, şi tot cu conştiinţa împăcată o va face. Asta n-ar mai fi, după el, o faptă necinstită! Aici, vedeţi dumneavoastră, ar fi vorba de, un nobil impuls al

disperării", ar fi „negare" sau dracu' mai ştie ce!... Ptiu! Totul e pe dos acum, toată lumea e anapoda. Ai o fată pe care o creşti cu grijă şi deodată, în mijlocul străzii, hop! Sare într-o trăsura. „Mămico, m-am măritat mai alaltăieri cu cutărică, Karlâci sau

Ivanâci, adio!" Găsiţi că e bine aşa? E firesc, e demn de respect? Problema femeii? Uite, chiar şi mucosul ăsta (ea îl arătă pe Kolea), mai deunăzi, umbla să-mi demonstreze, cu spume la gură, că tocmai asta ar fi „problema feminină". Să zicem că maică-ta e o proastă, o incultă, oricum însă trebuie să fii om şi să te porţi cu ea ca faţă de o mamă. Şi de ce, mă rog, eraţi atât de ţanţoşi şi cu nasul pe sus când aţi intrat adineauri aici? Ce aţi vrut să arătaţi cu asta? „Păzea, adică, nu cumva să îndrăznească careva să se apropie de noi... Suntem cineva, nu glumă! Toate drepturile ni se cuvin nouă, iar tu nici măcar să crâcneşti în faţa noastră să nu te-ncumeţi! Nouă să ne dai cel mai mare respect şi toată consideraţia, cum nici nu există poate, în schimb, noi te vom trata ca pe cel din urmă lacheu!" Dumnealor caută adevărul, sunt setoşi de dreptate, dar asta nu i-a împiedicat să-l ponegrească pe omul acesta şi să-l calomnieze în modul cel mai infam într-un articol de gazetă. „Nu cerem, pretindem! Şi nu vei auzi din partea noastră niciun cuvânt de recunoştinţă, pentru că ceea ce faci o faci pentru a-ţi satisface propria conştiinţă!" Ce morală! Păi, dacă dumneata nu-i vei datora prinţului niciun fel de recunoştinţă, atunci şi prinţul, la rândul său, poate să spună că nici el nu simte niciun fel de recunoştinţă faţă de Pavlişcev, întrucât, judecând aşa, nici Pavlişcev nu făcea acte de bunătate decât pentru împăcarea propriei lui conştiinţe. Or, toată pretenţia ta ţi-o întemeiezi tocmai pe această recunoştinţă a prinţului faţă de Pavlişcev; că doar nu dumneata i-ai împrumutat bani, nu dumitale îţi datorează el; pe ce te bizuiai atunci, dacă nu pe sentimentul lui de recunoştinţă? Şi atunci cum poţi să te dezici de acest sentiment pe care-l pretinzi de la alţii? Nişte netrebnici! Acuză societatea că-i sălbatică şi lipsită de omenie pentru faptul că împroaşcă cu noroi o fată

înşelată! Păi, dacă acuzi societatea pentru acest lucru, înseamă că recunoşti vina societăţii de a-i fi pricinuit fetei aceleia o mare durere. Iar dacă acest lucru îi pricinuieşte durere, cum îţi permiţi atunci s-o dai la gazetă şi chiar tu s-o laşi la cheremul aceleiaşi societăţi fără să te gândeşti că prin sta ai s-o faci să sufere? Nebuni şi descreieraţi! Nişte vanitoşi plini de orgoliu! N-au credinţă în Dumnezeu, n-au credinţă în Hristos! Vă roade trufia şi vanitatea până într-atât, încât veţi ajunge să vă sfâşiaţi unii pe alţii, v-o prezic eu. Şi mai poate spune cineva că nu-i o sminteală şi haos, că tot ce se petrece nu-i o neruşinare? Iar, după toate, naivul acesta nu mai ştie cum să le ceară iertare! Or mai fi oare mulţi ca voi? Vă vine a râde, ai? Că m-am făcut de ruşine stând aici la palavre cu voi? Aşa este, da, nu mai e nimic de făcut, am păţit ruşinea! Iar tu, ai face bine să nu te mai hlizeşti, bezmeticule! (Se năpusti ea deodată asupra lui Ippolit.) De-abia îşi mai trage sufletul şi tot umblă să-i pervertească pe alţii. L-ai zăpăcit şi pe mucosul ăsta (îl arătă ea din nou pe Kolea); nu vorbeşte decât de tine; i-ai împuiat capul cu tot felul de baliverne; nu ai credinţă în Dumnezeu, şi pe el l-ai făcut ateu, când de fapt meriţi o păruială ca să te-nveţi minte, domnul meu! Mi-e silă de voi toţi!... Mi-e lehamite! Şi aşa, vasăzică, prinţe Lev Nikolaevici, ai să te duci mâine la ei, nu-i aşa? Te duci, ai? Mai repetă ca întrebarea, aproape sufocându-se de furie.

— Am să mă duc, Lizaveta Prokofievna.

— Atunci, nici nu vreau să te cunosc de azi înainte! făcu o mişcare bruscă, dând să plece, dar tot atât de brusc se răzgândi. Te pomeneşti că şi la păgânul ăsta ai să te duci? arătă ea spre Ippolit. Şi ce te tot holbezi la mine, rânjind prosteşte! ţipă ea cu un glas nefiresc şi se repezi deodată spre tânărul bolnav, al cărui zâmbet batjocoritor o scotea din sărite.

— Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! se auziră în acelaşi timp, din toate părţile, mai multe glasuri.

— *Maman,* e o ruşine! strigă Aglaia.

— Nicio grijă, Aglaia Ivanovna, o asigură cu mult calm

Ippolit, în timp ce generăleasa îl apucase de braţ şi, fără să ştie nici ea de ce, îl strângea cu putere; înfiptă în faţa lui, nu-şi luă privirea furioasă de pe faţa tânărului. Nicio grijă, mama dumitale îşi va da seama numaidecât că nu se cade să se năpustească aşa asupra unui muribund... sunt gata să explic pentru ce râdem... aş fi încântat să mi se îngăduie...

Un acces violent de tuse, care ţinu un minut întreg, îl împiedică să-şi isprăvească fraza.

— Trage să moară, dar gura tot nu-i tace! strigă Lizaveta Prokofievna, eliberând braţul lui Ippolit şi uitându-se cu groază cum îşi şterge sângele care-i venise pe gură. Ce să mai vorbeşti? Du-te mai bine de te culcă.

— Asta am să şi fac, răspunse încet, cu o şoaptă răguşită, Ippolit; cum ajung acasă, mă întind în pat... Ştiu prea bine că nu mi-au mai rămas de trăit mai mult de cincisprezece zile. Chiar B. mi-a spus-o săptămâna trecută... De aceea, dacă-mi îngăduiţi, aş vrea să spun câteva cuvinte înainte de a-mi lua rămas-bun.

— Ce, ai înnebunit? Ia lasă prostiile! Acum trebuie să te îngrijeşti, nu să ţii discursuri. Du-te, du-te şi te culcă! strigă Lizaveta Prokofievna speriată.

— Dacă mă culc, s-a terminat, nu mă mai scol, răspunse Ippolit cu un zâmbet şters; chiar ieri am vrut să mă pun în pat pentru a nu-l mai părăsi, dar am amânat pentru o zi-două, cât timp mă mai ţin încă pe picioare!... Am amânat ca să vin astăzi aici, cu ei... Numai că sunt tare obosit... fără putere...

— Şezi jos, şezi pe scaun, de ce stai în picioare? se nelinişti Lizaveta Prokofievna şi-i dădu chiar ea un scaun.

— Vă mulţumesc, reluă el cu blândeţe, aşezaţi-vă şi dumneavoastră în faţa mea, să mai stăm de vorbă... Trebuie neapărat să stăm de vorbă, Lizaveta Prokofievna, acum ţin la asta... urmă Ippolit, zâmbindu-i din nou generălesei. Gândiţi-vă că mă aflu pentru ultima oară astăzi la aer curat, în mijlocul naturii, şi printre oameni, printre cei vii, iar peste două săptămâni – sub pământ. Cu alte cuvinte, parcă mi-aş lua rămas-bun de la oameni şi de

la natură. Nu sunt prea sentimental şi totuşi, închipuiţi-vă, sunt foarte mulţumit că totul s-a întâmplat aici, la Pavlovsk, cel puţin, în mijlocul naturii, vezi arborii înverziţi.

— Nu, nu se poate, amânăm convorbirea pentru altă zi, se alarmă mai mult Lizaveta Prokofievna; ai febră mare. Adineauri zbierai, ţipai ca din gură de şarpe, iar acum de-abia îţi tragi sufletul, te'năbuşi!

— Lăsaţi că-mi revin îndată, numai să mă odihnesc puţin. Pentr ce nu voiţi să-mi satisfaceţi ultima dorinţă?... Ştiţi, de multă vreme nădăjduiam să vă cunosc, Lizaveta Prokofievna; am auzit atâtca despre dumneavoastră... de la Kolea; e aproape singurul om care nu m-a părăsit... Sunteţi o femeie originală, o femeie excentrică, m-am convins şi eu acum... Ştiţi că v-am şi îndrăgit puţin?

— Doamne-Dumnezeule, şi eu care eram cât pe ce să-l lovesc!

— V-a împiedicat Aglaia Ivanovna, dacă nu mă înşel? E fiica dumneavoastră Aglaia Ivanovna, nu-i aşa? E atât de frumoasă, că adineauri, intrând aici, am recunoscut-o imediat, cu toate că n-o văzusem niciodată. Lăsaţi-mă, cel puţin, să admir pentru cea din urmă oară în viaţă frumuseţea ei, spuse Ippolit cu jenă, schiţând un zâmbet chinuit. Uite, şi prinţul e aici, şi soţul dumneavoastră, şi întreaga societate. De ce refuzaţi să-mi satisfaceţi cea din urmă dorinţă?

— Un scaun! porunci Lizaveta Prokofievna, dar fără să mai aştepte, luă unul şi se aşeză în faţa lui Ippolit. Kolea, i se adresă ea poruncitor, ai să-l duci chiar acum acasă, iar mâine vin şi eu negreşit...

— Dacă-mi daţi voie, i-aş cere prinţului o ceaşcă de ceai... Mă simt tare ostenit. Ştiţi ce trebuie să facem, Lizaveta Prokofievna? Aţi vrut, mi se pare, să-l invitaţi pe prinţ să ia ceaiul la dumneavoastră. Rămâneţi mai bine aici, să petrecem seara împreună, şi cu siguranţă prinţul ne va oferi la toţi câte o ceaşcă de ceai. Iertaţi-mă că vorbesc astfel... Dar vă cunosc, sunteţi bună, prinţul e bun şi el... suntem cu toţii nişte oameni extrem de buni, buni

până la ridicol.

Prinţul începu să se agite; Lebedev ieşi în mare grabă, urmat de Vera.

— Fie, hotărî autoritar generăleasa, vorbeşte, dar nu prea tare şi fără să te aprinzi. M-ai înduioşat, zău aşa... Prinţe! La drept vorbind, n-ai merita să beau ceai la tine, dar fie, am să rămân, numai să ştiţi că n-am de gând să cer scuze de la nimeni! De la nimeni, e absurd!... De altfel, pentru ocara pe care ţi-am făcut-o, prinţe, iartă-mă – dacă vrei, bineînţeles! Eu nu reţin pe nimeni, adăugă deodată, adresându-se cu un aer mânios bărbatului şi fiicelor sale, ca şi cum le-ar fi reproşat ceva; pot să mă întorc acasă şi singură...

Dar n-o lăsară să isprăvească. Veniră în grabă cu toţii în jurul ei. Prinţul îmbia pe toată lumea să mai rămână să ia ceaiul, scuzându-se că nu se gândise mai înainte la asta. Până şi generalul deveni extrem de amabil, murmurând câteva cuvinte de politeţe şi întrebând-o grijuliu pe Lizaveta Prokofievna dacă nu-i era frig pe terasă. Puţin a mai trebuit ca să-l întrebe şi pe Ippolit „dacă era de multă vreme la Universitate", dar se abţinu. Evgheni Pavlovici şi prinţul Ş., îşi recăpătară dintr-o dată buna dispoziţie şi amabilitatea. Adelaida şi Aleksandra păreau încă mirate, deşi pe feţele lor se citea acum mulţumirea; pe scurt, toţi păreau foarte bucuroşi că, în sfârşit, criza de nervi a Lizavetei Prokofievna trecuse. Numai Aglaia continua să fie posomorâtă, aşezându-se retrasă mai la o parte. Toţi ceilalţi musafiri au rămas şi ei; nimeni nu voi să se retragă, nici chiar generalul Ivolghin. Dar Lebedev îi şopti în treacăt câteva cuvinte, care se vede treaba că nu-i prea plăcură, căci se ascunse imediat într-un colţ. Prinţul îi adresă aceeaşi invitaţie şi lui Burdovski, rugându-l să rămână împreună cu însoţitorii săi la ceai. Drept răspuns, ei murmurară ceva printre dinţi, pretextând că-l vor aştepta pe Ippolit şi, separându-se de restul societăţii, se aşezară în colţul cel mai îndepărtat al terasei. Ceaiul fusese probabil de mult pregătit la Lebedev pentru membrii familiei, deoarece fu servit aproape imediat.

Pendula din casă bătu ora unsprezece.

X

După ce-şi muie buzele în ceaşca pe care i-o oferise Vera Lebedeva, Ippolit o puse pe masă şi-şi plimbă ochii jur-împrejur. Părea foarte încurcat, aproape ruşinat.

— Vedeţi, Lizaveta Prokofievna, spuse el cu o grabă ciudată, ceştile acestea de porţelan de cea mai fină calitate nu se scot niciodată din bufetul lui Lebedev, le ţine închise cu cheia; i le-a adus soţia ca zestre; acum însă ni s-a servit ceai în ele; e în onoarea dumneavoastră, bineînţeles, atât de fericit se simte el... Voi să mai adauge ceva, dar nu găsi cuvinte.

— S-a fâstâcit, mă aşteptam la asta! zise deodată Evgheni Pavlovici la urechea prinţului. Semn rău, nu-i aşa? Parcă-l văd acum că de ciudă îi trânteşte Lizavetei Prokofievna vreo necuviinţă care s-o scoată iarăşi din sărite.

Prinţul îl privi întrebător.

— Nu te temi de vreo măgărie? Continuă Evgheni Pavlovici. Drept să-ţi spun, nici eu; ba chiar aş dori să se-ntâmple; nu de altceva, dar n-ar fi deloc rău ca simpatica noastră Lizaveta Prokofievna să primească o lecţie chiar astăzi, imediat; nici nu mă gândesc să plec înainte de a asista la o scenă ca asta. Dar ce ai? Nu te simţi bine?

— Lasă asta, vreau să ascult. Da, nu prea mă simt bine, răspunse distrat, pierzându-şi răbdarea, prinţul. Auzise pronunţându-i-se numele; Ippolit vorbea de el.

— Nu credeţi? spunea Ippolit cu un râs nervos, aproape isteric. E şi natural să fie aşa; o să vedeţi însă că prinţul nu se va îndoi o clipă şi nici nu se va mira deloc.

— Auzi, prinţe? întrebă Lizaveta Prokofievna, întorcându-se către el. Auzi?

Toată lumea râdea. Lebedev se strecură grăbit lângă generăleasa, învârtindu-se cu neastâmpăr în faţa ei.

— Pretinde că măscăriciul ăsta, proprietarul tău... şi-a

dat şi el obolul la ticluirea articolului pe care l-am ascultat adineauri şi unde te-au încondeiat aşa de frumos. I-a dat o mână de ajutor domnului acestuia, autorului…

Prinţul aruncă o privire uluită spre Lebedev.

— Pentru ce nu spui nimic? îl apostrofa Lizaveta Prokofievna bătând din picior.

— Ce să spun, murmură prinţul, uitându-se mereu la Lebedev, acum văd şi eu că într-adevăr aşa este.

— E adevărat? îl întrebă ea iute pe Lebedev.

— Purul adevăr, Excelenţă! declară acesta ferm şi hotărât, fără cea mai mică sfială, ducând mâna la inimă.

— Şi încă te mai şi lauzi! strigă generăleasa, aproape să sară în sus la auzul acestui răspuns.

— Sunt un nemernic, un nemernic! murmură Lebedev, lăsându-şi capul tot mai jos şi lovindu-se cu pumnii în piept.

— Ei, şi ce mare merit, mă rog, că te recunoşti un nemernic? Crezi că e de ajuns să spui: sunt un nemernic şi ai şi scăpat de încurcătură. Şi nu ţi-e ruşine, prinţe, să te însoţeşti cu astfel de oameni? Ţi-am mai spus doar! Să ştii că n-am să ţi-o iert niciodată!

— Prinţul o să mă ierte, spuse smerit şi cu multă convingere Lebedev.

— Numai dintr-o nobilă pornire, doamnă! interveni neaşteptat, cu glas răsunător, Keller, care îşi părăsi deodată locul şi se apropie de Lizaveta Prokofievna. Numai şi numai dintr-o pornire nobilă şi numai ca să nu trădez un prieten compromis n-am amintit adineauri nimic de amestecul lui, cu toate că tot el îl îndemna pe prinţ să ne dea pe scări afară, după cum aţi auzit şi dumneavoastră. Ca să restabilim adevărul, declar că m-am adresat într-adevăr lui şi că i-am plătit şase ruble, dar nu ca să-mi îndrepte stilul, ci ca să mă informeze asupra unor fapte care, în mare parte, îmi erau necunoscute şi în privinţa cărora îl consideram o persoană competentă. Cât despre ghetre, pofta de mâncare la pensiunea profesorului elveţian, cifra de cincizeci de ruble în loc de două sute cincizeci, în sfârşit, tot ansamblul acesta de detalii îi

aparţine exclusiv lui, pentru care a şi primit cele şase ruble; în ceea ce priveşte stilul însă, vă asigur că n-are niciun merit.

— Vreau să precizez, îl întrerupse Lebedev cu o grabă febrilă şi glas onctuos, provocând un nou val de râsete, că am revăzut şi îndreptat numai prima parte a articolului; pe la mijloc însă, n-am căzut de acord şi ne-am certat în privinţa unui punct, aşa că n-am mai revăzut şi partea a doua. De aceea, frazele agramate de acolo (Şi sunt destule!) rog să nu-mi fie atribuite…

— Uite ce-l doare pe dumnealui! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Daţi-mi voie să vă întreb: când a fost retuşat articolul acesta? întrebă Evgheni Pavlovici, adresându-se lui Lebedev.

— Ieri dimineaţă, răspunse Keller. Am avut o întrevedere şi ne-am angajat pe cuvânt de onoare să păstrăm secretul.

— Cam în acelaşi timp se linguşea pe lângă tine şi te asigura de devotamentul lui. Ce oameni! Nu mai am nevoie de cărţile tale, să nu mi-l mai aduci pe Puşkin al tău, şi fiica ta să nu-mi mai calce pragul!

Lizaveta Prokofievna voia tocmai să se ridice, când, văzându-l pe Ippolit că râde, se răsti mânioasă:

— Aşa, vasăzică, ai vrut să-ţi baţi joc de mine?!

— Ferească sfântul, replică el cu un zâmbet forţat, dar trebuie să spun că mă uimeşte mai ales felul dumneavoastră original de a fi, cu totul ieşit din comun, Lizaveta Prokofievna; mărturisesc sincer, înadins l-am dat de gol pe Lebedev, pentru că ştiam ce efect va avea dezvăluirea mea asupra dumneavoastră, numai asupra dumneavoastră, căci prinţul îl va ierta cu siguranţă, dacă nu l-a şi iertat… ba poate că i-a găsit în gând şi o scuză, nu-i aşa, prinţe?

Gâfâia, pe măsură ce creştea ciudata lui înflăcărare.

— Ei şi?… făcu mânioasă generăleasa, surprinsă de tonul lui. Ce vrei să spui cu asta?

— Şi despre dumneavoastră am auzit povestindu-se

multe lucruri de acest fel... mi-au făcut mare plăcere... am început să vă stimez foarte mult... continuă Ippolit.

Aşa cum vorbea el acum, părea că una spune şi altul îi e gândul şi cu aceleaşi cuvinte ar fi vrut, de fapt, să spună cu totul altceva. Vorbea cu o nuanţă de ironie, dar, în acelaşi timp, era extrem de agitat, se uita bănuitor împrejurul lui, se încurca şi pierdea în tiece moment şirul ideilor. Toate acestea, unite cu paloarea chipului său de tuberculos, cu strălucirea febrilă a ochilor şi privirile lui halucinante, atrăgeau, bineînţeles, din ce în ce mai mult atenţia tuturor.

— Ar fi trebuit, de altfel, să mă mire tare faptul, deşi (mărturisesc) nu cunosc deloc lumea: nu numai că aţi rămas adineauri într-o societate atât de compromiţătoare pentru dumneavoastră, societatea unor oameni cum suntem noi, prietenii mei şi cu mine, dar le-aţi lăsat şi pe domnişoarele acestea să asiste la discutarea unui caz atât de scandalos, însă cred că ele au avut prilejul să cunoască multe lucruri din romanele citite. De altfel, poate că mă-nşel... căci mă cam încurc, dar, în tot cazul, cine, în afară de dumneavoastră, ar fi putut... la cererea unui băieţandru (ei da, a unui băieţandru, recunosc) să-şi petreacă seara aici, cu el şi cu ceilalţi... să asculte tot... ca să-i fie apoi ruşine a doua zi... (îmi dau seama, de altfel, că nu mă exprim bine). Apreciez gestul acesta şi-mi exprim tot respectul, deşi pe faţa Excelenţei sale, soţul dumneavoastră, se citeşte limpede că toate astea îi sunt extrem de neplăcute... Hi, hi! râse el, încurcându-se definitiv şi deodată fu cuprins de un nou acces de tuse care, vreme de două minute, nu-l mai lăsă să vorbească.

— Poftim, şi-a pierdut respiraţia! observă tăios şi cu răceală Lizaveta Prokofievna, privindu-l pe bolnav cu o curiozitate severă. Ei bine, dragă băiete, să isprăvim odată. Ajunge!

— Dă-mi voie să-ţi atrag atenţia la rândul meu, domnule, începu deodată Ivan Feodorovici pe un ton enervat, că nevastă-mea se află aici la prinţul Lev Nikolaevici, prietenul şi vecinul nostru, şi că în tot cazul nu dumitale ţi-e dat, tinere, să judeci faptele Lizavetei Prokofievna şi nici

nu ţi-e îngăduit să exprimi, în prezenţa mea, părerea pe care o ai despre expresia feţei mele. Aşa să ştii. Şi dacă nevasta mea a rămas aici, continuă el cu o enervare crescândă, a făcut-o mai degrabă de mirare, domnule, şi dintr-o curiozitate explicabilă, pentru a vedea nişte tineri din ziua de azi cu vederi foarte ciudate. Şi cu personal am rămas aici, aşa cum mă opresc uneori în stradă, ca să mă uit la ceva... ca la... ca la... ca la...

— Ca la o raritate, îi veni în ajutor Evgheni Pavlovici.

— Exact, reluă Excelenţa sa, fericit că poate ieşi din încurcătură, întocmai ca la o raritate. În orice caz însă, mi se pare foarte ciudat şi mâhnitor, dacă este corect gramatical să mă exprim aşa, faptul că dumneata, tinere, n-ai înţeles că Lizaveta Prokofievna a rămas cu durnneata pentru că eşti bolnav – dacă într-adevăr eşti pe moarte – dintr-un sentiment de milă, ca să zic aşa, deşteptat de vorbele dumitale jalnice, domnule, şi că numele ei, calităţile, poziţia ei socială o pun la adăpost de orice necuviinţă... Lizaveta Prokofievna, isprăvi generalul, roşu-stacojiu de mânie, dacă vrei să plecăm să ne luăm rămas-bun de la prea bunul nostru prinţ şi...

— Mulţumesc pentru lecţie, domnule general, îl întrerupse cu o gravitate neaşteptată Ippolit, privindu-l gânditor.

— Să mergem, *maman,* ce mai aşteptăm? spuse cu mânie şi cu nerăbdare în glas Aglaia, ridicându-se ostentativ de pe scaun.

— Încă două minute, dacă-mi dai voie, dragă Ivan Feodorovici rosti cu demnitate Lizaveta Prokofâevna, mi se pare că are febră mare şi delirează; se cunoaşte după ochi; nu-l putem lăsa aici în halul acesta. Lev Nikolaevici, n-ar putea să rămână la dumneata peste noapte, ca să nu fie nevoit să plece acum la Petersburg? *Cher prince,* nu te plictiseşti? se adresă ea într-o doară prinţului Ş. Apropie-te, Aleksandra, ţi s-a cam zburlit părul, draga mea.

Netezi părul fiicei sale, deşi nu era nevoie, pe urmă o sărută; se vede că numai pentru asta o şi chemase.

— Vă credeam în stare să înţelegeţi ideile înaintate...

reluă Ippolit, revenindu-şi din îngândurare. Da, iată ce voiam să spun, se învioră el deodată cu bucuria omului care şi-a amintit subit de ceva. Burdovski vrea sincer să-şi apere mama, nu-i aşa? Când colo, reiese că el e acela care-o face de râs. Prinţul vrea să-i vină în ajutor lui Burdovski; îi oferă deschis şi cu toată sinceritatea, o dată cu prietenia lui, şi o considerabilă sumă de bani; e singurul dintre noi toţi, poate, care nu-l dispreţuieşte, şi totuşi, iată-i, unul în faţa celuilalt – ca doi duşmani... Ha, ha, ha! Cu toţii îl dispreţuiţi pe Burdovski pentru atitudinea lui urâtă, după părerea vostră, faţă de maică-sa, nu-i aşa? Aşa-i? Aşa-i? Spuneţi! Vă place grozav ca totul să pară frumos, distins; numai asta vă interesează, nu-i aşa? (Bănuiam de mult că ţineţi numai la asta!) Ei bine, să ştiţi că poate niciunul dintre voi nu şi-a iubit mama aşa cum o iubeşte Burdovski! Dumneata, prinţe, ştiu că i-ai trimis în ascuns bani mamei lui Burdovski prin intermediul lui Ganecika. Şi uite, fac prinsoare, urmă el cu un hohot de râs isteric, că acum Burdovski te acuză de indelicateţe şi te consideră rău că nu ai fost respectuos faţă de mama lui! Sunt sigur că aşa este! Ha, ha, ha!

Din nou răsuflarea i se opri în gât şi începu să tuşească.

— Ei, gata! Ai spus tot! Acum du-te şi te culcă, ai friguri, îl îndemnă nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, privindu-l cu îngrijorare pe bolnav. O, Doamne! Tot mai vorbeşte!

— Dumitale îţi vine să râzi, mi se pare. Pentru ce râzi întruna de mine? Am observat că tot timpul mă ironizezi! îi spuse Ippolit, pornit pe ceartă, lui Evgheni Pavlovici, care, într-adevăr, râdea cu poftă.

— Voiam numai să te întreb, domnule... Ippolit... scuză-mă, ţi-am uitat numele de familie.

— Domnul Terentiev, interveni prinţul.

— Da, Terentiev. Îţi mulţumesc, prinţe, adineauri a fost pronunţat, dar nu l-am reţinut... Voiam să te întreb, domnule Terentiev, dacă te-ai exprimat vreodată cum că ţi-ar fi de ajuns să-i vorbeşti mulţimii un sfert de oră numai, oriunde, fie chiar şi de la o ferestruică, pentru ca să-i convingi îndată pe oameni şi să-i faci să te urmeze?

— E foarte posibil să mă fi exprimat astfel... răspunse Ippolit, căutând să-şi aducă aminte. Ba am vorbit, fireşte, mi-aduc aminte precis!... adăugă el repede, însufleţindu-se din nou şi aţintindu-şi ferm privirea în ochii lui Evgheni Pavlovici. Ei, şi ce-i cu asta?

— Absolut nimic; am întrebat numai aşa, ca să ştiu.

Evgheni Pavlovici tăcu, dar Ippolit continuă să se uite la dânsul ţintă, într-o aşteptare încordată.

— Ei bine, tot n-ai isprăvit? îl apostrofă Lizaveta Prokofievna pe Evgheni Paviovici. Isprăveşte mai repede, drăguţule, că e timpul să se culce; sau poate nu ştii cum să termini! Clocotea de indignare.

— Aş vrea să adaug doar atât, reluă zâmbind Evgheni Pavlovici, ca tot ce-au spus aici prietenii dumitale, domnule Terentiev, şi tot ce-ai expus dumneata personal cu un talent absolut de netăgăduit se reduce, după părerea mea, la teza care proclamă triumful dreptului înainte de toate, şi independent de orice, ba chiar excluzând tot restul, şi poate chiar înainte de a se cerceta şi a se şti în ce anume constă acest drept? Nu ştiu, poate că mă înşel?

— Te înşeli, desigur; de fapt, nici nu te înţeleg... şi mai departe? Din colţul terasei se auzi o rumoare. Nepotul lui Lebedev mormăi ceva nedesluşit.

— Aproape c-am isprăvit, răspunse Evgheni Pavlovici. Voiam să spun numai că de la teza aceasta se poate sări foarte uşor la dreptul forţei, adică direct la dreptul pumnului şi al bunului-plac personal, conform principiului „Aşa vreau, aşa fac". Principiu la care, de altfel, foarte frecvent s-a recurs în lume. Nu a preconizat Proudhon dreptul forţei? În timpul războiului din America, mulţi liberali dintre cei mai progresişti s-au declarat în favoarea plantatorilor pentru motivul că negrii, fiind negri, rasă inferioară celei albe, dreptul forţei le aparţine albilor...

— Ei şi?

— Cu alte cuvinte, dumneavoastră nu negaţi dreptul forţei?

— Mai departe!

— Cel puţin sunteţi consecvenţi; voiam numai să observ

că de la dreptul forţei la dreptul tigrilor şi al crocodililor sau chiar la Danilov şi la Gorski nu-i decât un pas.

— Nu ştiu; mai departe?

Ippolit aproape că nici nu-l mai asculta pe Evgheni Pavlovici şi chiar dacă-i spunea *Ei şi? Mai departe!* Părea că o face mai mult în virtutea unei vechi deprinderi în felul lui de a discuta şi nu din atenţie sau din curiozitate.

— Mai departe nimic... asta-i tot.

— Să ştii că nu mă supăr pe dumneata, încheie cu totul neaşteptat Ippolit şi, fără să-şi dea seama probabil de tot ce făcea. Îi întinse înâna cu acelaşi zâmbet pe buze.

Evgheni Pavlovici rămase mirat de acest gest, dar se grăbi să-i strângă mâna cu aerul cel mai serios din lume, ca şi cum ar fi primit iertarea.

— N-aş putea să nu adaug, spuse el cu acelaşi ton de consideraţie echivocă, mulţumirile mele pentru bunăvoinţa cu care m-ai lăsat să-ţi vorbesc, dat fiind că liberalii noştri, după cum am avut rilejul să mă conving de nenumărate ori, nu îngăduie niciodată ltuia să aibă păreri proprii şi răspund imediat preopinentului lor cu

Injurii, dacă nu chiar şi cu argumente mai tari...

— Remarca dumitale e perfect adevărată, întări generalul Ivan Feodorovict; apoi, încrucişându-şi mâinile la spate şi căscând de plictiseală şi necaz, se duse să-şi reia locul, mai la o parte, lângă scara de ieşire.

— Ei, haide, ţi-ajunge acum, îi spuse deodata Lizaveta Prokofievna lui Evgheni Pavlovici, mi s-a urât cu voi...

— Da, e timpul, se ridică brusc şi speriat parcă Ippolit, rotindu-şi înjur privirea îngrijorată, v-am reţinut; voiam să vă spun tot... credeam că totul... pentru ultima oară... N-a fost decât o fantezie...

Se vedea că era într-o stare de adevărat delir, din care se mai smulgea din când în când pentru câteva momente; şi atunci, cuprins de o înflăcărare trecătoare, debita frânturi de idei din mulţimea gândurilor pe care le frământase şi le formulase în fraze de mult învăţate, pe patul de suferinţă, în nesfârşitele ceasuri de singurătate şi insomnie.

— Aşadar, adio! rosti el tăios. Credeţi că mi-e uşor să vă zic „adio"? Ha, ha! îşi bătu el joc cu necaz de propria-i întrebare *stângace,* înfuriindu-se parcă pentru faptul de a nu fi izbutit să exprime ceea ce dorea. Urmă apoi cu glas strident: Excelenţă, am onoarea să vă invit la înmormântarea mea, dacă, bineînţeles, veţi binevoi s-o onoraţi cu prezenţa dumneavoastră, şi... pe toată lumea, domnilor, pe toţi vă invit împreună cu generalul!...

Apoi izbucni din nou în râs; era însă râsul unui om dement. Lizaveta Prokofievna, speriată, se apropie de dânsul şi-l apucă de braţ. El o privi ţintă, *cu* acelaşi râs batjocoritor, care părea să fi încremenit pe faţa-i răvăşită de boală.

— Ştiţi c-am venit aici anume ca să văd copacii? Iată-i... (Şi arată cu mâna spre copacii din parc.) Găsiţi ceva caraghios în asta? Nu-i aşa că nu e deloc caraghios? o întrebă el grav pe Lizaveta Prokofievna şi deodată iar căzu pe gânduri; în clipa următoare însă, înălţă capul, ca şi cum ar fi căutat cu privirea pe cineva. Îl căuta pe Evgheni Pavlovici care rămăsese în acelaşi loc, chiar în dreapta foarte aproape de el. Dar Ippolit uitase de asta şi acum îşi plimba privirea asupra tuturor. A, n-ai plecat! spuse el când dădu în sfârşit cu ochii de el. Adineauri ai făcut mare haz de faptul că m-aş fi gândit să ţin un discurs de un sfert de ceas la fereastră... Dar ştii dumneata că am trăit mai mult decât ar arăta cei optsprezece ani ai mei? Am stat atâta timp ţintuit la pat, am privit atâta pe fereastra aceea şi m-am gândit atâta la toate şi despre toţi... încât... Un mort n-are vârstă, o ştiţi. Îmi spuneam asta săptămâna trecută, deşteptându-mă în toiul nopţii. Ştiţi de ce vă este frică cel mai mult? Vă temeţi mai ales de sinceritatea noastră, chit că ne dispreţuiţi! Şi gândul acesta mi-a venit tot atunci, în noaptea aceea de veghe, cu capul pe pernă... Aţi crezut cumva că am vrut să-mi bat joc de dumneavoastră adineauri, Lizaveta Prokofievna? Nu, asemenea gând era departe de mine; dimpotrivă, am vrut să vă aduc elogii... Kolea mi-a spus că prinţul vă consideră drept un copil... asta e bine, e frumos... Dar ce voiam să

mai spun... îşi acoperi faţa cu mâinile, încercând să-şi adune gândurile. Da. Asta era. Adineauri, când aţi vrut să plecaţi, mi-a trecut prin gând: pe oamenii aceştia, care sunt aici, n-o să-i mai văd niciodată, niciodată! E pentru ultima oară că mai văd copaci; de acum înainte, nu mai rămâne decât un zid de cărămidă roşie, zidul casei Meyer... din faţa ferestrei mele... Ei bine, spune-le asta... încearcă să le spui: iată o fată frumoasă... doar eşti un mort, prezintă-te aşa, spune-le că „unui cadavru îi este îngăduit să spună orice"... şi că nu mai e niciun pericol ca prinţesa Maria Alekseevna să-l împroaşte cu bârfa ei, ha, ha, ha... Cum, nu vă vine să râdeţi. Întrebă el, plimbându-şi neîncrezător privirea pe feţele celorlalţi. Stând mereu cu capul pe pernă, mi-au venit multe idei... Am ajuns la convingerea că natura îşi cam râde de noi, oamenii. Adineauri spuneaţi că sunt ateu, dar ştiţi că natura aceasta... Pentru ce râdeţi iar? Sunteţi de o cruzime nemaipomenită! spuse el deodată, priviri" du-i pe cei din jur cu o expresie de amarnică dojana. Să ştiţi însă că nu l-am pervertit pe Kolea, isprăvi el cu alt ton, de astă dată grav, amintindu-şi parcă din nou imputările lor.

— Nimeni, nimeni nu râde de tine aici, linişteşte-te! se frământă Lizaveta Prokofievna adânc mişcată. Mâine are să vină un alt doctor să te vadă; celălalt s-a înşelat; dar aşază-te, abia te ţii pe picioare! Aiurezi... Ah! Ce ne facem acum cu el! strigă ea speriată, silindu-l să se aşeze iar în fotoliu.

O lacrimă se prelinse pe obrazul Lizavetei Prokofievna. Văzând aceasta, Ippolit rămase uluit; ridică mâna şi o întinse sfios spre obrazul ei, atingând cu degetul stropul de lacrimă. Un zâmbet copilăros îi lumină faţa.

— Eu... începu el înviorat, nu ştiţi cât vă... îmi vorbea mereu de dumneavoastră cu atâta entuziasm, uite, el, Kolea... îmi place entuziasmul lui. Nu l-am pervertit! Numai pe el îl cruţ din atâta lume... aş fi vrut să-i las pe toţi în pace, pe toţi, dar n-a mai rămas nimeni, nimeni... Voiam să fiu un om de acţiune, să fac ceva pentru societate, aveam acest drept... Ah! Câte lucruri n-am

năzuit să fac în viaţă! Acum nu mai doresc nimic, nu mai vreau să doresc, m-am jurat să nu mai vreau nimic; las' să caute alţii, fără mine, adevărul! Da, natura e perfidă! De ce oare, exclamă el, însufleţindu-se deodată, de ce oare creează ea cele mai bune fiinţe, ca la urmă să-şi bată joc de ele! Cine a făcut, dacă nu ea, ca singura făptură a cărei perfecţiune a fost recunoscută pe pământ... cine altul dacă nu ea, natura, după ce a înfăţişat omenirii această perfecţiune, a făcut ca aceeaşi făptură sublimă să rostească cuvântul, de pe urma căruia s-a vărsat atâta sânge, încât dacă s-ar fi vărsat dintr-o dată, cu siguranţă ca s-ar fi înecat omenirea întreagă! O, e mai bine că mor! Şi eu aş fi spus poate vreo minciună din asta înspăimântătoare, pentru că negreşit natura ar fi ticluit astfel lucrurile!... N-am pervertit şi nici n-am convertit pe nimeni... Voiam să trăiesc pentru fericirea oamenilor, pentru a descoperi şi semăna adevărul... Mă uitam pe fereastră la zidul casei Meyer şi-mi spuneam că ar fi de ajuns să le vorbesc de acolo oamenilor doar un sfert de ceas, ca să conving pe toata lumea, pe toată lumea; şi iată că o dată în viaţa mea m-am întâlnit... cu voi, dacă nu cu oamenii din mulţime! Şi care-i rezultatul, ce a reieşit din asta? Nimic! Doar că mă dispreţuiţi! Prin urmare, sunt un imbecil, un om inutil, e timpul deci să dispar! Şi n-am ştiut să las nicio amintire! Niciun răsunet, nicio urmă, nicio faptă! N-am răspândit nicio idee!... Nu râdeţi de un neghiob! Uitaţi! Uitaţi totul... uitaţi, vă rog, nu fiţi aşa de cruzi! Chiar dacă n-ar fi intervenit această boală, oricum mi-aş fi pus capăt zilelor...

Ar fi vrut, poate, să spună mai multe, dar nu se putu stăpâni şi prăbuşindu-se în fotoliu, îşi acoperi faţa cu palmele şi începu să plângă ca un copil.

— Acum ce facem cu dânsul? strigă Lizaveta Prokofievna. Se repezi către bolnav, îi luă capul şi-l strânse cu putere la pieptul ei, în timp ce el plângea în hohote. Ei, haide, haide! Nu mai plânge, destul, eşti un băiat bun! Dumnezeu are să te ierte pentru neştiinţa ta, haide, ajunge, fii bărbat... Pe urmă are să-ţi fie ruşine că ai

plâns…

— Acasă la mine, spuse Ippolit, silindu-se să-şi ridice puţin capul, am un frate şi surori, copii încă, micuţi, sărmani nevinovaţi… *Ea* îi va perverti. Sunteţi o sfântă; sunteţi ca şi un copil, salvaţi-i! Smulgeţi-i din mâinile ei… Ea… e o ruşine… O, ajutaţi-i, Dumnezeu o să vă răsplătească însutit pentru fapta aceasta bună, vă implor pentru Dumnezeu, în numele lui Hristos!…

— Dar vorbeşte odată, Ivan Feodorovici! Ce facem? se răsti pierzându-şi cumpătul Lizaveta Prokofievna. Fă bine şi ieşi din tăcerea dumitale marţială. Dacă nu iei o hotărâre, să ştii că rămân să stau aici toată noaptea, destul m-am lăsat tiranizată de despotismul dumitale!

Lizaveta Prokofievna întreba cu o furie exasperată şi aştepta un răspuns imediat. Dar, în asemenea cazuri, cei de faţă, oricât de numeroşi ar fi, se mulţumesc să observe în tăcere; nu vor să se amestece sau să-şi ia vreo răspundere şi nu-şi spun părerea decât mult mai târziu. Printre persoanele adunate la prinţ erau unele dispuse să rămână acolo chiar şi până a doua zi dimineaţă, fără sa scoată o vorbă, ca Varvara Ardalionovna, de pildă, care toată seara a stat deoparte şi n-a rostit un cuvânt, urmărind şi observând totul cu o atenţie încordată, din anumite motive nemărturisite.

— Eu cred, draga mea, spuse în sfârşit generalul, că acum ar fi mult mai necesară aici o soră de caritate decât frământarea noastră; ar fi poate nevoie şi de un om serios, de încredere, pe care ne-am putea bizui. În tot cazul, trebuie consultat prinţul şi… să lăsăm bolnavul imediat în pace. Mâine, ne-om mai gândi ce am avea de făcut.

— E aproape miezul nopţii, noi plecăm. Vine şi el cu noi sau rămâne aici? întrebă pe un ton provocator Doktorenko, adresându-se prinţului.

— Dacă doriţi, aţi putea să rămâneţi cu toţii lângă dânsul, răspunse prinţul, e loc destul.

— Excelenţă, sări deodată, plin de înflăcărare, domnul Keller, îndreptându-se în grabă spre general, dacă e nevoie la noapte de un om de nădejde, sunt gata să mă sacrific

pentru prietenul meu... Ce suflet! De multă vreme îl consider o mare personalitate, Excelenţă! Eu, desigur, mi-am neglijat studiile, în schimb el, când atacă o problemă, parcă ar înşira perle, Excelenţă!...

Generalul îi întoarse spatele plictisit.

— Mi-ar părea bine să rămână, l-aş găzdui bucuros; fără îndoială i-ar fi greu să se întoarcă acum la Petersburg, răspundea prinţul la întrebările vehemente ale Lizavetei Prokofievna.

— Dar ce vorbeşti aşa, ca un adormit? Dacă nu vrei, spune, nu te sileşte nimeni, îl iau atunci la mine! Doamne, dar şi el abia se mai ţine pe picioare! Ce ai? Te simţi rău?

Înfăţişarea în aparenţă înfloritoare a prinţului o indusese în eroare pe Lizaveta Prokofievna, care se pregătea să-l găsească pe patul de moarte. În realitate, boala lui recentă, amintirile apăsătoare legate de criză, întâmplările şi impresiile acestei seri agitate, incidentul penibil cu „fiul lui Pavlişcev" şi acum complicaţia aceasta cu Ippolit îl aduseră într-un hal de surescitare extremă, provocân-du-i o stare de tulburare febrilă. Pe lângă asta, o nouă grijă, o nouă dilemă, s-ar putea spune, i se putea citi în ochi; se uita cu multă îngrijorare la Ippolit, ca şi când s-ar fi aşteptat din partea lui la o nouă ieşire, cu totul neobişnuită.

Deodată Ippolit se ridică, înspăimântător de palid, cu faţa crispată într-o expresie deznădăjduită, de ruşine chinuitoare, insuportabilă. Toate acestea se văzură mai ales în privirea duşmănoasă şi înfricoşată pe care-o aruncă asupra celor de faţă, ca şi în zâmbetul pierdut ce rătăcea pe buzele-i tremurătoare. Îşi plecă imediat ochii şi, cu acelaşi zâmbet chinuit, porni împleticindu-se către Burdovski şi Doktorenko, aflaţi la capătul celălalt al terasei; era hotărât să plece cu ei.

— De asta mă temeam! Era de aşteptat! exclamă prinţul. Ippolit se întoarse brusc spre dânsul, cuprins de o furie turbată, care făcea să-i tremure convulsiv toţi muşchii obrazului.

— Aşa, vasăzică, de asta te temeai! „Era de aşteptat" să

se întâmple aşa. Ei bine, află atunci de la mine că, dacă urăsc pe cineva aici (vă urăsc pe toţi, pe toţi), zbieră el cu un glas hârâit şi şuierător ce-i ieşea din gură cu stropi de salivă, apoi pe dumneata, suflet iezuit, om nevolnic, idiot, milionar binefăcător, pe dumneata te urăsc mai mult decât pe oricine şi orice pe lume! De multă vreme ţi-am ghicit firea şi te urăsc încă din ziua când am auzit vorbindu-se de dumneata, te-am urât cu ura cea mai cumplită... Din pricina dumitale s-au întors astfel lucrurile! Dumneata m-ai adus în halul acesta! L-ai făcut pe un muribund să se ruşineze de el însuşi; dumneata, numai dumneata eşti vinovat de purtarea asta a mea de acum, becisnică şi laşă! Te-aş omorî, dac-aş rămâne în viaţă! N-am nevoie de generozitatea dumitale, nu primesc de la nimeni nimic, ai auzit, de la nimeni nimic! Adineauri eram în delir şi n-aveţi de ce, nu vă permit să triumfaţi!... Vă blestem pe toţi, o dată pentru totdeauna!

Aici glasul îi pieri; se sufoca.

— S-a ruşinat de lacrimile lui, îi spuse Lebedev încet Lizavetei Prokofievna., Era de aşteptat!" E grozav prinţul ăsta! I-a citit în suflet ca într-o carte...

Dar Lizaveta Prokofievna nici nu se uită la el. Dreaptă, cu capul sus, puţin lăsat pe spate, privea „aceste făpturi omeneşti" cu o seriozitate dispreţuitoare. La ultimele cuvinte ale lui Ippolit, Ivan Feodorovici ridică din umeri. Nevasta lui îl măsură din cap până-n picioare cu un aer mânios, ca şi cum i-ar fi cerut socoteală pentru acest gest al lui, pe urmă se întoarse spre prinţ:

— Îţi mulţumim, prinţe, prieten excentric al casei noastre, pentru această seară plăcută pe care am petrecut-o la dumneata. Acum, desigur, eşti foarte mulţumit că ai izbutit să ne asociezi şi pe noi la extravaganţele dumitale... Dar atât ne ajunge, scump prieten al casei noastre, îţi mulţumim că ne-ai dat în sfârşit prilejul să te cunoaştem mai bine!

Indignată la culme, ea începu să-şi aranjeze mantila, aşteptând plecarea „lor". În momentul acela sosi la poartă birja pe care, din porunca lui Doktorenko, cu un sfert de

ceas mai înainte, băiatul mai mare al lui Lebedev, elev de liceu, se dusese s-o aducă. Generalul găsi şi el de cuviinţă să-şi spună părerea:

— Într-adevăr, prinţe, trebuie să-ţi spun că nu m-am aşteptat... după relaţiile noastre de prietenie... şi, în sfârşit, Lizaveta Prokofievna...

— Dar ce-i asta, cum e posibil să vorbiţi aşa! strigă Adelaida, care se apropie iute de prinţ şi-i întinse mâna.

Cu privirea pierdută, prinţul îi zâmbi consternat, când deodată o şoaptă fierbinte, întretăiată, îl dogorî parcă, şuierându-i la ureche:

— Dacă nu te laşi imediat de oamenii aceştia oribili, toată viaţa mea, dar toată viaţa mea am să te urăsc ca pe un duşman de moarte! Vorbise Aglaia.

Era ca ieşită din minţi, dar se întoarse mai înainte ca prinţul s-o fi putut privi. De altfel, nici nu mai avea de cine şi de ce să se lase; între timp, Ippolit fusese urcat cu greu în trăsură şi grupul lui Burdovski plecă.

— Dar bine, Ivan Feodorovici, cât o să mai ţină toată povestea asta. Ce părere ai? Mai am mult de îndurat de la băieţandrii aceştia răutăcioşi?

— În ce mă priveşte, dragă... eu, bineînţeles, sunt gata şi... Prinţul...

Ivan Feodorovici îi întinse totuşi mâna lui Mîşkin, dar în treacăt fără să fi avut timpul să i-o strângă, căci alergă grăbit, ca s-o ajungă din urmă pe Lizaveta Prokofievna, care, în culmea indignării, cobora ostentativ treptele terasei. Adelaida, logodnicul ei şi Aleksandra îşi luară rămas-bun de la prinţ, strângându-i mâna cu căldură; la fel şi Evgheni Pavlovici, singurul, de altfel, care îşi păstrase buna dispoziţie de la început.

— Ceea ce prevestisem s-a întâmplat! Păcat însă că şi dumneata bietul meu prinţ, ai avut destut de suferit cu acest prilej, şopti el, zâmbind cât se poate de prietenos.

Aglaia ieşi fără să-şi mai ia rămas-bun.

Dar întâmplările din seara aceea nu se încheiară aici; Lizaveta Prokofievna trebui să mai îndure încă o întâlnire, din cele mai neaşteptate, pe care soarta i-o rezervase la

sfârşit.

În momentul când generăleasa cobora scara care dădea în aleea ce împrejmuia parcul, o trăsură superbă, o caleaşca trasă de doi cai albi, trecu în trap mare prin faţa vilei prinţului purtând două doamne, extrem de elegant îmbrăcate. Dar, zece paşi mai departe, caleaşca se opri deodată şi una dintre doamne se întoarse repede, ca şi cum ar fi zărit din întâmplare o figură cunoscută.

— Evgheni Pavlovici! Tu eşti? răsună un glas tânăr şi melodios care-l făcu pe prinţ şi poate încă pe cineva să tresară. Sunt fericită că te găsesc în sfârşit! Am trimis special un curier la Petersburg şi pe urmă încă unul după tine! Te caut de azi-dimineaţă.

Evgheni Pavlovici se opri pe scară uluit. Lizaveta Prokofievna rămase şi ea nemişcată locului, dar nu încremenită de spaimă ca Evgheni Pavlovici (care avea înfăţişarea omului ce s-a pomenit din senin cu o lovitură de măciucă în cap); ea se uita la femeia aceea impertinentă cu acelaşi aer mândru şi dispreţuitor cu care privise cu puţin înainte „făpturile acelea". Dar pe loc, îşi întoarse privirea şi-l măsură scrutător pe Evgheni Pavlovici.

— Am veşti bune pentru dumneata! Urmă glasul sonor. De poliţele de la Kupferov să n-ai nicio grijă; Rogojin le-a răscumpărat cu treizeci de mii de ruble, l-am rugat eu. Poţi fi liniştit cel puţin încă trei luni. Cu Biskup şi cu ceilalţi pungaşi, o să aranjăm noi prin cunoscuţi. După cum vezi, totul e în regulă, aşa că fii fericit. Pe mâine.

Caleaşca porni iarăşi în goana cailor şi curând dispăru după cotitură.

— E nebună! strigă în sfârşit Evgheni Pavlovici, roşu de mânie şi uitându-se nedumerit la cei din jur. Nici nu ştiu ce-a vrut să spună! Ce poliţe! Cine-i femeia asta?

Lizaveta Prokofievna îl mai ţintui cu privirea timp de două-trei secunde, pe urmă se întoarse brusc şi porni spre vila ei, urmată de toţi ceilalţi. Nu trecu mai mult de un minut după aceea şi Evgheni Pavlovici urcă din nou treptele terasei prinţului. Părea foarte tulburat.

— Prinţe, spune-mi sincer, nici dumneata nu ştii ce

înseamnă toate astea?

— Nu ştiu absolut nimic, răspunse prinţul, care era şi el într-o stare de extremă tensiune nervoasă.

— Nu?

— Nu.

— Nici eu, râse Evgheni Pavlovici. Pe cinstea mea dacă am vreun amestec cu poliţele alea. Crede-mă, te rog!... Dar ce ai?... Te lasă puterile. Îţi vine să leşini?

— Ah!... nu, nu, te asigur că nu...

XI

De-abia a treia zi Epancinii se înduplecară să revină la sentimente mai bune. Cu toate că prinţul, după obiceiul lui, îşi căută şi de data aceasta felurite vini, mustrându-se pentru multe lucruri şi aşteptându-se sincer la o pedeapsă, în sinea lui totuşi era pe deplin convins că Lizaveta Prokofievna era pornită nu atât împotriva lui, cât mai ales împotriva ei înseşi. Iată de ce tăcerea aceasta prelungită, care nu mai îngăduia nicio îndoială asupra nemulţumirii lor, îl împinse într-un greu şi dureros impas. La aceasta veniră să se adauge şi alte împrejurări, dintre care mai cu seamă una căpătă în timpul acestor trei zile contururi tot mai pronunţate, luând treptat în închipuirea lui bolnavă, proporţii neaşteptate (prinţul îşi reproşa mereu de câtva timp două tendinţe opuse, deopotrivă de excesive: pe de o parte, o încredere exagerată, „absurdă ca o obsesie", în oameni, pe de alta o susceptibilitate tot atât de exagerată, o predispoziţie „sumbră şi meschină" de a se crede mereu vizat prin vorba sau fapta celorlalţi). Într-un cuvânt, la sfârşitul zilei a treia, incidentul cu doamna excentrică din caleaşca, doamna care-l strigase pe Evgheni Pavlovici şi-i vorbise, luă în sufletul bănuitor al prinţului proporţii înspăimântătoare, fantasmagorice. Lăsând la o parte toate celelalte aspecte ale cazului, miezul enigmei, pentru dânsul, se concretiza deocamdată într-o singură întrebare chinuitoare: are el vreo vină şi în această nouă „monstruozitate" sau numai...? Dar nu-şi termină gândul ca să precizeze cine anume. Cât despre literele N.F.B., nu vedea decât o glumă inofensivă, cea mai nevinovată zburdălnicie copilărească, şi ar fi ruşinos pentru el, ba într-o anumită privinţă lipsit chiar de onestitate, să caute nod în papură în orice.

De altfel, a doua zi după „seara" aceea de pomină, prinţul Mîşkin – care a fost cauza principală a tuturor

incidentelor şi a zarvei întâmplate, „capul răutăţilor", cum s-ar zice – avu chiar de dimineaţă plăcerea de a fi vizitat de prinţul Ş. împreună cu Adelaida, care, plimbându-se, „au trecut pe acolo *mai ales* ca să se informeze de sănătatea lui". Un moment mai înainte, Adelaida observase în parc un copac bătrân, foarte pitoresc, rămuros şi cu frunzişul verde, cu o scorbură mare şi trunchiul brăzdat de crăpături; ar fi vrut aşa de mult să-l deseneze, încât jumătate de ceas, cât ţinu vizita, nu vorbi de altceva. Prinţul Ş. se arătă amabil şi prevenitor ca de obicei, se interesă de viaţa lui Mîşkin din trecut, aduse vorba despre împrejurarea în care se cunoscuseră, trecând sub tăcere întâmplările din ajun. La sfârşit, Adelaida nu se putu stăpâni să nu mărturisească, zâmbind cu înţeles, că ei veniseră *incognito.* Atâta tot; era însă de ajuns ca prinţul să priceapă că părinţii sau, mai bine zis, Lizaveta Prokofievna mai era supărată. În timpul vizitei lor de altfel, cei doi logodnici nu pronunţară un singur cuvânt nici despre generăleasă, nici despre Aglaia, nici chiar despre Ivan Feodorovici. De asemenea, când se despărţiră de Mîşkin, ca să-şi continue plimbarea, nu-i propuseră să-i însoţească şi nici nu-l invitară să vină pe la ei. În privinţa asta, comportarea Adelaidei a fost cât se poate de semnificativă; vorbind de una dintre acuarelele ei, tânăra manifestă deodată o vie dorinţă să i-o arate prinţului. „Cum aş face s-o vezi mai curând? Da! O trimit astăzi prin Kolea, dacă vine să ne vadă, sau mâine, când îmi fac plimbarea cu prinţul, mai trec o dată pe la dumneata şi ţi-o aduc eu personal", hotărî ea în cele din urmă, încântată de a fi găsit o soluţie atât de fericită.

În sfârşit, chiar în momentul când voi să-şi ia rămas-bun, prinţul Ş. păru că-şi aminteşte deodată ceva.

— A, da, nu ştii cumva, dragă Lev Nikolaevici, întrebă el, cine era persoana aceea din trăsură care l-a strigat ieri pe Evgheni Pavlâci?

— Era Nastasia Filippovna, spuse Mîşkin. N-ai aflat încă? Nu ştiu însă cine mai era cu dânsa.

— Ştiu, am auzit! reluă prinţul Ş. Dar ce-o fi vrând să

însemne toate astea? Mărturisesc că pentru mine e o mare enigmă... pentru mine şi pentru ceilalţi, încheie prinţul Ş. cu un ton de extremă mirare.

— După cum am înţeles, s-a referit la nişte poliţe de-ale lui Evgheni Pavlâci pe care, la cererea ei, le-ar fi răscumpărat Rogojin de la un cămătar, răspunse foarte simplu prinţul, şi pentru care Rogojin îi va acorda lui Evgheni Pavlâci răgaz suficient.

— Am auzit, am auzit, dragă prinţe, dar o asemenea afirmaţie este cu totul lipsită de temei! Este exclus ca Evgheni Pavlâci să fi semnat poliţe! E un om bogat... Altădată, într-adevăr, din cauza nechibzuinţei lui, a avut câteva încurcături băneşti, şi eu însumi l-am ajutat... Dar un om cu averea lui nu dă unui cămătar poliţe care să-i

Provoace griji. E absurd! Şi în orice caz este exclus să aibă cu Nastasia Filippovna asemenea relaţii care să-i permită să-l tutuiască. El se jură că nu pricepe nimic, şi-l cred. Iată de ce voiam să te întreb dragă prinţe, dacă nu ştii cumva? Vreau să spun, dacă, prin vreo minune, n-a ajuns până la dumneata vreun zvon oarecare?

— Nu, nu ştiu nimic şi te asigur că n-am niciun amestec.

— Vai, prinţe, ce susceptibil ai devenit! Cum mi-aş fi permis să presupun că ai fi putut lua parte la astfel de lucruri?... Dar te înţeleg, nu prea eşti în apele dumitale astăzi.

Şi cu aceste vorbe îl îmbrăţişa şi-l sărută pe Mîşkin.

— Adică ce înţelegi prin „astfel" de lucruri? La ce anume te referi? Nu văd ce anume ar putea fi calificat în cazul de faţă drept un „astfel" de lucru.

— Fără îndoială, persoana aceea a vrut să arunce o umbră asupra lui Evgheni Pavlâci, să-l compromită; de aceea a recurs la acest procedeu de a-i atribui, faţă de martori, cusururi pe care nu le are şi pe care nu poate să le aibă, răspunse destul de aspru prinţul Ş.

Prinţul Lev Nikolaevici se tulbură, continuând totuşi să-l privească întrebător pe interlocutorul său, dar acesta tăcu.

— Vasăzică, aici nu e vorba numai de poliţe? O fi la mijloc şi altceva? murmură în sfârşit Mîşkin, vădit

contrariat.

— Da, ţi-o repet, judecă şi dumneata, ce poate fi comun între Evgheni Pavlâci şi... această femeie, iar pe deasupra şi cu Rogojin? Încă o dată, repet, acest om dispune de o avere imensă, ştiu cu precizie; mai mult. E în perspectivă de a-l moşteni pe un unchi al său. Nastasia Filippovna a urmărit...

Aici prinţul Ş. se opri iarăşi, gândindu-se, de bună seamă, că n-ar trebui să-i vorbească prea mult lui Mîşkin despre Nastasia Filippovna.

— În tot cazul, reiese de aici că ei se cunosc, constată Mâşkm după o clipă de tăcere.

— Nu este exclus să se fi cunoscut; Evgheni Pavlâci e un om uşuratic. În orice caz, chiar dacă s-au cunoscut, a fost mai de mult – acum doi-trei ani. Pe atunci, el era în relaţii mai strânse cu Toţki. Acum însă, nici vorbă nu poate fi de asemenea raporturi care s-o facă să-l tutuiască. După cum ştii, ea nici nu era pe aici, dispăruse la un moment dat. Mulţi nici nu ştiau încă de întoarcerea ei. I-am văzut trăsura abia de câteva zile.

— Şi ce trăsură admirabilă, observă Adelaida.

— Da, e o caleaşca într-adevăr superbă.

Tânăra pereche se despărţi de prinţul Lev Nikolaevici arătându-i multă simpatie, dacă nu chiar cea mai sinceră prietenie.

Pentru eroul nostru însă, vizita aceasta a fost pe deplin revelatoare. E drept că încă din noaptea trecută (şi poate chiar de mai mult timp) îşi făcuseră loc în cugetul lui anumite bănuieli, dar până la această vizită nu îndrăznise să încerce o verificare a temeiniciei lor. Acum însă, totul devenea limpede; prinţul Ş. interpretase desigur în mod greşit faptul în sine, totuşi era foarte aproape de adevăr bănuind că la mijloc poate fi vorba şi de o *intrigă.* „De altfel, nu este deloc exclus, se gândea Mîşkin, că el a înţeles totul foarte bine, dar, nevoind să mi-o spună, a preferat să dea această interpretare eronată. Ceea ce rămânea însă în afară de orice îndoială era faptul că prinţul Ş. îl vizitase cu un ţel precis: spera să capete

anumite lămuriri; dacă e aşa, înseamnă că ei îl credeau amestecat direct în această intrigă. În afară de asta, dacă este aşa precum bănuieşte el şi dacă întâmplarea prezintă într-adevăr atâta importanţă, înseamnă că ea urmăreşte un scop diabolic. Dar ce scop anume? Groaznic! Şi cum s-o împiedici? Când *ea* se hotărăşte la ceva, n-o mai poate opri nimic!" Prinţul ştia asta din propria-i experienţă. „E nebună! Nebună de legat!"

Prea multe chestiuni încâlcite şi misterioase se adunaseră în dimineaţa aceea şi toate se cereau dezlegate neîntârziat; de aceea prinţul era foarte abătut. Vizita Verei Lebedeva îl distra puţin; a venit la el cu Liubocika în braţe şi, veselă, i-a înşirat vrute şi nevrute. După Vera apăru sora ei mai mică, cea care-şi ţinea mereu gura întredeschisă, apoi fratele lor – liceanul. Băiatul asigura că, după răstălmăcirea tatălui său, Steaua Pelin", care, în *Apocalipsă,* suie pe izvoare de ape, înseamnă reţeaua căilor ferate răspândite pe suprafaţa Europei. Prinţului nu-i venea să creadă că aceasta a fost educaţia lui Lebedev; de aceea hotărâră să-l întrebe chiar pe el, cu

Prima ocazie. De la Vera, prinţul află că încă din ajun Keller se instalase la dânşii şi că, după toate aparenţele, n-are de gând să plece foarte curând, dat fiind că-i plăcea societatea lor şi pe deasupra se împrietenise şi cu generalul Ivolghin; de altfel, declarase categoric că a venit să stea la ei numai ca să-şi completeze cultura în general. Copiii lui Lebedev îi plăceau prinţului din ce în ce mai mult şi, pe zi ce trecea, se simţea mai bine în preajma lor. Kolea nu se arătă toată ziua; plecase dis-de-dimineaţă la Petersburg. (Lebedev, chemat de treburile lui, dispăruse şi el încă din zori.) Dar prinţul aştepta cu nerăbdare vizita lui Gavrila Ardalionovici, care trebuia să vină neapărat pe la el.

Acesta sosi îndată după-masă, cam pe la ora şase şi ceva. De la prima aruncătură de ochi, prinţul îşi spuse că, în orice caz, domnul acesta trebuie să cunoască toate dedesubturile întâmplării, şi cum să nu le ştie, având asemenea surse de informaţie ca Varvara Ardalionovna şi

Ptiţân? Relaţiile ce se statorniseră între Mîşkin şi Ganea erau cam ciudate. Prinţul, de exemplu, îi încredinţase acestuia cazul lui Burdovski, rugându-l în mod special să se ocupe de chestiune; dar în pofida acestor dovezi de încredere şi a unor întâmplări din trecut, existau totuşi câteva puncte despre care, printr-un fel de înţelegere tacită, evitau să vorbească între ei, deşi, uneori, prinţul avea impresia că Gavrila Ardalionovici ar fi dorit poate mai multă sinceritate şi cordialitate în raporturile lor. Acum, de pildă, prinţului i se păru că, de cum intrase, Ganea avea intenţia să spargă gheaţa o dată pentru totdeauna între ei doi. (Dar se vede treaba că nu sosise momentul, căci Gavrila Ardalionovici era cam grăbit: sora lui îl aştepta la Lebedev şi amândoi trebuiau să se ducă undeva pentru o afacere urgentă.)

În orice caz, chiar dacă se aşteptase la o sumedenie de întrebări. la confidenţe spontane sau la mărturisiri prieteneşti, Ganea s-a înşelat amarnic. În timpul celor douăzeci de minute cât ţinu vizita, prinţul fu dus pe gânduri, aproape absent. Nici vorbă nu putea fi de întrebări sau, mai bine zis, de principala întrebare la care se aştepta Ganea, încât acesta se hotărî să fie, la rândul său, cât mai rezervat.

Timp de douăzeci de minute, i-a vorbit cu mult haz prinţului despre tot felul de treburi lipsite de orice importanţă, mărginindu-se la o simplă flecăreală, fără a atinge punctul esenţial.

Între altele, Ganea îl informă pe Mîşkin că Nastasia Filippovna se afla de patru zile la Pavlovsk, timp în care a şi reuşit să atragă atenţia tuturor. Locuia la Daria Alekseevna, într-o căsuţă modestă din strada Matrosskaia, şi caleaşca ei era poate cea mai frumoasă din Pavlovsk. În jurul acestei femei roiesc o mulţime de adoratori tineri şi mai vârstnici; uneori, cavalerii îi escortează caleaşca. Nastasia Filippovna se arată, ca întotdeauna de altfel, foarte pretenţioasă în alegerea cunoştinţelor şi nu primeşte decât musafiri aleşi pe sprânceană. Oricum, în jurul ei s-a format o adevărată gardă, gata să-i sară în

ajutor la nevoie. Din pricina ei, un domn aflat în vilegiatură la Pavlovsk se certase cu logodnica lui, iar un bătrân general era cât pe ce să-şi blesteme băiatul. În plimbările ei cu trăsura era deseori însoţită de o încântătoare fetişcană de vreo şaisprezece ani, rudă îndepărtată a Dariei Alekseevna; fata cântă admirabil şi, seara, căsuţa lor este un loc de atracţie pentru lumea care se plimbă. De altfel, Nastasia Filippovna se poartă foarte decent, se îmbracă modest, fără pic de lux, dar cu un gust deosebit; de aceea toate doamnele, o invidiază pentru frumuseţea, pentru gustul rafinat şi pentru caleaşca ei".

— Ieşirea ei excentrică de ieri, îşi dădu cu părerea Ganea, a fost desigur premeditată şi, bineînţeles, nu schimbă cu nimic situaţia. Doar dacă s-ar apuca cineva să-i caute nod în papură cu tot dinadinsul, dar şi atunci ar trebui să recurgă la calomnii, ceea ce, de altfel, nu va întârzia, isprăvi Gavrila Ardalionovici, aşteptându-se ca prinţul să-l întrebe numaidecât, de ce anume consideră incidentul de ieri drept o ieşire premeditată?" Şi pentru ce calomnia „nu va întârzia?" Dar prinţul s-a abţinut să pună vreo întrebare.

Cu aceeaşi volubilitate şi fără să fie tras de limbă, Ganea aduse vorba despre Evgheni Pavlovici. După părerea lui, acesta n-o cunoscuse niciodată înainte pe Nastasia Filippovna şi, propriu-zis, nici astăzi n-o cunoştea prea bine, deoarece abia acum patru zile îi fusese prezentat de cineva pe promenadă, şi nu se ştie dacă a fost măcar o dată la ea acasă împreună cu ceilalţi admiratori. Cât despre poliţe, afirmaţia putea să fie şi adevărată (Ganea pretindea chiar că nu e lipsită de temei); Evgheni Pavlovici dispune, fireşte, de o avere considerabilă, „dar situaţia moşiei lui era cam încurcată în unele privinţe". Ajungând la aceste amănunte interesante, Ganea se opri din peroraţia lui. În ce privea ieşirea excentrică de aseară a Nastasiei Filippovna, se mărgini la scurta aluzie strecurată în fraza de mai sus. Apoi veni Varvara Ardalionovna să-l ia pe fratele ei şi, în minutul cât zăbovi la prinţ, îi comunică şi ea (tot din proprie iniţiativă) că Evgheni Pavlovici va

rămâne în cursul zilei aceleia, ba poate şi a doua zi la Petersburg, că bărbatul ei (Ivan Petrovici Ptiţân) e plecat şi el la Petersburg, pesemne tot pentru afacerile lui Evgheni Pavlovici şi că, după cât se pare, acolo nu e lucru curat. La plecare, ea mai adăugă că Lizaveta Prokofievna e foarte prost dispusă azi, dar şi mai ciudat e că Aglaia e la cuţite cu toată familia, adică nu numai cu tatăl şi cu mama ei, ci şi cu surorile ei mai mari, şi că „asta nu e deloc frumos din partea ei". După ce dădu, ca din întâmplare, şi această ultimă ştire (pentru prinţ ea avea o semnificaţie deosebită), Varvara Ardalionovna se retrase împreună cu fratele ei. Despre afacerea cu „fiul lui Pavlişcev", Ganecika nu pomeni de asemeni niciun cuvânt, poate din falsă modestie, dar poate şi „pentru a cruţa sentimentele prinţului". Acesta însă ţinu să-i mulţumească încă o dată pentru străduinţa depusă în rezolvarea favorabilă a chestiunii.

Fericit că rămâne în sfârşit singur, prinţul coborî treptele terasei, străbătu aleea şi intră în parc. Voia să-şi adune gândurile şi să mediteze puţin asupra unui pas pe care ar fi vrut să-l facă. „Pasul" însă era dintre acelea care nu se cer gândite, ci, dimpotrivă, trebuie făcut spontan, pe negândite, concretizat fără ezitare, pentru că nu rezistă unei reflecţii îndelungate; simţise deodată o dorinţă nestăvilită de a părăsi totul, de a se întoarce de unde venise pentru a se retrage undeva într-o izolare cât mai ferită de lume; pe scurt, să dispară cât se poate de repede, fără a-şi lua rămas-bun de la nimeni. Presimţea că, dacă mai rămâne fie doar câteva zile încă, lumea de aici, mediul acesta îl vor absorbi definitiv şi fără putinţă de evadare, un destin implacabil care-l va urmări de-aici încolo fără cruţare. Dar nu-i trebuiră nici zece minute ca să-şi dea seama că o asemenea fugă „nu era cu putinţă", că ar fi o laşitate din partea lui, că în faţă i se puneau probleme de aşa natură, încât nu avea acum niciun drept să dea înapoi şi nici să încerce, cel puţin, să găsească o ieşire. Frământat de aceste gânduri, se întoarse acasă fără să observe că plimbarea lui nu durase mai mult de un sfert de

oră.

Lebedev tot mai întârzia în oraş, aşa încât spre seară, Keller putu să pătrundă în odaia prinţului şi, cu toate că de data aceasta nu era ameţit de băutură, se porni pe destăinuiri şi efuziuni. Se vedea că are chef de vorbă şi, într-adevăr, îi declară fără înconjur lui Mîşkin că vrea să-i povestească toată viaţa lui şi că numai pentru asta a rămas la Pavlovsk. Nu era chip să-l dai afară şi de altfel n-ar fi plecat în ruptul capului. Keller intenţiona, de fapt, să ţină un adevărat discurs, dar după primele cuvinte se încurcă şi, renunţând la orice introducere, sări direct la concluzie, mărturisind că pierduse într-atât „orice urmă de simţ moral" (şi numai din cauza necredinţei în puterea Celui de Sus), încât ajunsese chiar să fure. „Poţi să-ţi închipui!"

— Ascultă, Keller, în locui dumitale, n-aş mărturisi astfel de lucruri fără să fie absolută nevoie, îl sfătui prinţul, dar, mai degrabă, îmi vine să cred că născoceşti toate astea numai ca să te ponegreşti cu tot dinadinsul.

— Doar dumitale ţi le spun, exclusiv dumitale, şi asta numai ca sa mă pot îndrepta mai uşor. N-am spus-o şi nu o voi spune nimănui; sunt hotărât să-mi duc sub giulgiul morţii secretul în mormânt! Dar, prinţe, dac-ai şti cât e de greu, în timpurile noastre, să faci rost de bani! De unde să-i procuri, dă-mi voie să te întreb? Un singur răspuns primeşti peste tot: „Adu-ne aur şi diamante, şi atunci ai să capeţi", adică exact ceea ce îmi lipseşte. Îţi închipui situaţia?

— Pe urmă, m-am supărat. „Dar pe smaragde, zic, capăt ceva?" „Pe smaralgde, zice, ţi-aş da." „în regulă, zic, dacă-i aşa." îmi pusei pălăria pe cap şi ieşii. „Lua-v-ar dracu' de ticăloşi!" Aşa le-am spus, zău!

— Dar ce, parcă aveai smaragde?

— Eu şi smaralgde! Da' de unde! O, prinţe, cu ce seninătate naivă, aş spune chiar bucolică, priveşti dumneata viaţa!

Prinţului i se făcu oarecum milă sau, mai bine zis, se simţi ruşinat. Un gând îi încolţi în minte. „Nu s-ar putea oare face ceva din omul acesta, punându-l sub o influenţă

binefăcătoare?" Cât despre influenţa sa personală, avea motive s-o creadă absolut ineficace şi nu atât din modestie, din neîncredere în propriile sale forţe, ci pentru că avea un anumit fel de a privi lucrurile. Pe nesimţite, conversaţia se însufleţi şi deveni aşa de interesantă, încât niciunul dintre ei nu se gândea să-i pună capăt. Keller îi destăinui cu o sinceritate uimitoare tot felul de isprăvi de-ale lui pe care niciun om nu s-ar fi încumetat să le împărtăşească. Ori de câte ori începea o nouă poveste, îşi arăta mai întâi căinţa şi se jura că sufletul său era „plin de lacrimi"; dar, după felul cum îşi istorisea isprăvile, se vedea că e încântat şi că se mândreşte cu ele, ba uneori le spunea cu atâta haz că amândoi, şi el, şi prinţul, se prăpădeau de râs.

— Ceea ce observ la dumneata – lucru esenţial – e că dai dovadă de credulitate aproape copilărească şi de sinceritate impresionantă, spuse în cele din urmă prinţul; numai acest singur fapt ar fi de ajuns pentru a răscumpăra multe dintre defectele dumitale.

— Am un suflet nobil şi generos, aidoma unui cavaler medieval! se învoi Keller înduioşat. Dar ştii, prinţe, asta numai în vis, în închipuire, în intenţii, ca să spun aşa; când e vorba de fapte însă. Nu sunt bun de nimic. De ce oare? Nu pricep deloc.

— Hai, nu te pierde cu firea! Acum se poate spune pe drept cuvânt că mi-ai mărturisit toate dedesubturile ticăloase ale firii şi ale existenţei dumitale; cel puţin aşa mi se pare mie şi cred că n-ar mai fi nimic de adăugat la cele ce mi-ai povestit; am dreptate?

— N-ar mai fi nimic de adăugat?! strigă Keller cu o nuanţă de compătimire în glas. O, prinţe, cât de elveţian, ca să zic aşa. Este încă felul dumitale de a judeca oamenii!

— Cum, ai mai avea de adăugat şi altele? îngăimă prinţul cu o mirare sfioasă. Atunci la ce te aşteptai, ce nădăjduiai de la mine, Keller, şi pentru ce ai venit să-mi faci aceste mărturisiri?

— De la dumneata? Ce nădăjduiam? Mai întâi, e o plăcere pentru oricine să stea în preajma dumitale, să-ţi cunoască bunătatea şi simplitatea sufletului; a sta de vorbă

cu dumneata e o adevărată desfătare; ştiu, cel puţin, că am în faţa mea o persoană plină de virtuţi; în al doilea rând... în al doilea rând... Aici se încurcă, neştiind ce să mai spună.

— Vrei poate să-ţi împrumut bani? îi veni în ajutor prinţul. Rostise aceste cuvinte cât se poate de natural, cu un ton serios şi chiar cu oarecare sfiiciune. Keller tresări, aţintind o privire mirată asupra prinţului, şi izbi tare cu pumnul în masă.

— Uite, cu felul acesta de a fi al dumitale, îl dai gata pe om, zău aşa, nici nu ştiu ce să mai spun! Mă întreb, de unde atâta naivitate şi inocenţă sufletească, cum poate nici la vârsta de aur a omenirii nu s-a pomenit şi, în acelaşi timp, atâta clarviziune, care-ţi dă putinţa să citeşti în sufletul omului ca într-o carte deschisă; spiritul dumitale de adâncă observaţie psihologică îl străpunge ca o săgeată. Dar dă-mi voie, prinţe, asta merită o explicaţie, pentru că... sunt pur şi simplu uluit! Fireşte, scopul meu, în cele din urmă, era să-ţi cer un împrumut, dar mă surprinde că m-ai întrebat de bani, ca şi cum n-ai vedea nimic rău în asta, ca şi cum totul ar fi cât se poate de firesc.

— Da... din partea dumitale e cât se poate de firesc.

— Şi nu eşti indignat?

— De ce să fiu?

— Ascultă prinţe, am rămas aici de ieri-seară, mai întâi, fiindcă am un respect deosebit pentru arhiepiscopul francez Bourdaloue (l-am savurat cu Lebedev până la trei noaptea); în al doilea rând, am rămas (îţi jur pe sfânta cruce că spun adevărul!) mai cu seamă pentru că voiam, împărtăşindu-ţi spovedania mea sinceră şi totală, să contribui prin asta, ca să spun aşa, la îndreptarea mea. Acesta mi-a fost gândul cu care am adormit pe la ora patru, scăldat în lacrimi.

— Crezi acum în cuvântul celui mai nobil om? În momentul când aţipeam plin de cele mai sincere lacrimi lăuntrice şi, ca să spun asa şi exterioare (pentru că, într-adevăr, plângeam cu hohote, ţin minte perfect de bine),

îmi veni în gând o idee diabolică: „Ce-ar fi, la urma urmei, dacă după spovedania mea i-aş cere nişte bani?" Spovedania asta, prin urmare, a fost un fel de „preludiu lacrimogen", ca să pregătesc terenul şi, înduioşându-te, să-ţi storc o sută cincizeci de ruble. Şi, după părerea dumitale, asta nu-i o josnicie?

— Ceea ce spui dumneata poate să nu fie tocmai exact. Poate să fi fost o simplă coincidenţă, s-a nimerit ca cele două idei să se confunde, atâta tot, lucru care se întâmplă de altfel destul de frecvent. Mie mi se întâmplă mereu. Personal, cred că nu e bine să te laşi stăpânit de această dedublare, dar să ştii, Keller, că în cea mai mare parte vina e a mea. Când vorbeai adineauri, parcă mă vedeam pe mine. De multe ori mă bătea gândul, continuă prinţul cu toată seriozitatea, vădind cel mai viu interes pentru acest subiect, că şi ceilalţi păţesc la fel, încât, la un moment dat, începusem chiar să mă consolez, căci e extrem de greu să lupţi contra acestor idei *duble;* am încercat pe propria mea piele. Dumnezeu ştie de unde şi cum se ivesc. Văd că dumneata singur califici asta drept o josnicie! Acum, iar o să mă frământe ideile acestea. În tot cazul, nu eu sunt acela care să te judec; nu ţi se pare? Ai recurs la un subterfugiu ca prin lacrimi să-mi storci o sumă de bani, dar nu te-ai jurat adineauri că spovedania dumitale a avut şi un alt scop, un scop nobil şi nu numai de interes mărunt? Cât despre bani, ai nevoie pentru chefuri, nu-i aşa? După spovedania dumitale, este bineînţeles o dovadă de laşitate. Dar, pe de altă parte, cum să renunţi, aşa dintr-o dată, la băutură şi la petreceri? Cu neputinţă. Atunci, ce-i de făcut? Cel mai bun lucru e să lăsăm asta în seama conştiinţei dumitale, ce zici?

Spunând astea, prinţul se uita la Keller cu o vie curiozitate. Se vedea că problema ideilor dedublate îl preocupa de multă vreme.

— Nu înţeleg de ce, după toate acestea, te-or fi socotind oamenii idiot! exclamă Keller.

O roşeaţă uşoară acoperi obrazul prinţului.

— Predicatorul Bourdaloue, de pildă, în cazul de faţă ar

fi fost necruţător, pe când dumneata l-ai cruţat pe om şi m-ai judecat cu omenie! Şi uite, ca să mă pedepsesc eu însumi şi ca să arăt cât sunt de mişcat, nu vreau o sută cincizeci de ruble, mă mulţumesc cu douăzeci şi cinci, mi-ar ajunge! De atât am nevoie, cel puţin pentru două săptămâni. De abia după două săptămâni, dacă mai vin să-ţi cer bani. Voiam să-i dau ceva în dar Agaşei, dar nu merită. Ah, dragă prinţe, Dumnezeu să te aibă în paza lui!

În clipa aceasta apăru Lebedev, care sosise tocmai atunci de la Petersburg. Zărind hârtia de douăzeci şi cinci de ruble în mâinile lui Keller, se încruntă. Keller însă, văzându-se în posesia banilor, se grăbi s-o ia din loc. Pe dată, Lebedev începu să-l bârfească.

— Eşti nedrept; căinţa lui era sinceră cu adevărat, zise prinţul cu mustrare în glas.

— Căinţa lui! Ce valoare poate să aibă o asemenea căinţă? Nu m-am bătut şi eu în piept aseară: „Sunt un nemernic, un nemernic!", adică vorbe goale şi atâta tot!

— Aşadar, din partea dumitale erau numai vorbe goale? Şi eu credeam, dimpotrivă...

— Ei bine, uite, dumitale am să-ţi spun tot adevărul, fiindcă ştii să-l pătrunzi pe om până în adâncurile sufletului; şi vorba şi fapta, şi minciuna şi adevărul – toate la mine merg mână-n mână şi în perfectă armonie. Adevărul şi faptele mă-ndeamnă – poţi să mă crezi sau nu – la o sinceră căinţă, ţi-o jur, dar cuvintele şi minciuna îmi sunt dictate de un gând diabolic (mereu prezent); „Cum să fac ca să-l amăgesc pe om, să trag un folos chiar şi de pe urma acestor lacrimi de căinţă ale mele!" Zău aşa! Altuia nu i-aş spune, ar râde sau m-ar scuipa, dar dumneata, prinţe, judeci cu omenie.

— Întocmai aşa, cuvânt cu cuvânt, mi-a spus şi el adineauri, se însufleţi prinţul. Şi amândoi parcă v-aţi mândri cu asta! Mă mir de voi, numai că el e mai sincer decât dumneata, care faci din asta o adevărată meserie. Haide, destul, nu mai face mutra asta plouată, Lebedev, şi nu-ţi mai duce mâna la inimă. Vrei să-mi spui ceva? Nu cred că ai venit degeaba...

Lebcdev se codi, recurgând la obişnuitele-i strâmbături.

— Te-am aşteptat toată ziua, ca să-ţi pun o întrebare; măcar o singură dată în viaţa dumitale te conjur să spui adevărul: avut-ai vreun amestec oarecare în întâmplarea de ieri cu caleaşca?

Lebedev continuă să se izmenească, chicotind, frecându-şi mâinile, iar la urmă recurse la un strănutat prelungit, neputându-se hotărî să răspundă la întrebarea prinţului.

— Văd c-ai luat parte.

— Indirect, numai indirect! Grăiesc purul adevăr! N-am făcut altceva decât să anunţ la vreme o anumită persoană că o anumită societate e adunată la mine şi că sunt de faţă anumite persoane.

— Ştiu, l-ai trimis pe fiul dumitale *acolo,* mi-a spus-o chiar el adineauri; şi ce-i cu intriga asta pe care aţi pus-o la cale? izbucni prinţul cuprins de un fel de neastâmpăr.

— N-am pus-o eu la cale, ferit-a sfântul! se apără Lebedev, vânturându-şi braţele, ca şi cum ar fi voit să respingă o asemenea bănuială. A fost urzită de alţii şi, la drept vorbind, e mai mult o fantezie decât o intrigă!

— Despre ce e vorba, spune-mi şi mie, pentru Dumnezeu! Cum de nu-ţi dai seama că mă priveşte personal chestiunea asta? Nu vezi că aici se urmăreşte compromiterea lui Evgheni Pavlovici?

— Prinţe! Excelentissime prinţ, se sclifosi Lebedev din nou, dar dumneata nu mă laşi să-ţi spun tot adevărul; am încercat de mai multe ori, dar nu m-ai lăsat să isprăvesc...

Prinţul chibzui o clipă.

— Bine, te ascult, spune adevărul, rosti el în cele din urmă; fără îndoială, o luptă grea se dăduse în sufletul lui.

— Aglaia Ivanovna... începu îndată Lebedev.

— Taci, taci! strigă exasperat prinţul, şi faţa i se făcu stacojie de indignare sau poate şi de ruşine. Aşa ceva este exclus şi e... absurd. Toate astea au fost născocite de dumneata sau de alţi nebuni ca dumneata. Şi să nu te mai aud vreodată amintind despre asta.

Seara târziu, trecuse de zece, când, în sfârşit, veni şi Kolea, aducând o mulţime de noutăţi, unele de la

Petersburg, altele de la Pavlovsk. Cele dintâi, privitoare mai ales la Ippolit şi la păţania din ajun, i le povesti pe scurt, pentru a le relua mai târziu, atât de grăbit era să-i comunice noutăţile din Pavlovsk. Acum trei ore se întorsese de la Petersburg şi, fără a mai trece pe la prinţ, se dusese direct la Epancini. „Acolo se petrece ceva îngrozitor!" Bineînţeles, pe primul plan era povestea cu caleaşca, dar se întâmplase probabil şi altceva, ce nu putea să ştie, desigur, nici el şi nici prinţul. „Nu m-am apucat, fireşte, să spionez şi nici să descos pe careva de-ai casei; de altfel, m-au primit bine, chiar surprinzător de bine; în schimb, de dumneata, prinţe, n-au suflat o vorbă! Mai important şi interesant era că Aglaia se certase cu ai săi pentru Ganea. Exact ce şi cum – nu se ştie, cert este însă că din pricina lui Ganea (închipuieşte-ţi!) cearta a luat un caracter foarte violent, ceea ce înseamnă că motivul era grav. Generalul s-a întors târziu şi era tare indispus; împreună cu el venise şi Evgheni Pavlovici, foarte vesel şi prevenitor, fiind cât se poate de bine primit. Dar noutatea cea mare era că Lizaveta Prokofievna a chemat-o într-ascuns pe Varvara Ardalionovna, care tocmai se afla la domnişoare, şi i-a interzis o dată pentru totdeauna să-i mai calce pragul casei; ce-i drept, a făcut-o într-o formă cât se poate de cuviincioasă, mi-a povestit chiar Varia. E interesant că în momentul când Varia ieşi de la Lizaveta Prokofievna şi trecu să-şi ia rămas-bun de la domnişoare, ele nici nu ştiau măcar că i se interzisese să le mai calce pragul şi că e vorba de o despărţire definitivă.

— Dar Varvara Ardalionovna a fost la mine pe la ora şapte, zise Prinţul mirat.

— Ei bine, asta s-a întâmplat pe la opt. Îmi pare rău de Varia şi de Ganea... dar, ce să-i faci, prea se bagă în toate, nu pot trăi fără intrigi. Niciodată n-am putut să aflu ce anume uneltesc; de altfel, nici nu ţin să fiu la curent. Desigur, din multe puncte de vedere caracterul lui Ganea lasă de dorit, însă are şi calităţi pe care e de ajuns să le cauţi ca să le descoperi, şi niciodată nu-mi voi ierta că nu l-am înţeles mai înainte... Nu ştiu dacă pot continua să mă

duc la Epancini după cele întâmplate cu Varia. E drept că de la început chiar m-am pus pe un picior de independenţă completă, dar trebuie totuşi să mai chibzuiesc.

— Degeaba îl plângi atât pe fratele dumitale, observă prinţul. Dacă lucrurile au ajuns aici, înseamnă că Lizaveta Prokofievna îl consideră pe Gavrila Ardalionovici cam primejdios şi că, prin urmare, anumite speranţe ale lui sunt pe cale să se împlinească.

— Cum? Ce speranţe?! strigă, în culmea mirării, Kolea. Îţi închipui poate că Aglaia... e cu neputinţă!

Mîşkin nu spuse nimic.

— Eşti teribil de sceptic, prinţe, reluă Kolea după un timp, observ că de la o vreme încoace te arăţi extraordinar de sceptic; începi să nu mai crezi în nimic şi să te complaci în tot felul de presupuneri... Am întrebuinţat bine aici cuvântul „sceptic"?

— Cred că da; deşi nici eu nu sunt prea sigur.

— Ba nu, îmi retrag cuvântul „sceptic"; am găsit o altă explicaţie, strigă Kolea deodată, nu eşti sceptic, ci un om stăpânit de gelozie! Eşti teribil de gelos pe Ganea pentru o fată mândră şi frumoasă!

Spunând asta, Kolea sări de pe scaun şi izbucni într-un râs nebun, cum poate nu i se mai întâmplase vreodată în viaţă. Veselia lui n-a mai cunoscut margini când îl văzu pe prinţ roşind din ce în ce mai mult. Ideea că prinţul era gelos din pricina Aglaiei îl amuza nespus. Dar hazul lui încetă brusc în momentul când îşi dădu seama că prinţul a rămas foarte mâhnit. Pe urmă se legă între ei o conversaţie lungă şi serioasă, care ţinu mai bine de o oră, poate chiar o oră şi jumătate.

A doua zi, o chestiune urgentă îl sili pe prinţ să plece la Petersburg, unde rămase toată dimineaţa. La întoarcere, îl întâlni în gară pe Ivan Feodorovici. Acesta îl apucă pe Mîşkin de braţ, se uită cu fereală împrejur şi-l trase repede după dânsul, într-un vagon de clasa întâi. Generalul era dornic să-i împărtăşească lucruri importante.

— Mai întâi, dragă prinţe, să nu mi-o iei în nume de rău şi, chiar dacă te-am supărat cu ceva, uită, te rog. Eram

gata să vin încă de ieri să te văd, dar nu ştiam cum va reacţiona Lizaveta Prokofievna… Acasă la noi e un adevărat… infern, parcă s-ar fi instalat un duh necurat şi zău dacă mai pricep ceva. După părerea mea, dumneata eşti în orice caz mai puţin vinovat decât oricare dintre noi, deşi, la drept vorbind, din pricina dumitale s-au întâmplat toate astea. Vezi, prinţe, e frumos să fii filantrop, dar se pare că nu e totdeauna plăcut. Poate că ţi-ai dat seama şi dumneata. Eu preţuiesc, fireşte, bunătatea Lizavetei Prokofievna şi o stimez mult, dar…

Şi generalul continuă să tot îndruge în acelaşi sens, iar vorbele îi erau din cale-afară de încâlcite. Se vedea cât colo că era extrem de tulburat şi totodată zguduit de ceva cu totul de neînţeles pentru dânsul.

— Ştiu foarte bine că n-ai niciun amestec aici, dar mai bine renunţă să ne vizitezi câtva timp, ţi-o spun prieteneşte; aşteaptă să treacă furtuna. În ceea ce-l priveşte pe Evgheni Pavlâci, urmă el cu înfocare, totul s-a dovedit a fi o calomnie absurdă, cea mai neagră calomnie! E o minciună urâtă, o intrigă, dorinţa de a strica totul, de a băga zâzanie între noi. Vezi, prinţe, ţi-o spun confidenţial: între noi şi Evgheni Pavlâci nu s-a spus niciun cuvânt, pricepi? Nu suntem legaţi prin nimic, dar cuvântul acesta poate fi rostit şi cât de curând! Aşadar, urmăreşte să-i pună beţe-n roate! Dar pentru ce, cu ce scop – nu mă pot dumeri! E o femeie excentrică, o femeie uimitoare, m-a băgat în sperieţi, de mi-am pierdut şi somnul. Şi ce trăsură, ce cai… Fantastic! Asta e ceea ce se cheamă pe franţuzeşte şic, nu-i aşa? Şi cine o fi noul ei protector? Alaltăieri, ca să spun drept, m-a împins păcatul şi l-am bănuit pe Evgheni Pavlâci, zău aşa! Dar acum sunt sigură că nu este el; şi dacă nu e el, ce rost are încercarea asta de a provoca o ruptură între noi? Asta-i întrebarea! Ca să nu-l piardă pe Evgheni Pavlâci? Dar ţi-o repet, jur pe onoarea mea că nici n-o cunoaşte măcar şi că toată povestea aceea cu poliţele e o pură născocire! Şi cu câtă neobrăzare îl *tutuia* în plină stradă! E limpede că la mijloc e o intrigă răuvoitoare! Un complot! Iar noi trebuie să-l respingem cu

dispreţ şi să-i arătăm şi mai mult consideraţie lui Evgheni Pavlâci. Am vorbit în acest sens şi cu Lizaveta Prokofievna. Acum să-ţi spun părerea mea intimă: sunt ferm convins că toate astea le face dintr-o ranchiună personală, ca să se răzbune pe mine, ştii, pentru ceea ce a fost, deşi nu mă simt vinovat cu nimic. Îmi vine sângele în obraz de ruşine de câte ori îmi aduc aminte de asta. O credeam dispărută pentru totdeauna şi iat-o că apare din nou. Dar unde o fi Rogojin acela, mă rog? Credeam că de mult *ea* a devenit doamna Rogojin.

Într-un cuvânt, generalul părea cu totul derutat. Aproape tot drumul, timp de o oră, el vorbi fără întrerupere, punând singur întrebări şi tot singur răspunzând la ele; în focul peroraţiei îi strângea mâna lui Mîşkin şi, în cele din urmă, îl convinse pe acesta cel puţin de un lucru, că lui personal nici nu i-a trecut prin minte să-l bănuiască de vreun amestec în această afacere. Un lucru important pentru Mîşkin. În încheiere, generalul povesti despre un unchi al lui Evgheni Pavlâci, şeful unei cancelarii la Petersburg, şi care „ocupă un post de vază, are şaptezeci de ani, e gastronom, un bătrân care nu se lasă încă..." Ha, ha! Ştiu că a auzit şi el de Nastasia Filippovna şi i-a cam dat târcoale. Am trecut adineauri pe la el; nu primeşte, e suferind; dar e bogat, foarte, foarte bogat, are o situaţie excelentă şi... Dumnezeu să-l ţină încă mulţi ani, dar tot lui Evgheni Pavlâci o să-i rămână toată averea... Da, da... şi totuşi mi-e frică parcă de ceva! Nu-mi explic de ce anume, dar mi-e frică... S-ar zice că pluteşte ceva în aer, o nenorocire ce se roteşte deasupra capetelor noastre ca un liliac, şi mi-e frică, mi-e tare frică!...

În sfârşit, de-abia a treia zi, după cum am mai spus, a urmat şi împăcarea oficială a Epancinilor cu prinţul Lev Nikolaevici.

XII

Era pe la ora şapte după-amiază; prinţul se pregătea să iasă în parc, când, deodată, apăru pe terasă Lizaveta Prokofievna; era singură.

— Î*n primul rând,* să nu-ţi închipui cumva, începu ea, că am venit să-ţi cer iertare. Nu! Asta, niciodată. În toate, numai tu eşti de vină.

Prinţul rămase tăcut.

— Te recunoşti vinovat sau nu?

— Tot atât ca şi dumneata. De altfel, nici dumneata, nici eu n-avem să ne reproşăm în chestiunea aceasta vreo intenţie rea. Alaltăieri, mă credeam vinovat, dar acum mi-am dat seama că lucrurile stau altfel.

— Aşa, vasăzică! Bine: ascultă dar ce am să-ţi spun şi ia loc, pentru că n-am de gând să stau în picioare. Se aşezară amândoi.

— Î*n al doilea rând,* niciun cuvânt despre mucoşii aceia neobrăzaţi! Nu stau de vorbă cu tine decât vreo zece minute; mi-am luat inima în dinţi şi am venit să-ţi cer o lămurire (ţi-ai închipuit poate cine ştie ce?), dar dacă faci cea mai mică aluzie la neobrăzaţii aceia, mă ridic, plec şi totul s-a sfirşit pentru totdeauna între noi.

— Bine, răspunse prinţul.

— Dă-mi voie să te întreb: i-ai scris, acum două luni sau două luni şi jumătate, cam pe la Paşti, o scrisoare Aglaiei?

— D-da, i-am scris.

— Pentru ce? Ce i-ai scris? Arată-mi scrisoarea!

Ochii Lizavetei Prokofievna scânteiau; tremura din tot corpul de nerăbdare.

— N-o am, răspunse prinţul surprins şi fâstâcindu-se în ultimul grad; dacă scrisoarea n-a fost distrusă, ea trebuie să fie la Aglaia Ivanovna.

— Nu căuta să te eschivezi! Ce i-ai scris?

— Dar nu mă eschivez deloc, şi nici nu mă tem de nimic.

Nu văd motivul pentru care nu i-aş putea scrie...

— Taci! Ai să vorbeşti mai târziu. Ce conţinea scrisoarea? De ce ai roşit?

Prinţul reflectă un moment.

— Nu-ţi cunosc gândurile, Lizaveta Prokofievna, văd numai că scrisoarea asta te indispune mult. Îţi închipui, desigur, că aş fi putut refuza să răspund la o asemenea întrebare. Dar, ca să-ţi dovedesc că n-am de ce a mă teme, că nu regret că am scris-o şi că nici n-am de ce să roşesc (spunând acestea, prinţul deveni roşu ca racul), am să ţi-o reproduc din memorie, căci se pare că o ştiu pe dinafară.

Şi prinţul reproduse aproape cuvânt cu cuvânt conţinutul biletului pe care i-l trimisese Aglaiei.

— Ce aiureală! Ce vrea să însemne toată încâlcitura asta, după părerea ta? întrebă pe un ton aspru Lizaveta Prokofievna, după ce ascultase cu atenţie încordată relatarea prinţului.

— Nici eu nu ştiu prea bine; tot ce pot spune e că eram atunci sub puterea unui sentiment sincer. Am avut acolo momente pline de senzaţia trăirii şi de speranţe îmbietoare.

— Ce speranţe?

— Mi-ar fi greu să le explic; numai că nu erau de acelea la care te gândeşti poate dumneata în momentul acesta... Speranţe... în sfârşit, speranţe de viitor, de fericire; speranţa că poate nu eram un străin *acolo.* Mă simţeam foarte mulţumit că sunt în ţara mea. Într-o dimineaţă plină de soare, am luat condeiul şi i-am scris o scrisoare; de ce anume ei – nu ştiu. Uneori, omul simte nevoia de a avea alături un suflet apropiat; am simţit şi eu, probabil, ceva asemănător în clipele acelea... adăugă prinţul după o oarecare tăcere.

— Eşti îndrăgostit poate?

— N-nu... l-am... scris ca unei surori; de altfel am şi semnat „fratele dumitale".

— Hm! Intenţionat ai făcut-o; am înţeles.

— Îmi vine tare greu să răspund la întrebările acestea, Lizaveta Prokofievna.

— Ştiu că-ţi vine greu, dar asta nu mă interesează. Ascultă, spune-mi cinstit, ca înaintea lui Dumnezeu: îmi spui drept ori minţi?

— Nu mint.

— E adevărat că nu eşti îndrăgostit de ea?

— Cred că e adevărat.

— Crede! Neisprăvitul acela i-a dus scrisoarea ta?

— L-am rugat pe Nikolai Ardalionovici să...

— Nu ţine! Un neisprăvit! îl întrerupse cu năduf Lizaveta Prokofievna. Nu cunosc niciun Nikolai Ardalionovici! Un neisprăvit!

— Nikolai Ardalionovici...

— Ba-i un neisprăvit, îţi spun eu!

— Ba nu, Nikolai Ardalionovici nu este un neisprăvit, răspunse prinţul cu glas potolit, dar ferm.

— Bine, scumpule, mai vorbim noi despre asta!

Se opri un minut, ca să se mai liniştească şi să-şi recapete răsuflarea.

— Şi ce-i cu *Cavalerul sărman?*

— Nu ştiu, n-am niciun amestec; o fi vreo glumă.

— E tare plăcut, n-am ce zice, să te pomeneşti cu toate astea, aşa, pe nepusă masă! Să fie oare cu putinţă ca să aibă o slăbiciune pentru tine? Nu-mi explic! După ce tot ea te făcea şi „nerod" şi „idiot"?

— Nu era neapărată nevoie să-mi relatezi toate astea, spuse mai mult în şoaptă şi pe un ton de reproş prinţul.

— Nu te supăra. E o fire voluntară şi cam despotică, o nebună, o răzgâiată – de va îndrăgi pe cineva, neapărat îi va scoate sufletul, spunându-i vorbe muşcătoare şi bătându-şi joc de el pe faţă; la fel am fost şi eu la vârsta ei. Dar să ştii că nu prea ai de ce să te umfli în pene, puişorule, nu-i de nasul tău! Nu vreau să cred că s-ar putea întâmpla aşa ceva şi nici nu se va întâmpla vreodată! Ţi-o spun ca să-ţi bagi degrabă minţile în cap. Ascultă, jură-mi că nu eşti însurat cu *aia.*

— Lizaveta Prokofievna, ce ţi se năzare! strigă prinţul, gata să sară în sus de ciudă şi uimire.

— Dar erai cât pe ce să te însori!

— Adevărat, era să mă însor, şopti el, lăsând capul în jos.

— Vasăzică eşti îndrăgostit de *ea?* Pentru *ea* ai venit aici, nu-i aşa? Pentru *aia?*

— Am venit pentru altceva, nu ca să mă însor, răspunse prinţul.

— Spune, ai tu ceva sfânt pe lumea asta?

— Am.

— Jură-mi că n-ai venit să te însori cu *aia.*

— Jur pe ce vrei!

— Te cred; sărută-mă. În sfârşit, pot să respir uşor; dar să ştii că Aglaia nu te iubeşte; gândeşte-te, prin urmare, la ce-ţi rămâne de făcut; şi ţi-o mai repet; nu te va lua de bărbat, cel puţin cât sunt eu în viaţă. Ai auzit?

— Am auzit.

Prinţul se simţea aşa de ruşinat, încât nu îndrăznea s-o privească în faţă.

— Ascultă, te aşteptam ca pe o providenţă (deşi n-ai meritat-o, după cum văd eu!); noaptea scăldam perna în lacrimi, nu de grija ta, scumpule, fii pe pace; am o durere a mea personală, nesfârşită, şi nu-i văd leacul. De aceea te aşteptam cu atâta nerăbdare; cred şi acum că Dumnezeu mi te-a trimis ca pe un prieten, ca pe un frate. Nu am pe nimeni mai apropiat, în afară de bătrâna Belokonskaia, iar dânsa e plecată acum; de altfel, de bătrâneţe, a ajuns proastă ca noaptea. Acum răspunde-mi scurt prin *da* sau *nu;* ştii pentru ce-a făcut *ea* tărăboiul acela alaltăieri?

— Cuvântul meu de cinste că n-am luat parte la asta şi că nu ştiu nimic!

— Destul, te cred. Acum şi eu mi-am schimbat părerea în privinţa asta, dar până ieri dimineaţă îl socoteam pe Evgheni Pavlâci vinovat de toate astea; şi alaltăieri, şi ieri încă. Dar acum, fireşte, nu pot să nu fiu de părerea lor; e limpede că şi-au bătut joc de el în modul cel mai neruşinat; cu ce scop, de ce şi pentru ce, nu se ştie (însuşi faptul acesta pare suspect şi dă de bănuit). În tot cazul, n-o mai dau pe Aglaia după el, orice s-ar întâmpla! Poate să fie un om cumsecade, n-are a face. Aveam eu îndoieli şi înainte,

dar acum am hotărât, şi hotărât rămâne. „Întâi să mă băgaţi în mormânt şi atunci n-aveţi decât să daţi fata după cine vreţi", aşa i-am spus azi-dimineaţă lui Ivan Feodorovici. Vezi ce destăinuiri îţi fac, vezi?

— Văd şi apreciez.

Lizaveta Prokofievna aruncă asupra prinţului o privire pătrunzătoare; poate ar fi vrut să afle ce efect va produce asupra lui părerea ei despre Evgheni Pavlâci.

— Nu ştii nimic de Gavrila Ivolghin?

— Ba da... ştiu multe lucruri.

— Ştiai că e în relaţii cu Aglaia?

— Asta n-am ştiut-o, se miră, ba chiar tresări prinţul. Cum? Gavrila Ardalionovici e în relaţii cu Aglaia Ivanovna? Cu neputinţă!

— De foarte puţin timp. Soră-sa şi-a tot făcut drum pe aici, toată iarna, săpându-i trecerea ca un şobolan.

— Nu cred, stărui cu tărie prinţul după ce stătu un moment pe gânduri, pradă unei profunde emoţii. Dac-ar fi fost adevărat, aş fi ştiut negreşit şi eu.

— Te aşteptai cumva ca el să vină şi, căzând la pieptu-ţi, să-ţi mărturisească cu lacrimi în ochi? Tare naiv mai eşti! Şi caraghios! Toţi umblă să te păcălească ca pe un... ca pe... Şi nu ţi-e ruşine să te încrezi într-un asemenea om? Se poate să nu-ţi dai seama că el te duce de nas, că te păcăleşte în modul cel mai neruşinat?

— Ştiu foarte bine că mă păcăleşte uneori, rosti prinţul în silă, cu jumătate de glas, şi Ganea îşi dă seama că ştiu... adăugă el fără a-şi mai isprăvi gândul.

— Poftim, ştie şi totuşi se încrede! Halal ţie! De altfel, din partea ta e şi firesc să fie aşa. De ce m-oi fi mirând atât? Doamne-Dumnezeule! A mai existat vreodată un astfel de om? Ptiu! Dar ştii că acest Ganca, ori această Vanka au pus-o în legătură cu Nastasia Filippovna?

— Pe cine? strigă prinţul.

— Pe Aglaia.

— Nu cred! Imposibil! Cu ce scop? Şi prinţul sări ca ars de pe scaun.

— Nici mie nu-mi vine a crede, cu toate că sunt dovezi. E

o fată despotică, o zăpăcită, o nebună! O fată rea, rea, rea! Rea din cale-afară, de o răutate cum nu-i alta! O mie de ani aş repeta că e rea! Toate s-au făcut aşa în ultimul timp, chiar şi curca cea plouată de Aleksandra, dar aceea cel puţin mi-a scăpat din mână. Şi totuşi nu cred! Poate pentru că nici nu vreau să cred, adăugă generăleasa ca pentru sine. De ce n-ai venit să ne mai vezi? îl luă ea din nou la rost pe prinţ. Aceste trei zile de ce n-ai venit pe la noi? strigă ea nerăbdătoare, repetând întrebarea.

Prinţul începu să-şi expună motivele, dar Lizaveta Prokofievna îl întrerupse.

— Toată lumea te ia drept un prost şi te trage pe sfoară! Ai fost ieri la Petersburg; pun rămăşag că te-ai dus să-l implori în genunchi pe nemernicul ăla ca să-ţi primească cele zece mii de ruble!

— Nici gând. Nu l-am văzut şi, de altfel, nu-i un nemernic. Am primit o scrisoare de la el.

— Arată-mi-o!

Prinţul scoase un plic din servietă şi i-l întinse Lizavetei Prokofievna, care citi:

Stimate domn, eu n-am, fireşte, niciun drept la demnitate şi amor propriu în ochii lumii. Sunt prea nevrednic de aşa ceva după părerea oamenilor. Aceasta e opinia lumii, dar nu şi a dumitale. M-am convins, stimate domn, că eşti poate mult superior celorlalţi. Nu sunt de acord cu Doktorenko şi pe chestia aceasta suntem în divergenţă. N-aş primi niciodată o copeică de la dumneata, dar i-ai venit în ajutor mamei mele şi-ţi datorez recunoştinţă, cu toate că e o dovadă de slăbiciune. În tot cazul, mi-am schimbat părerea despre dumneata şi am socotit necesar să ţi-o aduc la cunoştinţă. Consider apoi că relaţiile noastre trebuie să sfârşească aici şi că de aci încolo nu mai pot avea loc niciun fel de legături între noi.

Antip Budrovski.

P.S. Restul până la două sute de ruble, pe care-l mai datorez, îi voi restitui negreşit, cu timpul.

— Ce aiureală! hotărî Lizaveta Prokofievna, aruncându-i înapoi scrisoarea. Nu merita osteneala s-o citesc. Ce-ţi veni să zâmbeşti aşa cu subînţeles?

— Recunoaşte, totuşi, că scrisoarea aceasta ţi-a făcut plăcere şi dumitale.

— Cum! Încâlcitura asta îmbibată de orgoliu? Dar nu vezi că toţi ăştia şi-au pierdut capul de îngâmfare şi trufie?

— Şi totuşi, îşi recunoaşte vina şi a rupt-o chiar şi cu Doktorenko; ba cu cât e mai vanitos, cu atât a trebuit să sufere mai mult în amorul lui propriu. Ah, ce copil eşti, Lizaveta Prokofievna!

— Ţii neapărat să-ţi trag o palmă, se vede?

— Nu, nu ţin deloc. Dar ştiu precis că scrisoarea te bucură şi totuşi nu vrei să te dai de gol. De ce te ruşinezi de sentimentele dumitale? Aşa faci totdeauna.

— Să nu îndrăzneşti să mai calci pe la mine! sări Lizaveta Prokofievna, palidă de mânie. De azi înainte, să nu mai treci pragul casei mele niciodată!

— Iar peste trei zile, singură ai să mă chemi la voi... Cum se poate aşa ceva? Sunt sentimentele dumitale cele mai frumoase, de ce să te ruşinezi de ele? Singură îţi dai prilej de chin şi frământare.

— Să mor, dacă te mai chem vreodată! Şi numele am să ţi-l uit! L-am şi uitat!

Şi dădu buzna spre uşă.

— Oricum, tot mi-a fost interzis de a mai veni la voi! strigă prinţul în urma ei.

— Ce-e-e? Cine ţi-a interzis?

Se întoarse într-o clipă, ca înţepată de un ac. Prinţul ezită să-i răspundă; îşi dădea seama că-l luase gura pe dinainte.

— Cine ţi-a interzis să vii la noi? strigă furioasă Lizaveta Prokofievna.

— Aglaia Ivanovna mi-a interzis...

— Când? Vo-or-be-şte odată!...

— Azi-dimincaţă mi-a trimis vorbă să nu cutez a veni în casa voastră.

Lizaveta Prokofievna rămase înmărmurită, silindu-se să-şi dea seama de situaţie.

— Cum adică ţi-a trimis vorbă? Prin cine anume? Tot prin neisprăvitul acela? Şi numai din gură ţi-a spus? ţipă ea din nou.

— Am primit un bileţel, lămuri prinţul.

— Unde-i? Arată-mi-l! Imediat!

Prinţul se gândi un moment, apoi scoase din buzunarul vestei o bucăţică de hârtie pe care era scris:

Prinţe Lev Nikolaevici! Dacă, după tot ce s-a întimplat, mai ai de gând cumva să mă uimeşti vizitând vila noastră, te asigur că eu personal nu voi fi printre aceia pe care prezenţa dumitale îi va încânta.

Aglaia Epancina.

Lizaveta Prokofievna se reculese o clipă, pentru ca imediat după aceea să se repeadă la prinţ şi, apucându-l de braţ, să-l tragă după dânsa.

— Vii cu mine! Într-adins! Chiar acum, în clipa asta! vocifera ea ca scoasă din minţi.

— Dar, gândeşte-te, în felul acesta mă expun...

— La ce? Ah, prostălăule, naiv ce eşti! Parcă n-ai fi bărbat! Dar las' că văd eu acum ce se-ntâmplă, cu ochii mei...

— Lasă-mă, cel puţin să-mi iau pălăria...

— Poftim, ia-ţi mizerabila ta pălărie şi să mergem! N-ai ştiut să-ţi alegi măcar un fason mai de Doamne-ajută!... A scris-o, nici vorbă, numai de ciudă... după cele întâmplate deunăzi... A scris-o de necaz, mormăia Lizaveta Prokofievna, care nu lăsase braţul prinţului şi-l trăgea mereu în urma ei. Eu ţi-am luat apărarea şi am spus cu glas tare că eşti un prost dacă nu vii... altfel nu ţi-ar fi scris bileţelul acela stupid şi necuviincios. Un gest indecent, nedemn de o fată de familie, bine crescută şi deşteaptă, deşteaptă foc!... Hm! Continuă ea, i s-o fi făcut şi ei, fireşte, ciudă că nu vii; numai că nu s-a gândit deloc că unui idiot nu trebuie să-i scrii în felul ăsta, că o ia de bună,

literă cu literă, după cum s-a şi întâmplat de altfel. Ce ţi-ai ciulit urechile aşa? se răsti ea la prinţ, dându-şi seama că o cam luase gura pe dinainte. Îi trebuie un măscărici ca tine, de mult n-a mai văzut unul în preajmă-i, iată pentru ce te pune la încercare. Şi-mi pare foarte bine, sunt încântată că o să te ia chiar acum în primire! O meriţi! N-avea grijă, se pricepe ea la de-alde astea! Şi încă ce bine se pricepe!...

PARTEA A TREIA

I

De câte ori nu auzi lamentându-se lumea de pe la noi, cum că nu prea avem oameni cu spirit practic; politicieni, de pildă, avem cu prisosinţă; şi nici de generali nu ducem lipsă – dai de ei la tot pasul; cât despre administratori găseşti berechet şi de tot felul, oricât de mulţi s-ar cere; când e vorba, însă, de oameni energici, înzestraţi cu simţ practic – i-ai de unde nu-s, să-i cauţi cu lumânarea! Cel puţin aşa se plânge toată lumea. Ba unii merg până acolo încât susţin că nici măcar personal de serviciu corespunzător n-am avea pe unele linii de cale ferată; şi nici vreo administraţie cât de cât acceptabilă nu se poate înjgheba, zic ei, în vreuna dintre companiile noastre de navigaţie. Ici, auzi, în punctul cutare al unei noi linii ferate s-au ciocnit, ori s-au prăvălit de pe pod, nişte vagoane; colo, se scrie, un tren era cât pe ce să ierneze în mijlocul câmpiei întroienite: au plecat oamenii pentru câteva ceasuri şi au stat cinci zile în zăpadă. Dincolo, se povesteşte, mii de puduri de mărfuri care aşteaptă să fie expediate zac câte două sau chiar trei luni de zile şi putrezesc; altundeva, mai auzi (şi nici nu-ţi vine a crede) un administrator, adică un fel de supraveghetor, un lefegiu oarecare l-a cam atins pe un tejghetar de negustor de i-a mutat fălcile din loc, motivându-şi zeul administrativ prin aceea că „s-a cam întrecut cu firea" din pricină că acela îl bătea la cap să-i expedieze marfa. Şi când te gândeşti că există în ţara aceasta imensă atâtea servicii de stat şi posturi de lefegii, te cuprinde groaza; toată lumea a fost sau este în slujbă, toţi vor să fie slujbaşi. Cum se face atunci că din atâta material uman să nu se poată constitui

o administraţie ca lumea la companiile noastre de navigaţie?

Răspunsul ce ni se dă la această întrebare e cât se poate de simplu – atât de simplu, că explicaţia pare aproape de necrezut. E adevărat, ni se spune, că la noi toţi au fost ori sunt slujbaşi, şi starea asta dăinuie de vreo două sute de ani încoace, după cel mai bun model nemţesc, de la strămoşi la strănepoţi – dar tocmai aici e buba, că slujbaşii sunt de fapt oamenii cei mai lipsiţi de simţ practic, ajungându-se până acolo că abstracţiile şi lipsa de cunoştinţe practice erau socotite până nu de mult, chiar şi de slujbaşi, drept cea mai mare virtute şi cea mai bună recomandare. Dar nu tagma funcţionărească ne interesează aici, ci oamenii cu spirit practic. Este în afară de orice îndoială faptul că sfiiciunea şi o totală lipsă de spirit de iniţiativă erau considerate la noi, dintotdeauna, drept cel mai bun indiciu de simţ practic – părerea aceasta există şi acum. Dar de ce să ne facem din asta o vină specifică nouă, dacă e vorba ca părerea aceasta să fie luată drept o învinuire? Lipsa de originalitate era considerată dintotdeauna, pretutindeni, în lumea întreagă, ca fiind apanajul omului de afaceri serios şi practic, şi circa nouăzeci şi nouă la sută din oameni (pe puţin) credeau întotdeauna astfel, încât poate numai unu la sută dintre ei vedeau şi văd lucrurile într-un fel diferit. Marii inventatori şi oamenii geniali au fost consideraţi de societate, aproape întotdeauna, drept nişte neghiobi la începutul activităţii lor (ba de foarte multe ori şi către sfârşitul ei) – observaţie arhicunoscută de altfel şi de mult devenită banală. Dacă, de pildă, timp de decenii, toată lumea, deprinsă să-şi fructifice banii prin Casa de Depuneri, căra acolo miliarde cu dobânda de patru la sută, nu-i deloc de mirare că o dată cu dispariţia acestei instituţii, oamenii rămânând la propria lor iniţiativă, cea mai mare parte din aceste milioane au fost pierdute iremediabil în vâltoarea febrei de constituire a unor societăţi anonime pe acţiuni sau au intrat în buzunarele escrocilor – ceea ce, de altfel, era socotit ca un indiciu de bun-simţ şi bună creştere conform

cu uzanţele vremii. Mai cu seamă de bun-simţ; iar dacă cea mai sfioasă cuminţenie şi o apreciabilă lipsă de originalitate constituiau până acum la noi, după părerea aproape unanimă, o însuşire inerentă a omului de acţiune, a omului de afaceri corect, ar fi fost desigur prea inoportună, indecentă şi reprobabilă chiar, orice schimbare bruscă. Care mamă iubitoare, de pildă, nu se va înspăimânta şi nu se va îmbolnăvi de frică, dacă fiul sau fiica ei vor ieşi cumva din făgaşul obişnuitului. „Mai bine să trăiască în îndestulare şi să fie fericit fără originalitate", gândeşte orice mamă, legănându-şi odorul. Iar bătrânele dădace, de când e lumea, îngână acelaşi cântec: *„În straie de aur vei umbla, grad de general vei purta!”* Aşadar, până şi dădacele noastre considerau gradul de general ca pe o culme a fericirii pentru un rus, reprezentând idealul naţional cel mai popular de fericire tihnită – suprema fericire. Şi într-adevăr, cine n-ar fi izbutit la noi, după ce şi-a luat cu chiu cu vai examenele şi a deţinut timp de vreo treizeci şi cinci de ani o slujbă de stat, cine n-ar fi izbutit să ajungă, în cele din urmă, la gradul de general şi să-şi adune o sumuşoară la Casa de Depuneri? În felul acesta, mai tot rusul ajungea, fără un efort special, să-şi câştige un renume de om practic şi întreprinzător. De fapt, numai un om original sau, cum s-ar zice, neastâmpărat n-ar fi putut să se facă general la noi. Poate să fie o oarecare neînţelegere la mijloc; dar, în genere, se pare că este exact aşa, şi societatea noastră avea perfectă dreptate să-şi definească astfel idealul de om practic. Se pare totuşi că ne-au scăpat şi multe vorbe de prisos; deşi în intenţia noastră era, de fapt, să dăm câteva lămuriri suplimentare cu privire la familia Epancin. Membrii acesteia, sau cel puţin cei mai ponderaţi şi cu scaun la cap, aveau mult de suferit de pe urma unei trăsături comune a familiei, complet opuse acelor virtuţi la care ne-am referit mai sus. Fără să-şi dea seama de faptul în sine (pentru că într-adevăr e greu de sesizat), ei aveau totuşi uneori sentimentul că lucrurile în familia lor mergeau nu ca la toată lumea. Ceilalţi duceau o existenţă liniştită şi

monotonă – a lor era într-o necontenită frământare; toată lumea luneca lin ca pe şine – ei deraiau la fiece moment. În timp ce toată lumea dădea mereu dovezi de sfioasă cuminţenie, ei – nici pomeneală. Lizaveta Prokofievna, ce-i urept, se cam speriau când lucrurile nu mergeau conform uzanţelor vremii, şi totuşi nu era vorba de acea sfială cuviincioasă, mondenă, după care tânjeau ei. Poate, în adevăr, Lizaveta Prokofievna era singura pe care o frământau toate acestea; domnişoarele, cărora nu le lipsea, de altfel, nici perspicacitatea, nici ironia, erau încă tinere; iar generalul, deşi avea o minte destul de pătrunzătoare (ce-i drept cam greoaie), în împrejurările mai dificile prefera să mormăie hm!, lăsând, în cele din urmă, totul în seama Lizavetei Prokofievna. Cu alte cuvinte, toată răspunderea îi revenea ei. Şi nici nu se putea spune măcar că familia aceasta se remarca prin cine ştie ce spirit de iniţiativă personală sau că devia de la drumul cel drept dintr-o predilecţie conştientă pentru originalitate, ceea ce ar fi fost cu totul lipsit de bună-cuviinţă. Nicidecum! Nici vorbă de aşa ceva, adică nici prin gând nu le trecea să-şi propună asemenea ţeluri; şi cu toate acestea reieşea, până la urmă, că familia Epancin, deşi foarte onorabilă, era puţin altfel de cum trebuia să fie în general orice familie onorabilă. De câtva timp, Lizaveta Prokofievna îşi vârâse în cap că tot răul se trage numai de la dânsa, de la caracterul ei „nenorocit", ceea ce îi mări şi mai mult chinul. Îşi spunea mereu că e o „excentrică, stupidă şi insuportabilă"; se frământa necontenit, pierzându-şi cumpătul şi nemaifiind în stare să se descurce, să găsească o ieşire nici chiar în cele mai obişnuite complicaţii pe care le oferă viaţa de toate zilele, era mereu predispusă să exagereze proporţiile nenorocirii.

Am arătat încă de la începutul naraţiunii noastre că Epancinii se bucurau de stimă şi preţuire din partea tuturor celor care-i cunoşteau. Chiar şi Ivan Feodorovici personal, cu toată originea lui obscură, era primit pretutindeni cu multă consideraţie. De altfel, o şi merita pe deplin, în primul rând, pentru că era un om bogat, şi nu

„un oarecare", iar în al doilea rând, pentru că era un om absolut onorabil, deşi cam mărginit. Se pare însă că o anumită opacitate intelectuală este un atribut necesar, dacă nu al oricăruí om de afaceri, cel puţin al oricărui om care vrea să facă avere. În sfârşit, generalul avea maniere frumoase, era modest, ştia să tacă, dar, în acelaşi timp, nu se lăsa tras pe sfoară sau umilit, şi nu numai pentru că avea gradul de general, ci pentru că aşa-i dicta conştiinţa lui de om cinstit şi plin de demnitate. Pe deasupra, şi poate că nu era lucrul cel mai puţin important, se bucura de protectori influenţi. *Cât* despre Lizaveta Prokofievna, după cum am mai spus, se trăgea dintr-o familie de nobili de viţă veche, deşi pe la noi nu prea se ţine seama de vechimea neamului dacă omul nu are şi relaţii sociale. Dar ea a ştiut să-şi facă şi relaţii; era stimată şi iubită de persoane cu mare trecere şi influenţă în societate, încât toată lumea, fireşte, a trebuit să-i acorde respectul cuvenit şi să-i deschidă uşile. Cert este că necazurile ei familiale nu prea aveau cine ştie ce temei serios şi în orice caz erau provocate de nişte cauze minore şi exagerate până la ridicol; dar, dacă ţi-a crescut, să zicem, un neg pe nas sau pe frunte, eşti dispus să-ţi închipui că toată lumea n-are altă treabă decât să se ocupe de nasul dumitale, să te bârfească şi să-şi bată joc de dumneata, chiar dacă ai avea meritul de a fi descoperit America. Ce-i drept, Lizaveta Prokofievna era considerată în societate drept o „originală", aceasta însă nu scădea cu nimic respectul unanim de care se bucura incontestabil. Dar iată că – din nenorocire – Lizaveta Prokofievna a ajuns să nu mai creadă nici măcar în faptul acesta de netăgăduit că este stimată. Gândindu-se la fiicele ei, îşi spunea cu durere că le strică viitorul, că are un caracter ridicol, compromiţător, insuportabil, lucru pentru care, bineînţeles, îi învinuia tot pe cei din jurul său, adică pe fiicele sale şi pe Ivan Feodorovici, certându-i de dimineaţă până seara, cu toate că îi iubea cu abnegaţie, aproape cu patimă.

Ceea ce o îndurera mai cu seamă era gândul că şi fiicele ei manifestau aceeaşi tendinţă de a deveni nişte trăsnite,

nişte fiinţe „originale" ca şi dânsa, şi că asemenea domnişoare nici că s-au mai pomenit vreodată şi nici nu se cade să existe pe lume., Or să devină nişte nihiliste, asta e!" îşi spunea ea mereu. Iar de un an încoace, şi mai ales în ultima vreme, gândul acesta supărător prindea tot mai multă consistenţă. „Mai întâi, de ce nu se mărită? se întreba ea întruna. Ca să-şi chinuiască mama, desigur, văzând în asta probabil scopul suprem al vieţii – şi nu-i deloc de mirare cu ideile astea noi şi cu blestemata lor problemă feminină! Nu-i căşunase Aglaiei acum şase luni să-şi taie splendoarea de păr? (Doamne, nici chiar eu n-am avut pe vremuri asemenea cozi de toată frumuseţea!) A trebuit să mă rog în genunchi de ea ca să lepede foarfecele din mână!... Hai să zicem că făcea asta din răutate, ca s-o chinuiască pe maică-sa, pentru că e o fată rea, nesupusă, o răzgâiată şi mai cu seamă rea, rea rea! Dar grăsana ceea de Aleksandra parcă nu voia şi ea să-şi reteze cosiţele, şi nu dintr-un moft şi nici din răutate, ci din naivitate şi prostie, pentru că Aglaia i-a băgat în cap că în felul acesta va dormi mai liniştită şi n-o s-o mai doară capul? Şi câţi, câţi, câţi pretendenţi nu s-au perindat de cinci ani încoace? Şi unde mai pui că toţi erau unul şi unul, foarte potriviţi, ba unii dintre ei cu totul admirabili chiar! Atunci de ce fac nazuri, ce mai aşteaptă? Pentru ce nu se mărită? Numai ca s-o necăjească pe mama lor, altă explicaţie nu există! Nu există! Nu există!"

Dar iată că, în sfârşit, răsări soarele şi pentru inima ei de mamă; Lizaveta Prokofievna simţea o oarecare uşurare gândindu-se că cel puţin una dintre fiicele ei, Adelaida, este pe cale să se căpătuiască. „Scap barem de o belea, de o piatră din casă", spunea ea când i se întâmpla să-şi exprime gândurile cu glas tare (în sinea ei, în schimb, folosea expresii mult mai gingaşe). Şi ce frumos, cât de onorabil se aranjase totul; în lumea bună faptul acesta era comentat cu totul favorabil şi apreciat numai în cuvinte de laudă. Logodnicul, era un om cunoscut, un prinţ, cu avere, un om bun şi, pe lângă asta, era pe placul ei, nici că se putea mai bine! Dar Lizaveta Prokofievna îşi făcea mai

puţine griji cu fiica ei mijlocie decât cu celelalte două, deşi gusturile artistice ale Adelaidei puneau de multe ori la grea încercare inima veşnic neliniştită a Lizavetei Prokofievna., În schimb, are o fire veselă şi mult bun-simţ; cu asemenea calităţi nu se pierde o fată", îşi spunea în chip de consolare generăleasa, şi gândul acesta o liniştea. Grija cea mai mare i-o pricinuia Aglaia. Apropo, în privinţa celei mari, Aleksandra, Lizaveta Prokofievna nu ştia exact ce atitudine să adopte şi cum e mai bine: să se teama pentru ea sau nu? Câteodată i se părea că gata, aşa îi era sortit". Deja avea douăzeci şi cinci de ani şi deci o să rămână fată bătrână. „Cu o frumuseţe ca a ei!..." Nefericita mamă îşi petrecea nopţile plângândi în timp ce fata dormea dusă somnul cel mai liniştit. „Şi ce-i cu dânsa, e o nihilistă sau numai o proastă?" Că nu era deloc proastă, Lizaveta Prokofievna o ştia prea bine; preţuia mult judecata clară a Aleksandrei Ivanovna şi-i cerea sfatul cu plăcere. Dar că fata ei cea mare era o „curcă plouată" nu mai avea nicio îndoială., Aşa-i de potolită şi de domoală, că nimic n-o scoate din toropeală, nimic nu o poate tulbura. Dar ce zic, nici curcile plouate nu sunt chiar aşa de potolite – ptiu! M-am zăpăcit cu ele de tot şi nu mai ştiu ce să cred, nu mai pricep nimic!" Aleksandra Ivanovna îi inspira mamei sale o milă duioasă, cu totul inexplicabilă, şi o afecţiune mai mare chiar decât pentru Aglaia, cu toate că aceasta din urmă era idolul vieţii sale. Dar izbucnirile nervoase, răstălmăcirile, observaţiile veninoase (prin care se manifestau cu deosebire grija şi afecţiunea ei maternă), epitete precum „curcă plouată" sau altele, nu mai puţin amuzante, reuşeau doar s-o distreze pe Aleksandra, stârnindu-i râsul. Câteodată, lucrurile ajungeau până acolo încât fleacurile cele mai neînsemnate o supărau pe Lizaveta Prokofievna până la exasperare. De pildă, Aleksandrei Ivanovna îi plăcea să doarmă mai mult şi de obicei avea tot felul de visuri; dar visurile ei surprindeau întotdeauna printr-o naivitate dezarmantă şi o lipsă totală de conţinut, pe măsura unui copil de şapte ani. Ei bine, chiar şi inocenţa visurilor acestora începuse s-o cam irite pe Lizaveta

Prokofievna. Odată, Aleksandra Ivanovna văzu în vis două găini, şi ce mai ceartă se iscă din pricina asta între mamă şi fiică! De ce anume? Greu de spus. O singură dată, e adevărat, izbuti şi ea să aibă un vis puţin mai original: se făcea că vede un călugăr într-o odaie întunecoasă, în care îi era frică să intre. Surorile ei se grăbiră să-i relateze evenimentul Lizavetei Prokofievna în hohote de râs, la care aceasta se înfurie teribil şi le strigă cât sunt de proaste toate trei. „Hm! E tare domoală, ca o proastă, cu adevărat o curcă plouată, nimic nu poate s-o mişte, şi totuşi e aşa de tristă, câteodatâ sunt zile cind ţi se strânge inima privind-o! După ce o fi tânjind oare?" Uneori, generăleasa îi punea întrebarea asta şi bărbatului ei şi o făcea pe un ton sec şi iritat, după bunul ei obicei, aşteptând un răspuns neîntârziat. Ivan Feodorovici încrunta sprâncenele, scotea un hm! Nehotărât, ridica din umeri şi, la sfârşit, îşi dădea cu părerea, desfăcându-şi larg braţele:

— Îi trebuie un bărbat!

— Numai să dea Dumnezeu să n-aibă parte de unul ca dumneata Ivan Feodorâci! exploda Lizaveta Prokofievna. Să nu i se nimerească unul cu judecata şi ideile dumitale, Ivan Feodorâci! Să nu fie un bădăran necioplit ca dumneata, Ivan Feodovâci!...

Ivan Feodorovici se făcea pe dată nevăzut, iar Lizaveta Prokofievna se potolea după această *răbufnire,* pentru ca în aceeaşi seară să se arate deosebit de atentă, amabilă şi tandră faţă de „necioplitul bădăran" Ivan Feodorovici, faţă de bunul, scumpul, adoratul ei Ivan Feodorovici, căci nu încetase niciodată să-l iubească, ba era chiar îndrăgostită de el; Ivan Feodorovici, perfect conştient de asta, avea, la rândul său, un respect nemărginit pentru Lizaveta Prokofievna a lui.

Dar chinul cel mai mare al ei, chinul necurmat era Aglaia. „îmi seamănă leit, de parcă ar fi portretul meu, exact aşa cum eram şi eu, îşi spunea Lizaveta Prokofievna. Un pui de demon împieliţat, tiranic şi urâcios! O nihilistă, o trăsnită, o nebună şi, mai cu seamă, rea, rea, rea! Ah, Doamne, cât de nefericită va fi în viaţă!"

Şi totuşi, după cum spuneam, soarele răsărise şi pentru biata mamă şi totul îi apăru pentru moment într-o altă lumină. Timp de o lună aproape, Lizaveta Prokofievna respiră uşurată şi uită de toate grijile şi necazurile. Apropiata căsătorie a Adelaidei atrase atenţia şi făcu să se vorbească în lume şi de Aglaia, care şi ea de la o vreme încoace făcea peste tot o impresie excelentă prin ţinuta ei impecabilă; era ponderată, spirituală, sigură de ea, puţin cam prea mândră, dar până şi asta o prindea de minune! Şi cât de bună, supusă şi caldă a fost cu mama ei toată luna aceasta („E drept că pe acest Evgheni Pavlovici ar fi trebuit să-l cunoaştem ceva mai bine, să vedem în ce ape se scaldă; de altfel nici Aglaia se pare că nu-i dă mai multă importanţă decât celorlalţi!") Dar ce schimbare în bine se observă la ea în ultima vreme: a devenit o fată admirabilă; şi cât e de frumoasă, Dumnezeule, cât e de frumoasă! Din zi în zi se face mai frumoasă! Şi iată...

Şi iată că a apărut neisprăvitul acesta de prinţ, acest idiot nenorocit, şi totul s-a tulburat din nou, totul merge anapoda în casa asta!

Ce se întâmplase totuşi?

Pentru alţii, desigur, părea că nimic nu s-a întâmplat. Dar tocmai aceasta era ciudăţenia cea mai mare a Lizavetei Prokofievna, că până şi în încercările cele mai obişnuite ale vieţii reuşea, nu ştiu cum, întotdeauna, să descopere câte ceva care o înspăimânta aşa de tare, aproape s-o îmbolnăvească; i se strecura în suflet o teamă nelămurită, de neînţeles şi tocmai de aceea foarte apăsătoare. Vă închipuiţi dar ce a simţit ea când, în noianul a tot felul de griji şi nelinişti reale sau imaginare, văzu producându-se deodată un fapt de o gravitate într-adevăr excepţională şi care promitea să-i pricinuiască multe frământări, îndoieli şi necazuri.

„Şi cum au îndrăznit, cum s-au încumetat să-mi scrie anonima aceea oribilă ca să mă pună în gardă faţă de *nemernica* aceea, care, cică ar fi intrat în legătură cu Aglaia?" se perpelea generăleasa tot drumul până acasă, în timp ce îl târa pe Mîşkin după dânsa, ba chiar şi atunci

când, ajungând acasă, îl aşeză la masa rotundă, împrejurul căreia era adunată toată familia. „Cum au îndrăznit să-şi închipuie măcar aşa ceva? Dar aş muri de ruşine dac-aş lua de bună o singură vorbă, sau dac-aş arăta scrisoarea asta Aglaiei! Ce pacoste pe capul nostru, să-şi bată joc în aşa hal de Epancini! Şi toate astea din cauza lui Ivan Feodorâci, din cauza dumitale, scumpul meu Ivan Feodorâci! Ah! De ce nu ne-am dus mai bine la Elaghin! Eu am zis să mergem acolo! Să fie Varka aceea care a ticluit scrisoarea? Ştiu eu, sau poate... de toate astea, de toate e vinovat numai şi numai Ivan Feodorâci! Împotriva lui a uneltit *creatura* asta toată intriga, ca să-şi bată joc de dânsul pentru legăturile lor de altădată, a vrut sa-l facă de râsul lumii, întocmai cum şi-a râs de el şi l-a dus de nas chiar şi atunci când îi căra perle... Dar, la urma urmei, suntem amestecaţi cu toţii în această afacere, şi fiicele dumitale sunt amestecate, Ivan Feodorâci, fete de măritat, domnişoare din cea mai bună societate; erau acolo de faţă, au stat şi au auzit totul; au fost amestecate şi în istoria aceea cu puşlamalele, bucură-te, erau şi atunci de faţă şi au auzit totul cu urechile lor! Nu-l iert pe prinţişorul ăsta, niciodată nu-l voi ierta! Şi pentru ce, de trei zile, e aşa de nervoasă Aglaia? Pentru ce s-a supărat pe surorile ei, chiar şi pe Aleksandra, căreia îi săruta întotdeauna mâinile, întocmai ca unei mame, într-atât o respecta? Pentru ce, de trei zile, e o enigmă pentru toată lumea? Ce amestec poate să aibă aici Gavrila Ivolghin? Pentru ce şi ieri, şi astăzi încă, s-a apucat întâi să-l laude pe Gavrila Ivolghin ca să izbucnească apoi în lacrimi? Pentru ce în scrisoarea asta anonimă e pomenit blestematul acela de cavaler sărman, când ea n-a arătat biletul pe care-l primise de la prinţ nici măcar surorilor ei? Şi ce rost... ce rost a avut... să alerg adineauri la dânsul ca o mâţă bezmetică şi să-l aduc chiar eu aici, zor nevoie? Doamne, sunt nebună de legat, fac numai prostii! Să-i vorbesc unui tânăr despre secretele fiicei mele, şi încă... şi încă secrete care aproape că-l privesc şi pe dânsul! Dumnezeule mare! Bine, cel puţin, că e cam idiot şi... şi... un prieten al casei! E cu putinţă oare

ca Aglaia să fi prins slăbiciune pentru un asemenea cretin? Doamne, ce-i cu mine, de îndrug verzi şi uscate? Ptiu! Cu toţii, începând cu mine, suntem nişte specimene... bune de pus sub sticlă pentru a fi expuse la vedere cu zece copeici taxă de intrare. Asta n-am să ţi-o iert, Ivan Feodorâci, nu ţi-o iert niciodată! Şi ea... de ce nu-i spune nimic? Zicea c-o să-l ia în primire de cum intră, dar văd că nu întreprinde nimic! Uite-o cum îl priveşte cu luare-aminte, îl soarbe din ochi şi tace; dar nici nu pleacă, a rămas nemişcată; tocmai ea care îl oprise să ne mai calce pragul... Iar el, parcă-i gata să leşine, stă înmărmurit, cu faţa albă ca varul. Şi afurisitul acela de Evgheni Pavlâci, care trăncăneşte întruna. Nu lasă pe nimeni să scoată un cuvânt. Aflu eu numaidecât totul, numai să pot aduce vorba..."

Prinţul şedea, într-adevăr, în faţa mesei rotunde, fără o picătură de sânge în obraz, şi părea foarte speriat. Din când în când totuşi, un sentiment tainic, un fel de extaz îi umplea sufletul. Ah! Cât îi era de frică să se uite într-o anumită parte, spre colţul de unde doi ochi negri, atât de cunoscuţi, îl priveau sfredelitori! Şi, în acelaşi timp, cât era de fericit să se regăsească în mijlocul familiei acesteia, s-auda din nou glasul cunoscut – după ceea ce-i scrisese ea în bilet. „Doamne, oare ce o să spună ea acum?!" Cât despre dânsul, nu scoase niciun cuvânt şi asculta cu multă încordare „peroraţia" înflăcârată a lui Evgheni Pavlâci căruia rareori i s-a mai întâmplat să fie într-o asemenea vervă şi bună dispoziţie ca în seara aceea. Prinţul îl asculta, dar nu izbutea să reţină aproape nimic din ce spune. În afară de Ivan Feodorovici, care nu se întorsese încă de la Petersburg, toată familia Epancin era adunată în jurul mesei. Era prezent şi prinţul Ş. Se pregăteau, cum se pare, să se ducă să asculte muzică înainte de a se aşeza la ceai. Discuţia era în toi şi se înjghebase, de bună seamă, până la venirea lui Mîşkin. Curând îşi făcu apariţia, strecurându-se discret pe terasă, şi Kolea. „Aşadar, e primit aici ca şi înainte", gândi prinţul.

Casa de vacanţă a Epancinilor era o vilă elegantă, construită în stil de cabană elveţiană, decorată cu gust, de

jur-împrejur, cu flori şi verdeaţă. O minunată grădiniţă înconjura casa. Ca şi la prinţ, toată lumea stătea pe terasă, numai că a lor era ceva mai mare şi mai cochetă.

Tema discuţiei angajate se pare că nu prea era pe placul multora dintre cei prezenţi. Se putea ghici că fusese o discuţie aprinsă şi că toată lumea ar fi preferat să schimbe subiectul; dar Evgheni Pavlovici, nu se ştie de ce, se încăpăţâna s-a continue, neţinând seamă de atmosfera generală; venirea prinţului Mîşkin îl întărâtă parcă şi mai mult, stimulându-i verva. Lizaveta Prokofievna privea încruntată, cu toate că nu prea înţelegea bine totul. Aglaia, aşezată cam deoparte, aproape în colţul terasei, nici nu pleca, dar nici nu intervenea în discuţie, îndârjindu-se să asculte fără a scoate o vorbă.

— Daţi-mi voie, polemiza cu foc Evgheni Pavlovici, n-am nimic de obiectat împotriva liberalismului. Liberalismul nu-i un păcat, face parte integrantă dintr-un tot care, fără el, s-ar destrăma sau ar cădea în amorţeală; liberalismul are şi el dreptul la existenţă întocmai ca şi conservatorismul cel mai ponderat. Eu mă declar însă împotriva liberalismului rus şi repet că, dacă îl combat, o fac numai um pricină că liberalul rus nu-i un liberal *rus,* ci este un liberal *ne rusesc.* Arătaţi-mi un liberal rus autentic şi-l voi săruta de îndată, în faţa dumneavoastră.

— Bineînţeles, dacă la rându-i va fi tot atât de dispus să te sărute spuse Aleksandra Ivanovna care era într-o stare de însufleţire neobişnuită. Până şi obrajii i se îmbujorară mai tare ca de obicei.

„Ca să vezi, gândea Lizaveta Prokofievna, ori nu face decât să mănânce şi să doarmă, de nu mai e chip s-o scoţi din lâncezeală, ori se aprinde aşa din senin, o dată pe an, de n-o mai recunoşti şi rămâi cu gura căscată la cele ce spune."

Mîşkin simţi că tonul lui Evgheni Pavlovici nu prea era pe placul Aleksandrei Ivanovna; tânărui trata prea superficial un subiect serios: vorbea cu destulă înflăcărare, având în acelaşi timp aerul de a lua totul în glumă.

— Afirmam adineauri, înainte de venirea dumitale,

prinţe, reluă Evgheni Pavlovici, că până acum, la noi, liberalii se recrutau numai din două pături diferite: din fosta moşierime (desfiinţată acum) şi din rândurile seminariştilor. Întrucât însă ambele categorii s-au transformat complet în nişte caste, cu totul distincte de naţiunea propriu-zisă şi, cu trecerea timpului, din generaţie în generaţie, tot mai mult rupte de ea, înseamnă că şi tot ceea ce au făcut şi fac aceste pături nu conţine în sine nimic naţional...

— Cum aşa? Tot ce s-a făcut, vasăzică, până acum – nu este rusesc? obiectă prinţul Ş.

— Nu este naţional; chiar dacă e rusesc, n-are însă caracter naţional; nici liberalii noştri nu sunt cu adevărat ruşi, nici conservatorii nu sunt cu adevărat ruşi, nimic autentic rusesc... Şi fiţi siguri că naţia nu va recunoaşte nimic din ceea ce au făcut moşierii şi seminariştii, nici acum, nici mai târziu...

— Asta-i bună! Dar cum poţi susţine un asemenea paradox dacă, bineînţeles, ai vorbit serios? Eu nu pot admite astfel de afirmaţii pe seama moşierului rus; şi dumneata eşti tot un moşier rus, protestă cu înflăcărare prinţul Ş.

— Dar nu vorbesc despre moşierul rus în sensul în care vrei sa înţelegi dumneata. Este o pătură onorabilă, chiar şi prin simplul fapt că fac şi eu parte din ea, mai cu seamă acum, când, propriu-zis, a încetat să mai existe...

— Vrei să spui cumva că nici în literatura noastră n-a existat nimic naţional? îl întrerupse Aleksandra Ivanovna.

— În domeniul literaturii nu mă prea pricep, dar cred că nici literatura rusă nu-i tocmai rusească, vreau să spun autentic rusească, cu excepţia doar a lui Lomonosov, Puşkin şi Gogol.

— Mai întâi, chiar şi atâta nu-i deloc puţin, iar în al doilea rând, numai unul dintre ei e din popor, ceilalţi doi erau moşieri, râse amuzată Adelaida.

— Întocmai. Aveţi dreptate, dar nu vă grăbiţi să triumfaţi. Deoarece numai aceşti trei scriitori, dintre toţi scriitorii ruşi, au reuşit să creeze ceva cu adevărat

original, autohton, de la nimeni împrumutat, prin însuşi faptul acesta, ei au intrat chiar de la început în patrimoniul naţional. Orice rus, de îndată ce a rostit, a scris sau a făcut ceva autohton, *original,* ceva ce ţine organic de el şi nu este de împrumut, devine în mod implicit naţional, chiar dacă n-ar şti să se exprime aşa de bine în ruseşte. E o axiomă pentru mine. Discuţia noastră n-a pornit însă de la literatură, ci de la socialişti şi, vorbind de ei, am atins şi problema literaturii. Revenind la subiect, mă încumet să afirm că noi nu avem niciun socialist rus; n-am avut şi nu avem, întrucât toţi socialiştii noştri sunt proveniţi fie din moşieri, fie din seminarişti. Toţi aceia care, fie aici, fie în străinătate, îşi revendică numele acesta, nu sunt decât nişte liberali, aparţinând moşierimii încă din timpurile iobăgiei. Pentru ce râdeţi? N-aş avea decât să iau lucrările lor, teoriile, cărţile, memoriile lor şi, fără să fiu critic literar, aş putea să scriu cel mai convingător studiu de critică literară, în care aş demonstra şi aş dovedi un lucru de netăgăduit, ca lumina zilei, că fiecare filă din aceste cărţi, memorii, broşuri, a fost scrisă, în primul rând, de către un moşier rus de altădată. Mânia, indignarea şi spiritul lor caustic au un iz moşieresc (ba uneori chiar şi izul moşierimii de dinainte de Famusov, bucuria şi lacrimile lor pot fi sincere, dar sunt bucurii şi lacrimi de moşieri! De moşieri sau de seminarişti... Iar vă vine să râdeţi? Zâmbeşti şi dumneata, prinţe? Înseamnă că nici dumneata nu eşti de acord cu mine?

Într-adevăr, cuvintele lui Evgheni Pavlovici stârniră o ilaritate generală; până şi prinţul Mîşkin schiţă un zâmbet abia perceptibil.

— N-aş putea deocamdată să mă pronunţ categoric dacă sunt sau nu de părerea dumitale, spuse el, alungându-şi zâmbetul de pe faţă şi tresărind ca un şcolar surprins asupra abaterii, dar ţin să te asigur că te ascult cu cea mai mare plăcere...

Rostind anevoie cuvintele acestea, aproape că-şi pierdu răsuflarea, în timp ce fruntea i se acoperi cu broboane de sudoare. Pentru prima dată deschidea gura de când

venise. Încercă să se uite în jurul său, dar îi lipsi curajul; Evgheni Pavlovici îşi dădu seama şi zâmbi ca pentru sine.

— Am să vă aduc un argument, domnilor, reluă el cu un amestec de patimă şi ironie, poate chiar pe seama propriilor sale cuvinte, un argument a cărui descoperire am onoarea să mi-o atribui exclusiv; cel puţin, după câte ştiu, până în prezent nu s-a scris şi nu s-a spus nimic în această privinţă. Este vorba de un fenomen, de un fapt, care dezvăluie întreaga esenţă a liberalismului rus, în sensul în care am vorbit. Mai întâi, ce este liberalismul în general dacă nu un atac (justificat sau nu, asta rămâne de văzut) împotriva stării de lucruri existente? Am sau nu dreptate? Ei bine, faptul descoperit de mine e că liberalismul rusesc nu este un atac împotriva stării de lucruri existente, ci un atac împotriva esenţei însăşi a lucrurilor noastre, că în loc să atace numai ordinea existentă, ei atacă lucrurile în sine; că în loc să atace rânduielile ruseşti, atacă Rusia însăşi. Liberalul meu a ajuns să renege până şi Rusia; cu alte cuvinte, urăşte şi-şi biciuieşte propria mamă. Orice eşec, orice eveniment nenorocit pentru Rusia îl face să râdă, dacă nu chiar să jubileze. Urăşte obiceiurile naţionale, istoria ţării, totul, şi dacă ar fi să i se caute o scuză cu orice preţ, nu s-ar găsi alta decât doar că nu ştie nici el ce face şi că ura lui împotriva Rusiei îi apare drept cel mai rodnic liberalism (o, deseori veţi întâlni la noi tipul liberalului pe care ceilalţi îl aplaudă şi care, în realitate, poate fără să-şi dea el singur seama, nu este decât cel mai stupid, cel mai obtuz şi cel mai periculos conservator!). Ura aceasta împotriva Rusiei, unii dintre liberalii noştri aproape că o luau, şi nu e mult de-atunci, drept adevărata iubire de patrie şi se lăudau că văd mai bine decât ceilalţi conţinutul adevărat al acestui sentiment. Dar acum au devenit mai sinceri, se jenează să mai pronunţe cuvintele „dragoste de patrie", ba însăşi noţiunea aceasta au eliminat-o, considerând-o primejdioasă şi vrednică de dispreţ. Faptul nu poate fi tăgăduit, şi eu susţin că aşa este şi.. – Trebuia, la urma urmei, ca cineva să spună adevărul verde în faţă, fără

ocolişuri; dar faptul acesta are şi un alt aspect, cu totul special: e un fenomen nemaiîntâlnit şi nemaivăzut de când e lumea, cum nu s-a mai întâmplat nicăieri, nicicând şi la niciun popor; trebuie deci să-l considerăm cu totul întâmplător şi, ca atare, trecător – sunt de acord. Nu se va găsi nicăieri, în nicio parte a lumii, un liberal care să-şi urască patria. Cum se explică atunci existenţa lui la noi? Numai prin ceea ce am arătat şi adineauri, că liberalul rus nu-i, deocamdată, un liberal rus; după mine, aceasta ar fi singura explicaţie mai plauzibilă.

— Consider tot ce-ai spus acum drept o glumă, Evgheni Pavlâci, replică pe un ton grav prinţul Ş.

— Nu i-am cunoscut pe toţi liberalii şi nu mă încumet să-i judec, spuse Aleksandra Ivanovna, dar ţi-am ascultat teoria cu indignare: dintr-un caz particular faci o regulă generală şi, ca atare, acuzaţia dumitale e defăimătoare.

— Un caz particular? Aha! Acesta e cuvântul, reluă Evgheni Pavlovici. Prinţe Lev Nikolaevici, dumneata ce crezi? E un caz particular sau nu?

— Trebuie să spun că şi eu am văzut şi am cunoscut... puţini liberali şi, în general, nu prea am stat de vorbă cu ei – răspunse Mîşkin – mi se pare însă că ai întrucâtva dreptate; liberalismul rusesc de care vorbeşti e pornit, într-o oarecare măsură, să urască Rusia ca atare şi nu numai aşezămintele ei şi stările de lucruri. Bineînţeles că această afirmaţie nu este valabilă decât până la un anumit punct... n-ar fi drept să extindem aprecierea aceasta până la o generalizare absolută...

Ar fi vrut parcă să mai spună ceva, dar se răzgândi şi tăcu. În pofida emoţiei care-l stăpânea, urmărise conversaţia cu mare interes. Una dintre particularităţile prinţului era neobişnuita naivitate a atenţiei cu care asculta întotdeauna ceea ce-l interesa, ca şi cea a răspunsurilor sale când era întrebat. Expresia feţei, ca şi întreaga

Lui ţinută din acel moment vădeau aceeaşi candoare naivă a omului încrezător, care nu este în stare să surprindă nicio nuanţă de glumă sau ironie. Evgheni

Pavlovici, care până atunci nu i se adresa decât schiţând un surâs nelipsit de oarecare maliţiozitate, ascultându-i acum răspunsul, se uită atât de grav la Mîşkin, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat deloc să primească un asemenea răspuns de la el.

— Aşa, vasăzică... curios, nu m-aş fi aşteptat, îngăimă el. Ba nu, zău, prinţe, mi-ai răspuns cu toată seriozitatea?

— Dar dumneata nu m-ai întrebat cu toată seriozitatea? replică Mîşkin surprins.

Toată lumea începu să râdă.

— Ţi-ai găsit pe cine să crezi! spuse Adelaida. Evgheni Pavlâci cam obişnuieşte să-i ducă pe toţi de nas. Dacă ai şti câte lucruri neserioase povesteşte el câteodată cu cea mai gravă mină!

— După părerea mea, e o discuţie nelalocul ei şi ar fi fost mai bine să n-o fi început, observă pe un ton tăios Aleksandra. Mai bine am merge la plimbare...

— Ei bine, să mergem, e o seară minunată! exclamă Evgheni Pavlovici. Dar ca să vă dovedesc că de data asta am vorbit foarte serios, şi, mai ales, ca să-i arăt prinţului (m-ai interesat foarte mult, prinţe, şi-ţi jur că nu sunt un om chiar aşa de superficial după cum s-ar părea, deşi, în realitate, sunt într-adevăr un om uşuratic!) şi... dacă îmi îngăduiţi, domnilor, i-aş pune prinţului o ultimă întrebare, aşa, numai din curiozitate, ca încheiere. Parcă dinadins, chestiunea asta mi-a venit în minte acum două ore (vezi, prinţe, mă gândesc câteodată şi la lucruri serioase!); eu am rezolvat-o, dar aş fi curios să cunosc şi părerea prinţului. Adineauri s-a vorbit de „cazuri particulare". Expresia este foarte curentă acum şi se poate auzi destul de des la noi. În vremea din urmă, ziarele şi opinia publică s-au ocupat mult de crima aceea oribilă când... un tânăr a răpus şase oameni, precum şi de ciudata pledoarie a apărătorului, care, între altele, a spus că, în situaţia de mizerie în care se afla, vinovatului trebuia *în mod firesc* să-i vină gândul să asasineze cele şase persoane. Nu e chiar textual, dar sensul se pare că era acesta. După părerea mea, emiţând o idee atât de ciudată, apărătorul era cu

totul convins că spunea lucrul cel mai liberal, cel mai umanitar şi cel mai progresist din câte s-ar putea rosti în vremea noastră. Ei bine, ce crezi dumneata? Denaturarea aceasta a ideilor şi a convingerilor, posibilitatea unei asemenea concepţii deformate şi năstruşnice totodată este oare un caz particular sau unul general? Urmă o nouă explozie de ilaritate.

— Particular; bineînţeles, particular, spuseră hohotind Aleksandra şi Adelaida.

— Dă-mi voie să-ţi reamintesc, Evgheni Pavlâci, adăugă prinţul S., că gluma ta s-a cam răsuflat.

— Care-i părerea dumitale, prinţe? continuă, fără să le dea atenţie celorlalţi, Evgheni Pavlovici, care surprinsese privirea serioasă a lui Mîşkin aţintită asupra sa. Ce crezi? E un caz particular sau general? Pentru dumneata, o mărturisesc, am pregătit întrebarea asta.

— Nu, nu-i un caz particular, răspunse prinţul cu glas scăzut, dar cu multă convingere.

— Dar nu vezi, Lev Nikolaevici, strigă cu oarecare ciudă prinţul Ş., nu-ţi dai seama că întrebarea lui nu-i decât o cursă? Şi-a pus în gând să facă o glumă din asta şi chiar pe dumneata vrea să te păcălească.

Mîşkin roşi.

— Credeam că Evgheni Pavlâci vorbeşte serios, spuse el, lăsând ochii în jos.

— Dragă cneaze, continuă prinţul Ş., aminteşte-ţi discuţia pe care am avut-o noi amândoi, acum vreo trei luni; vorbeam tocmai despre faptul că în tinerele noastre tribunale nou înfiinţate sunt de-acum prezenţi atâţia avocaţi remarcabili şi talentaţi! Şi câte verdicte ale juraţilor în cel mai înalt grad judicioase sunt pronunţate! Cât de fericit erai de starea asta de lucruri şi ce plăcere îmi făcea bucuria dumitale!… Spuneam atunci că avem tot dreptul să ne mândrim… Această apărare stângace, la care se referă Evgheni Pavlovici, acest argument straniu e, fără îndoială, un caz izolat, cu totul întâmplător, excepţie rarisimă ce se pierde printre miile de exemple pozitive.

Prinţul Lev Nikolaevici reflectă un moment şi, cu aerul

cel mai convins, deşi pe un ton potolit şi cam sfios, răspunse:

— Voiam să spun numai că denaturarea ideilor şi noţiunilor (ca să întrebuinţez expresia lui Evgheni Pavlâci) se întâlneşte frecvent la noi şi, din nefericire, are mai mult caracterul unui fenomen general decât particular. Dacă această denaturare n-ar avea caracterul unui fenomen general, poate că nici n-ar fi existat atâtea crime de neconceput.

— Crime de neconceput? Dar te asigur că nişte crime asemănătoare, şi poate încă şi mai odioase, s-au întâmplat şi altădată, şi au existat întotdeauna, nu numai la noi, ci pretutindeni, şi că, după mine, n-au să dispară încă multă vreme. Numai că altădată nu se prea cunoşteau din lipsă de publicitate. Acum însă, ele sunt relatate şi consemnate în presă şi prin viu grai, ceea ce ne face să credem că aceşti criminali au apărut abia acum şi că este vorba deci de un fenomen nou în societate. Aici este greşeala dumitale, dragă prinţe, o greşeală extrem de naivă, te asigur, observă cu un zâmbet ironic prinţul Ş.

— Ştiu bine că s-au întâmplat şi altădată multe crime, şi la fel de înspăimântătoare. În vremea din urmă, am vizitat mai multe închisori şi am avut ocazia să fac cunoştinţă cu diverşi deţinuţi, atât în prevenţie, cât şi din cei care-şi ispăşesc pedeapsa. Sunt printre ei criminali şi mai teribili decât acesta, oameni care au asasinat până la zece fiinţe şi care nu se căiesc deloc. Dar iată ce am remarcat mai osebit la toţi aceştia: asasinul cel mai înrăit, care nu manifestă niciun semn de căinţă, ştie totuşi că-i un *criminal,* cu alte cuvinte îşi dă seama că a săvârşit o faptă rea, chiar dacă nu simte nevoia să se pocăiască. Aşa sunt toţi, pe când aceia de care a vorbit Evgheni Pavlâci nici nu vor să se creadă vinovaţi, ba încă sunt convinşi ca erau în dreptul lor şi… că bine au făcut ce au făcut. Ei bine, tocmai aici, tocmai în asta înclin eu să văd o deosebire îngrijorătoare. Şi notaţi că sunt toţi tineri, cu alte cuvinte, sunt la o vârstă când omul cade cel mai uşor sub influenţa unor idei denaturate.

Prinţul Ş. încetase să mai râdă şi-l asculta pe Mîşkin cu mirare. Aleksandra Ivanovna care, de mult timp, voia să intervină cu o observaţie, tăcea, părând că are un motiv special să se abţină. Evgheni Pavlovici, vizibil surprins, se uita la prinţ de data aceasta fără obişnuitul lui surâs ironic.

— Dar de ce te uiţi la el cu un aer aşa de mirat, stimate domn? interveni deodată Lizaveta Prokofievna. Îl credeai mai prost decât dumneata, nu-i aşa? Îţi închipuiai că-i incapabil să judece aceste lucruri?

— Nu-i vorba de asta, spuse Evgheni Pavlovici, numai că, prinţe (scuză-mi întrebarea), dacă vezi şi intuieşti aşa de bine, cum se face (încă o dată iartă-mă) că în acea ciudată afacere... de acum câteva zile... a lui Burdovski, dacă nu mă înşel... cum se face că n-ai remarcat aceeaşi denaturare de idei şi de convingeri etice? Dar absolut aceeaşi! Mi s-a părut atunci că n-ai observat nimic din toate astea.

— Să-ţi spun eu atunci, domnule, interveni energic Lizaveta Prokofievna, noi toţi ceilalţi am băgat de seamă asta şi acum suntem gata să ne lăudăm faţă de el pentru perspicacitatea noastră; iar el a primit astăzi o scrisoare de la unul dintre ei, de la şeful bandei, cel cu faţa buboasă, ţi-l aminteşti, Aleksandro? Omul acesta, în scrisoare, îi cere iertare, în felul lui, bineînţeles; declară că a rupt relaţiile cu prietenul care-l aţâţa atunci, îţi aminteşti, Aleksandro? Şi că acum are mai multă încredere în prinţ. Ei bine, noi, ceilalţi, n-am primit nicio scrisoare de felul acesta şi asta ar trebui să ne fie învăţătură, ca să nu ne ridicăm nasul aşa de sus înaintea lui.

— Şi Ippolit a venit să locuiască la ţară cu noi! strigă Kolea.

— Cum? E aici? întrebă prinţul îngrijorat.

— A sosit în momentul când plecai cu Lizaveta Prokofievna; eu l-am adus.

— Ei bine, mă prind, se întărâtă din senin Lizaveta Prokofievna, uitând că numai cu un minut înainte îi luase apărarea prinţului, mă prind că s-a dus ieri să-l caute pe băieţandrul acela în mansarda lui, că i-a cerut iertare în

genunchi şi l-a rugat să se mute aici. Te-ai dus sa-l vezi ieri? Tu singur ai mărturisit-o mai adineauri. Ai fost sau nu? I-ai căzut în genunchi?

— Da' de unde, strigă Kolea, dimpotrivă, ieri, Ippolit a luat mâna prinţului şi a sărutat-o de două ori, am fost eu martor; la asta s-a mărginit toată explicaţia; prinţul i-a spus doar că s-ar simţi mai bine la vilă, iar Ippolit i-a răspuns că se va duce de îndată ce-i va permite starea sănătăţii.

— Rău faci, Kolea... bolborosi Mîşkin, ridicându-se şi luându-si pălăria. Ce nevoie era să povesteşti? Eu...

— Unde te duci? îl opri Lizaveta Prokofievna.

— N-avea nicio grijă, prinţe, urmă Kolea cu înflăcărare, nu te duce să-l tulburi acum, căci în momentul de faţă se odihneşte după oboseala drumului; e foarte mulţumit; şi ştii, prinţe, după părerea mea, ai face mai bine să nu te duci să-l vezi astăzi; amână întrevederea pe mâine, altfel o să se ruşineze din nou. Azi-dimineaţă, mi-a spus că de şase luni nu s-a mai simţit aşa de bine, ba şi tuşeşte mai puţin.

Mîşkin observă că Aglaia şi-a părăsit dintr-o dată locul şi că se apropie de masă. Nu îndrăznea să ridice ochii spre dânsa, dar simţea că-n momentul acela ea îl priveşte poate cu un aer ameninţător, că în ochii ei negri clocoteşte indignarea şi că sângele îi năvălise în obraz.

— După părerea mea, Nikolai Ardalionovici, ai făcut rău că l-ai adus la Pavlovsk, dacă-i vorba de adolescentul acela tuberculos care, zilele trecute, plângea şi ne invita la înmormântarea lui, observă Evgheni Pavlovici. A vorbit atunci cu atâta elocvenţă despre zidul din faţa casei lui, încât cu siguranţă o să-i ducă dorul.

— E foarte adevărat. Ai să vezi: o să se certe cu tine, o să-ţi trântească cine ştie ce vorbe grele şi apoi are să plece, aşa să ştii!

Şi uitând că toată lumea se pregătea să meargă la plimbare, Lizaveta Prokofievna, cu un aer plin de demnitate, trase înspre ea paneraşul cu lucrul de mână.

— Mi-aduc aminte că a făcut elogiul acelui zid, reluă Evgheni Pavlovici, şi fără el nu va putea muri spectaculos;

or, el se pare ca ţine mult să moară spectaculos.

— Ei bine, murmură Mîşkin, dacă nu vreţi să-l iertaţi, are să moară fără iertarea voastră… Acum însă, a venit mai mult pentru copaci.

— O, în ceea ce mă priveşte, îi iert totul; poţi să-i transmiţi.

— Altfel trebuie să înţelegem lucrurile acestea, răspunse prinţul încet şi parcă în silă, cu privirea aţintită mereu în acelaşi punct de pe podea, trebuie să fii de acord şi dumneata să-i primeşti iertarea.

— Eu? Dar pentru ce? Cu ce i-am greşit?

— Dacă nu puteţi înţelege, înseamnă… dar sunt sigur că înţelegeţi totul; voia atunci… să vă binecuvinteze pe toţi şi, la rându-i, să primească binecuvântarea voastră a tuturor, asta-i tot…

— Dragă cneaze, se grăbi să intervină prinţul Ş., schimbând o privire îngrijorată cu câteva dintre persoanele prezente, paradisul pe pământ nu se realizează aşa de uşor, şi mi-e teamă că-ţi faci iluzii în privinţa asta; paradisul e un lucru cam anevoios, cneaze, mult mai anevoios de obţinut decât îşi închipuie admirabila dumitale inimă. Dar eu zic că am face mai bine să ne oprim aici, altminteri, te pomeneşti că o să ne simţim stingheriţi cu toţii, şi atunci…

— Mergem să ascultăm muzica, hotărî pe un ton aspru Lizaveta Prokofievna şi se ridică mânioasă.

Toţi ceilalţi se ridicară şi ei, gata de plecare.

II

Prinţul se apropie deodată de Evgheni Pavlovici.

— Evgheni Pavlâci, spuse el cu o stranie însufleţire, apucându-i mina, fii sigur că te consider, orice s-ar întâmpla, omul cel mai nobil şi cel mai bun din lume; crede-mă…

Surprinderea lui Evgheni Pavlovici a fost atât de mare, încât s-a dat cu un pas înapoi. O clipă se sili să nu izbucnească în râs, dar, privindu-l mai atent pe prinţ, observă că acesta era tulburat peste măsură sau, în orice caz, se afla într-o stare cu totul neobişnuită.

— Fac prinsoare, prinţe, strigă el, că nu asta voiai să-mi spui şi poate că nu mie îmi erau destinate cuvintele acestea… Dar ce ai? Te simţi rău?

— Nu este exclus, tot ce-i cu putinţă, iar dumneata ai observat foarte bine că poate nu dumitale voiam să-ţi vorbesc!

Rostind aceste cuvinte, Mîşkin schiţă un zâmbet straniu aproape caraghios, iar peste o clipă se învioră din nou, declarând cu înflăcărare:

— Nu-mi aminti purtarea mea de alaltăieri! M-am simţit foarte ruşinat aceste trei zile… ştiu că sunt vinovat…

— Da, dar ce faptă atât de condamnabilă îţi reproşezi?

— Mai mult ca oricare altul probabil, te simţi ruşinat pentru mine, Evgheni Pavlovici; şi faptul că ai roşit este un semn că ai o inimă admirabilă. Plec imediat, vă asigur.

— Dar ce are? Poate că aşa încep la el crizele? îl întrebă pe Kolea generăleasa speriată.

— Fiţi liniştită, Lizaveta Prokofievna, nu-i vorba de criză, plec numaidecât. Ştiu că… natura a fost nedreaptă cu mine. Timp de douăzeci şi patru de ani am fost bolnav; de când m-am născut până la vârsta de douăzeci şi patru de ani. Consideraţi deci şi această ieşire drept gestul unui om bolnav. Am să plec îndată, numaidecât, vă asigur. Nu mi-e

ruşine, căci ar fi ciudat să te simţi ruşinat pentru asta, nu-i aşa? Dar sunt de prisos în societate… Nu din amor propriu vă vorbesc aşa… M-am gândit mult în timpul acestor trei zile şi am judecat că ar trebui să vă spun acest lucru sincer şi deschis la prima ocazie. Există asemenea idei, idei înalte, de care nu-mi este îngăduit să vorbesc, pentru că, negreşit, aş provoca râsul tuturor; prinţul Ş. mi-a amintit adineauri de asta… N-am nici gestul potrivit, nici simţul măsurii; cuvintele pe care le rostesc nu corespund gândurilor care mă frământă; asta le scade din valoare. De aceea socot că n-am dreptul… Unde mai pui că am şi o fire bănuitoare, eu… eu sunt convins că nu pot fi ofensat în casa asta şi că sunt iubit mai mult decât o merit, dar ştiu de asemenea (o ştiu prea bine) că o boală care a durat douăzeci şi patru de ani nu se poate să nu fi lăsat urme, consecinţe, încât e normal ca ceilalţi să râdă de mine!., uneori… nu-i aşa?

Privea în jur, având aerul că aşteaptă un răspuns, o sentinţă. Toţi rămaseră nedumeriţi, penibil surprinşi de această izbucnire neaşteptată, bolnăvicioasă şi cu nimic justificată, cel puţin în aparenţă. Dar aceste cuvinte ale lui dădură loc unui alt episod, tot atât de neaşteptat şi de straniu.

— Pentru ce spui toate astea aici? izbucni deodată Aglaia. Pentru ce vorbeşti, ca să te audă tocmai *ei?* Ei! Ei!

Părea că indignarea fetei n-are margini, ochii îi scânteiau de mânie. Mîşkin rămase mut în faţa ei şi o stranie paloare i se aşternu pe obraz.

— Aici nimeni nu e în stare să te înţeleagă! Nimeni nu merită să i se adreseze asemenea cuvinte! se dezlănţui Aglaia. Aici niciunul nu face cât degetul cel mic al dumitale, niciunul n-are nici mintea şi nici inima dumitale! Eşti mai cinstit decât toţi ceilalţi, mai nobil decât toţi, mai bun decât toţi, mai inteligent decât toţi! Niciunul de aici nu este vrednic să-ţi ridice măcar batista pe care ai scăpat-o adineauri… Pentru ce te umileşti şi te pui mai prejos decât ei? Pentru ce ai strivit totul în dumneata, pentru ce n-ai pic de mândrie?

— Doamne, cine s-ar fi putut aştepta la aşa ceva? îşi plesni palmele într-un gest de disperare Lizaveta Prokofievna.

— Sărmanul cavaler! Ura! Trăiască! strigă Kolea în culmea entuziasmului.

— Să taci!… Cum îndrăzneşte cineva să mă ofenseze aici, în casa dumitale? Se întoarse brusc, către mamă-sa, Aglaia, ajunsă într-o stare de paroxism isteric, în care omul depăşeşte orice limită şi nu mai cunoaşte nicio stavilă. Pentru ce toată lumea, toţi, până la unul, şi-au propus să mă chinuiască? Pentru ce, de trei zile, prinţe, nu încetează să mă sâcâie din pricina dumitale? Dar nici prin gând nu-mi trece să mă mărit cu dumneata! Să ştii că pentru nimic în lume n-aş primi să fiu soţia dumitale! Să ştii asta! E posibil ca cineva să se mărite cu un om atât de caraghios ca dumneata? Uită-te într-o oglindă, să vezi cum arăţi în clipa asta!… Pentru ce, pentru ce mă tachinează neîncetat că mă mărit cu dumneata? Nu se poate să nu ştii! Eşti înţeles cu ei!

— Nimeni n-a tachinat-o vreodată, murmură Adelaida îngrozită.

— Nici prin gând nu ne-a trecut aşa ceva, nu s-a rostit niciun cuvânt de acest fel! strigă Aleksandra Ivanovna.

— Cine a tachinat-o? Când a tachinat-o? Cine a putut să-i spună aşa ceva? Ce-i cu dânsa? Aiurează? se adresa Lizaveta Prokofievna celor de faţă, clocotind de furie.

— Toţi au spus-o, toţi, până la unul, în tot timpul acestor zile! Niciodată, niciodată n-am să mă mărit cu el!

După ce strigă toate astea, Aglaia izbucni în lacrimi, acoperindu-şi faţa cu batista, şi se prăbuşi pe un scaun.

— Dar el nici nu te-a cer…

— Nu te-am cerut în căsătorie, Aglaia Ivanovna, lăsă să-i scape prinţul.

— Ce-e? Cum? făcu surprinsă, indignată, înspăimântată Lizaveta Prokofievna. Nu-i venea să-şi creadă urechilor.

— Am vrut să spun… voiam doar să spun – se bâlbâia tremurând Mîşkin – voiam numai să-i explic Aglaiei Ivanovna… să am cinstea să precizez că nu era deloc în

intenţia mea… să am onoarea de a-i cere mâna… şi nici chiar pe viitor… N-am nicio vină în toate astea, te asigur, Aglaia lvanovna, n-am nicio vină! Niciodată n-am urmărit asemenea lucru, niciodată nu m-am gândit şi niciodată nu voi năzui la aşa ceva, ai să te convingi; poţi fi sigură! Vreun om rău m-o fi ponegrit în faţa dumitale! Fii pe pace! Linişteşte-te!

Rostind aceste vorbe, el se apropie de Aglaia. Ea îşi ridică faţa din batistă, îl străfulgera cu privirea pe Mîşkin, care avea înfăţişarea unui om tare speriat, îşi aminti cuvintele ce i le spusese acesta şi deodată izbucni în hohot chiar sub ochii lui – un hohot atât de vesel şi de molipsitor, atât de batjocoritor şi în acelaşi timp plin de haz, încât Adelaida, cea dintâi, nu mai putu să reziste, mai ales după ce, la rândul ei, îl privi pe prinţ, şi, repezindu-se la sora ei, o îmbrăţişă şi se porni şi ea pe un râs la fel de nestăvilit şi copilăreşte sincer, ca şi Aglaia. Privindu-le pe amândouă, prinţul zâmbi şi, luminându-se apoi la faţă, repetă bucuros şi fericit:

— În sfârşit, slavă Domnului, slavă Domnului!

Aici nu se mai putu abţine nici Aleksandra şi se alătură, din toată inima, surorilor ei. Părea că râsul celor trei fete nu se va mai sfârşi.

— Poftim, fetele astea nu-s în toate minţile, murmură Lizaveta Prokofievna, ba te bagă în sperieţi, ba…

De-acum însă râdea şi prinţul Ş., râdea şi Evgheni Pavlovici, hohotea întruna şi Kolea, ba, privindu-i pe toţi ceilalţi, râdea chiar şi prinţul Mîşkin.

— Acum să mergem la plimbare, haidem! strigă Adelaida. Cu toţii, şi prinţul să vină cu noi neapărat; n-ai niciun motiv să ne strici cheful, om bun ce eşti! E tare simpatic, nu-i aşa, Aglaio? Nu-i aşa, mamă? Şi, pe urmă, trebuie numaidecât să-l sărut pentru… pentru explicaţia lui cu Aglaia. *Maman* dragă, îmi dai voie să-l îmbrăţişez? Aglaio, permite-mi să-l sărut pe prinţul *tău!* Zicând asta, ştrengăriţă, se apropie cât ai clipi din ochi de Mîşkin şi-l sărută pe frunte. El îi luă mâna, o strânse aşa de tare, că Adelaida abia se abţinu să nu ţipe, şi o contemplă cu o

bucurie infinită; apoi, cu o mişcare fulgerătoare, duse mâna fetei la gură şi o sărută de trei ori.

— Să mergem! spuse şi Aglaia. Prinţe, ai să fii cavalerul meu. E voie, *maman?* Un cavaler care mi-a refuzat mâna! Nu-i aşa că ai refuzat definitiv mâna mea, prinţe? Dar nu aşa se oferă braţul unei doamne! Uite aşa; acum e bine. Să plecăm, să deschidem alaiul, vrei să mergem înainte singuri, în *tete-á-tete?*

Vorbea fără încetare, izbucnind când şi când în noi hohote de râs.

— Mulţumesc lui Dumnezeu! Mulţumesc lui Dumnezeu! repeta Lizaveta Prokofievna întruna, fără să ştie ea singură de ce anume se bucură.

— „E o familie foarte ciudată!" gândca prinţul Ş., poate pentru a suta oară de când îi cunoştea pe Epancini, dar... familia aceasta, aşa de ciudată, îi plăcea mult. În privinţa prinţului Lev Nikolaevici însă, am putea spune că avea anumite rezerve; nu prea îl simpatiza. Părea cam posomorit şi preocupat când au ieşit cu toţii la plimbare.

Evgheni Pavlovici, în schimb, era într-o dispoziţie excelentă – tot timpul drumului până la gară glumi cu Adelaida şi Aleksandra – la fiecare glumă a lui, ele râdeau cu atâta haz, încât el începu să bănuiască la un moment dat că poate nu-l ascultau deloc. Gândul acesta, fără să-şi explice pentru ce, îl făcu şi pe el deodată să râdă din toată inima (aşa-i era firea!). Cele două surori, foarte bine dispuse şi ele de altfel, aveau mereu privirile îndreptate asupra Aglaiei şi a prinţului Mîşkin, care mergeau înainte; era clar că purtarea surioarei lor mezine le intriga mult. Prinţul Ş. încerca mereu să intre în vorbă cu generăleasa pentru a o distrage de la gândurile ei şi, povestindu-i lucruri lipsite de importanţă, nu reuşi decât s-o plictisească într-un mod groaznic. Lizaveta Prokofievna părea complet răvăşită sufleteşte, vorbea anapoda şi uneori chiar nici nu răspundea la întrebări.

Dar şirul de enigme, în care era atât de iscusită Aglaia Ivanovna, nu se terminase încă. Ultima din seara aceea fusese rezervată exclusiv prinţului. Când se îndepărtară

cam la o sută de paşi de casă, tânăra fată i se adresă aproape în şoaptă cavalerului ei tăcut, spunându-i grăbită:

— Uită-te la dreapta. Prinţul privi într-acolo.

— Uită-te mai cu atenţie. Vezi banca aceea, în parc, acolo unde sunt cei trei copaci mari?... O bancă verde.

Prinţul răspunse afirmativ.

— Îţi place locul acesta? Câteodată, pe la ora şapte dimineaţă, când toată lumea doarme încă, îmi place să stau acolo singură, cu gândurile mele.

Prinţul îngână că locul era încântător.

— Acum să mă laşi, nu vreau să mai merg la braţ cu dumneata. Sau să mergem tot aşa, dar să nu-mi spui nicio vorbă. Nu vreau să fiu tulburată în gândurile mele.

Avertisment zadarnic, căci, oricum, Mîşkin n-ar fi scos o vorba tot drumul chiar şi fără această poruncă. Inima începu să-i bată cu putere când o auzi şoptindu-i cu privire la bancă. După un minut însă, îi fu ruşine de gândul absurd ce-i încolţise în minte...

În timpul săptămânii, după cum se ştie şi după cum afirmă toată lumea, parcul de lângă gara Pavlovsk e frecventat de un public mult rnai „select" decât în zilele de sărbătoare, când Petersburgul îl inundă cu vizitatori „de tot soiul". Publicul, îmbrăcat simplu dar elegant, obişnuieşte să se ducă acolo să asculte muzică. Fanfara, una dintre cele mai bune orchestre militare, execută piese noi. Legile bunei-cuviinţe sunt respectate cu stricteţe, cu toate că atmosfera generală are un caracter mai familiar, mai intim. Cei mai mulţi dintre vilegiaturişti se duc în parc numai ca să se vadă unii pe alţii, găsind în asta o deosebită plăcere; pe alţii îi atrage muzica. Scandalurile sunt extrem de rare, deşi se-ntâmplă uneori să aibă loc chiar şi în zilele de lucru, cum e şi firesc, de altfel.

În seara aceea s-a nimerit să fie o vreme minunată şi era lume multă în parc. Toate locurile din jurul orchestrei fiind ocupate, grupul nostru se aşeză ceva mai la o parte, foarte aproape de ieşirea din stânga a parcului. Forfota mulţimii şi muzica o înviorară puţin pe Lizaveta Prokofâevna şi le prilejuiră domnişoarelor clipe de distracţie. Mai schimbară

priviri cu diferiţi cunoscuţi răspunzând la saluturi printr-o înclinare graţioasă a capului, cercetară toaletele, şi ochiului lor ager nu-i scăpară tot felul de excentricităţi despre care au apucat să schimbe câteva păreri, însoţindu-le cu zâmbete ironice. Evgheni Pavlovici avu prilejul şi el să salute numeroase cunoştinţe. Mai multe priviri fură atrase de Aglaia şi de prinţul Mîşkin, care erau mereu împreună. Curând, câţiva tineri dintre cunoscuţii mai vechi veniră să-şi prezinte omagiile doamnelor Epancin; vreo doi, trei au rămas să mai stea de vorbă; toţi erau în raporturi de prietenie cu Evgheni Pavlovici. Printre aceştia se afla şi un tânăr ofiţer, foarte chipeş, foarte vesel şi vorbăreţ, care se grăbi să i se adreseze Aglaiei, făcând totul ca să-i capteze atenţia; Aglaia s-a arătat cât se poate de amabilă şi a râs cu poftă de glumele lui. Evgheni Pavlovici îi ceru voie prinţului să i-l prezinte pe acest prieten; Mîşkin abia pricepu ce voiau de la dânsul, totuşi prezentarea se făcu şi cei doi bărbaţi se salutară, strângându-şi reciproc mâna. Prietenul lui Radomski îi puse o întrebare prinţului, dar acesta din urmă nu răspunse sau mormăi câteva cuvinte într-un chip aşa de ciudat, încât ofiţerul îl examina cu multă atenţie; îşi mută privirea spre Evgheni Pavlovici şi înţelese îndată pentru ce acesta ţinuse să-i facă cunoştinţă *cu* prinţul; tânărul zâmbi uşor şi începu să vorbească din nou cu Aglaia. Lui Evgheni Pavlovici nu-i scăpă un amănunt, şi anume, că Aglaia se îmbujora în timpul acestei scurte scene.

Prinţul Mîşkin nici nu băgă de seamă că alţii vorbeau cu Aglaia, copleşind-o cu complimente; mai mult decât atât, transportat cum era, părea uneori că uită cu totul de prezenţa tinerei fete. Erau clipe când îi venea pur şi simplu să se retragă undeva, să dispară de acolo, ba i-ar fi plăcut să se trezească într-un loc pustiu şi întunecos, numai să poată rămâne singur cu gândurile lui, nevăzut şi neştiut de nimeni. Sau, cel puţin, dacă ar fi stat acasă la el, pe terasa vilei, dar absolut singur, fără ca cineva să stea în preajmă-i, nici Lebedev şi nici copiii lui; s-ar fi trântit pe divan înfundându-şi faţa în pernă şi ar fi zăcut aşa ceasuri de-a

rândul, o zi şi o noapte şi încă o zi. Sau, deodată, gândurile îi fugeau departe şi revedea munţii, mai ales un locşor cunoscut, care-i plăcea aşa de mult pe vremea când a trăit acolo şi de la înălţimea căruia vedea, printre norii alburii, satul, ruinele unui vechi castel, firul argintiu ai cascadei, abia vizibil. Ah! Cât ar fi vrut acum să fie acolo şi să se gândească la un singur lucru. Ah! Toată viaţa numai cu un singur gând; i-ar fi ajuns chiar dacă ar fi trăit o mie de ani! Iar cei de aici e mai bine să-l uite de tot, de tot! Aşa şi trebuie. Ar fi fost mult mai bine să nu-l fi cunoscut niciodată şi ca totul de aici să nu fi fost decât o nălucire de vis. Nu e totuna dacă-i vis ori realitate? Uneori îşi aţintea privirea asupra Aglaiei, fără s-o desprindă de pe faţa ei, câte cinci minute în şir; dar era ceva straniu în privirea lui: s-ar fi spus că o contempla pe tânăra fată ca pe un obiect ce se află la două verste distanţă de el, ca pe un portret al ei, şi nu făptura vie de lângă el.

— De ce te uiţi aşa la mine, prinţe? întrebă ea deodată, întrerupând conversaţia animată şi râsetele celor din jur. Dumneata mă înspăimânţi; parcă ai vrea mereu să întinzi mâna şi să-mi pipăi obrazul, ca să te convingi că exist aievea. Nu-i aşa, Evgheni Pavlovici, nu ţi se pare că mă priveşte tocmai aşa?

Mîşkin, surprins că i se vorbea lui, ascultă atent, străduindu-se parcă să înţeleagă, dar nu izbuti probabil, căci din partea lui nu urmă niciun răspuns. Văzând, în schimb, că Aglaia şi ceilalţi râdeau, îşi desfăcu deodată buzele strânse şi începu şi el să râdă aşa, din senin, ceea ce stârni şi mai multă ilaritate în jurul lor; ofiţerul, care era probabil un om foarte vesel, pufni pur şi simplu în râs. Şi atunci Aglaia, mânioasă, şopti ca pentru sine:

— Idiotul!

— Doamne! E cu putinţă să se îndrăgostească de un asemenea... Poate fi până într-atât de nebună? mormăi printre dinţi Lizaveta Prokofievna.

Aleksandra se aplecă la urechea mamei sale:

— E o glumă. La fel ca şi gluma de mai înainte cu „cavalerul sărman" şi nimic mai mult, o asigură tânăra

fată. A vrut să-i mai însceneze o farsă acum, numai că a mers prea departe; trebuie să-i punem capăt, *maman!* Adineauri a jucat o comedie ca să ne sperie…

— E bine *măcar* că a dat de un asemenea idiot, răspunse încet Lizaveta Prokofievna, pe care vorbele fiicei sale o mai liniştiră puţin.

Totuşi, prinţul auzi că-l făcură „idiot" şi tresări, dar nu din cauza acestui epitet (îl uită imediat), ci pentru că, nu departe de locul unde stătea, unde şi în ce punct anume n-ar fi putut spune, zări în mulţime un chip palid, cu părul castaniu-închis şi ondulat, *cu* un zâmbet şi o privire ce-i erau atât de cunoscute; viziunea nu ţinu decât o clipită şi dispăru. Putea să fie doar o închipuire. Nu i se întipărise decât zâmbetul acela crispat, ochii şi o preţioasă cravată verde-deschis la gât. Unde se mistuise domnul căruia îi aparţinea această cravată? Se pierduse în mulţime sau se strecurase în interiorul gării, prinţul n-ar fi putut spune nici asta.

O clipă după aceea însă, începu să privească cu nelinişte împrejur; această primă apariţie o prevestea poate pe a doua. Cum de nu se gândise la posibilitatea unor întâlniri când pornise spre gară? E drept că plecase fără să ştie unde merge, într-atât era de tulburat ieşind din vila familiei Epancin. Dac-ar mai fi fost în stare să observe, ar fi remarcat poate de un sfert de oră neliniştea Aglaiei care, din când în când, se uita împrejur scrutând mulţimea, de parcă ar fi căutat şi ea pe cineva. Interesant însă că pe măsură ce tulburarea prinţului devenea mai vădită, creştea vizibil şi emoţia fetei iar în clipa când acesta întorcea capul privind cercetător înjur, şi ea repeta aceeaşi mişcare. Nu trecu mult şi motivul neliniştii lor şi-a găsit dezlegarea.

Prin ieşirea laterală a gării, în apropierea căreia stăteau prinţul şi întreaga companie a Epancinilor, năvăli deodată un grup compus din cel puţin zece persoane. În faţă mergeau trei femei; două dintre ele erau de o frumuseţe remarcabilă, încât nu era de mirare că le însoţeau atâţia admiratori. Dar şi adoratorii, şi femeile, întreg grupul făcea o notă cu totul distinctă, deosebindu-se net de restul

publicului adunat aici să asculte muzica. Apariţia lui fu observată numaidecât de aproape toată lumea; totuşi, cei mai mulţi se făceau că nici nu-i bagă în seamă; numai câţiva tineri zâmbiră cu înţeles privindu-l şi schimbară câteva şoapte între ei. Prezenţa nou-veniţilor nu putea fi însă ignorată; ostentativ parcă, vorbeau prea tare şi râdeau zgomotos. Probabil că mulţi dintre ei erau cu chef, deşi câţiva purtau haine elegante, după ultima modă; alţii însă aveau o înfăţişare extrem de ciudată; îmbrăcăminte ciudată, feţele ciudat de congestionate; erau şi câţiva militari, ba şi câţiva domni mai în vârstă, îmbrăcaţi în haine largi, bine croite, cu sumedenie de inele pe degete şi cu butoni la manşetă, cu peruci şi favoriţi negri ca smoala şi cu o distincţie afectată pe feţele lor cam buhăite, domni de care societatea bună se fereşte ca de ciumă. Printre chermesele noastre există desigur unele care se disting printr-o ţinută ireproşabilă, bucurându-se de o reputaţie excelentă şi perfect justificată; dar şi omul cel mai prudent nu-i în stare să se apere în fiecarte minut de cărămida care, la un moment dat, i-ar cădea fără veste în cap de pe acoperişul casei vecine. O asemenea cărămidă era gata să cadă acum asupra publicului select care se adunase să asculte concertul fanfarei militare.

Ca să treci din gară în rondul unde era instalată fanfara, trebuiau coborâte trei trepte. Ajuns aproape de aceste trepte, grupul se opri; niciunul dintre ei nu se putea hotărî să păşească înainte. Deodată una dintre femei se desprinse din grup şi coborî. Numai doi din suita ei îndrăzniră s-o urmeze: un domn între două vârste, cu înfăţişare destul de modestă; exteriorul lui era convenabil din toate punctele de vedere, dar părea dintre holteii aceia singuratici care nu cunosc niciodată pe nimeni, şi nimeni nu-i cunoaşte; celălalt însoţitor al doamnei era jerpelit într-un hal fără de hal şi avea o figură cam dubioasă. În afară de aceştia doi, nimeni nu o mai însoţi pe doamna cea excentrică; totuşi, ea coborî scările *fără* să arunce o privire înapoi, ca şi cum îi era perfect egal dacă o urmează cineva sau nu. Continua să râdă şi să vorbească tare. Era îmbrăcată cu mult gust.

Toaleta ei era foarte luxoasă, dar de o eleganţă cam extravagantă şi de aceea bătătoare la ochi. Trecu pe dinaintea fanfarei, îndreptându-se spre partea cealaltă a rondului, unde o caleaşca aştepta la marginea drumului.

Mîşkin n-o mai văzuse pe *ea* de vreo trei luni şi mai bine. De când se întorsese la Petersburg, îşi propusese aproape în fiecare zi să-i facă o vizită, dar poate un presentiment ascuns îl împiedica. *Cu* teama în suflet încerca să-şi închipuie revederea lor, însă toate încercările lui rămâneau zadarnice. Asupra unui singur lucru nu avea nicio îndoială, că întâlnirea va fi penibilă. De multe ori, în timpul acestor şase luni, îşi aminti ce impresie produsese asupra lui chipul acestei *femei* când l-a contemplat pentru prima oară; dar şi atunci, văzut numai în fotografie, acest chip îi provocase o tulburare chinuitoare. Luna pe care o petrecuse în preajma Nastasiei Filippovna în provincie, având prilejui s-o vadă aproape zilnic, i-a lăsat amintiri amare, încât adesea prinţul ar fi vrut să le şteargă cu totul din memorie. Însăşi vederea chipului acestei femei îi pricinuia un sentiment profund răscolitor; în discuţia cu Rogojin, definise acest sentiment drept „o milă nemărginită" şi era adevărat. Privind numai portretul Nastasiei Filippovna, inima îi fu cuprinsă atunci de o dureroasă şi nesfârşită milă; senzaţia asta de compasiune sfâşietoare, soră cu suferinţa, pentru făptura aceasta *nu-l* mai părăsi niciodată, o avea şi acum vie în inima lui. Era poate şi mai puternică decât altădată. Totuşi, din cuvintele pe care i le spusese atunci lui Rogojin a lipsit ceva. Nu reuşise atunci să exprime exact ceea ce simţea; numai acum, în minutul acesta, când Nastasia Filippovna apăru deodată înaintea lui, înţelese, poate printr-un fel de intuiţie spontană, ce anume omisese în destăinuirile făcute lui Rogojin. Ar fi trebuit să adauge că în sentimentul acela de milă era amestecată şi spaima; da, spaimă! Acum, în minutul acesta, o simţea din plin – era convins, cu totul convins, pentru anumite motive pe care numai el le putea intui, că Nastasia Filippovna era dementă. Dacă, iubind o femeie mai mult ca orice pe lume sau presimţind

posibilitatea unei asemenea iubiri, ai vedea-o deodată pusă în lanţuri, după nişte zăbrele de fier, sub paza unui gardian – ai avea o senzaţie asemănătoare cu aceea pe care prinţul Mîşkin o încerca în momentul acela.

— Ce ai? îl întrebă în şoaptă, grăbită, Agiaia, uitându-se spre el şi apucându-l cu naivitate de braţ.

Prinţul întoarse capul, o privi şi, zărind în ochii ei negri o scânteiere tainică şi neînţeleasă pentru dânsul, încercă să-i zâmbească, dar în aceeaşi clipă, ca şi cum ar fi uitat de prezenţa tinerei fete, întoarse din nou ochii spre dreapta, urmărind cu privirea viziunea extraordinară care-l fascina. Nastasia Filippovna tocmai trecea prin faţa scaunelor ocupate de domnişoarele Epancin. În acel moment, Evgheni Pavlovici, cu multă volubilitate, îi povestea Aleksandrei Ivanovna ceva pesemne foarte comic şi interesant. Prinţul îşi aminti mai târziu că Aglaia se lăsase să-i scape în şoaptă: „Ce femeie..."

Expresie vagă cu sensul rămas nespus în întregime, căci ea se stăpâni şi nu-şi mai isprăvi gândul; dar atât a fost de ajuns. Nastasia Filippovna, care trecea fără să bage pe nimeni în seamă, întoarse brusc capul spre scaunele ocupate de Epancini şi numai atunci păru că-l observă pe Evgheni Pavlovici.

— Uite-l şi pe dumnealui! exclamă ea, oprindu-se deodată. Ba îl cauţi cu lumânarea şi nu-i chip să-i dai de urmă, ba îl găseşti taman acolo unde nici nu te aştepţi... Te credeam acolo... la unchiul tău!

Sângele năvăli în obrazul lui Evgheni Pavlovici. Îi aruncă Nastasiei Filippovna o privire furioasă, dar în aceeaşi clipă îşi întoarse ochii de la ea.

— Ce? Nu ştii? N-a aflat încă nimic, închipuiţi-vă! S-a împuşcat! Azi-dimineaţă, unchiul tău şi-a zburat creierii! Eu am aflat abia pe la ora două, acum ştie aproape tot oraşul; se zice că i s-au găsit lipsă trei sute cincizeci de mii de ruble din banii statului, alţii zic c-ar fi cinci sute de mii. Şi eu care crezusem că o să te alegi cu o moştenire frumuşică de pe urma lui; când colo a risipit tot ce a avut. Era un crai şi jumătate, bătrânul... Ei, la revedere, *bonne*

chance! Şi chiar n-ai de gând să te duci deloc pe acolo? Acum pricep de ce te-ai grăbit atâta să-ţi dai demisia, mare pişicher îmi eşti! Acum e limpede, ce mai! Ai ştiut totul dinainte; chiar şi despre asta sunt sigură că ai ştiut încă de ieri...

Apostrofându-l cu atâta cinism pe Evgheni Pavlovici şi etalând intenţionat o pretinsă intimitate cu el, Nastasia Filippovna urmărea desigur un anumit scop; în privinţa aceasta nu mai putea fi nicio îndoială. Totuşi, Evgheni Pavlovici socotise că e mai bine să nu răspundă la această nouă provocare, hotărât să adopte o atitudine de totală ignorare a ei. Dar cuvintele tinerei femei l-au lovit ca un trăsnet; auzind de moartea unchiului său, se făcu galben ca ceara şi se întoarse spre Nastasia Filippovna. În momentul acela, Lizaveta Prokofievna se ridică ostentativ şi se depărta în grabă mare, urmată de toţi ai ei. Numai prinţul Lev Nikolaevici rămase pe loc, într-o poză nehotărâtă, şi Evgheni Pavlovici, care nu se dezmeticise încă din buimăceală. Dar nu apucară Epancinii să facă douăzeci de paşi, când se produse un scandal monstru.

Ofiţerul care vorbise adineauri cu Aglaia şi care era, se vede, un bun prieten de-al lui Evgheni Pavlovici se arătă indignat la culme;

— Aici numai cravaşa poate să ajute, altfel n-ai cum s-o scoţi la capăt cu creatura asta! spuse el cu glas destul de tare. (După cât se pare, era şi confidentul lui Evgheni Pavlovici.)

Printr-o mişcare bruscă, Nastasia Filippovna se întoarse spre el. Ochii îi sclipiră cu lumini de fulgere; se repezi către un tânăr necunoscut, care se afla la doi paşi de dânsa şi care ţinea în mână o nuieluşă subţire de alun, i-o smulse şi îl lovi cu toată puterea peste obraz pe ofensatorul ei. Toate acestea se produseră într-o clipită... Scos din fire, ofiţerul se năpusti asupra Nastasiei Filippovna, care nu mai avea alături pe nimeni din suita ei; domnul între două vârste, cu înfăţişarea impunătoare, reuşise să se facă nevăzut între timp, iar domnul cu chef, retras mai la o parte, se prăpădea de râs. Un minut mai târziu, ar fi

intervenit, desigur, poliţia; până atunci însă, Nastasia Filippovna ar fi păţit-o urât de tot dacă nu i-ar fi venit un ajutor neaşteptat: prinţul Mîşkin, care se oprise la doi paşi de dânsa, avu timpul să apuce pe la spate braţul ofiţerului, imobilizându-l. Căutând să-şi smulgă braţul din strânsoare, acesta l-a izbit cu atâta putere în piept, încât prinţul zbură la vreo trei paşi înapoi, prăbuşindu-se într-un scaun. Între timp, în ajutorul Nastasiei Filipovna săriră alţi doi apărători. În faţa ofiţerului se postă boxerul, autorul articolului bine cunoscut, ticluit la adresa prinţului, şi membru activ în fosta bandă a lui Rogojin.

— Keller! Fost locotenent, se recomandă el cu pompă. Dacă preferi forţa pumnului, căpitane, sunt la dispoziţia dumitale, voi ţine eu locul adversarei dumitale, substituind sexul frumos; cunosc toate tainele boxului englez. Ţine-ţi firea, căpitane: te compătimesc pentru jignirea *de moarte* pe care ai suferit-o, dar nu pot îngădui molestarea unei femei în public. Dacă însă recurgi la alte maniere decât aşa cum se cuvine unui domn bine crescut, ei bine, cred că înţelegi ce va urma, căpitane...

Dar ofiţerul îşi venise în fire şi găsi discuţia de prisos. În momentul acela apăru din mulţime Rogojin şi, apucând iute braţul Nastasiei Filipovna, se îndepărtă cu ea. Rogojin părea zguduit de cele întâmplate, era palid şi tremura ca varga. Totuşi, târând-o pe Nastasia Fiiippovna după el, avu răgazul să-i râdă răutăcios în nas ofiţerului şi să-i şuiere printre dinţi cu acrul unui târgoveţ triumfător:

— O înghiţişi, ai! Ţi-e botul plin de sânge, bă! Revenindu-şi complet şi dându-şi seama cu cine are de-a face, ofiţerul se întoarse către prinţ, care se ridicase între timp de pe scaun, şi-l întrebă politicos (având grijă să-şi acopere faţa cu batista):

— Prinţul Mîşkin, cu care am avut plăcerea să fac cunoştinţa adineauri?

— Dar nu e în toate minţile! E dementă! Crede-mă! Articula prinţul cu voce spartă şi, într-un gest inconştient, îşi întinse spre ofiţer braţele tremurătoare.

— Eu n-aş putea să mă laud, fireşte, cu astfel de

informaţii; dar trebuie să ştiu neapărat numele dumneavoastră.

Dădu din cap în semn de salut şi se îndepărtă. Poliţia apăru exact la cinci secunde după ce ultimii protagonişti ai scenei precedente dispăruseră. De altfel, tot scandalul n-a ţinut mai mult de două minute. Câţiva inşi din public se ridicară, preferând să plece de acolo, alţii se mulţumiră să-şi schimbe numai locul; pe unii i-a distrat grozav, iar cei mai mulţi şi-au arătat predilecţia pentru un asemenea spectacol, care se pretează copios la tot felul de comentarii şi la tradiţionala bârfa. Fanfara începu să cânte din nou. Prinţul porni să ajungă din urmă familia Epancin. Dacă, atunci când căzuse pe un scaun după gestul brutal al ofiţerului, i-ar fi venit în gând şi ar fi apucat să se uite la stânga, ar fi zărit-o, la douăzeci de paşi de locul acela, pe Aglaia, care, surdă la chemările mamei şi ale surorilor ei, se oprise ca să contemple scena scandaloasă. Prinţul Ş. alergă la dânsa şi o convinse, în sfârşit, să părăsească locul. Lizaveta Prokofievna reţinu un lucru în legătură cu asta: Aglaia era atât de tulburată, că nici nu auzise chemările lor. Dar nu trecură nici două minute după aceea şi, în clipa când intrau în parc, Aglaia spuse cu tonul ei obişnuit, nepăsător şi capricios:

— Am vrut să văd cum se va sfârşi comedia.

III

Întâmplarea din parcul gării avu efectul unui trăsnet asupra mamei şi fiicelor, umplându-le inimile de spaimă. Cuprinsă de o tulburare puţin obişnuită, Lizaveta Prokofievna făcu drumul de întoarcere, cu fiicele ei, de la gară şi până acasă, aproape în fugă. După concepţiile şi principiile ei de viaţă, ceea ce se petrecuse era extrem de semnificativ şi, cu tot haosul care domnea în momentul acela în capul ei, anumite concluzii îşi făceau loc tot mai limpede şj mai precis în mintea ei agitată. De altfel, şi ceilalţi înţelegeau, ca şi dânsa, că se întâmplase ceva foarte grav şi că, din fericire poate începea să se dezvăluie o taină ieşită cu totul din comun. Cu toate asigurările şi lămuririle pe care le dăduse prinţul Ş., nu mai rămânea nicio îndoială că Evgheni Pavlovici „s-a dat de gol", era demascat şi surprins asupra faptului ca unul care „întreţinea relaţii cu acea creatură". Aşa gândea nu numai Lizaveta Prokofievna, ci şi cele două fiice mai mari. Concluzia aceasta avu de fapt darul să complice şi mai mult enigma. Cu toate că Aleksandra şi Adelaida erau puţin supărate pe mama lor din cauza plecării aşa de grăbite, ce semăna cu o adevărată fugă, totuşi, în zăpăceala primului moment, ele s-au abţinut să-i pună vreo întrebare. Pe de altă parte, li se părea că sora lor, Aglaia Ivanovna, ştia poate mai mult în legătură cu chestiunea aceasta decât ele şi decât mama lor. Prinţul Ş. era şi el întunecat ca noaptea şi foarte îngândurat. Tot drumul înapoi Lizaveta Prokofievna nu-i adresă niciun cuvânt, iar el se pare că nici nu sesiză acest lucru. Adelaida încercă să-l tragă de limbă: „Despre ce fel de unchi era vorba adineauri şi ce s-a întâmplat la Petersburg?" îl întrebă ea. Drept răspuns, el mormăi cu o expresie acră ceva nedesluşit despre nişte informaţii şi că toate astea, fără îndoială, erau pure născociri. „Fireşte!" adăugă Adelaida

şi-l lăsă în pace. Cât despre Aglaia, era perfect calmă şi nu făcu decât să observe în timpul drumului că mergeau prea repede. O singură dată îşi aruncă privirea înapoi şi-l zări pe prinţ grăbindu-se în urma lor. Constatând că face eforturi pentru a-şi zori pasul, fata zâmbi batjocoritor şi nu-şi mai întoarse capul spre el.

Se apropiau de vilă când îl întâlniră pe Ivan Feodorovici care, de abia sosit de la Petersburg, ieşise în întâmpinarca familiei. Primul cuvânt al generalului fu să întrebe de Evgheni Pavlovici. Dar Lizaveta Prokofievna, al cărei chip luă o expresie ameninţătoare, trecu pe lângă el fără să-i răspundă şi fără măcar să-l onoreze cu o privire. Ochii fetelor şi ai prinţului Ş. îl făcură să înţeleagă că o furtună se dezlănţuise în familie. El însuşi, de altfel, părea frământat de o grijă puţin obişnuită. Îl apucă imediat pe prinţul Ş. de braţ şi-l reţinu un moment la intrarea în vilă, schimbând câteva cuvinte pe şoptite. Expresia de îngrijorare care li se citea pe faţă când se arătară apoi pe terasă şi se apropiară de Lizaveta Prokofievna lăsă să se ghicească că aflaseră noutăţi extraordinare. Încetul cu încetul, toată lumea se strânse sus, la Lizaveta Prokofievna, iar pe terasă nu rămase decât prinţul Lev Nikolaevici. Stând într-un colţ, părea că aşteaptă ceva, fără să ştie ce anume; nici nu-i trecuse prin minte să se retragă văzând forfota ce domnea în casă; s-ar fi spus că uitase tot universul şi că era gata să stea aşa, oriunde o fi, la nesfirşit, fără să se urnească din loc. De sus răzbeau câteodată ecourile unei convorbiri foarte aprinse. Cât timp stătuse acolo? N-ar fi putut spune. Era târziu şi întunericul nopţii se lăsase, când Aglaia apăru deodată pe terasă. Părea liniştită, cu toate că puţin cam palidă. Zărindu-l pe prinţ „fără să se fi aşteptat, bineînţeles" să-l găsească acolo, pe scaun, într-un colţ, tânăra fată zâmbi cu nedumerire.

— Ce faci dumneata aici? întrebă ea, apropiindu-se de dânsul. Ruşinat, prinţul bâibâi un răspuns încurcat şi sări repede în picioare; dar cum Aglaia dădu să se aşeze alături, îşi reluă şi el locul. Ea îl privi cu atenţie, apoi se

uită maşinal pe fereastră, pe urmă îşi întoarse iar privirea asupra lui. „Poate că-i vine să râdă, gândi prinţul, dar nu, ar fi râs negreşit, dacă avea poftă."

— Poate ai vrea să iei un ceai? Spun să-ţi aducă, zise ea după o tăcere.

— N-nu... Nu ştiu...

— Cum să nu ştii asta? Ah, da, ascultă, dacă cineva te-ar provoca la duel, ce-ai face? Chiar adineauri voiam să-ţi pun această întrebare.

— Dar... cine... doar n-o să mă provoace nimeni.

— Şi totuşi, dacă te-ar provoca? Ţi-ar fi tare frică?

— Cred că da... mi-ar fi frică.

— Adevărat? Aşadar eşti un laş?

— N-nu, asta poate-i prea mult, răspunse prinţul şi, mai reflectând puţin, adăugă cu un zâmbet: laş e acela care se teme şi fuge: acela însă care se teme, dar nu fuge, nu este tocmai un laş.

— Dumneata n-ai fugi?

— Poate că nu, spuse el, înveselit în cele din urmă de întrebările Aglaiei.

— Eu, cu toate că sunt femeie, n-aş fugi în niciun caz, observă ea cu un aer jignit parcă la ideea că cineva ar putea să pună la îndoială curajul ei. De altfel, am impresia că vrei să-ţi baţi joc de mine şi pozezi, după obiceiul dumitale, ca să pari mai interesant; spune-mi, de obicei se trage de la doisprezece paşi? Câteodată chiar de la zece, nu-i aşa? Asta înseamnă precis ori să fii omorât, ori cel puţin rănit, nu-i aşa?

— În dueluri, mi se pare că rareori se întâmplă să nimereşti la ţintă.

— Rareori, zici? Dar Puşkin n-a fost omorât în duel?

— Poate din întâmplare.

— N-a fost deloc o întâmplare; era un duel pe viaţă şi pe moarte şi a fost ucis.

— Glonţul l-a atins aşa de jos, încât se poate presupune că d'Anthes ochise mai sus, la piept sau la cap; nimeni nu trage însă aşa cum a nimerit glonţul în cazul acesta; prin urmare, cel mai plauzibil e că glonţul l-a lovit şi l-a omorât

pe Puşkin din întâmplare, dintr-o mişcare greşită a trăgătorului, altfel nu nimerea aşa. Mi-au spus-o oameni competenţi.

— Iar mie, un soldat cu care am vorbit odată mi-a spus că după regulamentul lor militar trăgătorii trebuie să ţintească pe la mijlocul omului. Aşa că nici la piept şi nici la cap, ci drept în mijlocul omului. Chiar asta e expresia. Mai târziu l-am întrebat pe un ofiţer, şi el mi-a confirmat cele spuse de soldat, precizând că aşa prevede regulamentul.

— Aşa trebuie să fie, pentru că se trage de la distanţă mare.

— Dumneata ştii să tragi cu arma?

— N-am tras niciodată.

— Se poate să nu ştii măcar să încarci un pistol?

— Nu ştiu. Adică, îmi dau seama cam în ce fel se face, dar n-am încercat niciodată s-o fac personal.

— Atunci e ca şi cum n-ai şti, căci pentru aşa ceva se cere practică! Ascultă şi ţine minte: în primul rând, să-ţi cumperi pulbere de calitate bună, care să nu fie umedă (se zice că trebuie să fie neapărat foarte uscată şi în niciun caz jilavă) şi totodată trebuie să fie şi foarte fină, vezi să ceri din cea fină – pentru pistol – şi nu din aceea care serveşte pentru încărcat tunurile. Cât despre gloanţe, se pare că fiecare şi le toarnă singur. Ai pistoale?

— Nu, şi nici n-am nevoie, răspunse prinţul râzând.

— Nu vorbi prostii! Să-ţi cumperi neapărat unul şi de bună calitate; cele franţuzeşti sau englezeşti sunt cele mai bune, se spune. Pe urmă, iei pulbere, cât intră într-un degetar sau în două, şi torni în pistol. Chiar dacă e ceva mai mult, nu strică. Astupă apoi cu câlţi (aşa se spune, că neapărat trebuie să bagi câlţi), fără asta, cică, nu merge; câlţii se pot găsi uşor: dintr-o saltea sau dintr-o uşă, căci sunt şi uşi căptuşite cu câlţi. Pe urmă, după ce ai îndesat câlţii, introduci şi glonţul, auzi? Glonţul la urmă, iar mai întâi pulberea, altfel nu ia foc. De ce râzi? Ţin neapărat ca dumneata să faci în fiecare zi exerciţii de tragere cu pistolul şi să înveţi să nimereşti la ţintă. Ne-am înţeles?

Prinţul nu mai putea de râs. Iar Aglaia, de necaz, bătu nervoasă din picior. Aerul ei grav într-o asemenea conversaţie îl puse totuşi pe gânduri. Un glas lăuntric îi şoptea parcă tot timpul că ar trebui să se intereseze, să întrebe de ceva, în orice caz să afle unele lucruri mult mai serioase decât cum se încarcă un pistol. Dar totul îi zburase din minte; nu mai ştia nimic decât că ea stătea în faţa lui şi că el poate s-o privească. Orice i-ar fi spus, în acel moment, îi era aproape egal.

De sus, din salonul soţiei sale, coborî pe terasă Ivan Feodorovici, care pleca undeva, cu un aer posac, trădând îngrijorare şi in acelaşi timp hotărârea de a acţiona.

— Dumneata erai, Lev Nicolaevici... şi unde aveai de gând să te duci acum? întrebă el, cu toate că Lev Nicolaevici nici nu se gândea să se mişte de la locul iui. Vino cu mine, vreau să-ţi spun două vorbe.

— La revedere, spuse Aglaia, întânzându-i mâna.

Întunericul care învăluia terasa nu-i permise prinţului să vadă bine, în momentul acela, chipul tinerei fete. Abia câteva clipe după aceea, ajungând la poarta vilei, roşi deodată şi-şi strânse cu putere palma dreaptă.

S-a potrivit să aibă acelaşi drum. Dar nu cu prinţul Mîşkin avea treabă lvan Feodorovici; cu tot timpul înaintat, se grăbea să se întâlnească cu cineva pentru a discuta o chestiune importantă. Până una alta însă, având-l la îndemână pe prinţ, se apucă să-i povestească ceva cu multă febrilitate, vorbind repede şi destul de incoerent. De câteva ori a pomenit numele Lizavetei Prokofievna. Dacă prinţul ar fi fost în stare să-şi concentreze atenţia în momentul acela, s-ar fi dumerit poate că lvan Feodorovici dorea să afle şi el ceva sau, mai bine zis, să-l întrebe pe faţă şi fără înconjur, dar că nu izbutea nicicum să atingă miezul lucrurilor. Spre ruşinea lui, Mîşkin era aşa de distrat, că la început nici nu auzea ce-i spune generalul şi abia când acesta se opri în faţa lui, aşteptând răspuns la o întrebare arzătoare, prinţul fu nevoit să-i mărturisească că n-a înţeles nimic.

Generalul ridică din umeri.

— Aţi devenit cu toţii nişte oameni foarte ciudaţi, se porni el din nou să peroreze. Îţi spun că nu pricep deloc ideile şi frica Lizavetei Prokofievna. A făcut o criză de nervi, plânge şi spune mereu că am ajuns de râsul lumii, că suntem dezonoraţi. Dar cum anume? Prin ce? Când şi pentru ce? Într-adevăr, am greşit (o recunosc), am o mare vină, dar, în sfârşit, poliţia ar putea s-o mai domolească pe această... femeie turbulentă (care, pe deasupra, are şi purtări indecente); chiar am de gând să mă duc astăzi să previn pe cine trebuie. Totul se poate aranja fără zgomot, cu delicateţe, amabil chiar şi, mai ales, fără scandal. Admit de asemenea că viitorul e aducător de surprize şi că în prezent chiar există multe lucruri nelămurite; e la mijloc şi o intrigă; dar dacă aici nu se ştie nimic, nici dincolo nu sunt în stare să-ţi explice ceva; dacă n-am auzit eu, n-ai auzit tu, n-a auzit altul, nici al cincilea n-a auzit nimic, atunci cine, mă rog, a auzit ceva, ai putea să-mi spui, mă rog? Ce explicaţie s-ar putea găsi în cazul acesta decât aceea că în realitate o bună parte din toata tărăşenia asta nu e decât produsul închipuirii, un miraj, cum ar *fi* de pildă, lumina lunii... sau alte năluciri.

— *Ea* nu e în toate minţile! E o smintită! îngână prinţul, care-şi reaminti deodată cu durere toate câte s-au petrecut în ultimul timp.

— Vorbeşti de aia? Şi pe mine mă bătea cam acelaşi gând şi cu el adormeam liniştit. Dar acum, văd că ceilalţi judecă mai bine şi nu mai sunt dispus să cred în nebunie. E o femeie zvăpăiată, ce-i drept, şi nu numai că nu-i nebună, ci e chiar foarte isteaţă şi subtilă. Figura pe care a făcut-o astăzi, amestecându-l pe Kapiton Alekseici, o dovedeşte cu prisosinţă. A procedat ca o şantajistă sau, cel puţin, ca o iezuită, urmărind un scop precis.

— Care Kapiton Alekseici?

— Of, Doamne-Dumnezeule, Lev Nicolaici, nu eşti deloc atent la ceea ce-ţi vorbesc. De aici am pornit discuţia, vorbindu-ţi de Kapiton Alekseici; sunt uluit şi atât de emoţionat, că şi acum îmi tremură mâinile şi picioarele. În legătură cu asta am zăbovit azi la Petersburg, Kapiton

Alekseici Radomski, unchiul lui Evgheni Pavlovici...

— Ei! strigă prinţul.

— Şi-a tras un glonţ de revolver în cap azi-dimineaţă, la ora şapte. Un bătrân onorabil, la şaptezeci de ani, respectat de toată lumea, un epicurian – exact cum a spus ea – a avut o lipsă de bani şi încă o sumă foarte mare, foarte importantă!

— Dar de unde a putut ea să...?

— Să ştie asta? Ha-ha! Păi, în jurul ei, de îndată ce-a venit aici, s-a format un adevărat stat-major. Ştii ce personaje o vizitează acum şi-i solicită „cinstea de a o cunoaşte". Nimic mai simplu ca vreunul dintre aceşti amatori s-o fi informat, căci vestea asta a făcut ocolul oraşului şi o ştie tot Petersburgul, ba şi jumătate din Pavlovsk, dacă nu tot Pavlovskul, e la curent. Dar ce observaţie subtilă a făcut ea, după cum mi s-a relatat, cu privire la uniformă, adică la faptul că Evgheni Pavlâci a avut grijă să-şi dea din timp demisia din armată! Ce aluzie diabolică! Nu, asta nu mai poate fi socotită nebunie. Eu, bineînţeles, refuz să cred că Evgheni Pavlâci ar fi putut să ştie dinainte cu precizie că se va produce catastrofa, cu alte cuvinte că în ziua de... la ora şapte etc. Ar fi putut să prevadă însă toate astea. Iar eu, noi toţi şi prinţul Ş. făceam socoteala că va moşteni de pe urma lui o avere bunicică! Groaznic! Groaznic!

De altfel, te rog să nu mă înţelegi greşit; eu nu-l învinuiesc pe Evgheni Pavlâci cu nimic, aşa cum ţi-am explicat, şi totuşi mi se pare foarte ciudat, suspect. Prinţul Ş. e pur şi simplu consternat. Totul s-a întâmplat într-un chip atât de straniu.

— Dar ce anume îţi pare suspect în comportarea lui Evgheni Pavlâci?

— Absolut nimic! A avut o purtare ireproşabilă. De altfel, nici nu intenţionam să fac vreo aluzie. Averea lui personală este, probabil, intactă. Lizaveta Prokofievna, bineînţeles, nici nu vrea să audă... Mai neplăcute sunt însă toate catastrofele astea familiale sau, mai bine zis, toate mizeriile astea că nici nu ştiu cum să le mai numesc... Eşti

de fapt un prieten al casei noastre, Lev Nicolaici! Ei bine, închipuieşte-ţi că Evgheni Pavlâci, după cum aflu acum, deşi nu prea sunt convins, cică i-ar fi făcut Aglaiei declaraţie şi cerere oficială în căsătorie încă de acum o lună şi că ar fi primit un refuz categoric.

— Nu se poate! strigă prinţul cu însufleţire.

— Te pomeneşti că ştii ceva în privinţa asta? îl bănui generalul, a cărui uimire fu aşa de mare, încât rămase ţintuit locului. Vezi, dragul meu, poate am greşit destăinuindu-ţi toate aceste taine, dar am făcut-o pentru că… pot să ţi-o spun… pentru că eşti aşa cum eşti… Poate că într-adevăr ştii ceva deosebit?

— Nu ştiu nimic… cu privire la Evgheni Pavlâci, mormăi prinţul.

— Nici eu! Pe mine… prietene, văd că vor să mă îngroape, să mă bage în pământ de viu, nu se gândesc că situaţia aceasta e penibilă pentru un bărbat şi că n-o să mai pot suporta. Adineauri a fost o scenă înspăimântătoare! Îţi vorbesc ca unui fiu. Cel mai grozav e că Aglaia parcă îşi bate joc de maică-sa. Faptul că acum o lună a avut o explicaţie cu Evgheni Pavlâci şi l-a refuzat categoric îl ştiu de la surorile ei şi mai mult ca o presupunere de-a lor… foarte întemeiată de altfel. Dar e o fiinţă atât de voluntară şi poznaşă, încât nici n-ai crede dacă m-aş apuca să-ţi povestesc toate câte le face. E dotată cu însuşiri strălucite, are o inimă bună şi generoasă, o inteligenţă vie, sclipitoare – ştiu, dar e tot pe atât de capricioasă, ironică, într-un cuvânt are un caracter infernal, unde mai pui că e plină de tot felul de trăsnăi fanteziste. Adineauri şi-a râs în faţă de maică-sa, de surori şi de prinţul Ş.; de mine nici nu mai vorbesc, rar când mă cruţă cu ironiile ei, dar eu, ştii, o iubesc; îmi place să-şi bată joc de mine şi mi se pare că din cauza asta drăcuşorul ăsta ţine la mine în mod deosebit, adică mă iubeşte mai mult decât pe ceilalţi. Pun rămăşag că nici pe tine nu te-a cruţat. V-am găsit acum stând de vorbă împreună după furtuna care s-a dezlănţuit adineauri, sus; stătea lângă dumneata, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat… Prinţul

roşi îngrozitor şi-şi strânse palma dreaptă, dar tăcu. – Dragul meu, scumpul meu Lev Nikolaici! Izbucni deodată generalul cu multă emfază, eu... şi chiar Lizaveta Prokofievna (care, de altfel, a început acum iar să te facă de două parale, iar o dată cu tine m-a băgat şi pe mine în aceeaşi oală, numai că nu înţeleg cu ce am păcătuit), noi te iubim totuşi, te iubim sincer şi te apreciem în ciuda tuturor, adică în ciuda tuturor aparenţelor. Dar, spune, dragă prietene, spune şi tu, ce enigmă de nedezlegat şi ce ciudă te apucă când o auzi pe drăcoaica asta de fată spunând cu sânge rece (căci stătea în faţa mamei sale cu un aer de total dispreţ faţă de toate întrebările noastre şi mai ales ale mele, pentru că, dracu' să mă ia, am făcut prostia s-o iau pe un ton sever, ştii, în calitate de cap al familiei), s-o auzi, zic, pe drăcoaica asta spunând nepăsător şi cu zâmbetul pe buze că această „smintită" (s-a exprimat întocmai aşa, şi mă surprinde că vă potriviţi atât de bine la vorbă: „cum de n-aţi fost în stare, zice, să vă dumiriţi până acum), că această smintită „şi-a pus în gând cu tot dinadinsul să mă mărite cu prinţul Lev Nikolaici şi de aceea vrea să-l compromită în ochii noştri şi să-l îndepărteze pe Evgheni Pavlâci"... atât ne-a spus; fără nicio altă explicaţie, apoi s-a pornit pe hohote de râs şi a plecat trântind uşa, iar noi am rămas cu gura căscată. Pe urmă am aflat ce s-a petrecut între voi mai adineauri... şi... şi... ascultă, dragă prinţe, te ştiu că nu eşti un om susceptibil şi că judeci foarte sănătos, te rog însă... să nu te superi; crede-mă, ea îşi bate joc de tine. Râde de tine ca un copil şi de aceea nu trebuie să te superi, dar ăsta-i adevărul. Să nu-ţi închipui nimic – se distrează pe socoteala ta ca şi a pe noastră, ne duce de nas pe toţi, ca să se amuze. Ei, acum la revedere! Tu ştii doar că ne eşti drag şi cât de sincer ţinem la tine! Nimic nu ne va putea schimba, nicicând... dar... eu trebuie s-o iau pe aici; la revedere, dar! Ce să spun, rar mi s-a întâmplat să mă simt aşa de prost ca acum... Grozavă vilegiatură, n-am ce zice!

Rămas singur la o răscruce, prinţul se uită în jur, trecu repede strada şi se apropie de o vilă până în dreptul unei

ferestre luminate apoi desfăcu o bucăţică de hârtie pe care-o ţinuse strâns în mâna dreaptă, în tot timpul conversaţiei cu generalul, şi, profitând de o slabă rază de lumină, citi ceea ce urmează:

Miine, la ora şapte dimineaţa, voi fi în parc şi te voi aştepta pe banca verde. Vreau să-ţi vorbesc într-o chestiune foarte importantă şi care te priveşte personal.

P. S. Sper că n-ai să arăţi biletul acesta nimănui. Cu părere de rău, mă văd nevoită să-ţi fac această recomandare, dar m-am gândit că nu e deloc de prisos şi ţi-o scriu roşind pentru caracterul dumitale ridicol.

P.P.S. Banca verde despre care e vorba e aceea pe care ţi-am arătat-o mai adineauri. Cu atât mai ruşinos pentru dumneata că mă simt nevoită să precizez şi acest amănunt!

Biletul fusese scris în grabă şi prost împăturit, fără îndoială chiar în momentul când Aglaia era gata să coboare pe terasă. Cuprins de o tulburare de nedescris, care aducea a groază, prinţul se îndepărtă de la fereastră cu graba unui hoţ surprins asupra faptului; dar în mişcarea aceasta bruscă se ciocni de cineva care răsări pe neaşteptate din spatele lui.

— Eram pe urmele dumitale, prinţe, spuse domnul.

— Dumneata eşti, Keller? se miră nespus Mîşkin.

— Te caut, prinţe. Te-am aşteptat în dreptul vilei Epancinilor; bineînţeles, nu puteam să intru. Te-am urmărit pas cu pas după ce ai ieşit cu generalul. Îţi stau la dispoziţie, prinţe. Sunt gata să fac orice sacrificiu şi, la nevoie, să-mi dau viaţa pentru dumneata.

— Dar… pentru ce?

— Păi, vei fi negreşit provocat la duel. Locotenentul acela, Molovţov, îl cunosc eu, adică nu-l cunosc personal… nu va suporta insulta. Pe noi ceilalţi, pe Rogojin şi pe mine, e dispus, fireşte, să ne considere ca pe nişte lepădături şi

poate nu fără temei; prin urmare, numai de la dumneata poate să ceară socoteală. Va trebui să plăteşti oalele sparte, prinţe. S-a şi informat asupra dumitale, după cum am aflat, şi mâine, cu siguranţă, unul dintre prietenii lui va veni să te viziteze, dacă nu cumva te aşteaptă chiar şi acum la dumneata acasă. Dacă-mi faci cinstea să mă alegi ca martor, sunt gata să risc orice pentru dumneata; de asta te căutam, prinţe.

— Aşadar, şi dumneata vii să-mi vorbeşti de duel! Şi prinţul izbucni într-un râs nestăvilit, spre marea surprindere a lui Keller, care, neştiind încă dacă propunerea lui va fi sau nu acceptată, stătea ca pe ghimpi; şi de aceea se simţi oarecum ofensat de ilaritatea prinţului.

— Nu uita, totuşi, prinţe, că l-ai apucat de braţ, şi un om cu simţul demnităţii cu greu ar suporta o asemenea jignire, mai ales în public.

— Dar el mi-a dat un brânci în piept! strigă râzând prinţul. N-avem de ce să ne batem! Am să-i cer scuze şi atâta tot! Dacă trebuie să ne batem totuşi, fie şi aşa, ne vom bate! Îl las să tragă; chiar aş dori acum aşa ceva. Ha! Ha! Ha! Unde mai pui că am învăţat să încarc pistolul. Dumneata ştii să încarci un pistol, Keller? Mai întâi faci rost de pulbere, trebuie să fie neapărat uscată şi cu bobul mărunt şi nu ca aceea cu care se încarcă tunurile. Pui mai întâi pulberea, scoţi apoi de undeva din căptuşeala uşii câlţi şi pe urmă bagi glonţul, pentru că, dacă bagi mai întâi glonţul şi pe urmă pui pulberea, nu ia foc. Auzi, Keller? Nu ia foc! Ha, ha, ha! Nu-i o explicaţie grozavă, frate Keller? Ah, Keller, îmi vine să te îmbrăţişez şi să te sărut! Ha, ha, ha! Mi-a plăcut grozav cum ai răsărit atunci deodată în faţa lui! Vino într-o zi pe la mine, să bem şampanie. Să ne îmbătăm cu toţii! Ştii tu că am douăsprezece sticle de şampanie în pivniţa lui Lebedcv? Mi le-a vândut alaltăieri, chiar a doua zi după ce-am sosit la vila lui., E de ocazie", mi-a spus şi i le-am cumpărat pe toate! Îi chem pe toţi, întreaga gloată! Ai de gând să dormi în noaptea asta?

— Ca de obicei, prinţe.

— Ei bine, îţi doresc tot felul de vise plăcute! Ha, ha, ha!

Prinţul trecu şoseaua şi dispăru în parc, lăsându-l pe Kcller cam nedumerit şi mai ales intrigat. Nu-l mai văzuse niciodată pe prinţ într-o dispoziţie atât de curioasă şi nu şi l-ar fi închipuit în starea aceasta.

„O fi având febră, pentru că-i o fire nervoasă şi toate astea l-au influenţat, dar, bineînţeles, n-o să dea înapoi. Uite, oameni de teapa lui nu-s deloc fricoşi, zău aşa!" gândea Keller. „Hm! Şampanie! E o noutate interesantă totuşi. Douăsprezece sticle; o duzină; nimic de zis, o garnizoană redutabilă. Dar pun rămăşag că Lebedev a primit şampania asta drept gaj pentru vreun împrumut urgent. Hm... la urma urmei, e un tip destul de simpatic prinţul acesta; îmi plac, zău, de-alde ăştia; dar nu trebuie pierdut timpul şi... dacă e vorba de şampanie, ar fi, cred, tocmai momentul..."

Prinţul se afla într-adevăr într-o stare de surescitare de nedescris. Rătăci în neştire multă vreme prin parc şi, în sfârşit, „se trezi" străbătând o alee. În subconştientul lui rămăsese întipărit că făcuse până acum de vreo treizeci sau patruzeci de ori drumul dus-întors între o bancă mică şi un copac bătrân, înalt şi stufos, pe parcursul aproximativ a o sută de paşi. La ce anume s-a gândit în timpul plimbării acesteia, care ţinuse cel puţin un ceas, nu şi-ar fi putut aminti, chiar dacă ar fi vrut şi oricât s-ar fi străduit. De altfel, se surprinse cu o idee care-l făcu să râdă în hohote; şi cu toate că nu era nimic de râs, îi venea totuşi mereu să râdă. Îşi spuse că ipoteza unui duel putea să încolţească nu numai în capul lui Keller şi că sfaturile acelea asupra felului cum se încarcă un pistol puteau de asemenea să nu fi venit cu totul întâmplător. „Curios! se opri el deodată, străfulgerat de un nou gând; adineauri, când a coborât pe terasă şi m-a găsit stând într-un colţ, ea a părut foarte mirată că mă vede acolo, a râs şi m-a întrebat dacă doresc ceai; or, chiar în momentul acela avea în mână biletul acesta, ceea ce înseamnă că era convinsă că mă găseşte pe terasă; pentru ce atunci s-a arătat atât de surprinsă? Ha, ha, ha!"

Scoase biletul din buzunar şi-l duse ia buze, dar se opri

brusc şi rămase gânditor. „Ciudat! Foarte ciudat!" îşi spuse el după un minut, copleşit de o inexplicabilă tristeţe: în momentele lui de bucurie intensă, simţea întotdeauna, şi fără motiv, o tristeţe nelămurită. Privi cu atenţie în jurul lui şi se întrebă cum de ajunsese acolo; se simţea sfârşit de oboseală şi, abătându-se spre bancă, se aşeză. Pretutindeni domnea o tăcere adâncă. Muzica din pavilionul gării încetase. În parc se pare că nu mai era nimeni la ora aceea târzie. Trecută probabil de unsprezece şi jumătate. Era o noapte liniştită, caldă şi neobişnuit de luminoasă, una dintre feericele nopţi albe petersburgheze de pe la începutul lunii iunie; dar în bătrânul parc şi mai cu seamă pe aleea aceea umbrită de frunzişul copacilor, întunericul îşi pusese stăpânirea.

Dacă în momentul acela cineva i-ar fi spus că e îndrăgostit, că iubeşte cu pasiune, ar fi respins gândul cu mirare, poate chiar cu indignare. Şi dacă acel cineva ar mai fi adăugat că biletul de la Aglaia era o scrisoare de dragoste, prin care tânăra fată îi fixa o întâlnire amoroasă, el ar fi intrat în pământ de ruşine şi, cine ştie, poate că l-ar fi provocat la duel pe omul acela. Era foarte sincer; n-avusese niciodată îndoieli în privinţa asta şi niciodată nu admisese vreun echivoc, vreo idee „cu dublu înţeles" asupra unei eventuale iubiri din partea tinerei fete faţă de el, respingând totodată posibilitatea unui asemenea sentiment din partea lui pentru această fiinţă. Însăşi ipoteza că ea ar putea să îndrăgească „un om ca el" i-ar fi părut monstruoasă. Îşi spunea că din partea ei nu putea fi decât o cochetărie, un joc de ştrengăriţă, dacă e de presupus că într-adevăr ar fi ceva la mijloc; dar el se arăta prea indiferent faţă de ştrengăria aceasta, găsind-o absolut firească şi explicabilă; fapt este că era absorbit de alte gânduri, de alte griji. Când generalul, în tulburarea lui, lăsase să se înţeleagă adineauri că Aglaia îşi bate joc de toată lumea şi în special de el, de Lev Nikolacvici, prinţul îi dădu crezare şi nu se simţi deloc jignit, socotind că e cât se poate de firesc. Ceea ce îl preocupa acum era gândul că mâine dimineaţă o va revedea, va sta alături de ea pe

banca cea verde, o va auzi spunând cum se încarcă un pistol şi o va contempla. Nici nu-i mai trebuia altceva. Puse, în treacăt doar, şi întrebarea ce anume voia dânsa să-i comunice într-o chestiune importantă şi care-l privea pe el personal. Niciun moment nu puse la îndoială faptul că o asemenea

„chestiune importantă" n-ar fi de domeniul realităţii, dar problema în sine nu-l interesa aproape deloc, încât nici nu simţea nevoia să se frământe.

Un zgomot uşor de paşi pe nisip îl făcu să ridice capul. Un om ale cărui trăsături erau greu de desluşit în întuneric, se aşeză alături pe bancă. Prinţul se trase deodată spre nou-venit şi recunoscu în el chipul palid al lui Rogojin.

— Mi-am închipuit eu că rătăceşti pe undeva pe aici şi, după cum vezi, n-a trebuit să te caut prea mult, strecură Rogojin printre dinţi.

Pentru prima oară se revedeau de la întâlnirea lor din coridorul hotelului. Surprins de această apariţie neaşteptată, prinţul nu-şi putu aduna gândurile câtva timp şi o senzaţie dureroasă i se trezi în inimă. Rogojin, bineînţeles, ghici impresia pe care o produse prezenţa lui; cu toate că se cam încurca şi era confuz, şi la început părea că vorbeşte cu un aer voit degajat, curând însă prinţul se convinse că nu exista nimic forţat în el şi nici urmă de cine ştie ce mare jenă; şi chiar dacă se mai simţea o oarecare nesiguranţă în gesturi sau în vorbă, era mai mult o impresie de suprafaţă, căci, în adâncul sufletului, omul acesta nu era în stare să se schimbe.

— Cum m-ai... descoperit aici? întrebă prinţul, ca să spună ceva.

— Keller m-a îndrumat (am trecut şi pe la tine pe-acasă); mi-a spus că te-a văzut plimbându-te prin parc; „nici că se putea altfel", mi-am zis.

— Ce vrei să spui cu acest „altfel"? întrebă prinţul, pus în gardă de tâlcul ascuns al ultimelor cuvinte. Rogojin surâse cu înţeles, dar nu dădu nicio explicaţie.

— Am primit scrisoarea ta, Lev Nikolaici; toate astea nu

mai au niciun rost... nu-ţi mai pierde timpul!... Acum vin din partea ei; vrea să te vadă cu orice preţ, ca să-ţi spună ceva urgent. Te-a rugat să vii chiar astăzi.

— Am să vin mâine. Acum mă întorc acasă; vrei să vii cu mine?

— La ce bun? Ţi-am spus doar ce-aveam de spus; şi acum, adio.

— Chiar nu vrei să vii deloc? întrebă prinţul cu blândeţe.

— Ce om ciudat eşti tu, Lev Nicolaici; stau şi mă mir, uitându-mă la tine, zise Rogojin schiţând un zâmbet plin de răutate.

— Ce vrei să spui cu asta? Ce motiv ai să mă urăşti aşa? se înfierbântă Mîşkin, stăpânit de un sentiment de amărăciune. Ştii bine că toate bănuielile tale s-au dovedit a fi neîntemeiate. De altfel mă temeam că ura ta mai ţine încă, şi ştii pentru ce? Pentru aceea că ai vrut să-mi iei viaţa; ura ta de aici se trage. Îţi spun că-l am în minte numai pe acel Parfion Rogojin cu care m-am înfrăţit zilele trecute schimbând crucile; ţi-am scris despre asta şi în scrisoarea mea de ieri, ca să nu te mai gândeşti la toate scornelile tale. De ce te îndepărtezi de mine? Pentru ce-ţi retragi mâna? Îţi spun că privesc tot ce s-a petrecut atunci ca un fel de nebunie; ştiu foarte bine în ce hal erai în ziua aceea. Ce ţi-ai închipuit nu exista şi nici nu putea să existe. Deci, pentru ce ar mai dăinui duşmănia între noi?

— Ce duşmănie poţi avea tu! râse neîncrezător Rogojin la înflăcăratele cuvinte ale prinţului. Se retrăsese, într-adevăr, la doi paşi de dânsul şi-şi ferea mâinile. Nici nu are rost să mai vin de-acum înainte la tine, Lev Nikolaici, adăugă el hotărât ca pentru a încheia discuţia.

— Până într-atât mă urăşti?

— Nu te iubesc, Lev Nikolaici, şi atunci la ce bun să vin la tine? Ei, prinţe, eşti ca un copil căruia, orice i-ai face, vrea să-i dai o jucărie; mai departe nu pricepe nimic. La fel mi-ai scris cum mi-ai vorbit acum, şi parcă nu te cred? În fiecare cuvânt al tău cred, ştiu că nu m-ai înşelat şi nici n-ai să mă înşeli vreodată, şi cu toate astea tot nu te iubesc. Îmi scrii că ai uitat totul, că singurul Rogojin rămas în

amintirea ta e acela cu care te-ai înfrăţit şi nu cel care a ridicat cuţitul asupra ta. Ce ştii tu însă de sentimentele mele? (Rogojin râse din nou batjocoritor.) Poate că, de atunci, nu m-a încercat nici măcar un singur gând de căinţă pentru ceea ce-am tăcut, iar tu îmi şi trimiţi iertarea ta frăţească! Sau poate că în seara aceea m-am gândit la cu totul altceva. Cât despre asta...

— Nici nu ţi-ai adus aminte! isprăvi prinţul. Sunt sigur! Pun rămăşag că de îndată ai luat trenul spre Pavlovsk, că, ajuns aici, te-ai dus în parc şi toată scara n-ai încetat s-o urmăreşti prin mulţime, întocmai ca astăzi. Şi crezi că m-ai uluit cu asta? Păi, dacă n-ai fi fost atunci într-o asemenea stare, când un singur gând pusese stăpânire pe tine, poate că nici n-ai fi ridicat cuţitul asupra mea încă din dimineaţa acelei zile, privindu-te, am presimţit totul; ştii cum erai atunci? Ideea în sine a început să mă frământe când ne-am schimbat crucile. Pentru ce m-ai dus atunci la bătrâna ta mamă? Gândeai că numai aşa ai să te poţi împotrivi ţie însuţi, că mâna ta nu se va ridica, nu-i aşa? Cu siguranţă că ai făcut-o fără să te gândeşti, mânat de instinct, după cum tot instinctiv m-am îndoit şi eu... Amândoi am avut acelaşi gând, aceeaşi senzaţie în clipa aceea. Dacă atunci n-ai fi ridicat mâna asupra mea (pe care Dumnezeu ţi-a oprit-o), cât de vinovat m-aş fi simţit acum, în faţa ta, pentru că te bănuisem! (Nu te mai încrunta. Şi de ce râzi, mă rog?) „Niciun gând de căinţă!" Chiar dac-ai vrea să te căieşti, n-ai fi în stare, fiindcă mă şi urăşti. Şi în zadar aş fi în faţa ta nevinovat ca un înger, tot nu vei putea să mă suferi, cât timp vei crede că nu pe tine, ci pe mine mă iubeşte ea. Dar iată, Parfion, părerea mea, la care am ajuns în aceste opt zile, am să ţi-o spun: ştii tu că acum ea te iubeşte poate mai mult decât pe oricine altul? Mai mult; cu cât te chinuieşte mai tare, cu atât te iubeşte mai mult. Ea nu ţi-o spune, dar trebuie să ştii s-o ghiceşti. Pentru ce, la urma urmei, s-ar simţi obligată să meargă după tine? Într-o zi, ţi-o va mărturisi ea singură. Sunt femei care vor să fie iubite în aşa fel, şi ea e dintr-acelea. Caracterul şi dragostea ta trebuie s-o impresioneze! Ştii tu că femeia e

în stare să-l chinuiască pe bărbat până îi scoate sufletul cu răutăţile, nazurile şi ironiile ei, fără să simtă vreo remuşcare, pentru că, de fiecare dată, îşi va spune, privindu-l: „Acum îl fac să sufere până nu mai poate, în schimb, mai târziu, am să-l răsplătesc cu dragostea mea..."

După ce ascultă vorbele prinţului pânâ la capăt, Rogojin se porni pe un râs în hohote.

— Nu cumva, prinţe, ai dat şi tu peste una ca asta? Am auzit ceva vorbindu-se despre tine; o fi adevărat?

— Ce anume? Ce-ai putut auzi? întrebă repede Mîşkin, tresărind şi oprindu-se în loc ruşinat.

Rogojin continua să râdă. Îl ascultase pe duşmanul său cu o oarecare curiozitate, care nu era lipsită de satisfacţie; fusese o surpriză şi totodată îl învioră vorba caldă şi pasionată a lui Mîşkin.

— Nu că aş fi aflat mare lucru, dar văd acum singur că era adevărat, adăugă el; ei bine, când ai mai vorbit tu aşa? Iată un limbaj care nu-ţi seamănă! Dacă n-aş fi aflat ceea ce am aflat despre tine, nu veneam aici, la miezul nopţii, în parc.

— Nu te înţeleg deloc, Parfion Semionâci.

— De multă vreme mi-a tot vorbit despre tine, şi adineauri am putut controla spusele ei cu propriii mei ochi, când stăteai cu cealaltă, ascultând muzică în parc. S-a jurat şi ieri, şi astăzi că eşti amorezat lulea de Aglaia Epancina. Mie mi-e totuna, prinţe, şi nu-i treaba mea; dacă ai încetat s-o iubeşti, ea tot te mai iubeşte. Ştii că vrea numaidecât să te însoare cu cealaltă, s-a jurat să facă căsătoria asta, he, he! Mi-a spus: „Nu te iau decât după aceea; întâi merg ei la biserică şi-apoi noi, după ei". N-o pricep şi pace: sau te iubeşte fără margini sau... dacă te iubeşte, pentru ce vrea să te însoare cu alta? Zice: „Vreau să-l văd fericit", înseamnă că te iubeşte.

— Ţi-am spus şi ţi-am scris că... nu e în toate minţile, răspunse prinţul, care suferea îngrozitor ascultându-l pe Rogojin.

— Dumnezeu ştie! Poate că te înşeli... de altfel, astăzi, când am condus-o după muzică, mi-a fixat şi ziua: în trei

săptămâni, poate chiar mai curând, zice, ne cununăm; s-a jurat, până şi icoana a scos-o din perete şi a sărutat-o. Aşadar, prinţe, a rămas să-i dai zor şi tu, he, he!

— Toate astea nu sunt decât aiureli! Adică, în ce mă priveşte; ceea ce spui nu se va întâmpla niciodată, niciodată! Mâine o să vin la voi...

— Tu spui că-i nebună? observă Rogojin. Cum se face că toată lumea o socoate cu mintea întreagă, şi numai tu singur zici că-i smintită? Atunci cum poate să scrie scrisorile acelea? Dac-ar fi nebună, s-ar fi cunoscut după scrisori.

— Ce scrisori? întrebă îngrijorat prinţul.

— Îi scrie *celeilalte,* iar aia le citeşte. Sau n-ai ştiut? Ei bine, ai să te convingi... îţi va arăta ea precis.

— Nu pot să cred aşa ceva! strigă prinţul.

— Păi tu, Lev Nikolaici, se vede treaba, nu cunoşti încă drumul acesta, de-abia îl începi. Mai aşteaptă: ai să-ţi angajezi şi tu o poliţie specială, parcă te văd cum ai să fii cu ochii în patru zi şi noapte şi ai să urmăreşti fiece pas, ca nu cumva...

— Lasă-mă şi nu-mi mai vorbi niciodată de asta, niciodată! îl întrerupse cu repeziciune Mîşkin. Ascultă, Parfion, adineauri, înainte de a fi venit tu, mă plimbam pe aici şi, deodată, m-apucă râsul. De ce? Nu ştiu nici eu, dar mi-am amintit că tocmai mâine este ziua mea de naştere. Acuma-i aproape de miezul nopţii. Hai la mine, să întâmpinăm *împreună ziua* de mâine! Am vin, o să bem! Urează-mi ceea ce eu acum nu ştiu să-mi doresc; ţin cu deosebire la urările tale; din partea mea, îţi doresc toată fericirea. Dacă *nu* te învoieşti, fă bine şi înapoiază-mi crucea! Nu mi-ai trimis-o a doua zi, deci o porţi? O ai şi acum la tine?

— Da, răspunse Rogojin.

— Atunci să mergem. Nu vreau să-mi întâmpin viaţa cea nouă fără tine, căci încep o existenţă nouă! Ştii, Parfion, că o viaţă nouă a început pentru mine de azi înainte?

— Acum îmi dau seama şi eu, ştiu şi eu că a început, aşa am să-i şi spun. Ceva se petrece cu tine, Lev Nikolaici!

IV

Apropiindu-se de vilă împreună cu Rogojin, prinţul fu cuprins de mirare, dându-şi seama că pe terasa lui, iluminată într-un mod cu totul neobişnuit, era adunată o societate foarte veselă şi numeroasă. Se *auzeau* râsete, un vacarm de voci în discuţii aprinse, care uneori ajungeau până la ceartă; nu era greu de ghicit, chiar la prima impresie, că musafirii îşi *petreceau* timpul cât se poate de plăcut. Şi într-adevăr, când prinţul urcă pe terasă, îi găsi pe toţi bând şampanie. Unii dintre cheflii erau prea bine dispuşi, vorbăreţi şi gălăgioşi – *semn* că petrecerea era în toi. Erau acolo numai cunoştinţe de-ale lui Mîşkin, dar, lucru ciudat, se adunaseră cu toţii la el fără să fi fost invitaţi, căci prinţul îşi adusese aminte cu totul din întâmplare şi doar cu câteva clipe mai înainte de aniversarea lui.

— Ai scăpat, probabil, o vorbă despre şampanie şi iată că s-au şi *înfiinţat, mormăi* Rogojin, urmându-l pe prinţ. Las' că ştim noi cum vine asta, e de ajuns să le faci doar un semn... că nu se prea lasă rugaţi, adăugă el cu năduf, amintindu-şi, desigur, propriul său trecut nu prea îndepărtat.

Prinţul fu primit cu strigăte şi urări de bine şi fericire, care mai de care înghesuindu-se în jurul lui; unii făceau multă zarvă, alţii erau mai potoliţi, cu toţii însă se grăbeau să-l felicite, aflând că astăzi se sărbătorea ziua lui de naştere. Prezenţa câtorva vizitatori, a lui Burdovski în special, îl miră nespus, dar ce-l surprinsese şi mai mult a fost apariţia lui Evgheni Pavlovici în mijlocul acestor oameni; când îl zări, aproape că nu-i venea să-şi creadă ochilor şi-l apucă un fel de spaimă.

În clipa următoare, Lebedev năvăli exuberant spre locatarul său, ca să-i dea explicaţiile necesare. Stacojiu la faţă, vorbea în neştire, fiind destul de tare *pilit.* Din

trăncănelile lui a reieşit că toată societatea asta se adunase la prinţ din proprie iniţiativă, aşa, ca din întâmplare. Înaintea tuturor, pe-nserate, venise Ippolit, simţindu-se mai bine; se hotărî să aştepte pe terasă întoarcerea prinţului şi se întinse chiar acolo pe canapea. După aceea veniră, unul după altul, ca să-i ţină de urât: mai întâi Lebedev, apoi toţi membrii familiei, începând cu generalul Ivolghin şi terminând cu cele două fiice ale gazdei. Burdovski se oferise să-l întovărăşească pe Ippolit. Ganea şi cu Ptiţân, care tocmai atunci treceau pe lângă vilă, intrară şi ei, aşa că se aflau acolo de puţină vreme (sosirea lor a coincis *cu* întâmplarea din parc): pe urmă apăru şi Keller; el îi anunţă pe toţi despre ziua de naştere şi ceru şampanie. Evgheni Pavlovici picase numai de o jumătate de ceas. Kolea susţinu stăruitor cererea lui Keller, voind cu tot dinadinsul să se înjghebeze o petrecere. Lebedev s-a conformat, grăbindu-se să aducă vin.

— E dintr-al meu, din vinul meu! Ţinea el morţiş, dând mereu din gură. Eu fac cinste; o să fie şi masă cu trataţie şi gustare, fiica mea o pregăteşte. O, dac-ai şti, prinţe, ce subiect e la ordinea zilei! Îţi aminteşti cum sună în *Hamlet:* „A fi sau a nu fi?" O temă contemporană, cu totul modernă! Cu întrebări şi răspunsuri... Şi domnul Terentiev, care în cel mai înalt grad... nu e dispus să se culce. A sorbit şi el o picătură de şampanie, asta nu poate să-i facă rău.. Apropie-te, prinţe, şi rezolvă întrebarea! Toată lumea te aştepta toată lumea tânjea după luminoasa dumitale înţelepciune.

Atenţia prinţului fu atrasă de privirea caldă şi duioasă cu care îl învălui Vera Lebedeva, în timp ce îşi făcea loc prin mulţime, grăbită să-l salute; ea a fost prima căreia prinţul îi întinse mâna; îmbujorându-se de bucurie, fata îi ură „o viaţă fericită *începând chiar de astăzi".* Pe urmă fugi zorită la bucătărie, unde pregătirile mesei îi reclamau prezenţa. Dar şi înainte de a fi venit prinţul, cum scăpa un minut de la treabă, alerga pe terasă, străduindu-se să urmărească discuţia, cu toate că oaspeţii, binişor ameţiţi de băutură,

discutau cu aprindere subiectele cele mai abstracte şi mai stranii pentru înţelegerea tinerei fete. În odaia vecină, sora cea mică a Verei dormea pe un cufăr, cu gura deschisă; dimpotrivă băieţelul, fiul lui Lebedev, care se aşezase alături de Kolea şi Ippolit, ar fi stat bucuros zece ceasuri în şir să tot asculte; chipul lui exprima interesul cel mai viu faţă de discuţiile celor mari.

— Pe dumneata te aşteptam îndeosebi şi sunt încântat să te văd în culmea fericirii, îi spuse Ippolit prinţului, care, îndată după ce primi felicitările Verei, se apropie de bolnav ca să-i strângă mâna.

— Dar după ce ştii că sunt „în culmea fericirii"?

— Se vede pe faţa dumitale. Salută-i pe domnii aceştia şi vino repede să stai lângă noi. Te aşteptam cu mare nerăbdare, adăugă el pe un ton semnificativ.

La remarca prinţului, dacă nu cumva o să-i facă rău o noapte nedormită", Ippolit răspunse că se miră chiar el cum de a putut să-şi dorească moartea acum trei zile, şi că niciodată nu s-a simţit mai bine ca cum.

Burdovski sări de pe scaun, bolborosind că era „atât de".. – Că-l însoţise pe Ippolit, că era şi el încântat, că în scrisoarea lui „scrisese tot felul de aberaţii", dar că acum, e pur şi simplu..." Fără să isprăvească, strânse cu putere mâna prinţului şi se aşeză din nou pe scaun.

După ce se întreţinu cu toată lumea, prinţul se apropie de Evgheni Pavlovici, care-l luă numaidecât de braţ.

— Aş avea să-ţi spun doar două cuvinte, îi şopti Radomski discret, e vorba de ceva foarte important; să ne retragem un minut.

— Două vorbe, murmură alt glas la cealaltă ureche a prinţului şi o mână se strecură sub celălalt braţ al său. Mîşkin zări cu surpindere un cap tare zbârlit, cu obrazul congestionat, hlizindu-se şi clipind din ochi; îl recunoscu imediat pe Ferdâşcenko, care se ivise Dumnezeu ştie de unde.

— Îţi mai aminteşti de Ferdâşcenko?

— Ce vânt te aduce? se minună prinţul.

— Să ştii că el se căieşte! începu să zbiere cât îl ţinea

gura Keller, apropiindu-se în grabă de prinţ. Se ascunsese, nu voia să se arate în ochii dumitale, se ghemuise acolo într-un colţ, se căieşte, prinţe, se simte vinovat..

— Dar de ce? De ce?

— Eu l-am găsit, prinţe. L-am întâlnit adineauri şi l-am adus aici; e unul dintre cei mai buni prieteni ai mei; dar se căieşte, te asigur.

— Îmi pare foarte bine, domnilor; luaţi loc la masă, lângă ceilalţi, mă întorc îndată, se grăbi prinţul să scape de ei pentru a sta de vorbă cu Evgheni Pavlovici.

— E amuzant aici, la dumneata, observă acesta, şi am petrecut o jumătate de ceas plăcut aşteptându-te. Iată despre ce este vorba, preascumpe Lev Nikolaevici: am aranjat totul cu Kurmâşev şi am venit să te liniştesc în privinţa asta; nu mai ai de ce să te temi, a judecat lucrurile cu mult sânge rece şi nu mai are nicio pretenţie, cu atât mai mult cu cât, după părerea mea, vina a fost mai ales a lui.

— Care Kurmâşev?

— Ofiţerul acela pe care l-ai apucat adineauri de braţ… Era aşa de înfuriat, că intenţiona să-ţi trimită martori chiar mâine dimineaţă.

— Ce prostie!

— Fără îndoială, era o prostie şi s-ar fi isprăvit cu siguranţă prin altă prostie; dar există, din păcate, la noi, oameni de acest fel…

— Am impresia că ai mai venit şi pentru altceva, Evgheni Pavlâci?

— Ah, bineînţeles, nu-i singurul motiv care mă aduce, recunoscu râzând Radomski. Mâine, în zori, plec la Petersburg pentru nenorocita aceea de treabă (desigur, e vorba de unchiul meu) – închipuieşte-ţi, dragă prinţe, totul e adevărat şi toată lumea ştia afară de mine. Noutatea asta m-a uluit în aşa hal, încât nici n-am mai trecut *pe acolo* (la Epancini); nici mâine nu pot să mă duc, pentru că voi fi la Petersburg, înţelegi? E posibil să lipsesc vreo trei zile, într-un cuvânt, afacerile mele merg cam prost. Cu toate că mă reclamă o chestiune foarte urgentă şi foarte importantă,

m-am gândit că-i bine să am o explicaţie mai sinceră cu dumneata, şi asta fără întârziere, cu alte cuvinte, înaintea plecării mele. Acum, dacă-mi dai voie, o să rămân aici şi o să aştept până vor pleca musafirii dumitale; de altfel, n-am altceva mai bun de făcut şi nici unde să mă aciuiez; sunt aşa de tulburat, că n-aş fi în stare să aţipesc măcar. În sfirşit, cu toate că nu-i frumos să vii pe capul omului, aşa din senin, totuşi am să ţi-o spun pe faţă, dragă prinţe, că am venit să-ţi câştig prietenia; eşti un om fără pereche, adică un om care nu spui minciuni la fiecare pas, poate chiar nu obişnuieşti să minţi niciodată; or, eu am nevoie de un prieten şi de un sfătuitor într-o anumită împrejurare, pentru că, hotărât lucru, am nimerit acum în tagma năpăstuiţilor sorţii...

Râse din nou.

— Stai să vedem, chibzui prinţul, dumneata ai prefera să aştepţi până pleacă ei, dar Dumnezeu ştie când or să plece. N-ar fi mai bine să coborâm acum în parc? Am să mă scuz şi am să-i rog să mă aştepte puţin.

— Nu, nu, din anumite motive, aş vrea să nu se afle că am avut o convorbire confidenţială, cu caracter urgent; există aici oameni care dau dovadă de prea mult zel şi se interesează de relaţiile noastre, n-ai ştiut asta, prinţe? Şi e mai bine să vadă că suntem în mod obişnuit în cele mai bune raporturi prieteneşti şi nu numai în raporturi speciale, dictate de moment, mă-nţelegi? Peste vreo două ceasuri or să plece; iar eu n-am să-ţi răpesc decât cel mult douăzeci de minute, maximum o jumătate de oră...

— Mă rog, mă rog, îmi face multă plăcere şi aşa, încât nici nu era nevoie de niciun fel de explicaţii; iar pentru frumoasele cuvinte despre raporturile de prietenie dintre noi, îţi păstrez multă recunoştinţă. Mă ierţi că sunt cam distrat astăzi: ştii, mi-e aproape cu neputinţă să-mi concentrez atenţia în momentul acesta.

— Văd, văd, murmură Evghcni Pavlovici cu un zâmbet abia schiţat. Hotărât lucru, era într-o dispoziţie excelentă în seara aceea, îi venea să râdă la cel mai mic prilej.

— Adică, ce anume vezi? tresări Mîşkin.

Radomski nu răspunse însă la întrebarea directă a prinţului..

— Dar dumneata nu mă bănuieşti, dragă prinţe, reluă el cu acelaşi zâmbet, nu mă bănuieşti deloc că aş fi venit numai ca să te păcălesc şi, printre altele, să te descos, pentru a afla câte ceva de la dumneata, ai?

Mîşkin râse şi el în cele din urmă:

— Că ai venit să mă descoşi, nu încape nicio îndoială şi poate chiar intenţionezi să mă şi păcăleşti puţin. Dar, la drept vorbind, n-am de ce să mă tem de dumneata; şi apoi, nu ştiu dacă ai să mă crezi sau nu, dar acum totul mi-e absolut egal. Şi... şi... şi deoarece, înainte de toate, sunt convins că eşti un om admirabil, cred că până la urmă vom deveni cei mai buni prieteni. Te apreciez foarte mult, Evgheni Pavlâci, eşti... un om tare, tare cumsecade, după părerea mea!

— În tot cazul, e foarte plăcut să ai de-a face cu o persoană ca dumneata, oricare ar fi motivul, încheie Evgheni Pavlovici; să mergem, vreau să beau un pahar în sănătatea dumitale; sunt cât se poate de mulţumit că am venit aici. Da! făcu el, oprindu-se deodată, acest domn Ippolit a venit să stea la dumneata?

— Da.

— N-o să moară chiar acum, sper.

— Dar ce este?

— Nimic; am stat aici o jumătate de ceas cu dânsul...

Tot timpul cât cei doi au vorbit retraşi deoparte, Ippolit, care-l aştepta nerăbdător pe prinţ, nu încetase să-l observe; la fel şi pe Pavlovici. În momentul când cei doi se apropiară de masă, el se învioră ca scuturat de friguri: era agitat, emoţionat, pe frunte-i apărură broboane de sudoare. În ochii lui, lucind de febră, se citea neliniştea şi o nerăbdare greu de explicat; privirea îi umbla rătăcită de la un obiect la altul, de la un chip la altul. Cu toate că participase până atunci cu însufleţire la conversaţia generală, această însufleţire era mai mult de natură febrilă, la obiectul discuţiei nu era prea atent propriu-zis; vorbirea lui era incoerentă, ironică şi voit paradoxală – nu

urmărea niciodată o idee până la capăt şi părăsea brusc subiectul pe care-l abordase cu pasiune tot atât de febrilă cu un minut mai înainte. Prinţul află cu părere de rău şi cu surprindere că în seara aceea fusese învoit să bea două cupe mari de şampanie şi că paharul început, ce-i sta dinainte, era de fapt al treilea. Dar Mîşkin a aflat acest lucru abia mai târziu. În clipa de faţă, era mult prea distrat ca să observe ceva.

— Nici nu-ţi închipui ce încântat sunt că tocmai astăzi îţi serbezi ziua de naştere, spuse aproape ţipând Ippolit.

— Da' de ce?

— Ai să *vezi,* ia loc mai repede; mai întâi, pentru că s-a... adunat tot poporul acesta la dumneata... După socoteala mea, trebuia negreşit să fie lume şi iată că s-a adeverit; pentru prima oară în viaţă, previziunea mea se confirmă! Regret însă că n-am ştiut că-i ziua dumitalc, căci ţi-aş fi adus un dar... Ha, ha! Dar poate că tot am adus unul! Cât mai este până în zori?

— Peste două ore se luminează de ziuă, spuse Ptiţân după ce consultă ceasul.

— Ce importanţă are, de vreme ce şi acum se poate citi afară ca ziua în amiaza mare, observă careva.

— Are, pentru că simt nevoia să văd măcar un colţişor de soare. Prinţe, ce zici, se poate bea în sănătatea soarelui?

Ippolit întreba şi se adresa tuturor fără ceremonie, pe un ton ridicat şi tăios, ca de poruncă, dar părea că nu-şi dă seama de asta.

— Fie, să bem, numai că ar trebui să te odihneşti, Ippolit.

— Mă trimiţi mereu la culcare, prinţe, parcă mi-ai fi dădacă! De îndată ce soarele se va arăta şi va începe să răsune pe cer (care poet a spus:*, În cer soarele cântă"?* E cam lipsit de sens, dar frumos!) – atunci ne vom culca. Lebedev, soarele este izvorul vieţii, nu-i aşa? Ce semnificaţie au „Izvoarele vieţii" în *Apocalipsă?* Ai auzit vorbindu-se de „Steaua Pelin", prinţe?

— Am auzit că Lebedev vede în „Steaua Pelin" simbolul

reţelei de cale ferată ce brăzdează Europa.

Din toate părţile se auzeau râsete. Deodată Lebedev sări în sus.

— Nu, daţi-mi voie, aşa nu se poate! urlă el, dând din mâini ca pentru a face tăcere: îmi daţi voie! Cu domnii ăştia... adăugă el, adresându-i-se deodată prinţului, domnii ăştia, în anumite privinţe, sunt... şi ciocăni în masă de două ori, ceea ce provocă o nouă explozie de râs.

Lebedev se afla în obişnuita lui stare „nocturnă"; de data aceasta însă era prea enervat de lunga discuţie „ştiinţifică" pe care o avusese mai înainte, iar în asemenea ocazii el adopta faţă de adversarii săi un ton de dispreţ total şi absolut făţiş.

— Aşa nu merge! Acum o jumătate de oră, prinţe, ne-am înţeles între noi să nu ne întrerupem, să nu râdem, să lăsăm pe fiecare să-şi exprime gândul; iar pe urmă, vor putea să-şi spună obiecţiile şi ateiştii, dacă au ceva de spus; uite, am dat preşedinţia generalului! Altminteri, oricine poate fi încurcat, oricât de înaltă şi profundă ar fi ideea pe care o dezvoltă...

— Vorbeşte, vorbeşte, nimeni nu te împiedică! strigară mai multe glasuri.

— Vorbeşte, dar n-o lua razna.

— Ce-i cu steaua asta numită „Pelin"? vru să ştie unul.

— N-am idee! răspunse generalul Ivolghin care trona cu toată gravitatea pe locul lui de preşedinte.

— Îmi plac foarte mult discuţiile şi controversele acestea, prinţe, vorbesc de cele savante, bineînţeles, bâiguia în timpul acesta Keller care, încântat la culme, se tot răsucea fără astâmpăr pe scaunul lui; ştiinţifice şi politice, continuă el, adresându-i-se deodată lui Evgheni Pavlovici, care se aşezase în apropiere. Ştii, *îmi* place grozav să citesc în ziare dezbaterile parlamentului englez. Nu discuţiile în sine mă interesează (de, nu sunt un politician); nu, dar mă pasionează felul cum se exprimă ei între ei, cum se comportă ca politicieni: „nobilui viconte aici prezent", „nobilul conte care şi el împărtăşeşte părerea mea", nobilul meu adversar care a uluit Europa

prin propunerea lui", cu alte cuvinte toate vorbuliţele acelea, întorsăturile acelea teribile, tot parlamentarismul acela al unui popor liber, iată ce are atracţie pentru mine şi pentru toţi de-alde noi. Sunt încântat, prinţe. Am fost întotdeauna artist în adâncul sufletului meu, îţi jur, Evgheni Pavlâci.

— Cum adică, perora Ganea în celălalt colţ, după părerea dumitale drumul de fier este un blestem care aduce pieirea omenirii, e o pacoste căzută pe pământ să tulbure „izvoarele vieţii"?

Gavrila Ardalionovici era foarte bine dispus, voios şi vorbăreţ în seara aceea şi, după cât i se păru prinţului, însufleţirea lui neobişnuită avea ceva provocator. Bineînţeles, faţă de Lebedev adoptase un ton glumeţ, cu intenţia de a-l întărită, ceea ce nu l-a împiedicat să se pasioneze, la rându-i, discutând cu multă aprindere.

— Nu e vorba de cale ferată, nu! ripostă Lebedev pe care discuţia aceasta, pe de o parte, îl scotea din sărite, pe de altă parte, îi procura o imensă desfătare. Numai drumurile de fier ca atare nu vor tulbura izvoarele vieţii, ci totul luat în întregime e un blestem, toată această stare de spirit din ultimele veacuri, luată în ansamblu, sub raport ştiinţific şi practic, poate fi socotită şi realmente este un blestem.

— Este într-adevăr un blestem sau numai „poate fi socotit"? E important de precizat în cazul de faţă, se informă Evgheni Pavlovici.

— E un blestem, un blestem, în adevăratul sens al cuvântului, întări cu vehemenţă Lebedev.

— Mai domol, mai potoleşte-ţi zelul, Lebedev; dimineaţa, din câte ştiu, eşti mult mai blând, interveni Ptiţân cu zâmbetul pe buze.

— În schimb, seara, sunt mai sincer! În schimb, seara sunt mai generos şi mai sincer, repetă Lebedev cu foc. Mai simplu şi mai hotărât, şi mai cinstit, şi mai impunător, şi chiar dacă prin asta vă dau apă la moară, puţin îmi pasă; vă desfid pe toţi şi vă provoc, ateilor! Cum credeţi că salvaţi voi lumea? Care-i calea firească pe care i-o indicaţi

voi, oameni ai ştiinţei, ai industriei, ai asociaţiilor, ai muncii salariate şi aşa mai departe? Cum? Prin credit? Ce-i creditul? Încotro vă duce creditul?

— Nu ţi se pare că eşti prea curios să le ştii pe toate? se amestecă în discuţie Evgheni Pavlovici.

— După părerea mea, acela care nu este preocupat de asemenea chestiuni nu e decât un filfizon din lumea mondenă, un salonard!

— Numai aşa s-ar putea ajunge la solidaritatea generală şi la un echilibru al intereselor, îşi dădu cu părerea Ptiţân.

— Numai atât, şi nimic altceva! Fără a pune la bază vreun principiu moral, ci întemeindu-te numai pe satisfacţia egoismului personal şi a nevoilor materiale? Pace universală, fericire generală – toate din necesitate! Ţi-am înţeles bine ideea, dacă-mi dai voie să te întreb, preastimate domn?

— Dar necesitatea generală de a trăi, de a bea şi de a mânca, convingerea absolută, ştiinţifică, în definitiv, că nu se va putea satisface această nevoie decât prin asociere generală şi prin solidaritatea intereselor tuturor este, mi se pare, o idee destul de consistentă pentru a servi drept temei şi, izvor de viaţă" omenirii pentru veacurile ce vor să vină, obiectă Ganea, de data aceasta participând cu convingere şi pasiune la discuţie.

— Da, nevoia de a bea şi de a mânca, cu alte cuvinte numai instinctul autoconservării…

— Şi, adică, asta nu ajunge? Doar instinctul autoconservării este legea cea mai firească a omenirii…

— Cine v-a spus asta? strigă deodată Evgheni Pavlâci. Lege, să zicem, dar cel puţin tot atât de firească precum legea distrugerii sau poate chiar şi a autodistrugerii. E posibil ca legea cea mai firească şi mai naturală a omenirii să fie numai instinctul de autoconservare?

— Oho! făcu Ippolit, întorcându-se brusc către Evgheni Pavlovici şi cercetându-l cu o curiozitate aproape primitivă; dându-şi seama însă că Radomski râdea, începu să râdă şi el, apoi îl înghionti cu cotul pe Kolea care stătea alături şi-l întrebă din nou cât e ceasul; trase chiar spre el

ceasornicul de argint al lui Kolea, urmărind cu aviditate mişcarea minutarului. Pe urmă, ca şi cum ar fi uitat totul, Ippolit se trânti pe canapea şi, punându-şi mâinile sub cap, îşi aţinti privirea în tavan; după un minut, se aşeză din nou în faţa mesei drept şi încordat, urmărind peroraţiile fulminante ale lui Lebedev.

— O idee perfidă şi provocatoare, o idee instigatoare! se legă Lebedev de paradoxul lui Evgheni Pavlovici. O idee care are drept ţel de a-i întărită pe adversari şi de a-i face să se încaiere, dar e o idee justă! Pentru că, formulând-o astfel, nici dumneata însuţi, domnule cavalerist şi zeflemist din lumea mondenă (dotat cu anumite calităţi totuşi), dumneata nu bănuieşti cât de profundă şi cât de adevărată este ideea dumitale. Da. Legea autoconservării şi legea autodistrugerii sunt deopotrivă de valabile în lume! Diavolul va avea aceeaşi putere asupra omenirii până într-o zi care ne este încă necunoscută. Vă vine să râdeţi? Nu credeţi în existenţa diavolului? Scepticismul în privinţa diavolului este o teorie născocită de francezi, o teorie superficială. Ştiţi cine e diavolul? îi cunoaşteţi numele? Şi, fără să-i ştiţi măcar numele, vă bateţi joc de chipul său, după exemplul lui Voltaire; râdeţi de copitele lui despicate, de coada şi de coarnele lui, care nu sunt de fapt altceva decât o născocire a propriei voastre imaginaţii! Căci, în realitate, Necuratul este un spirit cumplit şi înspăimântător, şi nu o nălucă cu copite despicate ca la ţapi şi nici cu coarne, cum a binevoit să-l împodobească imaginaţia voastră. Dar nu-i vorba de el acum!...

— De ce crezi că nu-i vorba de el acum? strigă deodată Ippolit şi izbucni în hohote de râs isteric.

— O teorie subtilă şi insinuantă! Continuă cu acelaşi ton declamatoriu Lebedev, dar încă o dată, nu de asta e vorba acum, ci problema se pune dacă nu cumva au început să slăbească „izvoarele vieţii" o dată cu extinderea...

— Drumurilor de fier! strigă Kolea.

— Nu chiar a drumurilor de fier, tânărul şi înflăcăratul meu băieţandru, ci, în general, a acelui curent pentru care drumurile de fier ar putea servi doar ca ilustrare, ca să zic

aşa, ca expresie artistică. Zoresc, huruie, zăngănesc şi gonesc, cică, pentru fericirea omenirii. „Omenirea devine prea zgomotoasă şi prea industrială. Îi lipseşte echilibrul sufletesc", spune cu amărăciune un gânditor solitar, retras din iureşul vieţii. „Ce are a face, dar zgomotul căruţelor care aduc pâine celor flămânzi preţuieşte poate mai mult decât echilibrul sufletesc", îi răspunde triumfător un altul, ce cutreierase lumea în lung şi-n lat, şi, plin de orgoliu, îl sfidează pe cel dintâi. Dar uite că eu, ticălosul de Lebedev, nu cred în căruţele astea pline care aduc omenirii pâine, căci, fără un principiu moral care să stea la baza oricărei acţiuni, căruţele acestea, menite să care pâine omenirii întregi, pot foarte bine şi cu mult sânge rece să excludă de la fericirea de a se bucura de pâinea adusă o bună parte din omenire; ceea ce s-a mai petrecut şi altădată...

— Cum vine asta: căruţele... pot cu sânge rece să excludă... persifla careva, încercând să-l ia peste picior.

— Ceea ce s-a mai petrecut şi altădată, repetă Lebedev, trecând peste intervenţia răutăcioasă; Malthus era un prieten al omenirii. Dar un prieten al omenirii cu principii morale şubrede devine un duşman de moarte, un canibal al omenirii, fără să mai vorbim de orgoliul lui; căci e de ajuns să-l atingi cumva în orgoliul lui pe vreunul dintre aceşti nenumăraţi binefăcători ai omenirii şi îl şi vezi cum dintr-o meschină pornire de a-şi răzbuna amorul propriu atins, esta gata să aţâţe focul în cele patru colţuri ale lumii; cum ar face de altfel oricare dintre noi, ca să fim drepţi, chiar şi eu însumi, cel mai ticălos dintre toţi, căci aş fi poate cel dintâi care ar aduce prima legătură de vreascuri, ca s-o iau apoi la fugă de la locul incendiului. Şi totuşi, nu e vorba de asta!

— Dar despre ce e vorba, la urma urmei?

— Devii plictisitor!

— E vorba de următoarea anecdotă din vremurile apuse, căci mă văd silit să vă povestesc o anecdotă din alte vremuri. În epoca noastră, în patria noastră, pe care sper că o iubiţi la fel ca şi mine, căci, în ce mă priveşte, domnilor, sunt gata să-mi vărs pentru patrie până şi cea

din urmă picătură de sânge…

— Lasă asta! Mai departe! Mai departe!

— În patria noastră, şi în întreaga Europă, foametea cumplită, o foame generală bântuie, pe cât se poate deduce din datele existente şi, dacă nu mă înşală memoria, pe puţin o dată la un sfert de veac, cu alte cuvinte, cam la douăzeci şi cinci de ani o dată. Nu garantez exactitatea absolută a cifrei, dar aş putea afirma că flagelul acesta a devenit comparativ destul de rar.

— Comparativ cu ce?

— Cu veacul al doisprezecelea şi cu secolele care l-au precedat şi urmat imediat. Căci pe atunci, dacă e să dăm crezare cronicarilor vremii, foametea generală se declara şi bântuia o dată la fiecare doi-trei ani, în aşa fel încât omul recurgea chiar la antropofagie, pe ascuns, bineînţeles. Unul dintre paraziţii aceştia ai societăţii, ajuns la o vârstă înaintată, declară de bunăvoie şi nesilit de nimeni că în timpul îndelungatei şi mizerabilei lui vieţi omorâse şi mâncase personal, în cel mai mare secret, şaizeci de călugări şi câţiva copilaşi laici, vreo şase în total, nu mai mult, cu alte cuvinte, un număr cu totul neînsemnat în comparaţie cu numărul de feţe bisericeşti devorate. De laici adulţi, după cum s-a constatat, el nu se atinsese niciodată în acest scop.

La auzul acestor vorbe, protestă până şi generalul-preşedinte.

— A devenit imposibil! exclamă el indignat. Am deseori prilejul să discut cu el, domnii mei, şi aproape totdeauna găseşte cu cale să strecoare câte o aiureală de asta, de ţi se face lehamite; se cam întrece cu măsura; tot ce susţine e pură aberaţie! Nimic adevărat!

— Generale! Adu-ţi aminte de asediul Karsului! Iar dumneavoastră, domnilor, aflaţi că anecdota mea e absolut autentică. Îmi permit să vă atrag atenţia cu acest prilej că aproape întotdeauna realitatea, cu toate că e supusă unor legi imuabile, pare neverosimilă şi de necrezut. Ba cu cât este mai reală, cu atât pare mai neverosimilă şi de necrezut.

— Dar cum poate cineva să mănânce şaizeci de călugări? se amuzau cei din jur.

— Bineînţeles că nu i-a înghiţit pe toţi dintr-o dată; poate în cincisprezece sau douăzeci de ani; de aceea, lucrul parc absolut limpede şi firesc.

— Chiar firesc?

— Da, cât se poate de firesc! Susţinu cu o îndârjire pedantă Lebedev. De altfel, călugării catolici sunt foarte curioşi şi ncastâmpăraţi din fire, încât nu era nicio greutate pentru omul acela să-i atragi într-o pădure sau în vreun colţ mai ferit şi acolo să procedeze în consecinţă; nu contest desigur că numărul oamenilor devoraţi este excesiv de mare, ceea ce denotă o lăcomie exagerată din cale-afară.

— Poate să fie adevărat, domnilor, interveni pe neaşteptate Mîşkin.

Până atunci el ascultase în tăcere, fără să se amestece în discuţie; din când în când râdea din toată inima, asociindu-se la râsul celorlalţi. Se vedea că era încântat de faptul că musafirii se distrează voioşi, că discută zgomotos şi cu aprindere şi chiar de faptul că băutura are atâta trecere. Poate că n-ar fi rostit niciun cuvânt toată seara, dacă nu-i venea aşa deodată poftă să vorbească. Şi vorbi cu un aer atât de grav, încât, plini de curiozitate, toţi amuţiră în aşteptare.

— Vreau să spun, domnilor, că pe vremea aceea bântuia deseori foametea. Am auzit vorbindu-se de asta, cu toate că nu prea mă pricep cine ştie ce într-ale istoriei. Cred însă că nici nu putea fi altfel. În Elveţia, mă opream deseori uimit în faţa ruinelor unor vechi castele feudale, cocoţate pe stânci râpoase, cel puţin la vreo cinci-şase sute de metri înălţime în linie verticală (ceea ce înseamnă câţiva kilometri de urcuş pe poteci). Se ştie ce-i un castel medieval: un morman de pietroaie. O muncă uriaşă, supraomenească! Şi toate aceste ziduri au fost înălţate, bineînţeles, de gloata cea necăjită şi năpăstuită a şerbilor. Pe lângă asta, trebuiau să mai plătească tot felul de biruri şi să întreţină clerul. Cum ar mai fi putut să-şi asigure

propriile nevoi şi să se ocupe de cultivarea pământului? Nici nu erau aşa de mulţi pe atunci; cu siguranţă că cea mai mare parte dintre ei murea de foame, neavând cum să-şi procure hrana zilnică. M-am întrebat uneori cum de nu s-a stins cu desăvârşire poporul acesta şi cum de a putut rezista la atâta mizerie. Lebedev nu s-a înşelat, desigur, spunând că au existat pe atunci şi antropofagi şi încă în număr mare; numai că nu pricep pentru ce i-a trebuit să amestece aici călugării şi ce vrea să spună cu asta.

— Vrea să spună, probabil, că în veacul al doisprezecelea nu puteau fi mâncaţi decât călugări, pentru că numai călugării erau graşi, observă Gavrila Ardalionci.

— Idee excelentă şi plină de adevăr, strigă Lebedev, pentru că nici nu se atingeau de laici! Niciun mirean faţă de şaizeci de exemplare ecleziastice – iată o idee teribilă, o idee istorică, o idee statistică, în sfirşit, căci din asemenea fapte un om deştept reconstituie adevărul istoric; cert este că de aici rezultă cu o exactitate matematică faptul că pe atunci clerul ducea un trai cel puţin de şaizeci de ori mai înfloritor, mai îmbelşugat decât restul omenirii. Şi probabil că era tot cam de vreo şaizeci de ori mai gras decât tot restul omenirii.

— Exagerezi, exagerezi, Lebedev! Strigau ceilalţi, tăvălindu-se de râs…

— Admit că ar fi o idee istorică, dar la ce concluzie ai ajuns dumneata personal? Stăruia prinţul cu aceeaşi candoare. (Vorbea cu atâta seriozitate adresându-i-se lui Lebedev, de care toată lumea îşi bătea joc, încât tonul lui, lipsit de orice ironie, contrasta strident cu atitudinea celorlalţi; nu era mult până să ajungă şi el obiectul zeflemelelor; Mîşkin însă *nu* observa nimic.)

— Dar nu vezi, prinţe, că-i un smintit? îi spuse Evghcni Pavlo-vici, apleeându-se la urechea lui. Adineauri m-a informat cineva că s-a scrântit într-ale celor avocăţeşti, că a căpătat mania elocinţei judiciare şi că vrea să se prezinte la un examen. Mă aştept la o parodie de toată frumuseţea.

— Concluzia mea este formidabilă şi impresionantă, perora înainte, cu glas tunător, Lebedev. Dar să examinăm

mai întâi starea psihologică şi juridică a criminalului. Vedem că, în ciuda faptului că era lipsit de orice posibilitate de a-şi procura alte alimente, vinovatul sau, ca să zic aşa, clientul meu, a manifesat de câteva ori în timpul curioasei lui îndeletniciri dorinţa de a se pocăi şi de a respinge ispita hranei ecleziastice. Acest lucru reiese cu prisosinţă din următoarele date concrete: se menţionează ca un fapt absolut cert că omul nostru a mâncat şi cinci sau şase copilaşi, cifră relativ neînsemnată, dar în schimb foarte semnificativă din alt punct de vedere. Este evident că, mustrat de conştiinţă (căci clientul meu e credincios şi are şi conştiinţă, ceea ce mă voi strădui să vă dovedesc), dornic să-şi micşoreze pe cât îi sta în putinţă păcatul, a încercat să înlocuiască de şase ori hrana monahală cu hrana laică. Faptul că a vrut numai să încerce este de asemenea incontestabil, căci, dac-ar fi facut-o numai dintr-o dorinţă de variaţie gastronomică, cifra şase ar fi prea neînsemnată; pentru ce numai şase bucăţi şi *nu* treizeci? (Observaţi că iau cifrele juma-juma.) Dar dacă o luăm drept o încercare inspirată exclusiv de teama de a nu făptui noi sacrilegii, atunci cifra de şase îşi găseşte explicaţia şi justificarea deplină; într-adevăr, şase tentative pentru a calma remuşcările conştiinţei sunt prea de ajuns, dacă ţinem seama că aceste încercări nu puteau, sub niciun motiv, să fie izbutite. Mai întâi, după părerea rnea, copilul e prea mic, vreau să spun că nu-i prea trupeş, şi ca atare, pentru acelaşi interval de timp, i-ar fi trebuit de trei sau chiar de cinci ori mai mulţi copii decât călugări, încât şi păcatul, chiar dacă s-ar fi micşorat, pe de o parte, necesarmente s-ar fi mărit de cealaltă, sub raportul cantităţii, ca o compensare a lipsei de calitate. Judecând astfel, domnilor, eu mă pun, bineînţeles, în situaţia unui criminal din veacul al doisprezecelea. Cât despre mine, om din secolul al nouăsprezecelea, eu aş fi judecat poate altfel, fapt asupra căruia vă atrag atenţia, încât nu înţeleg rostul acestei ilarităţi stupide şi nu înţeleg de ce vă vine să faceţi atâta haz pe socoteala mea, domnilor; iar din partea ta, generale, e chiar lipsă totală de bun-simţ. În al doilea

rând, după părerea mea personală, copilul reprezintă o hrană prea puţin consistentă, având poate şi un gust prea fad şi greţos, încât criminalul, urmând un asemenea regim alimentar, pe lângă faptul că nu şi-ar fi satisfăcut deloc cerinţele stomacului, s-ar fi ales numai cu mustrări de conştiinţă. Acum urmează, domnilor, concluzia, finalul, ca să zic aşa, final care cuprinde dezlegarea uneia dintre cele mai mari probleme ale tuturor timpurilor: de atunci ca şi de azi! Vinovatul, în cele din urmă, se denunţă singur clerului şi se predă în mâinile stăpânirii. Ne întrebăm, ştiind pedepsele de atunci, ce chinuri îl aşteptau, ce cazne, ce roţi, ce ruguri? Ce l-a determinat, totuşi, să se denunţe? Pentru ce nu s-a limitat pur şi simplu la cifra aceasta de şaizeci şi nu şi-a păstrat secretul până la ultima lui suflare? Nu era mai bine să se fi lăsat păgubaş de călugări, ducând o viaţă pocăită de sihastru? N-ar fi putut, în sfirşit, el însuşi să se facă călugăr? Aici e dezlegarea enigmei! Înseamnă că a existat ceva mai puternic decât torturile, decât rugul şi chiar decât o deprindere de douăzeci de ani! Înseamnă că a existat o idee mai puternică decât toate calamităţile, secetele, torturile, decât lepra, foametea, ciuma şi tot infernul acela pe care omenirea nu le-ar fi putut suporta fără ideea aceasta îndrumătoare, ce apropie şi leagă oamenii între ei, călăuzeşte inimile şi fecundează izvoarele vieţii! Ei bine, arătaţi-mi ceva asemănător puterii acesteia în secolul nostru, al viciilor şi al căilor ferate... Ar fi trebuit să spun: în secolul nostru, al vapoarelor şi al căilor ferate, dar spun: în secolul nostru, al viciilor şi al căilor ferate, pentru că, deşi sunt beat, am o judecată dreaptă. Arătaţi-mi o idee care să-i lege între ei pe oamenii de astăzi cu o putere măcar pe jumătate faţă de aceea din secolele trecute. Şi mai îndrăzniţi să spuneţi că izvoarele vieţii n-au fost şubrezite şi tulburate sub semnul acestui „astru", sub stăpânirea acestei reţele în care s-a încurcat omenirea? Şi nu vă mai grozăviţi cu prosperitatea voastră, cu bogăţiile, cu raritatea crizelor de foamete şi rapiditatea mijloacelor de transport! Sunt mai multe bogăţii, dar e mai puţină putere; nu mai există ideea care să lege inimile, totul s-a

şubrezit, totul s-a moleşit, totul e putred! Suntem cu toţii putrezi, cu toţii, cu toţii… Dar ajunge, acum nu-i vorba de asta, ci e vorba dacă n-ar fi momentul, excelentissime prinţ, să se servească gustarea pregătită pentru musafirii noştri?

Peroraţia lui Lebedev pe mulţi dintre ascultători îi indignase la culme (ar fi cazul să menţionăm că în tot timpul cuvântării sale sticlele se destupau fără întrerupere), dar această încheiere neaşteptată despre perspectiva unei gustări mai substanţiale avu darul să calmeze ca prin farmec spiritele agitate. Referindu-se la practica avocăţească, el însuşi denumise o asemenea încheiere abilă drept „o spectaculoasă răsturnare de situaţii". Veselia generală se reîntronă, manifestându-se prin noi explozii de râs; atmosfera era animată: toţi părăsiră scaunele şi începură să se plimbe pe terasă pentru a se dezmorţi după atâta şedere. Singur Keller rămase nemulţumit de discursul lui Lebedev, vădind o nelinişte puţin obişnuită.

— Atacă civilizaţia, face apologia barbariei din veacul al doisprezecelea, se maimuţăreşte şi nici măcar să zici că o face din convingerea cinstită a unei inimi curate. Cu ce şi-o fi câştigat el casa, daţi-mi voie să vă întreb? se adresa el ba unuia, ba altuia, vorbind intenţionat cu glas tare.

— Mi-a fost dat să cunosc un adevărat tălmăcitor al *Apocalipsei,* pe răposatul Grigori Semionovici Burmistrov, perora într-un colţ generalul Ivolghin, în mijlocul unui alt grup de auditori, adresându-i-se în special lui Ptiţân, pe care-l imobilizase, ţinându-l de nasturele hainei. Acela, aş putea spune, înflăcăra inimile cu vorba lui. Mai întâi îşi punea ochelarii, deschidea o carte groasă, cu scoarţe negre, ei şi, pe lângă asta, barba lui albă şi cele două medalii pentru acte de filantropie – îţi închipui ce impresie! Apoi începea cu un glas aspru şi sever; înaintea lui, generalii îşi plecau capetele, iar doamnele, pur şi simplu, leşinau. Ăsta, l-aţi auzit doar – îşi încheie tălmăcirile *cu o* invitaţie la gustare! E prea de tot.

Ptiţân îl asculta cu zâmbetul pe buze şi se pregătea

mereu să pună mâna pe pălărie ca să plece, dar fie că nu avea destulă îndrăzneală, fie că uita de fiece dată de această intenţie, continua să rămână pe loc. Înainte ca oaspeţii să fi părăsit masa, Ganea încetase deodată să mai bea şi-şi împinse paharul cât mai departe; o umbră îi întunecă faţa. Când toată lumea se ridică de la masă, el se duse şi se aşeză lângă Rogojin. S-ar fi putut crede, aşa cum stăteau alături, că sunt cei mai buni prieteni. Rogojin care, la început, intenţionase de vreo câteva ori să se retragă discret, stătea acum nemişcat, cu capul în jos, şi părea că-şi uitase cu totul intenţia de a pleca. Toată seara nu pusese în gură nicio picătură de vin şi stătea dus pe gânduri; doar din când în când ridica ochii şi examina lung pe fiecare. Acum însă făcea impresia că aşteaptă ceva foarte important pentru el şi că deocamdată este hotărât să nu plece.

Prinţul nu băuse decât două sau trei cupe de şampanie şi era bine dispus. Sculându-se de la masă, întâlni privirea lui Evgheni Pavlovici şi, amintindu-şi de explicaţia ce urma să o aibă cu el, îi zirnbi cu prietenie. Evgheni Pavlovici îi răspunse cu un semn din cap şi deodată i-l arătă pe Ippolit pe care îl privise până atunci cu multă atenţie. Bolnavul dormea, întins pe canapea.

— Spune-mi prinţe, ce caută, de fapt, tinerelul acesta la dumneata? întrebă el deodată cu atâta necaz şi chiar pornire duşmănoasă încât prinţul rămase surprins. Pariez că-i coace ceva în cap, că ţi-a pus gând rău!

— Am observat, răspunse prinţul, sau, cel puţin aşa mi s-a părut, că te ocupi cam mult de el astăzi, Evgheni Pavlâci. E adevărat?

— Şi unde mai pui că, în situaţia mea, ar trebui să am alte griji, nu-i aşa? Chiar mă mir că această figură antipatică mi-a atras, fără să vreau, atenţia toată seara, de cum am venit aici!

— Are o faţă frumoasă...

— Fii atent! Priveşte-l! strigă Evgheni Pavlovici, apucându-l pe Mîşkin de braţ. Uită-te la el!...

Din nou, prinţul îl privi mirat pe interlocutorul său.

V

Ippolit care, spre sfârşitul peroraţiei lui Lebedev, aţipise pe canapea, tresări deodată, ca şi cum cineva i-ar fi dat un ghiont în coastă; ridicându-se în capul oaselor, îşi roti privirea speriată jur-împrejur şi o paloare stranie îi acoperi faţa; ochii i se umplură de groază când, revenindu-şi din buimăceala somnului, se dumeri în sfârşit asupra celor petrecute în seara aceea.

— Ce? se pregătesc să plece? S-a sfârşit? Totul s-a sfârşit? A răsărit soarele? întrebă el îngrijorat şi apucându-l de braţ pe Mîşkin. Cât e ceasul? Pentru numele lui Dumnezeu, cât este? Am dormit prea mult? adăugă el cu un fel de deznădejde, ca şi cum somnul îl făcuse să piardă iremediabil ceva esenţial, de care depindea tot destinul lui.

— Ai dormit exact şapte sau opt minute, răspunse Evgheni Pavlovici.

Ippolit îl privi cu ochii plini de speranţă supremă într-un cuvânt salvator şi câteva secunde se strădui să-şi adune gândurile.

— A!... Numai atât? Aşadar, eu... îngăimă el şi respiră adânc, ca si cum ar fi scăpat de o mare povară. Înţelese acum că nimic nu „s-a sfârşit'" încă şi că deocamdată nu se crăpase de ziuă, că musafirii nu s-au ridicat să plece, ci se pregăteau de o gustare şi că, dacă într-adevăr ceva se sfârşise, era numai polilogia lui Lebedev. Faţa i se destinse într-un zâmbet larg şi pete roşii, semnele bolii, i se aprinseră pe umerii obrajilor.

— Ai numărat până şi minutele cât am dormit, Evgheni Pavlâci, strecură el cu ironie, am băgat de seamă că aproape nu ţi-ai luat ochii de la mine în seara asta... Aha! Rogojin! L-am văzut chiar acum, în vis, şopti el la urechea prinţului, în timp ce, cu sprâncenele încruntate, cu o mişcare din cap, îl arătă pe Rogojin, care şedea lângă masă. A, da, făcu el, lăsându-şi gândul să alunece, fără

niciun şir, de la o idee la alta, dar unde-i oratorul? Unde-i Lebedev? A isprăvit, vasăzică? Despre ce-a vorbit? E adevărat, prinţe, că ai spus odată că „frumuseţea" va salva lumea? Domnilor, strigă el, adresându-se tuturor, prinţul susţine că frumuseţea va salva lumea! Iar eu susţin că asemenea idei frivole îi vin acum pentru că este îndrăgostit. Domnilor, prinţul e îndrăgostit; cum a intrat adineauri, mi-am şi dat seama. Nu te ruşina, prinţe, că o să-mi fie milă de tine. Ce fel de frumuseţe ar putea să salveze lumea? Am auzit-o de la Kolea... Eşti un creştin fervent? Kolea pretinde că dumitale însuţi îţi place să te numeşti creştin.

Prinţul îl examina cu atenţie fără să scoată un cuvânt.

— Nu-mi răspunzi? Crezi poate că te iubesc mult? adăugă Ippolit din senin.

— Nu, nu cred asta. Ştiu că nu mă iubeşti.

— Cum aşa? Chiar şi după discuţia noastră de ieri? Crezi că n-am fost ieri sincer cu dumneata?

— Ştiam şi atunci că nu mă iubeşti.

— Pentru că sunt invidios pe dumneata, pentru că te pizmuiesc, nu-i aşa? Totdeauna ai crezut la fel şi mai crezi şi acum, dar... dar de ce îţi spun toate astea? Vreau să mai beau şampanie; toarnă-mi Keller.

— Nu te mai las să bei, Ippolit, n-ai voie...

Şi prinţul împinse mai încolo paharul din faţa bolnavului.

— Poate că ai dreptate... consimţi Ippolit imediat şi oarecum îngândurat. Te pomeneşti că or să spună... dar ce-mi pasă mie de ceea ce vor spune? Nu-i aşa? Să spună pe urmă ce-or vrea, nu-i aşa, prinţe? Şi ce ne priveşte pe noi toţi ce va fi *pe urmă!...* M-am trezit brusc şi sunt încă buimac. Ce vis îngrozitor am avut, abia acum mi-am adus aminte... Nu-ţi doresc asemenea vise, prinţe, deşi poate că, într-adevăr, nu te iubesc. Şi dacă nu iubeşti pe cineva, nu-i un motiv să-i doreşti răul, nu-i aşa? Dar ce am de tot întreb, mereu întreb? Dă-mi mâna să ţi-o strâng tare-tare, aşa... Mi-ai întins mâna totuşi? Ştiai deci că am s-o strâng din toată inima?... Bine, n-am să mai beau. Cât e ceasul? De altfel, e inutil să mai întreb, ştiu cât este. Ceasul a

sosit! Acuma-i momentul. Ce se-ntâmplă acolo în colţ, se pune masa? Atunci masa asta e liberă? Foarte bine! Domnilor, eu… de altfel, domnii aceştia nici nu m-ascultă… Vreau să citesc un articol, prinţe. Gustarea, bineînţeles, e mai interesantă, dar…

Şi deodată, spre mirarea tuturor, Ippolit scoase din buzunarul interior al hainei un plic mare, pecetluit cu ceară roşie, şi-l puse pe masă, în faţa lui.

Gestul acesta neprevăzut produse o impresie puternică asupra întregii societăţi care, chiar dacă se aştepta la ceva în seara aceea din partea lui Ippolit, *nu se aştepta la asta.* Evgheni Pavlovici – aproape să sară în sus de surpriză; Ganea îşi împinse scaunul spre masă; Rogojin se trase şi el mai aproape, dar faţa lui exprima mai mult scârbă şi necaz, ca şi cum ar fi înţeles tâlcul acelui gest. Lebedev. Care din întâmplare se afla chiar lângă Ippolit, se apropie şi mai mult şi, iscodind cu ochii lui mici şi curioşi plicul misterios, părea că încerca să-i ghicească conţinutul.

— Ce ai acolo? întrebă prinţul cu nelinişte.

— De îndată ce va răsări soarele, am spus că mă voi duce la culcare, prinţe, pe cuvântul meu de onoare, ai să vezi! strigă Ippolit, dar… poate că nu mă credeţi în stare să deschid plicul acesta! adăugă el, plimbând asupra musafirilor o privire provocatoare ce părea că se adresează tuturor, fără deosebire.

Prinţul observă că băiatul tremura din tot corpul.

— Niciunul dintre noi nu se gândeşte la asta, răspunse Mîşkin. Cum poţi să presupui aşa ceva… şi ce idee ciudată că vrei să citeşti acum… Ce ai acolo, Ippolit?

— Ce s-a-ntâmplat? Ce l-a apucat iar? întrebau ceilalţi.

Cu toţii se apropiară, deşi unii începuseră deja să mănânce; s-ar fi zis că plicul, cu pecetea lui roşie, exercita o putere de atracţie magnetică asupra întregii asistenţe.

— Chiar eu am scris asta ieri, după ce ţi-am promis că voi veni să locuiesc la dumneata, prinţe. Am scris toată ziua şi o bună parte din noapte; am terminat abia azi-dimineaţă; aţipind puţin înainte de a se face ziuă, am avut un vis…

— Nu-i mai bine să laşi pe mâine? întrerupse cu sfială prinţul.

— Mâine „timpul nu va mai fi!" răspunse Ippolit cu un zâmbet crispat. De altfel, nu vă îngrijiţi, lectura va ţine vreo patruzeci de minute, cel mult un ceas… Aţi văzut cum se interesează toată lumea? Toţi s-au apropiat curioşi, toţi se uită la pecete; şi când te gândeşti că dacă n-aş fi pus articolul în plic, n-ar fi avut niciun efect. Ha, ha! Forţa misterului! Ei, să deschid sau nu, domnilor? strigă el cu acel râs straniu şi cu ochii scânteind. Un mister! Mister! Îţi aminteşti cumva, prinţe, cine a spus că „timpul nu va mai fi"? Un înger uriaş şi puternic proclamă asta în *Apocalipsă.*

— E mai bine să nu citească! strigă deodată Evgheni Pavlovici cu un glas care trăda atâta nelinişte, încât multora purtarea lui li se păru ciudată.

— Nu trebuie, renunţă! interveni alarmat şi prinţul, punând mâna pe plic.

— Nu e timpul de lectură, acum, suntem la gustare, spuse careva.

— Un articol? Pentru vreo revistă? se informă un altul.

— O fi ceva plicticos, adăugă al treilea.

— Dar ce are acolo? întrebară cei mai mulţi.

Pe de altă parte, gestul temător al prinţului îl cam sperie se pare pe Ippolit.

— Să nu citesc… aşadar? şopti el către Mîşkin cu un fel de teamă în glas şi un zâmbet nervos îi schimonosi buzele învineţite. Să nu mai citesc? bâigui el, plimbându-şi avid privirea pe toate feţele zăbovind scrutător în ochii fiecăruia şi agăţându-se parcă de toţi cu obişnuita-i expansivitate impulsivă. Dumitale… ţi-e frică? i se adresă el din nou prinţului.

— De ce să-mi fie frică? întrebă Mîşkin, al cărui chip trăda o stare de nelinişte mereu crescândă..

Ippolit se ridică brusc, ca şi cum l-ar fi smucit cineva de pe scaun.

— Cine are o monedă de două grivne, douăzeci de copeici, o monedă oarecare? întrebă el răstit.

— Poftim! îi oferi pe dată Lebedev; îl străfulgerase

gândul că bolnavul şi-a pierdut minţile.

— Vera Lukianovna, spuse cu vioiciune Ippolit, ia banul ăsta şi aruncă-l pe masă; vom decide după cum o să cadă: cap sau pajură? Pajura – înseamnă că va trebui să citesc.

Tânăra fată, speriată, se uită rând pe rând la monedă, la Ippolit şi la tatăl ei; după aceea, ridicând ochii în sus, ca şi cum i-ar fi fost oprit să se uite la ban, îl aruncă pe masă. Căzu pajura.

— Aşadar, să citesc, şopti Ippolit, zdrobit parcă de hotărârea sorţii şi tot atât de palid ca şi cum ar fi primit vestea condamnării lui la moarte. Şi totuşi, pronunţă el tresărind, după ce tăcu vreo jumătate de minut, ce-i asta? Realmente am tras eu chiar acum la sorţi? continuă el, plimbându-şi privirea pe feţele celorlalţi, cu aceeaşi sinceritate stăruitoare. E de necrezut!... Dar e un amănunt psihologic fenomenal! strigă el cu o surprindere vădită. E... ceva imponderabil, dragă prinţe! întări cu convingere Ippolit, înviorându-se şi venindu-şi parcă în fire. Notează-ţi asta, prinţe; după câte ştiu, culegi date cu privire la pedeapsa cu moartea... Aşa mi s-a spus, ha, ha, ha! O, Doamne, ce stupizenie! Şi cu aceste vorbe se aşeză pe divan, cu coatele pe masă şi-şi luă capul în mâini... E chiar ruşinos!... Dar ce-mi pasă, în definitiv, dacă-i ruşinos sau nu? adăugă el aproape imediat, ridicând capul. Şi deodată, cu o hotărâre subită, anunţă: Domnilor! Domnilor, deschid plicul. De altfel... nu silesc pe nimeni să m-asculte...

Cu mâinile tremurânde de emoţie, desfăcu plicul, scoase câteva foi de hârtie de format mic, acoperite cu o scriere măruntă, le aşeză în faţa lui şi începu să le netezească.

— Dar ce este? Ce-o să citească? mormăiau unii încruntându-se, în timp ce alţii păstrau tăcerea. Dar cu toţii se aşezară, privindu-l cu multă curiozitate. Se aşteptau poate într-adevăr la ceva extraordinar. Vera, agăţându-se strâns cu mâinile de speteaza scaunului pe care şedea tatăl ei, aproape că plângea de spaimă; tot aşa de speriat părea şi Kolea. Deodată, Lebedev, care-şi reluase locul, se ridică pe jumătate, puse mâna pe sfeşnice şi le apropie de Ippolit, ca să poată vedea mai bine la citit.

— Domnilor, e… veţi vedea îndată ce este, adăugă ca pentru sine tânărul şi trecu direct la lectură: „Confesiunea mea!" Motto: *Apres moi le deluge!…* Ce stupizenie! Dracu' să mă ia! urlă el deodată, de parcă s-ar fi fript. Cum naiba mi-a venit să aleg un motto aşa de ridicol?… Ascultaţi dar, domnilor!… Vă asigur că toate astea, la urma urmelor, poate că nu-s decât nişte lucruri complet lipsite de importanţă! Dar sunt câteva idei de-ale mele şi… dacă credeţi că-i… ceva misterios sau… interzis… într-un cuvânt…

— N-ar fi mai bine fără introducere? întrerupse Ganea.

— Ia nu te mai sclifosi atâta! adăugă altul.

— Prea multă vorbărie! se amestecă şi Rogojin, care până atunci nu scosese o vorbă toată seara.

Ippolit îl sfredeli cu privirea, iar în momentul când ochii li se întâlniră, Rogojin schiţă un zâmbet acru şi răutăcios; apoi rosti tărăgănat aceste cuvinte ciudate:

— Nu aşa se fac treburile astea, băiete, nu aşa…

Nimeni nu înţelese, desigur, ce anume voia să zică Rogojin, totuşi vorbele lui făcură o impresie destul de ciudată asupra celorlalţi. Iar în ceea ce-l priveşte pe Ippolit, aceste cuvinte avură asupra lui un efect cu totul neaşteptat, zguduitor: fu cutremurat de un fior atât de puternic, încât prinţul întinse braţul ca să-l susţină; şi ar fi strigat cu siguranţă dacă nu şi-ar fi pierdut glasul. Câteva secunde n-a fost în stare să articuleze un singur cuvânt şi respirind din greu se uita întruna, cu aceeaşi fixitate, la Rogojin. În cele din urmă făcu o sforţare supremă şi izbuti să rostească cu vocea sugrumată:

— Aşadar, dumneata… erai… Dumneata?

— Eu? Ce anume? Unde? întrebă nedumerit Rogojin, în timp ce Ippolit, cu faţa congestionată, cuprins de un fel de furie, îl apostrofă vehement:

— *Dumneata* ai fost la mine săptămâna trecută între orele unu şi două, noaptea, după ce te vizitasem chiar în dimineaţa acelei zile, *dumneata* ai fost!! Mărturiseşte, dumneata ai fost?

— Săptămâna trecută, noaptea? Dar ce te-a apucat,

flăcăule? Ai căpiat?

Tăcut, „flăcăul" îşi duse degetul arătător la frunte şi stătu aşa un minut pe gânduri, apoi pe faţa-i stoarsă de sânge şi încă răvăşită de spaimă apăru un zâmbet viclean, aproape triumfător.

— Ba da, dumneata ai fost, repetă el în sfirşit, în şoaptă, dar cu multă convingere. Ai intrat în odaie la mine, te-ai aşezat, fără să spui o vorbă, pe scaunul de lângă fereastră şi ai stat acolo mai bine de un ceas; ai venit pe la ora unu după miezul nopţii şi trecuse ora două când ai plecat... *Dumneata* ai fost, dumneata! De ce m-ai speriat, pentru ce ai vrut să mă chinuieşti – nu înţeleg, dar sunt convins că ai fost dumneata!

Şi o ură nemărginită îi întunecă deodată privirea, cu toate că nu-şi putea stăpâni tremurul ce trăda o spaimă lăuntrică.

— Veţi afla îndată totul, domnilor, eu... eu... ascultaţi... Cu un gest febril apucă din nou foile împrăştiate pe masă, încercând să le adune; dar mâinile-i tremurau groaznic şi filele răzleţite nu i se supuneau; zăbovi mult până când, cu greu, izbuti să le aşeze, într-o aproximativă ordine.

În sfârşit, lectura începu. Timp de vreo cinci minute, sufocându-se de emoţie, autorul articolului-surpriză citi cu glasul întretăiat şi cam incoerent; treptat, vocea-i deveni mai fermă, mai curgătoare, redând clar şi nuanţat sensul frazelor. Din când în când, doar câte un acces de tuse violent îl silea să-şi întrerupă lectura; pe la mijlocul articolului, însă, începu să răguşească tot mai mult; însufleţirea neobisnuită care punea treptat stăpânire pe el ajunse spre sfârşit la o intensitate maximă, ca şi impresia penibilă, de altfel, pe care o încercau în acele momente ascultătorii lui. Iată conţinutul acestui „articol":

CONFESIUNEA MEA

„Apres moi le deluge!"

Ieri dimineaţă, prinţul a trecut pe la mine; în timpul conversaţiei, mi-a propus să locuiesc în vila lui. Ştiam că are să insiste, şi eram sigur că o să-mi trântească fără

înconjur, că, acolo e mai uşor să mori printre oameni şi copaci, după cum se exprimă el. Dar astăzi n-a pronunţat cuvântul a muri, ci a spus „ai s-o duci mai uşor” ceea ce, pentru mine, în starea în care mă aflu, e aproape, acelaşi lucru. L-am întrebat ce semnificaţie dă el în cazul acesta cuvântului, copaci" şi pentru ce îmi pomeneşte mereu de aceşti „copaci", pentru ca să aflu cu uimire că aş fi spus chiar eu mai zilele trecute că venisem la Pavlovsk cu gândul să privesc pentru ultima oară copacii. Am obiectat că în momentul morţii e totuna dacă ai sub ochi copaci sau un zid de cărămidă şi că, pentru două săptămâni, nu merită să te sinchiseşti de aşa ceva, la cure îmi dădu imediat dreptate, explicând totuşi că, după el, verdeaţa şi aerul curat vor avea cu siguranţă un efect binefăcător asupra organismului meu şi că în consecinţă starea de nelinişte şi visurile mele se vor schimba în bine. L-am obiectat din nou, râzând, că vorbeşte ca un materialist, la care mi-a răspuns cu zâmbetu-i obişnuit că a fost întotdeauna un materialist. Deoarece nu minte niciodată, nu sunt simple vorbe de clacă. Are un zâmbet de om bun; l-am observat mai atent acum. Nu ştiu dacă îl iubesc sau nu, n-am timp să-mi bat capul cu asta. Remarc numai un lucru: ura pe care de cinci luni o nutream împotriva lui aproape că s-a stins cu desăvârşire în aceste ultime săptămâni. Cine ştie? Poale m-am dus la Pavlovsk numai ca să-l văd. Dar... atunci pentru ce mi-am părăsit odaia? Un condamnat la moarte nu trebuie să iasă din colţul lui, şi dacă acum aş fi fost hotărât să aştept până în ultimul moment, cu siguranţă nu mi-aş fi părăsit odaia pentru nimic in lume şi n-aş fi acceptat propunerea de „a muri" la el, la Pavlovsk.

Trebuie să mă grăbesc ca până mâine să termin neapărat această confesiune. Nu voi avea deci răgazul s-o recitesc şi s-o îndrept, nu-mi rămâne decât s-o revăd mâine, când o voi citi prinţului şi celor două-trei persoane care desigur se vor afla la el. Întrucât nu conţine niciun cuvânt fals, ci numai purul adevăr, suprem şi solemn, sunt curios să ştiu ce impresie îmi va produce când o voi reciti. De altfel, nici nu era nevoie să mai scriu cuvintele, adevăr

suprem şi solemn "; când nu-mi mai rămân decât două săptămâni de trăit, oricum nu face să mai mint, pentru că nu face nici să trăiesc doar două săptămâni; e cea mai bună dovadă că voi scrie numai purul adevăr (N.B. De reţinut următorul gând: nu cumva sunt nebun în momentul acesta sau, mai bine zis, în unele momente? Mi s-a spus ca ceva absolut ieri că în ultimul stadiu al bolii, ftiziecii îşi pierd uneori, pentru un timp, capacitatea de a raţiona. Trebuie să verific mâine, după impresia pe care lectura mea o va produce asupra ascultătorilor. Chestiunea aceasta trebuie lămurită negreşit şi cât mai exact; altminteri nu pot întreprinde nimic.)

Mi se pare că am scris acum o prostie gogonată, dar n-am timp s-o mai îndrept, am spus-o; de altfel, chiar dacă mi-aş da seama că mă contrazic la fiece pas, îmi dau cuvântul să nu modific niciun singur rând măcar din acest manuscris. Vreau să verific, citindu-l mâine, dacă ideile mele au într-adevăr un curs logic, dacă sunt în stare să-mi observ greşelile şi dacă sunt fruste toate concluziile la care am ajuns în aceste şase luni de meditaţie între pereţii acestei camere, sau nu sunt decât rodul unui delir.

Dacă ar fi trebuit acum două luni să-mi părăsesc, ca astăzi, şi pentru totdeauna odaia şi să spun adio zidului lui Meyer, sunt sigur c-aş fi fost trist. Acum însă nu simt nimic asemănător, cu toate că mâine părăsesc şi odaia, şi zidul pentru vecie. *Aşadar, convingerea mea că, pentru două săptămâni, n-are rost să regreţi ceva şi nici să te laşi pradă unor simple impresii sau senzaţii mi-a biruit firea şi este în măsură acum să-mi subordoneze sentimentele. Dar să fie oare adevărat? Să fie adevărat că firea mea e cu totul biruită? Dacă aş fi supus acum unor cazne, aş ţipa cu siguranţă şi n-aş mai susţine că nu face să ţipi şi să simţi durerea când nu ţi-au rămas decât cincisprezece zile de trăit.*

Să fie adică adevărat că mi-au rămas doar cincisprezece zile de viaţă? În seara aceea, la Pavlovsk, am minţit: doctorul B. nu mi-a spus nimic şi nici nu m-a consultat vreodată; dar acum opt zile m-a examinat studentul

Kislorodov; după convingerile sale e un materialist, ateu şi nihilist; de aceeu l-am şi chemat; îmi trebuia un om care, fără înconjur şi menajamente, să-mi spună în faţă tot adevărul. Aşa a şi făcut, nu numai fără înconjur, fără niciun fel de ceremonii şi menajamente, ci chiar cu o vădită plăcere (ceea ce, după părerea mea, era prea de tot). Mi-a trântit-o verde-n faţa că nu mai am decât o lună de trăit, poate ceva mai mult dacă împrejurările îmi vor fi cu totul favorabile, dar nu este exclus să mor şi mai curând. După părerea lui, s-ar putea întâmpla să mor şi subit, chiar mâine de pildă. S-au mai văzut asemenea cazuri, şi chiar alaltăieri, la Kolomna, o tânără femeie, bolnavă de ftizie, într-o stare asemănătoare cu a mea, simţindu-se deodată rău în momentul când se pregătea să iasă după târguieli, s-a întins pe canapea, a scos un suspin şi a murit. Toate astea mi le-a spus Kislorodov cu o nepăsare ostentativă, vrând să sublinieze parcă lipsa lui de sensibilitate faţă de asemenea fenomene şi având aerul că-mi face o mare onoare prin aceasta, adică arătându-mi că mă consideră şi pe mine o fiinţă superioară, aidoma cu el; o fiinţă care neagă totul şi căreia nu-i pasă de nimic, nici chiar de propria ei moarte. Oricum însă, un lucru rămâne cert: nu mai am decât o lună de trăit! Aici sunt convins că nu s-a înşelat câtuşi de puţin.

Am fost surprins adineauri aiizindu-l pe prinţ că-mi vorbeşte de, visele mele urâte". Cum de-a ghicit? Mi-a spus că la Pavlovsk, neliniştea şi visele mele" se vor schimba în bine şi de ce tocmai visele? Ori e medic, ori într-adevăr are o minte atât de pătrunzătoare, încit poate să ghicească multe lucruri. (Dar că, la urma urmei, e un., idiot " nu încape îndoială.) Ca un făcut, cu puţin înainte de venirea lui, visasem ceva frumos (de altfel, am acum sute de halucinaţii de astea). Adormisem, cred, cu un ceas înaintea sosirii lui şi se făcea că eram într-o odaie (dar nu într-a mea). Camera era luminoasă, mai spaţioasă, mai înaltă şi mai bine mobilată decât a mea; erau acolo un dulap, un scrin, o canapea şi patul meu; acesta, mare şi larg, era acoperit cu o plapumă de mătase verde. Şi în odaia asta

am zărit deodată o lighioană înspăimântătoare, un fel de monstru. Semăna cu un scorpion, mult mai hidos însă şi mai înspăimântător tocmai prin aceea că asemenea vietăţi nici nu există în natură, iar faptul că mi se arătase tocmai mie avea parcă un tâlc deosebit, plin de mister. Am putut s-o examinez foarte bine: era o reptilă lungă de vreo douăzeci de centimetri, cu trupul maroniu şi solzos; la cap era groasă de două degete, dar se îngusta din ce în ce mai mult spre coadă, încit vârful era subţire de tot. Două labe, una la dreapta, alta la stânga, ieşeau din trunchi cam la vreo cinci centimetri de la cap, formând un unghi de patruzeci şi cinci de grade; erau lungi cam de opt-nouă centimetri, încit, văzut de sus, monstrul avea forma unui trident. Capul nu i l-am observat bine, dar am zărit două mustăcioare nu prea lungi, ca două ace tari, tot de culoare cafenie. În vârful cozii şi la extremităţile fiecărei labe se vedeau de asemenea câte doi ţepi de acelaşi fel; erau deci şase cu totul. Lighioana se învârtea turbată prin odaie, sprijinindu-se pe cele două labe şi pe coadă; trunchiul şi labele se încolăceau în mişcări iuţi de şerpi minusculi, producând o impresie oribilă, dezgustătoare. Mă temeam grozav să nu mă muşte, căci mi se spusese că era veninoasă; dar mă chinuia mai mult gândul; cine o trimisese în camera mea? Ce se unelteşte împotriva mea şi care-i misterul? Lighioana se băga sub scrin, sub dulap, se strecura prin colţuri. Mă aşezai pe un scaun, cu picioarele sub mine. Îmi străbătu repede odaia şi dispăru de sub ochii mei, furişindu-se undeva, lângă scaunul pe care şedeam. Speriat, începui s-o caut cu privirea, dar, în felul cum stăteam pe scaun, speram că nu va putea să mă atingă. Deodată auzii un mic zgomot în spate, foarte aproape de ceafa mea; mă întorsei şi zării lighioana urcând pe perete în sus; ajunsese la înălţimea capului meu, şi coada ei, mişcându-se cu o repeziciune extraordinară, aproape să-mi atingă părul. Sării în picioare şi în aceeaşi clipă dispăru şi lighioana. Nu îndrăzneam să mă urc în pat, de frică să nu mi se vâre sub pernă. Atunci intră mama cu un cunoscut al ei în odaie. Începură să fugărească reptila, păreau însă

foarte liniştiţi ca şi cum nu s-ar fi temut de ea deloc. De fapt, ei nu-şi dădeau seama de primejdie! Deodată, dihania ieşi din ascunzătoare şi se îndreptă spre uşă; de data asta, se târa încet, fără zgomot; încetineala mişcărilor, care părea premeditată, îi dădea un aspect şi mai respingător, mai hidos. Mama deschise uşa şi o strigă pe Norma, căţeaua noastră – un terre-neuve *enorm, cu părul negru şi zburlit; s-a prăpădit acum cinci ani. După ce se repezi în odaie, Norma se opri încremenită în faţa reptilei. Aceasta stătu şi ea; totuşi continua să se zvârcolească, iar extremităţile labelor şi ale cozii se loveau de podea cu un sunet sec. Dacă nu mă înşel, teama mistică e un sentiment pe care animalele nu-l pot avea; totuşi mi s-a părut atunci că frica de care a fost cuprinsă Norma avea ceva neobişnuit, de esenţă oarecum mistică, ca şi cum ar fi presimţit şi ea o enigmă fatală în apariţia înspăimântătoarei dihănii. Căţeaua se trase încet dinaintea reptilei, care înainta cu prudenţă şi fără zgomot spre duşmanul ei; părea că nu aşteaptă decât momentul să se repeadă şi s-o muşte. Norma tremura din toate încheieturile, dar, în ciuda spaimei care o cuprinse, ţintuia monstrul cu nişte ochi plini de furie. Deodată căscă botul ei roşu, arătându-şi colţii teribili, şi după un moment de pândă încordată, hotărându-se parcă, se năpusti asupra lighioanei, înşfăcând-o cu dinţii. Pesemne că aceasta se smuci cu putere ca să scape din botul câinelui, pentru că o văzui pe Norma prinzând-o încă o dată din zbor şi înşfăcând-o de două ori, cu mari sforţări, pentru a încerca apoi s-o înghită, trăgând-o spre gâtlej. Solzii trosniră sub dinţii animalului; coada şi capul reptilei se zvârcoleau cu o repeziciune înspăimântătoare, atârnind din botul Normei. Deodată căţeaua urlă, schelălăind de durere; reptila reuşise să-i înţepe limba. Neputând suporta durerea, Norma îşi descleştă fălcile; atunci văzui între dinţii ei hidosul animal, care, pe jumătate strivit, tot se mai zbătea; din trupul făcut aproape terci, se prelingea pe limba căţelei un lichid albicios, asemenea aceluia pe care-l scoate un gândac strivit. În clipa aceea m-am trezit şi în*

camera mea apăru prinţul.

Ippolit îşi întrerupse brusc citirea.

— Domnilor, rosti el puţin jenat, n-am mai recitit manuscrisul dar mi se pare că am scris aici multe lucruri de prisos. Visul acesta...

— Cam aşa este, se grăbi sâ confirme Ganea.

— Recunosc, sunt prea multe amănunte care se referă numai la mine personal...

Spunând aceste vorbe, Ippolit părea ostenit la culme, sleit de puteri, şi-şi şterse cu o batistă sudoarea ce-i îmbrobonase fruntea.

— Cam prea mult te ocupi de propria dumitale persoană, strecură printre dinţi Lebedev.

— Domnilor, încă o dată, nu silesc pe nimeni să mă asculte; cei pe care nu-i interesează n-au decât să plece.

— Uite-l că-i dă pe oameni afară dintr-o casă străină, bombăni pe înfundate Rogojin.

— Şi dacă ne-am ridica cu toţii şi-am pleca? interveni pe neaşteptate Ferdâşcenco, care nu cutezase să rostească o vorbă până atunci.

Ippolit lăsă ochii în jos, apucând manuscrisul; în clipa următoare însă, înălţă capul, ochii îi sclipiră şi cele două pete roşii i se accentuară pe obraji.

— Nu ţii deloc la mine, spuse el, privindu-l ţintă pe Ferdâşcenko. Se auziră râsete; de altfel, cei mai mulţi nu râdeau. Tânărul roşi de-a binelea.

— Ippolit, spuse prinţul, lasă lectura şi dă-mi manuscrisul. Ai să te culci aici, în odaia mea. Vom mai vorbi de asta chiar azi, înainte de culcare, şi mâine; dar să fim bine înţeleşi că n-ai să mai desfaci niciodată filele acestea. Vrei?

— Dar cum e cu putinţă? se opuse Ippolit, mirat peste măsură. Domnilor! strigă el numaidecât cu o însufleţire înfrigurată, e un episod stupid; în care n-am ştiut să mă port. De aici încolo nu mai întrerup lectura. Cine are urechi – să asculte...

Sorbi grăbit o înghiţitură de apă şi tot atât de grăbit îşi

puse coatele pe masă, ferindu-se de priviri, apoi, cu aceeaşi îndărătnicie reîncepu lectura. De altfel, jena de care fusese cuprins la un moment dat dispăru curând...

Ideea că nu merită să trăieşti când ştii că ţi-au rămas doar câteva săptămâni (continuă el) a început, dacă nu mă înşel, să mă preocupe intens acum o lună, când mai aveam deci înaintea mea încă patru săptămâni de viaţă. Dar ea pusese cu totul stăpânire pe gândurile mele abia acum trei zile, din seara aceea când am fost la Pavlovsk. Prima dată când m-am simţit pătruns de gândul acesta a fost pe terasa prinţului, în momentul când am făcut ultima încercare de a mă bucura de viaţă; doream să mă simt între oameni, să privesc copacii (aşa am şi spus, mi se pare), mă pasionasem, susţineam drepturile lui Burdovski, ale, aproapelui meu", visam că toţi îmi vor deschide braţele şi mă vor strânge la pieptul lor, că îmi vor cere iertare, nu ştiam nici eu pentru ce anume şi, la rându-mi, le-aş fi cerut şi eu iertare; într-un cuvânt, mi-am încheiat socotelile cu viaţa ca un neghiob şi chiar atunci, în acele câteva ore, încolţi în mintea mea această, convingere supremă ". E de mirare chiar cum de am putut să trăiesc şase luni încheiate fără această, convingere"! Mă ştiam atins de tuberculoză, boală care nu iartă, îmi dădeam perfect de bine seama şi nu căutam să-mi fac iluzii. Cu atât mai năvalnic creştea în mine dorinţa de a trăi; mă agăţăm de viaţă, voiam să trăiesc cu orice preţ. Admit că am putut să mă înfurii atunci împotriva destinului orb care, nu ştiu pentru ce, hotărâse să mă strivească ca pe o gânganie; dar cum se face că n-am rămas la această ură? Ce rost avea să încep a trăi cu adevărat, ştiind că nu-mi este îngăduit să încep nimic; încercam, ştiind bine că n-am la ce să mai încerc. Ajunsesem să nu mai fiu în stare să citesc o carte până la capăt; renunţasem la citit; ce rost mai are să citeşti, să-ţi îmbogăţeşti mintea cu noi cunoştinţe numai pentru şase luni; gândul acesta m-a făcut de repetate ori să arunc cartea pe care o aveam în mină. Da, zidul casei Mever ar putea povesti multe! Am notat pe el multe lucruri. Nu era

pe acest perete murdar o singură pată pe care să n-o fi cercetat. Blestemat zid! Şi totuşi nimic mai scump decât toţi copacii din Pavlovsk sau, mai bine zis, ar trebui să-mi fie mai scump, dacă totul nu mi-ar fi acum egal.

Îmi amintesc limpede astăzi cu ce nesaţ începusem atunci să urmăresc viaţa lor; înainte, niciodată nu mă interesase atât. Uneori îl aşteptam cu nerăbdare şi ocări pe Kolea, când eram prea suferind ca să pot ieşi din cameră. Toate nimicurile şi zvonurile, cele mai neînsemnate palavre au început să mă intereseze în aşa măsură, încât cred că am ajuns un bârfitor. Nu înţelegeam, de pildă, cum oamenii aceştia, care aveau atâta viaţă în ei, nu erau în stare să-şi facă o avere (de altfel, nici acum nu înţeleg). Am avut prilejul să cunosc un biet nevoiaş, care, după câte mi s-au povestit mai târziu, murise de foame, şi-mi amintesc că ştirea m-a scos din sărite; dacă s-ar fi putut face ca nenorocitul acela să învie, cred că l-aş fi omorât pe loc. Câteodată mă simţeam mai bine săptămâni de-a rândul şi puteam ieşi în stradă; curând însă, strada începu să mă indispună şi la urmă să mă exaspereze chiar; de aceea stăteam zile întregi închis în casă, cu toate că aş fi putut ieşi la fel ca toată lumea. Nu puteam suporta forfota mulţimii din jurul meu, toţi oamenii aceştia care mişună în toate părţile cu feţele preocupate, posomorite, veşnic îngrijorate, acel du-te-vino necontenit de pe trotuare. De ce această veşnică amărăciune a oamenilor, agitaţia şi frământarea lor fără sfârşit, expresia aceasta de răutate în ochi (căci sunt răi, răi, răi)? A cui e vina dacă sunt nenorociţi şi nu ştiu să trăiască atunci când au în perspectivă şaizeci de ani de viaţă! Pentru ce s-a lăsat Zarniţân să moară de foame când mai avea şaizeci de ani înaintea lui? Şi fiecare, arătându-şi zdrenţele, mâinile bătătorite, se înfurie şi strigă; Muncim ca nişte vite, ne zbatem, suntem flămânzi şi săracii Alţii nu muncesc, nu se căznesc şi totuşi sunt bogaţi...! (Eternul refren!) Şi în timp ce aceştia se bucură de binefacerile vieţii, vezi câte un biet prăpădit din tagma „domnilor ajunşi în mizerie", cum e, de pildă, Ivan Fomici Surikov (cel care locuieşte în casa

noastră, deasupra), îl vezi cum aleargă cu limba scoasă după o bucăţică de pâine. Îl vezi îmbrăcat într-o haină ruptă în coate şi fără nasturi, îndeplinind tot felul de comisioane pentru diverşi indivizi, la orice oră, de dimineaţă până seara; încercaţi să-l trageţi de limbă., Sunt sărac, nevoiaş, un cerşetor; nevastă-mea a murit cu zile, n-am avut cu ce să-i cumpăr doctorii; iarna trecută mi-a îngheţat copilaşul cel mic, s-a prăpădit de frig; fiica cea mai mare a ajuns o ţiitoare... " Mereu se plânge, mereu se vaită! Dar nu simt şi n-am simţit vreodată niciun fel de milă faţă de aceşti becisnici – o spun cu un dispreţ plin de mândrie! Pentru ce nu e şi el un Rotschild? A cui e vina dacă nu a ajuns milionar la fel ca Rotschild, că n-are grămezi de coroane şi napoleoni de aur? Din moment ce trăieşte, totul e în puterea lui! A cui e vina dacă nu înţelege acest adevăr?

O, acum totul mi-e perfect egal, acum, când mi-a rămas de trăit atât de puţin, nu face să mă mai necăjesc, dar atunci, o repet, noaptea îmi muşcam perna, îmi sfâşiam plapuma de furie. Ah! Ce visuri îmi făuream pe atunci, cât aş fi dorit ca, tânăr cum sunt, la optsprezece ani, să mă fi găsit în stradă, singur, în zdrenţe, fără adăpost, fără lucru, fără pâine, fără părinţi, fără prieteni, într-un oraş imens, lihnit de foame şi umilit (cu atât mai bine!), dar să fi fost sănătos, şi atunci aş fi arătat eu...

Ce anume aş fi arătat?

O, vă închipuiţi cumva că nu-mi dau seama cât de mult m-am înjosit prin această Confesiune a mea? Cine oare nu mă va privi ca pe un băieţandru care nu cunoaşte viaţa, uitând că am lăsat cu mult în urmă cei optsprezece ani ai mei şi că în timpul acestor şase luni am ajuns un bătrân? Dar lasă-i să-şi bată joc, să spună că toate astea nu sunt decât nişte poveşti. Într-adevăr, mă gândeam numai la poveşti. Cu ele îmi umpleam nopţile lungi de insomnie; mi le amintesc acum pe toate.

E cazul oare să le repet acum. Când şi pentru mine însumi tim-pul poveştilor a trecut? Şi cui le-aş spune? Visurile acelea mă distrau când am ajuns să-mi dau seama

că nu mai am nevoie să studiez nici măcar gramatica grecească, cum îmi pusesem odată în gând;, o să mă curăţ înainte de a ajunge la sintaxă", mi-am zis încă de la primele pagini şi am aruncat cartea sub masă. Zace acolo şi acum. I-am interzis Matrionei s-o ridice.

Acela în mâinile căruia va cădea această, Confesiune" a mea şi care va avea răbdarea s-o citească până la capăt mă va considera poate un nebun sau mă va privi ca pe un şcolar; dar, cel mai probabil, va fi dispus să vadă în mine un condamnat la moarte, care, bineînţeles, a ajuns la concluzia că toţi ceilalţi oameni, în afară de el, nu ştiu deloc să preţuiască viaţa, prea o risipesc fără să-şi dea seama de valoarea ei, lenevesc prea mult, nu profită îndeajuns de viaţă, şi, ca atare, toţi până la unul sunt prea nevrednici s-o trăiască! Ei bine, să ştiţi că cititorul acesta se va înşela, şi că situaţia mea de condamnat la moarte n-are nicio influenţă asupra convingerii mele. Întrebaţi-i numai, întrebaţi-i de la cel dântâi până la cel din urmă, în ce constă fericirea? O, fiţi siguri că Cristofor Columh a fost fericit nu atunci când a descoperit America, ci când era pe cale s-o descopere; fiţi siguri că apogeul fericirii lui a fost atins poate exact cu trei zile înainte de a fi descoperit Noul Continent, atunci când echipajul, răzvrătit de disperare, era cât pe-aci să întoarcă corabia înapoi, spre Europa! Dar nu de Noul Continent e vorba acum, lua-l-ar naiba! Columb a murit fără să-l fi văzut cum trebuie şi, de fapt, nici n-a ştiut vreodată ce anume descoperise. Esenţialul este viaţa, numai viaţa, calea veşnică, necurmată spre descoperirea vieţii, actul descoperirii ca atare şi nicidecum descoperirea în sine! Dar ce rost au frazele acestea? Mă tem că tot ce spun aici e aşa de banal, încât risc să fiu luat, fără îndoială, drept un şcolar din clasele inferioare care şi-a scris prima teză pe tema liberă, Un răsărit de soare ", sau în cel mai bun caz vor afirma că voiam poate să spun ceva, dar că n-am ştiut... să-mi dezvălui gândul, cu toată dorinţa şi strădania mea. Voi adauge totuşi că în orice idee omenească genială ori nouă, sau, pur şi simplu, chiar în orice idee cât de cât serioasă ce încolţeşte în capul unui

om, există ceva care nu se poate comunica altuia chiar dacă ai scrie volume întregi, străduindu-te să explici această idee vreme de treizeci şi cinci de ani; întotdeauna va rămâne ceva netransmisibil, ceva care în ciuda străduinţelor tale nu va voi să iasă din cutia ta craniană şi va zăcea acolo mereu, până când nu vei mai ţi, fără să fi exprimat sensul major al ideii tale. Iar dacă nici eu n-am ştiut să redau acum tot ce m-a obsedat în timpul acestor şase luni, se va înţelege cel puţin că am plătit mult prea scump „convingerea mea supremă", la care ani ajuns în momentul de faţă. Tocmai acest lucru am socotit eu necesar, din anumite motive, să scot la lumină în prezenta, Confesiune". Aşadar, continuu.

VI

Nu vreau să mint: în cursul acestor şase luni, viitoarea vieţii m-a prins de câteva ori şi pe mine în mrejele ei; uneori mă absorbea într-atât, încât îmi uitam condamnarea sau, mai bine zis, nu voiam să mă gândesc la ea, ba desfăşuram şi oarecare activitate. Ar fi cazul să arăt aici şi condiţiile în care trăiam. Acum opt luni, când boala mea începu să se agraveze, am rupt toate relaţiile cu lumea şi m-am depărtat de vechii mei camarazi. Am fost întotdeauna un om destul de posac, încât m-au dat foarte curând uitării, ceea ce, desigur, s-ar fi întâmplat şi fără împrejurarea asta. Acasă, adică „în familie", duceam o viaţă la fel de retrasă. Acum cinci luni, m-am închis definitiv în odaie şi m-am izolat complet de familia mea. Dorinţele mi se respectau cu sfinţenie şi nimeni nu îndrăznea să intre la mine decât în orele când se deretica prin cameră şi când mi se aducea mâncarea. Mama îmi primea poruncile tremurând şi nici nu îndrăznea să se vaiete în faţa mea, în rarele ocazii când îi îngăduiam să intre în odaia mea. Îi bătea întruna pe ceilalţi copii, să nu facă larmă şi să nu-mi tulbure liniştea; într-adevăr, mă cam plângeam de ţipetele lor; îmi închipui ce mult mă iubesc ei acum! „Credinciosul meu Kolea", cum l-am poreclit, cred că a avut şi el de suferit din cauza caracterului meu. În ultimul timp, de altfel, şi el m-a chinuit destul; era şi firesc: oamenii sunt făcuţi ca să se chinuiască unii pe alţii. Băgasem de seamă că-mi suporta irascibilitatea ca şi cum s-ar fi jurat să cruţe un bolnav, şi, bineînţeles lucrul acesta mă exaspera; se pare că-şi propusese să imite „smerenia creştinească" a prinţului, ceea ce-l făcea puţin cam ridicol. E un băiat tânăr şi entuziast care, bineînţeles, se ia după alţii, uneori însă găseam că era timpul să înceapă a trăi după capul lui. Îl iubesc mult. L-am chinuit şi pe Surikov, care locuieşte deasupra noastră şi care aleargă de

dimineaţă până seară cu tot felul de comisioane; i-am demonstrat mereu că, dacă e sărac, vina era a lui, într-aşa fel, încât până la urmă a încetat să mai vină pe la mine. E un om nenorocit, ajuns la ultimul grad de umilinţă. (N. B. Se spune că umilinţa e o forţă uriaşă; va trebui să-l întreb pe prinţ în privinţa aceasta, doar e expresia lui.) Dar, în martie trecut, urcându-mă la dânsul ca să văd copilul care, spunea el, îngheţase", fără să vreau am zâmbit ironic în faţa cadavrului, spunându-i din nou lui Surikov că, era vina lui"; deodată buzele nenorocitului tremurară, cu o mână mă apucă de umăr şi cu cealaltă îmi arătă uşa, şoptindu-mi:, Pleacă!". Am ieşit, şi gestul lui mi-a plăcut mult, mi-a plăcut chiar atunci, în momentul când mă dădea afară; dar cuvintele lui mi se întipăriseră adânc şi, amintindu-mi mai târziu de ele, mi-au trezit de fiecare dată un sentiment penibil de milă ciudată şi dispreţuitoare. Chiar sub lovitura unei astfel de ofense (îmi dau seama că l-am jignit, cu toate că nu era deloc în intenţia mea), chiar într-un asemenea moment, omul acesta n-a fost în stare să-şi iasă din fire! Jur că tremuratul buzelor lui în clipele acelea nu era provocat de furie; m-a apucat de umeri şi a rostit superbul lui, pleacă " absolut fără nicio mânie. A făcut-o cu multă demnitate; cu foarte, multă chiar, care de altfel nu i se potrivea deloc (încât, la drept vorbind, avea un aer destul de comic), dar în atitudinea lui nu era niciun pic de răutate. E posibil să fi început deodată, pur şi simplu, să mă dispreţuiască. De atunci, când îl întâlneam pe scară, ceea ce s-a întâmplat de două sau trei ori, se grăbea să-şi scoată pălăria, lucru pe care nu-l făcea înainte, dar în loc să se oprească, la fel ca altădată, trecea grăbit şi cu un aer jenat pe lângă mine. În tot cazul, chiar dacă mă dispreţuia, o făcea în felul lui:, dispreţuia cu umilinţă". *Îmi pun întrebarea dacă nu cumva îşi scotea pălăria numai de frică, fiindcă eram fiul creditorului său, căci se împrumută mereu de la mama mea, e veşnic dator vândut şi nu izbuteşte nicicum să scape de datorii, înclin să cred că asta trebuie să fie explicaţia. Am vrut mai întâi să stau de vorbă cu el ca să ne lămurim şi sunt convins că, după zece*

minute, mi-ar fi cerut iertare; pe urmă, am judecat însă că e mai bine să-l las în pace.

Cam tot pe atunci, adică pe la mijlocul lui martie, când i se-ntâmplase lui Surikov să-i, îngheţe" copilul, m-am simţit pe neaşteptate mult mai bine şi starea aceasta se menţinu vreo două săptămâni. Începui să ies la aer, de cele mai multe ori pe înserat. Îmi plăceau serile de martie, când începe a se lăsa un geruleţ uşor şi când se aprind felinarele de gaz aerian. Făceam uneori plimbări destul de lungi. Într-o zi, aflându-mă în cartierul Şestilavocinaia, a trecut pe lângă mine, venind din urmă, unul din tagma, domnilor ajunşi în mizerie"; pe întuneric nu i-am putut desluşi trăsăturile feţei, dar am putut observa că era îmbrăcat prea uşor pentru acel anotimp, într-un paltonaş scurt şi ponosit, şi că ducea în mână ceva învelit în hârtie. Când a ajuns în dreptul felinarului, la vreo zece paşi înaintea mea, am băgat de seamă că-i căzuse ceva din buzunar. Mă grăbii să ridic obiectul, era şi timpul de altfel, pentru că se şi repezise unul îmbrăcat într-un caftan lung, dar, văzând obiectul în mâinile mele, nu mai făcu gură, ci se mulţumi să arunce o privire fugară asupra prăzii jinduite şi se topi în întuneric. Ţineam în mână un portofel mare, din piele roşie, de modă veche şi plin doldora; nu ştiu de ce, am bănuit însă de la prima ochire că putea să conţină orice, afară de hani. Trecătorul care-l pierduse se depărtase între timp cu mai bine de patruzeci de paşi şi apoi dispăru în mulţime. Am alergat după dânsul, strigându-l; întrucât însă, afară de un, Hei", n-am avut cum să-l strig, el nici măcar nu-şi întoarse capul. La un moment dat, îl văzui cotind la stânga şi dispărând pe poarta unei case. Când am ajuns acolo, sub poarta întunecoasă nu mai era nimeni. Era o casă enormă, de tipul caselor de raport, cu locuinţe mici, construite în scop de speculă; unele dintre ele numără până la o sută de locuinţe. Ajungind la capătul gangului, mi s-a părut că zăresc în fund, în colţul din dreapta curţii imense mişcându-se silueta unui om. Străbătui cu pas grăbit curtea până în fund şi dădui de o intrare; scara era îngustă, foarte murdară şi întunecoasă,

de sus venea un zgomot de paşi; cineva urca treptele Mă repezii pe scară în sus, sperând că până i se va deschide uşa acolo unde se va opri, îl ajung din urmă. Aşa s-a şi întâmplat. De la un cat la altul, scara se întindea cu nişte trepte mici şi numeroase, aşa încât începui să mă sufoc; se auzi deschizându-se şi apoi trântinduse o uşă la etajul patru; mai aveam de urcat încă trei caturi. Mai trecură câteva minute până am ajuns sus şi, trăgându-mi din greu răsuflarea, am dat în sfârşit de sonerie. Mi-a deschis o femeie, care tocmai atunci punea să se încingă samovarul într-o bucătărioară minusculă. Mă ascultă tăcută, fără să priceapă mure lucru, fireşte, şi tot tăcută îmi deschise uşa spre încăperea vecină, o cameră la fel de mică, foarte joasă, cu mobilă infectă de duzină şi cu un pat imens, după al cărui polog zăcea, Terentici" (aşa îl strigă femeia), pare-se beat criţă. Pe masă, într-un sfeşnic de fier, ardea un capăt de lumânare şi alături trona o sticlă de jumătate de litru cu un rest de băutură pe fund. Terentici mormăi ceva pe sub nas şi îmi făcu semn spre uşa următoare; femeia plecase şi nu-mi rămânea altceva de făcut decât să deschid această uşă. Intrai deci în odaia de alături.

Era o cameră şi mai mică decât prima, încât cu greu îmi făcui loc într-însa; un pat îngust ocupa aproape jumătate din încăpere; mai erau acolo trei scaune simple cu tot felul de zdrenţe pe ele şi o masă de bucătărie aşezată în faţa unei canapele vechi, acoperită cu muşama; între masă şi pat de-abia se putea trece. Pe masă ardea o lumânare de seu pusă într-un sfeşnic la fel cu cel din odaia vecină; pe pat plângea un prunc de vreo trei săptămâni, judecind după ţipete; îl înfăşa o femeie, îmbrăcată sărăcăcios şi neglijent; părea tânără încă, dar cu faţa suptă şi de o paloare impresionantă, de-abia coborâtă, probabil, din patul de lehuzie; iar ţâncul nu se potolea şi ţipa întruna, nerăbdător să-şi amăgească foamea cu pieptul secătuit al mamei. Pe canapea dormea un alt copil, o fetiţă de vreo trei ani, învelită se pare cu o redingotă. Lângă masă, un domn, în haine ponosite (apucase să-şi scoată paltonul şi-l aruncase pa pat), desfăcea hârtia în care era înfăşurată o

pâine şi doi cârnaţi subţiri. Se mai vedeau pe masă bucăţi de pâine neagră şi un ceainic cu ceai. De sub pat se zăreau o valiză descuiată şi două legături cu nişte boarfe.

În*tr-un cuvânţ, o dezordine îngrozitoare. De la început chiar, am avut impresia că atât bărbatul, cât şi femeia erau oameni de condiţie bună, dar ajunşi din cauza mizeriei într-un asemenea hal de decădere, când însăşi dezordinea aceasta frânge şi ultima încercare de a lupta împotriva ei, ba chiar îi aduce pe oameni într-o stare când încep să simtă nevoia desperată de a găsi în această dezordine, în fiece zi mai haotică, un fel de voluptate amară şi răzbunătoare.*

În *momentul când am intrat, domnul acela, care ajunsese cu puţin înaintea mea, îşi desfăcea pachetul, povestindu-i soţiei ceva grăbit şi agitat; femeia, deşi nu terminase de înfăşat copilul, se porni pe plâns; ştirile nu erau, probabil, cum era şi de aşteptat, îmbucurătoare. Domnul, în vârstă de vreo douăzeci şi opt de ani, avea o faţă smeadă şi uscăţivă, încadrată de nişte favoriţi negri, bărbia fiindu-i rasă cu grijă; chipul lui mi-a părut destul de fin şi chiar plăcut; era posomorât, cu privirea cam încruntată şi cu acea nuanţă de mândrie bolnăvicioasă, prea sensibilă şi uşor iritabilă. La intrarea mea se produse o scenă pe cât de penibilă, pe atât de stranie.*

Există firi care se complac într-o stare de susceptibilitate excesivă, resimţind o supremă voluptate mai cu seamă în momentele când (şi aceasta se petrece întotdeauna aproape vertiginos) enervarea lor atinge punctul culminant; în clipele acelea, se pare că oamenii de această factură preferă să sufere o nedreptate, să fie jigniţi, maltrataţi. De obicei, asemenea indivizi prea irascibili încearcă după aceea mustrări de conştiinţă amare, se chinuiesc, se zbuciumă, dacă bineînţeles nu sunt lipsiţi de inteligenţă pentru a-şi da seama că s-au cam întrecut cu măsura. Domnul acela mă privi, timp de câteva secunde, în culmea uimirii, iar nevastă-sa cu frică, de parcă ar fi fost de neconceput, cu totul absurd, ca cineva să-i viziteze; în clipa următoare, el se năpusti asupra mea,

înfuriat la culme; nici n-apucasem măcar să rostesc o vorbă, dar el, văzându-mă îmbrăcat corect, se simţi, pesemne, foarte jignit prin faptul că am îndrăznit să pătrund cu atâta neobrăzare în colţul său şi să văd condiţiile înspăimântătoare în care stătea şi de care se ruşina atât de mult. Era firesc deci să se bucure de prilejul ce se ivise pentru a-şi descărca măcar pe cineva toată ura strânsă de pe urma necazurilor ce se abătuseră pe capul lui. Un moment am crezut chiar că e gata să mă ia la bătaie; pălise ca o femeie isterică lovită de acces, îngrozind-o pe nevastă-sa.

— Cum ai îndrăznit să intri aici? Ieşi afară, strigă el tremurând şi articulând cu greu cuvintele. Dar în aceeaşi clipă zări portofelul în mâinile mele.

— Mi se pare că l-aţi pierdut pe drum, îi spusei eu cit se poate de calm şi rece. (După cum se şi cuvenea de altfel.)

Cuprins de uimire, rămase înmărmurit în faţa mea şi un timp părea că nu e în stare să priceapă nimic; pe urmă pipăi grăbit buzunarul interior al hainei, îşi căscă înspăimântat gura şi, dumerindu-se, se lovi cu palma pe frunte.

— Dumnezeule! Unde l-ai găsit?

L-am explicat în câteva cuvinte şi pe un ton sec împrejurările în care am ridicat portofelul, cum am alergat după el strigându-l şi cum, în sfârşit, bâjbâind prin întuneric, am urcat în urma lui scara.

— O, Doamne! exclamă el din nou, întorcându-se către nevastă-sa, aici am toate actele mele, ultimele dovezi ce mi-au mai rămas, aici e totul... O, domnul meu, nici nu ştii ce ai făcut pentru mine! Aş fi fost un om pierdut!

În*tre timp pusesem mâna pe clanţă, cu intenţia să mă retrag fără zăbavă; simţeam însă că mă sufoc şi tulburarea mea răbufni într-un acces teribil de tuse, care îmi tăie picioarele. Într-o clipă văzui cum domnul acela se repede căutând un scaun, cum apucă nişte zdrenţe şi le aruncă pe podea, venind apoi lângă mine şi aşezându-mă cu grije. Dar tusea mea nu se potolea şi mai ţinu încă vreo trei minute. Când îmi venii în fire, el stătea lângă mine pe un*

alt scaun, de pe care dăduse jos, probabil, alte boarfe şi mă privea îngrijorat.

— Eşti bolnav... mi se pare? rosti el cu tonul caracteristic medicului când începe să consulte un pacient. Eu sunt... medic (n-a spus: doctor), şi, spunând asta, făcu un gest cu mâna, arătându-mi, nu se ştie de ce, interiorul locuinţei lui, ca un fel de protest împotriva situaţiei în care se afla; văd că dumneata...

— Am tuberculoză, îl lămurii scurt şi mă ridicai. Se ridică şi el îndată.

— Poate că exagerezi şi... luând anumite măsuri... Părea derutat, neizbutind parcă să-şi revină în fire; portofelul îl ţinea tot în mână.

— O, n-aveţi nicio grijă, întrerupsei eu, punând din nou mâna pe clanţa uşii; săptămâna trecută m-a consultat B. (am strecurat special numele lui B.); soarta mea e pecetluită. Iertaţi-mă...

Am dat iarăşi să deschid uşa şi să plec, lăsându-l pe bietul doctor aiurit, tremurând de recunoştinţă şi profund ruşinat, dar un nou acces de tuse afurisită mă ţintiţi locului. Atunci, medicul meu stărui să mai şed puţin pe scaun şi să mă odihnesc; se întoarse către nevastă-sa, care îi susţinu rugămintea şi, fără a-şi părăsi locul, îmi spuse câteva cuvinte de recunoştinţă; când vorbea, părea stânjenită, iar obrajii palizi, traşi, i se acoperiră de roşeaţă. Am cedat, dar cu aerul omului care se teme ca nu cumva să-i incomodeze şi care, în orice clipă, este gata să se ridice şi să plece (aşa se şi cuvenea). Dar mustrările de cuget nu-i mai dădură pace doctorului, o vedeam bine.

— Dacă eu... începu el, ezitând şi întrerupându-se mereu, iţi sunt atât de recunoscător şi mă simt atât de vinovat faţă de dumneata... Eu... să vezi... şi arătă încă o dată cu mâna, interiorul, în momentul de faţă mă aflu într-o situaţie...

— O, am zis eu, nu-i greu de înţeles; e limpede: ţi-ai pierdut, probabil, postul şi ai venit să faci intervenţii şi să-ţi cauţi un alt serviciu?

— Cum de ai ghicit?... întrebă el surprins.

— Se vede cât de colo, am răspuns, fără să vreau, cu o nuanţă de ironie. Mulţi vin aici din provincie mânaţi de speranţe, umblă, aleargă şi trăiesc în condiţii asemănătoare.

Atunci el îşi dădu drumul şi vorbi aprins, cu tremur în glas si pe buze; se plânse de soarta-i năpăstuită şi, drept să spun, povestea lui m-a captivat într-atâta, încât nici măcar n-am observat cum trecuse aproape o oră încheiată. Îmi povesti istoria lui, de altfel foarte obişnuită. Era medic într-o gubernie şi avea un post bunicel. Nişte răuvoitori porniră împotrivă-i o campanie de intrigi, în care o amestecară până şi pe nevastă-sa. El se ţinu dârz şi mândru; interveni o schimbare a guvernatorului în favoarea duşmanilor săi; aceştia au căutat să-l sape şi să-l defăimeze; în cele din urmă, el îşi pierdu slujba şi cu banii ce-i mai rămăseseră veni la Petersburg ca să se reabiliteze. Aici, bineînţeles, multă vreme nimeni nu a vrut să-l primească, pe urmă binevoiră să-l asculte, dar îi respinseseră cererile, după aceea îl mai ascultară şi-i dădură oarecare speranţă şi făgăduieli vagi, pe urmă îi făcură o aspră admonestare, apoi îi cerură un memoriu, pe urmă refuzară să-i primească memoriul şi-i spuseră să depună o cerere – într-un cuvânt, de cinci luni bătea astfel toate pragurile, umblând să i se facă dreptate; nu mai avea niciun han, ultimele boarfe ale nevesti-sii fuseseră amanetate, zilele acestea soţia lui a născut, astăzi... cererea mea a fost respinsă definitiv şi aproape că n-am nici de pâine, n-am nimic, nevastă-mea a născut. Eu, eu... "

Sări de pe scaun şi se întoarse să-şi ascundă faţa. Nevastă-sa plângea într-un colţ, copilul începu iar să scâncească. Mi-am scos carnetul pentru a nota câteva date. Isprăvind, m-am ridicat să plec, iar el tot mai stătea înainte-mi şi mă privea cu teamă şi curiozitate.

— Am notat numele dumitale, îl lămurii eu, şi celelalte amănunte: locul unde ai avut serviciul, numele guvernatorului etc. Am un prieten, fost coleg de şcoală, Bahmutov, al cărui unchi, Piotr Matveevici Bahmutov, consilier de stat, este director...

— Piotr Matveevici Bahmutov! exclamă medicul meu aproape tremurând, păi de el depinde totul!

Într-adevăr, totul în povestea acestui amic, ca şi dezlegarea ei favorabilă, la care am contribuit cu totul întâmplător, s-a potrivit în aşa fel, de parcă fusese anume aranjat pentru un asemenea sfârsit, exact ca în romane. Le-am spus acestor sărmani că nu trebuie să-şi pună prea mari speranţe în intervenţia mea, că nu sunt decât un biet licean (am exagerat dinadins, căci de fapt, terminasem liceul de mult şi deci nu mai eram un licean) şi ca atare nu le-ar folosi la nimic să-mi cunoască numele, dar că mă voi duce imediat în cartierul Vasilevski Ostrov, *la colegul meu Bahmutov, şi întrucât ştiu precis că unchiul său, consilier de stat, om neînsurat şi fără copii, îşi adoră nepotul şi ţine la el ca la ochii din cap, considerându-l ultimul vlăstar al familiei sale, nu este exclus ca acest coleg al meu să poată face ceva pentru dumneata şi pentru mine, bineînţeles, intervenind pe lângă unchiul său... "*

— Nu cer decât să mi se dea voie să-i explic Excelenţei sale toată situaţia! Numai să-mi acorde cinstea de a-i expune verbal! exclamă el tremurând din tot corpul şi cu ochii înfriguraţi, de parcă ar fi fost scuturat de febră.

Chiar aşa a şi spus: să-mi acorde cinstea.

Repetând încă o dată că intervenţia mea are prea puţini sorţi de izbândă şi că ar fi de fapt să încerc marea cu degetul, adăugai că dacă a doua zi, în cursul dimineţii, nu vin la ei, înseamnă că totul a rămas baltă şi n-au ce să mai aştepte. M-au condus cu plecăciuni, făcând impresia unor oameni care nu mai sunt în minţile lor. N-am să uit niciodată această expresie de pe feţele lor. Am luat o birjă şi m-am dus glonţ la Bahmutov, care locuia pe Vasilevski Ostrov.

Cu acest Bahmutov eram într-o duşmănie permanentă în ultimii uni de liceu. Avea la noi faima de a fi un aristocrat, cel puţin eu nu-l numeam decât aşa. Cu toate că se îmbrăca admirabil şi venea totdeauna în trăsură proprie, nu era deloc îngâmfat, ci, dimpotrivă, un bun camarad, mereu vesel, uneori chiar foarte spiritual, deşi de o

inteligenţă cam redusă, ceea ce nu-l împiedica totuşi să fie primul la învăţătură, în timp ce eu n-am strălucit niciodată la nimic. Toţi colegii, în afară de mine, îl iubeau.

În repetate rânduri, cât am fost colegi de şcoală, a încercat să se apropie de mine; eu însă rămâneam neînduplecat; irascibil din fire şi posac, îi întorceam de fiecare dată spatele. Acum era la universitate şi nu-l mai văzusem de un an. Când am intrat la el, pe la ora nouă (cu un ceremonial întreg: un lacheu s-a dus să mă anunţe etc), a făcut întâi o mutră mirată şi nu părea deloc încântat de vizita mea; pe urmă s-a înveselit şi, privindu-mă, a izbucnit în râs.

— Ce vânt te-aduce la mine, Terentiev? mă întâmpină el cu obişnuita-i familiaritate prietenoasă, uneori cu o nuanţă de obrăznicie, dar nicidecum jignitoare, pe care o admiram atât şi pentru care totodată îl uram din adâncul sufletului. Dar ce ai, adăugă el înspăimântat, eşti tare bolnav, se vede?

Din nou mă înecă un acces de tuse şi, prăbuşindu-mă pe un scaun, abia reuşii să-mi trag sufletul.

— Nu-i nimic, am răspuns eu; mă roade tuberculoza. Am venit la dumneata cu o rugăminte.

Se aşeză cu aceeaşi expresie de nedumerire pe faţă, în timp ce eu i-am povestit toată păţania doctorului, sugerându-i că ar putea să-i dea o mână de ajutor acestui nenorocit, dacă ar vrea să uzeze de influenţa pe care o are asupra unchiului său.

— Voi face tot ce-mi stă în putinţă şi chiar mâine îl atac pe unchiul meu; mi-ar părea bine să pot face ceva pentru acest om, mai ales după ce mi-ai povestit cazul cu atâta căldură... Şi totuşi, cum de ţi-a venit în gând, Terentiev, să mi te adresezi mie?

— Fiindcă de unchiul dumitale depinde în cea mai mare măsură rezolvarea acestei chestiuni; şi, în afară de aceasta, noi, Bahmutov, am fost întotdeauna duşmani, şi cum te ştiu un om generos şi cu suflet nobil, m-am gândit că pe un duşman n-ai să-l refuzi, explicai eu ironic.

— Aşa cum Napoleon a apelat la Anglia! strigă el, râzând

amuzat. Voi interveni negreşit! Poate chiar acum, de se va putea! adăugă repede, văzând că mă ridic de pe scaun cu un aer grav şi reţinut.

Şi într-adevăr, în modul cel mai neaşteptat, totul s-a aranjat cât se poate de bine. Cam peste o lună şi jumătate, medicul nostru a fost reintegrat într-un post similar într-o altă gubernie, acoperindu-i-se cheltuielile de transport şi acordându-i-se chiar ajutoare. Înclin să cred că Bahmutov, care se înnădise cam des pe la ei (tocmai de aceea mi-a venit peste mână să-i mai vizitez, iar pe doctor, care venea din când în când să mă vadă acasă, îl primeam, în mod demonstrativ, cu răceală), Bahmutov, zic, după supoziţia mea, l-a convins pe doctor să primească şi un împrumut de la el. În tot cursul acestor şase săptămâni, m-am întâlnit cu Bahmutov de vreo două ori şi a treia oară cu prilejul plecării doctorului. Întâlnirea de adio Bahmutov a aranjat-o la el acasă, oferind o masă cu şampanie; a luat parte şi soţia doctorului, care însă n-a stat mult, grăbindu-se să plece acasă, la copil. Era o seară senină de început de mai; globul imens al soarelui cobora spre golf. Bahmutov ieşi să mă conducă acasă: ajunserăm la podul Nikolaevski; amândoi eram cu chef; Bahmutov îmi spunea cât de încântat este că acest caz s-a încheiat atât de frumos, mulţumindu-mi nu ştiu pentru ce; îmi explica ce bine se simte după această faptă bună şi căuta să mă convingă că tot meritul este al meu şi că nu i se pare deloc îndreptăţită mult trâmbiţata teorie după care actele de binefacere individuale, izolate, n-ar avea nicio valoare.

Mă cuprinse o dorinţă arzătoare să discut.

— Orice tentativă de a defăima un, act de binefacere" izolat, începui eu, este o tentativă împotriva naturii omului şi o manifestare de dispreţ faţă de demnitatea lui personală. Dar organizarea, operei sociale de binefacere" şi problema libertăţii individuale sunt două probleme diferite şi care totuşi nu se exclud reciproc. Binefacerea practicată individual şi izolat va rămâne întotdeauna, pentru că ea corespunde unei cerinţe naturale a omului, fiind o necesitate vie a individului de a exercita o influenţă

directă asupra unui alt individ. Pe vremuri trăia la Moscova un „bătrânel", căruia toată lumea îi zicea general. De fapt, avea titlul de consilier de stat plin şi purta un nume nemţesc. Toată viaţa lui a colindat prin puşcării, pe la ocne şi temniţe; orice convoi de deţinuţi în drum spre Siberia ştia dinainte că pe Vorobiovâie gorî *vine să-l conducă, moşulică-generalul". El îşi îndeplinea misiunea de binefacere cu multă seriozitate şi chiar pietate; venea, trecea printre şirurile de deportaţi, se oprea în dreptul fiecăruia; îl întreba de nevoi şi necazuri fără să facă vreodată morală cuiva şi tuturor le spunea, drăguţă". Le împărţea bani, apoi le trimitea tot felul de lucruri trebuincioase – obiele, bucăţi de stofă sau pânză; uneori aducea cărţi cu subiecte religioase celor ce ştiau să citească, fiind convins că ei vor citi aceste cărţi pe drum, împrăştiind apoi conţinutul lor şi celor neştiutori de carte. Rareori se întâmpla să-i întrebe de crimele ce au săvârşit, ci se mulţumea să-l asculte pe acela care începea singur să-i povestească. Pentru el, toţi condamnaţii se aflau pe picior de egalitate, nu făcea nicio deosebire între ei. Le vorbea ca un frate mai în vârstă şi până la urmă ei singuri începură a-l socoti un adevărat părinte. De se-ntâmpla să fie şi vreo deportată cu un copilaş în braţe, se apropia de ea, îi mângâia copilaşul, făcând ghiduşii pentru a-i stârni râsul. Şi aşa a dus-o ani de-a rândul, până la moarte; i-a mers faima prin toată Rusia, chiar şi în Siberia: îl cunoşteau adică toţi deţinuţii. Îmi povestea odată un fost deportat în Siberia că el personal fusese martor cum până şi criminalii cei mai înrăiţi îşi aduceau aminte de general; la drept vorbind, vizitând convoaiele de deţinuţi, generalul rareori putea să dea mai mult de douăzeci de copeici de om. E drept că şi ei îşi aminteau de acest om fără cine ştie ce înflăcărare şi nici nu prea îl luau în serios. Îl auzeai la un moment dat pe câte unul dintre aceşti, năpăstuiţi", care ucisese vreo doisprezece oameni şi mai înjunghiase şi vreo şase copilaşi pe deasupra, aşa, pentru plăcerea lui (se zice că există şi de ăştia), îl auzeai, vasăzică, pe acest individ într-o bună zi, şi poate o singură dată în cei douăzeci de*

ani, cum scoate nitam-nisam un suspin şi spune:, O mai fi trăind oare moşulică acela, generalul?" Ba mai schiţa, poate, şi un surâs spunând aceste vorbe – şi atâta tot. Şi totuşi, cine ar putea să ştie ce sămânţă o fi fost aruncată în sufletul acelui criminal de către acest, moşulică-general", pe care el nu l-a putut uita nici după douăzeci de ani? Şi cine ar putea spune, Bahmutov, ce importanţă va avea această comunicare a unei personalităţi cu o altă personalitate pentru destinele viitoare ale fiecăruia în obştea omenească?... E un întreg proces al vieţii în dezvoltare, cu infinite ramificaţii ce nouă ne scapă. Şi cel mai bun şahist, cel mai iscusit şi perspicace dintre jucătorii de şah nu poate calcula dinainte decât doar câteva mişcări; faptul că un şahist fracez se dovedise capabil să prevadă şi să calculeze dinainte zece mişcări a fost socotit de presă drept o minune. Dar când te gândeşti: câte mişcări imprevizibile pot surveni pe un tărâm atât de necunoscut ca viaţa omului. Aruncând sământa aceasta, prezentându-ţi, ofranda", săvârşind o faptă bună, sub orice formă ar fi, îţi dai o parte din personalitatea dumitale şi primeşti o parte din personalitatea celuilalt; intraţi într-o comuniune reciprocă; puţină stăruinţă încă şi sunteţi recompensaţi prin darul cunoaşterii, prin cele mai neaşteptate descoperiri. Negreşit, în cele din urmă, vei începe să-ţi consideri opera drept o ştiinţă; ea va cuprinde şi-ţi va absorbi întreaga viaţă fiind totodată în măsură să ţi-o umple, dându-i finalitate. Pe de altă parte, toate gândurile tale, toate aceste seminţe aruncate de tine şi de care poate nici nu-ţi mai aduci aminte vor încolţi şi vor creşte; cel care le-a primit de la tine le va transmite altuia mai departe. Şi de unde poţi şti în ce fel şi în ce măsură vei participa şi tu la rezolvarea destinelor viitoare ale umanităţii? Iar dacă cunoştinţele câştigate şi o viaţă întreagă de asemenea activitate te vor înălţa, în cele din urmă, până la culmile ce-ţi vor îngădui să arunci o sămânţă uriaşă, să laşi moştenire lumii o idee grandioasă, atunci... Şi, în aceeaşi ordine de idei, am vorbit foarte mult în seara aceea.

— Şi când te gândeşti că tocmai dumitale nu-ţi este dat să te bucuri de viaţă! strigă Bahmutov cu un fel de imputare adresată destinului necruţător.

Ne oprirăm în momentul acela pe pod şi priveam apele Nevei, sprijiniţi cu coatele de balustradă.

— Ştii ce mi-a trecut prin cap în clipa asta? spusei, aplecându-mă mult de tot deasupra balustradei.

— Să te arunci în apă? strigă Bahmutov aproape îngrozit. Mi-o fi citit gândul pe faţă.

— Ba nu, deocamdată numai un raţionament care se reduce la următoarele: uite, nu mi-au rămas de trăit decât două-trei luni, să zicem patru; dar când vor rămâne, de pildă, numai două şi presupunând că aş fi avut o dorinţă arzătoare de a face o faptă bună, care ar necesita alergătură, bătaie de cap şi o activitate, ca în cazul doctorului nostru, să zicem, ar însemna că va trebui să renunţ la această faptă din lipsă de timp pentru realizarea ei şi să-mi caut o altă „faptă bună", mai măruntă şi pe măsura resurselor mele (bineînţeles, dacă îmi va arde într-atât chiar de fapte bune). E un gând nostim, nu-i aşa?

Bietul Bahmutov se arătă foarte îngrijorat; mă conduse până acasă şi aproape tot drumul l-am făcut în tăcere; i-am apreciat delicateţea de a nu fi încercat să mă compătimească şi să mă consoleze. La despărţire, îmi strânse mâna cu căldură şi-mi ceru voie să mă viziteze. I-am răspuns că dacă are de gând să vină la mine în calitate de „consolator" (chiar dacă ar tăcea tot timpul, prezenţa lui în odăiţa mea ar fi fost tot a unui consolator, lucru pe care i l-am şi explicat), orice vizită a lui îmi va aminti şi mai mult de moartea apropiată. Ridică din umeri, dar fu de acord; ne despărţirăm destul de politicos, lucru la care nu prea mă aşteptam.

Fapt e că în seara aceea s-au ivit germenii a ceea ce mai târziu a luat forma „convingerii mele supreme". M-am agăţat cu pasiune de această idee nouă, *am frământat-o în toate chipurile, până în cele mai ascunse şi mai variate aspecte (n-am mai închis ochii în noaptea aceea) şi cu cât o adânceam mai mult, cu cât o inhibam mai mult în mine, cu*

atât mai mult mă înspăimânta. Mă năpădise o spaimă groaznică de care n-am scăpat nici în zilele următoare. Şi de fiecare dată când îmi aduceam aminte de acea spaimă, îngheţam, scăldat în sudori reci; după această spaimă puteam conchide că suprema convingere la care ajunsesem se înrădăcinase prea adânc în mine şi trebuia neapărat să-şi găsească dezlegarea. Dar pentru ca această dezlegare să devină o realitate, îmi lipsea voinţa, hotărârea necesară. După trei săptămâni însă, totul se lămuri şi tot atunci datorită unei împrejurări ciudate îmi veni şi hotărârea...

Aici, în explicaţiile mele, stărui asupra tuturor acestor date. În ce mă priveşte, ele nu mai au, fireşte, nicio importanţă; acum *însă (şi, poate, numai în clipa aceasta), aş vrea cu aceia care vor judeca gestul meu să poată urmări fără greutate firul logic al deducţiilor din care s-a jormat „convingerea mea supremă". Am scris mai sus că tăria necesară pentru a duce la îndeplinire „convingerea mea supremă" am căpătat-o nu pe baza unei deducţii logice, ci în urma unui imbold ciudat, a unei împrejurări stranii, care nu avea poate nicio legătură cu întreaga chestiune.*

Acum zece zile, Rogojin a trecut pe la mine să-mi ceară nişte lămuriri în privinţa unei afaceri asupra căreia mi se pare de prisos să mă opresc aici. Nu-l cunoscusem până atunci, dar auzisem vorbindu-se de el. I-am spus tot ce-l interesa şi el plecă imediat. Venise numai în acest scop, astfel că, de bună seamă, cunoştinţa noastră s-ar fi încheiat aici. Dar interesul pe care l-a stârnit în mine cu prilejul acestei vizite a fost atât de mare, încât tot restul zilei mintea mi-a fost frământată de gânduri din cele mai stranii. A doua zi chiar m-am hotărât să mă duc să-l văd. Rogojin m-a primit cu vădită neplăcere, dându-mi a înţelege chiar, într-o formă mai „delicată", că nu putea fi vorba de raporturi mai strânse între noi. Totuşi petrecui la el o oră interesantă, în care cred că nici el nu s-a plictisit cu mine. Între noi, contrastul era aşa de mare, încât nu putea să nu ne sară în ochi, mai ales mie. Eu eram omul

care-şi făcuse socoteala zilelor ce-i mai rămâneau de trăit; el, dimpotrivă, pornit să-şi trăiască din plin viaţa, să folosească orice clipă prezentă, nu-şi făcea niciun fel de socoteli cu date şi cifre pentru cine ştie ce concluzii, finale", în afară doar de... ceea ce... devenise la el o adevărută obsesie; să-mi ierte domnul Rogojin această expresie, dacă nu pentru altceva, măcar pentru faptul că trădează stângăcia unui literat lipsit de experienţă, care nu ştie să-şi formuleze ideile. Cu toată comportarea lui ursuză şi prea puţin amabilă, mi s-a părut un om inteligent şi capabil să înţeleagă multe lucruri, chit că nu-l interesează nimic ce nu-l atinge direct. Nu i-am suflat niciun cuvânt despre, convingerea mea supremă"', dar am avut impresia că o ghicise, ascultându-mă. N-a scos un singur cuvânt în legătură cu asta; de altfel este un om extrem de tăcut. I-am dat a înţelege, la plecare, că în pofida deosebirii enorme dintre noi şi a firilor noastre cu totul opuse – les extremités se touchent *(i-am explicat ce înseamnă în ruseşte), aşa încât nu este deloc exclus ca şi el să nu fie chiar aşa de departe pe cit se pare de a ajunge la o, supremă convingere" în sensul aceleia la care am ajuns eu. O strâmbătură acră şi posomorită i-a fost răspunsul – cu aerul omului care îşi închipuie că vreau să plec, se ridică, îmi căută şapca şi, foarte amabil, mă scoase din casa lui sumbră simulând politeţea omului care vrea să-şi conducă musafirul până la uşă. Interiorul acestei case mă izbi; semăna cu un cimitir; dar se pare că este pe placul lui; explicabil de altfel: duce o viaţă prea plină, clocotitoare, ca să mai simtă nevoia unei ambianţe corespunzătoare şi acasă.*

Vizita la Rogojin mă obosi mult. Încă de dimineaţă, nu mi-a fost bine, iar spre seară, simţindu-mă foarte slăbit, m-am pus la pat; trupul îmi ardea cuprins de febră şi câteodată cădeam într-o stare de toropeală. Kolea a stat lângă mine până aproape de ora unsprezece. Cu toate acestea, îmi amintesc tot ce am vorbit împreună. Dar când mi se întâmpla să închid ochii, mi se năzărea mereu că-l văd pe Ivan Fomici, în faţa căruia creşteau grămezile de

bani cu nemiluita. Nu ştia ce să facă cu milioanele lui, se temea să nu fie prădat şi-şi frământa capul unde să ascundă atâta bănet; la urmă hotărî să-şi îngroape comoara. Eu însă l-am sfătuit ca, în loc să îngroape banii fără niciun rost, să topească mai bine aurul şi să facă un coşciug pentru copilul îngheţat şi în acest scop să-i dezgroape trupşorul. Se făcea că Surikov primise cu lacrimi de recunoştinţă sfătui acesta prin care-mi băteam joc de el şi se grăbea să-l urmeze, la care eu parcă am scuipat, îndepărtându-mă. Când mi-am venit în fire, Kolea mă asigură că nu dormisem deloc şi că în tot timpul acesta am vorbit de Surikov. În unele momente mă lăsam pradă unei nelinişti şi unei tristeţi nemăsurate, încât Kolea plecă extrem de îngrijorat. Când m-am ridicat să încui uşa în urma lui, îmi veni deodată în minte un tablou pe care-l văzusem in dimineaţa aceea la Rogojin, în una dintre odăile cele mai sumbre ale acelei case, deasupra unei uşi. Chiar el mi-a atras atenţia în treacăt asupra acestui tablou. Deşi nu prezenta nicio valoare din punct de vedere artistic, am rămas în faţa lui vreo cinci minute, căci mi-a făcut totuşi o impresie puternică, provocându-mi o stranie tulburare.

Tabloul acesta îl reprezintă pe Hristos în momentul când e coborât de pe cruce. Am avut totdeauna impresia că pictorii care zugrăvesc momentul răstignirii şi al coborârii de pe cruce îl înfăţişează de obicei pe Hristos cu un chip de o neobişnuită frumuseţe; ei caută să-i menţină această frumuseţe chiar şi în momentele când a fost supus la cele mai cumplite chinuri. Or, aici, în tabloul lui Rogolin, nu vezi nimic asemănător; aici apare într-adevăr cadavrul unui om care a suferit suplicii groaznice înainte de a fi fost răstignit, care a fost lovit, schingiuit, torturat de soldaţi, bătut de mulţime atunci când îşi purta crucea, în sfârşit, care a îndurat vreme de şase ceasuri (după socoteala mea) înspăimântătorul chin al răstignirii. Îţi dai numaidecât seama că este chipul unui om care cu puţin înainte *fusese coborât de pe cruce, cu alte cuvinte, departe de a fi ţeapăn, el păstrează încă mult din viaţă şi căldură, încât pe*

trăsăturile feţei mortului întârzia o expresie de suferinţă, ca şi cum ar fi continuat s-o simtă şi după ce şi-a dat sufletul (pictorul a prins şi a reuşit să redea de minune acest amănunt important); în schimb faţa, în aspectul ei fizic, n-a fost cruţată deloc; e zugrăvită cu un realism neîndurător; e foarte natural şi aşa trebuie să fie cadavrul unui om după asemenea cazne. Ştiu că, potrivit credinţei adoptate de biserică încă în primele secole ale creştinismului, Hristos a suferit cu adevărat şi nu numai în aparenţă şi că, prin urmare, trupul lui răstignit pe cruce a fost cu totul supus legilor firii. Faţa din tablou e tumefiată, acoperită cu vânătăi şi răni sângerânde, oribile; ochii căscaţi, cu pupilele piezişe; albul enorm al ochilor încremenit şi cu luciri sticloase. Dar, lucru curios, când te uiţi la cadavrul acesta al omului sfârşit în chinuri şi torturi, se naşte o întrebare cu totul bizară şi cât se poate de interesantă: dacă toţi discipolii lui Hristos, aceia care au devenit mai târziu principalii lui apostoli, femeile care-l vegheau, stând în picioare lingă cruce, dacă, într-un cuvânt, toţi adepţii şi adoratorii lui i-au văzut trupul în halul acesta (şi cu siguranţă că el arăta întocmai aşa), cum de au putut să mai creadă, la vederea acestor falnice rămăşiţe, că martirul acesta va învia? Şi te mai întrebi, fără să vrei, dacă moartea e aşa de hidoasă şi dacă legile firii sunt atât de puternice, cum ai putea să le învingi? Cum să le învingi, dacă nu a putut să le învingă nici chiar acela care, în viaţă fiind, silea firea să i se supună, acela la a cărui poruncă: „Talifakoumi!", o tânără fată s-a ridicat în picioare, acela la glasul căruia Lazăr a ieşit din mormânt? Când priveşti tabloul acela, cercetându-l, natura ţi se năzare în chip de fiară enormă, mută şi neînduplecată sau, mai bine zis, oricât de ciudată ar părea comparaţia, ca o maşină imensă, de construcţie modernă, care, surdă şi nesimţitoare, a înşfăcat, zdrobind în măruntaiele ei, o fiinţă magnifică, fără de preţ – o fiinţă care ea singură valora cât întreaga natură cu toate legile ei, cât întreg universul, care poate că n-a fost creat decât pentru a da naştere acelei fiinţe! Tabloul acesta parcă e menit anume să trezească

ideea unei puteri oarbe, sfidătoare, de o veşnicie stupidă căreia totul îi e supus şi care fatal ţi se impune. Oamenii care stăteau în jurul mortului şi care nu sunt zugrăviţi pe această pânză au trebuit, probabil, să simtă o consternare de nespus şi o durere imensă în seara aceea în care li s-au năruit dintr-o dată toate speranţele, ba aproape şi credinţa ce se înfiripa. Fără îndoială, s-au împrăştiat de la locul crucificării pradă unei spaime extraordinare, cu toate că fiecare dintre ei purta o idee mare, care de-acum încolo nu mai putea să le fie smulsă. Şi dacă însuşi învăţătorul lor şi-ar fi putut vedea acest chip în ajunul supliciului, s-ar mai fi suit oare pe cruce, ar fi murit aşa cum a murit? Iată încă o întrebare pe care ţi-o pui fără voie când priveşti tabloul acela.

Toate astea mi se năzăreau în momentele de delir, timp de aproape o oră şi jumătate, după plecarea lui Kolea, sub formă de crâmpeie răzleţe, întrupate uneori în imagini reale. Îţi poţi închipui oare ceva care n-are chip? Cu toate astea, credeam uneori că văd, sub o formă stranie şi absurdă, forţa aceasta infinită – fiinţa aceasta întunecată, surdă, oarbă şi mută. Se făcea că cineva mă apucă de braţ, mă duce undeva într-un loc necunoscut, unde, în lumina unei lumânări, îmi arată un păianjen enorm şi respingător, căutând să mă convingă că este acea fiinţă oarbă, surdă şi atotputernică, pentru a-şi bate joc apoi de indignarea mea. La mine în odaie, în faţa icoanei, o candelă stă întotdeauna aprinsă noaptea: cu toate că e slabă, lumina ei permite totuşi să desluşeşti toate obiectele din cameră; sub candelă poţi chiar să citeşti. Cred că abia trecuse de miezul nopţii; nu puteam să dorm deloc şi stăteam culcat, cu ochii deschişi; deodată uşa odăii mele se deschise şi apăru Rogojin.

După ce trecu pragul, închise uşa, mă privi în tăcere şi se îndreptă fără zgomot spre scaunul aşezat în colţ, aproape sub candelă. Am fost foarte surprins şi mă uitam la dânsul, aşteptând să văd ce voia să facă. Rogojin îşi pusese coatele pe masă şi mă fixă cu privirea fără să scoată o vorbă. Aşa trecură două sau trei minute şi-mi

amintesc că tăcerea lui m-a jignit şi m-a necăjit nespus. Pentru ce nu voia să vorbească? Desigur, mi s-a părut curios că a venit atât de târziu, dar, la drept vorbind, nu prea am fost tare mirat. Dimpotrivă, cu toate că dimineaţa nu-i explicasem lămurit ideea mea, ştiam totuşi că o pricepuse; or, ideea aceasta era de aşa natură, încât dorinţa de a vorbi din nou cu mine putea fi o eventuală cauză a vizitei lui, chiar la o oră aşa de târzie din noapte. De aceea eram convins că venise anume pentru asta. Dimineaţa, ne despărţiserăm cu oarecare ostilitate, ba ţin minte că de vreo două ori chiar îmi aruncase priviri batjocoritoare. Aceeaşi expresie batjocoritoare o regăseam acum în privirea lui şi tocmai asta m-a jignit. Cât despre faptul că-l aveam dinaintea mea pe Rogojin aievea şi nu o nălucire, un delir, nu mă îndoiam defel. Nici prin gând nu-mi trecu aşa ceva.

Între *timp, el stătea neclintit la locul lui, şi mă privea mereu cu zâmbetu-i sarcastic. De furie, mă întorsei pe cealaltă parte, hotărât să tac şi eu, chiar dacă situaţia aceasta s-ar fi prelungit la infinit. Nu ştiu de ce, voiam neapărat să înceapă el vorba. Cred că s-au scurs aşa vreo douăzeci de minute şi, deodată, mă străfulgera un gând: dacă nu e Rogojin, ci o stafie?*

Nici în timpul bolii şi nici înainte nu mi s-a întâmplat să văd stafii; întotdeauna însă am avut impresia şi în copilărie şi chiar până-n ultimul timp că, dacă aş vedea una, cu toate că nu cred în niciun fel de fantome, aş muri pe loc. Totuşi, gândul că vizitatorul meu nu este Rogojin, ci o stafie, nu mă sperie câtuşi de puţin.

Dimpotrivă, simţeam că mă cuprinde un fel de furie. La fel de curios mi s-a părut şi faptul că chestiunea în sine de a şti dacă am înaintea mea un spectru sau un musafir în carne şi oase mă preocupa şi mă nelinişte a mult mai puţin decât ar fi trebuit; cred că mă gândeam atunci la altceva. De exemplu, eram mult mai curios să ştiu pentru ce Rogojin, pe care-l văzusem atunci în halat şi papuci, era acum îmbrăcat în frac, cu vestă şi cravată albă. Mă preocupa şi un alt gând: dacă e o stafie şi nu-mi inspiră

teamă, de ce nu mă scol şi nu mă apropii de ea, ca să mă conving? Sau, poate, nu îndrăzneam s-o fac, fiindcă mă paraliza frica!... Dar, cum îmi veni gândul că mi-ar putea fi teamă, simţii deodată cum încep să-mi tremure genunchii şi un fior de gheaţă îmi străbate spatele. În acelaşi moment, Rogojin, care părea că-mi ghicise spaima, lăsă jos mâna pe care îşi rezemase capul, se îndreptă din spate şi, privindu-mă fix, deschise gura, ca şi cum s-ar fi pregătit să râdă. Atunci m-a răzbit un sentiment de ciudă, care s-a transformat într-o furie turbată, încât cu greu m-am stăpânit să nu mă năpustesc asupra lui; dar, fiindcă jurasem să nu vorbesc cel dintâi, am rămas încremenit; cu atât mai mult cu cât nu eram deloc sigur că e chiar Rogojin şi nu o fantomă.

N-aş putea spune precis cât a ţinut situaţia asta; nici nu-mi mai amintesc cu precizie dacă nu cumva îmi pierdusem uneori luciditatea timp de câteva clipe. Numai că la un moment dat, văd cum Rogojin se ridică, mă mai examinează cu aceeaşi atenţie ca şi atunci când intrase, dar, de data aceasta, fără să zâmbească; pe urmă se îndreaptă încet, aproape în vârful picioarelor spre uşă, o deschide şi iese, închizând-o. Nu mă mai ridicai din pat. Cât timp am mai stat aşa culcat, cu ochii deschişi, gândind Dumnezeu ştie la ce, nu-mi mai amintesc; nu ştiu nici cum am adormit. A doua zi, pe la ceasurile nouă, după obicei, Matriona bătu la uşă, ca să-mi aducă ceaiul. Stabilisem ca o regulă că, dacă n-o strigam până la ora aceea, să vină să bată la uşă. În clipa când i-am deschis, mă izbi un gând: cum ar fi putut să intre, din moment ce uşa era încuiată? Am făcut investigaţii şi m-am convins că era cu neputinţă ca Rogojin, în carne şi oase, să fi pătruns la mine, deoarece, noaptea, toate uşile sunt închise cu zăvorul.

Cazul acesta ciudat, pe care l-am descris acum cu atâtea amănunte, rn-a făcut să mă hotărăsc în cele din urmă. Aşadar, hotărârea mea definitivă nu este rezultatul unui raţionament, al unei convingeri logice, ci al unui sentiment de dezgust. Nu e chip să mai trăiesc când viaţa, ca să mă lovească, îmbracă forme aşa de stranii. Apariţia aceasta

fantomatică m-a umilit. Nu mă simt în stare să mă supun unei forţe oarbe, întrupate în acest păianjen uriaş. M-am putut linişti abia către seară, când am simţit că hotărârea mea definitivă atinge punctul ei final. A fost primul moment al acestei faze; al doilea moment l-am avut la Pavlovsk, dar în privinţa aceasta am dat până acum lămuriri destule.

VII

Aveam un pistol de buzunar pe care mi-l procurasem din adolescenţă, la vârsta aceea ridicolă când încep să-ţi placă deodată poveştile cu dueluri şi cu bandiţi, când te şi vezi provocat de un adversar, înfruntând eroic pistolul îndreptat asupra ta. Am umblat la el acum o lună. În sertarul unde zăcea, am găsit două gloanţe şi un cornet mic cu pulbere, cam pentru trei încărcături. Pistolul acesta nu face nici două parale; smuceşte şi bate într-o parte şi numai până la cincisprezece paşi; dar, pus la tâmplă, poate, fără îndoială, să-ţi sfărâme ţeasta.

Am hotărit să mor la Pavlovsk, la răsăritul soarelui, în parc, ca sa nu-i deranjez pe cei din vilă., Confesiunea" de faţă va furniza poliţiei datele necesare. Amatorii de cazuri psihologice şi cei care vor manifesta vreun interes n-au decât să tragă din conţinutul ei concluziile ce le vor crede de cuviinţă. N-aş fi vrut totuşi ca manuscrisul meu să fie dat publicităţii. Îl rog pe prinţ să-şi păstreze o copie şi să-i dea alta Aglaiei Ivanovna Epancina. E ultima mea dorinţă. Las scheletul meu, prin testament, Academiei de Medicină în interesul ştiinţei.

Nu mă recunosc supus judecăţii nimănui şi ştiu că acum sunt în afara puterii oricărei jurisdicţii. M-a amuzat mult o ipoteză pe care am făcut-o mai zilele trecute: ce-ar fi, mi-am zis, dacă mi-ar trăsni aşa din senin să omor pe cineva, oricine ar fi, să asasinez chiar şi zece persoane, în sjârşit să comit o crimă oribilă, ce s-ar considera drept cea mai înspăimântătoare, cea mai monstruoasă şi odioasă din lume şi, dat fiind că tortura a fost desfiinţată, ce păcăleală pentru tribunal când s-ar vedea în faţa unui inculpat care nu mai are decât două sau trei săptămâni de trăit! Aş muri în mod confortabil, în spitalul lor, la căldură, îngrijit de un medic atent, şi poate mult mai comod şi mai bine decât la mine acasă. Nu înţeleg de ce nu le vine în minte ideea

aceasta, cel puţin în glumă, oamenilor care se aflǎ într-o situaţie asemănătoare. Dar poate că le vin şi lor asemenea gânduri; doar se găsesc şi pe la noi destui şugubeţi.

Dar, dacă nu recunosc jurisdicţia nici unui tribunal, în schimb sunt convins că nu voi scăpa de condamnarea acelora care se vor repezi să mă judece după ce voi fi devenit un acuzat şi surd, şi mut. Nu vreau să plec fără a lăsa un răspuns – un cuvânt liber şi nu impus – dar nu ca să mă justific, o, nu! Nicidecum! N-am de cerut iertare nimănui şi pentru nimic, dar o fac fiindcă eu însumi o doresc.

În primul rând, o idee curioasă: cine, cu ce drept, în numele cărui principiu, pentru care motiv binecuvântat ar putea să-mi conteste acum dreptul de a dispune liber de aceste două sau trei săptămâni rămase? Ce for al justiţiei ar avea dreptul să se amestece? Cine anume vrea ca eu nu numai să fiu condamnat, ci şi să aştept supus şi cu resemnare ziua execuţiei? Poate fi acest lucru cu adevărat necesar cuiva? O cere morala? Mă rog, dacă eram voinic şi sănătos şi aş fi încercat să-mi pun capăt vieţii, care ar putea fi utilă aproapelui meu etc, etc, mai înţeleg: atunci morala ar fi fost în drept să-mi reproşeze, în virtutea unor vechi şabloane, că mi-am permis să dispun de viaţa mea fără să-ntreb pe nimeni sau mai ştiu eu pentru ce altceva. Dar acum, acum, când sunt aşa de aproape de scadenţa fatală? Ce fel de morală este aceea care are nevoie, pe lângă tributul suprem, şi de ultimul tău horcăit în momentul când îţi dai cel din urmă atom al vieţii, ascultând consolările prinţului, care în argumentările lui în spirit creştinesc va ajunge, fără îndoială, la concluzia fericită că, în fond, e chiar mai bine să mori. (Creştinii de felul lui ajung întotdeauna la ideea aceasta, e calul lor de bătaie.) Şi ce urmăresc ei cu ridicolii lor, copaci din Pavlovsk"? Să-mi îndulcească ultimele clipe? Cum de nu-şi dau seama că, încercând să mă smulgă gândurilor mele pentru a mă lega de această ultimă iluzie de viaţă şi iubire cu care dumnealor vor să mascheze zidul lui Meyer şi tot ce este atât de sincer şi firesc scris pe el, ei mă vor face şi

mai nefericit? Ce mă interesează natura şi parcul vostru din Pavlovsk, răsăritul şi apusul vostru de soare, cerul vostru albastru şi chipurile voastre pline de mulţumire de sine, dacă eu sunt exclus de la acest ospăţ căruia nu i se prevede sfârşitul? Ce rost are, pentru mine, toată frumuseţea aceasta, când, în fiecare minut, în fiece clipă, sunt conştient şi trebuie să fiu conştient că n-am fost decât un avorton al naturii, în timp ce până şi musculiţa care bâzâie împrejurul meu, scăldată într-o rază de soare, până şi ea îşi are locul ei la acest ospăţ, participă la corul comun al firii, se bucură de el şi e fericită, iar eu n-am vrut să înţeleg până acum lucrul acesta numai din laşitate! O! Sunt convins că prinţul şi ceilalţi ar fi vrut, pentru triumful moralei şi al bunei-cuviinţe, să mă facă să rostesc, în locul tuturor acestor vorbe, perfide şi înveninate", celebra şi clasica strofă a lui Millevoye:

Oh, puissent voir votre beauté sacrée tant d'amis, sourds â mes adieux! Qu'ils meurent pleins de jours, que leur mort soit pleurée, qu'un ami leur ferme les yeux!

Dar fiţi siguri, oameni naivi ce sunteţi, că şi în această strofă atât de pilduitoare, în această binecuvântare academică, adresată lumii în versuri franţuzeşti, se ascunde fără voia poetului atâta amărăciune veninoasă, o ură atât de neîmpăcată, colcăind de mânie revărsată în rime, încât nu-i exclus ca el însuşi să fi luat această răbufnire de ură drept lacrimi de înduioşare. Cu iluzia asta a şi murit, fie-i ţărâna uşoară! Să ştiţi că există o limită a ruşinii pe care omul o resimte în faţa nimicniciei şi a neputinţei sale, dar, o dată depăşită această limită, el găseşte o plăcere imensă în chiar sentimentul ruşinii. De bună seamă, înţeleasă astfel, admit că umilinţa devine uriaşă, dar nu în sensul în care o concepe religia.

Religia! Admit că viaţa veşnică există şi poate că întotdeauna am crezut în existenţa ei. Să zicem că flacăra conştiinţei a fost aprinsă prin voinţa unei forţe superioare, că această conştiinţă, rotindu-şi privirea asupra lumii, a spus: „Exist!" şi că pe urmă, deodată, aceeaşi forţă i-a poruncit să se stingă, pentru că aşa trebuie, în numele

unor imperative de ordin superior – şi chiar fără a explica pentru ce anume – fie, admit totul, dar rămâne aceeaşi întrebare: ce nevoie mai era şi de umilinţa mea? Chiar aşa, nu poţi fi oare sfişiat, pur şi simplu, fără să ţi se ceară să-l şi binecuvântezi pe acela care te sfâşie? E cu putinţă oare ca acolo sus să se simtă cineva într-adevăr jignit pentru că nu vreau să mai aştept cincisprezece zile? Nu cred, ci mai degrabă aş presupune că a fost nevoie, pur şi simplu, de păcătoasa mea existenţă, de existenţa unui atom, pentru a completa vreo armonie universală, pentru compensarea nu ştiu cărui plus sau minus sau pentru vreun contrast oarecare etc, etc, după cum, în fiecare zi, se cere jertfa a milioane de fiinţe, fără moartea cărora restul lumii n-ar putea exista (deşi, fie-mi îngăduit s-o spun, ideea aceasta în sine nu e prea generoasă). Fie şi aşa! Recunosc că nu era cu putinţă o altă întocmire a lumii, adică fără această devorare reciprocă neîntreruptă, fără ca unii să-i înghită pe ceilalţi; sunt gata să admit că nu pricep nimic din toată întocmirea aceasta; în schimb ştiu un lucru: de vreme ce mi s-a dat conştiinţa de sine, conştiinţa că „exist”, puţin îmi pasă că lumea a fost întocmită strâmb şi că altfel nici n-ar putea exista! Cine, aşadar, şi pentru ce ar putea să mă judece după toate astea? Orice aţi spune, ar fi absurd şi nedrept.

De altfel, oricât de mare ar fi fost dorinţa mea, niciodată n-am putut să-mi închipui că nu există viaţă de apoi sau providenţă. Cel mai probabil e că toate astea există, dar că noi nu pricepem nimic din viaţa viitoare şi din legile ei. Dar dacă e aşa de greu, aproape cu neputinţă de înţeles acest lucru, cum e posibil să fiu făcut răspunzător pentru faptul de a nu fi priceput şi înţeles ceea ce este de nepătruns? E adevărat, spun ei, şi, fără îndoială, o spune şi prinţul împreună cu ei, că tocmai aici e necesară supunerea, că trebuie să te supui fără să cârteşti şi că smerenia, umilinţa mea va fi cu siguranţă răsplătită pe cealaltă lume. Înjosim prea tare providenţa când, de ciudă că nu suntem în stare s-o înţelegem, îi atribuim felul nostru de a judeca. Dar, încă o dată, dacă omul nu poate s-o pătrundă, este

inadmisibil, o repet, ca el să fie făcut vinovat pentru ceea ce nu-i este dat să înţeleagă. Iar dacă este aşa, cum pot să fiu judecat pentru că n-am înţeles adevărata voinţă şi legile providenţei? Dar, mai bine, să nu mai vorbim de religie.

De altfel, cred că-i destul. Când voi fi ajuns la rândurile acestea, cu siguranţă soarele va fi răsărit şi, răsuna-va-n cer", iar o forţă nemăsurată, de necuprins, se va fi revărsat peste tot pământul. Fie! Voi muri cu ochii ţintă spre acest izvor al forţei şi al vieţii fără să mai jinduiesc la binefacerile ei. Dar dacă ar fi depins de mine de a nu mă fi născut, cu siguranţă că n-aş fi acceptat existenţa în condiţii atât de umilitoare. Dar, cel puţin, e în puterea mea să-mi curm firul vieţii, cu toate că zilele-mi sunt de fapt numărate. Nu-i cine ştie ce putere grozavă, după cum nu-i grozavă nici răzvrătirea mea.

Şi acum, o ultimă lămurire: dacă mor, nu-i din pricină că n-aş fi avut puterea să suport aceste trei săptămâni; o, aş fi putut găsi în mine atâta forţă şi, dacă aş vrea, mi-aş afla suficientă consolare în faptul că sunt pe deplin conştient de nedreptatea care mi s-a făcut; dar nu sunt ca poetul acela francez şi nu vreau să mă consolez în felul acesta. În sfârşit, e şi un element de ispită la mijloc: limitându-mi timpul pe care-l mai am de trăit la trei săptămâni, natura mi-a îngrădit într-atât activitatea, încât se pare că sinuciderea ar fi singurul lucru pe care aş mai putea să-l întreprind cu şanse sigure de a-l duce până la capăt din propria mea voinţă. De, poate că tocmai asta mă ispiteşte: să profit de această ultimă posibilitate de acţiune. Protestul poate uneori să însemne foarte mult...

Confesiunea se terminase; Ippolit se opri în sfârşit...

În unele cazuri de încordare extremă la un om nervos, irascibil şi scos din fire intervine acel grad maxim de sinceritate cinică clipa când el nu mai ţine seama de nimic şi e gata să provoace orice scandal, ba s-ar părea că e chiar dornic de aşa ceva; se năpusteşte asupra oricui, având în minte gândul confuz, dar hotărât, de a se arunca în minutul următor din vârful unei clopotniţe şi de a pune

astfel capăt tututor nedumeririlor şi încurcăturilor ce s-ar putea ivi cu acest prilej. O epuizare rapidă a puterilor fizice este de obicei semnul premergător al acestei stări. Încordarea extraordinară, aproape nefirească, ce-l susţinuse până atunci pe Ippolit ajunsese, se pare, la acest ultim grad de intensitate. Prin firea lui, acest băiat de optsprezece ani, ros de boală, părea firav ca frunza tremurătoare ce se desprinde din copac; dar, de îndată ce-şi aruncă privirea asupra musafirilor – pentru prima oară în cursul unei ore întregi -dispreţul cel mai arogant, cel mai jignitor se citi în privirea şi în zâmbetul lui. Se grăbea să-şi provoace adversarii. Aceştia n-au întârziat să-şi părăsească scaunele zgomotoşi şi plini de indignare. Oboseala, vinul băut, încordarea nervilor făceau să fie şi mai mare haosul şi, dacă se poate spune aşa, mocirla impresiilor.

Deodată, Ippolit sări de la locul său, de parcă l-ar fi smucit cineva.

— A răsărit soarele! strigă el, zărind vârful copacilor scăldaţi în lumină şi arătându-i-l prinţului ca pe o minune. A răsărit!

— Ai crezut poate că n-o să răsară? remarcă Ferdâşcenko.

— O să fie şi astăzi o zăpuşeală groaznică, mormăi cu un aer plictisit Ganea, care, cu pălăria în mână, căsca şi se întindea din toate încheieturile; doar că n-o să ţină aşa toată luna!... Mergem ori nu, Ptiţân?

Ippolit ascultă aceste vorbe surprins, aproape uluit; deodată păli îngrozitor şi începu să tremure.

— Vrei cu tot dinadinsul să-ţi arăţi nepăsarea ca să mă jigneşti, spuse el cu ochii ţintă la Ganea. Eşti un nemernic!

— Ei drăcie! Dar asta-i chiar din cale-afară, să te laşi descumpănit până într-atât! zbieră Ferdâşcenko. Ce fenomenală lipsă de caracter.

— Un imbecil şi nimic altceva, conchise Ganea. Ippolit căuta să se stăpânească.

— Domnilor, începu el tremurând şi oprindu-se la fiecare cuvânt, înţeleg că am putut să-mi atrag răzbunarea

dumneavoastră personală şi... îmi pare rău că v-am plictisit cu aiurelile mele (arătă manuscrisul cu mâna), dar, la urma urmei, regret şi mai mult că nu v-am toropit de tot... (Zâmbi prosteşte.) Ce zici, am fost plicticos, Evgheni Pavlâci? i se adresă el deodată lui Radomski. V-am plictisit, nu-i aşa? Spune!

— A fost cam lung, deşi, ce să zic...

— Spune tot! Fii sincer măcar o dată în viaţa dumitale! stărui Ippolit brutal şi tremurând de încordare.

— O, mi-e absolut egal, dacă-i aşa! Fă bine şi mă lasă în pace, răspunse Evgheni Pavlovici, întorcându-i spatele scârbit.

Ptiţân se apropie de Mîşkin.

— Noapte bună, prinţe, spuse el.

— Dar o să se împuşte, nu vedeţi? Uitaţi-vă la dânsul! strigă Vera speriată şi se smuci spre Ippolit, apucându-l de braţ. N-a spus chiar el că la răsăritul soarelui se omoară? Ce mai staţi?

— Nu se împuşcă el, nicio grijă! mormăiră cu răutate mai multe glasuri, între care şi al lui Ganea.

— Domnilor, băgaţi de seamă! răcni Kolea, repezindu-se şi el la Ippolit şi apucându-l de mână. Uitaţi-vă numai la dânsul! Prinţe, prinţe, ce-i asta?

In jurul lui Ippolit se îngrămădiră Vera, Kolea, Keller şi Burdovski; toţi patru se străduiau să-l reţină pe loc.

— Are dreptul, are tot dreptul!... se bâlbâia Burdovski, care părea că-şi pierduse capul şi el.

— Dă-mi voie, prinţe, ce hotărâre ai de gând să iei în cazul de faţă? îi dădea zor Lebedev, cu obrăznicia omului ameţit de băutură.

— Cum? Ce hotărâre?

— Dă-mi voie; eu sunt stăpânul casei... deşi, recunosc... cu tot respectul... Admit că şi dumneata eşti stăpân aici, dar nu vreau ca în casa mea să se-ntâmple aşa ceva... Asta-i.

— N-are să se împuşte; mofturi de mucos zevzec! tună deodată, cu multă siguranţă şi plin de indignare, generalul Ivolghin.

— Bravo, generale! aprobă Ferdâşcenko.

— Ştiu că n-are să se împuşte, preaonorate generale; cu toate astea... ca stăpân al casei...

— Ascultă, domnule Terentiev, spuse deodată Ptiţân care, după ce-şi luase rămas-bun de la prinţ, îi întinse mâna şi lui Ippolit, în manuscris e vorba, mi se pare, că-ţi laşi scheletul Academici? E vorba chiar de scheletul dumitale, de propriul dumitale schelet, vasăzică? Vrei să donezi Academiei, prin testament, ciolanele dumitale?

— Da, osemintele mele.

— Aşa da. E bine să fie totul absolut limpede, ca nu cumva să se-ntâmple vreo greşeală; se spune că a mai fost un asemenea caz.

— De ce îl necăjeşti? interveni supărat prinţul.

— Uite că l-au răzbit şi lacrimile, adăugă Ferdâşcenko.

Dar Ippolit nici gând n-avea să plângă. Făcu o mişcare ca s-o ia din loc, dar cei patru care-l înconjurau îl apucară din nou de braţe. Se auziră râsete.

— Parcă ce altceva urmărea el: ştia că o să săriţi să-l ţineţi de braţe; de-aia v-a şi citit caieţelul lui, zise Rogojin. Rămâi cu bine, prinţe. Am înţepenit de atâta stat pe loc.

— Dacă ai avut într-adevăr de gând să te împuşti, Terentiev, spuse râzând Evgheni Pavlovici, în locul dumitale, după astfel de complimente, nu m-aş omorî, numai ca să le fac în necaz.

— Ei sunt nerăbdători să vadă cum am să-mi zbor creierii! se oţărî Ippolit.

— Şi li-e necaz acum că n-au să vadă.

— Aşadar şi dumneata crezi că n-am să le dau prilejul să vadă?

— N-am de gând să te zădărăsc, dimpotrivă, cred că e foarte posibil să-ţi tragi un glonţ în cap. Numai să nu te pierzi cu firea... rosti tărăgănat şi cu un aer proteguitor Evgheni Pavlovici.

— Abia acum îmi dau seama că am făcut o mare greşeală citindu-le din acest caiet, spuse Ippolit, privindu-l pe Evgheni Pavlovici cu o neaşteptată expresie de încredere, ca şi cum ar fi cerut un sfat unui bun prieten.

— Situaţia e cam ridicolă, dar… crede-mă, nici nu ştiu ce să te sfătuiesc, spuse zâmbind Radomski.

Ippolit se uita ţintă la el cu o privire aspră şi fără a scoate o vorbă. Ai fi zis că în unele momente conştiinţa îl părăsea.

— Ba nu-i chiar aşa, daţi-mi voie, bodogănea Lebedev. La ce trucuri recurge: „Am să mă împuşc, cică, în parc, ca să nu deranjez pe nimeni!" El îşi închipuie că n-are să deranjeze pe nimeni dacă o să coboare scara şi la trei paşi de casă…

— Domnilor… încercă să intervină prinţul.

— Nu, dă-mi voie, preastimate prinţ, îl întrerupse cu arţag Lebedev, întrucât vezi şi dumneata singur că nu-i de glumă, şi cel puţin jumătate dintre musafirii dumitale sunt de aceeaşi părere, fiind convinşi că acum, după cuvintele pe care le-a spus aici, onoarea îl obligă să se împuşte; prin urmare, ca stăpân al casei, declar în faţa martorilor că cer concursul dumitale.

— Dar ce trebuie să facem, Lebedev? Sunt gata să te ajut.

— Iată ce: mai întâi să i se ia numaidecât pistolul şi muniţiile cu care s-a lăudat adineauri. Dacă le predă fără să crâcnească, accept, ţinând seama de starea lui de boală, să rămână peste noapte aici, bineînţeles cu condiţia de a fi pus sub directa mea supraveghere. Mâine însă va trebui să plece numaidecât; iartă-mă, prinţe! În caz că se va opune şi va refuza să-mi predea arma, voi fi silit să-l imobilizez, ţinându-l de un braţ, iar generalul de celălalt, voi pune să fie imediat anunţată poliţia, care, bineînţeles, îşi va face datoria. În calitate de prieten, domnul Fredâşcenko nu va refuza să se ducă la secţie.

Se iscă o zarvă mare. Lebedev fierbea şi se răţoia, depăşind orice măsură; Ferdâşcenko se pregătea să se ducă la poliţie. Ganea se indârjea să susţină că nimeni nu se va împuşca; Evgheni Pavlovici tăcea.

— Prinţe, nu ţi s-a întâmplat niciodată să aluneci de pe vârful unei clopotniţe? i se adresă în şoaptă Ippolit lui Mîşkin.

— N-nu, niciodată... răspunse naiv acesta.

— Îţi închipui cumva că eu nu m-am gândit la o asemenea explozie de ură? urmă Ippolit pe acelaşi ton, privindu-l pe prinţ cu nişte ochi scânteietori, ca şi cum ar fi aşteptat într-adevăr un răspuns de la dânsul. Ajunge! răcni el deodată, adresându-se tuturor celor de faţă. E vina mea... sunt cel mai vinovat dintre toţi! Lebedev, uite cheia (scoase un portofel din buzunar şi luă de acolo o verigă de oţel cu trei-patru cheiţe); uite... asta, penultima... Kolea îţi va arăta... Kolea! Unde-i Kolea? răcni el cu privirea aţintită asupra lui Kolea, fără să-l vadă însă. Da... iată, el are să-ţi arate; mi-a ajutat să-mi împachetez lucrurile. Du-te cu dânsul, Kolea; în odaia prinţului, sub masă... valiza mea... cu cheiţa asta, jos, într-o cutie... pistolul meu şi cornul cu pulbere. Chiar el mi-a făcut valiza adineauri, domnule Lebedev, şi o să-ţi arate; dar cu condiţia ca mâine, înainte de a pleca spre Petersburg, să-mi restitui pistolul. Ai înţeles? Ceea ce fac e pentru prinţ, nu pentru dumneata.

— Aşa da; va fi mult mai bine! zise Lebedev, luând cheia şi, cu un zâmbet veninos pe buze, se repezi în odaia de alături. Kolea se opri, voi să spună ceva, dar Lebedev îl trase după dânsul.

Ippolit se uita la musafirii care râdeau. Prinţul băgă de seamă că bolnavului îi clănţăneau dinţii ca într-un acces de friguri.

— Ce ticăloşi sunt cu toţii! şopti cu înfrigurare Ippolit la urechea lui Mîşkin.

De fiecare dată când îi spunea ceva prinţului, se apleca spre el şi cobora glasul.

— Lasă-i; eşti prea slăbit...

— Îndată, îndată... am să plec.

Apoi, cu o mişcare bruscă, îl îmbrăţişa pe prinţ.

— Mă crezi poate nebun? îl întrebă, uitându-se ţintă la el cu un râs ciudat.

— Nu, dar dumneata...

— Îndată, îndată, taci; nu mai spune nimic; o clipă... vreau să mă uit în ochii dumitale... Stai aşa, am să te privesc. Vreau să-mi iau rămas-bun de la un Om.

Stătu nemişcat şi-l privi pe prinţ în tăcere, timp de vreo zece secunde; era alb ca varul, cu fruntea îmbrobonată de sudoare şi agăţându-se în chip ciudat de Mîşkin, ca şi cum i-ar fi fost frică să se desprindă de el.

— Ippolit, Ippolit, ce ai?... strigă prinţul.

— Îndată... destul... mă duc să mă culc. Vreau numai să beau un pahar în sănătatea soarelui... Vreau, vreau neapărat, lăsaţi-mă!

Apucă repede o cupă de pe masă, se smulse din nou şi într-o clipă ajunse la capătul terasei. Prinţul dădu să fugă după el, dar întâmplarea făcu parcă înadins ca în acelaşi moment Evgheni Pavlovici să-i întindă mâna ca să-şi ia rămas-bun de la dânsul. Nu trecu nicio secundă şi, deodată, un strigăt de spaimă izbucni din toate piepturile. Urmă apoi un moment de zăpăceală nemaipomenită.

Iată ce se întâmplase:

Ajungând la capătul terasei, Ippolit se oprise în faţa scării ce ducea în parc, şi în timp ce ţinea cupa de şampanie în mâna stângă, îşi vârî mâna dreaptă în buzunarul paltonului. Din cele afirmate mai pe urmă de Keller, reieşea că Ippolit ţinuse mâna în buzunar încă în timpul conversaţiei lui cu prinţul, pe care-l apucase de umăr cu mâna stângă; mâna aceasta, vârâtă în buzunar, susţinea Keller, îi trezi o primă bănuială. În orice caz, un fel de presimţire îl făcu să alerge după Ippolit. Dar şi el ajunsese prea târziu. Văzu numai lucind ceva în mâna lui Ippolit şi cum acesta, într-o fracţiune de secundă, îşi duse la tâmplă un pistol mic de buzunar. Keller se repezi să-l apuce de braţ, dar în aceeaşi clipă Ippolit apăsă pe trăgaci. Cocoşul căzu cu un ţăcănit scurt, sec, dar nu răsună nicio împuşcătură. În momentul când Keller, voind să-l imobilizeze, îl cuprinse pe Ippolit în braţe, acesta se lăsă să cadă moale în braţele lui, ca un om ce-şi pierde cunoştinţa, închipuindu-şi probabil că a fost lovit mortal. În clipa următoare, pistolul se afla în mâna lui Keller. Toată lumea se năpusti într-acolo. Ippolit fu aşezat pe un scaun, adus în grabă de cineva; toţi se îmbulzeau în jurul lui, toţi vociferau, toţi puneau întrebări. Auziseră cu toţii ţăcănitul

sec al cocoşului şi totuşi omul era viu şi nevătămat, fără nicio zgârietură măcar. Ippolit şedea pe scaun neînţelegând ce se petrece cu el şi plimbându-şi doar pe chipurile celor prezenţi privirea rătăcită. În această clipă tocmai sosiră în fugă şi Lebedev cu Kolea.

— Rateu? întrebau unii.

— Poate că nici n-a fost încărcat? îşi dădeau cu părerea alţii.

— E încărcat! anunţă Keller după ce controla pistolul, dar...

— Şi cum se face că n-a luat foc?

— N-avea capsă, lămuri Keller.

Ar fi greu de povestit scena penibilă ce a urmat. Spaima, care cuprinsese în primul moment pe toată lumea, cedă brusc locul unei ilarităţi generale; ba unii râdeau chiar în hohote, găsind în asta o satisfacţie răutăcioasă. Plângând cu sughiţuri, frângându-şi mâinile, Ippolit se arunca ba spre unul, ba spre altul, ca într-o criză de nervi; se duse chiar şi la Ferdâşcenko şi, apucându-l cu amândouă mâinile, se jură că uitase, uitase cu totul să pună capsa, că a fost „o scăpare din vedere" din partea lui şi nicidecum ceva „intenţionat", că „toate capsele erau aici, la el, în buzunarul vestei, zece bucăţi" (le arătă la toată lumea); că n-a pus mai dinainte capsa, pentru că se temea ca nu cumva să se descarce în buzunar; se gândea însă s-o aşeze la vreme şi, uite, a uitat. Îi implora pe toţi: pe prinţ, pe Evgheni Pavlovici, pe Keller, să i se dea pistolul înapoi, ca să dovedească îndată tuturor că „onoarea, onoarea lui e în joc"... că de-acum rămâne „dezonorat pentru totdeauna!..."

La urmă se prăbuşi, pierzându-şi cunoştinţa cu adevărat.

L-au dus în cabinetul prinţului, iar Lebedev, dezmeticit, de parcă i s-ar fi luat cu mâna efectul alcoolului, trimise îndată după un medic, rămânând împreună cu fiica şi băiatul lui, cu Burdovski şi cu generalul Ivolghin să vegheze la căpătâiul bolnavului. După ce Ippolit fu scos de pe terasă în nesimţire, Keller, cuprins de elan cavaleresc, se postă în mijlocul camerei, anunţând cu glas răspicat:

— Domnilor, dacă cineva îşi va permite să susţină în

gura mare că a fost ceva premeditat, lăsând să se înţeleagă că acest tânăr nefericit a jucat o comedie, uitând înadins să pună capsa – să ştiţi că acela va avea de-a face cu mine.

Dar nu-i răspunse nimeni. În cele din urmă, toată lumea se grăbi să plece. Ptiţân, Ganea şi Rogojin porniră împreună.

Prinţul rămase mirat văzând că Evgheni Pavlovici se pregătea să plece şi el, renunţând la explicaţia proiectată.

— Parcă voiai să-mi spui ceva după plecarea celorlalţi? îl întrebă Mîşkin.

— Aşa este, răspunse Evgheni Pavlovici, luând loc pe un scaun şi aşezându-l pe prinţ lângă dânsul, dar acum m-am hotărât să las această convorbire pe altă dată. Îţi mărturisesc că sunt puţin cam buimăcit, ca şi dumneata de altfel. Mi-am pierdut şirul ideilor; şi apoi ceea ce vreau să-ţi spun este cât se poate de important şi pentru mine, şi pentru dumneata. Vezi, prinţe, cel puţin o dată în viaţă vreau să fac un lucru cu totul cinstit, adică fără vreun gând ascuns; cred însă că acum n-aş fi în stare de aşa ceva; şi cred că, poate, nici dumneata nu mai eşti deloc dispus… aşa încât… e mai bine să amânăm discuţia noastră. Între timp, poate că lucrurile se vor mai limpezi; să lăsăm să treacă vreo trei zile, cât am de gând să rămân la Petersburg, şi totul va deveni mai clar şi pentru mine, şi pentru dumneata.

Cu aceste cuvinte, se ridică din nou de pe scaun, încât era de neînţeles pentru ce se mai aşezase adineauri. Prinţul mai avu de asemenea impresia că Evgheni Pavlovici e nemulţumit, ba chiar supărat, că se uită la el cu duşmănie şi că privirea lui nu mai semăna defel cu aceea de adineauri.

— Acum te duci probabil la bolnav?

— Da… mă cam îngrijorează, îngăimă prinţul.

— Fii pe pace; va trăi cu siguranţă încă vreo şase săptămâni şi, cine ştie, poate chiar o să se refacă aici. Dar cred că e mult mai bine să-i faci vânt cât mai repede, chiar mâine, dacă poţi.

— Mă gândesc, nu cumva prin tăcerea mea l-am împins şi eu la asta... o fi crezut, te pomeneşti, că şi eu m-am îndoit dacă e capabil sau nu să-şi pună capăt zilelor? Ce crezi, Evgheni Pavlâci?

— Exclus. Şi aşa eşti prea bun că te necăjeşti pentru atâta lucru. Nu-ţi mai face sânge rău. Am auzit, într-adevăr, vorbindu-se de astfel de cazuri, dar mărturisesc că n-am văzut niciodată un om să-şi tragă un glonţ în cap numai spre a fi lăudat sau de supărare că nu a fost lăudat pentru intenţia sa năstruşnică. Mai ales, n-aş fi crezut că se poate da dovadă de atâta slăbiciune! În orice caz, ai face bine să-l dai chiar mâine afară.

— Crezi că ar fi în stare să se mai împuşte o dată?

— Nicio teamă, acum n-o să mai încerce în niciun caz. Sfatul meu e totuşi să te fereşti de toţi Lacener-ii ăştia autohtoni! Am mai *spus-o* şi ţi-o repet: crima este un refugiu prea frecvent pentru toate nulităţile astea lacome şi nerăbdătoare.

— Eşti dispus să vezi în el un fel de Lacener?

— Fondul e acelaşi, chiar dacă interpretul e de alt soi. Şi să vezi dacă acest domn nu-i în stare să extermine şi zece oameni chiar în „glumă", după cum s-a exprimat adineauri. Aceste vorbe din spovedania lui n-au să mă lase să dorm.

— Nu ţi se pare că exagerezi?

— Mă uimeşti, prinţe. Cum, vrei să spui că nu-l crezi în stare să omoare chiar şi *acum* zece oameni?

— Nu ştiu ce să-ţi răspund. Toate acestea mi se par foarte ciudate, dar...

— În sfârşit, cum *crezi,* încheie Evgheni Pavlâci enervat. Eşti un om plin de curaj, ştiu. Vezi numai să nu nimereşti cumva şi dumneata printre cei zece!

— Mai probabil e că nu va ucide pe nimeni, spuse prinţul, uitându-se îngândurat la Evgheni Pavlovici. Acesta râse răutăcios.

— La revedere, e vremea să plec. Dar ai băgat de seamă că a lăsat cu limbă de moarte o copie după „Spovedanie" Aglaiei lvanovna?

— Da, am băgat de seamă şi... nu-mi iese din minte.

— Asta-i. Şi dacă mai pui la socoteală şi, gluma" cu cei „zece oameni", face să te gândeşti, râse din nou cu tâlc Evgheni Pavlovici, apoi părăsi terasa.

Un ceas mai târziu, trecuse de ora trei după miezul nopţii – prinţul coborî în parc. Încercase mai întâi să se culce, să doarmă, dar i-a fost cu neputinţă din pricina palpitaţiilor. În casă, lucrurile intraseră oarecum pe făgaşul lor normal şi toată lumea se liniştise; bolnavul dormea, iar medicul, chemat în grabă, n-a găsit nimic grav în leşinul lui; Lebedev, Kolea, Burdovski s-au culcat în odaia bolnavului, ca să poată sta de veghe cu schimbul. Nu erau prin urmare motive de prea mare îngrijorare. Neliniştea prinţului însă, departe de a se potoli, creştea cu fiecare clipă. Rătăcind pe aleile parcului şi aruncând priviri absente în juru-i, se opri deodată mirat când se pomeni în faţa pavilionului de muzică, *cu* rândurile de scaune goale şi pupitrele fanfarei. Fără să ştie de ce, locul i se păru oribil. Făcu cale întoarsă şi se depărta în grabă, apucând pe drumul pe care mersese cu o zi înainte, împreună cu familia Epancin. Ajungând la banca verde, unde i se dăduse întâlnirea, se aşeză şi, cu totul neaşteptat, izbucni într-un hohot de râs zgomotos, dar tot atât de brusc se stăpâni, înciudat împotriva lui însuşi. Îl copleşea o tristeţe fără margini; ar fi vrut să plece undeva, departe... dar nu ştia unde. Deasupra lui, pe o creangă de copac cânta o păsărică; o căută cu ochii printre frunze. Deodată, o păsărică zbură şi în aceeaşi clipă el îşi aduse aminte de „musculiţa... scăldată într-o rază de soare" despre care Ippolit scrisese că „până şi ea îşi are locul ei la ospăţ, participă la corul comun al firii, în timp ce el nu e decât un avorton al naturii..." Vorbele acestea, care îl izbiseră încă de-atunci, îi veniră subit în minte. O amintire de mult uitată începu să reînvie şi dintr-o dată se limpezi, luând contururi precise.

Era în Elveţia, în cel dintâi an sau, mai bine zis, în cele dintâi luni ale tratamentului său. Fusese pe atunci aproape iresponsabil, un idiot, vorbea anevoie şi uneori nici nu înţelegea ce anume voiau de la el cei din jur. Într-o zi, pe o

vreme minunată, se dusese să se plimbe prin munţi; umblase mult, cu inima strânsă de un gând chinuitor, nedesluşit şi care refuza să se contureze. În faţa lui, cerul strălucea; un lac îi sclipea la picioare, iar în juru-i orizontul, scăldat in soare, se întindea la nesfârşit. Multă vreme a stat să admire această privelişte, sfâşiat de durere. Îşi aminteşte cum, plângând, îşi întindea braţele spre azurul infinit. Îşi dădea seama cu amărăciune că era cu desăvârşire străin de toate astea, ca şi *cum* nici n-ar fi existat pentru dânsul. Ce înseamnă oare acest festin, acest ospăţ, această măreaţă sărbătoare din fiecare clipă ce-l atrage mereu, de mult, încă din copilărie, şi la care nu poate lua parte niciodată? În fiecare dimineaţă răsare acelaşi soare strălucitor, în fiecare dimineaţă curcubeul se răsfaţă peste cascadă, şi-n fiecare seară se colorează cu purpură aceste vârfuri ninse care se zăresc colo sus, chiar la orizont; „musculiţa care bâzâie în jurul lui, scăldată într-o rază de soare, îşi are locul ei la acest ospăţ, participă la corul comun al firii, se bucură de el şi e fericită"; un firicel de iarbă, cât de mic, creşte şi e fericit! Fiecare fiinţă îşi are drumul ei, îl cunoaşte, soseşte şi pleacă cântând; numai el singur nu ştie nimic, nu înţelege nimic, nici pe oameni, nici limba lor, e străin de toate – un avorton al naturii. O, desigur! Pe atunci, el nu putea să rostească aceste vorbe şi nici să-şi exprime gândul; suferinţa rămânea în el mută; dar acum i se părea că toate acestea le spusese şi atunci, pronunţase exact aceste cuvinte, şi că fraza cu „musculiţa" Ippolit a luat-o chiar de la el, din cuvintele şi lacrimile lui de atunci. Era atât de convins, încât, fără voie, îi bătu inima la gândul acesta...

Aţipi pe bancă, dar nici în somn nu-şi găsi liniştea. Cu o clipă înainte de a adormi, îşi aminti de afirmaţia că Ippolit are să omoare zece oameni şi această presupunere absurdă îl făcu să zâmbească. În jurul lui era o linişte de vrajă, senină şi neclintită, prin care răzbătea doar foşnetul molcom al frunzelor, mărind parcă şi mai mult senzaţia de singurătate. În somnul lui zbuciumat i se arătau tot felul de vise tulburătoare, făcându-l să se înfioare în fiece clipă. La

urmă i se năzări în vis că o femeie veni lângă dânsul; o cunoştea, o cunoştea chinuitor de bine; ar fi putut să-i spună numele oricând, s-o deosebească dintr-o mulţime imensă, dar, lucru ciudat, acum părea că are o înfăţişare cu totul alta decât aceea pe care i-o cunoscuse până atunci, şi simţea o chinuitoare dorinţă de a nu recunoaşte în ea pe acea femeie. După expresia de spaimă şi de căinţă ce i se citea pe faţă, s-ar fi spus că-i o mare vinovată şi că atunci chiar săvârşise o crimă îngrozitoare. O lacrimă tremura pe faţa ei palidă; îl chemă cu un gest al mâinii şi-şi duse degetul la buze, făcându-i parcă semn s-o urmeze în taină. Inima-i încetă să mai bată; pentru nimic în lume n-ar fi voit s-o creadă vinovată; dar îşi dădea seama că în momentul acela se va-ntâmpla ceva groaznic, un lucru ce-l va apăsa de acum înainte toată viaţa. Părea că ea ar fi voit să-i arate ceva în parc, nu departe de acolo. El se ridică de pe bancă vrând s-o urmeze si deodată un râs zglobiu şi cristalin răsună alături, simţi o mână în mâna lui; apucă înfrigurat această mână, o strânse cu putere şi în aceeaşi clipă se trezi. În faţa lui, în picioare, râzând cu poftă, stătea Aglaia.

VIII

Ea râdea, dar pe faţă i se citea indignarea.

— Uite-l cum doarme! Dormeai, nu-i aşa? exclamă cu un aer mirat şi plin de dispreţ Aglaia.

— A, dumneata eşti! bâigui prinţul, care, deşi nu-şi revenise încă bine în fire, o recunoscu cu surprindere. A, da! Întâlnirea… aţipisem.

— Te-am văzut.

— Nimeni nu m-a deşteptat în afară de dumneata? N-a mai fost nimeni pe aici înaintea dumitale? Îmi închipuiam că era… o altă femeie.

— Altă femeie?

În sfârşit, prinţul se dezmetici.

— A fost numai un vis, zise el pe gânduri; e ciudat să am un asemenea vis tocmai acum, în astfel de clipe. Ia loc…

O luă de mână şi o aşeză pe bancă; se aşeză şi el lângă dânsa şi rămase pe gânduri. Fără a începe conversaţia, Aglaia se mulţumi să-l privească atent. Din când în când şi Mîşkin îi arunca câte o privire cu totul absentă, ca şi cum nici n-ar fi văzut-o. De ciudă, Aglaia se îmbujora toată.

— A, da, se reculese prinţul, Ippolit s-a împuşcat.

— Când? La dumneata? îl întrebă ea fără a se arăta prea surprinsa. Aseară era încă în viaţă, îmi pare. Şi cum ai putut să adormi după asta? strigă ea, însufleţindu-se deodată.

— Dar n-a murit. Pistolul n-a luat foc.

La insistenţele Aglaiei, prinţul a trebuit să-i povestească numaidecât, ba chiar foarte amănunţit, tot ce se întâmplase în noaptea aceea. Îl zorea mereu să spună mai departe, dar tot ea îl întrerupea de fiecare dată cu noi întrebări, care, de fapt, nu aveau nicio legătură cu întâmplarea propriu-zisă. Între altele, ea ascultă cu mult interes relatarea celor spuse de Evgheni Pavlovici, ba chiar ceru pe alocuri să-i repete întocmai cuvintele.

— Bine, ajunge! Trebuie să mă grăbesc, spuse ea când prinţul isprăvi. Nu ne mai rămâne decât o oră de stat împreună, căci, la opt, trebuie neapărat să fiu acasă, să nu bănuiască nimeni că am fost aici; am venit cu un anume scop; am o mulţime de lucruri să-ţi spun. Nenorocirea e că acum m-ai făcut să-mi pierd şirul. Cât despre Ippolit, cred că pistolul nici nu trebuia să ia foc, asta-i seamănă. Dar eşti absolut sigur că voia într-adevăr să se împuşte şi că n-a fost decât o poză, o mistificare?

— O, nu, sunt convins că nu.

— Da, e mai plauzibil. Şi zici că-şi exprimase dorinţa în scris să-mi transmiţi „Spovedania" lui? Atunci, de ce nu mi-ai adus-o?

— Dar n-a murit. Trebuie să-l mai întreb.

— Nu-i nevoie să-l mai întrebi. Mi-o aduci numaidecât. Cu siguranţă că asta o să-i facă mare plăcere, pentru că bănuiesc că tocmai de asta s-a gândit să-şi tragă un glonţ în cap ca, după aceea, să-i citesc eu spovedania. Să nu râzi de vorbele mele, Lev Nikolaici, căci e foarte probabil să fie aşa cum spun.

— Nu râd, pentru că şi eu sunt aproape sigur că în bună parte este aşa cum ai spus dumneata.

— Eşti sigur? Oare şi dumneata crezi la fel? Sări teribil de surprinsă Aglaia.

Întrebările ei se succedau cu repeziciune; vorbea pripit şi uneori părea că se încurcă, ba adesea nici nu-şi termina vorba; în fiecare clipă se arăta preocupată ca nu cumva să fie greşit înţeleasă; într-un cuvânt era pradă unei frământări neobişnuite şi, cu toate că-şi dădea curaj, afişând un aer aproape sfidător, sufletul îi era cuprins de o teamă nelămurită.

Purta o rochie simplă, de toate zilele, care o prindea de minune. Aşezată pe marginea băncii, tresărea mereu, îmbujorându-se tot mai mult. O uimea grozav faptul că Mîşkin confirmase presupunerea ei, socotind că Ippolit a vrut să se sinucidă pentru ca ea să-i citească „Spovedania".

— Fără îndoială, explică Mîşkin, el ar fi dorit ca în afară de dumneata să-i aducem laude şi noi, ceilalţi.

— Cum adică să-i aduceţi laude?

— Adică... cum să-ţi spun? E foarte greu de explicat. El ar fi vrut şi se aştepta pesemne ca noi toţi să venim în jurul lui, să-i spunem cât de stimat şi iubit este, să ne rugăm de el să nu se omoare. E foarte posibil să se fi gândit mai cu seamă la dumneata, mai mult ca la oricine altul, pentru că într-un asemenea moment ţi-a pomenit numele, deşi nu-i exclus ca nici măcar să nu-şi fi dat seama că tocmai la dumneata se gândeşte.

— Ei, uite, asta chiar nu înţeleg deloc cum vine; se gândea la mine fără să-şi fi dat seama că se gândeşte la mine? Şi totuşi, îmi pare că înţeleg! Ştii că şi eu, când aveam treisprezece ani, mi-am pus în gând, de vreo zece ori, să mă otrăvesc, lăsând o scrisoare prin care să le arăt părinţilor motivul hotărârii mele? Mă gândeam şi la efectul pe care-l voi produce; mă vedeam culcată în sicriu, iar pe toţi ceilalţi plângând în jurul meu şi căindu-se că au fost aşa de cruzi cu mine... De ce tot zâmbeşti? se întrerupse ea deodată, încruntând sprâncenele. Vrei să spui că dumneata nu te gândeşti la tot soiul de lucruri din astea când te laşi furat de visuri în clipele dumitale de singurătate? Poate chiar te imaginezi feldmareşal sau, cine ştie, că l-ai învins pe Napoleon!

— Ei bine, pe cuvântul meu de onoare, tocmai la asta mă gândesc, mai ales înainte de a adormi, răspunse prinţul râzând, numai ca întotdeauna, nu ştiu de ce, mă războiesc cu austriecii, nu cu Napoleon.

— N-am niciun chef să glumesc cu dumneata, Lev Nikolaici. Cu Ippolit am să caut să stau de vorbă personal şi te rog să-l înştiinţezi de asta. Dar găsesc că e foarte urât din partea dumitale să judeci sufletul unui om cu atâta brutalitate, cum îl judeci pe Ippolit. Îţi lipseşte gingăşia necesară în astfel de momente; în dumneata vorbeşte numai adevărul crud – prin urmare eşti nedrept. Prinţul rămase pe gânduri.

— Mi se pare că dumneata eşti nedreaptă cu mine; nu-i fac nicio vină că a putut să aibă asemenea gânduri, pentru că toţi sunt dispuşi să gândească în acelaşi fel; de

altminteri, poate că nici nu s-a gândit deloc, ci era numai o dorinţă a lui nemărturisită… voia să se întâlnească pentru cea din urmă oară cu oamenii, să le câştige stima şi dragostea – porniri atât de frumoase; din păcate, a ieşit pe dos; să fie cauza boala sau şi altceva poate? Şi apoi sunt unii care izbutesc în toate, pe când la alţii totul iese anapoda…

— Te-ai referit desigur la dumneata, când ai făcut observaţia asta? spuse Aglaia.

— Da, m-am gândit la mine, răspunse Mîşkin, fără să bage de seamă câtă răutate era în întrebarea ei.

— Numai că, în locul dumitale, n-aş fi adormit; vasăzică, oriunde ai nimeri – adormi numaidecât; nu-i deloc lăudabil.

— Dar n-am închis ochii toată noaptea, apoi am umblat mult, mult, m-am oprit la pavilion…

— Care pavilion?

— La pavilionul de muzică; de acolo am venit direct aici şi cum stăm pe bancă şi mă gândeam, m-a furat somnul.

— Aşa? În cazul acesta, ai circumstanţe atenuante… Şi ce ai căutat la pavilion?

— Nu ştiu, aşa… fără un gând anume…

— Bine, bine, să lăsăm asta; mă întrerupi mereu şi ce-mi pasă dacă ai trecut pe la pavilion? Ziceai că ai visat o femeie, cine era?

— Era… n-ai de unde să ştii…

— Ba da, înţeleg prea bine. Şi ţii mult… Cum ţi-a apărut în vis, în ce fel? Dar, la urma urmei, nici nu vreau să ştiu, i-o reteză ea deodată cu necaz. Nu mă întrerupe…

Se opri un moment ca să mai răsufle sau, poate, ca să-i treacă năduful.

— Iată motivul pentru care te-am chemat; vreau să-ţi propun să fim prieteni. De ce mă priveşti aşa ţintă? adăugă ea aproape furioasă.

Într-adevăr, Mîşkin se uita la dânsa, în acel moment, cu foarte multă atenţie, observând cum începe din nou să roşească. În asemenea cazuri, cu cât se îmbujora mai tare, cu atât se înfuria mai mult împotriva ei însăşi, lucru care i se citea în scânteierea ochilor; de obicei, un minut după

asta, îşi descărca mânia pe acela cu care vorbea, fie că era vinovat ori nu, şi-i trântea vorbe tari. Ştiindu-se atât de sălbatică şi de sfioasă, Aglaia vorbea în general puţin şi părea mai tăcută decât surorile ei, uneori chiar prea tăcută. Numai când împrejurările o sileau să iasă din rezerva-i obişnuită şi mai cu seamă în asemenea cazuri delicate, începea să vorbească cu aroganţă, vrând parcă să-l înfrunte pe acela căruia i se adresa. De obicei simţea dinainte momentul când începea să roşească, ceea ce o înfuria din cale-afară.

— Sau poate că nu vrei să-mi primeşti propunerea? îl înfruntă ea, privindu-l cu sfidare.

— Ba da, vreau, numai că nu era deloc nevoie... adică, am vrut să spun că n-am crezut că trebuie neapărat făcută o astfel de propunere, se fâstâci prinţul.

— Dar cum ţi-ai închipuit? Altfel, ce rost avea să te chem aici? Ce ai crezut? La urma urmei, poate că mă iei şi dumneata drept o prostuţă, cum mă socot toţi cei de-acasă?

— Nu ştiam că ei te socot o prostuţă; eu... eu nu sunt de aceeaşi părere.

— Nu? Foarte inteligent din partea dumitale. Dar, mai ales, formularea e inteligentă.

— După mine, eşti poate chiar foarte deşteaptă câteodată, urmă prinţul; adineauri ai spus o vorbă plină de înţelepciune. Referindu-te la îndoiala pe care am exprimat-o în privinţa lui Ippolit, ai spus: „în dumneata vorbeşte numai adevărul crud, prin urmare eşti nedrept". Reţin vorba asta şi am să mai meditez la ea.

Aglaia se îmbujora de plăcere. Toate aceste schimbări se produceau în ea cu multă spontaneitate şi repeziciune. Prinţul se însenină şi el şi, uitându-se la dânsa, râse fericit.

— Ascultă aşadar, reluă ea, te aşteptam de mult ca să-ţi istorisesc toate acestea; încă de când mi-ai trimis scrisoarea aceea, şi chiar de mai înainte, te aşteptam... O parte din ce voiam să-ţi spun ai auzit din gura mea ieri; te consider omul cel mai cinstit şi cel mai drept, mai cinstit şi mai drept decât oricare altul, şi dacă se spune că mintea ţi-

e... că din când în când eşti bolnav la minte, e o nedreptate; e părerea mea şi am susţinut-o sus şi tare, luându-mă la ceartă cu ceilalţi, căci chiar dacă eşti cu adevărat bolnav la minte (n-ai să te superi, cred, pentru această afirmaţie, privesc chestiunea pe plan superior), în schimb, inteligenţa principală e mai dezvoltată la dumneata decât la oricare altul, o ai în cel mai mare grad, la care ceilalţi nici n-ar putea să viseze; pentru că, de fapt, există două feluri de inteligenţe, una principală şi una secundară. Nu-i aşa? Spune, n-am dreptate?

— Poate că-i aşa, abia putu să articuleze Mîşkin, a cărui inimă începu să zvâcnească cu atâta putere, de parcă era gata să-i spargă pieptul.

— Ştiam că ai să înţelegi, spuse ea cu gravitate. Prinţul Ş. şi Evgheni Pavlâci nu sunt în stare să priceapă cum vine chestiunea asta cu cele două inteligenţe, şi nici Aleksandra; dar, uite, mama a înţeles.

— Dumneata semeni mult cu Lizaveta Prokofievna.

— Cum asta? Adevărat? se miră Aglaia.

— Crede-mă.

— Îţi mulţumesc, spuse ea după ce rămăsese o clipă pe gânduri; sunt tare fericită că semăn cu *maman.* Vasăzică o preţuieşti mult? mai adăugă ea, fără să-şi dea seama de naivitatea întrebării.

— Mult, mult de tot şi sunt încântat că ai înţeles exact ce am vrut să-ţi spun.

— Şi eu sunt încântată, căci am băgat de seamă că uneori... ceilalţi o cam iau peste picior. Acum ascultă motivul principal pentru care te-am chemat aici; m-am gândit mult şi, la urmă, te-am ales pe dumneata. Nu vreau să-şi mai bată joc de mine cei de acasă; nu mai vreau să fiu luată drept o prostuţă; nu mai vreau să fiu luată în râs. Am priceput dintr-o dată şi l-am refuzat categoric pe Evgheni Pavlâci, pentru că nu vreau să fiu mereu propusă la măritiş. Vreau... vreau, ei da, vreau să fug de-acasă şi te-am ales pe dumneata să mă ajuţi.

— Să fugi de-acasă? întrebă prinţul surprins.

— Da, da, da, să fug de-acasă! strigă ea aprinzându-se

din nou şi cu ochii scăpărând de mânie. Nu mai vreau să fiu silită întruna să roşesc. Nu vreau să roşesc nici în faţa lor, nici înaintea prinţului Ş. şi nici în faţa lui Evgheni Pavlâci, nici înaintea oricui ar fi; iată de ce te-am ales pe dumneata. Vreau să-ţi spun totul, totul, să-ţi vorbesc chiar de lucrurile cele mai intime, dar nici dumneata să nu-mi ascunzi nimic. Vreau să fie măcar un singur om cu care să pot sta de vorbă aşa cum aş sta cu mine însămi. Din senin, toţi au început să-mi spună că te aştept şi că sunt îndrăgostită de dumneata. Asta chiar înainte de a fi sosit dumneata şi încă fără să le fi arătat scrisoarea dumitale; iar acum toată lumea nu vorbeşte decât despre asta. Vreau să fiu curajoasă, să nu-mi fie frică de nimic. Nu vreau să frecventez balurile lor, vreau să fac ceva folositor în viaţă. De mult voiam să plec. Sunt douăzeci de ani de când ei mă ţin zăvorită, iar acum nu se gândesc decât să mă mărite. Încă la paisprezece ani, îmi pusesem în gând să fug, aşa fără minte cum eram atunci. Acum am chibzuit totul bine şi te aşteptam ca să-mi dai lămuriri asupra ţărilor străine. Până azi n-am văzut o catedrală gotică, vreau să mă duc la Roma, vreau să vizitez toate instituţiile ştiinţifice, vreau să urmez cursuri la Paris; tot anul trecut m-am străduit să învăţ şi să citesc fel de fel de cărţi, o sumedenie, am citit toate cărţile oprite. Aleksandra şi Adelaida citesc orice; lor li se dă voie; mic nu-mi este însă îngăduit s-o fac şi sunt supravegheată. Nu vreau să mă cert cu surorile mele, dar de mult le-am declarat mamei şi tatei că vreau să-mi schimb cu totul situaţia socială. M-am hotărât să mă dedic muncii de educaţie şi mi-am pus toată nădejdea în dumneata, pentru că spuneai că iubeşti copiii. De ce nu ne-am ocupa împreună de educarea celor mici, dacă nu chiar acum, cel puţin mai târziu? Amândoi vom duce o activitate folositoare; nu vreau să fiu fiică de general... Spune-mi, eşti într-adevăr un erudit, un om foarte învăţat?

— Vai! Nici pomeneală!

— Păcat, te credeam foarte învăţat... Cum mi-a intrat mie asta în cap? În sfârşit, n-are a face, oricum ai să mă îndrumezi, deoarece te-am ales pe dumneata.

— Dar e absurd, Aglaia Ivanovna.

— Vreau să fug de-acasă, vreau! răspunse ea repede şi din nou ochii ei scânteiară. Dacă nu primeşti, am să mă mărit cu Gavrila Ardalionovici. Nu vreau să fiu considerată acasă drept o femeie stricată şi să mi se găsească Dumnezeu ştie ce păcate.

— Ţi-ai pierdut minţile? strigă prinţul aproape sărind în sus. De ce anume eşti bănuită? Ce ţi se impută şi cine-ţi impută?

— Cei de acasă: mama, surorile, tata, prinţul Ş., chiar şi urâciosul acela de Kolea al dumitale! Chiar dacă n-o spun pe faţă, dar o gândesc. Le-am zis-o la toţi, le-am declarat-o de la obraz şi mamei, şi tatei. Mama a fost bolnavă toată ziua; a doua zi, tata şi Aleksandra mi-au spus că nici nu-mi dau seama de sensul cuvintelor pe care le întrebuinţez. Le-am răspuns îndată că se înşală, că înţeleg totul, sensul tuturor cuvintelor, că nu mai sunt o fetiţă şi că încă de acum doi ani am citit înadins două romane de Paul de Kock, anume ca să aflu tot. *Maman,* când a auzit, era cât pe ce să leşine.

O idee stranie îi veni lui Mîşkin. Se uită atent la Aglaia şi un zâmbet îi flutură pe faţă.

Nu-i venea a crede că înaintea lui era fata cea mândră care odată îi citise cu atâta dispreţ scrisoarea lui Gavrila Ardalionovici. Nu putea să înţeleagă cum sub această frumuseţe severă şi trufaşă se poate ascunde un suflet de copil, care, de fapt, nici *acum* nu era în stare să pătrundă sensul *tuturor cuvintelor.*

— Ai stat totdeauna acasă, Aglaia Ivanovna? o întrebă el. Vreau să spun, adică, n-ai fost la nicio şcoală, dacă n-ai urmat vreun curs la un pension sau institut?

— Nu, niciodată; am fost ţinută acasă ca într-o cuşcă şi din cuşcă am să trec deodată în căsnicie; de ce zâmbeşti mereu? Îmi pare că şi dumneata îţi baţi joc de mine şi că eşti de partea lor, spuse fata, încruntându-şi ameninţător sprâncenele. Nu mă supăra, şi aşa nu prea ştiu ce se petrece cu mine... Pun rămăşag că ai venit aici pe deplin încredinţat că sunt îndrăgostită de dumneata şi că te-am

chemat la o întâlnire de dragoste, sfârşi ea cu glas tăios, iritată la culme.

— Într-adevăr, ieri mă gândeam cu teamă să nu fie aşa cum spui, mărturisi cu candoare prinţul (părea foarte încurcat), dar astăzi sunt încredinţat că dumneata...

— Cum? strigă Aglaia, şi buzişoara de jos începu deodată să-i tremure. Ţi-era teamă ca nu cumva eu... ai îndrăznit să te gândeşti că eu... Doamne! Ţi-ai închipuit poate că, invitându-te aici, am vrut să te atrag într-o cursă, ca să fim surprinşi aici şi să fii astfel silit să mă iei în căsătorie...

— Aglaia Ivanovna! Ar trebui să-ţi fie ruşine să vorbeşti aşa. Cum de a putut să încolţească în inima dumitale neprihănită un gând atât de meschin? Pun rămăşag că nu crezi un cuvânt din cele ce spui... nici măcar nu-ţi dai seama ce spui! Aglaia rămase cu ochii în pământ, speriată parcă de vorbele ei.

— Ba nu, nu mi-e ruşine deloc, murmură ea încet. De unde ştii că inima mea e neprihănită? Cum ai îndrăznit atunci să-mi scrii o scrisoare de dragoste?

— O scrisoare de dragoste? Scrisoarea mea e o scrisoare de dragoste? A fost cum nu se poate mai respectuoasă, a fost un strigăt pornit din adâncul inimii în cel mai greu moment din viaţa mea! Mi-ai răsărit atunci în faţă ca o lumină... n-am...

— Bine, bine, întrerupse Aglaia scurt, dar glasul nu-i mai era cel de adineauri; dimpotrivă, părea domolit cu totul, plin de căinţă şi chiar înspăimântat; mai mult, se plecă spre el, voind parcă să-i atingă umărul pentru a-l convinge să nu mai fie supărat şi totuşi străduindu-se să-i evite privirea. Bine, spuse ea grozav de ruşinată, văd că am întrebuinţat o expresie cât se poate de nepotrivită. Asta pentru... pentru ca să te pun la încercare. Ia-o ca şi cum n-aş fi spus nimic. Iar dacă te-am jignit, iartă-mă. Nu mă privi aşa; te rog întoarce capul! Ai zis că a fost un gând meschin; am făcut-o înadins ca să te necăjesc. Câteodată, mi-e frică mie însămi de ceea ce-mi vine să spun şi totuşi o spun. Mi-ai mărturisit chiar acum că scrisoarea aceea a

fost scrisă în momentul cel mai greu din viaţa dumitale. Ştiu la ce moment de gândeşti. Ultimele cuvinte, Aglaia Ivanovna le rosti în şoaptă, cu ochii tot în pământ.

— Ah, dacă ai putea şti totul!

— Ştiu tot! exclamă ea din ce în ce mai tulburată. Ai stat atunci o lună întreagă lângă nesuferita aceea cu care ai fugit…

Spunând asta, Aglaia nu mai roşi ca înainte, ci păli brusc. Apoi, deodată, se ridică în picioare, cu o privire rătăcită, dar îşi reveni numaidecât şi se aşeză din nou; totuşi, multă vreme, buza de jos nu încetă să-i tremure. Urmă un răstimp de tăcere. Această tulburare neaşteptată a fetei îl înmărmuri pe prinţ, care nu izbutea să-i găsească o explicaţie.

— Nu te iubesc deloc! declară ea deodată răspicat.

Mîşkin nu răspunse nimic; o clipă, între ei se aşternu din nou tăcerea.

— Îl iubesc pe Gavrila Ardalionovici… spuse ea repede, dar abia desluşit, aplecându-şi mai mult capul.

— Nu-i adevărat, rosti prinţul aproape în şoaptă.

— Vasăzică eu mint? Ba e adevărat; i-am spus-o alaltăieri, chiar aici, pe banca asta.

Destăinuirea asta îl înspăimântă pe prinţ; o clipă rămase pe gânduri.

— Nu-i adevărat, repetă el hotărât. Ai născocit asta chiar acum.

— N-am ce zice, frumos din partea dumitale. Dar să ştii că el s-a îndreptat; mă iubeşte mai mult decât propria-i viaţă. Şi-a ars mâna sub ochii mei, pentru a-mi dovedi că mă iubeşte mai presus de orice.

— Şi-a ars mâna?

— Da, mâna. N-ai decât să crezi sau să nu crezi, mi-e totuna!

Înainte de a răspunde, prinţul se gândi o clipă. În cuvintele iei nu era nici urmă de glumă, ci mai curând supărare.

— Dacă asta s-a petrecut aici, înseamnă că adusese o lumânare cu el? Altfel, nu văd cum…

— Da... adusese una. Ce-i aşa de necrezut?

— O lumânare întreagă sau numai un capăt de lumânare într-un sfeşnic?

— Ei, da... nu... o jumătate de lumânare... un capăt... o lumânare întreagă. N-are nicio importanţă, lasă-mă!... Adusese şi chibrituri, dacă vrei să ştii. A aprins luminarea şi timp de o jumătate de ceas şi-a ţinut degetul la flacără; ce, nu se poate?

— L-am văzut ieri; n-avea nicio arsură la mină. Aici, Aglaia pufni în râs ca un copil.

— Ştii de ce ţi-am îndrugat minciuna asta? întrebă ea pe urmă cu o naivitate copilăroasă şi cu buzele tremurând de un râs nestăpânit. Pentru că atunci când născoceşti ceva, dacă ştii să strecori cu dibăcie şi un amănunt neobişnuit, cu totul excentric, ceva ce se întâmplă foarte rar sau chiar niciodată, minciuna pare mult mai verosimilă. Am observat asta. Mie însă nu mi-a reuşit, pentru că n-am ştiut să ticluiesc...

Deodată se încruntă iar, stăpânindu-şi parcă efuziunea.

— Dacă mai deunăzi ţi-am recitat *Cavalerul sărman,* urmă ca, uitându-se la prinţ cu seriozitate şi cu oarecare tristeţe în ochi, am făcut-o nu numai ca să-ţi aduc laude dintr-un anumit punct de vedere, dar am vrut totodată să înfierez purtarea dumitale şi să-ţi arăt că ştiam totul...

— Eşti foarte nedreaptă cu mine... şi cu nenorocita despre care te-ai exprimat adineauri cu atâta cruzime, Aglaia.

— Pentru că ştiu totul, de aceea m-am exprimat aşa! Ştiu că acum şase luni i-ai cerut mâna în faţa tuturor. Nu mă întrerupe, vezi doar că vorbesc fără ocoluri şi fără comentarii. Pe urmă, ea a plecat cu Rogojin; apoi ai stat cu dânsa undeva, într-un sat sau într-un oraş, unde ea te-a părăsit, ca să fugă la nu ştiu cine. (Spunând asta, Aglaia se înroşi toată.) Apoi, s-a întors din nou la Rogojin, care-o iubeşte ca... un smintit. În cele din urmă, dumneata, alt deştept, cum ai auzit că s-a întors la Petersburg, te-ai şi grăbit să alergi încoace. Aseară ai sărit s-o aperi, iar acum, chiar adineauri, ai visat-o.. Vezi că ştiu totul; că doar

pentru dânsa, pentru dânsa ai venit aici, nu-i aşa?

— Da, pentru dânsa, răspunse Mîşkin, cu glas scăzut; apoi îşi lăsă capul în jos, trist şi îngândurat, fără să bănuiască măcar cu ce privire scăpărătoare îl fulgeră Aglaia. Am venit ca să aflu... nu cred în fericirea ei alături de Rogojin, cu toate că... într-un cuvânt, nu ştiu ce-aş putea face ca să-i fiu de folos, cum aş putea s-o ajut... Totuşi, am venit.

Tresări, ridicându-şi ochii spre Aglaia. Ea îl asculta cu o expresie de ură întipărită pe faţă.

— Dacă ai venit fără să ştii pentru ce, înseamnă că o iubeşti mult, spuse ea în cele din urmă.

— Nu, n-o iubesc. O, dacă ai şti cu câtă groază îmi aduc aminte de timpul pe care l-am petrecut în preajma ei!

Un fior rece îi scutură trupul la aceste cuvinte.

— Spune-mi totul! porunci Aglaia.

— Nu-i nimic ce nu s-ar cădea să asculţi. De ce am ţinut numaidecât să-ţi povestesc toate acestea şi să ţi le spun numai dumitale – nu ştiu; poate că pe dumneata te iubeam într-adevăr mult. Femeia aceasta nenorocită este adânc convinsă că e fiinţa cea mai decăzută, cea mai vicioasă din lume. O, să n-o condamni, nu te grăbi să arunci cu piatra în ea. E prea chinuită de propria-i conştiinţă, conştiinţa dezonoarei sale nemeritate! Şi care este vinovăţia ei, Dumnezeule! O, ea strigă mereu, cuprinsă de deznădejde, că n-are nicio vină, că e victima unor oameni fără suflet, victima unui desfrânat şi ticălos; dar orice ţi-ar spune, să ştii că altfel gândeşte şi că, dimpotrivă, în sinea ei, se crede vinovată în toate. Când am încercat să-i risipesc această întunecime din suflet, chinurile ei luau de fiecare dată proporţii atât de înspăimântătoare, încât inima mea va rămâne mereu însângerată câtă vreme îmi voi aduce aminte de aceste momente cumplite. Ştii pentru ce a plecat de la mine? Numai pentru a-mi dovedi că e o ticăloasă. Şi ceea ce-i mai înspăimântător, poate că ea însăşi nu-şi dădea seama că o face numai ca să-mi dovedească acest lucru şi că m-a părăsit de fapt dintr-o dorinţă ascunsă de a săvârşi o faptă ruşinoasă, pentru a se

învinovăţi apoi: „Uite, ai săvârşit o nouă mârşăvie, deci eşti o lepădătură!" Ah, poate că n-ai să înţelegi toate acestea, Aglaia? Ştii că în conştiinţa dezonoarei care o chinuieşte neîncetat ea găseşte poate o anumită satisfacţie, groaznică şi nefirească, asemeni unui fel de răzbunare împotriva cuiva. Uneori izbuteam s-o împac cu ea însăşi, s-o fac să se însenineze şi să vadă lucrurile într-o altă lumină, dar îndată după aceea se tulbura din nou şi în revolta ei ajungea până acolo încât mă învinuia chiar şi pe mine, plină de amărăciune, că m-aş considera superior ei (când nici prin gând nu mi-ar fi trecut aşa ceva), pentru ca la urmă, când am cerut-o în căsătorie, să-mi declare că nu cerşeşte mila şi nici ajutorul nimănui, şi că nu are nevoie ca „cineva s-o ridice până la el". Ai văzut-o ieri; crezi oare că va fi fericită în mijlocul acelor oameni, că este o societate potrivită pentru ea? Nici nu ştii cât e de înzestrată şi cât de adânc înţelege totul! Uneori mă uimea!

— Şi acolo îi ţineai asemenea... predici?

— O, nu! Continuă prinţul îngândurat, fără să observe tonul răutăcios cu care-i pusese această întrebare. Eu tăceam aproape tot timpul. Adesea simţeam dorinţa de a spune ceva, dar, crede-mă, nu găseam ce să-i spun. Ştii, în unele împrejurări, e mai bine să nu spui nimic. O, da, am iubit-o, am iubit-o mult... dar la urmă... până la urmă, ea a ghicit totul.

— Ce anume a ghicit?

— Că aveam pentru ea numai un sentiment de milă şi că... n-o mai iubeam.

— De unde ştii, poate că ea s-a îndrăgostit cu adevărat de... moşierul acela cu care fugise?

— Nu. O cunosc bine. Şi-a bătut numai joc de el.

— Şi de dumneata nu şi-a bătut joc niciodată?

— N-nu. Uneori mă lua în râs, dar numai în clipele de furie; o, atunci îmi arunca reproşuri grele, spuse la mânie, pentru ca apoi să sufere chiar ea! Dar... pe urmă... ah... nu mă sili să-mi aduc aminte de toate astea!

Îşi ascunse faţa în palme.

— Ştii că îmi scrie mai în fiecare zi?

— Vasăzică e adevărat! strigă prinţul îngrozit. Am auzit de asta, dar n-am vrut să cred.

— Cine ţi-a spus? întrebă Aglaia alarmată.

— Rogojin mi-a spus-o ieri, dar nu prea am înţeles mare lucru de la el.

— Ieri? Ieri dimineaţă? La ce oră ieri? Înainte de concert sau după?

— După concert. Seara târziu, trecuse de ora unsprezece.

— Dacă-i vorba de Rogojin, atunci… Dar ştii ce-mi spune ea în scrisori?

— Nu m-aş mira de nimic; e o smintită.

— Uite scrisorile (Aglaia scoase din buzunar trei scrisori, fiecare în plic separat, şi i le aruncă prinţului). De o săptămână mă imploră, mă convinge, mă îmbie să mă mărit cu dumneata. Ea… ei da, e deşteaptă, măcar că e smintită, şi ai dreptate când spui că e mai inteligentă decât mine… îmi scrie că mă adoră, că în fiecare zi caută prilejul să mă vadă, chiar şi de departe. Îmi scrie că dumneata mă iubeşti, că ea ştie asta, că a aflat-o de mult şi că acolo i-ai vorbit de mine. Vrea să te vadă fericit şi e convinsă că numai eu aş putea să-ţi dau această fericire… Scrisorile ei sunt aşa de ciudate… aşa de neobişnuite… nu le-am arătat nimănui până acum; te-am aşteptat pe dumneata; poţi să-mi spui ce înseamnă asta? Nu te duce gândul la nimic?

— E curată nebunie; asta dovedeşte că nu-i în toate minţile, bâigui prinţul şi buzele începură să-i tremure.

— Nu cumva te apucă plânsul?

— Nu, Aglaia, nu plâng, răspunse el, privind-o în ochi pe tânăra fată.

— Dar ce trebuie să fac? Sfătuieşte-mă. Nu mai pot accepta să primesc asemenea scrisori!

— O, las-o, te implor s-o laşi în plata Domnului! strigă prinţul. *Ce* să cauţi dumneata în întunecimea asta? Am să fac tot ce pot ca să nu-ţi mai scrie.

— Atunci eşti un om fără suflet! strigă Aglaia. Cum, nu vezi că nu pe mine mă iubeşte, ci pe dumneata, numai pe dumneata! E cu putinţă ca dumneata, care o cunoşti aşa de

bine, să nu fi înţeles totul? Ştii ce înseamnă asta, ce înseamnă aceste scrisori? Gelozie, mai mult decât gelozie! Crezi că-l va lua de bărbat pe Rogojin, cum scrie aici? Se va omorî chiar a doua zi după cununia noastră!

Prinţul se cutremură, simţind cum îi îngheaţă inima. În acelaşi timp, o privi cu mirare; i se păru ciudat să constate că acest copil era de mult o femeie.

— Dumnezeu mi-e martor, Aglaia, că mi-aş da viaţa pentru liniştea şi fericirea ei, dar... nu pot s-o mai iubesc, şi ea ştie asta!

— Atunci jertfeşte-te, e doar în firea dumitale! Doar eşti un generos, un mare binefăcător! Şi nu mi te adresa, te rog, doar pe numele mic. Şi deunăzi mi-ai spus simplu „Aglaia"... Dumneata trebuie, eşti dator s-o readuci la viaţa adevărată, trebuie să pleci împreună cu dânsa, ca să-i aduci alinare, să-i împaci sufletul. Şi-apoi, o mai iubeşti încă.

— Nu pot să mă jertfesc în felul acesta, cu toate că o singură dată am vrut să mă jertfesc şi... poate că aş fi în stare şi acum... Ştiu sigur însă că alături de mine ar merge la pierzanie; iată de ce o las. Trebuia s-o văd diseară, la ora şapte; acum poate n-am să mă mai duc. În orgoliul ei, nu mi-ar ierta niciodată o asemenea dragoste şi ne-am pierde amândoi! Nu-i deloc normal, dar aici totul e anormal. Spui că mă iubeşte, dar ce fel de iubire e asta? Se poate vorbi de iubire după tot ce a trebuit să îndur? Nu, aici e cu totul altceva, şi nu iubire!

— Cât eşti de palid! spuse Aglaia speriată.

— Nu-i nimic; n-am dormit destul; mă simt slăbit, eu... noi am vorbit, într-adevăr, de dumneata atunci, Aglaia...

— Vasăzică, e adevărat, *ai fost în stare, într-adevăr, să-i vorbeşti de mine* şi... şi cum ai putut să mă îndrăgeşti, când nu m-ai văzut decât o singură dată?

— Nu ştiu cum. În bezna în care mă aflam atunci, visam... poate mi se năzăreau numai nişte zori noi. N-aş putea să-ţi spun de ce şi cum m-am gândit deodată la dumneata. N-am minţit atunci când ţi-am scris că nu-mi dau seama. A fost un vis care s-a făurit în împrejurări atât

de înspăimântătoare... Pe urmă, mi-am văzut de ocupaţii, m-am apucat de studii şi n-aş mai fi venit aici poate multă vreme, doi-trei ani poate...

— Vasăzică, te-ai întors pentru dânsa?

Şi ceva neobişnuit vibra în glasul Aglaiei.

— Da, pentru dânsa.

Se aşternu o tăcere grea. Fata se ridică.

— Dacă afirmi chiar dumneata, începu ea cu un glas tremurător, dacă însuţi dumneata crezi că această... femeie a dumitale... e nebună, e o smintită, n-am ce-i face şi mai ales o rog să mă scutească de fanteziile ei nesăbuite... Aşadar, te rog, Lev Nikolaici, să iei aceste trei scrisori şi să i le azvârli în obraz din partea mea! Şi dacă, strigă deodată Aglaia, şi dacă îşi mai permite o dată să-mi adreseze un singur rând, spune-i că am să mă plâng tatei şi are s-o închidă într-un ospiciu...

Mîşkin sări în sus şi privi cu spaimă faţa înfuriată a tinerei fete; pe urmă, deodată, un fel de ceaţă i se aşternu înaintea ochilor...

— E cu neputinţă ca dumneata să ai asemenea sentimente... nu-i adevărat! îngăimă el.

— Ba e adevărat! Este absolut adevărat! strigă Aglaia aproape cu disperare...

— Ce-i adevărat? Ce este absolut adevărat? răsună deodată un glas speriat lângă ei.

Înaintea lor apăru Lizaveta Prokofievna.

— E adevărat că mă mărit cu Gavnla Ardalionovici! Că îl iubesc pe Gavrila Ardalionovici şi că mâine fug cu el de acasă! răspunse Aglaia furioasă. Ai auzit? Ţi-ai satisfăcut curiozitatea? Eşti mulţumită acum? Şi o luă la fugă spre casă.

Prinţul voi să se îndepărteze, dar Lizaveta Prokofievna îl opri:

— Nu domnul meu, fă bine şi nu pleca; binevoieşte să vii cu rnine, să stăm puţin de vorbă... O, Doamne, ce chin! Şi aşa n-am închis ochii toată noaptea. Prinţul o urmă.

IX

Intrând în vila ei, Lizaveta Prokofievna se opri în prima cameră. Sleită de puteri, se prăbuşi pe o canapea, fără a se sinchisi de Mîşkin, uitând chiar să-l poftească să şadă. Încăperea în care intraseră era un salon destul de mare, cu şemineu, cu o masă rotundă în mijloc; flori multe pe suporturi împodobeau ferestrele; în fund, o uşă cu geamuri se deschidea spre grădină. Adelaida şi Aleksandra apărură numaidecât şi ele, uitându-se nedumerite şi cu o întrebare mută la prinţ şi la Lizaveta Prokofievna.

În vilegiatură, domnişoarele Epancin se sculau de regulă pe la nouă; numai Aglaia luase obiceiul, de vreo două-trei zile, să se scoale mai devreme; se ducea să se plimbe prin grădină, dar nu chiar de la ora şapte, ci pe la opt sau chiar ceva mai târziu. Lizaveta Prokofievna, pe care tot felul de griji n-au lăsat-o să doarmă toată noaptea, se dădu jos din pat pe la opt ceasuri, anume ca să se ducă s-o întâlnească pe fiica ei în grădină, fiind sigură că e acolo. Dar n-o găsi pe Aglaia nici în grădină şi nici în odaia ei. Mama, cuprinsă de nelinişte, le trezi pe cele două fiice mai mari. Află de la servitoare că Aglaia Ivanovna se dusese în parc înainte de ora şapte. La această nouă extravaganţă a năbădăioasei lor surori, Adelaida şi Aleksandra zâmbiră şi-i atraseră atenţia mamei că, dacă se duce s-o caute pe Aglaia în parc, aceasta ar fi în stare să se supere, şi mai mult ca sigur că acum stă cu o carte în mână pe banca cea verde de care vorbise acum trei zile şi pentru care era cât pe-aci să se certe cu prinţul Ş., fiindcă acesta nu găsea locul chiar aşa de fermecător. Din mai multe motive, Lizaveta Prokofievna a fost foarte speriată când şi-a văzut fata alături de Mîşkin şi când a auzit vorbele ciudate ale Aglaiei; dar, după ce l-a adus pe prinţ în casă, generăleasa se întreba cu teamă dacă nu cumva se pripise în această împrejurare. Adică de ce nu s-ar cuveni ca Aglaia să se întâlnească şi să discute

cu prinţul în parc, admiţind chiar că şi-au dat o întâlnire de mai înainte?

— Să nu care cumva să-ţi închipui, dragă prinţe, zise ea domolindu-se, că te-am adus aici ca să-ţi iau un interogatoriu... După cele petrecute aseară, aş fi preferat poate să nu te mai văd multă vreme, drăguţule...

Se opri o clipă, încurcată.

— Ţineai însă să afli neapărat cum şi pentru ce Aglaia Ivanovna şi cu mine ne-am întâlnit astăzi? sfârşi calm prinţul.

— Ei bine, aşa este, asta am dorit, se răsti Lizaveta Prokofievna, făcând feţe-feţe. Nu mi-e frică să vorbesc deschis, pentru că nu jignesc şi n-am vrut să jignesc pe nimeni...

— Dar e cât se poate de firesc; nici vorbă nu poate fi de vreo jignire; ca mamă, ai tot dreptul să fii la curent. Aglaia Ivanovna şi cu mine ne-am întâlnit lângă banca verde, astăzi dimineaţă, exact la ora şapte. Aseară mi-a dat de ştire printr-un bileţel că doreşte să mă vadă ca să-mi vorbească despre o chestiune importantă. Am avut o întrevedere şi timp de o oră am vorbit de lucruri care o privesc exclusiv pe Aglaia Ivanovna; asta-i tot.

— Fireşte că-i tot, domnul meu, şi nu poate fi nicio îndoială că asta-i tot, spuse cu demnitate Lizaveta Prokofievna.

— Foarte bine, prinţe! spuse Aglaia, făcându-şi apariţia pe neaşteptate. Îţi mulţumesc din toată inima că nu m-ai crezut în stare să mă înjosesc până la minciună! Eşti satisfăcută, *maman,* ori vrei să-ţi mai continui interogatoriul?

— Tu ştii că n-am avut niciodată motive să roşesc în faţa ta, deşi poate că ţi-ar fi făcut plăcere, răspunse cu gravitate Lizaveta Prokofievna. Adio, prinţe, şi nu-mi lua în nume de rău că te-am deranjat. Nădăjduiesc că vei rămâne încredinţat de întreaga stimă ce ţi-o port.

Mîşkin salută pe rând, înclinându-se în direcţia doamnelor şi se retrase fără a rosti un cuvânt. Aleksandra şi Adelaida îşi şoptiră una alteia ceva şi zâmbiră ironic.

Lizaveta Prokofievna le privi cu asprime.

— N-am spus altceva, *maman,* o lămuri Adelaida râzând, decât că prinţul a făcut o plecăciune cu totul neobişnuită; de obicei e tare neîndemânatic, ca un urs, iar acum, la plecare, a salutat cu o distincţie, de parcă ar fi fost Evgheni Pavlâci.

— Buna-cuviinţă şi demnitatea ţi le dictează inima şi nu le înveţi de la maestrul de dans, încheie sentenţios Lizaveta Prokofievna şi, fără să arunce măcar o privire spre Aglaia, urcă în odaia ei.

Când prinţul ajunse acasă, pe la ora nouă, le găsi pe terasă pe Vera Lukianovna şi pe servitoare, care tocmai isprăviseră de scuturat şi de măturat după seara din ajun.

— Slavă Domnului că am isprăvit la timp! spuse bucuroasă Vera.

— Bună ziua! Mi se cam învârte capul; am dormit prost şi m-aş culca puţin.

— Aici pe terasă, ca şi ieri? Bine. Am să spun la toţi să vă lase să vă odihniţi. Tata a plecat de-acasă.

Slujnica ieşi. Vera voi s-o urmeze, dar se întoarse, apropiindu-se îngrijorată de prinţ.

— Prinţe, aveţi milă de… nenorocitul acela; nu-l alungaţi chiar astăzi.

— Nu, fireşte, nici gând să-l dau afară; poate să rămână aici, să facă cum o vrea.

— Dc-acum n-are să mai facă nimic şi… să nu fiţi prea aspru cu el.

— A, nu. De ce să fiu?

— Şi… mai cu seamă… să nu-l luaţi în râs.

— Asta în niciun caz! Vera roşi.

— Sunt o proastă că spun asemenea lucruri unui om ca dumneavoastră… Dar, cu toate că sunteţi ostenit, spuse cu un zâmbet senin, dând să plece, aveţi în clipa asta nişte ochi plini de bunătate… de fericire.

— De fericire, zici? întrebă prinţul cu vioiciune şi râse într-adevăr fericit.

Aici însă, Vera – sinceră şi spontană ca un băieţoi – se simţi deodată stânjenită şi, îmbujorându-se la faţă toată,

plecă în grabă, cu acelaşi râs plin de seninătate.

„Ce fiinţă... bună!..." se gândi Mîşkin şi pe loc uită de ea. Într-un colţ al terasei avea o canapea cu o măsuţă în faţă; se aşeză pe canapea, îşi acoperi faţa cu mâinile şi stătu aşa vreo zece minute; deodată, cu o mişcare bruscă şi neliniştită, îşi vârî mâna în buzunarul hainei şi scoase cele trei scrisori.

Dar uşa se deschise iarăşi şi intră Kolea. Prinţul se grăbi să vâre scrisorile în buzunar, bucuros parcă să mai amâne momentul lecturii.

— Ce zici de întâmplarea asta? întrebă Kolea, aşezându-se pe divan şi trecând direct la subiect, ca toţi cei de seama lui. Ce părere ai acum despre Ippolit? Ai pierdut orice stimă faţă de el, nu-i aşa?

— Dar de ce?... Să ştii însă, Kolea, că mă simt foarte obosit... Şi apoi, povestea asta e aşa de tristă, încât nu ştiu dacă face s-o mai reluăm... Totuşi, vreau să ştiu cum îi mai merge?

— Doarme şi are să mai doarmă încă vreo două ceasuri. Înţeleg, nu te-ai culcat deloc, te-ai dus să te plimbi în parc... După atâtea emoţii... cred şi eu!

— De unde şti că m-am plimbat în parc şi că nu m-am culcat deloc?

— Chiar acum mi-a spus Vera; în ruptul capului nu voia să mă lase să intru; dar nu m-a răbdat inima şi am venit doar pentru o clipă. Două ceasuri am stat lângă bolnav; acum l-am lăsat pe Kostia Lebedev în locul meu. Burdovski a plecat. Atunci culcă-te, prinţe dragă, noapte... sau, mai bine zis, ziua bună. Dar, să ştii, sunt zguduit.

— Fireşte... toate astea...

— Nu, prinţe, nu; m-a zguduit „Spovedania" lui. Mai cu seamă locul în care vorbeşte despre providenţă şi despre viaţa viitoare, are acolo o idee mag-ni-fică!

Mîşkin îl privi cu multă duioşie pe Kolea, care venise de bună seamă cu o intenţie precisă, şi anume ca să discute această idee magnifică!

— Şi nu ideea în sine interesează, cât, mai ales, împrejurările acestea cu totul neobişnuite! Dacă o găseam

la Voltaire, la Rousseau sau Proudhon, o remarcam desigur, fără să fi fost însă atât de impresionat. Dar un om care ştie sigur că nu mai are de trăit decât zece minute să vorbească în felul acesta – nu ţi se pare extraordinar? Nu ţi se pare că este ultima expresie a mândriei, a independenţei şi demnităţii personale, care ajunge să înfrunte orice, făţiş... Ei bine, aici avem de-a face cu o forţă gigantică a spiritului! Şi, după toate astea, să mai susţii că a omis intenţionat să pună capsa în pistol – dar e o presupunere atât de absurdă, atât de josnică! Dar ştii că ieri ne-a păcălit pe toţi, a folosit un şiretlic, căci nu l-am ajutat deloc să-şi facă geamantanul şi nici nu i-am văzut vreodată pistolul; el singur şi-a strâns bagajele, dar, luat prin surprindere, m-am zăpăcit de tot. Vera zice că-i dai voie să rămână aici; îţi jur că nu-i nicio primejdie, cu atât mai mult că nu-l slăbim din ochi; mereu e cineva în preajma lui.

— În noaptea asta, cine a vegheat lângă el?

— Am stat pe rând: Burdovski, Kostea Lebedev şi cu mine; Keller a stat şi el puţin, pe urmă s-a dus să doarmă la Lebedev, pentru că la noi n-avea pe ce să se culce. Şi Ferdâşcenko a dormit tot la Lebedev şi a plecat pe la ora şapte. Generalul, care stă în permanenţă la Lebedev, a plecat şi el... E posibil ca Lebedev să vină să te vadă cât de curând; te-a căutat, nu ştiu de ce; a întrebat de două ori dacă te-ai întors. Să-l lăsăm să intre sau nu? Poate vrei să te odihneşti. Mă duc să mă culc şi eu. A, da, voiam să-ţi mai spun ceva. Tare m-a mai minunat generalul adineauri: pe la şase m-a trezit Burdovski ca să-l schimb; am ieşit puţin şi deodată dau cu ochii de general; era aşa de beat, că nici nu m-a recunoscut; stătea în picioare în faţa mea ca o stană de piatră; apoi, deodată, îşi vine în fire şi dă-i cu întrebările: „Ce face, bolnavul? Veneam să mă interesez de bolnav..." – chipurile, i-am dat raportul ce şi cum. „Toate astea sunt bune, zice el, dar veneam tocmai să te previn; de aia m-am şi sculat; am motive să cred că faţă de domnul Ferdâşcenko nu se poate vorbi orice şi deci... trebuie să ne ţinem gura". Înţelegi, prinţe?

— Ce spui? La urma urmei... nouă ni-e totuna.

— Fireşte că-i totuna; doar nu suntem francmasoni! Chiar m-am mirat că generalul a găsit de cuviinţă să vină şi să mă trezească din somn anume pentru asta.

— Spui că Ferdâşcenko a plecat?

— Pe la ora şapte; a venit o clipă să mă caute; vegheam la căpătâiul lui Ippolit; mi-a spus că se duce să-şi împlinească somnul la Vilkin, un beţivan straşnic, Vilkin ăsta! Dar e timpul să plec! Uite că vine şi Lukian Timofeici... Prinţul vrea să doarmă. Lukian Timofeici, fă cale întoarsă!

Lebedev intră cam ţeapăn şi salută cu un aer grav.

— Nu stau decât o clipă, preastimate prinţ, am venit cu o treabă, după mine, foarte importantă, spuse el cu jumătate de gură şi cu un ton neobişnuit.

Venea de pe drum şi nici nu dăduse încă pe acasă, aşa că era cu pălăria în mână. Părea îngrijorat şi pătruns de un sentiment neobişnuit de demnitate personală. Prinţul îl invită să stea.

— Ai întrebat de două ori de mine? Poate că tot mai eşti îngrijorat de cele ce s-au petrecut aseară...

— Vorbeşti de băiatul acela de ieri, prinţe? A, nu! Ieri, ideile îmi erau cam încâlcite... dar astăzi nu mă gândesc câtuşi de puţin să contracarez intenţiile dumitale.

— Să contra... cum ai spus?

— Am spus: să contracarez; cuvânt franţuzesc, care a intrat ca atâtea altele în limba noastră; de altfel, nu ţin chiar aşa de mult la el.

— Dar ce ai de ce eşti atât de grav şi solemn astăzi, Lebedev? întrebă prinţul zâmbind. Parc-ai vorbi din cărţi!

— Nikolai Ardalionovici, i se adresă Lebedev lui Kolea cu un glas aproape duios, având să-i comunic prinţului ceva care priveşte direct...

— Da, da, fireşte, fireşte, nu-i treaba mea. Uite că m-am şi retras! La revedere, prinţe, spuse Kolea şi dispăru numaidecât.

— Îmi place băiatul ăsta, pentru că e deştept şi înţelegător, spuse Lebedev, urmărindu-l cu privirea; chit

că uneori e tare sâcâitor, dar e un băiat isteţ. Preastimate prinţ, mi s-a întâmplat o nenorocire extraordinară aseară sau astăzi, dis-de-dimineaţă… n-aş fi în stare să precizez când anume.

— Ce s-a întâmplat?

— Mi-au dispărut patru sute de ruble din buzunarul hainei, preastimate prinţ; s-au evaporat! adăugă Lebedev cu un zâmbet acru.

— Ai pierdut patru sute de ruble? Ce păcat!

— Mai cu seamă pentru un om sărac care trăieşte din munca lui cinstită.

— Fireşte, fireşte; şi cum s-a întâmplat?

— Băutura-i de vină. Am venit la dumneata ca la o providenţă, preastimate prinţ. Suma de patru sute de ruble am primit-o de la un datornic ieri, la ora cinci după-amiază, după care m-am urcat în tren şi m-am întors acasă. Portofelul era în buzunarul uniformei. Când m-am schimbat, am pus banii în buzunarul redingotei; trebuia să-i am la mine, pentru a-i preda seara, la cererea cuiva… printr-o persoană pe care o aşteptam să vină.

— *A propos,* Lukian Timofeici, e adevărat că ai publicat în ziare un anunţ cum că dai bani cu împrumut pentru obiecte de aur şi argint?

— Printr-un mijlocitor; numele meu nu figura dedesubtul adresei din anunţ. Dispunând de un capital infim şi dată fiind înmulţirea familiei, recunoaşte şi dumneata că o dobândă modestă…

— Bine, bine; voiam să ştiu numai; iartă-mă că te-am întrerupt.

— Persoana împuternicită să ridice banii n-a mai venit. Între timp, l-au adus pe nefericitul acela; eram după masă şi, bineînţeles, bine dispus; sosiseră musafirii, am băut… ceai şi… spre nenorocul meu, m-am cam înveselit. Mai târziu, când Keller a venit şi ne-a anunţat despre solemnitatea onomasticii dumitale şi că ai de gând s-o serbezi cu şampanie, atunci scumpe şi preastimate prinţ, eu care sunt un om de inimă (ceea ce, probabil, ai băgat de seamă, căci o merit), eu, care am inima, nu spun sensibilă,

dar recunoscătoare, lucru de care mă mândresc, m-am gândit că, într-o împrejurare atât de solemnă, nu puteam rămâne cu zdreanţă asta pe mine, şi, ca să te felicit personal, era mai nimerit să-mi pun uniforma pe care o lepădasem venind acasă. M-am pus iarăşi la ţinuta de rigoare, după cum m-ai şi văzut, probabil, prinţe, toată seara. Când mi-am schimbat haina, am uitat portofelul în buzunarul redingotei... Adevărat se zice că atunci când Dumnezeu vrea să pedepsească pe cineva, îi ia întâi minţile. Şi de-abia azi-dimineaţă, pe la ora şapte şi jumătate, când m-am trezit şi mi-am adus aminte, am sărit ca un nebun din pat şi glonţ la redingotă – buzunarul gol! Nici urmă de portofel!

— Da, neplăcută întâmplare!

— Exact: neplăcută! Nici că se putea mai bine spus. *Cu* tactul dumitale binecunoscut ai ştiut să găseşti îndată cuvântul potrivit, conchise, nu fără răutate, Lebedev.

— Şi totuşi, cum vine asta... se nelinişti prinţul îngândurat, e un lucru destul de grav.

— Grav, ai zis? Iată încă o vorbă extraordinar de nimerită pe care o găseşti dumneata pentru a denumi...

— Ah, dar lasă odată asta, Lukian Timofeici! O vorbă sau alta, miezul râmâne acelaşi. Ce importanţă au cuvintele acum... Nu crezi că s-ar fi putut întâmpla, beat cum erai, să laşi să-ţi cadă portofelul din buzunar?

— Se poate. Totul e cu putinţă când eşti beat, după cum ai binevoit să te exprimi cu cea mai delicioasă sinceritate chiar dumneata, preastimate prinţ. Dar în cazul acesta ce ne facem cu următoarea socoteală: dacă în timp ce-mi schimbam redingota lăsam să-mi cadă portofelul din buzunar, înseamnă că obiectul căzut trebuia să fi rămas acolo, pe podea. Atunci, unde-i acel obiect?

— Nu l-ai vârât cumva într-un sertar, în birou?

— L-am căutat şi am răscolit peste tot; de altfel, n-am ascuns portofelul nicăieri şi n-am deschis niciun sertar – îmi aduc perfect de bine aminte.

— În dulăpior te-ai uitat?

— Asta am făcut-o în primul rând, şi astăzi am scotocit

de mai multe ori acolo. Dar cum aş fi putut să-l pun în dulăpior, preastimate prinţ?

— Îţi mărturisesc, Lebedev, că asta mă cam pune pe gânduri. Aşadar, cineva l-o fi găsit pe jos?

— Sau l-a şterpelit din buzunar! Nu există decât aceste două alternative.

— Asta mă nelinişteşte foarte mult; dar cine ar putea să fie... Iată întrebarea!

— Fără îndoială, aceasta este întrebarea de căpetenie; dumneata ştii să găseşti întotdeauna, cu o precizie uimitoare, cuvintele şi ideile menite să definească cum nu se poate mai lămurit situaţiile, excelentissime prinţ.

— Dar isprăveşte odată cu ironiile, Lukian Timofeici! Aici..

— Ironii?! strigă Lebedev, plesnind din palme.

— Ei bine, lasă, doar nu-i caz de supărare; aici e cu totul altceva... e vorba de oameni, şi asta mă îngrijorează. Pe cine bănuieşti dumneata?

— Chestiunea e dificilă şi extrem de... complicată! Să bănuiesc servitoarea? A stat tot timpul în bucătărie. Pe copiii mei, nici atât...

— Cred şi eu!...

— Prin urmare, e cineva dintre musafiri.

— Să fie cu putinţă?

— De necrezut, aproape cu neputinţă, şi totuşi altceva nu se poate presupune. Admit însă... ba sunt chiar încredinţat că furtişagul, dacă într-adevăr a fost un furtişag, nu s-a comis în timpul serii, când toată lumea era adunată aici, ci noaptea sau poate chiar dimineaţa, autorul fiind unul dintre cei care au rămas să doarmă aici.

— Dumnezeule mare!

— Pe Burdovski şi pe Nikolai Ardalionovici îi exclud din capul loculul, pentru că ei nici n-au intrat la mine în odaie.

— Şi chiar dacă ar fi intrat? Cine a rămas peste noapte la dumneata?

— Socotindu-mă şi pe mine, am fost patru inşi care am intrat în timpul nopţii în cele două odăi alăturate: eu, generalul, Keller şi domnul Ferdâşcenko. Prin urmare,

trebuie să fie unul dintre noi patru!

— Unul din trei, vrei să spui, dar care anume?

— M-am numărat şi pe mine, ca să fie echitabil şi în bună ordine; dar cred că eşti de acord, prinţe, că n-aş fi putut să mă jefuiesc pe mine însumi, cu toate că s-au mai văzut şi asemenea cazuri...

— Devii plicticos, Lebedev! îl întrerupse prinţul, pierzându-şi răbdarea. Revino la fapte şi n-o mai lungi atât.

— Rămân, prin urmare, trei şi, în primul rând, domnul Keller, om nesigur, cam beţivan şi, în anume împrejurări, liberal când e vorba de buzunarul altuia; în rest are mai degrabă înclinaţiile unui cavaler medieval decât ale unui liberal. A rămas mai întâi aici, în odaia bolnavului, şi abia după miezul nopţii a venit la noi, pretextând că nu poate dormi pe jos.

— Îl bănuieşti pe el?

— L-am bănuit. Când am sărit din pat ca un nebun pe la şapte şi ceva şi m-am lovit cu palma peste frunte, l-am trezit imediat pe general, care dormea dus. Constatând dispariţia ciudată a lui Ferdâşcenko, fapt prin care el însuşi dădea de bănuit, am hotărât pe loc să-l percheziţionăm pe Keller, care dormea ca... un... ca un buştean. L-am scotocit pe faţă şi pe dos; prin buzunarele lui sufla vântul; unde mai pui că toate până la unul erau găurite. Avea doar o batistă de bumbac albastră, cadrilată şi în ultimul hal de murdărie. Apoi un bileţel amoros de la o slujnică, în care aceasta îi cerea bani, ameninţându-l, şi, în sfârşit, binecunoscutul foileton rupt ferfeniţă. Asta-i tot ce s-a găsit la el. Generalul fu de părere că-i nevinovat. Pentru a ne încredinţa şi mai bine, l-am trezit din somn, lucru ce n-a fost tocmai uşor. Abia a înţeles despre ce era vorba; s-a uitat la noi cu gura căscată şi cu o expresie caraghioasă, nevinovată şi chiar neroadă de om beat – nu, nu e el!

— Ce bine îmi pare! oftă prinţul uşurat. Mi-a fost cam teamă pentru dânsul.

— Ţi-a fost teamă? Vasăzică, ai avut motive să-l bănuieşti? îl privi printre gene, cu îndoială, Lebedev.

— A, nu; am spus-o aşa, fără niciun gând, răspunse prinţul încurcat, am spus o mare prostie. Te rog, Lebedev, n-o mai repeta la nimeni…

— Prinţe, prinţe! Cuvintele dumitale vor rămâne în adâncul inimii mele ca în mormânt!… exclamă patetic Lebedev, strângându-şi pălăria la piept.

— Bine, bine!… Aşadar, e Ferdâşcenko? Adică, dumneata îl bănuieşti pe Ferdâşcenko?

— Da' pe cine altul? articulă încet Lebedev, uitându-se ţintă la prinţ.

— Ei da, fireşte… nu rămâne decât el… Dar cum s-o dovedeşti? Ai probe?

— Probe am. Mai întâi că s-a făcut nevăzut la ora şapte sau pe la şase şi ceva dimineaţa.

— Stai puţin. Kolea îmi spunea mai adineauri că Ferdâşcenko a trecut pe la el pentru a-l anunţa că se duce sâ-şi împlinească somnul la… i-am uitat numele, la un prieten de-al lui.

— La Vilkin. Vasăzică Nikolai Ardalionovici ţi-a şi vorbit despre asta?

— Nu mi-a spus nimic despre furt…

— Nu ştie, căci pentru moment păstrez secretul. Aşadar, Ferdâşcenko pleacă la Vilkin; la prima vedere, nimic surprinzător în faptul că un beţiv se duce la alt beţiv chiar în zorii zilei şi fără nicio treabă. Dar acu-i acu'! Încep să dau de un fir; un amănunt mă pune pe gânduri: înainte de a pleca, dumnealui îşi lasă adresa… Acum fii atent, prinţe; se pune întrebarea: ce l-a făcut să-şi lase adresa?… Ce zor nevoie mare a avut să-l caute în mod special pe Nikolai Ardalionovici, făcând deci un ocol, şi să-i spună că se duce pentru restul nopţii la Vilkin? Pe cine poate să intereseze de ce pleacă şi unde anume se duce? Ce rost are să dea declaraţii? Aici e un truc rafinat, un truc hoţesc. „Poftim, adicătelea, nu caut, nu caut să mi se piardă urma, atunci cum ar putea cineva să mă bănuiască de hoţie? Parcă un hoţ ar fi lăsat vorba unde se duce? Într-un cuvânt, suntem în faţa unui exces de prevedere, a unei griji nejustificate de a înlătura orice bănuială şi, ca să zic aşa, de a-şi şterge

urmele pe nisip… Mă înţelegi acum, preastimate prinţ?

— Am înţeles foarte bine, dar asta nu dovedeşte încă nimic.

— A doua dovadă: urma dată e falsă şi adresa inexactă. După un ceas, adică pe la ora opt, m-am dus la Vilkin. Stă aici, pe strada Peataia, şi de bine de rău îl cunosc. Acolo nu era niciun Ferdâşcenko. Cu mare greutate am putut afla de la servitoare, care-i cam fudulă de-o ureche, că acum un ceas cineva a sunat aşa de tare, încât a rupt şnurul de la clopoţel; servitoarea n-a deschis, nevoind să-l trezească pe domnul Vilkin sau poate că i-a fost lene să se dea jos din pat. Se întâmplă.

— Şi acestea sunt toate dovezile dumitale? Cam slabe.

— Dar, preastimate prinţ, pe cine altul să bănuiesc, judecă şi dumneata, încheie, jeluindu-se parcă, Lebedev şi în acelaşi timp un zâmbet viclean îi miji pe buze.

— Ar trebui totuşi să mai cauţi o dată prin odăi, prin sertare, îi sugeră îngrijorat prinţul după ce se gândi o clipă.

— M-am uitat peste tot, suspină şi mai smerit Lebedev.

— Hm… şi pentru ce, pentru ce a trebuit neapărat să-ţi scoţi redingota? se necăji prinţul şi de ciudă lovi cu pumnul în masă.

— O asemenea întrebare a mai fost pusă într-o veche comedie. Dar, excelentissime, am impresia că prea pui la inimă nenorocirea mea! N-o merit. Adică, vreau să spun că eu personal n-o merit; dar dumneata te chinuieşti şi pentru cel vinovat… pentru acest nemernic domn Ferdâscenko?

— Da, aşa este, m-ai cam întors pe dos cu ştirea dumitale, întrerupse prinţul absent şi vizibil nemulţumit. Şi ce ai de gând să faci… dacă eşti aşa de sigur că-i Ferdâşcenko?

— Prinţe, preastimate prinţ, dar cine altul să fie? continuă Lebedev pe acelaşi ton de jeluire. Căci însuşi faptul că n-am pe cine altul să bănuiesc, deci imposibilitatea de a mai bănui pe altcineva afară de domnul Ferdâşcenko, este propriu-zis tot un fel de dovadă împotriva domnului Ferdâşcenko. Iată deci şi o a treia

probă! Căci, o repet, dacă nu-i el, cine altul? Doar n-am să-l bănuiesc pe domnul Burdovski, he, he, he!

— E absurd!

— Cu atât mai puţin pe general, he, he, he!

— Asta ar fi prea de tot! Aproape că se răsti prinţul cu ciudă, răsucindu-se nervos pe scaun.

— Cum să nu fie prea de tot? He, he, he! Dar ce m-a mai făcut să râd omul acesta, generalul adică! Porniserăm adineauri împreună, pe urmele proaspete, drept la Vilkin... Trebuie să-ţi spun că generalul a fost mai afectat chiar decât mine; când l-am trezit, îndată ce am constatat lipsa portofelului, l-am văzut cum a făcut feţe-feţe, a roşit, a pălit şi, la urmă, a fost cuprins de o nobilă indignare, dar atât de înverşunată cum nici nu m-am aşteptat. Ce suflet ales! E adevărat că minte întruna, e o meteahnă a lui, dar e un om însufleţit şi de cele mai nobile porniri, un om cam slab de înger, dar te câş-tigă prin inocenţa lui sufletească. Ţi-am spus, preastimate prinţ, că am pentru dânsul nu numai o slăbiciune, ci chiar un sentiment de dragoste. Deodată îl văd că se opreşte în mijlocul drumului, îşi descheie redingota, îşi descoperă pieptul. „Caută-mă, zice, l-ai percheziţionat pe Keller, de ce să nu mă cercetezi şi pe mine? Aşa e drept." Mâinile şi picioarele îi tremurau şi era de o paloare înspăimântătoare. „Ascultă, generale, i-am zis râzând, dacă altcineva mi-ar fi spus aşa ceva despre tine, mi-aş fi retezat numaidecât capul chiar cu mâinile mele şi l-aş fi pus pe o tavă, pe care eu însumi aş fi arătat-o tuturor celor ce s-ar îndoi, spunându-le: Vedeţi capul acesta? Ei bine, răspund pentru el cu propriul meu cap, iar de va trebui, mă arunc şi în foc. Iată, i-am zis, cât de mare încredere am eu în tine!" La aceste vorbe, se aruncă la pieptul meu, tot în mijlocul străzii izbucni în lacrimi şi mă strânse în braţe, mai-mai să mă înăbuşe „Tu eşti, îmi spune, singurul meu prieten pe care-l am în nenorocirile mele!" Ce om plin de simţire! Pe drum, după aceea, îmi povesti, bineînţeles, o anecdotă în legătură cu întâmplarea noastră: cică, în tinereţe, şi el fusese o dată bănuit de un furt de cinci sute de mii de ruble; dar a doua zi, luând foc

casa, el îl scăpă din flăcări pe contele care-l bănuia şi pe Nina Aleksandrovna, care era domnişoară pe atunci. Contele l-a îmbrăţişat şi l-a sărutat şi aşa a putut el s-o ia în căsătorie pe Nina Aleksandrovna. A doua zi, sub dărâmăturile clădirii mistuite de incendiu, s-a găsit şi caseta cu banii dispăruţi; era o lădiţă de fier, de fabricaţie englezească, prevăzută cu o broască secretă; căzuse, nu se ştie cum, sub podea şi, dacă n-ar fi fost incendiul, nu s-ar fi aflat niciodată ce devenise. Nu era nimic adevărat în toată povestea asta şi totuşi, vorbind de Nina Aleksandrovna, îl podidi plânsul. E o persoană foarte distinsă Nina Aleksandrovna, deşi nu mă prea înghite.

— N-o cunoşti?

— Nu, dar aş dori din tot sufletul s-o cunosc, fie numai pentru a mă justifica în faţa ei. Nina Aleksandrovna are ce are cu mine, cică îi corup bărbatul, îndemnându-l şi antrenându-l la băutură. În realitate, nu numai că nu-l corup, ci, dimpotrivă, îl temperez şi poate că-l feresc de societatea unor oameni cu reputaţia dubioasă şi de influenţa lor păgubitoare. Unde mai pui că mi-e prieten şi-ţi mărturisesc că acum nu l-aş mai lăsa de capul lui pentru nimic în lume; unde se duce el, mă duc şi eu, pentru că numai cu duhul blândeţii îl mai poţi domoli cât de cât. Acum, aproape că nu se mai duce pe la căpităneasa lui, deşi tânjeşte în taină după ea şi nu aşteaptă decât prilejul să alerge acolo; altminteri n-ar ofta şi n-ar suspina atâta, nu ştiu de ce tocmai dimineaţa, când se scoală şi-şi încalţă cizmele; n-are bani, iată nenorocirea, căci nu-i chip să se ducă la dânsa cu mâna goală. Dumitale nu ţi-a cerut bani, preastimate prinţ?

— Nu, nu mi-a cerut.

— Nu îndrăzneşte, dar cum ar mai face-o! Mi-a mărturisit chiar el că ar fi vrut să ţi se adreseze dumitale, dar se jenează, fiindcă, nu de mult, i-ai mai împrumutat; pe de altă parte, crede că eşti hotărât să nu-i mai dai. Mi s-a destăinuit ca unui prieten bun.

— Dar dumneata nu-i dai bani?

— Prinţe! Preastimate prinţ! Nu numai bani, ci viaţa mi-

aş da-o pentru omul acesta… adică nu, nu vreau să exagerez, nu chiar viaţa, dar pentru dânsul aş primi bucuros să suport friguri, un buboi sau guturai, dacă ar fi la mare ananghie, căci îl consider un om excepţional, din nefericire însă iremediabil pierdut în mocirla în care se bălăceşte; aşadar, nu numai bani!

— Vasăzică, îi dai totuşi bani?

— N-nu, nu i-am dat; de altfel ştie şi el că n-am să-i dau; şi asta numai pentru binele şi spre îndreptarea lui. Acum ţine morţiş să vină cu mine la Petersburg. Plec la Petersburg, ca să-l surprind pe domnul Ferdâşcenko pe urmele lui încă proaspete, căci sunt convins că e acolo. Generalul fierbe şi nu mai poate de nerăbdare, dar parcă îl văd cum o şterge de la gară ca să se ducă la căpităneasă. În ce mă priveşte, mărturisesc nu numai că n-am să-l reţin, dar am tot interesul să-l las să plece şi chiar ne-am înţeles dinainte ca îndată după sosire s-o luăm care încotro, ca să punem mâna mai uşor pe domnul Ferdâşcenko. Îl voi lăsa deci să plece şi, pe urmă, mă voi duce să-l surprind la căpităneasa lui, ca să-l ruşinez atât ca tată de familie, cât şi ca om, în general vorbind.

— Numai să nu faci un scandal din asta, Lebedev; pentru numele lui Dumnezeu, fără scandal, îl rugă prinţul cu glas scăzut, pradă unei puternice nelinişti sufleteşti.

— A, nu; vreau numai să-l fac să se simtă şi să văd ce mutră o să facă el, pentru că, după faţă, poţi deduce multe lucruri, preastimate prinţ, şi, observaţia este adevărată mai ales pentru un asemenea om. Ah, prinţe! Deşi eu însumi sunt nenorocit, nu pot să nu mă gândesc şi la dânsul, la îndreptarea lui morală. În legătură cu aceasta aş avea o rugăminte, preastimate prinţ, şi, mărturisesc, pentru asta am venit la dumneata: cunoşti familia Ivolghin, ai stat acolo; dacă ai vrea, preainimosul şi blajinul meu prinţ, să-mi dai o mână de ajutor… în interesul exclusiv al generalului, spre binele lui…

Cu aceste cuvinte, Lebedev îşi împreună mâinile ca într-o rugă.

— Ce anume? Ce ajutor aştepţi de la mine? Fii sigur că

aş vrea să te înţeleg cât se poate de bine şi să-ţi fiu de folos, Lebedev.

— Tocmai fiindcă eram convins de acest lucru, mi-am permis să mă adresez dumitale! Cred că prin intermediul Ninei Aleksandrovna am putea realiza o supraveghere, ca să spun aşa, un control asupra Excelenţei sale chiar în sânul propriei lui familii. Din nefericire, n-am avut onoarea să-i fiu prezentat... Afară de asta, Nikolai Ardalionovici, care te adoră, ca să zic aşa, până-n adâncul sufletului său tânăr, cred că ar putea şi el să ne fie de folos…

— N-nu.. S-o amesteci pe Nina Aleksandrovna în afacerea asta... ferească Dumnezeu!... Şi nici pe Kolea... În fond, până acum n-am înţeles prea bine ce anume urmăreşti, Lebedev.

— Dar nu-i nimic de-nţeles! obiectă cu foc Lebedev, abia stăpânindu-se să nu sară de pe scaun. Blândeţe şi gingăşie – iată leacurile cele mai potrivite pentru bolnavul nostru. Îmi dai voie, prinţe, să-l privesc ca pe un bolnav?

— Asta dovedeşte inteligenţa şi delicateţea dumitale.

— Să-ţi explic printr-un exemplu, pe care, pentru mai multă claritate, am să-l iau din viaţa practică. Numai ca să vezi cu ce fel de om avem de-a face; singura lui meteahnă ar fi că şi-a pierdut minţile după căpităneasa aceea, la care nu se poate duce fără gologani, şi la care am de gând să-l surprind astăzi, şi, o repet din nou, numai şi numai spre binele lui; să presupunem acum că nu-i căpităneasa şi că ar fi săvârşit o adevărată crimă, să zicem o faptă necinstită oarecare, o faptă infamantă (lucru de care, fireşte, e cu totul incapabil); ei bine, chiar în acest caz, luându-l cu duhul blândeţii şi, ca să zic aşa, cu delicateţe, obţinem orice de la el, pentru că e un om plin de o nobilă simţire! Crede-mă, nu vor trece nici cinci zile şi se va trăda singur: va izbucni în lacrimi şi va mărturisi totul, mai ales dacă vom proceda cu abilitate şi cu tact şi, în primul rând, cu multă nobleţe, instituind o strictă supraveghere din partea familiei şi a durnitale, care să-l urmărească pas cu pas... Ah, preainimosul meu prinţ! adăugă Lebedev, sărind de pe scaun şi cuprins de un fel de extaz. Eu nu afirm categoric

că ar fi el... Sunt gata, cum s-ar zice, să-mi dau chiar acum tot sângele pentru omul acesta; dar recunoaşte si dumneata că necumpătarea şi... beţia, şi căpităneasa – toate laolaltă pot să-l ducă departe.

— Pentru un astfel de scop, fireşte, sunt gata oricând să te ajut, zise prinţul, dând să se ridice de pe scaun, dar îţi mărturisesc, Lebedev, că mă simt foarte îngrijorat; spune-mi, crezi şi acum... într-un cuvânt, dumneata singur ai spus că-l bănuieşti pe domnul Ferdâşcenko.

— Dar pe cine aş mai putea bănui? Pe cine, preaneprihănite prinţ? răspunse Lebedev cu acelaşi zâmbet de smerenie şi împreunându-şi din nou mâinile a implorare.

Prinţul îşi încruntă sprâncenele şi se ridică în picioare.

— Vezi, Lukian Timofeici, orice eroare în acest caz ar fi un lucru îngrozitor. Ferdâşcenko acesta... n-aş vrea să-l vorbesc de rău... dar Ferdâşcenko... adică cine ştie? O fi chiar el!... vreau să spun că poate într-adevăr el ar fi în stare mai curând... decât altul. Pe măsură ce se încurca, prinţul devenea tot mai mohorât.

Lebedev era numai ochi şi urechi.

— Vezi, reluă prinţul, plimbându-se în lung şi-n lat prin odaie şi evitând pe cât era cu putinţă să întâlnească privirea lui Lebedev, am fost prevenit... mi s-a dat a înţelege că domnul Ferdâşcenko ar fi un om faţă de care, pe lângă toate celelalte, trebuie să fii foarte prudent, să te fereşti să spui ceva... ce nu se cade. Înţelegi? Îţi spun asta, pentru că el poate într-adevăr să fie în stare mai mult decât altul... principalul e să nu facem o greşeală... mă-nţelegi?

— Şi de la cine deţii informaţiile astea despre domnul Ferdâşcenko? tresări plin de curiozitate Lebedev.

— Aşa, mi-a strecurat cineva în şoaptă; de altfel nici nu prea cred... mă indispune faptul că am fost nevoit să-ţi spun asta, dar te asigur că personal nu cred... e absurd... Ah, ce prostie am făcut!

— Dar ştii, prinţe, se înflăcăra Lebedev, tremurând de emoţie ceea ce spui dumneata e foarte important, e de cea

mai mare importanţă acum; adică, să ne înţelegem, nu informaţia cu privire la domnul Ferdâşcenko e importantă, ci felul cum a ajuns la cunoştinţa dumitale, de la cine anume ai aflat... (Spunând asta, Lebedev se ţinea scai după prinţ, urmându-l pas cu pas de la un capăt la celălalt al camerei.) Să-ţi comunic atunci şi eu ceva: adineauri, când ne duceam la Vilkin acela, generalul, după ce mi-a spus povestea cu incendiul, m-a făcut să înţeleg, bineînţeles colcăind de indignare, că domnul Ferdâşcenko e un om de care trebuie să te păzeşti; vorbea atât de încâlcit şi de confuz, că a trebuit să-i pun câteva întrebări; felul în care mi-a răspuns dovedea că toate astea erau numai o născocire de-a Excelenţei sale... Propriu-zis, mai mult e o înclinaţie nevinovată a firii lui uşuratice. Căci şi minciunile-i vin numai din pricină că nu-şi poate stăpâni slăbiciunea de caracter. Acum judecă şi dumneata: dacă a minţit, lucru de care sunt convins, cum se face că ai auzit şi dumneata vorbindu-se de asta! Îţi dai seama, desigur, că atunci când mi-a turnat această noutate, el a inventat-o sub inspiraţia momentului; cine a putut atunci să-ţi spună acelaşi lucru şi dumitale? E important, e... foarte important şi... ca să spun aşa...

— Mi-a spus-o Kolea chiar acum, iar el o ştie de la tatăl său, pe care l-a întâlnit în vestibul, adineauri, între şase şi şapte, când ieşise nu ştiu pentru ce. Şi prinţul povesti totul în amănunt.

— Ei bine, asta e tocmai ceea ce se cheamă o pistă! spuse Lebedev, frecându-şi mâinile şi râzând pe-nfundate. Exact aşa mi-am închipuit şi eu. Asta înseamnă că Excelenţa sa generalul meu şi-a întrerupt pe la şase somnul inocent anume ca să-l trezească pe scumpul său fiu şi să-l prevină de primejdia extraordinară pe care o prezintă vecinătatea cu domnul Ferdâşcenko! Ca să vedeţi numai ce om primejdios e domnul Ferdâşcenko şi cât de înduioşătoare este grija părintească a Excelenţei sale, he, he, he!

— Ascultă, Lebedev, interveni prinţul speriat de-a binelea, te rog să procedezi discret şi prudent! Să nu te

apuci să faci zarvă! Te rog, Lebedev, te implor... în cazul acesta, îţi jur că te voi ajuta, dar să nu afle nimeni, absolut nimeni!

— Fii pe pace, preainimosul, preabunul şi preaonorabilul meu prinţ! strigă în culmea exaltării Lebedev. Te asigur că toate astea vor rămâne pe veci îngropate în inima mea, pătrunsă de o nobilă simţire! Totul se va petrece fără scandal şi fără *zarvă.* Vom acţiona cu cea mai mare discreţie şi în bună înţelegere... Excelentissime prinţ, mi-s sufletul şi mintea deopotrivă de josnice, dar întreabă pe oricare individ, cât de josnic ar fi, sau chiar pe un ticălos, cu cine preferă să aibă de-a face: cu un nemernic ca el sau cu un om plin de nobilă simţire ca dumneata, neprihănite prinţ? Alegerea nu-i va fi grea: „Cu un om plin de nobilă simţire" va răspunde el, şi în asta se va afirma triumful virtuţii! La revedere, preastimate prinţ! Cu cea mai mare discreţie... Cu cea mai mare discreţie... în bună înţelegere.

X

Mîşkin înţelese în sfârşit de ce îl trecea un fior rece ori de câte ori punea mâna pe cele trei scrisori şi pentru ce tot amânase până seara să le citească. Dimineaţa, înainte de a se hotărî să deschidă unul dintre plicuri, se cufundă într-un somn greu pe canapea şi avu un vis la fel de apăsător ca şi cel precedent: din nou îi apăruse înainte aceeaşi „vinovată"; îl privea, şi lacrimi scânteietoare păreau că atârnă de genele ei lungi; îl chema lângă dânsa şi, ca şi mai adineauri, el se trezi aducându-şi aminte cu un fel de suferinţă de chipul ei. Ar fi vrut să se ducă numaidecât la ea, dar nu putu; la urmă, aproape exasperat, desfăcu scrisorile şi se apucă să le citească.

Dar şi scrisorile acestea păreau a nu fi decât tot un vis. Se întâmplă uneori să ai nişte vise ciudate, absurde, cu totul bizare. Deşteptându-te, ţi le reaminteşti cu o claritate surprinzătoare şi rămâi uimit ca în faţa unui fenomen cu totul inexplicabil. Ţii minte foarte bine, în primul rând, că raţiunea ţi-a fost prezentă şi lucidă tot timpul acesta chinuitor de lung, când te împresurau ucigaşii, care – perfizi şi vicleni – căutau să-şi ascundă intenţiile, să te înşele, prefăcându-se binevoitori şi prietenoşi, când, de fapt, aveau armele pregătite şi nu aşteptau decât un semn ştiut numai de ei ca să te lovească; îţi aduci apoi perfect de bine aminte cu câtă şiretenie ai ştiut, în cele din urmă, să-i păcăleşti, reuşind să te ascunzi de primejdie; pe urmă îţi dai seama că ei ştiu foarte bine de toată şiretenia ta şi cunosc locul unde te-ai ascuns, dar se prefac a nu şti şi stau la pândă cu armele lor ucigaşe gata pregătite, în aşteptarea semnului misterios; dar iată că, printr-o nouă şiretenie, reuşeşti din nou să-i derutezi, şi toate astea ţi le aminteşti cu multă precizie. Dar cum se explică totuşi că în tot timpul acesta raţiunea dumitale a putut să se împace cu o mulţime de aberaţii şi situaţii absurde, absolut

evidente, de care ţi-era înţesat visul? Unul dintre ucigaşi s-a prefăcut sub ochii dumitale din femeie într-un pitic oribil şi viclean – şi dumneata ai acceptat toate astea ca pe ceva firesc, aproape fără niciun fel de nedumerire, şi aceasta chiar în timpul când, pe de altă parte, raţiunea dumitale, încordată la maximum, se manifesta cu o forţă extraordinară, cu o capacitate teribilă de sesizare, şiretenie şi logică! Pentru ce apoi, trezindu-te din somn şi revenind complet la realitate, ai senzaţia aproape de fiecare dată, uneori chiar ca o impresie de neuitat, că te desprinzi, o dată cu somnul întrerupt, de o enigmă rămasă nedezlegată pentru dumneata? Absurdităţile din vis te fac să zâmbeşti; în acelaşi timp însă, simţi în subconştient că împletirea aceasta de absurdităţi ascunde o idee, da – o idee reală, ceva ce face parte din viaţa dumitale; ca şi cum visul ţi-a spus ceva nou, profetic, ceva de mult aşteptat; impresia pe care o încerci este puternică, fie că-i plăcută ori chinuitoare, dar ce anume ţi s-a sugerat şi care e tâlcul ei adevărat – nu mai eşti în stare nici să înţelegi şi nici măcar să-ţi mai aminteşti.

Un efect aproape similar avu şi lectura acestor scrisori. Dar şi înainte chiar de a-şi fi aruncat ochii pe ele, Mîşkin simţi că însuşi faptul că ele existau, numai posibilitatea existenţei lor semăna cu un coşmar. Cum s-o fi hotărât ea oare să-i scrie *ei?* se întrebă el, rătăcind singur în seara aceea (uneori fără să ştie unde se află). Cum a putut să-i scrie *despre asta* şi cum a fost cu putinţă să se nască în capul ei un vis atât de nesăbuit? Dar visul acesta era acum o realitate şi lucrul cel mai uimitor pentru dânsul era că, în timpul lecturii acestor scrisori, el însuşi începu să creadă în posibilitatea, ba chiar şi în raţiunea de a fi a acestor visuri. Da, fără îndoială, fusese un vis, un coşmar, o nebunie, şi totuşi era aici şi ceva adevărat, ceva chinuitor de real şi dureros de adevărat, ceva ce îndreptăţea acest vis, acest coşmar, această nebunie. Vreme de mai multe ceasuri el râmase pradă unor gânduri tulburi şi, ca într-un delir, îi reveneau mereu în minte crâmpeie din acele scrisori, le frământa în cuget şi medita adânc asupra

fiecăruia în parte. Ba uneori ar fi voit să-şi spună că presimţise, ghicise toate acestea cândva; i se părea chiar că le avusese sub ochi demult-demult, şi că tot dorul şi toate părerile de rău, toate suferinţele şi toate temerile lui de până atunci erau conţinute în aceste rânduri pe care le mai citise odinioară.

Când vei despături această scrisoare (aşa începea prima epistolă), *te vei uita, desigur, mai întâi la semnătură. Ea îţi va spune şi va lămuri totul, deci este de prisos să mă justific în faţa dumitale sau să încerc o explicaţie. Dacă ţi-aş fi cât de cât egală, ai putea vedea o insultă în îndrăzneala pe care mi-am luat-o; dar cine sunt eu, şi cine eşti dumneata? Suntem doi antipozi, şi distanţa dintre noi e atât de mare, încât n-aş putea să te jignesc, chiar dacă aş voi.*

Şi mai departe, în alt loc, scria:

Să nu iei cuvintele mele drept o exaltare bolnăvicioasă a unei minţi rătăcite, dar pentru mine eşti perfecţiunea întruchipată. Te-am văzut, te văd în fiecare zi. Nu te judec; n-am ajuns să te consider o perfecţiune pe calea raţiunii, ci pur şi simplu aceasta este credinţa mea. Dar am şi un păcat faţă de dumneata: te iubesc. Nu-ţi este îngăduit să iubeşti perfecţiunea, trebuie numai s-o recunoşti ca atare şi s-o admiri, nu-i aşa? Şi cu toate acestea sunt îndrăgostită de dumneata. Deşi dragostea îi face pe oameni să se simtă egali, fii pe pace, nu te voi coborî până la mine nici chiar în cel mai intim gând al meu. Ţi-am scris „fii pe pace"; dar e cu putinţă oare ca dumneata să te tulburi?... Dacă ar fi în puterea mea, ţi-aş săruta urmele paşilor. O! Nici gând să mă consider egală dumitale... Uită-te la iscălitură, dar uită-te mai repede!

Îmi dau seama (scria în altă scrisoare) *că te unesc mereu cu el şi nu te-am întrebat încă niciodată dacă-l iubeşti. El s-a îndrăgostit de dumneata de cum te-a văzut. Se gândea la dumneata ca la, o rază de lumină "; sunt*

propriile lui vorbe, le-am auzit din gura lui. Dar şi fără aceste cuvinte am înţeles că eşti pentru el ca lumina ochilor. O lună de zile am stat în preajmă-i şi mi-am putut da seama că şi dumneata îl iubeşti; voi doi sunteţi pentru mine o singură fiinţă!

Să fie oare cu putinţă? (scria în alt loc.) *Ieri, când am trecut pe lângă dumneata, parcă te-ai înroşit la faţă. Dar nu, nu se poate; cred că mi s-a părut numai. Dacă cineva te-ar târî în spelunca cea mai infectă şi dacă ţi s-ar înfăţişa viciul în toată goliciunea lui, nici atunci chiar n-ar trebui să roşeşti; eşti deasupra oricărei jigniri. Poţi să-i urăşti pe cei josnici şi laşi, dar numai din pricina jignirii care o aduc altora, căci pe dumneata nicio insultă nu te poate atinge. Ştii, eu cred că ar trebui chiar să mă iubeşti. Ceea ce eşti pentru dânsul eşti şi pentru mine: un spirit luminos; un înger nu poate să urască, dar nici să nu iubească nu poate. Dar e cu putinţă să iubeşti pe toată lumea, pe toţi oamenii, pe tot ce este aproapele tău? Mi-am pus de multe ori această întrebare. Nu, desigur, şi nici n-ar fi ceva firesc. Dragostea abstractă pentru umanitate ascunde aproape întotdeauna o iubire egoistă faţă de tine însuţi. Nouă nici nu ne este dat să iubim altfel. Pe când la dumneata e cu totul altceva; cum ar fi posibil ca dumneata să nu iubeşti măcar pe cineva, de vreme ce nimeni nu se poate compara cu dumneata şi eşti deasupra oricărei jigniri, deasupra oricărei porniri personale? Numai dumneata singură poţi iubi fără egoism, numai dumneata poţi, iubind, să treci peste propriul, eu " şi să te dăruieşti numai aceluia pe care-l iubeşti. Ah, cât de cumplit ar fi pentru mine să ştiu că din pricina mea ai simţit ruşine sau mânie! Ar însemna decăderea şi deci pieirea dumitale: deodată te-ai aşeza pe aceeaşi treaptă cu mine...*

Ieri, după ce te-am întâlnit, m-am întors acasă şi m-am gindit la un tablou. Pictorii îl zugrăvesc de obicei pe Hristos în spiritul legendelor evanghelice; eu l-aş zugrăvi altfel în tabloul pe care mi-l închipui; ar fi singur – apostolii îl părăseau câteodată. N-aş lăsa cu el decât un copilaş. Copilul se jucase alături sau poate îi povestise ceva în

gânguritul lui copilăresc. Hristos l-a ascultat, dar acum a rămas pe gânduri, cu mâna uitată pe căpşorul copilului. Se uită în zare, spre orizont; în ochi i se citeşte un gând, cuprinzător cit universul; faţa îi e tristă. Copilul s-a oprit din joacă şi din gângurit, şi-a sprijinit coatele pe genunchii lui Hristos şi, cu obrazul rezemat în mână, şi-a ridicat căpşorul, privind ţintă în ochii lui Hristos cu acel aer gânditor, pe care copiii îl au câteodată. Soarele apune... lată tabloul meu! Dumneata eşti inocenţa întrupată şi tocmai această inocenţă este însăşi perfecţiunea dumitale. O, asta să n-o uiţi niciodată! Să nu-ţi pese şi să nu-ţi faci gânduri din cauza pasiunii mele pentru dumneata! De acum eşti a mea, voi fi toată viaţa în preajma dumitale... În curând am să mor.

În sfârşit, cea din urmă scrisoare conţinea şi aceste gânduri:

Pentru numele lui Dumnezeu, să nu-ţi faci o părere greşită despre mine; să nu-ţi închipui de asemenea că mă umilesc dacă-ţi scriu aşa sau că fac parte dintre acele fiinţe pentru care umilinţa este o desfătare, că o fac numai şi numai din orgoliu. Nu, am şi eu bucuriile mele, dar îmi vine greu să-ţi explic asta. Mi-ar fi greu să mi-o desluşesc mie însămi, cu toate că mă frământă atât. Ştiu numai că n-aş putea să mă umilesc nici chiar într-un acces de orgoliu. Iar pentru autoumilire dintr-un imbold curat al inimii, nu mă simţ capabilă. Prin urmare, nu mă umilesc câtuşi de puţin.

De ce vreau să vă unesc? Pentru voi doi sau pentru mine? Pentru mine. Fireşte: în asta găsesc dezlegarea tuturor frământărilor vieţii mele; mi-am spus-o mai de mult încă... Am auzit că sora dumitale, Adelaida, văzându-mi portretul, s-ar fi exprimat că o astfel de frumuseţe ar putea să răstoarne lumea. Dar eu am renunţat la lume; îţi vine să zâmbeşti sau, în cel mai bun caz, găseşti ciudat că scriu aceste vorbe eu, pe care ai văzut-o împopoţonată cu dantele şi diamante într-o societate de beţivi şi de ticăloşi! Dar nu lua în seamă aparenţele, căci, propriu-zis, eu aproape că nici nu exist şi sunt conştientă de acest lucru;

Dumnezeu ştie ce mai sălăşluieşte în mine, în locul „eului" meu. În fiece zi, îmi citesc sentinţa în cei doi ochi înspăimântători care mă pândese fără încetare, chiar dacă nu-i văd în preajma mea. Acum, ochii aceştia tac (ei tac întruna), dar le cunosc taina. Casa omului acestuia e sumbră, apăsătoare şi ascunde o taină. Sunt sigură că are undeva, într-un sertar, un brici cu lama înfăşurată în mătase, ca şi celălalt – ucigaşul din Moscova; şi acela stătea cu maică-sa şi-şi înfăşurase briciul în mătase ca să taie mai lesne o beregată. Tot timpul cât am stat la el acasă, mi se năzărea mereu că undeva, sub podea, zace un cadavru, ascuns poate încă de tatăl lui, un cadavru acoperit cu o muşama, ca şi cel de la Moscova, având la fel aşezate împrejur sticle cu soluţia Jdanov; aş fi putut să-ţi indic chiar şi locul. El nu-mi spune nimic, dar ştiu că mă iubeşte până într-atât, încât este exclus să nu fi început să mă urască. Nunta dumitale şi cu a mea se vor celebra în acelaşi moment; aşa, cel puţin, m-am înţeles cu el. Faţă de el n-am nicio taină. L-aş ucide de groază... Dar o să mă omoare el înainte... e alături de mine acum şi îmi spune râzând că aiurez; ştie că-ţi scriu dumitale.

Şi tot aşa, şiruri nenumărate de adevărat delir în aceste scrisori. Una dintre ele, a doua, era lungă de tot: două coli de hârtie de format mare scrise mărunt.

Prinţul ieşi în sfârşit din parc, după ce, la fel ca în seara precedentă, rătăcise multă vreme în neştire prin aleile lui întunecoase. Noaptea limpede şi luminoasă părea şi mai clară ca de obicei. „Să fie încă aşa devreme?” gândi el. (Uitase să-şi ia ceaiul.) La un moment dat, i se păru că aude sunetele unei melodii venind de departe., Cântă muzica în pavilionul gării probabil, gândi iar; de bună seamă, azi nu s-au mai dus acolo." La gândul acesta, uitându-se împrejur, se pomeni în dreptul vilei lor. Ştia dinainte că va trebui să ajungă aici în cele din urmă şi, cu inima strânsă, urcă treptele terasei. Nu-l întâmpină nimeni; terasa era pustie. Aşteptă un moment, apoi deschise uşa spre salon. „Nu obişnuiesc niciodată să

închidă uşa asta", îşi spuse el; dar nici în salon nu era nimeni şi era aproape întuneric beznă. Deodată uşa se deschise şi intră Aleksandra Ivanovna cu o lumânare în mână. Zărindu-l pe prinţ, tânăra fată se opri mirată în faţa lui, întrebându-l parcă din ochi. Trecuse probabil pe acolo ca să se ducă în altă odaie şi nu se aşteptase deloc să găsească pe cineva în salon.

— Prin ce întâmplare ai venit aici? îl întrebă în cele din urmă.

— Eu... am venit... în treacăt...

— *Maman* nu se simte prea bine, Aglaia de asemenea. Adelaida s-a dus să se culce şi tocmai mergeam şi eu la culcare. Am stat toată seara acasă, singurele. Tata şi prinţul Ş. sunt plecaţi la Petersburg.

— Am venit... am venit să vă văd... acum...

— Dar ştii cât e ceasul?

— N-nu...

— Douăsprezece şi jumătate. De obicei ne culcăm la unu.

— Ah! Credeam că... e numai nouă şi jumătate.

— Nu face nimic! râse Aleksandra. Dar de ce n-ai venit mai devreme? Poate că ai şi fost aşteptat.

— Credeam... credeam... bâigui el, îndreptându-se spre uşă.

— La revedere! Să vezi ce haz or să facă mâine, când am să le povestesc întâmplarea asta.

Mîşkin porni spre casă pe drumul ocolit de la marginea parcului. Inima îi bătea tare, gândurile i se învălmăşeau şi totul în jurul lui părea un vis. Deodată, înaintea ochilor i se arătă din nou vedenia care, în două rânduri, îi apăruse în ziua aceea. Femeia ieşi din parc şi se opri în faţa lui; s-ar fi spus că-l aştepta acolo. El tresări şi se opri din mers; ea îi apucă mâna şi i-o strânse tare. „Nu, asta nu e o vedenie!"

Şi iată că se găseau faţă-n faţă pentru întâia oară de la despărţirea lor; ea îi vorbea, iar el se uita la dânsa tăcut, cu inima încărcată de durere! Ah! Niciodată mai târziu el n-a putut uita această întâlnire şi, de fiecare dată, îşi aducea aminte de ea cu aceeaşi ascuţită suferinţă. Ea se

lăsă în genunchi în faţa lui, chiar acolo, în stradă, ca într-o rugă extatică; speriat, el se dădu înapoi, dar ea îi apucă mâna ca să i-o sărute şi, întocmai ca în visul de adineauri, prinţul văzu lacrimi sclipind pe genele-i lungi.

— Scoală-te, scoală-te! şopti el speriat, silindu-se s-o ridice. Ridică-te, te rog!

— Eşti fericit? Fericit? întrebă ea. Spune-mi numai un singur cuvânt: eşti fericit acuma? Azi, acum? Ai fost la dânsa? Ce ţi-a spus?

Nu se ridica şi nici nu-l asculta; aşa în genunchi, îl întreba grăbită, vorbindu-i dintr-o răsuflare, ca şi cum ar fi fost urmărită de o poteră vrăjmaşă.

— Plec mâine, cum mi-ai poruncit. N-o să-i mai scriu... Te văd pentru ultima oară, pentru cea din urmă oară! Acuma, într-adevăr, pentru cea din urmă oară!

— Linişteşte-te, ridică-te! o imploră el în culmea disperării. Ea îl apucă de mâini, privindu-l în ochi cu nesaţ.

— Adio, îi spuse ea în sfârşit, apoi se ridică şi se îndepărtă în grabă, aproape fugind. Prinţul îl zări deodată pe Rogojin apucând-o de braţ şi depărtându-se cu ea.

— Aşteaptă-mă, prinţe! strigă Rogojin. Mă întorc numaidecât.

Şi într-adevăr, peste cinci minute, Rogojin sosi la locul unde prinţul rămăsese să aştepte.

— Am urcat-o în trăsură, spuse el; de la ora zece o aşteaptă acolo, în colţ. Ştia că ai să-ţi pierzi toată seara la cealaltă. Ceea ce-mi scriseseşi mai adineauri, i-am transmis întocmai. N-are să-i mai scrie; a făgăduit; iar mâine, după cum ţi-a fost vrerea, va pleca de aici. Dorea cu orice preţ să te mai vadă o dată înainte de plecare, cu toate că ai refuzat să te mai întâlnesti cu ea; te-am aşteptat aici, uite, pe banca aceea pândind întoarcerea ta spre casă.

— Chiar ea te-a luat cu dânsa?

— Ei, şi ce-i cu asta? rânji Rogojin; am văzut ceea ce, de fapt, ştiam. Şi ce, parcă n-am citit scrisorile?

— Cum, le-ai citit cu adevărat? întrebă prinţul, îngrozit la gândul acesta.

— Fireşte, ori de câte ori scria, îmi arăta scrisoarea. Ai băgat de seamă ce spune acolo, într-un loc, despre brici, he, he!

— E nebună! strigă prinţul, frângându-şi mâinile.

— Cine ştie? Poate că nu, murmură Rogojin mai mult ca pentru sine.

Prinţul nu răspunse.

— Şi acum, rămâi cu bine, spuse Rogojin, plec şi eu mâine; nu i-o lua în nume de rău! Dar bine, frate, adăugă el, întorcându-se brusc, de ce nu i-ai răspuns la întrebarea: „Eşti fericit sau nu?”

— Nu, nu, nu! răcni prinţul cu o durere sfâşietoare.

— M-aş fi mirat grozav să te aud spunând „da"! râse Rogojin cu răutate şi se depărta fără să privească înapoi.

PARTEA A PATRA

I

Trecu o săptămână de la întâlnirea celor două personaje ale povestirii noastre pe banca verde din parc. Într-o dimineaţă splendidă, pe la ora zece şi jumătate, Varvara Ardalionova Ptiţâna, care făcuse câteva vizite matinale pe la diverse cunoştinţe, se întoarse acasă cam tristă şi îngândurată.

Există oameni despre care e greu să spui ceva ce i-ar putea prezenta sub înfăţişarea lor cea mai tipică, cea mai caracteristică; aceştia sunt aşa-numiţii oameni „obişnuiţi", „banali", care într-adevăr formează marea majoritate a oricărei societăţi.

În romanele şi povestirile lor, scriitorii preferă de cele mai multe ori să ia tipuri din societate şi să le reprezinte într-o zugrăvire figurativă şi artistică – tipuri care în realitate se întâlnesc excepţional de rar în ansamblul trăsăturilor lor şi care totuşi sunt mai reali decât realitatea însăşi. Podkoliosin, în expresia lui tipică, poate că este chiar o exagerare, în niciun caz însă o aberaţie. Câţi dintre oamenii inteligenţi, cu mintea luminată, aflând de la Gogol cum este acest Podkoliosin, n-au constatat după aceea că zeci şi sute de prieteni şi cunoştinţe de-ale lor seamănă grozav cu Podkoliosin, atât doar, că ei nu ştiuseră până atunci că acesta li-e numele. În realitate se întâmplă foarte rar ca mirii să sară pe fereastră înainte de cununie, poate numai pentru simplul fapt – ca să nu mai vorbim de toate celelalte – că gestul în sine e destul de neplăcut; cu toate acestea, câţi miri, adesea oameni inteligenţi şi foarte de treabă, n-au fost în situaţia de a se recunoaşte în adâncul inimii, înainte de cununie, drept nişte Podkoliosini. La fel

şi în căsătorie, chiar dacă nu toţi soţii strigă la orice pas: *Tu vas voulu, George Dandin!,* totuşi, o Doamne, de câte milioane şi milioane de ori acest strigăt amarnic n-a fost repetat, în felurite glasuri, de soţii din lumea întreagă după luna lor de miere sau, mai ştii, poate chiar a doua zi după nuntă!

Aşadar, fără a ne angaja în explicaţii mai aprofundate, vom arăta doar atât, că în realitatea concretă, trăsăturile tipice ale personajelor apar oarecum diluate şi oameni de teapa lui George Dandin sau Podkoliosin există realmente, se agită şi aleargă sub ochii noştri, zi de zi, numai că noi îi observăm sub aspectul acesta mai puţin închegat, mai diluat. Aducând precizarea cuvenită respectului pe care-l datorăm adevărului integral, în sensul că în viaţa de toate zilele poate fi văzut, ce-i drept mai rar, chiar şi tipul unui George Dandin luat în întregime, aşa cum l-a creat Moliere, vom încheia aceste consideraţii, care încep să semene a critică literară în genul celei practicate de reviste. Nu mai puţin adevărat este însă că în faţa noastră rămâne totuşi nerezolvată problema: ce să facă romancierul cu oamenii banali, cu totul „obişnuiţi", şi cum să-i înfăţişeze cititorului ca să fie cât de cât interesanţi? Să-i ignoreze complet – nu se poate, deoarece oamenii de rând, la fiecare pas şi în marea lor majoritate, sunt verigile necesare în lanţul întâmplărilor vieţii; dacă-i omitem – înseamnă că redarea noastră nu mai este veridică. Ar fi cu totul neveridic sau poate chiar şi neinteresant să-ţi umpli romanul numai cu oameni tipici sau, aşa, numai pentru a aţâţa interesul, cu oameni ciudaţi sau, cum nici nu există în realitate. Suntem de părere că scriitorul trebuie să ştie să descopere nuanţe interesante şi semnificative chiar şi printre oamenii de rând. Iar în cazul când însăşi esenţa unor personaje obişnuite constă tocmai în acest caracter constant de mediocritate incurabilă sau, şi mai degrabă, când în pofida tuturor străduinţelor extraordinare ale acestor indivizi de a evada cu orice preţ din făgaşul comun al mediocrităţii şi rutinei, ei sfârşesc inevitabil prin a recădea pe acelaşi făgaş ca expresie a

platitudinii – atunci aceste personaje capătă şi un caracter oarecum tipic, de mediocritate, care nu vrea în ruptul capului să rămână ceea ce este şi caută, cu orice preţ, să devină originală şi de sine stătătoare, neavând însă niciun fel de posibilităţi pentru a putea fi de sine stătătoare.

Din această categorie a oamenilor „obişnuiţi" sau „mediocri" fac parte şi unele personaje din naraţiunea noastră, ale căror caractere n-au fost dezvăluite până acum (recunosc) îndeajuns cititorului. De pildă, Varvara Ardalionovna Ptiţâna, soţul ei, domnul Ptiţân, şi fratele ei, Gavrila Ardalionovici.

În adevăr, nu poate fi nimic mai supărător decât să fii, de pildă, bogat, dintr-o familie onorabilă, chipeş, cu oarecare studii, destul de inteligent, chiar bun la inimă, şi să n-ai totuşi niciun talent, nimic deosebit sau original în tine, nici măcar o ciudăţenie mai aparte, nicio idee personală, să fii absolut „ca toată lumea". Să zicem că eşti bogat, dar nu un Rotschild; aparţii unei familii onorabile, care însă nu s-a distins cu nimic, niciodată, într-un mod mai deosebit; ai o înfăţişare plăcută, dar nu prea expresivă; studii destul de temeinice, dar nu ştii cum să le foloseşti; eşti inteligent, dar *lipsit de idei personale;* bun la inimă, dar îţi lipseşte generozitatea etc, şi aşa în toate celelalte privinţe. Indivizi de acest fel sunt foarte mulţi pe lume, mult mai numeroşi chiar decât s-ar părea; la fel cu toţi oamenii, ei pot fi împărţiţi în două mari categorii: unii mărginiţi, alţii „ceva mai deştepţi". Cei dintâi sunt mai fericiţi. Ce poate fi mai simplu pentru un om mărginit, „obişnuit", decât să-şi închipuie, de pildă, că e un om neobişnuit, original, şi să rămână astfel tot restul zilelor, pe deplin satisfăcut. A fost de ajuns ca unele dintre domnişoarele noastre să-şi tundă părul băieţeşte, să-şi pună ochelari albaştri şi să se declare nihiliste pentru a deveni perfect convinse că prin aceasta şi-au format „convingeri" personale. A fost de ajuns ca cineva să simtă la un moment dat în forul lui lăuntric ceva ce aduce a sentimente generoase, general-umane, ca să fie de îndată încredinţat că nimeni altul nu poate simţi ca dânsul, că

este un om înaintat în mersul dezvoltării sociale. E de ajuns ca cineva să prindă din zbor o idee sau să citească o pagină fără început şi fără sfârşit dintr-o carte ce i-a căzut întâmplător în mână pentru a căpăta pe loc convingerea că sunt „propriile lui idei" şi că s-au născut în capul lui. Cinismul naivităţii, dacă se poate spune astfel, ajunge în asemenea cazuri până la absurd; pare neverosimil dar întâlneşti cazuri de-astea la orice pas. Acest cinism al naivităţii această prezumţiozitate satisfăcută a omului mărginit, care nici măcar nu pune la îndoială existenţa reală a talentului său, a fost admirabil redată de Gogol în personajul său tipic, locotenentul Pirogov. Acesta nici nu se îndoieşte că este un geniu, ba se credea chiar superior oricărui geniu; e atât de încrezut, că nici nu-şi pune o asemenea întrebare; de altfel, în general, nu-l frământă niciun fel de probleme. Marele scriitor s-a văzut nevoit în cele din urmă să-i tragă o bătaie zdravănă pentru a da satisfacţie simţului moral ultragiat al cititorului său; dar văzând că omul său genial nu a reacţionat la toate acestea în niciun fel, mulţumindu-se doar să-şi netezească hăinuţele şi să înghită o bucată de plăcintă pentru refacerea forţelor pierdute cu prilejul admonestării, şi-a desfăcut braţele cu uimire şi l-a lăsat astfel cititorilor săi. Am regretat întotdeauna că scriitorul i-a atribuit marelui său erou un grad atât de mic, pentru că Pirogov e atât de plin de sine, că nu i-ar fi fost deloc greu să-şi închipuie, pe măsură ce epoleţii lui s-ar fi îngroşat şi s-ar fi împodobit treptat cu fire tot mai strălucitoare, că ajunge în cele din urmă, să zicem, un mare comandant de oşti; şi propriu-zis, nu este vorba că şi-ar fi putut închipui, ci pur şi simplu nu s-ar fi îndoit că este chiar aşa; de vreme ce a fost făcut general, cum să nu fie şi comandant de oşti? Şi câţi dintre aceştia nu provoacă adevărate catastrofe pe câmpurile de bătălie? Dar câţi de-alde Pirogov nu am avut noi în rândurilc literaţilor, savanţilor, propagandiştilor noştri! Am zis „am avut", dar cred că mai avem şi astăzi.

Personajul Gavrila Ardalionovici Ivolghin din naraţiunea noastră aparţinea unei alte categorii; făcea parte din

categoria oamenilor „ceva mai deştepţi", deşi ardea, din cap până în picioare, de dorinţa de a părea original. După cum am arătat însă, categoria aceasta de oameni e mult mai nefericită decât prima. Chestiunea e că un om „obişnuit" *deştept,* chiar dacă îşi închipuie la un moment dat (sau poate chiar şi o viaţă întreagă) că este un om genial, deosebit de original, păstrează totuşi, în adâncul inimii, un viermişor de îndoială, care îl duce uneori la exasperare; iar dacă se resemnează, o face *de* aici încolo deplin înveninat de o puternică doză de vanitate refulată. E drept că în exemplificarea noastră am luat extrema şi am folosit un caz excepţional; în marea majoritate a cazurilor la această categorie de oameni mai deştepţi, lucrurile se petrec mai puţin tragic doar dacă la o vârstă mai înaintată începe să-i supere ceva mai mult ficatul, atâta tot. Oricum însă, înainte de a se supune şi a se resemna, oamenii aceştia se încăpăţânează uneori să-şi facă de cap *vreme* îndelungată, din tinereţe şi până la vârsta resemnării şi tot numai din dorinţa de a fi originali. Se întâmplă şi cazuri destul de ciudate: din dorinţa de originalitate îl vezi pe câte unul, om dintr-o bucată de altfel, că este gata să comită şi câte o mârşăvie, ba de multe ori se întâmplă ca nenorocitul să nu fie numai un om cinstit, dar şi bun pe deasupra, susţinător de familie, care mai întreţine sau ajută cu banii lui munciţi şi pe câte un străin de familia lui, şi totuşi o viaţă întreagă să nu-şi găsească astâmpăr. Nu-l satisface nici pe departe şi nu-l consolează gândul că îşi îndeplineşte atât de frumos îndatoririle de om, dimpotrivă tocmai asta îl enervează. „Uite pe ce mi-am irosit o viaţă întreagă, parcă ar vrea el să spună, iată ce m-a legat de mâini şi de picioare, iată ce m-a împiedicat să descopăr praful de puşcă! Dacă nu era această piedică, poate că aş fi descoperit negreşit ori praful de puşcă, ori America – precis nu ştiu încă ce anume – dar aş fi descoperit negreşit ceva". Ceea ce îi caracterizează îndeosebi pe toţi domnii aceştia e că, în tot decursul vieţii, ei nu izbutesc să se dumerească bine: ce anume trebuie neapărat să descopere şi ce anume sunt gata să descopere

în cursul vieţii lor: praful de puşcă sau America? În ce priveşte însă năzuinţa, dorul descoperirii, s-ar putea spune că le posedă într-o doză care ar fi fost pe măsura unui Columb sau unui Galileu.

Gavrila Ardalionovici apucase tocmai pe această cale, dar nu era decât la începutul ei. Avea încă mult de umblat pe drumuri nesăbuite. Încă din adolescenţă fusese mereu chinuit de conştiinţa mediocrităţii lui, căutând în acelaşi timp să se convingă că e un om superior. Era un tânăr ros de ambiţii, cu veleităţi şi porniri nestă-pânite, cu nervii cam şubrezi încă de la naştere. Impetuozitatea dorinţelor o lua drept semn al forţei sale. În dorinţa lui aprigă de a ieşi din comun, era gata chiar şi de acţiuni nechibzuite, dar în momentul când aceste acţiuni urmau să fie aduse la îndeplinire, eroul nostru se dovedea întotdeauna prea deştept pentru a le săvârşi, şi ca atare se lăsa păgubaş. Asta îl ducea la disperare. Poate că în anumite împrejurări, s-ar fi hotărât şi la vreo ticăloşie, numai să obţină cele râvnite, dar, ca un făcut, în clipa decisivă se dovedea a fi prea cinstit pentru o ticăloşie. De altfel, la una mai mică s-ar fi pretat oricând. Sărăcia în care-i căzuse familia îl umilea şi-l irita. Ajunsese s-o desconsidere chiar şi pe maică-sa, cu toate că îşi dădea prea bine seama că reputaţia şi firea demne de respect ale mamei lui erau deocamdată principalul suport al propriei sale cariere. Din momentul când a intrat în serviciul generalului şi a fost primit în casa Epancinilor, şi-a spus: „Dacă e vorba că trebuie să mă ticăloşesc neapărat, apoi s-o fac barem până la capăt, numai să iasă ceva", dar aproape niciodată nu rezista până la capăt.

Şi de ce şi-o fi închipuit el că va trebui neapărat să se ticăloşească? De Aglaia, de fapt, se cam speriase atunci, dar nu s-a retras definitiv, ci a căutat să tărăgăneze lucrurile pentru orice eventualitate, deşi nu crezuse niciodată serios că ea va coborî până la el. Pe urmă, în timpul istoriei aceleia cu Nastasia Filippovna, i se năzări că prin bani poate obţine *orice.* „Dacă-i pe ticăloşie, apoi să ne ticăloşim", îşi repeta el pe atunci zilnic, cu satisfacţia

omului orgolios, dar şi cu o oarecare teamă; „dacă e să mă ticăloşesc, atunci cel puţin să mă ridic până la culmea cea mai înaltă, îşi dădea el mereu curaj; cei slabi de înger, în asemenea cazuri, şi-ar pierde cumpătul şi ar da bir cu fugiţii, pe când noi vom merge înainte până la capăt!" Văzându-şi ratate planurile în privinţa Aglaiei, strivit de împrejurări, şi-a pierdut cu totul încrederea şi stăpânirea de sine şi, după cum se ştie, i-a dus prinţului banii pe care i-i zvârlise ca pe o pomană nebuna aceea, după ce, la rândul ei, îi primise şi ea de la alt nebun. Gestul acesta l-a regretat mai târziu de mii de ori, deşi nu pierdea niciun prilej de a se lăuda cu el, gâdilându-şi astfel amorul propriu. Trei zile cât a mai stat prinţul după aceea la Petersburg, Ganea s-a căinat într-adevăr în faţa lui, dar tot în aceste trei zile a început să-l şi urască pe prinţ, pentru că acesta îl trata cu prea multă compătimire, când, de fapt, să înapoiezi o sumă atât de mare e un gest pe care „nu oricine ar fi fost în stare să-l facă". Dar în sinea lui a trebuit să recunoască cinstit că toată suferinţa şi nemulţumirea lui nu sunt altceva decât o reacţie a unui orgoliu mereu călcat în picioare; şi asta îl chinuia cumplit. Abia mult mai târziu se dumeri si se convinse ce întorsătură serioasă ar fi putut lua tatonările lui pe lângă o făptură atât de nevinovată şi de stranie ca Aglaia. Chinuitoare mustrări de cuget nu-i dădeau pace; renunţă la slujbă şi se lăsă pradă durerii şi deznădejdii.

Locuia acum la Ptiţân, împreună cu mama şi cu tatăl său. Nu-şi ascundea dispreţul pentru cumnatul său, care-i asigura toată întreţinerea, dar asta nu-l împiedica să-i urmeze sfaturile pe care era destul de cuminte să i le ceară. De pildă, un lucru care-l supăra peste măsură pe Gavrila Ardalionovici era că Ptiţân nici măcar nu-şi propune să ajungă un Rothschild. „Dacă te-ai făcut cămătar, încalte mergi până la capăt; strânge oamenii de gât, stoarce din ei cât poţi, fă-te cunoscut, fă-te regele iudeilor!" Ptiţân, om liniştit şi modest, nu făcea decât să zâmbească la aceste vorbe; totuşi, o dată găsi de cuviinţă să-i ceară socoteală lui Ganea, dovedind chiar o oarecare

demnitate în răfuiala asta. Îi demonstra cumnatului său că nu făcea nimic necinstit şi, ca atare, nu era îndreptăţit să-i spună cămătar; dacă banii erau la mare preţ, vina nu era a lui; se purta cu dreptate şi cu cinste şi, propriu-zis, în „aceste" afaceri, rolul său era mai degrabă de agent mijlocitor; în sfirşit, că, datorită corectitudinii şi punctualităţii în afaceri, s-a făcut cunoscut în lumea cea mai bună şi că afacerile lui iau o extindere tot mai mare. „N-o să ajung un Rothschild, adăugă Ptiţân râzând, dar o casă pe Liteinaia sau poate chiar două tot o să am, şi cu asta mă declar mulţumit." „Mai ştii, poate chiar şi trei!" îşi spunea el în gând, fără a-şi destăinui vreodată visul. Oamenii aceştia sunt, de fapt, favoriţii şi răsfăţaţii sorţii; ea va fi darnică cu Ptiţân şi-l va recompensa nu numai cu trei, ci chiar cu patru case, şi tocmai pentru aceea că el ştia precis, încă din adolescenţă, că nu va deveni niciodată un Rothschild. În schimb, soarta nu va merge niciodată dincolo de cele patru case, şi pentru Ptiţân totul se va încheia cu asta.

Cu totul altă fire avea sora lui Gavrila Ardalionovici. Era şi ea stăpânită de dorinţe şi ambiţii mari, dar vădea mai multă dârzenie şi tenacitate în realizarea lor şi mai puţină impetuozitate pătimaşă. Dădea dovadă de multă prudenţă şi cumpătare când lucrurile atingeau limita lor extremă, deşi, datorită aceleiaşi prudenţe, nu ajungea aproape niciodată să forţeze prea mult lucrurile. Fără îndoială şi ea făcea parte din tagma oamenilor „obişnuiţi" care cred că sunt originali, dar şi-a dat foarte repede seama că nu avea nici umbră de originalitate, fără a se necăji prea mult pentru asta – cine ştie, poate tot dintr-un fel de mândrie. Se acomoda cu multă hotărâre nevoilor vieţii practice primind să fie soţia domnului Ptiţân, fără a-şi spune cu acest prilej: „Dacă e vorba să facem ticăloşii, apoi să le facem, numai scopul să fie atins", cum, de bună seamă, s-ar fi exprimat Gavrila Ardalionovici într-o asemenea ocazie (şi care puţin rămăsese să n-o spună cu glas tare atunci când aprobă hotărârea surorii sale în calitate de frate mai mare). Dimpotrivă, Varvara Ardalionovna se hotărî să se

mărite după ce se convinse temeinic că viitorul ei soţ era un om modest, plăcut, cu oarecare cultură şi care pentru nimic în lume nu s-ar preta la vreo ticăloşie mare. În ce priveşte cele mici, erau fleacuri de care Varvara Ardalionovna nu se preocupa; de altfel, unde nu există fleacuri de acestea? E absurd să cauţi idealul! Pe lângă asta, ştia că, măritându-se, asigura un adăpost pentru toţi ai ei. Văzându-l pe Ganea nefericit, dorea să-i fie de folos, cu toate neînţelegerile lor anterioare. Ptiţân îl îndemna prieteneşte pe cumnatul său să ocupe vreo slujbă. „Bagă de seamă, îi spunea el câteodată glumind, îi dispreţuieşti pe generali şi rangurile lor, dar ai să vezi cum ei toţi vor deveni generali; vom trăi şi vom vedea." „Şi de unde li s-a năzărit că eu i-aş dispreţui pe generali şi rangurile lor?" reflecta Ganea cu sarcasm.

Ca să-l ajute pe fratele ei, Varvara Ardalionovna se hotărî să-şi lărgească sfera de acţiune; îşi făcu vad la familia Epancin: în această privinţă îi fură de mare folos amintirile din copilărie, întrucât şi ea, şi fratele ei fuseseră tovarăşi de joacă cu fetele generalului Epancin. Menţionăm că dacă Varvara Ardalionovna, vizitându-i pe Epancini ar fi urmărit un vis prea îndrăzneţ, o himeră, poate că prin însusi faptul acesta s-ar fi desprins de categoria acelor oameni în care se indusese cu bună ştiinţă; dar ea nu urmărea o himeră, ci acţiona după un calcul destul de întemeiat; planul ei nu avea nimic himeric, dat fiind că sconta pe caracterul acestei familii; şi mai ales pe cel al Aglaiei, pe care o observa fără încetare. Toate strădaniile Varvarei Ardalionovna aveau drept ţintă să încerce o nouă apropiere între Aglaia şi Ganea. Poate că izbutise cu adevărat să obţină unele rezultate; sau, poate, a dat greş în unele privinţe, punând, de pildă, prea multe speranţe în fratele ei şi aşteptându-se de la el la cine ştie ce lucruri de care el nici n-ar fi fost în stare. Oricum, ea îşi urzea iţele cu destulă dibăcie în casa Epancilor; lăsa să treacă uneori săptămâni întregi fără să sufle un cuvânt despre Ganea; era întotdeauna foarte sinceră şi căuta să fie cât mai dreaptă în aprecieri, păstra o ţinută modestă,

dar demnă. Nu găsea nimic să-şi impute în adâncul conştiinţei şi asta îi dădea mai multă încredere în sine. Numai câteodată, Varvara Ardalionovna îşi dădea seama că era înrăită, că avea mult amor propriu, ba poate şi o doză de vanitate lezată, pe care o resimţea mai ales după vizitele la familia Epancin.

Tot astfel şi acum, întorcându-se de acolo se simţea, după cum am spus, foarte abătută. În suferinţa ei era o ironie amară. La Pavlovsk, Ptiţân locuia într-o casă de lemn nu prea arătoasă, dar încăpătoare, aşezată pe o stradă prăfuită, şi care în curând urma să devină proprietatea lui deplină, încât, la rându-i, ca viitor proprietar îşi făcea de pe acum planuri de revânzare. Urcând scările, Varvara Ardalionovna auzi venind de sus larmă mare; desluşi glasurile enervate ale fratelui şi ale tatălui ei. Intrând în salon, îl văzu pe Ganea agitat, alergând de la un colţ la celălalt al odăii. Tânărul era palid de furie şi nu-i lipsea mult să-şi smulgă părul din cap. La priveliştea aceasta, Varvara Ardalionovna îşi încruntă sprâncenele şi, fără a scoate pălăria de pe cap, se lăsă cu un aer obosit pe divan.

Ştiind bine că dacă nu-l întreabă numaidecât pe fratele ei de ce aleargă aşa, tăcerea ei l-ar irita cu siguranţă, se grăbi să-i spună:

— Ca de obicei, nu-i aşa?

— Da' de unde, dădu din mâini Ganea disperat. Ca de obicei! Dracu' ştie ce se mai petrece la noi, pentru că nu e nici măcar ca de obicei! Bătrânul a turbat… mama plânge în hohote. Cum vrei, Varia, dar am să-l dau afară, zău, sau… am să plec eu, adăugă el, aducându-şi aminte că nu poţi să dai pe cineva afară dintr-o casă străină.

— Trebuie să fii îngăduitor, mumură Varia.

— Îngăduitor faţă de ce anume? Faţă de cine? spuse Ganea roşu de mânie. Faţă de nemerniciile lui? Ei, uite nu; poţi să spui ce vrei, dar aşa nu mai merge! Nu, nu şi iar nu! Ce om! Halal să-i fie! El e vinovatul şi tot el sare cu gura. Dar ce ai? Eşti cam schimbată la faţă.

— Să lăsăm asta, răspunse Varia în silă. Ganea o privi iscoditor.

— Ai fost acolo? întrebă el brusc.

— Da.

— Îl auzi! Iar zbiară! Ce ruşine! Şi tocmai acum!

— Adică de ce nu? A intervenit ceva nou, ca să nu se întâmple şi acum?

Ganea o privi şi mai atent.

— Ai aflat ceva?

— Nimic surprinzător. Se confirmă totul. Bărbatul meu a văzut mai bine decât tine şi decât mine; ce a prezis de la început s-a împlinit. Unde-i el?

— A ieşit. Ce spui că s-a împlinit?

— Prinţul este socotit logodnic oficial; totul e hotărât. Surorile cele mari mi-au spus că Aglaia şi-a dat consimţământul; cărţile sunt date pe faţă. (înainte, totul la ei era învăluit în mister.) Nunta Adelaidei a fost iar amânată; vor să serbeze cele două nunţi în aceeaşi zi; ce romantic! Ca într-o poezie. Apucă-te mai bine şi scrie un elogiu al nunţii apropiate decât să umbli aşa, ca un nebun, prin odaie. Diseară vine prinţesa Belokonskaia la ei; a picat la timp; va fi lume multă. Vor să-l prezinte prinţesei, deşi ea îl cunoaşte de câtăva vreme; se pare că tot în seara asta va fi anunţată logodna în

Mod oficial. Se tem numai ca nu cumva mirele, intrând în salonul plin de musafiri, să nu răstoarne ceva sau să se împiedice şi să cadă pe parchet; n-ar fi de mirare.

Ganea o ascultă cu atenţie, dar, spre mirarea surorii lui, ştirea care-i spulbera speranţele părea că nu-i pricinuieşte nicio emoţie.

— De! Trebuia să ne aşteptăm şi la asta, spuse îngândurat. Vasă-zică, s-a terminat! adăugă el cu un zâmbet straniu, scrutând din când în când cu înţeles faţa surorii sale, în timp ce continua să se plimbe prin odaie, dar mult mai potolit decât adineauri.

— Îmi pare bine că priveşti lucrurile mai cu înţelepciune, spuse Varia.

— Cel puţin, ai scăpat şi tu de-o grijă.

— Cred că te-am servit sincer, fără să te descos şi fără să te plictisesc prea mult; doar nu te-am întrebat niciodată

ce fel de fericire căutai la Aglaia.

— Dar ce, parcă eu… am căutat vreo fericire la Aglaia?

— Ei, asta-i acum! Mai slăbeşte-mă, te rog, cu filosofia! În definitiv, aşa este. Dar acum s-a isprăvit, ne ajunge; am rămas cu buzele umflate. De la început chiar, ţi-o mărturisesc, nu prea am avut eu cine ştie ce mari speranţe; dar m-am apucat cu gândul că poate „se prinde", contând pe firea ciudată a Aglaiei şi, mai ales, ca să te împac pe tine; altminteri, nu prea existau şanse; nouăzeci la sută erau contra. Personal, nici acum nu sunt lămurită ce ai urmărit în toată afacerea asta.

— Şi acum parcă vă văd, pe tine şi pe soţul tău, cum o să mă bârâiţi la cap ca să-mi iau o slujbuliţă, o să-mi ţineţi prelegeri despre tenacitate şi putere de voinţă, şi cum un om trebuie să se mulţumească cu puţin şi aşa mai departe. Cunosc cântecul pe de rost, râse Ganea în hohote.

„Să ştii că iar pune ceva la cale", îşi spuse Varia.

— Dar părinţii ei ce zic? Sunt încântaţi? întrebă deodată tânărul.

— N-nu tocmai, după *cât* se pare. De altfel, îţi dai seama şi tu – Ivan Feodorovici e mulţumit; Lizaveta Prokofievna însă are rezerve; întotdeauna a avut o repulsie la gândul că Mîşkin ar putea să-i fie ginere; e un lucru ştiut.

— Nu Ia asta mă refer; e limpede că prinţul este o partidă absurdă, de neconceput. Te întreb numai, unde au ajuns lucrurile? Aglaia şi-a dat oficial consimţământul?

— Până acum n-a spus „nu" – asta-i tot; dar de la ea nu te poţi aştepta la mai mult. O ştii cât e de ruşinoasă şi de timidă! Până la ciudăţenie! Când era mică şi venea lume la ei în casă, se ascundea într-un dulap şi rămânea acolo două-trei ceasuri, până când plecau musafirii; trebuie să ştii că nu s-a schimbat nici acum. Îmi vine să cred că de data aceasta e ceva serios între ei. Se zice că-şi bate joc de el mereu, ca să nu dea de bănuit; cert este că nu scapă ea *prilejul* să-i strecoare câte un cuvânt prinţului pe furiş, căci e radios, de parcă ar fi în al nouălea cer… E pur şi simplu caraghios! Toate acestea le ştiu chiar de la ei. Pe de altă parte, am avut impresia că m-au cam luat peste picior.

Vorbesc de surorile cele mari.

În cele din urmă, Ganea începu să se încrunte; poate că Varia insista anume asupra acestor amănunte, ca să pătrundă în gândurile ascunse ale fratelui său. Dar în momentul acela se auziră de sus, din nou, ţipete şi larmă.

— Am să-l dau afară! răcni Ganea, bucuros parcă să-şi descarce nervii.

— Şi apoi o să se apuce iar să ne facă peste tot de ocară, cum s-a întâmplat chiar ieri.

— Ieri? *Cum* adică? Ce-a făcut ieri? Nu cumva... se zăpăci Ganea, speriat la culme.

— Ah! Dumnezeule, n-ai ştiut nimic? se nelinişti Varia.

— Vasăzică, e adevărat că s-a dus la ei? ţipă Ganea, roşu de furie şi de ruşine. Dumnezeule, am uitat că vii de acolo! Ai aflat ceva. Bătrânul a fost deci pe la ei? A fost sau nu?

Cu aceste cuvinte, Ganea se repezi spre uşă; Varia se luă după el şi-l apucă de braţ.

— Ce faci? Unde te duci? spuse ea. Dacă-l dai afară acum, o să-şi facă de cap şi mai rău, o să ne meargă faima prin toate casele!

— Ce-a făcut? Ce-a zis?

— Nici ele n-au prea ştiut ce să-mi spună, căci nu l-au înţeles; în orice caz, i-a speriat pe toţi. A cerut să-l vadă pe Ivan Feodorovici; acesta lipsind, a întrebat de Lizaveta Prokofievna. Mai întâi a rugat-o să-i găsească un loc, să capete o slujbă; pe urmă, a început să se plângâ de noi, de mine, de bărbatul meu şi mai cu seamă de tine... ce mai încolo încoace, ne-a aranjat frumuşel...

— N-ai putut afla ce anume a spus? întrebă Ganea, tremurând ca într-un acces de isterie.

— Ce să aflu? După cât am înţeles, se pare că nici el nu-şi dădea seama ce spune; a îndrugat verzi şi uscate; sau poate că ele n-au vrut să-mi spună tot.

Ganea se apucă cu amândouă mâinile de cap şi alergă la o fereastră; Varia se aşeză lângă cealaltă.

— E caraghioasă Aglaia asta, îşi aminti ea deodată; mă opreşte la plecare şi-mi spune: „Transmite din partea mea părinţilor dumitale salutul meu deosebit de respectuos; am

să caut să-l văd pe tatăl dumitale într-una din zilele acestea". Şi vorbea cu un aer atât de grav! Ciudat, foarte ciudat...

— Nu glumea? Eşti sigură că n-a spus-o în batjocură?

— Nu, nu, câtuşi de puţin, şi tocmai asta mi s-a părut mai ciudat.

— Ştie sau nu ştie povestea cu bătrânul? Ce crezi?

— Că în casă la ei nu se ştie nimic despre asta, n-am nicio îndoială; dar întrebarea ta mi-a sugerat o idee; nu este exclus că Aglaia să ştie. Numai ea singură poate să fi aflat ceva, căci surorile ei au fost şi ele foarte mirate când au auzit-o rugându-mă atât de serios să-i transmit tatei salutările ei. Şi pentru ce numai lui? Iar de aflat, putea s-o afle numai de la prinţ!

— Nu-i greu de ghicit cine a informat-o! Auzi, hoţ! Atât ne mai lipsea. Un hoţ în familia noastră, „capul familiei"!

— Ei asta-i! se înfurie Varia. E absurd! O simplă păţanie de beţivani, şi atâta tot. Şi cine le-a născocit toate astea, mă rog? Lebedev, prinţul... Grozavi amândoi, n-am ce zice! Şi deştepţi... foc! Nu-nu vine să cred nici atâtica din toată istoria asta, pusă la cale de nişte neisprăviţi.

— Bătrânul e un hoţ şi un beţiv, continuă Ganea cu amărăciune eu – un cerşetor, cumnatul meu – un cămătar. Vezi bine, avea şi de ce să se simtă atrasă Aglaia! Frumos ne şade, n-am ce zice!

— Acest cumnat al tău, acest cămătar te...

— Mă întreţine, nu-i aşa? Spune, spune, te rog, nu te jena.

— Ce te-a apucat? căută Varia să-şi acopere gafa. N-ai mai multă minte decât un şcolar. Crezi că toate acestea au putut să-ţi dăuneze în ochii Aglaiei? Nu-i cunoşti caracterul; ar refuza cea mai strălucită partidă ca să fugă cu un student şi să împartă cu el o viaţă de mizerie – acesta-i visul ei! Niciodată n-ai înţeles cât te-ai fi ridicat în ochii ei, dacă ai fi suportat situaţia noastră cu demnitate şi curaj. Păi, cu ce crezi că a putut s-o atragă prinţul? Mai ales prin aceea că nici nu şi-a dat vreo osteneală să-i placă şi apoi prin aceea că toată lumea îl

socoate idiot. Numai faptul că această căsătorie ar răsturna toată casa pe dos, că i-ar scoate pe toţi din minţi, o umple de fericire. Dar parcă voi sunteţi în stare să înţelegeţi ceva?!

— Asta mai rămâne de văzut, dacă înţelegem ceva sau nu, murmură Ganea cu un aer cam enigmatic. Numai că tare voiam ca ea să nu fi aflat despre întâmplarea cu bătrânul. Am sperat că prinţul se va abţine şi nu va răspândi zvonul; ştiu că l-a convins şi pe Lebedev să tacă; de altfel, nici mie n-a vrut să-mi spună totul când am încercat să-l trag de limbă.

— Atunci îţi dai seama că altcineva şi-a vârât coada, de a mers vorba. Dar ce te mai frămânţi pentru asta acum? Ce mai speri? Şi dacă mai rămâne vreo speranţă, n-ar fi decât să apari ca un martir in ochii ei.

— Lasă, că de scandal s-ar speria şi dânsa, cu tot romantismul ce o caracterizează. Totul până la o anumită limită şi niciodată nu veţi depăşi anumite limite; aşa sunteţi voi – toate la fel!

— Aglaia s-ar speria? se revoltă Varia, uitându-se cu dispreţ la fratele ei. Ce suflet josnic ai! Aşa sunteţi voi, bărbaţii! Nimic nu-i capul vostru! Nu meritaţi nicio consideraţie, nici cât negru sub unghie. Aglaia poate să fie ridicolă, excentrică, în orice caz însă e de o mie de ori mai nobilă la suflet, mai generoasă decât noi toţi.

— Ei bine, bine, nu te supăra, făcu Ganea plin de sine şi pe un ton împăciuitor.

— Dacă sunt neliniştită, e numai pentru mama, continuă Varia; mă tem ca istoria asta cu tata să n-ajungă la urechile ei. Ah! Tare mă tem!

— Cred că a şi ajuns, zise Ganea.

Varia se ridicase tocmai ca să urce în odaia Ninei Aleksandrovna, dar la aceste cuvinte se opri şi-l privi cu atenţie pe fratele ei:

— Cine ar fi putut să-i spună?

— Ippolit, probabil. Cred că cea dintâi plăcere pe care a ţinut să şi-o facă din clipa când s-a mutat la noi a fost să-i raporteze totul mamei.

— Dar de unde putea el să afle, mă rog? Prinţul şi Lebedev ziceai că s-au înţeles să nu sufle o vorbă; nici Kolea nu ştie nimic.

— Ippolit? A aflat-o singur. Nici nu-ţi închipui ce bestie şireată e ăsta, ce gură rea are şi cu câtă plăcere adulmecă numai ca să dea la iveală toate cancanurile şi istoriile scandaloase. Poate n-ai să crezi, dar eu sunt sigur că a şi reuşit s-o momească pe Aglaia şi, chiar dacă n-a apucat încă să-şi atingă scopul, fii sigură că va merge până-n pânzele albe. Şi Rogojin văd că s-a împrietenit cu el. Cum de nu bagă prinţul de seamă? Pe mine, Ippolit mă socoate inamicul său personal, l-am mirosit de mult. Ce n-ar da el acum ca să-mi mai joace o festă! Şi ce rost mai are, de ce se mai bagă, nu pricep. Ca mâine o să dea ortu' popii! Dar lasă că-i fac eu figura. Ai să vezi ce festă am să-i joc eu lui, şi nu el mie.

— Dacă-l urăşti în halul ăsta, de ce atunci l-ai ademenit să se mute aici? Şi face oare să mai joci feste unuia în starea lui?

— Păi, nu m-ai sfătuit chiar tu să mă dau peste cap ca să-l aduc la noi?

— Am crezut că ne va fi de folos; dar ştii că s-a îndrăgostit de Aglaia şi că i-a scris chiar? M-au întrebat acolo... Se pare că s-a apucat să-i scrie şi Lizavetei Prokofievna.

— În privinţa asta nu-i deloc primejdios, spuse Ganea, râzând cu răutate. Poate să fie aici şi un sâmbure de adevăr, dar e cu totul altceva. Că e îndrăgostit – tot ce se poate! Un mucos!... în orice caz însă, n-are să apuce să-i scrie bătrânei scrisori anonime! De fapt, e o mediocritate crasă, cu o puternică doză de răutate, platitudine şi îngâmfare!... Sunt convins, ştiu precis că a încercat să mă ponegrească în ochii ei, prezentându-mă drept un intrigant. Poate chiar a şi început cu asta. M-am apucat ca un prost, recunosc, să-i destăinuiesc totul, crezând că din răzbunare faţă de prinţ o să-mi apere interesele. Dar acum l-am dibuit: este o bestie vicleană şi rea! În ce priveşte furtul, l-a aflat de la maică-sa, căpităneasa. Dacă bătrânul

s-a hotărât să facă aşa ceva, a fost numai din pricina ei. La un moment dat, Ippolit îmi spune, aşa din senin, că „generalul" i-a făgăduit mamei sale patru sute de ruble; mi-a spus asta intenţionat, cu un gând anume. Imediat am înţeles încotro bate... Căci servindu-mi această noutate, mă privea drept în ochi cu un fel de plăcere sadică. E limpede că i-a spus-o şi mamei numai din dorinţa de a-i sfâşia inima. De ce naiba nu crapă odată? Zicea că o să moară în trei săptămâni, dar văd că aici s-a şi îngrăşat! Nu mai tuşeşte; îl auzeam aseară că de două zile n-a mai scuipat sânge.

— Dă-l afară!

— Nu-l urăsc, îl dispreţuiesc, pronunţă Ganea cu mândrie. Ba nu, îl urăsc, da, îl urăsc! izbucni el deodată cu o furie nestăpânită. Şi am să i-o spun în faţă, chiar în clipa când îşi va da sufletul, pe patul de moarte! Dacă i-ai fi citit „Confesiunea", Doamne, ce naivitate plină de cinism! Curat locotenentul Pirogov sau Nozdriov tragic şi, înainte de toate, un mucos obraznic! Ah, cu ce plăcere i-aş fi tras o bătaie zdravănă în seara aceea, anume ca să-l văd ce ochi face. Pentru că nu i-a reuşit planul, e supărat pe toată lumea şi se răzbună în fel şi chip... Dar ce se aude? Iar scandal! Ei bine, asta întrece orice măsură. Hotărât lucru, nu mai pot suporta. Ptiţân! Dar până când o să meargă aşa? strigă el către cumnatul său care tocmai intra în odaie. E pur şi simplu...

Larma se apropia din ce în ce; deodată, uşa se deschise cu putere şi bătrânul lvolghin, stacojiu la faţă, tremurând de mânie şi scos din fire, se repezi şi el la Ptiţân. În urma lui veneau Nina Aleksandrovna şi Kolea, iar după ei apăru şi Ippolit.

II

Trecuseră cinci zile de când Ippolit se instalase în casa lui Ptiţân. Totul se petrecu oarecum de la sine, fără multe explicaţii şi fără ceartă între prinţ şi el; ba nu numai că nu se certară, dar, aparent, se despărţiră ca nişte prieteni. Gavrila Ardalionovici, care se arătase aşa de pornit împotriva lui Ippolit la aniversarea prinţului, venise să-l vadă a treia zi; fără îndoială, o inspiraţie subită l-a îndemnat să facă acest lucru. Rogojin îl vizită şi el pe bolnav. La început, prinţul crezu că ar fi chiar spre binele „bietului bolnav" dacă s-ar muta din casa lui. Dar, încă în timpul mutării, Ippolit ţinu să declare că se duce la Ptiţân, care „a fost atât de bun să-i ofere găzduire", fără să pomenească măcar numele lui Ganea, deşi acesta stăruise să fie primit în casă. Ganea, fireşte, băgă de seamă acest lucru numaidecât şi se simţi profund atins în orgoliul lui.

Nu minţise, când îi spusese Variei de ameliorarea survenită în starea bolnavului. Într-adevăr, lui Ippolit îi mergea mai bine, ceea ce se observa de cum te uitai la el. Intră în odaie după ceilalţi, fără să se grăbească, cu un zâmbet batjocoritor şi plin de răutate. Nina Aleksandrovna părea foarte speriată. (în aceste şase luni se schimbase mult, slăbise, iar de când îşi măritase fata şi stătea la Ptiţân, nu se amesteca – cel puţin pe faţă – în treburile copiilor.) Kolea era îngrijorat şi faţa lui exprima nedumerire: nu cunoştea adevărata pricină a acestei noi furtuni familiale, nu prea înţelegea bine ce lucruri noi au survenit în ceea ce numea el „nebunia generalului", dar scandalurile repetate şi nemaipomenite pe care tatăl său le provoca mereu şi pretutindeni nu se putea să nu-i lase vreo îndoială că o schimbare neobişnuită se produsese în el. Îl mai nelinişte de asemeni faptul că de trei zile bătrânul încetase să mai bea şi că între timp se certase cu Lebedev şi cu prinţul. Tocmai în acea clipă Kolea s-a întors acasă,

aducând o jumătate de sticlă de vodcă cumpărată din banii lui.

— E mai bine să-i dăm puţin de băut, mamă, o convingea el pe Nina Aleksandrovna, când se aflau încă sus. De trei zile n-a pus o picătură în gură şi asta îl chinuieşte, bineînţeles. Zău că-i mai bine aşa; nu-i duceam şi când a stat închis pentru datorii?...

După ce deschise uşa trântind-o de perete, generalul, tremurând de indignare, se opri în prag.

— Domnule, zbieră el la Ptiţân, dacă ai hotărât în adevăr să sacrifici pentru un mucos şi un ateu pe un bătrân respectabil, pe tatăl dumitale sau, cel puţin, al soţiei dumitale, pe omul care pentru devotamentul său a binemeritat onoruri din partea împăratului, să ştii că n-o să mai calc în casa dumitale. Alege, domnule, alege chiar acum: ori eu, ori acest... acest sfredel! Da, sfredel! Mi-a venit cuvântul acesta fără să mă gândesc, dar e un sfredel! Căci îmi sfredeleşte sufletul cu neruşinare şi fără niciun respect... ca un burghiu!

— Tirbuşon, n-ar fi mai bine? strecură Ippolit.

— Nu tirbuşon, căci faţă de tine sunt un general, nu o butelcă. Eu am distincţii, distincţii de onoare... şi tu, tu ce ai... pe dracu'! Ori eu, ori el! Alege, domnule, chiar acum! se năpusti el ca un turbat către Ptiţân.

În aceeaşi clipă, Kolea îi întinse tatălui său un scaun, şi generalul se prăbuşi sleit de puteri.

— Poate că ar fi mai bine... să te culci, bolborosi Ptiţân năucit.

— Mai face şi pe grozavul, umblă cu ameninţări! Îi spuse cu jumătate glas Ganea surorii lui.

— Să mă culc! ţipă Ardalion Aleksandrovici. Nu sunt beat, domnule, şi dumneata mă insulţi. Eu văd, urmă el, ridicându-se în picioare, văd că aici totul e împotriva mea, cu toţii sunteţi împotriva mea! Ajunge! Plec... Dar să ştii, domnule, să ştii...

Nu-l lăsară să isprăvească; cu greu îl făcură să stea jos; îndemându-l să se liniştească. Ganea, înfuriat, se retrăsese într-un colţ; Nina Aleksandrovna tremura din tot corpul,

vărsând lacrimi.

— Dar ce i-am făcut? Ce are cu mine? întrebă cu un rinjet Ippolit.

— Mai întrebi? se răsti la el pe neaşteptate Nina Aleksandrovna. Ar trebui să-ţi fie ruşine… e neomenos să necăjeşti un bătrân… şi încă în situaţia dumitale…

— Mai întâi, ce vreţi să spuneţi de situaţia mea, doamnă? Vă stimez din tot sufletul, pe dumneavoastră personal vă stimez, dar…

— E un sfredel! întrerupse generalul înfuriat. Îmi sfredeleşte sufletul şi inima! Vrea să mă convertească la ateism! Află, mucosule, că nici nu veniseşi încă pe lume când eu eram încărcat de onoruri; tu… nu eşti decât un vierme ros de invidie, sfârtecat în două, un hârb de tuse… care crapă de răutate şi de necredinţă… Şi de ce te-o fi adus aici Gavrila? Toţi sunt împotriva mea, cu toţii – de la străini până la propriul meu fiu!

— Ia lasă mofturile astea! răcni Ganea. Decât să joci teatru, mai bine nu ne-ai face de râs în tot oraşul. De asta ar fi cazul să te simţi puţin!

— Cum, eu te fac de râs, mucosule? Pe tine? Nu numai că nu te fac de râs, dar îţi fac chiar cinste!

Spunând aceste vorbe, generalul se sculă brusc; nu mai era chip să-l reţină; dar se vede că-i sărise muştarul şi lui Gavrila Ardalionovici.

— Cine vorbeşte de cinste! strigă acesta cu furie răutăcioasă.

— Ce-ai spus? tună generalul, vânăt la faţă, făcând un pas spre fiul său.

— Am spus că ar fi de ajuns să deschid gura şi… începu Ganea pe un ton la fel de violent, dar se opri, înghiţindu-şi vorba.

Amândoi stăteau faţă-n faţă, în picioare, în culmea tulburării, şi mai ales Ganea tremura de mânie.

— Vino-ţi în fire, Ganea! ţipă Nina Aleksandrovna şi se repezi să-şi oprească fiul.

— Ce neobrăzare! reteză Varia indignată. Linişteşte-te, mamă adăugă ea, reţinând-o pe maică-sa.

— Tac numai de hatârul mamei, rosti Ganea patetic.

— Ba vorbeşte! vocifera generalul ca ieşit din minţi. Vorbeşte zic, dacă nu te temi de blestemul părintesc... Haide, spune ce ai de spus!

— Ei asta-i, crezi că mă sperii cu blestemul dumitale! Şi cine e vinovat dacă, de opt zile, umbli ca un smintit? De opt zile, ştiu si data de când ai început... Ia seama, nu mă face să spun totul... Ce-ai căutat ieri la Epancini? Şi doar eşti *om* bătrân, cu părul alb, un tată de familie! Halal să-ţi fie!

— Taci, Ganka! ţipă Kolea. Opreşte-te, nesăbuitule!

— Dar eu *cu* ce i-am greşit? Ce insultă i-am adus? stărui din nou Ippolit şi parcă tot în bătaie de joc. De ce-mi spune că sunt un sfredel, l-aţi auzit? Se ţine scai de mine, m-a căutat adineauri şi a început să-mi vorbească de un oarecare căpitan Eropegov. Nu ţin deloc la societatea dumitale, am evitat-o şi până acum, ştii doar foarte bine, generale. Ce mă interesează căpitanul Eropegov, spune şi dumneata? N-am venit aici pentru căpitanul Eropegov. I-am spus doar pe faţă părerea mea, că poate acest căpitan Eropegov nici n-a existat vreodată, şi mi-am aprins paie-n cap.

— Fireşte că n-a existat niciodată! reteză Ganea.

Pentru moment, generalul rămase buimac şi se uita prosteşte în jurul lui. În starea aceasta n-a mai putut scoate un cuvânt pentru a răspunde la dezminţirea categorică şi deschisă făcută de fiul său. Şi abia după ce Ippolit izbucni în hohote de râs şi-i strigă:, Ei, ce ai de spus acum, însuşi fiul dumitale afirmă că n-a existat nicicând un căpitan Eropegov", bătrânul începu să se bâlbâie, complet zăpăcit:

— Am vorbit de Kapiton Eropegov, şi nicidecum de un căpitan.. – *E vorba* de Kapiton... Iocotenent-colonel în retragere, Eropegov... Kapiton.

— Niciun fel de Kapiton n-a existat vreodată! se oţărî şi mai mult Ganea.

— Cum aşa... cum n-a existat adică? bâigui generalul cu faţa stacojie de indignare.

— Ajunge, încetaţi odată! încercau să-i potolească Ptiţân şi Varia.

— Taci, Ganka! răcni Kolea din nou.

Simţindu-se susţinut, generalul îşi reveni parcă şi, recăpătându-şi curajul se răsti din nou la Ganea cu glas ameninţător:

— Şi de ce să nu fi existat, adică? De ce?

— Pentru că n-a existat, şi pace! N-a existat şi nici nu putea să existe! Asta-i tot! Dar isprăveşte odată şi slăbeşte-mă...

— Şi acesta e fiul meu... sânge din sângele meu, pe care... Ah, Dumnezeule, cică Eroşka Eropegov n-a existat?

— Hait, acum s-a făcut Eroşka, de unde, adineauri, era Kapitoşka, acum s-a transformat în Eroşka! interveni iar Ippolit.

— Kapitoşka, domnule, Kapitoşka, nu Eroşka! Kapiton, Kapiton Alekseevici, adică ce spun, Kapiton... locotenent-colonel... în retragere, care s-a însurat cu Maria... Maria Petrovna Su... Su... camaradul şi prietenul meu... Maria Petrovna Şutugova... am intrat o dată cu el în serviciu. Pentru dânsul mi-am vărsat... îl apărasem cu propriul meu trup... a fost ucis! Auzi? Kapitoşka Eropegov n-a existat?! N-a existat!

Generalul zbiera ca un apucat, dar în aşa fel, încât s-ar fi putut crede că zbieretele lui n-au nicio legătură cu subiectul discuţiei. E drept că, în alte împrejurări, ar fi suportat şi lucruri mult mai jignitoare decât afirmaţia că Eropegov Kapitoşka n-ar fi existat niciodată, ar fi strigat, ar fi făcut un tărăboi monstru, şi-ar fi ieşit din fire, ar fi tunat şi fulgerat, pentru ca, în cele din urmă, să se retragă potolit şi să se culce în odaia lui. Acum însă, dintr-o inexplicabilă ciudăţenie a inimii omeneşti, se nimeri că tocmai o astfel de jignire, pricinuită de îndoiala asupra existenţei lui Eropegov, să fie ultima picătură care a umplut paharul. Bătrânul se făcu roşu-vânăt la faţă şi cu braţele ridicate, strigă cu glas întretăiat:

— Destul! Blestemul meu să cadă... Plec din casa asta! Nikolai, adu-mi valiza... Plec... plec de aici!

Şi ieşi glonţ pe uşă, înfuriat peste măsură. Nina Aleksandrovna, şi Ptiţân alergară după el…

— Vezi ce-ai făcut! îi spuse Varia fratelui său. Te pomeneşti că se duce iar pe-acolo şi ne împroaşcă cu noroi! Ce ruşine, ce ruşine!

— Să-i piară pofta de furtişaguri! răspunse Ganea cu glasul sugrumat de mânie. Deodată dădu cu ochii de Ippolit şi tresări. Cât te priveşte pe dumneata, domnule, zbieră el, ar trebui să ţii minte că nu eşti la dumneata acasă… că aici ţi s-a oferit adăpost şi ospitalitate nu ca să enervezi un bătrân care, după cum se vede, şi-a pierdut minţile.

Muşchii obrazului lui Ippolit se contractară spasmodic, dar se stăpâni în aceeaşi clipă.

— Nu sunt deloc de părerea dumitale, în ceea ce priveşte pretinsa nebunie a tatălui dumitale, răspunse el liniştit; dimpotrivă, am impresia că în ultimul timp dă dovadă de mai multă judecată, zău aşa, nu ţi se pare că am dreptate? A devenit din cale-afară de prudent, bănuitor, cercetează totul, cântăreşte fiecare cuvânt… Adusese vorba de acel Kapitoşka cu o anumită intenţie; închipuieşte-ţi că voia să-mi sugereze că…

— Nu mă intesează deloc ce intenţie avea faţă de dumneata! întrerupse Ganea cu o voce stridentă. Te rog să nu faci pe deşteptul cu mine, să nu umbli cu fofârlica, domnule, că n-o să-ţi meargă! Dacă ştiai pricina adevărată pentru care bătrânul se găseşte în starea asta (că doar de cinci zile spionezi, stai la pândă şi nu se poate să nu ştii), n-ar fi trebuit să-l zăpăceşti… pe nenorocit şi s-o chinuieşti pe mama, făcând din ţânţar armăsar, căci toată afacerea asta e o prostie, o faptă de beţiv, atâta tot; şi apoi, nici măcar nu există dovezi; în ce mă priveşte, nu-i dau nicio importanţă… însă dumneata simţi nevoia să jigneşti, să spionezi, pentru că eşti…

— Un sfredel, îl ajută să sfârşească Îppolit, zâmbind ironic.

— Pentru că eşti un mizerabil; timp de o jumătate de ceas ai jucat o comedie ruşinoasă, i-ai chinuit pe oameni,

vrând să-i sperii ca te ucizi cu pistolul dumitale neîncărcat, *cu* care te-ai prezentat atit de jalnic şi lamentabil, dumneata, sinucigaş ratat, băşică de fiere spartă... pe două picioare... Te-am găzduit, te-ai îngrăşat aici, nu mai tuşeşti, şi drept recunoştinţă...

— Două cuvinte numai, dacă-mi dai voie; eu mă aflu la Varvara Ardalionovna, şi nu la dumneata; nu m-ai găzduit niciodată; iar, dacă nu mă înşel, şi dumneata te bucuri de ospitalitatea domnului Ptiţân. Acum patru zile, am rugat-o pe mama să-mi caute o locuinţă la Pavlovsk şi să se mute şi ea cu mine, pentru că, în adevăr, mă simt mai bine aici, deşi nu m-am îngrăşat deloc şi tot mai tuşesc. Aseară, mama mi-a trimis vorbă că odaia este gata; de aceea mă grăbesc să vă comunic că astăzi chiar, după ce mai întâi voi exprima mulţumiri mamei şi surorii dumitale, mă voi muta la mine, lucru pe care-l hotărâsem încă de-aseară. Iartă-mă, te-am întrerupt; se pare că mai aveai multe de spus.

— A, dacă-i aşa... începu Ganea înfuriat.

— Dacă-i aşa, dă-mi voie să mă aşez, căci, întâi de toate, sunt un om bolnav, spuse Ippolit şi foarte liniştit se aşeză pe scaunul pe care generalul se trântise adineauri; acum sunt gata să te-ascult, cu atât mai mult cu cât cred că ne vedem pentru cea din urmă oară.

Ganea fu cuprins dintr-o dată de remuşcări:

— Te rog să mă crezi că n-am de gând să mă cobor până acolo ca să-ţi cer socoteală, şi dacă...

— Cred că greşeşti, luându-mă aşa de sus, îl întrerupse Ippolit. În ce mă priveşte, eu, din ziua când am venit aici, m-am jurat să nu mă las până n-oi avea satisfacţia să-ţi spun adevărul în faţă. Sper să am chiar acum această plăcere, după ce dumneata vei fi vorbit, bineînţeles.

— Iar eu te rog să părăseşti această cameră.

— Ai face mai bine să vorbeşti; altfel are să-ţi pară rău mai târziu ca nu ţi-ai uşurat inima.

— Destul, Ippolit, spuse Varia. E ruşinos. Te rog, isprăveşte odată!

— Numai din respect faţă de o doamnă, spuse Ippolit şi

se ridică în picioare. Fie, Varvara Ardalionovna, pentru dumneata promit să vorbesc scurt, dar nu pot să-ţi fac decât hatârul acesta, căci între fratele dumitale şi mine e necesară o lămurire şi, pentru nimic în lume, nu voi pleca până nu voi limpezi anumite lucruri.

— Eşti pur şi simplu un terchea-berchea şi un intrigant! răcni Ganea. Iată de ce nu te înduri să pleci înainte de a urzi intrigi.

— Vezi, remarcă lppolit cu răceală, iar ai luat-o razna. Crede-mă ai să regreţi dacă nu spui tot ce ai pe suflet. Uite, te mai îndemn o dată să vorbeşti. Aştept.

Gavrila Ardalionovici tăcea, în timp ce pe faţa lui se aşternu o expresie de dispreţ.

— Nu vrei, aşadar. Eşti hotărât să rezişti pe poziţie; treaba dumitale! În ce mă priveşte, voi fi cât mai scurt posibil. Astăzi mi-ai aruncat în obraz de două, trei ori că m-ai găzduit; reproşul e nedrept. M-ai invitat aici cu scopul de a mă atrage într-o cursă; ţi-ai închipuit că vreau să mă răzbun pe prinţ. Cu atât mai mult, când ai auzit că Aglaia Ivanovna îmi acordă atenţie şi că mi-a citit „Spovedania". Scontând că voi face cauză comună cu dumneata, aşteptai să găseşti un sprijin în mine. Nu vreau să intru în amănunte! Pe de altă parte, nu-ţi cer nici să te destăinui, nici să întăreşti spusele mele. E de ajuns că te las în faţa conştiinţei dumitale şi că acum ne înţelegem perfect unul pe altul.

— Dumnezeu ştie ce grozăvie vrei să faci dintr-un lucru de nimic! exclamă Varia.

— Ţi-am spus că-i un intrigant şi o puşlama, răspunse Ganea.

— Dă-mi voie, Varvara Ardalionovna, să urmez mai departe. De bună seamă, nu pot nici să-l iubesc şi nici să-l respect pe prinţ; dar cert este că e un om într-adevăr bun, cumsecade, deşi... cam ridicol. Oricum, n-am niciun motiv să-l urăsc; când fratele dumitale mă instiga împotriva lui, mă prefăceam că nu înţeleg nimic; ştiam că tot eu am să râd la urmă. Ştiam că fratele dumitale se va da de gol, făcându-mi destăinuirile cele mai imprudente. Exact aşa s-

a şi întâmplat... Sunt gata să-l cruţ acum, dar numai din respect pentru dumneata, Varvara Ardalionovna. După ce ţi-am explicat că n-a fost uşor să mă prindă în mrejele lui, am să-ţi spun şi de ce am dorit aşa de mult să-l înfund pe fratele dumitale. Aflã că am făcut-o din ură, ceea ce recunosc fără înconjur. În preajma morţii (căci am să mor, cu toate că m-am îngrăşat, după cum s-a afirmat aici), în preajma morţii, am simţit că am să ajung în rai incomparabil mai cinstit, dacă, în prealabil, voi reuşi să-mi bat joc de unul dintre nenumăraţii reprezentanţi ai acestei categorii de oameni care m-au persecutat toată viaţa, şi pe care toată viaţa i-am urât, şi din care stimatul dumitale frate oferă un model atât de grăitor. Te urăsc, Gavrila Ardalionovici, *numai pentru faptul* că, şi asta poate o să te surprindă, numai pentru faptul că eşti tipul, întruparea personificată şi culmea platitudinii celei mai cinice, celei mai îngâmfate, a mediocrităţii celei mai banale şi mai respingătoare! Eşti mediocritatea însăşi, fudulă şi încrezută, mediocritatea plină de sine, închistată în autoliniştirea ei olimpiană; eşti rutina rutinei! Nici în capul şi nici în inima dumitale nu se va zămisli vreodată o idee proprie. Pe lângă asta, eşti şi grozav de invidios; te crezi un geniu între genii, deşi uneori te cuprinde îndoiala, şi atunci eşti ros de invidie şi răutate. O, în viaţa dumitale te aşteaptă încă multe încercări grele; ele vor dispărea în momentul când te vei tembeliza definitiv, iar acest moment nu e prea departe. Asta nu înseamnă că nu ai înainte un drum lung şi variat; n-aş spune că va fi prea vesel, şi asta mă bucură. Mai întâi îţi prezic că nu vei izbuti să câştigi graţiile unei anumite persoane...

— Asta întrece orice măsură! exclamă Varia. Ai să termini odată, om rău şi nesuferit ce eşti?

Ganea, galben la faţă, stătea mut, tremurând din tot corpul. Ippolit se opri, uitându-se lung la dânsul, cu o satisfacţie nestăpânită, apoi îşi întoarse privirea spre Varia; în urmă schiţă un surâs răutăcios, salută şi ieşi fără să mai rostească o vorbă.

Gavrila Ardalionovici ar fi putut, pe bună dreptate, să se

plângă de soarta lui şi de ghinioanele ce se ţineau lanţ. Câtva timp, se plimbă cu paşi mari prin odaie; Varia nu îndrăznea să-i adreseze un cuvânt şi nici să-l privească măcar. În cele din urmă, tânărul rămase locului lângă o fereastră, cu spatele la soră-sa. Variei îi veni în minte tâlcul zicătorii despre, sabia cu două tăişuri". Sus, zarva reîncepu.

— Pleci? o întrebă Ganea, întorcându-se brusc în momentul când ea dădu să iasă. Stai puţin, uită-te la asta.

Se apropie de ea şi-i aruncă pe scaun o hârtie împăturită în formă de bileţel minuscul.

— Dumnezeule! exclamă Varia, uimită la culme. Biletul cuprindea exact şapte rânduri:

Gavrila Ardalionovici! Convinsă de bunele dumitale sentimente faţă de mine, m-am hotărât să-ţi cer un sfat într-o chestiune foarte importantă. Aş dori să te văd mâine dimineaţă, la şapte fix, lingă banca verde. E în apropierea vilei noastre. Varvara Ardalionovna, care trebuie să te însoţească neapărat, cunoaşte locul perfect. A.E.

— Cine s-o mai înţeleagă după toate câte s-au petrecut?! spuse Varia, desfacându-şi braţele cu aceeaşi nedumerire.

Oricât ar fi vrut Ganea să facă pe nepăsătorul în clipa aceea, totuşi îi fu cu neputinţă să-şi ascundă bucuria acestui triumf ce părea că dezminte toate prevederile umilitoare ale lui ippolit. Un zâmbet de satisfacţie îi flutură pe faţă; de altfel şi Varvara Ardalionovna se lumină parcă deodată de o bucurie negrăită.

— Şi când te gândeşti că asta se petrece chiar în ziua când la ei se anunţă oficial logodna! Zău dacă mai ştii în ce ape se scaldă!

— Ce crezi, ce are de gând să-mi spună mâine? întrebă Ganea.

— N-are importanţă; principalul e că, pentru întâia oară după şase luni, manifestă dorinţa să te vadă. Ascultă ce-ţi spun, Ganea: orice s-ar întâmpla, orice întorsătură ar lua întâlnirea, să ştii că pentru tine e foarte importantă! Cât se

poate de *importantă!* Bagă de seamă, să nu faci pe grozavul şi să dai greş ca rândul trecut, dar nici să te laşi intimidat! Ia seama! Aşa zic şi eu, nu se putea să nu fi mirosit de ce mă tot duceam toată ziua bună ziua să le văd în timpul acestor şase luni. Şi, închipuieşte-ţi, o vorbă nu mi-a suflat azi, când am fost la ei, nici măcar nu mi-a dat de bănuit. Am intrat la ele pe ascuns, prin contrabandă, ca să nu afle bătrâna. Altminteri, cine ştie, poate mă dădea afară. M-am expus la asta numai de dragul tău; voiam cu orice preţ să aflu…

Sus se auziră din nou strigăte şi zarvă; pe urmă răsunară paşii mai multor persoane coborând pe scări.

— Pentru nimic în lume nu trebuie lăsat să iasă acum din casă! strigă Varia îngrozită. Trebuie evitată orice umbră de scandal! Du-te de-i cere iertare!

Dar bătrânul general ajunsese de acum în stradă; în urma lui, Kolea îi ducea valiza. Nina Aleksandrovna plângea în pridvor; se repezi la un moment dat să fugă după el, dar Ptiţân o opri.

— Asta l-ar înfuria şi mai mult, îi spuse ginere-său; n-are unde să se ducă; într-o jumătate de oră îl vor aduce îndărăt; am şi vorbit cu Kolea. Lasă-l să-şi verse năduful.

— De ce te încăpăţânezi în halul ăsta? Unde te duci? începu să strige de la fereastră Gavrila Ardalionovici. Nici n-ai unde să te duci!

— Nu pleca, tată, se rugă Varia. Ne aud vecinii… Generalul se opri, se întoarse brusc şi răcni cu braţele întinse:

— Blestemată fie casa aceasta!

— Bineînţeles, se putea să nu facă şi un gest teatral?! bombăni Ganea, trântind fereastra cu zgomot.

Vecinii trăgeau într-adevăr cu urechea. Varia ieşi iute din odaie. Rămas singur, Ganea luă biletul de pe masă, îl sărută, plescăi din limbă şi, încântat la culme, schiţă un pas de dans.

III

Incidentul cu generalul s-ar fi aplanat, în orice altă împrejurare, fără cine ştie ce complicaţii. Se mai întâmplase şi înainte să aibă asemenea toane trăsnite, destul de rare, ce-i drept, căci în fond, era un om cât se poate de paşnic, cu înclinări mai mult bune decât rele. De nenumărate ori încercase să-şi înfrâneze pornirile spre o viaţă dezordonată ce-l stăpâneau în ultimii ani. Îşi aducea aminte deodată că era „capul familiei" şi atunci se împăca cu nevastă-sa, vărsând lacrimi sincere de căinţă. O respecta până la veneraţie pe Nina Aleksandrovna, care nu numai că-i tolera pe tăcute atâtea şi atâtea josnicii, dar îl mai şi iubea, în ciuda degradării clovneşti în care

Căzuse. Dar aceste strădavinţe generoase împotriva tentaţiilor nu ţineau multă vreme; în felul lui era şi el o fire „impulsivă", nu se putea împăca cu viaţa tihnită şi monotonă în mijlocul familiei şi de la pocăinţă trecea uşor la răzvrătire. Îl apuca un fel de furie de care poate îi părea rău chiar în clipele dezlănţuirii, dar nu se putea stăpâni; se certa cu toţi din jur, folosind un limbaj pompos, plin de emfază, şi avea pretenţii absurde să i se acorde un respect fără margini, pentru ca, în cele din urmă, să dispară de acasă, uneori pentru mai multă vreme. De doi ani nu se mai ocupa deloc de interesele şi nevoile familiei şi nu le cunoştea decât din auzite, fără să manifeste nici cea mai mică atracţie pentru asemenea îndeletniciri.

De data aceasta însă, „trăsnăile" generalului au întrecut limitele obişnuite. Se părea că toată lumea ştie ceva şi nimeni nu îndrăzneşte să vorbească. Erau abia trei zile de când revenise numai „formal" acasă, în sânul familiei, adică la Nina Aleksandrovna, dar de data aceasta nu blând şi pocăit, cum se întâmpla de obicei cu prilejul atâtor „reveniri" din trecut, ci, dimpotrivă, extrem de pornit pe gâlceavă. Avea mâncărime la limbă, era nervos şi nu-şi

găsea astâmpăr; intra în vorbă cu toţi cei care îi ieşeau în cale şi, năpustindu-se parcă asupra lor, sărea cu patimă de la un subiect la altul în aşa fel încât nici nu te puteai dumeri care să fie adevărata cauză a frămân-tării lui. Avea momente de voioşie, dar de cele mai multe ori stătea dus pe gânduri, fără să ştie, de altfel, la ce se gândeşte; deodată începea să istorisească ceva – despre Epancini, despre prinţ, despre Lebedev – şi, o clipă după aceea, se oprea brusc şi la orice întrebare răspundea numai cu un zâmbet absent de om care nici măcar nu înţelege întrebarea, ci zâmbeşte aşa, aiurea. În noaptea precedentă, tot timpul a gemut şi a oftat, lucru care a neliniştit-o grozav pe Nina Aleksandrovna. Crezându-l bolnav, ea îi aplicase toată noaptea cataplasme. Înspre ziuă, generalul adormi; după patru ceasuri se trezi într-o stare extremă de ipohondrie care culmina prin binecunoscuta ceartă cu Ippolit şi „blestemul casei acesteia". În aceste trei zile, se mai putură observa la el numeroase manifestări de amor propriu excesiv, care, fireşte, îi provocau o stare de susceptibilitate cu totul neobişnuită. Kolea nu contenea s-o convingă pe Nina Aleksandrovna că tatăl său tânjeşte după băutură sau poate-i duce dorul lui Lebedev, cu care, de o bucată de vreme, se împrietenise. Dar, înainte cu trei zile de scandalul cu pricina, se certase în termeni violenţi cu Lebedev, ba chiar avusese şi o explicaţie destul de furtunoasă cu prinţul. Zadarnic Kolea i-a cerut acestuia lămuriri, până la urmă căzu la bănuială, încredinţat că prinţul ştie ceva, dar nu vrea să-i spună. Dacă am presupune că între lppolit şi Nina Aleksandrovna a avut într-adevăr loc o discuţie particulară, lucru pe care Ganea îl susţinea aproape ca o certitudine, cu greu s-ar putea admite că acest tânăr răutăcios, căruia Ganea îi aruncase în obraz învinuirea de bârfitor şi intrigant, nu l-ar fi pus şi pe Kolea la curent cu toate lucrurile. Nu era exclus însă ca lppolit să nu fi fost un „mucos", chiar atât de rău la suflet cum îl încondeiase Ganea faţă de soră-sa ori, cel mult, că răutatea lui era de altă natură. Nu mai puţin îndoielnică

era presupunerea ca el să-i fi împărtăşit vreo impresie de-a sa Ninei Aleksandrovna numai în scopul de a-i „sfâşia inima". Să nu uităm că la baza acţiunilor omeneşti sunt cauze mult mai complexe şi mai variate decât acelea pe care, de obicei, încercăm să le determinăm mai târziu şi rareori ele se conturează cu destulă precizie. Uneori e preferabil ca povestitorul să se mărginească la o simplă expunere a faptelor. Chiar aşa vom proceda şi în cazul de faţă, relatând desfăşurarea evenimentelor legate de această catastrofă cu generalul, pentru că, oricât ne-am strădui, suntem nevoiţi, totuşi, să-i acordăm acestui personaj secundar al povestirii noastre ceva mai multă atenţie şi mai mult loc decât fusese în intenţia noastră iniţială.

Iată cum s-au succedat evenimentele într-o strânsă înlănţuire. După ce se dusese la Petersburg cu gândul de a da de urma lui Ferdâşcenko, Lebedev s-a întors în aceeaşi zi împreună cu Ardalion Aleksandrovici fără să-i comunice ceva deosebit prinţului. Dacă acesta ar fi fost mai puţin distrat şi mai puţin absorbit de preocuparile sale personale, ar fi observat, de bună seamă, că în următoare două zile Lebedev, departe de a-i da vreo lămurire în această privinţă, dimpotrivă, îl ocoleşte. Acest amănunt atrăgându-i în cele din urmă atenţia, prinţul îşi aminti cu surprindere că în cele două zile l-a văzut de câteva ori în treacăt pe Lebedev cu faţa radioasă de mulţumire şi mai întotdeauna în tovărăşia generalului. Cei doi prieteni erau nedespărţiţi. Câteodată prinţul auzea deasupra lui larma plină de veselie amestecată cu râsete; ba într-o noapte, la o oră destul de înaintată, i-a ajuns pe neaşteptate la ureche un cântec militaro-bahic şi fără greutate recunoscu glasul de bas răguşit al generalului. Deodată cântecul se întrerupse. Vreme de un ceas, discuţia continuă vioaie şi însufleţită şi, după toate indiciile, cei doi amici plătiseră tribut serios zeului cu pricina. La un moment dat, prinţul putu să desluşească cum s-au pornit să se îmbrăţişeze şi cum unul dintre ei izbucni în plâns; îndată după aceea auzi zgomotul unei certe violente, care se potoli la fel de repede

cum se iscase.

În tot acest răstimp, Kolea părea a fi foarte îngrijorat. Prinţul mai mult lipsea de-acasă şi adesea se întorcea târziu de tot; de fiecare dată i se raporta că a fost căutat stăruitor şi de mai multe ori pe zi de Kolea. Totuşi, când se-ntâmplă să se întâlnească până la urmă, Kolea nu ştiu să-i spună nimic deosebit, afară doar că e categoric „nemulţumit" de general şi de purtarea lui de-acum: „Umblă amândoi fără căpătâi, beau la cârciuma din apropiere, se îmbrăţişează şi se ceartă în stradă, zădărându-se unul pe altul, dar de despărţit nu se pot despărţi". La observaţia prinţului că şi înainte se petrecea acelaşi lucru, Kolea n-a mai ştiut ce să răspundă şi cum să explice adevărata pricină a neliniştii lui.

A doua zi după noaptea aceea în care generalul cântase cântecul bahic şi se certase cu Lebedev, tocmai când prinţul se pregătea să iasă pe la unsprezece dimineaţa, apăru deodată Ardalion Aleksandrovici, foarte tulburat, pradă unei nelinişti cu totul neobişnuite.

— De mult căutam onoarea şi prilejul de a sta de vorbă cu dumneata, preastimate Lev Nikolaevici, de mult, foarte de mult, bolborosi el, strângând până la durere mâna prinţului. De foarte, foarte mult.

Prinţul îi oferi un scaun.

— Nu, n-am să stau; mai întâi pentru că te-aş reţine, erai gata de plecare; am să vin… altă dată. Mi se pare că pot să te felicit pentru… împlinirea… dorinţelor scumpe inimii dumitale. În primul moment, prinţul se fâstâci. Cum se întâmplă de obicei semenea situaţii, îşi închipuia că nimeni nu vede, nu ghiceşte şi nu înţelege nimic din ce se petrece cu el.

— La ce anume dorinţe scumpe inimii mele te referi? întrebă el într-o doară.

— Fii pe pace, fii pe pace! N-am să-ţi tulbur sentimentele delicate. Ştiu din propria-mi experienţă că nu e deloc plăcut când cineva, vorba ceea, îşi vâră nasul… acolo unde nu-i fierbe oala. Simt asta pe pielea mea aproape în fiecare dimineaţă. Pentru altceva am venit,

pentru o treabă importantă, foarte importantă, dragă prinţe!

Prinţul îl rugă încă o dată să ia loc, aşezându-se şi el pe un scaun.

— Doar aşa, pentru o clipă… Am venit să-ţi cer un sfat. Cu toate că nu am un ţel precis în viaţă, dar, respectându-mă pe mine însumi şi… preţuind spiritul practic pe care rusul îl desconsideră, vorbind în general… aş dori să mă pun în situaţia, atât pe mine, cât şi pe nevastă-mea şi pe copiii mei… în situaţia… pe scurt, prinţe, am nevoie de un sfat.

Prinţul aprobă călduros intenţiile generalului.

— În sfârşit, toate astea sunt fleacuri, îl întrerupse brusc Ivolghin. Motivul principal al vizitei mele e altul, aveam ceva de vorbit cu dumneata, ceva foarte important. M-am hotărât să mă destăinuiesc dumitale, Lev Nikolaevici, ca unui om de sinceritatea şi nobleţea sentimentelor căruia sunt tot atât de convins ca şi… ca şi… Nu te miră vorbele mele, dragă prinţe?

Prinţul se uita la musafirul său, dacă nu cu mirare, cel puţin cu o atenţie şi o curiozitate vădită. Bătrânul era cam palid şi tras la faţă, buzele-i tremurau uşor, iar gesturile îi erau dezordonate. Deşi se aşezase abia de câteva clipe, în vreo două rânduri se ridică brusc în picioare, pentru a-şi relua imediat locul pe scaun şi toate aceste mişcări le făcea aproape inconştient. Pe masă erau nişte cărţi; apucă una dintre ele, o deschise la întâmplare în timp ce continua să vorbească şi, după ce-şi aruncă ochii distrat peste o pagină, o închise repede, punând-o la loc; apoi luă altă carte şi, fără s-o mai deschidă, o ţinu în mâna dreaptă, vânturând-o necontenit.

— Ajunge! strigă el deodată. Văd că te-am sâcâit prea mult…

— Dar deloc, crede-mă! Fă-mi, te rog, plăcerea; dimpotrivă, sunt cât se poate de atent la tot ce spui şi aş vrea să ghicesc…

— Dragă prinţe! Năzuiesc să-mi asigur o situaţie onorabilă. Vreau să mă respect pe mine însumi, şi apoi…

drepturile mele.

— Cel care nutreşte asemenea năzuinţe chiar prin asta numai se face vrednic de toată stima.

Era o frază scoasă de undeva, dintr-un manual de caligrafie pentru şcolari, şi prinţul o cită cu fermă convingere că, în starea în care se găsea Ardalion Aleksandrovici, un aforism sforăitor, deşi gol de conţinut, dar plăcut, va avea asupra lui un efect calmant şi binefăcător. Mai ales era bine ca un asemenea musafir să poată pleca împăcat cu el însuşi şi cu inima uşurată. Într-adevăr, fraza îi plăcu mult generalului. Măgulit şi mişcat, el schimbă tonul pe loc şi, cu un glas patetic, se lansă în explicaţii lungi. Dar, oricât s-ar fi străduit prinţul să-i urmărească vorbirea fără şir, îi fu absolut cu neputinţă să înţeleagă ceva. Vreme de zece minute, generalul perora cu o iuţeală extremă; ai fi zis că e covârşit de mulţimea ideilor ce se învălmăşeau în creierul lui. La urmă, dădu chiar să lăcrămeze; din nenorocire, tot ce spunea n-avea nici cap, nici coadă: era un torent de vorbe incoerente care ţâşneau şi se rostogoleau unele peste altele.

— Ajunge! M-ai înţeles şi acum sunt liniştit, conchise el deodată cu hotărâre, sculându-se de pe scaun; o inimă ca a dumitale nu poate să nu înţeleagă un om cu sufletul îndurerat. Dragă prinţe, nobleţea dumitale sufletească atinge perfecţiunea idealului; ce sunt toţi ceilalţi în comparaţie cu dumneata? Eşti tânăr şi te binecuvântez. În sfârşit, am venit să te rog să-mi fixezi o oră pentru o convorbire importantă. Caut o prietenie şi o inimă, prinţe; nu ştiu cum, dar n-am putut niciodată să-mi înfrânez imboldurile inimii.

— Şi de ce să nu stăm de vorbă chiar acum? Sunt gata să te ascult...

— Nu, prinţe, nu! îl întrerupse cu foc generalul. Nu acum! Deocamdată e numai un vis! E prea important, prea important pentru mine! Ceasul acesta al discuţiei noastre va hotărî soarta mea. Va fi ceasul *meu,* numai al meu şi n-aş vrea ca într-un moment aşa de crunt, cel dintâi venit, vreun neobrăzat oarecare, să ne întrerupă (se aplecă

deodată la urechea prinţului şi-i şopti cu un aer straniu, conspirator, aproape înspăimântat), un neobrăzat care nu face cât talpa de la încălţămintea dumitale, preaiubite prinţ! O, n-am spus: talpa încălţămintei mele! Ai observat, cred, că n-am pomenit de încălţămintea din piciorul meu, căci mă respect prea mult ca s-o spun aşa, de-a dreptul; dar numai dumneata eşti în stare să înţelegi că trecând sub tăcere, în cazul de faţă, talpa încălţămintei mele, dau dovadă poate de o mândrie, de o demnitate extraordinară. Afară de dumneata, nimeni n-ar fi în stare să înţeleagă asta, iar *el* mai puţin ca oricare altul. *El* nu înţelege nimic, dragă prinţe; e incapabil să înţeleagă ceva, absolut incapabil! Căci trebuie să ai inimă ca să poţi înţelege!

În cele din urmă, prinţul se sperie de-a binelea şi îi fixă generalului o întrevedere pe a doua zi, la aceeaşi oră. Bătrânul se retrase cu inima uşurată şi pe deplin împăcat. Seara, către ora şapte, prinţul îi trimise vorbă iui Lebedev, rugându-l să vină puţin pe la el.

Lebedev se prezentă fără întârziere, considerând invitaţia aceasta drept „o mare cinste", cum se grăbi el să declare chiar de la uşă; n-ai fi spus niciodată că de trei zile l-a ocolit în toate chipurile pe Mîşkin, ferindu-se parcă să dea ochii cu el. Intrând în odaie, se aşeză pe marginea unui scaun, cu obişnuitele-i strâmbături şi zâmbete, clipind şiret şi iscoditor din ochi, frecându-şi mâinile cu aerul nevinovat al unui om gata să primească o comunicare importantă, de mult aşteptată, deşi ajunsă de notorietate publică. Prinţul se simţi din nou indispus; îşi dădea seama că toţi aşteptau să afle de la dânsul ceva, o noutate, intenţionând parcă mereu să-i adreseze felicitări, întâmpinându-l cu zâmbete şi clipiri din ochi, cu vorbe pline de aluzii şi subînţelesuri; Keller trecuse de vreo trei ori pe la el, cu dorinţa vădită de a-l felicita; de fiecare dată însă, după o introducere încâlcită, plină de elogii şi efuziuni patetice, îşi curma brusc vorba şi discret se strecura afară înainte de a-şi fi sfirşit discursul. De câteva zile se dedase cu un zel deosebit băuturii şi jocului de bililard. Până şi Kolea, cu toate necazurile lui, stând de

vorbă cu prinţul, încercase în vreo două rânduri să facă o aluzie destul de vagă şi de confuză.

Fără nicio introducere, pe un ton cam enervat, prinţul îl întrebă pe Lebedev ce gândeşte el despre starea actuală a generalului şi de ce Ardalion Aleksandrovici era aşa de tulburat. Îi istorisi în câteva cuvinte scena precedentă.

— Fiecare *cu* grijile lui, prinţe, mai cu seamă în secolul nostru zbuciumat şi plin de ciudăţenii – asta-i! răspunse sec Lebedev, cu aerul unui om dezamăgit în aşteptările lui.

— Ce filosofie! zâmbi prinţul.

— E nevoie şi de puţină filosofie, mai ales în epoca noastră de utilitarism şi simţ practic exagerat; din păcate însă, e dispreţuită de noi. Întrucât mă priveşte, preastimate prinţ, deşi am fost onorat de încrederea dumitale într-o anumită împrejurare pe care prea bine o cunoşti, dar numai până la un punct, cum se vede, şi nicidecum încrederea aceasta n-ar putea să treacă dincolo de cazul la care mă refer… înţeleg situaţia şi nu mă plâng deloc.

— Lebedev, am impresia că eşti supărat pe mine.

— Deloc; câtuşi de puţin, preastimate şi preastrălucite prinţ! se înflăcăra imediat Lebedev, ducându-şi mâna la inimă. Dimpotrivă, am înţeles îndată că nici poziţia mea în societate, nici însuşirile mele intelectuale şi morale, şi nici starea materială, nici antecedentele mele, cu atât mai puţin ştiinţa mea, nimic, în sfârşit, nu mă îndreptăţeşte să cred că aş merita onoarea confidenţelor dumitale; şi chiar dacă aş putea să te servesc, ar fi numai în situaţia de sclav, de năimit, nu altfel… nu, nu sunt supărat, ci întristat.

— Ei lasă, Lukian Timofeici!

— Ce mai vorbă, se vede cât de colo că aşa stau lucrurile şi numai aşa! Uite, nu mai departe decât în cazul de faţă! Întâlnindu-te şi urmărindu-te cu inima şi gândul, îmi spuneam: fără îndoială, n-am dreptul să m-aştept la destăinuiri prieteneşti, nu sunt vrednic de aşa ceva, în schimb, ca proprietar al casei, aş putea să primesc, la momentul potrivit, o dispoziţie, cum să-i mai zic, o înştiinţare în vederea unor anumite schimbări ce se

aşteaptă, se pare, într-un viitor destul de apropiat...

Rostind aceste vorbe, Lebedev îşi înfipse ochii lui mici şi sfredelitori pe chipul prinţului, care îl privea uimit; omul nu pierduse încă nădejdea de a-şi satisface curiozitatea.

— Hotărât lucru, nu pricep nimic! strigă prinţul pe un ton aproape mâniat. Fn fond... eşti un intrigant fără pereche! adăugă el, râzând cu poftă.

Lebedev făcu haz şi el, vizibil înviorat; ochii i se luminară scânteind de bucurie că şi-a atins scopul.

— Ştii ce-am să-ţi spun, Lukian Timofeici? Numai nu te supăra; mă miră naivitatea dumitale şi de altfel nu numai a dumitale. Iată, în momentul acesta, aştepţi cu atâta naivitate să afli ceva de la mine, încât, crede-mă, mi-e ruşine, mă simt jenat că nu pot să te satisfac; dar îţi jur că nu există absolut nimic ce-aş putea să-ţi comunic; închipuieşte-ţi! Încheie prinţul, râzând din nou.

Lebedev se foi pe scaun, afişând un aer de demnitate. Fără îndoială, curiozitatea lui se manifesta câteodatâ prea naiv şi sâcâitor; era însă un om destul de viclean şi dibaci, ştiind să păstreze uneori o tăcere perfidă. Refuzându-i în repetate rânduri orice confidenţă, prinţul aproape că ajunsese să-şi facă din el un duşman. Fapt este că prinţul păstra această rezervă nu pentru că l-ar fi dispreţuit, ci pentru că Lebedev adusese vorba despre un subiect foarte delicat. Nu de mult, doar cu câteva zile înainte, Mîşkin era înclinat să califice drept crimă anumite visuri pe care şi le făurise, iar acum, Lukian Timofeici nu vedea în reticenţele prinţului decât o dovadă de neîncredere şi desconsiderare faţă de persoana lui, simţindu-şi inima rănită, ros de gelozie la gândul că nu numai Kolea sau Keller, dar şi propria lui fiică, Vera Lukianovna, se bucură de mai multă încredere din partea prinţului. Ar fi putut să-i comunice cu toată sinceritatea lui Mîşkin, chiar şi acum, o noutate de cel mai mare interes pentru el, dar se răzgândi şi tăcu îndârjit.

— Cu ce aş putea să te servesc, de fapt, preastimate prinţ, de vreme ce... m-ai chemat? întrebă Lebedev după o scurtă tăcere.

— Tocmai voiam să-ţi vorbesc de general şi de furtul acela a cărui victimă ai fost dumneata… se învioră prinţul, care între timp căzuse şi el pe gânduri.

— Despre ce anume? Care furt?

— Poftim, parcă nici n-ai înţelege despre ce este vorba. Ah! Dumnezeule, Lukian Timofeici, ce mult îţi place să joci comedie! Banii, banii, cele patru sute de ruble pe care le-ai pierdut deunăzi cu portofel cu tot şi de care mi-ai vorbit aici, cu o zi înainte de a pleca la Petersburg. Ai înţeles acum?

— Ah! E vorba de cele patru sute de ruble! spuse tărăgănat Lebedev, de parcă abia acum s-ar fi dumerit despre ce e vorba. Îţi mulţumesc, prinţe, de atenţia dumitale sinceră; e cât se poate de măgulitor pentru mine, însă… le-am şi găsit; mai acum câteva zile.

— Le-ai găsit? Ah! Slavă Domnului!

— Această exclamaţie vădeşte o pornire nobilă, căci patru sute de ruble nu-s un lucru neînsemnat pentru un biet om care trăieşte muncind cu sudoarea frunţii şi mai are pe deasupra şi o familie numeroasă de orfani…

— Nu la asta m-am gândit! se grăbi prinţul să-şi precizeze gândul. Fireşte că mă bucur şi pentru dumneata, reluă el, dar… cum le-ai găsit?

— Foarte simplu: erau sub scaunul pe care îmi aruncasem redingota, ceea ce înseamnă că portofelul alunecase din buzunar pe podea.

— Cum, sub scaun? Nu e cu putinţă; nu mi-ai spus chiar dumneata că ai scotocit peste tot, prin toate colţurile? Cum se face că ai neglijat să te uiţi tocmai acolo unde trebuia să cauţi în primul rând?

— Ba am căutat şi-acolo! Îmi aduc perfect de bine aminte că am căutat! M-am târât în patru labe pe podea, am pipăit cu mâna peste tot, am dat la o parte scaunul, căci nu mă mai bizuiam nici pe ceea ce vedeam. Nimic n-am găsit; locul neted şi gol, gol-goluţ, de portofel nici pomeneală, iar eu tot nu mă las şi pipăi cu mâna şi caut; cam aşa se întâmplă de obicei cu omul când îi dispare ceva de preţ, deşi vede că nu-i nimic acolo unde caută, că locul

e gol ca-n palmă, n-are a face, el tot se uită mereu, din slăbiciune se uită, de cincisprezece ori poate…

— Să zicem că-i aşa, dar cum vine asta?… Tot nu pricep nimic, use prinţul derutat. Spuneai că nu era nimic acolo, că ai căutat este tot şi, când colo, chiar acolo apare portofelul!

— Da, chiar acolo apare portofelul.

Prinţul îl cercetă pe Lebedev cu o privire stranie.

— Şi generalul? îl întrebă deodată.

— Adică, ce-i cu generalul? se făcu a nu înţelege Lebedev.

— Ah, Dumnezeule! Te întreb ce-a spus generalul când ai găsit portofelul sub scaun. Doar înainte l-aţi căutat amândoi.

— Înainte, da. De data asta însă, mărturisesc că am tăcut şi am preferat să nu-i aduc la cunoştinţă că am găsit portofelul prin propriile mele forţe.

— Dar… pentru ce? Şi banii erau neatinşi?

— Am deschis portofelul şi nu lipsea nicio rublă.

— Păcat că n-ai venit să-mi spui şi mie, zise prinţul pe gânduri.

— Mi-era frică să nu te stânjenesc, prinţe, să nu te tulbur din impresiile dumitale personale şi poate chiar cu totul neobişnuite, ca să zic aşa. De altfel, m-am prefăcut că nu l-am găsit defel. După ce m-am încredinţat că suma era neatinsă, am închis portofelul la loc şi l-am pus sub scaun.

— Pentru ce ai făcut asta?

— Uite-aşa; din curiozitate! Voiam să văd ce o să se întâmple mai departe, răspunse el, chicotind şiret şi freeându-şi mâinile.

— Vasăzică, e tot acolo, de alaltăieri?

— Ba nu! A stat acolo numai douăzeci şi patru de ore. Vedeţi ce se-ntâmplă, într-o anumită privinţă doream să-l găsească şi generalul. Căci, îmi spuneam, dacă l-am găsit eu, de ce oare să nu observe şi generalul un obiect care, ca să zic aşa, sare în ochi şi se vede cât de colo de sub scaun'? De câteva ori am mutat scaunul din loc ca să se vadă mai bine portofelul; degeaba, generalul nu-l observa

şi pace, şi aşa a ţinut douăzeci şi patru de ceasuri. Se vede treaba că e tare distrat acuma; umblă cu capul în nori şi nu ştii cum să-l mai iei; vorbeşte, vorbeşte, spune verzi şi uscate, râde în hohote şi deodată, aşa din senin, se răţoieşte la mine, nici cu nu ştiu de ce anume. În ziua aceea am ieşit din odaie împreună şi am lăsat dinadins uşa descuiată; părea cam stânjenit, voia parcă să spună ceva, temându-se, pesemne, pentru soarta portofelului, în care era o sumă aşa de mare; dar n-a spus nimic şi nu apucarăm să facem nici doi paşi alături pe stradă, când mă părăsi înfuriat, apucând-o în altă parte. Ne-am întâlnit abia pe seară, la cârciumă.

— Până la urmă însă, ţi-ai luat portofelul de sub scaun?

— Ba nu, şi chiar în noaptea aceea a dispărut de sub scaun.

— Şi unde-i acum?

— Uite-l aici, râse pe-nfundate Lebedev, ridicându-se în picioare şi învăluindu-l pe prinţ cu o privire satisfăcută. M-am pomenit cu el în poala redingotei, vezi-l şi dumneata, pune mâna.

Într-adevăr, în pulpana stângă a redingotei, în faţă, se vedea bine un fel de umflătură şi, dacă o pipăiai, simţeai de îndată un portofel de piele, care trebuia să fi căzut acolo dintr-un buzunar rupt între căptuşeală şi stofă.

— L-am scos şi l-am cercetat; cele patru sute de ruble erau neatinse. L-am vârât la loc şi de ieri dimineaţă mă port cu el aşa, simţind cum la orice pas mă loveşte peste genunchi.

— Iar dumneata nici nu bagi de seamă?

— Iar eu nici nu bag de seamă, he, he, he! Şi gândeşte-te, preastimate prinţ, deşi faptul în sine nu merită să-ţi atragă atenţia în mod special, că buzunarele mele sunt întotdeauna în perfectă stare şi, dintr-o dată, peste noapte, cogeamite găuroi! Din curiozitate, am cercetat cu luare-aminte, şi, ce să vezi, parcă ar fi tăiat cineva cu briceagul. De necrezut!

— Şi... generalul?

— Şi ieri, şi azi, toată ziua era îmbufnat; nu-şi găseşte

astâmpăr şi e prost dispus. Uneori e de o veselie dionisiacă şi nu ştie cum să-ţi intre pe sub piele, alteori, de o sensibilitate care-ţi stoarce lacrimi şi, deodată, se burzuluieşte din senin, de m-au trecut fiorii de groază, zău aşa! Orice-ai spune, prinţe, dar, din păcate, eu nu sunt un militar! Ieri stăteam la circiumă, iar mie parcă înadins îmi ieşise poala redingotei înainte cu umflătura asta de-ţi sare în ochi; generalul se uită chiorâş la mine, îl apucă năbădăile. E mult de când nu mă mai priveşte drept în ochi, afară numai dacă nu e prea înduioşat cumva; ieri m-a fulgerat de vreo două ori cu privirea, de-a îngheţat şi sufletul din mine. De altfel, am de gând să descopăr portofelul mâine, iar până atunci mai petrec o seară cu el la crâşmă.

— Pentru ce-l chinuieşti în halul ăsta? strigă prinţul.

— Nu-l chinuiesc, nu vreau deloc să-l necăjesc, prinţe dragă, răspunse cu însufleţire Lebedev, ţin la el, îl iubesc sincer şi... îl stimez; mai ales acuma, n-ai decât să crezi sau nu, mi-e mai drag ca oricând; îl preţuiesc chiar mai mult decât înainte!

Lebedev vorbise cu atâta seriozitate şi pe un ton tot atât de sincer, încât prinţul nu mai putea de indignare.

— Spui că-l iubeşti şi totuşi îl faci să sufere atât! După cum vezi, a făcut totul ca să-ţi găseşti obiectul pierdut; şi, ca să-ţi atragă atenţia asupra portofelului, l-a pus sub scaun şi apoi în redingotă. Numai acest singur fapt arată că nu vrea să umble cu vicleşuguri, şi că în adâncul sufletului îţi cere iertare. Ai auzit: îţi cere iertare! Înseamnă că se bizuie pe delicateţea sentimentelor dumitale şi crede în prietenia pe care i-o porţi. Iar dumneata îl supui la o asemenea umilinţă... pe un om atât de onest!

— Extrem de onest, prinţe, extrem de onest! întări Lebedev, cu o licărire vicleană în ochi. Numai dumneata singur, preanobile prinţ, eşti în stare să spui o vorbă atât de nimerită! Din cauza asta, îţi rămân devotat până la adoraţie, aşa putred de vicios cum sunt! S-a hotărât! Am să găsesc portofelul chiar acum îndată, şi nu mâine; uite, îl

scot din redingotă, iată-l sub ochii dumitale şi iată toţi banii; ia-l, preaonorabile prinţ, şi ţine-l până mâine. Nu mai târziu decât mâine sau poimâine îl voi lua înapoi. Ştii, prinţe, eu cred că în prima noapte după dispariţie, banii au zăcut undeva în grădină, sub un bolovan; dumneata ce părere ai?

— Bagă de seamă să nu-i trânteşti aşa direct de la obraz că ai găsit portofelul. Lasă să constate că în pulpana redingotei nu mai e nimic şi va înţelege.

— Aşa? N-ar fi oare mai bine să-i spun că l-am găsit şi să mă prefac că nici nu am bănuit unde putea să fie?

— N-nu, spuse prinţul reflectând, n-nu, acum e prea târziu; ar fi prea primejdios; mai bine nu-i mai spune nimic. Şi fii blând şi prevenitor cu dânsul, însă... fără să dai de bănuit şi... şi... ştii şi dumneata...

— Ştiu, prinţe, ştiu, adică ştiu că planul poate să nu-mi reuşească, deoarece pentru asta se cere o inimă ca a dumitale; şi apoi am devenit şi eu cam nervos şi pornit, pentru că uneori mă ia de sus; acu' se tânguieşte şi mă îmbrăţişează, acu' se apucă să mă umilească, îmi aruncă ocări în faţă cu tot dispreţul; atunci scot şi eu mai la vedere poala umflată a redingotei, cu portofelul în ea, he, he, he! La revedere, prinţe, căci, fără îndoială, te stânjenesc şi te sustrag de la simţămintele dumitale foarte palpitante, ca să zic aşa...

— Dar, pentru Dumnezeu, păstrează aceeaşi discreţie ca şi până acum!

— Cea mai mare discreţie, discreţie desăvârşită!

Şi cu toate că treaba aceasta părea ca şi încheiată, prinţul rămase pe gânduri, mult mai îngrijorat decât înainte de vizita lui Lebedev. Aştepta nerăbdător întrevederea ce urma să aibă loc a doua zi cu generalul.

IV

Întâlnirea fusese stabilită pentru ora douăsprezece, dar, cu totul neprevăzut, prinţul a trebuit să întârzie. Când intră în casă, îl găsi pe general aşteptându-l. De la prima ochire îşi dădu seama că bătrânul era nemulţumit, poate tocmai pentru că l-a făcut să aştepte. După ce îşi ceru scuze, prinţul se grăbi să ia loc în faţa musafirului, dar, ciudat lucru, se simţea stingherit, ca şi cum acesta ar fi fost de porţelan şi se temea în fiecare moment să nu-l spargă. Înainte vreme, prezenţa generalului nu-l intimidase niciodată şi nici prin minte nu putea să-i treacă o asemenea posibilitate. Trecură doar câteva clipe şi îşi dădu seama că avea acum în faţa lui un om cu totul altul decât în ajun: Ardalion Aleksandrovici nu mai era nici tulburat, nici distrat, părea că se stăpâneşte perfect, iar înfăţişarea lui lăsa să se vadă că luase hotărâri definitive. Calmul acesta, de altfel, era mai mult aparent decât real. În tot cazul, musafirul începu discuţia pe un ton voit aţâţat, dar plin de demnitate, pe care îl adoptă câteodată unii

Oameni mândri şi plini de dezinvoltură atunci când se simt nâpăstuiţi ori ofensaţi pe nedrept.

— Ţi-am adus volumul pe care mi l-ai împrumutat nu de mult, îţi mulţumesc, spuse el, arătând cu capul cartea pe care o pusese pe masă.

— A, da, ce zici de articol, generale? Ce impresie ţi-a făcut? E interesant, nu-i aşa? întrebă prinţul, fericit că poate să vorbească despre altceva.

— Interesant, dacă vrei, dar e prea brutal şi, nici vorbă, e plin de aberaţii. Nu e exclus să fie o înşirare de minciuni gogonate.

Vorbea cu autoritate, tărăgănând puţin cuvintele.

— Ah, e o povestire aşa de sinceră şi naivă, depănată de un ostaş bătrân, martor ocular al cotropirii Moscovei de către francezi; unele pasaje sunt de-a dreptul încântătoare.

De altfel, memoriile de acest gen, scrise chiar de cei care au luat parte la evenimente, sunt întotdeauna deosebit de preţioase, oricine ar fi autorul, nu ţi se pare?

— În locul redacţiei, n-aş fi publicat aşa ceva; cât priveşte memoriile contemporanilor în general, se acordă mai multă încredere basmelor unui mincinos necioplit, dar spuse cu haz, decât mărturiilor conştiincioase ale unui om care a binemeritat de la patrie. Cunosc unele memorii cu privire la anul 1812 care... Am luat o hotărâre, dragă prinţe. Părăsesc casa aceasta – casa domnului Lebedev.

Încheindu-şi aprecierile în felul acesta cu totul neaşteptat, generalul îl privi pe Mîşkin cu înţeles.

— Ai o locuinţă la Pavlovsk, la... fiica dumitale... bolborosi Prinţul, neştiind ce să spună. Îşi aminti că generalul venise pentru a-l consulta în privinţa unei chestiuni foarte importante, de care depindea soarta lui.

— La nevastă-mea, adică la mine, cum s-ar spune, şi în casa fiicei mele.

— Scuză-mă... eu...

— Părăsesc casa lui Lebedev, pentru că, dragă prinţe, am rupt orice relaţii cu omul acesta; le-am rupt aseară, regretând că n-am făcut-o mai de mult. Ţin la un minim de consideraţie, prinţe şi doresc să mă bucur de ea mai ales din partea persoanelor cărora le dăruiesc adesea, ca să zic aşa, întreaga mea inimă. Dragă prinţe îmi dăruiesc adesea inima şi aproape întotdeauna sunt înşelat. Omul acesta s-a dovedit a fi nevrednic de un asemenea dar din partea mea.

— E cam împrăştiat, haotic, ce-i drept, observă prinţul reţinut, si are unele trăsături... Cu toate acestea, nu e lipsit de simţire şi are o minte isteaţă, uneori chiar foarte amuzantă.

Limbajul ales, precum şi tonul plin de consideraţie şi respect îl măguliră pe bătrân, chiar dacă uneori se uita cu neîncredere la interlocutorul său. Dar tonul acestuia era prea natural şi prea sincer pentru a lăsa cea mai mică bănuială.

— Că posedă şi însuşiri bune, reluă generalul, eu am recunoscut-o primul, dovadă că i-am acordat acestui

individid prietenia mea. Dar n-am nevoie nici de casa, nici de ospitalitatea lui, având eu însumi o familie. Nu caut să ascund ori să-mi justific defectele; sunt necumpătat; am băut cu el împreună, şi acum nu pot să-mi iert această slăbiciune. Dar nu numai din pricina băuturii (fii îngăduitor, prinţe, faţă de această brutală sinceritate a unui om necăjit), doar nu numai pentru băutură m-am apropiat de el. Mă simţeam atras tocmai de acele însuşiri de care ai vorbit. Dar în orice există o măsură, chiar în ce priveşte calităţile omului, şi dacă are curajul şi neruşinarea să susţină în faţa mea că, în 1812, copil fiind, şi-a pierdut piciorul stâng şi că l-au îngropat în cimitirul Vagankovskoe din Moscova, ei bine, asta întrece orice măsură, denotă lipsă de respect, e o dovadă de cinism...

— Poate să fi fost doar o glumă, o vorbă de duh, spusă aşa, fără gând rău, numai ca să facă haz.

— Înţeleg. O minciună nevinovată, spusă cu haz, oricât de grosolană ar fi, nu jigneşte pe nimeni. Vezi câte unul care minte, dacă vrei, exclusiv din prietenie, ca să-i facă plăcere interlocutorului său; dar dacă în pretinsa glumă se întrevede o jignitoare lipsă de respect, dacă prin această lipsă de respect vor să-ţi arate că prietenia ta este o povară – în cazul acesta, unui om cu bun-simţ, unui om binecrescut şi nobil la caracter nu-i rămâne altceva de făcut, decât să-i întoarcă ofensatorului spatele, să rupă orice legătură cu el arătându-i prin aceasta locul lui adevărat.

Vorbind, generalul se făcuse roşu de indignare.

— Bine, dar Lebedev nici nu putea fi la Moscova în 1812; era prea tânăr; e pur şi simplu un caraghioslâc.

— Nici vorbă, în primul rând asta; dar să presupunem că s-ar fi născut în vremea aceea. Cum îndrăzneşte el să afirme că un soldat francez a tras cu tunul în el şi i-a retezat piciorul, aşa, numai ca să facă haz? Cică şi-a cules piciorul de pe câmpul de bătălie, l-a dus acasă şi pe urmă l-a îngropat în cimitirul Vagankovskoe! Că, în locul unde e îngropat, a ridicat un monument pe care, cică, a scris pe o parte: *„Aici zace piciorul secretarului de colegiu Lebedev",*

iar pe cealaltă parte:*, Odihneşte-te în pace, scumpă rămăşiţă, în aşteptarea zilei fericite".* Că, în sfârşit, o dată pe an, face parastas pentru pomenirea piciorului (ceea ce-i curat sacrilegiu!) şi că în fiecare an se duce în acest scop la Moscova. Iar ca să mă convingă, mă invită să merg cu el la Moscova pentru a-mi arăta mormântul şi chiar acel tun francez care, cică, a fost capturat de ruşi şi se află acum la Kremlin, al unsprezecelea la rând începând de la poartă, un tunuleţ de sistem vechi.

— Şi, de fapt, amândouă picioarele-i sunt la locul lor şi tefere! râse prinţul. Dar te asigur că nu e decât o glumă nevinovată şi n-ar fi cazul să te superi.

— Dar dă-mi voie să am şi eu părerea mea; cât despre cele două picioare tefere, se pare că n-ar fi un argument prea temeinic, căci el pretinde că la un picior ar avea proteză...

— Ah, da, e vorba de piciorul lui Cernosvitov; se poate chiar dansa cu el, se zice.

— Ştiu şi asta. Când Cernosvitov şi-a inventat piciorul, a venit mai întâi la mine să mi-l arate. Dar Cernosvitov şi-a inventat piciorul mult mai târziu... Dar nu numai atât; dumnealui susţine că nici răposata lui soţie, în tot timpul căsniciei lor, n-a ştiut că el are un picior de lemn. „Dacă dumneata, zice, ai fost în 1812 pajul personal al lui Napoleon, mi-a replicat el când i-am atras atenţia asupra absurdităţii afirmaţiilor lui, atunci dă-mi voie să am şi eu dreptul de a-mi îngropa piciorul în cimitirul Vagankovskoe."

— Cum adică, dumneata... începu prinţul şi se încurcă. Generalul îl privi cu un aer de superioritate, şi nu fără ironie.

— Isprăveşte-ţi gândul, prinţe, spuse el agale, cu un glas voit îngroşat, spune până la capăt. Sunt indulgent, poţi să spui totul; mărturiseşte că ţi se pare ridicol până şi gândul de a vedea în faţa dumitale un om în ultimul hal de decădere şi de umilire oferindu-ţi spectacolul... inutilităţii lui şi, în acelaşi timp, să-l auzi spunând că a fost martor ocular... al unor mari evenimente. *El* nu ţi-a strecurat încă

nimic... vreo şoaptă la ureche?...

— Nu, Lebedev nu mi-a spus nimic, dacă te referi la el...

— Hm... credeam că dimpotrivă. De fapt, şi discuţia noastră de aseară a pornit tot de la acest... curios articol din arhivă despre care vorbeam adineauri. I-am arătat absurditatea. Cu atât mai mult cu cât eu însumi am fost martor ocular... Zâmbeşti, prinţe, te uiţi la chipul meu?

— N-nu, dar...

— Arăt mai tânăr decât sunt, continuă generalul tărăgănat; de fapt sunt mult mai în vârstă decât par. În 1812 aveam vreo zece-doisprezece ani. Nici eu singur nu-mi cunosc exact vârsta. În actele oficiale sunt trecut cu câţiva ani mai tânăr, şi apoi toată viaţa mea am avut slăbiciunea de a-mi ascunde vârsta adevărată, reducând-o cu câţiva ani.

— Fii încredinţat, generale, în ce mă priveşte, nu găsesc nimic curios că te aflai la Moscova în 1812 şi... de bună seamă, ai putea să-ţi povesteşti amintirile ca toţi participanţii la evenimentele de atunci. Unul dintre autobiografii noştri îşi începe cartea, afirmând că în 1812 era încă sugaci, că soldaţii francezi îl hrăneau cu pâine muiată.

— După cum vezi, cazul meu iese cu totul din comun, reluă musafirul cu un aer îngăduitor, şi totuşi nu prezintă, de fapt, nimic extraordinar. Adesea adevărul pare neverosimil. Copil de curte, paj! Sună cam ciudat, nici vorbă! Dar aventura unui copil care abia împlinise zece ani se poate explica tocmai prin vârsta lui. La cinci- sprezece ani, aşa ceva nu mi s-ar fi întâmplat, fireşte, pentru că Ia cincisprezece ani, nici vorbă, n-aş fi fugit de-acasă ca să văd intrarea lui Napoleon la Moscova; aş fi rămas lângă mama, pe care o surprinsese sosirea francezilor şi care tremura de spaimă în casa noastră de lemn din Staraia Basmannaia. La cincisprezece ani, mi-ar fi fost frică, dar la zece ani nu m-am temut de nimic şi, făcându-mi loc prin mulţimea ce se îmbulzea în faţa palatului, am ajuns aproape de intrare în momentul când Napoleaon cobora de pe cal.

— Într-adevăr, ai făcut o remarcă foarte nimerită, că la vârsta de zece ani puteai să nu te sperii... se simţi dator să-l aprobe prinţul, stânjenit la culme şi cu teama în suflet să nu roşească.

— Nici vorbă, şi toate evenimentele s-au succedat cât se poate de simplu şi firesc, aşa cum numai în realitate se poate întâmpla; dacă un romancier s-ar apuca să povestească toate acestea, ar îndruga tot felul de scorneli şi aberaţii.

— Să ştii că aşa şi este! se însufleţi prinţul. Ideea aceasta mi-a venit şi mie chiar acum de curând. Cunosc un caz autentic de omor comis pentru un ceasornic; s-a scris şi în ziare despre asta. Dacă un scriitor ar fi născocit aşa ceva, criticii şi oamenii care se pretind a fi adânci cunoscători ai sufletului poporului ar fi ţipat numaidecât că este imposibil, de necrezut; citind însă relatarea cazului în rubrica faptelor diverse din ziare, simţi că tocmai din aceste fapte începi să cunoşti realitatea rusă. Observaţia dumitale este perfect întemeiată, generale! isprăvi prinţul cu înflăcărare, fericit că a scăpat de primejdia iminentă de a roşi în faţa bătrânului.

— Nu-i aşa? Nu-i aşa? strigă generalul, nemaiputând de bucurie. Un puşti, un copil, care nu ştie ce-i frica, se strecoară prin mulţime ca sa vadă un alai strălucitor, uniforme şi, în sfârşit, pe omul extraordinar despre a cărui faimă i se împuiase capul. Căci, pe atunci, ani de-a rândul, numele lui era pe buzele tuturor: umpluse întreaga lume; iar eu, ca să zic aşa, îl supsesem cu laptele mamei. Trecând la zece paşi de mine, Napoleon mă zăreşte din întâmplare: eram în costum de cuconaş; părinţii mă îmbrăcau cu gust. Fiind singurul îmbrăcat aşa în mijlocul mulţimii aceleia, îţi închipui...

— Bineînţeles, nu se putea să nu-i fi atras atenţia, deoarece era dovadă că nu toată lumea părăsise oraşul şi că rămăseseră chiar şi aristocraţii cu copiii lor.

— Tocmai, tocmai! Voia să-i atragă pe boieri de partea lui. Când privirea lui de vultur se aţinti asupra mea, o flacără se aprinse probabil în ochii mei, căci strigă de

îndată: *Voilá un garson bien eveillé! Qui est ton père?* La care eu răspunsei numaidecât cu glasul sugrumat de emoţie: „Un general care a murit pe câmpul de bătălie al patriei lui". *Le fils d'un boyard et d'un brave par-dessus le marche! J'aime Ies boyards. M'aimes-tu, petit?* Răspunsul ţâşni la fel de iute ca şi întrebarea din gura mea: „Sufletul unui rus ştie să recunoască un om mare chiar şi în duşmanul patriei sale!" Nu-mi mai amintesc dacă m-am exprimat literalmente aşa... eram un copil... dar cam ăsta a fost sensul cuvintelor mele! Napoleon rămase impresionat, apoi, căzând pe gânduri, spuse celor care-l însoţeau: „îmi place mândria copilului acestuia! Dar dacă toţi ruşii gândesc la fel, atunci..." Nu-şi isprăvi gândul şi intră în palat. L-am urmat, amestecându-mă în rândurile suitei, care-mi făcea loc să înaintez ca unui favorit. Toate astea se petrecură ca într-un vis... îmi amintesc numai că, străbătând prima sală, împăratul se opri deodată în faţa portretului împărătesei Ecaterina, îl privi îndelung cu un aer visător şi la sfârşit rosti: „A fost o femeie extraordinară!" apoi trecu mai departe. După două zile, toată lumea mă cunoştea la palat şi la Kremlin şi-mi spunea *le petit boyard.* Mă întorceam acasă numai noaptea, la culcare; ai mei aproape că îşi pierduseră capul. Peste încă vreo două zile moare pajul lui Napoleon, baronul de Basancourt; care n-a rezistat greutăţilor campaniei. Napoleon îşi aminti de mine; au venit să mă caute, m-au dus la palat fără să-mi spună despre ce e vorba şi, după ce mi-au pus uniforma defunctului, un copil şi el de vreo doisprezece ani, mă prezentară aşa îmbrăcat împăratului. El îmi făcu un semn uşor cu capul, după care am fost anunţat că prin bunăvoinţa Maiestăţii sale am fost onorat cu titlul de paj al său personal. Am fost în culmea fericirii, căci de multă vreme simţeam pentru el o simpatie arzătoare şi pe urmă, oricum, o uniforma strălucitoare de curte, asta face întotdeauna plăcere unui copil – purtam un frac verde-închis, cu pulpane lungi şi înguste, nasturi de vipuşcă roşie, la mâneci cu fireturi de aur, guler înalt, tare, bro-

Dat la fel cu fir de aur, pantaloni albi din piele de capră strânşi pe pulpe, o jiletcă de mătase albă, ciorapi de mătase şi pantofi de lac cu catarame... iar când eram de serviciu, pentru a-l însoţi pe împărat în plimbările călare, îmi puneam botfori. Cu toate că situaţia n-a fost prea strălucită şi se presimţeau deja mari dezastre, eticheta se păstra cu stricteţe, ba aş spune că era cu atât mai riguros respectată cu cât mai iminente se anunţau aceste nenorociri.

— Da, fireşte... murmură prinţul consternat, memoriile dumitale ar fi fost... extrem de interesante.

De fapt, generalul nu făcea decât să repete ceea ce îi povestise deja în ajun lui Lebedev; de aceea cuvintele lui curgeau ca apa; în momentul acesta totuşi, aruncă o privire bănuitoare către Mîşkin.

— Memoriile mele, răspunse el plin de mândrie, să-mi scriu memoriile? Asta nu m-a tentat niciodată, prinţe! Dacă vrei să ştii, sunt deja scrise, dar... ele zac deocamdată în sertarele biroului meu. Când mă voi fi transformat în ţărână, n-au decât să le publice, nu mă opun; atunci, nici vorbă că vor fi traduse în diferite limbi, nu pentru valoarea lor literară, ci pentru că vor cuprinde fapte şi evenimente de importanţă uriaşă, al căror martor ocular am fost. Nu eram, ce-i drept, decât un copil pe vremea aceea, dar, tocmai datorită vârstei mele fragede, am putut pătrunde în intimitatea, ca să zic aşa, în odaia de culcare a „marelui om". Noaptea auzeam gemetele acestui "gigant în suferinţă"; nu avea motive să-şi ascundă chinurile şi lacrimile în faţa unui copil, cu toate că începusem să înţeleg că pricina suferinţelor lui era tăcerea împăratului Alexandru.

— Da, se pare că i-a trimis scrisori... cu propuneri de pace... aprobă timid prinţul.

— De fapt nu se ştie precis ce propuneri conţineau scrisorile acelea, dar scria în fiecare zi, în fiecare ceas, şi expedia curier după curier! Ajunsese într-un hal de enervare groaznică. Într-o noapte, cum eram singuri, mă repezii spre dânsul cu lacrimi în ochi (Oh! Cât îl iubeam):

„Să-i cereţi, sâ-i cereţi iertare împăratului Alexandru! strigai disperat. Ar fi trebuit să spun: „împăcaţi-vă cu împăratul Alexandru", dar. ca ţânc ce eram, mi-am exprimat gândul cu naivitate. „Oh! Copilul meu, răspunse el (se plimba în lungul şi în latul odăii). Oh, copilul meu! (Părea să fi uitat că n-aveam decât zece ani şi chiar îi plăcea să vorbească cu mine.) Oh, copilul meu, sunt gata să sărut picioarele împăratului Alexandru, dar în ce-i priveşte pe regele Prusiei şi pe împăratul Austriei, oh, faţă de aceştia nutresc o ură veşnică şi... în sfârşit... tu nu te pricepi la politică!" Amintindu-şi, probabil, cu cine vorbea, tăcu deodată, dar mult timp după aceea ochii lui scăpărau fulgere. Ei bine, dacă aş povesti în scris toate lucrurile acestea – şi am fost doar martorul unor fapte foarte importante – dacă le-aş da în vileag acum, de îndată toţi criticii, toate vanităţile literare, toţi invidioşii, diverse partide politice şi... Nu, mulţumesc, mai bine mă las păgubaş!

— Cât despre partide, desigur că ai dreptate şi sunt de părerea dumitale, răspunse prinţul după un moment de tăcere. Chiar deunăzi, am citit cartea lui Charras despre campania de la Waterloo. Pare să fie o carte serioasă şi specialiştii susţin că e scrisă cu multă pricepere şi competenţă. Dar din fiecare pagină răzbate bucuria pe care autorul o simte în umilirea lui Napoleon, şi dacă i s-ar fi putut contesta lui Napoleon orice urmă de talent militar chiar şi în campaniile anterioare, cred că Charras ar fi fost cât se poate de fericit. Ei bine, într-o lucrare atât de serioasă o asemenea atitudine este inadmisibilă, pentru că se simte punctul de vedere al unui anumit partid. Şi... erai tare ocupat în serviciul dumitale pe lângă... împărat?

Generalul era încântat la culme. Tonul acesta serios şi sincer cu care Mîşkin discuta cu el despre aceste lucruri avu darul să-i risipească până şi ultimele urme de neîncredere.

— Charras! O, şi eu personal am fost indignat peste măsură! I-am scris atunci, dar... nu-mi mai amintesc ce anume... M-ai întrebat dacă serviciul meu îmi dădea mult

de furcă? A, nu! Mi s-a acordat titlul de paj în serviciul personal al împăratului, eu însă, pe atunci, nu luam în serios o asemenea ocupaţie. Unde mai pui că foarte curând Napoleon pierdu orice speranţă de a mai câştiga simpatia ruşilor şi, fiindcă mă luase pe lângă el numai din consideraţie politice, nici vorbă că n-ar fi întârziat să mă uite... dacă nu m-ar fi îndrăgit cu adevărat, îndrăznesc s-o spun acum. Mă simţeam şi eu tras de el. Serviciul propriu-zis se reducea la puţin lucru: trebuia să mă prezint din când în când la palat şi să-l însoţesc pe împărat în plimbările lui călare, asta-i tot. Călăream binişor încă de pe-atunci. Aceste plimbări le făcea de obicei înainte de prânz; îl însoţeau de obicei Davout, eu şi mamelucul Roustan...

— Constant, îi scăpă prinţului fără voie.

— N-nu, Constant era plecat pe vremea aceea; îl trimisese cu o scrisoare... la împărăteasa Josefina; dar, în locul lui, erau două ordonanţe, câţiva ulani polonezi... şi... iată toată suita, fără a-i pune la socoteală, bineînţeles, pe generalii şi pe mareşalii care îl întovărăşeau pe Napoleon ca să examineze împreună topografia locurilor, dispozitivul trupelor etc.

Cel mai des îl lua cu el pe Davout; parcă-l văd: un om înalt, solid, flegmatic, cu ochelari şi cu o privire ciudată. Cu el se consulta împăratul cel mai des. Îi preţuia sfaturile. Mi-aduc aminte, au avut o consfătuire în doi care a ţinut mai multe zile în şir. Davout venea şi dimineaţa, şi seara; de multe ori se certau chiar. La urmă, Napoleon păru că-i acceptă părerea. Mă găseam în cabinetul unde avea loc discuţia fără ca cei doi să-mi fi dat vreo atenţie. Odată, ca din întâmplare, privirea lui Napoleon căzu pe mine şi un gând îi licări în ochi: „Copile! îmi spuse el deodată, ce zici tu: dacă aş trece la ortodoxism şi dacă i-aş dezrobi pe iobagii voştri, m-ar urma oare ruşii sau nu?" „Niciodată!" strigai cu indignare. Napoleon rămase consternat. „Flacăra patriotismului ce s-a aprins în ochii acestui copil îmi dezvăluie, spuse el, părerea şi sentimentele întregului popor rus. Ajunge, Davout! Toate astea nu-s decât fantezii!

Să auzim celălalt proiect."

— Da, dar nici primul proiect nu era deloc prost; ideea e formidabilă, spuse prinţul, care-l asculta pe general cu un interes crescând. Aşadar, proiectul acesta i-l atribui lui Davout?

— În orice caz, l-au discutat împreună. Ideea, fireşte, îi aparţinea lui Napoleon. O idee de vultur, dar şi celălalt plan nu era lipsit nici el de îndrăzneală... Era faimosul *conseil du Hon,* după cum a denumit însuşi Napoleon sfatul lui Davout. Iată în ce consta: să ucidă câţi mai mulţi cai, să le săreze carnea, să rechiziţioneze tot grâul şi să ierneze cu trupe cu tot în Kremlin, după ce-l vor fî întărit, înălţând metereze, săpând tranşee, construind barăci şi instalând tunuri, pentru ca o dată cu venirea primăverii să-şi deschidă drum printre ruşi. Proiectul acesta îl pasionase pe Napoleon. Zi de zi făceam călare înconjurul Kremlinului şi împăratul dădea indicaţii ce şi unde trebuia făcut: ici o spărtură în zid, colo un fort, în altă parte un şir de cazemate. Pe scurt, totul era prevăzut cu precizie; Davout însă stăruia să fie luată o hotărâre definitivă. Au mai avut împreună o nouă consfătuire în doi, la care am asistat şi eu. Din nou Napoleon, cu braţele încrucişate, se plimba prin odaie. Nu puteam să-mi iau ochii de la el, inima-mi bătea cu putere. „Mă duc", spuse Davout. „Unde?" întrebă Napoleon. „Mă duc să sărez caii", răspunse mareşalul. Napoleon tresări; se decidea soarta lui. „Copile, mi se adresă el deodată, ce crezi tu despre planul nostru?" Bineînţeles, îmi punea întrebarea aceasta cum se întâmplă uneori omului celui mai deştept, în momentele decisive, să-şi încerce soarta pe cap sau pajură. În loc să-i răspund împăratului, mă adresai lui Davout. „Generale, i-am spus ca într-o revelaţie supremă, ia-o mai bine din loc şi întoarce-te de unde ai venit!" Proiectul a căzut. Davout ridică din umeri şi se retrase, murmurând: *Bah! Il devient superstitieux!* A doua zi s-a şi dat ordinul de plecare.

— Toate acestea sunt extrem de interesante, rosti prinţul încet, dacă lucrurile s-au petrecut întocmai... adică, vreau să spun... încercă el s-o dreagă.

— O, prinţe! strigă generalul, pe care propria lui povestire îi îmbărbătase într-atât, încât n-ar fi pregetat să treacă dincolo de orice prudenţă. Dumneata spui: „Dacă lucrurile s-au petrecut întocmai! Dar au fost altele şi mai şi, te asigur, mult mai grozave! Nu ţi-am povestit decât nişte fapte de mică importanţă, fapte minore, politice. Ţi-o repet, am fost martorul lacrimilor şi gemetelor nocturne ale acestui om mare, ceea ce nimănui, în afară de mine, nu i-a fost dat să vadă! Către sfârşit, într-adevăr, nu mai plângea, îi secaseră lacrimile, gemea numai din când în când şi chipul lui se întuneca tot mai mult. Ai fi zis că eternitatea îl învăluia în umbra aripilor ei. Noaptea, petreceam câteodată ore întregi singuri în tăcere; mamelucul sforăia în odaia de alături; dormea de obicei ca un buştean omul acesta. „În schimb, mi-e devotat mie şi dinastiei", spunea Napoleon despre el. O dată m-am simţit aşa de îndurerat, încât mă năpădiră lacrimile; împăratul observă şi mă privi plin de înduioşare. „îmi plângi de milă! strigă el, tu, un copil, şi poate mai este încă un copil care mă plânge, fiul meu, *le roi de Rome;* toţi ceilalţi mă urăsc şi, în nenorocire, cei dintâi care mă vor trăda vor fi propriii mei fraţi!..." Mă repezii la el zguduit de plâns; atunci n-a mai putut rezista: ne-am îmbrăţişat şi lacrimile ni se amestecară. „Să scrieţi, să-i scrieţi o scrisoare împărătesei Josefina!" îi spusei printre lacrimi. Napoleon tresări şi, după un moment de gândire: „Mi-ai amintit de a treia fiinţă care mă iubeşte, îmi spuse el, îţi mulţumesc, prietene!" Se aşeză îndată la birou şi-i scrise Josefinei. A doua zi, Constant plecă cu scrisoarea.

— Ai săvârşit o faptă minunată, spuse prinţul, în vălmăşagul acela de gânduri întunecate ai deşteptat în el simţăminte bune.

— Asta zic şi eu, prinţe, şi ce frumos ştii dumneata să le explici toate astea după îndemnul minunat al inimii dumitale! strigă generalul entuziasmat, şi în acelaşi timp, lucru curios, lacrimi adevărate îi sclipiră în ochi. Da, prinţe, a fost un spectacol grandios! Dar, ştii, era cât pe ce să-l urmez la Paris şi, nici vorbă, aş fi împărtăşit cu el

captivitatea în „insula toridă a surghiunului", dar, vai, soarta ne-a despărţit! El plecă spre insula stâncoasă, unde, o singură dată măcar, în clipele de sfâşietoare tristeţe, şi-o fi amintit poate de lacrimile băieţaşului de la Moscova care, la despărţire, îl îmbrăţişase în semn de iertare. Cât despre mine, am fost trimis la şcoala militară, unde n-am găsit decât o disciplină severă, camarazi grosolani şi... vai! Cât de departe sunt toate astea în scurgerea vremii! „Nu vreau sa te despart de măicuţa ta şi de aceea nu te iau cu mine! îmi spuse el în ziua retragerii. Dar aş dori să fac ceva pentru tine!" Era gata să încalece. „Scrieţi-mi ceva, ca amintire, în albumul surorii mele", spusei cu timiditate, căci vedeam cât era de tulburat şi de întristat. Se întoarse din drum, ceru o pană de scris şi luă albumul. „Ce vârstă are sora ta?" întrebă el cu pana în mână. „Trei ani", i-am răspuns.*, Petite fille, alors."* Şi aşternu următoarele cuvinte:

Ne mentez jamais!

Napoleon, votre ami sincere.

Un asemenea sfat, în asemenea clipe dramatice, spune şi dumneata, prinţe!

— Da, e foarte semnificativ.

— Fila aceea de album a fost păstrată într-o ramă aurită, sub sticlă, şi atârnată pe perete, la locul cel mai vizibil, şi a stat acolo cât a trăit soră-mea... a murit la facere; unde o fi acum, nu mai ştiu... dar... ah! Dumnezeule, s-a făcut ora două! Ce mult te-am reţinut, prinţe! E de neiertat!

— Ba deloc, murmură prinţul, dimpotrivă, mi-ai povestit nişte lucruri atât de interesante... şi... în sfârşit... îţi sunt recunoscător.

— Prinţe! rosti generalul, strângând din nou cu putere mâna lui Mîşkin şi ţintuindu-l cu o privire scânteietoare, ca şi cum şi-ar fi revenit dintr-o dată, luminat de o idee subită. Dragă prinţe, dumneata eşti atât de bun, ai o inimă atât de curată şi de credulă, încât uneori îmi vine să-ţi plâng de milă. Mă uit la dumneata cu înduioşare; Dumnezeu să te aibă în paza lui! Fie ca viaţa dumitale să-nflorească de acum înainte... în dragoste. A mea s-a sfârşit!

Ah! Iartă-mă, iartă-mă!

Generalul îşi acoperi faţa cu mâinile şi părăsi odaia aproape în fugă. Emoţia lui era sinceră, şi prinţul n-o punea la îndoială. Îşi dădea seama că bătrânul a plecat beat de succesul lui; dar ceva în adâncul inimii îi spunea că generalul aparţine acelei categorii de mincinoşi care, cu toate că mint cu voluptate, cu o pasiune frenetică, rămân totuşi îndeajuns de lucizi pentru ca şi în momentele de suprem extaz faţă de elucubraţiile lor fanteziste să aibă o cât de vagă bănuială că nu li se dă crezare şi că nici n-ar putea să fie crezuţi – în starea în care se afla acum, se putea întâmpla ca, revenindu-şi, bătrânul să se simtă ruşinat peste măsură, să înceapă a bănui că prinţul l-a ascultat mai mult de milă şi să se considere deci profund ofensat.

„Oare n-am greşit încurajându-l şi aducându-l în halul acesta de exaltare?" se nelinişti prinţul, dar nu mai putu rezista şi izbucni într-un hohot de râs nestăpânit care ţinu câteva minute. Pe urmă era cât pe ce să-şi reproşeze această izbucnire, dar se răzgândi numaidecât, dându-şi seama că n-are nicio vină, pentru că realmente simţea o milă nemărginită pentru bietul general.

Presimţirile lui se adeveriră. Chiar în seara aceea primi un bileţel pe cât de ciudat, pe atât de scurt şi de categoric. Generalul Ivolghin îl informa că se vede nevoit să întrerupă relaţiile cu dânsul, că-l stimează şi-i este recunoscător, dar că nici chiar de la dânsul nu vrea să primească „dovezi de milă umilitoare pentru demnitatea unui om şi aşa destul de nenorocit". Aflând că bătrânul se instalase din nou la Nina Aleksandrovna, prinţul îşi luă grija pentru soarta lui. După cum văzurăm însă, Ardalion Aleksandrovici făcuse nişte boroboaţe şi faţă de Lizaveta Prokofievna. N-avem cum să relatăm aici toate amănuntele; ne mărginim doar să spunem că această vizită o înspăimântă mai întâi pe Lizaveta Prokofievna, iar până la urmă, după ce generalul şi-a permis nişte aluzii puţin măgulitoare la adresa lui Ganea, fu cuprinsă de un acces de furie şi-l dădu afară din casă. Iată motivul pentru care

bătrânul petrecu o noapte atât de agitată, iar a doua zi dimineaţa, pierzându-şi cumpătul, fugi în neştire afară, în stradă, *într-un* hal de surescitare vecină cu nebunia.

Kolea, care nu izbutea să priceapă nimic din toate astea, crezu că-l poate domoli luându-l cu severitate.

— Ei bine, ce ne facem acuma? Încotro s-o apucăm, ce zici, generale? se frământa el. La prinţ nu vrei să te duci, cu Lebedev te-ai certat, bani n-ai; cât despre mine, sunt întotdeauna lefter; am rămas de căruţă în mijlocul străzii.

— E mai plăcut să fii pe căruţă decât să rămâi de căruţă, mormăi generalul. Cu... acest calambur, am obţinut un succes extraordinar într-un cerc de ofiţeri... în patruzeci şi patru... una mie... opt sute... Patruzeci şi patru, da!... Nu mai ţin minte... O! Nu-mi mai aminti, nu-mi mai aminti de nimic! „Unde-mi eşti, tinereţe? Unde-mi eşti voioşie?" Cine a spus asta?... Cine a spus-o, Kolea?

— Gogol, în *Suflete moarte,* tată, răspunse Kolea şi se uită cu spaimă la tatăl său.

— Suflete moarte! O, da! Moarte! Când ai să mă îngropi, să scrii pe mormântul meu: *Aici odihneşte un suflet mort!*

Ruşinea e pe urma mea!

Cine a spus asta, Kolea?

— Nu ştiu, tată.

Generalul se opri o clipă din mers.

— Auzi, cică, Eropegov n-a existat! Eroşka Eropegov! ţipă el ca apucat. Şi asta mi-o spune fiul meu, propriul meu fiu!... Eropegov, un om care vreme de unsprezece luni mi-a ţinut loc de frate, pentru care m-am bătut în duel... Prinţul Vâgoroţki, căpitanul nostru, îi spune odată, la un pahar de vin: „Tu, Grişa, unde ai câştigat ordinul Anna?" Acesta răspunde: „Pe câmpul de bătălie al patriei mele, iată unde l-am câştigat!" Iar eu, de colo, m-apuc să strig: „Bravo, Grişa!" Ei bine, aşa s-a iscat duelul, iar mai târziu s-a căsătorit cu... Maria Petrovna Su... Sutughina şi pe urmă a fost omorât pe câmpul de luptă... Un glonţ a ricoşat de pe crucea pe care-o purtam la piept şi l-a lovit drept în frunte. „N-am să te uit niciodată!" strigă el şi căzu mort. Am... am servit cu cinste, Kolea, mi-am slujit patria cu abnegaţie, cu

devotament, dar oprobriul, dezonoarea... „ci dezonoarea mă urmăreşte!"... Nina şi cu tine să veniţi la mormântul meu... „Biata Nina!" aşa îi spuneam altădată, Kolea. De mult, la începutul căsniciei noastre, şi-i plăcea atât de mult... Nina, Nina, ce viaţă ţi-am făcut! Cum mai poţi să mă iubeşti, suflet chinuit şi răbdător! Maică-ta are un suflet de înger, Kolea, auzi, un suflet de înger!

— Ştiu, tată. Tată drag, să ne întoarcem acasă, la mama. Adineauri a fugit după noi. Ei, hai, de ce ai rămas locului?... şi acum, ce rost are să plângi?

Kolea plângea şi el, sărutând mâinile tatălui său.

— Mie îmi săruţi mâinile, mie?

— Da, îţi sărut mâinile. Ce-i de mirare? Şi ce te-a apucat, coşcogeamite general, un ostaş, să plângi în mijlocul străzii? Haidem, să mergem!

— Dumnezeu să te binecuvânteze, dragul meu băiat, pentru respectul pe care-l păstrezi unui om dezonorat – da, da, unui moşneag acoperit de ruşine, tatălui tău... îţi doresc să ai un fiu care să-ţi semene... *Le roi de Rome...* O, „blestemată să fie casa aceasta!"

— Ei, dar ce-s toate astea, zău? se apără Kolea. Ce se petrece? Pentru ce nu vrei să te întorci acum acasă? Ţi-ai pierdut minţile?

— Am să-ţi explic, am să-ţi explic... am să-ţi spun totul; nu striga, să nu ne audă... *Le roi de Rome...* Ah! M-apasă greu urâtul!

Doică, unde ţi-e mormântul?!

Cine a spus asta, Kolea?

— Nu ştiu cine, nu ştiu! Să ne întoarcem imediat acasă, imediat! Dacă trebuie, îl cotonogesc pe Ganka... încotro ai pornit-o iar?

Dar generalul nu-l asculta, ci-l trăgea spre pridvorul unei case vecine.

— Încotro mergi? E o casă străină!

Generalul se aşeză pe o treaptă, ţinându-l mereu pe Kolea de braţ şi străduindu-se să-l atragă mai aproape de el.

— Apleacă-te, apleacă-te!, murmura el. Am să-ţi spun

tot… ruşine… apleacă-te… apropie-ţi capul, am să-ţi spun ceva la ureche… la ureche… la ureche…

— Dar ce ai? făcu Kolea îngrozit, aplecându-şi supus capul.

— *Le roi de Rome…* şopti generalul, zgâlţâit de un tremur.

— Cum?… Ce ai mereu cu *le roi de Rome?* Ce ţi-a venit?

— Eu… eu… reîncepu în şoaptă generalul, agăţându-se din ce în ce mai tare de umărul „băieţaşului său", eu vreau… vreau să-ţi… tot, Maria… Maria… Petrovna Su-su-su…

Kolea se desprinse din mâinile tatălui său, îl apucă de umeri şi-l Privi cu un aer înspăimântat. Faţa bătrânului devenise stacojie, buzele i se învineţiseră, convulsii uşoare îi crispau faţa. Deodată se datină şi se lăsă moale în braţele lui Kolea.

— Atac de apoplexie! exclamă acesta cu disperare, dumerindu se abia atunci ce se întâmplă.

V

E drept că Varvara Ardalionovna, în discuţia cu fratele ei, cam exagerase ştirile privitoare la apropiata căsătorie a prinţului cu Aglaia Epancina. Poate cu intuiţia ei de femeie, înzestrată cu o puternică doză de perspicacitate, ghicise oarecum ceea ce trebuia să se întâmple într-un viitor foarte apropiat sau, poate, îndurerată de spulberarea unui vis (în care, de altfel, nu-şi pusese speranţe prea mari), n-a putut să reziste unei porniri omeneşti, explicabilă, de a exagera nenorocirea adăugind o picătură de venin la chinurile fratelui său, pe care, de altfel, îl iubea şi-l compătimea sincer. În tot cazul, nu avea cum să afle noutăţi chiar atât de precise de la domnişoarele Epancin, în afară doar de vagi aluzii, vorbe spuse pe jumătate, ca şi tăceri deopotrivă de enigmatice. Sau poate, cine ştie, surorile Aglaiei să fi aruncat dinadins câteva apropouri ca s-o mai descoasă pe Varvara Ardalionovna sau, în sfârşit, se poate presupune că n-au vrut să-şi refuze satisfacţia feminină de a o necăji puţin pe prietena lor din copilărie; era exclus ca ele să nu fi ghicit măcar, cât de cât, adevăratele intenţii ce o aduceau de atâta timp pe Varia în casa lor.

La fel şi prinţul Mîşkin, deşi era pe deplin îndreptăţit să-l asigure pe Lebedev că n-avea nimic să-i comunice şi că nicio schimbare neobişnuită nu intervenise în existenţa lui, putea, la rându-i, să se fi înşelat. În adevăr, cu toată lumea se petrecea un fenomen ciudat: fără să se fi întâmplat ceva special, se întâmplaseră foarte multe lucruri. Iată ce a ştiut să intuiască foarte bine Varvara Ardalionovna cu instinctul ei sigur de femeie. Cum se face însă că toţi membrii familiei Epancin căpătaseră simultan aceeaşi convingere, că in viaţa Aglaiei se produsese un eveniment hotărâtor şi că soarta ei trebuia să se decidă – cu greu s-ar putea urmări într-o relatare mai legată. Dar, de îndată ce ideea

aceasta îşi făcuse loc în capul turor, pretinseră cu toţii c-au avut-o dintotdeauna; că-şi dăduseră seama mai demult şi că lucrul era limpede pentru dânşii încă de la „sărmanul cavaler" şi chiar înainte, dar că nu le venea să creadă atunci într-o asemenea presupunere absurdă. Aşa susţineau Aleksandra şi Adelaida. Lizaveta Prokofievna, bineînţeles, prevăzuse totul, ghicise totul înaintea tuturor, iar „inima îi era îndurerată" de multă vreme. Acum însă, când lucrurile ameninţau să ia o întorsătură precisă, concretă, gândul acesta îi devenise insuportabil, mai cu seamă pentru că o făcea să-şi piardă capul. Deodată s-a văzut pusă în faţa unei situaţii care cerea o soluţie imediată; biata Lizaveta Prokofievna nu numai că nu putea să se hotărască, dar cu toate strădaniile ei nu izbutea nici măcar să se dumirească bine cum stau lucrurile. Problema de rezolvat era delicată: „O fi o partidă potrivită prinţul sau nu? E bine că s-a întâmplat aşa sau nu? Dacă nu e bine (ceea ce e în afară de orice îndoială), de ce anume nu e bine? Şi dacă-i bine (tot ce se poate), mai ştii, de ce anume e bine?" Cât despre capul familiei, Ivan Feodorovici, bineînţeles, începu mai întâi prin a se mira, pentru ca apoi să mărturisească deodată că „într-adevăr şi lui i se păruse la un moment dat că observă ceva suspect". O privire severă a nevestei-sale însă îi închise gura. Dar dacă dimineaţa el putu să scape prin tăcere, seara, în schimb, când rămase între patru ochi cu Lizaveta Prokofievna, văzându-se nevoit să vorbească, dădu drumul deodată, cu un curaj neobişnuit, la câteva idei destul de năstruşnice: „în fond, ce este?..." (Pauză.) „Nici vorbă că totul e foarte curios, dacă o fi adevărat, şi că el nici nu încearcă să conteste, dar..." (o nouă pauză.) „Pe de altă parte, privind lucrurile cu mai mult curaj, prinţul ăsta, zău, e un băiat admirabil şi... şi... în sfârşit, are un nume, e din neamul nostru; totul va apărea, ca să spun aşa, întru susţinerea şi reabilitarea numelui nostru de familie, degradat astăzi în ochii lumii, adică, înţelegi, Punându-ne din punct de vedere monden, căci, fără îndoială... lumea-i lume, n-ai ce-i face; dar, la urma urmei, este în primul rând prinţ şi are şi

ceva avere. Presupunând chiar că nu-i prea bogat, are un nume. Şi... şi..." (De data aceasta, pauza se prelungi mult de tot şi generalul amuţi definitiv.) Ascultând discursul bărbatului său până capăt, Lizaveta Prokofievna îşi ieşi cu totul din fire.

Era de părere că tot ce se întâmplase „e o prostie de neiertat o nesocotinţă condamnabilă, o fantasmagorie neroadă şi absurdă!" întâi şi-ntâi că „prinţişorul acesta e un bolnav atins de idioţie, în al doilea rând e un prost, care nu cunoaşte pe nimeni în societate si nici loc în societate nu are; cui să-l arăţi, ce te faci cu el, unde să-l plasezi? Un democrat imposibil, de neîngăduit; dar cel puţin un grad, un cin oarecare, cât de mizer, să fi avut; şi apoi... ce o să spună bătrâna Belokonskaia? Dar ce mai vorbă, parcă un astfel de bărbat visam noi pentru Aglaia?" Argumentul acesta din urmă era, bineînţeles, decisiv. Inima ei de mamă se înfiora, sângera şi lăcrăma, dar în acelaşi timp, undeva, în adâncul sufletului, un glas tainic îi şoptea parcă: „Ce-i lipseşte, în definitiv, prinţului ca să fie o partidă acceptabilă?" Şi uite, tocmai aceste obiecţii pe care şi le opunea ea însăşi, ascultând de glasul inimii, o făceau cel mai mult să se frământe pe biata Lizaveta Prokofievna.

Surorilor mai mari, în schimb, nu le displăcu deloc eventualitatea ca el să devină soţul Aglaiei; nici ideea în sine nu li se păru prea ciudată; într-un cuvânt, nu era deloc exclus ca surorile să se declare, la un moment dat, cu trup şi suflet de partea lui. Deocamdată însă, ele păstrau consemnul tăcerii. Se ştia din experienţă că de câte ori Lizaveta Prokofievna se înverşuna împotriva unui anumit punct de vedere adoptat de ceilalţi membri ai familiei era un semn aproape sigur că ea acceptase de fapt, fără să mărturisească, acest punct de vedere. Oricum, Aleksandra Ivanovna a fost foarte curând nevoită să rupă tăcerea. Mama ei, care de multă vreme luase obiceiul să-i ceară sfaturi, o chema ca s-o mai descoasă şi, mai ales, pentru a reconstitui împrejurările: „Cum s-au putut întâmpla toate astea? Cum de n-a ştiut nimeni? Pentru ce au tăcut cu toţii? Ce însemna acel cavaler sărman? Pentru ce numai

ea, Lizaveta Prokofievna, e sortită să poarte pe umeri povara tuturor grijilor familiei – să observe şi să prevadă totul, iar ceilalţi să stea cu mâinile în sân şi nici capul să nu-i doară?"etc, etc. Aleksandra Ivanovna se arătă la început foarte prudentă şi se mărgini să spună că şi ea este de părerea tatălui ei, socotind că însurătoarea prinţului Mîşkin cu una din domnişoarele Epancin nu lăsa nimic de dorit din punctul de vedere al convenienţelor mondene. Încetul cu încetul, înflăcărându-se, ajunse chiar să adauge că prinţul nu era câtuşi de puţin un „prostănac" şi nici n-a fost vreodată; cât despre faptul că nu avea niciun fel de cin, rămânea de văzut dacă, în câţiva ani, la noi în Rusia, importanţa unui om se va mai măsura după grade şi funcţii sau după cu totul altceva. La care mama o repezi pe loc, că e o „liber-cugetătoare" şi că e de vină pentru toate astea „blestemata problemă a femeii" – cauza tuturor relelor. La o jumătate de ceas după aceea, Lizaveta Prokofievna se duse în oraş şi de acolo la Kamennâi Ostrov, ca s-o vadă pe bătrâna prinţesă Belokonskaia care tocmai se afla la Petersburg şi urma să plece curând. Belokonskaia era naşa Aglaiei.

„Bătrâna" Belokonskaia ascultă destăinuirile febrile şi exasperate ale Lizavetei Prokofievna, fără să se lase impresionată de lacrimile nenorocitei mame; ba o privi chiar cu un aer batjocoritor. Era o femeie teribil de despotică această „bătrâna" Belokonskaia; nu-şi uita niciodată rangul chiar şi faţă de cele mai vechi prietene ale ei. Pentru că se interesase cu treizeci şi cinci de ani în urmă de Lizaveta Prokofievna, o trata mereu ca pe o *protegée* şi nu-i putea ierta independenţa caracterului. Prinţesa se mulţumi să-i atragă atenţia între altele că „ei toţi sunt porniţi să exagereze lucrurile; după cum i se pare, între cei doi nu este nimic serios şi, ca atare, era mai bine să mai aştepte să vadă cum se vor desfăşura lucrurile. Prinţul, după părerea ei, era un tânăr cumsecade, deşi bolnav, cam ciudat, prea din cale-afară de modest şi lipsit de prestanţă. Mai rău era că întreţinea o metresă în văzul lumii." Lizaveta Prokofievna înţelese foarte bine că

prinţesa Belokonskaia era cam supărată pentru faptul ca ceea ce pusese la cale cu Evgheni Pavlovici a dat greş. Generăleasa se întoarse la Pavlovsk şi mai întărâtată de cum plecase la Petersburg, şi asta o simţiră imediat toţi cei din preajma ei, căci trebuiră să-i înghită admonestările aspre, mai ales pentru că „şi-au pierdut cu toţii minţile", şi că, într-adevăr, „ca la noi la nimeni", că la nimeni altul aşa ceva nu s-ar putea întâmpla; „pentru ce am dat alarma, mă rog? Ce s-a întâmplat? Oricât m-aş sili să descoperi ceva, nu găsesc nimic care să mă încredinţeze că într-adevăr s-a întâmplat ceva! Aşteptaţi, lăsaţi lucrurile să-şi urmeze cursul! Câte nu i se pot năzări lui Ivan Feodorovici; trebuie neapărat să facem din ţânţar armăsar?" etc, etc. Şi multe altele de acest fel.

Cu alte cuvinte, toată lumea trebuia să se calmeze, să privească cu sânge rece lucrurile şi să aştepte... Dar, vai! Liniştea *nu* ţinu mai mult de zece minute. Prima lovitură fu dată apelului ei la cuminţenie, calm şi sânge rece, chiar de ştirile pe care le află Lizaveta Prokofievna la întoarcere, cu privire la cele ce s-au petrecut în lipsa ei. (întrevederea Lizavetei Prokofievna cu Belokonskaia avu loc chiar a doua zi după ce prinţul făcuse vizita aceea de pomină la Epancini, după miezul nopţii, crezând că era ora nouă.) Surorile Aglaiei au răspuns cât se poate de amănunţit la întrebările nerăbdătoare ale mamei lor, grăbindu-se s-o informeze că „în lipsa ei nu se întâmplase mai nimic"; că prinţul a venit, că Aglaia s-a lăsat aşteptată şi a apărut abia după o jumătate de oră; primul ei cuvânt a fost sâ-i propună prinţului să joace şah; acesta însă e un ageamiu şi ea l-a bătut în doi timpi şi trei mişcări, lucru care a făcut-o să se înveselească; a râs de ignoranţa lui şi şi-a bătut joc de el, de-ţi era mai mare mila. Pe urmă i-a propus să joace cărţi, „popa prostul"; dar aici lucrurile s-au petrecut tocmai pe dos: prinţul s-a dovedit a fi, la „popa prostul", doctor în materie şi a jucat ca... un maestru. În zadar Aglaia a încercat să trişeze fără ruşine, alegându-şi cărţile în văzul lui de pe masă, asta n-a împiedicat-o să piardă, una după alta, toate partidele, cinci la rând. Aglaia s-a

făcut foc şi, pierzându-şi stăpânirea de sine, i-a aruncat prinţului în obraz o mulţime de cuvinte atât de usturătoare şi de jignitoare, încât el se opri din râs şi se făcu palid ca ceara când o auzi spunându-i la sfârşit: „N-am să mai pun piciorul în odaia asta, atât timp cât rămâi dumneata aici; e chiar o neruşinare din partea dumitale să mai vii la noi, ba şi pe la miezul nopţii încă, *după tot ce s-a întâmplat".* Apoi a ieşit trântind uşa. Prinţul părăsi casa distrus, şi în zadar fură toate strădaniile lor de a-l consola. Cam la un sfert de oră după aceea Aglaia coborî grăbită pe terasă, atât de vertiginos, încât nici n-avusese timp să-şi şteargă ochii plini de lacrimi; se grăbea aşa, deoarece sosise Kolea cu un arici. Au sărit cu toţii să vadă ariciul. Ca răspuns la întrebările lor, Kolea îi informă că ariciul nu era al lui, ci al unui camarad al său, un alt licean, Kostea Lebedev, care aştepta la poartă. Nu îndrăznise să intre cu el, pentru că avea un topor în mână; cumpăraseră ariciul şi toporul de la un ţăran ce le ieşise în cale pe drum; ţăranul se oferise să le vândă ariciul şi ei l-au plătit cu cincizeci de copeici; cât despre topor, văzând că e foarte bun, le-a venit deodată gust să-l cumpere. După ce ascultă toată povestea aceasta, Aglaia insistă pe lângă Kolea să-i vândă ei ariciul, încercând în fel şi chip să-l convingă şi spunându-i în cele din urmă „Kolea dragă". Acesta a rezistat cât a rezistat, dar până la urmă n-a avut încotro şi l-a chemat pe Kostea Lebedev, care apăru într-adevăr cu un topor în mână şi era foarte ruşinat din cauza asta. Dar s-a descoperit atunci că ariciul nu le aparţinea, ci era proprietatea unui alt camarad de-al lor, un oarecare Petrov, care le dăduse banii ca să-i cumpere *Istoria* lui Schlosser de la un al patrulea licean, acesta din urmă fiind nevoit, din cauza lipsurilor, s-o vândă pe nimica toată. Cei doi s-au oferit să-l servească pe prietenul lor, când întâmplarea le-a scos înainte ariciul, şi ei, neputând rezista să nu-l cumpere, îi duceau acum lui Petrov ariciul şi toporul pe care le cumpăraseră în locul *Istoriei* lui Schlosser. Faţă de insistenţele Aglaiei, băieţii i-au făcut hatârul, învoindu-se să-i vândă ariciul. De îndată ce s-a văzut în stăpânirea ariciului, ea îl puse, cu ajutorul

lui Kolea, într-un coş de papură, îl acoperi cu un şervet şi îl rugă pe Kolea să-l ducă îndată prinţului din partea ei, cu rugămintea să-l primească „în semn de profundă stimă". Kolea făgădui cu bucurie să-i împlinească dorinţa, dar ceru lămuriri: „Ce tâlc ascunde un asemenea dar?" la care Aglaia îi răspunse că nu era treaba lui. El îşi exprimă convingerea că ariciul acesta are un sens alegoric. Aglaia, supărată, îi declară pe faţă că era un ţânc şi nimic mai mult. Kolea replică îndată că dacă n-ar respecta în ea femeia, şi dacă el n-ar fi un om cu principii, i-ar arăta pe loc că ştie să răspundă la o asemenea insultă. La urmă Kolea, însoţit de Kostea Lebedev, plecă încântat la culme să-i dea ariciul prinţului. Aglaia, văzându-l că vântură prea tare coşul cu ariciul, îi strigă de pe terasă, ca şi cum nici nu se certase până atunci cu el: „Te rog, Kolea dragă, ia seamă să nu cadă din coş". La fel şi Kolea părea că nu-i păstrează vreo pică, pentru că se opri şi răspunse cu cea mai mare grabă: „Nu, n-am să-l las să cadă Aglaia Ivanovna, nu te teme!" după care o luă la fugă cât îl ţinea picioarele. Aglaia izbucni în râs şi, foarte mulţumită, se urcă iute în odaia ei. Tot restul zilei a fost foarte veselă şi bine dispusă.

Noutăţile acestea o zăpăciseră de tot pe Lizaveta Prokofievna De fapt, parcă nu se întâmplase cine ştie ce mare lucru, şi totuşi se simţi foarte tulburată şi nedumerită. Mai ales o intrigase ariciul. Ce o fi însemnând ariciul ăsta? Oare ce se ascunde aici? Ce tâlc poate să aibă? Un semn convenit între ei? Un fel de limbaj convenţional? Şi unde mai pui că bietul Ivan Feodorovici, care, din întâmplare, se afla de faţă când generăleasa îşi punea cu îngrijorare toate aceste întrebări, cu răspunsul lui nu făcu altceva decât să toarne gaz peste foc. El era de părere că nu e vorba despre niciun fel de limbaj convenţional şi că ariciul era „pur şi simplu un arici, şi, dacă totuşi însemna ceva, apoi nu putea fi decât prietenie, uitarea jignirilor, împăcare; pe scurt, totul nu era decât o şotie şi, în orice caz, foarte nevinovată şi deloc reprobabilă".

Vom nota, între paranteze, că generalul ghicise bine. Ajuns acasă, după ce s-a văzut luat în râs şi alungat de Aglaia, prinţul, vreme de o jumătate de ceas, era pradă celei mai întunecate disperări, când, deodată, sosi Kolea cu ariciul. Imediat norii se împrăştiară şi prinţul părea că reînvie din morţi; îi puse lui Kolea întrebări peste întrebări, sorbindu-i fiecare cuvânt, îl rugă să-i repete de zeci de ori aceleaşi lucruri, râzând ca un copil şi strângându-le în fiecare moment mâinile celor doi liceeni, care se bucurau uitându-se la dânsul cu ochii lor limpezi. Aşadar, Aglaia îl iertase, şi prinţul putea să se întoarcă la dânsa chiar în seara aceea; or, asta, pentru el, era nu numai principalul, ci totul!

— Cât de copii suntem încă noi, Kolea! Şi... şi... ce bine e că suntem aşa! exclamă el în cele din urmă, beat de fericire.

— Pur şi simplu e îndrăgostită de dumneata, prinţe, şi nimic mai mult, răspunse grav şi cu autoritate Kolea.

Prinţul întâi roşi, dar de data aceasta nu mai rosti nicio vorbă, în timp ce Kolea bătea din palme şi râdea; nu trecu niciun minut şi prinţul se porni şi el pe râs; după aceea, tot restul timpului îi păru atât de lung, încât la fiecare cinci minute se uita la ceas, ca să vadă cât mai e până seara.

La Epancini, atmosfera era din ce în ce mai încordată, până când Lizaveta Prokofievna, neputând să se mai stăpânească, se lăsă pradă unui adevărat acces de isterie. Nici argumentele soţului, nici sfaturile fiicelor n-o putuseră opri şi ea trimise după Aglaia, voind să-i pună o ultimă întrebare şi să capete un răspuns limpede, hotărât.

„Ca să se termine odată într-un fel, şi să nu mai vorbim de asta! Altminteri, adăugă ea, n-aş mai ajunge să trăiesc nici până diseară!" Numai atunci familia Epancin îşi dădu seama de proporţiile absurde pe care le luase incidentul. Nimic, în afară de o mirare prefăcută, semne de indignare, hohote de râs şi ironii la adresa prinţului şi a tuturor celor care o întrebau, nu reuşiră să scoată de la Aglaia. Lizaveta Prokofievna se puse la pat şi nu-şi părăsi odaia decât la vremea ceaiului, în momentul când prinţul trebuia să

sosească. Îl aştepta cu înfrigurare şi, când Mîşkin apăru, era cât pe-aci s-o apuce o criză de nervi.

În ce-l privea, prinţul îşi făcu intrarea cu timiditate, aproape bijbâind, cu un zâmbet ciudat pe buze, uitându-se iscoditor în ochii celor de faţă, întrebându-i parcă de ce Aglaia nu era acolo; observase imediat absenţa ei şi faptul acesta îl înspăimântă. Societatea se compunea, în seara aceea, numai din membrii familiei. Prinţul Ş. era reţinut la Petersburg pentru nişte afaceri legate de moartea unchiului lui Evgheni Pavlovici. „Să fi fost el aici... mai spunea câte ceva", se căina în gând Lizaveta Prokofievna. Ivan Feodorovici Părea extrem de îngrijorat; Aleksandra şi Adelaida aveau un aer grav şi, ca un făcut, tăceau de parcă ar fi luat apă-n gură. Lizaveta Prokofievna nu ştia cu ce să înceapă conversaţia. La sfârşit, pe negândite, se apucă să critice calea ferată, uitându-se la musafirul ei cu un aer provocator. Dar, vai! Aglaia tot nu se arăta şi prinţul părea că-şi pierde cumpătul. Bâiguind ca un copil prins cu vreo vină, începu să-şi dea cu părerea despre utilitatea drumului de fier, dar Adelaida izbi în râs şi din nou Mîşkin deveni mic şi neajutorat. În clipa aceea tocmai intră calmă şi gravă Aglaia; după ce a răspuns ceremonios la salutul musafirului, se aşeză în locul cel mai vizibil de lângă masa cea rotundă, pe urmă se uită întrebător la prinţ. Cu toţii şi-au dat seama că a sosit momentul unei explicaţii hotărâtoare.

— Ai primit ariciul? aproape că se răsti ea la prinţ pe un ton foarte ferm.

— Da, răspunse el roşind şi cu sufletul cât un purice.

— Atunci te rog să spui imediat ce părere ai despre acest dar. E absolută nevoie pentru liniştea mamei şi a întregii familii.

— Ascultă, Aglaio... nu se putu reţine generalul.

— Asta întrece orice măsură, interveni consternată Lizaveta Prokofievna.

— Nu e vorba despre niciun fel de măsură, *maman,* replică îndată, pe un ton aspru, fata. I-am trimis astăzi un arici prinţului şi doresc să-i cunosc părerea. Ei bine,

prinţe?

— Adică ce fel de părere, Aglaia Ivanovna?

— În privinţa ariciului.

— Îmi dai voie... Presupun, Aglaia Ivanovna, că vrei să ştii cum am primit... sau, mai bine zis, cum mi-am explicat... trimiterea... acestui arici, adică... în cazul acesta, cred că... într-un cuvânt...

Respiraţia i se tăie şi nu mai continuă.

— Deocamdată, văd că n-ai spus mare lucru, reluă Aglaia, după ce aşteptă câteva secunde. Fie, hai să lăsăm ariciul deoparte; mă bucur însă că pot să pun capăt o dată pentru totdeauna unei situaţii încâlcite. Aş vrea să aud personal şi din gura dumitale, dacă intenţionezi sau nu să mă ceri în căsătorie?

— O, Doamne! se îngrozi Lizaveta Prokofievna.

Prinţul tresări, lăsându-se cu tot corpul pe spetează. Ivan Feodorovici rămase împietrit; Aleksandra şi Adelaida încruntară sprâncenele.

— Nu minţi, prinţe, spune adevărul. Din pricina dumitale, sunt mereu hărţuită cu tot felul de întrebări, care de care mai ciudate.

— Întrebările acestea au, de bună seamă, şi ele vreun temei! Răspunde!

— Nu te-am cerut în căsătorie, Aglaia Ivanovna, spuse prinţul, înviorându-se deodată, dar... ştii singură că te iubesc şi cred în dumneata... chiar şi acum...

— Te-am întrebat foarte clar: îmi ceri mâna ori nu?

— O cer, răspunse el mai mult mort decât viu.

O mişcare generală întâmpină aceste cuvinte.

— Nu aşa, draga mea, interveni Ivan Feodorovici foarte agitat, e... e aproape cu neputinţă, dacă-i aşa, Glaşa... Iertare, prinţe, iertare, dragul meu!... Lizaveta Prokofievna! O chemă el în ajutor pe nevastă-sa, ar trebui... să lămurim...

— Refuz, refuz! Mă dispensez! dădu generăleasa din mâini.

— Dă-mi voie, *maman,* să spun şi eu ce am de spus; în chestiunea asta, mi se pare că şi eu am dreptul să vorbesc;

se hotărăşte acum un moment crucial al vieţii mele (Aglaia s-a exprimat întocmai în aceste cuvinte) şi vreau să mă conving personal, de altfel îmi pare bine că toată lumea e de faţă... Dă-mi voie aşadar să-ţi pun o întrebare, prinţe: dacă „ai asemenea intenţii", cum anume te gândeşti să-mi asiguri fericirea?

— Nu ştiu, zău, ce aş putea să-ţi răspund, Aglaia Ivanovna; adică... adică... ce anume să răspund! Şi-apoi... e nevoie neapărat?

— Înţeleg, eşti emoţionat, te-ai fâstâcit şi abia îţi mai tragi sufletul; odihneşte-te puţin şi vino-ţi în fire; bea un pahar cu apă sau aşteaptă că ţi se va servi numaidecât un ceai.

— Te iubesc, Aglaia Ivanovna, te iubesc mult; numai pe dumneata te iubesc şi... te rog, nu glumi cu asta; te iubesc nespus.

— Totuşi e o chestiune gravă, nu mai suntem copii, şi trebuie să privim lucrurile şi din punct de vedere practic... Fă bine şi spune-mi, te rog, în ce constă averea dumitale?

— Vai, vai, Aglaio! Ce-i cu tine? Nu aşa se discută chestiunile astea, nu aşa... murmură generalul înspăimântat.

— E o ruşine! şuieră printre dinţi Lizaveta Prokofievna, dar destul de tare ca să fie auzită.

— E nebună! şopti la fel de tare şi Aleksandra.

— Averea mea... vrei să spui, ce bani am? întrebă prinţul mirat

— Exact.

— Am... am acum o sută treizeci şi cinci de mii de ruble, se bâlbâi el, devenind roşu ca racul.

— Numai atât? întrebă ea tare, sincer mirată şi fără să roşească câtuşi de puţin; de altfel, nu face nimic, mai ales dacă cineva ştie să trăiască cu economie. Te gândeşti să-ţi iei vreo slujbă?

— Voiam să mă prezint la examenul de preceptor particular la copii.

— O idee excelentă; desigur, asta ne va mări veniturile. Dar nu te-ai gândit să te faci *kammerjunker* la palat?

— *Kammerjunker...* la palat? Nici prin minte nu mi-a trecut, dar...

Era prea de tot; pierzându-şi răbdarea, Adelaida şi Aleksandra pufniră în râs. Adelaida observase de mult că Aglaia abia izbuteşte şi ea să-şi reţină râsul care o năpădea, crispându-i obrazul cu trăsăturile atât de mobile. Aglaia se uită mai întâi cu un aer ameninţător la cele două surori înveselite, dar seriozitatea ei nu dură nicio clipă şi, nemaiputându-se stăpâni, izbucni la rându-i într-un hohot nebun, aproape isteric; apoi sări de pe scaun şi ieşi valvârtej din odaie.

— Am ştiut eu că nu-i decât o glumă şi nimic mai mult! strigă Adelaida. N-a fost decât o joacă de la început şi până la sfârşit, de cum i-a venit ideea cu ariciul.

— Nu! Aşa ceva n-am să permit, n-am să permit! strigă mânioasă la culme Lizaveta Prokofievna şi porni repede după Aglaia.

Aleksandra şi Adelaida se grăbiră s-o urmeze. Rămăsese în odaie numai prinţul cu generalul.

— Nemaipomenit!... Ţi-ai fi putut închipui aşa ceva, Lev Nikolaici? întrebă răstit generalul, care cu siguranţă nu-şi dădea nici el bine seama ce voia să zică. Nu zău, spune şi dumneata!

— Văd că Aglaia Ivanovna şi-a bătut joc de mine, răspunse Mîşkin cu tristeţe.

— Aşteaptă puţin, frate, mă duc puţin acolo, iar tu aşteaptă un minut... pentru că... Dar explică-mi cel puţin tu, Lev Nikolaici, ce s-a petrecut între voi şi ce înseamnă toate astea în ansamblul lor, ca să înţeleg şi eu! Trebuie să recunoşti, prietene, că în calitatea mea de părinte, oricum îi sunt tată, şi totuşi nu pricep nimic; explică-mi cel

Puţin tu...

— O iubesc pe Aglaia ivanovna; ea ştie acest lucru şi... cred că îl ştie de multă vreme.

Generalul ridică din umeri.

— Ciudat, ciudat... şi o iubeşti mult?

— Da, mult de tot.

— Ciudat, foarte ciudat. Adică, vreau să spun că e o

surpriză, o adevărată lovitură de teatru, încât… Vezi, dragă, nu vorbesc de avere (deşi te credeam mai bogat), dar… pentru mine, fericirea fiicei mele… în sfârşit… ai fi în stare, ca să spun aşa, să-i asiguri fericirea? Şi… şi… cum vine asta: e numai o glumă din partea ei sau e chiar serios? Nu vorbesc de tine, ci de ea!

De după uşă răsună glasul Aleksandrei, chemându-l pe taică-său.

— Aşteaptă, dragă prietene, aşteaptă! Aşteaptă şi mai gândeşte-te, mă întorc îndată… spuse el grăbit şi cu un aer speriat alergă la chemarea Aleksandrei.

Le găsi pe nevastă-sa şi pe fiica mai mică plângând una în braţele celeilalte. Erau lacrimi de fericire, de înduioşare şi de împăcare. Aglaia o săruta pe mâini, pe obraji şi pe gură; amândouă se ţineau strâns îmbrăţişate…

— Ei, uite, priveşte-o, Ivan Feodorovici, zi-i Aglaia şi pace! spuse Lizaveta Prokofievna.

Aglaia îşi înălţă capul de pe pieptul mamei sale şi, cu faţa radiind de fericire, se întoarse către tatăl ei; râdea sonor şi zglobiu, în timp ce lacrimile îi şiroiau încă pe obraz; se repezi apoi dintr-o săritură la general, îl strânse în braţe şi-l sărută de câteva ori. După aceea, se întoarse din nou să-şi ascundă faţa la pieptul mamei şi din nou o podidi plânsul. Lizaveta Prokofievna o cuprinse în braţe, învelind-o cu capătul şalului ei.

— Şi de ce ne-ai ţinut pe jăratic atâta, răutate mică ce eşti?! spuse dojenitor, dar veselă şi uşurată parcă de o mare povară.

— Răutate, da, da, răutate! întări Aglaia. Sunt o urâcioasă, o alintătură! Spune-i şi tatii. A, uite-l că-i aici. Tată, eşti aici? Auzi, adăugă ea, râzând printre lacrimi.

— Scumpa mea, odorul meu! Şi, nemaiputând de bucurie, Ivan Feodorovici apucă mâna fiicei sale şi începu s-o sărute (fără ca ea să şi-o retragă). Vasăzică îl iubeşti pe… acest tânăr?

— Nu, nu, nu! Niciun pic! Nu pot să-l sufăr… mi-e nesuferit acest tânăr al vostru! strigă, săltându-şi capul din nou înfuriată Aglaia. Şi dacă mai îndrăzneşti vreodată,

tată... vorbesc serios, auzi, vorbesc foarte serios!...

Vorbea într-adevăr serios: se înroşise toată şi ochii îi scânteiau mânios. Generalului îi pieri piuitul şi uitându-se speriat la Lizaveta Prokofievna o văzu că-i face semn discret, cum că, înţelesese el: „Mai slăbeşte-o cu întrebările".

— De, dacă aşa stau lucrurile, îngeraşul meu, fă cum vrei tu, tu hotărăşti; dar el aşteaptă acolo singur; n-ar fi mai bine să-l facem să înţeleagă, cu delicateţe, că ar fi cazul să plece?

La rândul său, generalul îi *făcu* discret cu ochiul nevestii-sii.

— Nu, nu, n-are niciun rost, mai ales cu „delicateţe"... întoarce-te la... dânsul, vin şi eu pe urmă, vin imediat. Vreau să-mi cer iertare de la tânărul acesta, căci l-am jignit.

— Adevărat, l-ai jignit şi încă cum! întări cu seriozitate Ivan Feodorovici.

— În cazul acesta... rămâneţi mai bine cu toţii aici, eu mă duc mai întâi singură, iar voi veniţi după mine, să intraţi în aceeaşi clipă; aşa-i mai bine.

Ajungând până la uşă, Aglaia se răzgândi, se întoarse brusc şi anunţă cu tristeţe:

— O să mă apuce râsul, zău aşa! Am să leşin de râs!

În clipa următoare făcu iar calea întoarsă şi alergă la prinţ.

— Ei bine, ce o fi însemnând purtarea ei? Cum crezi? întrebă grăbit Ivan Feodorovici.

— Mi-e şi teamă să rostesc cuvântul, zise fără răgaz Lizaveta Prokofievna, dar, după părerea mea, e limpede.

— Şi după mine e limpede. Limpede ca ziua. Îl iubeşte.

— Mai mult, e îndrăgostită foc, se amestecă Aleksandra Ivanovna. Dar ce o fi găsit la el?

— Dumnezeu s-o binecuvânteze, dacă aşa vrea soarta! Şi Lizaveta Prokofievna îşi făcu cu evlavie semnul crucii.

— Asta îi e soarta, de bună seamă, întări generalul, şi de soartă nu scapi!

După aceea intrară cu toţii în salon, unde îi aştepta o

nouă surpriză.

Aglaia nu numai că nu izbucni în râs, aşa cum se temuse, ci dimpotrivă, se apropie de prinţ cu un fel de timiditate şi-i spuse cuminte şi supusă:

— Iartă, te rog, purtarea nesăbuită a unei fete răzgâiate, proaste şi răutăcioase, începu ea, luându-i mâna, şi fii sigur că noi te stimăm cu toţii mult de tot. Şi dacă mi-am permis să iau în derâdere... naivitatea dumitale atât de frumoasă, consideră lucrul acesta drept o copilărie; iartă-mă că m-am încăpăţânat să stărui într-o prostie care, fără îndoială, nu poate avea nici cea mai mică consecinţă... isprăvi ea cu un ton deosebit de semnificativ...

Tatăl, mama şi surorile sosiră în salon la vreme ca să asiste la această scenă, şi pe toţi îi uimi fraza cu „o prostie care nu poate avea nici cea mai mică consecinţă" şi mai cu seamă seriozitatea cu care Aglaia a rostit aceste cuvinte. Toţi membrii familiei schimbară între ei priviri întrebătoare, şi numai prinţul era în al nouălea cer şi părea că nici nu pricepe tâlcul celor spuse de tânăra fată.

— Pentru ce vorbeşti aşa? îngână el. Pentru ce... îmi ceri iertare...?

Ar fi vrut chiar să spună că nu merita să i se ceară iertare. Cine ştie, poate că sesizase şi sensul cuvintelor semnificative ale Aglaiei despre „o prostie ce nu poate avea nici cea mai mică consecinţă". Dar cum era un om ciudat, poate că se bucura chiar de ceea ce ar fi trebuit să-l întristeze. Oricum ar fi, un lucru era cert: se simţea în culmea fericirii numai pentru faptul că putea din nou să vină s-o vadă pe Aglaia, că i se permitea să-i vorbească, să stea alături de ea şă să se plimbe cu ea şi – cine ştie? – poate că s-ar fi mulţumit numai cu atât o viaţă întreagă! (Tocmai de această prea modestă şi calmă, prea puţin pretenţioasă pasiune se temuse pare-se mai mult ca de orice Lizaveta Prokofievna, căci în adâncul sufletului ghicise substratul ei platonic; şi erau multe lucruri de care generăleasa se temea în taină şi pe care nici nu putea să şi le formuleze limpede)

Era de neînchipuit ce mult se înviorase prinţul în seara

aceea şi în ce bună dispoziţie era. Veselia lui era aşa de mare, încât, privindu-l, deveneai şi tu mai vesel – aşa s-au exprimat mai târziu surorile Aglaiei. Prinsese gust de vorbă, ceea ce nu i se mai întâmplase din ziua când, cu şase luni înainte, vizitase pentru prima oară familia Epanein. După întoarcerea la Petersburg, Mîşkin devenise scump la vorbă şi nu demult, în faţa tuturor, îi mărturisise prinţului Ş. că trebuie să-şi impună tăcere, deoarece n-avea dreptul să discrediteze o idee făcându-se interpretul ei. De data asta, a vorbit aproape singur toată seara, a povestit multe lucruri, răspunzând limpede şi cu bunăvoie la întrebările ce i se puneau. Dar nici pe departe nu se poate spune că întreţinea o conversaţie mondenă. Atingea numai subiecte serioase, câteodată chiar prea complicate, filosofice. Prinţul expuse, între altele, şi câteva idei proprii, câteva observaţii personale cu caracter intim, încât toate acestea ar fi putut să pară chiar ridicole, dacă n-ar fi fost „aşa de bine expuse" – asta a fost, cel puţin, părerea unanimă a celor de faţă. Generalului, îndeobşte, îi plăcea conversaţia pe teme serioase; totuşi, şi el, şi Lizaveta Prokofievna găseau în sinea lor că de data aceasta discuţia era prea savantă; de aceea, spre sfârşit, au devenit cam posomoriţi. Dar, înainte de a pleca, prinţul povesti mai multe anecdote foarte comice, râzând chiar el cu atâta poftă, încât şi ceilalţi făcură haz, poate nu atât de anecdote, cât, mai ales, de veselia lui. În ce o priveşte pe Aglaia, abia dacă a pronunţat două-trei cuvinte toată seara; în schimb, îl asculta cu o atenţie încordată pe Lev Nikolaici sau, mai bine zis, nu şi-a mai luat ochii de la el.

— Îl sorbea din ochi, nu alta! îşi aducea aminte mai târziu Lizaveta Prokofievna vorbind cu bărbatul ei. O clipă nu l-a slăbit din ochi şi n-a lăsat să-i scape o vorbă măcar, iar dacă-i spui că-l iubeşte, ţi-aprinzi paie-n cap.

— Ce să-i faci, aşa i-a fost, pesemne, soarta! răspunse ridicând din umeri Ivan Feodorovici şi multă vreme după aceea repeta cuvântul acesta, care-i plăcuse, se vede, mult. Ca om de afaceri ce nici lui, fireşte, nu putea să-i fie pe plac această întorsătură neprevăzută şi mai ales lipsa

de claritate, de limpezime a situaţiei; pentru moment însă, se hotărâse şi el să tacă şi să observe, uitându-se drept în ochii Lizavetei Prokofievna.

Dar starea aceasta de bună dispoziţie a familiei nu ţinu mult timp. După o scurtă acalmie, se iscară noi furtuni. De a doua zi chiar, Aglaia se certă din nou cu prinţul şi asta s-a repetat în toate zilele următoare. Ceasuri întregi îl ţinea pe bietul prinţ sub focul ironiilor şi glumelor ei batjocoritoare, tratându-l ca pe un caraghios. E drept că stăteau uneori câte un ceas-două în boschetul din grădiniţa casei, dar toţi ceilalţi s-au convins că în tot acest timp prinţul îi citea Aglaiei un ziar sau vreo carte.

— Ştii, spuse ea într-o zi, întrerupându-l din lectura ziarului, am observat că eşti foarte ignorant. Dacă te întreabă cineva în ce an a avut loc cutare eveniment, ce a făcut cutare personaj şi în care carte anume găseşti cutare idee, rămâi mut. Ce situaţie umilitoare!

— Ţi-am spus doar că n-am făcut niciun fel de studii mai temeinice, răspunse prinţul.

— Atunci ce ai temeinic în dumneata? Cum aş putea să te stimez după asta? Citeşte mai departe; sau nu, lasă, nu mai citi!

Şi din nou, în seara acelei zile, cu toţii au surprins ceva ciudat şi enigmatic în comportarea Aglaiei. Prinţul Ş. tocmai se întorsese de la Petersburg. Aglaia a fost foarte prevenitoare cu el şi se interesă mult de Evgheni Pavlovici. (Prinţul Lev Nikolaevici nu sosise încă.) Deodată, prinţul Ş. îşi permise o aluzie la „noul şi apropiatul eveniment în familie" în legătură cu vorbele pe care le lăsase să-i scape Lizaveta Prokofievna, cum că va trebui, poate, să mai fie amânată puţin nunta Adelaidei, pentru ca amândouă perechile să se cunune în aceeaşi zi. Nimeni nu s-ar fi aşteptat ca Aglaia să-şi iasă din fire, respingând cu indignare „toate presupunerile acestea stupide; în furia ei o luă gura pe dinainte şi spuse, între altele, că „nu

Dispusă încă să înlocuiască pe amanta nimănui".

Cuvintele sale uluiră pe toată lumea, dar mai cu seamă părinţii ei. Într-o convorbire secretă cu bărbatu-său,

Lizaveta Prokofievna stărui să i se ceară prinţului o explicaţie categorică în privinţa Nastasiei Filippovna.

Ivan Feodorovici o asigură pe Lizaveta Prokofievna că din partea Aglaiei n-a fost decât „un acces de pudicitate" explicabil la o copilă, şi dacă prinţul Ş. n-ar fi deschis vorba de căsătorie, Aglaia n-ar fi avut o asemenea ieşire, deoarece ea ştie foarte bine că toate astea nu sunt decât scorneli, calomnii ale unor răuvoitori şi nimic mai mult şi că Nastasia Filippovna se va mărita cu Rogojin; că, în sfârşit, prinţul nu e cu nimic vinovat şi nu numai că nu întreţine niciun fel de relaţii de felul acesta, dar, pentru a spune tot adevărul, nici măcar nu le avusese vreodată.

Cât despre prinţul Mîşkin, nimic nu era în stare să-i tulbure seninătatea şi continua să plutească într-un fel de beatitudine. O, desigur, surprindea şi el uneori în privirea Aglaiei întunecimi şi sclipiri de neastâmpăr, avea însă atâta încredere în cu totul altceva din firea fetei, încât orice urmă de îndoială se risipea de îndată. Nimic nu putea să-i zdruncine această credinţă, din moment ce pătrunsese cu toată puterea în inima lui. Poate că, într-adevăr, prea era imperturbabil; aşa, cel puţin, i se păru şi lui Ippolit, când într-o zi, se întâlniră din întâmplare în parc.

— Ei bine, am avut sau nu dreptate atunci când ţi-am spus că eşti îndrăgostit? începu el, venind cel dintâi către prinţ şi oprindu-l.

Prinţul îi întinse mâna şi îl felicită pentru „buna lui înfăţişare". Cum li se întâmplă adesea celor atinşi de oftică, părea că bolnavul prinsese cât de cât putere şi era mult mai vioi.

Îl oprise pe Mîşkin cu intenţia de a-i strecura vreo aluzie răutăcioasă în legătură cu aerul lui fericit, dar schimbă deodată vorba şi începu să-i povestească despre situaţia lui, lamentându-se într-un şir lung de vorbe încâlcite şi fără noimă.

— Nu poţi să-ţi închipui, încheie Ippolit, cât sunt de suciţi, cit de meschini, egoişti, vanitoşi şi banali oamenii aceştia! M-au luat la ei acasă, scontând că am să mor cât de curând, şi iată că acum nu-şi mai pot stăpâni furia

pentru că eu nu numai că nu mor, ci, dimpotrivă, mă simt mai bine. Ce sinistră comedie! Pun rămăşag că nu mă crezi!

Prinţul nu voia să-l contrazică.

— Mă bate uneori gândul să mă mut din nou la dumneata, spuse recum în treacăt şi cu indiferenţă Ippolit. Aşadar, nu-i crezi pe oamenii aceştia capabili să ofere ospitalitate unui om numai cu condiţia ca el să moară negreşit şi cât mai repede?

— Credeam că te-au invitat să locuieşti la ei din alte considerente.

— Ehei, eşti departe de a fi un prostălău, cum spune lumea despre dumneata! Acum nu-i momentul potrivit, altfel ţi-aş dezvălui anumite lucruri despre acest Ganecika şi despre planurile lui. Te sapă, prinţe, te sapă fără ruşine şi... îmi vine să-ţi plâng de milă, când te văd aşa de liniştit. Dar, din păcate, nu poţi fi altfel!

— Ai găsit pentru ce să mă plângi! observă prinţul râzând. Crezi că m-aş simţi mai fericit dacă aş fi mai neliniştit?

— Mai bine să fii nefericit, dar *să ştii,* decât fericit şi... să mori prost. După cât se pare, nici nu bănuieşti că ai avea un rival şi... din această parte?

— Cuvintele dumitale despre existenţa unui rival sunt puţin cam cinice, Ippolit; regret că n-am dreptul să-ţi răspund. Cât despre Gavrila Ardalionovici, spune şi dumneata, poate el să rămână împăcat şi liniştit după tot ce a pierdut, bineînţeles dacă eşti cât de cât la curent cu treburile lui? Cred că numai din acest punct de vedere trebuie să-l judeci. Mai are timp să se îndrepte, are o viaţă încă de trăit, şi viaţa e un izvor nesecat... dar... ce voiam să zic... voiam să zic, adăugă prinţul, care îşi pierdu deodată prezenţa de spirit, în ce priveşte manevrele lui... nici nu înţeleg la ce faci aluzie; mai bine să lăsăm discuţia asta, Ippolit.

— Bine, s-o lăsăm pentru moment; ştiu, nu te poţi dispensa de generozitatea dumitale. Da, prinţe, dumneata ai nevoie neapărat să pipăi cu degetul pentru ca... până la

urmă, tot să nu crezi. Ha, ha! Mă dispreţuieşti mult acum, nu-i aşa?

— Pentru ce? Pentru că ai suferit şi suferi mai mult decât noi?

— Nu, pentru că sunt nevrednic de suferinţa mea.

Cel căruia i-a fost fost dat să sufere mai mult înseamnă că e vrednic de această suferinţă. Când ţi-a citit „Spovedania", Aglaia Ivanov vrut să te vadă, dar...

— Amână mereu întrevederea... nu poate... înţeleg... înţeleg foarte bine... întrerupse Ippolir, voind parcă să schimbe vorba. Da spune că i-ai citit chiar dumneata toată aiureala aceea; într-adevăr tot ce am scris şi... tot ce am făcut a fost ca într-un delir. Nu înţeleg până la ce grad trebuie să fie cineva – n-aş spune crud (ar fi să mă umilesc singur), ci copilăreşte vanitos şi răzbunător, ca să-mi scoată ochii cu această „Spovedanie" şi să se servească mereu de ea ca de o armă împotriva mea! N-avea grijă, nu mă refer la dumneata...

— Îmi pare rău *însă* că vrei să renegi ceea ce ai scris, Ippolit; ai fost sincer; şi, dacă vrei să ştii, până şi pasajele cele mai ridicole, şi sunt destul de multe (faţa lui Ippolit se strâmbă), sunt răscumpărate prin suferinţă, pentru că însuşi faptul de a le fi recunoscut şi mărturisit a fost pentru dumneata tot o suferinţă şi... poate un mare act de tărie sufletească şi curaj. Ideea care te-a însufleţit şi te-a stimulat a fost inspirată, fără îndoială, de un scop nobil, oricare ar fi fost aparenţele. Şi cu cât mă gândesc mai mult, cu atât îmi pare mai limpede acest lucru, ţi-o jur. Nu te judec, ci o spun fiindcă simt nevoia să exprim ceea ce gândesc şi-mi pare rău că am tăcut atunci...

Ippolit tresări fără voie şi se aprinse în obraz. O uşoară bănuială că prinţul se preface, vrând să-l măgulească prin afirmaţii gratuite, îi încercă gândul, dar, privind cu atenţie chipul lui Mîşkin, nu mai avu nicio îndoială că acesta vorbise cu toată sinceritatea; faţa lui se însenină.

— Şi totuşi, va trebui să mor, observă el pe un ton care voia sa mai adauge parcă: „Un om, ca mine!" Şi închipuieşte-ţi cât mă plictiseşte Ganecika ăsta al

dumitale; a îndrăznit să-mi *atragă* atenţia, combătându-mă, că, poate, dintre cei care mi-au ascultat mai zilele trecute spovedania, trei sau patru vor muri înaintea mea! Ce spui *de* asta? Crede că ar fi o consolare pentru mine, ha, ha! Mai întâi, ei n-au murit deocamdată; şi chiar dacă oamenii aceştia ar ajunge în groapă înaintea mea, cu ce mi-ar fi de folos, te întreb? Mă judecă după el; de altfel, a mers şi mai departe; a început pur şi simplu să mă uite; zice că în asemenea cazuri, un om adevărat trebuie să moară în tăcere, iar eu în toată treaba asta aş fi dat dovadă numai de egoism! Ce zici de asta? Ca să vezi numai ce egoism din partea lui! Ce egoism feroce sau, mai bine zis, ce nesimţire crasă la purtătorii unui asemenea egoism de care ei totuşi nici nu-şi dau seama!... Ai citit, prinţe, povestea morţii unui oarecare Glebov din secolul al optsprezecelea? Am citit-o ieri din întâmplare...

— Care, Stepan Glebov?

— Acela care a fost tras în ţeapă sub domnia lui Petru.

— Ah, Dumnezeule, ştiu, cum să nu! A stat cincisprezece ceasuri în ţeapă, pe un ger cumplit, îmbrăcat în şubă, şi a murit cu o seninătate extraordinară! Sigur că am citit, şi ce-i cu el?

— Ca să vezi ce noroc au unii să moară astfel, pe când noi n-avem parte de aşa ceva. Dumneata crezi probabil că n-aş fi în stare să mor şi eu aşa cum a murit Glebov?

— N-am spus asta, se simţi stânjenit prinţul, voiam numai să spun că dumneata... nu că n-ai putea fi asemenea lui Glebov... ci... că dumneata... că dumneata ai fi fost atunci... mai curând...

— Am înţeles: un Osterman şi nu un Glebov. Asta vrei să spui?

— Care Osterman? întrebă prinţul mirat.

— Vorbesc de Osterman, diplomatul Osterman din vremea lui Petru, bolborosi Ippolit puţin încurcat. Urmă un moment de tăcere şi stinghereală.

— O, n-n-nu! Nu voiam să spun asta, reluă Mîşkin cu un glas tărăgănat. Dumneata, mi se pare... n-ai fost niciodată un Osterman.

Ippolit încreţi sprâncenele.

— De altfel, dacă spun asta, se grăbi să adauge prinţul, cu dorinţa vădită de a se scuza, e pentru că oamenii de atunci (ţi-o jur că asta m-a surprins întotdeauna) nu seamănă deloc cu cei de azi; parca nici n-ar fi de acelaşi neam, parc-ar fi fost plămădiţi dintr-un aluat... Oamenii de pe vremuri n-aveau, ca să spun aşa, decât o singură idee; acum, oamenii sunt mai nervoşi, mai evoluaţi, mai, profesează două sau trei idei deodată. Omul de azi e mai multilateral şi, te asigur, tocmai asta îl împiedică să fie dintr-o bucată, cum erau oamenii de atunci... Eu... Numai la asta se refer observaţia mea...

— Înţeleg, ca să-ţi răscumperi naivitatea cu care ai respins punctul meu de vedere, faci pe dracu-n patru ca să mă consolezi, ha-ha! Eşti un adevărat copil, prinţe. De, văd eu că mă trataţi cu toţii ca şi cum aţi umbla cu o ceaşcă de porţelan... Nu-i nimic, nu-i nimic nu mă supăr. În tot cazul, am avut o conversaţie foarte nostimă; eşti câteodată atât de copilăros, prinţe. Dar să ştii că ambiţia mea e să fiu ceva mai mult decât un Osterman; pentru a fi un al doilea Oster-man, nu merită să învii din morţi... De altfel, văd că trebuie să mor cât mai repede posibil, altfel, am să... Lasă-mă! La revedere! Ei, hai, spune-mi şi dumneata cum e mai bine să mor... ca să iasă cât mai... cuviincios adică? Haide vorbeşte!

— Să treci pe lângă noi şi să ne ierţi fericirea, spuse prinţul cu glas scăzut.

— Ha, ha, ha! Nici nu mi-am închipuit altfel! Eram sigur că vei spune ceva în genul acesta! Ei bine, dumneata... ei bine, dumneata... Ce mai!... ai o... elocinţă teribilă! Ce să zic! La revedere, la revedere!

VI

Varvara Ardalionovna nu se înşelase nici în privinţa petrecerii proiectate de Epancini, spunându-i fratelui sau că în seara aceea se va aduna multă lume la ei şi că va veni şi prinţesa Belokonskaia. Deşi trebuie menţionat că a vorbit despre toate aceste lucruri pe un ton mult mai aspru decât s-ar fi cuvenit. E drept că serata fusese hotărâtă în pripă şi nu fără unele frământări cu totul inutile pentru simplul fapt că, în casa asta totul era anapoda şi nu ca în alte case. Pricina trebuie căutată în neastâm- părul Lizavetei Prokofievna, care „se săturase de a mai bâjbâi în întunericul îndoielilor", ca şi în palpitarea plină de grijă a celor două inimi părinteşti pentru fericirea copilei lor iubite. În afară de aceasta, prinţesa Belokonskaia urma să plece peste câteva zile şi cum Epancinii sperau ca ea să fie binevoitoare faţă de Mîşkin, prilejul trebuia folosit pentru ca prinţul să-şi facă intrarea în societate sub auspiciile acestei doamne, cărei protecţie constituia cea mai bună garanţie pentru un tânăr. În ipoteza în care această căsătorie ar putea să pară oarecum stranie, nefirească, sub ocrotirea ei totul va apărea mai puţin ciudat, îşi spuneau soţii Epancin; „lumea" îl va accepta mult mai uşor pe viitorul soţ al Aglaiei dacă va fi prezentat de influenta „bătrână". Tocmai aici era toată buba, că părinţii fetei nu se mai simţeau în stare să răspundă la întrebarea dacă „este sau nu ceva straniu în toată povestea asta a căsătoriei Aglaiei cu prinţul Mîşkin şi în ce măsură? Sau, poate, e cât se poate de firesc?" Părerea sinceră a unor prieteni cu multă judecată şi bun-simţ ar fi fost binevenită, dat fiind, mai ales, că datorită toanelor Aglaiei, o hotărâre definitivă nu fusese luată încă. În tot cazul, mai devreme sau mai târziu, prinţul trebuia „arătat" sau, mai bine zis, introdus în societate, cu care nu era deloc familiarizat. Era deci vorba despre o serată intimă, unde se vor aduna

câţiva „prieteni ai casei" în număr foarte restrâns. În afară de prinţesa Belokonskaia, mai era aşteptată şi o altă doamnă, nevasta unui înalt demnitar. Dintre tineri, nu contau decât pe Evgheni Pavlovici, care trebuia s-o însoţească pe prinţesa Belokonskaia.

Despre sosirea venerabilei prinţese Mîşkin fu prevenit cu vreo trei zile înainte; de serată însă i s-a spus abia în ajunul zilei când trebuia să aibă loc. Bineînţeles, el observă îngrijorarea membrilor familiei şi din unele frânturi de fraze înţelese că ei se temeau pentru felul în care se va prezenta el în faţa invitaţilor; dar Epancinii îl credeau prea naiv ca să poată să-şi dea seama de motivul îngrijorării lor. Iată de ce, văzându-l aşa nepăsător, toată lumea părea cuprinsă de o exasperare mută. Fapt e că prinţul nu dădea aproape nicio importanţă acestui eveniment; cu totul altceva îl preocupa: se simţea deprimat din pricina Aglaiei, care devenea din ce în ce mai capricioasă şi mai posomorită. Aflând că era aşteptat şi Evgheni Pavlovici, prinţul se arătă foarte mulţumit, declarând că de mult îşi dorea să-l vadă. Cuvintele lui însă avură darul să-i indispună pe toţi; Aglaia, înciudată, părăsi ostentativ odaia şi abia pe la ora unsprezece, când prinţul se pregătea să plece, fata se folosi de un prilej şi, petrecându-l până la ieşire, îi spuse câteva cuvinte între pat ochi:

— Aş dori ca mâine să nu vii toată ziua la noi, ci abia seara când se vor aduna şi musafirii. Ştii că vom avea invitaţi?

Vorbea repezit, pe un ton voit aspru; pentru prima dată îi amintea de această „serată". Ideea că vor avea invitaţi speciali îi era şi ei nesuferită; toţi ai casei îşi dădeau perfect de bine seama de asta. Poate că s-ar fi luat la ceartă cu părinţii din această pricină dar, din mândrie şi din pudoare, nu spuse nimic. Prinţul pricepu numaidecât că şi Aglaia se temea pentru dânsul (dar nu voia să i-o mărturisească) şi atunci îl cuprinse şi pe el un fel de spaimă.

— Da, am fost invitat şi eu, răspunse el. Era limpede că Aglaia ezita să continue.

— Aş putea vorbi serios cu dumneata măcar o dată în viaţă? se răsti ea cu ciudă la prinţ, fără să ştie de ce anume şi nemaiputându-se stăpâni.

— Sigur că da, te ascult bucuros, murmură prinţul. După un moment de tăcere, Aglaia reluă în silă:

— N-am vrut să mă ciondănesc cu ei pentru asta, căci în anumite împrejurări nu e chip să-i convingi. Am avut întotdeauna oroare de principiile după care se conduce uneori *maman.* Despre tata nici nu mai vorbesc, lui nu i se poate pretinde nimic. *Maman,* desigur, e o femeie cu simţire nobilă; încearcă să-i propui o mârşăvie şi ai să vezi... Ei bine, se închină totuşi în faţa acestei... lumi caraghioase. Nu mă refer numai la Belokonskaia: e o bătrână urâcioasă, nesuferită, cu un caracter imposibil, dar cel puţin e deşteaptă şi ştie sa-i ţină pe toţi în frâu; este poate singurul ei merit. Ce josnicie! E ridicol; am fost întotdeauna oameni de condiţie mijlocie, tot ce poate fi mai tipic acestui mediu; ce rost are atunci să te bagi numaidecât în rând cu cei din protipendadă? Surorile se dau în vânt după asta; se simte influenţa prinţului Ş. Iar dumneata de ce anume te-ai bucura că şi Evgheni Pavlovici are să vină?

— Ascultă, Aglaia, spuse prinţul, mi se pare că ţi-e tare teamă ca nu cumva să fac vreo boroboaţă... în faţa societăţii acesteia?

— Mie să-mi fie teamă pentru dumneata? izbucni Aglaia şi sângele îi năvăli în obraz. De ce să-mi fie teamă... pentru dumneata, chiar dacă... chiar dacă te-ai compromite de tot? Ce mă priveşte pe mine? Şi ce-s vorbele astea, cum poţi întrebuinţa asemenea expresii? Ce înseamnă „să fac vreo boroboaţă"? E o vorbă de prost gust, o expresie banală.

— Dar de ce? E mai curând o expresie... şcolărească.

— Ei da, şcolărească! Dar şi banală! Te pomeneşti că mâine ai de gând să vorbeşti tot cam în felul acesta. Mai caută, când vei ajunge acasă, în vocabularul dumitale, cât mai multe cuvinte de-astea şcolăreşti şi să vezi ce succes răsunător o să ai! Păcat numai că te pricepi să-ţi faci

intrarea onorabil; unde ai învăţat? Mă întreb însă cum ai să te descurci şi cum ai să fii în stare să ţii în mână o ceaşcă de ceai şi s-o bei cuviincios, ştiind că ochii tuturor sunt îndreptaţi asupra dumitale?

— Cred că am să mă descurc.

— Păcat! Stângăcia dumitale m-ar fi amuzat. Sparge cel puţin vaza aceea chinezească din salon; e un cadou de valoare; sparge-o, te rog! Mama o să-şi piardă capul şi o să izbucnească în lacrimi în faţa tuturor, aşa de mult ţine la vaza asta! Fă un gest neîndemânatic, cum ţi-e obiceiul; dă cumva cu mâna şi sparge vaza; aşază-te dinadins cât mai aproape de ea.

— Dimpotrivă, voi căuta să stau cât mai departe; îţi mulţumesc că m-ai prevenit.

— Aşadar, ţi-e teamă dinainte ca nu cumva să gesticulezi prea tare? Pun rămăşag că vei aborda şi câteva „teme" savante, cu reflecţii grave, înălţătoare, sublime! Va fi binevenit şi... plin de bună-cuviinţă din partea dumitale!

— Cred, dimpotrivă, că ar fi o prostie... bineînţeles dacă aş face-o cu totul inoportun.

— Ascultă, o dată pentru totdeauna! Nu se mai putu stăpâni Aglaia. Dacă îţi va veni cumva gustul să deschizi vorba şi să începi a fora despre pedeapsa cu moartea, despre situaţia economică a Rusiei sau că „frumuseţea va salva lumea", ei bine, fără îndoială să mă distreze şi o să râd cu poftă... dar... te înştiinţez dinainte: după asta, să nu te mai văd în ochi! Ai auzit! De data acea vorbesc cât se poate de serios.

Pronunţă într-adevăr *cât se poate de serios* această ameninţare şi chiar în glasu-i şi-n privire era ceva cu totul neobişnuit şi grav ceva ce până atunci prinţul nu observase niciodată la ea.

— Tare mi-e frică, după toate câte mi le-ai spus acum, că negreşit am să mă apuc „să vorbesc" şi... poate chiar... am să sparg şi vaza aceea chinezească. Adineauri nu mă temeam de nimic, iar acum mă tem de orice. Acum, după ce mi-ai sugerat o asemenea eventualitate, neapărat am să fac o boroboaţă.

— Atunci n-ai decât să taci. Stai pe un scaun şi nu scoate o vorbă.

— Cu neputinţă! Sunt sigur că de frică am să încep să vorbesc şi tot de frică am să sparg şi vaza. Sau poate că am să alunec şi am să cad pe parchet sau altceva de felul acesta, după cum mi s-a mai întâmplat o dată; iar acum am să visez urât toată noaptea; ce ţi-a trebuit să mi le mai spui?

Aglaia îl privi cu ochi întunecaţi.

— Ştii ceva? Cel mai bun lucru ar fi să nu vin deloc; să trag la fit; mă fac bolnav şi gata! hotărî el în cele din urmă.

Aglaia bătu din picior, pălind de necaz.

— Doamne! Unde s-a mai văzut una ca asta? Să nu vină, când tot tămbălăul ăsta se face anume pentru el şi... ah, Dumnezeule! Ce plăcere e să ai de-a face cu un om aşa de... sucit şi greu de cap ca dumneata!

— Nu te supăra, vin, vin! se grăbi s-o liniştească prinţul, şi-ţi dau cuvântul meu de onoare că toată seara am să tac mâlc.

— Şi bine ai să faci. Adineauri ai spus: „Am să trag la fit!" Nu-m-ţeleg de unde scoţi asemenea expresii? Ce plăcere îţi face să-mi vorbeşti în limbajul ăsta? Ca să-mi faci în necaz, desigur!

— Iartă-mă, e tot o expresie şcolărească; îţi promit să nu mai vorbesc aşa. Pricep foarte bine că... te temi pentru mine... şi (numai te rog să nu te superi) sunt încântat. Nu poţi să-ţi închipui acum cât îmi e de frică, şi câtă bucurie mi-au făcut vorbele dumitale. Dar că teama aceasta, îţi jur, nu înseamnă nimic; crede-mă, Aglaia! Toate sunt fleacuri, nişte nimicuri fără importanţă. În schimb, ferirea rămâne! Îmi place mult că eşti ca un copil, un copil bun, un ooil fermecător! Ah, cât de minunată poţi fi atunci când vrei, Aglaia!

Tânăra fată era cât pe-aci să se supere, dar un sentiment neaşteptat îi copleşi sufletul.

— Şi nu-mi vei reproşa într-o zi... mai târziu... toate cuvintele mele aspre de-acum? îl întrebă ea deodată.

— Se poate? Cum poţi vorbi astfel? Şi pentru ce ai roşit?

Uite, şi ochii îţi sunt din nou întunecaţi, cum îi văd mereu, de câteva zile încoace; niciodată înainte n-aveai privirea asta, Aglaia. Ştiu din ce cauză...

— Taci, taci!

— Ba nu, e mai bine să vorbim deschis. De mult voiam să mă explic; ţi-am mai spus o dată, dar... se vede că n-a fost de ajuns, căci nu m-ai crezut. Între noi doi există o fiinţă...

— Taci, taci, taci, taci! îl întrerupse Aglaia, apucându-l cu putere de braţ şi privindu-l îngrozită.

În momentul acela, cineva o strigă. Fericită că s-a ivit un pretext, ea plecă aproape în fugă.

Toată noaptea, Mîşkin avu febră. Starea aceasta ciudată revenea de câtva timp cu regularitate, noapte de noapte. Acum, într-un fel de delir, un gând îl străfulgera: dar dacă mâine va fi lovit de un acces de faţă cu invitaţii? I se mai întâmplaseră doar asemenea crize. Gândul acesta îi dădea fiori de gheaţă; toată noaptea îi apărea ca într-o nălucire halucinantă o societate curioasă, neobişnuită, cu nişte oameni ciudaţi. Mai grav era însă faptul că se apucase să "peroreze"; ştia că nu trebuie să vorbească şi vorbea întruna, încercând parcă să-i convingă de ceva pe cei de faţă, printre care se aflau şi Evgheni Pavlovici, şi Ippolit, părând a fi cei mai buni prieteni.

Se trezi din somn pe la ora opt, cu o groaznică durere de cap, cu gândurile răvăşite şi cu o învălmăşeală de senzaţii foarte ciudate. Simţea o dorinţă extraordinară şi inexplicabilă de a-l vedea imediat pe Rogojin; să-l vadă şi să stea de vorbă cu el mult, mult – despre ce anume, nici el nu ştia; apoi, aşa din senin, i-a venit să se ducă la Ippolit. Sufletul lui era stăpânit de o nelinişte atât de mare, încât nici întâmplările din dimineaţa aceea, cu toate că au lăsat asupră-i o impresie copleşitoare, n-au putut să-l absoarbă în întregime. Una dintre aceste întâmplări fu şi vizita lui Lebedev.

Lebedev se înfiinţa destul de devreme; abia trecuse de ora nouă ceea ce nu-l împiedicase să fie deja bine afumat. Deşi de câtva timp prinţul nu dădea nicio atenţie celor ce se petreceau în jurul său, era un lucru bătător la ochi ca să

nu-i atragă atenţia şi anume că de trei zile, adică de când generalul Ivolghin părăsise casa lui Lebedev acesta o cam luase razna. Umbla neîngrijit, cu hainele soioase, cravata îi şedea strâmb, iar gulerul redingotei ajunsese aproape ferfeniţă. Acasă, făcea mereu tărăboi, de se auzea până în odaia lui Mîşkin, cu toate că o curticică despărţea cele două locuinţe; o dată, Vera veni să i se plângă de purtarea tatălui ei.

De cum se văzu în faţa prinţului, Lebedev începu să îndruge nişte vorbe ciudate şi tare încâlcite, bătându-se în piept, căinându-se şi învinovăţindu-se...

— Am primit... am primit răsplata dreaptă a trădării şi josniciei mele... Am primit o palmă! sfârşi el cu un ton tragic.

— O palmă? De la cine?... Şi aşa de dimineaţă?

— Aşa de dimineaţă! repetă Lebedev cu un zâmbet sarcastic. Timpul, în cazul de faţă, nu joacă niciun rol... chiar dacă e vorba de o pedeapsă fizică... eu însă am primit o palmă morală... O palmă morală şi nu una fizică!

Apoi se aşeză fără multă ceremonie pe un scaun şi începu o poveste fără noimă. Prinţul încruntă sprâncenele şi voi să se retragă, dar deodată câteva cuvinte îl izbiră. Rămase încremenit de mirare... Domnul Lebedev povestea lucruri uimitoare...

Mai întâi, adusese vorba despre o scrisoare; auzi pronunţându-se numele Aglaiei Ivanovna. Pe urmă, Lebedev se apucă deodată să-i adreseze reproşuri amare prinţului, lăsând să se înţeleagă că acesta l-a jignit profund. La început, spunea el, prinţul îl onorase cu încredere în chestiunile privitoare la un anume „personaj" („personajul” era Nastasia Filippovna); pe urmă însă îl îndepărtase şi -l alungase din faţa lui într-un mod ruşinos, ba chiar într-un chip cât se poate de jignitor atunci când ultima oară refuzase cu brutalitate să-i răspundă la o „întrebare nevinovată în privinţa viitoarelor schimbări ce urmau să se producă în viaţa prinţului". Lebedev mărturisi, printre lacrimi de beţiv, „că n-a mai fost în stare să suporte situaţia asta, cu atât mai mult cu cât ştia atâtea lucruri...

atâtea... şi de la Rogojin, şi de la Nastasia Filippovna, şi de la prietena Nastasiei Filippovna, şi de la Varvara Ardalionovna... şi chiar de la... Aglaia Ivanovna, închipuieşte-ţi, prin mijlocirea Verei, da, prin mijlocirea fiicei mele iubite! Unica mea fiică... de altfel, greşesc, nu unica, doar am trei. Dar cine o informa în scris pe Lizaveta Prokofievna, în cel mai mare secret? He, he! Cine îi scria ca s-o ţină la curent cu toate relaţiile ei... cu toate mişcările Nastasiei Filippovna? He, he! Cine este anonimul acesta, dacă-mi dai voie să te întreb?"

— Vrei să spui că dumneata ai fost? strigă prinţul.

— Întocmai, răspunse cu demnitate beţivanul, şi chiar azi, la opt şi jumătate, cu o jumătate de ceas înainte, adică nu, acum trei sferturi de ceas, am înştiinţat-o pe această nobilă mamă că aveam să-i comunic amănunte despre o întâmplare... importantă... I-am trimis vorbă prin fata din casă, pe la scara de serviciu, şi am fost primit de dânsa.

— Ai văzut-o acum pe Lizaveta Prokofievna? întrebă prinţul, căruia nu-i venea să-şi creadă urechilor.

— Am văzut-o adineauri şi am primit o palmă... o palmă morală. Mi-a dat scrisoarea înapoi, mi-a zvârlit-o chiar în obraz fără s-o fi desfăcut... Iar pe mine m-a îmbrâncit afară... la figurat numai, nu la propriu... deşi, aş putea spune şi la propriu, căci n-a lipsit mult!

— Ce scrisoare ţi-a aruncat în faţă fără s-o fi desfăcut?

— Dar... he, he, he! Cum, nu ţi-am spus? Credeam că ţi-am spus. Am primit o scrisorică spre a fi transmisă...

— De la cine? Cui?

Aici, Lebedev se porni pe nişte „explicaţii" atât de lungi şi de urcate, încât era greu de tot să desprinzi vreun miez de înţeles negat. Totuşi, prinţul pricepu că în ziua aceea, dis-de-dimineaţă, o scrisoare a fost adusă de o slujnică şi înmânată Verei Lebedev ca să fie apoi transmisă la destinaţie... „La fel ca mai înainte... ca şi în celelalte daţi, adică personajului cunoscut, din partea acelei persoane... (căci uneia îi dau numele de persoană, iar celeilalt numai de personaj, ceea ce e mai umilitor şi subliniază deosebirea dintre o domnişoară inocentă, onorabilă şi

cinstită, fiică de general şi... o damă cu camelii); prin urmare, scrisoarea a fost scrisă de persoana al cărei nume începe cu A..."

— Cum e posibil una ca asta? I-a scris ea Nastasiei Filippovna? Ce absurditate! strigă prinţul.

— Au mai fost, au mai fost trimise şi alte scrisori; şi dacă nu direct ei, apăi lui Rogojin, ceea ce la drept vorbind, tot un drac îi... Ba una a fost chiar şi pentru domnul Terentiev, din partea persoanei al cărei nume începe cu A., continuă Lebedev, clipind din ochi cu un zâmbet şiret.

Văzând că întreruperile îl încurcau pe Lebedev şi îl făceau să-şi piardă şirul povestirii, prinţul tăcu, ca să-l lase să spună cum ştia el. Totuşi, un punct rămânea nelămurit: prin cine se transmitea această corespondenţă, prin Lebedev sau prin Vera? Dacă el însuşi asigura că „ori lui Rogojin, ori Nastasiei Filippovna, e tot un drac, era de presupus că scrisorile acestea, în cazul când existau, nu treceau deloc prin mâinile lui. Atunci prin ce întâmplare scrisoarea cu pricina se găsea acum în stăpânirea sa, misterul acesta rămase nedezlegat; ipoteza cea mai plauzibilă ar fi fost că Lebedev a sustras-o, într-un fel sau într-altul, de la fiică-sa... şi, făcându-şi anumite socoteli, numai de el ştiute, i-o dusese Lizavetei Prokofievna. La această concluzie a ajuns în cele din urmă Mîşkin.

— Eşti nebun! strigă el, cuprins de o tulburare extremă.

— Deloc, preastimate prinţ, răspunse înţepat Lebedev. În adevăr, voiam mai întâi să-ţi dau scrisoarea asta chiar dumitale în mână, ca să-ţi fac un serviciu... dar m-am gândit că-i mai bine să fac un serviciu dincolo şi să aduc la cunoştinţa unei nobile mame... căci o înştiinţasem şi altă dată printr-o scrisoare anonimă; şi când i-am scris adineauri un bileţel ca s-o rog să mă primească, la opt şi douăzeci, tot aşa m-am iscălit: „corespondentul dumneavoastră misterios”. M-a primit imediat, aş spune chiar cu o grabă deosebită, pe uşa din dos.

— Şi?

— Urmarea o cunoşti; ca să spun aşa, cât pe ce să mă stâlcească în bătaie; mult n-a lipsit. Şi mi-a aruncat

scrisoarea în nas. La drept vorbind, ar fi vrut s-o păstreze, am băgat de seamă, dar s-a răzgândit şi mi-a zvârlit-o cu dispreţ: „Dacă tocmai pe tine te-au găsit potrivit să le transmiţi scrisorile, fă bine şi transmite-le...". S-a simţit chiar jignită. Cu siguranţă că s-a simţit jignită, dacă nu s-a ferit să rostească asemenea vorbe în faţa mea. E iute, iute din fire!

— Şi unde-i acum scrisoarea?

— E încă la mine; iat-o.

Şi Lebedev îi înmână prinţului biletul Aglaiei către Gavrila Ardalionovici pe care acesta, două ceasuri mai târziu, avea să i-l arate triumfător surorii sale.

— În niciun caz scrisoarea aceasta nu poate să rămână la dumneata.

— Păi, ţi-am adus-o! Uite, ţi-o încredinţez, se înfierbântâ Lebedev. Acum sunt din nou al dumitale; îţi aparţin trup şi suflet; sluga dumitale preasupusă, după o necredinţă trecătoare! Tăiaţi capul, cruţaţi-mi însă barba, cum a spus Thornas Morus în Englitera şi în Marea Britanie *Mea culpa, mea culpa,* cum zice papa romană... adică papa de la Roma, iar eu îi spun „papa romană".

— Scrisoarea asta trebuie trimisă numaidecât la destinaţie; voi avea eu grijă să ajungă cât mai repede.

— Dar n-ar fi oare mai bine, preadelicate prinţ, n-ar fi mai bine... ca să zic aşa, s-o...

Lebedev făcu o mutră spăşită şi începu să se foiască pe scaun ca împuns de un ac; clipea şiret din ochi, făcând nişte mişcări ciudate cu mâinile...

— Ce vrei să spui? se răsti ameninţător prinţul.

— N-ar trebui s-o deschidem mai întâi? şopti Lebedev cu un aer de complicitate slugarnică.

Prinţul sări în picioare; indignarea lui era aşa de mare, încât, în primul moment, Lebedev vru s-o ia la sănătoasa; dar, ajuns la uşă, se opri, aşteptând să vadă dacă, după această explozie prea violentă nu va urma şi iertarea.

— Vai, Lebedev! Cum se poate, cum se poate să ajungi într-un asemenea hal de decădere! exclamă prinţul cu amărăciune.

Lebedev se lumină la faţă.

— Sunt un nemernic, un ticălos! strigă el cu lacrimi în ochi, lovindu-se în piept.

— Dar e o mârşăvie!

— Întocmai, o mârşăvie, ăsta-i cuvântul!

— Şi de unde ai luat obiceiul acesta aşa de... ciudat? Eşti, eşti.. pur şi simplu o iscoadă, un spion! Pentru ce ai ticluit scrisoarea anonimă şi ai neliniştit o femeie aşa de nobilă la suflet şi atât de bună? Şi de ce Aglaia Ivanovna n-ar avea dreptul să scrie cui îi place? Te-ai dus azi acolo să te plângi de ceva, să ascunzi pe cineva? Ce rost avea? Ce sperai să câştigi? Ce te-a îndemnat să faci asta?

— Numai dintr-o simplă şi nevinovată curiozitate... şi... dintr-o nobilă pornire de a fi de folos! se bâlbâi Lebedev. Dar acum sunt în întregime al dumitale! Chiar dacă m-ai spânzura!

— În halul ăsta te-ai prezentat în faţa Lizavetei Prokofievna? întrebă prinţul plin de dezgust.

— Nu... eram ceva mai bine... şi chiar mai prezentabil... numai după umilirea aceea am ajuns... aşa.

— Bine, bine, pleacă acum.

A trebuit să reînnoiască însă invitaţia aceasta de mai multe ori, ca vizitatorul să se decidă în cele din urmă să-i dea ascultare. După ce a deschis uşa, Lebedev se întoarse în vârful picioarelor până în mijlocul odăii şi repetă gesturile-i misterioase, ca să arate cum se deschide o scrisoare, dar să mai dea asemenea sfaturi cu glas tare nu mai îndrăzni; apoi dispăru cu un zâmbet blând şi împăcat.

Din schimbul acesta de cuvinte, foarte penibil pentru prinţ, reieşea un fapt de importanţă esenţială: Aglaia era foarte îngrijorată, foarte nedecisă, ceva nelămurit o chinuia („gelozia", îşi spuse prinţul). Mai reieşea că oameni răuvoitori o alarmaseră şi era ciuda că le acordase atâta încredere. Fără îndoială că acest căpşor lipsit de experienţă, jar zvăpăiat şi mândru, îşi făcuse oarecare planuri, poate chiar... năstruşnice de tot. Prinţul era înspăimântat şi nu ştia să facă. Simţea că trebuie să întreprindă ceva, ca să preîntâmpine ceva rău. Se mai uită

o dată la adresa plicului închis; o, în această privinţă putea să fie liniştit; altceva îl îngrijora în scrisoarea asta; n-avea încredere în Gavrila Ardalionovici. Şi totuşi se hotărî să-i ducă personal această scrisoare; plecă de-acasă cu intenţia asta, dar pe drum îşi schimbă gândul. Parcă înadins, în momentul când trebuia să ajungă la casa lui Ptiţân, întâmplarea i-l scoase în cale pe Kolea; îl rugă pe băiat să-i transmită fratelui său scrisoarea, ca şi cum i-ar fi fost înmânată direct de Aglaia Ivanovna. Kolea nu ceru nicio lămurire şi-şi făcu datoria în aşa fel, încât Ganea nici nu bănui că scrisoarea trecuse prin atâtea mâini înainte de a-i fi parvenit, întorcându-se la vilă, prinţul o chemă pe Vera Lukianovna şi-i spuse cum stau lucrurile, ca s-o liniştească, întrucât, până atunci, ea căutase mereu biletul Aglaiei, vărsând şiroaie de lacrimi. Tânăra fată se îngrozi, auzind că scrisoarea aceasta i-a fost sustrasă chiar de tatăl ei. (Mîşkin află de la dânsa mai pe urmă că în repetate rânduri ea făcuse în secret pe intermediara între Rogojin şi Aglaia Ivanovna; nici prin cap nu i-a trecut că la mijloc putea să fie ceva dăunător intereselor prinţului...)

Toate acestea îl tulburară pe Mîşkin într-atât, încât două ore mai târziu, când sosi bileţelul lui Kolea prin care îl anunţa de boala tatălui său, abia se dumeri despre ce era vorba. Totuşi, smulgându-l din frământările lui, evenimentul avu darul să-l redre- seze oarecum. Îşi petrecu aproape toată ziua la Nina Aleksandrovna (unde, bineînţe- les, fu transportat bolnavul). Prezenţa lui n-a fost de prea mare ajutor, dar sunt oameni pe care doreşti să-i ai lângă tine în anumite momente grele. Zguduit, Kolea plângea în hohote disperate, ceea ce nu-l împiedica să fie mereu gata de ajutor; alergă după doctor şi găsi trei deodată, făcu naveta la farmacie, la bărbier. Într-un târziu, generalul îşi reveni puţin, dar nu-şi recapătă cunoştinţa; după spusele doctorilor, „pacientul era într-o stare foarte gravă". Varia şi Nina Aleksandrovna nu părăseau căpătâiul bolnavului; Ganea era îngândurat şi agitat, dar evita să se ducă la patul tatălui său, să-l vadă. Îşi frângea mâinile şi în vorbe fără şir lăsa să-i scape ceva cam de felul acesta: „O

asemenea nenorocire, şi într-un astfel de moment!" Mîşkin a înţeles la ce făcea el aluzie. Ippolit se şi mutase, probabil de la ei, căci prinţul nu-l mai zări acolo. Spre seară veni în fugă şi Lebedev, care după „explicaţiile" de dimineaţă se culcase şi dormise buştean toată ziua. Îi trecuse mahmureala beţiei şi plângea cu lacrimi fierbinţi, ca şi cum bolnavul ar fi fost propriul său frate; se învinovăţea cu glas tare, îşi făcea mustrări fără să precizeze pentru ce anume, repetându-i mereu Ninei Aleksandrovna că „el", numai el, era cauza, şi nimeni altcineva decât el... că o făcuse numai dintr-o simplă curiozitate... şi că „răposatul" era un om genial. (Nu se ştie de ce Lebedev se încăpăţâna să-l îngroape de viu pe general.) Stăruia mai ales asupra genialităţii lui Ardalion Aleksandrovici, ca şi cum, în cazul de faţă, acest lucru putea fi de vreun folos. Văzând lacrimile sincere ale lui Lebedev, Nina Aleksandrovna îi spuse cu blândeţe: „Ei, lasă, nu trebuie, nu mai plânge. Dumnezeu să te ierte!" Cuvintele acestea şi tonul cu care au fost rostite avură un efect miraculos asupra lui Lebedev. Toată seara s-a ţinut scai de Nina Aleksandrovna (şi în zilele următoare, până la moartea generalului, aproape că n-a părăsit familia îndurerată). În timpul zilei, Lizaveta Prokofievna trimise de două ori să afle veşti despre mersul bolii. Seara, la ora nouă, când prinţul îşi făcu apariţia în salonul Epancinilor, după ce invitaţii se adunaseră, stăpâna casei se grăbi să-l întrebe de starea bolnavului; îi puse o sumedenie de întrebări şi-l ascultă cu interes. Prinţesa Belokonskaia, arătându-şi dorinţa de a şti cine erau „bolnavul şi această Nina Aleksandrovna" de care se pomenea mereu, generăleasa îi răspunse cu un ton plin de gravitate şi cu multă simpatie, ceea ce-l impresionă plăcut pe prinţ. După cele spuse mai târziu de surorile Aglaiei, el însuşi, întreţinându-se cu Lizaveta Prokofievna, a vorbit „minunat, cu modestie, dar cu demnitate; fără fraze şi gesturi inutile, intrase şi se prezentase admirabil; ţinuta lui nu lăsase nimic de dorit", şi nu numai că „n-a alunecat pe parchetul lustruit", cum se temuse în ajun, dar a făcut cea mai bună impresie asupra

celor prezenţi. Cât despre dânsul, după ce se aşeză şi-şi plimbă ochii împrejur, dându-şi numaidecât seama că toată adunarea asta n-avea nimic comun nici cu fantomele cu care-l speriase Aglaia în ajun, nici cu coşmarurile din noaptea trecută. Pentru prima dată în viaţă, vedea un colţişor din ceea ce poartă numele înfricoşător de „societatea leasă". De multă vreme, mânat de anumite consideraţii şi intenţii, avea o dorinţă vie să pătrundă în cercul acesta vrăjit, având totodată curiozitatea să-şi verifice prima impresie. Această primă impresie a fost excelentă. Avu într-adevăr senzaţia că toţi oamenii aceştia erau născuţi ca să convieţuiască; şi că, de fapt, la Epancini nu era o „serată" în sensul monden al cuvântului, ci doar aşa se adunaseră nişte „prieteni intimi" ai casei; i se păru chiar în momentul acela că el însuşi era de multă vreme prietenul devotat şi tovarăşul lor de idei şi că acum îi regăseşte după o scurtă despărţire. Rămase vrăjit de farmecul manierelor frumoase, de sinceritatea şi simplitatea comportării. Nici prin gând nu i-ar fi trecut că această naturaleţe şi distincţie, această mânuire a discuţiei fine şi spirituale, această înaltă demnitate personală nu erau, poate, decât o admirabilă şlefuire artistică. În ciuda înfăţişării lor impozante, majoritatea musafirilor erau oameni destul de găunoşi care, de altfel, în îngâmfarea lor nu-şi dădeau seama nici ei cât de aparente şi superficiale erau cele mai multe dintre calităţile lor, pentru care, de fapt, nu prea aveau cine ştie ce merit, deoarece toată poleiala aceasta o moşteniseră automat din tată în fiu. Farmecul primei impresii era atit de puternic, încât... prinţul nici nu bănui măcar substratul cel adevărat. Îl vedea, de pildă, pe acel bătrân, mare demnitar, care ca vârstă ar fi putut să-i fie bunic, întrerupându-se în mijlocul unei conversaţii, ca să-l asculte pe el, aşa de tânăr, atât de lipsit de experienţă, şi nu numai că-l asculta, dar îi şi aprecia în mod vădit părerea, atât de amabil şi de binevoitor se arăta faţă de el; totuşi, nu se cunoşteau, se vedeau doar pentru prima oară. Poate că tocmai easta politeţe rafinată producea o impresie atât de puternică

asupra firii impresionabile a prinţului. Sau poate că venise la serata aceasta cu o idee preconcepută, într-o stare de spirit prea optimistă, predispus pentru o asemenea impresie, aşteptându-se să găsească o ambianţă plăcută.

Şi totuşi, aceşti invitaţi, „prieteni de-ai casei" şi totodată prieteni între ei, erau departe de a fi aşa cum şi-i închipuia prinţul. Erau acolo oameni care pentru nimic în lume n-ar fi consimţit să-i considere pe Epancini drept egalii lor. Erau şi dintre aceia care se urau şi se dispreţuiau în toată puterea cuvântului; bătrâna Belokonskaia o „dispreţuise" toată viaţa ei pe nevasta „înaltului demnitar", iar aceasta, la rândul ei, era departe de a o stima pe Lizaveta Prokofievna. Înaltul demnitar, bărbatul acestei femei, care îi protejase pe Epancini încă din tinereţe şi care, în momentul acesta, ocupa la ei locul de onoare, era un personaj atât de important în ochii lui lvan Feodorovici, încât protejatul era copleşit în prezenţa lui de teamă şi de veneraţie; generalul s-ar fi dispreţuit în adâncul sufletului, dacă, un singur moment, s-ar fi crezut egalul lui şi n-ar fi văzut în el un Jupiter olimpian. Erau aici şi câţiva musafiri care nu se mai întâlniseră de ani de zile şi nu simţeau unii pentru alţii decât indiferenţă, dacă nu chiar antipatie; totuşi, regăsindu-se la această reuniune, discutau cu prietenie şi căldură, ca şi cum s-ar fi despărţit de ieri, de alaltăieri. De altfel, societatea nu era prea numeroasă. În afară de prinţesa Belokonskaia, de „bătrânul demnitar" şi nevasta lui, se mai afla aici un general, personaj cu adevărat foarte important, baron sau conte, cu nume nemţesc. Tăcut şi rezervat, acesta avea reputaţia de a fi extrem de versat în chestiunile politicii de stat, aproape un erudit. Era unul dintre acei dregători olimpieni care cunosc totul, „în afară doar de nevoile Rusiei"; care la cinci ani o dată emite câte o maximă, „admirabilă prin adâncimea ei", încât ajunge să aibă o largă circulaţie în cercurile sus-puse; care, după o slujbă îndelungată (chiar surprinzător de îndelungată), moare copleşit de onoruri şi de bogăţii, cu toate că n-a făcut vreodată ceva de seamă, ba chiar a fost un duşman înveterat al faptelor meritorii. În

ierarhia birocratică, generalul acesta era şeful imediat al lui Ivan Feodorovici, care, dintr-un îndemn al inimii sale pline de recunoştinţă şi chiar dintr-un fel de orgoliu, îi plăcea să-l considere binefăcătorul său, deşi personajul de vază nu se considera deloc binefăcător lui Epancin; era întotdeauna foarte rezervat faţă de subalternul său şi cu toate că profita cu multă plăcere de serviciile lui personale, l-ar fi schimbat oricând cu alt slujbaş, dacă niscaiva considerente, chiar si de ordin secundar, i-ar fi cerut această înlocuire. Se mai afla printre invitaţii cei mai distinşi şi un domn în vârstă, care era – pe nedrept, fireşte – socotit un fel de rubedenie de-a Lizavetei Prokofievna. Bogat, de familie bună, ocupând un rang înalt şi bucurându-se de o sănătate robustă, domnul acesta energic şi vorbăreţ trecea drept un nemulţumit (de altfel, în sensul cel mai inofensiv al cuvântului); ba se mai spunea că vorbele lui erau ades pline de fiere (ceea ce însă nu-l făcea mai puţin plăcut); avea maniere şi gusturi de aristocrat englez (de pildă, în ceea ce priveşte *roastbeef*-ul în sânge, caii, lacheii etc). Se întreţinea mai mult cu „înaltul demnitar", care era unul dintre cei mai buni prieteni ai lui. Undeva în subconştientul ei, Lizaveta Prokofievna nutrea în privinţa acestui domn în vârstă (destul de uşuratic şi cam crai de felul lui), anumite speranţe nemărturisite: ce-ar fi dacă, într-o bună zi, ar ferici-o pe Aleksandra, cerându-i mâna.

Aceştia erau oaspeţii cei mai de seamă; după aceea venea o categorie de invitaţi mai tineri, despre care nu s-ar putea spune că nu sclipeau şi ei prin calităţi remarcabile. În afară de prinţul Ş. şi de Evgheni Pavlovici, mai era şi seducătorul prinţ N., care altădată făcuse vâlvă în toată Europa cu isprăvile lui galante. Acum era un om de vreo patruzeci şi cinci de ani, dar chipeş încă şi prezentabil, fiind şi un iscusit povestitor; era bogat, cu toate că după obiceiul tagmei sale îşi risipise o mare parte din avere prin străinătăţi. În sfirşit, mai era şi o a treia categorie de invitaţi, ce se compunea din oameni care, la drept vorbind, nu aparţineau elitei, dar care, ca şi gazda lor, puteau fi

întâlniţi deseori în saloanele cele mai reputate. Soţii Epancin, printr-o intuiţie susţinută de o considerabilă doză de bun-simţ, în rarele ocazii când dădeau câte o serată, obişnuiau să amestece înalta societate cu persoane de provenienţă mai modestă reprezentaţi mai de seamă ai „păturii mijlocii", fapt ce le atrăsese lauda de-a lungul şi de-a latul, pentru că dovedeau prin asta mult tact, arătând că-şi cunosc nasului; şi Epancinii erau mândri de aceste aprecieri. Printre

Alţi reprezentanţi ai păturii mijlocii se afla în seara aceea şi un colonel de geniu, om aşezat şi prieten bun cu prinţul Ş., cel care-l introdusese de altfel la Epancini. Era reţinut la vorbă şi purta la arătătorul mâinii drepte un inel masiv, pe care îl primise probabil în semn de înaltă distincţie. Mai era printre invitaţi şi un literat care cu toată originea lui germană, cultiva poezia rusă şi mai avea pe deasupra şi maniere alese, aşa încât putea fi primit fără nicio primejdie în societatea bună. Era un om de vreo treizeci şi opt de ani, frumos la înfăţişare, deşi cam antipatic, şi având întotdeauna o ţinută corectă. Burghez de origine, făcea parte totuşi dintr-o familie destul de respectabilă; ştia să profite perfect de orice ocazie favorabilă şi să se menţină în graţiile marilor personalităţi. Cândva tradusese în ruseşte o operă remarcabilă a unui mare poet german şi, mai cu seamă, ştiuse cui să dedice, în versuri, traducerea sa; se pricepea să tragă folos din pretinsele lui relaţii de prietenie cu un celebru poet rus decedat (există o întreagă categorie de scriitori cărora le place să se laude cu prietenia vreunei mari personalităţi din domeniul literelor, mai ales când aceasta nu mai poate fi de faţă, ca să-i dezmintă) şi fusese introdus la Epancini cu puţin timp în înainte de către nevasta „înaltului demnitar". Doamna aceasta trecea drept o protectoare a oamenilor de ştiinţă şi de litere; fapt e că datorită ei obţinuseră pensii vreo doi scriitori prin intermediul unui personaj marcant care nu-i refuza nimic. Era şi ea influentă în felul ei. În vârstă de patruzeci şi cinci de ani (vasăzică mult prea tânără faţă de hodorogul ei de bărbat),

fusese foarte frumoasă în tinereţe şi chiar acum, printr-o meteahnă proprie femeilor de patruzeci şi cinci de ani, purta toalete cam extravagante. Nu era nici prea inteligentă, nici prea cultă şi, deşi cunoştinţele ei în domeniul literaturii erau destul de îndoielnice, avea un fel de manie de a-i proteja pe scriitori, după cum avea mania de a se îmbrăca luxos. (se dedicau multe lucrări şi traduceri; doi-trei scriitori publicaseră, cu asentimentul ei, versuri ce i-au fost anume dedicate, precum şi scrisori – tratând probleme extrem de importante... Iată, aşadar, societatea pe care prinţul Mîşkin o luase drept aur curat, de esenţa cea mai pura. De altfel, printr-o coincidenţă curioasă, toţi oamenii aceştia erau în seara aceea foarte bine dispuşi şi mulţumiţi de ei înşişi. Toţi până la ultimul ştiau că prin prezenţa lor fac o mare cinste Epancinilor. Dar prinţul nu bănuia aceste subtilităţi. De pildă, un singur lucru care nu-l bănuia era că Epancinii, în momentul când luaseră hotărârea gravă de a-şi căpătui fiica, n-ar fi îndrăznit să nu-l arate pe el, prinţul Lev Nikolaevici, marelui demnitar, protectorul familiei. Cât despre acesta din urmă, ar fi văzut cu o totală indiferenţă cea mai înspăimântătoare nenorocire abătându-se asupra Epancinilor, dar s-ar fi formalizat cu siguranţă dacă ei şi-ar fi logodit fiica fără să-l consulte în prealabil. Prinţul N., omul acesta încântător, atât de spiritual şi de manierat, era ferm convins că străluceşte asemenea unui luceafăr în salonul Epancinilor. Îi socotea mai prejos decât dânsul şi tocmai gândul acesta nobil şi generos îl făcea să-i trateze cu atâta prietenoasă familiaritate pe aceşti Epancini. Ştia foarte bine că la serata aceasta trebuia numaidecât să povestească ceva ca să epateze societatea şi se pregătea s-o facă în modul cel mai inspirat. Şi într-adevăr, după ce îi ascultă snoavele, prinţul Lev Nikolaevici trebui să recunoască imediat că nu mai auzise ceva asemănător, într-atâta apăreau de spirituale, vesele şi de o naivitate aproape înduioşătoare în gura unui donjuan ca prinţul N. Şi dacă ar fi ştiut eroul nostru cât era de veche şi de răsuflată povestea pe care o ascultase cu atâta încântare!

Era o istorioară anostă, auzită de zeci de ori în toate saloanele şi care doar la bieţii Epancini mai putea fi servită ca ceva inedit. Până şi poetul neamţ, cu toată ţinuta lui modestă şi plicticoasă, credea că prin prezenţa lui face o deosebită cinste stăpânilor casei. Din păcate, prinţul era departe de a observa şi reversul medaliei, scăpându-i toate dedesubturile acestea. Şi tocmai primejdia unei asemenea impresii Aglaia n-o prevăzuse. Cât despre tânăra fată, era mai frumoasă ca niciodată în seara aceea. Fără să fie prea pretenţios îmbrăcate, cele trei domnişoare Epancin purtau toalete elegante şi aveau pieptănături originale. Stând lângă Evgheni Pavlovici, Aglaia vorbea şi glumea tot timpul extrem de prietenos cu el. Radomski avea o ţinută puţin mai sobră, mai rezervată ca de obicei; poate prezenţa atâtor persoane de vază i-o impunea. De altfel, cu toată tinereţea lui, începuse de mult timp să frecventeze cercurile înalte ale societăţii şi se găsea deci în elementul său. Venise în seara aceea la Epancini cu crep negru la pălărie, ceea ce-i atrăsese aprobarea prinţesei Belokonskaia; alt nepot, în asemenea împrejurări, poate nu şi-ar fi pus doliu, la moartea unui astfel de unchi. Lizaveta Prokofievna îl lăudă şi ea pentru acest gest; în general însă părea foarte îngrijată. Prinţul observă că Aglaia îl privi de două ori cu atenţie şi i se păru că era mulţumită de el. Încetul cu încetul îl cuprinse un fel de extaz şi se simţi foarte fericit. Toate temerile şi gândurile „fanteziste" pe care le avusese după conversaţia lui cu Lebedev îi apăreau acum ca un vis absurd şi ridicol! (De altfel şi în timpul zilei, fără să şi-o fi mărturisit, cea mai mare dorinţă a lui a fost să nu creadă într-un asemenea vis!) Vorbea puţin şi numai când era întrebat; în cele din urmă se cufundă în tăcere, stătea locului liniştit şi tot asculta, lăsându-se în voia unui sentiment de nemărginită încântare. Pe nesimţite, în starea aceasta de euforie care îl cuprinse, simţi impulsul crescând al unei inspiraţii năvalnice, ce nu aştepta decât prilejul să izbucnească. Şi totuşi, dacă începu să vorbească, a fost cu totul din întâmplare, numai datorită coincidenţei ciudate de a fi trebuit să răspundă

unei întrebări ce-i fusese adresată şi, după cum se pare, fără niciun gând ascuns…

VII

În timp ce, radios, o admira pe Aglaia, care tocmai întreţinea o conversaţie veselă cu prinţul N. şi cu Evgheni Pavlovici, prinţul Mîşkin auzi venind din alt colţ glasul boierului angloman, care, povestindu-i ceva cu multă însufleţire „înaltului demnitar", pronunţa deodată numele lui Nikolai Andreevici Pavlişcev. Se întoarse repede înspre ei şi ascultă cu mare interes.

Era vorba de rânduielile actuale şi de dezordinile ce avuseseră loc pe uncie moşii din gubernia V. Povestirea anglomanului avea probabil mare haz, căci, la urmă, bătrânelul începu să râdă de răbufnirea înveninată a interlocutorului său. Cu un ton morocănos, pronunţând dispreţuitor vorbele, acesta povestea că, deşi n-avea absolută nevoie de bani, s-a văzut silit din pricina rânduielilor să-şi vândă cu jumătate de preţ un domeniu admirabil pe care-l poseda în acea gubernie; în acelaşi timp a fost nevoit să păstreze altul, părăginit, care-i aducea numai pagube, şi unde mai pui că fiind ipotecat trebuia să plătească şi bani pe deasupra. „Spre a evita noi neplăceri şi procese litigioase pentru moşia pe care am moştenit-o de la Pavlişcev, a trebuit să renunţ la ea. Încă una sau două moşteniri de acestea şi sunt ruinat. Totuşi aveam acolo trei mii de deseatine de pământ admirabil!"

Observând interesul deosebit cu care prinţul asculta conversaţia celor doi, Ivan Feodorovici se apropie deodată de el.

— Uite... îi spuse generalul încet, Ivan Petrovici este o rudă de-a răposatului Nikolai Andreevici Pavlişcev... căutai neamuri de-ale lui, mi se pare.

Până atunci, Epancin făcuse onorurile casei, întreţinându-se cu superiorul său ierarhic, ceea ce nu l-a împiedicat să observe că Lev Nikolaevici stătea oarecum stingher, izolat de toţi, şi lucrul acesta începu să-l

neliniştească. Voia să-i ofere prilej de discuţie şi prinţului, să-l atragă şi pe el într-o oarecare măsură în conversaţie şi astfel să-l mai prezinte o dată şi să-l recomande atenţiei „persoanelor de vază".

— Lev Nikolaici, după moartea părinţilor săi, a fost crescut de Nikolai Andreici Pavlişcev, spuse el, întâlnind privirea lui Ivan Petrovici.

— Sunt în-cân-tat, observă acesta cu un glas tărăgănat, şi chiar îmi amintesc foarte bine... Adineauri, când Ivan Feodorovici a făcut prezentările, te-am recunoscut imediat, cu toate că nu te-am mai văzut de când aveai zece sau unsprezece ani. Dar nu te-ai schimbat mult. Chipul dumitale a păstrat ceva...

— M-aţi văzut când eram copil? întrebă prinţul extrem de mirat.

— Ah, e mult de-atunci, reluă Ivan Petrovici, la Zlatoverhovo, unde locuiai la nişte verişoare ale mele. Altădată mergeam destul des la Zlatoverhovo. Nu-ţi mai aduci aminte de mine? Se prea poate să mă fi uitat... Pe atunci... sufereai de o boală ciudată dată... într-un rând am fost chiar surprins văzându-te...

— Nu-mi aduc aminte de nimic! spuse cu vioiciune prinţul.

Urmară câteva evocări din trecut şi amănunte mai precise care lvan Petrovici le dădu cu un ton calm şi binevoitor, în timp Mîşkin era pradă unei emoţii neobişnuite; reieşi că cele două boieroaice, fete bătrâne, rude de-ale răposatului Pavlişcev, care lo- cuiau la moşia lui din Zlatoverhovo, erau în acelaşi timp verişoare cu lvan Petrovici. Nu ştia nici el mai mult decât alţii motivul care l-a determinat pe Pavlişcev să se ocupe de micul prinţ, fiul său adoptiv. „N-am avut pe atunci curiozitatea să cercetez asta", spuse lvan Petrovici; în tot cazul, el dădea dovadă de o memorie excelentă, căci îşi aminti cum cea mai mare dintre verişoare, Marfa Nikitişna, se purta prea aspru cu copilul care-i fusese încredinţat, „într-aşa fel, încât o dată m-am certat cu ea din pricina dumitale; i-am reproşat sistemul ei de educaţie; să aplici bătaia unui copil bolnav,

cred că eşti de acord şi dumneata că... e prea din cale-afară..." şi cum, dimpotrivă, cea mai mică, Natalia Nikitişna, îl trata cu blândeţe pe sărmanul băieţel... „Acum locuiesc amândouă, adăugă el (nu ştiu numai dacă mai trăiesc), în gubernia V., unde Pavlişcev le-a înzestrat cu o moşioară destul de rentabilă. Marfa Nikitişna se spune că intenţiona să se călugărească; de altfel, nu afirm asta cu certitudine; se prea poate să o confund cu alta... da, cu văduva unui medic, despre care mi s-a spus mai deunăzi..."

Prinţul Mâskin ascultă toate astea cu ochii licărind de bucurie şi înduioşare. Cu o căldură extraordinară declară, la rându-i, că nu-şi va ierta niciodată faptul de a nu fi găsit timp, în cele şase luni cât călătorise prin provinciile din centrul Rusiei, să le facă o vizită fostelor sale educatoare din copilărie; în fiecare zi îşi propunea să se ducă să le vadă, şi împrejurări neprielnice îl făceau întotdeauna să uite ceea ce hotărâse, dar că acum îşi dă cuvântul să se ducă negreşit în gubernia V. „Aşadar, o cunoaşteţi pe Natalia Nikitişna? Ce suflet cald şi mărinimos, e o sfântă! De altfel, şi Marfa Nikitişna -iertaţi-mă, dar cred că vă înşelaţi în privinţa Marfei Nikitişna! Era severă, dar... cum să nu-şi piardă răbdarea cu un idiot, cum eram pe atunci? *(Hi,* hi!) Căci pe atunci eram complet idiot, poate n-o să mă credeţi! (Ha, ha!) De altfel... de altfel m-aţi văzut în timpul acela, şi cum se face că nu-mi amintesc de dumneavoastră? Spuneţi-mi, vă rog! Aşadar... Ah, Dumnezeule, e posibil ca într-adevăr să fiţi rudă cu Nikolai Andreici Pavlişcev?

— Te a-si-gur, zâmbi lvan Petrovici, cercetându-l cu luare-aminte pe prinţ.

— Iertaţi-mă; dacă am întrebat asta, nu-i din pricină că m-aş... îndoi... căci... se poate să te îndoieşti de asta? (He, he!) Nu, nu, bineînţeles! (He, he!) Dar mi-a venit să spun doar aşa, pentru că răposatul Nikolai Andreici Pavlişcev era un om admirabil, minunat! Un om foarte mărinimos, vă asigur!

Prinţul nu că se sufoca, ci „se îneca de preaplinul inimii sale generoase", cum îl caracterizase a doua zi dimineaţă

Adelaida, vorbind cu logodnicul ei, prinţul Ş.

— O, Dumnezeule! observă râzând lvan Petrovici, şi pentru ce, mă rog, n-aş putea fi rudă chiar cu un om foarte mărinimos?

— Ah, Doamne! Am... iar am spus o prostie! vru s-o dreagă prinţul fâstâcindu-se şi din ce în ce mai grăbit şi mai înflăcărat. Dar... aşa şi trebuie să fie, pentru că cu... eu, de altfel, nu-i vorba de asta! Ş-apoi, ce importanţă au cuvintele mele în momentul acesta, ce importanţă are persoana mea pe lângă asemenea interese, pe lângă interese atât de mari! Şi, în comparaţie cu un om atât de mărinimos, căci, în adevăr, era un om extraordinar de mărinimos, nu-i aşa?

Prinţul tremura din tot trupul. Pentru ce se emoţionase până intr-atât, de ce se înduioşase şi căzuse cu totul din senin într-o exaltare ce nu avea nicio contingenţă cu obiectul discuţiei – era greu de explicat. Cert este însă că simţea revărsându-se din inima lui o recunoştinţă arzătoare pentru ceva şi faţă de cineva, poate chiar faţă de lvan Petrovici sau chiar şi faţă de toţi oaspeţii luaţi aolaltă. Se simţea prea fericit, într-o stare de „beatitudine supremă". Surprins, lvan Petrovici îl privi cu mai multă atenţie; "înaltul demnitar" îl observă şi el cu o extremă curiozitate; prinţesa Belokon- skaia îşi aţinti asupra lui o privire mânioasă şi-şi strânse buzele. Prinţul N., Evgheni Pavlovici, prinţul Ş., domnişoarele toţii întrerupseră conversaţia pentru a-l asculta. Aglaia părea alarmată, iar pe Lizaveta Prokofievna o cuprinsese pur şi simplu frica. Ciudate firi aveau totuşi doamnele acestea, mama şi cele trei fiice, chiar ele ajunseseră la concluzia că cea mai bună atitudine pentr prinţ ar fi să tacă toată seara, şi totuşi, cum l-au văzut singur, izolat într-un colţ şi pe deplin satisfăcut de rolul său de om neobservat neliniştea le cuprinsese. Aleksandra era cât pe ce să-l scoată chiar din colţul lui şi să-l antreneze în cercul lor, adică în compania prinţului N. şi a prinţesei Belokonskaia. Şi uite că acum, când Mîşkin se angaja în discuţie, neliniş- tea lor creştea din ce în ce.

— Ai dreptate, era într-adevăr un om admirabil, îl

aprobă grav Ivan Petrovici, care încetase să mai zâmbească. Da, da... era un om admirabil! Admirabil şi absolut demn, adăugă el după o mică pauză. Se poate spune vrednic de toată stima, continuă el pe un ton şi mai grav după o nouă tăcere, şi... şi-mi face deosebită plăcere să constat din partea dumitale...

— Nu e vorba cumva de acel Pavlişcev căruia i s-a întâmplat o păţanie... curioasă... cu abatele... cu abatele... îmi scapă numele, dar s-a vorbit mult despre asta pe vremuri, spuse „înaltul demnitar".

— Cu abatele Gouraud, iezuitul, răspunse Ivan Petrovici, da, iată oamenii noştri admirabili şi cei mai demni! Căci, în fond, Pavlişcev era de neam, avea avere, un rang respectabil şi dacă... şi-ar fi continuat slujba... Şi iată că-şi abandonează slujba, lasă totul baltă, ca să treacă la catolicism şi să se facă iezuit; şi toate astea făţiş, fără să caute a evita scandalul, cu un fel de exaltare. Noroc că a murit, zău aşa! S-a discutat mult...

Prinţul nu se mai putu stăpâni.

— Pavlişcev... Pavlişcev s-a convertit la catolicism? Imposibil, protestă el înspăimântat.

— Ei, asta-i acum, „imposibil"! mormăi grav Ivan Petrovici. E prea mult spus, recunoaşte şi dumneata, dragă prinţe... De altfel, e şi explicabil, îl preţuieşti atât de mult pe răposat... într-adevar, era un om tare bun şi, după părerea mea, tocmai de această bunătate a profitat vicleanul acela de Gouraud. Dar dacă v-aş spune câte încurcături şi câtă bătaie de cap mi-a pricinuit afacerea aceasta mai târziu.. – Şi tot cu acest Gouraud! Închipuieşte-ţi, continuă el, adresându-se de data aceasta bătrânului demnitar, ridicaseră şi nişte pretenţii la moştenirea lui; a trebuit să recurg atunci la măsurile cele mai drastice... ca să-i fac să înţeleagă... pentru că sunt mari meşteri în asemenea coţcării! Ce să spun, sunt grozavi! Dar, slavă Domnului, cum lucrurile s-au petrecut la Moscova, m-am dus imediat la conte şi... i-am potolit...

— Nici nu ştiţi cât m-aţi întristat şi m-aţi uluit chiar! strigă din nou prinţul.

— Sunt dezolat, dar, la drept vorbind, toate astea sunt fleacuri şi n-ar fi avut nicio urmare, ca întotdeauna; sunt convins de asta. Vara trecută, i se adresă el iar „înaltului demnitar", contesa K. intrase şi ea, se spune, într-o mănăstire catolică, în străinătate; ai noştri nu ştiu să se ferească, cedează uşor de îndată ce cad sub influenţa acestor... impostori... mai ales în străinătate.

— Toate astea, cred, din... nepăsarea noastră, îi spuse într-o doară, pe un ton autoritar, bătrânelul; şi, pe urmă, au un fel de a predica... elegant şi original... iar la nevoie ştiu să şi intimideze. În o mie opt sute treizeci şi doi, când eram la Viena, au manevrat aşa de bine că m-au speriat şi pe mine, credeţi-mă, numai că nu m-am lăsat prins şi am scăpat prin fugă, ha, ha!

— După câte am auzit, domnul meu, strecură prinţesa Belokonskaia, nu de iezuiţi ai fugit atunci, ci ţi-ai părăsit postul şi ai plecat de la Viena la Paris cu frumoasa contesă Leviţkaia.

— Ei bine, oricum, înseamnă că am scăpat de un iezuit, replică bătrânul demnitar râzând, înveselit de amintirea plăcutei aventuri, după cum văd, eşti credincios, nu-i aşa? Asta se întâmplă atât de rar la tineri, îi spuse el cu amabilitate prinţului Lev Nikolaevici, care asculta cu gura căscată şi nu-şi putea reveni de mirare. Era clar că bătrânul dorea să-l cunoască mai bine pe Mîşkin; din anumite motive, acesta începu să-l intereseze.

— Pavlişcev era un spirit luminat şi un creştin, un adevărat creştin, declară brusc prinţul. Cum a putut el să treacă la o credinţă care nu e creştină?... Catolicismul nu este de fapt o religie creştină! adăugă el deodată, învăluind dintr-o privire scânteietoare întreaga societate.

— Asta-i cam prea mult, murmură „înaltul demnitar" şi se uită cu mirare la Ivan Feodorovici.

— Cum vine asta, că religia catolică nu este o credinţă creştină? Se răsuci pe scaun Ivan Petrovici. Atunci ce fel de credinţă este?

— Şi totuşi nu este o religie creştină! răspunse emoţionat şi peste măsură de tăios prinţul. Asta în primul

rând, iar în al doilea rând catolicismul roman e chiar mai rău decât ateismul, iată părerea mea! Da! Asta e părerea mea! Ateismul, de fapt, se mărgineşte la negare, reduce totul la zero, pe când catolicismul merge mai departe: predică un Hristos denaturat, un Hristos ponegrit şi profanat, un Hristos care este contrariu celui adevărat! Catolicismul îl predică pe Antihrist, vă asigur, v-o jur! E convingerea mea intimă pe care mi-am format-o de ani de zile şi care m-a făcut să sufăr cumplit... Catolicismul roman crede că biserica nu poate să trăiască pe pământ dacă lumea întreagă nu este supusă puterii sale politice şi strigă: *Non possumus.* După mine, catolicismul nici nu este propriu-zis o religie, ci numai continuarea Imperiului roman din Apus, şi totul în el, începând cu credinţa, e subordonat acestei idei. Papa a pus stăpânire pe pământ, pe un tron terestru şi a luat sabia; de atunci totul merge aşa, numai că săbiei i-au mai adăugat minciuna, intriga, falsitatea, fanatismul, superstiţia, ticăloşia şi crima; şi-au bătut joc de sentimentele poporului cele mai sacre, cele mai drepte, cele mai naive, cele mai arzătoare; au vândut toate şi totul numai pentru bani, pentru o josnică stăpânire pământească. Şi să nu spunem atunci că-i învăţătura lui Antihrist? Cum să nu fi dat ea naştere ateismului? Ateismul izvorăşte din însăşi esenţa catolicismului roman! Acolo zace de fapt geneza ateismului. Ateismul e chiar în ei, căci puteau ei oare să creadă sieşi? Ateismul s-a hrănit din dezgustul pe care-l inspirau. A fost generat de minciuna şi de neputinţa lor spirituală! Ateismul! La noi, credinţa şi-au pierdut-o numai anumite pături, cum foarte bine s-a exprimat mai adineauri Evgheni Pavlovici. Şi anume cele care şi-au pierdut rădăcinile; în schimb acolo, în Europa, chiar la masele cele mai largi ale poporului, credinţa s-a şubrezit – întâi şi întâi din ignoranţă şi din urzeala de minciuni, iar apoi din fanatism, din ură faţă de biserică şi faţă de creştinism! Prinţul se opri puţin pentru a-şi trage răsuflarea. Vorbise prea repede şi agitat; era palid, se sufoca. Toţi schimbau priviri nedumerite între ei, şi doar bătrânelul îşi dădu drumul pufnind de râs. Prinţul N. îşi

scoase lornionul şi fără nicio jenă începu să-l examineze pe orator. Poetul, neamţ de obârşie, se urni din colţul lui şi cu un zâmbet maliţios pe buze îşi trase scaunul mai aproape de masă.

— Exa-ge-rezi din cale-afară, spuse tărăgănat şi cu oarecare plictiseală în glas Ivan Petrovici, stânjenit parcă de întorsătura pe care o luase discuţia. Biserica de acolo numără şi ea reprezentanţi de vază, vrednici de toată stima şi plini de virtuţi.

— Nici nu m-am referit, de fapt, la cutare sau cutare reprezentant al bisericii, luat separat. Am avut în vedere catolicismul roman, ca atare, privit în însăşi esenţa lui. Am vorbit de Roma. Cum ar fi cu putinţă ca o biserică să dispară cu totul? N-am afirmat niciodată aşa ceva!

— Admit, dar sunt lucruri prea cunoscute şi n-are rost să mai vorbim... asta ţine de teologie...

— A, nu, nu! Nu numai de teologic, vă asigur! Asta ne priveşte mult mai de aproape decât vă închipuiţi. Tocmai aici e greşeala noastră principală, că nu vrem, sau poate nu suntem în stare să înţelegem că nu este vorba despre o problemă cu caracter pur teologic! Pentru că şi socialismul, fiind un produs al catolicismului, este de esenţă catolică! Şi el, ca şi fratele său bun, ateismul, deşi opus catolicismului din punct de vedere etic, este şi el un rezultat al desperării, în măsura în care tinde să se substituie puterii morale, Pe care religia n-o mai are, spre a potoli aspiraţiile spirituale ale omenirii însetate de adevăr şi a o mântui, dar nu prin învăţătura lui Hristos, ci, asemenea catolicismului, tot prin violenţă. E aceeaşi eliberare prin violenţă, aceeaşi unire prin sabie şi sânge!, Nu-ţi este îngăduit să crezi în Dumnezeu, nu-ţi este îngăduit să ai avere, nu-ţi este îngăduit să ai personalitate, *fraternite ou la mort,* două milioa- ne de capete!" După faptele lor, îi vei cunoaşte – iată adevărul de netăgăduit! Şi să nu vă închipuiţi că lucrurile acestea sunt chiar atât de inofensive şi nu prezintă nicio primejdie pentru noi! O să trebuiască să ne împotrivim, să dăm o ripostă, şi cât mai curând fără multă zăbavă! Să opunem Occidentului

adevărul întrupat în Hristos al nostru, adevăr pe care noi l-am păstrat, în timp ce ei nici nu l-au cunoscut măcar! Trebuie să ne înfăţişăm înaintea lor ca purtători ai unei civilizaţii a noastre, şi nicidecum să ne lăsăm prinşi orbeşte în mrejele lor iezuite! Iată care trebuie să fie poziţia noastră faţă de ei! Şi să nu se mai spună la noi că predica iezuiţilor este subtilă şi elegantă, cum s-a exprimat cineva aici, adineauri…

— Dă-mi voie, dă-mi voie, te rog, se nelinişti Ivan Petrovici privind înspăimântat înjur, ideile dumitale sunt desigur lăudabile şi pline de patriotism; mi se pare totuşi că ceea ce ai afirmat acum e cam exagerat şi… cred că ar fi mai bine… să lăsăm discuţia asta…

— Nu, nu-i deloc exagerat, mai degrabă e atenuat; fără îndoială, e atenuat, pentru că nu sunt în stare să mă exprim; dar…

— Dar dă-mi voie, te rog!

Prinţul tăcu; şedea pe scaun drept şi neclintit, fără a-şi lua privirea scânteietoare de pe faţa lui Ivan Petrovici.

— Îmi vine să cred că cele ce-ai auzit despre binefăcătorul dumitale te-au tulburat peste măsură, observă pe un ton liniştit şi binevoitor bătrânul demnitar, şi te-ai aprins… poate şi din pricina singurătăţii în care trăieşti. Dacă ai intra în societate, şi te-ai apropia mai mult de oameni (sunt convins că or să te primească cu plăcere, ca pe un tânăr destoinic), atunci de bună seamă că ai judeca lucrurile cu mult mai mult sânge rece; ai vedea atunci că toate astea sunt mult mai simple… de altfel, asemenea cazuri rare… provin, după mine, pe de o parte dintr-un fel de saturaţie, iar pe de altă parte din plictiseală…

— Da, da, aşa este! exclamă prinţul cu înflăcărare. Admirabilă idee! Din plictiseală, din plictiseala noastră, şi nu de saturaţie, ci, dimpotrivă, din înşelare… nu de saturaţie, aici vă înşelaţi. Şi nu numai din însetare, ci chiar dintr-un zbucium febril, dintr-o însetare arzătoare! Şi… şi să nu credeţi că-i aşa de neînsemnat încât e demn de râs fenomenul acesta; să-mi fie cu iertare, dar lucrurile

acestea trebuie să le intuieşti, să le presimţi! Ai noştri, de îndată ce sunt convinşi că au ajuns chiar la mal, se lasă duşi de o bucurie ce nu mai are limită; de unde vine asta? Pavlişcev vă uimeşte, iar purtarea lui o puneţi pe seama nebuniei sau o explicaţi prin bunătatea lui, dar nu-i aşa! În asemenea cazuri, temperamentul nostru pasionat, temperamentul ruşilor, ne uimeşte nu numai pe noi, ci întreaga Europă! Dacă unul dintre noi se converteşte la catolicism, se face de-a dreptul iezuit şi se alătură neapărat elementelor celor mai subterane ale acestei secte; dacă devine ateu, vrea numaidecât ca să fie smulsă prin forţă credinţa în Dumnezeu, adică, altfel spus, şi prin sabie! Pentru ce? De unde vine această subită fantezie? Se poate să nu ştiţi? Pentru că a găsit patria pe care n-o văzuse aici şi e fericit; a găsit ţărmul, pământul, şi s-a prosternat ca să-l sărute. Nu e numai vanitatea, nu-s numai sentimente meschine de orgoliu şi vanitate care zac la originea ateilor ruşi şi a iezuiţilor; nu, la mijloc e o suferinţă morală, o sete spirituală, nevoia imperioasă de o preocupare superioară, nevoia de a simţi sub picioare un teren trainic, o patrie în care au încetat să mai creadă, pentru că n-au cunoscut-o niciodată! E atât de uşor pentru un rus să devină ateu, mai uşor decât pentru oricare alt locuitor de pe glob! Şi ai noştri nu devin simpli atei, ei încep *să creadă* în ateism ca într-o religie nouă, fără să-şi dea seama că acum nu mai cred în nimic, credinţa lor se reduce la zero. Aşa sunt însetările noastre. „Acela care nu simte pământul patriei sub picioare, acela n-are nici Dumnezeu! Expresia nu-i a mea; am auzit-o de la un negustor, un bătrân sectant de rit vechi, pe care l-am întâlnit într-o călătorie. La drept vorbind, nu s-a exprimat tocmai aşa, ci a spus: „Omul care reneagă pământul ţării sale îl reneagă şi pe Dumnezeu". Când te gândeşti că s-au întâmplat şi la noi cazuri când oameni foarte instruiţi au aderat chiar şi la hlâstovism... Şj cu cât e mai sigur la urma urmei, hlâstovismul decât nihilismul, iezuitismul sau ateismul? Poate e chiar mai profund decât toate astea! Ca să vedeţi până unde ajungea deznădejdea, dorul neostoit al

celor care tânjeau după o altfel de lume!... Arătaţi cutezătorilor însetaţi, care l-au însoţit pe Columb, ţărmul Lumii Noi, arătaţi rusului „Lumea" rusească, faceţi să găsească aurul acesta, comoara aceasta care se ascunde în măruntaiele pământul! Arătaţi-i reînnoirea întregii omeniri, renaşterea ei, ce se va întâmpla în viitor poate numai prin gândirea rusească, prin Dumnezeul şi Hristosul rusesc, şi veţi vedea ce uriaş puternic şi drept, cuminte şi blând se va ridica în faţa lumii uimite – uimite şi înspăimântate totodată, căci ei nu se aşteaptă din partea noastră decât la sabie, la sabie şi la violenţă, şi, judecându-ne după ei înşişi, nu-şi pot imagina poporul nostru fără barbarie! Şi asta se petrece chiar în zilele noastre, iar ce va fi cu timpul nu este greu de ghicit! Totuşi...

Dar aici interveni pe neaşteptate un fapt ce curmă brusc şi în modul cel mai surprinzător discursul prinţului.

Toată această tiradă delirantă, năvala aceasta de cuvinte încâlcite şi pătimaşe, de idei exaltate, care se îmbulzeau şi se încălecau, învâlmăşindu-se într-un iureş haotic, toate astea prevesteau ceva primejdios, ceva neobişnuit în starea de spirit a tânărului, susceptibil de a se aprinde cu atâta impulsivitate şi fără vreun motiv aparent. Dintre persoanele adunate în salon, toţi aceia care-l cunoşteau pe prinţ se simţiră cuprinşi de mirare amestecată cu teamă (iar unii, cu jenă şi consternare) faţă de comportarea lui atât de nelalocul ei şi total nepotrivită cu felul său de a fi întotdeauna foarte reţinut, timid chiar, vădind un tact excepţional în anumite împrejurări şi o intuiţie deosebit de ascuţită în materie de convenienţe sociale. Nu se puteau dumeri care să fie pricina acestei ieşiri impulsive: nu cumva cele ce aflase despre Pavlişcev? Doamnele crezură la un moment dat că prinţul înnebunise, iar bătrâna Belokonskaia mărturisi mai târziu că „puţin mai lipsea să n-o iau la fugă, în căutarea unui refugiu". Surprinşi la început, „bătrâneii" rămaseră la urmă pur şi simplu stupefiaţi. Şeful ierarhic al lui Epancin avea întipărită pe faţă o expresie severă şi plină de nemulţumire; colonelul genist încremenise pe scaunul lui, în timp ce neamţul,

palid şi cu acelaşi zâmbet artificial pe buze, continua să-i observe pe ceilalţi pentru a surprinde impresiile ce le trădau figurile lor. De altfel, tot „scandalul" acesta s-ar fi putut aplana de la sine şi în modul cel mai simplu şi mai natural chiar în următoarele câteva clipe, cu atât mai mult trebuia acum. Ivan Feodorovici, uimit şi el în primul moment, îşi regăsise cel dintâi prezenţa de spirit, încercând de câteva ori să-l oprească pe vorbitor; văzând că e zadarnic, se îndreptă spre prinţ, hotărât să recurgă la mijloace mai tari; încă un moment şi, la nevoie, generalul l-ar fi silit poate, cu toată prietenia, să se retragă sub pretextul că e bolnav, ceea ce părea a fi adevărat, iar pentru Ivan Feodorovici în afara oricărei îndoieli... Dar lucrurile luară o altă întorsătură.

Intrând în salon, Mîşkin avusese grijă să se aşeze cât mai departe de vaza chinezească cea care, în urma convorbirii din ajun cu Aglaia, devenise o adevărată obsesie pentru el. E de necrezut, şi totuşi, în urma celor sugerate de tânăra fată, în sufletu-i şi-a făcut loc, statornicindu-se cu îndărătnicie, o convingere nestrămutată, un presentiment uimitor, de neconceput, că a doua zi negreşit el va sparge acea vază, oricât s-ar strădui s-o evite şi oricâte precauţii ar lua să nu se aşeze în preajma ei! De necrezut şi totuşi s-a întâmplat întocmai, în noianul de impresii noi, plăcute şi luminoase, ce, după cum am mai arătat, îi copleşiseră inima în seara aceea, uitase cu desăvârşire de toate temerile lui. Când fu rostit numele lui Pavlişcev şi Ivan Feodorovici îl conduse de braţ pentru a-l prezenta încă o dată lui Ivan Petrovici, prinţul se aşeză cu acest prilej mai aproape de masă; întâmplarea a făcut ca fotoliul să fie în imediata vecinătate cu splendida şi impozanta vază chinezească, aşezată pe un piedestal, puţin înapoia fotoliului, chiar lângă cotul prinţului. În momentul când era pe punctul de a-şi isprăvi discursul, prinţul se sculă brusc, îşi desfăcu involuntar, într-un gest larg, braţele şi... salonul se umplu îndată de exclamaţii şi ţipete! Vaza se clătină, nehotărâtă parcă pe capul căruia dintre moşnegi să cadă, pe urmă se înclină în partea opusă şi,

răsturnându-se, se făcu ţăndări pe podea. Neamţul, care era alături, abia avu timp să facă un pas înapoi. La zgomotul acestei căderi, la vederea preţioaselor cioburi care sclipeau pe covor, spaima şi uimirea cuprinscră societatea. În ce-l priveşte pe prinţ, cu greu sau poate chiar e de prisos să-l mai descriem. Un lucru, totuşi, trebuia relevat; din vălmăşagul de senzaţii ce-l străbătură în acea clipă, unele mai tulburi şi mai ciudate decât altele, se desprinse cu ascuţime una stranie de tot şi care le covârşi pe toate celelalte, umplându-l de uimire; nu era nici surpriza, nici scandalul, nici ruşinea, nici teama, nu; ceea ce-l izbise mai ales pe prinţ era gândul la împlinirea profeţiei! De ce anume era atât de tulburător acest gând, n-ar fi putut să-şi explice; se simţea zguduit în întreaga lui fiinţă, până în adâncul inimii, covârşit de o spaimă aproape mistică încă o clipă, şi i se păru că totul înaintea lui se destramă şi se pierde; în locul spaimei, sufletul i se umplu de lumină, de o negrăită bucurie, de un fel de extaz; răsuflarea i se sugrumă în gâtlej, sufocându-l, şi... dar totul nu ţinu decât o frântură de secundă Slavă Domnului, pericolul trecuse! Mîşkin respiră uşurat, rotindu-şi privirea în jur.

Mult timp păru că nu înţelege zăpăceala şi frământarca celor din salon sau, mai bine zis, înţelegea şi vedea totul, dar stătea complet detaşat, ca un om care nu participă la cele ce se petrec în juru-i, după ce s-a strecurat nevăzut în odaie, întocmai ca în basmul cu tichiuţa fermecată, şi observă nişte oameni străini, dar interesanţi. Privea cum se culeg cioburile vazei făcute ţăndări, auzea frânturi de fraze grăbite, vedea paloarea Aglaiei şi privirea ei stranie, foarte stranie, cu care îl fixa; nu era în ochii ei nici ură, nici mânie; tânăra fată se uita la el cu o privire speriată, dar atât de afectuoasă, iar la ceilalţi cu ochi atât de strălucitori... şi o dulce suferinţă pătrunse deodată în inima prinţului. În sfârşit, văzu cu mirare că toţi îşi reluaseră locurile şi chiar râdeau, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic! Un minut după aceea, ilaritatea crescu şi mai mult; râdeau privindu-l cum stă mut şi nemişcat, dar

râsul lor era prietenos şi vesel; câţiva îi vorbiră cu multă căldură. Mai ales Lizaveta Prokofievna îi adresa cuvinte pornite din inimă şi încurajatoare. Simţi apoi cum Ivan Feodorovici îl bate cu prietenie pe umăr; râdea şi Ivan Petrovici dar mai binevoitor şi mai cordial, mai afectuos decât toţi se arata bătrânelul, care îi luă mâna într-a sa şi începu s-o mângâie; îi vorbea ca unui copil pe care vrea să-l liniştească şi, la urmă, îl aşeză lingă dânsul. Prinţul îl privea cu admiraţie, dar îi pierise graiul şi gâfâia din greu; chipul bătrânului îi plăcea nespus.

— Cum? îngăimă el în cele din urmă. Mă iertaţi cu adevărat? Şi dumneata, Lizaveta Prokofievna? Râsetele crescură, şi, de înduioşare ochii prinţului se umplură de lacrimi; nu-i venea să-şi creadă ochilor şi se simţea în al nouălea cer.

— Fără îndoială, vaza era admirabilă, observă Ivan Petrovici, şi stătea aici de cincisprezece ani, dacă-mi aduc bine aminte… da, de cincisprezece ani…

— Ei, asta-i; nu-i nicio nenorocire! Omul, cât e de om, şi tot are un sfârşit, darmite un ulcior de lut! spuse cu glas tare Lizaveta Prokofievna. Se poate să-ţi faci atâta spaimă pentru un fleac de nimica, dragă Lev Nikolaici? adăugă ea cu o nelinişte ascunsă. Ajunge, dragul meu, ajunge, mă sperii, zău.

— Şi mă iertaţi *pentru tot? Pentru tot,* nu numai pentru vază? întrebă prinţul, voind să se ridice, dar bătrinul demnitar îl trase de braţ şi-l sili să se aşeze din nou.

— *C'est tres curieux et c'est tres serieux,* şopti bătrânelul la urechea lui Ivan Petrovici, aplecându-se peste masă, dar destul de tare, ca să-l fi auzit şi prinţul.

— Şi n-am jignit pe nimeni? Nici nu vă puteţi închipui ce fericit mă simt la gândul acesta; dar nici nu se putea să fie altfel! Oare aş fi fost în stare să jignesc pe cineva aici? Numai un asemenea gând ar fi o adevărată jignire pentru cei de faţă.

— Linişteşte-te, dragul meu, cred că exagerezi. N-ai de ce să ne arăţi atâta recunoştinţă; e un sentiment frumos, dar nu trebuie exagerat.

— Nu-i vorba de recunoştinţă, ci de admiraţie... vă admir, sunt fericit să vă privesc; poate că nu mă exprim cum trebuie, dar am nevoie să vorbesc, am nevoie să mă explic... măcar din respect pentru mine.

Vorbea agitat, confuz, tulburat; nu era exclus ca vorbele pe care le pronunţa să nu fi fost exact acelea pe care ar fi vrut să le spună, area că implora cu privirea îngăduinţa de a vorbi. Ochii lui îi întâlniră pe ai prinţesei Belokonskaia.

— Vorbeşte, drăguţă, continuă, numai vezi, las-o mai domol, îi spuse ea. Adineauri ai văzut ce-ai păţit dacă ai luat-o gonind dintr-un răsuflet! Dar de vorbit, vorbeşte, n-ai de ce te terne; domnii aceştia au văzut oameni şi mai ciudaţi decât tine, n-ai să-i faci se minuneze, şi apoi nici nu eşti cine ştie ce grozav în privinţa asta, doar atât că ai spart vaza şi ne-ai cam băgat în sperieţi.

Prinţul ascultă cu zâmbetul pe buze şi imediat după aceea i se adresă bătrânelului:

— Nu-i aşa că dumneavoastră sunteţi acela care, acum trei luni i-a salvat de surghiun pe studentul Podkumov şi pe impiegatul Şvabrin?

Bătrânelul roşi puţin şi murmură ceva nedesluşit, îndemnându-l pe Mîşkin să se liniştească.

— Şi despre dumneata am auzit, reluă numaidecât prinţul, adresându-i-se de data aceasta lui Ivan Petrovici, că în gubernia V. ţi-ai făcut pomană cu foştii dumitale iobagi rămaşi pe drumuri de pe urma unui incendiu pustiitor, dăruindu-le cheresteaua de care aveau nevoie ca să-şi reclădească izbele, cu toate că pe vremuri îţi pricinuiseră destule neajunsuri.

— A, e o exa-ge-ra-re, murmură Ivan Petrovici cu modestie, dar vizibil măgulit; de data asta, avea perfectă dreptate spunând că e o „exagerare", fiind vorba, de fapt, de un zvon lipsit de orice temei care ajunsese pesemne şi la urechile prinţului.

Apoi, cu un zâmbet senin luminându-i faţa, Mîşkin se întoarse către prinţesa Bclokonskaia:

— Şi dumneavoastră, prinţesă, acum şase luni, nu m-aţi primit ca pe un fiu, la Moscova, după scrisoarea Lizavetei

Prokofievna? Şi într-adevăr, ca unui adevărat fiu, mi-aţi dat un sfat pe care nu-l voi uita niciodată. Vă amintiţi, desigur?

— Ei, şi ce atâta caz pentru nimica toată! zise înţepată doamna cea bătrână. Eşti un om bun, da' cam caraghios; îţi întinde cineva doi gologani, iar tu te apuci să-i mulţumeşti de parcă te-ar fi scăpat de la moarte. Crezi, probabil, că eşti bun de lăudat, când de fapt i-e lehamite omului de tine.

Era cât pe ce să-i sară ţandăra, dar cu totul neaşteptat se pomi pe râs şi, unde mai pui, fără răutate. Se lumină la faţă Lizaveta Prokofievna, îşi descreţi fruntea şi Ivan Feodorovici.

— Nu vă spuneam că Lev Nikolaici e un om... un om... într-un cuvânt... numai că n-ar trebui să se înflăcăreze cu atâta gâfâială, cum bine a zis prinţesa... se bâlbâi generalul, repetând într-un fel de extaz cuvintele prinţesei Belokonskaia, care-l impresionaseră adânc. Numai Aglaia părea cam mâhnită, deşi obrazul îi era învăpăiat, poate şi de indignare.

— Să ştii că mi-e foarte simpatic, îi şopti iar bătrânelul lui Ivan Petrovici.

— Am intrat aici cu inima strânsă, continuă prinţul, şi mă simţeam din ce în ce mai tulburat, mai nestăpânit în însufleţirea mea atât de stranie ce-mi copleşea cu iuţeală sufletul... Eu... mă temeam de voi toţi şi de mine însumi. Mai ales pentru mine mă temeam. Întorcându-mă aici, la Petersburg, îmi propusesem să cunosc elita societăţii noastre, pe oamenii noştri de frunte, de viţă veche, din care fac şi eu parte ca urmaş al uneia dintre cele mai vechi familii. Ei bine, acum mă găsesc în cercul unor prinţi ca şi mine, nu-i aşa? Voiam să vă cunosc; trebuia; era necesar, absolut necesar!... Auzisem întotdeauna vorbindu-se rău de voi, mai mult de rău decât de bine. Se spun şi se scriu atâtea lucruri urâte pe socoteala voastră!... Sunteţi socotiţi nişte oameni ignoranţi, superficiali, înapoiaţi, preocupaţi exclusiv de interesele voastre meschine, cu obiceiuri şi apucături ridicole... Veneam încoace astăzi plin de curiozitate, dar şi cu nelinişte în suflet, voiam să văd şi să

mă conving personal: să fie oare adevărat ceea ce se repetă pretutindeni, că această pătură înaltă a societăţii ruseşti nu mai e bună de nimic, că şi-a trăit traiul, că seva i-a secat şi nu-i rămâne altceva de făcut decât să moară, dar o face într-o luptă înverşunată şi plină de invidie împotriva oamenilor viitorului, aşezându-se de-a curmezişul, fără să-şi dea seama că e în agonie? Nici înainte nu prea am dat crezare acestei păreri, pentru că noi, propriu-zis, nici n-am avut o pătură înaltă, în afară poate de nobilimea de la curte sau cea de uniformă sau... una întâmplător ridicată, care acum însă a dispărut de tot, nu-i aşa. N-am dreptate?

— Ba nu e deloc aşa, rânji Ivan Petrovici.

— Poftim, iar a luat-o razna! Nu i-a tihnit prinţesei Belokonskaia.

— *Laissez-le dire,* nu vedeţi că tremură tot, îi opri bătrânelul cu jumătate de glas.

Prinţul părea că-şi ieşise complet din minţi.

— Ei bine, am văzut aici nişte oameni încântători, sinceri şi buni suflet, cu mintea luminată; am văzut un bătrân care ştie să mângâie să asculte până la capăt un băieţandru ca mine; văd aici oameni în stare să înţeleagă şi să ierte, nişte oameni de treabă, ruşi adevăraţi, aproape tot aşa de buni şi de inimoşi ca şi cei pe care i-am întâlnit acolo, da, cu nimic mai răi. Judecaţi deci cât de plăcut am fost su prins! Ah, daţi-mi voie să vă mărturisesc totul! Auzisem adesea spunându-se, şi căpătasem şi eu credinţa, că în lumea mondenă sub poleiala unor forme învechite, se ascunde un fond sărac şi steril, dar acum văd că nu poate fi vorba de noi, căci nu e cazul. O fi pe undeva în alte părţi, dar nu la noi. E cu putinţă oare ca să fiţi cu toţii, în momentul acesta, nişte iezuiţi, nişte prefăcuţi? L-am auzit adineauri pe prinţul N. povestind cu atâta haz. Câtă bunătate şi simţire sinceră, ce umor nevinovat şi plin de inspiraţie! Oare asemenea cuvinte pot ieşi din gura unui om... mort, cu inima şi talentele secătuite? Oare nişte cadavre ar fi putut să mă trateze astfel? Oare nu este aici un material uman... pentru viitor, pentru înfăptuirea speranţelor? Oare

asemenea oameni ar putea să nu înţeleagă progresul şi să se lase depăşiţi de vreme?

— Încă o dată, te rog, calmează-te, dragul meu; să lăsăm toate astea pentru alt prilej; voi fi bucuros oricând... spuse zâmbind din colţul gurii bătrânul „demnitar".

Ivan Petrovici tuşi sec şi se răsuci neliniştit în fotoliul său; Ivan Feodorovici stătea ca pe ghimpi; şeful său ierarhic nu-i mai dădea nicio atenţie prinţului şi se întreţinea cu nevasta demnitarului; în schimb, aceasta din urmă arunca din când în când câte o privire spre Mîşkin, încercând să fie atentă la vorbele lui.

— Ba nu, cred că e mai bine să vorbesc acum! reîncepu prinţul într-un nou elan de febrilă înflăcărare, adresându-i-se bătrânelului cu un aer confidenţial, vădind o deosebită încredere. Ieri, Aglaia Ivanovna mi-a interzis să vorbesc şi mi-a indicat chiar subiectele pe care trebuia să le evit; ea ştie că sunt ridicol când mă pasionez pentru anumite lucruri! Deşi am douăzeci şi şase de ani împliniţi, ştiu că sunt ca un copil. N-am niciun drept să-mi exprim gândul, an spus-o mai demult; şi n-am vorbit deschis decât cu Rogojinov la Moscova... L-am citit pe Puşkin împreună, l-am citit tot; nu cunoştea nimic din el, nici nu auzise măcar pomenindu-i-se numele întotdeauna mă tem ca înfăţişarea mea ridicolă să nu-mi compromită gândul şi *ideea principală.* Îmi lipseşte gestul potrivit. Gesturile mele nu sunt niciodată în concordanţă cu ceea ce vreau să exprim; de aceea provoacă ilaritate şi-mi discreditează ideile. Nu am nici simţul măsurii, or, asta este important, aş spune chiar că e lucrul cel mai important... Ştiu că e mult mai avantajos pentru mine să stau tăcut şi să nu mă angajez în discuţii. Când tac, par chiar foarte cuminte; mai mult decât atât, în felul acesta am răgaz să cumpănesc, să judec. Dar acum e mai bine să vorbesc. Şi o fac numai fiindcă mă priviţi cu atâta bunătate... Aveţi un chip minunat! Ieri, mi-am dat cuvântul Aglaiei lvanovna că nu voi deschide gura toată seara.

— *Vraiment? făcu* bătrânelul zâmbind.

— Dar sunt momente când îmi spun că n-am dreptate să

gândesc astfel: sinceritatea poate compensa deficienţa gestului, nu-i aşa? Nu-i adevărat?

— Câteodată.

— Aş vrea să spun tot, tot, tot! Să explic tot ce mă apasă. O, da! Mă luaţi drept utopist? Drept un ideolog? Ah, vă înşelaţi, ideile mele, vă asigur, sunt cât se poate de simple... Nu mă credeţi? Vă vine să zâmbiţi? Uneori simt că devin laş, pentru că îmi pierd încrederea; adineauri, venind încoace, îmi spuneam: „Cum voi intra în vorbă cu ei? Cu ce cuvânt trebuie să încep ca să înţeleagă măcar ceva?" O, cât mi-era de frică! Dar, mai ales, mă temeam pentru voi, mă temeam îngrozitor, îngrozitor! Şi, la drept vorbind, de ce putea să-mi fie teamă? Nu era o frică de care ar trebui să mă ruşinez? Ce s-ar întâmpla dacă un om cu idei progresiste s-ar găsi în faţă cu o liotă de oameni înapoiaţi şi înrăiţi? Marea mea bucurie e că acum sunt convins că liota aceasta nu există, ci numai un material uman viu! Şi n-am avea de ce să ne facem sânge rău pentru faptul că suntem ridicoli, nu-i aşa? Pentru că acesta-i adevărul: suntem ridicoli, uşuratici, avem multe deprinderi urâte, mereu suntem plictisiţi, nu ştim să privim lucrurile în faţă, nu ştim să le pătrundem; suntem doar cu toţii la fel, toţi, toţi, şi dumneavoastră, şi eu, şi ei! Nu-i aşa că nu mi-o luaţi în nume de rău când vă spun pe şleau că sunteţi ridicoli? Ei bine, dacă e aşa, nu înseamnă oare că sunteţi un material uman viu, un fond pent viitor? Ştiţi, după părerea mea, e bine câteodată să fii ridicol, e chiar mult mai bine; oamenii pot mai uşor să-şi ierte între ei slăbiciunile şi mai uşor ajung la smerenie; doar nu e chip să cuprinzi cu mintea toate dintr-o dată, nu poţi începe direct de la perfecţiune! Ca să atingi perfecţiunea, trebuie mai întâi să nu fi înţeles multe lucruri! Iar dacă le înţelegi prea în grabă, rişti să nu le înţelegi bine. V-o spun asta vouă, care aţi ştiut până acum să înţelegeţi multe... şi altele să nu le înţelegeţi. Acum nu mai mi-e frică pentru voi; şi cred că nu vă supăraţi că un tânăr ca mine vă vorbeşte astfel? Dumneata râzi, Ivan Petrovici? Credeai că mă tem pentru *aceia,* că sunt avocatul *lor,* un democrat, un

apărător al egalităţii? Şi Mîşkin râse isteric (de altfel, râsul acesta de om exaltat revenea mereu cu izbucniri scurte). Mi-e frică pentru voi, pentru voi toţi şi pentru noi toţi împreună. Şi eu sunt un prinţ de viţă veche, şi în momentul de faţă mă găsesc aici printre oameni care au rangul de prinţi. Vorbesc în interesul binelui nostru comun, pentru salvarea noastră a tuturor, pentru ca această castă a noastră să nu dispară aşa fără rost, în bezna vremii, fără să se dumerească, irosindu-şi forţele în răbufniri sterpe şi pierzând până la urmă totul. La ce bun să disperăm şi să cedăm locul altora, când putem, punându-ne în fruntea progre- sului, să rămânem înţelepţii obştii? Devenind oameni de avangardă, vom deveni şi fruntaşii societăţii. Să ne facem servitori, ca să putem ajunge dregători.

Se smuci brusc de pe scaun, dând să se ridice, dar bătrânelul, care-l observa cu nelinişte, îl opri din nou.

— Ascultaţi! Ştiu că e uşor să arunci numai vorbe, vorbe goale; e mai bine să dai pildă, mai bine să începi pur şi simplu, iată, eu am şi început... şi... e cu putinţă oare ca omul să se simtă cu adevărat nefericit? Dar ce importanţă au necazurile şi nenorocirile mele, dacă sunt în stare să fiu fericit? Ştiţi, nu înţeleg cum poate cineva trece pe lângă un copac şi să nu fie fericit că-l vede? Să stea de vorbă cu un om şi să nu fie fericit că-l iubeşte? Ah, de ce n-am cuvinte, de ce nu mă pricep să-mi exprim gândurile... dar există atâtea lucruri minunate pe care le întâlneşti la fiece pas şi pe care până şi omul cel mai decăzut le găseşte minunate! Uitaţi-vă la copii, priviţi aurora – acest dar al Celui de Sus, priviţi iarba care creşte, priviţi ochii care vă admiră şi care vă iubesc...

Se ridicase de mult în picioare. Bătrânelul îl privea îngrozit. Cea dintâi Lizaveta Prokofievna îşi dădu seama de ceea ce se-ntâmplă. „Ah, Dumnezeule!" strigă ea, plesnindu-şi palmele. Aglaia alergă spre prinţ şi ajunse tocmai la timp ca să-l prindă din cădere în braţele ei întinse; cu spaima în suflet, cu faţa crispată de durere auzi strigătul groaznic al „duhului necurat care l-a cutremurat şi l-a doborât" pe cel nenorocit. Bolnavul zăcea întins pe

covor. Cineva apucase să-i pună o pernă sub cap.

Nimeni nu se aşteptase la asta. Un sfert de oră mai târziu, prinţul N., Evgheni Pavlovici şi bătrânelul încercară să mai înveselească societatea, dar nu trecu nicio jumătate de oră şi toată lumea părăsi casa Epancinilor. Înainte de asta fură rostite cuvinte de sinceră compasiune, de regret, de mângâiere şi câteva aprecieri. Ivan Petrovici îşi dădu cu părerea, între altele, că „tânărul era sla-vo-fil sau cam aşa ceva, dar că asta nu e periculos". Bătrânelul n-a spus nimic. Mai târziu, ce-i drept, a doua şi a treia zi, toţi manifestară o oarecare nemulţumire. Ivan Petrovici se socoti chiar jignit, dar îi trecu repede. Câtva timp, şeful ierarhic al lui Ivan Feodorovici se menţinu într-o atitudine de răceală faţă de subalternul său. „Protectorul familiei", înaltul demnitar, la rândul său, îngăimă câteva observaţii povăţuitoare generalului Epancin, cu care ocazie avu cuvinte de laudă pentru Aglaia, şi declară cu bunăvoinţă că se interesează foarte mult de fericirea ei. Era un om într-adevăr bun la suflet, dar dacă toată seara se uitase cu atâta curiozitate la prinţ, era mai ales din pricină că recenta istorie a lui Mîşkin cu Nastasia Filippovna nu-i era cu totul necunoscută şi ar fi vrut să afle cât mai multe amănunte în privinţa asta.

Luându-şi rămas-bun de la Lizaveta Prokofievna, prinţesa Belokonskaia îi zise:

— De, ce să-ţi spun; nu e nici bun şi nici rău; dar dacă vrei cu tot dinadinsul să-mi ştii părerea, e mai mult rău decât bun. Vezi doar singură ce cusur are – e un om bolnav.

Lizaveta Prokofievna hotărî în sinea ei că pretendentul era nepotrivit şi în aceeaşi noapte se jură că „atâta timp cât e ea în viaţă prinţul nu va fi bărbatul Aglaiei". Se sculă a doua zi dimineaţă cu hotărârea luată. Dar în timpul dejunului, dădu dovadă de o inconsecvenţă surprinzătoare, lăsând să-i scape câteva cuvinte cu totul contrarii acestei hotărâri.

La o întrebare, foarte discretă de altfel, a surorilor ei, Aglaia răspunse deodată pe un ton rece şi înţepat:

— Nu i-am făgăduit niciodată nimic, niciodată nu l-am considerat logodnicul meu. Pentru mine, el este un străin ca oricare altul.

Lizaveta Prokofievna sări ca arsă.

— Nu mă aşteptam la asta din partea ta, spuse ea cu amărăciune; e o partidă nepotrivită, ştiu, şi mulţumesc lui Dumnezeu că în privinţa aceasta lucrurile s-au lămurit de la sine; dar nu m-am aşteptat să aud din gura ta asemenea cuvinte! Am crezut că ai să fii altfel, în locul tău, îi dădeam bucuroasă afară pe toţi invitaţii de aseară, iar pe el l-aş fi oprit lângă mine; iată ce fel de om e, şi ce merită, după părerea mea!...

Dar se opri deodată, înspăimântându-se ea însăşi de ceea ce spusese. Dacă ar fi ştiut Lizaveta Prokofievna în momentul acela cât era de nedreaptă faţă de fiica ei! În sinea ei, Aglaia se decisese şi nu-şi aştepta decât ceasul, care urma să hotărască totul; iată de ce şi cel mai inofensiv cuvânt, cea mai mică aluzie în privinţa asta îi rănea adânc inima.

VIII

Şi pentru prinţ, ziua aceasta începu sub apăsarea unor grele presimţiri; se datorau poate stării lui bolnăvicioase, dar tristeţea pe care o simţea acum era prea vagă şi confuză şi asta îl chinuia mai mult ca orice. Desigur, motive grave de întristare nu lipseau în faţa unor fapte evidente, usturător de penibile, dar toate împrejurările dureroase de care-şi aducea aminte nu erau în măsură să explice intensitatea chinului şi îşi dădea seama că singur el, fără un ajutor din afară, nu va putea să se liniştească. Încetul cu încetul se înrădăcina în el convingerea că astăzi se va produce ceva neobişnuit şi decisiv în existenţa sa. Criza din ajun fusese relativ uşoară; afară de starea aceasta de ipohondrie, o oarecare greutate în cap şi o durere în membre, nu lăsase alte urme. Capul lucra destul de limpede, cu toate că sufletu-i era bolnav. Se sculase destul de târziu şi îşi aminti de îndată, cu toată claritatea, cele petrecute în seara precedentă; ceva mai vag, dar a putut să-şi reamintească şi de felul cum, o jumătate de oră după atac, fusese condus la el acasă. Află apoi că Epancinii s-au şi interesat de starea sănătăţii lui. La unsprezece şi jumătate mai veni un trimis din partea lor să întrebe cum se simte; asta-i făcu plăcere. Una dintre cele dintâi vizite pe care le primi a fost a Verei Lebedeva, care venise să-l vadă şi să-i facă unele servicii. De îndată ce-l zări, izbucni în lacrimi. Prinţul se grăbi s-o liniştească şi în curând izbuti s-o înveselească. Fu adânc impresionat de compasiunea pe care i-o arătă tânăra fată şi într-un elan de recunoştinţă îi apucă mâna şi i-o sărută. Vera se îmbujora toată.

— Ah, ce faci! Nu trebuie! strigă ea speriată şi-şi retrase iute mâna.

Curând după aceea, fata se retrase, stăpânită de o tulburare ciudată. În timpul acestei scurte vizite, Vera îi

povesti prinţului, printre altele, că dis-de-dimineaţă tatăl ei se dusese la „răposat", cum îl numea el pe generalul lvolghin, ca să se informeze dacă mai trăia şi nu murise în timpul nopţii şi, după cum se crede, nu mai are mult de trăit. Către amiază, Lebedev se întoarse acasă şi veni să-l vadă pe prinţ, dar „numai pentru un minut, ca să se intereseze de sănătate..." ş.a.m.d., ş.a.m.d., şi apoi voia să arunce o privire în „dulăpior". Se ţinu numai în ofuri şi ufuri în tot timpul acesta, încât Prinţul se grăbi să se descotorosească de el, nu însă înainte ca Lebedev să fi încercat în fel şi chip să-l descoasă în privinţa atacului de epilepsie din ajun, deşi se vedea de la o poştă că apucase să afle toate amănuntele. În urma lui, tot pentru un minut, veni şi Kolea. Acesta însă era într-adevăr grăbit şi stătu ca pe ghimpi, pradă unei nelinişti disperate. Primul lui cuvânt a fost să-l implore pe prinţ să-i spună tot ce i se ascundea despre tatăl său, adăugind că ieri aflase aproape totul. Părea profund zguduit.

Cu toată simpatia şi delicateţea de care era capabil, Mîşkin îi povesti cât putu mai exact toată întâmplarca. Lovit ca de trăsnet Kolea n-a fost în stare să scoată un cuvânt şi izbucni doar într-un plâns amarnic. Bietul băiat trecea printr-o grea încercare care lasă urme neşterse în viaţa unui adolescent. Prinţul înţelese totul şi se grăbi să-i împărtăşească tânărului său prieten punctul său de vedere în această chestiune, adăugind că, după părerea lui, însuşi atacul care pune în pericol viaţa bătrânului se datoreşte poate remuşcărilor de pe urma greşelii săvârşite şi că nu oricine e capabil de aşa ceva, ceea ce arată că are un suflet ales. Cuvintele prinţului au avut un efect binefăcător asupra lui Kolea; ochii începură să-i strălucească.

— Sunt nişte nesuferiţi cu toţii: şi Ganka, şi Varia, şi Ptiţân! N-am să mă cert cu ei, dar, din clipa aceasta, drumurile noastre se despart! Ah, prinţe, dacă ai şti prin câte am trecut de ieri şi până acum! E o lecţie de viaţă pentru mine. Grija mamei consider că-mi revine acum mie; bineînţeles că la Varia are ce mânca şi unde dormi, dar nu-i vorba numai de asta...

Amintindu-şi că era aşteptat, se ridică brusc, îl întrebă în grabă pe prinţ despre sănătatea lui şi, când auzi răspunsul, adăugă deodată:

— Altceva nu ai să-mi spui nimic? Am auzit vorbindu-se ieri... (de altfel n-am dreptul) dar, dacă vreodată vei avea nevoie în orice împrejurare de un prieten credincios, iată-l, e înaintea dumitale! Mi se pare că amândoi nu prea suntem fericiţi, prinţe, nu-i aşa? Dar... nu te mai întreb, nu mai întreb nimic...

După plecarea lui Kolea, prinţul se adânci şi mai mult în gânduri; toată lumea prevesteşte nenorociri; cu toţii au şi tras nişte concluzii ca şi cum ar şti ceva ce nu ştie el; Lebedev încearcă să mă tragă de limbă, Kolea face aluzii directe, iar Vera plânge. În cele din urmă schiţă cu mâna un gest a lehamite. „Afurisită manie!" se blestemă el pentru tendinţa lui bolnăvicioasă de a bănui totul şi pe toţi. Faşa i se înseninǎ când, la unu şi ceva, le văzu intrând pe doamnele Epancin care veniseră să-l viziteze „pentru un minut" şi, într-adevăr, n-au stat mai mult. Ridicându-se de la dejun, Lizaveta Prokofievna declară că toată lumea, şi numaidecât, are s-o însoţească la plimbare. Propunerea, făcută pe un ton sec şi hotărât, fără explicaţii, echivala cu un ordin. Ieşiră cu toţii, adică mama, domnişoarele şi prinţul Ş. Lizaveta Prokofievna se îndreptă în direcţia opusă aceleia pe care obişnuiau s-o ia în fiecare zi. Toţi înţeleseră tâlcul acestei plimbări, dar tăcură, de teamă să n-o enerveze pe generăleasă; iar ea, ca şi cum ar fi vrut să evite orice reproşuri şi obiecţii posibile, mergea înaintea tuturor fără să se uite îndărăt. În cele din urmă, Adelaida îşi îngădui să observe că de vreme ce au ieşit să se plimbe, n-are niciun rost să meargă atât de iute şi că nici nu-i chip să se ţină după pasul mamei.

— Ascultaţi, se întoarse deodată Lizaveta Prokofievna, trecem prin faţa vilei lui. Orice ar crede Aglaia, şi orice s-ar întâmpla mai târziu, nu e un străin pentru noi; ceva mai mult, acum e bolnav şi nenorocit; eu, cel puţin, vreau să intru un minut la dânsul. Cine vrea să mă urmeze – să poftească, cine nu – drum bun şi-l priveşte.

Bineînţeles, toată lumea o urmă. Cum era şi firesc, prinţul se grăbi să-şi reînno- iască scuzele pentru vaza chinezească pe care o spărsese în ajun şi... pentru scandal.

— Lasă asta, răspunse Lizaveta Prokofievna, nu-mi pare rău de vază, ci de tine. Aşadar, recunoşti şi tu că ai făcut scandal, vorba aceea: „Abia a doua zi îi vine omului mintea la cap...", dar nici asta n-are importanţă, căci fiecare îşi dă seama acum că nu poate fi supărat pe tine. Ei, să ne vedem cu bine; dacă poţi, fă o plimbare şi pe urmă culcă-te iar, iată sfatul pe care ţi-l dau. Şi, dacă inima te îndeamnă, vino pe la noi ca şi altădată; fii sigur, o dată pentru totdeauna, că orice s-ar întâmpla, vei rămâne prietenul casei noastre; al meu, cel puţin. În tot cazul de mine pot să răspund...

Provocate, domnişoarele se asociară, la rândul lor, cu căldură, sentimentelor exprimate de mama lor; după aceea, se retraseră cu toţii. Dar graba aceasta naivă de a-i spune vorbe afectuoase şi încurajatoare avea în ea ceva negrăit de crud, lucru de care Lizaveta Prokofievna nici nu-şi dădu seama. În invitaţia să vină „ca şi altă- dată" şi în precizarea „al meu, cel puţin" se simţea de asemenea un fel de prevestire. Prinţul se gândi la atitudinea Aglaiei în timpul vizitei acesteia; e drept că atât la venire, cât şi la plecare, ea îl învăluise într-un zâmbet încântător, dar fără să sufle un cuvânt, nici atunci măcar când mama şi surorile ei se întreceau în a-l asigura de prietenia lor; de două ori totuşi, ea îl fixă cu o privire scrutătoare. Chipul fetei era mai palid ca de obicei; părea să fi petrecut o noapte de insomnie. Prinţul hotărî ca în aceeaşi seară să se ducă neapărat să le viziteze, ca şi altădată" şi cercetă cu nerăbdare ceasul. Exact după trei minute de la plecarea doamnelor Epancin apăru Vera.

— Lev Nikolaevici, adineauri Aglaia Ivanovna m-a rugat să vă transmit ceva în secret.

Prinţul fu cuprins de un tremur subit.

— Un bilet?

— Nu, verbal; mi-a spus la repezeală. Vă roagă să staţi acasă toată ziua de astăzi, să nu vă mişcaţi de aici până la

şapte seara sau chiar până la nouă, n-am înţeles bine.

— Dar… pentru ce? Ce înseamnă asta?

— Nu ştiu nimic; tot ce pot spune e că mi-a poruncit şi a insistat să vă transmit negreşit această recomandare.

— Aşa s-a exprimat? A spus chiar aşa „negreşit"?

— Nu, n-a spus chiar vorba asta. Abia a apucat să întoarcă spre mine şi să-mi şoptească; noroc că m-am strecurat cât ai clipi din ochi lângă dânsa, altfel nu auzeam nimic. După felul cum a spus-o însă, era limpede că-mi dădea poruncă să vă transmit „negreşit". S-a uitat la mine cu nişte ochi, de mi-a stat inima în loc…

Din cele câteva întrebări pe care le mai puse Verei, prinţul nu reuşi să afle nimic mai mult, ci, dimpotrivă, neliniştea deveni şi mai mare. Rămas singur, se culcă pe canapea, şi căzu iarăşi pe gânduri. „Poate că vine cineva pe la ei înainte de ora nouă şi se teme ca nu cumva să mai fac vreo gafă", hotărî el în cele din urmă şi începu să aştepte nerăbdător căderea amurgului, uitându-se mereu la ceas. Dezlegarea misterului surveni însă mult mai repede decât s-ar fi aşteptat şi tot în chip de o nouă vizită, aceasta devenind, la rândul ei o nouă enigmă, mai chinuitoare încă decât cea dintâi; o jumătate de ceas după plecarea doamnelor Epancin se înfiinţa Ippolit, dar

Atât de istovit, atât de sfârşit de puteri, încât, de cum intră, înainte de spune ceva, se prăbuşi într-un fotoliu, aproape leşinat, dar cuprins deodată de un acces puternic de tuse, începu să scuipe sânge. Ochii îi sticleau şi pete roşii i se aprinseră în obraji. Prinţul bolborosi câteva cuvinte, la care bolnavul nu răspunse şi multă vreme după aceea dădu deznădăjduit din mâini în semn să fie lăsat deocamdatăân pace. În cele din urmă, accesul îi trecu.

— Mă duc! articula el cu greu şi cu o voce răguşită.

— Dacă vrei, te conduc, propuse prinţul.

Se ridică pe jumătate, dar îşi aminti deodată că adineauri i se interzisese să plece de acasă.

Ippolit râse cu amărăciune.

— Nu de la dumneata plec, răspunse el horcăind mereu, dimpotrivă, am crezut de cuviinţă să vin să te caut pentru

a discuta o chestiune... altfel, nu te-aş fi deranjat. Mă duc *dincolo,* şi de data aceasta cred că nu e de glumă. Cu mine s-a zis! N-o spun ca să stârnesc milă, crede-mă... mă culcasem astăzi, la ora zece, cu intenţia de a nu-mi părăsi patul *până în momentul suprem,* dar mi-am schimbat gândul şi m-am sculat pentru ultima dată, ca să vin la dumneata... înseamnă că nu mai am încotro.

— Mă doare să te văd în halul acesta; mai bine mă chemai pe mine decât să te oboseşti să vii până aici.

— Perfect, şi acum să ne oprim la atât. Ţi-ai exprimat compătimirea, prin urmare poţi să ai cugetul împăcat în ce priveşte regulile politeţii... Dar uitasem să te întreb: dumneata cum te mai simţi?

— Acum sunt bine. Ieri însă... nu prea...

— Am auzit, am auzit. A fost cu ghinion vaza chinezească; îmi pare rău că nu eram şi eu acolo! Şi acum să revenim la subiect. Mai întâi am avut azi plăcerea să asist la o întrevedere între Gavrila Ardalionovici şi Aglaia Ivanovna lângă banca verde. Am admirat până la ce punct un om poate părea prost. I-am spus asta şi Aglaiei

Ivanovna după plecarea lui Gavrila Ardalionovici... Pe cât se pare, prinţe, nu te miră nimic, adăugă el, uitându-se cu neîncredere la chipul liniştit al interlocutorului său. A nu te mira de nimic, se spune, e dovada unei inteligenţe profunde; după părerea mea, ar putea fi tot aşa de bine şi indiciul unei prostii crase... De altfel, nu fac nicio aluzie, scuză-mă... Sunt prost inspirat astăzi în felul de a mă exprima.

— Ştiam de ieri că Gavrila Ardalionovici... şi prinţul se fâstâci vizibil tulburat, cu toate că lppolit nu-i putea ierta faptul că nu exprimă nicio mirare.

— Ştiai? Iată o noutate! De altfel, nu te întreb cum ai ajuns să afli... Nu cumva ai fost şi martor la întrevederea asta?

— Dacă zici că te aflai acolo, nu se poate să nu ştii că eu nu eram.

— Cine ştie, poate că ai stat ascuns pe undeva, după vreun tufiş. În tot cazul, deznodământul m-a făcut să mă

bucur pentru dumneata, bineînţeles, căci începusem să cred că Gavrila Ardalionovici ţi-o luase înainte şi că el era preferatul!

— Te rog să nu-mi vorbeşti despre asta, lppolit, şi mai ales în felul acesta.

— Cu atât mai mult cu cât ştii tot.

— Te înşeli. Nu ştiu aproape nimic, şi Aglaia Ivanovna nu se îndoieşte că nu ştiu nimic. Nici de această întâlnire n-am ştiut nimic... Spui că a fost o întâlnire? Ei şi? Ce importanţă are?!...

— Cum vine asta, ba ştiai, ba nu ştiai? Nu înţeleg! Dumneata zici: „Foarte bine, dar să lăsăm asta!" Ei, nu, nu e bine deloc, căci nu trebuie să fii aşa de încrezător! Mai ales dacă nu ştii nimic. Chiar din pricină că nu ştii nimic eşti atât de încrezător. Dar ştii ce urmăresc aceste două fiinţe, fratele şi surioara? Bănuieşti poate.. Bine, bine, nu mai insist, adăugă el, observând că prinţul face un gest de nerăbdare; dar am mai venit pentru o altă chestiune şi de aceea vreau... să mă explic. Dracu' să mă ia, nu-i chip să mor fără explicaţii. Vrei să mă asculţi?

— Vorbeşte, te ascult.

— Şi totuşi îmi schimb din nou părerea: voi începe tot cu Ganecika. Închipu- ieşte-ţi că şi mie mi s-a fixat o întâlnire astăzi, la banca cea verde! De altfel, nu vreau să mint: am insistat chiar eu ca să obţin această întrevedere sub pretextul că am să-i dezvălui un secret. Nu ştiu dacă am ajuns prea devreme (aşa mi se pare), fapt este că în momentul când mă aşezam lângă Aglaia Ivanovna, l-am văzut, venind spre noi, pe Gavrila Ardalionovici la braţ cu Varvara Ardalionovna; aveau aerul că se plimbă. Cred că au fost amândoi foarte surprinşi să mă întâlnească acolo; nu se aşteptau la asta, fără îndoială, şi păreau foarte contrariaţi. Aglaia Ivanovna s-a îmbujorat |a faţă şi, crede sau nu, dar îşi cam pierduse cumpătul, nu ştiu dacă din cauza prezenţei mele sau la vederea lui Gavrila Ardalionovici, care, orice s-ar spune, e un bărbat tare chipeş. Cert este însă că s-a făcut roşie până-n vârful urechilor şi a isprăvit totul, cât ai clipi, într-un mod foarte

nostim: s-a ridicat pe jumătate şi, după ce a răspuns la salutul fratelui şi la zâmbetul amabil al surorii, le-a spus scurt: „Ţineam doar să-mi exprim personal mulţumirea pe care mi-o procură sentimentele dumneavoastră sincere şi prieteneşti, şi dacă se va ivi prilejul... la nevoie... fiţi siguri..." Apoi le-a făcut o reverenţă, şi cei doi au plecat – plouaţi sau cu nasul în sus, nu-mi dau seama. Ganecika, cu siguranţă, a rămas prostit; n-a priceput nimic şi era roşu ca racul (are câteodată o expresie foarte curioasă!), însă Varvara Ardalionovna se pare că a înţeles că trebuie s-o şteargă cât mai iute împreună cu iubitul ei frate, şi că numai atât chiar şi însemna prea mult din partea Aglaiei Ivanovna. E mai deşteaptă decât fratele ei şi sunt sigur că acum jubilează. Cât despre mine, venisem să pun la cale cu Aglaia Ivanovna o întâlnire între ea şi Nastasia Filippovna.

— Cu Nastasia Filippovna?! strigă prinţul.

— Ah! Mi se pare că eşti pe cale să-ţi pierzi cumpătul şi te cuprinde mirarea! Îmi pare bine că începi să semeni a om. Pentru asta am să-ţi spun ceva ce o să-ţi facă plăcere. Iată ce înseamnă să faci servicii tinerelor domnişoare cu suflet nobil: astăzi am primit o palmă de la ea.

— Morală? întrebă prinţul fără voie.

— Da, fireşte, nu una fizică. În halul în care sunt acum, cred că nimeni nu s-ar încumeta să ridice mâna asupra mea, nici măcar femeie, nici chiar Ganecika nu m-ar lovi! Totuşi, ieri, la un moment dat, am crezut că o să se repeadă la mine... Pun rămăşag că ştiu la ce te gândeşti acum. Îţi spui: „Mă rog, la ce i-ar folosi bătaia? În schimb, n-ar strica însă când doarme, să fie înăbuşit cu o pernă sau cu o cârpă udă!" îţi citesc gândul pe faţă.

— Niciodată nu m-am gândit la aşa ceva! protestă prinţul, indignat de o asemenea presupunere.

— Nu ştiu, dar am visat astă-noapte că cineva mă înăbuşea cu o cârpă udă... un bărbat... Ştii cine? Fie, dumitale am să ţi-o spun: închipuieşte-ţi, asasinul meu era Rogojin! Ce zici, poţi asfixia pe cineva cu o cârpă udă?

— Nu ştiu.

— Am auzit că se poate. Bine, să lăsăm asta. Dar de ce-oi fi eu un bârfitor, un intrigant? Pentru ce m-a făcut ea astăzi intrigant? Şi, bagă de seamă, m-a numit aşa după ce a ascultat cu atenţie, de la un capăt la altul, tot ce i-am spus; mai mult, după ce ea însăşi mi-a pus întrebări... Dar aşa sunt femeile! Pentru ea am intrat în relaţii cu Rogojin, cu omul acesta tare original; în interesul ei i-am pregătit o întrevedere cu Nastasia Filippovna. Să nu fie oare din cauză că i-am jignit amorul propriu spunându-i că se mulţumeşte să culeagă „firimituri" de pe urma Nastasiei Filippovna? Dar numai şi numai în interesul ei nu m-am dat bătut, o mărturisesc, îndârjindu-mă să-i prezint astfel lucrurile; i-am scris chiar două scrisori în sensul acesta, iar astăzi, în întrevederea pe care am avut-o cu ea, tot aşa i-am vorbit... Cu asta am şi început adineauri, spunându-i că e umilitor pentru ea... De altfel, cuvântul acesta – „firimituri" – nu-mi aparţine; n-am făcut decât să-l repet; la Ganecika, toată lumea îl declina mereu şi în toate felurile; dar chiar ea a confirmat acest lucru. Ei bine, atunci pentru ce sunt, în ochii ei, un bârfitor care se complace în intrigi? Îmi dau scama, da, da: mă găseşti foarte ridicol în momentul acesta şi pun rămăşag că încerci în gând dacă nu se potrivesc cumva versurile astea stupide:

Şi, poate, peste tristu-mi soare-apune
Ultimu-i zâmbet dragostea-şi va pune.

— Ha, ha, ha! izbucni el apoi într-un râs nervos căruia îi urmă un nou acces de tuse violentă. Şi, bagă de seamă că acest Ganecika are neobrăzarea să vorbească de „firimituri", continuă el cu un glas hârbuit de răguşeală, când, de fapt, şi el cam după aşa ceva jinduieşte!

Prinţul rămase multă vreme tăcut; îl cuprinsese groaza.

— Ai vorbit de o întâlnire cu Nastasia Filippovna? murmură el în sfârşit.

— Cum, nu ştiai într-adevăr că astăzi urmează să aibă loc o întrevedere între Aglaia Ivanovna şi Nastasia

Filippovna? La invitaţia Aglaiei Ivanovna, cu strădania mea şi prin intermediul lui Rogojin, care i-a transmis scrisoarea la Petersburg, Nastasia Filippovna a sosit azi la Pavlovsk şi acum se află împreună cu Rogojin chiar aici, în apropiere, în casa unde a locuit şi altădată, la doamna aceea, la Daria Alekseevna... o cuconiţă foarte dubioasă, prietena ei. Şi acolo, în casa aceea dubioasă, Aglaia Ivanovna se va duce astăzi să stea de vorbă prieteneşte cu Nastasia Filippov- na pentru a rezolva diferite probleme. Le-a căşunat să se ocupe de aritmetică. Cum, nu ştiai? Pe onoarea dumitale?

— E de necrezut!

— Ei, nu-i rău dacă e de necrezut. Mă întreb, de la cine ai fi putut afla? Deşi într-o localitate mică, cum e aceasta, vorba ceea, când bâzâie o muscă, toată lumea ştie! Totuşi, eu te-am înştiinţat şi poţi să-mi fii recunoscător. Şi acum, la revedere – pe lumea cealaltă, probabil. Dar un lucru încă: ce-i drept, m-am purtat ca o canalie cu dumneata, pentru că... şi de ce adică n-aş acţiona în profitul meu, mă rog? Ca să menajez interesele dumitale? I-am dedicat Aglaiei *Spovedania* mea (nici asta nu ştiai?). Şi cum a primit-o! He, He! Dar cu ea n-am fost canalie; m-am purtat cât se poate de onorabil; nu mă simt cu nimic vinovat şi totuşi cum m-a înjosit şi cu ce dispreţ m-a tratat... De altfel, n-aş avea ce să-mi reproşez nici faţă de dumneata; chiar dacă i-am vorbit de „firimituri", şi altele de acest fel, în schimb ţi-am comunicat şi ziua, şi ceasul şi locul întâlnirii; ţi-am dezvăluit tot jocul acesta... bineînţeles, numai de necaz şi nu din mărinimie. Rămâi cu bine, sunt limbut ca un gângav sau un ofticos; aşadar, bagă de seamă, nu pierde niciun minut, dacă meriţi într-adevăr numele de bărbat; întrevederea are loc precis chiar în astă-seară.

Ippolit se îndreptă spre uşă, dar, la chemarea prinţului, se opri în prag.

— Aşadar, după dumneata, Aglaia Ivanovna se va duce singură astăzi la Nastasia Filippovna? întrebă prinţul, şi pete roşii îi apărură pe obraz şi pe frunte.

— Nu ştiu exact, dar aşa cred că se va întâmpla,

răspunse Ippolit, cu capul pe jumătate întors spre Mîşkin; de altfel, nu poate fi decât aşa; doar nu s-o duce Nastasia Filippovna la Epancini! Pe de altă parte, întrevederea nu poate să aibă loc nici la Ganecika, într-o casă unde zace un muribund. Ce zici de general?

— Dar asta mă face, dimpotrivă, să cred că-i un lucru imposibil! replică prinţul. Cum ar putea ea să iasă, presupunând chiar că ar voi s-o facă? Nu cunoşti obiceiurile casei! Ea nu poate în niciun caz să se ducă singură la Nastasia Filippovna; e o absurditate!

— Vezi, prinţe, nimeni nu sare în mod obişnuit pe fereastră; dar dacă se întâmpla un incendiu, gentlemanul cel mai manierat, doamna cea mai simandicoasă vor sări pe geam. Dorinţa, ca şi nevoia, n-are oprelişti, şi domnişoara noastră se va duce la Nastasia Filippovna. Şi cum adică, chiar aşa din scurt sunt ţinute domnişoarele dumitale, încât nu e chip să iasă din casă?

— Nu, n-am vrut să spun asta...

— Ei bine, dacă nu-i vorba de asta, înseamnă că ea n-are decât să coboare treptele şi s-o ia drept înainte, chit că pe urmă nu s-ar mai întoarce acasă. Sunt cazuri când îţi arzi toate punţile şi când nu te mai întorci la părinţi; viaţa nu se reduce numai la dejunuri, mese şi prinţi Ş. Mi se pare că o iei pe Aglaia Ivanovna drept o domnişoara de pension sau o şcolăriţă; i-am vorbit despre asta şi pare-se că a fost de acord cu mine. Aşteaptă să vină ora şapte sau opt... în locul dumitale, aş pune acolo pe cineva de strajă, ca să surprindă momentul precis când va ieşi din casă. Trimite-l cel puţin pe Kolea, fi sigur că el va spiona cu plăcere, vreau să spun că pentru dumneata. -- căci totul e relativ... Ha, ha!

Lppolit ieşi. Prinţul n-avea de ce să mai pună pe cineva să spioneze, chiar dacă ar fi fost capabil de un asemenea act. Porunca trimisă de Aglaia să nu iasă din casă se lămurea acum; cine ştie, poate că intenţiona să treacă pe la el ca să-l ia cu dânsa; sau poate că voia să împiedice orice intervenţie din partea lui în această chestiune. Presupunerea aceasta era la fel de plauzibilă ca şi cea

dintâi. Prinţul simţi că are ameţeli, odaia se învârtea împrejurul lui. Se culcă pe canapea şi închise ochii.

Oricum ar fi, chestiunea părea să fi ajuns în faza ei finală, iar hotărârea Aglaiei se arăta a fi categorică şi definitivă. Nu, Mîşkin n-o considera deloc o domnişoară de pension sau o şcolăriţă. Îşi dădu seama, acum, că de multă vreme era neliniştit şi se temea că va interveni ceva tocmai de felul acesta; dar, pentru ce anume era nevoie ca ea s-o vadă? Un fior îi străbătu tot trupul; febra îl cuprindea din nou.

Nu, n-o considera deloc un copil! În ultimul timp, unele păreri, unele cuvinte de-alc ei aproape că-l îngrozeau. Câteodată i se părea că era prea închisă, prea reţinută şi prea stăpână pe ea însăşi, şi-şi amintea că tocmai asta îl înspăimânta. La drept vorbind, în timpul acestor zile, se străduise să nu se mai gândească, să alunge gândurile negre; zadarnic însă, căci mereu şi de multă vreme îl chinuia aceeaşi întrebare: ce se ascundea oare în sufletul ei? Şi totuşi, cât de nestrămutată îi era credinţa în acest suflet! Dar iată că toate aceste îndoieli aveau să se împrăştie, totul se va limpezi şi se va hotărî chiar astăzi. Teribilă idee! Şi iarăşi, femeia aceasta!" Oare de ce îl obseda mereu gândul că această femeie va apărea negreşit, chiar în ultimul moment. În momentul suprem, şi-i va sfărâma existenţa, sfâşiindu-i sufletul ca pe un fir de aţă putredă? Acum, cu toate că era într-un fel de stare de delir şi mintea îi era învăpăiată de halucinaţii, ar fi jurat că întotdeauna gândise aşa. Dacă în ultimul timp se străduia s-o uite, era numai fiindcă se temea de *ea.* Şi ce anume simţea faţă de această femeie: dragoste sau ură? Întrebarea aceasta nici nu şi-o pusese astăzi. Inima-i era curată, de asta era convins; ştia pe cine iubeşte... Nu se temea atât de această întrevedere dată şi inexplicabilă, a cărei cauză îi era necunoscută şi al cărei deznodământ nu-l putea prevedea, ci de Nastasia Filippovna însăşi se temea. Mai târziu, după câteva zile, îşi aminti că, în timpul acelor ceasuri febrile, nu încetase să-şi închipuie mereu ochii, privirea tinerei femei – i se părea că-i aude glasul, vorbele,

nişte vorbe stranii. Totuşi, ceasurile acestea de febră şi de chin nu-i lăsară decât puţine şi foarte palide urme în memorie. Abia dacă-şi mai amintea de pildă, că Vera îi adusese de mâncare şi că mâncase; dar nu-şi amintea deloc dacă dormise sau nu în după amiaza-aceea. Ştia doar atât, că în seara aceea nu i s-au limpezit gândurile decât din clipa când Aglaia apăru pe terasă. La vederea ei, prinţul sări îndată de pe canapea şi străbătu jumătate din odaie ca s-o întâmpine. Era ora şapte şi un sfert. Aglaia venise singură, neînsoţită de nimeni; era îmbrăcată simplu şi parcă în grabă, purtând pe umeri un fel de mantie uşoară. Era palidă, ochii îi străluceau de o sclipire vie şi uscată; aveau o expresie pe care prinţul n-o cunoscuse încă. Îl măsură cu o privire scrutătoare.

— Văd că eşti gata, rosti ea încet şi în aparenţă liniştită, îmbrăcat şi cu pălăria în mână; ai fost aşadar prevenit şi ştiu de cine: de Ippolit.

— Da, el mi-a spus... murmură prinţul mai mult mort decât viu.

— Ei bine, să mergem; ştii că trebuie numaidecât să mă însoţeşti. Cred că eşti în stare, ai atâta putere ca să ieşi din casă.

— Da, pot, însă... cum e posibil aşa ceva?

Se întrerupse brusc şi nu putu spune nimic mai mult. A fost singura lui încercare s-o oprească pe această fiinţă nesăbuită, apoi o urmă supus, ca un sclav. Cu toată învălmăşeala din creierul lui înfierbântat, prinţul îşi dădea totuşi seama că ea se va duce *acolo* şi fără el şi, prin urmare, datoria lui era s-o însoţească. Mai mult ghicea cât de îndârjită era în hotărârea ei, şi nu sta în puterea lui să împiedice această pornire sălbatică. Mergeau tăcuţi şi, în tot timpul drumului, abia dacă au schimbat câte un cuvânt. Mîşkin băgă de seamă numaidecât că Aglaia cunoştea bine drumul; iar când îi spuse că apucând pe o străduţă mai dosnică ar întâlni mai puţină lume, ea păru că face o sforţare ca să-l asculte, apoi răspunse scurt şi sec: „puţin îmi pasă!" În momentul când se apropiau de locuinţa Dariei Alekseevna (o casă mare şi veche de lemn), de pe

terasă coborau o doamnă elegantă şi o tânără domnişoară; râzând zgomotos şi vorbind tare, cele două femei se urcară într-o superbă caleaşca ce aştepta în faţa uşii, fără să-şi arunce ochii măcar asupra Aglaiei şi prinţului, ca şi cum nici nu i-ar fi zărit. De îndată ce trăsura plecă, uşa se deschise din nou şi Rogojin, care aştepta sosirea lor, îi introduse în casă grăbindu-se să închidă uşa.

— În toată casa suntem numai noi patru, spuse el tare, uitându-se la prinţ cu coada ochiului şi ceva straniu licări în privirea lui.

În prima odaie aştepta Nastasia Filippovna, îmbrăcată şi ea extrem de simplu, toată în negru; se ridică în picioare la sosirea vizitatorilor, dar fără să schiţeze un zâmbet măcar şi fără să-i întindă mâna cel puţin prinţului.

Privirea ei scrutătoare şi agitată se opri cu neastâmpăr asupra Aglaiei. Amândouă se aşezară destul de departe una de cealaltă; Aglaia pe o canapea într-un colţ al odăii, Nastasia Filippovna aproape de fereastră. Cei doi bărbaţi rămaseră în picioare; de altfel, nici n-au fost poftiţi să se aşeze. Prinţul aruncă o privire îndurerată şi plină de nedumerire asupra lui Rogojin, dar acesta îi zâmbi – acelaşi zâmbet al său dintotdeauna. Tăcerea mai ţinu câteva clipe.

În cele din urmă, pe chipul Nastasiei Filippovna se aşternu o umbră întunecată şi rău prevestitoare; căutătura ei, aproape duşmănoasă, stăruia cu asprime asupra vizitatoarei, Aglaia părea stânjenită, fără să se intimideze însă. Intrând, ea aruncă o privire fugară spre rivala ei, iar după ce se aşeză, rămase o vreme cu ochii plecaţi, parcă dusă pe gânduri. De vreo două ori, în treacăt, examina odaia; o senzaţie de dezgust foarte pronunţată se arătă pe chipul ei, ca şi cum s-ar fi temut să nu se murdărească în locul acesta. Printr-un gest instinctiv, îşi potrivea mereu cutele rochiei şi într-un rând îşi schimbă locul, retrăgându-se cu un aer neliniştit spre capătul canapelei. E probabil că toate aceste mişcări le făcea fără voie, cu totul inconştient, şi poate tocmai de aceea erau mai jignitoare. În sfirşit, o privi ferm în faţă pe Filippovna şi, în acelaşi timp, citi

limpede tot ce licărea în ochii întunecaţi ai rivalei sale. Se înfruntau două femei. Femeia înţelese pe femeie; Aglaia tresări.

— Ştii, fără îndoială, pentru ce te-am invitat la această întâlnire, începu ea în sfârşit cu voce scăzută şi chiar poticnindu-se de două ori la această scurtă frază.

— Nu, nu ştiu nimic, răspunse cu un glas sec şi întretăiat Nastasia Filippovna.

Aglaia roşi. Poate că-i păru deodată extrem de ciudat şi de neverosimil că se află acum în preajma acestei femei, în casa „acestei femei", şi că are nevoie de sfatul ei. La auzul celor dintâi sunete ale glasului Nastasiei Filippovna, un fior străbătu tot trupul tinerei fete. Bineînţeles, „femeia asta" sesiză imediat amănuntul.

— Dumneata pricepi totul... dar te prefaci anume că nu înţelegi, spuse Aglaia coborând glasul şi uitându-se la podele cu un aer posomorit.

— Şi pentru ce aş face asta? întrebă cu un zâmbet uşor Nastasia Filippovna.

— Pentru că vrei să profiţi de situaţia mea... răspunse ridicol de stângaci Aglaia, de prezenţa mea în casa dumitale.

— Vinovată de această situaţie eşti numai dumneata, răbufni înţepată Nastasia Filippovna; nu eu te-am invitat la această întâlnire, dumneata mi-ai cerut-o şi, până acum, nu ştiu pentru ce.

Aglaia înălţă capul cu un aer de sfidare.

— Te previn: nu cu această armă, ce-ţi este atât de familiară, am venit să mă măsor cu dumneata...

— A! Vasăzică ai venit totuşi să te „măsori" cu mine! Închipuieşte-ţi, te credeam mai... spirituală...

Acum se priveau cu duşmănie şi ură făţişe. Una dintre aceste două femei era aceeaşi care, cu puţin timp înainte, îi scrisese celeilalte scrisorile pe care cititorul le cunoaşte. Şi iată că, de la prima întâlnire, de la primele cuvinte schimbate, dispăruseră toate sentimentele exprimate în acea corespondenţă. Ei bine, în momentul acela, niciuna dintre cele patru persoane reunite în odaie nu părea că

găseşte în asta ceva nefiresc. În ajun, prinţul ar fi crezut cu neputinţă să-şi închipuie, măcar în vis, o asemenea scenă; acum să se afla acolo, privind şi ascultând, ca unul care vede împlinindu-se o veche presimţire. Visul cel mai fantastic devenise deodată realitatea cea mai evidentă. Una dintre aceste două femei o dispreţuia în momentul acela cu atâta înverşunare pe cealaltă şi dorea atât de mult să i-o mărturisească (poate nu venise decât pentru asta, cum se exprimase a doua zi Rogojin), încât părea că cealaltă, cu toată firea ei prăpăstioasă, cu tot dezechilibrul ei mintal şi sufletesc, nu ar fi putut să opună nicio idee preconcepută, oricât de pornită ar fi fost, care să reziste dispreţului înveninat, de esenţă pur feminină, al rivalei sale. Prinţul era încredinţat că Nastasia Filippovna nu va pomeni de scrisori (după sclipirea ochilor ei, îşi dădea seama cât ar putea s-o coste acum aceste scrisori), dar şi-ar fi dat jumătate din viaţă ca Aglaia să nu amintească de ele.

Totuşi, Aglaia păru că-şi regăseşte deodată stăpânirea de sine.

— Nu m-ai înţeles, spuse ea, n-am venit... ca să mă cert cu dumneata, cu toate că nu te iubesc. Am... am venit... să stăm de vorbă ca de la om la om. Când ţi-am cerut întâlnirea aceasta, hotărâsem ceea ce aveam de discutat şi, prin urmare, voi spune ceea ce mi-am propus, chiar dacă aş risca să nu mă înţelegi deloc. Cu atât mai rău pentru dumneata, nu pentru mine. Voiam să răspund la ceea ce mi-ai scris şi să răspund prin viu grai, pentru că aşa îmi pare mai nimerit. Ascultă deci răspunsul meu la toate scrisorile dumitale. A început să-mi fie milă de prinţul Lev Nikolaevici chiar din prima zi când l-am cunoscut şi pe urmă, când am aflat tot ce se petrecuse la serata dumitale. Mi-a fost milă de dânsul, pentru că e un om foarte bun şi naiv şi, în simplitatea lui, a crezut, probabil, că ar putea fi fericit... alături de o femeie... cu un asemenea caracter. Şi tocmai de ce m-am temut, s-a împlinit: dumneata n-ai fost în stare să-l iubeşti, l-ai făcut să sufere şi l-ai părăsit. N-ai putut să-l iubeşti, pentru că

eşti prea mândră... ba nu, am greşit, nu eşti mândră, ci vanitoasă... şi nici măcar asta! Eşti egoistă până la... nebunie; chiar scrisorile pe care mi le-ai adresat o dovedesc cu prisosinţă. Nu puteai să îndrăgeşti un bărbat aşa de sincer şi de neprefăcut ca el; şi nu se ştie dacă, în fond, nu l-ai dispreţuit în adâncul sufletului şi poate că ţi-ai bătut joc de el; dumneata nu poţi iubi decât dezonoarea dumitale; ideea dumitale fixă că eşti dezonorată şi că cineva ţi-a adus o mare ofensă. Dacă ai fi mai puţin pătată, ori dacă n-ai fi deloc, te-ai simţi mai nenorocită... (Aglaia pronunţă cu o vădită plăcere cuvintele acestea care ţâşneau din ea cu o grabă nesăţioasă, cuvinte gândite şi pregătite de mult, gândite încă de atunci când nici chiar în vis nu putea să-şi închipuie această întâlnire; cu o privire veninoasă urmărea efectele vorbelor ei pe faţa răvăşită de emoţie a Nastasiei Filippovna.) Îţi aminteşti, cred, continuă ea, că el mi-a scris atunci – de la el am aflat că ştiai de scrisoarea aceea şi chiar ai citit-o. După conţinutul ei, am înţeles totul şi încă foarte bine; chiar el mi-a confirmat asta nu demult, adică tot ce ţi-am spus acum, cuvânt cu cuvânt. După scrisoare, am aşteptat. Bănuiam că vei veni aici, pentru că nu te poţi lipsi de Petersburg; eşti încă prea tânără şi prea frumoasă pentru provincie... De altfel, nici cuvintele acestea nu-mi aparţin, adăugă Aglaia roşind, şi din clipa aceea roşeaţa se menţinu pe chipul ei până în momentul când încetă să mai vorbească. Atunci când l-am revăzut pe prinţ, am luat parte cu tot sufletul la obida şi la suferinţa lui. Nu râde; dacă râzi, eşti nevrednică să înţelegi toate acestea...

— Vezi bine că *nu* râd, spuse pe un ton aspru şi totodată cu amărăciune Nastasia Filippovna.

— De altfel, puţin îmi pasă, poţi să râzi cât vei voi. Când l-am întrebat, mi-a spus că de mult nu te mai iubeşte, că până şi amintirea dumitale îi este penibilă, dar că te plânge şi că, ori de câte ori îşi aminteşte de dumneata, „inima-i străpunsă pe vecie", cum s-a exprimat el, se rupe de mila dumitale. Trebuie să mai spun că Lev Nikolaevici este omul cel mai nobil, cel mai bun şi cel mai încrezător

din câţi am întâlnit vreodată. După ce l-am auzit vorbind aşa, mi-am dat seama că primul venit poate uşor să-l înşele şi că el va ierta pe oricine pentru jignirea suferită. Şi tocmai pentru asta l-am îndrăgit...

Aglaia se opri o clipă uluită, întrebându-se parcă cum de a putut pronunţa un asemenea cuvânt; în acelaşi timp, o mândrie fără margini scânteie în privirea ei; acum îi era perfect egal, chiar dacă „femeia aceasta" ar fi râs de mărturisirea care îi scăpase fără voie.

— Ţi-am spus tot şi, desigur, ai înţeles ce vreau de la dumneata.

— Poate că am înţeles, într-adevăr, dar e mai bine s-o spui şi dumneata, răspunse încet Nastasia Filippovna. Faţa Aglaiei se aprinse de mânie.

— Voiam să te întreb, şi cuvintele ei cădeau răspicat, ca o sentinţă neîndură- toare, cu ce drept te amesteci în sentimentele lui faţă de mine? Cu ce drept ţi-ai permis să-mi scrii epistole? Cu ce drept declari, în fiece clipă, şi lui, şi mie că-l iubeşti, după ce l-ai părăsit, fugind de la el într-un chip atât de jignitor, atât de ruşinos şi... de nedemn!

— Nu i-am declarat nici lui şi nici dumitale că-l iubesc, rosti cu vădit efort Nastasia Filippovna, şi... ai dreptate, l-am părăsit... am fugit... adăugă ea cu voce stinsă.

— Cum n-ai declarat „nici lui şi nici mie"? se năpusti cu indignare Aglaia. Dar scrisorile dumitale? Cine te-a rugat să te amesteci în favoarea lui şi să mă îndemni să-l iau? Asta nu-i o declaraţie? Pentru ce ne impui mijlocirea dumitale? Crezusem mai întâi că, vârându-te între noi, urmăreai, dimpotrivă, să-l faci odios în ochii mei, ca să o rup cu el; abia mai târziu am înţeles despre ce este vorba: ţi s-a năzărit că prin toate schimonoselile acestea îndeplineşti o faptă măreaţă şi generoasă... Ei bine, cum ai fi putut să-l iubeşti pe el, dacă-ţi iubeşti atât de mult vanitatea? Pentru ce n-ai plecat de aici, în loc să-mi scrii acele scrisori ridicole? Pentru ce nu te măriţi acum cu un om generos care te iubeşte atât şi care ţi-a făcut onoarea să te ceară în căsătorie? Explicaţia e simplă: măritată cu Rogojin, n-ai mai fi o femeie dezonorată, o victimă, ba ţi s-

ar da chiar prea multă cinste şi respect în societate. Evgheni Pavlâci spune că ai citit prea multe poeme şi că „eşti prea instruită pentru... poziţia dumitale"; el te consideră o răsfăţată care nu face altceva decât să huzurească, împuindu-şi capul cu tot felul de cărţi; mai adaugă la asta şi vanitatea dumitale, şi, iată-ţi portretul!

— Dar dumneata nu huzureşti? Nu eşti o răsfăţată?

Era limpede că explicaţia dintre cele două femei degenerase pe negândite într-o formă brutală, precipitându-se vertiginos spre un punct cu totul neaşteptat – neaşteptat, pentru că Nastasia Filippovna, venind la Pavlovsk, îşi mai făcea anumite iluzii, cu toate că la drept vorbind, se aştepta mai mult la rău, decât la bine. Dar Aglaia se lăsase târâtă de pornirea ei pătimaşă şi, aşa cum te rostogoleşti de pe un pisc, nu se mai putea opri în faţa tentaţiei de a-şi satisface ura şi răzbunarea. Nastasia Filippovna a fost chiar surprinsă s-o vadă pe tânăra fată în halul acesta; o privi abia îndrăznind să-şi creadă ochilor şi, în primul moment, nu ştiu ce să facă. Fie că era o femeie care citise prea multe poeme, cum credea Evgheni Pavlovici, fie că era pur şi simplu nebună, după convingerea prinţului, în tot cazul femeia aceasta, uneori aşa de cinică şi aşa de neobrăzată în purtările ei, era, în fond, mult mai pudică, mai sensibilă şi mai încrezătoare decât s-ar fi putut crede. E adevărat că se observa la dânsa tot timpul influenţa unei lecturi dezordonate, predispoziţia spre visare, spre interiorizare şi ficţiuni fantastice, dar în schimb şi multă forţă şi profunzime... Prinţul înţelegea asta; pe faţa lui se întipări o expresie de suferinţă. Aglaia băgă de seamă acest lucru şi se cutremură toată de furie.

— Cum îndrăzneşti să-mi vorbeşti astfel? se oţărî ea cu cel mai mare dispreţ, drept răspuns la remarca Nastasici Filippovna.

— N-ai auzit bine, de bună seamă, replică aceasta mirată. Cum ţi-am vorbit?

— Dacă voiai să fii o femeie cinstită, pentru ce nu l-ai părăsit atunci pe seducătorul dumitale, pe Toţki... simplu... fără scene melodramatice? întrebă pe neaşteptate Aglaia.

— Ce ştii dumneata de situaţia mea ca să-ţi permiţi să mă judeci? tresări Nastasia Filippovna pălind groaznic.

— Ştiu că nu te-ai dus să munceşti şi că ai plecat cu bogătaşul Rogojin, ca să faci pe îngerul decăzut! Nu mă mir deloc că Toţki era cât pe ce să-şi zboare creierii ca să scape de un asemenea înger!

— Ajunge! spuse cu dezgust şi totodată cu un accent de insuportabilă durere Nastasia Filippovna. M-ai înţeles la fel ca... jupâneasa Dariei Alekscevna, care nu de mult, s-a judecat cu logodnicul ei în faţa tribunalului. Ba aceea ar pricepe mai bine decât dumneata...

— E o fată cinstită, probabil, care trăieşte din munca ei. Pentru ce judeci o servitoare cu atâta dispreţ?

— Dispreţul meu nu se adresează muncii, ci dumitale când vorbeşti de muncă.

— Dacă ai fi vrut să fii cinstită, te-ai fi făcut spălătoreasă!

Amândouă se ridicară şi, palide, se măsurau din ochi.

— Aglaia, opreşte-te! Eşti nedreaptă! strigă prinţul consternat.

Rogojin nu mai zâmbea; asculta cu braţele încrucişate şi buzele strânse.

— Poftim, spuse Nastasia Filippovna tremurând de furie, priviţi-o pe această domnişoară! Şi eu care am considerat-o un înger! Ai venit aici fără guvernantă, Aglaia Ivanovna?... Şi vrei... vrei să-ţi spun imediat, pe faţă, fără înconjur, pentru ce ai venit la mine? Te-ai speriat, iată pentru ce ai venit.

— Nu cumva mi-a fost frică de dumneata? întrebă Aglaia indignată la culme, pentru că în naivitatea ei nu putea să admită ca cealaltă să-i vorbească atât de obraznic.

— De mine, fireşte! De mine te temi, de vreme ce te-ai hotărât să mă vizitezi! Pe acela de care te temi, nu-l dispreţuieşti! Şi când mă gândesc că am putut să te stimez până în clipa asta! Şi vrei să-ţi spun de ce te temi şi care-i acum ţinta dumitale? Ai vrut să te convingi pe care dintre noi două o iubeşte mai mult, pentru că eşti teribil de geloasă...

— Chiar el mi-a spus că te urăşte... îngăimă cu greu, adunându-şi ultimele puteri, Aglaia.

— E posibil, tot ce se poate! Şi apoi, poate chiar nu-l merit, numai... numai că ai minţit, cred! Nu poate el să mă urască şi este exclus să-ţi fi spus asta! Sunt totuşi gata să te iert... dată fiind situaţia dumitale... Numai să ştii că aveam o părere mai bună despre dumneata! Te credeam mai inteligentă şi chiar mai frumoasă, crede-mă!... Ei bine, ia-ţi odorul... iată-l, se uită la dumneata şi nu-şi mai poate reveni din buimăceală; ia-ţi-l, dar cu o condiţie: să plecaţi de aici imediat! În clipa asta!...

Se prăbuşi într-un fotoliu, izbucnind în lacrimi. Dar deodată ceva ciudat îi licări în ochi. Se uită ţintă la Aglaia şi, fără să-şi ia ochii dintr-ai ei, se ridică în picioare.

— Dar, ce-ai zice dacă... i-aş porunci chiar acum, auzi tu? Numai să-i poruncesc, şi îndată va renunţa la tine, va rămâne cu mine pentru totdeauna, mă va lua de nevastă, iar tu te vei întoarce singură acasă!... Vrei, vrei?... strigă ea ca o apucată şi poate că nici ei nu-i venea să creadă că a putut să spună asemenea vorbe.

Aglaia, îngrozită, se repezise spre uşă, dar se opri în prag ţintuită parcă şi ascultă.

— Vrei să-l alung pe Rogojin? Credeai că m-am şi măritat cu el ca să-ţi fac plăcere?! Iată, am să strig în prezenţa ta: „Pleacă, Rogojin!", iar prinţului am să-i spun: „Ţii minte ce mi-ai făgăduit?" Doamne! Dar pentru ce m-am umilit eu aşa în faţa lor? Nu m-ai asigurat chiar tu, prinţe, că ai să mă urmezi peste tot, orice mi s-ar întâmpla, şi că nu mă vei părăsi niciodată? Că mă iubeşti, că îmi ierţi totul şi că mă res... că mă respec... Da, şi asta ai spus, chiar asta! Am fugit de la tine ca să-ţi dau libertate, dar acum nu mai vreau! Pentru ce m-a tratat ea ca pe o... stricată? Întreabă-l pe Rogojin dacă sunt aşa. Îţi va spune. Acum, după ce m-a împroşcat cu noroi, şi încă sub ochii tăi, ai să mă laşi pe mine şi ai să pleci cu ea la braţ? Blestemat să fii, dacă-i aşa, căci eşti singurul om în care m-am încrezut. Pleacă, Rogojin, n-am nevoie de tine! strigă ca ca scoasă din minţi. Cuvintele îi ieşeau cu greu din

piept, faţa-i era crispată, buzele arse; bineînţeles, nu-şi pusese prea multă nădejde în toată această fanfaronadă a ei, dar încerca să se înşele ea singură şi să prelungească măcar cu un minut iluzia pe care o mai nutrea. Izbucnirea ei era aşa de violentă, încordarea atât de puternică, încât putea în orice clipă să i se rupă firul vieţii; aceasta, cel puţin, a fost impresia prinţului.

— Iată-l, priveşte! aruncă ea vorbele în obrazul Aglaiei, arătându-l cu degetul pe Mîşkin. Dacă în clipa aceasta nu se apropie de mine şi dacă nu te leapădă pe tine, ca să-mi rămână mie, ei bine, ia-l, ţi-l cedez, n-am nevoie de el!…

Şi ea, şi Aglaia rămaseră mute, într-o aşteptare încordată. În timp ce privirile lor înnebunite îl sfredelau pe Mîşkin. Dar el poate că nici nu înţelegea, ba se poate spune cu siguranţă că nu înţelegea tot dramatismul sfâşietor al acestei aşteptări. Nu vedea în faţa lui decât chipul acela desperat, răvăşit de pecetea nebuniei şi care rămăsese întipărit în inima-i „străpunsă pe vecie", cum se exprimase el odată în faţa Aglaiei. Prinţul nu mai putu să suporte acest supliciu şi se întoarse către Aglaia cu privirea plină de dojana şi implorare:

— Dar cum e cu putinţă? E atât de… nefericită!

Nu pronunţă decât aceste cuvinte şi amuţi brusc sub privirea înspăimântătoare a Aglaiei. Privirea aceasta trăda atâta suferinţă şi în acelaşi timp exprima atâta ură, o ură nemărginită, încât Mîşkin îşi izbi palmele, împreunându-le într-un gest desperat, şi cu un strigăt sfişietor se repezi după ea; dar era prea târziu! Şovăise o singură clipă doar şi asta n-a putut suporta Agiaia.

— Ah, Dumnezeule! strigă ea şi, ascunzându-şi faţa între palme, fugi din odaie.

Rogojin se luă după ea, ca să-i deschidă uşa dinspre stradă.

Prinţul se repezi şi el pe unnele Aglaiei, dar, în clipa când trebuia să treacă pragul, două braţe îl înlănţuiră; chipul deznădăjduit al Nastasiei Filippovna îl privea ţintă, iar buzele-i învineţite, abia mişcându-se, şuşoteau:

— După dânsa fugi? După dânsa?…

Şi căzu leşinată în braţele lui. O ridică, o duse în odaie şi, după ce o aşeză într-un fotoliu, rămase aplecat asupra ei, complet năucit. Pe măsuţă era un pahar cu apă; intrând, Rogojin îl luă şi-i aruncă conţinutul în obrazul Nastasiei Filippovna; ea deschise ochii şi un minut păru că nu înţelege nimic; apoi se uită împrejur, tresări şi cu un strigăt se repezi spre prinţ.

— E al meu! Al meu! exclamă ea. A plecat domnişoara cea mândră? Ha, ha, ha! râdca ea, pradă unui acces de isteric. Ha, ha, ha! Şi eu care eram cât pe ce să-l cedez acestei domnişoare! Dar pentru ce? Pentru ce? Am fost nebună!… Nebună!… Pleacă, Rogojin, ha, ha, ha!

Rogojin îi privi pe amândoi cu o stranie fixitate, îşi luă pălăria şi, fără să spună un cuvânt, ieşi din odaie. Zece minute după aceea, prinţul stătea lângă Nastasia Filippovna şi contemplând-o fără să-şi ia o singură clipă ochii de la ea, o dezmierda uşor pe cap şi pe obraz, ca pe un copilaş. Râdea când o vedea râzând şi, când era gata să izbucnească şi el în lacrimi. Tăcut, asculta, fără să înţeleagă probabil, dar cu un zâmbet blajin pe buze, cuvintele întretăiate şi incoerente pe care ea i le şoptea ca într-un extaz şi, cum simţea că începe iarăşi să se întristeze sau să plângă, să se jeluiască sau să reproşeze, începea şi el îndată s-o mângâie blând pe cap şi pe obraji, alintând-o şi ogoind-o ca pe un copil.

IX

Două săptămâni s-au scurs după întâmplarea relatată în capitolul precedent, şi situaţia personajelor principale ale povestirii noastre se schimbă atât de mult, încât ne-ar fi extrem de anevoios să continuăm istorisirea fără a da câteva explicaţii prealabile. Şi totuşi ne dăm seama că trebuie să ne mărginim la o simplă expunere a faptelor, pe cât posibil fără cine ştie ce comentarii, deoarece nu suntem lămuriţi prea bine nici noi în privinţa unor întâmplări. O asemenea rezervă din partea noastră ar putea să pară ciudată şi inexplicabilă pentru cititor, care, pe bună dreptate, s-ar putea întreba cum de te încumeţi să vorbeşti de un lucru despre care nu ai o idee clară şi niciun punct de vedere personal? Pentru a nu ne pune într-o situaţie şi mai falsă, vom încerca să ne explicăm gândul printr-un exemplu concret şi astfel, apelând la bunăvoinţa cititorului, să-l facem să înţeleagă în ce constă încurcătura noastră, cu atât mai mult cu cât exemplul acesta nu va fi propriu-zis o digresiune, ci o continuare directă şi imediată a naraţiunii.

Două săptămâni mai târziu, cu alte cuvinte pe la începutul lui iulie, ca şi în cursul acestor două săptămâni de altfel, toată istoria aceasta, inclusiv ultimele peripeţii ale eroului nostru se transformară într-o anecdotă pe cât de ciudată, pe atât de amuzantă, aproape neverosimilă şi totuşi cât se poate de adevărată, care se răspândi, transmisă din gură în gură, prin toate străzile învecinate cu vilele lui Lebedev, Ptiţân, a Dariei Alekseevna şi a Epancinilor, cu alte cuvinte, prin tot orăşelul şi chiar prin împrejurimile lui. Aproape toată lumea – localnici, vilegiaturişti, vizitatori veniţi întâmplător să asculte muzica – toţi povesteau, în mii de variante, că un prinţ, pe punctul de a se însura cu o fată aparţinând unei familii onorabile şi bine cunoscute, se îndrăgostise de o femeie de

moravuri uşoare, renunţase la logodnica lui şi, înfruntând indignarea publică şi chiar ameninţările, ţinea morţiş să se cunune cu ea chiar aci, în Pavlovsk, sfidând totul şi pe toţi. Istoria era plină de atâtea scandaluri, se vorbea de personaje aşa de importante, era prezentată în culori atât de fantastice şi ilustrată cu fapte atât de evidente, încât şi curiozitatea generală, şi interminabilele cancanuri păreau cu totul îndreptăţite. Versiunea cea mai ingenioasă, cea mai subtilă şi cea mai plauzibilă totodată, era aceea pe care o lansaseră cei câţiva sforari cu autoritate din tagma oamenilor cu scaun la cap, care, întotdeauna, şi în orice societate, se grăbesc, înainte de toate, să explice celorlalţi tâlcul oricărui eveniment, aflându-şi în asta menirea vieţii, ba uneori şi consolarea. După insinuările lor, un tânăr de familie bună, un prinţ destul de înstărit şi cam prostănac, în schimb un om cu vederi democratice, pătruns de nihilismul contemporan descoperit de domnul Turgheniev, şi care, de altfel, nu prea ştie să vorbească ruseşte, se îndrăgostise de una dintre fiicele generalului Epancin, reuşind să fie primit în casă ca pretendent. Dar aidoma acelui seminarist francez, despre care ziarele au scris recent, relatând cum s-a lăsat să fie hirotonisit pentru tagma preoţească, după ce a solicitat cu tot dinadinsul această hirotonisire, şi cum a îndeplinit toate ritualurile, ca: mătănii, sărutări, jurăminte etc, potrivit canoanelor bisericeşti, pentru ca a doua zi, chiar după hirotonisire, să facă o declaraţie publică printr-o scrisoare deschisă adresată episcopului şi reprodusă de ziarele liberale, cum că e ateu şi consideră necinstit din partea lui să înşele poporul mâncându-i pâinea degeaba, şi că de aceea se dezice de cinul cu care a fost învestit în ajun; aidoma acestui ateu şi prinţul nostru, cică, ar fi jucat o farsă asemănătoare faţă de familia viitoarei lui soţii. Se preciza, printre altele, că în acest scop ar fi ales anume o serată de gală la părinţii logodnicei, cu care prilej a fost prezentat mai multor personalităţi de vază; potrivise într-adins momentul ca să-şi exprime părerile în faţa tuturor, ca să-i înjure pe înalţii demnitari şi până la urmă să-şi retragă în

public şi în modul cel mai jignitor cuvântul dat logodnicei sale; iar când s-a poruncit lacheilor să-l dea afară, s-a împotrivit şi, îmbrâncindu-i, a spart o splendidă vază chinezească. Şi ca un detaliu caracteristic pentru moravurile moderne, se adăuga că acest tânăr într-o ureche îşi iubea cu adevărat logodnica, fiica generalului, dar că stricase logodna numai pentru a face paradă de principiile sale nihiliste şi pentru a nu-şi refuza plăcerea de a se însura cu o femeie decăzută, sfidând astfel opinia publică şi demonstrând că în ochii lui nu există femei pierdute şi femei virtuoase, ci numai femeia liberă, că el nu recunoaşte niciun fel de norme şi ierarhii învechite, ci pune temei numai pe „problema feminină". Explicaţia aceasta părea cât se poate de plauzibilă, şi cea mai mare parte dintre vilegiaturiştii din Pavlovsk au acceptat-o, cu atât mai mult cu cât se confirma prin fapte concrete. E drept că o mulţime de amănunte rămâneau obscure; astfel, se spunea că sărmana fată era atât de îndrăgostită de logodnicul ei – după părerea unora, de „seducătorul" ei – încât, a doua zi după ce o părăsise, ar fi alergat la el, chiar la domiciliul amantei lui; după alţii, dimpotrivă, chiar el, chipurile, o atrăsese în casa iubitei sale exclusiv din tendinţe nihiliste, cu alte cuvinte, anume ca s-o facă de râs şi s-o înjosească. În tot cazul, evenimentul stârnea pe zi ce trece un interes tot mai mare şi curiozitatea publică era cu atât mai aţâţată cu cât nu mai rămânea nicio îndoială că această căsătorie scandaloasă va avea loc cu adevărat.

Şi iată, dacă am fi solicitaţi – nu ca să dăm lămuriri asupra laturii nihiliste a afacerii, o, nu! – ci numai ca să precizăm în ce măsură căsătoria proiectată corespundea dorinţelor adevărate ale prinţului, să arătăm adică în ce constau aceste dorinţe şi, în general, care era în momentul acela starea sufletească a eroului nostru şi alte amănunte de acest gen, mărturisim că o asemenea pretenţie ne-ar pune într-o marc încurcătură. Tot ce am putea spune e că nunta era într-adevăr hotărâtă şi că însuşi prinţul îi însărcinase pe Lebedev, pe Keller şi pe un bun prieten al lui Lebedev, special recomandat în acest scop, să se ocupe

cu îndeplinirea tuturor formalităţilor necesare pentru oficierea căsătoriei şi cu pregătirile de nuntă; că în privinţa cheltuielilor aveau indicaţia expresă a prinţului să nu facă niciun fel de economie; că însăşi Nastasia Filippovna stăruia ca oficierea cununiei să aibă loc cât mai repede cu putinţă; că, la rugămintea arzătoare a lui Keller, prinţul îl acceptase drept cavaler de onoare, iar pentru Nastasia Filippovna fusese ales Burdovski, care a primit cu entuziasm această însărcinare; şi că, în sfârşit, nunta trebuia să aibă loc pe la începutul lui iulie. Dar în afară de amănuntele acestea, a căror exactitate era de netăgăduit, deţinem şi alte câteva informaţii care ne pun însă în mod categoric într-o mare încurcătură, întrucât le contrazic pe cele dintâi. Aşa, de pildă, suntem înclinaţi să credem că, după ce l-a însărcinat pe Lebedev şi pe ceilalţi cu pregătirile de rigoare, prinţul părea să fi uitat chiar din ziua aceea că are un maestru de ceremonii, cavaleri de onoare şi nuntă; şi chiar dacă s-a grăbit să treacă toate grijile acestea asupra altora, a fost numai pentru că voia să nu se mai gândească la ele sau chiar să le uite cu totul. Dar atunci la ce se gândea? Ce anume stăruia în mintea şi în sufletul lui, spre ce năzuia? Nu încape îndoială că nu era la mijloc niciun fel de constrângere (din partea Nastasiei Filippovna, de pildă), că Nastasia Filippovna, într-adevăr, dorea mult ca ceremonia nupţială să fie celebrată cât mai repede; că ei şi nu prinţului îi venise ideea căsătoriei acesteia; dar el a consimţit de bunăvoie şi chiar cu un aer uşor distrat, ca şi cum ar fi fost vorba de un lucru foarte obişnuit. Am mai putea cita şi alte fapte tot atât de curioase, însă, după părerea noastră, departe de a arunca o lumină asupra tuturor întâmplărilor acestora, dimpotrivă, ele ar îngreuna şi mai mult înţelegerea lor. Vom mai cita totuşi un ultim exemplu.

Astfel suntem bine informaţi că în timpul celor două săptămâni Prinţul îşi petrecea zilele şi serile alături de Nastasia Filippovna; o însoţea la plimbare şi la concertele din parc; în fiecare zi puteau fi văzuţi plimbându-se împreună în caleaşca ei; dacă se-ntâmpla să n-o vadă un

ceas, nu-i mai tihnea (după toate indiciile acestea, se vede că o iubea sincer); orice i-ar fi vorbit ea, el o asculta cu un zâmbet blând şi liniştit ceasuri în şir, fără să scoată o vorbă. Dar mai ştim că în aceeaşi perioadă a mers de mai multe ori la Epancini, fără să-i ascundă acest lucru Nastasiei Filippovna, ceea ce o ducea la disperare. Ştim de asemenea că până la plecarea lor din Pavlovsk, Epancinii refuzaseră să-l mai primească şi nu se învoiseră nici măcar la o singură întrevedere cu Aglaia Ivanovna; şi de fiecare dată el pleca fără să spună un cuvânt, pentru ca a doua zi să vină iarăşi ca şi cum ar fi uitat cu desăvârşire de refuzul din ajun, şi, bineînţeles se alegea cu un nou refuz. Alt detaliu pe care-l cunoaştem e că nu trecuse niciun ceas după ce Aglaia Ivanovna fugise de la Nastasia Filippovna şi prinţul se prezentă la vila Epancinilor, încredinţat fără îndoială, că o va găsi acolo pe tânăra fată; apariţia lui a produs multă zarvă, răsturnând pe dos toată casa, căci Aglaia Ivanovna nu se întorsese încă, şi prinţul a fost acela care, cel dintâi, le-a adus vestea despre întrevederea ce a avut loc la Nastasia Filippovna. S-a spus că generăleasa, fiicele ei şi chiar prinţul Ş. au arătat atunci multă ostilitate faţă de Mîşkin, refuzându-i fără menajamente şi în mod categoric nu numai prietenia lor, dar şi accesul în casă, mai ales că între timp se prezentă pe neaşteptate Varvara Ardalionovna şi o anunţă pe Lizaveta Prokofievna că Aglaia Ivanovna se află de un ceas la dânsa, într-o stare îngrozitoare, şi se pare că nu vrea să se mai întoarcă la părinţi. Această ultimă veste care, mai mult ca orice, o zgudui pe generăleasa, era perfect exactă; plecând de la Nastasia Filippovna, Aglaia ar fi preferat mai degrabă să moară decât să se întoarcă în momentul acela acasă; de aceea căută un refugiu la Nina Alcksandrovna. Din partea ei, Varvara Ardalionovna crezu de cuviinţă s-o informeze neîntârziat pe Lizaveta Prokofievna de tot ce s-a petrecut. Mama şi fiicele plecară în grabă spre casa lui Ptiţân, urmate şi de Ivan Feodorovici, care tocmai atunci picase din Petersburg: iar în urmă venea abătut şi prinţul Lev Nikolaevici în pofida cuvintelor aspre ce-i fuseseră

aruncate în faţă şi cu toate că i se interzisese categoric să li se arate în ochi şi să le calce pragul. Dar Varvara Ardalionovna avusese grijă să dea dispoziţii sa nu fie primit nici acolo şi aşa se-ntâmplă că prinţul n-a mai putut s-o vadă pe Aglaia. Până la urmă, totul se isprăvi cu bine; tânăra fată, care se aştepta la reproşuri şi scandal, văzându-le pe mama şi pe surorile ei că plâng amarnic, fără să-i adreseze măcar un cuvânt de dojană, se aruncă în braţele lor şi se întoarse numaidecât acasă. Se răspândise de asemeni zvonul, de altfel necontrolat, că şi de data aceasta pe Gavrila Ardalionovici l-a urmărit ghinionul; profitând de momentul când sora lui era plecată la Lizaveta Prokofievna, rămas singur, între patru ochi, cu Aglaia, se încumetă să-i vorbească de sentimentele lui; chiar aşa tristă şi dezamăgită cum era, Aglaia izbucni în râs auzindu-l şi-i puse deodată o întrebare ciudată: oare ar fi în stare, spre a-i dovedi cât de mult o iubeşte, să-şi ardă degetul la flacăra unei lumânări? Întrebarea îl zăpăci pe Gavrila Ardalionovici, punându-l într-o situaţie atât de comică, încât Aglaia începu să râdă de data aceasta în hohote aproape isterice; pe urmă îl părăsi în grabă pe Ganea şi urcă în odaia Ninei Aleksandrovna, unde o găsiră părinţii. Prinţul află aceste amănunte chiar a doua zi, de la Ippolit. Bolnavul, care nu se mai scula din pat, trimise să-l caute pe Mîşkin anume ca să-i împărtăşească noutatea. Cum a aflat-o el? Nu ştim. Oricum însă, auzind gluma cu lumânarea şi cu degetul, prinţul izbucni în râs, uimindu-l pe Ippolit prin purtarea lui; pe urmă, un tremur îi cuprinse deodată şi lacrimile începură să-i curgă şiroaie... în general, în acele zile era extrem de agitat, într-un fel de consternare fără vreo cauză precisă, şi cu atât mai chinuitoare; Ippolit susţinea sus şi tare că prinţul se scrântise, deşi lucrul acesta nu se putea încă afirma cu certitudine. Înfăţişând toate faptele după cum s-au petrecut, fără a le mai explica şi comenta, nu avem deloc intenţia să-l justificăm pe eroul nostru în ochii cititorului. Mai mult, suntem gata chiar să împărtăşim sentimentul de indignare pe care l-a stârnit până şi în rândul prietenilor

săi. Purtarea lui, într-adevăr, îi revoltă pe toţi, începând cu Vera Lebedeva şi Kolea până la Keller, înainte, bineînţeles, ca acesta să fi fost ales cavaler de onoare; cât despre Lebedev, în indignarea lui sinceră începu chiar să urzească intrigi împotriva prinţului, după cum se va vedea mai departe. În general însă, noi împărtăşim întru totul sensul adânc psihologic şi extrem de sugestiv al unor cuvinte pe care Evgheni Pavlovici le spuse deschis şi fără menajamente într-o conversaţie amicală cu prinţul, şase sau şapte zile după evenimentul întâmplat la Nastasia Filippovna. Notăm de asemenea că nu numai Epancinii, dar şi toţi acei care, într-un fel sau într-altul era legaţi de această familie, găsiră de cuviinţă să rupă orice relaţii cu prinţul Lev Nikolacvici. Prinţul Ş., de exemplu, întâlnindu-l într-o zi pe Mîşkin, întoarse capul fără să-l salute. În schimb, Evgheni Pavlovici nu se temu că se compromite şi-i făcu o vizită lui Mîşkin cu toate că reluase relaţiile cu Epancinii şi că aceştia îl primeau cu o cordialitate chiar mai accentuată decât înainte. Radomski venise la prinţ a doua zi după ce familia Epancin părăsi Pavlovskul. În momentul acela, el era deja la curent cu toate zvonurile care circulau în public, ba poate şi contribuise în parte la răspândirea lor. Prinţul se bucură mult văzându-l şi se interesă imediat de Epancini. Această întrebare deschisă şi naivă uşura mult situaţia lui Evgheni Pavlovici şi-i îngădui să treacă direct la scopul vizitei sale.

Prinţul nu ştia încă de plecarea Epancinilor; rămase uluit şi sângele îi pieri din obraz; dar un minut după aceea, dădu din cap cu un aer stânjenit şi îngândurat, recunoscând că „era şi firesc să fie aşa"; apoi se interesă „unde anume au plecat".

Între timp, Evgheni Pavlovici îl observa cu atenţie, mirat de graba şi de simplitatea cu care Mîşkin îi punea întrebări. Pe de altă parte, sinceritatea cam stranie a prinţului, agitaţia şi neliniştea lăuntrică – toate acestea nu scăpară musafirului. De altfel, satisfăcu cu multă plăcere curiozitatea lui Mîşkin. Erau încă multe lucruri pe care acesta nu le ştia, şi Radomski fu cel dintâi care-l informă

cu obişnuita-i politeţe şi cu lux de amănunte despre familia Epancin. Povesti că Aglaia fusese într-adevăr bolnavă şi că, trei nopţi de-a rândul, o febră violentă o împiedicase să doarmă; acum îi mergea mai bine, orice pericol dispăruse, în schimb era într-o stare de nervi de nedescris... „Noroc că în casă e linişte şi bună înţelegere! Nu numai în prezenţa Aglaiei, dar şi între ei, membrii familiei evită pe cât posibil orice aluzie la cele petrecute. Tatăl şi mama au căzut de acord asupra unei călătorii în străinătate; vor pleca la toamnă, imediat după nunta Adelaidei; Aglaia a primit fără nicio obiecţie propunerea asta." S-ar putea ca şi el, Evgheni Pavlovici, să plece în străinătate. Prinţul Ş. şi Adelaida vor veni şi ei pentru vreo două luni pe acolo, dacă vor avea vreme. Generalul va rămâne în ţara.

S-au dus cu toţii la moşia lor de la Kolmino, la vreo douăzeci de verste de Petersburg, unde aveau un conac, o casă mare, boierească. Prinţesa Belokonskaia nu plecase încă la Moscova, părea că anume îşi amânase plecarea. Lizaveta Prokofievna stăruise ca ei să părăsească cu toţii Pavlovskul, spunând că nu era cu putinţă să mai rămână după cele întâmplate; în fiecare zi, el, Evgheni Pavlovici, îi aducea la cunoştinţă generălesei diversele zvonuri care circulau prin oraş. N-au crezut cu cale să se ducă să-şi isprăvească vilegiatura nici la vila din Elaghin.

— Şi într-adevăr, adăugă povestitorul, spune şi dumneata, puteau să mai rămână... mai ales ştiind tot ce se petrece aici, în casa dumitale, şi când, cu tot refuzul lor de a te primi, te duceai în fiecare zi pe *acolo...*

— Da, da, da, ai dreptate, voiam s-o văd pe Aglaia Ivanovna... spuse prinţul, clătinând iarăşi din cap.

— Ah, dragă prinţe! strigă Evgheni Pavlovici, însufleţindu-se deodată şi cu multă tristeţe în glas. Cum ai putut să laşi să se... întâmple tot ce s-a întâmplat? Fără îndoială, nu te-ai aşteptat deloc la toate astea... Recunosc că ţi-ai pierdut capul şi... că n-ai putut să împiedici pornirea nesăbuită a unei fiinţe cu mintea aprinsă, a fost mai presus de puterile dumitale! Dar ar fi trebuit să înţelegi cât de serios era sentimentul acestei tinere fete

pentru dumneata. Nu voia să te împartă cu alta, şi dumneata... şi dumneata ai putut să sacrifici o astfel de comoară?

— Da, da, ai dreptate; da, sunt vinovat, spuse prinţul adânc îndurerat. Şi, ştii, numai Aglaia, singură ea, o privea în felul acesta pe Nastasia Filippovna... Printre ceilalţi, nimeni nu considera că...

— Cu atât mai revoltătoare e toată povestea asta, că n-are nimic serios la bază! îl întrerupse cu aprindere Evgheni Pavlovici. Iartă-mă, prinţe, dar... m-am... m-am gândit mult la asta; cunosc toate antecedentele; ştiu tot ce s-a petrecut acum şase luni, totuşi, nimic nu era serios! Nu era decât o pasiune imaginară, rod al unei minţi exaltate, un miraj, o fantezie, şi numai gelozia exasperată a unei fete experienţă putea să ia lucrurile în serios!

Aici, Evgheni Pavlovici, fără să se mai sinchisească, îşi dădu drumul indignării. Analiză cu multă logică şi consecvenţă şi, trebuie să spunem încă o dată, cu o rară perspicacitate psihologică felul de a fi al prinţului în raport cu Nastasia Filippovna. Evgheni Pavlovici avusese dintotdeauna darul vorbirii, dar în împrejurarea de faţă atinse apogeul.

— Chiar din capul locului, declară el, aţi pornit de la o minciună şi ceea ce începe prin minciună trebuia să sfârşească tot prin minciună; e o lege a firii. Nu sunt deloc de acord şi mă revoltă când aud pe câte unul că te consideră drept idiot; eşti prea inteligent ca să meriţi numele acesta, dar şi îndeajuns de straniu ca să nu fii ca toată lumea; cred că eşti de acord şi dumneata. Am ajuns la concluzia că tot ce s-a întâmplat a fost, mai întâi, din pricina lipsei dumitale de experienţă înnăscută (notează bine, prinţe, cuvântul „înnăscută"), la asta se adaugă extraordinara dumitale naivitate, apoi fenomenala dumitale lipsă de măsură (defect pe care singur l-ai recunoscut în repetate rânduri) şi, în sfârşit, din pricina unei sumedenii de convingeri cu totul abstracte şi himerice pe care, cu onestitatea dumitale puţin obişnuită, le luai până acum drept convingeri adevărate, absolut fireşti şi

reale! Cred că eşti de acord, prinţe, că atitudinea, felul dumitale de a o vedea pe Nastasia Filippovna au fost determinate chiar de la început de ceva *convenţional-democratic* (mă servesc de această expresie ca să fiu mai scurt), ca să zic aşa, de influenţa şi atracţia „problemei feminine" (ca să mă exprim şi mai concis). Cunosc în toate amănuntele scena pe cât de ciudată, pe atât de scandaloasă care a avut loc la Nastasia Filippovna, când Rogojin i-a adus banii. Dacă vrei, am să fac să te vezi singur ca într-o oglindă, căci ştiu perfect care a fost substratul lucrurilor şi de ce au luat o asemenea întorsătură. Din adolescenţa dumitale, cât timp ai stat în Elveţia, erai mistuit de dorul patriei; ţara aceasta necunoscută, Rusia, era pentru dumneata pământul făgăduinţei către care tindeau toate aspiraţiile dumitale; ai citit probabil multe cărţi despre Rusia, opere remarcabile poate, dar vătămătoare pentru dumneata; de cum ai păşit pe pământul natal, un elan nepotolit al tinereţii s-a trezit în dumneata. Erai însetat, erai dornic de activitate. Şi iată că, în aceeaşi zi, ţi se povesteşte emoţionanta şi trista poveste a unei femei pângărite; eşti un cavaler, un tânăr neprihănit şi e vorba de o femeie! În aceeaşi zi ai prilejul s-o cunoşti pe femeia aceasta; frumuseţea ei răpitoare, care are ceva fantastic şi demonic în ea, te fascinează (recunosc că-i extraordinar de frumoasă). Adaugă la asta nervii, adaugă epilepsia dumitale, adaugă clima de aici cu moina asta petersburgheză care zdruncină sistemul nervos; adaugă toată ziua aceea petrecută într-un oraş necunoscut şi aproape fantastic pentru dumneata, ziua aceea atât de frământată, o zi plină de întâlniri neaşteptate şi de incidente neprevăzute, când ai făcut atâtea cunoştinţe noi; între altele le-ai cunoscut pe cele trei domnişoare Epancin, fiinţe de o frumuseţe rară, şi mai ales pe Aglaia; pe deasupra mai adaugă şi oboseala, ameţeala, adaugă salonul Nastasiei Filippovna şi atmosfera acestui salon şi... vezi şi dumneata dacă te puteai aştepta să procedezi altfel în momentele acelea?

— Da, da; da, da, ai dreptate, încuviinţă prinţul,

clătinând din cap şi roşind, da, cam aşa-i; şi, ştii, stătusem într-adevăr toată noaptea în vagon şi nu dormisem; eram într-o stare de surescitare de patruzeci şi opt de ore şi...

— Ei vezi! Exact ceea ce spuneam şi eu! continuă, înflăcărându-se, Evgheni Pavlovici. E clar că în exaltarea dumitale, ca să spun aşa, n-ai putut să scapi de cel dintâi prilej care ţi se oferea pentru a manifesta în public o idee generoasă şi anume că dumneata, om nepătat, dumneata, descendentul unei vechi familii princiare, nu consideri deloc a fi demnă de oprobriu o femeie dezonorată nu din vina ci, ci din vina unui om destrăbălat şi odios din înalta societate. Ah, Doamne, e aşa de explicabil! Dar nu asta ne interesează, dragă prinţe; esenţial este de ştiut dacă sentimentul dumitale era adevărat, real, dacă izvora din adâncul inimii sau nu era decât o exaltare a minţii? Vezi şi dumneata: o femeie a fost iertată în templu, o femeie cu aceleaşi păcate, dar nu i s-a spus că a făcut bine, că era vrednică de toată cinstea şi de tot respectul. Oare în timpul acestor trei luni, bunul-simţ nu te-a ajutat să vezi adevărul? Chiar dacă am admite că n-are nicio vină – nu vreau să insist asupra acestui punct – oare toate aventurile ei de până acum pot justifica acel orgoliu insuportabil, diabolic, egoismul acesta atât de feroce şi plin de cinism? Iartă-mă, prinţe, întrebuinţez cuvinte cam tari, dar...

— Da, tot ce-i posibil; poate ai dreptate... murmură prinţul. Într-adevăr, e foarte întărâtată, şi fără îndoială, ai dreptate, însă...

— E demnă de milă? Asta vrei să spui, bunul meu prinţ? Dar din milă pentru ea şi ca să-i dai satisfacţie, era oare îngăduit să înjoseşti pe alta, o tânără fată neprihănită, curată ca o lacrimă, s-o umileşti în amorul ei propriu sub privirea *aceea* plină de sfidare şi ură? Mă întreb atunci: până unde poate să meargă mila şi compătimirea? Nu ţi se pare că e cam exagerat? Şi, când iubeşti o fată, poţi s-o umileşti astfel în faţa rivalei ei, s-o părăseşti pentru alta chiar sub ochii aceleia, după ce singur i-ai cerut mâna... Căci ai cerut-o în căsătorie, ai făcut cererea aceasta în prezenţa părinţilor şi a surorilor ei! După toate acestea,

poţi să te consideri un om cinstit, prinţe? Dă-mi voie să-ţi pun întrebarea aceasta. Şi… oare n-ai înşelat-o, n-ai amăgit-o pe această fiinţă divină, asigurând-o că o iubeşti?

— Da, da, ai dreptate, ah! Îmi dau seama cât sunt de vinovat! recunoscu prinţul cu o durere sfâşietoare.

— Şi crezi că e de ajuns atât? strigă indignat Evgheni Pavlovici. Crezi că e de ajuns să strigi:, Ah! Sunt vinovat!" Te recunoşti vinovat, dar te încăpăţânezi să persişti în greşeala dumitale. Şi unde era atunci inima dumitale de „creştin"? Ai văzut chipul ei în momentul acela? Crezi că suferea mai puţin ca *cealaltă,* ca femeia aceea *a dumitale,* care ţi s-a pus în cale, despărţindu-te de Aglaia? Şi dacă ai văzut, cum de ai admis toate astea? Cum?

— Dar… eu n-am admis… bâigui nefericitul prinţ.

— Cum, n-ai admis?

— Te asigur că n-am vrut să admit. Dar nu înţeleg nici până acum cum s-au întâmplat toate astea… Eu… am fugit atunci după Aglaia Ivanovna, dar Nastasia Filippovna a căzut fără cunoştinţă; şi, de atunci, nu sunt lăsat s-o văd pe Aglaia Ivanovna.

— Orice ar fi fost, trebuia să fugi după Aglaia, cu tot leşinul celeilalte!

— Da… da, aşa trebuia… dar ea ar fi murit! S-ar fi omorât, n-o cunoşti, şi… doar i-aş fi explicat totul pe urmă Aglaiei Ivanovna şi… Vezi, Evgheni Pavlovici, îmi dau seama că nu ştii totul. Spune-mi, pentru ce nu vor să mă lase s-o văd pe Aglaia Ivanovna? I-aş fi explicat. Vezi, s-a petrecut atunci o neînţelegere între ele… Şi una, şi cealaltă au vorbit despre cu totul altceva, de aceea lucrurile au luat întorsătura asta… Nu pot să-ţi explic mai mult, poate Aglaiei aş fi în stare să-i explic… Ah! Doamne-Dumnezeule! Îmi vorbeşti de chipul ei în momentul când a fugit… Ah! Dumnezeule, îmi amintesc!… Să mergem, să mergem! se ridică el deodată şi-l trase pe Evgheni Pavlovici de mâneca hainei.

— Unde?

— La Aglaia Ivanovna; să ne ducem imediat!…

— Dar nu mai e la Pavlovsk, ţi-am mai spus-o; şi pentru

ce am merge?...
— Ea va înţelege, e în stare să înţeleagă! bâigui Mîşkin, împreunându-şi mâinile într-un gest de implorare. Ea va înţelege că nu-i ceea ce crede, că-i cu totul *altceva*!
— Cum, cu totul altceva? Totuşi, te însori. Prin urmare, persişti... Te însori sau nu?
— Ei, da... mă însor; da; mă însor!
— Atunci, cum poţi să spui că e altceva?
— Ah, nu, nu-i asta, nu! Ce importanţă are că mă însor? Asta nu înseamnă nimic!
— Spui că n-are importanţă şi nu înseamnă nimic? Totuşi nu e vorba de o glumă. Te însori cu o femeie iubită, ca să-i aduci fericirea; Aglaia Ivanovna ştie asta, iar dumneata spui că n-are importanţă!
— Fericirea, zici? Ah! Nu. Mă însor pur şi simplu aşa, fiindcă insistă ea; şi ce-i dacă mă însor? Crede-mă, asta nu înseamnă nimic! Altfel ar fi murit cu siguranţă. Văd acum că măritişul ei cu Rogojin ar fi fost o nebunie! Acum am înţeles tot ce nu pricepeam înainte şi, vezi, în ziua aceea, când erau ele amândouă faţă-n faţă, n-am putut suporta privirea Naslasiei Filippovna... Nici nu ştii, Evgheni Pavlovici (prinţul coborî misterios glasul), n-am spus asta niciodată nimănui, nici chiar Aglaici, dar eu *nu* pot suporta expresia feţei Nastasiei Filippovna. Adineauri ai spus adevărul în pri- vinţa seratei aceleia de la Nastasia Filippovna, dar ai omis un detaliu, l-ai omis, pentru că nu-l ştiai: i-am privit *chipul!* Încă dimineaţa, văzându-i portretul, am rămas foarte impresionat... Uite Vera Lebedeva, are cu totul altfel de ochi; dar de cealaltă... mi-e frică... mi-e frică de chipul ei! adăugă el cu spaimă în glas.
— Ţi-e frică?
Prinţul îngălbeni şi răspunse încet:
— Da, e nebună.
— Eşti sigur? întrebă Evgheni Pavlovici, curios la culme.
— Da, absolut sigur; acum nu mai am nicio îndoială; m-am convins zilele acestea.
— Atunci ce faci? De ce vrei să te nenoroceşti? strigă Radomski înspăimântat. Aşadar, te însori de frică? Nu

pricep cum vine asta… Poate că nici n-o iubeşti?

— O! Ba da, o iubesc din tot sufletul! E doar… un copil; acum e ca un copilaş, ca un adevărat copilaş! Ah, nu ştii nimic!

— Şi în acelaşi timp o încredinţai pe Aglaia Ivanovna de dragostea dumitale?!

— O, da, da!

— Atunci, vrei să spui că le iubeşti pe amândouă?

— O, da, da!

— Dar vino-ţi în fire, prinţe! Gândeşte-te ce spui!

— Eu fără Aglaia… Trebuie s-o văd neapărat! Voi muri în curând, în timpul somnului; chiar în noaptea asta am crezut că mă sfârşesc în somn. Ah! Dacă Aglaia ar şti, dacă ar şti totul… adică absolut totul. Căci în cazul de faţă trebuie să ştie totul, negreşit! Pentru ce niciodată nu putem şti *totul* despre cineva atunci când acesta se simte vinovat!… De altfel, nu-mi dau seama ce vorbesc, mi-am pierdut şirul gândurilor; sunt uluit de ceea ce mi-ai spus… să fie cu putinţă oare să aibă şi acum aceeaşi înfăţişare, aceeaşi expresie ca atunci când a fugit? O, da, sunt vinovat! Nu ştiu încă precis de ce sunt vinovat, dar simt că sunt, e ceva la mijloc pe care nu ţi-l pot explica, Evgheni Pavlovici… cuvintele îmi lipsesc, dar… Aglaia Ivanovna ar pricepe! O, întotdeauna am avut credinţa că ea mă va înţelege…

— Nu, prinţe, n-are să te înţeleagă. Aglaia Ivanovna te-a iubit ca o femeie, ca o făptură omenească şi nu ca un… spirit pur. Ştii ce îrni vine să cred, sărmanul meu prinţ: că dumneata n-ai iubit de fapt niciodată pe niciuna dintre ele!

— Nu ştiu… se poate, tot ce se poate; ai dreptate în foarte multe privinţe, Evgheni Pavlovici. Eşti extraordinar de inteligent, Evgheni Pavlovici; ah! Capul începe din nou să mă doară; mergem la dânsa! Pentru numele lui Dumnezeu! Pentru numele lui Dumnezeu, să mergem!

— Ţi-am spus doar că nu mai e în Pavlovsk, e la Kolmino.

— Să plecăm la Kolmino, să plecăm imediat!

— Im-po-si-bil! răspunse tărăgănat Evgheni Pavlovici şi se ridică în picioare.

— Ascultă, am să-i scriu o scrisoare, te rog să i-o transmiţi!

— Nu, prinţe, nu! Scuteşte-mă de astfel de comisioane, nu pot să primesc!

Se despărţiră. Vizita aceasta lăsă impresii ciudate în mintea lui Evgheni Pavlovici; înclina să creadă că prinţul nu-i întreg la minte. Şi ce o fi însemnând *chipul* acesta, de care se teme şi pe care-l iubeşte atât! Pe de altă parte, e foarte posibil chiar să moară din cauză că a pierdut-o pe Aglaia, aşa că Aglaia nici nu va şti vreodată cât a iubit-o el! Ha, ha! Şi cum să iubeşti două femei deodată? În două feluri diferite? Interesant... Bietul idiot! Şi acum ce se va întâmpla cu el?

X

Totuşi, Mîşkin nu muri înainte de cununie, nici „în somn" şi nici în stare de veghe, după cum îşi exprimase presentimentul faţă de Evgheni Pavlovici. Cine ştie, poate că într-adevăr dormea prost şi avea visuri urâte; în schimb, în timpul zilei, era blând şi prevenitor cu toată lumea, arăta calm, chiar mulţumit, uneori părea îngândurat, dar asta numai în clipele când rămânea singur. Pregătirile de nuntă mergeau repede; cununia urma să aibă loc la o săptămână după vizita lui Radomski. Văzând toată graba aceasta, până şi prietenii cei mai apropiaţi, presupunând că-i avea, ar fi trebuit să înţeleagă zădărnicia străduinţelor lor de a-l „salva" pe nenorocitul smintit. Se zvonise că vizita făcută prinţului de către Evgheni Pavlovici nu era străină de un amestec direct al generalului Ivan Feodorovici şi al soţiei sale, Lizaveta Prokofievna. Presupunând chiar că soţii Epancin, dintr-o nemăsurată bunătate a inimii, puteau fi animaţi de dorinţa sinceră de a-l smulge de la pierzanie pe acest biet nebun – ei erau nevoiţi, desigur, să se oprească numai la această simplă încercare; nici poziţia şi nici chiar sentimentele lor (lucru firesc!) nu le-au îngăduit să meargă mai departe. Am mai spus că până şi cei din anturajul imediat al prinţului erau indignaţi de purtarea lui. Dintre toţi, Vera Lebedeva se mulţumi să verse lacrimi discrete în singurătate; de altfel, ea stătea mai mult acasă acum, nu mai intra atât de des în odaia prinţului ca înainte. În timpul acesta, Kolea îşi îndeplinea cele din urmă îndatoriri faţă de părintele său, pe care-l doborî un al doilea atac la opt zile după primul. Profund impresionat, prinţul a luat şi el parte la durerea familiei lvolghin; în primele zile stătea ore întregi lângă Nina Aleksandrovna; a asistat şi la înmormântare. Mulţi băgară de seamă că în biserică apariţia lui provocă rumoare şi şuşoteli; la fel era primit pe stradă şi în parc;

când îl vedeau trecând, fie pe jos, fie în trăsură, toţi îl priveau curios, îl arătau cu degetul, rostind numele lui şi al Nastasiei Filippovna. Multe priviri au căutat-o prin mulţime şi în timpul procesiunii funerare, dar nu era acolo. A lipsit de la înmormântare şi căpităneasa, pe care Lebedev cu greu a reuşit s-o potolească şi s-o convingă să stea acasă. Slujba de prohod făcu asupra prinţului o impresie puternică şi dureroasă; şi chiar atunci îi şopti lui Lebcdev, răspunzându-i la o întrebare, că pentru întâia dată asistă la o slujbă de înmormântare ortodoxă şi că îşi mai aduce aminte din anii copilăriei de o asemenea slujbă într-o biserică de la ţară.

— Parcă nici nu-ţi vine a crede că omul acesta zăcând în sicriu e acelaşi pe care, nu de mult, îl alesesem să prezideze serbarea noastră, îţi mai aduci aminte, prinţe? spuse încet Lebedev. Dar pe cine cauţi?

— Aşa, nu-i nimic, mi s-a părut doar...

— Nu cumva pe Rogojin?

— Cum, e aici?

— E în biserică.

— Aşa-i, mi se pare că i-am zărit ochii, murmură neliniştit prinţul. Cum se face... de ce-i aici? L-au invitat?

— Nici nu era cazul. Familia defunctului nu-l cunoaşte. A intrat ca şi ceilalţi, aici vine oricine. Şi de ce te miri aşa? Îl văd destul de des în ultimul timp; săptămâna trecută l-am zărit de patru ori în Pavlovsk.

— Eu nu l-am mai văzut... de atunci... zise prinţul încet.

Dat fiind că nici Nastasia Filippovna nu-i spusese vreodată că l-ar fi întâlnit pe Rogojin „de atunci", prinţul a crezut că, din anumite motive, Rogojin se ferea să dea ochii cu el. În tot cursul zilei, prinţul păru foarte abătut; îl frământau tot felul de gânduri. Nastasia Filippovna, dimpotrivă, se arătă în ziua aceea neobişnuit de veselă.

Kolea, care se împăcase cu prinţul încă înainte de a fi murit tatăl său, îi propuse, date fiind importanţa şi urgenţa situaţiei, să-i aleagă drept cavaleri de onoare pe Keller şi pe Burdovski. Punea mâna-n foc pentru Keller, susţinând că se va purta cuviincios şi că ar putea eventual să-i fie „de

folos". Cât despre Burdovski, nu încăpea nicio discuţie, era doar un om liniştit şi modest. Atât Nina Aleksandrovna cât şi Lebedev îi atraseră atenţia prinţului că, dacă oricum căsătoria este hotărâtă, ce nevoie era să se celebreze la Pavlovsk, unde se făcuse atâta vâlvă, în plin sezon de vilegiatură şi cu atâta pompă? Nu era preferabil ca ceremonia să aibă loc la Petersburg, şi nu în biserică, ci acasă? Prinţul înţelese foarte bine tâlcul ascuns al acestor precauţii, dar se mulţumi să răspundă simplu şi laconic că aceasta era dorinţa nestrămutată a Nastasiei Filippovna.

A doua zi se prezentă Keller, care fusese înştiinţat între timp că va fi cavaler de onoare. Înainte de a intra, se opri în prag şi, de cum îl văzu pe Mîşkin, răcni, cu mâna dreaptă ridicată în aer şi cu arătătorul desfăcut, ca şi cum ar fi depus jurământul:

— Nu mai beau!

Apoi se apropie de prinţ, îi strânse amândouă mâinile cu putere şi declară că, ce-i drept, la început a primit cu ostilitate acest proiect de căsătorie şi că nu s-a sfiit s-o spună în gura mare într-un local public, la o partidă de biliard; dar asta numai pentru că ar fi dorit ca un prieten bun ce-i era, să-l vadă căsătorindu-se măcar cu prinţesa de Rohan; dar acum recunoaşte şi el că prinţul judecă cel puţin de zece ori mai sănătos şi mai nobil decât ei toţi, la un loc"! Căci ceea ce-l atrage nu este nici strălucirea, nici bogăţia şi nici chiar onoarea, ci numai adevărul! Este cunoscut de câtă simpatie se bucură prinţul din partea persoanelor sus-puse şi, dat fiind că e un om de înaltă cultură, de ce n-ar fi şi el – în general vorbind – un personaj de vază. „Dar tot felul de canalii şi netrebnici sunt de altă părere; în oraş şi în case, la întruniri, prin vile, la muzica din parc, prin localuri, prin sălile de biliard nu se vorbeşte şi nu se discută decât de evenimentu! Apropiat. Ba am auzit vorbindu-se că vor să pună la cale şi un scandal sub ferestre şi asta tocmai în noaptea nunţii! Dacă ai nevoie, prinţe, de pistolul unui om cinstit, sunt gata să trag o jumătate de duzină de focuri de gală înainte ca dumneata să fi ieşit dimineaţa din odaia nupţială." Pentru a

preîntâmpina îmbulzeala prea mare a vreunor beţivi la ieşirea din biserică, Keller îl mai sfătui să facă rost de o pompă de apă pe care s-o aşeze în curte; însă Lebedev se opuse: „Ar fi în stare să-mi dărâme imobilul, zice, dacă aducem pompa".

— Acest Lebedev complotează împotriva dumitale, prinţe, zău aşa! Vor să te pună sub interdicţie, îţi închipui aşa ceva? Să-ţi ia libertatea şi banii, adică cele două atribute prin care fiecare dintre noi se deosebeşte de un patruped! L-am auzit spunând asta, crede-mă! E adevărul adevărat!

Mîşkin îşi aduse aminte că parcă mai auzise aşa ceva, dar, bineînţeles, nu dăduse atunci nicio atenţie. De altfel şi acum. Auzind această vorbă, râse doar şi o uită numaidecât. Totuşi, de câtăva vreme, Lebedev era în mare fierbere; era limpede că plănuia ceva; dar planurile lui, întotdeauna de inspiraţie subită, din cauza excesului de zel şi al temperamentului său neastâmpărat, se complicau mereu, se ramificau şi se depărtau astfel de punctul iniţial, încât rareori izbutea să le ducă la bun sfârşit. Mai târziu, când i se destăinui prinţului, aproape în ziua nunţii (avea obiceiul neschimbat ca, după fiecare intrigă neizbutită, să vină pocăit şi să se căiască în faţa persoanei contra căreia uneltise), îi declară că s-a născut pentru a fi un Talleyrand şi că nu înţelege cum de a rămas toată viaţa lui un simplu Lebedev. Pe urmă îi mărturisi prinţului toată urzeala pe care o pusese la cale împotriva lui, trezindu-i un viu interes. Reieşea din cele spuse de el că începuse mai întâi prin a solicita sprijinul persoanelor influente pe a căror autoritate să se bizuie la caz de nevoie; în consecinţă, s-a dus la generalul lvan Feodorovici. Acesta rămase nedumerit şi nu ştiu ce să-i spună; îi dorea din tot sufletul numai bine „tânărului", dar „oricât ar fi voit să-l salveze, în împrejura- rea de faţă, situaţia lui în societate nu-i îngăduia să intervină". Lizaveta Prokofievna nici n-a vrut să-l primească; Evgheni Pavlovici şi prinţul Ş. refuzară orice amestec, de cum auziră despre ce este vorba. Fără să se descurajeze din pricina acestor refuzuri, Lebedev i se

adresă unui jurisconsult expert, bătrân respectabil, bun prieten şi aproape binefăcător al său; acesta fu de părere că treaba este realizabilă, numai să se găsească martori competenţi care să ateste dezechilibrul mintal sau chiar alienatia şi, mai cu seamă, să se asigure protecţia unor oameni influenţi. Lebedev nu se descurajă nici de data aceasta şi într-o zi îi aduse prinţului un medic, tot un bătrânel venerabil, aflat în vilegiatură la Pavlovsk, cu ordinul Sfânta Anna la gât, ca să sondeze, cum s-ar zice, terenul, să-şi facă o idee aproximativă despre starea mintală a prinţului şi să-şi dea, în mod neoficial deocamdată, părerea înainte de a-l supune la un adevărat examen medical. Mîşkin îşi aminti într-adevăr de această vizită şi-şi mai aduse aminte cum, cu o zi înainte, Lebedev încercase să-i demonstreze că era bolnav; cum prinţul a refuzat categoric să cheme medicul, a doua zi chiar Lebedev i-a adus unul, ca din întâmplare, venind chipurile de la domnul Terentiev, care se simte foarte rău, şi pretextând că ar vrea să-i vorbească despre bolnav. Prinţul îl lăudă pe Lebedev pentru grija şi atenţia faţă de Ippolit şi-l primi pe medic cu o deosebită bunăvoinţă. Convorbirea se concentra îndată asupra lui Ippolit – medicul îşi arătă dorinţa să cunoască în toate amănuntele scena sinuciderii; felul cum a istorisit-o prinţul şi explicaţiile pe care i le-a dat l-au interesat în cel mai înalt grad. După aceea au vorbit de clima petersburgheză, de boala prinţului, de Elveţia, de Schneider. Tot ce-i povesti prinţul şi mai cu seamă expunerea asupra sistemului terapeutic al lui Schneider îl captivară atât de mult pe bătrânul doctor, încât îşi prelungi vizita, rămânând la prinţ două ceasuri în cap; Mîşkin îi oferi să fumeze ţigări de calitate excepţională, iar Lebedev, din partea lui, îl trată cu un lichior excelent, pe care îl aduse Vera. Văzând-o, doctorul, deşi om însurat şi tată de copii, începu să-i îndruge fel de fel de complimente, stârnind indignarea tinerei fete. Se despărţiră prieteni. Plecând de la prinţ, medicul îi spuse lui Lebedev că, dacă ar fi ca asemenea oameni să fie puşi sub interdicţie, atunci cine ar mai merita să fie curator şi

de unde să-i mai recrutezi? Şi nici expunerea tragică a lui Lebedev în privinţa căsătoriei proiectate de prinţ nu-l impresiona prea mult pe doctor, care, clătinând maliţios din cap, îi răspunse că asemenea căsătorii s-au mai văzut: „N-ar fi unicul caz"; unde mai pui că, după cât a auzit, persoana „este seducătoare şi de o frumuseţe rară", ceea ce-i de ajuns ca să explice înflăcărarea unui om înstărit; în afară de asta, mulţumită lui Toţki şi lui Rogojin, posedă capitaluri, mărgăritare, diamante, şaluri, mobilă; prin urmare, nu-i o partidă de lepădat; într-un cuvânt, în ochii medicului, o asemenea alegere, departe de a fi un indiciu de prostie, arăta dimpotrivă, la prinţ o inteligenţă practică foarte sănătoasă, un calcul subtil şi un act de o înţelepciune remarcabilă, şi că, prin urmare, în concluziile lui, el, doctorul, ar înclina mai degrabă spre o constatare exact contrarie celei presupuse şi absolut favorabilă prinţului... Explicaţia doctorului îl ului pur şi simplu pe Lebedev şi în consecinţă încetă orice demersuri în acest sens; iar acum, adăugă el, „acum, afară de credinţă şi devotament, care merge până la vărsare de sânge, de la mine n-ai să vezi altceva nimic; de aceea am şi venit".

Îl distrăgea pe Mîşkin de la gândurile lui şi Ippolit, care, în zilele din urmă, trimitea să-l cheme la el acasă din ce în ce mai des.

Familia lui se instalase într-o căsuţă nu departe de vila lui Lebedev. Aici, cel puţin, copiii cei mici, fratele şi sora lui Ippolit, aveau cum să scape de despotismul fratelui lor mai mare, refugiindu-se în grădină; în schimb, biata căpităneasă rămânea şi mai departe la discreţia mofturilor şi răutăţii tiranice a fiului ei. Mai în fiecare zi, prinţul trebuia să facă pace între dânşii, şi bolnavul continua să-i spună „dădaca mea", afişându-şi în acelaşi timp dispreţul pentru rolul acesta de împăciuitor. Ippolit făcea mare caz plângându-se de Kolea care îl cam neglijase în ultima vreme, fiind reţinut mai întâi la căpătâiul tatălui său muribund, apoi lângă maică-sa, rămasă văduvă. La urmă, Ippolit începu să glumească pe socoteala nunţii apropiate a prinţului cu Nastasia Filippovna şi sfirşi prin aceea că îl

jigni amarnic pe Mîşkin, făcându-l să-şi iasă din fire, aşa încât acesta, supărat, încetă să-l mai viziteze. Vreo două zile după aceea, într-o dimineaţă, căpităneasa veni disperată să-l roage pe prinţ, cu lacrimi în ochi, să poftească la ei, căci altfel *acela* o să-i mănânce zilele. Ea mai adăugă că Ippolit vrea să-i destăinuiască un mare secret. Prinţul cedă rugăminţilor căpitănesei şi se duse. Era limpede că Ippolit dorea să se împace cu el, îl podidiră chiar lacrimile, şi, după ce plânse, se înfurie fireşte şi mai mult, dar nu mai îndrăzni să-şi dea drumul. Starea lui se înrăutăţea văzând cu ochii şi, după toate aparenţele, nu mai avea multe zile de trăit. Nu era vorba de niciun secret; se mărgini doar să-l conjure pe prinţ, sufocându-se de emoţie (poate prefăcută), să fie cu băgare de scamă şi „să se ferească de Rogojin". „E un om care nu renunţă aşa de uşor la ce-i al lui; ăsta-i făcut din alt aluat decât noi; când şi-a pus ceva în gând, orice-ar fi, nu mai dă înapoi"... şi altele, şi altele. Prinţul încercă să-l descoasă, cerându-i precizări şi amănunte concrete, dar Ippolit nu ştia nimic precis, orientându-se doar după intuiţia şi impresiile lui personale. În sfârşit, spre marea lui satisfacţie, izbuti să-l îngrozească pe Mîşkin. La început, acesta s-a eschivat, pe cât a putut, să răspundă la unele întrebări prea indiscrete şi zâmbea doar auzindu-l pe Ippolit că-l sfătuieşte „să fugi mai bine în străinătate, căci preoţi ruşi găseşti peste tot, şi ai putea deci să te cununi şi acolo". Dar, în încheiere, Ippolit nu se putu abţine să nu insinueze: „Eu, de fapt, mă tem pentru Aglaia Ivanovna; Rogojin ştie cât o iubeşti; dragoste pentru dragoste; dumneata i-ai luat-o pe Nastasia Filippovna, el o va ucide pe Aglaia Ivanovna; deşi ai renunţat acum la dânsa, totuşi asta ţi-ar pricinui multă suferinţă, nu-i aşa?" Şi într-adevăr, cu asta Ippolit îşi ajunse scopul: Mîşkin plecă de la el cu sufletul răvăşit plin de îndoieli şi de nelinişti.

Avertismentul acesta în privinţa lui Rogojin căzuse chiar în ajunul nunţii. În aceeaşi seară, prinţul şi Nastasia Filippovna se văzură pentru ultima oară înaintea căsătoriei lor. Tânăra femeie nu era însă în stare să-i redea echilibrul

şi liniştea sufletească; în ultimul timp, dimpotrivă, ea însăşi contribui mult la starea lui de zbucium. Altădată, adică doar cu câteva zile înainte, se străduia din răsputeri să-l înveselească ori de câte ori se întâlneau; era din ce în ce mai îngrijorată de aerul lui abătut; încercase chiar să-i cânte, ca să-l dispună, de cele mai multe ori însă îi povestea istorii vesele. Mai întotdeauna prinţul se făcea că o ascultă cu multă plăcere, câteodată chiar râdea cu poftă, fermecat de verva, de sclipirile minţii şi de elanul plin de simţire cu care ştia să povestească atunci când o pasiona ceva; or, pasiunea era elementul ei obişnuit. Văzându-l cum râde şi dându-şi scama de impresia produsă asupra lui, Nastasia Filippovna era fericită şi mândră de succesul ei. Acum însă Mîşkin o găsea din ce în ce mai melancolică şi mai îngândurată. O cunoştea prea bine pe Nastasia Filippovna; altfel, totul la ea i s-ar fi părut acum enigmatic şi neînţeles. Dar era sincer convins că salvarea ei nu era un lucru imposibil. Nu minţise spunându-i lui Evgheni Pavlovici că o iubeşte sincer, din toată inima, şi că dragostea aceasta semăna cu grija pe care ţi-o reclamă un copil plăpând şi bolnăvicios; te legi de el, pentru că ţi-e cu neputinţă să-l laşi în voia întâmplării. Prinţul se ferea să explice cuiva natura sentimentelor sale pentru această femeie; nu-i plăcea să vorbească despre asta nici chiar atunci când discuţia era greu de evitat. Cât despre Nastasia Filippovna, niciodată, stând împreună, n-au vorbit despre „dragoste", ca şi cum şi-ar fi dat reciproc cuvântul să evite o asemenea discuţie. Conversaţia lor, de obicei veselă şi însufleţită, n-avea nimic intim, aşa încât oricine ar fi putut lua parte la ea. Daria Alekseevna istorisea mai târziu că era o încântare să-i priveşti şi să-i asculţi în acele momente şi că i se umplea inima de bucurie văzându-i împreună.

Pe de altă parte, acest fel de a privi starea morală şi intelectuală a Nastasiei Filippovna îl scutea pe prinţ, până la un punct, de a încerca să-şi lămurească multe alte nedumeriri. Acum era o femeie cu totul deosebită de aceea pe care o cunoscuse cu trei luni în urmă. De pildă nu se

mai mira văzând-o aşa de nerăbdătoare să se mărite cu el, deşi, altădată, fugise de această căsătorie, despărţindu-se de el cu lacrimi, blesteme şi reproşuri amare. „înseamnă că nu-şi mai face mustrări şi nu se mai teme ca atunci că m-ar putea face nefericit, se gândea prinţul. O încredere în sine atât de repede renăscută nu-i deloc firească. Să-şi fi recăpătat oare încrederea numai din ura pe care o nutrea faţă de Aglaia? Dar asta ar însemna să-i deprecieze profunzimea sentimentului. O face de frică pentru soarta care o aştepta cu Rogojin?" Într-un cuvânt, toate aceste cauze, precum şi multe altele, puteau determina asemenea schimbare, dar ipoteza cea mai plauzibilă la care se opri Mîşkin a fost aceea pe care de mult o bănuia; bietul ei suflet bolnav era istovit. Era o explicaţie care îi dădea oarecum răspuns la o sumedenie de nedumeriri, departe însă de a-i asigura prinţului în tot acest timp liniştea şi odihna de care avea nevoie. Uneori părea că-şi dă toată silinţa să nu se gândească la nimic; căsătoria pe care o contracta se pare că o accepta într-adevăr, ca pe o formalitate fără prea mare importanţă; propriul lui destin nu-l interesa aproape deloc. Cât priveşte obiecţiile şi convorbirile de felul aceleia pe care o avusese cu Evgheni Pavlovici, le ocolea pe cât era cu putinţă, simţindu-se incapabil să răspundă la anumite imputări şi argumente.

De altfel, băgă de seamă că Nastasia Filippovna ştia şi înţelegea foarte bine ce înseamnă Aglaia pentru el. Nu i-a mărturisit-o niciodată, dar el citea pe „chipul" ei de fiecare dată când îl surprindea pregătindu-se să se ducă la Epancini încă atunci, la început. Când auzi de plecarea familiei Epancin, ea, pur şi simplu, se lumină la faţă. Oricât de distrat şi de încrezător era prinţul atunci, începuse totuşi să se întrebe cu nelinişte dacă nu cumva Nastasia Filippovna va provoca un scandal ca s-o silească pe Aglaia să plece din Pavlovsk. Tot tămbălăul şi zvonurile iscate în jurul căsătoriei lor erau provocate în bună parte, cu siguranţă, chiar de dânsa, ca să-şi irite rivala. Deoarece pe doamnele Epancin nu le prea întâlneai în oraş, Nastasia Filippovna îl luă într-o zi pe prinţ în caleaşca ei şi-i porunci vizitiului să treacă chiar prin faţa ferestrelor vilei lor. Pentru Mîşkin a fost o surpriză îngrozitoare; îşi dădu seama, după obiceiul lui, prea târziu, abia când trăsura trecuse de casă. N-a spus nimic, două zile după aceea însă a fost bolnav. Nastasia Filippovna nu mai repetă experienţa. În zilele din urmă, premergătoare cununiei, devenise foarte îngândurată. Izbutea totdeauna, în cele din urmă, să-şi alunge tristeţea şi-şi regăsea veselia, dar mult mai potolită şi mai puţin exuberantă decât înainte. Prinţul se purta cu ea mai atent şi mai prevenitor ca oricând. Îi părea ciudat că n-a adus niciodată vorba de Rogojin. Doar o singură dată, cu cinci zile înainte de nuntă, Daria Alekseevna trimise după el să vină numaidecât, pentru că Nastasia Filippovna se simţea foarte rău. Prinţul o găsi într-o stare vecină cu nebunia; ţipa, tremura, spunea întruna că Rogojin e ascuns în grădină, ba chiar în vilă, că l-a văzut cu ochii ei, şi că o va omorî la noapte… O va înjunghia! Toată ziua n-a putut să se liniştească. În seara aceea, Mîşkin, ducându-se pentru o clipă la Ippolit, află de la doamna Terentieva, care tocmai atunci se întorsese din oraş, unde fusese plecată pentru nişte treburi, că Rogojin trecuse pe la ea pe-acasă, la Petersburg, şi că s-a interesat de noutăţile de la Pavlovsk. Prinţul a rugat-o să-i spună ora exactă când a vizitat-o şi s-a putut convinge că Rogojin se

afla la căpi-tăneasă aproape la aceeaşi oră în care Nastasiei Filippovna i se năzărise că-l vede în grădina vilei sale. Prin urmare, totul n-a fost decât o nălucire, un miraj şi, ca să se încredinţeze mai bine, Nastasia Filippovna se duse personal s-o întrebe pe căpităneasă, şi răspunsul acesteia o linişti pe deplin.

În ajunul nunţii, prinţul, plecând de la Nastasia Filippovna, a lăsat-o foarte bine dispusă şi înviorată; croitoreasa îi trimisese de la Petersburg toaleta pe care trebuia s-o îmbrace a doua zi, rochia de nuntă, podoaba pentru cap etc., etc. Prinţul nu se aştepta s-o vadă aşa de preocupată de gătelile ei; le admiră pe fiecare în parte şi

Laudele lui o făcură şi mai fericită. Până la urmă însă, Nastasia Filippovna nu se putu abţine şi-i împărtăşi pentru ce anume ţinea aşa de mult la bogăţia podoabelor şi a îmbrăcămintei: auzise că aproape tot oraşul era indignat, că nişte derbedei pregăteau un scandal cu muzică şi cu versuri de circumstanţă şi că restul societăţii încuraja mai mult sau mai puţin toate astea. Pentru că voiau cu orice preţ s-o umilească, ea trebuia să ţină capul mai sus ca oricând, să-i sfideze pe toţi, să-i orbească şi să-i îngenuncheze prin eleganţa şi bogăţia veşmintelor ei; „Să zbiere, să fluiere, dacă or îndrăzni!" La gândul acesta, ochii Nastasiei Filippovna scânteiau. De fapt, în sinea ei, nutrea şi un alt gând, pe care însă nu-l putea mărturisi: visa în taină că Aglaia sau vreo persoană trimisă de ea va asista la cununie, incognito, amestecată prin mulţime, şi ea se pregătea să facă faţă cu cinste acestei eventualităţi. Pe la unsprezece noaptea, când se despărţi de prinţ, era preocupată de planurile sale. Dar nici nu bătuse miezul nopţii când Daria Alekseevna trimise după prinţ, chemându-l „să vină în grabă, căci e de rău". Prinţul o găsi pe logodnica lui încuiată în iatac, pradă unei crize de nervi; plângea năprasnic şi se căina. Îi vorbiră prin uşă; multă vreme nu voi să ştie de nimic; la urmă deschise, îl lăsă numai pe prinţ să intre, încuie uşa iar şi-i căzu la picioare, în genunchi. (Cel puţin aşa a istorisit mai târziu Daria Alekseevna, ai cărei ochi curioşi reuşiră să surprindă

câteva dintre amănuntele scenei.)

— Ce fac? Ce fac! Ce fac eu din tine! strigă ea, înbrăţişându-i cu disperare genunchii.

Prinţul rămase o oră întreagă cu dânsa, nu ştim ce anume au vorbit. Daria Alekseevna povesti mai târziu că se împăcaseră şi erau fericiţi. În noaptea aceea, prinţul se mai interesă o dată de logodnica lui; între timp însă, Nastasia Filippovna adormise. Dimineaţa, înainte de a se trezi din somn, mai veniră la Daria Alekseevna alţi doi trimişi de-ai lui Mîşkin; şi chiar un al treilea, care a fost însărcinat să-i ducă prinţului următorul răspuns: „în jurul Nastasiei Filippovna roiesc acum o droaie de croitoresc şi de coafori din Petersburg; că nu se resimte deloc după criza de ieri, că e ocupată, aşa cum poate fi ocupată cu gătelile de cununie o tânără atât de frumoasă şi chiar în acest moment se decide într-un fel de consiliu extraordinar ce anume bijuterii, ce briliante să-şi pună mireasa". Vestea asta avu darul să-l liniştească pe Mîşkin.

Tot ce urmase după aceea şi cum anume se desfăşuraseră evenimentele acestei nunţi memorabile s-a putut afla mai pe urmă de la persoane bine informate din ale căror mărturii demne de crezare se putea reconstitui cam următoarea succesiune a faptelor:

Cununia a fost hotărâtă pentru ora opt seara. Pe la ora şapte, Nastasia Filippovna era gata. Încă de la şase, o mulţime de curioşi începură să se strângă în jurul vilei lui Lebedev, dar mai cu seamă în faţa casei Dariei Alekseevna; pe la şapte, biserica aproape că se umpluse. Vera Lebedeva şi Kolea nu-şi mai găseau locul de grija prinţului, deşi erau ocupaţi până peste cap: trebuiau să pregătească cele de cuviinţă pentru primirea invitaţilor care, după cununie, aveau să vină ca să-i felicite pe tinerii căsătoriţi. De altfel, nu se aşteptau la prea multă lume; în afară de nuntaşi şi de martori, Lebedev îi mai invitase pe Ptiţân, Ganea, doctorul cel cu decoraţia Sf, Anna la gât şi pe Daria Alekseevna. „Ce ţi-a venit să-l inviţi pe doctor? Abia l-am cunoscut", îi spuse prinţul lui Lebedev. „Are ordinul Sfânta Anna la gât, e un om cu vază şi o să facă efect", răspunse

Lebedev, vădit încântat de ideea lui şi spre hazul prinţului. Keller şi Burdovski, în frac şi înmănuşaţi, aveau o înfăţişare destul de convenabilă; numai că cel dintâi îl cam nelinişte a pe prinţ din pricina pornirilor sale belicoase când se uita la mulţimea de gură-cască ce se adunase în faţa casei. În sfârşit, pe la ora şapte şi jumătate, Mîşkin se duse cu trăsura la biserică. E de remarcat că el ţinea neapărat să fie respectate toate datinile şi uzanţele consacrate în asemenea ocazii; totul se făcea pe faţă, deschis, la lumina zilei şi „cum se cuvine". Însoţit de Keller, care arunca în dreapta şi-n stânga priviri ameninţătoare, prinţul păşi în biserică, răzbind cu greu prin mulţime, în mijlocul şuşotelilor şi al exclamaţiilor lumii. El se refugie pentru moment în altar. Apoi Keller plecă s-o aducă pe Nastasia Filippovna. În faţa casei Dariei Alekseevna era de două ori mai multă lume decât la vila prinţului şi atitudinea acestei mulţimi era şi mai ostilă. Urcând scările, Keller auzi nişte vociferări care îl făcură să se întoarcă, gata să rostească un discurs după vrerea inimii lui înfierbântate, dar fu oprit la timp de Burdovski şi de Daria Alekseevna, care tocmai ieşise să deschidă uşa; amândoi îl apucară pe Keller şi-l traseră înăuntru. Era furios şi zorit. Nastasia Filippovna se ridică în picioare, se mai uită o dată în oglindă şi, după cum spunea Keller mai târziu, observă cu un zâmbet „silit" că era „palidă ca un cadavru"; apoi se închină cu smerenie înaintea icoanei şi porni înainte. Un murmur surd de glasuri salută apariţia ei. E drept că la început se auziră şi râsete, aplauze şi câteva şuierături; după o clipă însă răsunară şi alte glasuri:

— Ce mândrete de femeie! se auzea din mulţime.

— Nu-i nici cea dintâi, nici cea de pe urmă!

— Căsătoria acoperă orice, proştilor!

— Unde mai găseşti aşa frumuseţe, urra! răcneau cei din faţă.

— Prinţesă! Pentru aşa prinţesă mi-aş vinde sufletul! strigă un conţopist. *„Cu preţul vieţii, noapte dărui!"*

Într-adevăr, Nastasia Filippovna ieşi din casă albă ca

varul; doar ochii ei mari, negri, aţintiţi spre mulţime, luceau ca nişte cărbuni aprinşi, şi curioşii n-au putut să reziste acestei priviri; indignarea făcu loc entuziasmului. Dar iată că uşa cupeului s-a şi deschis şi Keller i-a întins mâna s-o susţină, când, deodată, ea scoase un ţipăt şi se repezi de pe ultima treaptă a scării drept în mijlocul mulţimii. Toţi din jurul ei rămaseră înlemniţi; lumea se dădu în lături din faţa ei şi la cinci-şase paşi de casă se ivi deodată Rogojin. Prin mulţime, Nastasia Filippovna îi zărise privirea. Alergă la dânsul ca o nebună şi-l apucă de amândouă mâinile:

— Scapă-mă! Ia-mă cu tine! Unde vrei tu, chiar acum!

S-o ia în braţe şi s-o ducă până la cupeu a fost pentru Rogojin treabă de o clipă. Apoi scoase din portofel o hârtie de o sută de ruble şi o întinse vizitiului:

— La gară! Dacă prindem trenul, mai capeţi un sutar!

După care sări în trăsură lângă Nastasia Filippovna şi închise uşa cupeului. Fără să mai stea la şovăială, vizitiul dădu bici cailor. Keller se justifica pe urmă prin stupefacţia în care îl adusese o întorsătură atât de neaşteptată. „Să fi avut încă o secundă, mi-aş fi venit în fire şi n-aş fi îngăduit una ca asta!" spunea el, relatând întâmplarea. Prima reacţie a celor doi cavaleri de onoare a fost să sară într-o altă trăsură care staţiona în apropiere şi să pornească în urmărirea cupcului; dar pe drum se răzgândiră.

— E prea târziu! N-ai cum s-o întorci cu de-a sila! zise Keller.

— Şi nici prinţul n-ar accepta! fu de părere Burdovski, profund zguduit.

Rogojin şi Nastasia Filippovna ajunseră la timp la gară. După ce s-au dat jos din trăsură, cu un minut înainte de a se urca în vagon, Rogojin opri deodată o fată care tocmai trecea prin faţa lui; era îmbrăcată cu o mantilă de culoare închisă, cam veche, dar încă destul de prezentabilă, iar pe cap purta o năframă de mătase.

— Îţi dau cincizeci de ruble pe mantila dumitale, îi spuse scurt şi-i întinse banii.

Această propunere neaşteptată o zăpăci pe fată; fără să-i

mai lase timp de gândire, îi strecură în mână rublele şi, luând cât ai clipi mantila şi năframa, acoperi umerii şi capul Nastasiei Filippovna. În vagon, veşmintele ei atât de luxoase ar fi atras atenţia celorlalţi călători. Abia mai târziu înţelese fata de ce i s-au dat atâţia bani pentru vechiturile ei.

Vestea răpirii Nastasiei Filippovna ajunse cu iuţeala fulgerului la urechile lumii adunate în biserică. În momentul când Keller îşi făcea loc prin mulţime, ca să ajungă la prinţ, o sumedenie de oameni pe care nu-i cunoştea îl asaltară, nerăbdători să afle ce s-a întâmplat. Vorbeau tare, clătinau din cap, unii chiar râdeau; nimeni nu părăsea biserica; toţi voiau să vadă ce va face prinţul. Aflând vestea, el se îngălbeni, dar nu arătă nicio tulburare. „Mă temeam de asta, spuse cu un glas abia desluşit, totuşi nu mi-am închipuit că se va întâmpla chiar aşa.." Şi, după o clipă de tăcere, adăugă: „De altfel... în starea ei... nu-i deloc de mirare". Cuvintele acestea au fost calificate mai târziu de Keller drept dovadă a unei atitudini „de neasemuită înţelepciune filosofică". Când prinţul ieşi din biserică, mulţi băgară de seamă că părea foarte liniştit şi nu era deloc abătut. Se grăbea desigur să ajungă cât mai repede acasă, ca să rămână singur, dar nu avu parte de aşa ceva. Câţiva dintre invitaţi, printre care Ptiţân, Gavrila Ardalionovici şi doctorul, îl însoţiră până acasă şi intrară după el. În afară de asta, din toate părţile, vila era literalmente asaltată de curioşi. Fiind încă pe terasă, prinţul auzi iscându-se o discuţie violentă: Keller şi Lebedev erau gata să se încaiere cu un grup de necunoscuţi care păreau a fi nişte slujbaşi şi care voiau numaidecât să pătrundă înăuntru. Prinţul se apropie şi, după ce se informă de pricina certei, îi rugă politicos pe Lebedev şi pe Keller să se dea la o parte, apoi, adresându-se plin de amabilitate unui domn cu înfăţişare mai impunătoare şi cu părul cărunt, care se afla în fruntea celorlalţi, îl invită să binevoiască a-i face onoarea să vină în casă. Domnul se cam fâstâci, stingherit, totuşi păşi pe terasă. Şapte-opt dintre însoţitorii lui făcură la fel şi

intrară în casă afişând un aer degajat; alţi amatori nu se găsiră şi în curând se auziră glasuri din mulţime care-i condamnau pe cei înfigăreţi. Pe aceştia prinţul îi pofti să ia loc pe scaune, le oferi ceai şi intră în vorbă cu ei. Spre surprinderea vizitatorilor, lucrurile se petrecură într-o atmosferă sobră şi de bună-cuviinţă. Au fost şi unele încercări de a înveseli convorbirea, dirijând-o spre un „subiect la ordinea zilei", s-au pus şi câteva întrebări indiscrete, au fost strecurate şi observaţii „provocatoare". Dar prinţul le răspunse tuturor cu atâta simplitate şi bunăvoinţă şi în acelaşi timp cu atâta demnitate şi încredere în buna-credinţă a musafirilor săi, încât toate întrebările acestea indiscrete încetară de la sine. Încetul cu încetul convorbirea căpătă un caracter serios şi grav. Unul dintre domnii aceştia, agăţându-se de o vorbă scăpată de cineva, declară cu vehemenţă că orice s-ar întâmpla, el nu-şi va vinde moşia, ci va aştepta, căci „întreprinderile sunt mai bune decât banii": „Iată, domnule, care este sistemul meu economic, dacă vrei să ştii!". Fiindcă se adresa prinţului, acesta îl aprobă cu multă căldură, deşi Lebedev îi şoptea la ureche că acest pretins proprietar, care se umflase în pene făcând caz de avuţiile lui, nu numai că n-a avut vreodată o moşie, dar nici măcar un capăt de aţă. Astfel trecu aproape o oră şi în cele din urmă, după ce-şi băură ceaiul, oaspeţii văzură în sfârşit că buna-cuviinţă nu le mai îngăduia să rămână. La plecare, doctorul şi domnul cu părul cărunt, plini de afecţiune, îşi luară rămas-bun de la prinţ; de altfel şi toţi ceilalţi se despărţiră cu efuziuni zgomotoase şi multă căldură. S-au exprimat urări şi păreri în sensul că „e de prisos să-şi facă inimă rea... poate că e mai bine chiar că s-a întâmplat aşa..."etc. E drept că erau printre ei şi unii mai tineri care au încercat să ceară şampanie, dar cei mai în vârstă îi făcură să se astâmpere. După ce, în sfirşit, s-au retras cu toţii, Keller se aplecă spre Lebedev şi-i spuse: „Noi am fi iscat, bineînţeles, un mare tărăboi, cu strigăte şi bătaie şi ne-am fi făcut de râs; ar fi intervenit şi poliţia; pe când el şi-a câştigat noi prieteni şi încă ce oameni, îi cunosc doar!"

La care Lebedev, care apucase să tragă binişor la măsea, scoase un suspin şi rosti sentenţios: „A ascuns înţelepţilor şi celor deştepţi ceea ce a descoperit pruncilor"; am mai spus-o şi altă dată despre el, iar acum mai adaug că şi pe „pruncul cel nevinovat Dumnezeu l-a scăpat din prăpastie. El şi toţi sfinţii lui!"

În sfârşit, pe la ora zece şi jumătate, îl lăsară pe prinţ singur; îl durea cumplit capul; Kolea plecă cel din urmă, după ce-l ajută pe Mîşkin să-şi schimbe hainele de nuntă. Se despărţiră cu cele mai bune sentimente de caldă prietenie. Kolea nu vorbi mai nimic despre întâmplare, dar făgădui să vină a doua zi dis-de-dimineaţă. A povestit mai târziu că atunci când îşi luă rămas-bun, prinţul nu i-a împărtăşit nimic şi, prin urmare, i-a ascuns chiar şi lui intenţiile sale ulterioare. Curând nu mai rămăsese aproape nimeni în casă; Burdovski se duse să-l vadă pe Ippolit, Keller şi cu Lebedev plecară şi ei nu se ştie unde. Numai Vera Lebedeva mai rămase o bucată de vreme în casă pentru a face puţină ordine şi a reda astfel odăilor aspectul lor obişnuit. Înainte de plecare, aruncă o privire în camera prinţului. Stătea cufundat în gânduri, cu coatele pe masă şi capul în mâini. Ea se apropie încet şi-l atinse pe umăr. Prinţul o privi buimac şi câtva timp păru că încearcă să-şi aducă aminte de ceva; dezmeticindu-se în sfârşit, a început să dea semne de agitaţie neobişnuită. Totul se reduse până la urmă la rugăminţile stăruitoare ale prinţului, care o imploră pe Vera să-i bată în uşă a doua zi, la ora şapte dimineaţă, căci trebuie să plece la Petersburg cu cel dintâi tren. Fata făgădui să-i împlinească dorinţa. O mai rugă la fel de stăruitor să nu spună nimănui nimic, ceea ce îi promise de asemenea, şi, în sfârşit, în clipa când deschise uşa să plece, prinţul o mai chemă o dată, îi luă mâinile, i le sărută, o sărută apoi pe frunte, spunându-i într-un fel cu totul straniu:, Pe mâine!" Toate astea le-a povestit Vera mai târziu. Fata plecă pradă unei mari nelinişti pentru el. A doua zi dimineaţa, după cum făgăduise, Vera bătu la uşa prinţului, anunţându-l că trenul de Petersburg pleacă peste un sfert de ceas. Înfăţişarea senină şi chiar surâzătoare a

lui Mîşkin când i-a deschis uşa o mai linişti puţin. Se pare că nici nu se dezbrăcase peste noapte ca să se culce, dar se vedea cu toate acestea că dormise. Îşi făcea socoteala că ar putea să se întoarcă în aceeaşi zi la Pavlovsk. Vera a fost, aşadar, singura fiinţă căreia prinţul socoti de cuviinţă să-i comunice intenţia lui de a pleca în oraş.

XI

Peste o oră, Mîşkin se afia la Petersburg; trecuse de ora nouă când sună la Rogojin. Urcase pe scara din faţă; mult timp păru că nimeni nu auzise clopoţelul sunând. În sfârşit, uşa de la apartamentul bătrânei mame a lui Rogojin se deschise; o slujnică în vârstă, cu o înfăţişare cuviincioasă, apăru în prag.

— Parfion Semionovici nu-i acasă, spuse ea. Pe cine căutaţi?

— Pe Parfion Semionovici.

— Nu-i acasă.

Servitoarea îl privea cu o curiozitate cam prea vădită.

— Spune-mi, cel puţin, a dormit acasă astă-noapte? Şi... dacă s-a întors singur aseară?

Slujnica îl privea mereu, fără să-i răspundă la întrebare.

— N-a venit cu dânsul... ieri, aici... către seară... Nastasia Filippovna?

— Să nu vă fie cu supărare, dar cine sunteţi?

— Prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin; Parfion Semionovici mă cunoaşte bine.

— V-am spus că nu e acasă.

Femeia îşi lăsă ochii în jos.

— Şi Nastasia Filippovna?

— Nu ştiu nimica.

— Stai, stai puţin. Şi când are să se întoarcă?

— Nici asta nu pot să ştiu. Uşa se închise.

Prinţul hotărî să revină peste o oră. Coborând, dădu cu ochii de portar.

— Parfion Semionovici e acasă?

— Da, este.

— Atunci, cum se face că adineauri mi s-a spus că lipseşte?

— Cineva de la dânsul v-a spus?

— Nu, o slujnică a bătrânei mi-a spus, dar am sunat la

uşa lui Parfion Semionovci şi n-a venit nimeni să-mi deschidă.

— Cine ştie, poate să fi ieşit, răspunse portarul; se întâmplă să plece fără să anunţe. Uneori ia şi cheia cu dânsul şi odăile stau zăvorite câte trei zile în şir.

— Eşti sigur că ieri a fost pe acasă?

— Vezi bine c-a fost. Numai când intră pe uşa din faţă, nu ştie nimeni.

— Dar Nastasia Filippovna n-o fi fost şi dânsa cu el?

— Asta nu mai ştiu. Nu prea se arată des pe aici; dacă venea, o vedeam de bună seamă.

Prinţul plecă şi, neştiind ce să facă, se plimbă o vreme pe trotuar. La Rogojin, toate ferestrele erau închise, pe când cele de la apartamentul mamei sale, mai toate deschise. Era o zi de vară senină şi cu arşiţă. Prinţul traversă strada şi se opri pe trotuarul de peste drum, ca să-şi mai arunce o privire spre ferestre; nu numai că erau închise, dar aproape toate aveau storurile lăsate.

A stat aşa vreun minut, când, deodată – lucru ciudat – i se păru că marginea unui stor se dă la o parte şi, cât ai clipi din ochi, apare şi dispare pe loc chipul lui Rogojin. Prinţul mai aşteptă puţin, cât pe ce gata să se întoarcă şi să sune din nou la uşă, dar se răzgândi, hotărât să revină într-o oră. „Cine ştie? Poate mi s-a năzărit... numai..." îşi zisei el.

De acolo se îndreptă repede spre vechea locuinţă a Nastasiei Fitippovna din cartierul Izmailovski Polk. Ştia că după ce părăsise Pavlovskul la rugămintea lui, cu trei săptămâni în urmă, fusese găzduită în Izmailovski Polk, la o veche cunoştinţă a ei. Văduvă de învăţător şi mama unei familii numeroase, această venerabilă femeie dădea cu chirie un apartament destul de drăguţ mobilat, ceea ce reprezenta aproape unicul său venit. Era de presupus că, revenind la Pavlovsk, Nastasia Filipovna trebuia să fi păstrat şi locuinţa din Petersburg; cel puţin, era foarte probabil să-şi fi petrecut noaptea în această locuinţă, unde, fără îndoială, Rogojin o adusese în ajun. Prinţul luă o birjă. Pe drum, se gândi că ar fi fost mai bine să fi început cu

asta şi să fi încercat mai întâi acolo, dat fiind că era de necrezut ca tânăra femeie să se fi dus noaptea direct la Rogojin. Îşi aminti şi de vorbele portarului, cum că Nastasia Filip-povna nu prea venea des în casa aceea. Dacă nici înainte nu prea îl vizita pe Rogojin, atunci ce rost ar avea acum să stea la el? Dându-şi astfel curaj, prinţul ajunse în sfârşit în Izmailovski Polk mai mult mort decât viu.

Spre surprinderea şi dezolarea lui, văduva cu pricina nu numai că nu auzise nimic de Nastasia Filippovna, nici în ajun şi nici în ziua aceea, dar până şi apariţia prinţului o socotea un fel de minune. În urma mamei năvăliră pe uşă o droaie de copii – numai fetiţe la un an diferenţă una de alta, dintre care cea mai mare avea cincisprezece ani, iar cea mai mică şapte – şi, fâcând cerc în jurul prinţului, se holbară la el ca la urs. După copii se ivi şi o mătuşă a lor, o femeie, cu faţa gălbejită şi cu o basma neagră pe cap; apoi apăru şi bunica – o băbuţă cu ochelari pe nas. Stăpâna casei îl pofti stăruitor pe Mîşkin să intre ca să-şi mai tragă sufletul, lucru la care el nu se opuse. Mîşkin ghici numaidecât că ele ştiau foarte bine cine era el şi că în ajun trebuia să fi avut loc nunta lui şi deci ardeau de nerăbdare să-l întrebe despre nuntă şi să afle prin ce minune venise să se intereseze de Nastasia Filippovna, când, de fapt, ea ar fi trebuit să fie acum cu el la Pavlovsk; dar tăceau din delicateţe. Pentru a le satisface curiozitatea, prinţul istorisi pe scurt tot ce se petrecuse. Uimirea lor fu însă atât de mare, încât prinţul se văzu nevoit să dea şi alte amănunte, bineînţeles cât mai sumar cu putinţă. La urmă cele trei femei, profund impresionate, hotărâră în înţelepciunea lor ca, înainte de toate, să se întoarcă la Rogojin, să bată până ce i-o deschide, ca să afle de la el ce-i cu Nastasia Filippovna. Iar dacă Rogojin nu va fi acasă (lucru de care trebuia să se încredinţeze bine) sau dacă va refuza să răspundă, prinţul ar putea să se ducă la o doamnă nemţoaică pe care Nastasia Filippovna o cunoştea şi care locuia cu mama ei în cartierul Semionovski Polk; în tulburarea ei şi din dorinţa de a face să i se piardă urma, e

posibil ca Nastasia Filippovna să se fi dus să înnopteze acolo. Prinţul se ridică sleit de puteri şi cu sufletul îndurerat de moarte; ele aveau să povestească mai târziu că el era de o „paloare înspăimântătoare" şi că într-adevăr abia se ţinea pe picioare. Multă vreme îi fu cu neputinţă să prindă sensul vorbelor ce-i răsunau în urechi din învălmăşeala aceea de glasuri; în cele din urmă, înţelese că femeile acestea se ofereau să-l ajute în căutările lui şi-i cereau să le dea adresa lui din oraş. Trebui să mărturisească adevărul, că nici n-avea locuinţă la Petersburg. Atunci femeile îl sfătuiră să-şi ia o cameră la hotel. Prinţul se gândi puţin şi le dădu adresa hotelului unde trăsese cu cinci săptămâni în urmă şi în care avusese atacul de epilepsie. Pe urmă, se duse iar la Rogojin. De data aceasta, nu numai uşa lui Parfion Semionovici nu se deschise, ci şi aceea a mamei lui rămase închisă. Prinţul coborî cu gândul să-l caute pe portar; îl găsi trebăluind prin curte. Era atât de absorbit de treaba pe care o făcea, că aproape nici nu se uită la Mîşkin, răspunzându-i în silă; totuşi susţinu cu toată tăria că Parfion Semionâci „a ieşit dis-de-dimineaţă şi a plecat la Pavlovsk, aşa că nu se mai întoarce azi".

— Am să-l aştept; poate se întoarce către seară.

— Poate nici în opt zile. Cine ştie?

— În orice caz, a dormit aici astă-noapte?

— Asta da...

Toate acestea dădeau de bănuit. În răstimpul dintre cele două vizite ale prinţului, portarul putea foarte bine să fi primit noi dispoziţii; adineauri era guraliv, iar acum cu greu îi scoteai un cuvânt din gură. Mîşkin hotărî să se întoarcă după două ceasuri şi chiar, de va trebui, să stea de strajă în faţa casei. Până atunci, îi mai rămăsese o speranţă: să afle ceva de la nemţoaică, şi plecă în grabă spre Semi-onovski Polk.

Dar nemţoaica nici nu prea l-a înţeles ce voia să spună. Câteva vorbe pe care stăpâna casei le scoase îi dădură a înţelege că frumoasa nemţoaică se certase cu Nastasia Filippovna cu vreo două săptămâni înainte şi că de atunci

nu mai ştia nimic de ea şi că nici nu vrea să ştie, „chiar dacă s-ar mărita cu toţi prinţii din lume". Mîşkin se grăbi să plece. Pe drum, îi trecu prin minte că Nastasia Filippovna o fi plecat poate la Moscova, ca şi rândul trecut, şi că, bineînţeles, Rogojin a urmat-o, dacă nu cumva au plecat împreună. „De-aş putea să dau, cel puţin, de vreo urmă!" îşi aminti că trebuie să-şi reţină o odaie la hotel şi se grăbi să se ducă în Liteinaia; aici i se dădu numaidecât o cameră. Omul de serviciu îl întrebă dacă vrea să mănânce. Distrat, prinţul răspunse afirmativ şi abia după gustare se necăji groaznic când îşi dădu seama că pierduse vreo jumătate de ceas. Judecind pe urmă mai calm, se dumeri că nimic nu l-ar fi împiedicat să renunţe la gustare şi s-o lase baltă. O senzaţie ciudată îl cuprinse când se trezi în coridorul acela întunecos şi muced, o senzaţie dureroasă care tindea să se transforme într-o idee; dar cu toate străduinţele de a ghici substratul acestei frământări chinuitoare, nu izbuti să descopere în ce consta ideea aceasta nouă care cu îndărătnicie se cerea eliberată din haosul obsesiei incerte. În cele din urmă, ieşi din hotel într-o stare cu totul anormală; capul i se învârtea; unde să se ducă totuşi? Şi din nou porni cu mare grabă, mânat de gândul de a mai încerca la Rogojin.

Rogojin nu se întorsese; trase de mai multe ori de mânerul clopoţelului, dar uşa rămase încuiată. Sună la bătrână; aici avu mai mult noroc: i se deschise, dar numai ca să i se spună că Parfion Semionâci lipseşte şi că poate nu se întoarce acasă decât peste vreo trei zile. I se păru ciudat că femeia de serviciu, ca şi mai adineauri îl privea cu aceeaşi căutătură speriată. Pe portar nici nu-l mai găsi de astă dată. Ieşind din curte, traversă strada ca şi rândul trecut şi, oprindu-se pe trotuarul de peste drum, îşi ridică ochii spre ferestre; o jumătate de ceas, poate chiar mai mult, s-a plimbat pe trotuar, în bătaia dogoritoare a soarelui; de data aceasta, nicio mişcare; ferestrele nu se deschiseră, storurile rămâneau nemişcate. Se opri definitiv la ideea că mai adineauri i se năzărise numai chipul lui Rogojin; şi apoi, dacă cineva ar fi privit din dosul ferestrei,

parcă puteai să-i desluşeşti faţa prin geamurile astea întunecate, neşterse de multă vreme; înviorat la gândul acesta, prinţul plecă din nou spre Izmailovski Polk unde-l aştepta văduva de învăţător.

Între timp ea cutreierase oraşul, vizitând vreo trei-patru case; trecuse şi pe la Rogojin – zadarnic! Nicăieri nu aflase nimic. Prinţul o ascultă tăcut, apoi intră în odaie şi, luând loc pe canapea, năuc, îşi plimbă privirea asupra celor din jur ca un om care nu înţelege ce i se spune. Lucru ciudat; ba era foarte atent şi dădea dovadă de un spirit de observaţie neobişnuit, ba devenea dintr-o dată din cale-afară de distrat. Cei din casa văduvei aveau să povestească mai târziu că s-au mirat cu toţii în ziua aceea cât de ciudat era prinţul, şi „se prea poate că încă de atunci boala lui a început să dea semne". La urmă, se sculă şi ceru să vadă locuinţa Nastasiei Filippovna. Acest apartament se compunea din două odăi mari. Luminoase, înalte, frumos mobilate, şi pentru care plătea o chirie destul de mare. Tot după relatările de mai târziu ale acestor trei doamne, prinţul examina fiecare obiect din amândouă odăile; văzu pe măsuţă o carte deschisă: era un roman francez, *Madame Bovary;* îndoi colţul paginii la care rămăsese deschisă cartea, ceru voie s-o ia cu el şi, cu toate că i se atrase atenţia că volumul era împrumutat de la o bibliotecă publică, îl vârî fără să se sinchisească în buzunar. Aşezându-se lângă o fereastră deschisă, dădu cu ochii de o măsuţă de joc de cărţi pe care erau mâzgălite cu cretă nişte cifre; se interesa cine obişnuia să joace. I s-a spus că de când Nastasia Filippovna se întorsese de la Pavlovsk la Petersburg, luase obiceiul să facă în fiecare seară câte o partidă de cărţi cu Rogojin. Jucau popa-prostul, stos, preferans, whist şi alte jocuri. Fapt este că în ultimul timp, tânăra femeie se plângea mereu că se plictiseşte de moarte pentru că Rogojin nu ştia să întreţină o conversaţie şi stătea seri întregi fără să deschidă gura; a doua zi după aceea, venind, el scoase fără vorbă din buzunar un pachet de cărţi de joc şi Nastasia Filippovna, care mai tot timpul era tristă şi vărsa lacrimi, prinse a râde şi aşa au început

să joace cărţi seară de seară ca să-şi omoare timpul. Prinţul întrebă unde erau cărţile cu care jucau. I s-a explicat că Rogojin obişnuia să aducă în fiecare seară câte o garnitură de cărţi noi pe care la plecare le lua cu el.

Cele trei femei îl sfătuiră să se mai ducă o dată pe la Rogojin şi să bată în uşă mai tare, dar nu chiar acuma, ci mai târziu, la căderea nopţii, „cine ştie poate că de data aceasta vei fi mai cu noroc". În ce o priveşte, văduva de învăţător se oferi să se repeadă între timp la Pavlovsk: s-ar putea, îşi dădu ea cu părerea, ca Daria Alekseevna să ştie ceva. În tot cazul îl rugă pe prinţ să revină pe la zece seara, pentru a pune la cale împreună ce aveau de făcut a doua zi. Zadarnice însă au fost toate încercările lor de a-l îmbărbăta, de a-i da curaj, prinţul era pradă deznădejdii. Cu sufletul apăsat de o tristeţe cumplită, se duse pe jos spre hotel. Petersburgul, aşa de prăfuit, aşa de sufocant în timpul verii, îl strivea ca în menghină; îşi făcea anevoie drum printre oameni cu feţele aspre sau oameni beţi; privirea îi luneca absentă pe chipul lor şi cine ştie cât o fi ocolit până să ajungă la hotel; între timp se înserase de-a binelea. Hotărî să se odihnească puţin, ca apoi s-o pornească din nou la Rogojin, după cum fusese sfătuit. Se aşeză pe canapea sprijinindu-şi capul în palme şi rămase adâncit în gânduri.

Cât timp a stat aşa şi la ce s-o fi gândit, e greu de spus. Se temea de prea multe şi teama aceasta o resimţea dureros şi chinuitor. Rând pe rând îşi aminti de Vera, apoi de Lebedev, care poate ştia ceva din toată întâmplarea asta; şi chiar dacă nu ştia nimic, era totuşi mai în măsură decât el să afle cum stau lucrurile. Apoi se gândi la Ippolit şi-şi aduse aminte că în ultimul timp Rogojin îl vizitase de mai multe ori. Din momentul acela gândul la Rogojin puse cu desăvârşire stăpânire pe el; îl revăzu aşa cum îi apăruse acum de curând la înmormântarea generalului Ivolghin; cum îl întâlnise în parc; în sfârşit, retrăi scena din coridor, când Rogojin se ascunsese într-un colţ şi -l aştepta înarmat cu un cuţit. Îşi aminti cum îi luceau ochii în întuneric. Şi deodată tresări: ideea nedesluşită care-l obsedase

adineauri începea să se închege, luând contururi din ce în ce mai precise în mintea lui.

Îi devenea din ce în ce mai limpede că, dacă Rogojin se află aici la Petersburg, şi pentru moment se ascunde intenţionat, va sfârşi negreşit prin a veni la el, cu gânduri bune sau rele, dar tot va veni, fie chiar aşa cum venise şi data trecută. Dacă pentru un motiv oarecare, Rogojin ar avea nevoie de el, unde ar putea să-l caute, decât tot aici, în coridorul acesta. Nu-i cunoaşte niciun fel de adresă; prin urmare e firesc să presupună că a tras la acelaşi hotel; oricum, va încerca să vadă dacă nu cumva e aici... în cazul când ar fi la mare ananghie. Şi, cine ştie, poate că a şi venit şi acum îi caută?!

Aşa reflecta prinţul şi gândul acesta îi păru cu totul plauzibil. N-ar fi putut să găsească însă niciun răspuns, dacă ar fi mers mai departe cu întrebările: „Pentru ce, spre pildă, îşi închipuia că Rogojin trebuie neapărat să aibă *nevoie* de el şi că este exclus ca. În cele din urmă, să nu se întâlnească?" Şi gândul se depăna mai departe, devenind tot mai obsedant:, Dacă e fericit, n-are să *vină,* iar dacă-i nefericit – va veni cât de curând, şi cu siguranţă că e nefericit acum..."

Fireşte că, având o asemenea convingere, ar fi trebuit să rămână la hotel şi să-l aştepte pe Rogojin; dar, ca şi cum n-ar fi putut suporta această nouă obsesie, prinţul sări ca ars de pe scaun şi apucându-şi pălăria ieşi din odaie. Coridorul era cufundat în întuneric. „Ce-ar fi dacă ar apărea acum deodată din colţul acela şi m-ar opri pe scară?"' îi trecu prin minte, în timp ce se apropia bâjbâind de locul cu pricina. Dar nu apăruse nimeni. Trecu apoi pe sub bolta porţii şi, ajungând pe trotuar, se uită nedumerit la mulţimea de oameni care, după asfinţitul soarelui, năvăliseră în stradă (cum se întâmplă de obicei la Petersburg, în timpul caniculei); paşii i se îndreptară în direcţia străzii Gorohovaia. La vreo cincizeci de paşi de hotel, la cea dintâi răspântie, cineva din mijlocul mulţimii îl apucă uşor de braţ şi, apropiindu-se, îi spuse încet la ureche:

— Lev Nikolaevici, vino cu mine, frate, am nevoie de tine. Era Rogojin.

Lucru ciudat, de bucurie prinţul începu să-i povestească de zor, bolborosind cuvintele, bâlbâindu-se şi înghiţindu-le sfârşitul, cum îl aşteptase adineauri în coridor, la hotel.

— Am fost pe acolo; să mergem.

Acest răspuns neaşteptat îl uimi pe Mîşkin; dar uimirea-i surveni cel puţin după un minut-două, când îşi dădu seama de ciudata coincidenţă. În aceeaşi clipă îl cuprinse spaima şi începu să-l examineze cu atenţie pe Rogojin. Acesta mergea cu vreo jumătate de pas înaintea lui, privind drept în faţă, fără să-şi arunce ochii spre trecători, şi totuşi ocolindu-i cu o prudenţă automată.

— De ce n-ai întrebat... de mine, dacă ai fost la hotel? se interesă deodată prinţul.

Rogojin se opri, se uită la el cu privirea absentă, şi, ca şi când n-ar fi auzit întrebarea, îi spuse:

— Uite ce, Lev Nikolaevici, mergi tu aşa drept înainte, până acasă la mine, înţelegi? Eu am să trec pe partea cealaltă. Dar ţine-te de mine, ca să ajungem împreună.

Spunând vorbele acestea, trecu strada şi, când ajunse pe celălalt trotuar, îşi întoarse capul să vadă dacă prinţul îl urmează. Văzându-l pe Mîşkin că a rămas locului şi se uită la el cu ochii holbaţi de uimire, făcu semn cu mâna în direcţia străzii Gorohovaia şi porni mai departe, întorcând mereu capul şi făcându-i semne să-l urmeze. Părea mulţumit de faptul că Mîşkin l-a înţeles, rămânând pe celălalt trotuar. La rândul lui, prinţul făcea tot felul de presupuneri, crezând la un moment dat că Rogojin schimbase trotuarul pentru că pândeşte pe cineva şi nu vrea să-l scape. „Numai că nu înţeleg de ce nu mi-a spus şi mie la cine să iau seama?" Făcură astfel vreo cinci sute de paşi, şi deodată prinţul începu să tremure din tot corpul. Rogojin îşi întorcea capul mai rar, dar tot se uita în urmă din când în când Mîşkin, neputând să se mai stăpânească, îi făcu semn cu mâna să vină la el. Acela trecu îndată strada, apropiindu-se de prinţ.

— Nastasia Filippovna e la tine?

— La mine.

— Adineauri tu erai la fereastră şi te-ai uitat la mine de după perdea?

— Da... eu...

— Şi de ce?

Dar prinţul n-a mai ştiut ce să întrebe mai departe şi nici cum să-şi termine întrebarea începută; de altfel inima îi zvâcnea aşa de tare, încât îi venea greu să vorbească. Rogojin tăcea şi el, privindu-l ca adineauri, cu aceeaşi îngândurare absentă.

— Şi acum, mă duc, spuse el deodată pregătindu-se să traverseze din nou strada; tu mergi, înainte, pe partea asta. Pe stradă trebuie să mergem separat... e mai bine pentru noi... ai să vezi de ce...

Când, în sfârşit, au ajuns fiecare de pe alt trotuar în strada Gorohovaia îndreptându-se spre casa lui Rogojin, prinţul simţi din nou cum i se taie picioarele, încât abia se mai târa împleticindu-se. Era aproape de orele zece seara. Ca şi adineauri, la apartamentul bătrânei ferestrele erau deschise; la Rogojin erau închise, iar storurile lăsate în jos păreau încă şi mai albe în întunericul de afară. Mîşkin părăsi trotuarul şi dădu să traverseze strada, în timp ce Rogojin urca treptele de la intrare, făcându-i mereu semne să se apropie. Prinţul îl ajunse din urmă.

— Nici portarul nu ştie că m-am întors acum acasă. Adineauri, ieşind, i-am spus că plec la Pavlovsk şi tot aşa i-am lăsat vorbă şi mamei, şopti el cu *un* zâmbet şiret, aproape satisfăcut; o să intrăm fără să ne audă nimeni.

Era cu cheia în mână. Urcând pe scară, se întoarse către prinţ şi-i făcu un semn cu degetul să umble cât mai încet. După ce deschise fără zgomot uşa de la apartamentul lui, îşi introduse înăuntru musafirul, se strecură şi el cu precauţie, încuie uşa şi vârî cheia în buzunar.

— Vino, spuse el în şoaptă.

Începuse să-i vorbească în şoaptă încă din momentul când se întâlniseră pe trotuarul de pe Liteinaia. Cu tot calmul lui aparent, se simţea că e în prada unei profunde tulburări lăuntrice. Când ajunseră în sala vecină cu

cabinetul său, Rogojin se apropie de fereastră şi-i făcu un semn tainic prinţului să vină lângă el.

— Vezi, când ai sunat adineauri la mine, eram aici şi am ghicit îndată că tu eşti; m-am apropiat de uşă, umblând în vârful picioarelor, şi te-am auzit vorbind cu Pafnutievna. O dădăcisem încă de cu ziuă ce are de făcut; i-am dat poruncă tare să spună oricui o veni să mă vadă, fie tu, ori altcineva din partea ta, sau în sfârşit oricine o fi, că nu sunt acasă, dar mai cu seamă să nu sufle o vorbă dacă vii tu să mă cauţi şi i-am spus şi cum te cheamă. Când ai plecat, mi-am zis: n-o fi rămas cumva în stradă şi stă acum la pândă; am venit la fereastra asta, am ridicat un pic storul şi, ce să vezi, stăteai pe trotuarul din faţă şi te uitai drept la mine... Aşa a fost.

— Dar unde-i... Nastasia Filippovna? întrebă prinţul cu voce sugrumată.

— E... aici, răspunse încet Rogojin, după o clipă de şovăire.

— Unde, unde este?

Rogojin ridică ochii spre Mîşkin, ţintuindu-l cu o privire grea:

— Vino cu mine...

Vorbea tot în şoaptă, fără grabă, rar şi mereu îngândurat. Chiar şi atunci când povestea despre storuri, îngândurarea asta stranie lăsa impresia, prin ceea ce spune şi peste sensul cuvintelor rostite, că voia să mai spună şi altceva.

Intrară în birou. Această încăpere suferise oarecare schimbări de la vizita priţului. O draperie grea de mătase verde, întinsă de la un capăt la celălalt al odăii, ascundea un iatac, unde se afla patul lui Rogojin; avea câte o intrare de fiecare parte, dar în momentul acela draperia cea grea acoperea şi aceste intrări. Totul era cufundat în întuneric; nopţile „albe" petersburgheze începeau să fie mai puţin luminoase şi, dacă n-ar fi fost lună plină, cu mare greutate s-ar fi putut desluşi ceva în întunecosul apartament al lui Rogojin, mai ales acum, când storurile erau lăsate. E drept că feţele acestor doi oameni se mai distingeau, dar nu

îndeajuns de lămurit. Rogojin era palid ca de obicei; în ochii aţintiţi asupra prinţului încremenise o licărire de lumină.

— De ce nu aprinzi o lumânare? spuse Mîşkin.

— Nu, nu trebuie, răspunse Rogojin, şi, apucându-l de braţ, îl făcu să se aşeze; apoi, luă un alt scaun şi se aşeză şi el în faţa prinţului atât de aproape, încât genunchii lor aproape că se atingeau. Între ei, puţin la o parte, se afla o măsuţă rotundă.

— Să stăm puţin aşa! îl îndemnă el pe Mîşkin cu un glas rugător. Urmă o clipă de tăcere. Am bănuit că ai să tragi la hotelul acela – şi cum se întâmplă deseori, în loc să treacă direct la subiectul principal al conversaţiei, începu prin amănunte lăturalnice de ordin secundar. Când am intrat însă în coridor, mi-am zis: „Poate că e acolo acuma şi mă aşteaptă, aşa cum îl aştept şi eu aici?" Ai fost la văduva aceea de învăţător?

— Da, abia mai putu să îngaime prinţul, atât de tare îi bătea inima.

— Mi-am închipuit şi asta. Apoi m-am gândit că au să înceapă să pălăvrăgească... Ia, mai bine, mi-am zis eu, să-l aduc la mine, ca să petrecem noaptea asta împreună...

— Rogojin! Unde-i Nastasia Filippovna? şopti deodată prinţul, şi se sculă tremurând din toate încheieturile. Rogojin se ridică şi el.

— E acolo, şopti el, arătând cu capul spre draperie.

— Doarme? întrebă Mîşkin în şoaptă.

Din nou Rogojin îl privi ţintă ca adineauri.

— Poate că e mai bine să intrăm chiar acum!...

— Numai că tu... fie, să mergem!

Dădu la o parte draperia, se opri şi se întoarse către prinţ.

— Intră, îi spuse, invitându-l cu un gest să treacă înainte. Prinţul se supuse.

— E întuneric beznă, observă ci.

— Se vede de ajuns! murmură Rogojin.

— De-abia desluşesc... patul.

— Du-te mai aproape, îl îndemnă încet Rogojin.

Prinţul mai făcu vreo doi paşi şi se opri. Îşi încorda privirea un minut-două fără să zărească ceva. Stând aşa lângă pat, niciunul nu era în stare să rostească un cuvânt; prinţului îi bătea inima să-i spargă pieptul, încât părea că bătăile ei se aud în liniştea de mormânt a încăperii. În cele din urmă, ochii i se deprinseră cu întunericul şi putu desluşi contururile patului. În aşternut dormea cineva un somn adânc şi fără de mişcare; nu se auzea nici cel mai mic foşnet, nicio răsuflare. Un cearşaf alb acoperea până şi capul persoanei culcate, iar membrele i se profilau în contururi abia desluşite; numai forma trupului arăta că acolo zăcea lungit un om. Împrejur era o mare dezordine; pe pat, pe fotolii, pe jos, peste tot erau aruncate în neorânduialâ tot felul de obiecte: o rochie minunată de mătase albă, flori, panglici. Pe măsuţa de lângă căpătâi sclipeau împrăştiate diamantele aşa cum fuseseră scoase... La picioare o grămadă de dantele spumoase zăcea ghem, iar pe albul lor imaculat, ieşind de sub cearşaf, se zărea vârful unui picior gol: acest picior părea al unei statui de marmură şi imobilitatea lui era înspăimântătoare. Prinţul privea încremenit, şi cu cât privea mai mult simţea că liniştea din încăpere devine tot mai desăvârşită – o linişte de mor-mânt. Deodată o muscă porni să bâzâie deasupra patului, şi se potoli apoi la căpătâi.

Prinţul tresări.

— Să mergem, îl atinse de braţ Rogojin. Ieşiră din iatac şi se aşezară din nou pe aceleaşi scaune, unul în faţa celuilalt. Prinţul tremura din ce în ce mai nestăpânit şi nu-şi lua privirea întrebătoare de la faţa lui Rogojin.

— Văd, Lev Nikolacvici, rosti acesta în sfârşit, că tremuri ca o vargă; aproape ca atunci când se porneşte criza, ţii minte cum s-a întâmplat cu tine la Moscova? Sau cum a fost o dată înainte de atac. Nici nu ştiu, zău, ce să mă fac cu tine acuma...

Mîşkin ascultă cu atenţie încordată, străduindu-se să înţeleagă şi privindu-l pe Rogojin drept în faţă cu aceeaşi întrebare mută în ochi.

— Tu? întrebă el arătând cu un semn din cap spre

draperie.

— Da... eu... răspunse în şoaptă Rogojin, lăsându-şi capul în jos. Tăcură vreme de cinci minute.

— Pentru că, mă gândesc, reîncepu deodată Rogojin, ca şi când nu şi-ar fi întrerupt vorba de mai înainte, pentru că, dacă îţi vine criza acum, şi atacul, şi ţipătul cu siguranţă c-o să fie auzit din stradă sau din curte, o să le dea de bănuit şi atunci or să bată în uşă, or să intre... pentru că toţi mă cred plecat. Nicio lumânare n-am aprins, ca nu cumva din curte sau din stradă să se bănuiască ceva. Fiindcă atunci când plec, îmi iau cheile cu mine şi pot să lipsesc trei-patru zile, nimeni în lipsa mea nu intră aici, nici chiar pentru dereticat; aşa e rânduiala mea. Pentru asta, vasăzică, pentru că nu trebuie să afle nimeni că în noaptea asta stăm aici...

— Ia stai, îl întrerupse prinţul, adineauri când am vorbit cu portarul şi cu bătrânica aceea, i-am întrebat şi de Nastasia Filippovna, dacă n-a rămas peste noapte aici. Au şi aflat, vasăzică, ceva de la mine.

— Ştiu că i-ai întrebat. Eu îi spusesem Pafnutievnei că Nastasia Filippovna a trecut ieri pe aci, că n-a stat decât zece minute şi, după aceea, tot ieri, care vasăzică, a plecat la Pavlovsk. Aşadar nu ştie nimeni că a rămas peste noapte la mine. Aseară am intrat cu ea tot aşa pe furiş, ca şi adineauri noi amândoi. Încă pe drum mă gândeam că poate n-are să vrea să intre pe ascuns – aş, de unde! Vorbea în şoaptă, strecurându-se în vârful picioarelor şi adunându-şi poalele în mână ca să nu foşnească; pe scară mă ameninţă cu degetul, că, adică, să nu fac zgomot. Tot de tine îi era teamă. În tren era aproape nebună, aşa intrase frica-n ea; a ţinut morţiş să rămână peste noapte aici, la mine, am vrut s-o duc la locuinţa ei, la văduva aceea – da' de unde! „Acolo mă găseşte el, îmi zice, de cu zori o să vină să mă caute; ascunde-mă la tine, iar mâine, cu cel dintâi tren, plecăm la Moscova"; pe urmă mi-a vorbit că de acolo o să plecăm la Oriol; şi înainte să adoarmă tot de Oriol vorbea...

— Stai, Parfion, şi ce vrei să faci acum? Ce-ai de gând?

— Mă gândesc ce mă fac cu tine? Tremuri întruna. Rămânem peste noapte aici, împreună. Alt aşternut afară de acela nu am; m-am gândit să iau pernele de la cele două canapele şi să le aşez lângă draperie, ca să ne culcăm jos, aşa alături. Pentru că dacă vin să caute, să scotocească, numaidecât or să dea de ea şi or s-o ducă de aici. Au să mă întrebe şi am să le spun tot... or să mă ducă îndată şi pe mine. Ei bine, să odihnească acum aici aproape de noi, lângă mine şi lângă tine...

— Da, da! aprobă prinţul cu înflăcărare.

— Aşa încât nu trebuie să afle nimeni, şi nu lăsăm s-o ducă de aici.

— Nu, nu, pentru nimic în lume! Nu, nu!

— Ăsta mi-a fost gândul şi aşa am hotărât; să n-o dăm, frate, să n-o dăm nimănui, nici în ruptul capului! O păzim toată noaptea fără să facem zgomot. Am stat toată ziua lângă ea, numai dimineaţa am ieşit pentru o oră, şi pe urmă, seara, ca să te caut. Uite, încă un lucru de care mi-i teamă – de duhoare, mai cu seamă că e o căldură înăbuşitoare. Se simte ceva sau nu?

— Poate că se simte, nu ştiu. Spre ziuă o să se simtă cu siguranţă.

— Am înfăşurat-o într-o muşama – una bună, americană, pe deasupra am întins un cearşaf şi am aşezat alături patru sticle cu soluţie Jdanov destupate; sunt şi-acum acolo...

— Întocmai ca... la Moscova?

— Da, ştii, pentru duhoare. Şi de-ai vedea cum doarme!... Mâine când s-o crăpa de ziuă, să te uiţi. Dar ce ai? N-ai putere nici măcar să te scoli? întrebă cu grijă Rogojin, văzând că prinţul tremura aşa de tare, încât nu era în stare să se ridice de pe scaun.

— Mi s-au tăiat picioarele, murmură prinţul; asta de spaimă, ştiu... Dar o să-mi treacă... şi am să mă ridic...

— Stai aşa până aşez aşternutul pentru noi şi... pe urmă te culci... mă culc şi eu alături... şi o să ascultăm... pentru că eu, frate dragă, nu ştiu încă... nu ştiu ce o să fie, acum nu-mi pot da seama şi de aceea îţi spun dinainte, ca să ştii...

Mormăind aceste vorbe neînţelese, Rogojin se apucă să întindă pe jos aşternutul. Se prea poate că încă de dimineaţă se gândise la un asemenea culcuş. Noaptea trecută se culcase pe una dintre canapele, dar acolo nu încăpeau doi, şi acuma ţinea numaidecât să stea culcaţi amândoi alături. Iată de ce, luând două perne de mărimi diferite, de pe cele două canapele, le transportă nu fără efort prin toată odaia şi le aşeză în apropierea draperiei. O dată sfârşită operaţia, se apropie de prinţ, îl luă de braţ cu o duioşie plină de exaltare, ajutându-l să se ridice de pe scaun, şi-l duse lângă aşternut. Prinţul se simţea acum în putere să umble şi singur; prin urmare, „spaima" începuse să-i dispară; şi totuşi tremura întruna.

— Pentru că să ştii, frăţioare, începu iar Rogojin, după ce îl culcă pe Mîşkin pe perna din stânga, cea mai bună, iar el, fără să se dezbrace, se întinse pe cea din dreapta şi-şi puse mâinile sub cap, acum e cald, şi duhoarea... vezi bine... Mă tem să deschid ferestrele; sunt atâtea ghivece cu flori în apartamentul mamei, şi răspândesc un parfum minunat; mă gândeam să le aduc aici, dar Pafnutievna ar fi bănuit ceva, pentru că e tare iscoditoare.

— E iscoditoare, confirmă prinţul.

— Oare să cumpăr flori şi s-o acopăr toată? Dar mă gândesc, frate, ni s-ar rupe inima de durere... s-o vedem aşa între flori...

— Ascultă... spuse prinţul buimac, căutând parcă să-şi amintească ce voia să întrebe şi pierzându-şi iar firul gândurilor, spune-mi, cu ce ai?... Cu un cuţit? Chiar cu acela?

— Cu acela...

— Mai stai! Aş vrea să te mai întreb ceva, Parfion... am multe întrebări să-ţi pun... ai să-mi povesteşti de la început totul... ca să ştiu... dar, mai întâi, spune-mi: aveai de gând s-o omori înainte de nuntă, înainte de cununia noastră, în faţa bisericii, s-o omori cu o lovitură de cuţit? Asa ai vrut sau nu?

— Nu ştiu ce voiam... răspunse Rogojin, surprins oarecum de întrebare, al cărei tâlc nu-l putea pătrunde.

— N-ai luat niciodată cuţitul cu tine la Pavlovsk?

— Nu, niciodată. Cât despre acest cuţit, iată ce pot să-ţi spun, Lev Nikolaevici, adăugă Rogojin după o pauză, l-am scos azi-dimineaţă dintr-un sertar unde-l pusesem bine, căci totul s-a întâmplat în dimineaţa asta, între orele trei şi patru. A stat până atunci tot timpul aici la mine, vârât într-o carte... Şi... şi... iată ce mă minunează: cuţitul a pătruns aproape în întregime... vreo opt centimetri... drept sub sânul stâng... şi de-abia dacă a curs sânge pe cămaşă, cam o jumătate de lingură, nu mai mult.

Prinţul tresări.

— Da, da, da, spuse prinţul ridicându-se în coate, pradă unei agitaţii excesive, da, da, ştiu, am citit undeva despre asta... e ceea ce se numeşte o hemoragie internă... Câteodată nu curge deloc, nicio picătură, când lovitura nimereşte drept în inimă...

— Sst, auzi? îl întrerupse brusc Rogojin, ridicându-se speriat în capul oaselor. Auzi?

— Nu! răspunse tot aşa de repede şi speriat prinţul, cu ochii ţintă la Rogojin.

— Umblă cineva! Auzi? În hol... Amândoi ascultară.

— Aud, şopti cu convingere prinţul.

— Umblă cineva?

— Da, umblă.

— Dacă am pune zăvorul?

— Să-l punem...

Se duseră să tragă zăvorul, pe urmă se culcară din nou. Urmă o lungă tăcere.

— A, da! începu deodată Mîşkin în şoaptă febrilă, de parcă l-ar fi străfulgerat un gând, pe care se temea grozav să nu-l scape, ridicându-se în capul oaselor. Da... voiam să te-ntreb... cărţile de joc!... Cărţile acelea... Jucai, se spune, cărţi cu ea?

Rogojin nu răspunse imediat la această întrebare.

— Da, jucam, spuse el, în sfârşit.

— Şi unde-s... cărţile?

— Le am la mine... strecură printre dinţi Rogojin, după o nouă tăcere şi mai prelungă decât cea dintâi. Iată-le...

Scoase din buzunar un pachet de cărţi, învelite într-o foaie de hârtie, şi i le întinse prinţului. Acesta le luă, dar acum cu un fel de nedumerire. Un sentiment nou, exasperant de trist şi de apăsător, îi strânse inima; înţelese deodată că tot ce spunea el, tot ce făcea, nu era nici ce ar fi trebuit să spună, nici ce ar fi trebuit să facă; iată, cărţile acestea pe care le ţinea în mână şi pe care le aştepta cu atâta bucurie acum nu mai pot ajuta la nimic, la nimic. Se ridică drept şi cu groaza cuibărită în suflet îşi plesni una de alta palmele. Stând întins şi nemişcat pe aşternutul de pe podea, Rogojin părea că nu observă mişcarea aceasta; în momentul acela nu vedea şi nu auzea nimic; doar ochii lui larg deschişi şi imobili străluceau în întuneric. Prinţul se aşeză pe un scaun continuând să-l privească cu groază. Se scurse cam o jumătate de oră în tăcere şi deodată Rogojin, uitând parcă de consemnul că trebuie să vorbească încet, scoase un ţipăt şi izbucni în hohote de râs ce cutremurau liniştea din jur.

— Ofiţeraşul, ofiţeraşul... îţi aduci aminte cum l-a lovit ea peste mutră, atunci la concertul din parc? Îţi aminteşti? Ha, ha, ha!! Şi cum sărise mucosul acela... mucosul, mucosul...

Cuprins de un nou acces de groază, prinţul sări iarăşi de pe scaun. Când, în cele din urmă, Rogojin se potoli (şi se potoli tot aşa de brusc), Mîşkin se aplecă cu blândeţe asupra lui, se aşeză alături şi, respirând greu, cu inima bătând tare, gata parcă să-i spargă coşul pieptului, se apucă să-l examineze cu un fel de curiozitate pe prietenul său. Rogojin nu-şi întorcea capul spre el, ca şi cum ar fi uitat cu desăvârşire de prezenţa lui. Prinţul îl privea ţintă şi aştepta; timpul trecea; se lumina de ziuă. Câteodată întretăind liniştea, Rogojin bolborosea cu glas tare cuvinte răzleţe şi fără şir; din când în când ţipetele lui stridente erau urmate de hohote de râs. Atunci prinţul întindea spre el mâna-i tremurătoare, îi atingea încet capul, îi dezmierda părul şi obrajii... era tot ce putea face! Din nou începuse să tremure din tot trupul, şi iarăşi parcă i se tăiară picioarele. O senzaţie cu totul nouă, o senzaţie de nesfirşită durere, îi

străbătu inima, între timp, se făcuse ziuă. Doborât de oboseală şi de deznădejde, prinţul îşi lăsă capul pe pernă, lipindu-şi faţa de chipul palid şi nemişcat al lui Rogojin; lacrimi îi curgeau prelingându-se pe obrazul lui Rogojin; dar poate că nici nu-şi mai simţea propriile lacrimi, nemaiavând conştiinţa lucrurilor…

Şi când, după mai multe ceasuri, uşa a fost deschisă, cei care intrară în odaie îl găsiră pe asasin fără cunoştinţă, într-o criză de delir. Lângă el şedea nemişcat pe aşternutul improvizat prinţul Lev Nikolaevici, cu faţa încremenită parcă şi cu gura încleştată. Şi doar atunci când bolnavul cu capul înfierbântat şi în neştire izbucnea în ţipete, el se grăbea să-l aline, netezindu-i cu mâna tremurândă părul şi obrajii. Voia parcă să-l mângâie şi să-l ogoiască. Dar nu pricepea nimic din întrebările ce i se puneau şi nu mai recunoştea pe nimeni din jurul său. Şi chiar dacă Schneider însuşi ar fi venit din Elveţia şi l-ar fi văzut în momentul acela pe fostul său elev şi pacient, amintindu-şi de starea în care se găsea câteodată prinţul în primul an de tratament în sanatoriul său, ar fi dat acum descurajat din mână şi ar fi spus, probabil, ca şi atunci: *Idiot!*

XII

ÎNCHEIERE

Plecând în grabă la Pavlovsk, văduva învăţătorului alergă de-a dreptul la Daria Alekseevna, care se afla într-o mare nelinişte după întâmplările din ajun, şi-i povesti cele ce ştia de la prinţ, făcând-o să se alarmeze serios. Amândouă hotărâră pe loc să intre în legătură cu Lebedev, care, în calitatea lui dublă de gazdă şi prieten al prinţului, era şi el foarte îngrijorat. Vera Lukianovna povesti tot ce ştia. La sugestia lui Lebedev, hotărâră să plece fără amânare toţi trei la Petersburg, ca să preîntâmpine cât mai curând „nenorocirea ce s-ar putea întâmpla". Drept urmare, a doua zi, pe la unsprezece dimineaţa, poliţia descinse la locuinţa lui Rogojin, însoţită de Lebedev, de cele două doamne şi de fratele lui Rogojin, Semion Semionovici, care locuia într-o altă clădire din aceeaşi curte. De cea mai mare importanţă au fost declaraţiile portarului care arătă că l-a văzut aseară pe Parfion Semionovici împreună cu un domn, când au intrat în casă pe uşa din faţă, făcând impresia că nu voiau să fie observaţi de nimeni. Lămuririle acestea fură suficiente ca poliţia să nu mai ezite de a sparge uşa care, în ciuda repetatelor apeluri ale clopoţelului, nu se deschise.

Timp de două luni Rogojin se zbătu între viaţă şi moarte, doborât la pat de o violentă congestie cerebrală, iar după ce se însănătoşi urmară ancheta şi judecata. Făcu mărturisiri complete, absolut sincere, precise şi pe deplin edificatoare, pe baza cărora prinţul a fost scos din cauză chiar de la începutul anchetei. La proces, Rogojin tăcu aproape tot timpul. Avocatul său, dibaci şi bun orator, demonstra cu multă logică şi claritate că această crimă s-a comis sub influenţa unei afecţiuni cerebrale de care acuzatul fusese atins de mai mult timp, în urma unor mari

dezamăgiri şi suferinţe morale. Dar Rogojin nu mai adăugase nimic de la el, nu spusese niciun cuvânt care să confirme şi să întărească această afirmaţie de dezvinovăţire şi încă o dată în faţa completului de judecată, ca şi înainte în faţa judecătorului de instrucţie, se mărgini să povestească cu multă claritate şi precizie, până în cele mai mici amănunte, crima săvârşită. Recunoscut vinovat, dar cu circumstanţe atenuante, a fost condamnat la cincisprezece ani muncă silnică şi deportare în Siberia; îşi ascultă sentinţa tăcut şi cu o „îngândurare resemnată". Toată averea lui, care se cifra la o sumă imensă şi din care apucase să cheltuiască numai o parte, relativ foarte neînsemnată, la început când se pornise pe viaţă de petreceri şi dezmăţ, trecu în întregime fratelui său, Semion Semionovici, spre marea satisfacţie a acestuia. Bătrâna lui mamă mai trăieşte şi pare că-şi aminteşte uneori de fiul ei iubit, Parfion; dar n-a păstrat despre el decât o amintire cu totul vagă; destinul i-a ferit inima şi cugetul de conştiinţa nenorocirii înspăimântătoare care s-a abătut asupra mohorâtului ei cămin.

Lebedev, Kolea, Ganea, Ptiţân şi multe personaje din povestirea noastră îşi duc mai departe existenţa lor obişnuita; nu s-au schimbat mai deloc şi nu avem nici noi aproape nimic de spus despre ei. Ippolit şi-a dat sfârşitul ceva mai înainte decât se aştepta, la vreo două săptămâni după Nastasia Filippovna; a avut o agonie chinuitoare. Toate evenimentele acestea l-au zdruncinat cumplit pe Kolea şi l-au apropiat şi mai mult de maică-sa. Nina Aleksandrovna găseşte că-i prea trist pentru vârsta lui, lucru care o pune pe gânduri; se pare că va ieşi din el un om dintr-o bucată. De altfel, mulţumită străduinţelor lui, în bună parte, s-au luat măsurile necesare în ce priveşte situaţia prinţului Mîşkin. Dintre toate persoanele pe care le cunoscuse în ultima vreme, Kolea a fost atras cu deosebire de Evgheni Pavlovici Radomski; se duse din proprie iniţiativă să-l vadă, îi povesti tot ce se întâmplase, punându-l la curent cu situaţia în care se găsea acum prinţul. Şi nu se înşelase: Evgheni Pavlovici se interesă

mult de soarta nenorocitului „idiot", şi datorită grijii, intervenţiilor şi demersurilor lui, prinţul fu trimis în Elveţia şi internat din nou în sanatoriul lui Schneider. Evgheni Pavlovici plecă şi el în străinătate, cu intenţia de a rămâne pentru mai multă vreme acolo, deoarece socotea că e „cu totul de prisos în Rusia". Destul de des, cel puţin o dată la trei sau patru luni, se duce să-l viziteze pe sărmanul său prieten la sanatoriul lui Schneider; dar cu fiecare vizită îl găseşte pe doctor tot mai descurajat; încruntându-şi sprâncenele şi clătinând din cap, el lasă să se înţeleagă că facultăţile mintale ale prinţului sunt cu totul zdruncinate; şi dacă nu declară deocamdată în mod categoric că boala este incurabilă, aluziile lui îndreptăţesc cele mai pesimiste presupuneri. Evgheni Pavlovici e tare afectat de aceste pronosticuri triste, ceea ce denotă că e un om de inimă; că e un om de inimă o dovedeşte şi faptul că în continuare primeşte scrisori de la Kolea, ba chiar îi răspunde din când în când. Pe lângă aceasta ne-a fost dat să aflăm de încă o particularitate curioasă a firii lui care s-a manifestat în ultimul timp, şi, cum e o trăsătură pozitivă, ne grăbim s-o semnalăm: după fiecare vizită la sanatoriul lui Schneider, Evgheni Pavlovici, în afară că-i scrie lui Kolea, îi mai comunică şi unei persoane la Petersburg amănunte în legătură cu starea sănătăţii prinţului. În afară de asigurarea celui mai respectuos devotament, în scrisorile acestea încep să se strecoare (din ce în ce mai des) oarecare consideraţii cu privire la concepţii, idei şi chiar sentimente, într-un cuvânt încep să se manifeste efuziuni de sinceră prietenie. Persoana care se află în corespondenţă (destul de intermitentă, e adevărat) cu Evgheni Pavlovici şi care a binemeritat stima şi afecţiunea lui, nu este alta decât Vera Lebedeva. N-am putut afla cu precizie cum s-au înfiripat între ei asemenea relaţii; credem că au luat naştere cu prilejul celor întâmplate prinţului, şi care o afectaseră până într-atât, încât căzu chiar bolnavă la pat, dar în ce împrejurări anume s-au cunoscut mai îndeaproape şi s-au împrietenit, asta ne scapă. Dacă am pomenit de această corespondenţă, e

pentru că ea conţine şi unele informaţii cu privire la familia Epancin şi, în special, la Aglaia Ivanovna. Printr-o epistolă destul de incoerentă, scrisă de la Paris, Evgheni Pavlovici îi făcea cunoscut Verei faptul că Aglaia se îndrăgostise fulgerător şi neaşteptat de un conte polonez, refugiat în Franţa, şi cu care nu întârzie să se mărite, contra voinţei părinţilor ei, care au consimţit până la urmă la această căsătorie numai de teama vreunui scandal compromiţător. Apoi, după o tăcere de o jumătate de an, Evgheni Pavlovici o înştiinţa, într-o scrisoare lungă şi amănunţită, pe corespondenta din Petersburg, că în timpul ultimei sale vizite la profesorul Schneider s-a întâlnit acolo cu prinţul Ş. şi cu toată familia Epancin (în afară, bineînţeles, de capul familiei, reţinut la Petersburg pentru afaceri). Întrevederea a fost neaşteptată; toată lumea îl întâmpină pe Evgheni Pavlovici cu bucurie, aproape cu entuziasm. Adelaida şi Aleksandra îşi exprimară recunoştinţa pentru „grija şi bunătatea lui îngerească faţă de nefericitul prinţ". Văzând în ce stare de degradare şi de suferinţă se găsea bietul prinţ, Lizaveta Prokofievna nu-şi mai putu reţine lacrimile. Era limpede că îi iertase totul de mult. Cu ocazia aceasta, prinţul Ş. pronunţă câteva adevăruri înţelepte şi pline de simţire. Evgheni Pavlovici căpătă o vagă impresie că între Adelaida şi logodnicul ei tot nu se întronase încă o armonie desăvârşită, dar era încredinţat că în viitorul apropiat se întrevedea o inevitabilă, benevolă şi dăruitoare capitulare a înflăcăratei Adelaida în faţa înţelepciunii şi experienţei prinţului Ş. De altfel, recentele lecţii pe care le primise întreaga familie îi dădeau de gândit Adelaidei, mai cu seamă soarta tristă a surorii ei mai mici. Într-un timp scurt, de şase luni, evenimentele nu numai că îndreptăţiseră toate temerile familiei Epancin, care au făcut-o să se opună căsătoriei Aglaiei cu contele-emigrant, dar aduseseră şi o mulţime de alte surprize din cele mai de neînchipuit. Contele acesta s-a dovedit a nu fi nicidecum conte; şi nici chiar emigrant în sensul obişnuit al cuvântului, ci un fugar care a trebuit să-şi părăsească ţara în urma unei istorii cam neguroase şi

ambigue. Reuşise s-o farmece pe Aglaia prin dragostea lui neasemuită faţă de patrie şi prin nobleţea sufletului său chinuit de doruri neîmplinite, şi a încântat-o până într-atâta, că, înainte chiar de a-l lua de soţ, devenise membră a unui comitet organizat în străinătate pentru restaurarea Poloniei; apoi, începu să frecventeze un celebru preot iezuit care făcuse din ea o adevărată fanatică. Averea fantastică pe care contele pretindea că o are şi pentru care prezentase Lizavetei Prokofievna şi prinţului Ş. dovezi incontestabile s-a dovedit a fi o pură născocire. Mai mult decât atât, chiar în primul an după căsătoria lor contele şi amicul său, faimosul călugăr, reuşiră s-o facă pe Aglaia să se certe definitiv cu familia ei, aşa că de mai multe luni, nu se mai vedeau... Într-un cuvânt, multe ar mai fi de povestit, dar toate nenorocirile astea, toată „teroarea" aceasta o impresionase atât de mult pe Lizaveta Prokofievna, pe fiicele ei şi chiar pe prinţul Ş., încât nici nu se încumetau să mai amintească de unele fapte în discuţia lor cu Evgheni Pavlovici, deşi ştiau că acesta era la curent cu ultimele pasiuni şi excentricităţi ale Aglaiei Ivanovna. Biata Lizaveta Prokofievna ardea de nerăbdare să se întoarcă în Rusia şi, tot după mărturia lui Evgheni Pavlovici, găsea o plăcere deosebită să critice, cu o înveninată părtinire, rânduielile şi starea de lucruri din străinătate: „Nici măcar pâine nu ştiu să coacă cum trebuie! Îi plăcea mereu să repete. Iarna, îngheaţă ca şoarecii în beci; bine cel puţin că am putut să-l plâng aşa, după obiceiul rusesc, pe acest sărman nenorocit!" adăugă ea cu emoţie, arătându-l pe Mîşkin care n-o mai recunoştea deloc. „Destul ne-am distrat, e timpul să dăm ascultare înţelepciunii, căci toate astea, şi străinătăţile, şi toată Europa voastră, nu sunt decât nişte fantezii, şi noi toţi, în străinătate, nu suntem decât o fantezie... ţine minte ce ţi-am spus; de altfel, ai să te convingi şi singur!" isprăvi ea aproape mânioasă, luându-şi rămas-bun de la Evgheni Pavlovici.

Sfârşit